ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי

שער שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

הוצאת ספרים
קרני הוד תורה
קה"ת
ליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספות כמפורט בתוכן עניינים

סדר הנחת תפילין

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם.

משיחת י"א שבט תשכ"ח

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם, שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף!

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של יד לשל ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאוד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ, וּבְכָל נַפְשְׁךָ, וּבְכָל מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ, וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ, וּבְשָׁכְבְּךָ, וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ, וּבִשְׁעָרֶיךָ:

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם: וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ, וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ, וּבְשָׁכְבְּךָ, וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ, וּבִשְׁעָרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: אֱמֶת:

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ:

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ, יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת־פָּנֶיךָ:

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמישה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס . . שבן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו וניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מזמורי תהלים

קכג

המשורר מקונן על זמן ארוך ורב שעברו כבר בגלות:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת עֵינַי
הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם: ב הִנֵּה כְעֵינֵי עֲבָדִים אֶל
יַד אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל יַד גְּבִרְתָּהּ
כֵּן עֵינֵינוּ אֶל יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַד שֶׁיְּחָנֵּנוּ: ג חָנֵּנוּ
יְיָ חָנֵּנוּ כִּי רַב שָׂבַעְנוּ בוּז: ד רַבַּת שָׂבְעָה
לָּהּ נַפְשֵׁנוּ הַלַּעַג הַשַּׁאֲנַנִּים הַבּוּז לִגְאֵי
יוֹנִים:

קכד

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד לוּלֵי יְיָ שֶׁהָיָה לָנוּ יֹאמַר־נָא
יִשְׂרָאֵל: ב לוּלֵי יְיָ שֶׁהָיָה לָנוּ בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם:
ג אֲזַי חַיִּים בְּלָעוּנוּ בַּחֲרוֹת אַפָּם בָּנוּ: ד אֲזַי הַמַּיִם
שְׁטָפוּנוּ נַחְלָה עָבַר עַל־נַפְשֵׁנוּ: ה אֲזַי עָבַר עַל־
נַפְשֵׁנוּ הַמַּיִם הַזֵּדוֹנִים: ו בָּרוּךְ יְיָ שֶׁלֹּא נְתָנָנוּ טֶרֶף
לְשִׁנֵּיהֶם: ז נַפְשֵׁנוּ כְּצִפּוֹר נִמְלְטָה מִפַּח יְקוּשִׁים
הַפַּח נִשְׁבָּר וַאֲנַחְנוּ נִמְלָטְנוּ: ח עֶזְרֵנוּ בְּשֵׁם יְיָ עֹשֵׂה
שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

אגרות קודש

ב"ה, ב' טבת, תשי"ח
ברוקלין.

שלום וברכה!

זה זמן רב ביותר שלא נתקבל ממנו כל מכתבים, ובפרט שמכתבו האחרון מט' תמוז כתוב הי כנראה מצב רוח בלתי רצוי, וארשה לי לומר בלתי חסידותי כלל, וכמבואר באריכות בחסידות שעצבות מופרכת מעיקרא, ואפילו מרירות רק לעתים זמנו הוא, וק"ל, ותקותי חזקה שמאז ועד עתה הוטב מצב רוחו ובחלק מהנקודות שגרמו לנמיכות רוח, חלה ג"כ הטבה, ואשמח אם יודיעני בזה, ובפרט שבאים אנו מימים הבהירים של י"ט כסלו ראש השנה לתורת החסידות ולדרכי החסידות ובסמיכות לו - ימי חנוכה דתמניא אינון (יעוין תשובת הרשב"א סי' ט' במעלת דשמונה ימים דוקא ומבואר היטב בדרוש חנוכה דבעל התניא בתורה אור (לד, ג)) שהנר והמצוה הוא בשמן, רזא דרזין דאורייתא כמבואר בזהר הק'.

ויה"ר שיומשך מהם על כל השנה כולא מרזא דרזין ועד לנגלה דאורייתא והמעשה הבא מלימוד זה וכפסק תורתנו שהשמן מפעפע בכל מקום לקיים מ"ש תמים תהי' הנגלה הנסתר והמעשה כולם יחד.

בברכה לבשו"ט ולהצלחה בעבודתו הק',

מ. שניאורסאהן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוכן עניינים

מאמרי ושיחות הרבי

מאמר דא"ח

ד"ה וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב וגו'

שבת פרשת וארא, כ"ה טבת, מבה"ח שבט, ה'תשל"ד 5

התוועדויות

שיחת שבת פרשת וארא,

כ"ה טבת, מבה"ח שבט, ה'תשל"ד 13

לקוטי שיחות

פרשת וארא, כרך כא, ב 26

פרשת וארא - כ"ד טבת , כרך כא, ג 31

שיעורים יומיים ע"פ תקנת רבותינו נשיאינו

חומש יומי - פרשת וארא 42

לוח לתהלים היומי 66

תניא יומי 67

לוח 'היום יום' 81

רמב"ם

הלכה יומית לעיון ברמב"ם 84

שלושה פרקים ליום 88

פרק אחד ליום 152

ספר המצוות 167

לימוד מחולק לפי ימים

משניות עם ביאור קהתי - מסכת סנהדרין/מכות 171

גמרא עם ביאור - מסכת סנהדרין 182

שולחן ערוך הרב - לפי לוח 'רב יומי' 213

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד

אדמו"ר הזקן

שולחן ערוך עם הערות וציונים 213

שולחן ערוך לפי לוח 'רב יומי' 213

תורה אור 216

אדמו"ר האמצעי

תורת חיים 219

אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצוותיך 220

אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל תרל"ג 221

אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים - המשך תער"ב 222

אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים - תרפ"ט 223

לקוטי דיבורים - בלה"ק 224

מכתב הרבי הריי"צ לחתנו הרבי 226

אגרות קודש - כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ 226

הוספות

ילקוט לוי יצחק על התורה 37

נקודות משיחות קודש בעניני גאולה ומשיח 40

נביאים וכתובים 169

עין יעקב - מסכת ברכות 180

נקודה משיחת קודש מעובדת 227

חומש לקריאה בציבור 228

קריאת התורה למנחה בשבת קודש 237

לוח זמנים 238

סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש 239

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות המוציאים לאור,
שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מאמר דא"ח

בס"ד. ש"פ וארא, כ"ה טבת, מבה"ח שבט, ה'תשל"ד

(הנחה בלתי מוגה)

1 **וָאֵרָא** אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב וְגוֹ'[1],
2 וּמְבָאֵר אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן [בַּעַל הַהֵילוּלָא
3 דְּכ"ד טֵבֵת שֶׁחָל בְּעֶרֶב שַׁבָּת] בְּתוֹרָה אוֹר[2],
4 שֶׁוָּאֵרָא יֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פֵּירוּשִׁים, אֶחָד לְשׁוֹן עָבַר,
5 שֶׁנִּתְגַּלָּה לָאָבוֹת, וְהַשֵּׁנִי לְשׁוֹן עָתִיד שֶׁהוּא לְשׁוֹן
6 הֹוֶה, שֶׁתָּמִיד יֵשׁ בְּחִינָה זוֹ בְּכָל זְמַן בְּכָל אָדָם.
7 וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בָּזֶה, דְּכֵיוָן שֶׁשְּׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים הֵם
8 בְּתֵיבָה אַחַת וְעִנְיָן אֶחָד, הֲרֵי מוּבָן שֶׁיֵּשׁ לָהֶם
9 שַׁיָּיכוּת זֶה לָזֶה[3], וְהַיְינוּ, שֶׁבְּאוֹתוֹ הָאוֹפֶן
10 "שֶׁנִּתְגַּלָּה לָאָבוֹת", הִנֵּה בְּאוֹתוֹ הָאוֹפֶן "תָּמִיד
11 יֵשׁ בְּחִינָה זוֹ בְּכָל זְמַן בְּכָל אָדָם".
12 ב) **וּמַמְשִׁיךְ** לְבָאֵר בְּתוֹרָה אוֹר אֵיךְ אֶפְשָׁר
13 הַדָּבָר: כִּי הִנֵּה אֵין קוֹרִין אָבוֹת
14 אֶלָּא לִשְׁלֹשָׁה[4], וְהָעִנְיָן, שֶׁבְּחִינַת הָאָבוֹת הִיא
15 יְרוּשָׁה לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר וְכוּ',
16 וְלָכֵן, בְּחִינַת הָאָבוֹת צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּכָל אָדָם,
17 שֶׁהֵם שֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר כָּל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל.
18 **וּמִזֶּה** מוּבָן, שֶׁמַּעֲלַת עֲבוֹדַת הָאָבוֹת, עַד לָאוֹפֶן הֲכִי נַעֲלֶה שֶׁבָּזֶה, יְכוֹלָה
19 לִהְיוֹת אֵצֶל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּכְמוֹ בְּנוֹגֵעַ לְמַעֲלַת עֲבוֹדַת
20 הָאָבוֹת שֶׁהֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה[5], שֶׁהַחִידּוּשׁ בָּזֶה הוּא, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבָד שֶׁבִּשְׁעַת
21 מַעֲשֶׂה וְקִיּוּם הַמִּצְוָה נַעֲשֵׂית הַיָּד הַמְחַלֶּקֶת צְדָקָה כּוֹ' מֶרְכָּבָה מַמָּשׁ לָרָצוֹן
22 הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא[6], אֶלָּא עִנְיָן זֶה הָיָה אֶצְלָם כָּל יְמֵיהֶם לְעוֹלָם[7], הִנֵּה כֵּיוָן

ביאור בדרך אפשר

1 נאמר בתורה, בפרשת השבוע, פרשת וארא:
2 **וָאֵרָא** הקדוש־ברוך־הוא אומר למשה רבנו, נראיתי **אֶל אַבְרָהָם אֶל**
3 **יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב וְגוֹ'**[1], **וּמְבָאֵר אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן [בַּעַל**
4 **הַהֵילוּלָא דְּכ"ד טֵבֵת** נסתלק ביום זה בשנת תקע"ג **שֶׁחָל** יום
5 ההילולא כ"ד טבת בשנה זו, תשל"ד
6 **בְּעֶרֶב שַׁבָּת] בְּתוֹרָה אוֹר**[2],
7 ספר מאמרי אדמו"ר הזקן על פרשיות
8 התורה בחומשים בראשית ושמות
9 (ומגילת אסתר) **שֶׁוָּאֵרָא יֵשׁ בּוֹ**
10 **שְׁנֵי פֵּירוּשִׁים,** פירוש **אֶחָד**
11 **לְשׁוֹן עָבַר, שֶׁנִּתְגַּלָּה** הקדוש־
12 ברוך־הוא **לָאָבוֹת** שהיו בעבר, לפני
13 זמנו של משה רבינו, **וְהַשֵּׁנִי לְשׁוֹן**
14 **עָתִיד שֶׁהוּא לְשׁוֹן הֹוֶה,**
15 **שֶׁתָּמִיד יֵשׁ בְּחִינָה זוֹ** שהקדוש
16 ברוך הוא נראה **בְּכָל זְמַן בְּכָל**
17 **אָדָם. וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בָּזֶה,**
18 **דְּכֵיוָן שֶׁשְּׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים הֵם**
19 **בְּתֵיבָה אַחַת** באותה מילה 'וארא'
20 **וְעִנְיָן** נושא ותוכן **אֶחָד, הֲרֵי**
21 **מוּבָן שֶׁיֵּשׁ לָהֶם** לשני הפירושים
22 **שַׁיָּיכוּת זֶה לָזֶה**[3], **וְהַיְינוּ,**
23 **שֶׁבְּאוֹתוֹ הָאוֹפֶן "שֶׁנִּתְגַּלָּה**
24 הקדוש־ברוך־הוא **לָאָבוֹת", הִנֵּה**
25 **בְּאוֹתוֹ הָאוֹפֶן "תָּמִיד יֵשׁ**
26 **בְּחִינָה זוֹ** של התגלות ה' **בְּכָל**
27 **זְמַן בְּכָל אָדָם".**
28 **ב) וּמַמְשִׁיךְ לְבָאֵר** אדמו"ר הזקן
29 **בְּתוֹרָה אוֹר אֵיךְ אֶפְשָׁר הַדָּבָר**
30 שההתגלות של הקדוש־ברוך־הוא אל
31 האבות אברהם יצחק ויעקב וההתגלות
32 לכל אחד בכל זמן היא באותו אופן:
33 **כִּי הִנֵּה אֵין קוֹרִין אָבוֹת אֶלָּא**
34 **לִשְׁלֹשָׁה**[4], אברהם יצחק ויעקב
35 בלבד, והם האבות של כל בני ישראל
36 בכל הדורות ובכל הזמנים, **וְהָעִנְיָן,**
37 **שֶׁבְּחִינַת הָאָבוֹת הִיא יְרוּשָׁה**
38 **לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר וְכוּ', וְלָכֵן, בְּחִינַת הָאָבוֹת**
39 **צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּכָל אָדָם,** כיון **שֶׁהֵם** האבות **שֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר כָּל**
40 **נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל** ולכן אין להתפלא שההתגלות, 'וארא', אל האבות
41 וההתגלות, 'וארא', לכל אחד בכל זמן, היא כאמור באותו אופן, כי בחינת
42 האבות צריכה להיות בכל אחד.
43 **וּמִזֶּה** האמור לעיל ש'וארא' אל
44 האבות הוא באותו אופן של 'וארא'
45 לכל יהודי בכל זמן **מוּבָן, שֶׁמַּעֲלַת**
46 **עֲבוֹדַת הָאָבוֹת, עַד לָאוֹפֶן**
47 **הֲכִי נַעֲלֶה שֶׁבָּזֶה,** ואפילו בדרגה
48 הנעלית ביותר שבעבודת ה' של
49 האבות **יְכוֹלָה לִהְיוֹת אֵצֶל כָּל**
50 **אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל.**
51 **וּכְמוֹ** למשל **בְּנוֹגֵעַ לְמַעֲלַת**
52 **עֲבוֹדַת הָאָבוֹת שֶׁהֵן הֵן**
53 **הַמֶּרְכָּבָה**[5], בטלים לחלוטין לרצון
54 האלוקי כמו המרכבה שאין לה שום
55 רצונות משלה ובטלה לחלוטין לרוכב
56 המנהיג אותה, כדברי המדרש (וזה
57 לשונו: האבות הן הן המרכבה, שנאמר
58 ויעל אלהים מעל אברהם, ויעל מעליו
59 אלהים, וחנה ה' נצב עליו"),
60 **שֶׁהַחִידּוּשׁ בָּזֶה הוּא, שֶׁלֹּא זוֹ**
61 **בִּלְבָד שֶׁבִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה וְקִיּוּם**
62 **הַמִּצְוָה נַעֲשֵׂית הַיָּד הַמְחַלֶּקֶת**
63 **צְדָקָה כּוֹ' מֶרְכָּבָה מַמָּשׁ**
64 **לָרָצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא**[6],
65 **אֶלָּא עִנְיָן זֶה הָיָה אֶצְלָם** אצל
66 האבות **כָּל יְמֵיהֶם לְעוֹלָם**[7], ללא
67 הפסק, ולא רק בשעה שעסקו במצוה

---

1) פרשתנו ו, ג. 2) ריש פרשתנו (נה, א). 3) ראה לקו"ש ח"ג ע' 782. וש"נ. 4) ברכות טז, ב. 5) ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו. זח"ג רנז, ב. 6) תניא פכ"ג (כח, ב). 7) תניא שם. רפל"ד. פל"ט.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

בפועל, כדברי אדמו״ר הזקן בספר התניא ״וזהו שאמרו רז״ל האבות הן הן המרכבה שכל אבריהם כולם היו קדושים ומובדלים מענייני עולם הזה ולא נעשו מרכבה רק לרצון העליון לבדו כל ימיהם״, **הִנֵּה כֵּיוָן שֶׁבְּחִינַת הָאָבוֹת הִיא יְרוּשָׁה לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, לָכֵן יְכוֹלָה לִהְיוֹת אֵצֶל כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל מַעֲלַת הָאָבוֹת שֶׁהָיוּ מֶרְכָּבָה כָּל יְמֵיהֶם. וְכֵן הוּא בְּנוּגֵעַ לָעִנְיָן דְּוָאֵרָא** התגלות האלוקות, **שֶׁבְּכֹחוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיֶה אֶצְלוֹ הָעִנְיָן דְּוָאֵרָא כְּמוֹ שֶׁהָיָה אֵצֶל הָאָבוֹת מַמָּשׁ, כּוֹלֵל גַּם** אפילו **הָעִנְיָן דְּוָאֵרָא כְּפִי שֶׁהָיָה אֵצֶל כָּל אֶחָד מֵהָאָבוֹת בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב, כְּפִי שֶׁהֵם חֲלוּקִים בַּעֲבוֹדָתָם כו׳** שגם הענין הפרטי של כל אחד מהאבות, שבהתאם לזה היה ה׳וארא׳ אליו, יכול להיות אצל כל אחד ואחד מישראל, וכפי שממשיך ומבאר עוד להלן.

וְעִנְיָן זֶה שבכוחו של כל אחד שיהיה אצלו ׳וארא׳, התגלות אלוקות, באותו אופן שהיה אצל האבות, **הוּא** כלשון המאמר הנזכר ב׳תורה אור׳ לאדמו״ר הזקן **״בְּכָל זְמַן בְּכָל אָדָם״**, כפי שממשיך ומבאר.

בְּכָל זְמַן הַיְינוּ הֵן בָּעֲבוֹדָה שהיהודי עובד את ה׳ **דִּימּוֹת הַחֹל וְהֵן בָּעֲבוֹדָה** שהיהודי עובד את ה׳ **דְּיוֹם הַשַּׁבָּת (שֶׁהוּא** השבת **עִנְיָן הַתַּעֲנוּג,** וכפי שאומרים על השבת בנוסח התפילה שהוא **חֶמְדַּת יָמִים**[8], וכפי שנאמר בתורה על השבת **וַיְכֻלּוּ**[9] מלשון כיליון ותשוקה, וכמבואר בחסידות שביום השבת יש בעולם הארה והתגלות מבחינת התענוג האלוקי, ומזה בא ענין העונג בשבת בפועל שמצוה לענג את השבת באכילה ושתיה) **וְשַׁבַּת שַׁבָּתוֹן**[10], כפי שיום השבת נקרא בתורה, **וְעַד** כדי כך הוא ענין ׳וארא׳ בכל זמן שהוא כולל **גַּם** את הזמן של **לֶעָתִיד לָבוֹא, שֶׁגַּם** שאפילו **אָז** בימות המשיח **יִהְיֶה עִנְיַן הָעֲבוֹדָה** שבני ישראל עובדים את ה׳, **כְּמַאֲמַר רַז״ל**[11] בגמרא **צַדִּיקִים אֵין לָהֶם מְנוּחָה כו׳ שֶׁנֶּאֱמַר**[12] בתהלים **יֵלְכוּ**

ביאור בדרך אפשר

מֵחַיִל אֶל חָיִל (ובלשון הגמרא: ״תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון״), **וְכַמְבוֹאָר בְּאִגֶּרֶת הַקּוֹדֶשׁ**[13] שבספר התניא **שֶׁאָז** לעתיד לבוא **יִהְיוּ הָעֲלִיּוֹת בַּקְּדוּשָׁה גּוּפָא** עצמה (וזה לשונו שם: ״... אחר שיושלם בירור הניצוצות ויופרד הרע מהטוב ויתפרדו כל פועלי און ולא שלטא אילנא דטוב ורע בצאת הטוב ממנה, אזי לא יהיה עסק התורה והמצות לברר בירורין כי אם ליחד יחודים עליונים יותר להמשיך אורות עליונים יותר מהאצילות...״).

וּבְכָל אָדָם, הַיְינוּ בכל דרגה רוחנית שהאדם נמצא **הֵן אִם הוּא בִּבְחִינַת רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם** בדרגה רוחנית נעלית **וְהֵן אִם הוּא בִּבְחִינַת חוֹטֵב עֵצֶיךָ וְשׁוֹאֵב מֵימֶיךָ**[14] בדרגה רוחנית נחותה **[שֶׁיֵּשׁ מַעֲלָה בְּכָל אֶחָד מֵהֶם,** וכשם שיש יתרון ב׳ראשיכם שבטיכם׳ על ׳חוטב עציך ושואב מימך׳, כך יש יתרון גם ב׳חוטב עציך ושואב מימך׳ על ׳ראשיכם שבטיכם **וּכְפִי שֶׁמְּבָאֵר בַּעַל הַהִילּוּלָא** אדמו״ר הזקן **בִּלְקוּטֵי תּוֹרָה** ספר מאמרי חסידות שלו על פרשיות התורה בחומשים ויקרא-במדבר-דברים (ושיר השירים) **פְּרָשַׁת נִצָּבִים**[15] **שֶׁיֵּשׁ מַעֲלָה בָּרֶגֶל לְגַבֵּי הָרֹאשׁ** וזה לשונו שם: ״... ולכן אמרו רז״ל הוי שפל רוח בפני כל אדם לפי שיש בכל אחד ואחד בחינות ומדרגות מה שאין בחבירו וכולם צריכין זה לזה. ונמצא שיש יתרון ומעלה בכל אחד ואחד שגבוה מחבירו וחבירו צריך לו וכמשל האדם שהוא בעל קומה בראש ורגלים שאף שרגלים הם סוף המדרגה ולמטה והראש הוא העליון ומעולה ממנו מכל מקום הרי בבחינה אחת יש יתרון ומעלה להרגלים שצריך להלך בהם וגם הם מעמידי הגוף והראש, וגם כשאירע כובד בראש מקזין דם ברגלים ונרפא ומקבל חיותו ממנו ונמצא שאין שלימות להראש בלתי הרגלים כך הנה כל ישראל קומה אחת שלימה. ונמצא אפילו מי שמחשב בדעתו שהוא בחינת ראש לגבי חבירו הרי אין לו שלימות בלי חבירו וימצא חסרון בנפשו מה שחבירו משלימו ועל ידי זה

1 שֶׁבְּחִינַת הָאָבוֹת הִיא יְרוּשָׁה לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם
2 בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, לָכֵן יְכוֹלָה לִהְיוֹת אֵצֶל כָּל אֶחָד
3 מִיִּשְׂרָאֵל מַעֲלַת הָאָבוֹת שֶׁהָיוּ מֶרְכָּבָה כָּל יְמֵיהֶם.
4 וְכֵן הוּא בְּנוּגֵעַ לָעִנְיָן דְּוָאֵרָא, שֶׁבְּכֹחוֹ שֶׁל כָּל
5 אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיֶה אֶצְלוֹ הָעִנְיָן דְּוָאֵרָא כְּמוֹ
6 שֶׁהָיָה אֵצֶל הָאָבוֹת מַמָּשׁ, כּוֹלֵל גַּם הָעִנְיָן דְּוָאֵרָא
7 כְּפִי שֶׁהָיָה אֵצֶל כָּל אֶחָד מֵהָאָבוֹת בִּפְנֵי עַצְמוֹ,
8 וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב, כְּפִי שֶׁהֵם
9 חֲלוּקִים בַּעֲבוֹדָתָם כו׳.
10 **וְעִנְיָן** זֶה הוּא ״בְּכָל זְמַן בְּכָל אָדָם״. בְּכָל זְמַן
11 הַיְינוּ הֵן בָּעֲבוֹדָה דִּימּוֹת הַחֹל וְהֵן
12 בָּעֲבוֹדָה דְּיוֹם הַשַּׁבָּת (שֶׁהוּא עִנְיַן הַתַּעֲנוּג,
13 חֶמְדַּת יָמִים[8], וַיְכֻלּוּ[9]) וְשַׁבַּת שַׁבָּתוֹן[10], וְעַד גַּם
14 לֶעָתִיד לָבוֹא, שֶׁגַּם אָז יִהְיֶה עִנְיַן הָעֲבוֹדָה,
15 כְּמַאֲמַר רַז״ל[11] צַדִּיקִים אֵין לָהֶם מְנוּחָה כו׳
16 שֶׁנֶּאֱמַר[12] יֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל חָיִל, וְכַמְבוֹאָר בְּאִגֶּרֶת
17 הַקּוֹדֶשׁ[13] שֶׁאָז יִהְיוּ הָעֲלִיּוֹת בַּקְּדוּשָׁה גּוּפָא.
18 וּבְכָל אָדָם, הַיְינוּ הֵן אִם הוּא בִּבְחִינַת רָאשֵׁיכֶם
19 שִׁבְטֵיכֶם וְהֵן אִם הוּא בִּבְחִינַת חוֹטֵב עֵצֶיךָ
20 וְשׁוֹאֵב מֵימֶיךָ[14] [שֶׁיֵּשׁ מַעֲלָה בְּכָל אֶחָד מֵהֶם,
21 וּכְפִי שֶׁמְּבָאֵר בַּעַל הַהִילּוּלָא בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה
22 פָּרָשַׁת נִצָּבִים[15] שֶׁיֵּשׁ מַעֲלָה בָּרֶגֶל לְגַבֵּי הָרֹאשׁ],

---

8) נוסח תפלת העמידה דיום השבת. 9) בראשית ב, א. וראה אוה״ת בראשית מב, ב ואילך. ועוד. 10) ע״פ תשא לא, טו. ויקהל לה, ב. אמור כג, ג. 11) ברכות ומו״ק בסופן (כהגירסא שהובאה בשל״ה בהקדמה (יז, א). ועוד. — נתבאר בלקו״ש חי״ד ע׳ 179 ואילך. חט״ו ע׳ 137 ואילך). 12) תהלים פד, ח. 13) סוף סימן כו. 14) ר״פ נצבים (כט, ט־י). 15) מד, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

יהיה בטל ושפל רוח לגבי חבירו מבלי ימצא האדם ראש וסוף ועל ידי ביטול זה יתאחדו להשראת יחודו יתברך שמסטרא דקדושה בלי ראש וסוף"], **וְגַם כְּפִי שֶׁבְּחִינוֹת אֵלּוּ** הנזכרות בכתוב, מ'ראשיכם שבטיכם' עד 'חוטב עציך ושואב מימך' **יֶשְׁנָם בַּעֲבוֹדַת** ה' של **כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל** בפרט **כְּמוֹ שֶׁיֶּשְׁנָם בִּכְלָלוּת קוֹמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,** כפי שכל בני ישראל הם קומה אחת שלימה, **הִנֵּה בְּכָל בְּחִינוֹת אֵלּוּ יָכוֹל לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּוָאֲרָא, כְּמוֹ שֶׁהָיָה אֵצֶל הָאָבוֹת.** וזו כוונת האמור במאמר הנזכר ב'תורה אור' שהענין יכול להיות וצריך להיות 'בכל אדם'.

ג) וְהִנֵּה כַּוָּונַת הַגִּילּוּי המטרה והתכלית של ההתגלות האלוקית **דְּוָאֲרָא הִיא כְּדֵי לִפְעוֹל אֶת הָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם, כְּמוֹ** שֶׁנֶּאֱמַר בתורה **לְאַחֲרֵי זֶה**[16] בפסוקים הבאים **וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם גוֹ' וְהִצַּלְתִּי גוֹ' וְגָאַלְתִּי גוֹ' וְלָקַחְתִּי גוֹ', שֶׁהֵם אַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאוּלָה**[17] כדברי המדרש. **וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁהָעִנְיָן דְּוָאֲרָא נַעֲשֶׂה כְּשֶׁנִּמְצָאִים עֲדַיִין בְּגָלוּת מִצְרַיִם, בִּזְמַן דַּהֲרֵעוֹתָה לָעָם הַזֶּה**[18] כמו שאמר משה לקדוש־ברוך־הוא (בסיום פרשת שמות ודברי ה' 'וארא' באו במענה לזה) ונמצא שמשמעות הכתוב היא שהקדוש־ברוך־הוא מתגלה לבני ישראל עוד בהיותם בגלות מצרים, לפני היציאה ממצרים. **וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּת מִצְרַיִם כּוֹלֶלֶת אֶת כָּל הַגָּלוּיוֹת**[19] כבדברי המדרש "כל המלכיות נקראו על שם מצרים, על שם שהם מצירות לישראל", **הִנֵּה כְּמוֹ בְּגָלוּת מִצְרַיִם, כֵּן הוּא בְּגָלוּת זֶה הָאַחֲרוֹן, שֶׁבִּזְמַן דַּהֲרֵעוֹתָה גוֹ',** בזמן שמצבם של בני ישראל איננו טוב **דְּהַיְינוּ בְּחוֹשֶׁךְ כָּפוּל וּמְכוּפָּל דְּעִקְּבְתָא דִּמְשִׁיחָא,** בסוף הגלות **יֶשְׁנוֹ הָעִנְיָן דְּוָאֲרָא,** לאלוקות, שזהו על דרך המעבר מגלות לגאולה, **וְלָכֵן עַל יְדֵי זֶה** עבודת

וְעַל יְדֵי זֶה שיש גילוי אלוקות לבני ישראל עוד בזמן הגלות **נַעֲשֶׂה עִנְיַן הַגְּאוּלָה.**

ד) וְעַל פִּי הַיָּדוּעַ בקבלה וחסידות **שֶׁבְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא,** כאשר ישנה התעוררות מלמטה, מצד האדם (להתעורר בעבודת ה' ולהתקרב לאלוקות), הדבר גורם להארה והמשכה של התעוררות מלמעלה, מצד האלוקות, **וְכַמְבוֹאָר בַּתַּנְיָא**[20] **שֶׁהַגִּילּוּי** של האלוקות **דְּלֶעָתִיד לָבוֹא** בימות המשיח שיהיה התגלות אלוקות מלמעלה ב'אתערותא דלעילא' **תָּלוּי בְּמַעֲשֵׂינוּ וַעֲבוֹדָתֵנוּ** בקיום המצוות ועבודת ה' של בני ישראל ב'אתערותא דלתתא' **כָּל זְמַן מֶשֶׁךְ הַגָּלוּת, הֲרֵי מוּבָן, שֶׁכְּדֵי לִפְעוֹל עִנְיַן הַגְּאוּלָה, וְאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאוּלָה,** הנמשכים על ידי 'וארא', כמבואר לעיל, **צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הַגְּאוּלָה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, כֵּיוָן שֶׁהָעֲבוֹדָה** של האדם למטה **צְרִיכָה לִהְיוֹת מֵעֵין וְדוּגְמַת הַהַמְשָׁכָה** האלוקית מלמעלה **שֶׁנִּפְעֶלֶת עַל יָדָהּ.**

וְזֶהוּ האמור לעיל שכדי לפעול גאולה מלמעלה צריכה להיות עבודת ה' של האדם למטה באופן של גאולה הוא התוכן הפנימי של **מַה שֶׁמְּבוֹאָר בִּדְרוּשֵׁי** מאמרי **חֲסִידוּת**[21] **שֶׁכְּלָלוּת עִנְיַן הַגְּאוּלָה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם הוּא עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, וְאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאוּלָה הֵם אַרְבָּעָה אֲפָנִים בַּעֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה, וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁגַּם תְּשׁוּבָה עִנְיָנָהּ גְּאוּלָה, שֶׁהָאָדָם גּוֹאֵל אֶת עַצְמוֹ כוּ'** מהמצב שבו היה מפני החטא, מצב של ריחוק מאלוקות, למצב של קירוב

---

16) פרשתנו ו, ו־ז. 17) ראה ב"ר פפ"ח, ה. שמו"ר פ"ו, ד. 18) שמות ה, כב. 19) ראה ב"ר פט"ז, ד. לקו"ש חט"ז ע' 91. וש"נ. 20) רפל"ז. 21) ראה אוה"ת פרשתנו ע' קכח ואילך. ח"ז ס"ע ב'תקפה ואילך. ד"ה לכן אמור דש"פ וארא תרל"ב, תרמ"ב, תרנ"ח, תרע"ח. תשי"ח (סה"מ תרל"ב ח"א ע' מז ואילך. תרמ"א ע' קיב ואילך. תרנ"ח ע' פז ואילך. תרע"ח ע'

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

התשובה של האדם למטה, שהיא כאמור מעין גאולה **נִמְשָׁךְ מִלְּמַעְלָה עִנְיָן הַגְּאוּלָּה מִן הַגָּלוּת. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁמָּצִינוּ שֶׁלִּפְנֵי כָּל עִנְיָן שֶׁל תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁהוּא** פועל וגורם **הַמְשָׁכָה** של אור אלוקי **מִלְּמַעְלָה, צָרִיךְ לִהְיוֹת הַקְדָּמַת עִנְיַן הַתְּפִלָּה, שֶׁהִיא** התקרבות לאלוקות בדרך של **הַעֲלָאָה** התעלות של האדם **מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה,** כפי שנרמז בלשון הכתוב בחלום יעקב **סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה** למטה **וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה**[22] למעלה **(וְכַיָּדוּעַ**[23] **הַדִּיּוּק בְּתִיבַת הַשָּׁמַיְמָה שֶׁזֶּהוּ לְמַעְלָה מִשָּׁמַיִם סְתָם)** וכמבואר במאמר אדמו״ר הריי״צ: ״... ואומר ארצה ושמימה להורות על הפלגת הענין דסולם דתפלה מוצב ארצה שהוא המדריגה היותר תחתונה שבארץ הלזו הגשמית וראשית של הסולם דתפילה מגיע השמימה, דשמים הוא מקיף שהוא הכתר ועתיק שבכל עולם ואומר השמימה להורות על הפלגת הענין בהאורות והגילוים היותר נפלאים...״), **כִּי, עִנְיָן הַעֲלָאַת הַנְּשָׁמָה שֶׁבַּתְּפִלָּה [כַּיָּדוּעַ בְּיאוּר בַּעַל הַהִילּוּלָא אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן**[24] **בְּעִנְיָן** הפירוש הפנימי בלשון הכתוב בישעיה **נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ**[25], **שֶׁלִּפְנֵי הַתְּפִלָּה הַנְּשָׁמָה** של האדם שקם בבוקר ונשמתו חזרה אליו **הִיא רַק בְּאַפּוֹ וְאֵינָהּ מִתְפַּשֶּׁטֶת** עדיין **בְּכָל הַגּוּף כו׳** וזה לשונו שם: ״... בלילה הוא בבחינת שינה לגמרי מחמת הסתלקות אור נפשו. ובבקר בעמדו משינתו אזי כח נשמתו היא רק באפיו כי אין לה גילוי מחמת חומר ישות הגוף להאיר ולהתפשט בקרבו, ובכדי שלא יחזור להיות אין ואפס השם יתברך מהוה ומחזיר לו נשמתו בכל בקר... אך מחמת שנתגשם חיות הגוף מאד מאד אינו יכול לקבל הארת נשמתו בקרבו כי אם מעט מזעיר בבחינת

ביאור בדרך אפשר

אפיו. דהיינו שהנשמה האלקית אין לה גילוי בלבו וגופו מחמת חומר ישות הגוף כיון שעדיין לא התפלל. שעל ידי התפלה שמבטל רצונו לרצון העליון ברוך הוא, והנה הרצון הוא מקור כל המדות והוא חיותן וקיומן וזהו ענין מסירת נפש שמוסר רצונו כו׳ והדם הוא הנפש שהוא הרצון לכן על ידי זה נמשכת הנשמה שהיא מבחינת שם הוי׳ ומתפשטת בכל הגוף. מה שאין כן קודם התפלה היא עדיין רק באפיו דהיינו שרק במוחו ושכלו מודה לה׳ אבל לא נתפשטה עדיין בלב...״], **הֲרֵי גַּם** התעלות הנשמה בתפילה **זֶה הוּא עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה. וְלָכֵן, כְּשֵׁם שֶׁבְּאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאוּלָּה צָרִיךְ לִהְיוֹת תְּחִילָּה עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה** למטה שהיא עבודת ה׳ באופן של גאולה מצד האדם, למלמטה, **וְעַל יְדֵי זֶה בָּאָה אַחַר כָּךְ הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה,** כאמור לעיל, **עַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא גַּם בְּהַמְשָׁכָה** של אור אלוקי מלמעלה על ידי עבודת האדם **דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁתְּחִילָּה צָרִיךְ לִהְיוֹת הַקְדָּמַת הַתְּפִלָּה שֶׁהִיא כְּעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, וּלְאַחֲרֵי זֶה** לאחר עבודת התפילה בא **עִנְיַן הַתּוֹרָה,** כמאמר חז״ל שסדר העבודה הרצוי הוא **מִבֵּית הַכְּנֶסֶת** מקום התפילה **לְבֵית הַמִּדְרָשׁ**[26] מקום התורה, **וְאַחַר כָּךְ הַנְהָגַ בָּהֶם מִנְהַג דֶּרֶךְ אֶרֶץ**[27], **שֶׁהוּא עִנְיַן קִיּוּם הַמִּצְוֹות** תוך כדי מגע עם עניני העולם ״מנהג דרך ארץ״, **שֶׁכָּל זֶה הוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה** האלוקית **מִלְּמַעְלָה** למטה **שֶׁבָּאָה לְאַחֲרֵי הַהַעֲלָאָה**[28] מלמטה למעלה על ידי עבודת האדם.

ה) וְהָעִנְיָן בָּזֶה, בעבודת התשובה באופן של העלאה מלמטה למעלה, **כַּמְבוֹאָר בִּדְרוּשֵׁי הָאַזִּינוּ בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה**[29] מאמרי חסידות לפרשת **הָאַזִּינוּ בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה**[29]

קלט ואילך. תשי״ח ע׳ צד ואילך). לקו״ש חי״א ע׳ 21 ואילך. 22) ויצא כח, יב. וראה זהר ח״א רסו, ריש ע״ב. ח״ג שו, ריש ע״ב. תקו״ז תמ״ה (פג, א). 23) ראה סה״מ קונטרסים ח״ב שיט, א. 24) לקו״ת פינחס עט, ד. מאמרי אדמו״ר הזקן פרשיות ח״ב ע׳ תשמז ואילך. מארז״ל ע׳ יז ואילך. אוה״ת בראשית ח״ו תתרכ, א ואילך. 25) ישעי׳ ב, כב. וראה ברכות יד, א. 26) ראה ברכות בסופה. וש״נ. 27) ראה שם לה, ב. 28) בענין זה נאמר גם שכללות החילוק בין ענין התשובה לענין התומ״צ הוא ע״ד החילוק בין שבת לימות החול, כי שבת אותיות תשב (תניא אגה״ת פ״י) ענינו תשובה, משא״כ בימות החול עיקר העבודה (בעמל ויגיעה) היא בקיום תומ״צ. 29) ר״פ האזינו (עא, ג).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

לאדמו"ר הזקן, **שֶׁעִיקַּר הַתְּשׁוּבָה הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[30] במשלי **וְהָרוּחַ** הנשמה האלוקית **תָּשׁוּב** ותתחבר מחדש **אֶל** שורשה שהוא **הָאֱלֹקִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ. וְאַרְבַּע הַבְּחִינוֹת שֶׁבַּתְּשׁוּבָה הֵם** על פי לשון הכתוב בתהילים ׳סור מרע ועשה טוב, בקש שלום ורדפהו׳ **הַתְּשׁוּבָה דְּסוּר מֵרָע**[31], **הַתְּשׁוּבָה דַּעֲשֵׂה טוֹב**[31], **וְהַתְּשׁוּבָה דְּבַקֵּשׁ שָׁלוֹם**[31], **וּבָזֶה גּוּפָא** עצמו **יֶשְׁנָם שְׁנֵי אֲפָנִים, תְּשׁוּבָה וּבַעַל תְּשׁוּבָה** כמובא בלקוטי תורה מהזוהר שהאוחז בעץ החיים נקרא ׳בעל תשובה׳, וענינו על פי קבלה שאחוז ב׳זעיר אנפין׳ שהוא הבעל, המשפיע, לבחינת המלכות שנקראת ׳תשובה׳ **(כַּמְבוֹאָר בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה**[32] ושם: "יש שלשה מיני תשובה. האחד היא התשובה תתאה שיהיה סור מרע בתכלית שלא יפגום בעוונות גשמיים במחשבה ודבור ומעשה. וצריך לעשות תשובה להתחרט על העבר ולעקור את רצונו מן הרע כו׳ שלא ירצה להפרד מיחודו ואחדותו יתברך... וזה התשובה הוא בתפלה... וכתיב כי אם עוונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלקיכם, נמצא העון הוא מסך מבדיל בין האדם ובין אלקינו... וזהו ענין התשובה האחד להיות בחינת אלקי בקרבי... והתשובה השנית היא התשובה בבחינת ועשה טוב. דהיינו שאע"פ שהוא סור מרע בתכלית, אך שהוא ממעט במצות ועשה טוב לייגע את עצמו בתורה ותפלה... והתשובה השלישית היא שאע"פ שהוא סור מרע בתכלית וגם ועשה טוב בתכלית אזי התשובה גדולה יותר והוא כדכתיב שובו אלי ואשובה אליכם... התשובה היא על הריחוק כי אף שהוא עושה טוב ומקיים המצות עם כל זה יכול להיות עדיין בבחינת יש ודבר... ועיקר התשובה הוא כמו שכתוב והרוח תשוב אל האלקים כו׳ דהיינו שירצה לשוב למקורו ושרשו...").

וְעַל פִּי הַמְבוֹאָר לְעֵיל (סָעִיף ד׳) שֶׁעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה הוּא הַקְדָּמָה לְכְלָלוּת עִנְיַן הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, על דרך ענין התפילה שקודם לענין לימוד התורה, **חֲרֵי מוּבָן, שֶׁלְּאַחֲרֵי אַרְבַּע בְּחִינוֹת אֵלּוּ שֶׁבַּתְּשׁוּבָה,** שהיא ההכנה לתורה ומצות **בָּאָה הַהַמְשָׁכָה דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת גַּם כֵּן בְּאַרְבַּע בְּחִינוֹת, שֶׁהוּא עִנְיַן הָעֲבוֹדָה דְּסוּר מֵרָע, הָעֲבוֹדָה דְּדַעֲשֵׂה טוֹב, הָעֲבוֹדָה דְּבַקֵּשׁ שָׁלוֹם - שֶׁהוּא עִנְיַן הַתּוֹרָה, כַּמְבוֹאָר בָּרַמְבַּ"ם**[33] שאם אדם צריך להדליק גם נר ביתו (נר שבת) וגם נר חנוכה ואין בידו אלא נר אחד, ידליק את נר ביתו שהוא משום שלום בית, כיון **שֶׁכָּל הַתּוֹרָה נִיתְּנָה לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, וּבָזֶה גּוּפָא** עצמו, ענין התורה **יֵשׁ שְׁנֵי אֲפָנִים (עַל דֶּרֶךְ שְׁנֵי הָאֲפָנִים דְּתְשׁוּבָה וּבַעַל תְּשׁוּבָה) - תּוֹרָה וּבַעַל תּוֹרָה, דְּהַיְינוּ, כְּפִי שֶׁהָאָדָם לוֹמֵד הַתּוֹרָה, וּכְפִי שֶׁהַתּוֹרָה נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ**[34] (כדברי הגמרא "בתחילה נקראת על שמו של הקדוש־ברוך־הוא ולבסוף נקראת על שמו שנאמר בתורת ה׳ חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה", ופירש רש"י: "נקראת על שמו - של [אותו] תלמיד שטרח בה כדכתיב ובתורתו דמשמע של כל אדם").

וְעַל יְדֵי זֶה שהאדם עוסק בעבודת התשובה בכל האופנים האמורים **נַעֲשֶׂה** נפעל **כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹקִים, שֶׁהוּא עִנְיַן עֲלִיַּת הַנְּשָׁמָה**[35] מלמטה למעלה **לְשָׁרְשָׁהּ וּמְקוֹרָהּ** באלוקות **בִּבְחִינַת נָתַתָּ בִּי, שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת טְהוֹרָה הִיא, וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה לְמַעְלָה מִבְּרָאתָהּ יְצַרְתָּהּ נִפַּחְתָּהּ**[36], **שֶׁהֵם** טהורה, בראתה, יצרתה ונפחתה **אַרְבַּע דַּרְגּוֹת**[37], **כְּנֶגֶד אַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאוּלָה** וכאמור לעיל בעבודת התשובה קשורה בענין הגאולה.

וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, הִנֵּה הַעֲלִיָּה לִבְחִינַת נָתַתָּ בִּי שֶׁלְּמַעְלָה מֵאַרְבַּע הַדַּרְגּוֹת דִּטְהוֹרָה בְּרָאתָהּ יְצַרְתָּהּ וּנְפַחְתָּהּ, האמורות

ביאור בדרך אפשר

1 הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[30] וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹקִים
2 אֲשֶׁר נְתָנָהּ. וְאַרְבַּע הַבְּחִינוֹת שֶׁבַּתְּשׁוּבָה הֵם
3 הַתְּשׁוּבָה דְּסוּר מֵרָע[31], הַתְּשׁוּבָה דַּעֲשֵׂה טוֹב[31],
4 וְהַתְּשׁוּבָה דְּבַקֵּשׁ שָׁלוֹם[31], וּבָזֶה גּוּפָא יֶשְׁנָם שְׁנֵי
5 אֲפָנִים, תְּשׁוּבָה וּבַעַל תְּשׁוּבָה (כַּמְבוֹאָר בְּלִקּוּטֵי
6 תּוֹרָה[32]). וְעַל פִּי הַמְבוֹאָר לְעֵיל (סָעִיף ד׳)
7 שֶׁעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה הוּא הַקְדָּמָה לִכְלָלוּת עִנְיַן
8 הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, חֲרֵי מוּבָן, שֶׁלְּאַחֲרֵי אַרְבַּע
9 בְּחִינוֹת אֵלּוּ שֶׁבַּתְּשׁוּבָה, בָּאָה הַהַמְשָׁכָה דְּתוֹרָה
10 וּמִצְוֹת גַּם כֵּן בְּאַרְבַּע בְּחִינוֹת, שֶׁהוּא עִנְיַן
11 הָעֲבוֹדָה דְּסוּר מֵרָע, הָעֲבוֹדָה דְּדַעֲשֵׂה טוֹב,
12 הָעֲבוֹדָה דְּבַקֵּשׁ שָׁלוֹם — שֶׁהוּא עִנְיַן הַתּוֹרָה,
13 כַּמְבוֹאָר בָּרַמְבַּ"ם[33] שֶׁכָּל הַתּוֹרָה נִיתְּנָה לַעֲשׂוֹת
14 שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, וּבָזֶה גּוּפָא יֵשׁ שְׁנֵי אֲפָנִים (עַל
15 דֶּרֶךְ שְׁנֵי הָאֲפָנִים דְּתְשׁוּבָה וּבַעַל תְּשׁוּבָה) —
16 תּוֹרָה וּבַעַל תּוֹרָה, דְּהַיְינוּ, כְּפִי שֶׁהָאָדָם לוֹמֵד
17 הַתּוֹרָה, וּכְפִי שֶׁהַתּוֹרָה נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ[34]. וְעַל
18 יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל
19 הָאֱלֹקִים, שֶׁהוּא עִנְיַן עֲלִיַּת הַנְּשָׁמָה[35] לְשָׁרְשָׁהּ
20 וּמְקוֹרָהּ בִּבְחִינַת נָתַתָּ בִּי, שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת
21 טְהוֹרָה הִיא, וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה לְמַעְלָה
22 מִבְּרָאתָהּ יְצַרְתָּהּ נִפַּחְתָּהּ[36], שֶׁהֵם אַרְבַּע דַּרְגּוֹת[37],
23 כְּנֶגֶד אַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאוּלָה.
24 **וּבִפְרָטִיּוּת** יוֹתֵר, הִנֵּה הַעֲלִיָּה לִבְחִינַת נָתַתָּ בִּי
25 שֶׁלְּמַעְלָה מֵאַרְבַּע הַדַּרְגּוֹת דִּטְהוֹרָה

30) קהלת ז, יב. 31) תהלים לד, טו. 32) בלק עג, ב ואילך. וראה בהנסמן לעיל הערה 20. 33) סוף הל׳ חנוכה. 34) ע"ז יט, א. וראה קידושין לב, סע"א ואילך. 35) ברשימה נוספת: הנשמה והגוף. 36) נוסח ברכת "אלקי נשמה". 37) ראה סידור האריז"ל במקומו. פרי עץ חיים שער הברכות רפ"ז. לקו"ת פ׳ ראה כז, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

לעיל **הִיא עֲלִיָּה חֲמִישִׁית, כְּנֶגֶד הַלָּשׁוֹן הַחֲמִישִׁי, וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ גו׳**[38], **שֶׁכְּנֶגְדּוֹ יֵשׁ גַּם** בליל סדר פסח **כּוֹס חֲמִישִׁי**[39]. **אֶלָּא שֶׁאַף עַל פִּי כֵן** למרות שיש גם לשון חמישי **אוֹמְרִים שֶׁיֵּשׁ אַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאוּלָּה** ולא חמש, **כִּי, עִנְיַן הַגְּאוּלָּה הוּא יְצִיאָה מִמַּצָּב הָפְכִּי** מצב של היפך הגאולה, **וְעִנְיָן זֶה הוּא בִּלְשׁוֹנוֹת וְהוֹצֵאתִי וְהִצַּלְתִּי וְגָאַלְתִּי וְלָקַחְתִּי, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יְצִיאָה מִמַּצָּב הָפְכִּי [כּוֹלֵל גַּם וְלָקַחְתִּי, שֶׁאַף שֶׁנֶּאֱמַר וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם, שֶׁקָּאֵי** שמכוון **עַל מַתַּן תּוֹרָה, חֲמִישִׁים יוֹם לְאַחַר יְצִיאַת מִצְרַיִם, הֲרֵי בְּתֵיאוּר הַנִּיסִּים דִּיצִיאַת מִצְרַיִם בְּפָרָשַׁת וָאֶתְחַנַּן**[40] **נֶאֱמַר לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים, וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁהַתְחָלַת הָעִנְיָן דִּוְלָקַחְתִּי הָיְתָה בִּיצִיאַת מִצְרַיִם** שעליה נאמר כתוב זה ׳לקחת לו גוי מקרב גוי׳, לשון לקיחה, **שֶׁהוּא עִנְיַן הַיְצִיאָה מִמַּצָּב הָפְכִּי** ולכן גם ׳ולקחתי׳ הוא לשון של גאולה], **מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַיְעוּד דִּוְהֵבֵאתִי גוֹ׳ שֶׁלְּאַחֲרֵי זֶה אֵינוֹ עִנְיָן שֶׁל יְצִיאָה מִמַּצָּב הָפְכִּי, אֶלָּא עִילּוּי בַּמַּצָּב שֶׁל גְּאוּלָּה עַצְמוֹ.** ולכן אינו נמנה בין הלשונות של גאולה. **וְעִנְיָן זֶה** של ׳והבאתי׳ **הוּא כְּנֶגֶד קוּצוֹ שֶׁל יו״ד, שֶׁלְּמַעְלָה מֵאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָי׳, שֶׁכְּנֶגְדָּם הֵם אַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאוּלָּה**[41], **שֶׁהוּא** ׳קוצו של יו״ד׳ **עִנְיַן הַכֶּתֶר**[42], בחינת ׳כתר עליון׳ שלמעלה מעשר הספירות **שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת חָכְמָה, וּמִכָּל מָקוֹם הֲרֵי הוּא** ה׳קוץ׳ של האות יו״ד **מְחוּבָּר לְאוֹת יו״ד וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ עַל דֶּרֶךְ הַמְבוֹאָר**[43] בחסידות **בְּעִנְיַן** משמעות הכתוב בתורה אודות ספירת העומר **תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם**[44], שלכאורה הדבר תמוה כי למעשה ספירת העומר היא רק ארבעים ותשעה ימים ולא חמישים יום אלא ההסבר הוא **שֶׁלְּאַחַר הָעֲבוֹדָה** הרוחנית הפנימית של ספירות העומר (בתיקון כל פרטי המידות) **בְּאַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה יוֹם שֶׁהֵם כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה שְׁעָרִים, אֲזַי נִמְשָׁךְ מִמֵּילָא גַּם שַׁעַר הַחֲמִשִּׁים,** כמאמר הגמרא שישנם חמישים שערי בינה וכולם ניתנו למשה רבינו חסר אחד שנאמר ׳ותחסרהו מעט מאלוקים׳ ורק ביום פטירתו זכה לשער הנו״ן, וכן לגבי ספירת העומר, האדם מסוגל להגיע בעבודתו עד השער המ״ט ואת שער הנו״ן משפיעים מלמעלה בחג השבועות, **וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא בְּנוֹגֵעַ לְקוּצוֹ שֶׁל יו״ד,** שהוא נעלה מארבע האותיות **שֶׁנִּמְשָׁךְ מִמֵּילָא לְאַחַר הָעֲבוֹדָה בְּאַרְבַּע הָאוֹתִיּוֹת]. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁחָמֵשׁ הָעֲלִיּוֹת** של הנשמה הנזכרות לעיל (ארבע הדרגות של אהורה, בראת, יצרתה ונפחתה ובחינת נתת בי שלמעלה מארבע דרגות אלו), **הֵם כְּנֶגֶד אַרְבַּע כּוֹסוֹת**[45], **כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת הַכֶּתֶר כְּפִי שֶׁהוּא בְּקוּצוֹ שֶׁל יו״ד (הַקָּשׁוּר עִם הַיּוּ״ד),** ולכן בחינת הכתר באופן זה אינה נמנית כדרגה חמישית **וְלֹא כְּפִי שֶׁבְּחִינַת הַכֶּתֶר הִיא בְּאוֹפֶן דְּלָא אִתְרַמִּיז** שלא נרמז **בְּאוֹת וְקוֹץ כְּלָל**[46] **(לְמַעְלָה גַּם מִקּוּצוֹ שֶׁל יו״ד)** שהיא אכן דרגה חמישית שלא קשורה לארבע הדרגות שלמטה ממנה.

ביאור בדרך אפשר

בְּרָאתָהּ יְצַרְתָּהּ וּנְפַחְתָּהּ, הִיא עֲלִיָּה חֲמִישִׁית, כְּנֶגֶד הַלָּשׁוֹן הַחֲמִישִׁי, וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ גו׳[38], שֶׁכְּנֶגְדּוֹ יֵשׁ גַּם כּוֹס חֲמִישִׁי[39]. אֶלָּא שֶׁאַף עַל פִּי כֵן אוֹמְרִים שֶׁיֵּשׁ אַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאוּלָּה, כִּי, עִנְיַן הַגְּאוּלָּה הוּא יְצִיאָה מִמַּצָּב הָפְכִּי, וְעִנְיָן זֶה הוּא בִּלְשׁוֹנוֹת וְהוֹצֵאתִי וְהִצַּלְתִּי וְגָאַלְתִּי וְלָקַחְתִּי, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יְצִיאָה מִמַּצָּב הָפְכִּי [כּוֹלֵל גַּם וְלָקַחְתִּי, שֶׁאַף שֶׁנֶּאֱמַר וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם, שֶׁקָּאֵי עַל מַתַּן תּוֹרָה, חֲמִישִׁים יוֹם לְאַחַר יְצִיאַת מִצְרַיִם, הֲרֵי בְּתֵיאוּר הַנִּיסִּים דִּיצִיאַת מִצְרַיִם בְּפָרָשַׁת וָאֶתְחַנַּן[40] נֶאֱמַר לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים, וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁהַתְחָלַת הָעִנְיָן דִּוְלָקַחְתִּי הָיְתָה בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁהוּא עִנְיַן הַיְצִיאָה מִמַּצָּב הָפְכִּי], מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַיְעוּד דִּוְהֵבֵאתִי גוֹ׳ שֶׁלְּאַחֲרֵי זֶה אֵינוֹ עִנְיָן שֶׁל יְצִיאָה מִמַּצָּב הָפְכִּי, אֶלָּא עִילּוּי בַּמַּצָּב שֶׁל גְּאוּלָּה עַצְמוֹ. וְעִנְיָן זֶה הוּא כְּנֶגֶד קוּצוֹ שֶׁל יו״ד, שֶׁלְּמַעְלָה מֵאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָי׳, שֶׁכְּנֶגְדָּם הֵם אַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאוּלָּה[41], שֶׁהוּא עִנְיַן הַכֶּתֶר[42], שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת חָכְמָה, וּמִכָּל מָקוֹם הֲרֵי הוּא מְחוּבָּר לְאוֹת יו״ד [וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ עַל דֶּרֶךְ הַמְבוֹאָר[43] בְּעִנְיַן תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם[44], שֶׁלְּאַחַר הָעֲבוֹדָה בְּאַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה יוֹם שֶׁהֵם כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה שְׁעָרִים, אֲזַי נִמְשָׁךְ מִמֵּילָא גַּם שַׁעַר הַחֲמִשִּׁים, וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא בְּנוֹגֵעַ לְקוּצוֹ שֶׁל יו״ד, שֶׁנִּמְשָׁךְ מִמֵּילָא לְאַחַר הָעֲבוֹדָה בְּאַרְבַּע הָאוֹתִיּוֹת]. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁחָמֵשׁ הָעֲלִיּוֹת הֵם כְּנֶגֶד אַרְבַּע כּוֹסוֹת[45], כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת הַכֶּתֶר כְּפִי שֶׁהוּא בְּקוּצוֹ שֶׁל יו״ד (הַקָּשׁוּר עִם הַיּוּ״ד), וְלֹא כְּפִי שֶׁבְּחִינַת הַכֶּתֶר הִיא בְּאוֹפֶן דְּלָא אִתְרַמִּיז בְּאוֹת וְקוֹץ כְּלָל[46] (לְמַעְלָה גַּם מִקּוּצוֹ שֶׁל יו״ד).

---

38) פרשתנו ו, ח. 39) ראה לקו״ש חכ״ז ע׳ 48 ואילך. וש״נ. 40) ד, לד. 41) ראה בהנסמן לעיל הערה 21. 42) ראה לקו״ת תצא לח, ג. מאמרי אדמו״ר האמצעי תצא ע׳ תרמד. ע׳ תרמו ואילך. 43) ראה לקו״ת במדבר יו״ד, א ואילך. ובכ״מ. 44) אמור כג, טז. 45) אוה״ת פרשתנו ח״ז (שבהערה 21) ע׳ ב׳תקפח. 46) ראה זהר ח״א קסז, ב. ח״ג יא, א. לקו״ת פינחס

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

ו) **וְהִנֵּה** כָּל הָאָמוּר לְעֵיל שַׁיָּיךְ לֹא רַק בְּגָלוּת מִצְרַיִם, שבה מדבר הכתוב 'וארא' **אֶלָּא** גַּם בְּכָל הַגָּלוּיוֹת, כִּי גָּלוּת מִצְרַיִם כּוֹלֶלֶת אֶת כָּל הַגָּלוּיוֹת (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ג' כדברי המדרש שכל הגלויות נקראות על שם מצרים), וּבִכְפָרֵט גָּלוּת הָאַחֲרוֹן, שֶׁבּוֹ נֶאֱסְפוּ הַשִּׁירַיִם שֶׁל כָּל הַגָּלוּיוֹת הקודמות (שהגאולה מהגלויות הקודמות לא היתה גאולה שלימה ונותרו ממנה 'שיריים'), וּכְפִי שֶׁרוֹאִים בְּמוּחָשׁ שֶׁגָּלוּת זֶה הָאַחֲרוֹן הוּא הֲכִי קָשֶׁה יותר מהגלויות הקודמות. וְזֶהוּ שֶׁכָּל הַגָּלוּיוֹת נִתְגַּלָּה קִיצָּם, אֲבָל גָּלוּת אֱדוֹם לֹא נִתְגַּלָּה קִיצוֹ[47] כדברי הגמרא "ראשונים שנתגלה עונם נתגלה קצם, אחרונים שלא נתגלה עונם לא נתגלה קצם ופירש רש"י: "שנתגלה עונם - לא היו מכסין פשעיהם. נתגלה קצם - לפי מלאות לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם. אחרונים לא נתגלה עונם - בני מקדש שני רשעים היו בסתר". וְכִדְאִיתָא וכפי שמובא בַּמִּדְרָשׁ[48] בְּנוֹגֵעַ לְמַה שֶׁנֶּאֱמַר בְּיַעֲקֹב וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם גו'[22], שֶׁהֵרְאָה הַקָּבָּ"ה לְיַעֲקֹב אָבִינוּ שָׁרָהּ שֶׁל בָּבֶל עוֹלֶה שִׁבְעִים עֲוָוקִים שלבים בסולם, וְשֶׁל מָדַי חֲמִשִּׁים וּשְׁנַיִם, וְשֶׁל יָוָן מֵאָה וּשְׁמֹנִים, וְשֶׁל אֱדוֹם עוֹלֶה וְלֹא יוֹדֵעַ כַּמָּה, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְיָיֵרֵא יַעֲקֹב אָבִינוּ, אָמַר אֶפְשָׁר שֶׁאֵין לָזֶה יְרִידָה לשרו של אדום יְרִידָה וגלות אדום לא תסתיים חס ושלום, אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה וְאַתָּה אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב[49], אֲפִילוּ הוּא עוֹלֶה וְיוֹשֵׁב אֶצְלִי מִשָּׁם אֲנִי מוֹרִידוֹ, הָדָא הוּא דִכְתִיב[50] אִם תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְאִם בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנְּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם הָוָי'. וְלָכֵן כְּשֶׁבִּקֵּשׁ יַעֲקֹב לְגַלּוֹת אֶת הַקֵּץ, נִסְתַּם מִמֶּנּוּ[51], דְּלִבָּא לְפוּמָּא לָא גַלְיָא[52], כלשון הזוהר שהלב לא גילה לפה, וכלשון הגמרא "ללבי גליתי לאברייי לא גליתי. ופירש רש"י: "לאיברי לא גליתי - שלא הוצאתי דבר מפי שהיו איברי יכולין לשמוע אבל בלבי היה טמון הדבר", דְּהַיְינוּ שֶׁהַגְּאוּלָה נִמְשֶׁכֶת מִמָּקוֹם דרגה נסתרת שֶׁלֹּא נִתְגַּלָּה אֲפִילוּ לְיַעֲקֹב. אַךְ גִּילוּי הַקֵּץ נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה של בני ישראל שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת, וּבִכְפָרֵט עַל יְדֵי הָעִנְיָן דְּיָפוּצוּ מַעְיְנוֹתֶיךָ חוּצָה[53] (שֶׁנִּתְגַּלָּה דַּוְקָא בִּזְמַן הַגָּלוּת), שֶׁמְּפִיצִים בְּהַחוּצָה לֹא רַק מֵי הַנָּהָר, וַאֲפִילוּ לֹא רַק מֵי הַמַּעְיָן, אֶלָּא הַמַּעְיָן עַצְמוֹ נִמְשָׁךְ ומתפשט בְּהַחוּצָה[54], הֲרֵי זֶה מֵאִיר אֶת חוֹשֶׁךְ הַגָּלוּת, אוּן ס'וועט פאַרברענט ווערן די שִׁירַיִם פון יישרפו השיריים של גָּלוּת (כְּמַאֲמַר הרבי הריי"צ בַּעַל הַהִילּוּלָא[55] דְּיו"ד שְׁבָט). וְעַל יְדֵי זֶה העבודה בשבני ישראל עובדים את ה' בזמן הגלות, ובמיוחד הפצת המעיינות פּוֹעֲלִים אֶת אַרְבַּע הַלְשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאוּלָה, וְעַד שֶׁפּוֹעֲלִים גַּם הָעִנְיָן הַחֲמִישִׁי דְּוִהֵבְאתִי גו', שֶׁלְּמַעְלָה מֵאַרְבַּע הַלְשׁוֹנוֹת (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ה'), שֶׁזֶּהוּ 'הענין החמישי' גַּם עִנְיָנוֹ

ביאור בדרך אפשר

ו) **וְהִנֵּה** כָּל הָאָמוּר לְעֵיל שַׁיָּיךְ לֹא רַק בְּגָלוּת מִצְרַיִם, אֶלָּא גַּם בְּכָל הַגָּלוּיוֹת, כִּי גָּלוּת מִצְרַיִם כּוֹלֶלֶת אֶת כָּל הַגָּלוּיוֹת (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ג'), וּבִכְפָרֵט גָּלוּת הָאַחֲרוֹן, שֶׁבּוֹ נֶאֱסְפוּ הַשִּׁירַיִם שֶׁל כָּל הַגָּלוּיוֹת, וּכְפִי שֶׁרוֹאִים בְּמוּחָשׁ שֶׁגָּלוּת זֶה הָאַחֲרוֹן הוּא הֲכִי קָשֶׁה. וְזֶהוּ שֶׁכָּל הַגָּלוּיוֹת נִתְגַּלָּה קִיצָּם, אֲבָל גָּלוּת אֱדוֹם לֹא נִתְגַּלָּה קִיצוֹ[47]. וְכִדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ[48] בְּנוֹגֵעַ לְמַה שֶׁנֶּאֱמַר בְּיַעֲקֹב וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם גו'[22], שֶׁהֵרְאָה הַקָּבָּ"ה לְיַעֲקֹב אָבִינוּ שָׁרָהּ שֶׁל בָּבֶל עוֹלֶה שִׁבְעִים עֲוָוקִים, וְשֶׁל מָדַי חֲמִשִּׁים וּשְׁנַיִם, וְשֶׁל יָוָן מֵאָה וּשְׁמֹנִים, וְשֶׁל אֱדוֹם עוֹלֶה וְלֹא יוֹדֵעַ כַּמָּה, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְיָיֵרֵא יַעֲקֹב אָבִינוּ, אָמַר אֶפְשָׁר שֶׁאֵין לָזֶה יְרִידָה, וְאַתָּה אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב[49], אֲפִילוּ הוּא עוֹלֶה וְיוֹשֵׁב אֶצְלִי מִשָּׁם אֲנִי מוֹרִידוֹ, הָדָא הוּא דִכְתִיב[50] אִם תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְאִם בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנְּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם הָוָי'. וְלָכֵן כְּשֶׁבִּקֵּשׁ יַעֲקֹב לְגַלּוֹת אֶת הַקֵּץ, נִסְתַּם מִמֶּנּוּ[51], דְּלִבָּא לְפוּמָּא לָא גַלְיָא[52], דְּהַיְינוּ שֶׁהַגְּאוּלָה נִמְשֶׁכֶת מִמָּקוֹם שֶׁלֹּא נִתְגַּלָּה אֲפִילוּ לְיַעֲקֹב. אַךְ גִּילוּי הַקֵּץ נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת, וּבִכְפָרֵט עַל יְדֵי הָעִנְיָן דְּיָפוּצוּ מַעְיְנוֹתֶיךָ חוּצָה[53] (שֶׁנִּתְגַּלָּה דַּוְקָא בִּזְמַן הַגָּלוּת), שֶׁמְּפִיצִים בְּהַחוּצָה לֹא רַק מֵי הַנָּהָר, וַאֲפִילוּ לֹא רַק מֵי הַמַּעְיָן, אֶלָּא הַמַּעְיָן עַצְמוֹ נִמְשָׁךְ בְּהַחוּצָה[54], הֲרֵי זֶה מֵאִיר אֶת חוֹשֶׁךְ הַגָּלוּת, אוּן ס'וועט פאַרברענט ווערן די שִׁירַיִם פון גָּלוּת (כְּמַאֲמַר בַּעַל הַהִילּוּלָא[55] דְּיו"ד שְׁבָט). וְעַל יְדֵי זֶה פּוֹעֲלִים אֶת אַרְבַּע הַלְשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאוּלָה, וְעַד שֶׁפּוֹעֲלִים גַּם הָעִנְיָן הַחֲמִישִׁי דְּוִהֵבְאתִי גו', שֶׁלְּמַעְלָה מֵאַרְבַּע הַלְשׁוֹנוֹת (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ה'), שֶׁזֶּהוּ גַּם

פ, ב. 47) ראה יומא ט, ב. 48) ויק"ר פכ"ט, ב. 49) ירמי' ל, י. 50) עובדי' א, ד. 51) פסחים נו, א. וראה לקו"ש ח"כ ע' 228 ואילך. וש"נ. 52) ראה זו"ח בראשית ח, א. זח"א רנג, א. סנהדרין צט, א (ובפרש"י שם). 53) ראה אגה"ק דהבעש"ט – נדפסה בכתר שם טוב בתחילתו. ובכ"מ. 54) ראה לקו"ש ח"ד ע' 1119 ואילך. 55) ראה אגרות־קודש שלו ח"ו ע' שעב. נעתק ב"היום יום" בתחלתו. וראה לקו"ש ח"ב ע' 345.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

שֶׁל מָשִׁיחַ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[56] הִנֵּה יַשְׂכִּיל עַבְדִּי יָרוּם וְנִשָּׂא וְגָבַהּ מְאֹד, דִּבְחִינַת מְאֹד הִיא דַּרְגָּא הַחֲמִישִׁית שֶׁלְּמַעְלָה מֵאַרְבַּע הַדַּרְגּוֹת דְּיַשְׂכִּיל יָרוּם וְנִשָּׂא וְגָבַהּ[57] [וְזֶהוּ שֶׁמְּאֹד אוֹתִיּוֹת אָדָם[58], אֲבָל סֵדֶר הָאוֹתִיּוֹת הוּא בְּאוֹפֶן אַחֵר, כינון שמדובר בדרגה שלמעלה מדרגם ׳אדם׳ בחינת כִּי לֹא אָדָם הוּא[59] וכפי שמבואר בתורה אור לאדמו״ר הזקן: ״... המשיח שנאמר עליו הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד מא״ד הוא אותיות אד״ם. וכן ראשי תיבות אד״ם אד״ם דו״ד משי״ח שבזמן ימות המשיח נשלם בחינת אדם...״], אֶלָּא שֶׁקְּשׁוּרָה מדריגת ׳מאד׳ עִמָּהֶם עם ארבע הדרגות הנזכרות קודם כן, ׳ישכיל, ירום ונשא וגבה׳, כְּשֵׁם שֶׁקּוּצוֹ שֶׁל יוֹ״ד קָשׁוּר עִם הַיּוּ״ד (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ה׳). וּכְנֶגְדָּם כנגד חמש דרגות אלו הֵם גַּם הָעֲלִיּוֹת דְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, כְּמַאֲמַר רַז״ל[60] לֹא זָז הקדוש־ברוך־הוא מֵחַבִּבָהּ את כנסת ישראל עַד שֶׁקְּרָאָהּ בִּתִּי, לֹא זָז מֵחַבִּבָהּ עַד שֶׁקְּרָאָהּ אֲחוֹתִי, עַד שֶׁקְּרָאָהּ אִמִּי. וְלֶעָתִיד לָבוֹא תִּתְעַלֶּה בְּחִינַת בִּתִּי וְתִהְיֶה לְמַעְלָה מִבְּחִינַת אִמִּי, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר[61] רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת צִיּוֹן. וּלְאַחֲרֵי זֶה לאחרי שיתעלו אפילו יותר מבחינת ׳אמי׳ יִהְיוּ עוֹד עֲלִיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר[12] יֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל חָיִל, דְּהַיְינוּ שֶׁלֶּעָתִיד לָבוֹא גּוּפָא עצמו יִהְיוּ עֲלִיּוֹת זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ב׳), וְעַד שֶׁיַּגִּיעוּ נשמות ישראל לעתיד לבוא לְדַרְגָּא שֶׁלְּמַעְלָה מֵעִנְיַן הָעֲלִיּוֹת, דרגה שבה נשארים בקביעות ואין ממנה עליות נוספות כי היא למעלה מענין העליות שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן המשמעות הפנימית של דברי חז״ל על הכתוב ״מזמור שיר ליום השבת״ יוֹם[62] שֶׁכּוּלוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים[63] לנצח, ללא שינויים.

ביאור בדרך אפשר

1 עִנְיָנוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[56] הִנֵּה יַשְׂכִּיל
2 עַבְדִּי יָרוּם וְנִשָּׂא וְגָבַהּ מְאֹד, דִּבְחִינַת מְאֹד הִיא
3 דַּרְגָּא הַחֲמִישִׁית שֶׁלְּמַעְלָה מֵאַרְבַּע הַדַּרְגּוֹת
4 דְּיַשְׂכִּיל יָרוּם וְנִשָּׂא וְגָבַהּ[57] [וְזֶהוּ שֶׁמְּאֹד אוֹתִיּוֹת
5 אָדָם[58], אֲבָל סֵדֶר הָאוֹתִיּוֹת הוּא בְּאוֹפֶן אַחֵר, כִּי
6 לֹא אָדָם הוּא[59]], אֶלָּא שֶׁקְּשׁוּרָה עִמָּהֶם, כְּשֵׁם
7 שֶׁקּוּצוֹ שֶׁל יוֹ״ד קָשׁוּר עִם הַיּוּ״ד (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל
8 סָעִיף ה׳). וּכְנֶגְדָּם הֵם גַּם הָעֲלִיּוֹת דְּנִשְׁמוֹת
9 יִשְׂרָאֵל, כְּמַאֲמַר רַז״ל[60] לֹא זָז מֵחַבִּבָהּ עַד
10 שֶׁקְּרָאָהּ בִּתִּי, לֹא זָז מֵחַבִּבָהּ עַד שֶׁקְּרָאָהּ אֲחוֹתִי,
11 לֹא זָז מֵחַבִּבָהּ עַד שֶׁקְּרָאָהּ אִמִּי. וְלֶעָתִיד לָבוֹא
12 תִּתְעַלֶּה בְּחִינַת בִּתִּי וְתִהְיֶה לְמַעְלָה מִבְּחִינַת אִמִּי,
13 שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר[61] רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת צִיּוֹן. וּלְאַחֲרֵי זֶה יִהְיוּ עוֹד עֲלִיּוֹת, כְּמוֹ
14 שֶׁנֶּאֱמַר[12] יֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל חָיִל, דְּהַיְינוּ שֶׁלֶּעָתִיד לָבוֹא גּוּפָא יִהְיוּ עֲלִיּוֹת זוֹ
15 לְמַעְלָה מִזּוֹ (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ב׳), וְעַד שֶׁיַּגִּיעוּ לְדַרְגָּא שֶׁלְּמַעְלָה מֵעִנְיַן
16 הָעֲלִיּוֹת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן יוֹם[62] שֶׁכּוּלוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים[63].

56) ישעי׳ נב, יג. 57) ראה ביאורי הזהר לאדמו״ר האמצעי נה, א ואילך. ולהצ״צ ח״א ע׳ קכג ואילך. אוה״ת נ״ך עה״פ (ח״א ע׳ רסה). סהמ״צ להצ״צ קי, ב. סה״מ תרל״ה ח״א ע׳ רסה ואילך. 58) ראה ב״ר פ״ח, ה. פ״ט, יב. זח״ג (רע״מ) רמו, ב. תו״א ויחי מו, ד. אוה״ת שם. 59) שמואל־א טו, כט. וראה סה״מ תרל״ז ח״ב ע׳ תכו ואילך. ע׳ תלא. 60) שמו״ר ס״פ פקודי. שהש״ר ספ״ג. וראה אוה״ת שם. 61) זכרי׳ ב, יד. וראה תו״א מקץ לו, א ואילך. ובכ״מ. 62) תמיד בסופה. וראה תו״ח וישב רד, ג. ובכ״מ. 63) חסר הסיום (המו״ל).

המשך ביאור למס׳ סנהדרין ליום רביעי עמ׳ ב

1 ישראל, ובזה גם נאמר לשון ׳אִתְּךָ׳ ודורשים, בְּרוּמִין לְךָ לֵיהֲוֵי
2 דהיינו מיוחסים במותך. וכאן לא שייך לדחות שצריך כן רק
3 משום שכינה, כיון שבזה לא היתה שכינה, ולכך אפשר ללמוד
4 מכאן לכל סנהדרין שצריך שהדיינים יהיו דווקא מיוחסים, דהיינו
5 כהנים לוים וישראלים המשיאים בנותיהם לכהונה.

משנה

6 המשנה מבארת את אופן ישיבת הסנהדרין הסופרים והתלמידים,
7 ואת דין כתיבת הטענות של בעלי הדין: סַנְהֶדְרִין של שבעים ואחד
8 ושל עשרים ושלשה הָיְתָה יושבת כְּצורה של חֲצִי גּוֹרֶן עֲגוּלָה –
9 חצי עיגול, כְּדֵי שֶׁיִּהוּ הדיינים רוֹאִין זֶה אֶת זֶה, ועל ידי כך יהיו
10 שומעים ומתווכחים זה עם זה כדי שתצא הוראה כהלכה.
11 המשנה מבארת את דין סופרי הבית דין: וּשְׁנֵי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין עוֹמְדִים
12 לְפָנֵיהֶם – לפני הדיינים, אֶחָד עומד מִימִין הדיינים וְאֶחָד מִשְּׂמֹאל,
13 ושניהם כּוֹתְבִין את דִּבְרֵי (הַמְחַיְּבִין וְאת דִּבְרֵי הַמְזַכִּין), כדי שאם
14 יטעה אחד מהם, יוכיחו ממה שכתב חבירו.
15 רַבִּי יְהוּדָה חולק וְאוֹמֵר, שִׁשָּׁה סופרים היו, אֶחָד היה כּוֹתֵב את
16 דִּבְרֵי הַמְזַכִּין, וְאֶחָד היה כּוֹתֵב את דִּבְרֵי הַמְחַיְּבִין, וְהַשְּׁלִישִׁי היה
17 כּוֹתֵב את דִּבְרֵי הַמְזַכִּין וְגם את דִּבְרֵי הַמְחַיְּבִין, שאם יכתבו שנים
18 את דברי כולם, יש חשש שמתוך הטורח יטעו, אך בשהם שלשה
19 לא יטעו ויקצרו, ואף אם יטעה אחד מהם, יוכיח כתב השלישי.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

התוועדויות

בס"ד. שיחת ש"פ וארא, כ"ה טבת, מבה"ח שבט, ה'תשל"ד.

בלתי מוגה

א. התוועדות זו קשורה עם שבת מברכים חודש שבט, אבל, לכל לראש יש להתחיל עם ענין שקודם לברכת החודש – קריאת היום בתורה בפרשת השבוע (ובפרט שפרשת השבוע שייכת כבר לימי השבוע שלפני השבת).

ובכן: פרשת השבוע היא "וארא", שזהו שם הפרשה, שמורה על תוכן הפרשה כולה.

ובהקדמה[1] – ששם הפרשה נקבע לא בגלל היותה התחלת הפרשה (ובפרט שבפרשה זו ישנם כו"כ תיבות לפני תיבת "וארא"), אלא בגלל שזהו תוכנה של הפרשה כולה, ע"פ הידוע[2] מתורת הבעש"ט והרב המגיד (מיוסד על דברי האריז"ל[3]) עה"פ[4] "וכל אשר יקרא לו האדם נפש חי' הוא שמו", שהשם, "שמו אשר יקראו לו בלשון הקודש", הוא החיות והקיום והתוכן של הדבר הנקרא בשם זה.

כלומר: למרות שיש בפרשה כו"כ ענינים שלכאורה אינם קשורים עם הענין ד"וארא",

ובפרט ש"וארא" קאי על ענין שאירע בעבר[5] – "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב"[6] – כמה דורות לפני המאורעות שאודותם מסופר בפרשתנו, ולא עוד אלא שאז הי' מצב אחר לגמרי שלא קיים עכשיו, כפי שמפרש רש"י[7] ש"אמר לו הקב"ה (למשה, ביחס אל האבות) חבל על דאבדין ולא משתכחין",

הנה עוד לפני שמתחילים ללמוד פרטי הענינים שבפרשה, נקבע שם הפרשה בהתחלת הפרשה, בתור "ראש" הפרשה שכולל את כל הפרשה כולה, שממנו יודעים את התוכן והנקודה של כל פרטי הענינים שבפרשה, ומזה צריך ללמוד הוראה בנוגע למעשה בפועל.

וכיון שמדובר אודות תושב"כ, שאין הגבלות בנוגע ללימודה – שהרי בנוגע לתושבע"פ ישנה ההגבלה ד"בן עשר שנים למשנה" ו"בן חמש עשרה לגמרא"[8], משא"כ בנוגע לתושב"כ הנה גם בן חמש מתחיל כבר ללמוד מקרא[8], ועוד לפנ"ז, "משהתינוק מתחיל לדבר אביו מלמדו תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב"[9], שזהו פסוק בתושב"כ – צריכה ההוראה מזה להיות באופן המובן לכל, אפילו למי שמאיזו סיבה שתהי' אינו שייך להבנת תושבע"פ.

ב. בשם הפרשה – "וארא" – יש לכאורה ב' ענינים הפכיים:

הפירוש הפשוט ד"וארא" הוא – שהקב"ה התגלה באופן של ראי' ("איך האָב זיך באַוויזן"). ולאידך גיסא, הרי זה בלשון עבר, היינו, שהתגלותו של הקב"ה באופן של ראי' היתה בעבר, ואילו עכשיו, אצל הדור שיוצא ממצרים, אין ענין של ראי'.

והרי גם ילד קטן יודע גודל החילוק בין ענין שמספרים לו אודותיו לענין שרואה בעצמו, שכאשר מספרים לו דבר, יש צורך להסביר לו, לתאר ולצייר פרטי הדברים באורך ורוחב, קול מראה וריח וכו',

---

1) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חע"ג ס"ע 66 ואילך. וש"נ.
2) כש"ט סק"ד. או"ת בראשית סי"ד. תניא שעהיוה"א פ"א.
3) ראה שער הגלגולים הקדמה כג. שער מרז"ל בסופו. עמה"מ ש"א ספ"ד.
4) בראשית ב, יט.
5) ראה גם שיחת ש"פ וארא, כ"ח טבת, מבה"ח שבט תשל"ב ס"ב ואילך (תורת מנחם – התוועדויות חס"ז ע' 77 ואילך).
6) פרשתנו ו, ג.
7) שם, ט.
8) אבות ספ"ה.
9) סוכה מב, א. ועוד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ולאחרי כל זה, לא יהי' אצלו ציור הדבר כפי שהוא באמת, ולא יתאמת הדבר אצלו כמו דבר שרואה בעצמו, שאז אינו זקוק להסברים כו', כיון שראה את הדבר בעצמו. ובלשון המכילתא[10]: אינה דומה שמיעה לראי'.

ובנוגע לענייננו: כיון ש"וארא" הוא לשון עבר, שזהו ענין שהי' אצל אברהם יצחק ויעקב, ועתה רק מספרים אודותיו – הרי עכשיו אין זה באופן של ראי'.

ג. ויובן ע"פ מ"ש רש"י בפירוש "וארא" – "אל האבות":

לכאורה אינו מובן: הרי מפורש בכתוב "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב", וא"כ, מה מוסיף רש"י בפירושו "אל האבות"?

והביאור בזה (כמשנ"ת פעם בארוכה[11]), שכוונת רש"י לבאר שהתגלותו של הקב"ה ("וארא") לא היתה מצד גדלותם ומעלותיהם הפרטיות של אברהם יצחק ויעקב, שהיו צדיקים גדולים, ועד ש"האבות הן הן המרכבה"[12], אלא מצד היותם "אבות", שענינם של "אבות" – שיש להם "בנים", כך, שתכלית ומטרת ההתגלות ד"וארא אל האבות" היא כדי שענין זה יומשך גם לבניהם אחריהם.

ובלשון המשנה במסכת עדיות[13]: "האב זוכה לבן בנוי כו' ובחכמה כו'" (שזהו ענין טבעי גם אצל אומות העולם, כך, שאין אפילו צורך בענין של אמונה כו'), והיינו, שמצד השייכות העצמית של האב והבן, נמשכים כל פרטי הענינים של האב אל הבן.

ולכן, אף שנאמר "וארא" בלשון עבר, שזהו מאורע שהי' אצל אברהם יצחק ויעקב – הנה להיותם "אבות" של כל אחד מישראל, שייך ענין זה גם לבנים – כל אחד מישראל, שהוא בן אברהם יצחק ויעקב.

וכמבואר בתו"א בהתחלת פרשתנו[14] ש"תמיד יש בחינה זו בכל זמן בכל אדם, כי הנה אין קורין אבות אלא לשלשה[15] .. שבחי' האבות היא ירושה לבניהם אחריהם בכל דור ודור [והרי ענין הירושה הוא באופן שגם ענינים שהאב משיג ע"י עמל ויגיעה, יורש הבן בדרך ממילא, ללא עמל ויגיעה כלל, ובלשון הידוע[16]: "הון עתק שלא עמל בו"], ולכן כו' בחי' האבות צריך להיות בכל אדם, שהם שרש ומקור כל נשמות ישראל".

ד. ומזה יש ללמוד הוראה נפלאה – שגם מי שמתבונן במעמדו ומצבו ורואה שאינו במעמד ומצב הראוי, כיון שאינו מרמה את עצמו כו', עליו לדעת שיש אצלו בחי' האבות, ובמילא יש אצלו גם הענין ד"וארא אל האבות", ולכן בכחו וביכלתו לעבוד עבודתו כו'.

וכל זה – לא רק בנוגע לעבודתו בעצמו, אלא גם בנוגע לעבודתו בעולם:

ובהקדים הענין ד"באתי לגני גו'"[17], "לגני לגנוני, למקום שהי' עיקרי בתחילה, דעיקר שכינה בתחתונים היתה"[18] (שנתבאר במאמרו של בעל ההילולא דעשירי בשבט[19], והרי עומדים אנו בשבת מברכים חודש שבט), שבזה מודגש שהעולם הוא גן של הקב"ה – שלכן נאמר "באתי לגני" דוקא, ולא לדירתי או למקומי כו' – שזהו מקום של טיול לשם תענוג, ועז"נ[20] "ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה", היינו, שלאחרי שהיתה ברה"ע בתכלית השלימות, "עולם על מילואו נברא"[21], הוטל על אדה"ר (יציר

10) יתרו יט, ט.
11) ראה גם שיחת ש"פ וארא, כ"ח טבת, מבה"ח שבט תשכ"ט ס"ד (תורת מנחם – התוועדויות חנ"ה ע' 143). וש"נ.
12) ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו.
13) פ"ב מ"ט.
14) נה, א.
15) ברכות טז, ב.
16) תניא פל"ג (מב, ריש ע"ב).
17) שה"ש ה, א.
18) ראה שהש"ר עה"פ. וש"נ.
19) ד"ה באתי לגני תש"י (סה"מ תש"י ע' 111 ואילך).
20) בראשית ב, טו.
21) ראה ב"ר פי"ב, ו. פי"ג, ג. פי"ד, ז.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כפיו של הקב"ה[22], "יצירך בגן עדן מקדם"[23]) לפעול ע"י עבודתו ("לעבדה ולשמרה") שלימות גדולה יותר בענין התענוג כו'.

ולכאורה: איך אפשר לדרוש מיהודי עבודה כזו – בה בשעה שמסתכל ורואה מה שנעשה בעולם, חושך כפול ומכופל, וענינים של היפך האמת, הצדק והיושר כו', וגוברים בו היפך הצדיקים (ככל פרטי הענינים שהובאו בתניא[24]), וא"כ, איך יוכל לפעול בעולם כזה לעשותו דירה וגן להקב"ה?!

אך גם על זה ישנה ההוראה ד"וארא":

הענין ד"וארא" נאמר בתור מענה על שאלתו של משה רבינו: "למה הרעותה לעם הזה"[25], והיינו, שלאחרי שבנ"י היו במעמד ומצב של גלות ושעבוד קשה, כמ"ש "ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך וימררו את חייהם וגו'"[26], "ויאנחו גו' ויזעקו ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה"[27], הורע המצב עוד יותר, עד כדי כך, שמשה רבינו טען "למה הרעותה"!

ואעפ"כ, הנה במעמד ומצב גרוע כזה – הי' הענין ד"וארא", ובהמשך לזה באה בשורת הגאולה בכל ד' הלשונות "והוצאתי גו' והצלתי גו' וגאלתי גו' ולקחתי גו'"[28], ועד "והבאתי אתכם אל הארץ וגו'"[29].

ומזה מובן, שמבלי הבט על המעמד ומצב של העולם כו', הנה מצד הענין ד"וארא אל האבות", יש בכחו של כל אחד מישראל לבקוע ולפרוץ ("דורכברעכן") חשכת הגלות, ולהביא את הגאולה.

ואין הדבר תלוי אלא ברצונו להביא זאת מן הכח אל הפועל – ע"י שמוסיף בעבודתו באופן של הרחבה, שזוהי ההכנה לכניסה ל"ארץ טובה ורחבה"[30], ועד לאופן שעתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות[31].

וכפס"ד הרמב"ם "צריך כל אדם שיראה עצמו .. וכן כל העולם חציו זכאי וחציו .. עשה מצוה אחת (מעשה אחד, דיבור אחד או אפילו מחשבה אחת), הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, וגרם לו ולהם תשועה והצלה"[32], "וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה .. ומיד הן נגאלין"[33], בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

ה. האמור לעיל שמצד הענין ד"וארא אל האבות" יש ביכלתו של כל אחד מישראל לפעול בעולם שנמצא במעמד ומצב ירוד כו' – הרי זה ענין של התעוררות מלמעלה באופן של אתערותא דלעילא, כידוע בענין ד"לכה דודי לקראת כלה"[34], אבל לאח"ז צריך האדם להתחיל לעבוד עבודתו בכחות שניתנו לו כו'.

ועל זה באה ההוראה מתורתו של רבינו הזקן, בעל ההילולא דכ"ד טבת, שחל בערב שבת:

ובהקדמה – שבתורתו של בעל ההילולא ישנו החלק שנקרא תושב"כ, שזהו ספר התניא[35], כולל גם אגרת הקודש, שבתחילה הי' בבחינת תושב"כ רק לאותם אנשים ספורים שאליהם נשלחו אגרות הקודש הנ"ל, ואילו אצל כל השאר הי' זה עדיין בבחי' תושבע"פ, עד שהרבנים בני הגאון המחבר (ככל פרטי תואריהם) חיברו אותם עם ספר לקוטי אמרים כו', כך, שגם הם נעשו חלק מתושב"כ של תורת החסידות,

22) ראה שם פכ"ד, ה. ועוד.
23) נוסח ברכת אירוסין ונשואין.
24) פ"ו. פכ"ד.
25) שמות ה, כב.
26) שם א, יג־יד.
27) שם ב, כג.
28) פרשתנו ו, ו־ז.
29) שם, ח.
30) שמות ג, ח.
31) ראה ספרי ר"פ דברים. פס"ר פ' שבת ור"ח. יל"ש ישעי' רמז תקג.
32) הל' תשובה פ"ג ה"ד.
33) שם פ"ז ה"ה.
34) ראה לקו"ת במדבר ז, א. ברכה צז, א. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ"ה ע' 111. וש"נ.
35) ראה אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ד ע' רסא ואילך. וש"נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ובמילא, שייכת ההוראה מזה גם לאלו שמאיזה סיבה שתהי' אינם שייכים עדיין ללימוד תושבע"פ של תורת החסידות (ע"ד האמור לעיל (ס"א) בנוגע לפרשת השבוע).

ובאגה"ק גופא ישנן כו"כ אגרות שבהן מדובר אודות ענינים שונים, ומן הקצה אל הקצה, מהדרגא הכי תחתונה דעשי' עד לתכלית העילוי דלעתיד לבוא, ואעפ"כ הרי זה נקרא בשם "אגרת הקודש", לשון יחיד, כיון שישנה נקודה אחת שהיא התוכן של כל האגרות שנכללו באגה"ק.

ובכן: הנקודה הכללית שבאגה"ק היא – צדקת ארץ ישראל, כמובן משיחת כ"ק מו"ח אדמו"ר[36] (בעל ההילולא דיו"ד שבט) שבגלל זה זכינו לאגרות הקודש.

ונקודת הדברים – ש"בעקבות משיחא שנפלה סוכת דוד עד בחי' רגליים ועקביים שהיא בחי' עשי', אין דרך לדבקה כו' כ"א בבחי' עשי' ג"כ שהיא מעשה הצדקה כו'"[37], ודוקא עי"ז באים לתכלית העילוי כו'.

ובכללות יותר – כמבואר באגה"ק ס"כ שכתבה רבינו הזקן בימים שלפני הסתלקותו בכפר פייענא[38] "גודל מעלת המצוות מעשיות", שזהו מצד מעלת היש הגשמי, שהתהוותו מ"מהותו ועצמותו של המאציל ב"ה שמציאותו הוא מעצמותו ואינו עלול מאיזה עילה שקדמה לו ח"ו, ולכן הוא לבדו בכחו ויכלתו לברוא יש מאין ואפס המוחלט ממש בלי שום עילה וסיבה אחרת קודמת ליש הזה", ובעוה"ז גופא מתבטא הדבר ביסוד העפר הגשמי, שבו מתגלה המאמר "תדשא הארץ גו'"[39] "להצמיח עשבים ואילנות ופירות מאין ליש תמיד .. שהוא מעין בחי' א"ס כו'".

וזוהי "תכלית ירידת הנשמות לעוה"ז הגשמי" – כיון שעי"ז נעשית הנשמה בבחי' מהלך, למעלה ממלאכים שנקראים עומדים, כמ"ש[40] "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה", והיינו, שאפילו מלאכים היותר עליונים שנקראים "שרפים", ע"ש שנשרפים בעבודתם כו'[41], שענין השריפה מורה על הביטול במציאות לגמרי (כפי שמצינו לדינא בנוגע לביעור חמץ וכיו"ב)[42], ועליהם נאמר[43] "שרפים עומדים ממעל לו", ממעל לבחי' אדנ־י היושב על הכסא כו', כתורת הבעש"ט[44] דכיון שתשוקתם לבחי' שלמעלה משם אדנ־י, הרי זה כאילו "עומדים" שם – הנה לאחרי גודל מעלתם, נקראים בשם "עומדים", ודוקא נשמות למטה, שמקיימים הציווי "והלכת בדרכיו"[45], "ושמרו דרך הוי'"[46], נעשים בבחי' "מהלכים".

וכל זה נעשה ע"י קיום מצוות מעשיות, ובפרט מצות הצדקה, שמשפיע חסד לדל ואביון דלית לי' מגרמי' כלום, שאינו חייב לו מאומה, ואעפ"כ נותן לו מצד חסדו – שעי"ז מעורר הענין ד"לך ה' הצדקה"[47], שהקב"ה ישפיע אורו וטובו לעולמות עליונים ותחתונים דלית להון מגרמיהון כלום, וכולא קמי' כלא חשיבי כו'; וכיון שמעשה הצדקה הוא בעוה"ז הגשמי שנתהווה מעצמותו ית' שאינו עלול מאיזה עילה שקדמה לו ח"ו, הרי מובן שגם ההמשכה מלמעלה היא מבחי' העצמות כו'.

וזוהי העבודה שעל ידה פועל כל אחד מישראל בעולם, גם כשהעולם הוא במעמד ומצב ירוד כו'.

ו. ויש להוסיף בזה – דלכאורה עדיין נשאלת השאלה: מדוע הוצרכה להיות בריאת העולם באופן שמצד עצמו הוא במעמד ומצב של "בירא עמיקתא"[48], ובלשון הכתוב[49]: "מדבר הגדול והנורא נחש

36) סה"ש תרצ"א ע' 176. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חס"ה ע' 201. וש"נ.
37) תניא אגה"ק ס"ט.
38) דרמ"צ קע, א. וראה גם לקו"ש חט"ז ע' 41 ואילך.
39) בראשית א, יא.
40) זכרי' ג, ז.
41) ראה לקו"ת נשא כח, סע"ד. פינחס עז, ד. ובכ"מ.
42) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ"ה ע' 383 ואילך. וש"נ.
43) ישעי' ו, ב.
44) ראה כש"ט בהוספות סמ"ח. וש"נ.
45) תבוא כח, ט.
46) וירא יח, יט.
47) דניאל ט, ז.
48) ע"פ ל' חז"ל – חגיגה ה, ב.
49) עקב ח, טו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שרף ועקרב", ורק לאח"ז יתעלה ע"י עבודת האדם להיות במעמד ומצב של "גן" – הרי הקב"ה הי' יכול לברוא את העולם מלכתחילה בתכלית העילוי?!

ובהקדמה – שע"פ התורה יש מקום שיהודי ישאל שאלה כו', ובלשון הכתוב[50]: "וכי תאמרו גו'", ששאלה זו היא חלק בתורה, והיינו, לפי רצון התורה, שהאדם, שנברא בעל־שכל, יבין בשכלו כל עניני עבודת ה' כו' עד מקום שיד שכלו מגעת, אלא שכל זה צ"ל מיוסד על הקדמת נעשה לנשמע, אבל לאחרי ההקדמה ד"נעשה", דורשת חב"ד שתהי' גם ההבנה בשכל כו'. ולכן שואל יהודי שאלה הנ"ל.

והמענה לזה, בהמשך הכתוב שמתאר גודל הירידה ד"מדבר הגדול והנורא גו'" – "וצמאון אשר אין מים", דלכאורה הי' הכתוב צריך לומר רק ש"אין מים", ולמה מזכיר את ענין ה"צמאון"?

אך הענין הוא[51], שהכוונה בזה לבאר תכלית גודל הירידה דמדבר הגדול והנורא – שזהו כדי לעורר את ענין הצמאון, וכמאמר דוד המלך[52]: "צמאה לך נפשי גו' בארץ צי' ועיף בלי מים", ומוסיף: "כן בקודש חזיתיך", כפי' הבעש"ט[53]: "הלואי בקודש חזיתיך", היינו, שדוד המלך מתברך שהלואי שבהיותו בקודש יהי' אצלו צמאון כפי שהי' בהיותו "בארץ צי' ועיף בלי מים".

וכמבואר בהמשך תרס"ו[54] ענין ירידת הנשמה למטה ע"פ המשל הידוע למלך שרוצה לגלות את הכחות הנעלים והנפלאים שישנם בהעלם אצל בנו, ובשביל זה שולח אותו למקום רחוק – לא רק בכמות, אלא גם ובעיקר באיכות – מארמון המלך, שבו לא מכירים שפת המלך (שלכן אין אפשרות לגשת ולהתדבר עם המלך כי אם ע"י צעקה בקול פשוט, כהמשל המובא בהמשך וככה[55] בנוגע לתקיעת שופר), ועד שלא יודעים כלל אודות מציאות המלך, ודוקא שם באים כחותיו של בן המלך מן ההעלם אל הגילוי.

ועי"ז שמנצלים את גודל הירידה של "מדבר הגדול והנורא גו'" כדי לעורר את ענין הצמאון, אזי מתהפך גם המדבר עצמו – ע"ד המבואר בתניא[56] בענין תשובה מאהבה, "באהבה רבה וחשיקה ונפש שוקקה .. כארץ עיפה וצי'", שעלי' אמרו[57] ש"זדונות נעשו לו כזכיות", שטעם הדבר הוא – "הואיל ועל ידי זה בא לאהבה רבה זו".

ז. ובענין זה יש גם הוראה בעבודה בפועל:

כאשר פוגשים יהודי שנמצא במעמד ומצב ד"מדבר", ועד ל"מדבר הגדול והנורא וגו' אשר אין מים", צריך להשתדל (מבלי לחסוך זמן וטירחא כו') להתעסק עמו ולדבר עמו בדברים היוצאים מן הלב, ולגלות את הניצוץ האלקי שנמצא אצלו בהעלם, ולעורר אצלו את ענין הצמאון – כיון שמצד עצמו אינו מרגיש צמאון כלל, לפי שאינו יודע שנמצא ב"מדבר" כו', ונדמה לו שהוא במעמד ומצב הראוי ולא חסר לו מאומה כו'; ועי"ז יתעלה לדרגא נעלית יותר מאשר אילו לא הי' תחילה במעמד ומצב של "מדבר" כו'.

וכיון שזכה לעורר ענין הצמאון אצל חבירו שהי' במדבר כו' – הנה אע"פ שלגבי חבירו נמצא הוא במעמד ומצב ד"בקודש", כך, שמצ"ע אין אצלו ענין של צמאון, מ"מ, כיון שפעל אצל חבירו ענין הצמאון, אזי יזכה שגם אצלו יהי' ענין של צמאון בעבודתו בקודש – "כן בקודש חזיתיך", באותו אופן כמו במדבר כו', ועוד יותר, כיון ש"גדול המעשה יותר מן העושה"[58], ועד לעילוי ד"זדונות (לא הזדונות שלו, אלא הזדונות של העולם) נעשו לו כזכיות".

---

50) בהר כה, כ.
51) ראה בארוכה לקו"ת במדבר ב, א ואילך. ובכ"מ.
52) תהלים סג, ב־ג.
53) ראה כש"ט בהוספות סס"ד. וש"נ.
54) ס"ע שפ [ע' תקא] ואילך. וראה גם שיחת ש"פ שמות, כ"ה טבת, מבה"ח שבט דאשתקד ס"ג (תורת מנחם – התוועדויות חע"א ע' 29). וש"נ.
55) תרל"ז – פ"ע (סה"מ תרל"ז ח"ב ע' תקסה ואילך).
56) פ"ז.
57) יומא פו, ב.
58) ב"ב ט, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וכללות הענין בזה – שע"י הצמאון מתעורר ומתגלה התוקף שמצד הניצוץ דתהו, שזהו"ע ד"וימלוך"[59], שהוא אור שלמעלה מהכלי (כשם שצמאון הו"ע של עלי' למעלה מהכלי)[60]. ותכלית הכוונה – שגם התוקף שמצד הניצוץ דתהו יומשך בכלים דתיקון כו'[61]. וענין זה נעשה עי"ז שמעוררים את הצמאון אצל מי שנמצא במדבר, ואז "מאיר עיני שניהם ה'"[62], שגם אצלו יתוסף העילוי שבענין הצמאון כו'.

ועי"ז שפועלים על עוד יהודי ועוד יהודי – "תלוקטו לאחד אחד גו'"[63] – להוציאו ממעמד ומצב של מדבר כו', אזי סוללים את הדרך – כלשון הכתוב[64]: "סולו סולו פנו דרך" – לקיום היעוד[65] "קהל גדול ישובו הנה", ועד שפועלים להפוך גם את המדבר, כמ"ש[66] "ישושום מדבר וצי' גו'", בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

ח. מאמר (כעין שיחה) ד"ה וארא אל אברהם וגו'.

* * *

ט. בנוגע לפירוש רש"י – רגיל לאחרונה להתעכב על ענין הדורש ביאור בפשש"מ, ובפרט ענין שכמה מפרשים מתעכבים עליו ומבארים בו פירושים שונים ועד להפכיים, כך, שלכאורה הי' רש"י צריך לבאר איזה פירוש מתאים יותר לפשוטו של מקרא, ואעפ"כ, לא מתעכב רש"י על ענין זה, ועכצ"ל שרש"י מבהיר זאת במק"א:

מסופר בפרשתנו[67]: "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן לאמר כי ידבר אליכם פרעה לאמר תנו לכם מופת ואמרת אל אהרן קח את מטך והשלך לפני פרעה יהי לתנין .. ויעשו כן .. וישלך אהרן את מטהו גו' ויהי לתנין".

ולכאורה אינו מובן:

בפרשה שלפנ"ז מסופר שהקב"ה אמר למשה "מזה בידך ויאמר מטה ויאמר השליכהו ארצה .. ויהי לנחש"[68], ואח"כ אמר לו הקב"ה "ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות"[69], "ויקח משה את מטה האלקים בידו"[70] (המטה שנמסר לאדה"ר בג"ע כו' עד שהגיע ליתרו, ונטלו משה[71]). וא"כ, מהו הטעם שבפועל השתמש אהרן לעשיית האות – לא במטה משה, אלא במטה שלו, כמ"ש "ואמרת אל אהרן קח את מטך .. וישלך אהרן את מטהו", מטה אהרן דוקא?!

ויש להוסיף, ששאלה הנ"ל היא גם בנוגע למכת דם צפרדע וכינים, שבהם נזכר מטה אהרן דוקא[72], אבל עיקר השאלה היא בנוגע למופת דהפיכת המטה לתנין, כיון שמופת זה נעשה כבר ע"י מטה משה (כשם שהפיכת מים לדם היתה כבר ע"י משה[73]), ומה גם שמאורע זה הי' עוד לפני שמשה פגש את אהרן[74]; וא"כ, מדוע בפעם הב', כשהוצרכו לעשות זאת לפני פרעה, לא נעשה ע"י מטה משה, אלא ע"י מטה אהרן?!

59) וישלח לו, לב ואילך.
60) ראה ע"ח שער הכללים פ"א. שער דרושי הנקודות פ"א.
61) ראה סה"מ תרמ"ט ע' רלג ואילך. ועוד.
62) משלי כט, יג. וראה תמורה טז, א. הקדמת התניא.
63) ישעי' כז, יב.
64) שם נז, יד.
65) ירמי' לא, ז.
66) ישעי' לה, א. וראה לקו"ת במדבר ד, ב. ובכ"מ.
67) ז, ח־יו"ד.
68) שמות ד, ב־ג.
69) שם, יז.
70) שם, כ.
71) יל"ש שמות רמז קעג.
72) פרשתנו ז, יט (דם). ח, א (צפרדע). שם, יב־יג (כינים).
73) שמות שם, ט.
74) שם, כז.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

[ומ"ש האבן עזרא[75] שהמופת דהפיכת המטה לתנין לפני פרעה "אינו דומה למופת שעשה לישראל, כי לא נהפך רק לנחש" (ולא לתנין) — הרי רש"י מפרש[76]: "לתנין — נחש", והכרחו של רש"י הוא ממ"ש מיד לאח"ז בנוגע למטה זה: "והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך"[77]].

י. והנה, בענין זה מצינו חילוקי דעות:

בזהר[78] איתא: "מאי טעמא מטה אהרן, ולא מטה משה, אלא ההוא דמשה קדישא יתיר כו', ולא בעי קוב"ה לסאבא לי' באינון חוטרין דחרשייא. ולא עוד אלא לאכפייא לון לכל אינון דאתיין מסטרא דשמאלא, בגין דאהרן אתא מימינא, ושמאלא אתכפייא בימינא".

אבל מובן שאי אפשר לפרש כן בפשש"מ:

בנוגע לטעם שמצד גודל קדושת מטה משה לא רצה הקב"ה לטמאו בבליעת מטות החרטומים — הרי כיון שהמטה לא בלע את התנינים של חרטומי מצרים, אלא רק את מטותם, כמ"ש[79] "ויבלע מטה גו' את מטותם", הרי אין בכך פחיתות הכבוד וכו' יותר מזה שמטה משה עצמו נהפך לנחש, שאף שבודאי אינו נחש דקליפה כו' כמו התנינים של חרטומי מצרים, הרי הוא דבר בלתי־רצוי, כמובן מפירוש רש"י[80]: "ויהי לנחש — רמז לו שסיפר לשון הרע על ישראל .. ותפש אומנתו של נחש".

ובנוגע לטעם שכדי להכניע את צד השמאל דלעו"ז, יש צורך במטה אהרן דוקא שהוא מצד הימין דקדושה דוקא — הרי זה ענין שאינו שייך לדרך הלימוד ע"פ פשוטו של מקרא ע"י בן חמש למקרא, שבודאי לא יבין זאת מעצמו, ובפרט בידעו שכל הענין של יצי"מ (שבשביל זה הי' צורך לבטל את התוקף של פרעה כו') הי' ע"י משה דוקא.

ולאידך גיסא — מצינו בפי' האבן עזרא[76] ש"קח את מטך" שנאמר לאהרן "הוא מטה משה, שנתנו לו".

אבל, אם רש"י סובר כן, הי' לו לומר זאת בפירוש, כיון שאין זה משמעות פשטות הכתוב שמדגיש כמ"פ שייכותו לאהרן דוקא, ואם הי' זה מטה משה, לא הי' הכתוב צריך להדגיש שייכותו לאהרן, מאחר שבלאה"כ נתפרש בכתוב שעשיית האות והמופת היתה ע"י אהרן.

ובפי' האברבנאל[81] איתא שהיו ב' מטות, מטה משה ומטה אהרן, ומבאר מה שעשה כל אחד מהם במטה שלו.

וכיון שמצינו בענין זה כמה דעות, ומן הקצה אל הקצה כו' — הי' רש"י צריך לבאר ענין זה ע"פ פשוטו של מקרא.

וכפי שיתבאר לקמן.

יא. בנוגע להערות אאמו"ר על הזהר, נתעכב על ההערה הראשונה בפ' וארא[82],

— לאחרי הבהרת טעות המדפיסים, שהכניסו בפ' וארא הערה על מ"ש בהגהות מהרח"ו לדף כ', ששייך לפ' שמות —

בביאור מאמר הזהר[83] בענין מצות מילה — שיש בזה ג' דרגות: (א) "כל מאן דאתגזר", (ב) "כל מאן דאתגזר ונטיר האי את קיימא", (ג) "תא חזי מן יוסף .. דנטיר ההוא ברית את קיימא קדישא כו'", שזוהי הוספה בענין שמירת הברית באופן ד"קדש עצמך במותר לך"[84],

75) פרשתנו שם, יו"ד.
76) שם, ט.
77) שם, טו.
78) ח"ב (פרשתנו) כח, א.
79) שם, יב.
80) שמות שם, ג.
81) פרשתנו שם, יד ואילך.
82) לקוטי לוי"צ הערות לזח"ב ע' מו ואילך. וראה גם תורת מנחם — התוועדויות חל"א ס"ע 187 ואילך. וש"נ.
83) שם כג, א.
84) יבמות כ, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ומקשר זאת עם מ"ש ביוסף, בחי' היסוד, "והנה אנחנו מאלמים אלומים בתוך השדה והנה קמה אלומתי וגם נצבה"[85], "שיש בו ג' בחי', א', מה שהוא מאלם ביחד עם אחיו, שהוא בשוה להם, ב', שהוא למעלה מהם, שאלומתו קמה, ג', עוד למעלה יותר, וגם נצבה", ודוגמתם הם ג' הדרגות הנ"ל במילה, כפי שמבאר זאת באותיות הקבלה.

וכמדובר כמ"פ שמצד קוצר הנייר כתב אאמו"ר הערותיו בקיצור נמרץ, בסמכו על כך שעל יסוד דבריו (כשיעיינו בהם) יבינו בעצמם שאר הענינים הדורשים ביאור, ובנדו"ד, ביאור ג' דרגות הנ"ל בפשטות הענינים, כפי שיתבאר לקמן.

יב. ויש לבאר גם ההוראה מהדגשת ענין המילה אצל יוסף – בשייכות לענין הגאולה שהתחילה על ידו:

מצינו שיוסף צוה את המצריים למול את עצמם – כפי שמפרש רש"י מ"ש[86] "ויאמר פרעה לכל מצרים לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו", "לפי שהי' יוסף אומר להם שימולו כו'", וכמשנ"ת פעם בארוכה[87] מהו הכרחו של רש"י לפרש כן בפשוטו של מקרא.

אך עדיין הרי זה דבר תמוה הדורש ביאור – מה הי' יוסף להוט ("פאַרקאָכט") כל כך שהמצריים ימולו את עצמם?!

והביאור בזה – בד בבד עם לימוד והוראה:

כאשר דורשים מיהודי שבכל מקום שנמצא בעולם צריך לפעול בו בירור וזיכוך כו' – בא היצה"ר וטוען: די בכך שתתנהג בעצמך כיהודי שומר תומ"צ, להתפלל וללמוד כו'; אבל בנוגע להנהגת העולם – הרי התורה עצמה קובעת ש"עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וגו' ויום ולילה לא ישבותו"[88], כך, שאין לשנות את סדר העולם, ועד ש"מנהג התגרין" הו"ע שיש לו חשיבות ע"פ דין השו"ע[89], וכיון שכן – טוען היצה"ר – מדוע אתה דורש לערב את התורה עם העולם, ובלשון הידוע: "האחד[90] בא לגור וישפוט שפוט"!

אך על זה באה ההוראה מהנהגת יוסף:

אע"פ ש"יוסף הורד מצרימה"[91], ידע יוסף שתכלית ירידתו למצרים היא – לפעול שמצרים לא תהי' מציאות בפני עצמה, אלא באופן שפרעה מלך מצרים מכריז (שהן אמת ש"הכסא אגדל ממך"[92], אבל "בלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים"[93], היינו, שגם בנוגע לעניני העולם צריכים המצריים ליטול רשות מיוסף, ולא עוד אלא שכל המציאות של מצרים היא כדי שיהי' מקום שבו יעשה יהודי דירה לו ית' (או מקום שיעורר את הצמאון של יהודי לאלקות[94]), שלכן, כשבאים אחי יוסף למצרים, אומר פרעה: "ואתנה לכם את טוב ארץ מצרים"[95], שזו היתה ההכנה לגאולה ממצרים, כפי שמפרש רש"י "ניבא ואינו יודע מה ניבא, סופם לעשותה כמצולה שאין בה דגים", ועוד לפנ"ז – "ואת העם העביר .. מקצה גבול מצרים גו'", "להסיר חרפה מעל אחיו שלא יהיו קורין אותם גולים"[96].

אך כיצד פעל יוסף ביטול המציאות דמצרים? – הנה על זה מבאר רש"י "שהי' יוסף אומר להם שימולו", כי, ענין המילה הוא הסרת הערלה, ועי"ז נפעל בפנימיותם (גם אם לא הבינו זאת בשכלם)

85) וישב לז, ז.
86) מקץ מא, נה.
87) שיחת ש"פ מקץ תשל"א סט"ז (תורת מנחם – התוועדויות חס"ג ע' 21 ואילך). וש"נ.
88) נח ח, כב.
89) ראה טושו"ע חו"מ סוסרכ"ט. וראה גם רמב"ם הל' מכירה ספכ"ו. ספכ"ז. ספכ"ח. ועוד.
90) וירא יט, ט.
91) וישב לט, א.
92) מקץ מא, מ.
93) שם, מד.
94) כנ"ל ס"ו.
95) ויגש מה, יח.
96) שם מז, כא ובפרש"י.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

להכיר את האמת, שכל מציאותם תלוי' ביוסף כו', ע"ד פעולת ברית מילה בישראל, להבדיל, אצל תינוק שלא שייך עדיין להבנה והשגה כו'.

יג. וענין זה נוגע גם לגיור כהלכה, שנעשה ע"י מילה וטבילה[97]:

כדי להפוך מציאות אחת למציאות אחרת, מגוי ליהודי, שהקב"ה הבדיל ביניהם כפי שהבדיל בין אור לחושך – הרי זה דוקא ע"י גיור כהלכה, והיינו לפי שבין יש ליש (בין יש המדומה ליש האמיתי) צריך להיות אין באמצע[98], שזהו"ע מילה וטבילה: מילה – הסרת העלם הערלה כו', וטבילה – אותיות הביטל[99].

ומי שטוען שיכול להיות גיור גם ללא מילה וטבילה – מרמה את עצמו, ולכל היותר מרמה גם את העולם,

– אף שהאמת היא שגם את העולם לא מרמים, וגם לא את אלו שבחרו בו, כי, לא בחרו בו בגלל שהצליח לרמות אותם (בחשבם שאולי בפעם הזאת שמבטיח להם כו', שב בתשובה), אלא רק בגלל שחוששים לפרנסתם... "פן יחסר לחמו"[100], בחשבם שפרנסתם תלוי' בו (ובלשון הש"ס[101]: "שכירו ולקיטו"), כיון ששוכחים את האמת שהקב"ה הוא ה"זן את העולם כולו בטובו כו'"[102], כך, שאפילו הפרוטה שמוציא פלוני עבור צרכיו אינה משלו אלא מה שניתן לו ע"י הקב"ה, ועאכו"כ מה שנותן לאחרים, שנמצא בידו רק בתור פקדון כו' –

אבל בודאי אי אפשר לרמות את הקב"ה,

– גם מי שהרחיק לתעות כל כך, קשה להאמין שהוא חושב שביכלתו לרמות את הקב"ה... –

וגם אי אפשר לשחד אותו, שהרי "לא יקח שוחד"[103], כך, שהעובדה שהוא מניח תפילין ומקיים מצוות נוספות, אין בה כדי לחפות על הפגיעה במחיצה שבין ישראל לעמים! הוא אמנם יקבל שכר עבור המצוות שמקיים, אבל אין זה מכפר על חלקו בהירוס עם ישראל!

ומה שטוען שזהו "הישג דתי", כיון שעי"ז יתוסף בענין החינוך כו' – הנה נוסף על האמור שהקב"ה לא לוקח "שוחד", אוי ואבוי וגדול הצער והכאב על אותם ילדים שיגדלו מחינוך שמיוסד על הירוס המחיצה שבין ישראל לעמים!

וכל זה – בשביל הכבוד המדומה שיוכל לישב על ה"כסא", בחשבו שה"כסא" הוא למענו, ובלעדו אין קיום ל"כסא", ולמען ה"כסא" – הכל מותר! ולכן מתחנף לאלו שחושב שיקבל מהם את ה"כסא"!

– הגמרא אומרת שכל מינוי ושררה הוא ע"י הקב"ה[104], אבל הוא טוען שאין לערב "גמרא" עם "פוליטיקא"!... –

ובגלל שהם יודעים שמצד גודל להיטותו אחר ה"כסא" יוותר על הכל, אומרים לו, שהוא יכול לצעוק ולמחות כרצונו (שדבר זה לא מוצא חן בעיניו, עד כדי כך, ששוקל להתפטר מהקואליציא...), ובלבד שבנוגע לפועל יעשה מה שאומרים לו... ובודאי ימצא תירוץ – שהרי שערי תירוצים לא ננעלו – לטעון להד"ם, או להיפך, שזהו "הישג דתי" וכיו"ב.

יד. ומזה באים גם למאורע שאירע ביום ששי[105],

– שבהמשך לזה שבתחילה רושמים גוים בתור יהודים, רודפים אח"כ אחרי הגוי ומבקשים ממנו שיסכים לקבל בחזרה שטחים של א"י –

97) יבמות מו, א־ב. וש"נ.
98) ראה תורת מנחם – התוועדויות ח"ה ריש ע' 192. וש"נ.
99) סידור (עם דא"ח) שער כוונת המקוה בסופו (קנט, סע"ד [רלט, ד]).
100) ע"פ ישעי' נא, יד.
101) עירובין סד, א. ועוד.
102) נוסח ברכה הא' דברהמ"ז.
103) עקב יו"ד, יז.
104) ראה ברכות נח, סע"א. וש"נ.
105) הסכם הפרדת הכחות בין ישראל למצרים תמורת נסיגה מהשטחים (המו"ל).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שבעצם אין בו חידוש, שהרי אלו שעומדים בראש החליטו כבר מזמן להחזיר את הכל, ועכשיו רק נתגלה מה שהתלחשו ביניהם – מבלי לספר לפלוני ופלוני, ולכל היותר מספרים להם בשעה שמודיעים לעיתונות, ולפעמים יוודע להם מהעיתונים...

אלא שתחילה הי' מקום לחשוב שהגוים לא ירצו לקבל, ועכשיו נתגלה שהם מסכימים לקבל (ו"אל תפתח פה כו'"[106], שבגלל זה ירצו לתת להם עוד יותר, היל"ת).

והפלא המעניין ביותר – שההסכם הוא באותו נוסח, מילה במילה, כמו שהי' לפנ"ז[107], שהשטח יהי' בפיקוח ה"או"ם", ולא יכניסו לשם נשק וכו', ולמרות שבעבר לא קיימוהו, ממשיכים לסמוך עליו!

ובכל אופן, כפי שנראה המצב עתה מי הם אלו שעמהם מתעסקים – הרי אין אפילו עם מי להתווכח... ובמילא, הלואי שיפסק כבר המצב ד"ישחקו הנערים לפנינו"[108], ויסיימו את הענין, כך, שתיפסק השפיכות דמים של פציעת חייל, ועאכו"כ גרוע יותר כו'.

טו. לא נותר לנו אלא להמתין לביאת המשיח, מתוך ידיעה שלעת־עתה נמצאים עדיין בגלות, חושך כפול ומכופל,

וצריכים לסיים את מעשינו ועבודתינו בבירור הניצוצות שבעולם, כידוע[109] בענין "לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים"[110], שנוסף על גרים כפשוטם, הרי זה קאי גם על ניצוצות הקדושה שבעולם,

– ולהעיר גם מדברי החיד"א[111] בנוגע לדיוק הלשון "גר שנתגייר", ולא גוי שנתגייר (כהלשון הרגיל בכיו"ב בנוגע לסומא שנתפקח או שוטה שנשתפה), שעוד לפני שנתגייר נקרא כבר בשם "גר", בגלל ניצוץ הקדושה שבו; אלא שענין זה מתברר בשעה שמתגייר כהלכה, ע"פ רצון ה' כו' –

ויה"ר שנסיים את העבודה של בירור כל ניצוצות הקדושה, להוציאם מהגלות כו', שאז שורפים את כתלי הגלות[112], וזוכים לגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

טז. בנוגע לפירוש רש"י – מובן הביאור בזה מפירוש רש"י בהמשך הענין[113]:

על הפסוק[114] "אמור אל אהרן", מפרש רש"י: "לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו[115], לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים, ולקה על ידי אהרן". וכן מפרש רש"י בנוגע למכת כינים[116]: "אמור אל אהרן – לא הי' העפר כדאי ללקות ע"י משה, לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול[117], ולקה ע"י אהרן".

וכיון שג' המכות דם צפרדע וכינים לא היו יכולים להיות ע"י משה, הרי מובן[118], שמטעם זה לא היו יכולים להעשות ע"י מטה משה, שהרי גם אם יהי' בידו של אהרן, הנה להיותו מטה משה, נמצא, שסוכ"ס באים המכות ע"י משה (שהרי העיקר הוא – לא מי אוחז את המטה, אלא למי שייך המטה). ולכן הוצרכו מכות אלו להיות ע"י מטה אהרן דוקא[119], כך, שאין כאן השתתפותו של משה כלל.

---

106) ראה שם יט, א. וש"נ.
107) בשנת תש"ל.
108) ע"פ לשון הכתוב – שמואל־ב ב, יד. וראה פרש"י וירא כא, ט.
109) ראה תו"א ר"פ לך לך. תו"ח חיי שרה קכא, סע"ב ואילך. ובכ"מ.
110) פסחים פז, ב.
111) בספרו – מדבר קדמות מערכת ג אות ג. וראה תשובות מהר"ם מרוטנבורג (הובא בספר תשובות בעלי התוס' מכת"י (ניו יארק תשי"ד – ע' רפו, סי"ט)).
112) ראה אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ו ע' שעב (נעתק ב"היום יום" בתחלתו).
113) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חע"ד ע' 149. וש"נ.
114) פרשתנו ז, יט.
115) שמות ב, ג.
116) פרשתנו ח, יב.
117) שמות שם, יב.
118) ראה גם לקו"ש חכ"ו ע' 53 הערה 38.
119) על השאלה איך יתיישב מ"ש (בהתראת מכת דם) "אנכי מכה במטה אשר בידי" (פרשתנו ז, יז), ובס"פ בשלח (יז, ה)

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יז. אמנם, ביאור הנ"ל הוא רק בנוגע למכות דם צפרדע וכינים, שלא היו יכולים להיות ע"י משה, אך עדיין אינו מובן בנוגע למופת דהפיכת המטה לנחש (שבו לא שייך טעם הנ"ל) – מדוע לא נעשה ע"י מטה משה, כי אם ע"י מטה אהרן?

ובכן, כאשר בן חמש למקרא מצייר לעצמו את המחזה של עמידת משה ואהרן לפני פרעה שאומר להם "תנו לכם מופת"[67], הרי הוא מבין בפשטות, שאם אהרן יקח את המטה של משה לצורך עשיית המופת, תהי' זו השפלה ובזיון כלפי חרטומי מצרים, שעשו גם הם בלהטיהם כן, שהשליכו איש מטהו ויהיו לתנינים, כיון שכל א' מחרטומי מצרים עשה זאת במטה שלו, מבלי שיצטרך מטה מיוחד, ואילו אהרן לא הי' יכול לעשות כן במטה שלו, אלא הוצרך ליטול את מטה משה דוקא.

וכיון שיצי"מ הוצרכה להיות ע"י משה ואהרן, כמ"ש[120] "הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים .. הם המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל ממצרים הוא משה ואהרן", הרי בהכרח שגם אהרן יהי' ברום המעלה כו'.

ולכן הוצרך אהרן לעשות את המופת במטהו דוקא (ללא צורך בלקיחת מטה משה), שלא יהי' פחות מחרטומי מצרים שהשליכו איש מטהו; ונוסף לזה, הי' צורך להראות את מעלתו של אהרן לגבי חרטומי מצרים – "ויבלע מטה אהרן את מטותם"[79].

יח. מ"יינה של תורה" שבפירוש רש"י:

אע"פ שבזהר מבואר שענין זה כשלעצמו לא הי' יכול להיות ע"י מטה משה, כי אם ע"י מטה אהרן דוקא – הנה לפי שיטת רש"י בפשש"מ הי' יכול הדבר להיות גם ע"י מטה משה, ורק בגלל סיבה צדדית נעשה בפועל ע"י מטה אהרן.

והענין בזה:

החילוק בין משה לאהרן הוא – שמשה ענינו תורה, שהרי "משה קיבל תורה מסיני"[121], ואילו אהרן ענינו כהונה (כפי שכבר נזכר בפירוש רש"י[122]: "בתי כהונה") – עבודת הקרבנות, שהו"ע התפלה, שכנגד הקרבנות[123].

ובכן: לכל לראש צ"ל ענין התורה, שהרי "משהתינוק מתחיל לדבר אביו מלמדו תורה צוה גו'"[9]. וכפי שרואים גם בפשטות, שבנוגע לכל דבר – אם ללמוד או לשחק (לתועלת בריאות הגוף) וכו' – צריך הילד לשאול אצל המלמד, המשגיח או ראש־הישיבה, שענינם תורה. – בודאי צ"ל גם ענין התפלה וכו', ו"זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד"[124], אבל היסוד וההתחלה הו"ע התורה (ובפרט בענין החינוך, שגם התפלה היא חלק מהחינוך ע"פ התורה).

ומצד מעלת התורה היו כל הענינים יכולים להיעשות ע"י משה, שענינו תורה.

"ומטך אשר הכית בו את היאור גו'", ובפרש"י: "בו לקה פרעה ומצרים כמה מכות במצרים ועל הים" – ענה כ"ק אדמו"ר שליט"א:

בפסוקים הנ"ל נאמר "אנכי מכה", "הכית בו" (משה), ומפורש שהכה אהרן. והיינו לפי שתומ"ר פירש השם כוונתו: "אמור אל אהרן" (פרשתנו שם, יט), וכיון שהוא האומר, הרי זה כאילו הוא המכה וכאילו המטה שלו וכו' (עיין רמב"ן, סנהדרין, זח"ב וכו' – הובאו בתו"ש*).

120) פרשתנו ו, כו־כז.

121) אבות רפ"א.

122) שמות א, כא.

123) ברכות כו, א־ב.

124) שבת יו"ד, א.

---

*) בשלח שם (אות כו). – בפי' הרמב"ן: "וטעם ומטך אשר הכית בו, בציווי לאהרן". בסנהדרין צט, ב: "וכי משה הכהו, והלא אהרן הכהו, אלא לומר לך, כל המנעשה את חבירו לדבר מצוה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה". ובזח"ב יב, ב: "ואי תימא .. משה לא מחא אלא ימא וקריי' יאור, אלא יאור הוה דמחא אהרן ע"י משה, ושווי' קרא דאיהו עביד".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יט. וכאן המקום להזכיר עוה"פ אודות המדובר כמ"פ במשך השנה שעברה[125] בנוגע לדברי הגמרא במסכת כתובות[126] על הפסוק[127] "צדקתו עומדת לעד", "זה הכותב תורה נביאים וכתובים ומשאילן לאחרים".

ובהקדמה – שכללות ענין החינוך, הן אצל קטן בשנים והן אצל קטן בידיעות, תלוי בלימוד התורה, שלכן, צריך לקרב כל יהודי לתורה, ולומר לו שהתורה היא "תורת אמת", וביחד עם זה היא גם "תורת חיים", הוראה בחיים.

אמנם, יש יהודי שמספיק לספר לו אודות התורה, ואז ימצא כבר בעצמו ספרים שבהם יוכל ללמוד, וגם אם אין לו משלו, יוכל למצוא אותם אצל קרוביו וכו'; אבל ישנו מי שאפילו אם ירצה, לא יוכל למצוא בעצמו ספרים, אם בגלל שאין לו קרובים, או בגלל שגם קרוביו הם במעמד ומצב של "אובדים" ו"נידחים" רח"ל, שאין להם ספרים כו', ולכן לא מספיק לספר לו אודות התורה, אלא צריך גם ליתן לו ספר – קיצור שלחן ערוך, בלשון הקודש, באנגלית או בשפה אחרת, ועד"ז שאר ספרי קודש – כדי שיוכל ללמוד בו דבר הלכה לידע כיצד להתנהג בחיי היום־יום.

ובכן: בזמן הש"ס הי' ענין זה צריך להיות באופן שכותב ספרים ומשאילן לאחרים, אבל בימינו אין צורך לכתוב ספרים, כיון שיכולים לקנותם מן המוכן, אלא צריך רק להשתדל להשאילן לאחרים.

ועז"נ "צדקתו עומדת לעד", כי, כשנותנים ספר, קיצור שו"ע או חומש וכו', אזי נשארת הפעולה "לעד" – יותר מאשר פעולה חד־פעמית של הנחת תפילין (אף שרישומה נשאר על כל היום) וכיו"ב – כיון שהענין שלמד בספר חודר ומפעפע בו, ולא נותן לו מנוח, וכתוצאה מזה, הנה ביום ראשון בבוקר יניח תפילין, וכן ביום שני בבוקר, וכיון ש"מצוה גוררת מצוה"[128], יבוא לקיים עוד מצוות, ועד שבדרך זו יתחיל לחנך את בניו וכו', עד סוף כל הדורות, כך, שהפעולה של השאלת הספרים נמשכת וקיימת לעד.

ולכן, נחוץ הדבר שיהי' מקום מיוחד – ספרי' – שבו יהיו ספרים שכל אחד יכול לבוא ולעיין בהם, או לקחתם עמו כדי ללמוד בהם; ועוד זאת, שיהי' זה מקום שיעורר וימשוך את כל מי שעובר ברחוב – להיכנס פנימה, ובמקום זה, הנה מלבד הספרים שיהיו בו, ישב גם יהודי שיוכל לדבר עם כל מי שנכנס, בדברים היוצאים מן הלב, שיעוררוהו להתקרב ליהדות כו'.

וכיון שהכריזו שמחר תערך חנוכת הבית של מקום כזה (ספרי') – הנה כיון שמפקחין על צרכי ציבור בשבת[129], יש לעורר שכולם ישתתפו בזה.

ואשרי חלקם וגדול זכותם של כל המתעסקים בזה, הן בגופם והן בממונם, באופן של "תמכין לאורייתא"[130].

ויה"ר ששלב נוסף זה בהפצת התורה, ימהר את קיום היעוד שנאמר בסיום נבואת דניאל שבסוף זמן הגלות "יתבררו ויתלבנו ויצרפו גו'"[131], ועד לסיום הגלות – "קץ הימין"[132], שאז יקויים היעוד[133] "מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

[כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן המשקה והמזונות להר"ד ראַסקין עבור חנוכת הבית של ספריית לוי יצחק באולם צעירי אגודת חב"ד].

* * *

125) ראה תורת מנחם – התוועדויות חע"ג ע' 64. וש"נ.
126) נ, סע"א.
127) תהלים קיב, ט.
128) אבות פ"ד מ"ב.
129) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סש"ו סי"ב. וש"נ.
130) זח"ג נג, ב. וראה סה"מ תרצ"ט ע' 68 (נעתק ב"היום יום" כג תשרי, שמח"ת).
131) דניאל יב, יו"ד.
132) שם, יג. וראה זח"ב קלד, סע"א. אוה"ת ר"פ מקץ.
133) ישעי' יא, ט. וראה רמב"ם הל' מלכים בסופן.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כ. בנוגע להערות אאמו"ר על הזהר:

בענין ד"קמה אלומתי וגם נצבה", נתבאר (בא' הביכלאַך שנדפסו לאחרונה[134]) ש"קמה אלומתי" קאי על העלי' לבחי' החכמה, ו"גם נצבה" קאי על העלי' לבחי' הכתר.

ומובן גם מהמבואר בדרושי פ' נצבים[135], שהענין ד"נצבים" הוא כמו "נצב מלך"[136], והרי מלך קשור עם ענין הכתר – "כתר עליון איהו כתר מלכות"[137].

ועפ"ז מובן מ"ש אאמו"ר שדרגא הג' במילה הו"ע "קדש עצמך במותר לך" – כיון שכתר הו"ע הקדושה, שקדוש ומובדל משאר הספירות. וכמשנ"ת פעם[138] (מיוסד על המבואר בהמשך שבועות תר"ס[139]) בענין ג' המדריגות ד"והייתם לי סגולה", "ממלכת כהנים" "וגוי קדוש"[140], ש"גוי קדוש" הוא בבחי' הכתר.

ולהעיר גם מדברי הגמרא[84] "כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש" (שבהמשך לזה הובא הענין ד"קדש עצמך במותר לך"), והרי ידוע במעלת "דברי סופרים" (שערבים וחביבים יותר מדברי תורה[141]) ש"סופר" בוא"ו (שלמעלה מ"ספר") שייך לבחי' הכתר[142].

כא. וההוראה מזה:

ישנם הטוענים ש"דייך במה שאסרה תורה"[143], ואין צורך להוסיף עוד איסורים. ועד"ז בנוגע לקו ד"עשה טוב", שמספיק לקיים מה שמחוייבים ע"פ שו"ע, ואין צורך להוסיף הידורים (גם כשמדובר אודות תקנות של גדולי ישראל, עד לכ"ק מו"ח אדמו"ר); כשם שצריך להזהר ב"לא תגרעו", כך צריך להזהר ב"לא תוסיפו"!

אך על זה באה ההוראה מהאמור לעיל – שדוקא ע"י ההוספה בעבודה באופן ד"קדש עצמך במותר לך", באים לתכלית העילוי ד"נצבה", שקשור עם בחי' הכתר (שזוהי העלי' החמישית שבפסוק[144] "הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד", ש"מאד" הו"ע הכתר, כנ"ל במאמר[145] מדברי הצ"צ[146]).

וענין זה בא בהמשך לימי חנוכה, שבהם נדרשת ההנהגה ד"מהדרין מן המהדרין" (לא רק מיחידי סגולה, אלא גם) מכל אחד מישראל, ועד שנעשה "מנהג פשוט" (כדברי הרמ"א[147]), והתכלית היא – להמשיך זאת על כל השנה כולה[148].

[לאחרי תפלת מנחה התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן הניגון "ניעט ניעט ניקאַוואָ"].

---

134) ראה גם אוה"ת וישב (כרך ה) תתקא, א.
135) ראה אוה"ת נצבים ע' א'קצח ואילך.
136) מלכים־א כב, מח.
137) תקו"ז בהקדמה (יז, א).
138) ד"ה ועתה אם שמוע תשמעו דיום ב' דחה"ש תשי"ז (תורת מנחם – התוועדויות ח"כ ע' 29 ואילך).
139) סה"מ תר"ס ע' קיא ואילך.
140) יתרו יט, ה־ו.
141) ראה סנהדרין פח, ב (במשנה). ירושלמי שם פי"א ה"ד. ע"ז לה, א (ובפרש"י). ירושלמי שם פ"ב ה"ז.
142) ראה אוה"ת דרושים לשבועות ע' רידו. ועוד.
143) ירושלמי נדרים רפ"ט. רמב"ם הל' דעות רפ"ג.
144) ישעי' נב, יג.
145) בסופו (תורת מנחם – התוועדויות חע"ה ע' 60).
146) אוה"ת פרשתנו (כרך ז) ע' ב'תקפח.
147) או"ח סתרע"א ס"ב.
148) חסר הסיום (המו"ל).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לקוטי שיחות

פרשת וארא

כרך כא, ב

מתורגם ללשון הקודש

א.
"אלולי הצפרדע היאך היה פורע מן המצרים"?

על הפסוק[1] "ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה ואמרת אליו... ואם מאן אתה לשלח הנה אנכי נוגף את כל גבולך בצפרדעים", נאמר במדרש[2], הדא הוא דכתיב:[3] ויתרון ארץ בכל היא"[4], והמדרש מביא את דעת רב אחא ב"ר חנניא "אפילו דברים שאתה רואה אותן כאילו הן מיותרין בעולם כגון נחשים ועקרבים הן היו בכלל ברייתו של עולם, אמר להן הקדוש־ברוך־הוא לנביאים: מה אתם סבורים אם אין אתם הולכים בשליחותי וכי אין לי שליח: ויתרון ארץ בכל היא, אני עושה שליחותי אפילו על ידי נחש אפילו על ידי עקרב ואפילו על ידי צפרדע, תדע לך שכן, שאלולי הצרעה היאך היה הקדוש־ברוך־הוא פורע מן האמוריים ואלולי הצפרדע היאך היה פורע מן המצרים, הדא הוא דכתיב: הנה אנכי נוגף...".

יש להבין: כיצד ייתכן לומר ש"אלולי הצפרדע היאך היה פורע מן המצרים"? והרי הצפרדע היתה רק אחת מבין עשר המכות?

לגבי הצרעה ניתן להבין דברים אלו, כי זו היתה הפעולה הראשונה לגירוש האמוריים והכנעניים, ומכה זו פגעה בהם בעוצמה רבה, כמאמר חז"ל[5]: "הצרעה לא עברה את הירדן", אלא "היתה מכה אותם בעיניהם ומטילה בהם ארס והם מתים"[6].

אבל מכת הצפרדע לא היתה המכה הראשונה שבאה על מצרים. המכה הראשונה היתה מכת הדם, והיא היתה מכה קשה וגרועה יותר עבור המצריים[7], כי ביאור ובמימיו היתה תלויה פרנסתה וחיותה של ארץ מצרים כולה, ולא רק שתיית המים כפשוטה. בנוסף לכך הרי היו עוד שמונה מכות אחרות שבהן פרע הקדוש־ברוך־הוא במצרים, עד למכה האחרונה, אשר היא הביאה ליציאת מצרים – מכת בכורות, ולאחר מכן הושלמה פורענותם בקריעת ים סוף, כאשר "לא נשאר בהם עד אחד"[8].

ואם כן, כיצד ניתן לומר "אלולי הצפרדע היאך היה פורע מן המצרים"?

וכן אין מובן עצם הענין: כיצד ייתכן בכלל לומר על הקדוש־ברוך־הוא ש"אלולי הצפרדע היאך היה פורע מן המצרים", הרי "הרבה שלוחים למקום"[9], ו"היפלא מה' דבר"[10] מדי לבצע את רצונו?

ב.
גם במזיקים יש תועלת

לפני מאמר זה, מובא שם במדרש "רבותינו אמרין: מהו ויתרון ארץ בכל היא? אפילו דברים שאתה רואה אותן כאילו הן מיותרין בעולם, כגון זבובים ופרעושים ויתושין – הן היו בכלל ברייתו של עולם...".

כפי שמסבירים בפשטות את ההבדל בין "רבותינו אמרין" לבין דעת רב אחא ואת שני הפרטים בדברי רב אחא[11] עצמם "אפילו דברים... מיותרין... אני עושה שליחותי..."[12]:

---

1) פרשתנו ז, כו־כז.
2) שמו"ר רפ"י.
3) קהלת ה, ח.
4) וממשיך במדרש: "וכל המדרש כמו שכתוב בויקרא רבה ובזאת חקת התורה" – ראה הנסמן שם ובמפרשים.
5) ראה סוטה לו, א.
6) לשון רש"י משפטים כג, כח. וראה סוטה שם. רד"ק יהושע כד, יב.
7) ראה לקמן הערה 18, 50.
8) בשלח יד, כח.
9) ראה אגה"ק סכ"ה.
10) וירא יח, יד.
11) כ"ה בשמו"ר לפנינו. אבל בב"ר (פ"י, ז) ממשיך בדעת רבנן "ובכל הקב"ה עושה שליחותו אפילו ע"י נחש אפילו ע"י יתוש אפילו ע"י צפרדע" ותו לא. ובויק"ר (פכ"ב, ג) מאמר ר"א מתחיל "בכל הקב"ה עושה שליחותו אפילו ע"י נחש אפילו ע"י צפרדע אפילו ע"י עקרב אפילו ע"י יתוש" ותו לא (ולפנ"ז איתא שם "אמר הקב"ה לנביאים"). ועד"ז הוא בקה"ר פ"ה, ח (ד).

בבמדב"ר (פי"ח, כב), ועד"ז בתנחומא ר"פ חקת – ליתא ב' דיעות ושם בעל המאמר, וז"ל שם: "ללמדך שבכל מקום (דבר) הקב"ה עושה שליחותו ולא ברא דבר אחד לבטלה פעמים שעושה שליחותן ע"י צפרדע (ופעמים ע"י יתוש) ופעמים ע"י צרעה ופעמים ע"י עקרב", וראה ב"ר הוצאת תיאודור שם לקמן הערה 19 ואכ"מ.

12) ראה יפ"ת (השלם) לב"ר שם. יפ"ת לויק"ר וקה"ר שם, רד"ל לשמו"ר שם. וראה פי' מהרז"ו שם. ועוד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כוונת המילים "בכלל ברייתו של עולם" איננה רק שהם נבראו על ידי הקב"ה[13] ולא נעשו מעצמם[14], אלא הכוונה היא לומר, שיש בבריאתם תועלת לאדם. ועל כך אומרים רבותינו שגם יצורים כזבובים, פרעושים ויתושים, הנראים כמיותרים בעולם, נבראו לצורך תועלת לאדם והם נכללים בכלל של "כל מה שברא הקדוש־ברוך־הוא בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה"[15], וכפי שהגמרא מזכירה שם תרופות הנעשות מזבוב ומיתוש וכו'.

ועל כך מוסיף רב אחא, שגם דברים שמיותרים במובן זה[16] שהם מזיקים, גם בהם יש תועלת לאדם כאשר פעמים רבות האדם ניצל באמצעותם ממזיקים קשים יותר[17].

לאחר מכן הוא מוסיף תועלת גדולה יותר הצומחת לבריאה מהדברים המזיקים הללו, שהקדוש־ברוך־הוא מבצע באמצעותם את השליחות להעניש את הרשעים.

אך לפי זה יש להבין:

א) כיון שהחידוש העיקרי של רב אחא הוא שגם המזיקים הם "בכלל ברייתו של עולם" ושגם באמצעותם מבצע הקדוש־ברוך־הוא את שליחותו, מדוע הוא (א) מוסיף גם את הצפרדע, שכלל אינה מזיקה[18], ובודאי לא כנחשים ועקרבים. ויותר מכך (ב) הצפרדע מופיעה כחידוש על פני הנחשים והעקרבים[19] — "ואפילו על ידי צפרדע"[20], ו(ג) את ההוכחה, "תדע לך", הוא מביא דוקא לגבי הצרעה[21] והצפרדע ולא לגבי נחש ועקרב, כפי שמובא במדרשים אחרים שבהם מוזכר מאמרו של רב אחא[22].

ב) מהו השיוון בין שליחותם של הנביאים לבין השליחות המתבצעת על ידי הנחש והצפרדע וכו'? הרי, שליחת המזיקים הללו היא להפרע מן הרשעים ואילו שליחות הנביאים איננה להעניש, אלא למסור את דברי ה' — גילה דברו[23] על ידי עבדיו הנביאים[24]. ומהי, אפוא, המשמעות של "אמר להן הקדוש־ברוך־הוא לנביאים... אם אין אתם הולכים בשליחותי... אני עושה שליחותי אפילו על ידי נחש... ואפילו על ידי צפרדע"?

ג.
המכות — גילוי אלקות במצרים

יש לומר, שההסבר לכך הוא:

המכות שהביא הקדוש־ברוך־הוא על פרעה ומצרים לא היו רק כדי להענישם, אלא כלשון הפסוק[25] "וידעו מצרים כי אני ה'" — שתתגלה אלקות, מבחינת הוי', במצרים. וזאת על ידי המכות, שבירת המצריים[26].

וכיוון שקליפת הטומאה של פרעה ומצרים שונה מכל הקליפות, לכן נעשה עיקר הפרעון במצרים על ידי הצפרדע, כדלהלן.

ד.
שלש דרגות בכפירת האומות באלקות

בכפירת האומות העולם באלקות יש, באופן כללי, שלוש דרגות, זו למטה מזו[27]:

א) הכופרים רק באחדות ה'[28] אך "קרו ליה אלקא דאלקיא"[29], כי הם "יודעים ומשיגים" שהקדוש־ברוך־הוא הוא "חיותם וקיומם". ולכן אין הם מורדים בקדוש־ברוך־הוא, כפי שאמר בלעם[30] "לא אוכל לעבור את פי ה'"[31].

---

13) אולי י"ל הפירוש ששולל ג"כ הבריאה, השורץ מן הפרי כמו תולעים של בשר וכתולעים שבתוך הקטניות (ראה שו"ע אדה"ז הל' שבת סי' שטז ס"כ. שו"ע יו"ד ספ"ד ס"ד ואילך).

14) ראה פי' תולדות נח לשמו"ר שם.

15) שבת עז, ב.

16) אבל ראה פי' תולדות נח שם, רד"ל שם.

17) ראה שבת שם: חמשה אימות הן כו'.

18) כפי' הב' בראב"ע פרשתנו (ז, כז) בפי' צפרדע (וכותב ע"ז "והוא הנכון בעיני").

19) וכן בא לבסוף בב"ר וקה"ר שם. בבמדב"ר ותנחומא שם באה צפרדע בתחלה. אבל נוסף ע"ז דשם נזכר רק זה ולא הובא בכלל ענין הא' (הן בדברי ר"א וכן רבנן שאף הן בכלל ברייתו של עולם), הרי שם הוא הקדמה להעובדות שמביא, שסיפור הא' הוא מעשה בעקרב א' כו' שזימן לו הקב"ה צפרדע כו'.

20) ביפ"ת (השלם) שם וכן בב"ר וויק"ר שם "ואפילו ע"י צפרדע שאין דרכ' לישוך ולהזיק", אבל באם קס"ד שהחידוש בדעת ר"א הוא שגם מזיקין נעשים שלוחים — הו"ל למנותם בסדר הפוך.

21) בפרש"י משפטים שם: מין שרץ העוף. וברבינו בחיי שם: כגון יתושים וצרעים וזבובים ודבורים.

22) וראה יפ"ת לשמו"ר שם.

23) ולכן נקרא נביא (ראה פרש"י פרשתנו ז, א. ועוד). וראה רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ז ה"ז. תניא ח"ב ספ"ב. ועוד.

24) וראה עמוס ג, ז.

25) פרשתנו ז, ה. וראה בארוכה אברבנאל פרשתנו בהפסוקים ז, יד ואילך.

26) ראה תו"א פרשתנו נז, א. אוה"ת פרשתנו (שמות כרך ז) ע' ב'תרו ואילך. ועוד.

27) ראה חלוקה באו"א (קצת) ספר הערכים־חב"ד ערך אוה"ע סי"א סק"א (וש"נ).

28) ראה תניא ספכ"ב (כח, א), פכ"ד (כט, סע"ב ואילך). ג' דרגות דלקמן מובנות גם מההמשך הביאור בדרוש תער השכירה (אוה"ת נ"ך ח"ב) פ"א (שם ע' תשס"ז ואילך) ופ"ח (ע' תשפ ואילך).

29) סוף מנחות.

30) בלק כב, יח.

31) תניא שם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ב) המכירים במציאות ה', שהוא "אלקא דאלקיא" — אך הם כופרים בכך שהקיום וההתהוות של כל המציאות תלויים בקדוש־ברוך־הוא, כפי שאמר פרעה[32] "לי יאורי ואני עשיתני" — הוא טען שהוא עצמו ברא את עצמו.

וההכרה בכך שהקדוש־ברוך־הוא הוא "אלקא דאלקיא"[33] היא רק הודאה בקיום כח הנעלה ממנו. אך מציאותו אינה תלויה ב"אלקא דאלקיא"[34].

ג) המכחישים לחלוטין את מציאות האלקות, כסנחריב אשר "חירף וגידף ביותר", הוא הכחיש ואמר שאלקים חיים "אינו אלקא דאלקיא"[35].

ה.
"אני עשיתני" — הגרוע מכל

מבין שלושה אופנים הללו, למרות שבגילוי נראה האופן השלישי גרוע ביותר, שהוא כפירה בקיום האלקות בכלל — בכל זאת יש בדרגה של "לי יאורי ואני עשיתני" פגם הגרוע יותר מהאופן השלישי:

ההסבר לכך הוא:

באופן הראשון — "קרו ליה אלקא דאלקיא" — הם מבינים שהקדוש־ברוך־הוא הוא "חיותם וקיומם" ולפיכך אין הם עוברים על רצונו. ואם כך, הם מכירים במציאות האלקות[36].

אפילו באופן השלישי, הרי עצם העובדה שהם מתנגדים ומכחישים את מציאות ה', מוכיחה שענין האלקות "נוגע" להם, ומשום כך הם מחפשים דרך להתנגד לה[37] ולהכחיש את מציאות ה'. ויוצא, שעל ידי עצם ההתנגדותם יודעים[38] שקיימת מציאות האלקות, המגיעה עד אליהם, למטה מטה.

לעומת זאת, פרעה טוען "לי יאורי ואני עשיתני". כלומר, ש"מציאותו מעצמותו" — באמצעותו אין מוזכרת כלל מציאות ה'. גם הענין ש"קרו ליה אלקא דאלקיא" אינו קשור אליו. אלא, המציאות שלו קיימת בפני עצמה — "אני עשיתני", הוא חש שהוא ישות ומציאות עצמאית לגמרי, ולכן אין בקיומו שום ביטוי וקשר לאלקות, ואפילו לא קשר בדרך של שלילה והתנגדות.

ו.
"כל מה שברא... לכבודו"

בדומה לשלושת האופנים הללו הקיימים באומות העולם ביחסם למציאות האלקות, ניתן למצוא זאת גם בנבראים שבעולם הזה:

---

32) יחזקאל כט, ג וראה שם ט. ובתניא ספכ"ב שם: וכמאמר יאור לי ואני עשיתני — הרכב ב' הפסוקים. וראה הערות ותיקונים שם.

33) כמפורש בתו"א ואוה"ת פרשתנו שם: "וכמאמר פרעה לי יאורי ואני עשיתני רק דקרו לי' אלהא דאלהייא" (ועד"ז בלקו"ת שה"ש כ, רע"א. אוה"ת נ"ך שם).

ואין לזה סתירה ממ"ש בתניא שם: "אני ואפסי עוד וכמאמר יאור לי ואני עשיתני" שזהו עוד יותר מסנחריב ועכ"פ (י"ל בדוחק) כסנחריב (אופן ג' דלקמן בפנים), וא"כ גם פרעה כפר ב"אלהא דאלהייא"* — כי "יאור לי ואני עשיתני" יש לפרש בכמה אופנים: א) "אני ואפסי עוד", כבתניא שם — אבל לא זו היתה כוונת פרעה (שלכן לא כתב בתניא "כמאמר פרעה", אף שכ"כ בתו"א ואוה"ת וארא שם. לקו"ת שה"ש שם. ובכ"מ). ב) "ואני עשיתני" — גם את עצמי, ופשיטא את היאור, אבל לא ש"אני ואפסי עוד". וזו היתה כוונת פרעה במאמרו, כבפנים [ולהעיר מפרש"י יחזקאל (שם, ג. ועד"ז בכמה מפרשים שם) "ואני עשיתני — בגבורתי ובחכמתי הגדלתי וממשלתי"].

אבל להעיר מסה"מ תש"ד (ע' 91) "שאמר (פרעה) אני ואפסי עוד לי יאורי ואני עשיתני" — (וראה אברבנאל פרשתנו שם דפרעה כחש גם במציאות הא־ל). וי"ל דאצל פרעה היו שינויים מזמן לזמן, וכמו שהיו חילוקים בהנהגתו עם בנ"י, אבל בכללות ועיקר מדריגתו הוא שאומר לי יאורי ואני עשיתני. ועצ"ע.

34) וכמשך שהובא בתער השכירה שם (ע' תשפא) מעבד המורד באדונו כו' דמ"מ יודע ומודה שהוא עבד והוא אדונו ומלכו רק שאינו חפץ להיות בביטול אליו, והרי העבד לא נולד מאדון זה כ"א מאיש ואשה אחרים אלא שמאיזה סיבה נעשה אדונו.

35) ד"ה תער השכירה שם. וראה גם דרמ"צ סב, ב.

36) והרי ב"נ אין מוזהרים על השיתוף (ראה רמ"א או"ח סקנ"ו. דרכי משה שם. סהמ"צ להצ"צ מצ' אחדות ה'. וראה סה"מ באתי לגני ח"א ע' מו ואילך. סה"מ מלוקט ח"א ע' ל ואילך. וש"נ). אנציקלופדיא תלמודית ערך ב"נ ע' שם.

37) להעיר מספר השיחות תורת שלום (ע' 10. וראה גם קונטרס התפלה פ"ח) במעלת נה"ב הנק' "שור" להיותו נוגח ובועט בעניני קדושה על נה"ב הנק' "עז". וראה לקו"ש ח"י ס"ע 11 ואילך בענין "מציאות החשך" והעדר האור.

38) ואולי י"ל שזהו מצד הניצוצי קדושה שנמצאים בהם (ועד"ז בשאר קליפות), כי בחי' הקליפה מצ"ע נפרדת מאחדותו ית' ואינה בבחי' מציאות כלל שהן בבחי' העדר המציאות (המשך תער"ב ח"ב ע' תרפ"א. ובכ"מ. וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 66 ואילך. חט"ז [המתורגם] ע' 441 ואילך. ועוד).

---

*) ואף שבתניא שם ממשיך "ולא כפירה בה' לגמרי כדאיתא בגמ' דקרו ליה אלהא דאלהייא" – נראה ששם מחלק בין "עיקר ושרש ע"ז" (דקרו לי' אלהא דאלהייא) ל"ע"ז ממש" (עד למדרי' הכי תחתונה) – "אני ואפסי עוד".

ולכן: בענין "עיקר ושרש ע"ז" כתב "ובזה מפרידים את עצמם מקדושתו של מקום ב"ה מאחר שאין בטלים לו ית'". אבל לפנ"ז מוסיף (ע"ז ש"אינה בטילה כלל לגבי קדושת הקב"ה") "ואדרבה מגבי' עצמה כנשר לומר אני ואפסי עוד כו' ולכן אמרו רז"ל שגסות הרוח שקולה כע"ז ממש".

ולהעיר מהחילוק שבתניא פכ"ד בין "ס"א וקליפה זו הנק' ע"ז כו' (ש)היא אינה מלובשת בגוף החומרי וירודנות את רבונה ואינה מורדת בו כו' ואף שנק ע"ז הא קרו לי' אלהא דאלהייא כו'", ל"האדם העובר על רצונו ית' (ש)הוא גרוע ופחות הרבה מאד מהס"א וקליפה הנקראת ע"ז ואלקים אחרים כו'".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

"כל מה שברא הקדוש־ברוך־הוא בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה"[15], וכפי שמובן גם בהגיון הפשוט, כל פעולה של הקדוש־ברוך־הוא היא לצורך תכלית ומטרה, וניתן לראות את התכלית בכל דבר בבריאה; כפי שניתן להבין בקל־וחומר הנלמד מן האדם, שכאשר אומן יוצר כלי, הרי מטרת הכלי באה לידי ביטוי בצורתו של הכלי[39].

תכלית כל הבריאה היא "כל מה שברא הקדוש־ברוך־הוא בעולמו לא בראו אלא לכבודו"[40] – גילוי אלקות. וזאת, על ידי שרואים בברואים את התועלת שכל אחד מהם מביא לבריאה, וכך ניכר שיש אומן שעשאן, שכחו ורצונו מורגשים בדבר הנברא.

אך למעשה בנויה הבריאה, כדי שתהיה בחירה חפשית בעבודת האדם, באופן, שלא בכל דבר ניכרת בגלוי תכלית בריאתו[39]. בכך ניתן להבחין בכמה סוגים בבריאה:

רבותינו אומרים ש"אפילו דברים שאתה רואה אותן כאילו[41] הם מיותרין בעולם כגון זבובים ופרעושים ויתושין", אשר לכאורה אין הם מועילים, הרי "הן היו בכלל ברייתו של עולם שנאמר[42] וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד"[43] – שום דבר אינו לבטלה, כפי שהגמרא מפרטת את תועלתם של הנבראים: ברא זבוב לצרעה וכו', ולכן גם הם נכללים בכלל "כל מה שברא הקדוש־ברוך־הוא בעולמו לא בראו אלא לכבודו", כי על ידם מתגלה הבורא.

על כך מחדש רב אחא, שלא רק הברואים שאינם מביאים תועלת בגלוי, אלא גם הברואים אשר בגלוי הם מביאים ההיפך מתועלת – דברים מזיקים – כגון "נחשים ועקרבים" – גם הם "בכלל ברייתו של עולם", ולכן הם בכלל של "כל מה שברא... לא בראו אלא לכבודו". כי עצם העובדה שיש במהותם משהו הקשור לענין זה, למרות שהקשר הוא בכיון של ניגוד ושלילה, מוכיח, שאין הם מציאות שאינה מודעת למציאות המהווה, ומכירה רק בעצמה, "כאן נמצא כאן היה", אלא יש כאן הכרה בקיומו של מהווה ובורא, אשר יכול להכניס בתוכם מהות זו, גם אם הכרה זו שוללת ומתנגדת לבורא.

לפי זה מובנים גם דברי רב אחא "אמר להם הקדוש־ברוך־הוא לנביאים, מה אתם סבורים, אם אין אתם הולכים בשליחותי וכי אין לי שליח, ויתרון ארץ בכל היא, אני עושה שליחותי אפילו על ידי נחש אפילו על ידי עקרב": בכך הוא מדגיש שגם המזיקים לא נבראו לבטלה, אלא "לכבודו" – אפילו באמצעותם מתגלה אלקות בעולם, כפי שהיא מתגלה על ידי הנביאים. כאשר רואים שעל – ידי נחש או עקרב ניצלים מסכנה, ובמיוחד כאשר הנחש והעקרב באים להעניש את הרשעים – מתגלה, שגם מציאות שבמהותה היא הפוכה מ"תועלת", מברייתו של הקדוש־ברוך־הוא שהיא "טוב מאד"[44] – גם מציאות זו נבראה על ידי הקדוש־ברוך־הוא, כך שגם בתוכה[45] יש טוב, כי היא נוצרה ממקור הטוב, וזה מגלה את כחו של הבורא.

ז.

הצפרדע – שבירת הטומאה במצרים

שונה מן הברואים הנ"ל היא צפרדע, שאין ניכרת בבריאתה שום תועלת. אין רואים מהי התועלת שיכול האדם להפיק ממנה, וכן אין היא במהותה דבר מזיק.

בריה זו אינה מבטאת שיש אומן שעשאה, ואף איננה רומזת לאפשרות זו.

וזהו החידוש "ואפילו על ידי צפרדע", והפירוש של "אלולי הצפרדע היאך היה פורע מן המצרים":

כיצד התגלה שגם פרעה ומצרים, שהם מציאות אשר לא זו בלבד שאינם מגלים את אלקות, אלא אומרים "לי יאורי ואני עשיתני" – ידעו "כי אני ה'", ואף יותר מכך, שיכולתם לומר שמציאותם היא מעצמם נובעת מהחיות המגיעה אליהם בשעת מעשה[46] לאחר השתלשלויות רבות ממקור החיים, מעצמותו ית' אשר "מציאותו הוא מעצמותו ואינו עלול מאיזו עילה שקדמה לו ח"ו"[47], בדומה למבואר לגבי התהוות היש באופן כללי[48] –

39) ראה הקדמת הרמב"ם לפיה"מ ד"ה אחר כן ראה להסתפק (דע כי הקדמונים חקרו כו'). ולהעיר ממו"נ ח"ג פכ"ה.

40) אבות ספ"ו.

41) כ"ה בשמו"ר שם. ובויק"ר וקה"ר (ועד"ז בב"ר) ליתא תיבת "כאלו".

42) בראשית א, לא.

43) במדרש לא נעתקו התיבות "והנה טוב מאד". אבל כן מפרש בתולדות נח וביאור הרי"פ הכוונה במדרש. ובויק"ר וקה"ר שם הובא הכתוב "ויכולו".

44) להעיר מב"ר פ"ט, ט "טוב מאד זה מלאך המות".

45) שזהו יותר מענין יתרון האור מן החושך, שהיתרון הוא בהאור.

46) אגה"ק סכ"ה (קלח, ב).

47) אגה"ק סי' כ.

48) ראה גם המשך תער"ב פע"ב. פרק שלג. ד"ה מצה זו תש"ז. ועוד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הרי דבר זה התגלה על ידי מכת צפרדע[49], שמבין בעלי החיים בעולם הזה זוהי מציאות שאין ניכרת בה התכלית, ואפילו פחות מאשר ביתושים וכדומה, ואין בה שום תפקיד, ואפילו לא תפקיד של נזק[50] כנחש ועקרב, וכאמור לעיל, "אין לו עילה וסיבה" למציאותו,

ועל ידי הצפרדעים אשר הלכו בשליחות הקדוש־ברוך־הוא, ובמסירות רבה יותר מאשר בעלי החיים האחרים במכות האחרונות, כפי שמובא במדרש[51] "מן הצפרדעים נשאו חנניה מישאל ועזריה קל־וחומר בעצמן וירדו לתוך כבשן האש", ודוקא על־ידם ה' "פורע מן המצרים". מכת הצפרדע שברה גם את ה"קליפה" הטמאה המיוחדת למצרים – "לי יאורי ואני עשיתני", והתגלה "וידעו מצרים מצרים כי אני ה'", הוכח שהכל בא משם הוי'.

(משיחות ש"פ וארא וש"פ בשלח תשמ"א)

49) משא"כ מכת ארבה שראויים למאכל אדם (שלכן לא נשאר ארבה אחד בכל גבול מצרים שלא יהנו מהם המצרים – ראה תנחומא פרשתנו יד. שמו"ר ספי"ג. רש"י בא י, יט).

וגם כנים, אף שלכאורה הם דבר מיותר לגמרי, אבל ה"ז מזיק (וחולי) [ראה תנחומא (ובאבער) בא ד. מדרש לק"ט פרשתנו ח, טו (ובמדרשים שהובאו בתו"ש שם, יב ואילך). ולהעיר מעירובין סה, א: קרצתן כינה. ובכ"מ קז, ב: י"ג דברים נאמרו בפת שחרית כו'. והורגת כנים שבבני מעיים]. ולהעיר שמציאות כנים שבשערות היא כשיש שלימות גידול האדם שסימן לזה גדלו שערות (שנמשכים ממותרי מוחין) וצפרניים (יבמות פ, רע"ב). ומהפסולת של השערות באים הכינים (ראה ד"ה רבי בנאה כו' באוה"ת ח"ש קיט, ב ואילך. שם בהוספות לכרך ב' תמב, א ואילך).

50) וגם לפמ"ש במדרש (שמו"ר פ"י, ג. וראה שם ו. פט"ז, כז) ובתדבא"ר פ"ז (ח) ועוד – גודל ההיזק גם בגופם, הרי א) לא מפורש בפשש"מ במכת צפרדע ההיזק שלהם כמו בשאר המכות שמובן או גם מפורש בהכתובים הפורעניות שבהם. ב) עכ"פ אי"ז טבע ותכונת הצפרדע (לדעת הראב"ע הנ"ל הערה 18) כבשאר המכות, כ"א ענין (ונס?) מיוחד.

51) שמו"ר פ"י, ב. פסחים נג, א.

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום שבת קודש עמ' ב

שנאמרה אמרה זו גם על דוד, שנאמר עליו (שמואל ב' ח ב), 'וַיַּךְ אֶת מוֹאָב, וַיְמַדְּדֵם בַּחֶבֶל הַשְּׁכֵב אוֹתָם אַרְצָה'. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, הַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי 'מִינֵיהּ וּבֵיהּ אִבָּא לְיַיֵּל בֵּיהּ נַדְנָא', כלומר דוד שיצא מרות המואביה הכה את מואב. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי – כשבא רב דימי מבבל לארץ ישראל אָמַר אודות מה שנתנבא עובדיה לאדום, יָרֵךְ מִתּוֹכָהּ מַסְרַחַת – הסירחון של הירך מתחיל מתוך הבשר ועובר לכולה, וכמו כן עובדיה שיצא מאדום נתנבא על רעת עמו, וכן דוד שיצא ממואב הכה את עמו.

אגב שהובאה דרשה בענין מואב, מביאה הגמרא דרשה בענין מישע מלך מואב: כתוב בפסוק (מלכים ב' ג כז), 'וַיִּקַּח אֶת בְּנוֹ הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִמְלֹךְ תַּחְתָּיו וַיַּעֲלֵהוּ עוֹלָה עַל הַחוֹמָה'. נחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל בביאור הכתוב, חַד אָמַר, שהעלהו עולה לְשֵׁם שָׁמַיִם, ונתכוין לרצות את הקדוש ברוך הוא. וְחַד אָמַר, שהעלהו עולה לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה. מקשה הגמרא: בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר שהעלהו עולה לְשֵׁם שָׁמַיִם, הַיְינוּ דִּכְתִיב (שם) בהמשך הפסוק, 'וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל עַל יִשְׂרָאֵל', שאם גוי עשה כן לכבוד ה', ישראל המצווה לעבוד את הקדוש ברוך הוא בודאי שצריך לעשות את רצון ה'. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שהעלהו עולה לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, קשה, אַמַּאי נאמר 'וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל עַל יִשְׂרָאֵל'. מתרצת הגמרא: כִּדְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי רָמֵי – הקשה סתירה בפסוקים, כְּתִיב (יחזקאל ה ז) 'וּכְמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם לֹא עֲשִׂיתֶם', וּכְתִיב (יחזקאל יא יב) 'וּכְמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם עֲשִׂיתֶם', שעשו כמעשיהם.

ותירץ רבי יהושע בן לוי, שכוונת הפסוקים שבאנשים המתוקנין שֶׁבָּהֶם, כעגלון מלך מואב שכיבד את הקדוש ברוך הוא, לֹא עֲשִׂיתֶם, אבל כאנשים המקולקלין שֶׁבָּהֶם, כמישע מלך מואב שהקריב את בנו לעבודה זרה, עֲשִׂיתֶם. וזהו הקצף שיצא על ישראל, שכאשר הקריב את בנו לעבודה זרה, נזכר להם עוונם, שהיו רגילים גם הם בכך. הגמרא מבארת במה נענשו ישראל: נאמר (מלכים ב' ג כז) 'וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל עַל יִשְׂרָאֵל, וַיִּסְעוּ מֵעָלָיו וַיָּשׁוּבוּ לָאָרֶץ'. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא, לא נאמר 'וישובו לארצם' אלא 'וישובו לארץ', לפי שבְּאוֹתָהּ שָׁעָה יָרְדוּ רִשְׁעֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לַמַּדְרֵיגָה הַתַּחְתּוֹנָה – לשפלות ולתחתית, כלומר שנגזר עליהם פורענות.

לעיל הובאה דרשת רבי אבא שדרש את מילת 'מאד', הגמרא מביאה מימרא נוספת שדורשים בה תיבה זו: נאמר על אבישג השונמית (מלכים א' א ד), 'וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד מְאֹד'. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא, עֲדַיִין לֹא הִגִּיעָה ביופיה לַחֲצִי הֵיפֵי שֶׁל שָׂרָה, דִּכְתִיב על אבישג 'וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד מְאֹד', ומשמע שיופיה היה עד מאד וְלֹא מְאֹד בִּכְלָל, כלומר שלא היתה יפה מאד, ואילו על שרה נאמר (בראשית יב יד) 'כי יפה היא מאד'.

הדרן עלך אחד דיני ממונות

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לקוטי שיחות

פרשת וארא - כ"ד טבת

כרך כא, ג

מתורגם ללשון הקודש

א.
שני הענינים שבהפטרה לפרשת "וארא"

ההפטרה[1] של כל פרשה[2] היא "מענין הפרשה". ולפי הידוע[3], שבתחילה נקבעה קריאת ההפטרה במקום קריאת הפרשה[4] של השבת, מובן, שההפטרה צריכה להיות "מענין הפרשה".

ואם כן, יש להבין לגבי ההפטרה של פרשתנו – "וארא": ההפטרה[5] כוללת שני ענינים[6] מהנבואות ליחזקאל:

א) הנבואה "על פרעה מלך מצרים... ועל מצרים כולה"[7] – שהקדוש־ברוך־הוא יחריב את ארץ מצרים, עד כדי כך שאף לאחר "ושבתי את שבות מצרים" היא עדיין תהיה "ממלכה שפלה"[8], ועל־ידי כך – "וידעו כל יושבי מצרים כי אני ה'"[9].

ב) הנבואה אודות נבוכדראצר מלך בבל[10], שמשום שהוא לכד את צור יתן לו הקדוש־ברוך־הוא "שכר פעולה"[11] – "את ארץ מצרים ונשא המונה..."[12].

ואין מובן: אמנם הנבואה הראשונה היא "מענין הפרשה", כי בפרשת וארא מדובר על המכות שהביא ה' על המצרים, אשר באמצעותן "וידעו מצרים כי אני ה'"[13]. אך תוכנה של הנבואה השניה[14] הוא מתן שכר לנבוכדראצר על לכידת צור[15], ומהו "מענין הפרשה"?

אמנם, שכרו היה, כדלעיל, שניתנה לו ארץ מצרים, אך בכל זאת (א) זה פרט טפל בלבד, (ב) יותר מכך, נתינת מצרים אינה "מענין הפרשה", כי בפרשה אין מדובר על מסירת מצרים לאחרים.

ב.
מהפרשה ומההפטרה נלמדות הוראות דומות

ההסבר לכך הוא[16]:

המשמעות הפנימית של "מענין הפרשה" איננה רק שהענין המופיע בהפטרה צריך להיות דומה לענין המופיע בפרשה, אלא בעיקר שהתורה וההוראה שיש ללמוד מההפטרה צריכה להיות דומה להוראה הנלמדת מן הפרשה.

ויש לומר, שבכל פרשה בתורה (מלשון הוראה[17]), יש

---

1) טושו"ע (ודאדה"ז) או"ח ר"ס רפד. טור ורמ"א שם סתכ"ח (ס"ח).

2) מבראשית עד שבעה עשר בתמוז (טור (ועד"ז בשו"ע ורמ"א) סתכ"ח שם). וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ט (ע' 62) שי"ל שגם ההפטורות מי"ז תמוז ואילך שייכות (גם) להפרשה.

3) אבודרהם (שחרית של שבת). לבוש, ב"ח, ט"ז ושו"ע אדה"ז או"ח ר"ס רפד.

4) שלכן אין פותחין מכ"א פסוקים, כנגד ז' שקראו בתורה (אא"כ סליק ענינא בבציר מהכי) – טושו"ע (ודאדה"ז) שם ר"ס רפד.

5) יחזקאל כח, כה ואילך.

6) לאחרי ההקדמה (שם, כה־כו) שבית ישראל ישבו על אדמתם "לבטח בעשותי שפטים בכל השאטים אותם גו'" – "מענין הפרשה" דפ' וארא ע"ד המכות ו"שפטים גדולים" (פרשתנו ז, ד) שהביא הקב"ה על מצרים; ומסיים* (שם כט, כא) "ולך אתן פתחון פה בתוכם וידעו כי אני ה'" – "מענין הפרשה" שע"י המכות ראו שדברי משה נתקיימו וידעו כי אני ה'. וראה רש"י פרשתנו ז, ג. – וראה לקו"ש וארא תנש"א.

7) יחזקאל כט, ב ואילך.

8) שם, יד.

9) שם, ו. ט. טז.

10) שם, יז ואילך.

11) לשון רש"י שם, כ.

12) שם, יט.

13) פרשתנו ז, ה.

14) שהיא נבואה אחרת, ובזמן אחר.

15) ובאבודרהם (סדר הפרשיות וההפטרות) שאומרים רק עד "וידעו כי אני ה'א" (יחזקאל שם, טז) – סיום נבואה הא' (אלא שמסיים בפסוק (שם, כא) ביום ההוא אצמיח גו').

16) בפשטות י"ל שהשייכות למפלת מצרים שבפרשה – היא בזה שנבכודראצר "שלל שללה ובזז ביזה" (יחזקאל שם, יט) – דוגמת "ונצלתם את מצרים" (שמות ג, כב. בא יב, לו). אבל יומתק (ובפרט השייכות לתוכן כללי דנבואה זו) ע"פ הביאור שבפנים.

17) זח"ג נג, ב.

*) גם להאבודרהם (שהובא לקמן הערה 15) שאין אומרים הנבואה ע"ד נבוכדראצר.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הוראה. והפטרה מן הנביאים, ששם עניני התורה מפורטים ומבוארים יותר[18], מבטאת את ההוראה באופן גלוי ומפורט יותר[19].

וזהו ההסבר גם בענייננו: הנבואה השניה נקבעה כחלק מן ההפטרה, משום שההוראה הנלמדת מכך, שנבוכדראצר קיבל דוקא את ארץ מצרים כשכר על לכידת צור, אינה הוראה כשלעצמה, אלא פרט ותוצאה של ההוראה הכללית הנלמדת ממפלת מצרים, שעליה מסופר בתחילת ההפטרה — מענין הפרשה.

ג.
תשובת ה' לטענת בני ישראל

פרשת וארא מופיעה כהמשך לסוף פרשת שמות, ששם מסופר[20] על טענת ישראל כלפי משה ואהרן, שעל־ידי בואם לפרעה מלך מצרים החמיר קושי השעבוד יותר מאשר לפני כן, ומשה העביר טענה זו לה'.

ותשובת ה' על כך, בתחילת פרשתנו[21], היא "וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל... ואזכור את בריתי .. והוצאתי... והצלתי... וגאלתי... ולקחתי... והבאתי אתכם...", ולאחר מכן החלו עשר המכות, כמסופר בהמשך הפרשה.

לכאורה, אין מובן: כיצד מתורצת כאן הטענה, שמשה ואהרן גרמו למצב של "הרע לעם הזה"[22] —

הרי הענין של "שמעתי את נאקת בני ישראל... ואזכור את בריתי... והוצאתי..." יכול היה להיות לפני כן,

ואדרבה, הדבר צריך היה להיות לפני כן, מיד כאשר "וישמע*[22] אלקים את נאקתם ויזכור אלקים את בריתו" — כאשר משה היה עדיין במדין, ואז לא היה כלל "תכבד[23] העבודה"[24].

מכך מובן, שהשלימות של "ואזכור... והוצאתי..." יכלה להתבצע רק לאחר שבני ישראל עברו את קושי השעבוד כולו, עד לאופן של "תכבד העבודה".

ד.
גלות מצרים – התבטלות ישראל כהכנה למתן תורה

אחד ההסברים לכך הוא:

גלות מצרים היוותה הכנה והקדמה למתן תורה[25]. אחד הענינים שחודשו במתן תורה הוא המצוה – מלשון צוותה וחיבור[26] – קיום המצוות רק משום[27] שזהו רצון ה', ועל־ידי הציות לציווי ה' נוצר צוותא וחיבור בין האדם המבצע לבין, כביכול, הקדוש־ברוך־הוא מצַווה המצוות.

וזאת לא רק לגבי המצוות מן הסוג של חוקים, שאין להן כלל הסבר ואין אפשרות לערב בקיום המצוה הגיון או הרגשה של מציאות עצמאית, אלא גם לגבי המשפטים, אשר "אילו לא נאמרו היה כדאי לאמרן"[28], אשר גם אותם אין צריך לקיים משום שההגיון מחייב כך, אלא משום שכך גזר הקדוש־ברוך־הוא.

וכך גם לגבי לימוד התורה: אמנם תוכן התורה מובן ונתפס בשכלו של האדם[29], אך למרות זאת אין זה שכל אנושי ח"ו אלא זוהי תורת ה', חכמתו יתברך הנעלית מן הנבראים. אלא שהיא "נסעה וירדה"[30] למטה, כך שגם שכלו של הנברא יוכל להבין זאת.

ולכן יש צורך בהכנה של "ברכו בתורה תחילה"[31], לפני לימוד התורה יש הכרח בהתבטלות כלפי נותן התורה[32], כי דוקא על־ידי ההתבטלות יכול שכלו של הנברא "לתפוס" באמת את התורה, אשר היא חכמתו של הקדוש־ברוך־הוא[33].

ולפיכך, כדי שישראל יהיו מוכנים לקבלת התורה, כדי שיהיו "כלים" ראויים ל"קבלת" תורה ומצוות, היה עליהם לעבור לפני כן את היסורים של גלות מצרים, כולל את

---

18) כמש"נ (עמוס ג, ז) גלה סודו אל עבדיו הנביאים. וראה תענית (ט, א) "מי איכא מידי דכתיבי בכתובי דלא רמיזי באורייתא", וברש"י שם: שהחומש הוא יסוד נביאים וכתובים. ובתו"א בא (ס, ב) שנביאים המשיכו התורה מאצילות לבי"ע, ע"ש. ולהעיר מאבות (בתחלתה): תורה כו' ומסרה כו' לנביאים כו'.

19) ע"פ המבואר בפנים יומתק זה שתקנת ההפטורה לא בטלה גם לאחרי שבטלה הגזרה (ראה בהמצויין בהערה 3) – כי טעם הפנימי לענין ההפטורה הוא מצד ירידת הדורות, שזקוקים לפירוט וביאור ההוראה שבפרשה.

20) ה, כא ואילך.

21) ו, ה ואילך.

22) שמות ה, כג.

*22) שמות ב, כד.

23) שם, ט.

24) ראה כלי יקר ס"פ שמות. ועוד. תו"א פרשתנו ד"ה וידבר אלקים.

25) תו"א מט, א. עד, סע"א ואילך. ובכ"מ.

26) לקו"ת בחוקותי מה, ג. ובכ"מ.

27) משא"כ מצות האבות דלפני מ"ת, כדלקמן סעיף ח.

28) רש"י אחרי יח, ד (מתו"כ שם. יומא סז, ב).

29) עיין תניא רפ"ה.

30) תניא פ"ד.

31) נדרים פא, א. ב"מ פה, ריש ע"ב.

32) ראה ב"ח לטאו"ח סמ"ז. ובכ"מ.

33) ראה גם לקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 352 ואילך.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

קושי השעבוד, אשר הם גרמו לישראל להתבטלות מציאותם.

כפי שרואים במציאות, שאדם הסובל יסורים ר"ל נשבר עד כדי איבוד ישותו ומציאותו העצמית.

והתבטלות זו היתה הכלי למתן תורה[34].

ה.
מכות מצרים – ביטול הישות בעולם כהכנה למתן תורה

כשם שהיתה צריכה להיות (כהכנה למתן תורה) התבטלות אצל ישראל, כך היה צריך להיות גם בעולם – וזוהי מהותן של מכות מצרים*[34] ומפלת פרעה מלך מצרים והמושל בכיפה[35], של העולם כולו:

"קליפת" פרעה היא עוצמה של הרגשת ישות עצמאית, כדבריו[36] "מי ה' אשר אשמע בקולו", וכמוסבר יותר בהפטרה[37] – "פרעה מלך מצרים... אשר אמר לי יאורי ואני עשיתני".

פרעה מלך מצרים מבטא את ההתנגדות למתן תורה, הכרוך דוקא בהתבטלות מציאות האדם, כדלעיל. ועל־ידי כך שגלות ושעבוד מצרים גרמה להתבטלות אצל ישראל, היא גרמה גם למפלה ושבירה של הרגשת הישות בעולם, להתבטלות של קליפת פרעה (וממשלתו – מושל בכיפה), והכנעת ישותו העצמאית על־ידי המכות, כמסופר בסוף הפרשה[38] שפרעה הודה "ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים".

ו.
שני הטעמים בהפטרה לחורבן מצרים

ענין זה, ש"קליפת" פרעה מלך מצרים היא הניגוד למתן תורה – מובא באופן ברור יותר בהפטרה, כאמור לעיל, שבהפטרה מבוארת יותר ההוראה הנלמדת מן הפרשה:

בהפטרה מובאים בזה אחר זה שני טעמים למפלת מצרים: בתחילה נאמר[39] שהמפלה תגיע "יענו היותם משענת קנה לבית ישראל" – משום ש"בית ישראל" סמכו על העזרה המובטחת של מצרים, והם לא קיימו את הבטחתם. ומיד לאחר מכן[40] נאמר "לכן כה אמר... הנני מביא עליך חרב... (ומסיים[41]) יענו אמר יאור לי ואני עשיתי" – שחורבן מצרים הוא משום דברי פרעה "יאור לי ואני עשיתי".

לכאורה, שני טעמים אלה שונים זה מזה, אך בכל זאת מביאם הנביא בסמיכות ובהמשך אחד, כדלעיל. מכך מובן, ששתי עוולות אלו של מצרים באות זו כתוצאה מזו, כדלהלן.

ז.
שני הטעמים למכות מצרים קשורים זה בזה

מספר פעמים דובר[42] על כך, שגם את המשפטים צריך לקיים משום שכך גזר הקדוש־ברוך־הוא[43],

כנרמז בכך, שעשרת הדברות כוללים גם ציוויים פשוטים כגון "לא תרצח" וכדומה, כי גם הקיום של ציוויים אלו צריך להיות משום "אנכי ה' אלקיך".

וכך בענינו, בהפטרה: הסיבה להיותם של מצרים[44] "משענת קנה לבית ישראל", להיפך מהבטחתם, היא תחושת הישות העצמית שלהם[45], אמירתם "יאור לי ואני עשיתי".

גם נקודה זו בהפטרה היא "מענין הפרשה" ומבטאת בגלוי את "ענין הפרשה":

לגבי עשר המכות מובאים בתורה שני טעמים: א) כדלעיל, כדי להביא לידי "וידעו מצרים כי אני ה'". ב) כנאמר בפרשת לך לך[46] – "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי" – עונש על "ועבדו ועינו אותם"[47].

ומן ההפטרה לומדים ששני טעמים אלו כרוכים זה בזה: העובדה שפרעה הכחיש את מציאות ה', כטענתו "לא ידעתי את ה'"[36], היא הסיבה שהביאה

---

34) ראה גם לקו"ש שם ע' 87.

*34) ראה תו"א פרשתנו ד"ה ויאמר ה' (נז, א־ב). אוה"ת שם (ע' ב'תרו ואילך). ועוד.

35) מכילתא בשלח יד, ה.

36) שמות ה, ב.

37) יחזקאל כט, ג. ועד"ז שם, ט.

38) ט, כז.

39) יחזקאל שם, ו.

40) שם, ח (ופסוק ז הוא סיום הענין ד"משענת קנה").

41) שם, ט.

42) לקו"ש ח"ג [המתורגם] ע' 143 ואילך. ועוד.

43) כדיוק ל' חז"ל (עירובין ק, סע"ב) אלמלא לא ניתנה תורה היינו למדין צניעות מחתול וגזל מנמלה – משא"כ לאחרי מ"ת.

44) להעיר שגם ב"נ צריכים לקיים מצות שלהם "מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה והודיענו ע"י מרע"ה" (רמב"ם הל' מלכים ספ"ח). וראה לקו"ש [המתורגם] חט"ו (ע' 66 ואילך), שי"ל שלולי זה אא"פ להיות קיום המצות שלהם כדבעי. ע"ש.

45) כמודגש גם בזה שהתחזלת הנבואה היא "פרעה גו' התנין הגדול גו' אשר אמר לי יאורי ואני עשיתני" (כט, ג).

46) טו, יד (וברש"י שם).

47) שם, יג. וראה רמב"ן שם (ועוד).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אותו לשעבד ולהציק לישראל באופן הגרוע ביותר, שאינו מתקבל אפילו מצד האופי והתכונות האנושיות.

ח.
המעשה הוא העיקר

ענין זה, שיש לקיים את המצוות משום שהן ציווי של הקדוש־ברוך־הוא, מביא לידי מסקנה נוספת, שהמעשה הוא העיקר[48]:

קיום המצוות על־ידי האבות לפני מתן תורה היה עבודה בכח הנבראים[49], ועד לשורש הנבראים, שהיא האלקות ה"מלובשת" בבריאה ובסדר ההשתלשלות, כל עולם בפני עצמו, ולכן גם הרוחניות והגשמיות – כל אחת בפני עצמה.

לכל מצוה, שבעצם מהותה היא אלקות ורוחניות, יש משמעות מיוחדת המביאה לידי זיכוך והתעלות של הרוחניות אשר בעולם, בשכל וברגש של האדם. וזו היתה עבודת המצוות של האבות – ברוחניות נפש האדם, בעולם, ועד להיותם מרכבה*[49], ושל אצילות – עולם שכולו רוחניות[50].

והעשיה שאנו מוצאים בקיום המצוות אצל האבות לפני מתן תורה טפילה לענין הרוחני[51], ולכן מעשה המצוות בגשמיות לא היה אז מדוייק לפי כל פרטי הפרטים כקיום המצוות לאחר מתן תורה[52].

לעומת זאת, לאחר מתן תורה, קיום המצוות הוא בכח הבורא, שמעל להפרדה בין רוחניות לגשמיות, ובכח זה יכול יהודי לקיים את המצוות באופן זה, כי הוא מקיימן משום שהן ציווי ה'[53]. ולכן העיקר איננו כוונת המצוות, שבכך שונה כל אחד ואחד לפי דרגתו שלו, אלא העיקר הוא מעשה המצוות בפועל, אשר הוא מביא לידי התחברות עם מצווה המצוות.

ויותר מכך: הרצון העצמי במצוות הוא בהעלם ומסתתר ב"דברים גשמיים במצוות מעשיות", שאינם "בגדר לבוש וכלי כלל". ואילו בדברים רוחניים שהם "בבחינת כלי", אין יכול הרצון העצמי שלמעלה להתבטא בגלוי*[53], כיון שהוא מעל לכלים ומעל להגבלות הנבראים[54].

ט.
השכר ניתן לנבוכדראצר על המעשה בפועל

לפי זה יובן הקשר התוכני בין הנבואה על שכרו של נבוכדראצר לבין הנבואה הראשונה בהפטרה אודות מפלת מצרים:

בנבואה המדברת על שכרו של נבוכדראצר עבור לכידת צור, אין מובן, לכאורה:

בלכידת צור לא התכוון נבוכדראצר לקיים את רצון ה', אלא הוא עשה זאת למען עצמו: ברצונו היה לכבוש את העולם כולו[55], ולהיעשות מושל בכיפה. ובמיוחד על־ידי כיבוש צור, אשר נמצאת (א) בחוף ים[56], ויש לומר (ב) על הדרך המוליכה למצרים, ואשר היתה מכשול בדרכו להלחם במצרים[57] אשר אותה רצה לכבוש. ואם כך, מדוע מגיע לו שכר על כך?

לפיכך מדייק הפסוק[58] ואומר "פעולתו אשר עבד בה": אין כאן חשיבות רבה לכוונה ולמחשבות, אלא ל"פעולתו" – למעשהו בפועל[59]. וכיון שרצון ה' התבצע למעשה באמצעותו, למרות שרצון ה' על כיבוש צור היה מתבצע בלאו הכי על־ידי אחרים גם אילו לא עשה זאת נבוכדראצר – מגיע לו שכר על כך.

י.
ההוראה: הכרת תודה על מעשה טוב

מכך נלמדת גם הוראה בעבודת ה':

כאשר יהודי נעזר על־ידי רעהו, אל לו לערוך חישובים, שהלה לא התכוון לעשות לו טובה, אלא התכוון לטובת

---

48) אבות פ"א מי"ז.

49) ראה לקו"ש שם ע' 81. וש"נ.

*49) ראה תניא פכ"ג ובמ"מ לשם.

50) ראה תו"א יא, ד. סה, א. ובכ"מ.

51) ראה בכ"ד לקו"ש [המתורגם] ח"ג ע' 142. וראה לקו"ש ח"ה ע' 327. ועוד.

52) כמו מקלות דיעקב שהיו במקום תפלין (זח"א קסב, א. וראה סה"מ תקסב ע' יב. אוה"ת ויצא רכג, א־ב. ועוד).

53) אף שגם לאחרי מ"ת יש תוכן פרטי בכל מצוה – מ"מ עיקר המצוה הוא מה ש"צוונו", כנוסח ברכת כל המצות. ולהעיר מעטרת ראש בסופו בענין מעשה המצות וכוונתן. ובכ"מ ע"ד כוונה הכללית או הפרטית שבמצות (רד"ה וטהר לבנו, תפר"ח. סה"מ קונטרסים ח"א רכג, א־ב. לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 172 (וראה לקו"ת שלח מ, א. תניא פמ"א). ועוד).

*53) ע"ד דמסנ"פ בגלוי (יותר) ברגל מב(שכל שב)ראש (סה"מ קונטרסים ח"ג ע' קכד ואילך. סה"מ אדיש ע' 5 ואילך. סה"מ תש"ט ע' 119 ואילך).

54) ראה המשך תרס"ו ע' תקכב.

55) ראה מכילתא שבהערה 35.

56) יחזקאל כז, ג. ישע' קאפיטל כג. ועוד.

57) ע"י יכולתו להפסיק הקשר בין צבא מלחמת בבל ובבל.

58) יחזקאל כט, כ.

59) כי את זה לעומ"ז עשה האלקים וכל ענין שבקדושה – יש דוגמתו בלעו"ז. – ואולי י"ל שבזה תלוי שלימות ענין הבחירה. – ובכל אופן צע"ק

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עצמו. או, שהזולת הוא בעל חסד בטבעו, וממילא אין מגיעה לו תודה, כי הוא, כאילו, חייב, לעשות זאת מעצם תכונתו.

ולגבי זאת מלמדת ההפטרה, שאפילו לנבוכדראצר, שבודאי התכוון לטובת עצמו, נתן הקדוש־ברוך־הוא שכר על "פעולתו אשר עבד בה". ועל־אחת־כמה־וכמה כאשר יהודי עושה מעשה טוב[60] אשר סביר לומר שהוא לא עשה זאת באופן של "פעולתו" בלבד, אלא בהיותו בטבעו גומל חסדים ורחמן[61] הרי עשה זאת באמת בלב שלם.

יא.
ההסבר לאהבת ישראל לכל יהודי

על־ידי כך מובנים יותר באופן הגיוני[62] דבריו של הבעל־שם־טוב[63] שצריך לאהוב כל יהודי, ואפילו יהודי הנמצא בקצוי תבל אשר מעולם לא ראו אותו:

כל יהודי, בכל מצב שהוא, בודאי עשה כמה וכמה מעשים טובים, כדברי חז"ל[64] "מלאים מצוות כרימון". וכיוון שכל מעשה טוב, ואפילו מחשבה טובה, משפיעים על העולם כולו, כדברי הרמב"ם[65]: הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה — יוצא, שכל יהודי מקבל "תשועה והצלה" מכל אחד ואחד מישראל.

ולמרות שיהודי זה לא חשב בשעת המעשה על הטובה שתצמח מכך לזולתו, ובודאי לא חשב על מי שנמצא בקצוי תבל ואשר מעולם לא ראהו,

בכל זאת, כיוון שבפועל קבלו ממנו טובה — על־ידי "פעולתו אשר עבד בה" — חייבים להכיר טובה על כך, עד כדי רגש של אהבה לכל אחד ואחד מישראל באופן של "ואהבת לרעך כמוך"[66].

(משיחת ש"פ וארא תשכ"ז)

יב.
הביטוי "פעולתו אשר עבד בה" באגרת־הקודש של אדמו"ר הזקן

לפי האמור לעיל (בסעיפים ח־ט) לגבי הדיוק בלשון הפסוק "פעולתו אשר עבד בה", המופיע בהפטרה של פרשת וארא — שעצם הרצון במצוות אינו קשור כל כך לכוונה שבקיומן, אלא למעשה המצוות ניתן להסביר רמז מסויים בענין יום ההילולא של אדמו"ר הזקן, כ"ד טבת, אשר חל בדרך כלל בשבוע של פרשת וארא:

בין אגרות הקודש אשר נקבעו על־ידי "הרבנים שי' בני הגאון המחבר ז"ל נ"ע"[67] בספר התניא, מצויה אגרת תנחומין[68], בציורוף ביאור האגרת, אשר אותה כתב אדמו"ר הזקן לאחר פטירת ר' מענדעלע הורודוקר, אשר לא זו בלבד שהיה צדיק[69], אלא גם נשיא[70].

באגרת ובביאורה מדובר על כך שגם לאחר פטירת צדיק זוכים תלמידיו להארה של "מעשיו ותורתו ועבודתו אשר עבד כל ימי חייו"[71]. והנה מוצאים דבר פלא, שבאגרת זו[72] מתבטא אדמו"ר הזקן בלשון המופיע בהפטרה של פרשתנו[73] — "שבק חיי רוחו פעולתו אשר עבד בה".

באופן כללי, כאשר קוראים את האגרת בשטחיות, ובמיוחד לפני קריאת הביאור, ניתן לחשוב שאדמו"ר הזקן משתמש כאן בביטויים מן הפסוקים, בלשון נופל על לשון וכדומה, ליופי המליצה, כפי שהיה נפוץ בימים ההם, בדומה לדברי מפרשי התנ"ך לגבי פסוקים רבים בתנ"ך. אך כאשר לומדים את ביאור האגרת, אשר גם אותו כתב אדמו"ר הזקן בעצמו, רואים כיצד כל ביטוי מדוייק ביותר ומביע ענין בפני עצמו.

ותמוה, כדלעיל: מדוע מתבטא אדמו"ר הזקן דוקא בביטוי שנכתב לגבי נבוכדראצר מלך בבל?

מהא דבבואה דבבואה לית להו (יבמות קכב, א. וש"נ. לקו"ת תצא לז, ג. ובכ"מ) דבקליפה אין מוח הדעת (תו"א מג"א קיח, ד. לקו"ת חוקת ס, ג. וש"נ) ועוד. ואכ"מ.

60) להעיר ג"כ מלקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 247. ח"ז [המתורגם] ע' 14 הערה 22. וראה רש"י ויקרא ה, יז (מתו"כ שם) במצות צדקה.

61) יבמות עט, א.

62) היינו הסברה גם בשביל שכל אנושי וטבע האדם — אף שפשוט שטעם העיקרי והאמיתי הוא מפני שכל ישראל אחים, כמבואר בתניא פרק לב ובכ"מ.

63) היום יום ע' קיג. וראה ס' הערכים־חב"ד ע' אהבת ישראל (ע' תרכג), וש"נ. קונטרס אהבת ישראל סי' ט ואילך.

64) ברכות נז, א. וש"נ.

65) הל' תשובה פ"ג ה"ד. ע"פ קידושין מ, ב.

66) קדושים יט, יח.

67) ל' ההסכמה לתניא.

68) אגה"ק סכ"ז. נדפסה (עם ההשלמה) ב"אגרות־קודש" (קה"ת תש"מ) סי' יא (ע' כה).

69) כמו האגרת סי' כח שהיא על פטירת בן הרה"צ רלוי"צ מבארדיטשוב. ולהעיר שגם שם כותב (בנוגע ל"חסד ה'") פועל ישועות.

70) ראה בית רבי ח"א ספ"ד ואילך. וראה לקו"ד ח"א ל, א. ח"ב רעו א ואילך. ועוד.

71) ל' אדה"ז שם בביאור (קמז, סע"א).

72) קמו, א.

73) להעיר ג"כ שלשונו שם "בראותו ילדיו מעשה ידיו בקרבו יקדישו שמו" הוא (ע"פ) ל' ההפטורה דפ' שמות (ישעי' כט, כג) — כמנהג האשכנזים, וכ"ה מנהג חב"ד — והרי ההסתלקות היתה "במוש"ק דשמות"

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

התמיהה על כך קשה יותר: ב"ביאור" אכן אין מוזכר הביטוי "פעולתו אשר עבד בה", ולהיפך – שם[74] מודגש שמקבלים מן הצדיק "על־ידי דבוריו ומחשבותיו" – ולא "פעולתו" (מעשה)?

ולפי האמור לעיל – ש"פעולתו..." רומז למעלת המעשה בצד הקדושה, יש לומר, שלכן מצוטט באגרת ביטוי זה, כי זהו ענין עיקרי וחשוב בעבודת הצדיק, כדלהלן.

יג.

עיקר האגרת – מעלת הצדיק, עיקר הביאור – ההשפעה על התלמידים

כדי להבין זאת יש להקדים ולבאר את ההבדל העיקרי שבין האגרת לבין הביאור:

באגרת מושם הדגש העיקרי על החידוש מצד הצדיק, שהוא "שבק חיים לכל חי", גם לאחר פטירתו הוא ממשיך ומביא "חיים" בעבודת ה' "בכל אחד ואחד כפי בחינת התקשרותו", וגם "במילי דעלמא... דצדיקיא מגינין על עלמא".

ואילו בביאור מושם הדגש העיקרי על התלמידים, אשר גם לאחר פטירת רבם מקבלים ומושפעים מעבודת הצדיק, ואדרבה – לא רק "זיו" בלבד, כי אם "מבחינת רוח רבם העצמיות".

ולפי זה יש לבאר את ההבדל הנ"ל בין האגרת לבין הביאור:

"פעולה" רומזת לכך שהכח הפועל המושקע בתוך הפעולה כבר נפרד מן האדם הפועל, הפרדה הגדולה יותר אף מההפרדה אשר ב"מעשה", ולכן אין ניכר בפעולה מי עשה אותה.

ולפיכך: כאשר מדובר בעיקר אודות ההשפעה על התלמידים נאמר הביטוי "דיבוריו ומחשבותיו", אשר בהם מאירים בגלוי מדות הצדיק – אהבה יראה ואמונה.

ואילו כאשר רוצים לבטא את גדולתו של הצדיק ואת החידוש שבו, הרי אז המעלה העיקרית היא ב"פעולתו אשר עבד בה". כי עצמיות הצדיק[75] אינה מתבטאת כל כך בהשפעות שבהן ניכרת מעלת עבודתו, אלא דוקא בפעולותיו[76], אשר מחוץ[77] לו[78].

בדומה לנאמר לפני כן לגבי המצוות, שרצון העצמי של ה' במצוות מתבטא בעיקר במעשה המצוות.

יד.

דוקא עזרה גשמית מבטאת את עצמיות הצדיק

וזו המשמעות של מה שאנו רואים אצל רבותינו נשיאינו, החל מהבעל שם טוב, שעיסוקם הראשון לטובת הזולת היה בעשיית טובה ליהודי בגשמיות[79].

– כמסופר בכמה משיחותיו ורשימותיו של כ"ק מו"ח אדמו"ר[80] כיצד נהגו הבעל שם טוב וחבריו הצדיקים הנסתרים לנדוד בין היהודים ולחפש כיצד ניתן לסייע להם בגשמיות, ורק לאחר מכן הם עסקו בסיוע רוחני –

והרי בעזרה גשמית אין ניכר כל כך שהיא ניתנת על־ידי צדיק, ואין ניכרת מעלת עבודתו, שהרי אותה טובה יכולה היתה להיעשות גם על־ידי מישהו אחר, לכאורה, אשר איננו בדרגת צדיק – אך דוקא עבודה זו היתה ראשית עיסוקם עם בני ישראל. משום שדוקא בכך מתבטאת עצמיותם[81].

(משיחת ש"פ וארא תשל"ב)

(ל' הצ"צ – נדפס במענה לשון (ווילנא, תער"ב. קה"ת תש"י. תשכ"ז. ועוד) בתחלתו. פסקי דינים תמב, א). וראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] חט"ז ע' 34 ואילך, השייכות דכ"ד טבת לפ' שמות.

74) קמו, ב. ועד"ז להלן (קמז, א) "מחשבותיו ודיבוריו"

75) שדומין לבוראם (רות רבה פ"ד, ג ועוד).

76) להעיר מפתגם אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע (ספר השיחות ה'ש"ת ע' 31): אַ חסיד באַדאַרף זיין אַ איבערגעגעבענער צו די פעולות פון רבי'ן (נת' בשיחת ש"פ וישב תשכ"א). ולהעיר גם מלקו"ש שם (ע' 37 ואילך).

77) ראה קונטרס ענינה של תורת החסידות (סעיף כ) – בביאור הפנימי בזה שד' אמות של אדם קונות לו בכ"מ (ב"מ י, א), ע"ש.

78) להעיר שגם בתלמיד ומצד התלמיד – שלימות העילוי היא "אשר יצק מים", שימוש (מ"ב ג, יא. ברכות ז, ב).

79) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"א ע' 248.

80) ראה "התמים" ח"ב ע' מד [138]. ועוד.

81) להעיר ג"כ ממה שכתב אדה"ז קרוב להסתלקותו (אגה"ק ס"כ (איהו וחיוהי), נפש השפלה) – אריכות במעלת העשי' וגשמית (ראה בארוכה לקו"ש חט"ז שיחה לכ"ד טבת).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ילקוט לוי יצחק על התורה

שמות ל, כג - ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור חמש מאות וקנמן בשם מחציתו חמשים ומאתים וקנה בשם חמשים ומאתים

נה

בגמ' (חולין קלט, ב) "מרדכי מן התורה מנין, דכתיב (כי תשא ל, כג) מר דרור ומתרגמינן מירא דכיא", מבאר "שלש עשרה" שאלות ודיוקים על המאחז"ל

מרדכי מן התורה מנין דכתיב (כי תשא ל, כג) מר דרור ומתרגמינן[1] מירא דכיא.

חולין קלט, ב

מנין, לגדולת מרדכי. **מר דרור**, וקרי לי' ראש לבשמים לצדיקים ואנשי כנסת הגדולה.

רש"י

ודע[2], שמרדכי הוא התרגום[3] דמר דרור, אינו מיר"א[4] דכי"א בשלימות, כי חסר בו י"א[5] שבמיר"א וא' שבדכי"א.

והוא, כי מיר"א דכי"א הוא מספר פו"ר[6] שהוא מספר[7] אלקים פשוט ואלקים ברבוע, שהוא גבורות קשות, והוא הפור שהפיל המן.

ותיבת פו"ר כשתצרף עם[8] מרדכי בגי' ב' פעמים

---

1) ל' הפסוק הוא: "ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור וגו'." ובתרגום אונקלוס: וְאַתּ סַב לָךְ בּוּסְמִין רֵישָׁא מֵירָא דַכְיָא.

2) בסימן זה יבוארו "שלש עשרה" שאלות ודיוקים על המאחז"ל, דהכל בתורה מדוייק בתכלית, והם:

א) מהו הקשר ל"**מרדכי**" עם "**מר דרור**"?

ב) מהו הקשר ל"**מרדכי**" עם התרגום "**מירא דכיא**"?

ג) שמו אשר יקראו לו בלה"ק זהו תוכנו (תניא – שער היחוד והאמונה פ"א), מהו הרמז ותוכן שֵם "**מרדכי**"?

ד) בהמשך לשאלה ב, הנה השֵם "מרדכי" אינו "מירא דכיא" בשלימות, דחסר אותיות "יא" מתיבת "מירא", ואות "א" מתיבת "דכיא" , היינו דחסר מספר "יב" (יא + א), מה הטעם דחסר בדיוק מספר "יב"?

ה) בהמשך לשאלה ד, כל דבר בתורה הרי הוא בדיוק, מה הטעם דחסר בדיוק "שלשה" אותיות ("יאא"), ולא שתים או ארבע אותיות?

ו) בהמשך לשאלה ה, הא גופא דורש ביאור, למה חסר בדיוק האותיות "**יאא**" משֵם "מרדכי", דגם פרט זה מדוייק, כדלקמן?

ז) גם יומתק "סדר" הג' אותיות, 1) "י", 2) "א", 3) "א", דגם פרט זה צריך להיות מדוייק בתכלית?

ח) מהו הרמז דהחג פורים בא ממ"ש (אסתר ג, ז) "הפיל **פור**"?

ט) למה יש שני חודשים של "**אדר**" דוקא?

י) בהמשך לשאלה ג, מה הרמז בהשֵם "אסתר"?

יא) בהמשך לשאלות ג. ט., מה הרמז בהשֵם "הדסה" כמ"ש (אסתר ב, ו) "הדסה היא אסתר"?

יב) מהו הדיוק מ"ש בסוף המגילה על מרדכי (אסתר י, ג) "ודובר שלום לכל זרעו", מהו "שלום" דוקא?

יג) מהו הענין, שהמן מזרע עמלק בא מ"**תמנע**" (וישלח לו, יב), מהו הרמז בהשֵם "תמנע"?

3) ראה עוד בזה לעיל סי' נד. לקמן סי' נו. נז.

4) **פירוש:** תיבת "מרדכי" אינו הגימטריא בשלימות למספר ואותיות "מירא דכיא", ד"מרדכי" בגי' 276, ו"מירא-דכיא" בגי' 288, וחסר מספר ואותיות "יא" מתיבת "מירא", וחסר אות "א" מתיבת "דכיא", דהשֵם "**מרדכי**" הוא מצירוף אותיות "**מר**" מתיבת "**מירא**", ואותיות "**דכי**" מתיבת "**דכיא**".

נמצא, דחסר אותיות "**יא**" מתיבת "מירא", ואות "**א**" מתיבת "דכיא", מספר י"ב כדלקמן (ראה הערה 11).

ומבאר, דהגימטריא ד"מירא דכיא" מרמז על גבורות, דהוא גי' אלקים בפשוט + אלקים ברבוע כדלקמן. והשם "מרדכי" אדרבה מורה על **מיתוק** הגבורות.

5) **חסר בו י"א . . וא':** יש לומר שמדייק כאן "**ארבע**" פרטים,

א) למה נחסר מספר וסכום "**שתים עשרה**" משֵם מרדכי, דהרי "מריא דכיא" בגי' 286, ו"מרדכי" בגי' 274, הרי חסר מספר "**יב**"?

ב) מספר י"ב שחסר יכול להיות ע"י כל מיני צירופי אותיות, וכאן הוא דוקא בצירוף אותיות "**יאא**"?

ג) בהנ"ל אות ב', למה נחסר בדיוק "**שלש**" אותיות, דבתורה כל פרט ופרט מדוייק?

ד) לפי המבואר לקמן, יבואר גם "**סדר**" האותיות, 1) אות "**י**", 2) אות "**א**", 3) אות "**א**", דכל דבר ודבר מדוייק בתכלית?

6) **פירוש:** "מירא" (בגי' 251) + "דכיא" (35) = 286, וכן פו"ר בגי' 286.

7) **פו"ר** בגי' "אלקים" פשוט (86) + "אלקים" ברבוע (200). [והיינו: א (1) + א"ל (31) + אל"ה (36) + אלה"י (46) + אלקי"ם (86) = 200].

ביחד: 86 + 200 = 286, בגי' פו"ר.

נמצא, ש"פור" הוא צירוף שמות "אלקים" בחי' גבורות כידוע.

וב' פעמים "אלקים", היינו אלקים פשוט וברבוע, הוא ע"ד **ב'** פעמים מנצפ"ך (בגי' "תמנע") שמורה על גבורות **קשות**.

8) **פירוש:** פו"ר (בגי' 286) + מרדכ"י (274) = 560, וכן ב' פעמים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מנצפ"ך[9] שהם גבורות קשות, שהוא בגי'[10] תמנע[11].

אך יש המתקה בשם אלקים, והוא מה שמתחלף באותיות הקודמין לו אכדט"ם[12] פחות מספר י"ב ממספר אלקים. והוא מספר מרדכי[13], (וכן הדסה[14] שהיא אסתר

מנצפ"ך (2 × 280) = 560, שהם מורים על גבורות קשות (ראה הערה 8), וכן תיבת "תמנע" בגי' 560, וזהו שהמן ע"י הפור רצה להמשיך גבורות על מרדכי.

9) **מנצפ"ך:** אותיות אלו מורים על גבורות, והטעם: האותיות "מנצפ"ך" הן מיוחדות, בסוג בפני עצמן, מכל שאר האותיות דהאל"ף בי"ת, דשאר כל האותיות באות בראש התיבה, באמצע, או בסוף, משא"כ האותיות "מנצפ"ך" – הינו האותיות הסופיות "ם', ן', ץ', ף', ך'" באות הן **רק** בסוף התיבה.

וראה במאורי אור ערך מנצפ"ך וז"ל: "מנצפ"ך הם ה' גבורות, ולכן הם באים בסוף התיבה לתת גבול ומדה כי כן טבע הגבורות". ובלקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות-דברים עמוד שמ וז"ל: "מדה וגבול הם מצד הגבורות, וכמו ה' אותיות מנצפ"ך הבאים בסוף התיבה, שעד פה תבוא ולא יותר, וכל מדה וגבול מצד הגבורות". וראה גם בתורת לוי יצחק, חידושים וביאורים לש"ס עמוד רכז: מנצפ"ך בגימטריא "גבורה דין". עיי"ש. וכ"ש ב' פעמים מנצפ"ך דמורה על גבורות קשות.

וראה תניא – שער היחוד והאמונה סוף פ"ד. ספר הערכים – חב"ד, מערכת אותיות אל"ף-אטב"ח עמוד א ואילך, ובעיקר שם עמוד סד.

10) **בגי' תמנע:** "תמנע" בגי' 560, וכן ב' פעמים מנצפ"ך (2 × 280) = 560. ראה לקוטי תורה מהאריז"ל פרשת שופטים מצות לא ירבה לו נשים, כדלקמן.

11) **תמנע:** (וישלח לו, יב) "ותמנע היתה פילגש לאליפז בן עשו ותלד לאליפז את עמלק". והמָן מזרע עמלק כמ"ש (אסתר ג, א) "המן בן המדתא האגגי", ואגג בא מעמלק כמ"ש (בלק כד, ז) "וירם מאגג מלכו", וכמ"ש (שמואל-א טו, ח) "ויתפש את אגג מלך עמלק".

ראה תרגום ותרגום שני לאסתר ג, א. ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ב סי' צד.

12) **אכדט"ם.** פירוש: ראה פרי עץ חיים שער חג המצות פרק א (מזהר ח"ב רסא, ב) וז"ל: בסוד **חילוף** שם אלקים, והוא שם אכדט"ם. והענין: כי אל"ף אינה יכולה להתחלף, כי אין אות אחרת קודמת אלי', אבל למ"ד תתחלף בכ' הקודמת אלי', וכן הה' מתחלף בד' הקודמת אלי', עד אות י' נתחלף בט' הקודם אלי'. אך ם' של אלקים אמת שהיא מתחלפת, כי ם' דאלקים הוא מ"ם סתומה, ומתחלפת במ' פתוחה הקודמת אלי'. אך שלפי שלעולם כל אות ם' אחרונה שבכל תיבה היא סתומה, לכן נכתב שם זה אכדט"ם באות ם' סתומה, ואמנם בערך א' נקרא גם אות ם' מתחלפת, אך בערך שנתחלפה באות ם' שכמותה, אינה נקראת נתחלפת.

והנה שם זה יותר פנימי מן שם אלקים, כי שם זה הוא אותיות קודמת לשם אלקים, ולכן הם יותר רחמים. משא"כ, שאם הי' נחלף באותיות אחרונות של אחר אותיות אלקים, והוא שם במוכ"ן, כנזכר בזהר (פרשת פקודי דף רסב, א), והוא יותר תחתון ודין משם אלקים. ואע"פ שבשם הוי"ה הוא להיפוך, שכל מה שמתחלף הוא דין.

והענין הוא, שם הוי"ה הוא רחמים פשוטים, וכאשר יתחלף, מורה על העלם הרחמים. וכן בשם זה, ההתחלפות מורה על העלם הדין, שהוא בסוד בשם אלקים, נמצא כי השם אכדט"ם, עליון ופנימי יותר משם אלקים, ולסבת מציאות שם זה, נקרא בינה אלקים חיים, והוא בסוד שם זה. וכ"מ שתמצא אלקי"ם חיים, הוא רומז לשם זה. עיי"ש.

ראה לעיל סי' לב. מא. שיחות קודש ה'תשל"ו ח"א, ש"פ האזינו (שבת תשובה) סעיף מב. תורת מנחם – תפארת לוי יצחק במדבר-דברים סימן רמט. ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ב סי' נה. חלק ד סי' ה. חלק ה סי' מח. נו.

נמצא, שם "אלקים" בגי' 86, וע"י **ההמתקה** באותיות הקודמות "אכדטם" (74) הוא חסר במספר י"ב (12).

13) יש לומר, דהמעיין בדברי הרב המחבר כאן, יראה עד כמה הדברים מדוייקים בתכלית. דלעיל מדייק "כי חסר בו יא שבמירא וא' שבדכיא",

והנה מבואר בלקוטי לוי יצחק (אגרות קודש ע' רנב. הערות לזהר בראשית ע' פב), ד"עיקר" החילוף מֵשֵם "אלקים" לשֵם "אכדטם", הן האותיות האמצעיות "להי", המתחלפות לאותיות "כדט".

דהרי אות אל"ף אינה מתחלפת, מפני שאין אות הקודמת לה בסדר הא-ב, וכן האות "מ" (כנ"ל הערה 12) נתחלפה מאות מ' סתומה ("ם") לאות מ' פתוחה ("מ"), ובכללות נשארה האות "מ", אך בגלל היותה בסוף התיבה, לכן חוזרת להיות אות "ם" סתומה.

נמצא, ד"עיקר" החילוף הוא אותיות לה"י לאותיות כד"ט.

והנה, כשתתחלף האות "ל" לאות "כ", נחסר מספר ואות "י", וכשתתחלף אות "ה" לאות "ד" נחסר מספר ואות "א", וכשתתחלף אות "י" לאות "ט" נחסר מספר ואות "א", וזהו בדיוק האותיות "יאא" הנחסרות מ"מירא דכיא" לשֵם "מרדכי", להורות ולרמז על **ההמתקה** ע"י חילוף שֵם "אלקים" לשֵם "אכדטם", ומתורצות בזה שאלות ו. ז. ח. ט., דחסר דוקא "שלש" אותיות אלו "יאא", לרמז על **ההמתקה**, מהשלש אותיות **"להי"** להשלש אותיות **"כדט"**, וגם ה"סדר" של האותיות "יאא" יומתק ביותר וד"ל.

14) **פירוש:** כמ"ש (אסתר ב, ו) "ויהי אמן את הדסה היא אסתר", "הדסה" בגי' 74, כמספר "אכדטם".

וכמו בהשֵם מרדכי דהוא **פחות** מספר י"ב ממספר "מירא דכיא", ד"מירא דכיא" מורה על גבורות (כמספר פו"ר כנ"ל), ו"מרדכי" מורה על **המתקת** הגבורות, ע"ד שֵם "אכדטם" שהוא פחות מספר י"ב (12) משם "אלקים".

כן עד"ז, ד"אסתר" הוא עיי"ש ההסתר וההעלם (ראה חולין קלט, ב) שאסתר מן התורה מנין, כמ"ש (וילך לא, יח) "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא", והשם הדסה (בגי' ע"ד) הוא מרמז על **המתקת** הגבורות וההעלם, שהוא **המתקת** שֵם "אלקים" עצמו, ע"י האותיות הקודמות,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הוא מספר זה).

והמן הרשע שכעס עליו שרצה להרגו, הפיל פו"ר שהוא מספר מיר"א דכי"א בשלימות. וכשתצרף זה עם מרדכ"י, היינו כשתצרף פו"ר (מספר מיר"א דכי"א) עם מרדכ"י, יהי' מספר ב' פעמים מנצפ"ך שהם גבורות קשות, כמו תמנ"ע כמ"ש בטעמי המצות להרח"ו ז"ל זיע"א פרשת שופטים בענין ח"י נשים של המלך ע"ש. ועי"ז יאבד את מרדכי ח"ו.

דרו"ר[15] הוא מספר ב' פעמים אד"ר. כי גזירת המן הי' על חדש אדר. ויש ב' פעמים אדר, אדר ראשון ואדר שני.

והנותר[16] במ"ר דרו"ר[17] על מרדכי, שהוא התרגום דמר דרור, הוא מספ"ר שלו"ם במכוון. זהו מ"ש בסוף המגלה על מרדכי[18] ודובר שלום לכל זרעו, שלו"ם דוקא.

לקוטי לוי יצחק, ליקוטים על פסוקי תנ"ך ומאחז"ל עמוד צו

ובדיוק חסר ופחות ג"כ מספר **יב**, אלקים בגי' 86, ו"הדסה" 74, כמספר אכדט"ם כנ"ל.

וראה אור התורה מגלת אסתר (הוצאת תש"נ) עמוד טז. וז"ל: ואפשר לומר כי במלכות דאצילות יש שני מדרגות, הא' שהיא באצילות, הב' כשהיא יורדת לבי"ע וכמ"ש (בלקו"ת* שיר השירים ח, א) בביאור ע"פ שחורה אני ונאוה, וזהו ענין הדסה היא אסתר, אשר הדסה היינו כשמיוחדת עם ז"א בעלה חג"ת דאצילות, היא אסתר כשיורדת לבי"ע כשושנה בין החוחים עיי"ש. (ראה גם ילקוט לוי יצחק עה"ת ח"א סימן קלח).

*) ראה ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ב סימן לג הערה 3.

15) מרמז כאן, דבתיבת "מר דרור" דמשָׁם דורשין מרדכי מן התורה מנין, הנה אדרבה מרומז בו הישועה. דרו"ר בגי' 410, וכן ב' פעמים "אדר" (2 × 205) = 410. ראה גם לקמן סי' נו.

16) מבאר: דכוונת הָמָן היתה לאבד את מרדכי, בצירוף מרדכי עם פו"ר (וכן "מירא דכיא"), דהם בגי' ב' פעמים גבורות, וע"ז מבאר כאן, דבתיבת "מר דרור" (דמשָׁם דורשין מרדכי מן התורה מנין וכו') מרומז **הישועה**, ד"מר" (בגי' 240) + "דרור" (410) = 650, וכן "מרדכי" (274) + "**שלום**" (376) = 650 במכוון. שיהי' **שלום** דוקא.

17) **פירוש:** החילוק הנותר וההפרש בין מספר וגימטריא תיבות "מר דרור" עם תיבת "מרדכי" הוא מספר "שלום", והוא:

מ"ר (בגי' 240) + דרו"ר (410) = 650, ותיבת "מרדכי" בגי' 274, ההפרש ביניהם, 650 – 274 = 376, שהוא מספר שלו"ם.

נמצא, מרדכ"י (274) + שלו"ם (376) = 650, והוא מספר "מר דרור", 650.

18) אסתר י, ג.

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום שלישי עמ' א

טַעֲמַיְיהוּ – שעד יום ראשון הדיינים ישכחו את הטעמים שהיו עמם כשדנו בדבר ביום שישי. **וַאַף עַל גַּב דְּשַׁנֵּי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין עוֹמְדִים לִפְנֵיהֶם** בשעה שדנים **וְכוֹתְבִין דִּבְרֵי הַמְזַכִּין וְדִבְרֵי הַמְחַיְּבִין**, ואם כן יוכלו הדיינים לעיין בזה ולהזכר בטעמים שנאמרו, מכל מקום אין די בזה, שהרי **נְהִי דִּכְפוּמָא כָּתְבִין** – אמנם את הדברים שנאמרו בפה על ידי הדיינים הסופרים כותבים, אך **לִיבָּא דְּאִינְשֵׁי אִינְשֵׁי** – את מחשבת הלב שהיתה עמם ישכחו, לפי שאת זה אין הסופרים יכולים לכתוב. ונמצא שלא יזכרו הדיינים את מה שנתיישב הטעם היטב בלבם. **הִלְכָּךְ לֵא אֶפְשָׁר** לדון כלל דיני נפשות בערב שבת.

הגמרא מביאה שאלות ששאל ריש לקיש מרבי יוחנן. [ואף שאינם שייכות לענין משנתינו הובאו כאן, כיון שבהמשך שאלו שמיתת בית דין תדחה שבת, וזה שייך למה שנזכר בגמרא לעיל שאינה דוחה]: **אָמַר לֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן, וּתְהֵא קְבוּרַת מֵת מְצִוָּה דּוֹחָה שַׁבָּת**, כלומר, הרואה מת מוטל בדרך ואין מי שיתעסק בקבורתו, אף שבשאר ימות השבוע יש מצוה ליטמא לו ולקוברו, מכל מקום בשבת אסור לעשות מלאכה לצורך זה. ומדוע לא נאמר שהמצוה לקוברו תדחה את השבת, שהרי יש ללמוד דבר זה מִמַּקַּל וָחוֹמֶר, **וּמָה עֲבוֹדָה** בבית המקדש שחמורה בכך **שֶׁדּוֹחָה שַׁבָּת**, שהרי עושים בשבת כמה מלאכות לצורך הקרבת קרבנות שזמנן קבוע ליום השבת, כגון מוספי השבת וקרבן התמיד, מכל מקום **קְבוּרַת מֵת מְצִוָּה דּוֹחָה אוֹתָהּ** – את העבודה, כפי שלמדים זאת בברייתא להלן מִתיבת 'וְלַאֲחוֹתוֹ' שמיותרת בפסוק.

הגמרא מפסיקה בלימוד הקל וחומר ומביאה את הברייתא הדורשת את תיבת 'ולאחותו': **כְּדְתַנְיָא** בברייתא, נאמר בפסוק (במדבר ו ו) גבי דיני נזיר, 'כָּל יְמֵי הַזִּירוֹ לַה' עַל נֶפֶשׁ מֵת לֹא יָבֹא', ומבואר שאסור לנזיר ליטמא למתים כלל, ואם כן מה שהוסיף הכתוב לאחר מכן (שם ו ז) 'לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לְאָחִיו וְלַאֲחוֹתוֹ לֹא יִטַּמָּא' **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר**, הלא כבר מהפסוק הקודם למדים שאסור לו להיטמא כלל. אלא תיבת 'ולאחותו' נצרכת לאופן הבא, **הֲרֵי שֶׁהָיָה** הנזיר שהוא גם כהן גדול **הוֹלֵךְ לִשְׁחוֹט אֶת פִּסְחוֹ וְלָמוּל אֶת בְּנוֹ**, שבנוסף לקדושתו האוסרת עליו ליטמא הוא גם עוסק במצוות חשובות שאם יתעכב יפסידן,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נקודות משיחות קודש בעניני גאולה ומשיח

טוֹעֲמִים גְּאֻלָּה

עֲבוֹדָתֵנוּ עַתָּה, בְּסוֹף זְמַן הַגָּלוּת, הִיא לַעֲשׂוֹת "כֵּלִים" לְגִלּוּיֵי הַגְּאֻלָּה הָעֲתִידָה. מוּבָן, אִם כֵּן, שֶׁמִּכְּיָון שֶׁלֶּעָתִיד לָבוֹא נֶאֱמַר "כִּי כוּלָּם יֵדְעוּ אוֹתִי", צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם עַכְשָׁו "מֵעֵין" יְעוּד זֶה, הַיְנוּ שֶׁעַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְהִתְיַגֵּעַ בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה בְּאֱלֹקוּת.

וְיָדוּעַ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּכִתְבֵי הָאֲרִיזַ"ל וּמוּבָא גַּם לַהֲלָכָה, שֶׁבְּעֶרֶב שַׁבָּת יֵשׁ לִטְעֹם מִמַּאֲכְלֵי שַׁבָּת, כְּמַאֲמַר "טוֹעֲמֶיהָ חַיִּים זָכוּ". וּמִכְּיָון שֶׁנִּמְצָאִים אָנוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת אַחַר פְּלַג הַמִּנְחָה, צְרִיכִים "לִטְעֹם" כְּבָר עַכְשָׁו מִפְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, שֶׁתִּתְגַּלֶּה לֶעָתִיד.

(לקוטי שיחות ח"ב ע' 475)

עַד מָתַי עַל יְהוּדִי לְהִצְטַעֵר וְלַעֲסֹק בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם?!

לֶעָתִיד לָבוֹא יָקִים הַיְעוּד "וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם", וְאָז לֹא יִצְטָרֵךְ יְהוּדִי לַעֲסֹק בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם (חֲרִישָׁה וּזְרִיעָה כוּ'), וְיוּכַל לַעֲסֹק בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - בְּהֶתְאֵם לְטִבְעוֹ וּרְצוֹנוֹ.

וְלָכֵן צוֹעֵק יְהוּדִי לְהַקָּבָּ"ה: "עַד מָתַי?!" - עַד מָתַי יִהְיֶה מֻכְרָח לְהִצְטַעֵר וְלַעֲסֹק בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם?! "אֶפְשָׁר אָדָם חוֹרֵשׁ בִּשְׁעַת חֲרִישָׁה וְזוֹרֵעַ בִּשְׁעַת זְרִיעָה . . תּוֹרָה מַה תְּהֵא עָלֶיהָ?!" - וּמַה שֶּׁזְּקוּקִים לְ"דְגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ גוֹ'" - יֵשׁ "עֵצָה" לְהַקָּבָּ"ה לְהָבִיא אֶת הַגְּאֻלָּה, וְאָז יָקִים הַיְעוּד "וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם"!

(התוועדויות תשמ"ג ח"ב ע' 871-2. מתוך "לקראת שבת")

גְּאֻלָּה - רְפוּאָה כְּלָלִית

הַגַּע עַצְמְךָ: אִם בְּנוֹגֵעַ לִרְפוּאָתוֹ שֶׁל יְהוּדִי פְּרָטִי מְבַקֵּשׁ הוּא שֶׁהָרְפוּאָה תָּבוֹא תֵּכֶף וּמִיָּד - כֵּיצַד צְרִיכָה לִהְיוֹת הַבַּקָּשָׁה בְּנוֹגֵעַ לַגְּאֻלָּה שֶׁל כְּלָל יִשְׂרָאֵל?!...

אֶלָּא מַאי, כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר עַל עִנְיָן פְּרָטִי שֶׁלּוֹ, הוּא מַרְגִּישׁ אֶת הַצֹּרֶךְ שֶׁבַּדָּבָר, וְלָכֵן מְבַקֵּשׁ שֶׁיִּתְּנוּ לוֹ זֹאת תֵּכֶף וּמִיָּד, וְאִלּוּ כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר בַּגְּאֻלָּה וּבְבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ - אֵינוֹ מַרְגִּישׁ שֶׁזֶּה עִנְיָן שֶׁנּוֹגֵעַ אֵלָיו!

(התוועדויות תשמ"ב ח"ב ע' 674. מתוך "לקראת שבת")

הוֹשִׁיעָה אֶת עַמֶּךָ

בְּקִצּוּר שֶׁלְּחָן עָרוּךְ מוּבָא שֶׁ"נוֹהֲגִין לִמְנוֹתָם בַּאֲמִירַת הַפָּסוּק הוֹשִׁיעָה אֶת עַמֶּךָ וְגוֹ'", שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֶשְׂרָה תֵּבוֹת". וְלִכְאוֹרָה - הֲרֵי מְפֹרָשׁ בְּסֵפֶר הַפַּרְדֵּס לְרַשִׁ"י שֶׁמּוֹנִין בַּפָּסוּק "וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ גוֹ'"?

וְיֵשׁ לוֹמַר: בַּדּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים דְּעִקְּבָתָא דִּמְשִׁיחָא, כְּשֶׁשּׁוֹרֵר הַחֹשֶׁךְ הַכָּפוּל וְהַמְכֻפָּל דִּזְמַן הַגָּלוּת, הִנֵּה כַּאֲשֶׁר עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל מִתְאַסְּפִים יַחְדָּו, אֲזַי לְכֹל רֹאשׁ מְבַקְּשִׁים הֵם עַל הַגְּאֻלָּה - "הוֹשִׁיעָה אֶת עַמֶּךָ וּבָרֵךְ אֶת נַחֲלָתֶךָ וּרְעֵם וְנַשְּׂאֵם עַד הָעוֹלָם"!

(ש"פ ויקהל-פקודי תשמ"ג)

לְאַלְתַּר לִגְאֻלָּה

בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַדּוֹרוֹת שֶׁל נְשִׂיאֵי חַבַּ"ד, וְגַם בְּהַתְחָלַת נְשִׂיאוּתוֹ שֶׁל כְּבוֹד קְדֹשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר, הָיְתָה עִקַּר הַהַדְגָּשָׁה עַל הֶפְצַת הַמַּעְיָנוֹת, וְלֹא כָּל כָּךְ עַל הֲבָאַת הַמָּשִׁיחַ (אַף שֶׁבִּכְלָלוּת הָיָה יָדוּעַ שֶׁפְּעִילוּת זוֹ מְבִיאָה אֶת הַגְּאֻלָּה, כַּמַּעֲנֶה הַיָּדוּעַ שֶׁל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ לְהַבַּעַל שֵׁם טוֹב); מַה שֶּׁאֵין כֵּן מֵאָז הַהַכְרָזָה הַמְפֻרְסֶמֶת "לְאַלְתַּר לִתְשׁוּבָה לְאַלְתַּר לִגְאֻלָּה" - הַהַדְגָּשָׁה הִיא עַל הֲבָאַת הַגְּאֻלָּה. וְעַד שֶׁכָּל פְּעֻלָּה חֲדוּרָה בְּכַוָּנָה - לְהָבִיא אֶת הַגְּאֻלָּה, מִתּוֹךְ יְדִיעָה שֶׁזֶּהוּ תַּפְקִידוֹ הַמְיֻחָד שֶׁל דּוֹרֵנוּ זֶה.

(ספר השיחות תשמ"ח ח"ב עמ' 628)

עִמְּדוּ הָכֵן כֻּלְּכֶם

יְהוּדִים צְרִיכִים לָדַעַת, שֶׁוַּדַּאי כְּבָר הִגִּיעָה הָעֵת לְבִיאַת הַמָּשִׁיחַ, וְצָרִיךְ לִהְיוֹת רַק "עִמְּדוּ הָכֵן כֻּלְּכֶם", מִתּוֹךְ תְּשׁוּקָה וְגַעְגּוּעִים לַמָּשִׁיחַ, וּוַדַּאי יָבִיאוּ בְּכָךְ אֶת הַמָּשִׁיחַ.

וּמַה שֶּׁמָּשִׁיחַ עֲדַיִן לֹא בָּא עַד עַכְשָׁו - וַדַּאי יְתָרֵץ הַמָּשִׁיחַ בְּעַצְמוֹ קֻשְׁיָא זוֹ. אֲבָל אָסוּר שֶׁהַקֻּשְׁיָא תַּחְלִישׁ, חָלִילָה, אֶת עֲבוֹדַת הָאָדָם, אֶלָּא אַדְּרַבָּה - הִיא צְרִיכָה לְעוֹרֵר תּוֹסֶפֶת מֶרֶץ וְחִיּוּת וְהוֹסָפָה בְּיֶתֶר שְׂאֵת וּבְיֶתֶר עֹז בַּעֲבוֹדָתוֹ.

(ספר השיחות תשמ"ח ח"ב עמ' 574)

מהדורת הגדה של פסח ושימוש אישי בלבד

'וְנִשָּׂא מְאֹד' מִמִּי?

עַל הַפָּסוּק (יְשַׁעְיָה נב, יג) "הִנֵּה יַשְׂכִּיל עַבְדִּי יָרוּם וְנִשָּׂא וְגָבַהּ מְאֹד", נֶאֱמַר בַּתַּנְחוּמָא (תּוֹלְדוֹת ד) שֶׁהַפָּסוּק מְדַבֵּר בְּמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, וּמוּבָאִים שָׁם שְׁנֵי פֵּרוּשִׁים בְּתֵבַת 'וְנִשָּׂא': א. 'וְנִשָּׂא מִיִּצְחָק', ב. 'וְנִשָּׂא מִמֹּשֶׁה'.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַפֵּרוּשׁ הָרִאשׁוֹן מְדַבֵּר עַל דַּרְגַּת הַנְּבוּאָה שֶׁל מָשִׁיחַ, וְלָכֵן אֵינוֹ אוֹמֵר שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֹּשֶׁה, שֶׁכֵּן מָשִׁיחַ יִהְיֶה 'נָבִיא גָּדוֹל - קָרוֹב לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ' (רַמְבַּ"ם הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה ט, ב).

וְאִלּוּ הַפֵּרוּשׁ הַשֵּׁנִי מְדַבֵּר עַל דַּרְגַּת מַלְכוּתוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ, וּבָזֶה יִהְיֶה גָּדוֹל מִמֹּשֶׁה, שֶׁכֵּן בַּמָּשִׁיחַ נֶאֱמַר שֶׁהוּא 'מוֹרַח וְדָאִין' (סַנְהֶדְרִין צג, ב וּבְרַשֵּׁ"י שָׁם: שֶׁמֵּרִיחַ בָּאָדָם וְשׁוֹפֵט וְיוֹדֵעַ מִי הַחַיָּב), וּמֶלֶךְ אֵינוֹ רַשַּׁאי לָדוּן אֶלָּא עַל פִּי עֵדִים. וּ'מוֹרַח וְדָאִין' הוּא מִדִּין מֶלֶךְ, וְלֹא מִדִּין נָבִיא, שֶׁהֲרֵי אֵין נָבִיא שׁוֹפֵט.

(אגרות קודש ח"ד עמ' קפא. מתוך "לקראת שבת")

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום שבת קודש עמ' א

1 וְהָווּ כְּוָתָן – אתם תמולו ותהיו כמונו. אָמַר לֵיהּ הקיסר, מֵימַר
2 שַׁפִּיר קָאָמַרְתְּ – דבר יפה אמרת, מִיהוּ כָּל דְּיָנֵי לְמַלְכָא – אבל כל
3 מי שמנצח את המלך, שמשתיקו ומביישו בכך, לִשְׁדְּיוּהַּ לַכִּיכָר –
4 דינו ליזרק למקום שיש שם חיות רעות של המלכות. שַׁדְּיוּהַּ לַכִּיכָר
5 – זרקו את רבי תנחום לחיות הרעות, וְלֹא אֲכָלוּהַּ – והחיות לא
6 אכלוהו. אָמַר לֵיהּ הָהוּא מִינָא – מין אחד לקיסר, הַאי דְּלֹא אֲכָלוּהַּ
7 – מה שהחיות לא אכלוהו, מִשּׁוּם דְּלָא כָּפֵין הוּא – מפני שהחיות
8 אינן רעבות. שַׁדְּיוּהַּ לֵיהּ לְדִידֵיהּ – זרקו את המין בעצמו לחיות,
9 וַאֲכָלוּהַּ – והחיות אכלוהו.
10 הגמרא מביאה ויכוח נוסף של כופר עם רבן גמליאל: אָמַר לֵיהּ
11 כּוֹפֵר לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל, אֲמָרִיתוּ – אומרים אתם דְּכָל בֵּי עֲשָׂרָה שְׁכִינְתָּא
12 שָׁרְיָא – שבכל מקום שיש עשרה אנשים מישראל השכינה שורה,
13 ואם כן, כַּמָּה שְׁכִינְתָּא אִיכָּא – כמה שכינות יש, שהרי יש בהרבה
14 מקומות קבוצה של עשרה
15 מישראל. קָרֵיהּ לְשַׁמָּעֵיהּ – קרא רבן גמליאל לשמשו של הכופר,
16 מְחָא בֵּיהּ בְּאַפָּתְקָא – והכהו על צוארו. אָמַר לֵיהּ רבן גמליאל
17 לשמש, אַמַּאי עָל שִׁמְשָׁא בְּבֵיתֵיהּ דְּכוֹפֵר – מדוע זורחת השמש על
18 ביתו של הכופר. אָמַר לֵיהּ הכופר לרבן גמליאל, שִׁמְשָׁא אַכּוּלֵּי
19 עָלְמָא נָיְחָא – השמש זורחת על כל העולם, ולא רק על ביתי. אמר
20 לו רבן גמליאל, מכאן תשובה לשאלתך, וּמַה אִם שִׁמְשָׁא – השמש
21 דְּחַד מִן אֶלֶף אַלְפֵי רְבוֹא שַׁמְשֵׁי דְקַמֵּי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא – שהיא
22 אחת מתוך אלף אלפי ריבוא שמשים שלפני הקדוש ברוך הוא,
23 נָיְחָא לְכוּלֵּי עָלְמָא – וזורחת היא על כל העולם, אם כן שְׁכִינְתָּא
24 דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא – השכינה של הקדוש ברוך הוא בעצמו, עַל
25 אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה – בודאי שהיא שורה על כל העולם.
26 הגמרא מביאה ויכוח של מין עם רבי אבהו: אָמַר לֵיהּ הָהוּא מִינָא
27 – מין אחד לְרַבִּי אַבָּהוּ, אֱלֹהֵיכֶם נָחֹכֶן הוּא – שיחק בנביאיו,
28 דְּקָאָמַר לֵיהּ לִיחֶזְקֵאל (יחזקאל ד ד) 'וְאַתָּה שְׁכַב עַל צִדְּךָ הַשְּׂמֹאלִי',
29 ולאחר מכן כְּתִיב (שם ד ו) 'וְשָׁכַבְתָּ עַל צִדְּךָ הַיְמָנִי', ודבר זה הוא
30 דרך שחוק. בינתיים אַתָּא הָהוּא תַּלְמִידָא – בא תלמיד אחד לרב
31 אבהו וְאָמַר לֵיהּ – לרבי אבהו, מַאי טַעְמָא דְּשַׁבְיַעְתָּא – מדוע ציוה
32 הקדוש ברוך הוא על השמיטה. אָמַר לְהוּ – אמר רבי אבהו למין
33 ולתלמיד, הַשְׁתָּא אֲמִינָא לְכוּ מִילְּתָא דְּשַׁוְיָא לְתַרְוַיְיהוּ – כעת אומר
34 לכם תשובה המועילה לשתי השאלות. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא
35 לְיִשְׂרָאֵל, זִרְעוּ בשדות שֵׁשׁ שנים, וְהַשְּׁמִיטוּ שֶׁבַע – ובשנה השביעית
36 תשביתו את השדה מעבודה, כְּדֵי שֶׁעַל ידי כך תֵּדְעוּ שֶׁהָאָרֶץ שֶׁלִּי
37 הִיא, ולא תתגאו בשבח ארצכם ובכך תשכחו את עול מלכותי.
38 וְהָכָן – בני ישראל לֹא עָשׂוּ כֵּן, אֶלָּא חָטְאוּ, וְלכן גָּלוּ מארצם. מִנְהָגוֹ
39 שֶׁל עוֹלָם הוא, שֶׁמֶּלֶךְ כָּשֵׁר וָדָם שֶׁפָּרְחָה עָלָיו מְדִינָה – שאנשי
40 המדינה חטאו לו, אִם המלך אַכְזָרִי הוּא, הוֹרֵג אֶת כּוּלָּן, ואם המלך
41 רַחְמָן הוּא, הוֹרֵג רק את חֲצָיִים, וְאִם המלך רַחְמָן מָלֵא רַחֲמִים הוּא,
42 מְיַיסֵּר רק את הַגְּדוֹלִים שֶׁבָּהֶן בְּיִסּוּרִין. אַף כָּךְ נהג הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא,
43 שהיה מְיַיסֵּר אֶת יְחֶזְקֵאל, כְּדֵי לְמָרֵק – לכפר את עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל
44 יִשְׂרָאֵל. וזו התשובה גם לדברי המין, שהקדוש ברוך הוא ייסר את
45 יחזקאל הנביא מפני שהיה גדול בדורו, ועל ידי יסוריו מתכפרים
46 עוונותיהם של ישראל.
47 הגמרא מביאה עוד ויכוח של מין עם רבי אבהו: אָמַר לֵיהּ הָהוּא
48 מִינָא – מין אחד לְרַבִּי אַבָּהוּ, אֱלֹהֵיכֶם כּוֹהֵן הוּא, דִּכְתִיב (שמות כה ב)
49 'וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה', וכהן לא קובר מתים, ואם הוא קובר הוא צריך
50 לטבול, ואם כן כִּי קָבְרֵיהּ לְמֹשֶׁה – לאחר שקבר הקדוש ברוך הוא
51 את משה, בְּמַאי טָבֵיל – במה הוא טבל ליטהר. וְכִי תֵּימָא – ואם
52 תאמר בְּמָיָא – שטבל במים, וְהָכְתִיב בנבואת הנחמה המתארת
53 את גדולת הקדוש ברוך הוא וכוחו לגאול את ישראל (ישעיה מ יב),
54 'מִי מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם', מי הוא שיודע את עומק המים בקדוש ברוך
55 הוא שהוא כאילו מודדם באגרופו, ואם כן היכן יש מים
56 המספיקים לו. אָמַר לֵיהּ רבי אבהו, בְּנוּרָא טָבֵיל – הקדוש ברוך
57 הוא טבל באש, דִּכְתִיב (שם סו טו) 'כִּי הִנֵּה ה' בָּאֵשׁ יָבֹא'. שאלו המין,
58 וּמִי מָלְקָא טְבִילוּתָא בְּנוּרָא – האם טבילה באש כשרה. אָמַר לֵיהּ
59 רבי אבהו, אַדְּרַבָּה – היפוכו של דבר הוא, עִיקָּר טְבִילוּתָא בְּנוּרָא
60 הוּא – עיקר טבילה היא באש, דִּכְתִיב בפרשת הגעלת כלים (במדבר
61 לא כג), 'וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַמָּיִם', כלומר כל דבר
62 שאינו יכול לבוא באש מפני שישרף, תעבירוהו במים.
63 הגמרא מביאה ויכוח של מין עם רבי אבינא: אָמַר לֵיהּ הָהוּא מִינָא
64 – מין אחד לְרַבִּי אַבִּינָא, כְּתִיב (שמואל ב' ז כג) 'וּמִי כְעַמְּךָ כְּיִשְׂרָאֵל גּוֹי
65 אֶחָד בָּאָרֶץ', שבני ישראל מיוחדים משאר האומות, מַאי רְבוּתַיְיהוּ
66 – ומה מעלתם גדולה מכולם, אַתּוּן נַמִּי עֲרִיתוּ בַּהֲדָן – הרי אתם
67 גם כן מעורבים בנו, דִּכְתִיב (ישעיה מ יז) 'כָּל הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ', שכל
68 העמים אינם חשובים בעיני הקדוש ברוך הוא, וממה שנאמר 'כל'
69 משמע שאף ישראל כלולים בזה. אָמַר לֵיהּ רבי אבינא למין,
70 מִדִּידְכוּ אַסְהֵידוּ עָלָן – נביאים שיצאו ממכם מעידים עלינו שאנו
71 יוצאים מן הכלל, והיינו בלעם, דִּכְתִיב בנבואת בלעם (במדבר כג ט),

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חומש יומי

פרשת וארא

~ יום ראשון י"ט טבת ~

ו (ב) וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה:

ב וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וַאֲמַר לֵהּ אֲנָא יְיָ:

רש"י ◄ **וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה.** דִּבֵּר אִתּוֹ מִשְׁפָּט עַל שֶׁהִקְשָׁה לְדַבֵּר וְלוֹמַר: "לָמָה הֲרֵעוֹתָה לָעָם הַזֶּה"?. **וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה'.** נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לַמִּתְהַלְּכִים לְפָנַי. וְלֹא לְחִנָּם שְׁלַחְתִּיךָ, כִּי־אִם לְקַיֵּם דְּבָרַי שֶׁדִּבַּרְתִּי לָאָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים. וּבַלָּשׁוֹן הַזֶּה מָצִינוּ שֶׁהוּא נִדְרָשׁ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת, "אֲנִי ה'" נֶאֱמָן לְהִפָּרַע, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר אֵצֶל עֹנֶשׁ, כְּגוֹן: "וְחִלַּלְתָּ אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ, אֲנִי ה'". וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר אֵצֶל קִיּוּם מִצְוֹת, כְּגוֹן: "וּשְׁמַרְתֶּם מִצְוֹתַי, וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם, אֲנִי ה'", נֶאֱמָן לִתֵּן שָׂכָר.

(ג) וָאֵרָא אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְהוָה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם:

ג וְאִתְגְּלֵיתִי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְיָ לָא הוֹדָעִית לְהוֹן:

רש"י ◄ **וָאֵרָא.** אֶל הָאָבוֹת. **בְּאֵל שַׁדָּי.** הִבְטַחְתִּים הַבְטָחוֹת, וּבְכֻלָּן אָמַרְתִּי לָהֶם: אֲנִי אֵל שַׁדָּי. **וּשְׁמִי ה' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם.** "לֹא הוֹדַעְתִּי" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "לֹא נוֹדַעְתִּי" — לֹא נִכַּרְתִּי לָהֶם בְּמִדָּה אֲמִתִּית שֶׁלִּי, שֶׁעָלֶיהָ נִקְרָא שְׁמִי ה' — נֶאֱמָן לְאַמֵּת דְּבָרַי, שֶׁהֲרֵי הִבְטַחְתִּים וְלֹא קִיַּמְתִּי.

(ד) וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן אֶת אֶרֶץ מְגֻרֵיהֶם אֲשֶׁר־גָּרוּ בָהּ:

ד וְאַף אֲקִימִית יָת קְיָמִי עִמְּהוֹן לְמִתַּן לְהוֹן יָת אַרְעָא דִכְנָעַן יָת אַרְעָא תּוֹתָבוּתְהוֹן דְּאִתּוֹתָבוּ בַּהּ:

רש"י ◄ **וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי וְגוֹ'.** וְגַם כְּשֶׁנִּרְאֵיתִי לָהֶם בְּ"אֵל שַׁדַּי", הִצַּבְתִּי וְהֶעֱמַדְתִּי בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם. **לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן.** לְאַבְרָהָם, בְּפָרָשַׁת מִילָה נֶאֱמַר: (בראשית יז) "אֲנִי אֵל שַׁדַּי וְגוֹ' וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֵת אֶרֶץ מְגוּרֶיךָ". לְיִצְחָק: (בראשית כו) "כִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל וַהֲקִימוֹתִי אֶת הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם", וְאוֹתָהּ שְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם — בְּ"אֵל שַׁדַּי" אָמַרְתִּי. לְיַעֲקֹב: (בראשית לה) "אֲנִי אֵל שַׁדַּי, פְּרֵה וּרְבֵה וְגוֹ' וְאֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר וְגוֹ'", הֲרֵי שֶׁנָּדַרְתִּי לָהֶם, וְלֹא קִיַּמְתִּי.

(ה) וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת־נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם וָאֶזְכֹּר אֶת־בְּרִיתִי:

ה וְאַף קֳדָמַי שְׁמִיעַ יָת קְבִילַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי מִצְרָאֵי מַפְלְחִין בְּהוֹן וְדָכִירְנָא יָת קְיָמִי:

רש"י ◄ **וְגַם אֲנִי.** כְּמוֹ שֶׁהִצַּבְתִּי וְהֶעֱמַדְתִּי הַבְּרִית, יֵשׁ עָלַי לְקַיֵּם. לְפִיכָךְ, "שָׁמַעְתִּי אֶת נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" הַנּוֹאֲקִים. **אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם,** הַמַּשְׁפִּיעַ, אֲבָל בִּשְׁמִי הַמְּפֹרָשׁ בִּלְבַד לֹא נִכַּרְתִּי לָהֶם. **וָאֶזְכֹּר.** אוֹתוֹ הַבְּרִית, כִּי בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים אָמַרְתִּי לוֹ: "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי".

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(ב) אַחֲרֵי כֵן דִּבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאָמַר לוֹ: אֲנִי בּוֹרֵא הָעוֹלָם.

(ג) אֲשֶׁר נִגְלֵיתִי לְאַבְרָהָם, לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב בְּתֹאַר בַּעַל הַכֹּחַ וְהַיְכֹלֶת, מְגוּרֵיהֶם אֲשֶׁר גָּרוּ בָהּ.

(ה) וְגַם שָׁמַעְתִּי כְּבָר אֶת הַצְּעָקוֹת הָאֲיֻמּוֹת שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכֹּחַ שֶׁהַמִּצְרִיִּים לוֹקְחִים אוֹתָם לְמִשְׁרָתִים,

(ד) וְגַם חִזַּקְתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן, שֶׁהִיא אֶרֶץ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ו) לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים:

ו בְּכֵן אֱמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנָא יְיָ וְאַפֵּיק יָתְכוֹן מִגּוֹ דְחוֹק פָּלְחַן מִצְרָאֵי וֶאֱשֵׁיזֵב יָתְכוֹן מִפָּלְחָנְהוֹן וְאֶפְרוֹק יָתְכוֹן בִּדְרָעָא מְרָמָא וּבְדִינִין רַבְּרְבִין:

רש"י ◄ לָכֵן • עַל־פִּי אוֹתָהּ הַשְּׁבוּעָה. אֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה׳ • הַנֶּאֱמָן בְּהַבְטָחָתִי. וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם • כִּי כֵּן הִבְטַחְתִּיו, "וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל". סִבְלֹת מִצְרַיִם • טֹרַח מַשָּׂא מִצְרַיִם.

(ז) וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרָיִם:

ז וְאֶקְרֵיב יָתְכוֹן קֳדָמַי לְעַמָּא וְאֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהְכוֹן דְּאַפֵּיק יָתְכוֹן מִגּוֹ דְחוֹק פָּלְחַן מִצְרָיִם:

(ח) וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי יְהוָה:

ח וְאָעֵיל יָתְכוֹן לְאַרְעָא דִּי קַיֵּמִית בְּמֵימְרִי לְמִתַּן יָתַהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְאֶתֵּן יָתַהּ לְכוֹן יְרֻתָּא אֲנָא יְיָ:

רש"י ◄ נָשָׂאתִי אֶת יָדִי • הֲרִימוֹתִיהָ לְהִשָּׁבַע בְּכִסְאִי.

(ט) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה: פ

ט וּמַלִּיל מֹשֶׁה כֵּן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא קַבִּילוּ מִן מֹשֶׁה מִמַּעֲיַק רוּחָא וּמִפָּלְחָנָא דַּהֲוָה קָשְׁיָא עֲלֵיהוֹן:

רש"י ◄ וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה • לֹא קִבְּלוּ תַּנְחוּמִין. מִקֹּצֶר רוּחַ • כָּל מִי שֶׁהוּא מֵצַר — רוּחוֹ וּנְשִׁימָתוֹ קְצָרָה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַאֲרִיךְ בִּנְשִׁימָתוֹ. קָרוֹב לְעִנְיָן זֶה, שָׁמַעְתִּי בְּפָרָשָׁה זוֹ מֵרַבִּי בָּרוּךְ בֶּן רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְהֵבִיא לִי רְאָיָה מִמִּקְרָא זֶה: (ירמיה טז) "בַּפַּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֵם אֶת יָדִי וְאֶת גְּבוּרָתִי וְיָדְעוּ כִּי שְׁמִי ה׳", לָמָּדְנוּ, כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַאֲמִין אֶת דְּבָרָיו, אֲפִלּוּ לְפֵרָעֲנוּת, מוֹדִיעַ שֶׁשְּׁמוֹ ה׳, וְכָל־שֶׁכֵּן הַאֲמָנָה לְטוֹבָה. וְרַבּוֹתֵינוּ דְּרָשׁוּהוּ (שמות רבה. סנהדרין קיא) לְעִנְיָן שֶׁל מַעְלָה, שֶׁאָמַר מֹשֶׁה: (לעיל ה) "לָמָּה הֲרֵעֹתָה"? אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: חָבָל עַל דְּאַבְדִּין וְלָא מִשְׁתַּכְּחִין! יֵשׁ לִי לְהִתְאוֹנֵן עַל מִיתַת הָאָבוֹת, הַרְבֵּה פְּעָמִים נִגְלֵיתִי עֲלֵיהֶם בְּ"אֵל שַׁדַּי", וְלֹא אָמְרוּ לִי: "מַה שְּׁמֹךָ", וְאַתָּה אָמַרְתָּ: "מַה שְּׁמוֹ, מָה אֹמַר אֲלֵיהֶם"?. וְגַם הֲקִימוֹתִי וְגוֹ׳ • וּכְשֶׁבִּקֵּשׁ אַבְרָהָם לִקְבֹּר אֶת שָׂרָה, לֹא מָצָא קַרְקַע עַד שֶׁקָּנָה בְּדָמִים מְרֻבִּים, וְכֵן בִּיצְחָק — עִרְעֲרוּ עָלָיו עַל הַבְּאֵרוֹת אֲשֶׁר חָפַר, וְכֵן בְּיַעֲקֹב: "וַיִּקֶן אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה" לִנְטוֹת אָהֳלוֹ, וְלֹא הִרְהֲרוּ אַחַר מִדּוֹתַי, וְאַתָּה אָמַרְתָּ: "לָמָּה הֲרֵעֹתָה"?. וְאֵין הַמִּדְרָשׁ מִתְיַשֵּׁב אַחַר הַמִּקְרָא מִפְּנֵי כַּמָּה דְּבָרִים: אַחַת, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר: וּשְׁמִי ה׳ לֹא שָׁאֲלוּ לִי. וְאִם תֹּאמַר לֹא הוֹדִיעָם שֶׁכָּךְ שְׁמוֹ, הֲרֵי תְּחִלָּה, כְּשֶׁנִּגְלָה לְאַבְרָהָם בֵּין הַבְּתָרִים, נֶאֱמַר: "אֲנִי ה׳ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים". וְעוֹד, הֵיאָךְ הַסְּמִיכָה נִמְשֶׁכֶת בַּדְּבָרִים שֶׁהוּא סוֹמֵךְ לָכָאן: "וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי וְגוֹ׳", "לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל". לָכֵן אֲנִי

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי.

(ו) לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: אֲנִי, בּוֹרֵא עוֹלָם, נִשְׁבַּעְתִּי לְהוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת הַמִּצְרִים וְאַצִּיל אֶתְכֶם מִלְּשָׁרְתָם, וְאֶגְאָל אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ מְשׁוּכָה קָדִימָה וּבְדִינִים עֲצוּמִים.

(ז) וַאֲיַחֵד אֶתְכֶם לְעַצְמִי לִהְיוֹת לִי לְאַמָּה וַאֲנִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלוֹהַּ, וְתֵדְעוּ כִּי אֲנִי, ה׳ אֱלֹהֵיכֶם, הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת הַמִּצְרִים.

(ח) וְאַכְנִיס אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי כִּי אֲצַוֶּה לָתֵת אוֹתָהּ לְאַבְרָהָם, לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב, וּלְכָךְ נִתַּתִּיהָ לָכֶם לַאֲחֻזָּה. אֲנִי, בּוֹרֵא הָעוֹלָם, אַקַּיֵּם הַבְטָחָתִי זֹאת.

(ט) וְכֵן דִּבֵּר מֹשֶׁה כָּזֹאת אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא קִבְּלוּ מִמֶּנּוּ, מִפְּנֵי מֵצַר נַפְשׁוֹתֵיהֶם וּמִפְּנֵי שִׁרוּתָם הַקָּשֶׁה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אוֹמֵר: יִתְיַשֵּׁב הַמִּקְרָא עַל פְּשׁוּטוֹ, "דָּבָר דָּבוּר עַל אָפְנָיו", וְהַדְּרָשָׁה תִּדְרֹשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה כג) "הֲלֹא כֹה דְּבָרַי כָּאֵשׁ נְאֻם ה', וּכְפַטִּישׁ יְפוֹצֵץ סָלַע", - מִתְחַלֵּק לְכַמָּה נִיצוֹצוֹת.

~ נקודות משיחות קודש ~

וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ הַטַּעַם שֶׁהֶצְרֵךְ לִהְיוֹת קֹשִׁי הַשִּׁעְבּוּד בַּעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁלֹּא הָיוּ יְכוֹלִים לִשְׁמֹעַ אֲפִילוּ אֶת בְּשׂוֹרַת הַגְּאֻלָּה. דְּלְכְאוֹרָה, אַף שֶׁנִּגְזַר בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים "וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם" גוֹ', מִכָּל־מָקוֹם אֵינוֹ מוּבָן מַדּוּעַ הֶצְרֵךְ לִהְיוֹת קֹשִׁי הַשִּׁעְבּוּד בַּעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ כָּל־כָּךְ.

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר בַּעַל הַהִילּוּלָא [אַדְמוֹר הַזָּקֵן] (דְּכ"ד טֵבֵת) בְּ"תּוֹרָה אוֹר", שֶׁעַל־יְדֵי שִׁעְבּוּד מִצְרַיִם בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים זָכוּ לְמַתַּן־תּוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁשִּׁעְבּוּד מִצְרַיִם הוּא עִנְיָן שֶׁל בְּרוּר וְזִכּוּךְ כְּמוֹ כּוּר הַבַּרְזֶל, וּלְכָךְ לֹא נִתְּנָה תּוֹרָה עֲדַיִן בִּימֵי אַבְרָהָם, כִּי בִּימֵי אַבְרָהָם עֲדַיִן לֹא נִתְבָּרֵר וְנִזְדַּכֵּךְ חָמְרִיּוּת הָעוֹלָם לִהְיוֹת הַמְּשֻׁכָּת אוֹר אֵין־סוֹף עַל־יְדֵי קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, עַד אַחַר יְצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁהוּא כּוּר הַבַּרְזֶל שֶׁזִּכֵּךְ אֶת יִשְׂרָאֵל עַל־יְדֵי קֹשִׁי הַשִּׁעְבּוּד בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים לִהְיוֹת נִפְרָד הֶרֶע מִן הַטּוֹב כוּ', וְכַאֲשֶׁר נִזְדַּכְּכוּ יִשְׂרָאֵל נִזְדַּכֵּךְ גַּם־כֵּן הָעוֹלָם וְגִשְׁמִיּוּתוֹ וְחָמְרִיּוּתוֹ.

(ש"פ וארא, כ"ה טבת, מבה"ח שבט, ה'תשכ"ז)

(י) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

י וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

(יא) בֹּא דַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְיְשַׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ:

יא עוּל מַלֵּיל לְוָת פַּרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם וִישַׁלַּח יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעֵה:

(יב) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לֵאמֹר הֵן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַרְעֹה וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם: פ

יב וּמַלִּיל מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ לְמֵימָר הָא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא קַבִּילוּ מִנִּי וְאֵיכְדֵין יְקַבֵּל מִנִּי פַּרְעֹה וַאֲנָא יַקִּיר מַמְלָל:

רש"י◄ וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַרְעֹה • זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה קַל־וָחֹמֶר שֶׁבַּתּוֹרָה (בראשית רבה פ' לב). עֲרַל שְׂפָתָיִם • אֲטוּם שְׂפָתַיִם. וְכֵן כָּל לְשׁוֹן עָרְלָה, אֲנִי אוֹמֵר שֶׁהוּא אָטוּם (ירמיה ו): "עֲרֵלָה אָזְנָם" — אֲטוּמָה מִשְּׁמֹעַ. (שם ט) "עַרְלֵי־לֵב" — אֲטוּמִים מֵהָבִין, (חבקוק ב) "שְׁתֵה גַּם אַתָּה וְהֵעָרֵל" — וְהֵאָטֵם מִשִּׁכְרוּת כּוֹס הַקְּלָלָה, "עָרְלַת בָּשָׂר" — שֶׁהַגִּיד אָטוּם וּמְכֻסֶּה בָּהּ, (ויקרא יט) "וַעֲרַלְתָּם עָרְלָתוֹ" — עֲשׂוּ לוֹ אֹטֶם וְכִסּוּי אִסּוּר, שֶׁיִּבְדֵּיל בִּפְנֵי אֲכִילָתוֹ, (שם) "שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים" — אָטוּם וּמְכֻסֶּה וּמֻבְדָּל מִלְּאָכְלוֹ.

(יג) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וַיְצַוֵּם אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: ס

יג וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן וּפַקֵּדְנוּן לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְוָת פַּרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם לְאַפָּקָא יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן • לְפִי שֶׁאָמַר מֹשֶׁה: "וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם", צֵרֵף לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת אַהֲרֹן לִהְיוֹת לוֹ לְפֶה וּלְמֵלִיץ. וַיְצַוֵּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל • (שמות רבה) צִוָּה עֲלֵיהֶם לְהַנְהִיגָם בְּנַחַת וְלִסְבֹּל אוֹתָם. וְאֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם • צִוָּם עָלָיו לַחֲלֹק לוֹ כָּבוֹד בְּדִבְרֵיהֶם, זֶה מִדְּרָשׁוֹ. וּפְשׁוּטוֹ: צִוָּם

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(י) אַחֲרֵי זֹאת דִּבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

(יא) הִכְנֵס, דַּבֵּר אֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְשַׁחְרֵר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ.

(יב) אָמַר מֹשֶׁה: אֲהָהּ, אֱלֹהַי! הִנֵּה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא קִבְּלוּ מִמֶּנִּי, וְאֵיךְ אֶפְשָׁר כִּי יְקַבֵּל מִמֶּנִּי פַּרְעֹה, וַאֲנִי עֵלֶג הַפֶּה.

(יג) וְלָכֵן דִּבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן וְצִוָּה אֶת שְׁנֵיהֶם בְּסִבַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְסִבַּת פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם, שֶׁשְּׁנֵיהֶם יוֹצִיאוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עַל דְּבַר יִשְׂרָאֵל וְעַל שְׁלִיחוּתוֹ אֶל פַּרְעֹה, וּדְבַר הַצִּוּוּי מַהוּ? מִפֹּרֶשׁ בְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה, לְאַחַר סֵדֶר הַיַּחַס, אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהִזְכִּיר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, הִפְסִיק הָעִנְיָן בְּ״אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית אֲבוֹתָם״, לְלַמְּדֵנוּ הֵיאָךְ נוֹלְדוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבְמִי נִתְיַחֲסוּ.

~ יום שני כ׳ טבת ~

(יד) אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית־אֲבֹתָם בְּנֵי רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ וּפַלּוּא חֶצְרֹן וְכַרְמִי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת רְאוּבֵן׃

יד אֵלֵּין רֵישֵׁי בֵית אֲבָהָתְהוֹן בְּנֵי רְאוּבֵן בּוּכְרָא דְּיִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ וּפַלּוּא חֶצְרוֹן וְכַרְמִי אִלֵּין זַרְעַית רְאוּבֵן׃

רש״י ◄ **אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית אֲבֹתָם** • מִתּוֹךְ שֶׁהִזְקִיק לְיַחֵס שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי עַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בִּשְׁבִיל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, הִתְחִיל לְיַחֵסָם דֶּרֶךְ תּוֹלְדוֹתָם מֵרְאוּבֵן. (וּבִפְסִיקְתָּא גְּדוֹלָה רָאִיתִי: לְפִי שֶׁקִּנְטְרָם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם לִשְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים הַלָּלוּ בִּשְׁעַת מוֹתוֹ, חָזַר הַכָּתוּב וְיִחְסָם כָּאן לְבַדָּם, לוֹמַר שֶׁחֲשׁוּבִים הֵם).

(טו) וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בֶּן־הַכְּנַעֲנִית אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת שִׁמְעוֹן׃

טו וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בַּר כְּנַעֲנִיתָא אִלֵּין זַרְעַית שִׁמְעוֹן׃

(טז) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־לֵוִי לְתֹלְדֹתָם גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי שֵׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה׃

טז וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי לֵוִי לְתוּלְדָתְהוֹן גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי מְאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין׃

רש״י ◄ **וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי וְגוֹ׳** • לָמָּה נִמְנוּ שְׁנוֹתָיו שֶׁל לֵוִי? לְהוֹדִיעַ כַּמָּה יְמֵי הַשִּׁעְבּוּד, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁאֶחָד מִן הַשְּׁבָטִים קַיָּם, לֹא הָיָה שִׁעְבּוּד, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל א) ״וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל אֶחָיו״, וְאַחַר־כָּךְ: ״וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ״, וְלֵוִי הֶאֱרִיךְ יָמִים עַל כֻּלָּם.

(יז) בְּנֵי גֵרְשֹׁן לִבְנִי וְשִׁמְעִי לְמִשְׁפְּחֹתָם׃

יז בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לִבְנִי וְשִׁמְעִי לְזַרְעָיָתְהוֹן׃

(יח) וּבְנֵי קְהָת עַמְרָם וְיִצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי קְהָת שָׁלֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה׃

יח וּבְנֵי קְהָת עַמְרָם וְיִצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי קְהָת מְאָה וּתְלָתִין וּתְלַת שְׁנִין׃

רש״י ◄ **וּשְׁנֵי חַיֵּי קְהָת וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם וְגוֹ׳** • מֵחֶשְׁבּוֹן זֶה אָנוּ לְמֵדִים עַל מוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, שֶׁלֹּא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְבַדָּהּ הָיוּ, אֶלָּא מִיּוֹם שֶׁנּוֹלַד יִצְחָק, שֶׁהֲרֵי קְהָת מִיּוֹרְדֵי מִצְרַיִם הָיָה. חֲשֹׁב כָּל שְׁנוֹתָיו וּשְׁנוֹת עַמְרָם וּשְׁמוֹנִים שֶׁל מֹשֶׁה, לֹא תִּמְצָאֵם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְהַרְבֵּה שָׁנִים נִבְלָעִים לַבָּנִים בִּשְׁנֵי הָאָבוֹת.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס״ג)

(יד) אֵלֶּה הֵם רָאשֵׁי בָּתֵּי אֲבוֹתָם: בְּנֵי רְאוּבֵן, בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל, חֲנוֹךְ וּפַלּוּא וְחֶצְרוֹן וְכַרְמִי – אֵלֶּה מִשְׁפְּחוֹת רְאוּבֵן.
(טו) וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בֶּן הַכְּנַעֲנִית – אֵלֶּה מִשְׁפְּחוֹת שִׁמְעוֹן.
(טז) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי לֵוִי לְתוֹלְדוֹתָם: גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי, וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי מֵאָה וְשֵׁבַע וּשְׁלוֹשִׁים שָׁנָה.
(יז) בְּנֵי גֵרְשׁוֹן: לִבְנִי וְשִׁמְעִי לְפִי מִשְׁפְּחוֹתָם.
(יח) וּבְנֵי קְהָת: עַמְרָם וְיִצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל, וּשְׁנֵי חַיֵּי קְהָת מֵאָה וְשָׁלוֹשׁ וּשְׁלוֹשִׁים שָׁנָה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יט) וּבְנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַלֵּוִי לְתֹלְדֹתָם׃

יט וּבְנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי אִלֵּין זַרְעַיַת לֵוִי לְתוּלְדָתְהוֹן׃

(כ) וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת־יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה׃

כ וּנְסִיב עַמְרָם יָת יוֹכֶבֶד אַחַת אֲבוּהִי לֵהּ לְאִנְתּוּ וִילִידַת לֵהּ יָת אַהֲרֹן וְיָת מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם מְאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין׃

רש״י ◄ יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ • ״אַחַת אֲבוּהִי״, בַּת לֵוִי, אֲחוֹת קְהָת.

(כא) וּבְנֵי יִצְהָר קֹרַח וָנֶפֶג וְזִכְרִי׃

כא וּבְנֵי יִצְהָר קֹרַח וָנֶפֶג וְזִכְרִי׃

(כב) וּבְנֵי עֻזִּיאֵל מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי׃

כב וּבְנֵי עֻזִּיאֵל מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי׃

(כג) וַיִּקַּח אַהֲרֹן אֶת־אֱלִישֶׁבַע בַּת־עַמִּינָדָב אֲחוֹת נַחְשׁוֹן לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־נָדָב וְאֶת־אֲבִיהוּא אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר׃

כג וּנְסִיב אַהֲרֹן יָת אֱלִישֶׁבַע בַּת עַמִּינָדָב אֲחָתֵהּ דְּנַחְשׁוֹן לֵהּ לְאִנְתּוּ וִילִידַת לֵהּ יָת נָדָב וְיָת אֲבִיהוּא יָת אֶלְעָזָר וְיָת אִיתָמָר׃

רש״י ◄ אֲחוֹת נַחְשׁוֹן • (בבא בתרא קי. שמות רבה) מִכָּאן לָמַדְנוּ: הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה, צָרִיךְ לִבְדֹּק בְּאַחֶיהָ.

~ נקודות משיחות קודש ~

מִכָּאן לָמַדְנוּ שֶׁהַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה צָרִיךְ לִבְדֹּק בְּאַחֶיהָ (רש״י ו, כג) מִכָּאן - וְלֹא מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת יוֹכֶבֶד דּוֹדָתוֹ״ (בַּת לֵוִי אֲחוֹת קְהָת, רש״י). דְּהַנְּהָ, פָּרָשָׁתֵנוּ בָּאָה לְלַמֵּד ״הֵיאַךְ נוֹלְדוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבְמִי נִתְיַחֲסוּ״, וּמִסְתַּבֵּר אֵפוֹא, שֶׁ״דּוֹדָתוֹ״ בָּא לְיַחֵס אֶת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן גַּם מִצַּד אִמָּם, שֶׁהָיְתָה בַּת לֵוִי וַאֲחוֹת קְהָת, וְלֹא לְלַמְּדֵנוּ דָּבָר הַקָּשׁוּר לְנִשּׂוּאִין (״וַיִּקַּח עַמְרָם״). זֹאת וְעוֹד: ״דּוֹדָתוֹ״ מַדְגִּישׁ אֶת הַקֶּשֶׁר לַעַמְרָם (עַל יְדֵי אָבִיו), לֹא לְאָחִיהָ שֶׁל יוֹכֶבֶד. אַךְ כָּאן אֵין כַּוָּנַת הַכָּתוּב לְיַחֵס אֶת בְּנֵי אַהֲרֹן, וּמִסְתַּבֵּר שֶׁ״אֲחוֹת נַחְשׁוֹן״ בָּא לְלַמְּדֵנוּ דָּבָר הַקָּשׁוּר לְנִשּׂוּאִין (״וַיִּקַּח אַהֲרֹן״).

(לקוטי שיחות, כרך ו עמ׳ 44)

(כד) וּבְנֵי קֹרַח אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַקָּרְחִי׃

כד וּבְנֵי קֹרַח אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף אִלֵּין זַרְעַיַת קֹרַח׃

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס״ג)

(יט) וּבְנֵי מְרָרִי: מַחְלִי וּמוּשִׁי — אֵלֶּה מִשְׁפְּחוֹת הַלְּוִיִּם לְתוֹלְדוֹתָם.

(כ) וְהִתְחַתֵּן עַמְרָם עִם יוֹכֶבֶד אֲחוֹת אָבִיו טֶרֶם תִּהְיֶה אָסוּרָה עָלָיו, וְיָלְדָה לוֹ אֶת אַהֲרֹן, וְאֶת מֹשֶׁה, וְהָיוּ שְׁנֵי חַיָּיו מֵאָה וְשֶׁבַע וּשְׁלוֹשִׁים שָׁנָה.

(כא) וּבְנֵי יִצְהָר: קֹרַח וָנֶפֶג וְזִכְרִי.

(כב) וּבְנֵי עֻזִּיאֵל: מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי.

(כג) וְהִתְחַתֵּן אַהֲרֹן עִם אֱלִישֶׁבַע בַּת עַמִּינָדָב אֲחוֹת נַחְשׁוֹן, וְיָלְדָה לוֹ אֶת נָדָב וְאֶת אֲבִיהוּא, אֶת אֶלְעָזָר וְאֶת אִיתָמָר.

(כד) וּבְנֵי קֹרַח: אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף — אֵלֶּה מִשְׁפְּחוֹת קֹרַח.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(כה) וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן לָקַח־לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־פִּינְחָס אֵלֶּה רָאשֵׁי אֲבוֹת הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם:

כה וְאֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן נְסִיב לֵהּ מִבְּנַת פּוּטִיאֵל לֵהּ לְאִנְתּוּ וִילִידַת לֵהּ יָת פִּינְחָס אִלֵּין רֵישֵׁי אֲבָהַת לֵיוָאֵי לְזַרְעָיָתְהוֹן:

רש"י◄ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל • מִזֶּרַע יִתְרוֹ, שֶׁפִּטֵּם עֲגָלִים לַעֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים, וּמִזֶּרַע יוֹסֵף שֶׁפִּטְפֵּט בְּיִצְרוֹ (ב"ב קט)•

(כו) הֻוא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צִבְאֹתָם:

כו הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה דִּי אֲמַר יְיָ לְהוֹן אַפִּיקוּ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם עַל חֵילֵיהוֹן:

רש"י◄ הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה • אֵלּוּ שֶׁהֻזְכְּרוּ לְמַעְלָה, שֶׁיָּלְדָה יוֹכֶבֶד לְעַמְרָם, "הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר ה'" (שמות רבה פ"א). יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁמַּקְדִּים אַהֲרֹן לְמֹשֶׁה, וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁמַּקְדִּים מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן, לוֹמַר לְךָ שֶׁשְּׁקוּלִין כְּאֶחָד. עַל צִבְאוֹתָם • בְּצִבְאוֹתָם, כָּל צְבָאָם לְשִׁבְטֵיהֶם. יֵשׁ "עַל" שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא בִּמְקוֹם אוֹת אַחַת: "וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה", כְּמוֹ בְּחַרְבְּךָ. (יחזקאל לג) "עֲמַדְתֶּם עַל חַרְבְּכֶם", כְּמוֹ בְּחַרְבְּכֶם.

(כז) הֵם הַמְדַבְּרִים אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם הֻוא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:

כז אִנּוּן דְּמַלְּלִין עִם פַּרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם לְאַפָּקָא יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:

רש"י◄ הֵם הַמְדַבְּרִים וְגוֹ' • הֵם שֶׁנִּצְטַוּוּ, הֵם שֶׁקִּיְּמוּ. הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן • הֵם בִּשְׁלִיחוּתָם וּבְצִדְקָתָם מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף.

(כח) וַיְהִי בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: ס

כח וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ וַיְהִי בְּיוֹם דִּבֶּר וְגוֹ' • מְחֻבָּר לַמִּקְרָא שֶׁלְּאַחֲרָיו.

~ יום שלישי כ"א טבת ~

(כט) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר אֲנִי יְהוָה דַּבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר אֵלֶיךָ:

כט וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר אֲנָא יְיָ מַלֵּל עִם פַּרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם יָת כָּל דִּי אֲנָא מְמַלֵּיל עִמָּךְ:

רש"י◄ וַיְדַבֵּר ה' • הוּא הַדִּבּוּר עַצְמוֹ הָאָמוּר לְמַעְלָה: "בֹּא דַּבֵּר אֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם", אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהִפְסִיק הָעִנְיָן כְּדֵי לְיַחֲסָם, חָזַר הָעִנְיָן עָלָיו לְהַתְחִיל בּוֹ. אֲנִי ה' • כְּדַאי אֲנִי לְשָׁלְחֲךָ וּלְקַיֵּם דִּבְרֵי שְׁלִיחוּתִי.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(כה) וְאֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הִתְחַתֵּן עִם אִשָּׁה מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל, וְיָלְדָה לוֹ אֶת פִּינְחָס. אֵלֶּה הֵם רָאשֵׁי אָבוֹת הַלְוִיִּם לְפִי מִשְׁפְּחוֹתָם.

(כו) שְׁנֵיהֶם, אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה, אֲשֶׁר אָמַר ה' לָהֶם: הוֹצִיאוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן אֶרֶץ מִצְרַיִם עַל צִבְאוֹתָם.

(כז) שְׁנֵיהֶם הַמְדַבְּרִים אֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם כְּדֵי שֶׁיּוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, שְׁנֵיהֶם — מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן.

(כח) וְהָיָה בַּיּוֹם שֶׁבּוֹ דִּבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם.

(כט) וְאָמַר ה' לְמֹשֶׁה: אֲנִי בּוֹרֵא הָעוֹלָם, דַּבֵּר אֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם כָּל פְּרָטֵי הַדְּבָרִים שֶׁאֲנִי פוֹקֵד עָלֶיךָ אוֹדוֹתָיו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ל) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה הֵן אֲנִי עֲרַל שְׂפָתַיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי פַּרְעֹה: פ

ל וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ הָא אֲנָא יַקִּיר מַמְלָל וְאֵכְדֵין יְקַבֵּל מִנִּי פַּרְעֹה:

רש"י ◄ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה' • הִיא הָאֲמִירָה שֶׁאָמַר לְמַעְלָה: "הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי", וְשָׁנָה הַכָּתוּב כָּאן, כֵּיוָן שֶׁהִפְסִיק הָעִנְיָן, וְכָךְ הִיא הַשִּׁטָּה, כְּאָדָם הָאוֹמֵר: נַחֲזוֹר עַל הָרִאשׁוֹנוֹת.

ז (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאֶךָ:

א וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה חֲזִי מַגִּיתָךְ רַב לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אָחוּךָ יְהֵי מְתַרְגְּמָנָךְ:

רש"י ◄ נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה • שׁוֹפֵט וְרוֹדֶה לִרְדּוֹתוֹ בְּמַכּוֹת וְיִסּוּרִין. יִהְיֶה נְבִיאֶךָ • כְּתַרְגּוּמוֹ: יְהֵי מְתַרְגְּמָנָךְ. וְכֵן כָּל לְשׁוֹן נְבוּאָה, אָדָם הַמַּכְרִיז וּמַשְׁמִיעַ לָעָם דִּבְרֵי תּוֹכָחוֹת, וְהוּא מִגְּזֵרַת (ישעיה נד) "נִיב שְׂפָתָיִם", (משלי י) "נָבוּב חָכְמָה", "וַיְכַל מֵהִתְנַבְּאוֹת" דִּשְׁמוּאֵל (סימן י), וּבְלַעַ"ז קוֹרְאִין לוֹ פרעדיג"ר.

(ב) אַתָּה תְדַבֵּר אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה וְשִׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ:

ב אַתְּ תְּמַלֵּל יָת כָּל דִּי אֲפַקְּדִנָּךְ וְאַהֲרֹן אָחוּךָ יְמַלֵּל עִם פַּרְעֹה וִישַׁלַּח יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעֵהּ:

רש"י ◄ אַתָּה תְדַבֵּר • פַּעַם אַחַת כָּל שְׁלִיחוּת וּשְׁלִיחוּת כְּפִי שֶׁשָּׁמַעְתָּ מִפִּי, וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יַמְלִיצֶנּוּ וְיַטְעִימֶנּוּ בְּאָזְנֵי פַּרְעֹה.

(ג) וַאֲנִי אַקְשֶׁה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְהִרְבֵּיתִי אֶת־אֹתֹתַי וְאֶת־מוֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:

ג וַאֲנָא אַקְשֵׁי יָת לִבָּא דְּפַרְעֹה וְאַסְגֵּיתִי יָת אַתְוָתַי וְיָת מוֹפְתַי בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י ◄ וַאֲנִי אַקְשֶׁה • מֵאַחַר שֶׁהִרְשִׁיעַ וְהִתְרִיס כְּנֶגְדִּי, וְגָלוּי לְפָנַי שֶׁאֵין נַחַת רוּחַ בָּאֻמּוֹת עוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים לָתֵת לֵב שָׁלֵם לָשׁוּב, טוֹב לִי שֶׁיִּתְקַשֶּׁה לִבּוֹ לְמַעַן הַרְבּוֹת בּוֹ אוֹתוֹתַי וְתַכִּירוּ אֶת גְּבוּרָתִי. וְכֵן מִדָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: מֵבִיא פֻּרְעָנוּת עַל הָאוּמּוֹת עוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וְיִירָאוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (צפניה ג) "הִכְרַתִּי גוֹיִם נָשַׁמּוּ פִּנּוֹתָם וְגוֹ'". "אָמַרְתִּי אַךְ תִּירְאִי אוֹתִי תִּקְחִי מוּסָר", וְאַף־עַל־פִּי־כֵן בְּחָמֵשׁ מַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת לֹא נֶאֱמַר: "וַיְחַזֵּק ה' אֶת לֵב פַּרְעֹה", אֶלָּא "וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה". (וְעַיֵּן בְּרא"ם שֶׁגּוֹרֵס כָּאן דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל: "בְּלֶכְתְּךָ לָשׁוּב" עַד "שַׂמְתִּי בְיָדֶךָ", וּכְדִלְעֵיל פָּרָשַׁת שְׁמוֹת בְּפָסוּק: "בְּלֶכְתְּךָ לָשׁוּב", עַיֵּן שָׁם).

~ נקודות משיחות קודש ~

גַּם עֹנֶשׁ הָאֻמּוֹת הִיא 'בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל'

עַל הַפָּסוּק בְּפָרָשָׁתֵנוּ "וַאֲנִי אַקְשֶׁה אֶת לֵב פַּרְעֹה" (ז, ג) פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י "טוֹב לִי שֶׁיִּתְקַשֶּׁה לִבּוֹ, לְמַעַן הַרְבּוֹת אֶת אוֹתוֹתַי וְתַכִּירוּ אֶת גְּבוּרָתִי, וְכֵן מִדָּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, מֵבִיא פֻּרְעָנוּת עַל אֻמּוֹת עוֹבְדֵי אֱלִילִים, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וְיִירָאוּ".

וְלִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ, חֲרֵי כַּאֲשֶׁר הָאֻמּוֹת מִתְנַהֲגִים בְּאֹפֶן הָרָאוּי לְעֹנֶשׁ, חֲרֵי זֶה כְּבָר טַעַם מַסְפִּיק שֶׁיָּבִיא הַקָּבָּ"ה פֻּרְעָנוּת עֲלֵיהֶם, וְאִם־כֵּן מַהוּ זֶה שֶׁ"מִדָּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה" הִיא שֶׁ"מֵבִיא פֻּרְעָנוּת עַל אֻמּוֹת עוֹבְדֵי אֱלִילִים" לֹא מִצַּד מַעֲשֵׂיהֶם אֶלָּא "כְּדֵי

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(ל) וְאָמַר בֵּין יָדָיו (בעודו עומד מולו): הִנֵּה אֲנִי עֵלֶג הַפֶּה וְאֵיךְ יְקַבֵּל מִמֶּנִּי פַּרְעֹה?

(א) אַזַי אָמַר ה' אֵלָיו: הַבֵּט, כִּי כְּבָר שַׂמְתִּיךָ לְבַעַל סַמְכוּת לְהוֹרוֹת בְּעִנְיָן פַּרְעֹה, וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יִהְיֶה מְתַרְגְּמָנְךָ.

(ב) אַתָּה תְּדַבֵּר עִם אַהֲרֹן אָחִיךָ כָּל פְּרָטֵי הַדְּבָרִים שֶׁאֲנִי פּוֹקֵד עָלֶיךָ, וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל פַּרְעֹה שֶׁיְּשַׁחְרֵר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ.

(ג) וַאֲנִי אַקְשֶׁה אֶת לֵב פַּרְעֹה, וְאֶפְעַל רִבּוּי סִימָנֵי וּרְאָיוֹתַי הַחוֹתְכוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֶׁיִּשְׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וְיִירָאוּ"?
וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה בְּהַקְדִּים מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל שֶׁהָעוֹלָם נִבְרָא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל וּבִשְׁבִיל הַתּוֹרָה (רש"י ר"פ בראשית). וּכְשֵׁם שֶׁהוּא בְּעֶצֶם הַבְּרִיאָה, שֶׁכֻּלָּהּ נִבְרְאָה בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל וְהַתּוֹרָה, כֵּן הוּא בְּכָל הַמְּאֹרָעוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, שֶׁמַּטְרָתָם הִיא שֶׁתַּגִּיעַ מִזֶּה תּוֹעֶלֶת לְיִשְׂרָאֵל וְהַתּוֹרָה.
וַאֲפִילוּ כַּאֲשֶׁר נִרְאֶה שֶׁיֵּשׁ סִיבָּה אַחֶרֶת לְמִאוֹרָע מְסֻיָּם, הִנֵּה בֶּאֱמֶת הַסִּיבָּה הָאֲמִתִּית וְהַפְּנִימִית לְהַמְּאוֹרָע הִיא הַתּוֹעֶלֶת שֶׁתַּגִּיעַ מִזֶּה לְיִשְׂרָאֵל.
וְזֶהוּ שֶׁגַּם הַפֻּרְעָנוּת עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם הִיא "כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וְיִירָאוּ", כִּי אַף שֶׁבְּחִיצוֹנִיּוּת נִרְאֶה שֶׁהַפֻּרְעָנוּת עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם הִיא רַק בִּשְׁבִילָם, שֶׁהֲרֵי מַה נּוֹגֵעַ לְיִשְׂרָאֵל מַה שֶּׁגּוֹי חָטָא וְהַקָּבָּ"ה מְעַנֵּישוֹ, הִנֵּה הָאֱמֶת הִיא שֶׁגַּם מְאֹרָעוֹת אֵלּוּ הֵם בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, כִּי הַטַּעַם הָאֲמִיתִי לַהֲבָאַת הַפֻּרְעָנוּת עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם הִיא "כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וְיִירָאוּ".
(על־פי 'לקוטי שיחות' כרך לו, עמוד 43 ואילך - מתוך 'לקראת שבת')

(ד) וְלֹא־יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פַּרְעֹה וְנָתַתִּי אֶת־יָדִי בְּמִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאֹתַי אֶת־עַמִּי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם בִּשְׁפָטִים גְּדֹלִים:

ד וְלָא יְקַבֵּל מִנְּכוֹן פַּרְעֹה וְאֶתֵּן יָת מָחַת גְּבֻרְתִּי בְּמִצְרָיִם וַאֲפֵיק יָת חֵילִי יָת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּדִינִין רַבְּרְבִין:

(ה) וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה בִּנְטֹתִי אֶת־יָדִי עַל־מִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם:

ה וְיִדְּעוּן מִצְרַיִם אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד אָרִים יָת מָחַת גְּבֻרְתִּי עַל מִצְרָיִם וַאֲפֵיק יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּינֵיהוֹן:

רש"י◄ אֶת יָדִי • יָד מַמָּשׁ, לְהַכּוֹת בָּהֶם.

(ו) וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתָם כֵּן עָשׂוּ:

ו וַעֲבַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּמָא דְּפַקִּיד יְיָ יָתְהוֹן כֵּן עֲבָדוּ:

(ז) וּמֹשֶׁה בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן בֶּן־שָׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְּרָם אֶל־פַּרְעֹה: פ

ז וּמֹשֶׁה בַּר תְּמָנָן שְׁנִין וְאַהֲרֹן בַּר תְּמָנָן וּתְלָת שְׁנִין בְּמַלָּלוּתְהוֹן עִם פַּרְעֹה:

~ יום רביעי כ"ב טבת ~

(ח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר:

ח וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לְמֵימָר:

(ט) כִּי יְדַבֵּר אֲלֵכֶם פַּרְעֹה לֵאמֹר תְּנוּ לָכֶם מוֹפֵת וְאָמַרְתָּ אֶל־אַהֲרֹן קַח אֶת־מַטְּךָ וְהַשְׁלֵךְ לִפְנֵי־פַרְעֹה יְהִי לְתַנִּין:

ט אֲרֵי יְמַלֵּל לְוָתְכוֹן פַּרְעֹה לְמֵימַר הָבוּ לְכוֹן אָתָא וְתֵימַר לְאַהֲרֹן סַב יָת חוּטְרָךְ וּרְמֵי קֳדָם פַּרְעֹה יְהֵי לְתַנִּינָא:

רש"י◄ מוֹפֵת • אוֹת לְהוֹדִיעַ שֶׁיֵּשׁ צֹרֶךְ (צָרוּךְ) בְּמִי שֶׁשּׁוֹלֵחַ אֶתְכֶם.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(ד) וְלֹא יְקַבֵּל מִכֶּם פַּרְעֹה כְּדֵי שֶׁאַפְעִיל אֶת מַכּוֹתַי בְּמִצְרַיִם, וְאוֹצִיא אֶת צִבְאוֹת עַמִּי, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּדִינִים עֲצוּמִים.
(ה) וְיִדְעוּ הַמִּצְרִים כִּי אֲנִי בּוֹרֵא הָעוֹלָם אִם אַנְחִית אֶת מַכּוֹתַי עֲלֵיהֶם, וְהוֹצֵאתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּינֵיהֶם.
(ו) וְעָשׂוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּפִי שֶׁפָּקַד עֲלֵיהֶם ה', כָּכָה עָשׂוּ.
(ז) וְהָיָה מֹשֶׁה בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן בֶּן שָׁלוֹשׁ וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה, עֵת דִּבְּרוּ שְׁנֵיהֶם אֶל פַּרְעֹה.
(ח) וְדִבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר.
(ט) אִם יְדַבֵּר אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה וְיֹאמַר:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(י) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיַּעֲשׂוּ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּשְׁלֵךְ אַהֲרֹן אֶת־מַטֵּהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וְלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיְהִי לְתַנִּין׃

י וְעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְוָת פַּרְעֹה וַעֲבָדוּ כֵן כְּמָא דִּפַקִּיד יְיָ וּרְמָא אַהֲרֹן יָת חוּטְרֵהּ קֳדָם פַּרְעֹה וְקָדָם עַבְדּוֹהִי וַהֲוָה לְתַנִּינָא׃

רש"י◄ לְתַנִּין • נָחָשׁ.

(יא) וַיִּקְרָא גַם־פַּרְעֹה לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְּׁפִים וַיַּעֲשׂוּ גַם־הֵם חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלַהֲטֵיהֶם כֵּן׃

יא וּקְרָא אַף פַּרְעֹה לְחַכִּימַיָּא וּלְחָרָשַׁיָּא וַעֲבָדוּ אַף אִנּוּן חָרָשֵׁי מִצְרַיִם בְּלַחֲשֵׁיהוֹן כֵּן׃

רש"י◄ בְּלַהֲטֵיהֶם • "בְּלַחֲשֵׁיהוֹן", וְאֵין לוֹ דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא, וְיֵשׁ לְדַמּוֹת לוֹ: (בראשית ג) "לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת", דּוֹמֶה שֶׁהִיא מִתְהַפֶּכֶת עַל־יְדֵי־לַחַשׁ.

(יב) וַיַּשְׁלִיכוּ אִישׁ מַטֵּהוּ וַיִּהְיוּ לְתַנִּינִם וַיִּבְלַע מַטֵּה־אַהֲרֹן אֶת־מַטֹּתָם׃

יב וּרְמוֹ גְּבַר חוּטְרֵהּ וַהֲווֹ לְתַנִּינַיָּא וּבְלַע חֵטְרָא דְּאַהֲרֹן יָת חֵטְרֵיהוֹן׃

רש"י◄ וַיִּבְלַע מַטֵּה אַהֲרֹן • (שבת צז) מֵאַחַר שֶׁחָזַר וְנַעֲשָׂה מַטֶּה, בָּלַע אֶת כֻּלָּן.

(יג) וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ ס

יג וְאִתַּקַּף לִבָּא דְּפַרְעֹה וְלָא קַבִּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דְּמַלִּיל יְיָ׃

(יד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כָּבֵד לֵב פַּרְעֹה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם׃

יד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אִתְיַקַּר (לפרש"י יַקִּיר) לִבָּא דְּפַרְעֹה סָרִיב לְשַׁלָּחָא עַמָּא׃

רש"י◄ כָּבֵד • תַּרְגּוּמוֹ "יַקִּיר", וְלֹא "אִתְיַקַּר", מִפְּנֵי שֶׁהוּא שֵׁם דָּבָר, כְּמוֹ: (שמות יח) "כִּי כָבֵד מִמְּךָ הַדָּבָר".

(טו) לֵךְ אֶל־פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר הִנֵּה יֹצֵא הַמַּיְמָה וְנִצַּבְתָּ לִקְרָאתוֹ עַל־שְׂפַת הַיְאֹר וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר־נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח בְּיָדֶךָ׃

טו אֲזֵיל לְוָת פַּרְעֹה בְּצַפְרָא הָא נָפִיק לְמַיָּא וְתִתְעַתַּד לְקַדָּמוּתֵהּ עַל כֵּיף נַהֲרָא וְחוּטְרָא דְּאִתְהַפִּיךְ לְחֻיְיָא תִּסַּב בִּידָךְ׃

רש"י◄ הִנֵּה יֹצֵא הַמַּיְמָה • לִנְקָבָיו, שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה עַצְמוֹ אֱלוֹהַּ וְאוֹמֵר שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִנְקָבָיו, וּמַשְׁכִּים וְיוֹצֵא לַנִּילוּס וְעוֹשֶׂה שָׁם צָרָכָיו (שמות רבה).

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

תְּנוּ לִי רְאָיָה חוֹתֶכֶת, אַזַי אֱמֹר לְאַהֲרֹן: קַח אֶת מַטְּךָ וְהַשְׁלֵךְ אוֹתוֹ בֵּין יָדָיו (למולו), יִתְהַוֶּה לְתַנִּין.

(י) וְנִכְנְסוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל פַּרְעֹה וְעָשׂוּ כָּךְ כְּמוֹ שֶׁדִּבֶּר ה׳, וְהִשְׁלִיךְ אַהֲרֹן אֶת מַטֵּהוּ בֵּין יָדֵי (מול) פַּרְעֹה וְשָׂרֵי צְבָאוֹ, וְנִהְיָה לְתַנִּין.

(יא) אַחֲרֵי זֹאת הִזְמִין פַּרְעֹה אֶת הַמַּדְעָנִים וְאֶת הַמְכַשְּׁפִים וְעָשׂוּ כָּכָה מַדְּעָנֵי מִצְרַיִם בְּמִסְתְּרֵיהֶם.

(יב) הִשְׁלִיךְ כָּל אִישׁ אֶת מַטֵּהוּ וְנִהְיוּ כְּמוֹ תַּנִּינִים, וַאֲזַי בָּלַע מַטֵּה אַהֲרֹן אֶת מַטּוֹתָם.

(יג) וְהִתְקַשָּׁה לֵב פַּרְעֹה וְלֹא קִבֵּל מֵהֶם כְּפִי שֶׁאָמַר ה׳.

(יד) וְדִבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה עֵת נַעֲשָׂה לִבּוֹ שֶׁל פַּרְעֹה כָּבֵד, וְסֵרֵב לְשַׁחְרֵר אֶת הָעָם.

(טו) צֵא לַדֶּרֶךְ אֵלָיו לִפְנֵי הָגֵץ הַחַמָּה, הִנֵּה הוּא יוֹצֵא אֶל הַמַּיִם, וַעֲמֹד לִקְרָאתוֹ עַל שְׂפַת הַנִּילוּס, וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ — קַח אוֹתוֹ בְּיָדְךָ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(טז) וְאָמַרְתָּ אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי בַּמִּדְבָּר וְהִנֵּה לֹא־שָׁמַעְתָּ עַד־כֹּה:

טז וְתֵימַר לֵהּ יְיָ אֱלָהָא דִיהוּדָאֵי שַׁלְחַנִי לְוָתָךְ לְמֵימַר שַׁלַּח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמַי בְּמַדְבְּרָא וְהָא לָא קַבֶּלְתָּא עַד כְּעָן:

רש"י◄ **עַד כֹּה** • עַד הֵנָּה, וּמִדְּרָשׁוֹ: עַד שֶׁתִּשְׁמַע מִמֶּנִּי מַכַּת בְּכוֹרוֹת שֶׁאֶפְתַּח בָּהּ בְּ"כֹּה": "כֹּה אָמַר ה' כַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה".

(יז) כֹּה אָמַר יְהוָה בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה הִנֵּה אָנֹכִי מַכֶּה ׀ בַּמַּטֶּה אֲשֶׁר־בְּיָדִי עַל־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר וְנֶהְפְּכוּ לְדָם:

יז כִּדְנַן אָמַר יְיָ בְּדָא תִּדַּע אֲרֵי אֲנָא יְיָ הָא אֲנָא מָחֵי בְּחֻטְרָא דִּי בִידִי עַל מַיָּא דִּי בְנַהֲרָא וְיִתְהַפְּכוּן לְדָמָא:

רש"י◄ **וְנֶהְפְּכוּ לְדָם** • לְפִי שֶׁאֵין גְּשָׁמִים יוֹרְדִים בְּמִצְרַיִם, וְנִילוּס עוֹלֶה וּמַשְׁקֶה אֶת הָאָרֶץ, וּמִצְרַיִם עוֹבְדִים לַנִּילוּס, לְפִיכָךְ הִלְקָה אֶת יְרָאָתָם, וְאַחַר־כָּךְ הִלְקָה אוֹתָם.

(יח) וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־בַּיְאֹר תָּמוּת וּבָאַשׁ הַיְאֹר וְנִלְאוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְאֹר: ס

יח וְנוּנֵי דִי בְנַהֲרָא תְּמוּת וּסְרִי נַהֲרָא וְיִלְאוּן מִצְרָאֵי לְמִשְׁתֵּי מַיָּא מִן נַהֲרָא:

רש"י◄ **וְנִלְאוּ מִצְרַיִם** • לְבַקֵּשׁ רְפוּאָה לְמֵי הַיְאֹר, שֶׁיִּהְיוּ רְאוּיִין לִשְׁתּוֹת.

(יט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן קַח מַטְּךָ וּנְטֵה־יָדְךָ עַל־מֵימֵי מִצְרַיִם עַל־נַהֲרֹתָם ׀ עַל־יְאֹרֵיהֶם וְעַל־אַגְמֵיהֶם וְעַל כָּל־מִקְוֵה מֵימֵיהֶם וְיִהְיוּ־דָם וְהָיָה דָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וּבָעֲצִים וּבָאֲבָנִים:

יט וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֱמַר לְאַהֲרֹן טוֹל חֻטְרָךְ וַאֲרִים יְדָךְ עַל מַיָּא דְמִצְרַיִם עַל נַהֲרֵיהוֹן עַל אֲרַתֵּיהוֹן וְעַל אַגְמֵיהוֹן וְעַל כָּל בֵּית כְּנִישׁוּת מֵימֵיהוֹן וִיהוֹן דְּמָא וִיהֵי דְמָא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם וּבְמָנֵי אָעָא וּבְמָנֵי אַבְנָא:

רש"י◄ **אֱמֹר אֶל אַהֲרֹן** • לְפִי שֶׁהֵגֵן הַיְאֹר עַל מֹשֶׁה כְּשֶׁנִּשְׁלַךְ לְתוֹכוֹ, לְפִיכָךְ לֹא לָקָה עַל־יָדוֹ, לֹא בַּדָּם וְלֹא בַּצְּפַרְדְּעִים, וְלָקָה עַל־יְדֵי אַהֲרֹן. **נַהֲרֹתָם** • הֵם נְהָרוֹת הַמּוֹשְׁכִים כְּעֵין נְהָרוֹת שֶׁלָּנוּ. **יְאֹרֵיהֶם** • הֵם בְּרֵכוֹת וְנִגְּרִים הָעֲשׂוּיוֹת בִּידֵי אָדָם מִשְּׁפַת הַנָּהָר לַשָּׂדוֹת, וְנִילוּס מֵימָיו מִתְבָּרְכִים, וְעוֹלֶה דֶּרֶךְ הַיְאֹרִים וּמַשְׁקֶה הַשָּׂדוֹת. **אַגְמֵיהֶם** • קְבוּצַת מַיִם שֶׁאֵינָן נוֹבְעִין וְאֵינָן מוֹשְׁכִין, אֶלָּא עוֹמְדִין בְּמָקוֹם אֶחָד וְקוֹרִין לוֹ אשטנ"ק. **בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם** • אַף בַּמְּרְחָצָאוֹת וּבָאַמְבַּטָּאוֹת שֶׁבַּבָּתִּים. **וּבָעֲצִים וּבָאֲבָנִים** • מַיִם שֶׁבִּכְלֵי עֵץ וּבִכְלֵי אֶבֶן.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(טז) וֶאֱמֹר לוֹ: ה', אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים, שֶׁגֵּר אוֹתִי אֵלֶיךָ בֶּאֱמִירָה: שַׁחְרֵר אֶת עַמִּי כְּדֵי שֶׁיַּעַבְדוּ אוֹתִי בַּמִּדְבָּרִיּוֹת, וְהִנֵּה לֹא קִבַּלְתָּ זֹאת עַד עַכְשָׁו.

(יז) כָּךְ אָמַר ה', בְּאֹפֶן זֶה: דַּע כִּי אֲנִי בּוֹרֵא הָעוֹלָם הַמַּעֲנִישׁ, הֲרִינִי מַכֶּה בַּמַּטֶּה אֲשֶׁר בְּיָדִי אֶת הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּנִּילוּס, וְיֵהָפְכוּ לִהְיוֹת דָּם.

(יח) וְהַדָּגִים אֲשֶׁר בַּנִּילוּס יִהְיוּ נִרְאִים כְּאִלּוּ הֵם מֵתִים, וְיַעֲלֶה רֵיחַ רַע מִן הַנִּילוּס, וְלֹא יַעֲלֶה בְּיַד הַמִּצְרִיִּים לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן הַנִּילוּס.

(יט) וְדִבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה, אֱמֹר לְאַהֲרֹן: קַח אֶת מַטֶּךָ, וְהוֹשֵׁט קָדִימָה אֶת יָדְךָ עַל מֵימֵי הַמִּצְרִים וְנַהֲרוֹתָם וּמִפְרְצֵיהֶם וַאֲגַמֵּיהֶם וּשְׁאָר מְקוֹמוֹת אֲגִירַת מֵימֵיהֶם, וְהֵם יֵהָפְכוּ לְדָם, וְיִהְיֶה דָּם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְתוֹךְ כְּלֵי הָעֵץ וּכְלֵי הָאֶבֶן.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(כ) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיָּרֶם בַּמַּטֶּה וַיַּךְ אֶת־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר לְעֵינֵי פַרְעֹה וּלְעֵינֵי עֲבָדָיו וַיֵּהָפְכוּ כָּל־הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּיְאֹר לְדָם:

כ וַעֲבָדוּ כֵּן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּמָא דִּפַקִּיד יְיָ וַאֲרִים בְּחֻטְרָא וּמְחָא יָת מַיָּא די בְּנַהֲרָא לְעֵינֵי פַרְעֹה וּלְעֵינֵי עַבְדּוֹהִי וְאִתְהַפִּיכוּ כָּל מַיָּא די בְּנַהֲרָא לְדִמָא:

(כא) וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־בַּיְאֹר מֵתָה וַיִּבְאַשׁ הַיְאֹר וְלֹא־יָכְלוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְאֹר וַיְהִי הַדָּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

כא וְנוּנֵי די בְּנַהֲרָא מִיתוּ וּסְרִי נַהֲרָא וְלָא יְכִילוּ מִצְרָאֵי לְמִשְׁתֵּי מַיָּא מִן נַהֲרָא וַהֲוָה דְּמָא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

(כב) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלָטֵיהֶם וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה:

כב וַעֲבָדוּ כֵּן חָרְשֵׁי מִצְרַיִם בְּלַחֲשֵׁיהוֹן וְאִתַּקַּף לִבָּא דְּפַרְעֹה וְלָא קַבִּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דְּמַלִּיל יְיָ:

רש"י ◄ בְּלָטֵיהֶם • לַחַשׁ שֶׁאוֹמְרִין אוֹתוֹ בַּלָּט וּבַחֲשַׁאי. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: (סנהדרין סז) בְּלָטֵיהֶם, מַעֲשֶׂה שֵׁדִים. בְּלַהֲטֵיהֶם, מַעֲשֶׂה כְּשָׁפִים. וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה • לוֹמַר:

עַל־יְדֵי מְכַשְּׁפוּת אַתֶּם עוֹשִׂים כֵּן, (מנחות פה) תֶּבֶן אַתֶּם מַכְנִיסִין לָעָפָר, עִיר שֶׁכֻּלָּהּ תֶּבֶן? אַף אַתֶּם מְבִיאִים מְכַשְּׁפוּת לְמִצְרַיִם שֶׁכֻּלָּהּ כְּשָׁפִים.

(כג) וַיִּפֶן פַּרְעֹה וַיָּבֹא אֶל־בֵּיתוֹ וְלֹא־שָׁת לִבּוֹ גַּם־לָזֹאת:

כג וְאִתְפְּנִי פַרְעֹה וְעַל לְבֵיתֵהּ וְלָא שַׁוִי לִבֵּהּ אַף לְדָא:

רש"י ◄ גַּם לָזֹאת • לְמוֹפֵת הַמַּטֶּה שֶׁנֶּהֱפַךְ לְתַנִּין, וְלֹא לְזֶה שֶׁל דָּם.

(כד) וַיַּחְפְּרוּ כָל־מִצְרַיִם סְבִיבֹת הַיְאֹר מַיִם לִשְׁתּוֹת כִּי לֹא יָכְלוּ לִשְׁתּוֹת מִמֵּימֵי הַיְאֹר:

כד וַחָפְרוּ כָל מִצְרָאֵי סַחֲרָנוּת נַהֲרָא מַיָּא לְמִשְׁתֵּי אֲרֵי לָא יְכִילוּ לְמִשְׁתֵּי מִמַּיָּא דִּנַהֲרָא:

(כה) וַיִּמָּלֵא שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת־יְהוָה אֶת־הַיְאֹר: פ

כה וְאַשְׁלֵם שִׁבְעַת יוֹמִין בָּתַר דִּמְחָא יְיָ יָת נַהֲרָא:

רש"י ◄ וַיִּמָּלֵא • מִנְיַן שִׁבְעַת יָמִים שֶׁלֹּא שָׁב הַיְאוֹר לְקַדְמוּתוֹ, שֶׁהָיְתָה הַמַּכָּה מְשַׁמֶּשֶׁת רְבִיעַ חֹדֶשׁ, וּשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים הָיָה מֵעִיד וּמַתְּרֶה בָּהֶם (בשמות רבה).

~ נקודות משיחות קודש ~

וַיִּמָּלֵא שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת ה' אֶת הַיְאֹר (ז, כה)
וַיִּמָּלֵא מִנְיַן שִׁבְעַת יָמִים, שֶׁלֹּא שָׁב הַיְאוֹר לְקַדְמוּתוֹ, שֶׁהָיְתָה מַכָּה מְשַׁמֶּשֶׁת רְבִיעַ חֹדֶשׁ, וּשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים הָיָה מֵעִיד וּמַתְּרֶה בָּהֶם (רש"י)

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(כ) וְעָשׂוּ כָּכָה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּפִי שֶׁאָמַר ה', וְהֵרִים (אהרון) אֶת הַמַּטֶּה וְהִכָּה אֶת הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּנִּילוּס בְּנוֹכְחוּת פַּרְעֹה וְשָׂרֵי צִבְאוֹ, וְנֶהֱפְכוּ כָּל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּנִּילוּס לְדָם.
(כא) וְהַדָּגִים אֲשֶׁר בַּנִּילוּס נִרְאוּ כְּאִלּוּ הֵם מֵתִים, וְעָלָה רֵיחַ רַע מִן הַנִּילוּס וְלֹא עָלָה בְּיַד הַמִּצְרִיִּים לִשְׁתּוֹת מִמֶּנּוּ מַיִם, וְנִהְיָה הַדָּם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם.
(כב) וְעָשׂוּ כָּכָה מַדְּעָנֵי מִצְרַיִם בְּמִסְתְּרֵיהֶם, וְהִתְקַשָּׁה לֵב פַּרְעֹה וְלֹא קִבֵּל מֵהֶם כְּפִי שֶׁאָמַר ה'.
(כג) אַחֲרֵי זֹאת פָּנָה פַּרְעֹה לְדַרְכּוֹ וְנִכְנַס אֶל בֵּיתוֹ וְלֹא שָׂם לִבּוֹ לָזֶה גַּם כֵּן.
(כד) וּלְכָךְ חָפְרוּ כָּל הַמִּצְרִיִּים בְּאֵרוֹת סְבִיב הַנִּילוּס, בְּאֵרוֹת כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתּוּ מֵהֶן, כִּי לֹא יָכְלוּ לִשְׁתּוֹת מִמֵּי הַנִּילוּס.
(כה) וְכַאֲשֶׁר נִשְׁלְמוּ שִׁבְעָה יָמִים שֶׁהִכָּה ה' אֶת הַנִּילוּס, אָז לְאַחַר מִכֵּן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לְכָל מַכָּה הֵקְצַב חֹדֶשׁ, כְּדֵי שֶׁנִּקְבַּע מֵרֹאשׁ שֶׁבָּרֵבַע הָרִאשׁוֹן שֶׁל הַחֹדֶשׁ תִּהְיֶה הַמַּכָּה, וּבִשְׁלִשֶׁת רִבְעֵי הַחֹדֶשׁ הָאַחֲרוֹנִים תִּהְיֶה הַהַתְרָאָה. וְיֵשׁ לִתְמֹהַּ: חֲרֵי הַהַתְרָאָה הִיא הַקַּדָּמָה וְאַזְהָרָה לִקְרַאת הַמַּכָּה הַבָּאָה, וּמַדּוּעַ הַזְּמַן שֶׁנִּקְצַב מֵרֹאשׁ הוּא בְּאֹפֶן שֶׁקֹּדֶם תָּבוֹא הַמַּכָּה וְרַק לְאַחַר־מִכֵּן הַהַתְרָאָה?

וְהַבֵּאוּר: הַהַתְרָאוֹת לֹא הָיוּ לְשֵׁם אַזְהָרָה וְאִיּוּם בִּלְבַד עַל פַּרְעֹה, אֶלָּא הֵן עַצְמָן נוֹעֲדוּ לְצַעֲרוֹ וּלְיַסְּרוֹ, בְּעֶצֶם הַדָּבָר שֶׁמֹּשֶׁה מְדַבֵּר דְּבָרִים כָּאֵלֶּה לִפְנֵי פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם. יִסּוּרִים אֵלּוּ גְּדוֹלִים יוֹתֵר כַּאֲשֶׁר הֵם בָּאִים מִיַּד לְאַחַר הַמַּכָּה, וְכָךְ נִשְׁבַּר פַּרְעֹה וְנִכְנַע לִבּוֹ עוֹד יוֹתֵר.

מִכָּאן הוֹרָאָה בַּעֲבוֹדַת ה': יֵשׁ לִשְׁבֹּר וּלְהַכְנִיעַ, עַד כְּדֵי נִצָּחוֹן מֻחְלָט, אֶת הַהִתְנַגְּדוּת לַקָּדֶשׁ. לְמַעַן הַנִּצָּחוֹן פּוֹתֵחַ הַמֶּלֶךְ וּמְכַזְּבוּ גַּם אוֹצָרוֹת כְּמוּסִים (כַּמֻּסְכָּר בְּמַאֲמָרֵי 'בָּאתִי לְגַנִּי' בְּ"הֶמְשֵׁךְ יו"ד שְׁבָט', שֶׁשַּׁבָּת פָּרָשַׁת "וָאֵרָא" הִיא בְּרֹב הַשָּׁנִים שַׁבָּת מְבָרְכִים הַחֹדֶשׁ שְׁבָט), וּלְצֹרֶךְ נִצָּחוֹן זֶה נִתְּנוּ הָאוֹצָרוֹת הַלָּלוּ לְיָדָיו שֶׁל כָּל יְהוּדִי, גַּם בַּתְּקוּפָה הַחֲשׁוּכָה שֶׁל עִקְבְתָא דִּמְשִׁיחָא, כְּדֵי לְהָבִיא אֶת הַנִּצָּחוֹן הַמֻּחְלָט בַּגְּאֻלָּה הַשְּׁלֵמָה.

(לקוטי שיחות, כרך לא, עמוד 39 - מתוך 'התקשרות')

(כו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי:

כו וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עוּל לְוָת פַּרְעֹה וְתֵימַר לֵהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ שַׁלַּח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי:

(כז) וְאִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ הִנֵּה אָנֹכִי נֹגֵף אֶת־כָּל־גְּבוּלְךָ בַּצְּפַרְדְּעִים:

כז וְאִם סָרִיב אַתְּ לְשַׁלָּחָא הָא אֲנָא מָחֵי יָת כָּל תְּחוּמָךְ בְּעֲרִדְעָנְיָא:

רש"י◄ **וְאִם מָאֵן אַתָּה** • וְאִם סַרְבָּן אַתָּה. "מָאֵן" כְּמוֹ מְמָאֵן, מְסָרֵב, אֶלָּא כִּינָּה הָאָדָם עַל שֵׁם הַמִּפְעָל, כְּמוֹ: שָׁלֵו וְשָׁקֵט, סָר וְזָעֵף (מלכים א כ). **נֹגֵף אֶת כָּל גְּבוּלְךָ** • מַכָּה, וְכֵן כָּל לְשׁוֹן 'מַגֵּפָה' אֵינוֹ לְשׁוֹן מִיתָה אֶלָּא לְשׁוֹן מַכָּה, וְכֵן: (שמות כא) "וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה", אֵינוֹ לְשׁוֹן מִיתָה, וְכֵן: (ירמיה יג) "וּבְטֶרֶם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם", (תהלים צא) "פֶּן תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ", (ישעיה ח) "וּלְאֶבֶן נֶגֶף".

(כח) וְשָׁרַץ הַיְאֹר צְפַרְדְּעִים וְעָלוּ וּבָאוּ בְּבֵיתֶךָ וּבַחֲדַר מִשְׁכָּבְךָ וְעַל־מִטָּתֶךָ וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאֲרֹתֶיךָ:

כח וִירַבֵּי נַהֲרָא עֲרִדְעָנְיָא וְיִסְּקוּן וְיֵעֱלוּן בְּבֵיתָךְ וּבְאִדְּרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָךְ וְעַל עַרְסָךְ וּבְבֵית עַבְדָּיךְ וּבְעַמָּךְ וּבְתַנּוּרָךְ וּבְאַצְוָתָךְ:

רש"י◄ **וְעָלוּ** • מִן הַיְאֹר. **בְּבֵיתֶךָ** • וְאַחַר־כָּךְ בְּבָתֵּי עֲבָדֶיךָ. הוּא הִתְחִיל בָּעִצָּה תְּחִלָּה: "וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ", וּמִמֶּנּוּ הִתְחִילָה הַפֶּרֶעָנוּת (סוטה יא. ושמות רבה).

(כט) וּבְכָה וּבְעַמְּךָ וּבְכָל־עֲבָדֶיךָ יַעֲלוּ הַצְּפַרְדְּעִים:

כט וּבְךָ וּבְעַמָּךְ וּבְכָל עַבְדָּיךְ יִסְּקוּן עֲרִדְעָנְיָא:

רש"י◄ **וּבְכָה וּבְעַמְּךָ** • (סנהדרין פ) בְּתוֹךְ מְעֵיהֶם נִכְנָסִין וּמְקַרְקְרִין.

ח (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־יָדְךָ בְּמַטֶּךָ עַל־הַנְּהָרֹת עַל־הַיְאֹרִים וְעַל־הָאֲגַמִּים וְהַעַל אֶת־הַצְּפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

א וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֱמַר לְאַהֲרֹן אֲרִים יָת יְדָךְ בְּחֻטְרָךְ עַל נַהֲרַיָּא עַל אֲרַתַּיָּא וְעַל אַגְמַיָּא וְאַסֵּיק יָת עֲרִדְעָנְיָא עַל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(כו) אָמַר ה' לְמֹשֶׁה, הִכָּנֵס אֶל פַּרְעֹה וֶאֱמֹר לוֹ: כָּךְ אָמַר ה' שַׁחְרֵר אֶת עַמִּי כְּדֵי שֶׁיַּעַבְדוּ אוֹתִי.

(כז) וְלָכֵן אִם תְּסָרֵב לְשַׁחְרֵר אוֹתָם, הֲרֵינִי תּוֹקֵף בְּכֹחַ רַב אֶת תְּחוּם שִׁפּוּטְךָ בַּצְּפַרְדְּעִים.

(כח) וְיִסְעוּ הַצְּפַרְדְּעִים מִן הַנִּילוּס וְיַעֲלוּ וְיִכָּנְסוּ בְּבֵיתְךָ וּבְתוֹךְ הַמָּקוֹם הָאָטוּם מֵחֲלוֹנוֹת שֶׁבּוֹ מִשְׁכָּבְךָ לִשְׁנָה, וְעַל מִטָּתְךָ וּבְתוֹךְ תַּנּוּרֶיךָ וּבִמְקוֹמוֹת לִישַׁת בְּצֵקְךָ.

(כט) וּבְתוֹךְ גּוּפְךָ וְגוּף עַמְּךָ וְשָׁרֵי צְבָאֶךָ — יַעֲלוּ הַצְּפַרְדְּעִים.

(א) וְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה, אֱמֹר לְאַהֲרֹן: הוֹשֵׁט קָדִימָה אֶת יָדְךָ עִם מַטֶּךָ עַל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ נקודות משיחות קודש ~

"דָם" ו"צְפַרְדֵּעַ" בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם

הִנֵּה אָמְרוּ חֲז"ל "בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חַיָּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יָצָא מִמִּצְרַיִם", וּמְבֹאָר בָּזֶה בַּתַּנְיָא (פמ"ז) "וְהִיא יְצִיאַת נֶפֶשׁ הָאֱלוֹקִית מִמַּאֲסַר הַגּוּף דְּחִוְיָא לִיכָּלֵל בְּיִחוּד אוֹר א"ס ב"ה עַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת בְּכָלָל . ." וּכְמוֹ שֶׁהִיְצִיאָה מִמִּצְרַיִם הִתְחִילָה עַל יְדֵי עֶשֶׂר מַכּוֹת, כְּמוֹ־כֵן הוּא בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁתְּחִלַּת הִיְצִיאָה מִמַּאֲסַר הַגּוּף הוּא עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּעֶשֶׂר מַכּוֹת, וְרֹאשֵׁיתָם מַכַּת דָּם וּמַכַּת צְפַרְדֵּעַ.

מַכַּת דָּם: עִנְיַן הַמַּכָּה הָיָה הַכָּאַת מֵי הַיְאוֹר שֶׁנֶּהְפְּכוּ לְדָם, וְעִנְיָנוֹ בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם הוּא; טֶבַע הַמַּיִם הוּא קַר וָלַח, וְהַיְנוּ הַקְּרִירוּת בַּעֲבוֹדַת ה', וְדַם מוֹרֶה עַל חַיּוּת, שֶׁכֵּן "הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ". וְזוֹהִי הָעֲבוֹדָה דְּמַכַּת דָּם לְהַכְנִיס חַיּוּת בַּעֲבוֹדַת ה' בִּמְקוֹם הַקְּרִירוּת. וּמַכָּה זוֹ הִיא הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁכֵּן מֵהַקְּרִירוּת לְעִנְיְנֵי קְדֻשָּׁה יְכוֹלִים לָבוֹא אַחַר־כָּךְ כָּל הַדְּבָרִים הַמְּנַגְּדִים לַקְּדֻשָּׁה.

לְאַחַר מִכֵּן בָּאָה מַכַּת צְפַרְדֵּעַ, וְעִנְיָנָהּ בַּעֲבוֹדַת ה' לְהַכְנִיס קְרִירוּת בְּעִנְיְנֵי גַּשְׁמִיּוּת וְחָמְרִיּוּת, שֶׁכֵּן צְפַרְדֵּעַ הִיא בְּרִיאַת הַמַּיִם (שמו"ר פ"י, ג) וְהִיא נִכְנְסָה בְּבָתֵּי הַמִּצְרִיִּים, וְעַד שֶׁנִּכְנְסָה "בְּתַנּוּרֶיךָ" וְהַיְנוּ לְהַכְנִיס קְרִירוּת בְּתֹקֶף הַחֹם בַּגַּשְׁמִיּוּת וְחָמְרִיּוּת.

וּב' עִנְיָנִים אֵלּוּ הֵם תְּחִלַּת הָעֲבוֹדָה שֶׁעַל־יָדָם יֵצֵא הָאָדָם מֵהַמֵּיצָרִים וּגְבוּלִים שֶׁלּוֹ.

(על־פי לקוטי־שיחות כרך א עמ' 119 - מתוך 'לקראת שבת')

(ב) וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ עַל מֵימֵי מִצְרָיִם וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ וַתְּכַס אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

ב וַאֲרֵים אַהֲרֹן יָת יְדֵהּ עַל מַיָּא דְּמִצְרָאֵי וּסְלִיקַת עֲרַדְעָנְיָא וַחֲפַת יָת אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ **וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ •** (שמות רבה) צְפַרְדֵּעַ אַחַת הָיְתָה, וְהָיוּ מַכִּין אוֹתָהּ וְהִיא מַתֶּזֶת נְחִילִים נְחִילִים, זֶהוּ מִדְּרָשׁוֹ. וּפְשׁוּטוֹ יֵשׁ לוֹמַר: שִׁירוּץ הַצְּפַרְדְּעִים קוֹרֵא לְשׁוֹן יְחִידוּת, וְכֵן: "וַתְּהִי הַכִּנָּם", הָרְחִישָׁה, גדוליר"א בְּלַעַ"ז, וְאַף "וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ", גרינוליר"א בְּלַעַ"ז.

(ג) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם וַיַּעֲלוּ אֶת־הַצְּפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

ג וַעֲבַדוּ כֵּן חָרְטֻמַיָּא בְּלַחֲשֵׁיהוֹן וְאַסִּיקוּ יָת עֲרַדְעָנְיָא עַל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

(ד) וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְיָסֵר הַצְּפַרְדְּעִים מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי וַאֲשַׁלְּחָה אֶת־הָעָם וְיִזְבְּחוּ לַיהוָה:

ד וּקְרָא פַרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר צַלּוּ קֳדָם יְיָ וְיַעְדֵּי עֲרַדְעָנְיָא מִנִּי וּמֵעַמִּי וְאֶשְׁלַח יָת עַמָּא וְיִדְבְּחוּן קֳדָם יְיָ:

(ה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה הִתְפָּאֵר עָלַי לְמָתַי אַעְתִּיר לְךָ וְלַעֲבָדֶיךָ וּלְעַמְּךָ לְהַכְרִית הַצְּפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה:

ה וַאֲמַר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה שְׁאַל לָךְ גְּבוּרָא הַב לִי זְמַן לְאֵמָתַי אֶצַּלֵּי עֲלָךְ וְעַל עַבְדָּיךְ וְעַל עַמָּךְ לְשֵׁיצָאָה עֲרַדְעָנְיָא מִנָּךְ וּמִבָּתָּיךְ לְחוֹד בְּנַהֲרָא תִּשְׁתָּאֲרָן:

רש"י◄ **הִתְפָּאֵר עָלַי •** כְּמוֹ (ישעיה י) "הַיִּתְפָּאֵר הַגַּרְזֶן עַל הַחוֹצֵב בּוֹ"? מִשְׁתַּבֵּחַ לוֹמַר: אֲנִי גָּדוֹל מִמְּךָ, וניט"ר בְּלַעַ"ז, וְכֵן: "הִתְפָּאֵר עָלַי" — הִשְׁתַּבַּח לְהִתְחַכֵּם וְלִשְׁאֹל דָּבָר גָּדוֹל וְלוֹמַר שֶׁלֹּא אוּכַל לַעֲשׂוֹתוֹ.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

הַנְּהָרוֹת וְעַל הַמִּפְרָצִים וְעַל הָאֲגַמִּים, וְהַעֲלֵה אֶת הַצְּפַרְדְּעִים עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם.

(ב) וְהוֹשִׁיט אַהֲרֹן אֶת יָדוֹ עַל מֵימֵי הַמִּצְרִיִּים, וּלְכָךְ עָלוּ הַצְּפַרְדְּעִים וְכִסּוּ אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם.

(ג) וְעָשׂוּ כֵּן הַמַּדְעָנִים בְּמִסְתָּרֵיהֶם, וְהֶעֱלוּ אֶת הַצְּפַרְדְּעִים עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם.

(ד) וְקָרָא פַּרְעֹה לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וְאָמַר: הַעְתִּירוּ אֶל ה' וְיָסִיר אֶת הַצְּפַרְדְּעִים מִמֶּנִּי וּמֵעַם עַמִּי כְּדֵי שֶׁאֲשַׁחְרֵר אֶת הָעָם, בַּעֲבוּר שֶׁיִּזְבַּח לָה'.

(ה) אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: הַצַּע לִי מָתַי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לְמָתַי אַעְתִּיר לְךָ• אֶת אֲשֶׁר אַעְתִּיר לְךָ הַיּוֹם עַל הַכְּרָתַת הַצְּפַרְדְּעִים, לְמָתַי תִּרְצֶה שֶׁיִּכָּרְתוּ, וְתִרְאֶה אִם אַשְׁלִים דְּבָרַי לַמּוֹעֵד שֶׁתִּקְבַּע לִי. אִלּוּ נֶאֱמַר: "מָתַי אַעְתִּיר", הָיָה מַשְׁמַע מָתַי אֶתְפַּלֵּל, עַכְשָׁו שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמָתַי", מַשְׁמַע: אֲנִי הַיּוֹם אֶתְפַּלֵּל עָלֶיךָ שֶׁיִּכָּרְתוּ הַצְּפַרְדְּעִים לַזְּמַן שֶׁתִּקְבַּע לִי, אֱמֹר לְאֵיזֶה יוֹם תִּרְצֶה שֶׁיִּכָּרְתוּ. "אַעְתִּיר", "הַעְתִּירוּ" וְ"הַעְתַּרְתִּי", וְלֹא נֶאֱמַר: אֶעְתַּר, עִתְּרוּ וְעָתַרְתִּי, מִפְּנֵי שֶׁכָּל לְשׁוֹן עָתֹר, הַרְבּוֹת פַּלֵּל הוּא, וְכַאֲשֶׁר יֵאָמֵר: הַרְבּוּ, אַרְבֶּה וְהִרְבֵּיתִי, לְשׁוֹן הִפְעִיל, כָּךְ יֵאָמֵר: אַעְתִּיר, הַעְתִּירוּ וְהַעְתַּרְתִּי דְּבָרִים, וְאָב לְכֻלָּם: (יחזקאל לה) הֶעְתַּרְתֶּם עָלַי דִּבְרֵיכֶם, הִרְבֵּיתֶם.

(ו) וַיֹּאמֶר לְמָחָר וַיֹּאמֶר כִּדְבָרְךָ לְמַעַן תֵּדַע כִּי־אֵין כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ:

ו וַאֲמַר לְמִחַר וַאֲמַר כְּפִתְגָמָךְ בְּדִיל דְּתִדַּע אֲרֵי לֵית כַּיְיָ אֱלָהָנָא:

רש"י◄ וַיֹּאמֶר לְמָחָר• הִתְפַּלֵּל הַיּוֹם שֶׁיִּכָּרְתוּ לְמָחָר.

~ יום חמישי כ"ג טבת ~

(ז) וְסָרוּ הַצְּפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ וּמֵעֲבָדֶיךָ וּמֵעַמֶּךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה:

ז וְיֶעְדּוּן עֲרַדְעָנַיָּא מִנָּךְ וּמִבָּתָּיךְ וּמֵעַבְדָּיךְ וּמֵעַמָּךְ לְחוֹד בְּנַהֲרָא יִשְׁתָּאֲרָן:

(ח) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מֵעִם פַּרְעֹה וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה עַל־דְּבַר הַצְּפַרְדְּעִים אֲשֶׁר־שָׂם לְפַרְעֹה:

ח וּנְפַק מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִלְּוָת פַּרְעֹה וְצַלִּי מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ עַל עֵסַק עֲרַדְעָנַיָּא דִּי שַׁוִּי לְפַרְעֹה:

רש"י◄ וַיֵּצֵא וַיִּצְעַק• מִיָּד, שֶׁיִּכָּרְתוּ לְמָחָר.

(ט) וַיַּעַשׂ יְהוָה כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּמֻתוּ הַצְּפַרְדְּעִים מִן־הַבָּתִּים מִן־הַחֲצֵרֹת וּמִן־הַשָּׂדֹת:

ט וַעֲבַד יְיָ כְּפִתְגָּמָא דְּמֹשֶׁה וּמִיתוּ עֲרַדְעָנַיָּא מִן בָּתַּיָּא מִן דָּרָתָא וּמִן חַקְלָתָא:

(י) וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם חֲמָרִם חֲמָרִם וַתִּבְאַשׁ הָאָרֶץ:

י וּכְנָשׁוּ יָתְהוֹן דְּגוּרִין דְּגוּרִין וּסְרִיאוּ עַל אַרְעָא:

רש"י◄ חֲמָרִים חֲמָרִים• צְבוּרִים צְבוּרִים, כְּתַרְגּוּמוֹ: דְּגוּרִין, דְּגוּרִין, גַּלִּין.

(יא) וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי הָיְתָה הָרְוָחָה וְהַכְבֵּד אֶת־לִבּוֹ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: ס

יא וַחֲזָא פַּרְעֹה אֲרֵי הֲוַת רַוְחָתָא וְיִתְיַקַּר יָת לִבֵּהּ וְלָא קַבִּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דְּמַלִּיל יְיָ:

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

תִּרְצֶה כִּי אַעְתִּיר לְךָ וּלְשָׁרֵי צְבָאֲךָ וּלְעַמְּךָ בַּעֲבוּר שֶׁיִּפְסְקוּ הַצְּפַרְדְּעִים מֵעָלֶיךָ וּמֵעִם בֵּית מְגוּרְךָ, וְיִשָּׁאֲרוּ בַּנִּילוּס בִּלְבַד.

(ו) אָמַר פַּרְעֹה: מָחָר. אָמַר לוֹ: כְּשֵׁם שֶׁאָמַרְתָּ יִהְיֶה, זֹאת כְּדֵי שֶׁתֵּדַע כִּי אֵין כְּדֶגְמַת ה' אֱלֹהֵינוּ.

(ז) כִּי יָסוּרוּ הַצְּפַרְדְּעִים מֵעָלֶיךָ וּמֵעִם בָּתֶּיךָ מְגוּרֶיךָ וְשָׂרֵי צְבָאֶךָ וְעַמְּךָ, וְיִשָּׁאֲרוּ בַּנִּילוּס בִּלְבַד.

(ח) וְכַאֲשֶׁר יָצְאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מֵעִם פַּרְעֹה, קָרָא מֹשֶׁה אֶל ה' בְּסִבַּת הַצְּפַרְדְּעִים אֲשֶׁר הֵבִיא אוֹתָם עַל פַּרְעֹה.

(ט) וְעָשָׂה ה' כְּפִי שֶׁאָמַר מֹשֶׁה, וּלְכָךְ מֵתוּ הַצְּפַרְדְּעִים שֶׁבַּבָּתִּים וּבַחֲצֵרוֹת וּבַכְּפָרִים.

(י) וְאָסְפוּ אוֹתָם עֲרֵמוֹת עֲרֵמוֹת, וְעָלָה רֵיחַ רַע מִן הָאֲדָמָה מֵהֶם.

(יא) וְכַאֲשֶׁר רָאָה פַּרְעֹה כִּי הָיְתָה הִתְאוֹשְׁשׁוּת, הִכְבִּיד אֶת לִבּוֹ וְלֹא קִבֵּל מֵהֶם כְּפִי שֶׁאָמַר ה'.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **וְהַכְבֵּד אֶת־לִבּוֹ** • לְשׁוֹן פָּעֹל הוּא, כְּמוֹ: "הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ", וְכֵן: (מלכים ב ג) "וְהַכּוֹת אֶת מוֹאָב", (שמואל א כב) "וְשָׁאוֹל לוֹ בֵּאלֹהִים", (מלכים א כ) "הַכֵּה וּפְצֹעַ". **כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה'** • וְהֵיכָן דִּבֵּר? "וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה".

(יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־מַטְּךָ וְהַךְ אֶת־עַפַּר הָאָרֶץ וְהָיָה לְכִנִּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

יב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֱמַר לְאַהֲרֹן אֲרֵים יָת חֻטְרָךְ וּמְחָא יָת עַפְרָא דְּאַרְעָא וִיהֵא לְקַלְמָתָא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ **אֱמֹר אֶל אַהֲרֹן** • לֹא הָיָה הֶעָפָר כְּדַאי לִלְקוֹת עַל־יְדֵי מֹשֶׁה, לְפִי שֶׁהֵגֵן עָלָיו כְּשֶׁהָרַג אֶת הַמִּצְרִי "וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחוֹל", וְלָקָה עַל־יְדֵי אַהֲרֹן.

(יג) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ בְּמַטֵּהוּ וַיַּךְ אֶת־עַפַּר הָאָרֶץ וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה כָּל־עַפַּר הָאָרֶץ הָיָה כִנִּים בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

יג וַעֲבָדוּ כֵן וַאֲרֵים אַהֲרֹן יָת יְדֵהּ בְּחֻטְרֵהּ וּמְחָא יָת עַפְרָא דְּאַרְעָא וַהֲוַת קַלְמָתָא בַּאֲנָשָׁא וּבְבְעִירָא כָּל עַפְרָא דְּאַרְעָא הֲוַת קַלְמָתָא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ **וַתְּהִי הַכִּנָּם** • הָרְחִישָׁה, פדוליר"א בְּלַעַ"ז.

(יד) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם לְהוֹצִיא אֶת־הַכִּנִּים וְלֹא יָכֹלוּ וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה:

יד וַעֲבָדוּ כֵן חָרְשַׁיָּא בְּלַחֲשֵׁיהוֹן לְאַפָּקָא יָת קַלְמָתָא וְלָא יְכִילוּ וַהֲוַת קַלְמָתָא בַּאֲנָשָׁא וּבְבְעִירָא:

רש"י◄ **לְהוֹצִיא אֶת הַכִּנִּים** • לִבְרֹאתָם, (נִסְחָה אַחֶרֶת: וּלְהוֹצִיאָם) מִמְּקוֹם אַחֵר. **וְלֹא יָכֹלוּ** • שֶׁאֵין הַשֵּׁד שׁוֹלֵט עַל בְּרִיָּה פְּחוּתָה מִכַּשְּׁעוֹרָה.

(טו) וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּם אֶל־פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: ס

טו וַאֲמָרוּ חָרְשַׁיָּא לְפַרְעֹה הָא מָחָא מִן קֳדָם יְיָ הִיא וְאִתַּקַּף לִבָּא דְּפַרְעֹה וְלָא קַבִּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דְּמַלִּיל יְיָ:

רש"י◄ **אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא** • מַכָּה זוֹ אֵינָהּ עַל־יְדֵי כְּשָׁפִים, מֵאֵת הַמָּקוֹם הִיא. **כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה'** • "וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה".

(טז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה הִנֵּה יוֹצֵא הַמָּיְמָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי:

טז וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אַקְדֵּם בְּצַפְרָא וְאִתְעַתַּד קֳדָם פַּרְעֹה הָא נָפֵק לְמַיָּא וְתֵימַר לֵהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ שַׁלַּח עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי:

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(יב) וְאָמַר ה' לְמֹשֶׁה, אֱמֹר לְאַהֲרֹן: הוֹשֵׁט קָדִימָה אֶת מַטֶּךָ וְהַכֵּה אֶת עֲפַר הָאָרֶץ, וְנִהְיָה לְכִנִּים בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם. **(יג)** וְעָשׂוּ כָּכָה. הוֹשִׁיט אַהֲרֹן אֶת יָדוֹ עִם מַטֵּהוּ וְהִכָּה אֶת עֲפַר הָאָרֶץ, וְנִהְיָה הֶעָפָר לְכִנִּים בָּאֲנָשִׁים וּבַבְּהֵמוֹת. כָּל עֲפַר הָאָרֶץ נַעֲשָׂה כִּנִּים בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם.

(יד) וְעָשׂוּ הַמַּדְעָנִים כָּכָה בְּמִסְתְּרֵיהֶם כְּדֵי לְבַטֵּל אֶת הַכִּנִּים, וְלֹא הָיָה זֶה בִּיכָלְתָּם, וּלְכָךְ הִתְקַיְּמוּ הַכִּנִּים בָּאֲנָשִׁים וּבַבְּהֵמוֹת. **(טו)** וְאָמְרוּ הַמַּדְעָנִים לְפַרְעֹה: זוֹ צָרָה מֵאֵת ה', וְהִתְחַזֵּק לִבּוֹ וְלֹא קִבֵּל מֵהֶם כְּפִי שֶׁאָמַר ה'. **(טז)** וְאָמַר ה' לְמֹשֶׁה: הַשְׁכֵּם קוּם לִפְנֵי הָנָץ הַחַמָּה, וַעֲמֹד בֵּין יְדֵי (מול) פַּרְעֹה, הִנֵּה יוֹצֵא אֶל הַמַּיִם, וְאֱמֹר לוֹ: כָּזֹאת אָמַר ה', שַׁחְרֵר אֶת עַמִּי כְּדֵי שֶׁיַּעַבְדוּנִי.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יז) כִּי אִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־עַמִּי הִנְנִי מַשְׁלִיחַ בְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמְּךָ וּבְבָתֶּיךָ אֶת־הֶעָרֹב וּמָלְאוּ בָתֵּי מִצְרַיִם אֶת־הֶעָרֹב וְגַם הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הֵם עָלֶיהָ:

יז אֲרֵי אִם לֵיתָךְ מְשַׁלַּח יָת עַמִּי הָא אֲנָא מַשְׁלַח בָּךְ וּבְעַבְדָּיךְ וּבְעַמָּךְ וּבְבָתָּיךְ יָת עָרוֹבָא וְיִמְלוּן בָּתֵּי מִצְרַיִם יָת עָרוֹבָא וְאַף אַרְעָא דְּאִנּוּן עֲלַהּ:

רש"י◄ **מַשְׁלִיחַ בְּךָ** • מְגָרֶה בְּךָ, וְכֵן: (דברים לב) "וְשֵׁן־בְּהֵמוֹת אֲשַׁלַּח בָּם", לְשׁוֹן שִׁסּוּי, אינציט"ר בְּלַעַ"ז. **אֶת הֶעָרֹב** • כָּל מִינֵי חַיּוֹת רָעוֹת וּנְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים בְּעִרְבּוּבְיָא, וְהָיוּ מַשְׁחִיתִים בָּהֶם. וְיֵשׁ טַעַם בַּדָּבָר בְּ'אַגָּדָה' בְּכָל מַכָּה וּמַכָּה: לָמָּה זוֹ וְלָמָּה זוֹ?

בְּטַכְסִיסֵי מִלְחֲמוֹת מְלָכִים בָּא עֲלֵיהֶם, כְּסֵדֶר מַלְכוּת כֶּשֶׁצָּרָה עַל עִיר: בְּתְחִלָּה מְקַלְקֵל מַעְיְנוֹתֶיהָ, וְאַחַר־כָּךְ תּוֹקְעִין עֲלֵיהֶם וּמְרִיעִין בַּשּׁוֹפָרוֹת לְיָרְאָם וּלְבַהֲלָם, וְכֵן הַצַּפַּרְדְּעִים, מְקַרְקְרִים וְהוֹמִים וְכוּ', כִּדְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא.

(יח) וְהִפְלֵיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת־אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הֱיוֹת־שָׁם עָרֹב לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:

יח וְאַפְרֵשׁ בְּיוֹמָא הַהוּא יָת אַרְעָא דְּגֹשֶׁן דְּעַמִּי קָאִים עֲלַהּ בְּדִיל דְּלָא לְמֶהֱוֵי תַּמָּן עָרוֹבָא בְּדִיל דְּתִדַּע אֲרֵי אֲנָא יְיָ שַׁלִּיט בְּגוֹ אַרְעָא:

רש"י◄ **וְהִפְלֵיתִי** • וְהִפְרַשְׁתִּי, וְכֵן: (לקמן ט) "וְהִפְלָה ה'", וְכֵן: (דברים ל) "לֹא נִפְלֵאת הִיא מִמְּךָ" — לֹא מֻבְדֶּלֶת וּמֻפְרֶשֶׁת הִיא מִמְּךָ. **לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי ה' בְּקֶרֶב הָאָרֶץ** • אַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׁכִינָתִי בַּשָּׁמַיִם, גְּזֵרָתִי מִתְקַיֶּמֶת בַּתַּחְתּוֹנִים.

~ נקודות משיחות קודש ~

הַאִם הָיוּ ג' מַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת גַּם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן

וְהִפְלֵיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת־אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הֱיוֹת־שָׁם עָרֹב (ח, יח)

נֶחְלְקוּ הָרִאשׁוֹנִים הַאִם גַּם ג' הַמַּכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת לֹא הָיוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, אַף שֶׁלֹּא נֶאֱמְרָה בָּהֶם בְּפֵרוּשׁ "וְהִפְלֵיתִי גו'". הָאִבְּן־עֶזְרָא כָּתַב (ז, כד. וראה שם, כט) "מַכַּת הַדָּם וְהַצְּפַרְדְּעִים וְהַכִּנִּים הָיְתָה כּוֹלֶלֶת הַמִּצְרִיִּים וְהָעִבְרִים". אַךְ בְּשׁוּ"ת הָרַדְבַּ"ז (ח"א סי' תתיג) חָלַק עָלָיו וְהִקְשָׁה דְּ"אִם הַמַּכָּה הָיְתָה גַּם לְיִשְׂרָאֵל, מַה רְאָיָה יֵשׁ בָּהּ לְפַרְעֹה שֶׁיְּשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל" (וְכֵן הוּא לְדַעַת הַרְבֵּה רִאשׁוֹנִים, הוּבְאוּ בתו"ש וארא ז, יז. ח, יג).

וְהִנֵּה מִזֶּה שֶׁרַשִׁ"י בְּפֵרוּשׁוֹ עַל הַתּוֹרָה לֹא כָּתַב כְּלוּם, מַשְׁמַע שֶׁלְּדַעְתּוֹ הָיוּ הַדְּבָרִים כְּפִי שֶׁנִּרְאֶה מִפְּשׁוּטָם שֶׁל כְּתוּבִים, שֶׁרַק מַכַּת עָרוֹב שֶׁבָּהּ נֶאֱמַר "וְהִפְלֵיתִי גו'" לֹא הָיְתָה בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן ג' הַמַּכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת הָיוּ גַּם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, וְצָרִיךְ בִּיאוּר לָמָּה לֹא חָשׁ רַשִׁ"י לְקַשְׁיַת הָרַדְבַּ"ז?

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁלְּפִי פְּשׁוּטָם שֶׁל כְּתוּבִים, הֵצְרְכוּ ג' מַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת לִהְיוֹת גַּם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, בִּכְדֵי לִפְעֹל פְּעֻלָּתָם.

דְּהִנֵּה בְּב' מַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁהָיוּ קְשׁוּרוֹת לַיְּאוֹר הָיְתָה הַכַּוָּנָה שֶׁעַל־יָדָן יֵדַע פַּרְעֹה "כִּי אֲנִי ה'" (פרשתנו שם, יז), שֶׁ"הִלְקָה אֶת יִרְאָתָם" (רש"י שם). וְאִם־כֵּן אִם לֹא הָיָה הַקָּבָּ"ה מַכֶּה גַּם אֶת חֵלֶק הַיְּאוֹר אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, הָיָה פַּרְעֹה חוֹשֵׁב שֶׁחֵלֶק הָעֲבוֹדָה־זָרָה שֶׁנִּמְצָא שָׁם אֵין בִּ"יְכֹלֶת ה'" לִשְׁלֹט עָלָיו ח"ו, וְכַוָּנַת הַקָּבָּ"ה שֶׁיֵּדַע פַּרְעֹה "כִּי אֲנִי ה'" לֹא הָיְתָה מִתְמַלֵּאת.

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּמַכַּת כִּנִּים, מִכִּיוָן שֶׁהַכַּוָּנָה הָיְתָה לְהַרְאוֹת שֶׁהַמַּכָּה מַגִּיעָה מֵהַקָּבָּ"ה — "אֶצְבַּע אֱלֹקִים הִיא" (פרשתנו ח, טו), הָיְתָה הַמַּכָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם. כִּי אִם הָיְתָה הַמַּכָּה רַק עַל חֵלֶק מְסֻיָּם, הָיוּ הַחַרְטוּמִים חוֹשְׁבִים דְּאַף שֶׁלֹּא יָכְלוּ הֵם לְהַעֲלוֹת הַכִּנִּים כְּלָל, אַךְ מִזֶּה שֶׁמֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן הָיוּ יְכוֹלִים לְהַעֲלוֹתָם רַק עַל חֵלֶק מְסֻיָּם, הֲרֵי זֶה רְאָיָה שֶׁגַּם הֵם מַגְּבָּלִים, וְאֵין זֶה "אֶצְבַּע אֱלֹקִים".

וְלָכֵן הָיָה נִצְרָךְ שֶׁג' מַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת יִהְיוּ גַּם עַל אֶרֶץ גֹּשֶׁן. אֲבָל אַחֲרֵי שֶׁכְּבָר הֵרְאָה הַקָּבָּ"ה שֶׁ"מֵאַת ה' הָיְתָה זֹאת", הֲרֵי מִכָּאן וְאֵילָךְ הִנֵּה "וְהִפְלֵיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עוֹמֵד עָלֶיהָ גו'", וְלֹא הָיוּ הַמַּכּוֹת בִּמְקוֹם מוֹשָׁבָם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

(על־פי לקוטי־שיחות כרך יא עמ' 45 ואילך - מתוך 'לקראת שבת')

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(יז) כִּי אִם תְּסָרֵב לְשַׁחְרֵר אֶת עַמִּי, הֲרֵינִי מְשַׁגֵּר עָלֶיךָ וְעַל שָׂרֵי צְבָאֶךָ וּשְׁאַר עַמְּךָ וּבְתֵּי מְגוּרֶיךָ מִינִים שׁוֹנִים שֶׁל חַיּוֹת פֶּרֶא, עַד שֶׁיִּתְמַלְּאוּ מֵהֶם בָּתֵּי הַמִּצְרִים וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר הֵם עָלֶיהָ. (יח) וְאַבְדִּיל בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם אֶת אֶרֶץ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שישי כ"ד טבת ~

(יט) וְשַׂמְתִּי פְדֻת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ לְמָחָר יִהְיֶה הָאֹת הַזֶּה׃

יט וְאֶשַׁוִּי פּוּרְקָן לְעַמִּי וְעַל עַמָּךְ אִיתִי מָחָא לְמָחָר יְהֵא אָתָא הָדֵין׃

רש"י ◄ וְשַׂמְתִּי פְדֻת • שֶׁיַּבְדִּיל בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ.

(כ) וַיַּעַשׂ יְהוָה כֵּן וַיָּבֹא עָרֹב כָּבֵד בֵּיתָה פַרְעֹה וּבֵית עֲבָדָיו וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם תִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ מִפְּנֵי הֶעָרֹב׃

כ וַעֲבַד יְיָ כֵּן וַאֲתָא עָרוֹבָא תַּקִּיף לְבֵית פַּרְעֹה וּלְבֵית עַבְדּוֹהִי וּבְכָל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם אִתְחַבָּלַת אַרְעָא מִן קֳדָם עָרוֹבָא׃

רש"י ◄ תִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ • נִשְׁחֲתָה הָאָרֶץ, "אִתְחַבָּלַת אַרְעָא".

(כא) וַיִּקְרָא פַרְעֹה אֶל־מֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר לְכוּ זִבְחוּ לֵאלֹהֵיכֶם בָּאָרֶץ׃

כא וּקְרָא פַּרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר אֲזִילוּ דַּבְּחוּ קֳדָם אֱלָהֲכוֹן בְּאַרְעָא׃

רש"י ◄ זִבְחוּ לֵאלֹהֵיכֶם בָּאָרֶץ • בִּמְקוֹמְכֶם, וְלֹא תֵּלְכוּ בַּמִּדְבָּר.

(כב) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא נָכוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם נִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ הֵן נִזְבַּח אֶת־תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקְלֻנוּ׃

כב וַאֲמַר מֹשֶׁה לָא תַּקֵּן לְמֶעְבַּד כֵּן אֲרֵי בְּעִירָא דְּמִצְרָאֵי דָּחֲלִין לֵהּ מִנֵּהּ אֲנַחְנָא נָסְבִין לְדַבְּחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא הָא נְדַבַּח יָת בְּעִירָא דְּמִצְרָאֵי דָּחֲלִין לֵהּ וְאִנּוּן יְהוֹן חָזָן הֲלָא יֵימְרוּן לְמַרְגְּמָנָא׃

רש"י ◄ תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם • יִרְאַת מִצְרַיִם, כְּמוֹ (מלכים ב כג) "וּלְמִלְכֹּם תּוֹעֲבַת בְּנֵי עַמּוֹן", וְאֵצֶל יִשְׂרָאֵל קוֹרֵא אוֹתָם תּוֹעֵבָה. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר בְּלָשׁוֹן אַחֵר: "תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם", דָּבָר שָׂנְאוּי הוּא לְמִצְרַיִם זְבִיחָה שֶׁאָנוּ זוֹבְחִים, שֶׁהֲרֵי יִרְאָתָם אָנוּ זוֹבְחִים. וְלֹא יִסְקְלֻנוּ • בִּתְמִיהָה.

(כג) דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים נֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר וְזָבַחְנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר יֹאמַר אֵלֵינוּ׃

כג מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין נֵיזֵיל בְּמַדְבְּרָא וּנְדַבַּח קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא כְּמָא דְּיֵימַר לָנָא׃

(כד) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אָנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וּזְבַחְתֶּם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם בַּמִּדְבָּר רַק הַרְחֵק לֹא־תַרְחִיקוּ לָלֶכֶת הַעְתִּירוּ בַּעֲדִי׃

כד וַאֲמַר פַּרְעֹה אֲנָא אֲשַׁלַּח יָתְכוֹן וְתִדְבְּחוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן בְּמַדְבְּרָא לְחוֹד אַרְחָקָא לָא תִרְחָקוּן לְמֵיזַל צַלּוֹ אַף עָלַי׃

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי מִתְגּוֹרֵר בָּהּ, לְבִלְתִּי הֱיוֹת שָׁמָּה חַיּוֹת פֶּרֶא, לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי בּוֹרֵא הָעוֹלָם, בַּעַל הַשִּׁלִּיטָה עַל כָּל הָעוֹלָם.

(יט) וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה פְּדוּת לְעַמִּי שֶׁלֹּא יַגִּיעַ אֵלָיו מִמַּה שֶׁיַּגִּיעַ עַל עַמְּךָ. מָחָר יִהְיֶה הַסִּימָן הַזֶּה.

(כ) וְעָשָׂה ה' כָּכָה, וְנִכְנְסוּ חַיּוֹת פֶּרֶא רַבּוֹת אֶל בֵּית פַּרְעֹה וְאֶל בָּתֵּי שָׂרֵי צְבָאוֹ. כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם נִפְסְדָה מִפְּנֵי חַיּוֹת הַפֶּרֶא.

(כא) וְקָרָא פַּרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן, וְאָמַר: צְאוּ לַדֶּרֶךְ וְזִבְחוּ לֵאלֹהֵיכֶם בָּאָרֶץ.

(כב) אָמַר מֹשֶׁה: לֹא נוּכַל לַעֲשׂוֹת זֹאת, הֲכִי אֶת אֲשֶׁר שׂוֹנְאִים הַמִּצְרִיִּים נִזְבַּח לַה' אֱלֹהֵינוּ? הַאִם נִזְבַּח אֶת אֲשֶׁר שׂוֹנְאִים הַמִּצְרִיִּים בְּנוֹכְחוּתָם, וְלֹא יִרְגְּמוּ אוֹתָנוּ?!

(כג) אַךְ מֶרְחַק דֶּרֶךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים נֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר הַשּׁוֹמֵם, וְנִזְבַּח לַה' אֱלֹהֵינוּ כְּפִי שֶׁיִּפְקֹד עָלֵינוּ.

(כד) אָמַר פַּרְעֹה: אֲנִי אֲשַׁחְרֵר אֶתְכֶם לְמַעַן תִּזְבְּחוּ לַה' אֱלֹהֵיכֶם בַּמִּדְבָּרִיּוֹת,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(כה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי יוֹצֵא מֵעִמָּךְ וְהַעְתַּרְתִּי אֶל־יְהוָה וְסָר הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ מָחָר רַק אַל־יֹסֵף פַּרְעֹה הָתֵל לְבִלְתִּי שַׁלַּח אֶת־הָעָם לִזְבֹּחַ לַיהוָה:

כה וַאֲמַר מֹשֶׁה הָא אֲנָא נָפֵק מֵעִמָּךְ וֶאֱצַלֵּי קֳדָם יְיָ וְיַעְדֵּי עָרוֹבָא מִפַּרְעֹה מֵעַבְדּוֹהִי וּמֵעַמֵּהּ מְחָר לְחוֹד לָא יוֹסֵף פַּרְעֹה לְשַׁקָּרָא בְּדִיל דְּלָא לְשַׁלְּחָא יָת עַמָּא לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ הָתֵל • כְּמוֹ לְהָתֵל.

(כו) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה וַיֶּעְתַּר אֶל־יְהוָה:

כו וּנְפַק מֹשֶׁה מִן קֳדָם פַּרְעֹה וְצַלֵּי קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ וַיֶּעְתַּר אֶל ה' • נִתְאַמֵּץ בִּתְפִלָּה, וְכֵן אִם בָּא לוֹמַר וַיַּעְתִּיר, הָיָה יָכוֹל לוֹמַר, וּמַשְׁמַע וַיַּרְבֶּה בִּתְפִלָּה. | עַכְשָׁו כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר בִּלְשׁוֹן וַיִּפְעַל, מַשְׁמַע וַיַּרְבֶּה לְהִתְפַּלֵּל.

(כז) וַיַּעַשׂ יְהוָה כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּסַר הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ לֹא נִשְׁאַר אֶחָד:

כז וַעֲבַד יְיָ כְּפִתְגָּמָא דְּמֹשֶׁה וְאַעְדֵּי עָרוֹבָא מִפַּרְעֹה מֵעַבְדּוֹהִי וּמֵעַמֵּהּ לָא אִשְׁתְּאַר חָד:

רש"י◄ וַיָּסַר הֶעָרֹב • וְלֹא מֵתוּ כְּמוֹ שֶׁמֵּתוּ הַצְּפַרְדְּעִים, שֶׁאִם מֵתוּ, יִהְיֶה לָהֶם הֲנָאָה בְּעוֹרוֹתָם.

(כח) וַיַּכְבֵּד פַּרְעֹה אֶת־לִבּוֹ גַּם בַּפַּעַם הַזֹּאת וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם: פ

כח וְיַקַּר פַּרְעֹה יָת לִבֵּהּ אַף בְּזִמְנָא הָדָא וְלָא שַׁלַּח יָת עַמָּא:

רש"י◄ גַּם בַּפַּעַם הַזֹּאת • אַף־עַל־פִּי שֶׁאָמַר: "אָנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם", לֹא קִיֵּם הַבְטָחָתוֹ.

ט (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי:

א וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עוּל לְוָת פַּרְעֹה וּתְמַלֵּל עִמֵּהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דִיהוּדָאֵי שַׁלַּח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי:

(ב) כִּי אִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ וְעוֹדְךָ מַחֲזִיק בָּם:

ב אֲרֵי אִם סָרִיב אַתְּ לְשַׁלָּחָא וְעַד כְּעַן אַתְּ מַתְקֵף בְּהוֹן:

רש"י◄ מַחֲזִיק בָּם • אוֹחֵז בָּם, כְּמוֹ (דברים כה) "וְהֶחֱזִיקָה בִּמְבֻשָׁיו".

(ג) הִנֵּה יַד־יְהוָה הוֹיָה בִּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד:

ג הָא מָחָא מִן קֳדָם יְיָ הָוְיָא בִּבְעִירָךְ דִּבְחַקְלָא בְּסוּסָוָתָא בַּחֲמָרֵי בְּגַמְלֵי בְּתוֹרֵי וּבְעָנָא מוֹתָא תַּקִּיף לַחְדָּא:

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

אָמְנָם רָחוֹק אַל תַּרְחִיקוּ לֶכֶת, הַעְתִּירוּ עָלַי.

(כה) אָמַר מֹשֶׁה: הֲרֵינִי יוֹצֵא מֵאֶצְלְךָ וְאַעְתִּיר אֶל ה', וַאֲזַי יָסִיר אֶת חַיּוֹת הַפֶּרֶא מֵעִם פַּרְעֹה וְשָׁרֵי צְבָאוֹ וְעַמּוֹ מָחָר, אֲבָל בַּל יַחְזוֹר פַּרְעֹה עַל הַמַּהֲתַלָּה שֶׁלֹּא לְשַׁחְרֵר אֶת הָעָם לִזְבֹּחַ לְה'.

(כו) וְכַאֲשֶׁר יָצָא מֵאֶצְלוֹ הֶעְתִּיר אֶל ה'.

(כז) וְעָשָׂה ה' כְּמוֹ שֶׁאָמַר מֹשֶׁה, וְסָרוּ חַיּוֹת הַפֶּרֶא מִפַּרְעֹה וּמִשָּׂרֵי צְבָאוֹ וּמֵעַמּוֹ, לֹא נִשְׁאַר אֶחָד.

(כח) אֲזַי הִכְבִּיד פַּרְעֹה אֶת לִבּוֹ זֹאת הַפַּעַם גַּם כֵּן, וְלֹא שִׁחְרֵר אֶת הָעָם.

(א) וְדִבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה, הִכָּנֵס אֶל פַּרְעֹה וֶאֱמֹר לוֹ: כָּזֹאת אָמַר ה', אֱלֹהֵי הָעִבְרִים, שַׁחְרֵר אֶת עַמִּי לַעֲבֹד אוֹתִי.

(ב) כִּי אַתָּה, אִם תְּסָרֵב לְשַׁחְרֵר אוֹתָם, וַעֲדַיִן אַתָּה מַחֲזִיק בָּהֶם בְּיוֹדְעִין.

(ג) מַגֵּפָה מֵאֵת ה' תִּהְיֶה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר, בַּסּוּסִים וּבַחֲמוֹרִים וּבַגְּמַלִּים וּבַבָּקָר וּבַצֹּאן, מַחֲלָה מְדַבֶּקֶת עֲצוּמָה מְאֹד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ הִנֵּה יַד ה׳ הוֹיָה • לְשׁוֹן הֹוֶה, כִּי כֵּן יֵאָמֵר בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה עַל שֶׁעָבַר ׳הָיְתָה׳, וְעַל הֶעָתִיד ׳תִּהְיֶה׳, וְעַל הָעוֹמֵד ׳הוֹיָה׳, כְּמוֹ: עוֹשָׂה, רוֹצָה, רוֹעָה.

(ד) וְהִפְלָה יְהוָה בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרָיִם וְלֹא יָמוּת מִכָּל־לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר:

ד וְאַפְרֵשׁ יְיָ בֵּין בְּעִירָא דְיִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּעִירָא דְמִצְרָיִם וְלָא יְמוּת מִכָּל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִדָּעַם:

רש"י◄ וְהִפְלָה • וְהִבְדִּיל.

(ה) וַיָּשֶׂם יְהוָה מוֹעֵד לֵאמֹר מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה הַדָּבָר הַזֶּה בָּאָרֶץ:

ה וְשַׁוִּי יְיָ זִמְנָא לְמֵימַר מְחַר יַעְבֵּד יְיָ פִּתְגָּמָא הָדֵין בְּאַרְעָא:

(ו) וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה מִמָּחֳרָת וַיָּמָת כָּל מִקְנֵה מִצְרָיִם וּמִמִּקְנֵה בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־מֵת אֶחָד:

ו וַעֲבַד יְיָ יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וּמִית כֹּל בְּעִירָא דְמִצְרָיִם וּמִבְּעִירָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָא מִית חָד:

(ז) וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהִנֵּה לֹא־מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד־אֶחָד וַיִּכְבַּד לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם: פ

ז וּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהָא לָא מִית מִבְּעִירָא דְיִשְׂרָאֵל עַד חָד וְאִתְיַקַּר לִבָּא דְפַרְעֹה וְלָא שַׁלַּח יָת עַמָּא:

(ח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן קְחוּ לָכֶם מְלֹא חָפְנֵיכֶם פִּיחַ כִּבְשָׁן וְזָרְקוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה לְעֵינֵי פַרְעֹה:

ח וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן סִיבוּ לְכוֹן מְלֵי חָפְנֵיכוֹן פִּיחָא דְאַתּוּנָא וְיִזְרְקִנֵּהּ מֹשֶׁה לְצֵית שְׁמַיָּא לְעֵינֵי פַרְעֹה:

רש"י◄ מְלֹא חָפְנֵיכֶם • ילוייניי"ש בְּלַעַ"ז. פִּיחַ כִּבְשָׁן • דָּבָר הַנִּפָּח מִן הַגְּחָלִים עֲמוּמוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת בַּכִּבְשָׁן, וּבְלַעַ"ז אולב"ש. פִּיחַ, לְשׁוֹן הֲפָחָה, שֶׁהָרוּחַ מְפִיחָן וּמַפְרִיחָן. וּזְרָקוֹ מֹשֶׁה • וְכָל דָּבָר הַנִּזְרָק בְּכֹחַ, אֵינוֹ נִזְרָק אֶלָּא בְּיָד אַחַת. הֲרֵי נִסִּים הַרְבֵּה: אֶחָד, שֶׁהֶחֱזִיק קֶמְצוֹ שֶׁל מֹשֶׁה מְלֹא חָפְנַיִם שֶׁלּוֹ וְשֶׁל אַהֲרֹן. וְאֶחָד, שֶׁהָלַךְ הָאָבָק עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם.

(ט) וְהָיָה לְאָבָק עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְהָיָה עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה לִשְׁחִין פֹּרֵחַ אַבַּעְבֻּעֹת בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

ט וִיהֵי לְאַבְקָא עַל כָּל אַרְעָא דְמִצְרָיִם וִיהֵי עַל אֲנָשָׁא וְעַל בְּעִירָא לְשִׁיחֲנָא סַגִּי אַבַּעְבְּעִין בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם:

רש"י◄ לִשְׁחִין פֹּרֵחַ אַבַּעְבֻּעֹת • כְּתַרְגּוּמוֹ: "לְשִׁיחֲנָא סַגִּי אַבַּעְבְּעִין", שֶׁעַל־יָדוֹ צוֹמְחִין בּוּעוֹת. שְׁחִין • לְשׁוֹן חֲמִימוּת. וְהַרְבֵּה יֵשׁ בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה, "שָׁנָה שְׁחוּנָה".

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(ד) וְיַבְדִּיל ה׳ בֵּין מִקְנֵה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה הַמִּצְרִים, וְלֹא יָמוּת מִכָּל הַשַּׁיָּךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר.

(ה) וְגַם קָבַע ה׳ זְמַן בְּכָךְ שֶׁאָמַר: מָחָר יַעֲשֶׂה ה׳ דָּבָר זֶה בָּאָרֶץ.

(ו) וְעָשָׂה ה׳ דָּבָר זֶה לְמָחֳרָת, וּמֵת כָּל מִקְנֵה הַמִּצְרִיִּים, וּמִמִּקְנֵה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא מֵת אֶחָד.

(ז) וְהִנֵּה שִׁגֵּר פַּרְעֹה שְׁלִיחִים וְרָאָה כִּי מִמִּקְנֵה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא מֵת אֶחָד, אֲזַי הֵכְבַּד לִבּוֹ וְלֹא שִׁחְרֵר אֶת הָעָם.

(ח) וְדִבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: קְחוּ שְׁנֵיכֶם מְלוֹא חָפְנֵיכֶם מִפִּיחַ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ הַגְּדוֹלָה, וִיפַזֵּר אוֹתוֹ מֹשֶׁה בָּאֲוִיר בְּנוֹכְחוּת פַּרְעֹה.

(ט) וְיִתְהַוֶּה אָבָק בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם, וְיִהְיֶה בָּאֲנָשִׁים וּבַבְּהֵמוֹת שְׁחִין צוֹמֵחַ אַבַּעְבּוּעוֹת בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ נקודות משיחות קודש ~

לְשׁוֹן חֲמִימוּת (רש"י ט, ט) כָּתַב הָרַמְבַּ"ן, שֶׁהָאָבָק הָיָה "חַם שׂוֹרֵף". וְכֵן מַשְׁמַע לִכְאוֹרָה מִלְּשׁוֹן רַשִׁ"י. וּלְפִי זֶה, גּוּף הַמַּכָּה, הַשְּׁחִין (הַחֲמִימוּת) וְהָאַבַּעְבּוּעוֹת, הָיָה בְּאֹפֶן טִבְעִי, וְהַנֵּס הָיָה רַק בַּהַלִּיכַת וּפִזּוּר הָאָבָק בְּכָל מִצְרַיִם. אֲמָנָם, מִזֶּה שֶׁמֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן הֶחֱזִיקוּ פִּיחַ זֶה בְּיָדָם, מֵכְרַח שֶׁלֹּא הָיָה "חַם שׂוֹרֵף". לָכֵן נִרְאֶה לְפָרֵשׁ בְּדַעַת רַשִׁ"י, שֶׁגַּם גּוּף הַמַּכָּה (הַחֲמִימוּת) הָיָה בְּדֶרֶךְ נֵס.

(לקוטי שיחות, כרך לו עמ' 28)

(י) וַיִּקְחוּ֙ אֶת־פִּ֣יחַ הַכִּבְשָׁ֔ן וַיַּעֲמְדוּ֖ לִפְנֵ֣י פַרְעֹ֑ה וַיִּזְרֹ֨ק אֹת֜וֹ מֹשֶׁ֗ה הַשָּׁמָ֔יְמָה וַיְהִי֙ שְׁחִ֣ין אֲבַעְבֻּעֹ֔ת פֹּרֵ֖חַ בָּאָ֑דָם וּבַבְּהֵמָֽה׃

י וּנְסִיבוּ יָת פִּיחָא דְּאַתּוּנָא וְקָמוּ קֳדָם פַּרְעֹה וּזְרַק יָתֵהּ מֹשֶׁה לְצֵית שְׁמַיָּא וַהֲוָה שִׁיחֲנָא אֲבַעְבְּעִין סָגֵי בַּאֲנָשָׁא וּבִבְעִירָא׃

רש"י◄ **בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה** • וְאִם תֹּאמַר: מֵאַיִן הָיוּ לָהֶם הַבְּהֵמוֹת, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "וַיָּמָת כֹּל מִקְנֵה מִצְרַיִם"? אֶלָּא לֹא נִגְזְרָה גְּזֵרָה אֶלָּא עַל אוֹתָן שֶׁבַּשָּׂדוֹת בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה, וְהַיֵּרָא אֶת דְּבַר ה' הֵנִיס אֶת מִקְנֵהוּ אֶל הַבָּתִּים". וְכֵן שְׁנוּיָה בַּ'מְכִילְתָּא' אֵצֶל: "וַיִּקַּח שֵׁשׁ־מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר" (לקמן יד).◆

(יא) וְלֹא־יָכְלוּ֙ הַחַרְטֻמִּ֔ים לַעֲמֹ֖ד לִפְנֵ֣י מֹשֶׁ֑ה מִפְּנֵ֤י הַשְּׁחִין֙ כִּֽי־הָ֣יָה הַשְּׁחִ֔ין בַּחַרְטֻמִּ֖ם וּבְכָל־מִצְרָֽיִם׃

יא וְלָא יְכִילוּ חָרָשַׁיָּא לְמֵיקַם קֳדָם מֹשֶׁה מִן קֳדָם שִׁיחֲנָא אֲרֵי הֲוָה שִׁיחֲנָא בְּחָרָשַׁיָּא וּבְכָל מִצְרָאֵי׃

(יב) וַיְחַזֵּ֣ק יְהוָ֗ה אֶת־לֵ֤ב פַּרְעֹה֙ וְלֹ֣א שָׁמַ֔ע אֲלֵהֶ֖ם כַּאֲשֶׁ֣ר דִּבֶּ֑ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה׃ ס

יב וְתַקִּיף יְיָ יָת לִבָּא דְּפַרְעֹה וְלָא קַבִּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דְּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה׃

(יג) וַיֹּ֣אמֶר יְהוָ֗ה אֶל־מֹשֶׁ֤ה הַשְׁכֵּם֙ בַּבֹּ֔קֶר וְהִתְיַצֵּ֖ב לִפְנֵ֣י פַרְעֹ֑ה וְאָמַרְתָּ֣ אֵלָ֗יו כֹּה־אָמַ֤ר יְהוָה֙ אֱלֹהֵ֣י הָעִבְרִ֔ים שַׁלַּ֖ח אֶת־עַמִּ֑י וְיַעַבְדֻֽנִי׃

יג וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אַקְדֵּם בְּצַפְרָא וְאִתְעַתַּד קֳדָם פַּרְעֹה וְתֵימַר לֵהּ כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דִּיהוּדָאֵי שַׁלַּח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי׃

(יד) כִּ֣י ׀ בַּפַּ֣עַם הַזֹּ֗את אֲנִ֤י שֹׁלֵ֙חַ֙ אֶת־כָּל־מַגֵּפֹתַ֔י אֶל־לִבֶּ֖ךָ וּבַעֲבָדֶ֑יךָ וּבְעַמֶּ֗ךָ בַּעֲבוּר֙ תֵּדַ֔ע כִּ֥י אֵ֖ין כָּמֹ֥נִי בְּכָל־הָאָֽרֶץ׃

יד אֲרֵי בְּזִמְנָא הָדָא אֲנָא שָׁלַח יָת כָּל מָחָתַי לְלִבָּךְ וּבְעַבְדָּיךְ וּבְעַמָּךְ בְּדִיל דְּתִדַּע אֲרֵי לֵית דִּכְוָתִי שַׁלִּיט בְּכָל אַרְעָא׃

רש"י◄ **אֶת כָּל מַגֵּפֹתַי** • לָמַדְנוּ מִכָּאן שֶׁמַּכַּת בְּכוֹרוֹת שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמַּכּוֹת.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(י) וְלָכֵן לָקְחוּ מִפִּיחַ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ הַגְּדוֹלָה, וְעָמְדוּ בֵּין יְדֵי (לפני) פַּרְעֹה וְזָרַק מֹשֶׁה אוֹתוֹ בָּאֲוִיר, וְנִהְיָה שְׁחִין אֲבַעְבּוּעוֹת צוֹמֵחַ בָּאֲנָשִׁים וּבַבְּהֵמוֹת. (יא) וְלֹא יָכְלוּ הַמַּדְעָנִים לַעֲמֹד בֵּין יְדֵי (לפני) מֹשֶׁה מִפְּנֵי הַשְּׁחִין כִּי הַשְּׁחִין הָיָה בָּהֶם וּבִשְׁאַר הַמִּצְרִים. (יב) וְחִזֵּק ה' אֶת לֵב פַּרְעֹה וְלֹא קִבֵּל מֵהֶם, כְּמוֹ שֶׁדִּבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה. (יג) וְאָמַר ה' לְמֹשֶׁה: הַשְׁכֵּם קוּם לִפְנֵי הָנֵץ הַחַמָּה, וַעֲמֹד בֵּין יְדֵי (לפני) פַּרְעֹה וֶאֱמֹר לוֹ: כָּזֹאת אָמַר ה', אֱלֹהֵי הָעִבְרִים, שַׁחְרֵר אֶת עַמִּי לַעֲבֹד אוֹתִי. (יד) הֱיוֹת שֶׁזֹּאת הַפַּעַם אֲנִי מְשַׁגֵּר הַרְבֵּה מִמַּגֵּפוֹתַי בְּלִבְּךָ וּבְשָׂרֵי צְבָאֶךָ וּבְעַמְּךָ כְּדֵי שֶׁתֵּדַע כִּי אֵין כָּמוֹנִי בְּכָל הָעוֹלָם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(טו) כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וָאַךְ אוֹתְךָ וְאֶת־עַמְּךָ בַּדֶּבֶר וַתִּכָּחֵד מִן־הָאָרֶץ:

רש"י◄ כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת יָדִי וְגוֹ'• כִּי אִלּוּ רָצִיתִי כְּשֶׁהָיְתָה יָדִי בְּמִקְנְךָ שֶׁהִכִּיתִים בַּדֶּבֶר, שְׁלַחְתִּיהָ וְהִכִּיתִי אוֹתְךָ וְאֶת עַמְּךָ עִם הַבְּהֵמוֹת. וַתִּכָּחֵד מִן הָאָרֶץ• אֲבָל "בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ" וְגוֹ'.

טו אֲרֵי כְּעַן קָרִיב קֳדָמַי דְּאֶשְׁלַח פּוֹן יָת מַחַת גְּבַרְתִּי וְאֶמְחֵי יָתָךְ וְיָת עַמָּךְ בְּמוֹתָא וְשֵׁיצִיאַת מִן אַרְעָא:

(טז) וְאוּלָם בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ בַּעֲבוּר הַרְאֹתְךָ אֶת־כֹּחִי וּלְמַעַן סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל־הָאָרֶץ:

טז וּבְרַם בְּדִיל דָּא קַיֵּימְתָּךְ בְּדִיל לְאַחֲזָיוּתָךְ יָת חֵילִי וּבְדִיל דִּיהוֹן מִשְׁתָּעַן גְּבוּרַת שְׁמִי בְּכָל אַרְעָא:

~ שבת קודש כ"ה טבת ~

(יז) עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי לְבִלְתִּי שַׁלְּחָם:

רש"י◄ עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי• כְּתַרְגּוּמוֹ: כְּבִישַׁת בֵּהּ בְּעַמִּי, וְהוּא מִגְּזֵרַת מְסִלָּה, דִּמְתַרְגְּמִינָן אֹרַח כְּבִישָׁא, וּבְלַע"ז קלקי"ר. וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי בְּסוֹף "וַיְהִי מִקֵּץ": כָּל תֵּיבָה שֶׁתְּחִלַּת יְסוֹדָהּ סָמֶ"ךְ וְהִיא בָּאָה לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן מִתְפָּעֵל, נוֹתֵן הַתָּי"ו שֶׁל שִׁמּוּשׁ בְּאֶמְצַע אוֹתִיּוֹת שֶׁל עִקָּר, כְּגוֹן זוֹ וּכְגוֹן: (קהלת יב) "וַיִּסְתַּבֵּל הֶחָגָב" מִגְּזֵרַת סֵבֶל, (במדבר טז) "כִּי תִשְׁתָּרֵר עָלֵינוּ" מִגְּזֵרַת שַׂר וְנָגִיד, וְכֵן: (דניאל ז ח) "מִשְׁתַּכֵּל הֲוֵית".

יז עַד כְּעַן אַתְּ כְּבִישַׁת בֵּהּ בְּעַמִּי בְּדִיל דְּלָא לְשַׁלָּחוּתְהוֹן:

(יח) הִנְנִי מַמְטִיר כָּעֵת מָחָר בָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמֹהוּ בְּמִצְרַיִם לְמִן־הַיּוֹם הִוָּסְדָה וְעַד־עָתָּה:

רש"י◄ כָּעֵת מָחָר• כָּעֵת הַזֹּאת לְמָחָר. שָׁרַט לוֹ שְׁרִיטָה בַּכֹּתֶל: לְמָחָר, כְּשֶׁתַּגִּיעַ חַמָּה לְכָאן, יֵרֵד הַבָּרָד. הִוָּסְדָה• שֶׁנִּתְיַסְּדָה, וְכָל תֵּיבָה שֶׁתְּחִלַּת יְסוֹדָהּ יו"ד, כְּגוֹן: יָסֹד, יָלֹד, יָדֹעַ, יָסֹר, כְּשֶׁהִיא מִתְפָּעֶלֶת, תָּבֹא הַוָּי"ו בִּמְקוֹם הַיּוֹ"ד כְּמוֹ: הִוָּסְדָה, הִוָּלְדָה, וַיִּוָּדַע, "וַיִּוָּלֵד לְיוֹסֵף", (משלי כט) "בִּדְבָרִים לֹא יִוָּסֵר עָבֶד".

יח הָא אֲנָא מָחֵית מִטְרָא בְּעִדָּנָא הָדֵין מְחַר בַּרְדָּא תַּקִּיף לַחֲדָא דִּי לָא הֲוָה דִּכְוָתֵהּ בְּמִצְרַיִם לְמִן יוֹמָא דְּאִשְׁתַּכְלָלַת וְעַד כְּעָן:

(יט) וְעַתָּה שְׁלַח הָעֵז אֶת־מִקְנְךָ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לְךָ בַּשָּׂדֶה כָּל־הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־יִמָּצֵא בַשָּׂדֶה וְלֹא יֵאָסֵף הַבַּיְתָה וְיָרַד עֲלֵהֶם הַבָּרָד וָמֵתוּ:

רש"י◄ שְׁלַח הָעֵז• כְּתַרְגּוּמוֹ: "שְׁלַח כְּנוֹשׁ", וְכֵן: (ישעיה י) "יוֹשְׁבֵי הַגֵּבִים הֵעִיזוּ", (ירמיה ו) "הָעִזוּ בְּנֵי בִנְיָמִין". וְלֹא יֵאָסֵף הַבַּיְתָה• - לְשׁוֹן הַכְנָסָה הוּא.

יט וּכְעַן שְׁלַח כְּנוֹשׁ יָת בְּעִירָךְ וְיָת כָּל דִּי לָךְ בְּחַקְלָא כָּל אֲנָשָׁא וּבְעִירָא דְּאִשְׁתְּכַח בְּחַקְלָא וְלָא יִתְכְּנֵשׁ לְבֵיתָא וְיֵחוֹת עֲלֵיהוֹן בַּרְדָּא וִימוּתוּן:

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(טו) לוּ הָיִיתִי שׁוֹלֵחַ עַכְשָׁו אֶת מַגֵּפוֹתַי, הָיִיתִי כְּבָר הוֹרֵג אוֹתְךָ וְאֶת עַמְּךָ בַּמַּחֲלָה הַמְדַבֶּקֶת, וְהָיִיתָ נִכְחָד מִן הָאָרֶץ.

(טז) אֲבָל מִכָּל הַסִּבּוֹת הַלָּלוּ (המפורטות בפסוקים יד–טז) הִשְׁאַרְתִּי אוֹתְךָ חַי כְּדֵי שֶׁאֶרְאֶה לְךָ אֶת כֹּחִי וּלְמַעַן יְסַפֵּר שְׁמִי בְּכָל הָעוֹלָם.

(יז) וּמַה לְּךָ מְלַפֵּף אֶת הַחֶבֶל סְבִיב עַמִּי כְּדֵי שֶׁלֹּא תְשַׁחְרְרֵם?

(יח) הֲרֵינִי מַמְטִיר, בְּדוּמֶה לְזֶה הַזְּמַן לְמָחֳרָת, בָּרָד עָצוּם מְאֹד שֶׁלֹּא נִמְצָא דּוֹמֶה לוֹ בְּמִצְרַיִם מִיּוֹם יִסּוּדָהּ עַד עַכְשָׁו.

(יט) וְלָכֵן שַׁגֵּר עַתָּה לִשְׁמֹר עַל שְׁלוֹם מִקְנְךָ וְעַל כָּל אֲשֶׁר לְךָ בַּמִּדְבָּר, וְאִם יִהְיֶה אָדָם אוֹ בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִמָּצֵא בַּמִּדְבָּר וְלֹא יִתְחַבֵּר אֶל הַבַּיִת אֲזַי יֵרֵד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(כ) הַיָּרֵא אֶת־דְּבַר יְהוָה מֵעַבְדֵי פַרְעֹה הֵנִיס אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ אֶל־הַבָּתִּים:

כ דְּדָחֵיל מִפִּתְגָּמָא דַיְיָ מֵעַבְדֵי פַּרְעֹה כְּנַשׁ יָת עַבְדּוֹהִי וְיָת גֵּיתוֹהִי לְבָתַּיָּא:

רש"י◄ הֵנִיס • הִבְרִיחַ, לְשׁוֹן "רַיָּנָס".

(כא) וַאֲשֶׁר לֹא־שָׂם לִבּוֹ אֶל־דְּבַר יְהוָה וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה: פ

כא וְדִי לָא שַׁוִּי לִבֵּהּ לְפִתְגָּמָא דַיְיָ שְׁבַק יָת עַבְדּוֹהִי וְיָת גֵּיתוֹהִי בְּחַקְלָא:

(כב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם וִיהִי בָרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה וְעַל כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:

כב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲרֵים יָת יְדָךְ עַל צֵית שְׁמַיָּא וִיהֵי בַרְדָּא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָאֵי עַל אֲנָשָׁא וְעַל בְּעִירָא וְעַל כָּל עֶסְבָּא דְחַקְלָא בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם:

רש"י◄ עַל הַשָּׁמַיִם • לְצַד הַשָּׁמַיִם, וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: הִגְבִּיהוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה לְמַעְלָה מִן הַשָּׁמַיִם.

(כג) וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּהוּ עַל־הַשָּׁמַיִם וַיהוָה נָתַן קֹלֹת וּבָרָד וַתְּהַלֶּךְ־אֵשׁ אַרְצָה וַיַּמְטֵר יְהוָה בָּרָד עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

כג וַאֲרֵים מֹשֶׁה יָת חֻטְרֵהּ עַל צֵית שְׁמַיָּא וַיְיָ יְהַב קָלִין וּבַרְדָּא וּמְהַלְכָא אֶשָּׁתָא עַל אַרְעָא וְאַמְטַר יְיָ בַּרְדָּא עַל אַרְעָא דְמִצְרָיִם:

(כד) וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמֹהוּ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָז הָיְתָה לְגוֹי:

כד וַהֲוָה בַרְדָּא וְאֶשָּׁתָא מִשְׁתַּלְהֶבֶת בְּגוֹ בַרְדָּא תַּקִּיף לַחְדָּא דִּי לָא הֲוָה דִכְוָתֵהּ בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם מֵעִדַּן דַּהֲוַת לְעָם:

רש"י◄ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד • גַּם בְּתוֹךְ גַּם: הָאֵשׁ וְהַבָּרָד מְעוֹרְבִין. וְהַבָּרָד, מַיִם הוּא, וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם, עָשׂוּ שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם (שמות רבה).

~ נקודות משיחות קודש ~

"חַם" לְעַצְמוֹ וְ"קַר" לְגַבֵּי חוּץ

וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד

גַּם בְּתוֹךְ גַּם, הָאֵשׁ וְהַבָּרָד מְעוֹרְבִין (ט, כד. וכפרש"י)

יֵשׁ לַעֲיֵן לְאֵיזֶה טַעַם הִלְקָה הַקָּבָּ"ה אֶת הַמִּצְרִיִּים בְּאֹפֶן כָּזֶה, שֶׁהָאֵשׁ וְהַבָּרָד יִהְיוּ מְעֹרָבִין זֶה בָּזֶה, דָּבָר שֶׁאֵינוֹ רָגִיל כְּלָל? וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה בְּדֶרֶךְ הַחֲסִידוּת:

קְלִיפַּת פַּרְעֹה וְהַמִּצְרִיִּים הָיְתָה עִנְיַן הַגַּאֲוָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּהַכְּפָטֹרֶת פָּרָשָׁתֵנוּ עַל פַּרְעֹה "אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי" (יחזקאל כט, ג).

וְהִנֵּה דֶּרֶךְ הַבַּעַל־גַּאֲוָה הוּא שֶׁחוֹשֵׁב רַק עַל עַצְמוֹ, וּלְזוּלָתוֹ הֲרֵי הוּא מִתְנַהֵג בִּקְרִירוּת וּבְלִי רֶגֶשׁ.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

עֲלֵיהֶם הַבָּרָד וְיָמוּתוּ.

(כ) וְלָכֵן מִי שֶׁהִתְיָרֵא מִדִּבְרֵי ה', מִמַּנְהִיגֵי פַּרְעֹה, הֵנִיס אֶת עֲבָדָיו וְאֶת מִקְנֵהוּ אֶל הַבָּתִּים.

(כא) וּמִי שֶׁלֹּא שָׂם עַל לִבּוֹ אֶת דִּבּוּר ה' עָזַב אֶת עֲבָדָיו וְאֶת מִקְנֵהוּ בַּמִּדְבָּר.

(כב) וְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה: הוֹשֵׁט קָדִימָה אֶת יָדְךָ לְכִוּוּן הַשָּׁמַיִם, יִהְיֶה בָּרָד בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם עַל הָאֲנָשִׁים וְעַל הַבְּהֵמוֹת וְעַל כְּלַל עֵשֶׂב הַמִּדְבָּר שֶׁבְּאֶרֶץ מִצְרַיִם.

(כג) וְהוֹשִׁיט מֹשֶׁה אֶת מַטֵּהוּ לְכִוּוּן הַשָּׁמַיִם, אֲזַי הִרְעִים ה' בְּקוֹלוֹת וּבְבָרָד, וְנָשְׁבָה הָאֵשׁ עַל הָאָרֶץ, וְהִמְטִיר ה' בָּרָד עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם.

(כד) וְהָיָה הַבָּרָד עִם אֵשׁ יוֹקֶדֶת בְּמֶרְכָּזוֹ, עָצוּם מְאֹד שֶׁלֹּא נִמְצָא דּוֹמֶה לוֹ בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָז שֶׁנִּהְיְתָה לְאֻמָּה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יְכוֹלִים הָיוּ לַחְשֹׁב, שֶׁהַטַּעַם לַהַנְהָגָה זוֹ הוּא מִשּׁוּם שֶׁטֶּבַע הַבַּעַל־גַּאֲוָה הוּא לִהְיוֹת בִּקְרִירוּת לְגַבֵּי כָּל דָּבָר, אַךְ הָאֱמֶת הִיא לְהֵפֶךְ, שֶׁקְּרִירוּת זוּ סִבָּתָהּ הִיא חֲמִימוּת. דְּמִכֵּינָן שֶׁמַּרְגִּישׁ וְאוֹהֵב אֶת עַצְמוֹ מְאֹד וְשָׁקוּעַ בָּזֶה לְגַמְרֵי, לָכֵן הֲרֵי הוּא מִתְנַהֵג עִם חֲבֵרוֹ בִּקְרִירוּת.

וְזֶהוּ עִנְיַן מַכַּת בָּרָד, שֶׁהָיְתָה מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, שֶׁהַקָּבָּ"ה הִלְקָה אֶת הַמִּצְרִיִּים שֶׁהָיוּ בַּעֲלֵי גַּאֲוָה כַּנַּ"ל, עִם בָּרָד וְאֵשׁ מְעֹרָבִין זֶה בָּזֶה, קְרִירוּת וַחֲמִימוּת בְּיַחַד.

(על־פי רשימת "וארא תש"ב", רשימות חוברת כז - מתוך 'לקראת שבת')

(כה) וַיַּךְ הַבָּרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וְאֵת כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד וְאֶת־כָּל־עֵץ הַשָּׂדֶה שִׁבֵּר:

כה וּמְחָא בַרְדָּא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם יָת כָּל דִּי בְחַקְלָא מֵאֲנָשָׁא וְעַד בְּעִירָא וְיָת כָּל עֶסְבָּא דְּחַקְלָא מְחָא בַרְדָּא וְיָת כָּל אִילַן דִּבְחַקְלָא תְּבַר:

(כו) רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָּרָד:

כו לְחוֹד בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן דִּי תַמָּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא הֲוָא בַרְדָּא:

(כז) וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם חָטָאתִי הַפָּעַם יְהוָה הַצַּדִּיק וַאֲנִי וְעַמִּי הָרְשָׁעִים:

כז וּשְׁלַח פַּרְעֹה וּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר לְהוֹן חָבִית זִמְנָא הָדָא יְיָ זַכָּאָה וַאֲנָא וְעַמִּי חַיָּבִין:

(כח) הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְרַב מִהְיֹת קֹלֹת אֱלֹהִים וּבָרָד וַאֲשַׁלְּחָה אֶתְכֶם וְלֹא תֹסִפוּן לַעֲמֹד:

כח צַלּוּ קֳדָם יְיָ וְסַגִּי קֳדָמוֹהִי רְוַח דְּלָא יְהוֹן עֲלָנָא קָלִין דִּלְוַט כְּאִלֵּין מִן קֳדָם יְיָ וּבַרְדָּא וְאֶשְׁלַח יָתְכוֹן וְלָא תּוֹסְפוּן לְאִתְעַכָּבָא:

רש"י◄ וְרַב • דַּי לוֹ בְּמַה שֶׁהוֹרִיד כְּבָר.

(כט) וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה כְּצֵאתִי אֶת־הָעִיר אֶפְרֹשׂ אֶת־כַּפַּי אֶל־יְהוָה הַקֹּלוֹת יֶחְדָּלוּן וְהַבָּרָד לֹא יִהְיֶה־עוֹד לְמַעַן תֵּדַע כִּי לַיהוָה הָאָרֶץ:

כט וַאֲמַר לֵהּ מֹשֶׁה בְּמִפְּקִי מִן קַרְתָּא אֶפְרוֹשׂ יְדַי בְּצָלוֹ קֳדָם יְיָ קָלַיָּא יִתְמַנְּעוּן וּבַרְדָּא לָא יְהֵי עוֹד בְּדִיל דְּתִדַּע אֲרֵי דַיְיָ אַרְעָא:

רש"י◄ כְּצֵאתִי אֶת הָעִיר • מִן הָעִיר, אֲבָל בְּתוֹךְ הָעִיר לֹא הִתְפַּלֵּל, לְפִי שֶׁהָיְתָה מְלֵאָה גִּלּוּלִים (שמות רבה).

(ל) וְאַתָּה וַעֲבָדֶיךָ יָדַעְתִּי כִּי טֶרֶם תִּירְאוּן מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים:

ל וְאַתְּ וְעַבְדָּיךְ יְדַעְנָא אֲרֵי עַד כְּעַן לָא אִתְכְּנַעְתּוּן מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים:

רש"י◄ טֶרֶם תִּירְאוּן • עֲדַיִן לֹא תִּירְאוּן, וְכֵן כָּל "טֶרֶם" שֶׁבַּמִּקְרָא — עֲדַיִן לֹא, הוּא. וְאֵינוֹ לְשׁוֹן קֹדֶם. כְּמוֹ:

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(כה) וּלְכָךְ הִכָּה הַבָּרָד בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם אֶת כָּל מַה שֶּׁבַּמִּדְבָּר, מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה, וְהִכָּה אֶת כָּל עֶשְׂבָּהּ, וְשִׁבֵּר אֶת כָּל הָעֵצִים שֶׁבָּהּ.

(כו) רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר שָׁמָּה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לֹא נִמְצָא בָּרָד.

(כז) וְלָכֵן שָׁלַח פַּרְעֹה וְקָרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וְאָמַר לָהֶם: כְּבָר חָטָאתִי זֹאת הַפַּעַם, ה' הוּא הַדָּן בְּצֶדֶק, וַאֲנִי וְעַמִּי הַחַטְּאִים.

(כח) הַעְתִּירוּ אֶל ה', וְנִתְכַּבֵּד שֶׁלֹּא יִהְיוּ קוֹלוֹתָיו וְלֹא בָּרָד עָלֵינוּ כְּדֵי שֶׁאֲשַׁחְרֵר אֶתְכֶם, וְלֹא תוֹסִיפוּ לַעֲמֹד.

(כט) אַחֲרֵי זֹאת אָמַר מֹשֶׁה: בִּיצִיאָתִי מִן הַקִּרְיָה אֶפְשֹׂט יָדַי אֶל ה'. אֲזַי יִסְתַּיְּמוּ הַקּוֹלוֹת, וְהַבָּרָד לֹא יוֹסִיף לִהְיוֹת גַּם כֵּן, כְּדֵי שֶׁתֵּדַע כִּי הָאָרֶץ הִיא שֶׁל ה'.

(ל) וְאוּלָם יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה וְשָׂרֵי צְבָאֶךָ טֶרֶם תִּפְחֲדוּ מִלִּפְנֵי ה'.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(בראשית יט) "טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ" — עַד לֹא שְׁכִיבוּ, (שם ב) "טֶרֶם יִצְמָח" — עַד לֹא צָמַח, אַף זֶה כֵּן הוּא: יָדַעְתִּי כִּי עַדַּיִן אֵינְכֶם יְרֵאִים, וּמִשֶּׁתִּהְיֶה הָרְוָחָה תַּעַמְדוּ בְּקִלְקוּלְכֶם.

(לא) וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעֹרָה נֻכָּתָה כִּי הַשְּׂעֹרָה אָבִיב וְהַפִּשְׁתָּה גִּבְעֹל:

לא וְכִתָּנָא וְסַעֲרֵי לִקּוֹ אֲרֵי סַעֲרַנְיָא אַבִּיבִין וְכִתָּנָא גַּבְעוֹלִין:

רש"י◄ **וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעֹרָה נֻכָּתָה•** נִשְׁבְּרָה, לְשׁוֹן: "פִּרְעֹה נְכֹה", נְכָאִים, וְכֵן "לֹא נֻכּוּ". וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרְשׁוֹ לְשׁוֹן הַכָּאָה, שֶׁאֵין נוּ"ן בְּמִקּוֹם הֵ"א לְפָרֵשׁ "נֻכָּתָה" כְּמוֹ הֻכְּתָה, "נֻכּוּ" כְּמוֹ הֻכּוּ, אֶלָּא הַנּוּ"ן שֹׁרֶשׁ בַּתֵּיבָה, וַהֲרֵי הוּא מִגִּזְרַת (איוב לג) "וְשֶׁפּוּ עַצְמוֹתָיו". **כִּי הַשְּׂעֹרָה אָבִיב•** כְּבָר בִּכְּרָה וְעוֹמֶדֶת בְּקָשֶׁיהָ וְנִשְׁתַּבְּרוּ וְנָפְלוּ, וְכֵן הַפִּשְׁתָּה גְּדֵלָה כְּבָר וְהֻקְּשָׁה לַעֲמֹד בְּגִבְעוֹלֶיהָ. **הַשְּׂעֹרָה אָבִיב•** עֹמֶדֶת בְּאָבִיהָ, לְשׁוֹן (שיר השירים ו) "בְּאַבִּי הַנַּחַל".

(לב) וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ כִּי אֲפִילֹת הֵנָּה:

לב וְחִטָּאָה וְכֻסְּמָתָא לָא לִקּוֹ אֲרֵי אֲפִילָתָא אִנּוּן:

רש"י◄ **כִּי אֲפִילֹת הֵנָּה•** מְאֻחָרוֹת, וַעֲדַיִן הָיוּ רַכּוֹת וְיכוֹלוֹת לַעֲמֹד בִּפְנֵי קָשֶׁה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵת כָּל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד", יֵשׁ לְפָרֵשׁ פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, בַּעֲשָׂבִים הָעוֹמְדִים בְּקִלְחָם הָרְאוּיִים לִלְקוֹת בְּבָרָד. וּמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא, יֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ שֶׁנֶּחְלְקוּ עַל זֹאת וְדָרְשׁוּ: "כִּי אֲפִילֹת" — פְּלִאֵי פְּלָאוֹת נַעֲשׂוּ לָהֶם שֶׁלֹּא לָקוּ:

(לג) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה אֶת־הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל־יְהוָה וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא־נִתַּךְ אָרְצָה:

לג וּנְפַק מֹשֶׁה מִלְּוָת פַּרְעֹה יָת קַרְתָּא וּפְרַשׂ יְדוֹהִי בְּצְלוֹ קֳדָם יְיָ וְאִתְמְנִיעוּ קָלָיָא וּבַרְדָּא וּמִטְרָא דַּהֲוָה נָחִית לָא מְטָא עַל אַרְעָא:

רש"י◄ **לֹא נִתַּךְ•** לֹא הִגִּיעַ, וְאַף אוֹתָן שֶׁהָיוּ בָּאֲוִיר, לֹא הִגִּיעוּ לָאָרֶץ, וְדוֹמֶה לוֹ: (דניאל ט) "וַתִּתָּךְ עָלֵינוּ הָאָלָה וְהַשְּׁבוּעָה" דְּעֶזְרָא, "וַתַּגִּיעַ עָלֵינוּ". וּמְנַחֵם בֶּן סָרוּק חִבְּרוֹ בְּחֵלֶק (יחזקאל כב) "כְּהִתּוּךְ כֶּסֶף" לְשׁוֹן יְצִיקַת מַתֶּכֶת, וְרוֹאֶה אֲנִי אֶת דְּבָרָיו, כְּתַרְגּוּמוֹ: "וַיִּצֹּק" (שמות לז) וְאַתִּיךְ, "לָצָקֶת" (שמות לח) לְאַתָּכָא, אַף זֶה: "לֹא נִתַּךְ לָאָרֶץ" — לֹא הֵצַק אָרְצָה.

(לד) וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי־חָדַל הַמָּטָר וְהַבָּרָד וְהַקֹּלֹת וַיֹּסֶף לַחֲטֹא וַיַּכְבֵּד לִבּוֹ הוּא וַעֲבָדָיו:

לד וַחֲזָא פַּרְעֹה אֲרֵי אִתְמְנַע מִטְרָא וּבַרְדָּא וְקָלָיָא וְאוֹסִיף לְמֶחֱטֵי וְיַקֵּרֵהּ לְלִבֵּהּ הוּא וְעַבְדּוֹהִי:

(לה) וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה: פפפ

לה וְאִתְתַּקַּף לִבָּא דְּפַרְעֹה וְלָא שַׁלַּח יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִי מַלִּיל יְיָ בִּידָא דְּמֹשֶׁה: פ פ פ

קכ"א פסוקים, גיבעו"ל סימן. יעיא"ל סימן. חסלת פרשת וארא

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רלג - רלו

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(לא) הֲרֵי צֶמַח הַפִּשְׁתָּן וְכֵן צֶמַח הַשְּׂעוֹרָה כְּבָר הֵזִקוּ כִּי צֶמַח הַשְּׂעוֹרָה צָמַח דַּיּוֹ, וְצֶמַח הַפִּשְׁתָּן כְּבָר נִפְתְּחוּ פְּרָחָיו.

(לב) וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא הֵזִקוּ כִּי שְׁנֵיהֶם חֲבוּיִים בָּאֲדָמָה.

(לג) וְכַאֲשֶׁר יָצָא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה וּמִן הַיִּשּׁוּב שֶׁלּוֹ, פָּרַשׂ יָדָיו אֶל ה', אֲזַי הִסְתַּיְּמוּ הַקּוֹלוֹת וְהַבָּרָד וְלֹא נִתַּךְ מָטָר עַל הָאָרֶץ.

(לד) וְכַאֲשֶׁר רָאָה פַּרְעֹה כִּי כְּבָר הִסְתַּיְּמוּ הַגֶּשֶׁם וְהַבָּרָד וְהַקּוֹלוֹת, הוֹסִיף לַעֲבֹר עֲבֵרוֹת וְהִכְבִּיד אֶת לִבּוֹ, הוּא וְשָׂרֵי צִבְאוֹ.

(לה) וְהִתְחַזֵּק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁחְרֵר אוֹתָם כְּמוֹ שֶׁדִּבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח תהלים

יום ראשון, י"ט טבת > מפרק צ עד סוף פסוק צו

יום שני, כ' טבת > מפרק צז עד סוף פרק קג

יום שלישי, כ"א טבת > מפרק קד עד סוף פרק קה

יום רביעי, כ"ב טבת > מפרק קו עד סוף פרק קז

יום חמישי, כ"ג טבת > מפרק קח עד סוף פרק קיב

יום שישי, כ"ד טבת > מפרק קיג עד סוף פרק קיח

שבת קודש, כ"ה טבת > פרק כ, פרק קיט מתחילת הפרק עד סוף פסוק צו

ממכתבי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ

...בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי־הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החודש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר...

(ט"ו סיון, תרפ"ח)

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל [פרק] תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

(תמוז תרס"ו)

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תניא יומי

~ יום ראשון י"ט טבת ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 36, ואף מי שבתורת ה'... עד עמ' יט, כולו.

עד עתה למדנו אודות "בינוני" בעל עסק, שעוסק גם במסחר או במלאכה ואינו יושב כל היום על התורה ועל העבודה. להלן נלמד אודות "בינוני" – "יושב אוהל", שנתון תמיד כולו בעסק התורה: **וְאַף מִי שֶׁבְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ וְיֶהְגֶּה בָּהּ יוֹמָם וָלַיְלָה לִשְׁמָהּ – אֵין זוֹ הוֹכָחָה כְּלָל שֶׁנִּדְחֶה הָרַע מִמְּקוֹמוֹ, אֶלָּא יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁמְּהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ** – של הרע, **הוּא בְּתָקְפּוֹ וּבִגְבוּרָתוֹ בִּמְקוֹמוֹ בֶּחָלָל הַשְּׂמָאלִי,** – שבלב, **רַק שֶׁלְּבוּשָׁיו, שֶׁהֵם מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁל נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית, אֵינָן מִתְלַבְּשִׁים בַּמֹּחַ וְהַפֶּה וְהַיָּדַיִם וּשְׁאָר אֵבְרֵי הַגּוּף,** – לחשוב, לדבר ולעשות את מה שאסור, **מִפְּנֵי ה' שֶׁנָּתַן שִׁלְטָה וּמֶמְשָׁלָה לַמֹּחַ עַל הַלֵּב. וְלָכֵן, נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית שֶׁבַּמֹּחַ מוֹשֶׁלֶת בְּ"עִיר קְטַנָּה", אֵבְרֵי הַגּוּף כֻּלָּם, שֶׁיִּהְיוּ לְבוּשׁ וּמֶרְכָּבָה לִשְׁלֹשָׁה לְבוּשֶׁיהָ** – שאברי הגוף יהיו לבושים בשלושת לבושי הנפש האלקית ויהיו בטלים להם כ"מרכבה" לגבי ה"רוכב" עליה, **שֶׁיִּתְלַבְּשׁוּ בָּהֶם,** – באברי הגוף, **שֶׁהֵם מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה.** – הרי, שבכל הקשור למחשבה ולדיבור בתורה, ולעשיית מצוות – שולטת הנפש האלקית – בעזרתו של הקב"ה – על הגוף, ובידה העליונות על הנפש הבהמית. **אֲבָל מָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ שֶׁל נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית – אֵין לָהּ שִׁלְטָה וּמֶמְשָׁלָה עַל מָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ שֶׁל נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית בַּבֵּינוֹנִי, כִּי־אִם בִּשְׁעָה שֶׁאַהֲבַת ה' הוּא בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ בְּעִתִּים מְזֻמָּנִים,** – בלבד, **כְּמוֹ בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ.** – שאז, כפי שנזכר בפרק הקודם, נתון ה"בינוני" באהבת להב־שלהבת להקב"ה, דבר המשפיע על ה"רע" של הנפש הבהמית, שיהיה בטל ל"טוב" של הנפש האלקית. **וְאַף גַּם זֹאת הַפַּעַם,** – גם בזמן הנקוב, כשהנפש האלקית מתגברת על הנפש הבהמית, **אֵינָהּ רַק שְׁלִיטָה וּמֶמְשָׁלָה לְבַד,** – הנפש האלקית שולטת על הנפש הבהמית, אבל אין היא משפיעה על עצם מהותה של הנפש הבהמית, שהיא עצמה תתבטל לגמרי בפני הנפש האלקית, **כְּדִכְתִיב**[6]**: "וּלְאֹם מִלְּאֹם יֶאֱמָץ"** – פסוק זה נאמר על יעקב ועשו, וב"עבודה" הדבר רומז על המאבק שבין הנפש האלקית לנפש הבהמית – הרי זה "יאמץ" בלבד, ש"יעקב" מתחזק בלבד לעומת "עשו", וכמו שחכמינו ז"ל מגדירים זאת: **"כְּשֶׁזֶּה קָם זֶה נוֹפֵל, וּכְשֶׁזֶּה קָם כּוּ'"**[7], – הרי, שלנפש האלקית ב"בינוני" יש שליטה בלבד – וגם זאת באופן זמני בלבד – על הנפש הבהמית. **שֶׁנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית מִתְאַמֶּצֶת וּמִתְגַּבֶּרֶת עַל נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית, בִּמְקוֹר הַגְּבוּרוֹת שֶׁהִיא בִּינָה,** – כפי שמובא בתורת הקבלה, שספירת ה"בינה" היא מקור ה"גבורות". כך גם ביחס לנפש, שהמקור לגבורת הנפש האלקית, הוא כוח ה"בינה", בו הוא מבין את גדולתו של הקב"ה, **לְהִתְבּוֹנֵן בִּגְדֻלַּת ה' אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וּלְהוֹלִיד אַהֲבָה עַזָּה לַה' כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ בֶּחָלָל הַיְמָנִי שֶׁבְּלִבּוֹ, וְאָז** – כשהנפש האלקית מבטאת את עצמה באהבה גלויה וחזקה כזו להקב"ה, **אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אָחֳרָא שֶׁבְּחֶלֶל הַשְּׂמָאלִי.** – ה"סטרא אחרא" שבחלל השמאלי שבלב, נכפפת ונשלטת על־ידי הנפש

ליקוטי אמרים

ואף מי שבתורת ה' חפצו ויהגה בה יומם ולילה לשמה אין זו הוכחה כלל שנדחה הרע ממקומו אלא יכול להיות שמהותו ועצמותו הוא בתקפו ובגבורתו במקומו בחלל השמאלי רק שלבושיו שהם מחשבה דבור ומעשה של נפש הבהמית אינן מתלבשים במוח והפה והידים ושאר אברי הגוף מפני ה' שנתן שליטה וממשלה למוח על הלב ולכן נפש האלהית שבמוח מושלת בעיר קטנה אברי הגוף כולם שיהיו לבוש ומרכבה לשלש' לבושיה שיתלבשו בהם שהם מחשבה דבור ומעשה של תרי"ג מצות התורה אבל מהותה ועצמותה של נפש האלהית אין לה שליטה וממשלה על מהותה ועצמותה של נפש הבהמית בבינוני כי אם בשעה שאהבת ה' הוא בהתגלות לבו בעתים מזומנים כמו בשעת התפלה וכיוצא בה ואף גם זאת הפעם אינה רק שליטה וממשלה לבד כדכתיב ולאום מלאום יאמץ כשזה קם זה נופל וכשזה קם כו' שנפש האלהית מתאמצת ומתגברת על נפש הבהמית במקור הגבורות שהיא בינה להתבונן בגדולת ה' א"ס ב"ה ולהוליד אהבה עזה לה' כרשפי אש בחלל הימני שבלבו ואז אתכפיא ס"א שבחלל

---

6. בראשית כה, כג. 7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שיכול להיות זה קם (השני) אף שלפני זה הי' נופל (וזה מוסיף בתיבות אלו)".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ליקוטי אמרים

השמאלי אבל לא נתבטל לגמרי בבינוני אלא בצדיק שנאמר בו ולבי חלל בקרבי והוא מואם ברע ושונאו בתכלית השנאה והמיאום או שלא בתכלית השנאה כנ"ל. אבל בבינוני הוא ד"מ כאדם שישן שיכול לחזור וליעור משנתו כך הרע בבינוני הוא כישן בחלל השמאלי בשעת ק"ש ותפלה שלבו בוער באהבת ה' ואח"כ יכול להיות חוזר וניעור. ולכן היה רבה מחזיק עצמו כבינוני אף דלא פסיק פומיה מגירסא ובתורת ה' חפצו יומם ולילה בחפיצה וחשיקה ותשוקה ונפש שוקקה לה' באהבה רבה כבשעת ק"ש ותפלה ונדמה בעיניו כבינוני המתפלל כל היום וכמאמר רז"ל הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו:

האלקית, **אֲבָל** – ה"רע", **לֹא נִתְבַּטֵּל לְגַמְרֵי בַּבֵּינוֹנִי, אֶלָּא בַּצַּדִּיק,** – ב"צדיק" בלבד בטל הרע של הנפש הבהמית כליל ל"טוב" של הנפש האלקית, **שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ**[8]**:** – ב"צדיק", **"וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי",** – מקומו של היצר־הרע בלבו של ה"צדיק" – ריק, **וְהוּא** – ה"צדיק", **מוֹאֵם בְּרֵע וְשׂוֹנְאוֹ בְּתַכְלִית הַשִּׂנְאָה וְהַמִּאוּם,** – כך הדבר ב"צדיק גמור", **אוֹ שֶׁלֹּא בְּתַכְלִית הַשִּׂנְאָה,** – כך הדבר ב"צדיק שאינו גמור", **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** – בפרק י. כל האמור הוא ביחס ל"צדיק", ואילו ב"בינוני", **אֲבָל בַּבֵּינוֹנִי הוּא** – ה"רע" של נפשו הבהמית, **דֶּרֶךְ־מָשָׁל כְּאָדָם שֶׁיָּשֵׁן, שֶׁיָּכוֹל לַחֲזוֹר וְלֵיעוֹר מִשְּׁנָתוֹ,** – בשעת שינתו אין כוחותיו של האדם פועלים, אבל הוא עלול כל רגע להתעורר משינתו וכוחותיו נעשים ערים ופעילים, **כָּךְ הָרַע בַּבֵּינוֹנִי הוּא כְּיָשֵׁן בַּחָלָל הַשְּׂמָאלִי** – שבלב, ואינו משפיע גם לא על התעוררות תאוה בלב – וזהו **בִּשְׁעַת קְרִיאַת־שְׁמַע וּתְפִלָּה, שֶׁלִּבּוֹ בּוֹעֵר בְּאַהֲבַת ה',** – וזה משפיע שהרע של הנפש הבהמית, יהיה כאילו נתון בשינה. ברם, **וְאַחַר־כָּךְ** – אחרי התפלה, **יָכוֹל** – ה"רע", **לִהְיוֹת חוֹזֵר וְנֵיעוֹר.** – כאן מתחיל רבנו הזקן להסביר, שקיימת דרגה עליונה יותר ב"בינוני" – כשהוא נתון **כל היום** באהבה להקב"ה כמו בשעת התפלה, ולכן ה"רע" שבו נתון "תמיד" כאילו בשינה – בכך יוסבר לנו כיצד יכול היה רבה לומר על עצמו שהוא "בינוני". בפרק הראשון למדנו שאי־אפשר לומר בפשטות, ש"בינוני" הוא מי שיש בו מחצית מצוות ומחצית עבירות, כי אם כן – כיצד היה יכול רבה לטעות בעצמו שהוא "בינוני", בשעה שלא היתה בו אפילו העבירה של ביטול תורה? ברם, גם לפי מה שהוסבר של"בינוני" אין עבירות כלל, אלא שעולה לפעמים בלבו תאוה לרע – עדיין קשה להבין, כיצד החזיק רבה את עצמו ל"בינוני", מאחר שהוא הרי היה "צדיק" וידע היטב שאין בלבו כלל תאוה לרע? אלא, כפי שיוסבר להלן, שקיימת מדריגה נוספת ב"בינוני" שלא עולה בלבו אף פעם תאוה לרע – יובן לנו הדבר היטב. **וְלָכֵן הָיָה רַבָּה מַחֲזִיק עַצְמוֹ כְּבֵינוֹנִי, אַף דְּלֹא פָּסִיק פּוּמֵיהּ מִגִּרְסָא,** – אף שלא פסק פיו מלימוד תורה, **וּבְתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה, בַּחֲפִיצָה וַחֲשִׁיקָה וּתְשׁוּקָה וְנֶפֶשׁ שׁוֹקֵקָה לַה' בְּאַהֲבָה רַבָּה כְּבִשְׁעַת קְרִיאַת־שְׁמַע וּתְפִלָּה,** – וכפי שהוסבר כבר, מעורר אז ה"בינוני" בתוכו אהבה להשי"ת, עד שאינו מרגיש ב"רע" בחלל השמאלי שבלבו. רבה – **שכל היום** בערה בו אהבה להשי"ת, ולא היתה לו **אף פעם** כל שייכות לתאוות העולם – יכול היה לחשוב, בגלל כך, את עצמו ל"בינוני", משום **וְנִדְמֶה בְּעֵינָיו** – של רבה, **כַּבֵּינוֹנִי הַמִּתְפַּלֵּל כָּל הַיּוֹם,** – שנתון כל היום באותה מדריגה כמו בשעת התפלה – האהבה היא בהתגלות אצלו כל היום, וממילא ה"רע" שבו הוא תמיד כאילו נתון בשינה, ואין הוא שייך אף פעם לתאוה איזו שהיא, **וּכְמַאֲמַר רַז"ל**[10]**: "הַלְוַאי שֶׁיִּתְפַּלֵּל אָדָם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ":** – ממילא יכול היה כבר רבה לחשוב את עצמו ל"בינוני" – מדריגה כזו ב"בינוני" הנקראת "בינוני המתפלל כל היום", שכל היום הוא נתון באותו מצב כמו בשעת התפלה. על־כל־פנים, הרי הוסבר ביחס למדריגתו הכללית של "בינוני", שגם בשעת תפלתו, שאז מתגלה אהבתו להשי"ת, אין זה כי־אם התגברות הנפש האלקית על הנפש הבהמית, ולכן יתכן הדבר שאחרי התפלה תתעורר שוב הנפש הבהמית, ומכיון שכך – אין זו העבודה האמיתית לגבי מדריגת ה"צדיקים" – שכן, "אמת" היא מדריגה של תמידות ואי־השתנות, ורבנו הזקן מסביר להלן, שלמרות זאת, נחשבת אהבתם של ה"בינונים" בתור "בינונים" לאמיתית, לעבודה תמידית.

---

8. תהלים קט, כב. **9.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "כן משמע (קצת) בפ"א: חלל .. שאין לו יצה"ר (הוספת הביאור אח"כ שהרגו – הוא למיעוטי מדרי' נעלית יותר דאברהם שהפכו ליצה"ר – כדאיתא בירושו' ספ"ט דברכות – ואז אין לבו חלל בקרבו – למעליותא). אבל ברש"י ברכות ופשטות הירושו' – מענין – מת. בפרש"י תהלים – ב' הפי'". **10.** ברכות כא, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שני כ' טבת ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' יט, והנה מדת... עד עמ' 38, כולן].

וְהִנֵּה, מִדַּת אַהֲבָה זוֹ, הָאֲמוּרָה בַּבֵּינוֹנִים, בְּשָׁעַת הַתְּפִלָּה עַל־יְדֵי הִתְגַּבְּרוּת – הזמנית של, **הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית כּוֹ'**, – על הנפש הבהמית, **הִנֵּה לְגַבֵּי מַדְרֵגַת הַצַּדִּיקִים עוֹבְדֵי ה' בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ – אֵין בְּחִינַת אַהֲבָה זוֹ** – ב"בינונים", **נִקְרֵאת בְּשֵׁם "עֲבוֹדַת אֱמֶת" בְּלֹל, מֵאַחַר שֶׁחוֹלֶפֶת וְעוֹבֶרֶת אַחַר הַתְּפִלָּה, וּכְתִיב**[11]**: "שְׂפַת אֱמֶת תִּכּוֹן לָעַד, וְעַד אַרְגִּיעָה לְשׁוֹן שָׁקֶר"**. – התואר "אמת" חל רק על דבר שיש בו קיום תמידי, ואילו כשקיומו של הדבר הוא זמני בלבד – אין זו מציאות אמיתית. כך גם בענייננו, מאחר שה"בינוני" מרגיש וחש באהבה זו בשעת תפלתו בלבד, ואחרי התפלה אין אהבה זו בהתגלות בלבו – הרי שעבודתו של ה"בינוני" אינה במדת האמת האמיתית של "צדיקים"; **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, לְגַבֵּי מַדְרֵגַת הַבֵּינוֹנִים – נִקְרֵאת "עֲבוֹדָה תַּמָּה" בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ שֶׁלָּהֶם**, – של ה"בינונים", **אִישׁ אִישׁ כְּפִי מַדְרֵגָתוֹ בְּמַדְרֵגַת הַבֵּינוֹנִים**, – כפי שלמדנו שקיימות דרגות שונות ב"בינונים". **וַהֲרֵינִי קוֹרֵא בְּאַהֲבָתָם שֶׁבִּתְפִלָּתָם גַּם כֵּן – "שְׂפַת אֱמֶת תִּכּוֹן לָעַד"**, – אהבתם של ה"בינונים" היא אמיתית ותמידית למרות שהיא באה לידי ביטוי בשעת התפלה בלבד. שכן, **הוֹאִיל וּבְכֹחַ נַפְשָׁם הָאֱלֹהִית לַחֲזוֹר וּלְעוֹרֵר בְּחִינַת אַהֲבָה זוֹ לְעוֹלָם**, – מחדש, **בְּהִתְגַּבְּרוּתָהּ** – של הנפש האלקית, **בְּשָׁעַת הַתְּפִלָּה מִדֵּי יוֹם בְּיוֹם, עַל־יְדֵי הֲכָנָה הְרָאוּיָה לְכָל נֶפֶשׁ כְּפִי עֶרְכָּהּ וּמַדְרֵגָתָהּ.** – שכן, נפש שהיא במדריגה עליונה יותר, אינה זקוקה להכנה גדולה כל כך כדי לעורר בה אהבה להשי"ת, ואילו מדריגה נמוכה יותר בנפש, זקוקה להכנה רבה יותר. על כל פנים – לאחרי הכנה מתאימה יכול הוא תמיד לעורר בתוכו, בשעת תפילתו, אהבה להשי"ת. הרי, שהאהבה היא תמידית גם אצלו, שכן היא נמצאת בו תמיד, אם בצורה מעשית־פעילה, או באופן פוטנציאלי, שתמיד יש לו היכולת להביא אהבה זו לביטוי גלוי (וכאמור לעיל – "להתפלל כל היום כולו", ה"בינוני" יכול, שתהיה לו לפחות בכוח, האהבה והמדריגה של תפלה, במשך כל היום). **ובלשונו הקדוש של כ"ק רבינו בהערה**: "בפועל או בכח באופן שיכול להביאה בפועל תמיד (וכנ"ל להתפלל כל היום כולו)". ברם, עדיין טעון הדבר הסבר: כיצד יתכן שלגבי מדריגת ה"צדיקים" אינה נחשבת עבודה זו ל"אמת", ואילו לגבי "בינונים" אכן נחשבת אותה עבודה ל"אמת"? לכאורה: אם זו "אמת" – עליה להיות כך בכל המדריגות! – הדברים יוסברו להלן ב"תניא", שמדת ה"אמת" קיימת בכל מדריגה, היא מבטאת את מהותה העצמית של כל מדריגה, וממילא ה"אמת" היא בהתאם לאותה מדריגה.

ליקוטי אמרים

והנה מדת אהבה זו האמורה בבינונים בשעת התפלה ע"י התגברות הנפש האלהית כו' הנה לגבי מדרגת הצדיקים עובדי ה' באמת לאמיתו אין בחי' אהבה זו נקראת בשם עבודת אמת כלל מאחר שחולפת ועוברת אחר התפלה וכתיב שפת אמת תכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר ואעפ"כ לגבי מדרגת הבינונים נקראת עבודה תמה באמת לאמיתו שלהם איש איש כפי מדרגתו במדרגת הבינונים והריני קורא באהבתם שבתפלתם ג"כ שפת אמת תכון לעד הואיל ובכח נפשם האלהית לחזור ולעורר בחי' אהבה זו לעולם בהתגברותה בשעת התפלה מדי יום ביום ע"י הכנה הראויה לכל נפש כפי ערכה ומדרגת' כי הנה מדת אמת היא מדתו של יעקב הנקרא בריח התיכון המבריח מן הקצה אל הקצה מרום המעלות ומדרגות עד סוף כל דרגין ובכל מעלה ומדרגה מבריח תוך נקודה האמצעית שהיא נקודת ובחי' מדת אמת שלה ומדת אמת היא נחלה בלי מצרים ואין לה שיעור למעלה עד רום המעלות וכל מעלות ומדרגות

כך הדבר בכל המדריגות של העולמות למעלה, מהעליונה ביותר עד לתחתונה ביותר. ומאחר שאין למדריגות התחתונות יותר כל ערך, וכאילו אינן קיימות, לגבי המדריגות העליונות – כיצד, איפוא, יכולות אותן מדריגות תחתונות להיקרא "אמת" בהשוואה למדריגות העליונות? – אך ההסבר הוא: כל מדריגה יש לה נקודת האמת שלה, לפי הערך שלה. **כִּי הִנֵּה, מִדַּת אֱמֶת הִיא מִדָּתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב**, – כמו שכתוב[12]: "תתן אמת ליעקב", **הַנִּקְרָא: "בָּרִיחַ הַתִּיכוֹן הַמַּבְרִיחַ מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה"** – כלומר ברוחניות: **מֵרוּם הַמַּעֲלוֹת וּמַדְרֵגוֹת עַד סוֹף כָּל דַּרְגִּין**, – עד סוף כל המדריגות, **וּבְכָל מַעֲלָה וּמַדְרֵגָה מַבְרִיחַ תּוֹךְ נְקֻדָּה הָאֶמְצָעִית**, – של אותה מדריגה, **שֶׁהִיא נְקֻדַּת וּבְחִינַת מִדַּת אֱמֶת שֶׁלָּהּ.** – והוכחה שכל מדריגה יש לה, מדת האמת שלה: **וּמִדַּת אֱמֶת הִיא "נַחֲלָה בְּלִי מְצָרִים", וְאֵין לָהּ שִׁעוּר לְמַעְלָה עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת, וְכָל מַעֲלוֹת וּמַדְרֵגוֹת שֶׁלְּמַטָּה הֵם כְּאֵין לְגַבֵּי מַעֲלוֹת וּמַדְרֵגוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֶן** – ולמרות זאת,

11. משלי יב, יט. **12.** מיכה ז, כ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שהמדריגות שלמטה הן כאין לגבי המדריגות שלמעלה — קיימת גם בהן מדת האמת, מאחר שהיא חודרת דרך כל המדריגות — הרי שכל מדריגה ומדת האמת שלה. רבנו הזקן מביא להלן מקור למה שנאמר כאן, שהמדריגה התחתונה היא "כאין" לגבי המדריגה העליונה: [**כַּיָּדוּעַ לְיוֹדְעֵי־חֵן,** — תורת הקבלה, **שֶׁבְּחִינַת רֹאשׁ וּמוֹחִין שֶׁל מַדְרֵגוֹת תַּחְתּוֹנוֹת, הֵן לְמַטָּה מִבְּחִינַת עֲקֵבִים וְרַגְלֵי מַדְרֵגוֹת עֶלְיוֹנוֹת מֵהֶן, וּכְמַאֲמַר רַז"ל**[13]**: "רַגְלֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כֻּלָּן"]:** — הרי, שמדת האמת, נמדדת בכל מדריגה, בהתאם למצבה ומקומה בסולם הדרגות. מובן, אם כך, שעבודת ה"בינונים" היא עבודה אמיתית, בהתאם למדריגה **שלהם**, אף שלגבי מדריגת ה"צדיקים" אין היא נקראת 'עבודת אמת'.

בהקשר למה שלמדנו בפרק זה, אודות המלחמה של היצר־הטוב והיצר־הרע ב"בינוני", ראוי להוסיף, מה שאמר כ"ק רבינו (בהתוועדות אחרון של פסח בשנת תשכ"א): שתי דיעות בדברי הנביא בקשר לימות המשיח "וגר זאב עם כבש": דיעה אחת (הרמב"ם וכו') סוברת שהדברים הם רק משל על עמי העולם, ולהבדיל — בני ישראל. דיעה שניה (הראב"ד, הרמב"ן וכו') סוברת שהדברים הם כפשוטם, שהשלום ישרור בין החיות, כי הטבע שלהן — ישתנה לגמרי. תורת החסידות סוברת כדיעה השניה, והרבי הסביר את הדברים כך: כשם שישרור אז השלום בין אלה שהם עיקרה ותכליתה של הבריאה — האדם, ובמיוחד בין אלה שנקראים "אדם אתם — אתם קרויים אדם", בני ישראל הנקראים "אדם". הרי על־ידי השלום שישרור בבני ישראל בין הנפש האלקית לבין הנפש הבהמית, מאחר שיקויים אז "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ" — ישפיע הדבר גם על שאר חלקי הבריאה, שגם בהם ישרור השלום, עד שגם החיות תחיינה בשלום אחת עם השניה.

ליקוטי אמרים

שלמטה הם כאין לגבי מעלות ומדרגות שלמעלה מהן [כידוע לי"ח שבחי' ראש ומוחין של מדרגות תחתונות הן למטה מבחי' עקביים ורגלי מדרגות עליונות מהן וכמאמר רז"ל רגלי החיות כנגד כולן]:

~ יום שלישי כ"א טבת ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 38, פרק יד והנה... עד עמ' כ, כו' ע"ש.

פֶּרֶק יד. בפרקים הקודמים הסביר רבנו הזקן, שהתואר "בינוני" חל על יהודי הנזהר שלא להיכשל, במחשבה, דיבור ומעשה, בדבר של איסור; כל מחשבותיו, דיבוריו ומעשיו הם בתורה ובמצוות בלבד. הרע שבנפשו הבהמית אמנם עדיין די חזק להעלות בלבו תאוה לעניני העולם־הזה, אך אין תאוה זו באה לידי ביטוי באחד משלושת הלבושים האמורים. הנפש האלקית — ב"עזרת" הקב"ה — אינה נותנת ל"רע" להתפשט בגוף. רבנו הזקן ממשיך בפרק הבא: **וְהִנֵּה, מִדַּת הַבֵּינוֹנִי הִיא מִדַּת כָּל אָדָם,** — מותאמת לכל אדם, **וְאַחֲרֵיהָ כָּל אָדָם יִמְשֹׁךְ,** — כל מי שעדיין לא הגיע למדריגה זו, עליו להשתדל, על־ידי עבודה ויגיעה, להגיע למדת ה"בינוני" — שרק לא יחשוב שזהו למעלה מכוחותיו, **שֶׁכָּל אָדָם יָכוֹל לִהְיוֹת בֵּינוֹנִי בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה.** — יש ביכולתו תמיד להגיע לדרגת ה"בינוני", **כִּי הַבֵּינוֹנִי אֵינוֹ מוֹאֵס בָּרַע,** — עד כדי כך שירגיש שנאה ומשטמה לתאוות גשמיות, **שֶׁזֶּהוּ** — המיאוס ב"רע", **דָּבָר הַמָּסוּר לַלֵּב,** — כפי שכבר למדנו, אין ה"בינוני" שולט עדיין ב"רע" שבלב, ממילא אין הוא מואס ברע; **וְלֹא כָּל הָעִתִּים שָׁוֹת,** — לפעמים, כשלבו פתוח, כמו בשעת התפלה, כשלבו מתמלא אהבה גלויה להקב"ה — יכול להתעורר בו רגש של שנאה ל"רע"; ולפעמים הלב "אטום" ואין בכוחו של ה"בינוני" לעורר בלבו רגש של תיעוב ל"רע". וא"כ מובן, שהמיאוס ברע הוא לא ה"מבחן" של ה"בינוני", שהיא מדריגתו התמידית, **אֶלָּא** — ענינו של ה"בינוני" הוא: **"סוּר מֵרַע וַעֲשֵׂה טוֹב", דְּהַיְנוּ בְּפֹעַל מַמָּשׁ, בְּמַעֲשֶׂה דִּבּוּר וּמַחֲשָׁבָה,** — ה"סור מרע ועשה טוב" מתבטא ב"בינוני" בפועל ממש, בצורה פרקטית: שלא לחשוב, שלא לדבר ושלא לעשות מה שאסור, ולעומת זאת לחשוב, לדבר

ליקוטי אמרים

פרק יד והנה מדת הבינוני היא מדת כל אדם ואחריה כל אדם ימשוך שכל אדם יכול להיות בינוני בכל עת ובכל שעה כי הבינוני אינו מואס ברע שזהו דבר המסור ללב ולא כל העתים שוות אלא סור מרע ועשה טוב דהיינו בפועל ממש במעשה דבור ומחשבה שבהם הבחירה והיכולת

13. חגיגה יג, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ליקוטי אמרים

והרשות נתונה לכל אדם לעשות ולדבר ולחשוב גם מה שהוא נגד תאות לבו והפכה ממש כי גם בשעה שהלב חומד ומתאוה איזו תאוה גשמיית בהיתר או באיסור ח"ו יכול להתגבר ולהסיח דעתו ממנה לגמרי באמרו ללבו אינני רוצה להיות רשע אפי' שעה אחת כי אינני רוצה להיות מובדל ונפרד ח"ו מה' אחד בשום אופן כדכתיב עונותיכם מבדילים וגו' רק אני רוצה לדבקה בו נפשי רוחי ונשמתי בהתלבשן בשלשה לבושיו ית' שהם מעשה דבור ומחשבה בה' ותורתו ומצותיו מאהבה מסותרת שבלבי לה' כמו בלב כללו' ישראל שנקראו אוהבי שמך ואפי' קל שבקלים יכול למסור נפשו על קדושת ה' ולא נופל אנכי ממנו בודאי אלא שנכנס בו רוח שטות ונדמה לו שבעבי' זו עודנו ביהדותו ואין נשמתו מובדלת מאלהי ישראל וגם שוכח אהבתו לה' המסותרת בלבו אבל אני אינני רוצה להיות שוטה כמוהו לכפור האמת. משא"כ

ולעשות מה שציווה הקב"ה, **שֶׁבָּהֶם** – במעשה, דיבור ומחשבה, שלא כמו בדברים המסורים ללב, **הַבְּחִירָה וְהַיְכֹלֶת וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה לְכָל אָדָם לַעֲשׂוֹת וּלְדַבֵּר וְלַחֲשֹׁב גַּם מַה שֶּׁהוּא נֶגֶד תַּאֲוַת לִבּוֹ וְהֲפָכָה מַמָּשׁ, כִּי גַּם בְּשָׁעָה שֶׁהַלֵּב חוֹמֵד וּמִתְאַוֶּה אֵיזוֹ תַּאֲוָה גַּשְׁמִיֵּית בְּהֶתֵּר** – לדבר מותר שיש לעשותו לשם שמים, אלא שהוא חומד בו כדי למלא את תאוותו, **אוֹ בְּאִסּוּר חַס־וְשָׁלוֹם** – **יָכוֹל לְהִתְגַּבֵּר** – על התאוה, **וּלְהַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִמֶּנָּה לְגַמְרֵי,** – כיצד ביכלתו לעשות זאת? – **בְּאָמְרוֹ לְלִבּוֹ:** – על־ידי שהוא מסביר ומוכיח לעצמו: **אֵינֶנִּי רוֹצֶה לִהְיוֹת רָשָׁע אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת,** – כלומר, אינני רוצה למלא אחרי תאוותי ולעשות את האסור, ולהיקרא משום כך "רשע". מדוע אין אני רוצה בכך? – **כִּי אֵינֶנִּי רוֹצֶה לִהְיוֹת מֻבְדָּל וְנִפְרָד חַס־וְשָׁלוֹם מֵה' אֶחָד בְּשׁוּם אֹפֶן, כְּדִכְתִיב[1]: "עֲוֹנוֹתֵיכֶם מַבְדִּילִים וְגוֹ'",** – בין יהודי לבין הקב"ה. הרי, שעל־ידי עבירה, נעשה היהודי נפרד ומובדל מה'. ועל־ידי התעמקותו בדברים אלה, ובואו להכרה, שאין הוא רוצה להיות "רשע", מפני שאינו רוצה להיות נפרד חלילה מהקב"ה — יש בכוחו, גם כשהלב מתאוה לתאוה, להיות "סור מרע" ולהימנע מעשיית עבירה בפועל. ואילו, כדי שיהא זהיר ב"עשה טוב", לעשות את מה שצריך לעשות, עליו להתבונן: **רַק אֲנִי רוֹצֶה לְדָבְקָה בּוֹ** – בהקב"ה, **נַפְשִׁי רוּחִי וְנִשְׁמָתִי, בְּהִתְלַבְּשָׁן בִּשְׁלֹשָׁה לְבוּשָׁיו יִתְבָּרֵךְ,** – כלומר, כפי שה"תניא" אומר מיד, במחשבה, דיבור ומעשה של תורה ומצוות, שהן רצונו וחכמתו שהם דבר אחד עם הקב"ה בעצמו — ולכן הם נקראים "שלשה לבושיו יתברך", **שֶׁהֵם: מַעֲשֶׂה דִּבּוּר וּמַחֲשָׁבָה, בַּה' וְתוֹרָתוֹ וּמִצְוֹתָיו,** – ומהיכן נובע רצוני זה, לרצות באמת להיות דבוק ומאוחד עם הקב"ה? — הרי זה: **מֵאַהֲבָה מְסֻתֶּרֶת שֶׁבְּלִבִּי לַה',** – ולמרות שאין אני חש באותה אהבה, היא בודאי טמונה ומוסתרת בלבי, **כְּמוֹ בְּלֵב כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ[2] "אוֹהֲבֵי שְׁמֶךָ",** – שכן, לכל יהודי אהבה מסותרת בלבו להקב"ה, גם כשאין הוא חש בה בצורה גלויה. **וַאֲפִלּוּ קַל שֶׁבַּקַּלִּים יָכוֹל לִמְסֹר נַפְשׁוֹ עַל קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם,** – באם יכריחו אותו לכפור בהקב"ה. דבר זה נובע, כפי שיוסבר בפרקים הבאים, מאהבתו המסותרת להקב"ה, המתעוררת ומתגלה באותו רגע שהוא מרגיש שרוצים חלילה לנתק אותו מהקב"ה, הריהו מוסר נפשו כדי שלא להיעשות נפרד חלילה מהקב"ה. הרי, שגם "קל שבקלים" ישנה בו אותה אהבה מסותרת אל הקב"ה, **וְלֹא נוֹפֵל אָנֹכִי מִמֶּנּוּ בְּוַדַּאי,** – מאותו "קל שבקלים". אלא שנשאלת השאלה: אם אכן קיימת בו אהבה להקב"ה, מדוע הוא "קל שבקלים"? – **אֶלָּא שֶׁנִּכְנַס בּוֹ רוּחַ שְׁטוּת,** – כמו שאומרים[3] חכמינו ז"ל: "אין אדם עובר עבירה אלא־אם־כן נכנסה בו רוח שטות", **וְנִדְמֶה לוֹ שֶׁכַּעֲבֵרָה זוֹ עוֹדֶנּוּ בִּיהֲדוּתוֹ** – שאין עבירה זו מזיקה ופוגמת ב"יהדותו", **וְאֵין נִשְׁמָתוֹ מֻבְדֶּלֶת מֵאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל,** – ואילו האמת היא, כפי שיסביר בפרק כ"ד, שבשעה שיהודי נכשל בעבירה, הוא נפרד חלילה, בשעת מעשה, מהקב"ה; ואם גם ה"קל שבקלים" היה חש ומרגיש שאכן באותה עבירה הוא נפרד מהקב"ה — לא היה חוטא בשום פנים. אלא שאותה "רוח שטות" מדיחה אותו לחשוב, שאין הוא נפרד מהקב"ה גם בשעה שהוא חוטא. מדוע אין הוא מקיים מצוות, למרות שאהבתו להקב"ה מכתיבה לו שעליו לקיימן? — הרי זה מפני: **וְגַם שׁוֹכֵחַ אַהֲבָתוֹ לַה' הַמְסֻתֶּרֶת בְּלִבּוֹ,** – ולכן אין הוא מקיים מצוות. אילו היתה אהבתו לה' בהכרתו המלאה, היה עושה ככל אשר ביכלתו, כדי להתאחד, באמצעותן, עם הקב"ה. כל האמור הוא ביחס ל"קל שבקלים", ואילו אותו יהודי ממשיך בחשבון נפשו: **אֲבָל אֲנִי אֵינֶנִּי רוֹצֶה לִהְיוֹת שׁוֹטֶה כָּמוֹהוּ לִכְפֹּר הָאֱמֶת.** – וה"אמת" היא הרי, שעל־ידי עבירה אכן נעשה האדם נפרד מהקב"ה, והרי ה"אמת" היא שקיימת ביהודי "אהבה מסותרת" להקב"ה, המכתיבה לו לקיים מצוות — ומשום כך, אין אני רוצה, לכפור את ה"אמת". "חשבון הנפש" האמור מתייחס לזהירות ממשית, שלא להיכשל במחשבה, דיבור ומעשה. באמצעות "חשבון" זה מסוגל כל יהודי להתגבר על יצרו הרע, גם ב"סור מרע", שלא להיכשל

1. ישעי' נט, ב. 2. תהלים ה, יב. 3. סוטה ג, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בעבירות, וגם ב"ועשה טוב" — להשתדל לקיים מצוות — וכך ביכלתו להגיע למדריגת "בינוני".

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּדָבָר הַמָּסוּר לַלֵּב, דְּהַיְנוּ שֶׁיְּהֵא הָרַע – תאוות ותענוגות גשמיים, **מָאוּס מַמָּשׁ בַּלֵּב וְשָׂנוּאוּי בְּתַכְלִית שִׂנְאָה,** – כפי שהדבר ב"צדיק גמור", **אוֹ אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּתַכְלִית שִׂנְאָה** – כפי שהדבר ב"צדיק שאינו גמור", **הִנֵּה זֶה אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ אֶלָּא עַל־יְדֵי גֹּדֶל וְתֹקֶף הָאַהֲבָה לַה', בִּבְחִינַת "אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים", לְהִתְעַנֵּג עַל ה' מֵעֵין עוֹלָם־הַבָּא,** – שכן, בעולם־הבא, "נהנין – הנשמות – מזיו השכינה", הן נהנות ומתענגות מאלקות. אהבה זו להקב"ה, המכילה תענוג מאלקות – יוצרת שנאה ל"רע", לתאוות ולתענוגים גופניים, כפי שהדבר הוסבר בפרקים הקודמים. **וְעַל זֶה** – על עבודה זו של "אהבה בתענוגים", **אָמְרוּ רַז"ל**[4]**: "עוֹלָמְךָ תִּרְאֶה בְּחַיֶּיךָ כו'";** – מי שהגיע לעבודה זו, "רואה" בחייו חלק מהעולם־הבא, **וְאֵין כָּל אָדָם זוֹכֶה לָזֶה, כִּי זֶהוּ** – מדריגת אהבה כזו בעבודת ה', היא **כְּעֵין קִבּוּל שָׂכָר,** – ו"שכר" אין אדם נוטל בעצמו, הוא מקבל אותו מלמעלה. **וּכְדִכְתִיב**[5]**: "עֲבוֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת כְּהֻנַּתְכֶם וְגו'",** – אעשה את כהונתכם כמתנת־שכר לכם. במובן רוחני מוכתרת מדריגת "אהבה בתענוגים" (בכל מי שנמצא באותה דרגה, לא רק כהנים) בתואר "כהונה". ועל כך אומר הכתוב, שעבודת ה"כהונה" היא מתנה מלמעלה, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.** – הרי, שמדריגת "צדיק", שהיא עבודה שבלב, במיאוסו של ה"רע", הנובעת מ"אהבה בתענוגים" שהיא מתנה מלמעלה – אי אפשר לומר שכל אחד שייך לעבודה זו. ואילו למדריגת ה"בינוני" יכול כל אחד להגיע בעבודתו העצמית. בכך יתרץ רבנו הזקן את הקושיא על מאמר הגמרא (על דברי איוב להקב"ה:) "ריבונו של עולם, בראת צדיקים, בראת רשעים" – שאל על כך רבנו הזקן בפרק א: "והא צדיק ורשע לא קאמר?" – כשקובעים למעלה צורתו והרכבו של האדם העומד להיוולד, דנים אם יהיה חכם או טיפש וכו' ואילו ביחס לצדיק או רשע, לא נאמר שם דבר, שכן הדבר מסור לבחירתו של האדם. אם־כן איך אומר אומר איוב "בראת צדיקים", שהקב"ה ברא צדיקים? אלא, בהתאם לאמור – הדבר מוסבר, כי לא כל אדם זוכה למדריגת "צדיק" והיא מתנה מלמעלה, וזו היתה טענתו של איוב "בראת צדיקים", שהקב"ה ברא נשמות שיהיה בידן לזכות לאותה מדריגה נעלה של "צדיק". וכך אומר רבנו הזקן: **וְלָכֵן אָמַר אִיּוֹב: "בָּרָאתָ צַדִּיקִים כו'";** – נשמות כאלו שיוכלו לזכות למדריגה זו של "צדיק", אכן ברא הקב"ה מלכתחילה (את הקושיא בקשר ל"בראת רשעים" – יתרץ רבנו הזקן להלן בפרק כ"ז). **וְכִדְאִיתָא בַּתִּקּוּנִים**[6]**,** – ב'תיקוני זוהר', **שֵׁיֵּשׁ בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל כַּמָּה מִינֵי מַדְרֵגוֹת וּבְחִינוֹת: חֲסִידִים, גִּבּוֹרִים הַמִּתְגַּבְּרִים עַל יִצְרָם, מָאֲרֵי תוֹרָה,** – "בעלי תורה", **נְבִיאִים כו', צַדִּיקִים כו', עַיֵּן שָׁם:** – הרי שמבחינת הנשמות עצמן, ישנן כאלו שהן במדריגת "צדיקים"[7].

ליקוטי אמרים

בדבר המסור ללב דהיינו שיהא הרע מאוס ממש בלב ושנאוי בתכלית שנאה או אפי' שלא בתכלית שנאה הנה זה אי אפשר שיהיה באמת לאמיתו אלא ע"י גודל ותוקף האהבה לה' בבחי' אהבה בתענוגים להתענג על ה' מעין עוה"ב. ועל זה אמרו רז"ל עולמך תראה בחייך כו' ואין כל אדם זוכה לזה כי זהו כעין קבול שכר וכדכתיב עבודת מתנה אתן את כהונתכם וגו' כמ"ש במ"א. ולכן אמר איוב בראת צדיקים כו' וכדאיתא בתיקונים שיש בנשמות ישראל כמה מיני מדרגות ובחי'. חסידים גבורים המתגברים על יצרם מארי תורה נביאים כו' צדיקים כו' ע"ש:

---

4. ברכות יז, א. 5. במדבר יח, ז. 6. תקוני זהר בהקדמה א, ב. 7. כך נראים לכאורה פירושם של דברים. כ"ק אדמו"ר שליט"א, אבל, העיר על כך. "צריך עיון". יכול להיות, שנדרש עיון יסודי אם אכן כך כיוון רבנו הזקן להסביר את ה"תיקוני זוהר" – שכל הסוגים המנויים כאן נבראו ממש מלכתחילה להיות כמו שהם – מאחר שביניהם הוא מונה, למשל, הסוג של "גבורים, המתגברים על יצרם", שבכך אין הם דומים לצדיקים, והם גוברים על היצר־הרע על־ידי עבודה, כלומר, אפשר ללמוד: ש"גבורים" הם נשמות שבשורשם יש להם שייכות למדת ה"גבורה", כשם שיש לחסידים שייכות ל"חסד", ול"מארי תורה" – ל"תפארת" – ולכן עבודתם היא באותו קו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום רביעי כ"ב טבת ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' כ, ובזה יובן... עד עמ' 40, צדיק.

ליקוטי אמרים

ובזה יובן כפל לשון השבועה תהי צדיק ואל תהי רשע דלכאורה תמוה כי מאחר שמשביעים אותו תהי צדיק למה צריכים להשביעו עוד שלא יהיה רשע. אלא משום שאין כל אדם זוכה להיות צדיק ואין לאדם משפט הבחירה בזה כל כך להתענג על ה' באמת ושיהיה הרע מאוס ממש באמת ולכן משביעים שנית אל תהי רשע עכ"פ שבזה משפט הבחירה והרשות נתונה לכל אדם למשול ברוח תאותו שבלבו ולכבוש יצרו שלא יהיה רשע אפי' שעה אחת כל ימיו בין בבחי' סור מרע בין בבחי' ועשה טוב ואין טוב אלא תורה דהיינו תלמוד תורה שכנגד כולן. אך אעפ"כ צריך לקבוע לו עתים גם כן לשית עצות בנפשו להיות מואס ברע כגון בעצת חכמינו ז"ל אשה חמת מלאה צואה כו'. וכהאי גוונא. וכן כל מיני מטעמים ומעדנים נעשים כך חמת מלא כו'. וכן כל תענוגי עוה"ז החכם רואה הנולד מהן שסופן לרקוב ולהיות רמה ואשפה וההפך להתענג ולשמוח בה' ע"י התבוננות בגדולת א"ס ב"ה כפי יכולתו אף שיודע בנפשו שלא יגיע למדרגה זו באמת לאמיתו כי אם בדמיונות אעפ"כ הוא יעשה

וּבָזֶה יוּבָן כֶּפֶל לְשׁוֹן הַשְּׁבוּעָה: – בכך יוסבר כפל לשון השבועה, שהוזכר בפרק א'. במאמר הגמרא, משביעין את האדם: **"תְּהִי צַדִּיק, וְאַל תְּהִי רָשָׁע"; דִּלְכְאוֹרָה תָּמוּהַּ, כִּי מֵאַחַר שֶׁמַּשְׁבִּיעִים אוֹתוֹ "תְּהִי צַדִּיק"**, – ודאי הדבר שלא יהיה רשע, ואם כך **לָמָּה צְרִיכִים לְהַשְׁבִּיעוֹ עוֹד שֶׁלֹּא יִהְיֶה רָשָׁע? אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁאֵין כָּל אָדָם זוֹכֶה לִהְיוֹת צַדִּיק, וְאֵין לָאָדָם מִשְׁפַּט הַבְּחִירָה בָּזֶה כָּל כָּךְ, לְהִתְעַנֵּג עַל ה' בֶּאֱמֶת, וְשֶׁיִּהְיֶה הָרַע מָאוּס מַמָּשׁ בֶּאֱמֶת**, – הרי, שלא לכל אחד ישנה הבחירה המלאה והאפשרות להיות "צדיק" – **וְלָכֵן מַשְׁבִּיעִים שֵׁנִית "אַל תְּהִי רָשָׁע" עַל־כָּל־פָּנִים**, – על־כל־פנים שלא יהיה רשע. כלומר, גם כשלא תזכה למדריגת "צדיק", אבל לפחות אל תהיה "רשע", כי־אם – "בינוני". **שֶׁבָּזֶה** – שלא יהיה "רשע", **מִשְׁפַּט הַבְּחִירָה, וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה לְכָל אָדָם לִמְשֹׁל בְּרוּחַ תַּאֲוָתוֹ שֶׁבִּלְבּוֹ וְלִכְבֹּשׁ יִצְרוֹ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה רָשָׁע אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת כָּל יָמָיו, בֵּין בִּבְחִינַת "סוּר מֵרָע"** – שלא לעבור על מצוות־לא־תעשה, **בֵּין בִּבְחִינַת "וַעֲשֵׂה טוֹב"**, – לקיים מצוות־עשה, **וְ"אֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה"**, – כמאמר חכמינו ז"ל[8]: "אין טוב אלא תורה", וכשהוא אומר כאן שעל האדם להיות זהיר ב"ועשה טוב" – זה כולל גם תורה, **דְּהַיְנוּ "תַּלְמוּד תּוֹרָה" שֶׁ"כְּנֶגֶד כֻּלָּן"**. – שיהיה זהיר אף מלעבור על מצות־עשה כזו, שקשה להישמר מכך, כעוון ביטול תורה. שכן, בהיותו בעל בחירה מלאה, אפשר לו להישמר גם מביטול תורה. לשם כך משביעים אותו שנית, שלא יהיה "רשע". שכן, גם אם אין לו את הזכות והאפשרות להגיע למדריגת "צדיק", אבל יש לו לפחות האפשרות שלא להיות "רשע". ודבר זה תלוי בו עצמו ובבחירתו. ברם, למרות שיתכן הדבר, שאף פעם לא יוכל אותו יהודי להגיע למדריגת "צדיק" – אומר רבנו הזקן להלן, שגם יהודי כזה צריך להתאמץ ולעסוק באותן עבודות המותאמות למדריגת "צדיק" – כמו: להשתדל להתרגל למאוס בתאוות ובתענוגים גשמיים, ולעומת זאת – להשתדל לעורר בלבו אהבה של תענוג להקב"ה, על־ידי התבוננות עמוקה בגדולת השי"ת – וכך להשתדל לקיים (ובמדה מסויימת אולי יצליח גם להביא את הדבר למעשה בפועל) את השבועה שמשביעים אותו "תהי צדיק". וכך אומר רבנו הזקן: **אַךְ, אַף־עַל־פִּי־כֵן** – למרות, שכפי האמור, לא כל אדם יכול להיות "מואס ברע" ובעל "אהבה בתענוגים" – שהיא מדריגתו של ה"צדיק", ואילו כאן הרי מדובר ב"בינוני", **צָרִיךְ לִקְבֹּעַ לוֹ עִתִּים גַּם־כֵּן לָשִׁית עֲצוֹת בְּנַפְשׁוֹ לִהְיוֹת מוֹאֵס בְּרַע**, – לעורר רגש של מיאוס ותיעוב לתאוות ולתענוגים גשמיים, **כְּגוֹן בַּעֲצַת חֲכָמֵינוּ זַ"ל[9]:** – כיצד למאוס בתאוות נשים, על־ידי שיסביר לעצמו: **"אִשָּׁה חֵמֶת מְלֵאָה צוֹאָה כו'"**, **וּכְהַאי גַּוְנָא** – וכדומה. ולמאוס בתאוות האכילה, על־ידי התבוננותו: **וְכֵן כָּל מִינֵי מַטְעַמִּים וּמַעֲדַנִּים נַעֲשִׂים כָּךְ: חֵמֶת מָלֵא כו'; וְכֵן כָּל תַּעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה, הֶחָכָם רוֹאֶה הַנּוֹלָד מֵהֶן, שֶׁסּוֹפָן לְרִקָּב וְלִהְיוֹת רִמָּה וְאַשְׁפָּה.** – על־ידי התבוננותו בדברים אלה, יתרגל לשנוא תאוות ותענוגים גשמיים, **וְהַהֶפֶךְ,** – עליו להשתדל להתרגל, **לְהִתְעַנֵּג וְלִשְׂמֹחַ בַּה', עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת בִּגְדֻלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא כְּפִי יְכָלְתּוֹ.** – להשיג גדלותו של הקב"ה היוצרת בו תענוג באלקות, **אַף שֶׁיּוֹדֵעַ בְּנַפְשׁוֹ שֶׁלֹּא יַגִּיעַ לְמַדְרֵגָה זוֹ בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ** – לשנוא את ה"רע" ולהתענג באלקות, **כִּי־אִם בְּדִמְיוֹנוֹת** – שידמה לו שהוא אכן באמת שונא את ה"רע" ומתענג מאלקות – ומ"דמיונות" יש הרי מאד להיזהר ולהישמר בעבודת ה'.

---

8. אבות ו, ג. ברכות ה, א. 9. שבת קנב, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אַף־עַל־פִּי־כֵן הוּא יַעֲשֶׂה אֶת שֶׁלּוֹ, לְקַיֵּם אֶת הַשְּׁבוּעָה שֶׁמַּשְׁבִּיעִים "תְּהִי צַדִּיק", וַה' יַעֲשֶׂה הַטּוֹב בְּעֵינָיו. – אם לתת לו במתנה את מדריגת ה"צדיק", או לא. **וְעוֹד,** – דבר נוסף שהוא יכול להגיע אליו על־ידי שיתרגל בעבודותיו של "צדיק", למאוס ב"רע" ולהתענג באלקות: **שֶׁהֶרְגֵּל עַל כָּל דָּבָר – שִׁלְטוֹן, וְנַעֲשֶׂה טֶבַע שֵׁנִי, וּכְשֶׁיַּרְגִּיל לְמָאֵס אֶת הָרַע – יִהְיֶה נִמְאָס קְצָת בֶּאֱמֶת,** – שבמשך הזמן אכן יתחיל לשנוא את ה"רע". **וּכְשֶׁיַּרְגִּיל** – את עצמו, **לְשַׂמֵּחַ נַפְשׁוֹ בַה' עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת בִּגְדֻלַּת ה' – הֲרֵי בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא,** – על־ידי התעוררות האדם למטה, נוצרת התעוררות מלמעלה, **וְכֻלֵּי הַאי וְאוּלַי** – אחרי כל זאת, **יַעֲרֶה עָלָיו רוּחַ מִמָּרוֹם, וְיִזְכֶּה לִבְחִינַת רוּחַ מִשְּׁרֵשׁ אֵיזֶה צַדִּיק שֶׁתִּתְעַבֵּר בּוֹ,** – באופן של "עיבור"[10]. כפי שמובא ב"קבלה", שכשם שישנו הענין של "גלגול", שנשמה מגולגלת בגוף או בדבר אחר, כך ישנו הענין של "עיבור", שנשמתו של "צדיק" "מתעברת" בנשמתו של "בינוני", וזאת כדי שה"בינוני" יוכל לעבוד את השי"ת לפי מדריגתו של "צדיק". וזהו – **לַעֲבֹד ה' בְּשִׂמְחָה אֲמִתִּית, כְּדִכְתִיב[11]: "שִׂמְחוּ צַדִּיקִים בַּה'",** – בכך גם מודגש שבשעה שנפגשות יחד נשמתו של "צדיק" המוכתר כ"צדיק עליון" עם נשמתו של "בינוני", המוכתר כ"צדיק תחתון" – מתבצע אז "שמחו צדיקים – לשון רבים – בה'", **וְתִתְקַיֵּם בּוֹ בֶּאֱמֶת הַשְּׁבוּעָה שֶׁמַּשְׁבִּיעִים: "תְּהִי צַדִּיק":** – לא זו בלבד, שיקיים את השבועה על־ידי **השתדלות** להיות "צדיק", אלא שהוא יביא אכן את הדבר לידי פועל ממש, ולהגיע באמת למדריגת "צדיק", וזאת תודות ל"עיבור" של נשמת "צדיק". בהקשר למה שהובא בפרק זה, שישנן נשמות הנקראות "גבורים" המתגברים על היצר־הרע, ושכל אחד יש בכוחו "לכבוש" את יצרו הרע – כדאי להוסיף אימרתו היסודית של הבעל־שם־טוב, שהרבי מוהריי"צ נשמתו־עדן מליובאוויטש, הביא באחת משיחותיו: על המשנה: "איזהו גבור הכובש את יצרו" – אמר הבעל שסטוב: "השובר" את יצרו – לא נאמר, כי בשבירתו של היצר־הרע אין משום גבורה. הגבורה היא "לכבוש" את היצר־הרע, כלומר, להשתמש בכוחותיו ובמעלותיו של היצר־הרע, בענינים של קדושה. והרי נאמר: "ורב תבואות בכח שור" – הנפש הבהמית הנקראת "שור" יש בה תוקף וחוזק – ויש להשתמש בכוח וחוזק זה בקדושה. וזהו "איזהו גבור הכובש את יצרו" – גבור הוא מי ש"כובש" את כוחותיו של היצר־הרע ומשתמש בהם לקדושה.

ביחס למה שלמדנו בפרק זה, אודות המיאוס בתענוגים גשמיים על־ידי החשבון שהאדם עושה, שמתענוגים אלה מתהווים לבסוף תולעים וצואה, ואילו ענינים רוחניים עומדים לנצח – נזכיר בזה אימרתו של הרבי מוהריי"צ נשמתו־עדן מליובאוויטש, שמסר בשם אביו, הרבי מוהרש"ב נשמתו־עדן: בדברו פעם על חוסר כל יחס והשוואה של דברים גשמיים לגבי ענינים רוחניים, אמר הרבי מוהרש"ב: – אדם שיהיו לו במשך שבעים שנה, בני חיי ומזוני רויחי עם ארמונות והיכלות, אין לדבר כל ערך לגבי הזכות שיש לו בנשיקה אחת בספר תורה.

ליקוטי אמרים

את שלו לקיים את השבועה שמשביעים תהי צדיק וה' יעשה הטוב בעיניו. ועוד שהרגל על כל דבר שלטון ונעשה טבע שני. וכשירגיל למאס את הרע יהיה נמאס קצת באמת וכשירגיל לשמח נפשו בה' ע"י התבוננות בגדולת ה' הרי באתערותא דלתתא אתערותא דלעילא וכולי האי ואולי יערה עליו רוח ממרום ויזכה לבחי' רוח משרש איזה צדיק שתתעבר בו לעבוד ה' בשמחה אמיתית כדכתיב שמחו בה' ותתקיים בו באמת השבועה שמשביעים תהי צדיק:

~ יום חמישי כ"ג טבת ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 40, פרק טו ובזה... עד עמ' כא, מרגילותו.

פֶּרֶק טוּ. בפרקים הקודמים הסביר רבנו הזקן את ההבדל שבין "צדיק" ל"בינוני". ל"צדיק" אין כבר יצר־הרע, אין "רע" בנפשו, ולכן, אי אפשר שתהיה לו תאוה ל"רע". ואילו ב"בינוני" יש עדיין "רע" בנפשו. ולכן, יתכן שתעלה בלבו נטיה לדברי תאוה. אלא שהנפש האלקית ב"בינוני" לוחמת ב"רע" של הנפש הבהמית, ואינה נותנת ל"רע" להתפשט, ולתאוה להתממש, במחשבה, דיבור או במעשה. **וּבָזֶה** – במה שלמדנו על ההבדל שבין "צדיק ל"בינוני", **יוּבָן מַה שֶׁכָּתוּב[1]: "וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע, בֵּין עֹבֵד אֱלֹהִים**

ליקוטי אמרים

פרק טו ובזה יובן מ"ש ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים

10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ולא שנשמתו עצמה תתהפך – ולכן ל"ק ממש"א בראת צדיקים". 11. תהלים צז, יב. 1. מלאכי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לַאֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ", – הגמרא[2] שואלת על פסוק זה: היינו "צדיק" היינו "עובד אלקים", היינו "רשע" היינו "לא עבדו", כלומר, הרי צדיק ו"עובד אלקים" הם דבר אחד, וכן "רשע" ו"אשר לא עבדו" הם דבר אחד, ומהי כפילות הלשון, כאילו ישנם כאן שני הבדלים, בין "צדיק" ל"רשע" ובין "עובד אלקים" ל"אשר לא עבדו"? והגמרא מתרצת: "עובד אלקים" ו"אשר לא עבדו" תרווייהו צדיקי גמורי נינהו (שניהם הם צדיקים גמורים) ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה פעמים ואחד". כלומר: "לא עבדו" אין הכוונה ל"רשע", אלא ל"צדיק", והפסוק קורא לו "אשר לא עבדו" מפני שהוא חוזר על לימודו מאה פעמים בלבד, ואילו "עובד אלקים" הוא "צדיק" החוזר על לימודו מאה פעמים ואחד. בכך מתרצת, לכאורה, הגמרא רק את הקושיא "היינו רשע, היינו לא עבדו". ואילו הקושיא "היינו צדיק, היינו עובד אלקים" לא תורצה כלל, שהרי שניהם "צדיקים", ועוד נוסף שלישי ("לא עבדו") שגם הוא "צדיק" לפי פירוש הגמרא. ברם, לפי מה שלמדנו על ההבדל בין "צדיק" ל"בינוני" – יובן גם ההבדל שבין "צדיק" ל"עובד אלקים", וכדלהלן: **שֶׁהַהֶפְרֵשׁ בֵּין "עוֹבֵד אֱלֹהִים" לְ"צַדִּיק" הוּא, שֶׁ"עוֹבֵד" הוּא לְשׁוֹן הֹוֶה,** – הוא עובד עכשיו את הקב"ה, **שֶׁהוּא בְּאֶמְצַע הָעֲבוֹדָה, שֶׁהִיא הַמִּלְחָמָה עִם הַיֵּצֶר הָרָע, לְהִתְגַּבֵּר עָלָיו וּלְגָרְשׁוֹ מֵהָ"עִיר קְטַנָּה",** – מהגוף, הנקרא "עיר קטנה", שעל השליטה עליה, נאבקים היצר־הטוב והיצר־הרע, **שֶׁלֹּא יִתְלַבֵּשׁ בְּאֵבְרֵי הַגּוּף,** – שיצר־הרע לא יתלבש באברי הגוף, כלומר, שלא יעשה, שלא ידבר ושלא יחשוב משהו רע. "עבודה" זו מבוססת על המאבק של הנפש האלקית והיצר־טוב ביצר־הרע, **שֶׁהוּא בֶּאֱמֶת עֲבוֹדָה וְעָמָל גָּדוֹל לְהִלָּחֵם בּוֹ תָּמִיד, וְהֵינוּ הַבֵּינוֹנִי;** – על ה"בינוני" ללחום תמיד ביצר־הרע. שכן, בו עלול היצר־הרע לעורר תאוה לתענוגי העולם־הזה, וה"בינוני" צריך ללחום ביצר־הרע ולהשתלט על התאוה, שלא תמומש, לא במעשה, לא בדיבור ולא במחשבה. משום כך נקרא ה"בינוני" – "עובד אלקים" – הוא עסוק עתה בתהליך של עבודת ה'. הוא עומד כל העת בעיצומו של המאבק ביצר־הרע. **אֲבָל הַצַּדִּיק נִקְרָא "עֶבֶד ה'"** – "עבד" ולא "עובד", **בְּשֵׁם הַתֹּאַר,** – המציין את האדם עצמו. "עובד" הוא שם הפעולה המציין את האדם בעבודתו – הוא נמצא כעת באמצע עבודתו, ואילו "עבד" הוא: **כְּמוֹ שֵׁם חָכָם אוֹ מֶלֶךְ, שֶׁכְּבָר נַעֲשָׂה חָכָם אוֹ מֶלֶךְ, כָּךְ זֶה** – ה"צדיק" שנקרא "עבד ה'", **כְּבָר עָבַד וְגָמַר לְגַמְרֵי עֲבוֹדַת הַמִּלְחָמָה עִם הָרַע, עַד כִּי וַיְגָרְשֵׁהוּ וַיֵּלֶךְ לוֹ, וְלִבּוֹ חָלַל בְּקִרְבּוֹ.** – מקומו של היצר־הרע בלבו – ריק, אחרי שפינה את ה"רע" משם, ולכן הוא נקרא בשם התואר "עבד ה'", כי הוא סיים כבר את המלחמה ב"רע". הרי, ש"עובד אלקים" אינו אותה מדריגה כמו "צדיק": "עובד אלקים" הכוונה למדריגת ה"בינוני" (כך מוסברת הכפילות בפסוק "ושבתם... בין צדיק לרשע, בין עובד אלקים..."). להלן, יוסבר ההבדל בין "עובד אלקים" ל"לא עבדו", שגם על "לא עבדו" אומרת הגמרא שאין הוא רשע:

ליקוטי אמרים

לאשר לא עבדו שההפרש בין עובד אלהים לצדיק הוא שעובד הוא לשון הוה שהוא באמצע העבודה שהיא המלחמה עם היצה"ר להתגבר עליו ולגרשו מהעיר קטנה שלא יתלבש באברי הגוף שהוא באמת עבודה ועמל גדול להלחם בו תמיד והיינו הבינוני. אבל הצדיק נקרא עבד ה' בשם התואר כמו שם חכם או מלך שכבר נעשה חכם או מלך כך זה כבר עבד וגמר לגמרי עבודת המלחמה עם הרע עד כי ויגרשהו וילך לו ולבו חלל בקרבו. ובבינוני יש ג"כ שתי מדרגות עובד אלהים ואשר לא עבדו ואעפ"כ אינו רשע כי לא עבר מימיו שום עבירה קלה וגם קיים כל המצות שאפשר לו לקיימן ותלמוד תורה כנגד כולם ולא פסיק פומיה מגירסא אלא שאינו עושה שום מלחמה עם היצר לנצחו ע"י אור ה' המאיר על נפש האלהית שבמוח השליט על הלב כנ"ל מפני שאין יצרו עומד לנגדו כלל

וּבְבֵינוֹנִי יֵשׁ גַּם־כֵּן שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת: "עוֹבֵד אֱלֹהִים", וְ"אֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ" – אין הוא עמל ויגע בעבודת ה'. **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן** – זה "אשר לא עבדו", **אֵינוֹ רָשָׁע,** – למרות שנעדר ממנו המאבק עם היצר־הרע, **כִּי לֹא עָבַר מִיָּמָיו שׁוּם עֲבֵרָה קַלָּה,** – וודאי הדבר שלא עבר מימיו שום עבירה חמורה. – זהו ביחס למצוות־לא־תעשה; **וְגַם קִיֵּם כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּמָן,** – מצוות־עשה, **וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם,** – אף שעוון ביטול תורה הוא אחד העוונות שקשה מאד להינצל ממנו, **וְלֹא פָּסִיק פּוּמֵיהּ מִגִּרְסָא.** – לא פסק פיו מללמוד תורה. אך, מדוע, אם כך, הוא נקרא "לא עבדו"? **אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה שׁוּם מִלְחָמָה עִם הַיֵּצֶר לְנַצְּחוֹ, עַל־יְדֵי אוֹר ה' הַמֵּאִיר עַל נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית שֶׁבַּמֹּחַ, הַשַּׁלִּיט עַל הַלֵּב כַּנִּזְכָּר לְעֵיל,**[3] – שזו דרכו של ה"בינוני", ללחום ביצר־הרע שלו ולנצחו באור האלקי המאיר על נפשו האלקית הנמצאת במוח "השליט על הלב". ואילו הוא, אינו זקוק למלחמה עם היצר־הרע כדי להיות "בינוני". וכל כך למה? **מִפְּנֵי שֶׁאֵין**

ג, יח. **2.** חגיגה ט, ב. **3.** פרק יב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יִצְרוֹ עוֹמֵד לְנֶגְדּוֹ כְּלָל לְבַטְּלוֹ מִתּוֹרָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לִלְחֹם עִמּוֹ – עם היצר־הרע, **כְּלָל, כְּגוֹן שֶׁהוּא מַתְמִיד בְּלִמּוּדוֹ בְּטִבְעוֹ מִתּוֹלַדְתּוֹ עַל־יְדֵי תִּגְבֹּרֶת הַ"מָּרָה שְׁחֹרָה"**, – כידוע, כש"המרה הלבנה" שולטת באדם, אין הוא נוטה מטבעו להיות "מתמיד", ואילו אם ה"מרה השחורה", שולטת באדם – יש בו הנטיה הטבעית להתמדה. וממילא אין הוא צריך להזדקק למלחמה ביצר־הרע, כדי ללמוד בזמן האפשרי לו. **וְכֵן אֵין לוֹ מִלְחָמָה מִתַּאֲוֹת נָשִׁים מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְצֻנָּן בְּטִבְעוֹ**, – וממילא אין הוא זקוק להילחם בהרהורי עבירה, הנובעים מאותה תאוה, **וְכֵן בְּשֶׁאָר תַּעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה** – אין הוא צריך לעמול כדי להשתלט עליהם, כי **הוּא מְחֻסַּר הַרְגֵּשׁ הַנָּאָה בְּטִבְעוֹ. וְלָכֵן אֵין צָרִיךְ לְהִתְבּוֹנֵן כָּל־כָּךְ בִּגְדֻלַּת ה'**, – כדי, **לְהוֹלִיד מִבִּינָתוֹ רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת ה' בְּמֹחוֹ**, – ועל־ידי־זה, **לְהִשָּׁמֵר שֶׁלֹּא לַעֲבֹר עַל מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה**, – כך, שמחמת פחדו מהקב"ה ישמר מלעשות דבר שנאסר על־ידי הקב"ה. ואילו הוא אינו צריך להזדקק לכך. כן אין הוא זקוק להתבונן בגדלות ה' כדי לעורר **וְאַהֲבַת ה' בְּלִבּוֹ**, – וכתוצאה מאהבה זו, **לְדָבְקָה בּוֹ בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּן**, – ועל־ידי לימוד תורה שהוא כנגד כולן, אין הוא צריך להתייגע במוחו כדי לעורר בלבו אהבה גלויה אל הקב"ה. **אֶלָּא דַּי לוֹ** – כדי להיות שלם בתורה ומצוות, **בְּאַהֲבָה מְסֻתֶּרֶת אֲשֶׁר בְּלֵב כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּקְרְאוּ[4] "אוֹהֲבֵי שְׁמוֹ"**. – שכן, לכל יהודי אהבה מסותרת בלבו להקב"ה, ואהבה מסותרת זו מספיקה לו כדי ללמוד תורה ולקיים מצוות. מי שצריך להילחם ביצר־הרע כדי לשמור תורה ומצוות, עליו להתבונן בגדולת השי"ת, כדי לעורר בתוכו רגש הפחד מהקב"ה, להימנע מלעבור על מצוות־לא־תעשה; וכן לעורר בתוכו אהבה מורגשת להקב"ה – כדי להתאחד עם הקב"ה. רגש־אהבה זה מביא אותו לקיים מצוות וללמוד תורה, מאחר שעל־ידו הוא מתאחד עם הקב"ה. ואילו זה שאודותו מדובר כאן, אינו צריך להילחם כלל עם היצר־הרע, בגלל הסיבות האמורות, וממילא אינו צריך להיזדקק לאותו סוג של יראה ואהבה הנובעות מהתבוננות בגדולת ה'. מספיקה בשבילו, יחד עם תכונותיו הטבעיות המתאימות, אהבתו המסותרת, שבטבע כל אחד מישראל. ברם, אין כל זה בא לו מתוך עבודה עצמית. **וְלָכֵן אֵינוֹ נִקְרָא "עוֹבֵד" כְּלָל**, – אינו נקרא "עובד אלקים", **כִּי אַהֲבָה זוֹ הַמְסֻתֶּרֶת** – על־ידה הוא מקיים תורה ומצוות, **אֵינָהּ פְּעֻלָּתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ כְּלָל**, – אינה נובעת מעבודתו העצמית, **אֶלָּא הִיא** – האהבה המסותרת, **יֶרֶשָׁתֵנוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ לְכָלָל יִשְׂרָאֵל, וּכְמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן**[5]. – כיצד אהבה זו היא ירושה לנו מאבותינו. על־כל־פנים, מאחר שלא הוא – מתוך עבודתו – יצר אהבה זו, וקיומו את התורה והמצוות, אינו קשור אצלו ב"עבודה" – הוא נקרא "לא עבדו". הרי, שב"בינוני" עצמו, ישנן שתי מדריגות: "עובד אלקים" ו"לא עבדו". כל האמור הוא ביחס למי שבטבעו הוא מתמיד בלימודו ואינו זקוק להילחם עם יצרו הרע. **וְכֵן אַף מִי שֶׁאֵינוֹ מַתְמִיד בְּלִמּוּדוֹ בְּטִבְעוֹ, רַק שֶׁהִרְגִּיל עַצְמוֹ לִלְמֹד בְּהַתְמָדָה גְּדוֹלָה, וְנַעֲשָׂה הַהֶרְגֵּל לוֹ טֶבַע שֵׁנִי** – כפי שנזכר בפרק הקודם, ש"הרגל נעשה טבע שני" – ואחרי שהרגיל עצמו בכך, הרי זה דבר טבעי אצלו לשבת וללמוד בהתמדה, **דַּי לוֹ** – כעת, **בְּאַהֲבָה מְסֻתֶּרֶת זוֹ, אֶלָּא־אִם־כֵּן רוֹצֶה לִלְמֹד יוֹתֵר מֵרְגִילוּתוֹ**. – שאז, עליו לעורר אהבה מוחשית בלבו, כדי להתחזק, לפרוץ את גדרי הטבע, וללמוד יותר מכפי רגילותו. ברם, כדי ללמוד רק כפי רגילותו, אין הוא זקוק לשום "עבודה".

ליקוטי אמרים

לבטלו מתורתו ועבודתו ואין צריך ללחום עמו כלל כגון שהוא מתמיד בלמודו בטבעו מתולדתו על ידי תגבורת המרה שחורה וכן אין לו מלחמה מתאות נשים מפני שהוא מצונן בטבעו וכן בשאר תענוגי עוה"ז הוא מחוסר הרגש הנאה בטבעו ולכן אין צריך להתבונן כל כך בגדולת ה' להוליד מבינתו רוח דעת ויראת ה' במוחו להשמר שלא לעבור על מצות ל"ת ואהבת ה' בלבו לדבקה בו בקיום המצות ות"ת כנגד כולן אלא די לו באהבה מסותרת אשר בלב כללות ישראל שנקראו אוהבי שמו ולכן אינו נקרא עובד כלל כי אהבה זו המסותרת אינה פעולתו ועבודתו כלל אלא היא ירושתנו מאבותינו לכלל ישראל וכמ"ש לקמן. וכן אף מי שאינו מתמיד בלמודו בטבעו רק שהרגיל עצמו ללמוד בהתמדה גדולה ונעשה ההרגל לו טבע שני די לו באהבה מסותרת זו אא"כ רוצה ללמוד יותר מרגילותו

---

4. תהלים סט, לז. 5. פרק יח, יט ומד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שישי כ"ד טבת ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' כא, ובזה יובן מ"ש... עד עמ' 42, כלל.

וּבָזֶה יוּבַן מַה שֶּׁכָּתוּב בַּגְּמָרָא[6], **דְּ"עוֹבֵד אֱלֹהִים" הֵינוּ מִי שֶׁשּׁוֹנֶה פִּרְקוֹ מֵאָה פְּעָמִים וְאֶחָד, וְ"לֹא עֲבָדוֹ" – הֵינוּ מִי שֶׁשּׁוֹנֶה פִּרְקוֹ מֵאָה פְּעָמִים לְבַד.** – שלכאורה: מדוע יש בפעם המאה ואחת להכריע כל כך, כנגד המאה פעמים – שאם הוא לומד מאה פעמים בלבד, אין הוא נקרא "עובד אלקים", ובגלל הפעם האחת הנוספת על המאה – הוא כבר נקרא "עובד אלקים"? אלא – כפי שהוסבר, שכדי ללמוד יותר מרגילותו, זקוק האדם ל"עבודה" ולמלחמה עם היצר־הרע, יובן הדבר היטב, וכפי שה"תניא" ממשיך: **וְהֵינוּ, מִשּׁוּם שֶׁבִּימֵיהֶם** – בימי חכמי התלמוד והגמרא, **הָיָה הַרְגִּילוּת לִשְׁנוֹת כָּל פֶּרֶק מֵאָה פְּעָמִים,** – ולכן, לא נזקקו לשם כך ל"עבודה", כיון שהיה זה דבר שבהרגל. ואילו, כדי ללמוד פעם אחת נוספת, על המאה הקודמות, שזהו יותר מרגילותם, היו צריכים ל"עבודה" – ובגלל פעם יחידה זו, הוא נקרא "עובד אלקים". **כִּדְאִיתָא הָתָם בַּגְּמָרָא** – כמו שאנו מוצאים שם בגמרא: **מָשָׁל מִשּׁוּק שֶׁל חַמָּרִים שֶׁנִּשְׂכָּרִים לְעֲשֹׂר פַּרְסֵי בְּזוּזָא** – המשכירים את עצמם בשכר של זוז אחד עבור מרחק של עשר פרסאות, **וּלְאַחַד עָשָׂר פַּרְסֵי בִּתְרֵי זוּזֵי,** – בשני זוזים, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא** – שהפרסא הנוספת, **יוֹתֵר מֵרְגִילוּתָם,** – לכן הם לוקחים עבור הפרסא האחת הנוספת – זוז נוסף. אותו דבר גם במי שלומד מאה פעמים ואחת – שכן, זהו יותר מכפי רגילותו, **וְלָכֵן זֹאת הַפַּעַם הַמֵּאָה וְאַחַת,** – פעם אחת ויחידה זו, **הִיתֵרָה עַל הַרְגִּילוּת שֶׁהֲרַגֵּל מִנְּעוּרָיו – שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כֻּלָּן, וְעוֹלָה עַל גַּבֵּיהֶן** – במעלתה, **בְּיֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עֹז, לִהְיוֹת נִקְרָא "עוֹבֵד אֱלֹהִים";** – וכל כך למה? **מִפְּנֵי שֶׁכְּדֵי לִשְׁנוֹת טֶבַע הַרְגִּילוּת, צָרִיךְ לְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה לַה', עַל־יְדֵי שֶׁמִּתְבּוֹנֵן בִּגְדֻלַּת ה' בְּמֹחוֹ,** – והתבוננות זו מביאה אותו **לִשְׁלֹט עַל הַטֶּבַע שֶׁבֶּחָלָל הַשְּׂמָאלִי** – שבלב, מקומה של הנפש הבהמית והיצר־הרע, **הַמְּלֵא דַּם הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית שֶׁמֵּהַקְּלִיפָּה, שֶׁמְּמֻנָּה הוּא הַטֶּבַע** – ובכוח אהבה זו, יש בידו להתגבר על הטבע. הרי, שהתגברותו על הטבע נגרמת כתוצאה מאהבה הבאה מההתבוננות בגדולת הקב"ה. **וְזוֹ** – ההתגברות על הנפש הבהמית הנגרמת כתוצאה מאהבה הבאה על־ידי ההתבוננות, **הִיא עֲבוֹדָה תַּמָּה** – עבודה מלאה ושלימה, **לְבֵינוֹנִי. אוֹ** – דרך נוספת בעבודתו של ה"בינוני": **לְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה הַמְסֻתֶּרֶת שֶׁבְּלִבּוֹ,** – שלא תישאר מוסתרת בלבו, אלא לעוררה ולגלותה, **לְמָשָׁל עַל־יָדָהּ עַל הַטֶּבַע שֶׁבֶּחָלָל הַשְּׂמָאלִי,** – שבלב, **שֶׁזּוֹ נִקְרָא גַּם־כֵּן עֲבוֹדָה, לְהִלָּחֵם עִם הַטֶּבַע וְהַיֵּצֶר, עַל־יְדֵי שֶׁמְּעוֹרֵר הָאַהֲבָה הַמְסֻתֶּרֶת בְּלִבּוֹ.** – אין זו עדיין עבודה תמה, ברם, יש כבר בכך משום "עבודה". **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כְּשֶׁאֵין לוֹ מִלְחָמָה כְּלָל** – גם לא מלחמה ועבודה לעורר את האהבה המסותרת, כי הוא לומד רק עד כמה שהתמדתו הטבעית מכתיבה לו; ולמרות שגם לימוד כזה, אי אפשר שיהיה לו קיום תמידי, לולא האהבה המסותרת (שכן, בלי האהבה המסותרת לכל הפחות, לא היתה עומדת לו התמדתו הטבעית, משום שאחרי ככלות הכל, הוא אוהב יותר את גופו ואת נוחיותו). ברם, מאחר שאין אהבה זו באה לו מתוך יגיעה **אֵין אַהֲבָה זוֹ מְצַד עַצְמָהּ נִקְרֵאת עֲבוֹדָתוֹ כְּלָל:** – וממילא הוא נקרא "לא עבדו". כדי שייקרא "עובד אלקים", עליו לעבוד ולהילחם עם יצרו הרע, או על־ידי אהבה הנגרמת כתוצאה מהתבוננות, או, על־כל־פנים, על־ידי הבאת האהבה המסותרת שלו לידי גילוי. בהקשר למה שלמדנו ש"בינוני" נקרא "עובד אלקים", מפני שעליו להתייגע קשות ולהילחם בנפשו הבהמית – מן הראוי להוסיף את הנאמר במאמרו של הרבי מוהריי"צ נשמתו־עדן

ליקוטי אמרים

ובזה יובן מ"ש בגמרא דעובד אלהים היינו מי ששונה פרקו מאה פעמים ואחד ולא עבדו היינו מי ששונה פרקו מאה פעמים לבד והיינו משום שבימיהם היה הרגילות לשנות כל פרק מאה פעמים כדאיתא התם בגמרא משל משוק של חמרים שנשכרים לעשר פרסי בזוזא ולאחד עשר פרסי בתרי זוזי מפני שהוא יותר מרגילותם. ולכן זאת הפעם המאה ואחת היתרה על הרגילות שהורגל מנעוריו שקולה כנגד כולן ועולה על גביהן ביתר שאת ויתר עז להיות נקרא עובד אלהים מפני שכדי לשנות טבע הרגילות צריך לעורר את האהבה לה' ע"י שמתבונן בגדולת ה' במוחו לשלוט על הטבע שבחלל השמאלי המלא דם הנפש הבהמית שמהקליפה שממנה הוא הטבע וזו היא עבודה תמה לבינוני. או לעורר את האהבה המסותרת שבלבו למשול על ידה על הטבע שבחלל השמאלי שזו נקרא ג"כ עבודה להלחם עם הטבע והיצר ע"י שמעורר האהבה המסותרת בלבו משא"כ כשאין לו מלחמה כלל אין אהבה זו מצד עצמה נקראת עבודתו כלל:

---

6. חגיגה ט, ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מליובאוויטש, שהמלה "עבודה" היא מלשון "עורות עבודים". כדי ליצור מעור עבה של בהמה, קלף לכתוב עליו ספר תורה — יש צורך בעיבוד רב וממושך. כך גם בעבודתו של יהודי, דרושה הרבה יגיעה, כדי להזדכך. מספרים על הרבי מהר"ש, שפעם אחת נכנס אליו חסיד אחד, וביקש את ברכתו ל"עבודה", בבקשתו התבטא: רבי, מה היא "עבודה" — אין אני יודע, אלא מהעובדה שאין אני רוצה בה — אני מבין שזהו דבר טוב... תורת החסידות נתנה משקל רב לכך, שעניני תורה ויראת שמים יבואו כתוצאה מ"עבודה", מיגיעה רבה עם עצמו. אך, יחד עם כך, מלמדת אותנו חסידות, ש"עבודה" אין הכוונה להקים רעש והמולה. הרבי מוהרש"ב נשמתו־עדן מליובאוויטש שמע פעם בשם רבנו הזקן: — ה"עולם" חושב ש"עבודה" צריכה להיות ברעש ובהמולה, הדבר פשוט לגמרי: צריך להיות: "עלה בכבש" — כשמתעלים במקצת ("כבש" היא כעין מדריגה על־ידה עולים למעלה), "ופנה לסובב" — והאדם מתבונן בנעשה סביבו, "ובא לו לקרן דרומית" — נהיה לו חם יותר (צד דרום רומז על חמימות, בארצות הדרומיות חם יותר), "מזרחית" — נהיה אור יותר (מלשון זריחת השמש), "מזרחית צפונית" — על־ידי־זה מאירים גם את היצר־הרע הנקרא "צפוני", עד שהוא מגיע ל, "צפונית מערבית" — עושים מהיצר־הרע — טוב וקדושה, מהפכים אותו "ממרירו למתקא", ממר למתוק, שזהו משמעות המלה "מערבית" — מלשון עריבות ומתיקות.

~ שבת קודש כ"ה טבת ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 42, פרק טז וזה... עד עמ' כב, בטבעו].

פֶּרֶק טז. בפרק הקודם הסביר רבנו הזקן, ששני אופנים ישנם, בשינוי הרגל־הטבע של הנפש הבהמית, על־ידי עבודה: — התעוררות והתגלות האהבה להקב"ה על־ידי ההתבוננות בגדולת הקב"ה — וזו נקראת "עבודה תמה", עבודה שלימה; — התעוררות האהבה המסותרת שבלב כל אחד מישראל להקב"ה — אהבה זו אין האדם יוצר בעבודתו, אלא היא ירושה לנו מאבותינו, ועבודתו של האדם בכך מתבטאת בהתעוררות האהבה בלבד. בתחילת הפרק הבא, אותו אנו עומדים ללמוד, יסביר רבנו הזקן: בעבודתם של ה"בינונים" ישנו "כלל גדול", והוא — לשלוט ולמשול על הטבע של הנפש הבהמית.

ליקוטי אמרים

פרק טז וזה כלל גדול בעבודת ה' לבינונים העיקר הוא למשול ולשלוט על הטבע שבחלל השמאלי ע"י אור ה' המאיר לנפש האלהית שבמוחו לשלוט על הלב כשמתבונן במוחו בגדולת א"ס ב"ה להוליד מבינתו רוח דעת ויראת ה' במוחו להיות סור מרע דאורייתא ודרבנן ואפילו איסור קל של דבריהם ח"ו ואהבת ה' בלבו בחלל הימני בחשיקה וחפיצה לדבקה בו בקיום המצות דאורייתא ודרבנן ות"ת שכנגד כולן. ויתר על כן צריך לידע כלל גדול

וְזֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּעֲבוֹדַת ה' לַבֵּינוֹנִים: הָעִקָּר הוּא לִמְשֹׁל וְלִשְׁלֹט עַל הַטֶּבַע שֶׁבֶּחָלָל הַשְּׂמָאלִי, — שבלב, היינו הטבע של הנפש הבהמית שמקומה בחלל השמאלי שבלב, **עַל־יְדֵי אוֹר ה' הַמֵּאִיר לַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית שֶׁבְּמֹחַ,** — ועל־ידי־כך, **וְלִשְׁלֹט עַל הַלֵּב,** — כדי שה"בינוני" יוכל לשלוט בתאוות הנפש הבהמית, הוא זקוק בבחינות מסויימות, להשתמש, נוסף לענין "מוח שליט על הלב", גם באור האלקי שהנפש האלקית מאירה — וגם עזרה זו מבחינת אור הוי', יכולה להיות, על־ידי התעמקותו בגדולת הקב"ה, **כְּשֶׁמִּתְבּוֹנֵן בְּמֹחוֹ בִּגְדֻלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, לְהוֹלִיד מִבִּינָתוֹ** — מהבנתו בגדולת הקב"ה, **רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת ה' בְּמֹחוֹ,** — יראה זו משפיעה עליו, **לִהְיוֹת "סוּר מֵרָע"** — מאיסורי **דְּאוֹרַיְתָא וּדְרַבָּנָן, וַאֲפִלּוּ אִסּוּר קַל שֶׁל דִּבְרֵיהֶם חַס־וְשָׁלוֹם,** — מכל סוגי האיסורים האמורים, מצילה אותו, אותה יראת ה' שהוא מעורר במוחו; וגם יעורר על־ידי התבוננותו בגדולת הקב"ה: **וְאַהֲבַת ה' בְּלִבּוֹ בֶּחָלָל הַיְמָנִי** — מקומה של האהבה של הנפש האלקית, **בַּחֲשִׁיקָה וַחֲפִיצָה לְדָבְקָה בּוֹ בְּקִיּוּם** — על־ידי קיום, **הַמִּצְוֹת דְּאוֹרַיְתָא וּדְרַבָּנָן, וְ"תַלְמוּד תּוֹרָה" שֶׁ"כְּנֶגֶד כֻּלָּן".** — שכנגד כל המצוות, שהרי על־ידי קיום המצוות ולימוד תורה, מתדבק יהודי עם הקב"ה, כפי שהוסבר בפרקים הקודמים, לכן מניעה אותו האהבה לקיים מצוות וללמוד תורה. כשאדם יוצר בלבו אהבה רגשית להקב"ה (והיא מביאה אותו לקיום מצוות), ויראה גלויה מהקב"ה במוחו (המונעת אותו מלעבור עבירות) — הרי יש לו, כפי שהוסבר בפרק הרביעי, אותן אהבה ויראה, המביאות אותו לקיום אמיתי, ולזהירות בתרי"ג המצוות, והן השורש וה"פנימיות" של קיום מצוות־העשה ושל שמירת מצוות הלא־תעשה. ברם, יתכן הדבר, שאדם מתעמק ומתבונן בגדלות הוי' ואף־על־פי־כן אין הוא יכול ליצור בתוכו אהבה ויראה גלויות ורגשיות להקב"ה. הן נשארות מוסתרות במוחו ובלבו — על כך אומר רבנו הזקן להלן, שגם במקרה זה, מתלבשות האהבה והיראה — רבנו הזקן קורא להן "תבונה" — במעשה המצוות, כאילו קיים אותן על־ידי אהבה ויראה גלויות

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ורגשיות. **וְיֶתֶר עַל כֵּן, צָרִיךְ לֵידַע כְּלָל גָּדוֹל בַּעֲבוֹדָה לַבֵּינוֹנִים, שֶׁגַּם אִם אֵין יַד** – אין כוח, **שִׂכְלוֹ וְרוּחַ בִּינָתוֹ מַשֶּׂגֶת** – עד לידי כך, שיוכל **לְהוֹלִיד אַהֲבַת ה' בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ, שֶׁיִּהְיֶה לִבּוֹ בוֹעֵר כִּרְשָׁפֵי אֵשׁ וְחָפֵץ בַּחֲפִיצָה וַחֲשִׁיקָה וּתְשׁוּקָה מֻרְגֶּשֶׁת בַּלֵּב** – שהלב ירגיש את האהבה והתשוקה, **לְדָבְקָה בּוֹ,** – בהקב"ה. כך אכן צריך להיות, שהלב ירגיש באהבה להקב"ה. ואילו אצלו – אין הדבר כך, אלא: **רַק הָאַהֲבָה** – הנוצרת מהתבוננותו, **מְסֻתֶּרֶת בְּמֹחוֹ וְתַעֲלוּמוֹת לִבּוֹ,** – הסיבה לכך, שאין האהבה באה אצלו בהתגלות בלב, אינה מפני שחסר משהו בהתבוננותו, אלא, כפי שרבנו הזקן אומר בהגהה, הסיבה לכך תלויה בשורש נשמתו: *(**וְהַסִּבָּה לְזֶה הִיא, מִפְּנֵי הֱיוֹת הַמֹּחִין שֶׁלּוֹ וְנֶפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה שֶׁלּוֹ מִבְּחִינַת עָבוּר וְהֶעְלֵם תּוֹךְ הַתְּבוּנָה, וְלֹא מִבְּחִינַת לֵידָה וְהִתְגַּלּוּת, כַּיָּדוּעַ לְיוֹדְעֵי־חֵן**): – ליודעי תורת הקבלה. בסדר התהוותן של ה"מדות" מה"שכל" באדם – למשל: על־ידי הבנתו גדלות הקב"ה, "נולדת" בתוכו מדת האהבה להקב"ה – יש שהמדות כבר "נולדות" ומתגלות בלב, ויש שהמדות נמצאות עדיין ב"שכל". כלומר, לעת עתה קיימת בשכל בלבד נטיה לדבר המובן – במגמה של אהבה או של יראה. כך גם למעלה, בספירות, ישנן מדות שהן כבר בהתגלות, וישנן מדות שהן עדיין מוסתרות ב"בינה", ומאחר שהנשמות באות מהמדות שלמעלה – ישנן נשמות שהן ממדת החסד, ונשמות שהן ממדת הגבורה, ישנם גם בזה שני אופנים: נשמות ששורשן במדות כפי שכבר התגלו – ולכן יכולים בעלי נשמות אלו, ליצור בלבם אהבה גלויה להקב"ה; ונשמות ששורשן במדות כפי שהן עדיין בהעלם ב"בינה" – בעלי נשמות אלו אינם יכולים ליצור בלבם אהבה גלויה להקב"ה, אלא היא נשארת בהעלם – כמו שהדבר בשורש נשמתם. על־כל־פנים הרי מובן, שישנם כאלה שאהבתם היא בהעלם במוחם ומוסתרת בלבם, **דְּהַיְנוּ שֶׁהַלֵּב מֵבִין בְּרוּחַ חָכְמָה וּבִינָה שֶׁבְּמֹחוֹ** – צריך אמנם להיות, שהלב ירגיש ויוחדר בהתפעלות של אהבה; אלא שאצלו המצב הוא ש"הלב מבין", שגם בלבו נקלטת ההבנה בלבד בגְּדֻלַּת **אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, דְּכֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב מַמָּשׁ,** – כלפי הקב"ה נחשב הכל – לכלום ממש. **אֲשֶׁר עַל כֵּן יָאֶתָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁתִּכְלֶה אֵלָיו נֶפֶשׁ כָּל חַי לְדָבֵק וּלְהִכָּלֵל בְּאוֹרוֹ; וְגַם נַפְשׁוֹ וְרוּחוֹ[1] אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ כָּךְ יָאֶתָה לָהֶן** – ראוי להן, **לִהְיוֹת כְּלוֹת אֵלָיו** – להקב"ה, **בַּחֲשִׁיקָה וַחֲפִיצָה, לָצֵאת מִנַּרְתִּקָּן, הוּא הַגּוּף,** – הגוף הוא כמו נרתיק המחזיק בתוכו את הנשמה, **לְדָבְקָה בּוֹ,** – כך הוא מבין, שעל הנפש להיות בתשוקה להקב"ה עד ל"כלות הנפש", **רַק שֶׁבְּעַל־כָּרְחָן חָיוֹת הֵנָּה בְּתוֹךְ הַגּוּף וּצְרוּרוֹת בּוֹ כְּאַלְמָנוֹת חַיּוֹת;** – שאין להן היתר להינשא, מפני שבעליהן שעזבו אותן, חיים עדיין. כלומר, בעצם היה מן הראוי לנשמה שתהיה בה השאיפה לרצות לצאת מהגוף כדי להתאחד עם הקב"ה, וההישארות בגוף תהיה אצלה כדבר כפוי; **וְלֵית מַחֲשָׁבָה דִּילְהוֹן תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל,** – המחשבה של נפשם ורוחם (בהיותן בגוף) אינה יכולה להשיג את הקב"ה, **כִּי־אִם כַּאֲשֶׁר** – מחשבתן, **תְּפִיסָא וּמִתְלַבֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹתֶיהָ,** – כשיהודי לומד תורה ומקיים מצוות, הוא "תופס" ומשיג את רצונו וחכמתו של הקב"ה, שהן דבר אחד עם הקב"ה עצמו. **כְּמֹשֵׁל הַמְחַבֵּק אֶת הַמֶּלֶךְ הַנִּזְכָּר־לְעֵיל;** – אף שהמלך לבוש בלבושיו, אין זה ממעט בחשיבות הנעלה של חיבוק המלך; כך גם בענייננו: אף שהתורה והמצוות מלובשות בענינים גשמיים, אך יש בכך משום רצונו וחכמתו של הקב"ה, הרי זה כאילו "תופס" בהקב"ה עצמו כביכול. את כל האמור, הוא מבין במוחו, ומהמוח נקלטת הבנה זו בלב – וזה יוצר בו את ההחלטה: **וְאִי לְוֹאת,** – ולכן, **יָאֶתָה לָהֶן** – ראוי לנפשו ולרוחו, **לְחַבְּקוֹ** – את הקב"ה, **בְּכָל לֵב וְנֶפֶשׁ וּמְאֹד,** – בשלשת הבחינות של "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך". **דְּהַיְנוּ קִיּוּם הַתַּרְיַ"ג מִצְוֹת בְּמַעֲשֶׂה וּבְדִבּוּר וּבְמַחֲשָׁבָה, שֶׁהִיא** – "ובמחשבה",

ליקוטי אמרים

בעבודה לבינונים שגם אם אין יד שכלו ורוח בינתו משגת להוליד אהבת ה' בהתגלו' לבו שיהיה לבו בוער כרשפי אש וחפץ בחפיצה וחשיקה ותשוקה מורגשת בלב לדבקה בו רק האהבה מסותרת במוחו ותעלומות לבו* דהיינו שהלב מבין ברוח חכמה ובינ' שבמוחו גדולת א"ס ב"ה דכולא קמיה כלא חשיב ממש אשר על כן יאתה לו יתב' שתכלה אליו נפש כל חי לידבק ולהכלל באורו. וגם נפשו ורוחו אשר בקרבו כך יאתה להן להיות כלות אליו בחשיקה וחפיצה לצאת מנרתקן הוא הגוף לדבקה בו רק שבע"כ חיות הנה בתוך הגוף וצרורות בו כאלמנות חיות ולית מחשבה דילהון תפיסא ביה כלל כי אם כאשר תפיסא ומתלבשת בתורה ובמצותי' כמשל המחבק את המלך הנ"ל. ואי לזאת יאתה להן לחבקו בכל לב ונפש ומאד דהיינו קיום התרי"ג מצות במעשה ובדבור ובמחשבה

הגהה

(והסיבה לזה היא מפני היות המוחין שלו ונר"נ שלו מבחי' עיבור והעלם תוך התבונה ולא מבחי' לידה והתגלות כידוע לי"ח):

1. מדריגת נשמה אינה נזכרת כאן, כי מדריגה עליונה זו, כבר צויינה לעיל – במלים: "האהבה מסותרת במוחו ותעלומות לבו".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַשָּׁנַת וִידִיעַת הַתּוֹרָה — את ההבנה בתורה מקבלים בלבוש המחשבה, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** — בפרקים הקודמים, שעל־ידי לימוד תורה וקיום מצוות "לוקחים" כביכול, את הקב"ה עצמו. הרי, שמההתבוננות בגדולת הקב"ה, המשפיעה על הנפש לרצות להתדבק בהקב"ה — ושאי־אפשר להגיע לכך אלא על־ידי קיום מצוות ולימוד תורה — נוצרת אצלו ההחלטה להתדבק בהקב"ה על־ידי קיום התורה והמצוות. **הִנֵּה, כְּשֶׁמַּעֲמִיק בְּעִנְיָן זֶה בְּתַעֲלוּמוֹת תְּבוּנוֹת לִבּוֹ וּמֹחוֹ, וּפִיו וְלִבּוֹ שָׁוִין,** — ההחלטה הנוצרת בלבו, באה לידי ביטוי, במלוא העוצמה, בדיבור, **שֶׁמְּקַיֵּם כֵּן בְּפִיו כְּפִי אֲשֶׁר נִגְמַר** — הוחלט, **בִּתְבוּנַת לִבּוֹ וּמֹחוֹ, דְּהַיְנוּ לִהְיוֹת בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ וְיֶהְגֶּה בָּהּ יוֹמָם וָלַיְלָה בְּפִיו, וְכֵן הַיָּדִים וּשְׁאָר אֵבָרִים מְקַיְּמִים הַמִּצְוֹת כְּפִי מַה שֶּׁנִּגְמַר בְּתְבוּנַת לִבּוֹ וּמֹחוֹ** — הנה, כשהוא מבצע החלטה זו, **הֲרֵי תְּבוּנָה זוֹ** — כלומר, האהבה והיראה השכליות, שאי־אפשר לקוראן בשם אהבה ויראה — כי־אם "תבונה", **מִתְלַבֶּשֶׁת בְּמַעֲשֶׂה דִּבּוּר וּמַחֲשֶׁבֶת הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, לִהְיוֹת לָהֶם בְּחִינַת מֹחִין וְחַיּוּת** — שה"תבונה" תשמש להם כמוחין וחיות, **וְגַדְּפִין לְפָרְחָא לְעֵילָא,** — כנפיים לתורה ולמצוות, לפרוח בהן למעלה, שהרי כך נאמר ב"זוהר"[2], ש"אורייתא בלא דחילו ורחימו לא פרחא לעילא" — תורה בלי יראה ואהבה, אינה עולה למעלה; הרי שהאהבה והיראה הן כמו "כנפיים" לתורה ולמצוות, אף שאין ה"תבונה" מייצגת אהבה ויראה לבביות אמיתיות, **כְּאִלּוּ עָסַק בָּהֶם** — בתורה ובמצוות, **בְּדַחִילוּ וּרְחִימוּ** — ביראה ואהבה, **מַמָּשׁ אֲשֶׁר בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ [בַּחֲפִיצָה וַחֲשִׁיקָה וּתְשׁוּקָה מֻרְגֶּשֶׁת בְּלִבּוֹ וְנַפְשׁוֹ הַצְּמֵאָה לַה', מִפְּנֵי רִשְׁפֵי אֵשׁ אַהֲבָתוֹ שֶׁבְּלִבּוֹ, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל],** — כל האמור היה נכון כשהאהבה והיראה היו בהתגלות בלב, ולכן היו הן נעשות ל"חיות" ול"כנפיים" להעלות בהן את התורה והמצוות למעלה; ורבנו הזקן מחדש, שגם בנידון דידן הדבר כך: תבונה זו, אף שאין היא מורגשת בלב, גם היא נעשית ל"חיות" ול"כנפיים" לתורה ולמצוות. וכל כך למה? **הוֹאִיל וּתְבוּנָה זוֹ שֶׁבְּמֹחוֹ וְתַעֲלוּמוֹת לִבּוֹ הִיא הַמְּבִיאָתוֹ לַעֲסֹק בָּהֶם,** — בתורה ובמצוות, **וְלוּלֵי שֶׁהָיָה מִתְבּוֹנֵן בִּתְבוּנָה זוֹ לֹא הָיָה עוֹסֵק בָּהֶם כְּלָל, אֶלָּא** — היה עסוק **בִּצְרָכֵי גּוּפוֹ לְבַד** — כפי טבעו הכללי של האדם להתעסק בצרכיו הוא, וה"תבונה" היא זו שמנתקת אותו מלהתעסק בצרכי גופו, ובמקומן להתעסק בעניני תורה ומצוות. לכן נעשית ה"תבונה" — ה"חיות" וה"כנפיים" לתורה ולמצוות. שאת קיומן הביאה "תבונה" זו. **[וְגַם אִם הוּא מַתְמִיד בְּלִמּוּדוֹ בְּטִבְעוֹ,** — ולכאורה היה לומד תורה גם בלי ה"תבונה", **אַף־עַל־פִּי־כֵן אוֹהֵב אֶת גּוּפוֹ יוֹתֵר בְּטִבְעוֹ].** — מאשר את לימוד התורה, וכתוצאה מכך היה מתעסק בענינים אחרים המביאים תענוג לגופו. האהבה להקב"ה — בענייננו, "במוחו ותעלומות לבו" — משפיעה עליו, להגביר את טבע ההתמדה שלו על אהבתו הטבעית הגופנית. ולכן אהבה זו היא ה"חיות" של התורה והמצוות שלו. אם כי בפרק הקודם דובר, שמי שבטבעו הוא מתמיד בלימודו, נקרא: "לא עבדו", כי אין הוא זקוק לשם כך ל"עבודה" כלל, אם־כן כיצד אומרים בפרק זה (בו מדובר אודות זה **שעובד** כפי הדרוש. ואף עוסק ב"עבודה תמה") שגם מי שהוא בטבעו מתמיד בלימודו, צריך ל"תבונה" לשם עבודתו? אלא, בפרק הקודם דובר במי שאינו מעורר את האהבה כלל, ומה שטבע ההתמדה שלו מתגבר על הטבע של אהבת גופו — הרי זה מהאהבה המסותרת בלבד, שאין היא נמצאת בו בגלל עבודתו, הרי שאין כאן שום עבודה כלל. ואילו בענייננו שהתגברות טבע ההתמדה שלו על אהבת גופו באה כתוצאה מה"תבונה" — אהבה המתעוררת בו על־ידי התבוננות — הרי הדבר נקרא "עבודה", ואפילו "עבודה תמה".

ליקוטי אמרים

שהיא השגת וידיעת התורה כנ"ל הנה כשמעמיק בענין זה בתעלומות תבונות לבו ומוחו ופיו ולבו שוין שמקיים כן בפיו כפי אשר נגמר בתבונת לבו ומוחו דהיינו להיות בתורת ה' חפצו ויהגה בה יומם ולילה בפיו וכן הידים ושאר אברים מקיימים המצות כפי מה שנגמר בתבונת לבו ומוחו הרי תבונה זו מתלבשת במעשה דבור ומחשבת התורה ומצותיה להיות להם בחי' מוחין וחיות וגדפין לפרחא לעילא כאלו עסק בהם בדחילו ורחימו ממש אשר בהתגלות לבו [בחפיצה וחשיקה ותשוקה מורגשת בלבו ונפשו הצמאה לה' מפני רשפי אש אהבתו שבלבו כנ"ל] הואיל ותבונה זו שבמוחו ותעלומות לבו היא המביאתו לעסוק בהם ולולי שהיה מתבונן בתבונה זו לא היה עוסק בהם כלל אלא בצרכי גופו לבד [וגם אם הוא מתמיד בלמודו בטבעו אעפ"כ אוהב את גופו יותר בטבעו]

---

2. תיקוני זהר תיקון יו"ד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח היום יום ...

יום ראשון

יום ראשון — יט טבת — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: שמות, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: צ־צו.
תניא: פרק יב. והבינוני . . . 32 כל ימיו.

ביי חסידי חב"ד איז מקובל מדור דור, דעם אלטען רבי'ס א תקנה, אז אלע טאָג זאָל מען לערנען א פרשה חומש מיט פירש"י פון דער וואָך סדרה. אזוי האָבען זיך אויך נוהג געווען די רביים נשיאי חסידי חב"ד.

תרגום

אֵצֶל חֲסִידֵי חַבַּ"ד מְקֻבֶּלֶת מִדּוֹר דּוֹר תַּקָּנָתוֹ שֶׁל אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן, שֶׁכָּל יוֹם יִלְמְדוּ פָּרָשָׁה חֻמָּשׁ עִם פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י מִפָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ. כָּךְ גַּם נָהֲגוּ הָאַדְמוֹ"רִים נְשִׂיאֵי חֲסִידֵי חַבַּ"ד.

יום שני

יום שני — כ טבת — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: שמות, שני עם פירש"י.
תהלים: צז־קג.
תניא: אך מהות . . . 32 ותענוגיו.

דער מיטעלער רבי האָט געענטפערט איינעם אויף א יחידות: אז איינער רעדט מיט דעם אנדערען בעניני עבודה און זיי לערנען צוזאמען, איז דאָס צוויי נפש האלקית אויף איין נפש הטבעית.

תרגום

אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי עָנָה לְאֶחָד בְּ'יְחִידוּת': כַּאֲשֶׁר אֶחָד מְשׂוֹחֵחַ עִם זוּלָתוֹ בְּעִנְיְנֵי עֲבוֹדַת ה', וְלוֹמְדִים יַחַד – הֲרֵי זֶה שְׁתֵּי 'נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית' נֶגֶד 'נֶפֶשׁ הַטִּבְעִית' אַחַת.

יום שלישי

יום שלישי — כא טבת — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: שמות, שלישי עם פירש"י.
תהלים: קד־קה.
תניא: רק מפני . . . יז התורה כנ"ל.

(כ"ק אדמו"ר שליט"א פגע בנושא דליים מלאים מים. ויאמר:) אז מ'באגעגענט וואסער זאָגט דער בעש"ט: אז מ'באַגעגענט וואסער זאָל מען זאָגען, אז דער בעל שם זאָגט, אַז דאָס איז א סימן ברכה.

תרגום

(כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אַדְמוֹ"ר שְׁלִיטָ"א [=אַדְמוֹ"ר מֹהוֹרַיִי"צ נִשְׁמָתוֹ–עֵדֶן] פָּגַשׁ נוֹשֵׂא דְּלָיִים מְלֵאִים מַיִם. וַיֹּאמַר:) כְּשֶׁפּוֹגְשִׁים מַיִם אוֹמֵר הַבַּעַל–שֵׁם–טוֹב: כְּשֶׁפּוֹגְשִׁים מַיִם שֶׁיֹּאמְרוּ שֶׁהַבַּעַל–שֵׁם אוֹמֵר שֶׁזֶּהוּ סִימָן בְּרָכָה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יום רביעי

יום רביעי — כב טבת — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: שמות, רביעי עם פירש״י.
תהלים: קו־קז.
תניא: ואעפ״כ . . . 34 תפלה כו׳.

הכרזת אאמו״ר באחת ההתועדות: אָט אזוי ווי הנחת תפילין בכל יום איז א מצוה דאורייתא אויף יעדען אידען, אָהן א חילוק צי א גדול בתורה, צי א איש פשוט, אזוי איז א חוב גמור אויף יעדען אידען צו טראַכטען יעדען טאָג א האלבע שעה וועגען דעם חנוך פון קינדער, און טאָן אלץ, וואָס עס איז בכוחו צו טאָן און יתר מכפי כחו, זעהן פועל זיין ביי די קינדער, אַז זיי זאָלען געהן אין דעם דרך וואָס מען איז זיי מדריך.

תרגום

הַכְרָזַת אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בּ] בְּאַחַת הַהִתְוַעֲדוּיוֹת: בְּדִיּוּק כְּשֵׁם שֶׁהֲנָחַת תְּפִלִּין בְּכָל יוֹם הִיא מִצְוָה דְּאוֹרַיְיתָא עַל כָּל יְהוּדִי, מִבְּלִי הֶבְדֵּל אִם הוּא גָּדוֹל בַּתּוֹרָה, אוֹ אִישׁ פָּשׁוּט, כָּךְ חוֹב גָּמוּר עַל כָּל יְהוּדִי לַחֲשֹׁב כָּל יוֹם חֲצִי שָׁעָה אוֹדוֹת חִנּוּךְ הַיְלָדִים, וְלַעֲשׂוֹת הַכֹּל, מַה שֶּׁבְּכֹחוֹ לַעֲשׂוֹת, וְיוֹתֵר מִכְּפִי כֹּחוֹ, לִדְאֹג לִפְעֹל עַל יְלָדָיו שֶׁיֵּלְכוּ בַּדֶּרֶךְ שֶׁבָּהּ מַדְרִיכִים אוֹתָם.

יום חמישי

יום חמישי — כג טבת — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: שמות, חמישי עם פירש״י.
תהלים: קח־קיב.
תניא: רק שלזה . . . עם אחיו.

״תּוֹרָה אוֹר״ דִּבּוּר הַמַּתְחִיל ״מִי שָׂם פֶּה״ סָעִיף הַמַּתְחִיל ״וְהַנִּמְשָׁל יוּבָן״: ״כִּי יֵשׁ בְּחִינַת מַעֲלָה״, צָרִיךְ לִהְיוֹת ״וְכֵן יֵשׁ מַעֲלָה״.

בַּאֲנָחוֹת לְבַד לֹא נִוָּשַׁע. הָאֲנָחָה הִיא רַק ׳כַּפַּת הַמַּנְעוּל׳ [=יָדִית הַפִּתִּיחָה] לִפְתֹּחַ אֶת הַלֵּב וְלִפְקֹחַ אֶת הָעֵינַיִם שֶׁלֹּא לָשֶׁבֶת בְּחִבּוּק יָדַיִם, רַק לְסַדֵּר עֲבוֹדָה וּפֹעַל, אִישׁ אִישׁ בַּאֲשֶׁר יוּכַל לִפְעֹל וְלַעֲשׂוֹת בְּתַעֲמוּלָה לְחִזּוּק הַתּוֹרָה הַרְבָּצַת הַתּוֹרָה וּשְׁמִירַת הַמִּצְוֹת, זֶה בִּכְתָבוֹ וְזֶה בִּנְאוּמוֹ וְזֶה בְּכַסְפּוֹ.

יום ששי

יום ששי — כד טבת — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: שמות, ששי עם פירש״י.
תהלים: קיג־קיח.
תניא: יג. ובזה . . . החשך כנ״ל.

הסתלקות אדמו״ר הזקן בכפר פיענא במוצאי ש״ק פ׳ שמות תקע״ג. ומ״כ בעיר האדיץ.

אאזמו״ר שאל את הצ״צ: וואָס האָט דער זיידע געוואָלט מיט דרכי החסידות, און וואָס האָט ער געוואָלט מיט חסידות. ויענהו הצ״צ: דרכי החסידות איז, אז אלע חסידים זאָלען זיין ווי איין משפחה ע״פ התורה באהבה. חסידות איז חיות. אריינטראָגען א חיות און באלייכטען אלץ, אויך דעם לא טוב, מען זאָל וויסען פון דעם אייגענעם רע ווי ער איז, אויף מתקן זיין עס.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תרגום

הִסְתַּלְּקוּת אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן בִּכְפַר פִּיעֶנָא בְּמוֹצָאֵי שַׁבַּת קֹדֶשׁ פָּרָשַׁת שְׁמוֹת תקע"ג. וּמְנוּחָתוֹ כָּבוֹד [=קְבוּרָתוֹ] בָּעִיר האַדִיץ.

אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהַר"שׁ] שָׁאַל אֶת הַ"צֶּמַח צֶדֶק": מֶה הָיְתָה מַטְרָתוֹ שֶׁל הַסָּבָא בְּ'דַרְכֵי הַחֲסִידוּת', וּמֶה הָיְתָה מַטְרָתוֹ בַּחֲסִידוּת? וַיַּעֲנֵהוּ הַ"צֶּמַח צֶדֶק": 'דַּרְכֵי הַחֲסִידוּת' הֵן – שֶׁכָּל הַחֲסִידִים יִהְיוּ כְּמִשְׁפָּחָה אַחַת, עַל פִּי תּוֹרָה, בְּאַהֲבָה. 'חֲסִידוּת' הִיא חַיּוּת, לְהַכְנִיס חַיּוּת וּלְהָאִיר אֶת הַכֹּל, גַּם אֶת הַ"לֹא־טוֹב", שֶׁיַּכִּירוּ אֶת הָרַע הָאִישִׁי כְּמוֹת שֶׁהוּא, כְּדֵי לְתַקְּנוֹ.

שבת קודש

שבת **כה טבת** ה'תש"ג

מְבָרְכִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ שְׁבָט, אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה, יוֹם הִתְוַעֲדוּת.
הַפְּטוֹרָה: הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ.

שיעורים. חומש: שמות, שביעי עם פירש"י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד.
תניא: אך מאחר . . . כנגד כולן.

משיחות אאמו"ר: יציאת מצרים איז דער ארויסגעהן פון מצרים וגבולים, און חסידות איז אויף ארויסגעהן פון די מצרים און גבולים פון וועלט. עס איז פאראן א הפרש: יצי"מ איז א ענין פון שבירה און עזיבה, דערפאר איז מען אוועק פון מצרים. יצי"מ פון חסידות איז בירור און תקון, יציאה פון מצרים און גבולים פון וועלט אָבער אין וועלט. ד. ה. זייענדיג אין וועלט באדארפען זיין אין א יציאה פון מיצר וגבול פון וועלט. אראָפּנעהמען דעם מיצר וגבול און דערהערען דעם אמת, אז וועלט אליין איז באמת גוט, ווייל דאָס איז דאָך רצונו ית', איז דאָס דורך עבודה פון חסידות.

תרגום

מִשִּׂיחוֹת אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"בַּ]: יְצִיאַת מִצְרַיִם הִיא הַיְצִיאָה מִמֵּצָרִים וּמִגְּבָלוֹת; וַחֲסִידוּת הִיא כְּדֵי לְצֵאת מֵהַמֵּצָרִים וְהַמִּגְבָּלוֹת שֶׁל הָעוֹלָם.

יֶשְׁנוֹ הֶבְדֵּל: יְצִיאַת מִצְרַיִם הִיא בִּתְנוּעָה שֶׁל שְׁבִירָה וַעֲזִיבָה, לָכֵן גֹּרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם; יְצִיאַת מִצְרַיִם שֶׁל חֲסִידוּת הִיא בֵּרוּר וְתִקּוּן – יְצִיאָה מִמֵּצָרֵי וּמִגְּבָלוֹת הָעוֹלָם, אַךְ בְּתוֹךְ הָעוֹלָם. כְּלוֹמַר: עִם הַהִמְצָאוּת בָּעוֹלָם, יֵשׁ לִהְיוֹת בִּיצִיאָה מִמֵּצַר וּגְבוּל הָעוֹלָם. לְהָסִיר אֶת הַמֵּצַר וְהַגְּבוּל וְלִקְלֹט אֶת הָאֱמֶת, שֶׁהָעוֹלָם עַצְמוֹ הוּא בֶּאֱמֶת טוֹב, מִפְּנֵי שֶׁזֶּהוּ רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, הֲרֵי זֶה [מַשָּׂג] עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַחֲסִידוּת.

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום חמישי עמ' ב

בבליעת קרח ועדתו, אבל לְטוֹבָה לֹא פָּתְחָה הארץ עוד את פיה.
מאמר נוסף מרב יהודה: וְאָמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּא, גָּלוּת מְכַפֶּרֶת עָוֹן מֶחֱצָה – חצי מהעון. ונדרש מהכתוב בענשן של קין על הריגת הבל, מֵעַיקָּרָא – בתחילה כְּתִיב (בראשית ד יד) 'וְהָיִיתִי נָע וָנָד בָּאָרֶץ', וּלְבַסּוֹף לאחר שגלה כְּתִיב (שם ד טז), 'וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ נוֹד', ולא בארץ 'נע ונד', מכאן שגלותו כיפרה לו.
מאמר נוסף על כפרת הגלות: אָמַר רַב יְהוּדָה, גָּלוּת מְכַפֶּרֶת על שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים על חרב, על רעב ועל דבר. שֶׁנֶּאֱמַר בנבואת ירמיהו שצדקיהו ועמו יפלו בידי נבוכדנצר (ירמיה כא ט) (כֹּה אָמַר ה' וְגוֹ') 'הַיּוֹשֵׁב בָּעִיר הַזֹּאת יָמוּת בַּחֶרֶב, בָּרָעָב וּבַדָּבֶר, וְהַיּוֹצֵא וְנָפַל אֶל הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם וְחָיָה וְהָיְתָה לּוֹ נַפְשׁוֹ לְשָׁלָל'. ומכיון שהכתוב אומר שהיוצא ויגלה עם הכשדים ינצל, משמע שהגלות מכפרת על שלשה דברים אלו.
רַבִּי יוֹחָנָן חלק ואָמַר, גָּלוּת מְכַפֶּרֶת עַל הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה כב ל) בנבואת ירמיהו על יכניה ('כֹּה אָמַר ה'), כְּתֻבוּ אֶת הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִירִי, גֶּבֶר לֹא יַצְלִיחַ בְּיָמָיו, כִּי לֹא יַצְלִיחַ מִזַּרְעוֹ אִישׁ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא דָוִד וּמוֹשֵׁל עוֹד בִּיהוּדָה', שנתנבא שלא יהיו לו בנים, וּבָתַר דְּגָלָה – ולאחר שגלה יכניה כְּתִיב ביחוס מלכות בית דוד (דברי הימים א' ג יז), 'וּבְנֵי יְכָנְיָה אַסִּיר (בְּנוֹ) שַׁלְתִּיאֵל בְּנוֹ', הרי שנולד לו בן.
ביאור השמות: 'אַסִּיר' על שם שֶׁעִיכְּבָתוּ אִמּוֹ בְּבֵית הָאֲסוּרִין. 'שַׁלְתִּיאֵל' על שם שֶׁשִּׁלְּחוֹ אֵל במעי אמו שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ כל הַנִּשְׁתָּלִין, משום שגְּמִירֵי – למדנו מרבותינו שֶׁאֵין הָאִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת מֵעוּפָּד,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הלכה יומית לעיון ברמב"ם

~ יום ראשון י"ט טבת ~

אין אדם פורע תוך זמנו

הלכות מלוה ולוה פרק יג, הלכה ה: הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ, וְקָבַע לוֹ זְמַן לְפָרְעוֹ – אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קָנוּ מִיָּדוֹ, אֵינוֹ יָכוֹל לְתָבְעוֹ עַד סוֹף הַזְּמַן... וּסְתָם מִלְוָה – שְׁלֹשִׁים יוֹם.

בהלואה שנקבע לה זמן פרעון – אם יאמר הלווה למלווה 'פרעתי את חובי בתוך זמני', אינו נאמן כי 'חזקה אין אדם פורע תוך זמנו' (ב"ב ה, ב). וכתבו ראשונים (תוספות ב"ב שם. תשובות הרא"ש כלל עו, סי' ג. והובא בשו"ע חו"מ סי' עח ס"ד) שאין אומרים חזקה זו אלא אם קבעו במפורש את זמן הפרעון, אבל אם לא נקבע זמן פרעון, אע"פ ש'סתם הלואה שלושים יום' ואין המלוה יכול לתובעו לפני כן – נאמן הלווה לומר פרעתיך בתוך שלושים יום. ומבאר הסמ"ע (שם סק"א ע"פ דברי הרא"ש) כי כשקובע זמן, גילה הלווה שהוא צריך את הכסף עד הזמן שנקבע ולא יוכל לפרוע קודם, מה שאין כן ב'סתם הלואה', לפעמים מזדמן לו הכסף ופורע את חובו מיד.

וה'דבר אברהם' (ח"א סי' לב) ביאר:

ההלכה שב'סתם הלואה' אין המלווה רשאי לתבוע עד סוף שלושים יום נלמדת מהפסוק "קרבה שנת השבע שנת השמיטה" (דברים טו, ט) – "ממשמע שנאמר קרבה שנת השבע, איני יודע שהיא שנת השמיטה?... לומר לך יש שמיטה אחרת שהיא כזו" וגם בה אין המלוה יכול לתבוע את חובו, וזה המלווה בסתם שאינו רשאי לתבוע בתוך שלושים יום (מכות ג, ב). ושלושים יום אלו הם כשנת השמיטה, ואין המלווה יכול לתבוע בהם את חובו.

ומובן מזה ש'סתם הלואה' (שהיא שלושים יום) אינה כהלואה שנקבע בה זמן פרעון: בהלואה שיש בה זמן פרעון, אין חובת פרעון בתוך הזמן, ולכן הולכים בה על פי החזקה ש'אין אדם פורע תוך זמנו', מה שאין כן ב'סתם הלואה' זמן פרעונה הוא גם בתוך שלושים יום, אלא גזירת הכתוב היא שאי אפשר לתבוע אותה בזמן זה, ולכן יתכן שהלווה שילם את חובו ונאמן לומר 'פרעתיך בתוך שלושים יום'.

~ יום שני כ' טבת ~

מי אחראי על החוב הנזרק?

הלכות מלוה ולוה פרק טז, הלכה א: הַחוֹב בְּאַחֲרָיוּת הַלֹּוֶה, עַד שֶׁיִּפְרָעֶנּוּ לְיַד הַמַּלְוֶה אוֹ לְיַד שְׁלוּחוֹ. אָמַר לוֹ הַמַּלְוֶה: 'זְרֹק לִי חוֹבִי וְהִפָּטֵר', וּזְרָקוֹ לוֹ וְאָבַד אוֹ נִשְׂרַף קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לְיַד הַמַּלְוֶה – פָּטוּר.

מדברי הרמב"ם משמע שעצם ציוויו של המלווה 'זרוק לי חובי' אינו פוטר את הלוה מאחריות אם התשלום לא יגיע לידי המלוה, אלא אם כן אמר לו בפירוש 'והיפטר'. וכן נפסק בשלחן ערוך (חו"מ סי' קכ ס"א).

אך לגבי שואל המחזיר את החפץ למשאיל נאמר בגמרא (ב"מ צח, ב) שאם אמר המשאיל לשואל לשלוח לו את החפץ על ידי שליח, הרי הוא נפטר מאחריות אף שלא אמר לו בפירוש 'והיפטר'.

ובטעם החילוק מבאר הסמ"ע (חו"מ שם): כשאמר 'זרוק לי חובי' ולא אמר בפירוש שייפטר – כוונתו שיזרוק את הכסף וימשיך לשמור עליו עד שיגיע לידי המלוה, אך כשאומר לשלוח ביד שליח לא מסתבר שהתכוין שהלווה ילך יחד עם השליח לשמור עליו, אלא וודאי התכוין שייפטר מאחריות לגמרי.

ויש שכתבו כי בהלכה זו מדובר רק באופן שהמלוה נמצא במקום ההלואה ומן הדין מוטל על הלוה להביא את הכסף אלה מלוה ולכן כל עוד לא הגיע ליד המלוה, אין הלוה נפטר מחיובו אלא אם כן פטר אותו בפירוש. אולם אם המלוה נמצא שלא במקום ההלואה ואין הלווה חייב לשלוח לו את המעות לשם, גם אם המלווה אומר שישלח לו ביד שליח, הרי הוא נפטר בכך מאחריות (שו"ת מהרי"טחו"מ ב, קיח).

והגר"ע איגר (בהגהות לשו"ע שם) הסתפק: כאשר המלווה אמר 'זרוק חובי והיפטר' – בבעלות מי נמצא הכסף לאחר שזרקו הלוה קודם שהגיע ליד המלוה? ולכאורה יתכן כי דינו כהפקר שהרי הלוה כבר קיים את חיובו כלפי המלוה ברגע שהוציאו מרשותו, ואילו המלוה עדיין לא זכה בו קודם שיגיעו לידו, ואם כן מי שיתפוס אותו יזכה בו!

אולם ה'נתיבות המשפט' (סי' קכג סק"א) כתב שהכסף בוודאי אינו הפקר, אלא משועבד למלווה כדי לגבות ממנו את חובו, אע"פ שעדיין לא זכה בו בפועל, ולכן מי שיתפוס אותו יצטרך לתתו למלוה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שלישי כ"א טבת ~

מי השביח את הקרקע?

הלכות מלוה ולוה פרק כא, הלכה ז: בַּעַל חוֹב שֶׁבָּא לִטְרֹף מִן הַיְתוֹמִים – יְתוֹמִים אוֹמְרִים: 'אָנוּ הִשְׁבַּחְנוּ', וּבַעַל חוֹב אוֹמֵר: "שֶׁמָּא אֲבִיכֶם הִשְׁבִּיחַ" – עַל הַיְתוֹמִים לְהָבִיא רְאָיָה.

הטעם לכך שהיתומים צריכים להביא ראיה מבואר בגמרא (ב"מ קי, ב): מאחר והקרקע עומדת לגבייה ע"י הבעל חוב, מתייחסים אליה כבר מעתה כגבויה, ולכן הבע"ח הוא המוחזק ועל היורשים המבקשים להוציא מידו להביא ראיה.

והנה, בגמרא (סוטה כד, א) נחלקו בית שמאי ובית הלל לגבי אשה שהתרה בה בעלה שלא להסתר עם פלוני, ונסתרה ומת בעלה קודם שהספיקו להשקותה מי סוטה: לדעת בית הלל אינה נוטלת כתובה אם לא תיבדק ויימצא שטהורה היא, כי 'המוציא מחברו עליו הראיה'. אך לדעת בית שמאי נוטלת את כתובתה ואין חובת ההוכחה עליה, כי 'שטר העומד להגבות – כגבוי דמי' (שם כה, א) ובעל השטר נחשב מוחזק בנכסים אפילו קודם הגביה. ולכן הנכסים נחשבים ברשותה, ועל יורשי הבעל הבאים להוציא ממנה את הנכסים להוכיח שנטמאה.

ולכאורה קשה: הרי הלכה כדעת בית הלל ששטר העומד להגבות אינו כגבוי, ואם כן אין האשה נחשבת כמוחזקת בדמי הכתובה, ומדוע כאן נחשב הבעל־חוב מוחזק בקרקע?

ויש מהראשונים (רשב"א ב"מ שם) שתירצו שהדברים אמורים בשדה שנעשתה 'אפותיקי' לגביית החוב, היינו שהבעל חוב יכול לגבות את השדה בחובו ואין יכולים לסלקו בדמים, ולכן נחשב כמוחזק בשדה, ואילו בכתובה שהבעל לא ייחד שדה מסוימת כ'אפותיקי' אין האשה נחשבת מוחזקת.

אך הרמב"ם אינו מזכיר שמדובר ב'אפותיקי', ונראה כי לשיטתו בכל אופן נחשב הבע"ח מוחזק, ולפי זה בכתובה אין האשה נחשבת כמוחזקת כי עצם שעבוד הכתובה נתון בספק, שמא נטמאה והפסידה את כתובתה. אך כאן היתומים מודים לבע"ח בשעבוד הקרקע והויכוח הוא רק לגבי השבח, ולכן הבע"ח נחשב מוחזק.

(תומים סי' קטו סקכ"ג).

~ יום רביעי כ"ב טבת ~

חיוב הוצאות משפט בהלכה

הלכות מלוה ולוה פרק כד, הלכה ב: אֲבָל שְׁטַר בְּרִירַת הַדַּיָּנִין, אוֹ טַעֲנוֹת בַּעֲלֵי דִינִין – שֶׁנֵּיהֶם נוֹתְנִין שָׂכָר.

החידוש בדין זה הוא כי אף כאשר אחד הצדדים יצא חייב בדין, אין מטילים עליו את כל הוצאות הדיון אלא הן מוטלות על שניהם בשווה (ראה שו"ת הריב"ש סי' תעה).

ועל אלו הוצאות מדובר?

הרמב"ם כאן מזכיר "שטר ברירת הדיינין או טענות בעלי דינין", ובהלכה הקודמת כתב: "אין כותבין... שטרי ברירת הדיינין או שטרי טענות בעלי דינין וכל מעשה בית דין אלא מדעת שניהם". ומכך שבהלכה זו, לגבי חיוב ההוצאות, נקט רק שטר ברירת הדיינים או טענות בעלי דינין והשמיט "כל מעשה בית דין" יש לדייק שדין זה לא נאמר בכל מעשה בית דין, אלא רק הוצאות שטרי כתיבת הטענות שנועדו לתועלת שני הצדדים מוטלות על שניהם בשווה, אבל דבר הנעשה לתועלת אחד מהצדדים בלבד, כגון כתיבת אישור למלווה שמחליטים לו את אחד מנכסי הלווה לצורך גביית החוב – תשלום ההוצאות הוא על המלווה בלבד (ראה תוספות יו"ט ב"ב פ"י מ"ד).

ומדוע אכן לא יתחייב המפסיד בדין לשלם את כל ההוצאות, הרי כאשר ההוצאות מוטלות על שניהם נמצא שגרם לחברו הפסד ממון שלא כדין? ואף אם נניח שאין כאן נזק ישיר אלא רק 'גרמא', הרי המזיק ב'גרמא' פטור מלשלם בדיני אדם וחייב בדיני שמים!

ויש לבאר, כי אין לחייב אדם על כל פעולה משפטית שנוקט בה שכן הדרישה שבית הדין ידון בסכסוך היא זכות המוקנית לכל אדם ומצוה מהתורה לדון בין אדם לחברו. ולכן אין לבוא כלפיו בטענה על כך שבא לממש את מצות התורה לדון בבית דין גם אם נפסק לחובתו (ראה לב ארי עמ' 158, מנחת אברהם א עמ' קנא).

אמנם, כאשר התברר שהתביעה היתה מלכתחילה במרמה וטען טענות של שקר, יש לחייבו בתשלום ההוצאות מן הדין (ישועות ישראל חו"מ יד, ה). ויש שהוסיפו שאף אם לא טען טענות שקר, אך ניכר שידע שאין ממש בתביעה ולא התכוון אלא לקנטר ולגרום לנתבע להוציא הוצאות משפט, יש לחייבו בתשלום ההוצאות (תשובות והנהגות ד, שג).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום חמישי כ"ג טבת ~

שטר העולה בערכאות

הלכות מלוה ולוה פרק כז, הלכה א: כָּל הַשְּׁטָרוֹת שֶׁחוֹתְמֵיהֶם גּוֹיִם – הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין, חוּץ מִשִּׁטְרֵי מִקָּח וּמִמְכָּר וְשִׁטְרֵי חוֹב... שִׁטְרֵי הוֹדָאוֹת וּמַתָּנוֹת... הֲרֵי הֵם כְּחֵרֵשׁ.

שני סוגי שטרות הן: א. שטרי ראיה, כמו במקח וממכר שהשטר משמש רק לראיה על הקנין שבדרך כלל נעשה בכסף. ב. שטרי קנין, כבמתנה, שבדרך כלל עצם הקנין נעשה בשטר שמוסר נותן המתנה למקבל (וכתוב בו, 'שדי נתנוה לך' וכדו').

והנה, בשטרי מתנה (שטרי קנין) העולים בערכאות של גויים, משמעות המשנה (גיטין י, ב) שהם כשרים. ושואלת הגמרא: מדוע כשרים הם ואיך נעשה בהם קנין, הרי כאשר השטר אינו חתום בעדים כשרים הוא כחרס בעלמא?

ושני ביאורים נאמרו על כך: א. השטר כשר כי 'דינא דמלכותא דינא'. כיוון ששטר מתנה זה שנעשה בערכאות תקף על פי דיני המלכות, הרי הוא כשר גם בדיני ישראל. ב. יש לשנות את הגרסה במשנה כך ששטר מתנה שחתומים בו עדים גויים אכן פסול.

הרמב"ם פסק כאן כביאור השני בגמרא, ששטר מתנה הנעשה לקנין והעדים החתומים בו גויים, אין לו תוקף של שטר. וצריך להבין: מדוע פסלו שטר מתנה העולה בערכאות של גויים ועדים גויים חתומים בו והרי הלכה היא (הל' גזלה פ"ה הי"א) ש'דינא דמלכותא דינא'?

ומבאר ה'מגיד משנה':

'דינא דמלכותא דינא' נאמר רק בדברים שהם לתועלת המלך, כגון ענייני מסים או חוקים שהם לתועלתו ולהנאתו, אבל בדברים שבין אדם לחברו אין דין המלך קובע ולכן שטר העולה בערכאות אין לו תוקף בדיני ישראל.

אך הר"ן (גיטין ד, א מדפי הרי"ף, ד"ה ואיבעית) פירש שדין המלכות דין גם בדברים שאין בהם הנאה ותועלת למלך, ושטר מתנה העולה בערכאות אין לו תוקף רק במקום שלא נקבע חוק המלכות ששטר כזה מועיל, אבל במקום שלפי חוק המלכות השטר תקף, גם שטר מתנה העולה בערכאות כשר מ'דינא דמלכותא'.

~ יום שישי כ"ד טבת ~

'טענו בחטים והודה לו בשעורים'

הלכות טוען ונטען פרק ג, הלכה י: 'כּוֹר חִטִּים יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ', 'אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא כּוֹר שְׂעוֹרִים' – פָּטוּר אַף מִדְּמֵי שְׂעוֹרִים; שֶׁהֲרֵי הַתּוֹבֵעַ אוֹמֵר לוֹ: 'אֵין לִי בְּיָדְךָ שְׂעוֹרִים'.

ולמה לא ישלם הנתבע שעורים, והרי הודה בהם?

פירש רש"י (בבא קמא לה, ב ד"ה פטור): כיון שהתובע לא תבע שעורים, הרי זה כאילו מחל לו.

והרא"ש (שם פ"ג סי' טו-טז) תמה על זה: גם כאשר יש לאדם כמה תביעות, אין הוא תובע אותם בפעם אחת וכשתובע תביעה אחת אינו מוחל על שאר תביעותיו, ואף כאן, בתביעתו חיטים אינו מוחל על חוב אחר.

ומבאר המרש"ל (ים של שלמה פ"ג סי' לד): כיון שגם לאחר שהודה הנתבע בשעורים חזר התובע ותבע רק חיטים, משמע מכך שמודה שאינו חייב שעורים.

וכן כתבו התוספות (סנהדרין ו, א. ד"ה צריכה) שהפטור של הנתבע שהודה בשעורים אינו מטעם מחילה, אלא מפני שהתובע בתביעתו לא תבע שעורים מודה בכך שאין חיוב שעורים, ומתבטלת הודאת הנתבע.

והר"מ הלוי (הביאו הרא"ש הנ"ל) הביא טעם שלישי לפטור את הנתבע מתשלום השעורים – כיון שהודאתו לא היתה בפני בית דין או בפני שני עדים, אין זו הודאה המחייבת ('הודאת בעל דין כמאה עדים') ויכול לומר "משטה אני בך כשהודאתי בשעורים".

והרא"ש הקשה על זה: הרי אם יש עדים המעידים שיש על הנתבע חוב כלשהו (אך אינם יודעים אם דמי חטים או שעורים) אין הנתבע יכול לטעון 'משטה הייתי בך', ומסוגיית הגמרא (ב"ק שם) משמע שהנתבע פטור אף כשיש עדים ואילו אם הפטור הוא מטעם הודאת התובע (או מחילתו) הנתבע פטור מלשלם שעורים אף אם יש עדים שחייב שעורים שהרי התובע הודה שאינו חייב או שמחל לו!

וגם ב'שלחן ערוך' (חו"מ סי' פח סי"ב) הביא כך הלכה זו: "תבעו חטים והודה לו בשעורים – פטור אף מדמי שעורים משום דחשיב כאילו הודה התובע שאינו חייב לו שעורים, ולפיכך אפילו יש עדים על השעורים –פטור".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ שבת קודש כ"ה טבת ~

המחובר לקרקע הוא כקרקע?

הלכות טוען ונטען פרק ה, הלכה ד: טְעָנוֹ עֲנָבִים הָעוֹמְדוֹת לְהִבָּצֵר... וְהוֹדָה בְּמִקְצָתָן וְכָפַר בְּמִקְצָתָן – הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע עֲלֵיהֶן כִּשְׁאָר הַמַּטַּלְטְלִין, וְהוּא שֶׁאֵינָן צְרִיכִין לַקַּרְקַע; שֶׁכָּל הָעוֹמֵד לְהִבָּצֵר, הֲרֵי הוּא כְּבָצוּר לְעִנְיַן כְּפִירָה וְהוֹדָיָה. אֲבָל אִם הָיוּ צְרִיכִין לַקַּרְקַע – הֲרֵי הֵן כְּקַרְקַע לְכָל דָּבָר, וְאֵין נִשְׁבָּעִין עֲלֵיהֶן.

אין נשבעים שבועת 'מודה במקצת' בקרקעות (לעיל ה"א).ונחלקו תנאים בדין הטוען לחבירו "עשר גפנים טעונות ענבים מסרתי לך והלה אומר אינן אלא חמש", לדעת חכמים, "כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע", ולכן אינו נשבע עליהם. אך לדעת רבי מאיר, כיון שהענבים עומדות להיבצר אינם כקרקע אלא כמטלטלין ונשבע על השאר מדין מודה במקצת.

וכתב ה'מגיד משנה':

הראב"ד העיר שדברי הרמב"ם ש"ענבים העומדות להבצר... נשבע עליהם כשאר המטלטלין" אינם כדעת חכמים שדינם כקרקע שאין נשבעים עליהם. ומבאר ה'מגיד משנה', שיש לומר כי לדעת הרמב"ם מחלוקת חכמים ורבי מאיר היא בענבים ה"צריכים לקרקע" (שעדיין אינם בשלים), ובזה סוברים חכמים שדינם כקרקע שאין נשבעים עליה, אבל בענבים ש"אינם צריכים לקרקע" אפילו חכמים מודים שהם כמטלטלין. וזהו שדייק וכתב הרמב"ם "אם היו צריכים לקרקע הרי הן כקרקע לכל דבר" ורק אם "אינן צריכים לקרקע – נשבע עליהם כשאר המטלטלין".

וה'תוספות יום טוב' (שבועות פ"ו מ"ו) **ביאר** (ע"פ דברי הטור, חו"מ סי צה):

מחלוקת חכמים ורבי מאיר היא לענין שבועת השומרים (כגון, שומר חינם שטען שהפיקדון נגנב או נאבד) שאינם נשבעים על הקרקעות (לעיל ה"א), וסוברים חכמים כי מאחר שהענבים נמסרו לצורך שמירה ולא כדי שיבצור אותם, דינם כקרקע ואין נשבעים עליהם, אבל לענין מקח וממכר – ענבים העומדות להיבצר נקנו על דעת לבצור אותם – גם לדעת חכמים דינם כמטלטלין ונשבעים עליהם. ודברי הרמב"ם בהלכה זו הם באופן שטענת המוכר היא "עשר גפנים טעונות מכרתי לך" והקונה הודה במקצת וכפר במקצת, וכיון "שכל העומד להבצר הרי הוא כבצור – נשבע עליהם כשאר המטלטלין".

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום רביעי עמ' א

ימצא מי שיזכה, שהרי אף אם יש דיינים שסברו לומר זכות לא יאמרו את דעתם כדי לא לחלוק על הגדול, ולכך מתחילים בקטנים ואין שואלים את הגדול אלא לבסוף. מביאה הגמרא מקור אחר לכך: **רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר** בשם **רַבִּי יוֹחָנָן, מֵהָכָא** – מפסוק זה למדים שבדיני נפשות מתחילים מן הצד, שנאמר (שמואל א' כה יג) **'וַיֹּאמֶר דָּוִד לַאֲנָשָׁיו חִגְרוּ אִישׁ [אֶת] חַרְבּוֹ וַיַּחְגְּרוּ אִישׁ [אֶת] חַרְבּוֹ וַיַּחְגֹּר גַּם דָּוִד אֶת חַרְבּוֹ'** כלומר כשדוד דן בבית דינו את נבל הכרמלי להריגה כדין מורד במלכות, ביקש תחילה משאר הדיינים לומר את דעתם ורק לאחר מכן אמר הוא את דעתו והצטרף למנין המחייבים, ומכאן יש ללמוד שבדיני נפשות הגדול אומר את דעתו אחרון.

הגמרא מלמדת דין נוסף בדיני נפשות: **אָמַר רַב, שׁוֹנֶה אָדָם לְתַלְמִידוֹ וְדָן עִמּוֹ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת** – יכול הרב בעודו עוסק בדיני נפשות ללמד לתלמידו צדדי זכות וצדדי חובה שיש בדבר, ולאחר מכן שניהם נמנים כשתי דעות לפסק הדין בין לזכות ובין לחובה, ודעת התלמיד היא כאחד מן הדיינים. מקשה הגמרא: **מֵיתִיבֵי** שנינו בברייתא, כשדנים בדיני **הַטְּהָרוֹת וְהַטֻּמְאוֹת,** הרי **הָאָב וּבְנוֹ** וכן **הָרַב וְתַלְמִידוֹ** היושבים לדון, **מוֹנִין לָהֶם שְׁנַיִם** – הם נחשבים לשתי דעות כשמונין את הדיינים לידע מה דעת הרוב. שכיון שבדבר זה לכתחילה די בחכם אחד שיאמר מה הדין, ורק כשיש מחלוקת צריך למנות כדי לידע מה דעת הרוב, גם אלו יכולים להחשב כשתי דעות [בין כשדעתם שוה ובין שלא]. אבל **בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת** שצריך מתחילה בית דין של שלשה לדונו, **וְכן בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת** שצריך בית דין של עשרים ושלשה לדונו, **וְכן דִּינֵי מַכּוֹת וּקְיִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ וְעִיבּוּר שָׁנָה,** שבכל אלו צריך בהם בדווקא הכרעה של בית דין, הרי **הָאָב וּבְנוֹ** וכן **הָרַב וְתַלְמִידוֹ אֵין מוֹנִין לָהֶן** כשתי דעות **אֶלָּא כְּאֶחָד.** מבואר אם כן בברייתא שרב ותלמידו לא נמנים בדיני נפשות אלא כאחד, וקשה על רב שאמר שמונין אותם כשנים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שיעורי רמב"ם - ג' פרקים ליום

~ יום ראשון י"ט טבת ~

הִלְכוֹת מַלְוֶה וְלוֶה

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) מבאר דין הבא ליפרע שלא בפני חבירו, ודין מלווה על המשכון ואבד ומתדיינים כמה היה שווה, ודין מלווה את חבירו וקבע לו זמן פירעון, אם יכול לתבוע לפני הזמן, ודין מלווה חבירו ביישוב יכול לתובעו במדבר.

א. מַלְוֶה שֶׁבָּא לְהִפָּרַע בִּשְׁטָר שֶׁבְּיָדוֹ שֶׁלֹּא בִּפְנֵי לוֶה[2]: אִם יְכוֹלִין בֵּית דִּין לִשְׁלֹחַ אֵלָיו וּלְהוֹדִיעוֹ[3] עַד שֶׁיַּעֲמֹד עִמּוֹ בַּדִּין - שׁוֹלְחִין וּמוֹדִיעִין לוֹ[4]; וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְהוֹדִיעוֹ בִּמְהֵרָה[5] - אוֹמְרִים לַמַּלְוֶה שֶׁיִּשָּׁבַע וְיִטֹּל[6] מִנְּכָסָיו, בֵּין מִן הַקַּרְקַע בֵּין מִן הַמִּטַּלְטְלִים, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לְשׁוֹבָר[7]. וְדִין זֶה תַּקָּנַת חֲכָמִים[8] הוּא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹטֵל מְעוֹתָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ וְהוֹלֵךְ וְיוֹשֵׁב לוֹ בִּמְדִינָה אַחֶרֶת, וְנִמְצָא נוֹעֵל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹיִן[9].

2) כרב נחמן בכתובות פח. 3) כגון שהיה במקום קרוב. 4) שאין יורדין לנכסיו של לווה אם הוא במקום קרוב, עד שיודיעוהו תחילה (רי"ף שם, ומקורו בבא בתרא קעד.). שנכסיו של אדם הם ערביו (כלומר, מדין ערב גובה מהם). והמלווה את חבירו לא יתבע את הערב תחילה אלא תובע את הלווה (וראה להלן פרק כ"ב, הלכה א). 5) כגון, שהיה במקום רחוק שטורח להודיעו (השווה פרק ט"ז מהלכות אישות הלכה טז). ומה הוא המרחק? נחלקו בו הרשב"א והרא"ש, לדעת הרא"ש מהלך שלושים יום, דהיינו: אם בכדי שילך השליח ויחזור תוך שלושים יום – מודיעים, ואם יותר על כך – אין מודיעים. ולדעת הרשב"א המרחק הוא: בכדי מהלך יום אחד (עיין כסף משנה ולחם משנה, ובשולחן ערוך סימן קו, א הובאה דעת הרא"ש בלי חולק. 6) שכן אילו היה הלווה בפנינו והיה טוען: יישבע לי שלא פרעתי – משביעים אותו ואחר כך ייטול, כמבואר לקמן פרק י"ד הלכה ב, עתה – שאין הלווה בפנינו, טוענים במקומו (כתובות פח. על פי רש"י שם פז.). 7) שמא יש לו ללווה שובר – שטר פירעון – על השטר שביד המלווה (ערכין כב:). ודווקא לשובר אין חוששים, אבל אם היה הלווה נאמן בלא שובר, כגון, מלווה על פה, שנאמן לטעון פרעתי בלא כל ראייה, אין גובין שלא בפניו, שמא אילו היה בפנינו היה טוען פרעתי (מגיד משנה להלן הלכה ב). 8) כתובות שם. 9) יימנעו מלהלוות כסף לנצרכים, שמא יצאו למרחקים ולא יוכלו לגבות.

ב. שָׁלֹשׁ רְאָיוֹת צָרִיךְ לְהָבִיא לְבֵית דִּין וְאַחַר כָּךְ יִפָּרַע שֶׁלֹּא בְּפָנָיו: רְאָיָה רִאשׁוֹנָה - לְקַיֵּם הַשְּׁטָר שֶׁבְּיָדוֹ[10]. רְאָיָה שְׁנִיָּה - שֶׁבַּעַל חוֹבוֹ בִּמְדִינָה אַחֶרֶת, וְאֵינוֹ מָצוּי בְּכָאן[11] לַעֲמֹד עִמּוֹ בַּדִּין. רְאָיָה שְׁלִישִׁית - שֶׁאֵלּוּ נְכָסִים שֶׁל פְּלוֹנִי[12] הַלּוֶה הֵם.

10) שמא מזוייף הוא, בדומה למה שאמרו (כתובות יט:) גבי תנאי: קיימו שטרייכו וחותו לדינא (ובואו לדין). בפרק ו מהלכות עדות הלכה א יתבאר דרך קיום השטר. 11) במקום קרוב היינו, תוך מהלך שלושים יום (כסף משנה בשם הרא"ש, ולדעת הרשב"א תוך מהלך יום אחד). 12) שהיו מוחזקים בידי הלווה (כסף משנה).

ג. מַלְוֶה[13] שֶׁבָּא לְבֵית דִּין, וְהֵבִיא מַשְׁכּוֹן בְּיָדוֹ, וְאָמַר: זֶה מַשְׁכּוֹנוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי הוּא[14], וַאֲנִי רוֹצֶה לְמָכְרוֹ וּלְהִפָּרַע חוֹבִי - אֵין בֵּית דִּין נִזְקָקִין לוֹמַר לוֹ: הַמְתֵּן עַד שֶׁיָּבוֹא לוֶה[15] וְיִטְעַן; שֶׁאִם רוֹצֶה לוֹמַר: לָקוּחַ[16] הוּא בְּיָדִי - אוֹמֵר[17]. וּמַשִּׁיאִין לוֹ עֵצָה לְמָכְרוֹ בִּפְנֵי עֵדִים, כְּדֵי שֶׁיֵּדַע לוֶה בְּכַמָּה נִמְכַּר[18]. וְכֵן הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל הַמַּשְׁכּוֹן, וּמֵת הַלּוֶה וְהַמַּלְוֶה[19], בֵּין שֶׁמֵּת הַלּוֶה תְּחִלָּה[20] בֵּין שֶׁמֵּת מַלְוֶה תְּחִלָּה, הוֹאִיל וְהוּא[21] נִפְרָע מִמַּה שֶׁתַּחַת יָדוֹ, וְאֵלּוּ רָצָה לוֹמַר: לָקוּחַ הוּא בְּיָדִי - אוֹמֵר, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע[22] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ וְנוֹטֵל, כְּדֶרֶךְ כָּל הַנִּשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין[23]. וּמִפְּנֵי מָה אֵינוֹ נִשְׁבָּע הֶסֵּת[24]? לְפִי שֶׁאֵינוֹ נִשְׁבָּע עַל עַצְמוֹ שֶׁל מַשְׁכּוֹן[25], אֶלָּא עַל הַמָּמוֹן שֶׁלּוֹקֵחַ[26]. שֶׁאִלּוּ[27] אָמַר עַל עַצְמוֹ שֶׁל חֵפֶץ זֶה: אַתָּה מְכַרְתּוֹ לִי, אַתָּה נְתַתּוֹ לִי - הָיָה נִשְׁבָּע הֶסֵּת וְנִפְטָר; אֲבָל[28] אִם הָיוּ שָׁם עֵדִים שֶׁחֵפֶץ זֶה מַשְׁכּוֹן בְּיָדוֹ, וְלֹא יָדְעוּ עַל כַּמָּה וְכַמָּה - אֵינוֹ יָכוֹל לִטֹּל אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[29]; וְהוֹאִיל[30] וְאֵין שָׁם עֵדִים, וְיָכוֹל לוֹמַר: שֶׁלִּי הוּא - נֶאֱמָן לוֹמַר: יֵשׁ לִי עָלָיו כָּךְ וְכָךְ, בַּשְּׁבוּעָה עַצְמָהּ[31] שֶׁהָיָה נִשְׁבָּע אִם הָיוּ שָׁם עֵדִים שֶׁהוּא מַשְׁכּוֹן. שֶׁאֵין אוֹמְרִין 'מִגּוֹ' לְפָטְרוֹ מִשְּׁבוּעָה, אֶלָּא לְפָטְרוֹ מִמָּמוֹן[32], שֶׁלֹּא יַחֲזִיר הַמַּשְׁכּוֹן עַד שֶׁיִּטֹּל מַה שֶׁטָּעַן.

13) עיין ספר המקח לרב האי גאון, שער ו. 14) וכבר עברו שלושים יום מעת שמשכנו, כמבואר למעלה פרק ג הלכה ו, שהמשכון מניחו אצלו עד שלושים יום – ומשלושים יום ואילך מוכרו בבית דין (כסף משנה בשם הריב"ש). 15) פירוש, עד שנודיע ללווה – שמא יש לו טענה נגדית. 16) וכגון, שהוא מדברים שאינם עשויים להשאיל או אפילו עשויים להשאיל אלא שאין הדבר ידוע שכלי זה הוא של הנתבע וכן אין עדים שבא לידו בתורת משכון כמו שיתבאר להלן פרק ח ופרק ט מהלכות טוען ונטען. 17) לפיכך, יש להאמינו ובשבועה, כמו שמבאר רבינו בסמוך. 18) ולא יבוא לערער, שמכרו ביותר מן השומא ששמוהו בית דין (כסף משנה בשם הריב"ש, שולחן

מדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ערוך סימן עג, סעיף טו, ועיין ש"ך סעיף קטן מ). 19) ובא היורש ואמר: זה משכונו של פלוני אצל אבא. 20) כלומר, לא שָׁנָא מת לווה תחילה הרי היורש נשבע ונוטל אף על פי שלגבי שטר חוב יתבאר לקמן (פרק י"ז ג), שאם "מת הלווה תחילה, אין יורשי מלווה נוטלין מיורשי לווה כלום – שבשעה שמת הלווה נתחייב המלווה להישבע, ואין אדם מוריש שבועה לבניו" – משכון שאַני וכמו שמבאר רבינו והולך: (כלומר, מזה שכבר היה כגבוי תחת יד אביהם). 21) היורש של המלווה על המשכון. 22) המלווה: שלא פקדני אבא שמשכון זה פרוע (כנוסחת שבועת היורשים כמבואר להלן פרק י"ז ב). 23) כן היא דעת הגאונים. 24) הרי המשכון כבר בידו והוא נשבע לא כדי ליטול אלא כדי להיפטר מלהחזירו. 25) אינו טוען על גופו של משכון שהוא שלו אלא רוצה למוכרו וליטול את דמיו לפירעון החוב, לפיכך, הרי זה ככל הנשבעים ונוטלים שנשבעים בנקיטת חפץ כמבואר (להלן פרק א מהלכות טוען ונטען הלכה ב – מגיד משנה). 26) היינו, שפלוני חב לו – והוא רוצה להיפרע מן המשכון. 27) הגירסה משובשת, אבל כוונתו ברורה (מגיד משנה). 28) זה הוא המשך הטעם למה נשבע בנקיטת חפץ. 29) ובנקיטת חפץ – מאחר שיש שם עדים שראוהו בידו, ומעידים שבתורת משכון בא לידו – אין כאן מיגו דלקוח (מגיד משנה ועיין בעה"ת שער מט הלכה ב, ש"ך סימן עב סעיף קטן סח). 30) כלומר, והואיל וכן, שאם היו עדים נשבע בנקיטת חפץ – מעתה אפילו אין שם עדים וכו' (על פי מגיד משנה, ש"ך שם). 31) כלומר, נאמן לומר יש לו עליו כך וכך אבל באותה שבועה עצמה שהיה נשבע אם היו שם עדים היינו בנקיטת חפץ. מה תאמר? הרי אין שם עדים, אם רצה היה אומר לקוח הוא בידי, על זה משיב רבינו, שאין אומרים מיגו לפטור משבועה וכדעת הר"י מיגאש. ראה פרק ב מהלכות שכירות הלכה ח, ובביאורנו שם (כן נראה הצעת דברי רבינו על פי המגיד משנה). 32) כלומר, לא אמרו גבי משכון שהוא נאמן במיגו דלקוח הוא בידי (ראה בבא מציעא קטז.) אלא לפוטרו ממון, דהיינו שלא יחזיר המשכון עד שייטול מה שטען – שאם היו הלווה והמלווה מחולקים על סכום המִלוה שעל המשכון, נאמן המלווה לטעון, ובשבועה, עד כדי דמיו של משכון, מתוך שאם רצה הוא אומר לקוח הוא בידי (בבא מציעא שם, ולהלן פרק ח מהלכות טוען ונטען הלכה ב. ועיין ש"ך סימן עב סעיף קטן קט וצריך עיון).

ד. הַמַּלְוֶה[33] אֶת חֲבֵרוֹ עַל הַמַּשְׁכּוֹן, וְאָבַד אוֹ נִגְנַב בְּלֹא אֹנֶס, שֶׁהֲרֵי הַמַּלְוֶה חַיָּב בִּדְמֵי הַמַּשְׁכּוֹן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[34], וְאָמַר הַמַּלְוֶה: סֶלַע[35] הִלְוִיתִיךָ עָלַיו וּשְׁנֵי דִינָרִין הָיָה שָׁוֶה, וְלֹוֶה אוֹמֵר: סֶלַע הִלְוִיתַנִי עָלַיו וְסֶלַע[36] הָיָה שָׁוֶה - הֲרֵי הַמַּלְוֶה נִשְׁבָּע תְּחִלָּה[37] שְׁבוּעַת הַשּׁוֹמְרִין[38] שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ, וְהַלּוֶה נִשְׁבָּע הֶסֵּת[39] שֶׁהָיָה שָׁוֶה כְּנֶגֶד הַחוֹב, וְנִפְטָר. אָמַר הַמַּלְוֶה[40]: סֶלַע הִלְוִיתִיךָ עָלַיו וְשֶׁקֶל[41] הָיָה שָׁוֶה[42], וְהַלּוֶה אוֹמֵר: סֶלַע הִלְוִיתַנִי עָלַיו וּשְׁלֹשָׁה דִינָרִין הָיָה שָׁוֶה[43] - יִשָּׁבַע הַמַּלְוֶה תְּחִלָּה שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ, וְאַחַר כָּךְ יִשָּׁבַע הַלּוֶה[44] כַּמָּה הָיָה שָׁוֶה, שֶׁהֲרֵי הוֹדָה בְּמִקְצָת, וִישַׁלֵּם הַדִּינָר. אָמַר הַלּוֶה[45]: סֶלַע הִלְוִיתַנִי עָלַיו וּשְׁתַּיִם[46] הָיָה שָׁוֶה, וְהַמַּלְוֶה אוֹמֵר: סֶלַע הִלְוִיתִיךָ עָלַיו וְסֶלַע הָיָה שָׁוֶה - יִשָּׁבַע הַמַּלְוֶה שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ, וְכוֹלֵל בִּשְׁבוּעָתוֹ[47] שֶׁהָיָה הַמַּשְׁכּוֹן כְּנֶגֶד הַחוֹב. אָמַר הַלּוֶה[48]: סֶלַע הִלְוִיתַנִי עָלַיו וּשְׁתַּיִם הָיָה שָׁוֶה, וְהַמַּלְוֶה אוֹמֵר: סֶלַע הִלְוִיתִיךָ עָלַיו וַחֲמִשָּׁה דִינָרִין הָיָה שָׁוֶה - יִשָּׁבַע הַמַּלְוֶה שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ, וְיִכְלֹל[49] שֶׁלֹּא הָיָה שָׁוֶה יָתֵר עַל חֲמִשָּׁה דִינָרִים, וִישַׁלֵּם הַדִּינָר. סֶלַע הִלְוִיתִיךָ עָלַיו וּשְׁנֵי דִינָרִין הָיָה שָׁוֶה, וְהַלּוֶה אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ דָּמָיו - יִשָּׁבַע מַלְוֶה[50] שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ, וְכוֹלֵל בִּשְׁבוּעָתוֹ שֶׁשְּׁנֵי דִינָרִין הָיָה שָׁוֶה, וִישַׁלֵּם הַלּוֶה שְׁאָר הַחוֹב; שֶׁהֲרֵי הוּא יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם פְּרָעוֹ[51] אִם לֹא פְּרָעוֹ[52]. סֶלַע הִלְוִיתַנִי עָלַיו וּשְׁתַּיִם הָיָה שָׁוֶה, וְהַמַּלְוֶה אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ דָּמָיו - יִשָּׁבַע הַמַּלְוֶה שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ, וְיִכְלֹל שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁדָּמָיו יָתֵר עַל הַחוֹב אֲפִלּוּ פְּרוּטָה אַחַת, וְיִפָּטֵר; שֶׁהֲרֵי לֹא חַיָּב עַצְמוֹ בִּכְלוּם[53]. אֲבָל אִם אָמַר הַמַּלְוֶה: אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁהָיָה שָׁוֶה יָתֵר עַל הַחוֹב, אֲבָל אֵינִי יוֹדֵעַ כַּמָּה[54] - הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם כָּל מַה שֶּׁטָּעַן הַלּוֶה בְּלֹא שְׁבוּעָה[55]; כְּמִי שֶׁאָמַר: חֲמִשִּׁים יֵשׁ לְךָ בְּיָדִי וַחֲמִשִּׁים אֵינִי יוֹדֵעַ, שֶׁהוּא מְחַיָּב שְׁבוּעָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִשָּׁבַע[56], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[57]. וְיֵשׁ לוֹ לְהַחֲרִים[58] עַל מִי שֶׁטּוֹעֵן שֶׁקֶר[59].

33) משנה שבועות מג. 34) בפרק י מהלכות שכירות הלכה א, שהמלווה על המשכון – שומר שכר. 35) ארבעה דינרים. 36) וכן הוא בכתב־יד. 37) בראשונה, ואחרי כן נשבע הלווה (כמבואר בסמוך), שאם אתה אומר יישבע הלווה תחילה, "שמא יישבע זה (הלווה) ויוציא הלה (המלווה) את המשכון", ונמצאת שבועת הלווה – לבטלה (על פי הר"ח בבבא מציעא לד:). 38) שהטילו חכמים על השומר, אפילו כשהוא משלם, שבועה בנקיטת חפץ שאינו ברשותו, מפני החשש שמא עיניו נתן בו, כמבואר בפרק ו מהלכות שאלה ופיקדון הלכה א (בבא מציעא לד.). 39) כדין כופר בכול. 40) שם. 41) חצי סלע = שני דינרין. 42) ותובע שני דינרים. 43) ומגיע לך דינר אחד. 44) שבועה מן התורה, ככל מודה במקצת. 45) שם. 46) שני סלעים. 47) גם השבועה שעליו להישבע מדין כופר בכול, שהרי הלווה תובעו סלע. 48) שם. 49) בשבועתו גם השבועה שעליו להישבע מדין מודה במקצת, ולמה אינו נשבע תחילה השבועה של מודה במקצת שהיא מן התורה, כדין מי שנתחייב שתי שבועות שמשביעים אותו על החמורה תחילה, כמבואר להלן בפרק א מהלכות טוען ונטען הלכה יד? לפי שכל עוד שקיים החשש שעדיין הוא ברשותו וניתן לעמוד על שוויו בלא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שבועה – אין להשביעו על שוויו (דרישה על הטור סימן עב. והטור (שם) מקדים שבועת השווי לשבועת אינו ברשותו. ועיין ש"ך שם סעיף קטן מה). 50) הלכה זו לא נתבארה בגמרא (שם) בדיני משכון, אבל כן יצא לו לרבינו על פי המבואר במשנה בבא קמא קיח. שהאומר הלוויתני ואיני יודע אם החזרתי חייב (ראה לקמן פרק א מהלכות טוען ונטען הלכה ט). 51) באבידת המשכון. 52) וכל האומר איני יודע אם החזרתי – חייב. ומצד הדין יש לו למלווה ליטול בלא שבועה כמבואר (בהלכות טוען ונטען שם) אלא מתוך שעליו להישבע שאינו ברשותו יש לו להישבע, מדין גלגול, ששני דינרים היה שווה (מגיד משנה). 53) וכל האומר מנה לי בידך והלה אומר איני יודע – פטור. ואלמלא שבועה שאינו ברשותו היה נשבע היסת שאינו יודע ונפטר (כמבואר שם הלכה ח) אבל מדין גלגול חייב הוא להישבע בנקיטת חפץ. 54) הרי חייב עצמו בתשלומים אלא אינו יודע כמה הוא חייב. 55) מצד הלווה. 56) שמשלם. 57) להלן פרק ד מהלכות טוען ונטען הלכה ז: "הרי זה (האומר חמישים יש לך בידי וחמישים איני יודע) מחוייב שבועה, מפני שמודה במקצת ואינו יכול להישבע במקצת שכפר בו, שהרי אינו יודע, לפיכך משלם המנה בלא שבועה" (לשון רבינו שם), והשווה פרק ה מהלכות שאלה ופיקדון הלכה ו: "בעל הפיקדון אומר כך וכך הוא והשומר אומר איני יודע ישלם בלא שבועה ... וכזה הורו רבותי הרב רבי יוסף הלוי (ראה ר"י מיגאש בחידושיו שבועות מג:) ורבו ז"ל". והראב"ד שם השיג על רבינו בשם רבותיו ואומר: שאינו דומה לחמישים יש לך בידי וחמישים איני יודע, ששם היה לו לידע ואין בטענת איני יודע אלא הערמה (עיין ראב"ד שאלה ופיקדון שם, וכן השיגו כאן). 58) ר"י מיגאש, שם.
59) ומוציא ממנו ממון שלא כדין.

ה. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ, וְקָבַע לוֹ זְמַן לְפָרְעוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קָנוּ מִיָּדוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לְתָבְעוֹ[60] עַד סוֹף הַזְּמַן; בֵּין בְּמִלְוָה עַל פֶּה בֵּין בְּמִלְוָה בִּשְׁטָר בֵּין שֶׁהִלְוָהוּ עַל הַמַּשְׁכּוֹן, [61] בֵּין שֶׁמֵּת לוֶה[62] בֵּין שֶׁמֵּת מַלְוֶה. וּסְתָם מִלְוָה[63] - שְׁלֹשִׁים יוֹם[64], בֵּין בִּשְׁטָר בֵּין עַל פֶּה בֵּין עַל הַמַּשְׁכּוֹן. וְאִם הִתְנָה שֶׁיִּתְבַּע בְּכָל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה - יֵשׁ לוֹ לְתָבְעוֹ בְּיוֹמוֹ, שֶׁתְּנַאי מָמוֹן הוּא[65].

60) מכות ג: "המלווה את חבירו לעשר שנים אין השביעית משמטתו", מפני שאינו "בלא יגוש" שאינו יכול לתובעו תוך הזמן. 61) שם "הכא במאי עסקינן במלווה על המשכון ובמוסר שטרותיו לבית דין" – וכל שכן מלווה על פה. 62) השווה פרק א מהלכות שאלה ופיקדון הלכה ה.
63) בלא קביעת זמן ובמקום שאין להם מנהג קבוע.
64) אינו יכול לתובעו בפחות משלושים יום (מכות שם).
65) וכל תנאי בממון קיים.

ו. טָעַן הַמַּלְוֶה וְאָמַר: הַיּוֹם סוֹף הַזְּמַן שֶׁקָּבַעְתִּי, וְהַלּוֶה אוֹמֵר: עַד עֲשָׂרָה יָמִים קָבַעְתָּ - הַלּוֶה נִשְׁבָּע הֶסֵּת[66]. וְאִם הָיָה שָׁם עֵד אֶחָד שֶׁהַיּוֹם סוֹף זְמַנּוֹ - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה[67], כִּשְׁאָר הַטְּעָנוֹת.

66) כדין כופר בכל בממון, שהטוען את חבירו תביעה של זמן (זמן הפירעון) כתובעו ממון הוא, שרווח הזמן ערך ממון לו (ראה מכות ג: "מעידים אנו באיש פלוני שהוא חייב לחבירו אלף זוז ... מכאן ועד שלושים יום והוא אומר מכאן ועד עשר שנים (ונמצאו זוממים) אומדים כמה אדם רוצה ליתן ויהיו בידו אלף זוז – בין נותנן מכאן ועד ל' יום בין נותנן מכאן ועד עשר שנים (וכך משלמים)".
67) להכחיש העד, שכן למדו מפי השמועה "שכל מקום ששני עדים מחייבין אותו ממון – עד אחד מחייבו שבועה" (מדברי רבינו להלן פרק א מהלכות טוען ונטען הלכה א).

זֶה אוֹמֵר: חֲמִשָּׁה יָמִים נִשְׁאַר מִן הַזְּמַן, וְזֶה אוֹמֵר: עֲשָׂרָה - אוֹמְרִים לַמַּלְוֶה: הַמְתֵּן עוֹד עַד סוֹף הַחֲמִשָּׁה[68], וְיִשָּׁבַע הֶסֵּת שֶׁנִּשְׁאַר עוֹד חֲמִשָּׁה יָמִים.

68) כי אף לדברי המלווה, לא הגיע עדיין הזמן, ושמא יודה בינתיים ונמצאה השבועה מיותרת (כסף משנה).

ז. הָיְתָה הַמִּלְוָה בִּשְׁטָר[69], וְטָעַן הַלּוֶה: שֶׁזְּמַן קָבַעְתָּ לִי - יֵרָאֶה לִי, שֶׁיִּשָּׁבַע בַּעַל חוֹב הֶסֵּת שֶׁלֹּא קָבַע לוֹ זְמַן, וְיִטֹּל הַמִּלְוָה מִיָּד[70].

69) ואין בו זמן. 70) בכתב יד תימן: וייטול מייד.

ח. הַמִּלְוָה[71] נִתְּנָה לִתָּבַע בְּכָל מָקוֹם. כֵּיצַד? הַמַّלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ בַּיְּשׁוּב, וּתְבָעוֹ בַּמִּדְבָּר - אֵינוֹ יָכוֹל לִדְחוֹתוֹ, אֶלָּא חַיָּב לִפְרֹעַ לוֹ בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּתְבָּעֶנּוּ. בָּא הַלּוֶה לְפָרְעוֹ בַּמִּדְבָּר[72] - הָרְשׁוּת בְּיַד הַמַּלְוֶה: אִם רָצָה - מְקַבֵּל, וְאִם רָצָה - אוֹמֵר לוֹ: אֵינִי נִפְרָע אֶלָּא בַּיְּשׁוּב, כְּדֶרֶךְ שֶׁנָּתַתִּי לְךָ בַּיְּשׁוּב. וַהֲרֵי הֵן בִּרְשׁוּתוֹ עַד שֶׁיִּפְרָעֶנּוּ בַּיְּשׁוּב.

71) בבא קמא קיח. 72) המדובר כשהלווהו ביישוב (הרמב"ן בתשובה, מובא במגיד משנה), וכן נראה מלשון רבינו להלן.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) מבאר דין פוגם שטרו או עד מעידו שפרעו, ודין מוציא שטר על חבירו ואומר פרוע הוא כולו או פרעתי מחצה ועדים מעידים שפרעו כולו, ודין לווה שאמר שטר מזוייף הוא, ודין מוציא שטר מקויים וטען הלווה פרעתיך בפני פלוני ופלוני, ודין שטר שאבד, ודין מלווה ולווה אוחזים בשטר, ומלווה אומר שלי הוא. ודין אומר מנה לי בידך והלווה אומר אין לך בידי כלום ויודע אני שיש בידך שטר עלי והוא פרוע.

א. הַפּוֹגֵם[2] אֶת שְׁטָרוֹ[3], אוֹ שֶׁעֵד אֶחָד מֵעִיד עַל שְׁטָרוֹ שֶׁהוּא פָּרוּעַ[4], וְהַבָּא לִפְרַע שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַלּוֶה[5], וְהַטּוֹרֵף מִיַּד הַלּוֹקֵחַ, וְהַנִּפְרָע מִן הַיּוֹרֵשׁ[6], בֵּין קָטָן[7] בֵּין גָּדוֹל[8] - לֹא יִפְרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[9] כְּעֵין שֶׁל תּוֹרָה[10]. וְאוֹמֵר לוֹ[11] כְּשֶׁיִּתְבַּע: הִשָּׁבַע וְאַחַר כָּךְ תִּטֹּל. וְאִם הָיָה הַחוֹב לִזְמַן, וְתָבַע בִּזְמַנּוֹ[12] - יִפְרַע שֶׁלֹּא בִּשְׁבוּעָה[13]; עָבַר זְמַנּוֹ - לֹא יִגְבֶּה אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

2) מחסר, מגרע. 3) כיצד? היה השטר על סך אלף זוז, וטען הלוה: נפרעת כולו, ובעל השטר אומר: לא נפרעתי אלא כך וכך – לא יפרע השאר אלא בשבועה (כתובות פז. במשנה). והטעם אמרו בגמרא (שם:) "דפרע דייק, דמיפרע לא דייק" (הפורע לחבירו מדייק וזוכר כמה שפרע, והנפרע אינו מדייק כל־כך, ויתכן שכבר נפרע הכל ושכח), ולפיכך הטילו עליו חכמים שבועה כדי שידייק. 4) והמלוה טוען: לא נפרעתי כלום – לא יפרע אלא בשבועה (שם). ושבועה זו אינה שבועת התורה כדי להכחיש העד, שהרי כל הנשבעים מן התורה נשבעים ולא משלמים, וזה הלא נשבע ונוטל, אלא תקנת חכמים היא כדי להפיס דעתו של הנתבע. 5) הנמצא במקום רחוק, שטורח הדבר להודיעו, כמבואר למעלה (פי"ג הלכה א). 6) אלו שנתבארו למעלה בפי"ב הל' א־ג. 7) כלומר: בין כשהיורש קטן, ובכתובת אשה מדובר כאן, שנזקקים לגבותה אפילו מנכסי קטנים, כמבואר למעלה שם (לחם־משנה). 8) גיטין נ: 9) משום שאילו היה הלוה בפנינו, והיה טוען: ישבע לי שלא פרעתי, משביעים אותו ואח"כ נוטל, כמבואר בסמוך (הלכה ב). עתה שאין הלוה בפנינו, אנו טוענים במקומו, וכן ליורשים וללקוחות (כתובות שם, וברש"י). 10) ירושלמי שבועות פ"ז הל' א. 11) צ"ל: ואומרים לו, וכן הוא בכת"י (וכן הגיה המשנה־למלך מדעתו), כלומר, כשיתבע – ב"ד אומרים לו השבע ואח"כ תטול, אף אם הנתבעים לא טענו כך, מפני שבי"ד טוענים להם, כמו שביארנו לעיל הערה ח. 12) תוך זמנו, או ביום שנקבע לפרעון החוב (הגהות מיימוניות). וראה פ"ח מהל' שכירות. 13) בבא־בתרא ה: כריש לקיש: "ואפילו מיתמי", וסובר רבינו שהוא־הדין לכל שאר הנפרעים בשבועה (מגיד־משנה).

ב. הַתּוֹבֵעַ אֶת חֲבֵרוֹ לְפָרְעוֹ, וְטָעַן הַלּוֶה שֶׁפָּרַע שְׁטָר זֶה אוֹ מִקְצָתוֹ, וּבַעַל הַשְּׁטָר אוֹמֵר: לֹא פָּרַעְתָּ כְּלוּם - אוֹמְרִים לוֹ[14]: שַׁלֵּם לוֹ[15]. טָעַן הַלּוֶה וְאָמַר: יִשָּׁבַע לִי שֶׁלֹּא פְּרַעְתִּיו וְיִטֹּל - מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[16] שֶׁלֹּא פְּרָעוֹ כְּלוּם אוֹ שֶׁלֹּא פְּרָעוֹ אֶלָּא כָּךְ וְכָךְ[17], וְאַחַר כָּךְ יִטֹּל. וְאִם הָיָה הַמַּלְוֶה תַּלְמִיד חָכָם - אֵין נִזְקָקִין לִשְׁבוּעָתוֹ[18].

14) ב"ד ללווה. 15) כשהלווה בפנינו אין בי"ד משביעים את המלוה אלא כשהלווה דורש זאת. וזהו ההבדל שבין פוגם שטרו לבין אינו פוגם, שבפוגם: אף אם הלוה בפנינו ולא טען הלוה "ישבע לי" – טוענים לו ומשביעים את המלוה, ובאינו פוגם: טען לוה – משביעים אותו, לא טען – אומרים ללוה: "שלם" (שבועות מא.). 16) רי"ף שם, כדרך שאמרו בפוגם. 17) בהכרח צריך לפרש שטענתו הקודמת, לפני שהטילו עליו שבועה, היתה: "לא פרעת כלום", וכמו שאומר רבינו למעלה בפירוש, וכשבא לישבע חוזר וטוען שפרעו מקצת, שאם גם בתחילה טען שפרעו מקצת – הרי זה פוגם שטרו, ובלא טען הלוה – גם כן נשבע. ומלמדנו רבינו, שאין זה חוזר מטענה לטענה ונאמן בשבועה הואיל וטענתו הראשונה לא הוכחשה ע"י עדים (ראה להלן פ"ז מהל' טוען ונטען ה"ח, וראה גם 'גידולי תרומה' שער כא, חלק א בישוב הקושיא שנתקשה בה גם הלחם־משנה). 18) להשביעו לפי בקשת הלווה, שנראה כאילו חשוד הוא בענינו לגבות בשטר פרוע, וגם אין מגבים בו (שבועות מא.) "אלא אם תפס אין מוציאים מידו, וכן אם הוא מעצמו רוצה לישבע כדי לגבות – שומעים לו" (שו"ע סי' פב סעיף ו).

ג. הוֹצִיא עָלָיו שְׁטָר מְקֻיָּם[19], וְהַלּוֶה טוֹעֵן וְאוֹמֵר: שְׁטָר מְזֻיָּף הוּא וּמֵעוֹלָם לֹא כָּתַבְתִּי שְׁטָר זֶה, אוֹ שֶׁטָּעַן שֶׁחוֹב זֶה רִבִּית הוּא אוֹ אֲבַק רִבִּית[20], אוֹ שֶׁטָּעַן שֶׁהוּא שְׁטַר אֲמָנָה[21], אוֹ שֶׁאָמַר: כָּתַבְתִּי לִלְווֹת וְלֹא לָוִיתִי[22], כְּלוֹ שֶׁל דָּבָר: טוֹעֵן טַעֲנָה, שֶׁאִם הוֹדָה בַּעַל הַשְּׁטָר הָיָה הַשְּׁטָר בָּטֵל, וְהַמַּלְוֶה עוֹמֵד בִּשְׁטָרוֹ, וְאוֹמֵר שֶׁזֶּה שֶׁקֶר טוֹעֵן, וְאָמַר הַלּוֶה: יִשָּׁבַע לִי וְיִטֹּל - הֲרֵי זוֹ מַחְלֹקֶת בֵּין הַגְּאוֹנִים: יֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה, שֶׁחַיָּב בַּעַל הַשְּׁטָר לְהִשָּׁבַע כְּעֵין שֶׁל תּוֹרָה[23], כְּמִי שֶׁטָּעַן עָלָיו שֶׁפָּרָעוֹ[24]; וְרַבּוֹתַי[25] הוֹרוּ, שֶׁלֹּא יִשָּׁבַע הַמַּלְוֶה אֶלָּא אִם טָעַן עָלָיו הַלּוֶה שֶׁפָּרָעוֹ בִּלְבַד, שֶׁהֲרֵי הוֹדָה בַּשְּׁטָר[26] וּלְפָרָעוֹן הוּא עוֹמֵד; אֲבָל כָּל אֵלּוּ הַטְּעָנוֹת[27] - לֹא כֹּל הֵימֶנּוּ לְבַטֵּל שְׁטָר מְקֻיָּם, אֶלָּא יְשַׁלֵּם, וְאַחַר כָּךְ יִטְעַן עַל הַמַּלְוֶה בַּמֶּה שֶׁיִּרְצֶה[28], שֶׁאִם יוֹדֶה - יַחֲזִיר לוֹ, וְאִם כָּפַר - יִשָּׁבַע הֶסֵּת. וְלָזֶה דַּעְתִּי נוֹטָה.

19) שחתימת עדיו אושרו בב"ד. 20) שאין ב"ד נזקקים להוציאו – לא מלווה למלווה ולא ממלווה ללווה, כמבואר למעלה פ"ו הל' א. 21) שכתבו ומסרו על יסוד אימון שלא יתבענו אלא אם ילוונו – וטוען שלא לוה. 22) אלא ממני נפל, ומצאו זה ('בית יוסף' סי' פב). 23) בנקיטת חפץ. 24) ישבע לי שלא פרעתיו, כמבואר למעלה הלכה א. 25) הרי"ף בתשובה, והר"י מיגאש בחידושיו שבועות מא. 26) בכשרות השטר מעיקרו, אלא שטוען טענה העשויה להתהוות במשך הזמן, שהרי השטר לפרעון עומד, ולפיכך משביעים את המלוה. 27) שנפרטו למעלה – טענות לעקירת כשרות השטר מעיקרו הם. 28) טענה בפני עצמה על הדמים שנתן לו, שלדבריו לא כדין הוציא ממנו.

ד. הַמּוֹצִיא שְׁטַר חוֹב[29] עַל חֲבֵרוֹ, מַלְוֶה אוֹמֵר: לֹא נִפְרַעְתִּי כְּלוּם, וְלוֶה אוֹמֵר: פָּרַעְתִּי מֶחֱצָה, וְהָעֵדִים מְעִידִים[30] שֶׁפָּרָעוֹ כֻּלּוֹ - נִשְׁבָּע הַלּוֶה[31] וְנוֹתֵן מֶחֱצָה, שֶׁהֲרֵי הוֹדָה בְּמִקְצָת[32]. וְאֵינוֹ כְּמִשִּׁיב אֲבֵדָה[33], מִפְּנֵי שֶׁאֵימַת הַשְּׁטָר עָלָיו[34]. וְאֵין הַמַּלְוֶה גּוֹבֶה הַמֶּחֱצָה אֶלָּא מִבְּנֵי חוֹרִין[35]; שֶׁהֲרֵי הַלָּקוֹחוֹת אוֹמְרִים: אָנוּ עַל הָעֵדִים נִסְמָךְ[36], וַהֲרֵי בִּטְלוּ שְׁטָר זֶה.

29) בבא־בתרא קכח: 30) לאחר שכבר הודה הלוה על מחצה (רש"י שם, ועיין ש"ך סי' פב ס"ק לז). 31) שפרע מחצה. 32) והודאת בעל־דין כמאה עדים היא. 33) שפטרוהו חכמים מן השבועה, כמו ששנינו (גיטין מח:) "המוצא מציאה – לא ישבע מפני תיקון העולם". ובגמרא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שם (נא:) אמרו, שכל דבר שאפשר לו לנתבע לשתוק או לטעון טענה אחרת ויהיה פטור, והוא מודה ומחייב את עצמו במקצת – דינו כמשיב אבידה – וכאן אם אמר פרעתי הכל, היה נאמן, שהרי יש עדים שפרעו. 34) בעת ההודאה, קודם שהעדים העידו, וחושש שמא יעידו לחובתו, ולפיכך הודה במחצה (שם כנוסחת הרי"ף, ועיין ב'נמוקי יוסף'). 35) מנכסים שהם תחת רשותו של לוה – ואינו גובה מן הלקוחות. 36) שם.

ה. הוֹצִיא עָלָיו שְׁטַר חוֹב שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל[37] לְקַיְּמוֹ, וְאָמַר הַלּוֶה: אֱמֶת שֶׁאֲנִי כָּתַבְתִּי שְׁטָר זֶה, אֲבָל פְּרַעְתִּיו, אוֹ אֲמָנָה הוּא, אוֹ כָּתַבְתִּי לִלְווֹת וַעֲדַיִן לֹא לָוִיתִי, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, הוֹאִיל וְאִם רָצָה אָמַר: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם, וַהֲרֵי מִפִּיו נִתְקַיֵּם - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן[38], וְיִשָּׁבַע הֶסֵּת וְיִפָּטֵר. וְאִם קִיְּמוֹ הַמַּלְוֶה אַחַר כָּךְ בְּבֵית דִּין - הֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר הַשְּׁטָרוֹת[39].

37) שאינו מוצא עתה עדים לקיימו. 38) כדברי האומר (כתובות יט.) "מודה בשטר שכתבו – צריך לקיימו", ואם אינו מקיימו – יכול הלוה לטעון: פרעתי. 39) וגובה בו. כרב נחמן (ב"ק קו.) ולא כרב, האומר: כיון שקיבלו הבעלים שבועת הנתבע, שוב אינו משלם ממון. (ראה לקמן פ"ב מהל' טוען ונטען הל' יא, והגר"א סי' מו ס"ק ד).

ו. הוֹצִיא עָלָיו[40] שְׁטָר מְקַיָּם[41], וְאָמַר הַלּוֶה: מְזֻיָּף הוּא וּמֵעוֹלָם לֹא כְּתַבְתִּיו, אוֹ שְׁטַר אֲמָנָה הוּא, וְאָמַר הַמַּלְוֶה: כֵּן הַדְּבָרִים, אֲבָל שְׁטָר כָּשֵׁר הָיָה לִי וְאָבַד[42]; אַף עַל פִּי שֶׁהַמַּלְוֶה הוּא שֶׁשִּׁבֵּר אֶת שְׁטָרוֹ, וְאִלּוּ רָצָה אָמַר: אֵינוֹ מְזֻיָּף, שֶׁהֲרֵי נִתְקַיֵּם בְּבֵית דִּין - אֵינוֹ גּוֹבֶה בּוֹ כְּלוּם[43], אֶלָּא נִשְׁבָּע הַלּוֶה הֶסֵּת וְנִפְטָר, שֶׁהֲרֵי זֶה הַשְּׁטָר[44] כְּחֶרֶס הוּא חָשׁוּב[45].

40) מעשה בב"ב לב. ופסק כרב יוסף. 41) רבינו מפרש הגמרא שם בשטר מקוים, והרמב"ן והרשב"א חולקים עליו, ולדעתם המדובר באינו מקוים בשעה שהודה שהוא מזויף ואח"כ קיימו (מגיד־משנה). 42) ולכן זייפתי שטר, כדי לאלצו שיודה. 43) לא ממשועבדים ולא מבני חורין. 44) שהציג לפנינו לגבות על פיו. 45) מה תאמר? נאמינהו על־כל־פנים שחוב יש לו אצלו ויגבה מנכסים בני חורין ב'מיגו' שאילו רצה היה אומר אינו מזויף – 'מיגו' להוציא לא אמרינן ("אין לנו לומר 'מיגו' אלא לפטור את האדם מחוב, לא שיגבה מאחרים בטענתו כשיזדמן לטעון מיגו" – לשון רבינו בפירוש המשנה שביעית פ"י משנה ה. – ועיין ש"ך סי' פג ס"ק ז, ט).

ז. שְׁטָר שֶׁלָּוָה בּוֹ וּפְרָעוֹ - אֵינוֹ חוֹזֵר וְלוֶה בּוֹ[46]; שֶׁכְּבָר נִמְחַל שֶׁעִבּוּדוֹ וְנַעֲשָׂה כְּחֶרֶס.

46) ואפילו פרע ביום שלוה – אינו חוזר ולוה בשטר זה בו ביום, ואם לוה הרי זה כמלוה על־פה (ב"מ יז.).

ח. הַמּוֹצִיא שְׁטַר חוֹב מְקַיָּם עַל חֲבֵרוֹ, וְאָמַר הַלּוֶה: הֲלֹא פְּרַעְתִּיךָ, וְאָמַר לוֹ הַמַّלְוֶה: כֵּן הָיָה, אֲבָל חָזַרְתִּי וְהֶחֱזַרְתִּי[47] לְךָ הַמָּעוֹת וְהִלְוֵיתִי אוֹתְךָ פַּעַם שְׁנִיָּה - הֲרֵי בָּטֵל הַשְּׁטָר; שֶׁנִּפְרַע[48], וַהֲרֵי הוּא כְּחֶרֶס[49]. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ: הֶחֱזַרְתִּי לְךָ הַמָּעוֹת מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ טוֹבוֹת עַד שֶׁתַּחֲלִיפֵם - לֹא בָּטֵל הַשְּׁטָר[50], וַעֲדַיִן שִׁעְבּוּדוֹ קַיָּם[51].

47) ב"ב לב: 48) וכבר נמחל שעבודו, כמבואר בהלכה ח. 49) ונשבע הלווה היסת, על טענת המלוה שחזר והלוהו, ונפטר. 50) שם. 51) מכיון שאילו הכיר בהן בתחילה שאינן טובות, לא היה מקבלן – אין זה פרעון (ראה מגיד־משנה).

ט. הוֹצִיא עָלָיו שְׁטָר מְקַיָּם שֶׁיֵּשׁ לוֹ עָלָיו מָנֶה, וְאָמַר לוֹ הַלּוֶה: הֲלֹא פְּרַעְתִּיךָ בִּפְנֵי פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי; וּבָאוּ אֵלּוּ וְהֵעִידוּ שֶׁפְּרָעוֹ, אֲבָל לֹא הִזְכִּיר לוֹ אֶת הַשְּׁטָר; וְאָמַר לוֹ הַמַّלְוֶה: כֵּן הוּא שֶׁפְּרַעְתָּ, אֲבָל חוֹב אַחֵר פָּרַעְתָּ שֶׁהָיָה לִי אֶצְלְךָ - הֲרֵי בָּטֵל הַשְּׁטָר[52]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהֵעִידוּ שֶׁנָּתַן לוֹ בְּתוֹרַת פֵּרָעוֹן; אֲבָל אִם רָאוּהוּ נוֹתֵן לוֹ מָעוֹת, וְלֹא יָדְעוּ[54] אִם הוּא בְּתוֹרַת פֵּרָעוֹן אוֹ בְּתוֹרַת פִּקָּדוֹן אוֹ בְּתוֹרַת מַתָּנָה: אִם אָמַר בַּעַל הַשְּׁטָר[55]: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם - הֲרֵי הֶחְזַק כַּפְּרָן[56], וּבָטֵל הַשְּׁטָר; וְאִם אָמַר: פֵּרָעוֹן שֶׁל חוֹב אַחֵר הוּא - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן, וְנִשְׁבָּע וְנוֹטֵל מַה שֶּׁבַּשְּׁטָר; שֶׁהֲרֵי לֹא פֵּרְעוּ בְּעֵדִים[57], מִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל[58] לוֹמַר: מַתָּנָה נְתָנָם לִי, נֶאֱמָן לוֹמַר: פֵּרָעוֹן שֶׁל חוֹב אַחֵר הֵן. אָמַר לוֹ הַלּוֶה: וַהֲלֹא שְׁטַר חוֹב זֶה דְּמֵי שׁוֹר[59] שֶׁלָּקַחְתִּי מִמְּךָ הוּא, וְאַתָּה גָּבִיתָ דְּמֵי בְּשָׂרוֹ[60], וְאָמַר לוֹ בַּעַל הַשְּׁטָר: כֵּן, אֲנִי גָּבִיתִי אֶת דָּמָיו מֵחוֹב אַחֵר שֶׁהָיָה לִי אֶצְלְךָ[61]; הוֹאִיל וְהוֹדָה מֵעַצְמוֹ שֶׁדְּמֵי הַשּׁוֹר הוּא הַחוֹב וּמִדָּמָיו נִפְרַע - בָּטֵל הַשְּׁטָר. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין עָלָיו עֵדִים שֶׁפָּרַע מִדָּמָיו[62], יִשָּׁבַע הַלּוֶה הֶסֵּת שֶׁפְּרָעוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

52) מאחר שעדים מעידים שפרעו סתם – לא כל הימנו לטעון: חוב אחר פרעת (שבועות מב. "איתרע שטרא", וכפירוש הגאונים והביאם הרי"ף שם, שהכוונה – בטל השטר). ובגמרא שם: וזה דוקא כשפרעו בפני עדים ולא הזכיר לו את השטר, אבל פרעו בינו לבינו, מתוך שיכול לומר לא היו דברים מעולם, נאמן לומר חוב אחר פרעת. וכן מתבאר מדברי רבינו בסמוך. 53) שבטל השטר. 54) ר"י מיגאש שם, ע"פ דברי הגמרא שם לד: ורבינו הביאם לקמן פ"ו מהלכות טוען ונטען הלכה ב. 55) קודם שבאו עדים. 56) ראה הל' טוען ונטען שם. 57) שהרי העדים אינם יודעים אם נתן הכסף לפרעון החוב. 58) המלוה. 59) שור לקחתי ממך, וזקפת עלי דמיו במלוה (שם). 60) ישבת באיטליז שלי, וגבית דמי הבשר של אותו השור והעדים מעידים על זה (הר"י מיגאש שם). 61) מודה הוא שגבה דמי הבשר, אבל טוען שגבה על

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חשבון חוב אחר. 62) שכשנתן דמי השור, לשם פרעון אותו השטר נתנם. הואיל והודה המלוה שמדמי בשר השור גבה, רגלים לדבר שקיבלתם לשם פרעון החוב שזקף בעד דמי השור שמכר (ע"פ הש"ך סי' נח ס"ק לא).

י. הוֹצִיא עָלָיו שְׁטַר חוֹב בְּעֵד אֶחָד[63], וְלִוֶּה טָעַן פָּרַעְתִּי - הֲרֵי זֶה מְחֻיָּב שְׁבוּעָה[64] וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע[65], וּמְשַׁלֵּם. טָעַן וְאָמַר: יִשָּׁבַע לִי שֶׁלֹּא פְּרַעְתִּיו - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע; שֶׁאֲפִלּוּ הָיוּ בַּשְּׁטָר שְׁנֵי עֵדִים, וְאָמַר: יִשָּׁבַע לִי שֶׁלֹּא פְּרַעְתִּיו - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[66].

63) שחתום בו עד אחד בלבד. וסובר רבינו (וכן הוא דעת 'בעל הלכות גדולות' הובא במגיד־משנה, ועיין רא"ש בבא־בתרא פרק גט פשוט אות ז) שאע"פ שאין השטר כשר לגבות על פיו – זוקק הוא לשבועה כדרך ששנים מחייבים אותן ממון, שכל מקום ששנים מחייבים אותו ממון – עד אחד מחייבו שבועה, כמו שיתבאר להלן פ"א מהל' טוען ונטען הלכה א. 64) להכחיש העד, וכל עוד שאינו נשבע – הרי השטר בחזקתו שלא נפרע. 65) "שהרי הוא מודה במה שהעיד בו העד (היינו על עיקר ההלוואה, אלא שטוען פרעתי) ואין הנשבע בהעדאת עד אחד נשבע, עד שיכחיש את העד ויכפור בעדותו וישבע על כפירתו" (מדברי רבינו להלן פ"ד מהל' טוען ונטען הלכה ח), וכל המחויב שבועה ואינו יכול לישבע – משלם (ע"פ בבא־בתרא לב. ועיין הל' טוען ונטען שם). [במגיד־משנה תמה על דין זה, ושאל: הרי אם לוה בשני עדים על־פה, נאמן לומר פרעתי, וכיצד נחייבהו ממון ע"פ עד אחד דהשטר אין לו כל ערך. ובכסף־משנה מבאר דברי רבינו ע"פ תשובת הרשב"א, שהמדובר, כשכפר בתחילה בבי"ד ואמר לא לויתי, ואח"כ חזר בו ואמר: לויתי ופרעתי, ואם כן הוחזק כפרן ואין מאמינים לו ב'מיגו'. ראה השגת הראב"ד שם, וראה ההלכה הבאה ופירושו של הראב"ד]. 66) למעלה ה"ב.

יא. וְכֵן הוֹרוּ רַבּוֹתַי: שֶׁהַכּוֹפֵר בְּמִלְוָה עַל פֶּה בְּבֵית דִּין, וּבָא עֵד אֶחָד שֶׁלָּוָה - הֲרֵי זֶה[67] יִשָּׁבַע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה. חָזַר וְאָמַר: כֵּן הָיָה, לָוִיתִי וּפָרַעְתִּי, אוֹ מָחַל לִי, אוֹ נִתְחַיֵּב לִי מִמָּקוֹם אַחֵר - הֲרֵי זֶה מְחֻיָּב שְׁבוּעָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע, וּמְשַׁלֵּם[68].

67) כלומר, שהרי זה הכופר חייב שבועת התורה, כמו שיתבאר בפ"א מהלכות טוען הלכה א. 68) הראב"ד מבאר כאן דברי רבינו: מכיון שטען לא לויתי, הרי זה כאילו הודה שלא פרע, וכשחזר והודה שלוה – אינו יכול לחזור בו מהודאתו הראשונה שלא פרע. ואם לא הוכחש ע"י עד אחד, יכול לחזור בו ולטען לויתי ופרעתי, ונאמינו ב'מיגו' שהיה יכול לעמוד בטענתו הראשונה שלא לוה כלל. ואין זה דומה להלכה הקודמת, שהרי שם הוכחשה טענתו הראשונה ע"י העד.

יב. מִי שֶׁטָּעַן שֶׁפָּרַע הַשְּׁטָר, וְאָמַר: יִשָּׁבַע הַמַּלְוֶה וְיִטֹּל - אוֹמְרִים לוֹ: הָבֵא מְעוּתָיו וְאַחַר כָּךְ יִשָּׁבַע וְיִטֹּל[69]. אִם אֵין לוֹ כְּלוּם[70] לְשַׁלֵּם - מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ כְּתַקָּנַת הַגְּאוֹנִים[71]: שֶׁאֵין לוֹ וְלִכְשֶׁתַּשִּׂיג יָדוֹ יִתֵּן לְבַעַל חוֹבוֹ, וַיַּשְׁבִּיעוּהוּ[72] שֶׁלֹּא פָּרַע וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן לוֹ.

69) כי למה נשבע המלוה תחילה, ושמא אין לו ללוה ממה לפרוע (ע"פ כתובות פה. מגיד־משנה). 70) צ"ל: אמר אין לי כלום (וכן הוא בכת"י תימן, וכן העתיק הסמ"ג עשין צד). כלומר, טען הלוה: אין לי כלום. 71) שנתבאר למעלה פ"ב הל' ב, שתיקנו הגאונים להשביע את הטוען אין לי: "שאין לו כלום . . . וכולל בשבועתו שכל שירוויח, וכל שיבא לידו או לרשותו מאשר תשיג ידו . . . יתן לבעל חובו ראשון ראשון". 72) כלומר: ואז, כשתשיג ידו, ישביע את המלוה שלא פרעו ואח"כ יתן לו (כן נראה הצעת דברי רבינו, ע"פ העתקת הסמ"ג (עשין צד): משביעין אותו תחילה מתקנת הגאונים שאין לו, ולכשתגיע ידו יתן לבעל־חוב – ואז ישביענו שלא פרעו ואח"כ יתן לו, שפיסקא ולכשתשיג ידו וכו' קשורה עם האמור לפניה, והיא חלק מנוסחת השבועה שמשביעין אותו, וכמו שביארנו. אולם מהעתקת 'בעל התרומות' שער ב, ח"א: "וכשתשיג ידו ליתן לבעל־חובו ישביעו שאין שטרו פרוע ואח"כ יתן לו", וכן מהעתקת ה'טור' (סי' פב, ומשם בשו"ע): "וכשתשיג ידו ויתן לב"ח" וכו', נראה שאין פיסקת "ולכשתשיג" שייכת לנוסחת השבועה אלא שהיא קשורה עם האמור לאחריה, וכך הצעת דברי רבינו: משביעין אותו בתקנת הגאונים שאין לו, ולכשתשיג ידו כדי ליתן לבעל־חובו, ישביעו שלא פרעו ואח"כ יתן לו).

יג. מִי שֶׁהָיָה לוֹ חוֹב עַל חֲבֵרוֹ בִּשְׁטָר, וְאָבַד[73] הַשְּׁטָר, וַהֲרֵי הָעֵדִים קַיָּמִין, אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ[74], וְטָעַן[75] שֶׁפָּרַע - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע הֶסֵּת[76]. וְהוֹרוּ רַבּוֹתַי: שֶׁאֲפִלּוּ הָיָה הַחוֹב לִזְמַן[77], וַעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ זְמַנּוֹ לְהִפָּרַע[78], הוֹאִיל וְכָתְבוּ לוֹ הַשְּׁטָר וְאֵין בְּיָדוֹ שְׁטָר, וְהַלּוֶה טוֹעֵן פָּרַעְתִּי - נֶאֱמָן, וְנִשְׁבָּע הֶסֵּת שֶׁפָּרָעוֹ; שֶׁאָנוּ חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא פְּרָעוֹ[79], וּלְפִיכָךְ קָרַע הַשְּׁטָר אוֹ שִׁרְפוֹ. וְכֵן הוֹרוּ רַבּוֹתַי: שֶׁאֲפִלּוּ הָיָה הַשְּׁטָר יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי אַחֵר, וְהַלּוֶה טוֹעֵן: מִמֶּנִּי נָפַל אַחֵר שֶׁפָּרַעְתִּי, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּתוֹךְ זְמַנּוֹ - נִשְׁבָּע הֶסֵּת וְנִפְטָר; שֶׁכֵּיוָן שֶׁאֵין הַשְּׁטָר בְּיַד הַמַּלְוֶה - אֵין שָׁם חֲזָקָה[80].

73) אמר המלוה: שטר שהיה לי – אבד. 74) והקנין כשלעצמו חשוב כשטר, שסתם קנין לכתיבה עומד כמבואר (למעלה פי"א הלכה א, ועיין שו"ע סי' לט, א, ה). 75) הלווה. 76) הואיל והשטר אינו ביד המלוה, חוששין שמא פרעו, וכמו שמבאר רבינו בסמוך (ע"פ בבא־בתרא קמח. והשווה להלן פכ"ג הל' יא: "בשטרי החובות . . . אע"פ שעדיו קיימים וקנו מידו . . . ואמר שטר שכתבתם לי אבד, אין כותבין לו שטר שני – שמא פרעו או מחלו"). 77) כגון שהלווה מודה שלא הגיע עדיין זמן הפרעון או שהעדים מעידים על כך. 78) וחזקה שאין אדם פורע תוך זמנו (כמבואר למעלה פי"א הל' ו). 79) אע"פ שהוא תוך

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הזמן (ע"פ בבא־מציעא ז: מגיד־משנה). 80) שאין אדם פורע תוך זמנו (ראה מגיד־משנה וכסף־משנה).

יד. שְׁנַיִם שֶׁהֵן אוֹחֲזִין בִּשְׂטָר[81], הַמַּלְוֶה אוֹמֵר: שֶׁלִּי הוּא וְהוֹצָאתִיו לְהִפָּרַע בּוֹ מִמְּךָ[82], וְהַלּוֶה אוֹמֵר: פְּרַעְתִּיו וּמִמֶּנִּי נָפַל: אִם הָיָה הַשְּׂטָר שֶׁיָּכוֹל לְקַיְּמוֹ[83] - זֶה נִשְׁבָּע[84] שֶׁאֵין לוֹ בְּדָמִים אֵלּוּ פָּחוֹת מֵחֶצְיָן[85], וְזֶה יִשָּׁבַע שֶׁאֵין לוֹ בַּדָּמִים פָּחוֹת מֵחֶצְיָן, וִישַׁלֵּם הַלּוֶה מֶחֱצָה[86]; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְקַיְּמוֹ - יִשָּׁבַע הַלּוֶה הֶסֵּת שִׁפְרָעוֹ[87], וְיֵלֵךְ לוֹ.

81) בבא־מציעא ז. 82) וממני נפל. 83) בעדים. 84) מתקנת חכמים, כדי שלא יהא כל אחד ואחד הולך ותוקף בטליתו של חבירו ואומר שלי הוא (שם ה:, ולקמן פ"ט מהל' טוען ונטען הלכה ז.). 85) כלומר: יש לי בזה השטר, ולא פחות מחציו (ראה שם ב: ה: ועיין סמ"ע קלח ס"ק ה, ורבינו בפירושו למשנה שם מבאר (ע"פ גמרא שם ה:): "כי מעיקרנו שהנשבע הנוטל שום דבר בשבועתו, לא ישבע על יותר ממה שראוי ליטול באותה שבועה, ולפיכך ישבע שאין לו בה פחות מחצייה, ולא ישבע שהיא כולה שלי, מאחר שאינו נוטל אלא חציה". 86) כרבי יוחנן שם ז: שאין כל הבדל באיזה חלק מן השטר אוחזים, ובכל האופנים – חולקים (ועיין מגיד־משנה וש"ך סי' סה ס"ק מ). 87) כדין טוען פרעתי בכל שטר שאינו מקוים, ואפילו כולו ביד המלוה (כמבואר למעלה הלכה ה).

טו. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: מָנֶה יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ, וְהַלָּה אוֹמֵר: אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם, אוֹ שֶׁאוֹמֵר: פְּרַעְתִּיךָ; אָמַר לוֹ הַתּוֹבֵעַ: הִשָּׁבַע לִי הֶסֵּת[88]; אָמַר לוֹ הַנִּתְבָּע: וַהֲלֹא שְׁטָר יֵשׁ לְךָ עָלַי, וְאַתָּה רוֹצֶה לְהַשְׁבִּיעַ אוֹתִי תְּחִלָּה[89], וְאַחַר כָּךְ תּוֹצִיא הַשְּׁטָר הַפָּרוּעַ[90] וְתִגְבֶּה בּוֹ - אוֹמְרִים לוֹ: הָבֵא הַשְּׁטָר[91]. אָמַר הַמַּלְוֶה: אֵין לִי שְׁטָר עָלָיו מֵעוֹלָם, אוֹ שְׁטָר הָיָה לִי וְאָבַד - הוֹרוּ רַבּוֹתַי, שֶׁאוֹמְרִים לַמַּלְוֶה: בַּטֵּל כָּל שְׁטָר שֶׁיֵּשׁ לְךָ קֹדֶם זְמַן זֶה, וְאַחַר כָּךְ תַּשְׁבִּיעֵהוּ הֶסֵּת; אוֹ הַחֵרֵם[92] חֵרֶם סְתָם, וְלֵךְ וּבַקֵּשׁ[93] עַד שֶׁתִּמְצָא הַשְּׁטָר.

88) כדין כופר הכל. 89) על חנם. 90) אינו סותר טענתו הקודמת "אין לך בידי כלום", אלא מבאר דבריו שכוונתו: עתה אין לך בידי כלום – שפרעתיך, שלשון "אין לך בידי כלום" הוא דו־משמעי: כפירה בהלוואה ופרעון (לחם־משנה, והשווה לקמן פ"ו מהלכות טוען ונטען הלכה א). 91) כדרך שאמרו במלוה על המשכון, שהמלוה נשבע תחילה, שמא ישבע הלוה ויוציא הלה את המשכון ונמצא שבועתו לבטלה כמבואר למעלה פי"ג הל' ד, ובביאורנו (מגיד־משנה). 92) כלומר, ואם אינו רוצה לבטל – אומרים לו: אין לך אלא להחרים על הלווה חרם סתם. 93) חפש.

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) מבאר דין אומר אל תפרעני אלא בעדים או בפני ראובן ושמעון, ודין מלווה שהתנה שיהיה נאמן בכל עת שיאמר שלא נפרע, ודין לווה שהתנה שיהיה נאמן בכל עת שיאמר פרעתי, ודין היתנה המלווה שיהיה גובה בלא שבועה, אינו גובה מיתומים בלא שבועה.

א. הַמַּלְוֶה[2] אֶת חֲבֵרוֹ בְּעֵדִים, וְאָמַר: אַל תִּפְרָעֵנִי אֶלָּא בְּעֵדִים, בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ בִּשְׁעַת הַלְוָאָה בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ אַחַר שֶׁהִלְוָהוּ[3] - הֲרֵי זֶה צָרִיךְ לְפָרְעוֹ בְּעֵדִים[4], מִפְּנֵי הַתְּנָאי[5]. טָעַן הַלּוֶה וְאָמַר לוֹ: וְכֵן עָשִׂיתִי, וּפְרַעְתִּיךָ בִּפְנֵי פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, וְהָלְכוּ לָהֶם לִמְדִינַת הַיָּם אוֹ מֵתוּ - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן[6], וְנִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת וְנִפְטָר. וְכֵן אִם אָמַר: אַל תִּפְרָעֵנִי אֶלָּא בִּפְנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אוֹ בִּפְנֵי רוֹפְאִים, וְאָמַר לוֹ: בִּפְנֵיהֶם[7] פְּרַעְתִּיךָ, וְאוֹתָן הָעֵדִים שֶׁפְּרַעְתִּיךָ בִּפְנֵיהֶם מֵתוּ אוֹ הָלְכוּ לָהֶם לִמְדִינַת הַיָּם - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן, וְנִשְׁבָּע הֶסֵּת וְנִפְטָר. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ: אַל תִּפְרָעֵנִי אֶלָּא בִּפְנֵי פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, וְאָמַר לוֹ: פְּרַעְתִּיךָ בִּפְנֵי אֲחֵרִים, וּמֵתוּ אוֹ הָלְכוּ לָהֶם לִמְדִינַת הַיָּם - אֵינוֹ נֶאֱמָן[8]; שֶׁמִּפְּנֵי טַעֲנָה זוֹ הִתְנָה עָלָיו וְאָמַר לוֹ: אַל תִּפְרָעֵנִי אֶלָּא בִּפְנֵי רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, שֶׁהֵם עוֹמְדִים עִמּוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִדְּחֶה אוֹתוֹ וְיֹאמַר: בִּפְנֵי אֲחֵרִים פָּרַעְתִּי וְהָלְכוּ לָהֶם.

2) משנה, שבועות לח: לפי הדפוסים שבידינו היום. אולם בכתבי־יד (וגם בכמה דפוסים) חולקה משנה ארוכה זו לשלש או לארבע משניות (וכן גם החלוקה במשנה שבמשניות), ומקומו של הדין שלפנינו הוא במשנה שניה בדף לט: 3) זה מוכח מלשון המשנה. 4) אפילו אם הלוה התנגד בפירוש לכך (ע"פ פירושם של הר"ן שם, והמגיד־משנה כאן). וכן פסק רבו רבינו יוסף מיגאש שם מא. וטעמו של דבר, מבואר בר"ן שם: אנן סהדי (ברור לנו, כאילו היינו עדים לזה) שהלוה הטוען: פרעתיך שלא בעדים – משקר, שאין זה מתקבל על הדעת שיעבור על התראת המלוה ויוציא על עצמו שם של כפרן. [בש"ך חו"מ סי' ע ס"ק ט, מביא דעת כמה פוסקים ראשונים שאם התנגד בפירוש לתנאי זה אינו צריך לפורעו בעדים, ודעת הרא"ש וה'טור' ורבינו ירוחם, שאם אמר המלוה אחר שהלוהו – אפילו כששתק הלוה אינו צריך לפורעו בעדים, ומכל־שכן כשהתנגד בפירוש. והש"ך עצמו מכריע: בשתק – צריך לפורעו בעדים, ובמוחה בפירוש – אינו צריך]. 5) אבל אם לא התנה בפירוש – אינו צריך לפרוע בעדים אע"פ שהלווהו בעדים. [בדין זה, וכן בדין "אל תפרעני אלא בפני פלוני ופלוני", ועדים אחרים מעידים שפרע בפניהם (ראה ה"ב) נטה רבינו מדרכו הסלולה לפסוק בכל מקום כרבותיו – רבי יוסף מיגא"ש ורבו הרי"ף – ובשתי הלכות אלו פסק בניגוד גמור לשיטתם. מחלוקתם זו מקורה בחילופי נוסחאות בגמרא, כמו שיתבאר בהלכה הבאה. והראב"ד בהשגותיו כאן נכנס לפשרה ואומר, שאם התנה בפני עדים אין הלוה נאמן, ואם שלא בעדים – נאמן ב'מיגו' שיכול לטעון: לא היה תנאי כזה (ראה מגיד־משנה וש"ך שם)]. 6) אפילו כשהתנה המלוה בפני עדים (ראה ראב"ד ומגיד־

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

משנה). ודוקא כשאמר "בפני פלוני ופלוני", אבל אם אמר "פרעתיך בפני עדים" סתם – אינו נאמן (רמ"ה ו'טור' שם), והש"ך (שם) מסביר כך גם דעת רבינו. 7) בפני תלמידי־חכמים, ופירש שמותיהם. 8) ואם באו עדים והעידו שבפניהם פרע – פטור (ראה ה"ב).

ב. יֵשׁ נַסְחָאוֹת מִן הַגְּמָרָא שֶׁכָּתוּב בָּהֶן, שֶׁהָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: אַל תִּפְרָעֵנִי אֶלָּא בְּעֵדִים, וְאָמַר לוֹ: פְּרַעְתִּיךָ בִּפְנֵי פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְהָלְכוּ לִמְדִינַת הַיָּם - אֵינוֹ נֶאֱמָן. וְטָעוּת סְפָרִים הוּא, וּלְפִיכָךְ טָעוּ הַמּוֹרִים[9] עַל פִּי אוֹתָן הַסְּפָרִים.

9) בהלכה הקודמת נתבאר, שזאת היא דעת הר"י מיגא"ש והרי"ף ע"פ נוסחתם בגמרא. [גדולה התמיהה, שרבינו משתמש בביטוי חריף כזה כלפי רבותיו, שדרכו להתייחס אליהם ביראת כבוד יתירה].

וּכְבָר חָקַרְתִּי עַל הַנַּסְחָאוֹת הַיְּשָׁנוֹת, וּמָצָאתִי בָּהֶן שֶׁהוּא נֶאֱמָן. וְהִגִּיעַ לְיָדִי בְּמִצְרַיִם מִקְצָת גְּמָרָא יְשָׁנָה, כָּתוּב עַל הַגְּוִילִים, כְּמוֹ שֶׁהָיוּ כּוֹתְבִין קֹדֶם לַזְּמַן הַזֶּה בְּקֵרוּב חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה. וּשְׁתֵּי נַסְחָאוֹת מָצָאתִי מִן הַגְּוִילִים בַּהֲלָכָה זוֹ, וּבִשְׁתֵּיהֶם כָּתוּב: וְאִם אָמַר פָּרַעְתִּי בִּפְנֵי פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְהָלְכוּ לָהֶן לִמְדִינַת הַיָּם - נֶאֱמָן. וּמִפְּנֵי טָעוּת זוֹ שֶׁאֵרַע לְמִקְצָת הַסְּפָרִים, הוֹרוּ מִקְצָת גְּאוֹנִים, שֶׁאִם אָמַר לוֹ: אַל תִּפְרָעֵנִי אֶלָּא בִּפְנֵי פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, וּפְרָעוֹ בִּפְנֵי אֲחֵרִים - שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיא עֵדִים שֶׁפְּרָעוֹ בִּפְנֵיהֶם. וְגַם זוֹ טָעוּת גְּדוֹלָה. וְהַדִּין הָאֱמֶת: שֶׁאִם בָּאוּ עֵדִים שֶׁפְּרָעוֹ בִּפְנֵיהֶם - נִפְטַר, וְאֵין כָּאן מִקּוֹם חֵשֶׁשׁ. גַּם הַהוֹרָאָה הַזֹּאת - עַל פִּי סִפְרֵיהֶן, שֶׁכָּתוּב בָּהֶן בְּאוֹתוֹ שֶׁאָמַר לַחֲבֵרוֹ פְּרָעֵנִי בִּפְנֵי עֵדִים שֶׁשָּׁנוּ הֲלָכוֹת[10]: וְהָלַךְ וּפְרָעוֹ בִּפְנֵי עֵדִים[11]. וְטָעוּת סְפָרִים הוּא. וּמָצָאתִי בַּגְּוִילִים כָּתוּב: אֲזַל פַּרְעֵהּ בֵּינֵהּ לְבֵין דִּילֵהּ[12]. אַף עַל פִּי שֶׁהַסְּפָרִים מְגֻהִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, כָּךְ יֵרָאֶה מִדִּין הַגְּמָרָא. וָעוֹד, דְּבָרִים שֶׁל דַּעַת הֵן[13]: וְכִי מֶה הָיָה לוֹ לַעֲשׂוֹת? אָמַר לוֹ: אַל תִּפְרָעֵנִי אֶלָּא בְּעֵדִים - פְּרָעוֹ בְּעֵדִים! וְכִי יֵשׁ לוֹ לֶאֱסֹר אֶת הָעֵדִים בְּבֵית הַסֹּהַר כָּל יְמֵיהֶם שֶׁלֹּא יֵלְכוּ?! וָעוֹד: אִם מֵתוּ, מַה יַּעֲשֶׂה? נִמְצָא זֶה פּוֹרֵעַ פַּעַם אַחַר פַּעַם לְעוֹלָם, עַד שֶׁיָּבִיא עֵדִים[14]. אִם כֵּן, נַעֲשֵׂית עֵדוּת זוֹ עֵדוּת בִּשְׁטָר[15]. וְנִמְצָא זֶה, כֵּיוָן שֶׁאָמַר: אַל תִּפְרָעֵנִי אֶלָּא בְּעֵדִים, נַעֲשֵׂית מִלְוָה בִּשְׁטָר. וְאֵין מִי שֶׁעָלָה עַל לִבּוֹ זֶה. אֲבָל וַדַּאי, אִם אָמַר: בִּפְנֵי פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי - הוּא הִפְסִיד עַל עַצְמוֹ, שֶׁפָּרַע בִּפְנֵי אֲחֵרִים וְהָלְכוּ לָהֶם. אֲבָל אִם בָּאוּ[16] וְהֵעִידוּ שֶׁפְּרָעוֹ - אֵין כָּאן בֵּית מֵחוֹשׁ. וְכָזֶה רָאוּי לָדוּן וּלְהוֹרוֹת.

10) תלמידי־חכמים לומדי הלכות, ולא ייחד "פלוני ופלוני". 11) שאינם לומדי הלכות. 12) בינו לבין עצמו.

ביאור הדברים: בגמרא שם, מובא מעשה שבא לפני רב נחמן, שאמר המלוה אל תפרעני אלא בפני שוני הלכות, וטען הלווה שפרע בפני עדים שאינם שוני הלכות (לפי הנוסח שרבינו דוחה אותו), ופסק רב נחמן: מכיון שהודה המלוה – הרי זה פרעון גמור. ומזה למד הרי"ף, שאם לא הודה המלוה – אין הלוה נאמן, והוא־הדין אם אמר לו אל תפרעני אלא בפני פלוני ופלוני. ואומר רבינו כאן, שהנוסח הנכון הוא: "ביניה לבין דיליה", היינו הלוה טען שפרע שלא בעדים, ולפיכך כשהמלוה מכחיש – אין הלוה נאמן, אבל כשהוא מביא עדים אחרים שפרע – פטור. 13) השכל הישר מחייב זאת. 14) עד שימצא עדים אחרים ויביאם לבית־דין להעיד. 15) שהלווה אינו נאמן לטעון פרעתי. 16) העדים האחרים. והרי"ף והר"י מיגא"ש מקיימים הנוסחאות שדחה רבינו, וסוברים שנפסקה הלכה בגמרא בשני הדינים שלמעלה, שחייב לשלם. ונימוקם מבואר ברי"ף, שהרי זה כאילו פסל למפרע את עדותם של כל העדים לענין פרעון חוב זה, וכל תנאי שבממון – קיים. וביאר הראב"ד שאנו מאמינים לעדים שהלווה נתן למלוה כך וכך, אבל יכול לטעון הכסף שקבלתי הוא לפרעון חוב ישן – "סיטראי" בלשון הגמרא. [ב'מרדכי' שבועות סימן תשעא (מובא ברמ"א חו"מ שם סעיף ד, בשם 'יש מפרשים') כתב שהמלוה יכול לטעון "סיטראי". ומלשון הרמ"א משמע, שלדעת המחבר – שהיא גם שיטת רבינו – אמר זאת (ראה ש"ך שם ס"ק טו שפלפל בזה), ומזה יוצא שאין כל מחלוקת בדין זה בין רבינו לבין רבותיו, כי בטוען "סיטראי" מודה רבינו שהלוה חייב לשלם, וכשהעדים מעידים שאמר בפירוש שנותן המעות לפרעון אותו החוב – גם הרי"ף – לפי ביאורו של הראב"ד – מודה שפטור (ראה מגיד־משנה). ובש"ך שם ס"ק טז, פירש דעת הראב"ד, שגם אם מעידים שפרע בפירוש חוב זה, יכול המלוה לטעון "סיטראי" וצ"ע. אולם מלשונו של רבינו משמע ששיטתו נוגדת שיטת רבותיו. אגב, רש"י שם מפרש שהמלוה טוען עדי שקר הם, וזה לא כראב"ד].

ג. הִתְנָה[17] הַמַּלְוֶה עַל הַלִּוֶּה, שֶׁיִּהְיֶה נֶאֱמָן בְּכָל עֵת שֶׁיֹּאמַר שֶׁלֹּא פְרָעוֹ - הֲרֵי זֶה נוֹטֵל בְּלֹא שְׁבוּעָה[18], אַף עַל פִּי שֶׁטָּעַן שֶׁפְּרָעוֹ. וְאִם הֵבִיא עֵדִים שֶׁפְּרָעוֹ - אֵינוֹ נוֹטֵל כְּלוּם[19].

17) שם מב. 18) סתם נאמנות פירושו בלא שבועה, ואפילו במלוה על־פה. הדעת נוטה, שאם המלוה דרש נאמנות וחשש שמא יטעון הלווה פרעתי, בוודאי התכוון בלי שבועה, כי למה לו להכניס עצמו לחיוב שבועה (סמ"ע סי' עא ס"ק ב). בהלכה א, כתב רבינו: "ואמר אל תפרעני אלא בעדים" וכאן שינה וכתב "התנה", שינוי זה מלמדנו, שכאן המדובר בשעת ההלוואה, כי שלא בשעת הלוואה אין מקום לתנאים, שהרי הכסף כבר ביד הלוה, ואף־על־פי־כן כשקנו מידו (עשו קבלת קנין) מועיל אפילו אחר ההלוואה (מגיד־משנה). 19) כרב פפא שם שאמר: הלווה קיבל נאמנות המלוה נגד עצמו, אבל לא נגד עדים.

ד. הִתְנָה עָלָיו שֶׁיִּהְיֶה הַמַּלְוֶה נֶאֱמָן כִּשְׁנֵי עֵדִים, אַף

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עַל פִּי שֶׁהֵבִיא עֵדִים שֶׁפְּרָעוֹ - הֲרֵי זֶה גּוֹבֶה מִמֶּנּוּ[20] בְּלֹא שְׁבוּעָה[21], שֶׁהֲרֵי הֶאֱמִינוֹ כִּשְׁנֵי עֵדִים[22]. וַאֲפִלּוּ הֵבִיא מֵאָה עֵדִים (שֶׁפְּרָעוֹ - הֲרֵי גּוֹבֶה מִמֶּנּוּ בְּלֹא שְׁבוּעָה, וַאֲפִלּוּ הֵבִיא מֵאָה עֵדִים) שֶׁפְּרָעוֹ בִּפְנֵיהֶם; שֶׁהַשְּׁנַיִם כְּמֵאָה[23]. אֲבָל[24] אִם אָמַר לוֹ: הֲרֵי אַתָּה נֶאֱמָן עָלַי כִּשְׁלֹשָׁה, הוֹאִיל וְיָרַד[25] לְמִנְיָן[26], אִם פְּרָעוֹ בִּפְנֵי אַרְבָּעָה - הֲרֵי זֶה פָּרוּעַ[27]. זֶה שֶׁהֶאֱמִין הַמַּלְוֶה כִּשְׁנֵי עֵדִים, מַה תְּהֵיֶה תַּקָּנָתוֹ[28] כְּשֶׁיִּפְרַע? יִקְרַע הַשְּׁטָר; אוֹ יָעִיד[29] זֶה הַמַּלְוֶה עַל עַצְמוֹ[30] שֶׁבִּטֵּל כָּל שְׁטָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ עַל פְּלוֹנִי; אוֹ יָעִיד עַל עַצְמוֹ שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַלְּוֶה[31] שֶׁקִּבֵּל כָּל חוֹב שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵצֶל פְּלוֹנִי[32].

20) שם מב. 21) נתבאר בהערה יז, שסתם נאמנות משמעותה בלא שבועה, ואפילו במלוה על־פה. [במלוה בשטר, הדבר פשוט שהכוונה ללא שבועה, שהרי גם בלי נאמנות נוטל בשבועה, כשהלוה טוען: פרעתי]. 22) ב'ספר התרומות' שער כו (מובא בש"ך שם ס"ק ב), שואל: למה אין אנו אומרים העמד ממון בחזקת בעלים, כמו בשתי כתי עדים המכחישות זו את זו? ומסביר, שאנו סומכים על הלוה עצמו שהאמין לו כשני עדים, וביטל לגמרי טענות עצמו נגדו, ולפיכך אין להגדיר טענת המלוה כמוכחשת, והרי זה כאילו פסל למפרע כל עדויות שבעולם לגבי פרעון חוב זה. 23) ראה הלכות עדות פי"ח ה"ג. 24) מסקנת הגמרא שם. 25) הלוה. 26) פירש מספר גדול משנים. 27) שאנו אומרים, כשלשה האמינו, אבל לא כארבעה. כשאמר "כשנים" לא קבע מספר העדים אלא התכוון לעדות רגילה, שאינה פחות משנים. 28) כיצד יבטיח עצמו, שהמלוה לא יחזור ויתבע. 29) יצהיר בפני עדים. 30) במלוה על־פה. 31) לא נתבארה כוונתו, מה הוא ההבדל בין בפני הלוה או שלא בפניו (ראה משנה־למלך). 32) וכשיתבע המלוה שנית – יביא עדי ההודאה לבית־דין. מכאן אתה למד, שהנאמנות לגבי טענת פרעתי אין כוחה יפה לגבי הודאת המלוה, שהודאה ענין אחר הוא שעליו לא התנה. [מחלוקת ראשונים היא אם פרעון והודאה נידונים כשני ענינים או לא. 'בעל התרומות' בשער כו מביא תשובת הרי"ף, ששני ענינים הם, כדברי רבינו כאן. אולם רבינו זרחיה הלוי בשבועות שם פוסק להלכה, שהמלוה נאמן גם נגד עדי הודאה, וכן דעת רבינו ישעיה (הובא ב'טור' שם), וכן כתב גם הרשב"א (מובא ב'דרישה' סי' עא סק"ח). והרמב"ן במלחמותיו שם מחלק בין נאמנות לבין "אל תפרעני אלא בעדים", אם האמינו לומר שלא נפרע, אין כל טעם לחלק בין עדים לבין הודאת עצמו, אבל כשאמר אל תפרעני אלא בפני פלוני ופלוני – הרי זה כאילו פסל אחרים להעיד שבפניהם פרע, אבל לא פסלם להעיד שהודה. למעלה בה"ב נתבארה שיטת רבינו, שבדין אל תפרעני וכו' נאמנים גם אחרים להעיד שבפניהם פרע].

ה. הֲרֵי שֶׁפְּרָעוֹ[33], וְטָעַן הַמַּלְוֶה שֶׁלֹּא נִפְרַע, וּפְרָעוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה מִפְּנֵי הַתְּנַאי[34] - הֲרֵי הַלְּוֶה חוֹזֵר וְתוֹבֵעַ אֶת הַמַּלְוֶה בַּדִּין, וְאוֹמֵר לוֹ: כָּךְ וְכָךְ אַתָּה חַיָּב לִי, מִפְּנֵי שֶׁפְּרַעְתִּיךָ שְׁתֵּי פְּעָמִים. אִם הוֹדָה - יְשַׁלֵּם; וְאִם כָּפַר - יִשָּׁבַע שְׁבוּעַת הֶסֵּת[35] עַל כָּךְ שֶׁלֹּא פְּרָעוֹ אֶלָּא פַּעַם אַחַת[36]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[37].

33) המדובר בהתנה שיפרענו בעדים, וטען הלווה שפרעו שלא בעדים. 34) שאם לא התנה – היה נשבע ונפטר. 35) כדין כל טוען מנה לי בידך, וזה כופר. 36) בר"ן שם מא: נושא ונותן בזה, כשהאמינו הלווה למלוה כשני עדים, ומביא דעת הראב"ד, שאחר הפרעון השני יכול הלווה לגבות מהמלוה החזרת הפרעון על־פי אותם העדים, משום שהאמינו למלוה רק על הפרעון בלבד, לא לענין טענת פרעון כפול (ה'טור' שם מביא שיטה זו בשם רב האי גאון) ומסיים שם הר"ן שדעת רבינו כאן אינה כן, כי הנאמנות נגד עדים כוחה יפה לכל הנוגע לפרעון זה. וכן כתב הר"י מיגא"ש בפירושו לשבועות שם (ראה 'טור' ו'בית יוסף' שם). 37) כגון שהאמינו כשני עדים (הר"י מיגא"ש שם). וצ"ע למה חייב שבועת היסת, הלא האמינו בלא שבועה? ואולי כוונתו, שהלווה פטרו משבועה כעין של תורה כדין נשבע ונוטל, אבל היסת שתיקנו חכמים לכל טענת כפירה – חלה גם בנידון.

ו. הִתְנָה הַלְּוֶה[38] שֶׁיִּהְיֶה נֶאֱמָן בְּכָל עֵת שֶׁיֹּאמַר פָּרַעְתִּי - אֵינוֹ גּוֹבֶה בִּשְׁטָר זֶה לֹא מִן הַיּוֹרֵשׁ[39] וְלֹא מִן הַלּוֹקֵחַ[40]. וַאֲפִלּוּ אָמַר לְוֶה: לֹא פָּרַעְתִּי - אֵין הַמַּלְוֶה טוֹרֵף בִּשְׁטָר זֶה מִן הַלָּקוּחוֹת, שֶׁמָּא עָשׂוּ קְנוּנְיָא[41] עַל נְכָסָיו שֶׁל זֶה[42]. טָעַן הַלְּוֶה בִּשְׁטָר זֶה וְאָמַר: פָּרַעְתִּי מִקְצָתוֹ, וְהַמַּלְוֶה אוֹמֵר: לֹא פָּרַע כְּלוּם - מְשַׁלֵּם הַמִּקְצָת שֶׁהוֹדָה בּוֹ, וְנִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת[43]; שֶׁהֲרֵי הֶאֱמִינוֹ[44]. וְאִם הִתְנָה עָלָיו שֶׁיִּהְיֶה נֶאֱמָן בְּלֹא שְׁבוּעַת הֶסֵּת - אֵינוֹ נִשְׁבָּע.

38) מקור דין זה ברי"ף כתובות פ"ט (אות שמו), והמדובר במלוה בשטר. 39) אם מת הלווה. 40) הקונה נכסי הלווה שהיו משועבדים למלוה, שבית־דין טוענים ליורש וכן ללוקח כל מה שהלווה יכול לטעון, והרי הלווה נאמן לומר פרעתי, ולפיכך טוען בית הדין: הלווה פרע. 41) הסכם למעשה תרמית. 42) ויחלקו ביניהם את הגזילה. 43) גם כשכופר הכל חייב שבועת היסת. ומשמיענו רבותא, שאפילו כשהודה במקצת אינו נשבע שבועת התורה אלא היסת. 44) נימוק למה פטור משבועת התורה. ולמה חייב שבועת היסת? מבואר ברי"ף שם באריכות. ותמצית דבריו: המלוה בשטר, אם הלווה טוען פרעתי – נשבע המלוה שלא נפרע ונוטל, ובמלוה על־פה – נשבע הלווה היסת ונפטר, ולפיכך אנו מפרשים את הנאמנות לביטול כוחו של השטר בלבד, ויהיה כמלוה על־פה שהטוען פרעתי נשבע היסת. [ב'בית חדש' חו"מ סי' עא אות לה מביא תמיהת רבים, שאם הועילה הנאמנות רק לבטל כוחו של השטר ונשאר מלוה על־פה, למה לא ישבע הלווה שבועת מודה במקצת? ותירץ, על־פי מה שנימקו (בבבא־מציעא ג.) שבועת מודה במקצת, מפני שהלווה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רוצה לכפור הכל, אלא שאין אדם מעיז פניו בפני בעל־חובו וכו', וכאן שהאמינו – מעיז ומעיז].

ז. הִתְנָה[45] הַמַּלְוֶה שֶׁיִּהְיֶה גּוֹבֶה בְּלֹא שְׁבוּעָה - הֲרֵי זֶה גּוֹבֶה מִמֶּנּוּ בְּלֹא שְׁבוּעָה. אֲבָל אִם בָּא לִגְבּוֹת מִיּוֹרְשָׁיו - יִשָּׁבַע[46] וְאַחַר כָּךְ יִגְבֶּה[47]. וְאִם הִתְנָה שֶׁיִּגְבֶּה אַף מִן הַיּוֹרֵשׁ בְּלֹא שְׁבוּעָה - גּוֹבֶה בְּלֹא שְׁבוּעָה. וְכֵן אִם הִתְנָה[48] שֶׁיִּגְבֶּה מִן הָעִדִּית[49] - גּוֹבֶה מִן הָעִדִּית אַף מִן הַיּוֹרְשִׁין[50]; שֶׁכָּל תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן - קַיָּם. בָּא לִגְבּוֹת מִן הַלּוֹקֵחַ - לֹא יִטְרַף אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[51]; שֶׁאֵין זֶה מַתְּנֶה לְאַבֵּד מָמוֹן חֲבֵרוֹ.

45) גם זה ברי"ף שם. 46) כעין שבועת התורה, בנקיטת חפץ. 47) כדין כל הבא לגבות מנכסי יתומים. 48) מחלוקת אמוראים בגיטין נ. 49) השדה המעולה שבשדותיו. לפי דין התורה, מלוה גובה מהגרוע (זיבורית), וחכמים תיקנו שיגבה מבינונית. 50) כשהתנה בפירוש שיגבה עידית גם מן היורשים, אבל אם לא פירש "גם מן היורשים" גובה מזיבורית, כרב נחמן שם. והטעם, מפני שתיקנו חכמים לגבות מנכסי יתומים מן הזיבורית, אין לעקור תקנה זו אלא־אם־כן התנה בפירוש (על־פי פירושו של הרמב"ן, מובא במגיד־משנה כאן). 51) אפילו התנה בפירוש שיגבה מהלוקח בלי שבועה.

~ יום שני כ' טבת ~

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) מבאר דין אומר זרוק לי חובי והיפטר, ודין אומר הולך מנה לפלוני, ודין אומר מנה לי בידך תנהו לפלוני במעמד שלושתם, ודין המחהו אצל חנווני, ודין חנווני המקיפו, ודין שטר שהיה ביד שליש, ודין שטר שנמצא בין שטרות פרועים.

א. הַחוֹב בְּאַחֲרָיוּת הַלּוָה[2] עַד שֶׁיִּפְרָעֶנּוּ לְיַד הַמַּלְוֶה אוֹ לְיַד שְׁלוּחוֹ[3]. אָמַר לוֹ הַמַּלְוֶה: זְרֹק לִי חוֹבִי וְהִפָּטֵר[4], וּזְרָקוֹ[5], וְאָבַד אוֹ נִשְׂרַף קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לְיַד הַמַּלְוֶה - פָּטוּר. אָמַר לוֹ: זְרֹק לִי חוֹבִי בְּתוֹרַת גִּטִּין[6], הָיוּ הַמָּעוֹת קְרוּבוֹת לַלּוָה[7] - הֲרֵי עֲדַיִן בְּאַחֲרָיוּתוֹ; הָיוּ קְרוּבוֹת לַמַּלְוֶה[8] - נִפְטַר הַלּוָה; מֻחֶזֶקֶת עַל מֻחֶזֶקֶת[9], אִם אָבְדוּ מִשָּׁם אוֹ נִגְנְבוּ - מְשַׁלֵּם הַלּוָה מֻחֶזֶקֶת[10].

2) בקידושין מז: אמרו: "לאונסים – כולי עלמא לא פליגי (אין אדם חולק) דברשות לווה קיימי", כלומר, אם נגנבו או נאנסו מפסיד הלווה. 3) של המלווה, שעשהו שליח לקבל את הכסף מידי הלווה. ואפילו אמר זרוק לי חובי וזרקו קרוב למלווה, ונאבד – חייב, שהרי זה כאומר: זרוק ושמור עד שיגיע לידי (גיטין עח:). 4) גיטין שם. 5) אפילו רחוק מרשותו של מלווה (לחם משנה. והמגיד משנה גורס "וזרקו לו" (וכן הוא בכתב־יד תימן) ומפרש: "לו" הכוונה לרשותו ויצא לו, שאם לא זרקו לרשותו של המלווה הוא חייב באחריות, וזה כדעת הרשב"א בגיטין שם). 6) היו עומדים ברשות הרבים או בחצר שאינה של שניהם ואמר לו: זרוק לי חובי לפי מה שקבעו חכמים בדין גט אשה בהיותה עומדת במקום כזה וזרקו לה (ראה גיטין שם). 7) בתחום שמירתו – שהלווה יכול לשמור אותם והמלווה אינו יכול (השווה רבינו פרק ד מהלכות אישות הלכה כב ופרק ה מהלכות גירושין הלכה יד). 8) שהמלווה יכול לשמור אותם והלווה אינו יכול (שם). 9) שניהם יכולים, או שניהם אין יכולים – לשמור אותם (שם). 10) מפני שהמעות באחריות שניהם. בגט אשה אמרו: מגורשת ואינה מגורשת, פירוש, ספק מגורשת (גיטין שם).

ב. הָיָה רְאוּבֵן חַיָּב לְשִׁמְעוֹן מָנֶה, וְאָמַר לְלֵוִי: הוֹלֵךְ לְשִׁמְעוֹן מָנֶה זֶה שֶׁאֲנִי חַיָּב לוֹ, אִם בָּא לַחֲזֹר - אֵינוֹ חוֹזֵר[11], וְהוּא חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַמָּנֶה לְשִׁמְעוֹן. הֶחֱזִיר לֵוִי אֶת הַמָּנֶה לִרְאוּבֵן - שְׁנֵיהֶן[12] חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתוֹ[13] עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְיַד שִׁמְעוֹן כָּל חוֹבוֹ.

11) אינו יכול לדרוש מהשליח שיחזיר לו מעותיו, משום שכבר זכה בהן המלווה, שהאומר הולך בפירעון חוב כאומר זכה לו (בפרק ד מהלכות זכייה ומתנה הלכה ד כותב רבינו, שבמתנה הולך אינו כזכי והסכים לו הראב"ד). ואף על פי כן עדיין הן באחריות הלווה, כמו שמבאר רבינו בסמוך, לפי שלא קיבל רשות מהמלווה לשלוח לו על ידי זה (גיטין יד: כרב). 12) השליח והלווה. 13) שאם העני ראובן ואין לו ממה לפרוע – גובה מהשליח, אבל אם אפשר לגבות מראובן אינו יכול לגבות מהשליח. וכן גם דעת הרי"ף בתשובה (הובאה במגיד משנה ועיין לחם משנה).

ג. רְאוּבֵן[14] שֶׁהָיָה חַיָּב לְשִׁמְעוֹן מָנֶה, וְאָמַר שִׁמְעוֹן לִרְאוּבֵן: מָנֶה שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדְךָ תְּנֵהוּ לְלֵוִי, וְהָיוּ שְׁלָשְׁתָּן עוֹמְדִין[15], וְקִבֵּל לֵוִי[16], וְנִמְצָא רְאוּבֵן עָנִי וְאֵין לוֹ מַה שֶׁיִּגְבֶּה מִמֶּנּוּ - הֲרֵי לֵוִי חוֹזֵר בַּחוֹב שֶׁל שִׁמְעוֹן[17], שֶׁזֶּה[18] הִטְעָהוּ. וְאִם יָדַע לֵוִי שֶׁהוּא עָנִי, אוֹ שֶׁהָיָה עָשִׁיר בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וְהֶעֱנִי - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר, שֶׁהֲרֵי קִבֵּל. טָעַן לֵוִי שֶׁהָיָה רְאוּבֵן עָנִי וְהִטְעָהוּ, וְשִׁמְעוֹן אוֹמֵר: עָשִׁיר הָיָה וְהֶעֱנִי - יֵרָאֶה לִי, שֶׁעַל שִׁמְעוֹן לְהָבִיא רְאָיָה[19] וְאַחַר כָּךְ יִפָּטֵר[20] מֵחוֹב לֵוִי; לֹא יִהְיֶה אֶלָּא שׁוֹבֵר[21] בְּיָדוֹ, אוֹמְרִים לוֹ[22]: קַיָּם שׁוֹבָרְךָ וְהִפָּטֵר.

14) ירושלמי קידושין פרק ג הלכה ד. ביאור הרי"ף בבא מציעא פרק המקבל, תקעט. 15) שנעשית ההמחאה בנוכחות שלושתם. בגמרא ובפוסקים: "במעמד שלושתן". 16) הסכים לכך, ובזה קנה לוי החוב של ראובן ואינו יכול לחזור בו ונפרע החוב שהיה לו על שמעון ואינו יכול לחזור בו (ראה רבינו פרק ו מהלכות מכירה הלכה ח). 17) בכתב יד תימן הנוסחה: בחובו של שמעון, והכוונה, שלוי חוזר ותובע חובו משמעון. 18) שמעון. 19) במגיד משנה מבאר, שהמדובר כשלוי מוציא שטר חוב על שמעון, ואם כן על שמעון להוכיח שהשטר נפרע, אבל במלוה על פה – חובת ההוכחה על לוי, שהרי שמעון יכול

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לטעון פרעתי ויהיה נאמן בשבועת היסת, ולפיכך נאמן גם לומר עשיר היה והעני במיגו, שאם רצה לשקר היה יכול לטעון – פרעתי (ראה שולחן ערוך חושן משפט סימן קכו סעיף יא). 20) ואם לא הביא ראייה יישבע לוי וייטול (שולחן ערוך שם). 21) לא יהא כוחה של ההמחאה גדול מכוחו של שובר. 22) כלומר, היינו אומרים לו ללווה המוציא את השובר: קיים שוברך והיפטר, ואם לא קיימו אינו נאמן לומר פרעתי – כך בנידון שלפנינו על שמעון להביא ראייה שנפרע החוב. היינו, שראובן עשיר היה בשעה שהמחהו אצלו.

ד. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מֶקָּח וּמִמְכָּר[23], שֶׁרְאוּבֵן שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ אֵצֶל שִׁמְעוֹן [24]כְּלוּם, וְהָיָה רְאוּבֵן חַיָּב לְלֵוִי מָנֶה, וְהִמְחָהוּ אֵצֶל שִׁמְעוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁהִמְחָהוּ בְּמַעֲמַד שְׁלָשְׁתָּן - לֹא קָנָה.[25] וְאִם רָצָה שִׁמְעוֹן שֶׁלֹּא יִתֵּן - לֹא יִתֵּן; וְאִם נָתַן[26] - חוֹזֵר וְגוֹבֶה מֵרְאוּבֵן, שֶׁהֲרֵי עַל פִּיו נָתַן. וְכֵן אִם רָצָה לֵוִי לַחֲזֹר וְלוֹמַר: אֵינִי רוֹצֶה לִגְבּוֹת מִשִּׁמְעוֹן - חוֹזֵר וְגוֹבֶה מֵרְאוּבֵן. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּפְרַע מִקְּצָת מִשִּׁמְעוֹן - חוֹזֵר וְגוֹבֶה הַשְּׁאָר מֵרְאוּבֵן.

23) בפרק ו מהלכות מכירה הלכה ט. 24) אמר ללוי שיגבה החוב משמעון. 25) הואיל ושמעון אינו חייב לו כלום – שלושתם יכולים לחזור בהם. 26) שמעון ללוי.

ה. חֶנְוָנִי[27] שֶׁהָיָה נוֹתֵן לְבַעַל הַבַּיִת מִן הַחֲנוּת כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה[28] בְּתוֹרַת הַלְוָאָה, וּמַקִּיפוֹ עַד שֶׁיִּתְקַבֵּץ הַכֹּל[29] וּפוֹרֵעַ לוֹ[30], וְאָמַר לוֹ בַּעַל הַבַּיִת: תֵּן לַפּוֹעֲלִים סֶלַע, אוֹ לְבַעַל חוֹבִי מָנֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֶצְלִי, וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ, וַהֲרֵי הַחֶנְוָנִי אוֹמֵר: נָתַתִּי, וְהַפּוֹעֵל אוֹ בַּעַל חוֹבוֹ אוֹמֵר: לֹא לָקַחְתִּי - הֲרֵי הַפּוֹעֵל אוֹ בַּעַל חוֹב נִשְׁבָּע[31] וְנוֹטֵל מִבַּעַל הַבַּיִת חוֹבוֹ, וְכֵן הַחֶנְוָנִי נִשְׁבָּע[32] וְנוֹטֵל מִבַּעַל הַבַּיִת מַה שֶּׁטָּעַן שֶׁנָּתַן, שֶׁהֲרֵי הוּא אָמַר לוֹ לִתֵּן. וְהַפּוֹעֵל נִשְׁבָּע בְּמַעֲמַד הַחֶנְוָנִי, וְכֵן הַחֶנְוָנִי בְּמַעֲמַד הַפּוֹעֵל אוֹ בַּעַל חוֹב, כְּדֵי שֶׁיְּכָלְמוּ[33] זֶה מִזֶּה[34]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וּשְׁבוּעָה זוֹ תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא[35] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[36], מִפְּנֵי שֶׁבָּאִין שְׁנֵיהֶן לִטֹּל. לְפִיכָךְ, אִם מֵת הַחֶנְוָנִי[37] - נוֹטֵל בַּעַל חוֹב בְּלֹא שְׁבוּעָה[38], וְכֵן אִם מֵת פּוֹעֵל אוֹ בַּעַל חוֹב - הַחֶנְוָנִי נוֹטֵל בְּלֹא שְׁבוּעָה[39]; שֶׁהֲרֵי אֵין בַּעַל הַבַּיִת מַפְסִיד כְּלוּם, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא תַּשְׁלוּם אֶחָד[40].

27) שבועות מה: 28) לרבות כסף מזומן. 29) לסכום מסויים. 30) בבת אחת (על פי ביאורו של הר"י מיגא"ש שם מז:). 31) לא לקחתי. 32) נתתי (שם) כתנא קמא: "הוא נשבע ונוטל והם נשבעין ונוטלים", ואף על פי שאחד מהם ודאי נשבע לשוא. ולא כבן ננס השואל: כיצד? אלו ואלו באים לידי שבועת שוא. 33) שבועות מז: ירושלמי שם פרק ז הלכה ה: רבי אומר: אומר אני – אלו נשבעין בפני אלו מפני הבושה. 34) ומפני בעל הבית אינם מתביישים, שהרי אינו יודע מי משקר ולפיכך אינם נשבעים בפניו. 35) ונקראת שבועת המשנה, מפני שחכמי המשנה תיקנוה. מן התורה שניהם נוטלים בלא שבועה, שאין נשבעים על טענת שמא (כמבואר בפרק א מהלכות טוען ונטען הלכה א) – והרי בעל הבית טענתו שמא – אלא משום הפסדו של בעל הבית המשלם פעמיים, אמרו חכמים: שניהם נשבעים ונוטלים (מגיד משנה). 36) כעין שבועת התורה (ירושלמי שבועות פרק ז הלכה ו: "כולהון כעין של תורה ירדו להם"). 37) ויורשיו אינם יודעים אם נתן או לא, נמצא שאין כאן טענת ברי אלא מצד בעל החוב. 38) כדין של תורה, כמבואר למעלה. 39) הרמב"ן והרמ"ה חולקים על רבינו בדין מתו פועלים. ודעתם, שהחנווני צריך להישבע. ומנמקים: הרי זה כאומר לחבירו מנה לי בידך והלה אומר איני יודע, (החנווני טוען מנה לי בידך ובעל הבית טוען: איני יודע, שהרי מתו הפועלים ולא אמרו שלקחו ממך) שאינו נוטל אפילו בשבועה, אלא שחכמים עשו תקנה לחנווני שייטול בשבועה ולפיכך לעולם אין נוטלים בלי שבועה, אפילו כשבעל הבית אינו מפסיד כלום (מגיד משנה). 40) ואינו מפסיד כלום, שהרי הוא מודה שחייב לשלם פעם אחת ולא תיקנו שבועה זו אלא משום הפסדו של בעל הבית (במגדל עוז מציין: "מתשובת גאון" וראה מגיד משנה).

ו. הַחֶנְוָנִי אוֹמֵר: אַתָּה אָמַרְתָּ לִתֵּן לָזֶה מָנֶה, אוֹ צִוִּיתָ וְאָמַרְתָּ לִי: אִם יָבוֹא פְּלוֹנִי תֵּן לוֹ, וּבַעַל הַבַּיִת אוֹמֵר: לֹא אָמַרְתִּי לְךָ - הֲרֵי בַּעַל הַבַּיִת נִשְׁבָּע הֶסֵּת[41] וְנִפְטָר, וְהַחֶנְוָנִי עוֹשֶׂה דִּין עִם זֶה[42] שֶׁנָּתַן לוֹ[43]. וְכֵן אִם אָמַר הַחֶנְוָנִי לְבַעַל הַבַּיִת הַמַּקִּיפוֹ: כָּתוּב בְּפִנְקָסִי שֶׁיֵּשׁ לִי אֶצְלְךָ מָנֶה, וּבַעַל הַבַּיִת אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ - נִשְׁבָּע בַּעַל הַבַּיִת הֶסֵּת[44] שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ וְנִפְטָר, כְּדִין כָּל טוֹעֵן עַל חֲבֵרוֹ לְכָל דָּבָר, וְאֵין בָּזֶה תַּקָּנַת חֲכָמִים[45].

41) תקנת חכמים שחנווני נשבע ונוטל, תוקנה רק כשבעל הבית מודה שציווה לחנווני ליתן לפועלים, אבל לא כשהוא מכחיש את טענת החנווני בעיקר השליחות. והרי זה ככל טוען על חבירו והלה כופר בכל, שנשבע היסת ונפטר (שבועות מה:). 42) שלפי דבריו, נתן לו. בש"ך חושן משפט סימן צא סעיף קטן כו מבואר, שאם הפועל מכחיש ואומר: לא לקחתי כלום מן החנווני – בעל הבית פטור אפילו משבועת היסת לדברי הכל, משום שאין כאן כפירת ממון, שהרי החנווני אינו יכול להוציא ממנו ממון בלי שבועה, אפילו אם היה מודה שציווה לתת (ראה סמ"ע שם). 43) ואם הוא כופר, נשבע היסת ונפטר. 44) בשבועות מה. שנינו: "חנווני על פנקסו כיצד? לא שיאמר לו כתוב בפנקסי שאתה חייב לי מאתיים זוז וכו'", כלומר, שבועה שתיקנו חכמים ביחסי חנווני עם בעל הבית אינה בכגון שיאמר לו כתוב בפנקסי ובעל הבית אומר – אינו יודע. 45) שיישבע החנווני וייטול, כי תקנה זו נאמרה רק בדין שנתבאר למעלה הלכה ה, אבל בטענת איני יודע נשבע בעל הבית היסת, כדין כופר בכל, ופטור.

ז. רְאוּבֵן שֶׁהוֹצִיא שְׁטַר חוֹב שֶׁיֵּשׁ לְלֵוִי עַל שִׁמְעוֹן, וְטָעַן שֶׁלֵּוִי נְתָנוֹ לוֹ בִּכְתִיבָה וּמְסִירָה[46], וְאָבַד הַשְּׁטָר שֶׁהִקְנָהוּ בּוֹ, אוֹ שֶׁטָּעַן שֶׁהִקְנָהוּ לוֹ עַל גַּב הַקַּרְקַע[47] - הֲרֵי זֶה גּוֹבֶה אוֹתוֹ[48] מִשִּׁמְעוֹן[49], הוֹאִיל וְיוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ. טָעַן שִׁמְעוֹן שֶׁפָּרַע לְלֵוִי, וְאָמַר: יְשָׁבַע לִי[50] - יְשָׁבַע לֵוִי לְשִׁמְעוֹן[51], וְאַחַר כָּךְ יִגְבֶּה רְאוּבֵן[52]. הוֹדָה לוֹ שֶׁפָּרַע[53] - יְשַׁלֵּם לֵוִי לִרְאוּבֵן[54]. טָעַן לֵוִי שֶׁלֹּא מָכַר וְלֹא נָתַן שְׁטָר[55] זֶה - נִשְׁבָּע[56] הֶסֵּת וְנִפְטָר[57].

46) וקנאו, כמבואר בפרק ו מהלכות מכירה הלכה יא: "וכיצד יקנה השטר? שיכתוב לו המקנה (בשטר אחר) קנה שטר פלוני ... וימסור לו השטר (שטר החוב) ונמצא שנקנה בכתיבה ומסירה" (מלשון רבינו שם, על פי בבא בתרא עז). 47) רבינו לשיטתו (בהלכות מכירה שם הלכה יד) שהשטר נקנה אגב קרקע בכל מקום שהוא בלא כתיבה ומסירה. 48) "ואין צריך עדים לעניין קנייתו" (רבינו שם) אפילו אם לוי (המלווה – המוכר) מכחישו (עיין בית יוסף שם סימן צה). 49) ואין לוי יכול לעכב, אבל שמעון יכול לטעון הבא ראייה, שהמלווה שלי כתב ומסר לך ובית דין מקבל טענתו ומחייבים את ראובן להביא ראייה, כמו שמבואר בדברי רבינו (שם): "אבל צריך עדים לעניין תביעה, שהרי הנתבע אומר מי יאמר לי שבעל דברים שלי כתב ומסר לך" (מגיד משנה, ועיין ראב"ד שם). 50) שלא פרעתי. 51) נתבאר למעלה (פרק י"ד הלכה ב) שעל פי דרישת הלווה משביעים את המלווה אף על פי שהשטר בידו. ואם לא רצה (לוי) להישבע, אף על פי שלא הודה שנפרע, חייב לשלם ללוקח (=לראובן, מגיד משנה בשם העיטור). 52) משמעון, ואינו יכול לגבות מלוי, שהרי מכר לו שטר טוב שלא נפרע. 53) ונאמן הוא בכך, אפילו אם יש עדים על הקנייה, שהרי אם רצה מוחל החוב לשמעון אף על פי שמכרו בינתיים לראובן, כמו שנתבאר בפרק ו מהלכות מכירה הלכה יב (מגיד משנה). 54) כל הסכום הנקוב בשטר ואפילו כשקנאו בפחות מסכום זה. כגון שהשטר היה על סך אלף זוז ומכרו במאה – משלם אלף. וכתב במגיד משנה שאפילו אם הוא טוען שנפרע כבר קודם המכירה והמקח בטל לגמרי ואין עליו לשלם יותר ממה שקיבל, אין אנו מאמינים לו וצריך לשלם כל הכתוב בשטר, והטעם: הואיל וכל נאמנותו שנפרע אינו אלא מדין מיגו, מתוך שאם רצה מוחלו ומכיוון שאילו מחלו היה מחוייב לשלם כל מה שבשטר (כמבואר בפרק ז מהלכות חובל ומזיק הלכה י) כך אם טען נפרעתי משלם כל מה שבשטר (ועיין ש"ך שם סימן סו סעיף קטן לו). 55) והשטר נפרע (מגיד משנה). 56) לוי. 57) אם אין לראובן עדים שקנה את השטר. ומה שאמרו למעלה (בהערה) שאינו צריך עדים לעניין קנייתו, היינו רק לעניין שלוי לא יוציא מידו את השטר, אבל לעניין גביית ממון מלוי (המלווה) צריך להביא ראייה ואם אינו מביא – נשבע לוי היסת ונפטר כדין כל תובע ממון מחבירו והוא מכחיש (מגיד משנה).

ח. שְׁטָר[58] שֶׁהָיָה בְּיַד שָׁלִישׁ, וְהוֹצִיאוֹ מִתַּחַת יָדוֹ בְּבֵית דִּין וְאָמַר[59]: פָּרוּעַ הוּא - נֶאֱמָן, אַף עַל פִּי שֶׁהַשְּׁטָר מְקֻיָּם; שֶׁאִלּוּ רָצָה, הָיָה שׁוֹרְפוֹ אוֹ קוֹרְעוֹ. וְכֵן אִם מֵת הַשָּׁלִישׁ וְנִמְצָא כְּתָב[60] יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי הַשָּׁלִישׁ שֶׁשְּׁטָר זֶה הַמֻּנָּח אֶצְלוֹ פָּרוּעַ הוּא - הֲרֵי זֶה פָּרוּעַ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עֵדִים עַל הַכְּתָב[61]. אֲבָל כְּתָב[62] שֶׁיָּצָא מִתַּחַת יְדֵי מַלְוֶה שֶׁשְּׁטָר פְּלוֹנִי פָּרוּעַ, אֲפִלּוּ הָיָה בִּכְתַב יְדֵי הַמַּלְוֶה - אֵינוֹ אֶלָּא כְּמִשַּׁחֵק[63].

58) סנהדרין לא. 59) השליש. 60) שם עמוד ב: בבא מציעא כא. 61) המשך הברייתא שם: "אין עליו עדים ויצא מתחת ידי שליש כשר" ומפרש רבינו שמת השליש ונמצא בין שטרותיו כתב ששטר זה פרוע ואין עליו עדים (ראה לחם משנה וש"ך שם סימן נו סעיף קטן יב). והטעם, שהרי המלווה שמסר שטרו לשליש – האמינו. 62) בכתב־יד תימן מתחילה כאן הלכה ט. 63) ופסול (בבא מציעא כ:).

ט. הָיוּ עֵדִים עַל הַכְּתָב[64]: אִם הָיוּ מְקֻיָּמִין - הֲרֵי הַשְּׁטָר פָּרוּעַ[65]; וְאִם אֵין עָלָיו קִיּוּם - יִשְׁאֲלוּ הָעֵדִים הַחֲתוּמִין עַל זֶה הַשּׁוֹבֵר. אִם לֹא יָדְעוּ אוֹ שֶׁאֵין הָעֵדִים מְצוּיִין, הוֹאִיל וּמִתַּחַת יְדֵי הַמַּלְוֶה אוֹ מִתַּחַת יְדֵי יוֹרְשָׁיו יָצָא - אֵין הַשּׁוֹבֵר כְּלוּם[66].

64) היוצא מתחת ידי המלווה. 65) שאין בית דין מקיימים חתימת עדי השובר, אלא אם בירור שהשטר פרוע (שם כא.). 66) אנו תולים שהמלווה הכינו, שמא יביא הלווה הכסף בערב שבת ולא יספיק לכתוב שובר ויעכב הלווה את הפירעון (שם כ:).

י. נִמְצָא[67] הַשְּׁטָר[68] בֵּין שְׁטָרוֹת פְּרוּעִין[69] - הֲרֵי זֶה פָּרוּעַ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין עֵדִים עַל הַכְּתָב הַנִּמְצָא. וְכֵן אִם נִמְצָא כָּתוּב בְּגוּפוֹ שֶׁל שְׁטָר, בֵּין מִפָּנָיו[70] בֵּין מֵאַחוֹרָיו[71], וַאֲפִלּוּ בְּמִקְצָתוֹ[72]: שְׁטָר זֶה פָּרוּעַ, אוֹ נִפְרַע מִמֶּנּוּ כָּךְ וְכָךְ - עוֹשִׂין עַל פִּי הַכְּתָב, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין עַל הַכְּתָב עֵדִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁיָּצָא מִתַּחַת יְדֵי הַמַּלְוֶה; שֶׁאִלּוּ לֹא נִפְרַע - לֹא הָיָה כּוֹתֵב עַל הַשְּׁטָר[73].

67) שם. 68) שטר חוב שהשובר משתייך אליו (ראה מגיד משנה לקמן פרק י"ז הלכה ב). 69) כגון, שמקומו של שטר החוב מערער את כוחו. 70) בין השורות. 71) בצידו החלק, בין כנגד הכתב בין שלא כנגדו. 72) בכתב יד תימן: בקצתו. וכן הגיה הש"ך סימן סה, סעיף קטן עא. ומפרש: בשולי השטר אחר חתימת העדים (ראה סמ"ע שם סעיף קטן ע). 73) ברייתא שם: "סמפון ... או שיוצא לאחר חיתום שטרות כשר" ובגמרא שם נימקו: "דאי לאו דפריע לא הווה מרע ליה לשטריה" (אלמלא נפרע לא היה המלווה מערער כוחו על ידי כתיבת השובר עליו).

יא. הַמּוֹצֵא[74] שְׁטָר[75] בֵּין שְׁטָרוֹתָיו וְאֵין יוֹדֵעַ מַה טִּיבוֹ[76] - יִהְיֶה מֻנָּח[77] עַד שֶׁיָּבוֹא אֵלֵיהוּ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

74) משנה שם כ. 75) שאינו שלו. 76) אם הלווה הפקידו או המלווה. 77) אצלו, ולא יחזירו לא לזה ולא לזה (רש"י שם).

יב. הָאוֹמֵר לְבָנָיו[78]: שְׁטָר בֵּין שְׁטָרוֹתַי פָּרוּעַ וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזֶה הוּא - שְׁטָרוֹתָיו כֻּלָּן פְּרוּעִין[79]. נִמְצָא לְאֶחָד[80] שָׁם[81] שְׁנֵי שְׁטָרוֹת[82] - הַגָּדוֹל פָּרוּעַ[83], וְהַקָּטָן אֵינוֹ פָּרוּעַ. אָמַר לַחֲבֵרוֹ[84]: שְׁטָר לְךָ בְּיָדִי פָּרוּעַ - הַגָּדוֹל פָּרוּעַ, וְהַקָּטָן אֵינוֹ פָּרוּעַ. חוֹב לְךָ בְּיָדִי[85] פָּרוּעַ - כָּל שְׁטָרוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ עָלָיו כֻּלָּן פְּרוּעִין.

78) מְצֻוֶּה בשעת מיתה. 79) כל לווה הטוען שטר שלי פרוע נאמן, מפני שכל שטר ושטר הוא ספק פרוע (משנה בבא בתרא קעג.). 80) ללווה אחד. 81) בין שטרותיו של המְצַוֶּה. 82) של שתי הלוואות על סכומים שונים ואם כן שטר אחד מהם אינו פרוע, שהרי רק על שטר אחד אמר שהוא פרוע. 83) הלווה יכול לטעון שהגדול פרוע, שהמוציא מחבירו עליו הראייה (מגיד משנה). 84) שם בגמרא ומאותו הטעם: שיד בעל השטר על התחתונה. 85) נוסח זה אינו ברור, אפשר לפרשו – שטר חוב אחד מן השטרות שלך הנמצאים בידי ומשמע גם החוב הכולל שלווית ממני, והואיל וניתן להתפרש לכאן ולכאן – יד בעל השטר על התחתונה וכולם בחזקת פרועים, ואם בא הלווה וטען שפרע את כולם – נאמן (מגיד משנה בשם הר"י מיגאש).

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

1) מבאר דין הבא ליפרע מן היורשים או יורש הבא ליפרע מן היורש, ושאין אדם מוריש שבועה לבניו, ודין שטרות של יתומים על יתומים. שאין מגבים בהם ואין קורעים אותם, ודין נשבעים שלא פקדנו אבינו, ודין אומר אמר לנו אבא לא לוויתי, ודין יורש שבא ליפרע בשטר שיש בו נאמנות, ודין יורש קטן שהיה שטר חוב לאביו ויצא עליו שובר אחר מיתת אביו, ודין מוציא שטר חוב כתוב בבבל שמגבהו ממעות בבל.

א. מַלְוֶה שֶׁמֵּת[2], וּבָא הַיּוֹרֵשׁ לִתְבֹּעַ אֶת הַלּוֶה בִּשְׁטָר שֶׁעָלָיו, וְאָמַר: פָּרַעְתִּי לְאָבִיךָ, וְהַיּוֹרֵשׁ אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ - אוֹמְרִים לוֹ[3]: עֲמֹד וְשַׁלֵּם לוֹ[4]. אָמַר: יִשָּׁבַע לִי - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[5]: שֶׁלֹּא פִּקְּדָנוּ אַבָּא[6] עַל יְדֵי אַחֵר וְשֶׁלֹּא אָמַר לָנוּ אַבָּא בְּפִיו וְשֶׁלֹּא מָצִינוּ[7] בֵּין שְׁטָרוֹתָיו שֶׁל אַבָּא[8] שֶׁשְּׁטָר זֶה פָּרוּעַ[9], וְגוֹבֶה.

2) משנה, שבועות מה. וגמרא שם מח. 3) הדיינים אומרים ללווה. 4) ליורש, ואין משביעים אותו. דין זה מבואר בגמרא שם, ששאלו בלשון תמיהה: אבוהון שקיל בלא שבועה, ואינהו שקלי בשבועה (אביהם היה נוטל בלא שבועה, והם (היתומים) נוטלים רק בשבועה)? נתבאר למעלה פי"ד ה"ב שהלווה אינו נאמן לומר "שטר זה פרוע", ואין משביעים את המלוה אלא כשדורש הלווה מעצמו שישבע. 5) של מצוה. מכיון שאביו היה מחויב שבועה חמורה כזו כשהלווה טוען: ישבע לי שלא פרעתי – מחוייבים גם יורשיו בשבועה כזו. 6) שלא הודיע לנו לפני מותו. 7) מצאנו. 8) כל כתב שהוא. 9) נמשך לכל שלוש הטענות שלמעלה: שלא פקדנו, שלא אמר ושלא מצאנו וכו'. מתמיהת הגמרא שם, למדנו רק שלא הורע כוח היורשים מכוח המוריש, אבל לא שמענו שיהא כוחם יפה מכוחו, ולפיכך הם נשבעים בכל מקרה שמורישם היה מחויב להשבע, אלא שתוכן שבועתם הוא אחר. ושבועה זו נקראת בפי חכמים: שבועת יורשים. [במגיד־משנה (לקמן ה"ב) מבאר, שכדי לפסול את השטר – צריך שני תנאים: א. שהשטר נמצא בין שטרות פרועים, ב. שנמצא בין ניירותיו של המוריש כתב המאשר פרעון החוב. וכן משמע מלשונו של רבינו (למעלה פט"ז ה"י) שכתב: "נמצא השטר בין שטרות פרועים – הרי זה פרוע, אף־על־פי שאין עדים על הכתב הנמצא (אישור פרעון)". יוצא ברור, שרק שני הדברים – נמצא בין שטרות פרועים וגם שובר בידי מלוה – פוסלים את השטר. וכן פסקו להלכה ה'טור' וה'שולחן ערוך' חו"מ סי' קח, וראה ש"ך שם ס"ק יב].

ב. מֵת הַלּוֶה[10] אַחַר שֶׁמֵּת הַמַּלְוֶה, וּבָא הַיּוֹרֵשׁ לְהִפָּרַע מִן הַיּוֹרֵשׁ - לֹא יִפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה, וְאוֹמְרִין[11] לוֹ[12]: תְּחִלָּה הִשָּׁבַע שֶׁלֹּא פִּקְּדָנוּ אַבָּא וְשֶׁלֹּא אָמַר לָנוּ אַבָּא וְלֹא מָצִינוּ בֵּין שְׁטָרוֹתָיו שֶׁל אַבָּא שֶׁשְּׁטָר זֶה פָּרוּעַ. וַאֲפִלּוּ הָיָה הַיּוֹרֵשׁ קָטָן הַמֻּטָּל בַּעֲרִיסָה כְּשֶׁמֵּת מוֹרִישׁוֹ[13] - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל[14]. וְאִם צִוָּה הַמַּלְוֶה[15] בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ שֶׁשְּׁטָר זֶה אֵינוֹ פָּרוּעַ - יִפָּרַע הַיּוֹרֵשׁ בְּלֹא שְׁבוּעָה אֲפִלּוּ מִן הַיּוֹרֵשׁ.

10) בגמרא שם. 11) בכת"י תימן: "ואומרין". פירוש, הדיינים אומרים ליורשי המלוה. 12) אף־על־פי שיורשי הלווה אינם דורשים. וזה הוא ההבדל בין לווה קיים ובין מת הלווה. ב'טור' שם מוסיף עוד הבדל, שביורש מן היורש צריך להישבע גם שהלווה לא פרע לו עצמו, וכשהלווה חי פטור יורש המלוה משבועה זו, אם הלווה אינו טוען זאת. ראה ב"ח שם. 13) במשנה שבידינו כתוב: "רבי יוחנן בן ברוקה אומר: אפילו נולד הבן אחר מיתת האב, הרי זה נשבע ונוטל". ומלשונו של רבינו שכתב: "ואפילו היה היורש קטן", משמע שאינו פוסק כמותו בנולד לאחר מיתת האב. ונראה דעתו שנוטל בלא שבועה, ורק קטן בשעת מיתת האב צריך להשבע. [הרי"ף והרא"ש גורסים במשנתנו: העיד רבי יוחנן בן ברוקה וכו' וכן ב'ספר התרומות' שער יד חלק ב. ונראה שנוסחת רבינו היא ככתוב בספרים שבידינו, שהרי כלל בידינו שכל העיד – הלכה. ראה מגיד־משנה]. 14) נשבע שלא מצא בין שטרותיו של אבא ששטר זה פרוע, אבל שלא פקדנו ושלא אמר לי – אינו נשבע, מפני שקטן אינו בר־צוואה ('טור' ושו"ע שם סעיף ו). 15) דברי רבן שמעון בן גמליאל במשנתנו.

ג. מֵת הַלּוֶה תְּחִלָּה[16], וְאַחַר כָּךְ מֵת הַמַּלְוֶה - אֵין יוֹרְשֵׁי מַלְוֶה נוֹטְלִין מִיּוֹרְשֵׁי לוֶה כְּלוּם[17]; שֶׁבַּשָּׁעָה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֶׁמֵּת הַלּוֶה נִתְחַיֵּב הַמַּלְוֶה לְהִשָּׁבַע וְאַחַר כָּךְ יִטֹּל, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[18], וּכְבָר מֵת, וְאֵין אָדָם מוֹרִישׁ שְׁבוּעָה[19] לְבָנָיו[20], שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לְהִשָּׁבַע שֶׁלֹּא נִפְרַע אֲבִיהֶם כְּלוּם[21]. וְאִם עָבַר הַדַּיָּן וְהִשְׁבִּיעַ יוֹרְשֵׁי מַלְוֶה, וְגָבוּ אֶת חוֹבָן - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָם[22]. לְפִיכָךְ[23], שְׁטַר חוֹב שֶׁל יְתוֹמִים הַבָּאִים לְהִפָּרַע מִן הַיְתוֹמִים שֶׁמֵּת אֲבִיהֶן הַלּוֶה תְּחִלָּה - אֵין קוֹרְעִין אוֹתוֹ וְאֵין מַגְבִּין בּוֹ; אֵין גּוֹבִין בּוֹ - שֶׁאֵין אָדָם מוֹרִישׁ שְׁבוּעָה לְבָנָיו, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ, וְאֵין קוֹרְעִין אוֹתוֹ - שֶׁמָּא יָבוֹא דַּיָּן שֶׁיָּדוּן וְיוֹצִיא בּוֹ.

16) גמרא שם. 17) אפילו בשבועה, כרב ושמואל שם. וכן גם דעת הרי"ף. 18) למעלה ה"ב. 19) כסף שאין לגבותו בלי שבועה. 20) לאו דוקא בניו, והכוונה ליורשיו. רבא שם מח: אומר: מה לי שלא פקדנו אבא, ומה לי שלא פקדנו אחא. 21) אינם יודעים אם נפרע או לא. 22) בגמרא שם חולק רבי אלעזר על רב ושמואל, ואומר: יורשין נשבעין שבועת יורשין ונוטלין. ובמסקנא שם אמרו, שלא נקבעה הלכה כמי, ולפיכך דיין שפסק כרב ושמואל – דינו קיים. והפוסק כרבי אלעזר – דינו קיים. 23) מסקנתו של רב פפא, שם.

ד. אֲפִלּוּ[24] הָיָה שָׁם עָרֵב[25], וּמֵת הַלּוֶה תְּחִלָּה - לֹא יִפָּרְעוּ יוֹרְשֵׁי הַמַּלְוֶה מִן הָעָרֵב; שֶׁאִם תֹּאמַר יִפָּרְעוּ מִן הָעָרֵב[26], הֲרֵי הָעָרֵב חוֹזֵר וְנִפְרָע מִיּוֹרְשֵׁי לוֶה[27].

24) שם. 25) ויורשי המלוה באים לגבות מן הערב. 26) כרב הונא בר רב יהושע, שם. 27) נימוקו של רב הונא. ב"טור" שם סעיף לב, מביא מחלוקת ראשונים מה הדין כשהלווה לא השאיר נכסים, והיתומים אינם חייבים לפרוע חובות אביהם, וממילא גם הערב ששילם את החוב אינו יכול לגבות מהם כלום. ומבאר, שלדעת האומרים שמצוה על היתומים לפרוע חוב אביהם (אע"פ שאינם חייבים מן הדין) אינו גובה מן הערב, שהרי מצוה על היתומים להחזיר לו, ולדעת האומרים שאפילו מצוה אין כאן – גובה. ואם באו יורשי מלוה לגבות מלקוחות שקנו שדה מהלווה – הכל מודים שגובים מהם כשלא הניח הלווה נכסים אחרים, שאין לדמות לקוחות לערב, שערב עשה חסד עם אביהם, ויש על בניו חובה מוסרית כלפיו. אבל לוקח – טובת עצמו נגד עיניו, ואפשר שמרצון קיבל על עצמו את הסיכון שמא יגבו ממנו יורשי מלוה את השדה לאחר זמן (ראה רז"ה ורמב"ן ור"ן שם). ורבינו סתם ולא גילה דעתו בזה.

ה. אֵין דָּנִין[28] מִדִּין זֶה[29] לְכָל הַדּוֹמֶה לוֹ[30]. אֶלָּא הֲרֵי הַפּוֹגֵם אֶת שְׁטָרוֹ[31] וּמֵת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ גוֹבֶה[32] אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[33] - הֲרֵי בָּנָיו נִשְׁבָּעִין שֶׁלֹּא פִּקְדָנוּ אַבָּא וְלֹא צִוָּנוּ אַבָּא וְלֹא מָצִינוּ בֵּין שְׁטָרוֹתָיו שֶׁל אַבָּא שֶׁכָּל הַשְּׁטָר הַזֶּה פָּרוּעַ, וְגוֹבִין אֶת שְׁאָר הַשְּׁטָר בֵּין מִן הַלּוֶה בֵּין מִיּוֹרְשָׁיו[34].

28) שם. 29) שאין אדם מוריש שבועת יורשים לבניו. 30) בגמרא שם אמרו: "הבו דלא לוסיף עלה" (שימו לב שלא להוסיף על מה שאמרו רב ושמואל בפירוש). 31) מלוה שהודה בבית־דין שנפרע חלק מהחוב הכתוב בשטר. 32) המלוה עצמו. 33) כתובות פז: 34) רב ושמואל אמרו מה שאמרו בדין הבא ליפרע מנכסי יתומים – לא יפרע אלא בשבועה, ואין ללמוד מזה לדין שבועת פוגם את שטרו, ואף־על־פי שאחר־כך מת גם הלווה, ויורשים באו להיפרע מיורשים. ואם מת הלווה לפני שמת המלוה – אין יורשי המלוה שפגם שטרו גובים מיורשי הלווה, שהרי המלוה נתחייב כבר בשבועת הבא להיפרע מיתומים, ושבועה זו אינו מוריש. מה־שאין־כן כשמת המלוה קודם ולא חלה עליו כלל שבועה זו (כסף־משנה).

ו. יוֹרֵשׁ[35] שֶׁבָּא לִגְבּוֹת[36] מִן הַיּוֹרֵשׁ, וְאָמְרוּ יוֹרְשֵׁי לוֶה: אָמַר לָנוּ אַבָּא לֹא לָוִיתִי חוֹב זֶה - הֲרֵי יוֹרְשֵׁי הַמַّלְוֶה גוֹבִין שֶׁלֹּא בִּשְׁבוּעָה[37]; שֶׁכָּל הָאוֹמֵר לֹא לָוִיתִי - כְּאוֹמֵר לֹא פָּרַעְתִּי[38] דָּמֵי. וְכֵן מַלְוֶה שֶׁבָּא לְהִפָּרַע מִיּוֹרְשֵׁי לוֶה, וְאָמְרוּ: אָמַר לָנוּ אַבָּא לֹא לָוִיתִי חוֹב זֶה - הֲרֵי זֶה גוֹבֵהוּ בְּלֹא שְׁבוּעָה[39], אֲפִלּוּ הֶאֱמִינוּ בַּשְּׁטָר כָּל זְמַן שֶׁאָמַר[40] פָּרַעְתִּי; שֶׁכָּל הָאוֹמֵר לֹא לָוִיתִי - כְּאוֹמֵר לֹא פָּרַעְתִּי[41].

35) כתובות פח. 36) מלוה בשטר. 37) שבועת היורשים, שנאמרה בהלכה ב. 38) שאם לא לוה, הרי לא פרע. וטענת לא לוה, אינה מחייבת שבועה (ראה הלכות טוען ונטען פ"ו ה"ג). 39) זה למד רבינו מהדין הקודם, שאם המלוה עצמו היה מחויב שבועה – מחויבים גם יורשיו להישבע שבועת היורשים, כמו שנתבאר למעלה בהלכה א. 40) בכת"י תימן: שיאמר. 41) ומה בכך שהאמינו, הלא הוא עצמו אומר: לא פרעתי.

ז. יוֹרֵשׁ שֶׁבָּא[42] לְהִפָּרַע מִן הַלּוֶה בִּשְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נֶאֱמָנוּת לַלּוֶה כָּל זְמַן שֶׁיֹּאמַר פָּרַעְתִּי - הֲרֵי הַלּוֶה נִשְׁבָּע הֶסֵּת[43] שֶׁפָּרַע לִשְׁטָר זֶה וְנִפְטָר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא כָּתַב לוֹ: וַהֲרֵי אַתָּה נֶאֱמָן עַל יוֹרְשַׁי; שֶׁעִקַּר הַשְּׁטָר עַל תְּנַאי זֶה הָיָה[44]. וְאִם הִתְנָה עָלָיו שֶׁיִּהְיֶה נֶאֱמָן בְּלֹא שׁוּם שְׁבוּעָה - אֵינוֹ נִשְׁבָּע אֲפִלּוּ לְיוֹרְשֵׁי מַלְוֶה.

42) רי"ף בהלכותיו, כתובות סי' שמו. 43) למעלה (פט"ו ה"ו) נתבאר שבועה זו למה. 44) ברי"ף כתוב: "דשטר מיעקר עקיר (נעקר כוחו), דלא מצי למימר ליה אי פרעתן הוה לך למיקרע שטרא, אי נמי מיכתב תברא עילויה, משום דאמר ליה אנא אהימנותא דכתבת לי סמכי (בעברית: פקע כוחו של השטר, שאין המלוה יכול לטעון: אילמלי פרעת לי, היית צריך לקרוע את השטר או לדרוש שאכתוב לך שובר (ולמה אינו יכול לטעון כך?), משום שהלווה יטען: הסתמכתי על הנאמנות הכתובה בשטר), הלכך לא־שנא גבי דידיה, לא־שנא גבי ירתיה, כי אמרה פרעתיה נאמן (לפיכך אין הבדל בין לגבי הלווה עצמו בין לגבי יורשו – נאמן לומר פרעתי)". ומתקבל על הדעת שגם רבינו התכוון לנימוק זה שבמקור ההלכה, וכאן שיבשו המעתיקים. ונראה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שהנוסחה הנכונה כאן צ"ל: שעקר (בלי "יוד" (ע' קמוצה), וכן הוא בדפוס רומא ר"מ) על־ידי תנאי זה.

ח. יוֹרֵשׁ קָטָן[45] שֶׁהָיָה שְׁטַר חוֹב לְאָבִיו, וְיָצָא עָלָיו שׁוֹבֵר אַחַר מִיתַת אָבִיו - אֵין קוֹרְעִין אֶת הַשְּׁטָר וְאֵין מַגְבִּין בּוֹ עַד שֶׁיִּגְדְּלוּ הַיְתוֹמִים; שֶׁמָּא שׁוֹבֵר זֶה מְזַיֵּף הוּא, וּלְפִיכָךְ לֹא הוֹצִיאוֹ הַלֹּוֶה בְּחַיֵּי אָבִיו[46].

45) בבא־בתרא ז: 46) כתב הטור (חו"מ סי' קח) בשם הר' יוסף מיג"ש, שאפילו לא הגיע זמן הפרעון בחייו, ואפשר לומר שמפני כך לא מיהר הלווה להוציא את השובר – חוששים שמא הוא מזויף, שאם אינו מזויף היה לו לתבוע את המלוה לבית־דין ולדרוש קריעת השטר. והר' מאיר הלוי אומר, שזה דוקא כשתבעו האב בבית־דין לפרוע ולא הוציא את השובר להוכיח שכבר פרע. [במגיד־משנה כאן מביא דעת רשב"א, שאפילו אם עדי השובר מעידים בפנינו שחתמו על השובר אין סומכים עליהם, מפני שאין מקבלים עדות שלא בפני בעל־דין, וקטן דומה לשלא בפניו. ומרן הר"י קארו ב'בדק הבית' שלו שם שואל, הרי בית־דין מקיימים שטרות שלא בפני בעל־דין? והוא משיב, במקרה זה, שיש רגליים לדבר שהשובר מזויף – אין מקיימים שלא בפני בעל־דין. ראה משנה־למלך כאן].

ט. הַמּוֹצִיא[47] שְׁטַר חוֹב עַל חֲבֵרוֹ, וְהָיָה כָּתוּב בְּבָבֶל[48] - מַגְבֵּהוּ מִמְּעוֹת בָּבֶל[49]; הָיָה כָּתוּב בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - מַגְבֵּהוּ מִמְּעוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[50]. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּכְתֻבָּה[51]. לֹא הָיָה בַּשְּׁטָר שֵׁם מָקוֹם, וְהוֹצִיאוֹ בְּבָבֶל - מַגְבֵּהוּ מִמְּעוֹת בָּבֶל; הוֹצִיאוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - מַגְבֵּהוּ מִמְּעוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. בָּא לִגְבּוֹת מִמְּעוֹת הַמָּקוֹם שֶׁיָּצָא בּוֹ הַשְּׁטָר[52], וְטָעַן הַלֹּוֶה: שֶׁהַמְּעוֹת שֶׁאֲנִי חַיָּב לוֹ מִכֶּסֶף שֶׁהוּא פָּחוּת מִזֶּה הַמַּטְבֵּעַ[53] - יִשְׁבַּע הַמַּלְוֶה וְיִטֹּל[54]. הָיָה בּוֹ כֶּסֶף סְתָם[55] - מַה שֶּׁיִּרְצֶה לוֹוֶה מַגְבֵּהוּ[56]. מִכָּאן[57] אַתָּה לָמֵד, שֶׁשְּׁטָר שֶׁאֵין בּוֹ שֵׁם מָקוֹם שֶׁנִּכְתַּב בּוֹ - כָּשֵׁר לְכָל דָּבָר. וְהוּא הַדִּין לִשְׁטָר שֶׁאֵין בּוֹ זְמַן כְּלָל[58] - שֶׁהוּא כָּשֵׁר, אַף עַל פִּי שֶׁעֵדוּת זוֹ אִי אַתָּה יָכוֹל לַהֲזַמָּה[59]; שֶׁאֵין מְדַקְדְּקִין בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת בִּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה[60], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[61], כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּנָּעֵל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹוִין[62]. וּלְפִיכָךְ, שְׁטָרֵי חוֹב הַמְאֻחָרִין[63] - כְּשֵׁרִין, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אַתָּה יָכוֹל לַהֲזַמָּן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[64].

47) ברייתא, כתובות קי: 48) כותבים בשטרות שם המקום שבו נכתבו. 49) הדינרים שבבבל משקלם יותר מדינרי ארץ ישראל, ומתוך כך הם שוים יותר, לפי שערך המטבע נקבע לפי משקל הכסף או הזהב שבו. 50) צריך לשלם במטבע של המדינה שבה נשתעבד. 51) דיני כתובה, נתבארו בפט"ז מה' אישות ה"ו. 52) כדינו. 53) לויתי מטבע שמשקלו פחות ממטבע מקום זה. 54) ב'בית יוסף' שם סי' מב אות יט, מנמק: בסתם מתקבל על הדעת שלוה מטבע היוצאת במקום שנכתב השטר, ואם הלווה טוען שהוא חייב פחות מזה, דנים אותו כאילו אמר פרעתי את ההפרש. 55) ולא נקבע שם המטבע. 56) הפחות שבמטבעות כסף. 57) ממה שלמדנו כאן בדין שלא היה בשטר שם המקום. 58) שטר בלי תאריך. 59) "הזמה" פירושה: עדים מעידים על מה שנעשה בפניהם ביום מסוים ובמקום מסוים, ובאו עדים אחרים והעידו, שבאותו זמן היו עדים אלה אתם במקום אחר (מלשון הכתוב (דברים יט, יט): ועשיתם לו כאשר זמם). וכלל בידינו, שכל עדות שאין אתה יכול להזימה, כגון אם לא מסרו העדים את המקום והזמן – אינה עדות. 60) אין בית־דין חוקרים את העדים על כל פרטי עדותם, ואין מדקדקים בתאריכים אלא בעובדא שהם מעידים עליה. 61) בהלכות עדות פ"ג ה"א. 62) אם יכבידו על המלוים גביית החוב על ידי דרישה וחקירה מדוקדקת של העדים – יימנעו מלהלוות. 63) רשום בהם תאריך מאוחר מיום כתיבת השטר. 64) לקמן פכ"ג ה"א.

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) מבאר שכל נכסי הלווה אחראים למלווה, ודין משעבד נכסים מקרקעי ומטלטלין "דקנה ודאיקני", ודין עושה שדהו ועבדו אפותקי ומכרו או שחררו, ודין הקדש שמפקיע מידי שעבוד, ודין טורף מן הלקוחות שהלוקח יכול לסלקו בכסף, ודין היו ללווה שתי שדות ומכר אחת ואחר־כך מכר השנייה (בגמרא: "תרי אפדני"), ודין המניח שדה שערכה פחות מהמלוה וגבה אותה המלווה וסילקוהו היתומים בכסף.

א. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ סְתָם - הֲרֵי כָּל נְכָסָיו[2] אַחֲרָאִין וְעַרְבָאִין[3] לְחוֹב זֶה. לְפִיכָךְ[4], כְּשֶׁיָּבוֹא לִגְבּוֹת - תּוֹבֵעַ אֶת בַּעַל חוֹבוֹ תְּחִלָּה[5]. אִם מָצָא עִמּוֹ נְכָסִים, בֵּין מִטַּלְטְלִין בֵּין קַרְקָעוֹת - גּוֹבֶה מֵהֶן בִּרְצוֹן הַלֹּוֶה[6]. וְאִם לֹא נָתַן הַלֹּוֶה מִדַּעְתּוֹ - מַגְבִּין אוֹתוֹ בֵּית דִּין. לֹא הִסְפִּיק לוֹ כָּל הַנִּמְצָא כְּנֶגֶד שְׁטַר חוֹבוֹ[7] - הֲרֵי זֶה גּוֹבֶה מִכָּל הַקַּרְקָעוֹת שֶׁהָיוּ לַלֹּוֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן עַתָּה מְכוּרִין לַאֲחֵרִים[8] אוֹ נְתוּנִים בְּמַתָּנָה[9]. הוֹאִיל וּמָכַר הַלֹּוֶה אוֹ נָתַן אַחַר שֶׁנִּשְׁתַּעְבֵּד בְּחוֹב זֶה, הֲרֵי זֶה מוֹצִיא מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת אוֹ מִיַּד בַּעֲלֵי הַמַּתָּנוֹת. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא טוֹרֵף. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּקַרְקָעוֹת שֶׁהָיוּ לוֹ בְּעֵת שֶׁלָּוָה; אֲבָל נְכָסִים הַבָּאִין לוֹ לְאַחַר שֶׁלָּוָה - לֹא נִשְׁתַּעְבְּדוּ לְבַעַל חוֹב[10] וְאֵינוֹ טוֹרְפָן[11]. וְאִם הִתְנָה עָלָיו: שֶׁכָּל נְכָסִים שֶׁיִּקְנֶה יִהְיוּ מְשֻׁעְבָּדִין לְהִפָּרַע מֵהֶן, וְקָנָה אַחַר שֶׁלָּוָה, וּמָכַר אוֹ נָתַן - הֲרֵי בַּעַל חוֹב טוֹרֵף מֵהֶן[12].

2) בין מטלטלין ובין קרקעות. 3) השעבוד לשלם את החוב, מוטל לא רק על גופו של הלווה אלא גם על הנכסים עצמם. 4) מפני ששעבודם של הנכסים הוא מדין ערב (כסף־משנה). 5) כדין אדם ערב, שצריך לתבוע את הלווה תחילה. 6) אבל אינו רשאי לגבות ממנו בדרך כפיה שלא בבית־דין. 7) בדין הקודם, המדובר בין במלוה בשטר ובין במלוה על־פה, ומכאן ואילך במלוה בשטר בלבד. 8) הקונה קרקע – צריך להזהר ולדעת אם אינו משועבד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לאחרים. 9) ואפילו לא כתב בשטר, שקרקעותיו אחראים לפרעון החוב. כרבנן בבבא־מציעא יד. שאמרו: אחריות (שאינה כתובה בשטר) טעות־סופר, ופירש"י שם: הסופר טעה ושכח לכותבה. [דייק רבינו, וכתב: "לא הספיק לו וכו'" ללמדך, שאם יש ביד הלוה נכסים שהם ברשותו (בלשון המשנה: בני חורין) אין גובים מן המשועבדים (שנמכרו או ניתנו לאחרים). משנה מפורשת היא (גיטין מח:): אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש נכסים בני חורין]. 10) למד זה ממה שאמרו בגמרא (בבא־בתרא מד:) "דילמא דאקני אמר ליה (שמא אמר לו מה שאקנה יהיה גם כן משועבד לך)", מכאן שאם לא אמר לו כך בפירוש – אין השעבוד חל עליהם. וכן כתב רבו הר"י מיגש בבבא־בתרא קנז: (ראה לקמן פכ"ג ה"ב, ובמגיד־משנה שם). 11) מיד הלקוחות, אבל מן הלווה עצמו גובה גם נכסים שקנה אחר ההלוואה. דייק רבינו, וכתב "טורפן", ולא כתב "גובה מהן", בהתאם להגדרתו למעלה: "זה הנקרא טורף". 12) מסקנת הגמרא שם.

ב. אֵין כָּל הַדְּבָרִים אֲמוּרִין אֶלָּא בְּקַרְקַע; אֲבָל הַמְּטַלְטְלִין - אֵין עֲלֵיהֶן אַחֲרָיוּת[13]. אֲפִלּוּ מְטַלְטְלִין שֶׁהָיוּ לוֹ בְּעֵת שֶׁלָּוָה שֶׁמְּכָרָן לְשַׁעְתּוֹ - אֵין בַּעַל חוֹב טוֹרֵף אוֹתָן. הִקְנָה לְבַעַל חוֹבוֹ כָּל הַמְּטַלְטְלִין עַל גַּב קַרְקַע שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִהְיוֹתוֹ נִפְרָע מִן הַכֹּל[14] - הֲרֵי זֶה טוֹרֵף[15] מֵאוֹתָן הַמְּטַלְטְלִין. וְהוּא[16] שֶׁיִּכְתֹּב לוֹ בִּשְׁטַר חוֹבוֹ: שֶׁהִקְנֵיתִי לְךָ מְטַלְטְלִין שֶׁיֵּשׁ לִי עַל גַּב הַקַּרְקַע שֶׁיֵּשׁ לִי שֶׁלֹּא כְּאַסְמַכְתָּא[17] וְשֶׁלֹּא כְּטָפְסֵי הַשְּׁטָרוֹת[18]. וְכֵן אִם כָּתַב: שֶׁכָּל נְכָסִים שֶׁאֲנִי עָתִיד לִקְנוֹת, בֵּין קַרְקָעוֹת בֵּין מְטַלְטְלִין[19], הֲרֵי הֵן מְשֻׁעְבָּדִים לְךָ לְהִפָּרַע מֵהֶן, וְהַמְּטַלְטְלִין קְנוּיִין לְךָ עַל גַּב הַקַּרְקָעוֹת לְהִפָּרַע מֵהֶן שֶׁלֹּא כְּאַסְמַכְתָּא וְשֶׁלֹּא כְּטָפְסֵי הַשְּׁטָרוֹת - הֲרֵי זֶה טוֹרֵף אַף מִן הַמְּטַלְטְלִין שֶׁקָּנָה הַלּוֶה לְאַחַר שֶׁלָּוָה; שֶׁכָּל תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן - קַיָּם.

13) משום כך אין גובים מהם משעה שיצאו מרשותו של לווה (שם מד:): מטלטלי לבעל־חוב – לא משתעבדי. 14) בין מן הקרקע ובין מן המטלטלין. 15) מן הלקוחות. נתבאר בהלכה הקודמת, שהמונח "טורף" משמעותו מן הלקוחות. 16) בתנאי (מאמר רב חסדא, שם). 17) הבטחה מופרזת שאדם נותן לחבירו כדי לחזק איזו שהיא התחייבות, מתוך שלבו סמוך ובטוח שלא יגיע המקרה המחייבו לקיים ההבטחה. ואמרו (בבבא־בתרא קסח.): "אסמכתא לא קניא", ואינו מחויב לקיים הבטחה כזו. 18) סופרי שטרות רגילים היו להכין להם טפסים ולהשאיר מקום פנוי לשמות המלוה, הלווה, הסכום והזמן, ונהגו לכתוב בטפסים גם הקנאת מטלטלין אגב קרקע, ולפעמים שוכחים ואינם מוחקים את הפיסקא הזאת, אע"פ שלא התנו כן בפירוש, ולפיכך צריכים להוסיף פיסקא אחרונה זו. [הרשב"ם בבא־בתרא שם מפרש "טופסי דשטרי" "היינו שטר עשוי להעתיק ממנו שטרות", אולם רבינו בגיטין כו פירש כדברינו]. 19) בהלכה הקודמת נתבאר, שאם התנה לשעבד גם הקרקעות שיקנה – חל השעבוד. וכאן מרחיב רבינו דין זה גם על מטלטלין אגב קרקע. ובמגיד־משנה מוסיף, שאפילו מכר הקרקע שאגבו שעבד את מטלטליו ואחר־כך קנה מטלטלין – חל עליהם השעבוד, משום שהשעבוד חל בשעה שהקרקע היה בידו.

ג. עָשָׂה[20] שָׁדֵהוּ אַפּוֹתִיקִי[21] לְבַעַל חוֹבוֹ אוֹ לְאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ, וְהוּא[22] שֶׁיִּכְתֹּב לָהֶן: מִכָּאן תִּגְבּוּ, וּשְׁטָפוּ נָהָר[23] - הֲרֵי זֶה גוֹבֶה מִשְּׁאָר נְכָסִים וְטוֹרֵף אוֹתָן. וְאִם הִתְנָה עִמּוֹ[24]: שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ פֵּרָעוֹן אֶלָּא מִזּוֹ - אֵינוֹ גוֹבֶה מִשְּׁאָר נְכָסִים[25]. וְכֵן אִם לָוָה מִמֶּנּוּ וּפֵרֵשׁ[26] שֶׁאֵין לוֹ אַחֲרָיוּת עָלָיו - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ גוֹבֶה מִן הַמְשֻׁעְבָּדִין[27] לְעוֹלָם.

20) גיטין מא. 21) רש"י בבבא־קמא נא: מפרש שזו מילה מורכבת משלוש מלים: אפה תהא קאי ("על זו תהא עומד"). כלומר, בשדה זו תגבה. [בפירוש המשניות לרבינו כתוב שהיא מורכבת מן המלים "פה תקנה", ונראה שטעה המעתיק או המתרגם, כי מה ענין קנין לכאן?]. 22) "אפותיקי" האמור כאן – משמעותו. 23) ואינו ראוי לזריעה, וירד מחירו. 24) שם. 25) שכל תנאי שבממון – קיים. 26) כתב בפירוש בשטר. 27) מה שאמרנו "אחריות טעות סופר", היינו כשלא כתב בשטר "כל נסכי אחראין", אבל כשכתב בפירוש "בלי אחריות" – תנאו קיים.

ד. עָשָׂה שָׂדֵהוּ[28] אַפּוֹתִיקִי[29] לְבַעַל חוֹבוֹ אוֹ לְאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ, וּמְכָרָהּ - הֲרֵי זוֹ מְכוּרָה[30]; וּכְשֶׁיָּבוֹא בַּעַל חוֹב לִגְבּוֹת, אִם לֹא יִמְצָא נְכָסִים בְּנֵי חוֹרִין - יִטְרֹף אוֹתָהּ[31]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁמָּכַר לְשַׁעְתָּהּ[32]; אֲבָל מְכָרָהּ מִמְּכַר עוֹלָם[33] - אֵינָהּ מְכוּרָה[34].

28) בבלי גיטין מא. וירושלמי יבמות פ"ז ה"א. 29) אפותיקי סתם, היינו "מכאן תגבו" (ראה ההלכה הקודמת). 30) המכר קיים, והשעבוד האפותיקאי רובץ עליה. לקמן מבואר, במה יפה כוחו של שעבוד זה מסתם שעבוד. 31) אף־על־פי שישנם נכסים שמכר אחר מכירת שדה זו. כשלא עשה אפותיקי ומכר כל נכסיו – המלוה גובה הנכסים שנמכרו באחרונה, שהרי הלקוחות הקודמים אומרים לו: השארנו בשבילך נכסים בני חורין לגבות מהם, אבל שדה אפותיקי טורף אותה מן הלקוחות כשלא מצא בני חורין, ואף־על־פי שנמכרה ראשונה (ר"ן גיטין שם, ומגיד־משנה כאן). 32) הודיע ללוקח שהשדה היא אפותיקי, וכשימכור כל שדותיו יגבה אותה המלוה. 33) ככל מכר סתם, ולא העיר תשומת לב הלוקח לאפשרות שתילקח ממנו כשיגיע זמן פרעון החוב או הכתובה. 34) המכר בטל לגמרי, שאלמלי ידע הלוקח שהשדה אפותיקי – לא היה קונה אותה (ר"ן שם, ומגיד־משנה). [מקור דין זה בירושלמי יבמות פ"ז ה"א, מובא ברי"ף כאן: "העושה שדהו אפותיקי לאשה בכתובתה או לבעל־חוב בחובו ומכרה – מכורה, והלוקח יחוש לעצמו וכו' הוי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כשמכרו לשעה אנן קיימין (אנו עומדין), אבל אם לא מכרן לשעה – דברי הכול אינן מכורין". ודעת רבינא שברייתא זו עוסקת באפותיקי סתם, ופירושה כאמור למעלה. ומה שאמרו "והלוקח יחוש לעצמו" הכוונה, שהלוקח צריך לשים לב לאפשרות שהמלוה בעל האפותיקי יטרוף אותה. במגיד־משנה מעיר שפירושו של רבינו דחוק קצת, אבל הוא מיישב את כל התמיהות שבסוגיא זו (ראה ראב"ד כאן, ו'ספר הזכות' לרמב"ן גיטין שם)].

ה. עָשָׂה עַבְדּוֹ[35] אַפּוֹתֵיקִי וּמְכָרוֹ - הֲרֵי בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה מִמֶּנּוּ, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ קוֹל[36]. עָשָׂה שׁוֹרוֹ[37] אַפּוֹתֵיקִי וּמְכָרוֹ - אֵין בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה מִמֶּנּוּ, וְכֵן שְׁאָר הַמִּטַּלְטְלִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶן קוֹל.

35) בבא־בתרא מד: 36) כשאדם עושה עבדו אפותיקי, יש לזה פרסום והיה ללוקח להזהר, וכשלא נזהר – גרם הפסד לעצמו. במגיד־משנה מבאר, שבאפותיקי סתם, גובה רק במקרה שאין נכסים בני חורין. ובאפותיקי מפורש (ראה ה"ג) גובה אפילו יש נכסים כאלה כדין שדה אפותיקי. [הרא"ש בתשובותיו כלל יז מפרש, שהעבד עצמו מספר לכל אדם, שרבו עשהו אפותיקי, ומשום כך יש לדבר קול, והלוקח צריך להזהר. ומדבריו למד ה'בית חדש' בחושן־משפט סי' קיז שני דינים: א. כשלא עשהו רבו אפותיקי ומכרו – אין בעל־חוב טורפו אף־על־פי שבכל מקום עבד דינו כקרקע, שהרי אין פרסום לשעבוד זה; ב. כשעשהו אפותיקי טורף אפילו במלוה על־פה, משום שלענין גביה ממשועבדים מכריע הפרסום, וכאן יש פרסום. ולא כמגיד־משנה, שפסק כאן שהדברים במלוה בשטר, ורק עשיית האפותיקי אינה צריכה שטר]. 37) שם.

ו. עֶבֶד[38] שֶׁעָשָׂהוּ רַבּוֹ אַפּוֹתֵיקִי וְשִׁחְרְרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁכָּתַב לוֹ: לֹא יִהְיֶה לְךָ פַּרְעוֹן אֶלָּא מִזֶּה[39] - יָצָא לַחֵרוּת. וְכֵן אִם הִקְדִּישׁוֹ[40]. שֶׁהֶחָמֵץ[41] וְהַשְּׁחִרוּר וְהַהֶקְדֵּשׁ מַפְקִיעִין מִיַּד שִׁעְבּוּד[42]. וַהֲרֵי בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה חוֹבוֹ מִן הַלְּוֶה[43], וְכוֹתֵב עָלָיו שְׁטָר בְּחוֹבוֹ[44], וְטוֹרֵף[45] מִזְּמַן זֶה הַשְּׁטָר[46]. וְלָמָּה הוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם? מִפְּנֵי שֶׁגּוֹרֵם לְאַבֵּד מָמוֹן חֲבֵרוֹ, וְכָל הַגּוֹרֵם לְהַזִּיק - מְשַׁלֵּם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּמְקוֹמוֹ[47]. וְכוֹפִין[48] אֶת רַבּוֹ הַשֵּׁנִי[49] לְשַׁחְרְרוֹ[50], מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם; שֶׁלֹּא יִמְצָאֶנּוּ[51] בַּשּׁוּק וְיֹאמַר לוֹ: עַבְדִּי אַתָּה[52].

38) משנה וגמרא גיטין מ:־מא. 39) ודומה לגבוי. 40) דעת רבינו – שגם קדושת דמים מפקיעה מידי שעבוד (ראה הלכה הבאה). 41) ישראל ששעבד חמצו לנכרי בחובו, ועבר עליו הפסח – נאסר בהנאה כחמצו של ישראל. 42) מימרא של רבא שם, ונכפלה כמה פעמים בגמרא ככלל מקובל על הכל. 43) שויו של העבד. 44) הלווה מחויב לתת למלוה שטר על החוב החדש של תשלום נזק. 45) המלוה טורף מהלקוחות. 46) ואינו טורף הנכסים שנמכרו לפני זמנו של השטר החדש, משום שהחוב הראשון כבר נפרע על־ידי שחרור העבד ('טור' חו"מ סי' קיז). 47) בפ"ז מהלכות חובל ומזיק הי"ג. 48) שם. 49) המלוה. 50) אף־על־פי שכבר יצא לחירות על־ידי שחרור רבו הראשון. 51) רבו השני. 52) מכוח האפותיקי.

ז. הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו[53] - אֵין בַּעַל חוֹב יָכוֹל לִטְרֹף מִן הַהֶקְדֵּשׁ, שֶׁהַהֶקְדֵּשׁ מַפְקִיעַ הַשִּׁעְבּוּד[54]. וּכְשֶׁפּוֹדִין הַקַּרְקַע מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ, אוֹמְדִין כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִתֵּן בְּשָׂדֶה זוֹ עַל מְנָת שֶׁיִּתֵּן לְבַעַל חוֹב אֶת חוֹבוֹ וּלְאִשָּׁה כְּתֻבָּתָהּ[55]. לְפִיכָךְ, לְכְשֶׁתִּפָּדֶה וְתֵצֵא לַחֵלִין בְּיַד הַלּוֹקֵחַ - יָבוֹא בַּעַל חוֹב וְיִטְרֹף אוֹתָהּ, אוֹ הָאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּעֲרָכִין[56].

53) משנה, ערכין כג: 54) אפילו נכסים שלא חלה עליהם קדושת הגוף אלא קדושת דמים (קדושת הגוף חלה על דברים הקרבים על המזבח. וקדושת דמים פירושה, דברים שהם ממונו של הקדש, והם עצמם אינם קרבים) מפקיעים השעבוד. [בפ"ז מהלכות ערכין הי"ד־טז מבאר רבינו דין זה באריכות, וראה פירוש "רמב"ם לעם" שם]. 55) בהלכות ערכין (שם) מבאר רבינו שהשעבוד נפקע רק לגבי הקדש בלבד אבל תלוי ועומד על הנכס, וכשיצא מרשות הקדש על־ידי פדיון – חוזר השעבוד למקומו, והמלוה או האשה יגבוהו, ולפיכך הבא לפדות את הנכס לא יסכים לשלם כל שויו אלא מה שהוא רוצה להוסיף על דמי החוב או הכתובה, ואת הסכום המועט הזה הוא נותן להקדש ופודה בו ומשלם את החוב או הכתובה. 56) שם. [רש"י בפירושו למשנה שם כותב, שקדושת דמים אינה מוציאה מידי שעבוד מפני שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו, ומן הדין המלוה והאשה טורפים מידי הקדש, אלא חכמים גזרו שיפדו בסכום מועט, כדי שלא יאמרו: הקדש יוצא בלי פדיון (כרבי אבהו שם). וכן גם דעת הראב"ד בהשגותיו (שם הי"ד) ורוב המפרשים. וסמוכין לשיטת רבינו, אנו מוצאים בירושלמי כתובות פ"ח ה"י: רבי אבוהו בשם רבי יוחנן – מועלין מעילה גמורה (בנכסים המשועבדים שהקדישם הלווה). ראה כסף־משנה ורדב"ז בהל' ערכין שם, ומשנה־למלך כאן].

ח. בַּעַל חוֹב[57] שֶׁבָּא לִטְרֹף[58], אִם יֵשׁ מָעוֹת לַלּוֹקֵחַ - יָכוֹל לְסַלְּקוֹ וְלִתֵּן לוֹ דְּמֵי מַה שֶּׁהוּא טוֹרֵף[59], וְחוֹזֵר הַלּוֹקֵחַ וְתוֹבֵעַ לַמּוֹכֵר[60]. וְאִם עָשָׂה אוֹתוֹ אַפּוֹתֵיקִי - אֵינוֹ יָכוֹל לְסַלְּקוֹ בְּדָמִים[61].

57) כתובות צא: 58) מן הלוקח. 59) הסכום שהוא בא לגבות משדה זו. 60) מן הלווה שמוכר לו שדה זו. כרבא, שם. 61) בבא־מציעא טו: המדובר באפותיקי מפורש, כשאמר לו: "לא יהיה לך פרעון אלא מזה", אבל באפותיקי סתם – יכול לסלקו (גמרא שם).

ט. רְאוּבֵן[62] שֶׁהָיָה חַיָּב לְשִׁמְעוֹן מָאתַיִם, וְהָיוּ לוֹ שְׁתֵּי שָׂדוֹת, וּמָכַר אַחַת מֵהֶן לְלֵוִי בְּמָנֶה, וְחָזַר וּמָכַר לוֹ הַשְּׁנִיָּה בְּמָנֶה, וּבָא שִׁמְעוֹן וְטָרַף אַחַת בְּמָנֶה, וְחָזַר לִטְרֹף הַשְּׁנִיָּה בַּמָּנֶה הַנִּשְׁאָר לוֹ[63], וְהֵבִיא לוֹ[64]

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מָאתַיִם וְאָמַר לוֹ: אִם תִּרְצֶה לִהְיוֹת הַשָּׂדֶה שֶׁטָּרַפְתָּ שׁוּמָה לְךָ בְּכָל הַמָּאתַיִם שֶׁיֵּשׁ לְךָ[65], הֲרֵי מוּטָב; וְאִם לָאו, הֵילָךְ מָאתַיִם שֶׁל חוֹבְךָ וְהִסְתַּלֵּק[66] - הַדִּין עִם לֵוִי[67]. רָצָה שִׁמְעוֹן וְעָמַד בָּהּ[68], אַף עַל פִּי שֶׁקִּבְּלָהּ[69] בְּמָאתַיִם - אֵין לֵוִי חוֹזֵר וְתוֹבֵעַ[70] רְאוּבֵן אֶלָּא בְּמָנֶה[71].

62) כתובות שם, מעשה שהיה. 63) מותר החוב. 64) לוי – קונה השדות, הביא לשמעון – המלוה. 65) המגיע לך מראובן. 66) והחזר לי את השדה שכבר טרפת. 67) כרבא, שם. המדובר באפותיקי סתם, שהרי במפורש אינו יכול לסלקו בדמים. 68) השאיר בידו את השדה שטרף כתשלום מלא לכל החוב. 69) שמעון – המלוה. 70) כשלוי בא ותובע מראובן המוכר, דמי השדה שטרף בעל־חובו. 71) כמחירה ששילם לראובן. כרב עוירא, שם.

י. מֵת רְאוּבֵן[72], וְהִנִּיחַ שָׂדֶה אַחַת שָׁוָה מֵאָה, וּבָא שִׁמְעוֹן[73] וּטְרָפָהּ, וְנָתְנוּ לוֹ הַיְתוֹמִים מֵאָה מִן הַמַּטַּלְטְלִין שֶׁהִנִּיחַ אֲבִיהֶן וְסִלְּקוּהוּ[74] - הֲרֵי זֶה חוֹזֵר וְטוֹרֵף אוֹתָהּ בִּשְׁאָר חוֹבוֹ[75]; שֶׁמֵּאָה שֶׁנָּתְנוּ לוֹ - מִצְוָה עָשׂוּ[76], שֶׁמִּצְוָה עַל הַיְתוֹמִים לִפְרֹעַ חוֹבוֹת אֲבִיהֶם[77]. וְאִם אָמְרוּ לוֹ[78]: אֵלּוּ בְּמֵאָה דְּמֵי הַשָּׂדֶה שֶׁטָּרַפְתָּ - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר וְלִטְרוֹף אוֹתָהּ[79] בַּעַם אַחֶרֶת בִּשְׁאָר חוֹבוֹ.

72) שם. 73) שהיה נושה בראובן מאתים. 74) ולקחו חזרה את השדה. 75) ואין היתומים יכולים לטעון: לא היינו מחויבים לשלם לך מן המטלטלין שהניח אבא (כאמור למעלה פי"א ה"ז), והיה לך שעבוד רק על השדה שמחירה מאה, ואם־כן סילקנו כל שעבודך. 76) המלוה יכול לטעון: המאה שלמתם כדי לקיים מצוה, ולא לסילוק השעבוד שיש לי על הקרקע. 77) רבינו (שם ה"ח) פסק, שמצוה על היתומים לפרוע חובות אביהם מהמטלטלין שירשו ממנו, אבל משלהם אפילו מצוה אין כאן, ומשום כך דייק וכתב כאן: "מן המטלטלין שהניח אביהם". [בגמרא שם נאמר סתם: אזול יתמי יהבי ליה וכו']. 78) מסקנת הגמרא שם. 79) שהרי זה כאילו קנו מהמלוה את השדה, ושילמו במטלטלין שלא היו משועבדים לו. ויצא מזה שגם בעל־חוב מאוחר, אינו טורף אותה שדה (מגיד־משנה בשם הרמב"ן והרשב"א).

~ יום שלישי כ"א טבת ~

פֶּרֶק תִּשְׁעָה עָשָׂר[1]

1) מבאר שבעל חוב גובה מן הבינונית, ושאין נפרעים ממשועבדים במקום שיש בני חורין אפילו הם זיבורית, ודין ניזקין וכתובת אשה ממה הם גובים, ודין מוכר נכסיו לאחרים שנכנסים במקום הבעלים, ודין מכר עידית ושייר בינונית, ודין כותב ללוקח שני דין ודברים אין לי עימך, ודין אשה בכתובתה, ודין לוקח שמכר ללוקח והמלווה כתב לראשון דין ודברים אין לי בנכסיך.

א. כְּשֶׁיּוֹרְדִין[2] בֵּית דִּין לְנִכְסֵי הַלּוֶה לִגְבּוֹת מֵהֶן - לֹא יַגְבּוּ לְבַעַל חוֹב אֶלָּא מִן הַבֵּינוֹנִית[3] שֶׁבְּקַרְקְעוֹתָיו[4]. וְדִין תּוֹרָה[5], שֶׁיִּגְבֶּה בַּעַל חוֹב מִן הַזִּבּוּרִית; שֶׁנֶּאֱמַר: בַּחוּץ תַּעֲמֹד וְהָאִישׁ אֲשֶׁר אַתָּה נֹשֶׁה בּוֹ יוֹצִיא וְגוֹ' - מַה דַּרְכּוֹ שֶׁל אָדָם לְהוֹצִיא? פָּחוּת שֶׁבְּכֶלְיוֹ. אֲבָל תִּקְּנוּ חֲכָמִים בְּבֵינוֹנִית, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּנְעַל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוִין[6]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּבָא לִפְרַע מִן הַלּוֶה עַצְמוֹ; אֲבָל הַבָּא לִפְרַע מִן הַיּוֹרְשִׁין, בֵּין קְטַנִּים בֵּין גְּדוֹלִים - לֹא יִפְרַע אֶלָּא מִן הַזִּבּוּרִית[7].

2) משנה גיטין מח. 3) נקבעו שלושה סוגים של קרקעות: עידית (משובחת), בינונית, זיבורית (גרועה). אדם מעדיף שטח מצומצם של קרקע יפה על שטח יותר גדול של קרקע גרועה. 4) בגמרא בבא קמא ז: שאלו: כשהן שמין, בשלו הן שמין או בשל עולם הן שמין? פירוש, גובים לפי סוגי הקרקעות של הלווה או לפי הסוגים המקובלים בעולם. למשל, כשהקרקעות הטובים ביותר של הלווה מוגדרים בדרך כלל כ"בינונים", והבינונים שלו מוגדרים בפי העולם כסוג "זיבורית", מה גובה המלווה? שדה בינונית שלו או של העולם שהיא עידית שלו. ומלשון רבינו שכתב "קרקעותיו" משמע שבשלו הם שמים (וכן פסק בפירוש לקמן פרק כ"ד הלכה י) כדעת רב נחמן (כתובות קט:), שהלכה כמותו בדיני ממונות (ראה לקמן הלכה ד). 5) מימרא של עולא גיטין נ. 6) מי שיש לו מעות במזומן יסרב להלוות על מנת לקבל זיבורית בעד כספו. 7) משנה שם מח: "אין נפרעין מנכסי יתומים אלא מן הזיבורית". ובגמרא שם נ. פירשו: יתומים שאמרו – גדולים ואין צריך לומר קטנים. ורבינו שינה לשון המשנה וכתב מן "היורשים" במקום מן "היתומים", לומר לך – אין דין זה מוגבל לבנים בלבד אלא לכל יורש שהוא. וטעמו של דבר, שהמלווה אינו חושש עד כדי כך, שמא ימות הלווה ויצטרך לגבות זיבורית מן היורשים.

ב. אֵין נִפְרָעִים[8] מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִין[9] בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ נְכָסִים בְּנֵי חוֹרִין[10], וַאֲפִלּוּ הָיוּ בְּנֵי חוֹרִין זִבּוּרִית וְהַמְשֻׁעְבָּדִים בֵּינוֹנִית[11] אוֹ עִדִּית[12], בֵּין שֶׁמְּכָרָם בֵּין שֶׁנְּתָנָם[13]. נִשְׁתַּדְּפוּ[14] בְּנֵי חוֹרִין - הֲרֵי זֶה טוֹרֵף מִן הַמְשֻׁעְבָּדִין[15]; שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּשְׁחֲתוּ כְּאִלּוּ אֵינָם.

8) משנה שם. 9) אפילו אם נמכרו אחר ההלוואה. 10) הנמצאים ברשות הלווה ואין עליהם כל שעבוד אחר. 11) אין המלווה יכול לטעון: בינונית אני נוטל כתקנת חכמים, משום שחכמים לא תיקנו במקום שיש הפסד לאחרים. 12) המלים "או עידית" נוגעות לדין גבייה ממזיק, שדינו בעידית, אבל בעל חוב אינו גובה עידית אפילו מבני חורין, כשיש ללווה זיבורית, כמבואר לקמן בהלכה ד. ומכאן, שדין אין נפרעים ממשועבדים כשיש בני

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חורין נאמר גם בניזקין. 13) שם נ: 14) כמו נשתטפו, פירוש, נהר עלה על גדותיו והציף את השדה ונשחתה ואינה ראויה לזריעה. 15) כתובות צה: בעייה שנפשטה, [במגיד משנה מביא דעת הרשב"א בתשובותיו, שאם גזלן לקח בזרוע נכסים בני חורין אין גובים ממשועבדים, שסופו של גזלן ליפול בידי שומרי החוק ויוכל בעל החוב לגבות את חובו].

ג. רְאוּבֵן שֶׁמָּכַר[16] כָּל שְׂדוֹתָיו לְשִׁמְעוֹן, וְחָזַר שִׁמְעוֹן וּמָכַר שָׂדֶה אַחַת מֵהֶן לְלֵוִי, וּבָא בַּעַל חוֹב שֶׁל רְאוּבֵן לִטְרֹף - רָצָה מִזֶּה גּוֹבֶה, רָצָה מִזֶּה גּוֹבֶה[17]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁלָּקַח לֵוִי בֵּינוֹנִית[18]; אֲבָל אִם לָקַח עִדִּית אוֹ זִבּוּרִית - אֵינוֹ טוֹרֵף מִלֵּוִי; שֶׁהֲרֵי זֶה אוֹמֵר לוֹ: מִפְּנֵי זֶה טָרַחְתִּי וְלָקַחְתִּי שָׂדֶה שֶׁאֵין דִּינְךָ לִגְבּוֹת מִמֶּנּוּ. וְכֵן אִם לָקַח לֵוִי בֵּינוֹנִית, וְהִנִּיחַ אֵצֶל שִׁמְעוֹן בֵּינוֹנִית כְּמוֹ הַבֵּינוֹנִית שֶׁלָּקַח[19] - אֵינוֹ טוֹרֵף מִלֵּוִי; שֶׁהֲרֵי זֶה אוֹמֵר לוֹ: הִנַּחְתִּי לְךָ מָקוֹם לִגְבּוֹת מִמֶּנּוּ.

16) מימרא של רבה כתובות צב. (בבבא קמא ח. נאמר דין זה בשם רבא). 17) כדי להקל את ההבנה רצוי לבאר מתחילה את כל פרטי הדין ולפרש אחר כך כל פיסקא ופיסקא בפני עצמה. ובכן: ראובן לווה כסף מיהודה בשטר ונשתעבדו כל נכסיו ואחר כך מכר כל שדותיו לשמעון והיו ביניהן עידית, בינונית וזיבורית, הלך שמעון ומכר ללוי את כל הבינונית – הרשות ביד יהודה (בעל החוב) לגבות הבינונית מיד לוי או את הזיבורית שנשארו ביד שמעון (ואם נשארו ביד שמעון מאותם נכסים עידית בלבד – גובה אותם. רש"י כתובות שם). מלוי הוא יכול לגבות אף על פי שנשארו נכסים ביד שמעון, מפני שהוא לקח את השדה המשועבדת לו, שהרי בעל חוב דינו בבינונית. ואין זה דומה למה שאמרנו בהלכה הקודמת, שאין נפרעים מהלוקח במקום שיש בני חורין אפילו כשבני חורין הם זיבורית והנמכרים הם בינונית, משום שזה נאמר כשהמלווה בא לגבות מן הלווה עצמו – אפילו זיבורית – אין לטרוף מן הלקוחות, כדי שלא לגרום להם הפסד, אבל כאן גם שמעון הוא רק לוקח, ולא הוא לוה כסף, ואין כוחו גרוע מכוחו של לוי, ולפיכך אומר המלווה ללוי – אתה קנית את השדה שהייתה משועבדת לי, ואותה אני רוצה. ואם רצה גובה משמעון אפילו מעידית, אם לא נשארו בידו נכסים אחרים מאלה שקנה מראובן, שיכול הוא לומר לו: אתה קנית כל קרקעותיו של ראובן ונכנסת לכל השעבוד שהיה לי על ראובן, ולפיכך כל זמן שאני מוצא אצלך משהו שבא לידך מיד ראובן – אני גובה, ואין רצוני לתבוע מלוי שהניח לי אצלך שדה לגבות ממנה. [רש"י שם מבאר, שהמדובר, כשקנה שמעון כל השדות בשטר אחד או כשקנה לוי משמעון את השדה שקנה שמעון באחרונה, אבל אם קנה לוי שדה שקנה שמעון מראובן לפני האחרונה, יכול לוי לומר למלווה: כשקנה שמעון שדה זו הניח לך מקום אצל ראובן לגבות ופקע שעבודך ממנה, אף על פי שלא נשארה בינונית ביד ראובן, שהרי אין גובים מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין אפילו עידית או זיבורית. והר"י בתוספות שם דיבור המתחיל ראובן חולק על זה ואומר, שבמקרה זה יכול שמעון לטעון: הריני מוותר על תקנת חכמים שאין נפרעים ממשועבדים כשיש בני חורין, כדעת רבא (בבא קמא ז:) שהאומר אי אפשי בתקנת חכמים שתיקנוה לטובתו – שומעים לו, ומשום כך לא פקע השעבוד מהשדה שקנה לוי (ראה שם). ורבינו לא ביאר כלום בזה]. 18) שעליה רובץ עיקר השעבוד. בסמוך יבואר שהכוונה שלקח כל הבינונית שקנה שמעון מראובן. 19) כלשון רבה (רבא) שם: "בינונית דכוותה". ונראה שסגנון זה בא ללמדנו, שאם נשארה בידי שמעון שדה מעולה קצת מהזיבורית שבידו, ושיש להגדירה כזיבורית, ביחס לבינונית שמכר ללוי, אולם אחר שמכר ללוי הבינונית אפשר להכניסה לסוג בינונית של קרקעותיו (לפי שיטת "בשלו הן שמין", ראה למעלה הלכה א) – גובה מלוי, מפני שעל בינונית זו חל השעבוד כשהייתה ביד שמעון. ולפיכך דייק רבה (רבא) ואמר "דכוותה" (כמותה). וכן דייק רבינו וכתב: "כמו הבינונית שלקח".

ד. כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁהַנִּזְקִין - שָׁמִין לָהֶן בְּעִדִּית[20], וּבַעַל חוֹב - בְּבֵינוֹנִית[21], וּכְתֻבַּת אִשָּׁה - בְּזִבּוּרִית[22]. הָיוּ לוֹ[23] עִדִּית וְזִבּוּרִית - נִזְקִין בְּעִדִּית, וּבַעַל חוֹב וּכְתֻבַּת אִשָּׁה בְּזִבּוּרִית. הָיוּ לוֹ עִדִּית וּבֵינוֹנִית - נִזְקִין בְּעִדִּית, וּבַעַל חוֹב וּכְתֻבַּת אִשָּׁה בְּבֵינוֹנִית. הָיוּ לוֹ זִבּוּרִית וּבֵינוֹנִית בִּלְבַד[24] - נִזְקִין וּבַעַל חוֹב בְּבֵינוֹנִית[25], וּכְתֻבַּת אִשָּׁה בְּזִבּוּרִית.

20) נתבאר בפרק א מהלכות נזקי ממון הלכה ז. 21) בפרק זה הלכה א. 22) בפרק ט"ז מהלכות אישות הלכה ג. 23) ברייתא בבא קמא ח. 24) שם. למעלה בהלכה א למדנו שבשלו שמין, ואם כן לכאורה קשה למה אנו מגדירים את הקרקע המעולה שבקרקעותיו כבינונית ולא כעידית? בגמרא שם (ח.) הקשו כך לשיטת האומר בשלו הן שמין. ותירצו, שהמדובר, כשהיו לו גם עידית ממש ומכרה וזו שנשארה בידו הייתה מוגדרת לפני מכירת העידית כבינונית וחל עליה עיקר שעבוד החוב. וכן יש להבין גם את דברי רבינו כאן וכן פסק הטור בחושן משפט סימן קכ (ראה לחם משנה). 25) בגמרא שם מובאות שתי ברייתות הסותרות זו את זו, אחת אומרת, בעל חוב בבינונית והשנייה אומרת בזיבורית. ומסקנת הגמרא שם שנחלקו בתקנה הנודעת בשם "תקנתא דעולא" (והביאה רבינו למעלה בהלכה א) ברייתא א קיבלה תקנה זו וברייתא ב לא קיבלה אותה ונשאר דין התורה שגובה מזיבורית. ורבינו פוסק כעולא. [והראב"ד ובעל העיטור מפרשים להיפך: ברייתא א לא קיבלה את התקנה וברייתא ב קיבלה. שיטתם תתבאר לקמן בפרק כ"ד הלכה י].

ה. מְכָרָן[26] לִשְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם בְּבַת אַחַת[27] - הֲרֵי כֻּלָּן נִכְנְסוּ תַּחַת הַבְּעָלִים, וְהַנִּזְקִין טוֹרְפִין מִן הָעִדִּית[28], וּבַעַל חוֹב טוֹרֵף מִן הַבֵּינוֹנִית, וּכְתֻבַּת אִשָּׁה טוֹרֶפֶת מִן הַזִּבּוּרִית. מְכָרָן לָזֶה אַחַר זֶה - כֻּלָּן טוֹרְפִין מִן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הָאַחֲרוֹן[29]; לֹא הִסְפִּיק - טוֹרְפִין מִשֶּׁלְּפָנָיו; לֹא הִסְפִּיק - טוֹרְפִין מִשֶּׁלְּבָנָיו. אֲפִלּוּ הָיָה הָאַחֲרוֹן הוּא שֶׁלָּקַח הַזִּבּוּרִית[30]. שֶׁהֲרֵי הַלּוֹקֵחַ הַקּוֹדֵם אוֹמֵר לַטּוֹרֵף: הִנַּחְתִּי לְךָ מָקוֹם לִגְבּוֹת מִמֶּנּוּ[31].

26) ברייתא שם. 27) כל שלושת הסוגים מכר ביום אחד, לזה עידית, ולזה בינונית ולזה זיבורית. 28) בהגהות מיימוניות שואל למה ניזק טורף מהלוקח, הלא מִלוה על פה אינו טורף אלא מבני חורין? ותירץ שמזיק שעמד בדין וחייבוהו בית דין לשלם דינו כמִלוה בשטר, כמו שאמרו בקידושין יג: (ובכמה מקומות): "מִלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמיא" [קושייא זו וגם תירוצה כתבו התוספות בבא קמא שם דיבור המתחיל: כולן]. 29) ואין מתחשבין כלל בסוג השדות. 30) אינו יכול לטעון הבינונית משועבדת לי – אגבה אותה (כמו שאמרנו בהלכה ג) משום שהלוקח הבינונית השאיר מקום אצל הלווה עצמו, מה שאין כן בהלכה ג בדין לוקח מן הלוקח. 31) כמו שאמרנו בהלכה ב.

ו. מְכָרָן לְאֶחָד זוֹ אַחַר זוֹ - הֲרֵי הַלּוֹקֵחַ נִכְנָס תַּחַת הַבְּעָלִים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלָּקַח עִדִּית בָּאַחֲרוֹנָה; אֲבָל לָקַח זִבּוּרִית בָּאַחֲרוֹנָה - כֻּלָּן גּוֹבִין מִן הַזִּבּוּרִית; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לַטּוֹרֵף כְּשֶׁיָּבוֹא לִגְבּוֹת מִן הַשָּׂדֶה שֶׁלָּקַח תְּחִלָּה: הֲרֵי הִנַּחְתִּי לְךָ מָקוֹם לִגְבּוֹת מִמֶּנּוּ. וְלָמָּה אֵינוֹ אוֹמֵר לוֹ הַטּוֹרֵף כָּךְ אִם לָקַח עִדִּית בָּאַחֲרוֹנָה, וְתִגְבֶּה הָאִשָּׁה וּבַעַל חוֹב מִן הָעִדִּית שֶׁלָּקַח בָּאַחֲרוֹנָה[32]? שֶׁזּוֹ תַּקָּנָה הִיא לַלּוֹקֵחַ[33], וַהֲרֵי אוֹמֵר לוֹקֵחַ לָהֶן: אִי אֶפְשִׁי בְּתַקָּנָה זוֹ[34], אֶלָּא כָּל אֶחָד מִכֶּם יִגְבֶּה מִן הָרָאוּי לוֹ.

32) כלומר, אם אנו דוחים את הטורף אצל האחרונה אף על פי שהיא זיבורית, משום שהשעבוד נשאר עליה אחר מכירת העידית והבינונית, למה בלקח עידית באחרונה לא יגבו בעל חוב והאשה כתובתה ממנה? הרי השעבוד רובץ עליה? 33) דין זה, שהלוקח יכול לטעון: הנחתי לך מקום, תקנת חכמים היא לטובת הלוקח, שלא יגבו ממנו כשנשארו שדות ביד המוכר. 34) כדברי רבא שהבאנו למעלה בהלכה ג. נימוק זה אמרו בגמרא שם ח:

ז. מְכָרָן[35] לְאֶחָד זוֹ אַחַר זוֹ, וּמָכַר לוֹ עִדִּית בָּאַחֲרוֹנָה, וְחָזַר הַלּוֹקֵחַ וּמָכַר זִבּוּרִית וּבֵינוֹנִית וְשִׁיֵּר עִדִּית לְפָנָיו - כֻּלָּן גּוֹבִין מִן הָעִדִּית, שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ בַּמֶּה יִדְחֶה אוֹתָם[36]. מָכַר עִדִּית וְהִנִּיחַ בֵּינוֹנִית וְזִבּוּרִית - הַנִּזָּקִין טוֹרְפִין מִן הָעִדִּית שֶׁבְּיַד לוֹקֵחַ הַשֵּׁנִי[37], וּבַעַל חוֹב וּכְתֻבַּת אִשָּׁה גּוֹבִין מִבֵּינוֹנִית וְזִבּוּרִית שֶׁשִּׁיֵּר לְפָנָיו[38].

35) שם. 36) מכיוון שלקח זו באחרונה לא הניח מקום לגבות. 37) נתבאר למעלה בהלכה ג, שבמקרה כזה רצה מזה גובה רצה מזה גובה, ומובן שהניזק עדיף עידית. 38) בעל חוב מבינונית ואשה מזיבורית – כדינם.

ח. מִי שֶׁלָּוָה[39] מֵאֶחָד, וְאַחַר כָּךְ מָכַר הַלּוֹוֶה נְכָסָיו לִשְׁנַיִם[40], וְכָתַב בַּעַל חוֹב לְלוֹקֵחַ שֵׁנִי: דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי עִמָּךְ, וְקָנוּ מִיָּדוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לִטְרֹף מִלּוֹקֵחַ רִאשׁוֹן; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: הִנַּחְתִּי לְךָ מָקוֹם לִגְבּוֹת מִמֶּנּוּ אֵצֶל בַּעַל חוֹבְךָ מִן הַנְּכָסִים שֶׁקָּנָה לוֹקֵחַ שֵׁנִי אַחֲרַי, וְאַתָּה הִפְסַדְתָּ עַל עַצְמְךָ, שֶׁהֲרֵי סִלַּקְתָּ עַצְמְךָ מֵהֶן[41]. וְהוּא הַדִּין לְאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ[42], אִם כָּתְבָה לַשֵּׁנִי - אִבְּדָה כְּתֻבָּתָהּ, וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לִטְרֹף. אֲבָל אִם כָּתְבוּ לָרִאשׁוֹן - טוֹרְפִין מִן הַשֵּׁנִי[43]. מָכַר הַלּוֹוֶה שָׂדֶה לְלוֹקֵחַ, וּמְכָרָהּ לוֹקֵחַ רִאשׁוֹן לְלוֹקֵחַ שֵׁנִי[44], וְכָתַב הַמַּלְוֶה לְלוֹקֵחַ רִאשׁוֹן: דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי עִמָּךְ, וְקָנוּ מִיָּדוֹ - הֲרֵי בַּעַל חוֹב טוֹרֵף מִלּוֹקֵחַ שֵׁנִי אוֹתָהּ הַשָּׂדֶה[45], וּלוֹקֵחַ רִאשׁוֹן טוֹרֵף אוֹתָהּ מִבַּעַל חוֹב[46], שֶׁהֲרֵי כָּתַב לוֹ[47], וְלוֹקֵחַ שֵׁנִי טוֹרֵף אוֹתָהּ מִלּוֹקֵחַ רִאשׁוֹן[48], שֶׁהֲרֵי הוּא מְכָרָהּ לוֹ[49], וּבַעַל חוֹב חוֹזֵר וְטוֹרֵף מִשֵּׁנִי[50], וְחוֹזְרִין חֲלִילָה[51], עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ פְּשָׁרָה בֵּינֵיהֶן. וְכֵן הָאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ.

39) ברייתא כתובות צה. 40) בזה אחר זה. 41) בגמרא שם נימקו בסברה זו את ההבדל בין הנידון כאן לבין נשתדפו בני חורין שגובה ממשועבדים (ראה למעלה הלכה ב). 42) בגמרא שם השוו כתובת אשה לבעל חוב לעניין זה. [במגיד משנה מביא גירסא אחרת בהלכה זו והמדובר בה כשהחוב הוא כנגד שתי השדות כגון לווה מנה והשדות נמכרו בחמישים חמישים. ובכתב יד תימן נמצאות שתי הגירסאות בשתי הלכות נפרדות]. 43) זה פשוט. וקשה להבין מה משמיענו, הרי כשלא כתב לראשון גם כן טורפים מן השני? 44) כך מפרש רבינו את הברייתא (שם:), "וכן בעל חוב ושני לקוחות". 45) שהרי לא הסתלק אלא מזכותו כלפי לוקח ראשון בלבד. 46) פירוש, אחר שלוקח שני הוציא ממנו בחזרה את דמי השדה. 47) התחייב שלא יגבה חובו ממנו והרי גבה ממנו – אמנם בעקיפין. 48) ומחזיר לו מעותיו. 49) ומחוייב להחזירה לו אף על פי שבאה עכשיו לידו באמצעות בעל החוב. 50) שהרי לא הסתלק מזכותו כלפיו. 51) עד לבלי סוף.

פֶּרֶק עֶשְׂרִים[1]

1) מבאר דין בעל חוב מאוחר שקדם וגבה, ודין שטרות שזמנם ביום אחד, ודין שני שטרי חוב שבאחד כתוב בחמישה בניסן ובשני ניסן סתם.

א. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חוֹבוֹת הַרְבֵּה - כֹּל שֶׁקָּדַם חוֹבוֹ[2] גּוֹבֶה תְּחִלָּה[3], בֵּין מִן הַלָּוֶה עַצְמוֹ בֵּין מִן הַלְּקוּחוֹת. וְאִם קָדַם הָאַחֲרוֹן וְגָבָה - מוֹצִיאִים מִיָּדוֹ[4]; שֶׁכֹּל שֶׁקָּדַם חוֹבוֹ - זָכָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּקַרְקָעוֹת שֶׁהָיוּ לוֹ בְּעֵת שֶׁלָּוָה; אֲבָל הַקַּרְקָעוֹת שֶׁקָּנָה אַחַר שֶׁלָּוָה מִבַּעֲלֵי חוֹבוֹת הַרְבֵּה, אַף עַל פִּי שֶׁכָּתַב[5] לְכָל אֶחָד מֵהֶן: מַה שֶּׁאֲנִי עָתִיד לִקְנוֹת מְשֻׁעְבָּד לְךָ - אֵין

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בָּהֵן דִּין קְדִימָה, אֶלָּא כֻּלָּן שָׁוִין[6], וְכֹל שֶׁקָּדַם וְגָבָה - זָכָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אַחֲרוֹן[7].

2) מי שהגיע לידו שטר החוב תחילה, או שקדם זמן קבלת הקנין שלו. 3) ואף־על־פי שזמן הפרעון של השני קודם לזה של הראשון (הרשב"א בתשובה אלף קטז, וכדבריו כתב ה'טור' בחו"מ סי' קד וראה 'בית יוסף' שם). ואם בא השני לגבות לפני שהגיע זמן הפרעון של הראשון – מגבים לו, וכשיגיע זמן הפרעון של הראשון יטרוף ממנו (רשב"א שם). ואין בזה הבדל בין מלוה בשטר לבין מלוה על־פה (מגיד־משנה). 4) בכתובות צד. אמר רב נחמן, הכל מודים בבעל־חוב מאוחר שקדם וגבה – מה שגבה לא גבה. ופסק הרי"ף שם כמותו, וכתב שכן גם דעת רב שרירא גאון. 5) ראה הערותינו בהלכה הבאה. 6) כלומר, יחלוקו (בבא־בתרא קנז: לוה ולוה וחזר וקנה. . . והילכתא יחלוקו). והטעם, מפני שהשעבוד חל על הקרקע בשעה שקנה אותה הלווה, ואז כל המלווים זכותם שוה. 7) סברת עצמו. ונימוקו: שלא אמרו (בגמרא, כתובות שם) "מה שגבה לא גבה" אלא בבעל־חוב מאוחר. ומשמע, שאם כולם שוים – מה שגבה גבה (מגיד־משנה בשם רשב"א).

ב. לָוָה וְכָתַב לוֹ: שֶׁאֲנִי עָתִיד לִקְנוֹת מְשֻׁעְבָּד לְךָ, וְאַחַר כָּךְ קָנָה שָׂדֶה, וְחָזַר וְלָוָה מֵאַחֵר[8] - הֲרֵי הַשָּׂדֶה מְשֻׁעְבָּד לָרִאשׁוֹן[9], וְהוּא קוֹדֵם לִגְבּוֹת[10]. וְכֵן אֲפִלּוּ הָיוּ מֵאָה. אֵין דִּין קְדִימָה בְּמִטַּלְטְלִין[11], אֶלָּא כֹּל שֶׁקָּדַם וְגָבָה מֵהֶן - זָכָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אַחֲרוֹן. קָדַם אֶחָד מִשְּׁאָר אָדָם וְתָפַס מִן הַמִּטַּלְטְלִין שֶׁל זֶה כְּדֵי לִזְכּוֹת לְאֶחָד מִבַּעֲלֵי חוֹבוֹת - לֹא זָכָה; שֶׁכָּל הַתּוֹפֵס לְבַעַל חוֹב בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ עָלָיו חוֹב לַאֲחֵרִים - לֹא קָנָה[12]. אֲבָל אֵין עָלָיו חוֹב לַאֲחֵרִים - קָנָה לוֹ[13]. וְכֵן אִם אָמַר לוֹ[14] הַלְוֶה: זְכֵה בְּחֵפֶץ זֶה לְפִלּוּגִי - זָכָה לוֹ; וְאֵין אֶחָד מִבַּעֲלֵי חוֹבוֹת יְכוֹלִין לִגְבּוֹת מֵאֵלּוּ הַמִּטַּלְטְלִין, שֶׁכְּבָר זָכָה בָּהֵן אַחֵר.

8) אחר קניית השדה. ולא אמרו (בבא־בתרא שם) "יחלוקו" אלא בלוה ולוה ואחר־כך קנה, שבשעת קנייתה חל עליה בבת אחת שעבוד כל ההלוואות, ולא קדם שעבוד לשעבוד, אבל כשהלוואה אחת קדמה לקניה – נשתעבדה השדה לאותה הלוואה ברגע שקנאה הלוה, לפני שלווה שנית. 9) לפני השעבוד השני. 10) בכסף־משנה כאן (וכן ב'בדק הבית' שלו בחו"מ סי' קד, ס"ק ח) כתב, שהוא־הדין אם כתב לראשון "דאקני" (השדות שאקנה מכאן ולהבא תהיינה משועבדות לך) – ולוה משני, ולא כתב לו "דאקני", ואחר־כך קנה שדה – הרי היא משועבדת לראשון ולא לשני. ומסתמך בזה על 'ספר התרומות' שער ארבעים. ובש"ך שם ס"ק טו הוכיח מדברי רבינו ירוחם בנתיב ו חלק ח, וכן מ'בעל התרומות' שער מג חלק ד, שאם באו לגבות מן הלווה עצמו – שניהם שוים. ומה שאמרו שאינה משועבדת לשני – הכוונה שאין השני מוציא מיד הלוקח מן הלווה, משום שלא כתב לו "דאקני", אבל כל זמן שהשדה ביד הלווה היא משועבדת גם לשני, כמו שאמרו: "אפילו מגלימא דעל כתפיה (בעל־חוב גובה אפילו מהגלימה שעל גבי הלווה)" שהרי כל זמן שהיא נמצאת בידו היא שלו, וכל בעל־חוב גובה ממנה בין אם כתב לו "דאקני", ובין לא כתב לו. והש"ך מוסיף, שב'שער התרומות' שער מ, לא מצא כלום בדין זה (ב'שער התרומות' שבידי עם "גידולי תרומה" דפוס ויניציאה תקסט, לא מצאתי גם כן מה שהביא הכסף־משנה בשמו). 11) רי"ף, כתובות, שם. 12) מימרא של רבי יוחנן בגיטין יא: ובכתובות פד: ומשם ראיה, שאפילו כשעשאו המלוה שליח – לא קנה. [ב'תוספות' גיטין שם ד"ה התופס, תמהו על רש"י שכתב בבבא־מציעא י. שאם עשאו שליח לתפוס – קנה. והוכיחו שלא קנה. וכן דעת הר"ן בגיטין שם, וכן פסק רבינו ירוחם בנתיב ח חלק ז. ראה 'בית יוסף' חו"מ סי' קד, וסמ"ע שם ס"ק א]. 13) והלווה אינו יכול להתנגד ולטעון: לאו בעל דברים דידי את (אינך בעל דברים שלי). והרי"ף בתשובה (מובא ברא"ש בבא־מציעא י.) מבאר, שדין זה נאמר רק במקום שנשקף הפסד למלוה אם לא יתפוס את המטלטלין, כגון שהלווה גוסס, וכשימות לא יוכל המלוה לגבות, כי אין גובים ממטלטלין של יתומים (ראה למעלה פי"א ה"ח והי"א) או כשהלווה מפסיד נכסיו, אבל כשאין חשש מבוסס להפסד – יכול הלווה לטעון: לאו בעל דברים דידי את. 14) גיטין יא: (ראה למעלה פט"ז ה"ב).

ג. שְׁטָרוֹת שֶׁזְּמַן כֻּלָּן יוֹם אֶחָד, אוֹ שָׁעָה אַחַת בְּמָקוֹם שֶׁכּוֹתְבִין שָׁעוֹת, כֹּל שֶׁקָּדַם מֵהֶן וְגָבָה, בֵּין קַרְקַע בֵּין מִטַּלְטְלִין - זָכָה[15].

15) שנינו בכתובות צג: "היו כולן יוצאות בשעה אחת וכו' חולקות בשוה", ורבינו לשיטתו בסוף הלכה א, שבמקום שאמרו יחלוקו, כל שקדם וגבה – זכה (ראה ראב"ד). בגמרא שם צד, נחלקו רב ושמואל בדין שני שטרות היוצאים ביום אחד. רב אמר יחלוקו, ושמואל אמר שודא דדייני (הדיינים יטילו הזכות לפי חוות דעתם – רש"י), ולכאורה קשה על רבינו למה פסק כרב, הלא כלל בידינו, שבדיני ממונות הלכה כשמואל נגד רב? אולם כבר העיר הרי"ף בכתובות (אות שמא), ששמואל אינו חולק על המשנה, ודבריו נאמרו במכירות ומתנות בלבד, אבל בהלוואות מודה לרב שיחלוקו. ומביא הוכחה לדבריו, ממה שהקשו בגמרא (שם עמוד ב) על שמואל מברייתא, ולא הקשו ממשנתנו. והרי"ף מוסיף וכותב: "ואף־על־גב דחזינן (שאנו רואים) בירושלמי (שם פ"י ה"ד) דאקשי בה על שמואל, וקאמר (ואמר) מתניתין פליגא (משנתנו חולקת) אדשמואל וכו' – אגמרא דילן סמכינן" (על הגמרא שלנו (הבבלית) אנו סומכים), ורבינו קיבל דעת הרי"ף, כדרכו כמעט בכל מקום.

ד. בָּאוּ כֻּלָּן בְּיַחַד לִגְבּוֹת[16], וְכֵן בַּעֲלֵי חוֹבוֹת שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן קוֹדֵם לִזְמַן חֲבֵרוֹ שֶׁבָּאוּ לִגְבּוֹת מִן הַמִּטַּלְטְלִין, שֶׁהֲרֵי אֵין בָּהֶן דִּין קְדִימָה[17], אוֹ שֶׁבָּאוּ לִגְבּוֹת מִקַּרְקַע שֶׁקָּנָה הַלְוֶה לְאַחַר שֶׁלָּוָה מִן הָאַחֲרוֹן שֶׁבָּהֶן[18], וְאֵין בַּנְּכָסִים כְּדֵי שֶׁיִּגְבֶּה כָּל אֶחָד מֵהֶן אֶת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חוֹבוֹ - מְחַלְּקִין בֵּינֵיהֶן[19]. כֵּיצַד חוֹלְקִין?[20] אִם כְּשֶׁיִּתְחַלֵּק הַמָּמוֹן הַנִּמְצָא עַל מִנְיָנָם, יַגִּיעַ לַפָּחוּת שֶׁבָּהֶן כְּשִׁעוּר חוֹבוֹ אוֹ פָּחוֹת - חוֹלְקִים לְפִי מִנְיָנָם[21] בְּשָׁוֶה[22]; וְאִם יַגִּיעַ לַפָּחוּת שֶׁבָּהֶם יוֹתֵר עַל חוֹבוֹ[23] - חוֹלְקִין מִכָּל הַמָּמוֹן בֵּינֵיהֶם כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעַ לַפָּחוּת שֶׁבָּהֶם כְּשִׁעוּר חוֹבוֹ[24], וְחוֹזְרִין הַנִּשְׁאָרִים מִבַּעֲלֵי חוֹבוֹת וְחוֹלְקִין הַיָּתֵר בֵּינֵיהֶן כַּדֶּרֶךְ הַזֹּאת. כֵּיצַד? הָיוּ שְׁלֹשָׁה חוֹבוֹת, שֶׁל זֶה מָנֶה, וְשֶׁל זֶה מָאתַיִם, וְשֶׁל זֶה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת: אִם הָיָה כָּל הַנִּמְצָא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת - נוֹטְלִין מֵאָה מֵאָה; וְכֵן אִם נִמְצָא שָׁם פָּחוֹת מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת - חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה. נִמְצָא שָׁם יָתֵר עַל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת - חוֹלְקִין שְׁלֹשׁ מֵאוֹת בְּשָׁוֶה, וְיִסְתַּלֵּק בַּעַל הַמֵּאָה, וּשְׁאָר הַמָּמוֹן חוֹלְקִין אוֹתוֹ הַשְּׁנַיִם עַל אוֹתָהּ הַדֶּרֶךְ. כֵּיצַד? נִמְצָאוּ שָׁם חֲמֵשׁ מֵאוֹת אוֹ פָּחוֹת - חוֹלְקִין שְׁלֹשׁ מֵאוֹת בְּשָׁוֶה, וְיִסְתַּלֵּק הָאֶחָד, וְחוֹזְרִין וְחוֹלְקִין הַמָּאתַיִם אוֹ הַפָּחוֹת בְּשָׁוֶה, וְיִסְתַּלֵּק הַשֵּׁנִי[25]. נִמְצָא שָׁם שֵׁשׁ מֵאוֹת - חוֹלְקִין שְׁלֹשׁ מֵאוֹת בְּשָׁוֶה, וְיִסְתַּלֵּק בַּעַל הַמָּנֶה, וְחוֹזְרִין וְחוֹלְקִין הַמָּאתַיִם בֵּין הַשְּׁנַיִם בְּשָׁוֶה, וְיִסְתַּלֵּק בַּעַל הַמָּאתַיִם, וְנוֹתְנִין הַמֵּאָה הַנִּשְׁאָרִים לְבַעַל הַשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת, וְנִמְצָא בְּיָדוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת בִּלְבַד[26]. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ חוֹלְקִין אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה, כְּשֶׁיָּבוֹאוּ לִגְבוֹת כְּאַחַת. וְיֵשׁ מִן הַגְּאוֹנִים שֶׁהוֹרוּ, שֶׁחוֹלְקִין לְפִי מָמוֹנָם[27].

16) כגון שהיה זמני שטרותיהם שוים (ראה ה"א הערות א ו־ב). 17) כמבואר שם. 18) נתבאר למעלה, שאין דין קדימה בקרקעות אלה. 19) נתבאר בהלכה הקודמת, שכל מקום שאמרו יחלוקו, כל הקודם וגבה הכל – זכה, והוא־הדין להיפך: במקום שאמרו כל הקודם זכה, אם באו ביחד לגבות, יחלוקו. 20) מחלוקת רבי נתן ורבי שם צג. והאריך הרי"ף שם בפירוש שתי השיטות, ופסק כרבי שאמר: חולקות בשוה. וכך היא שיטת רבינו כאן. 21) לפי מספר בעלי החובות. 22) כל אחד מהם מקבל אותו הסכום, בלי הבדל בין חוב גדול לקטן. 23) כשנחלק לפי מספר הגובים. 24) חולקים בשוה חלק מן הנכסים שיש בו כדי לתת לכל מלוה כשיעור החוב הפחות. 25) גבה כל חובו, והשלישי מפסיד מאה. 26) המלה "בלבד" אין לה מקום בדוגמא שלמעלה, שהרי השלישי גבה כל המגיע לו, ואולי מרמזת לחוב יותר גדול משלוש מאות. 27) אם כל החובות עולים לאלף, ונכסי הלווה שוים חמש מאות – מקבל כל אחד מחצית חובו. ואם שוים ארבע מאות – מקבל כל בעל חוב ארבעים בעד כל מאה, וכן הלאה. ורבינו אינו מסכים לשיטתם. ונפסקה הלכה כמותו ב'שולחן ערוך' חו"מ סי' קד סעיף ה.

ה. רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן[28], לְכָל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם שְׁטַר חוֹב עַל לֵוִי, רְאוּבֵן שְׁטָרוֹ בַּחֲמִשָּׁה בְּנִיסָן, וְשִׁמְעוֹן שְׁטָרוֹ בְּנִיסָן סְתָם, וַהֲרֵי יֵשׁ לְלֵוִי שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ כְּדֵי חוֹב שֶׁל שְׁנֵיהֶם - מוֹרִידִין לְתוֹכָהּ רְאוּבֵן[29], שֶׁמָּא שְׁטָרוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן בְּסוֹף נִיסָן הָיָה. וְכֵן אֵין שִׁמְעוֹן יָכוֹל לִטְרֹף מֵאִיר וָאֵילָךְ[30], שֶׁהֲרֵי הַלּוֹקֵחַ אוֹמֵר לוֹ: שֶׁמָּא בְּאֶחָד בְּנִיסָן הוּא זְמַנּוֹ שֶׁל שִׁטָּרְךָ, וַהֲרֵי שָׂדֶה בַּת חוֹרִין בְּיַד רְאוּבֵן[31] שֶׁתִּגְבֶּה אוֹתָהּ, וְיָבוֹא רְאוּבֵן שֶׁהוּא אַחַר זְמַנְּךָ וְהוּא שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִטְרֹף מִמֶּנִּי[32]. לְפִיכָךְ, אִם כָּתְבוּ הַרְשָׁאָה[33] זֶה לָזֶה[34] - טוֹרְפִין מֵאִיר וָאֵילָךְ מִכָּל צַד[35]. וְהוּא הַדִּין[36] בִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן שֶׁמָּכַר לָהֶן לֵוִי שָׂדֶה אַחַת בִּשְׁנֵי שְׁטָרוֹת, שְׁטָרוֹ שֶׁל זֶה בַּחֲמִשָּׁה בְּנִיסָן וּשְׁטָרוֹ שֶׁל זֶה בְּנִיסָן סְתָם.

28) מעשה שהיה (שם צד:). 29) כן פסק רב יוסף, שם. 30) מהנכסים שמכר לוי מחודש אייר ואילך, שנשארו אחר שגבה ראובן חובו. 31) בשעה שלוה לוי מראובן, היתה לו שדה בת חורין – זו שגבה שמעון – ולא נשתעבדה השדה שנמכרה אחר שעה זו. 32) צ"ל "ממני". פירוש, לו יש הזכות לטרוף ממני, ולך אין זכות זו. 33) ייפוי כוח. 34) מלוה אחד לשני. 35) מכוחו של השטר שזמנו חמשה בניסן או מכוחו של זה שזמנו ניסן סתם. 36) רש"י מפרש את המעשה שבגמרא שם, בשטרי מכירה. רבינו פירש, כנראה, בשטרי חוב. ומסברא השווה לזה דין מכר.

פֶּרֶק אֶחָד וְעֶשְׂרִים[1]

1) מבאר שבעל חוב גובה את השבח, ואיזה שבח גובה ואיזה שבח אינו גובה.

א. בַּעַל חוֹב[2] גּוֹבֶה אֶת הַשֶּׁבַח[3] שֶׁהִשְׁבִּיחַ הַלּוֹקֵחַ[4], בֵּין שֶׁהִשְׁבִּיחוּ מֵחֲמַת הוֹצָאָה[5] בֵּין שֶׁשָּׁבְחוּ נְכָסִים מֵאֲלֵיהֶן. אֶלָּא שֶׁאִם שָׁבְחוּ מֵאֲלֵיהֶן - טוֹרֵף כָּל הַשֶּׁבַח, וְאִם הִשְׁבִּיחוּ מֵחֲמַת הוֹצָאָה - גּוֹבֶה חֲצִי הַשֶּׁבַח[6]. כֵּיצַד? רְאוּבֵן שֶׁהָיָה לוֹ חוֹב עַל שִׁמְעוֹן מָאתַיִם, וּמָכַר שִׁמְעוֹן לְלֵוִי שָׂדֶה בְּמָנֶה, וְהוֹצִיא עָלֶיהָ לֵוִי הוֹצָאוֹת, וְהִשְׁבִּיחָהּ וַהֲרֵי הִיא שָׁוָה מָאתַיִם, כְּשֶׁיָּבוֹא רְאוּבֵן לִטְרֹף מִלֵּוִי - טוֹרֵף מִמָּנָה בְּמֵאָה, וַחֲמִשִּׁים שֶׁל חֲצִי הַשֶּׁבַח. וְאִם הִשְׁבִּיחָהּ מֵחֲמַת עַצְמָהּ, כְּגוֹן שֶׁהוּקְרָה בְּדָמִים אוֹ עָלוּ בָהּ אִילָנוֹת - גּוֹבֶה אֶת כֻּלָּהּ. הוֹרוּ חֲכָמִים גְּדוֹלִים[7] וְאָמְרוּ: לֹא יְהֵא הַלּוֹקֵחַ רַע כֹּחוֹ מֵהַיּוֹרֵד לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת[8], שֶׁשָּׁמִין לוֹ[9] וְיָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה. לְפִיכָךְ, אִם הִשְׁבִּיחַ מֵאָה וְהוֹצִיא חֲמִשִּׁים[10] - נוֹטֵל[11] כָּל הַהוֹצָאָה וַחֲצִי הַשֶּׁבַח הַיֹּתֵר עַל הַהוֹצָאָה, וְהַחֲצִי עִם הַקֶּרֶן טוֹרֵף בַּעַל חוֹב[12]. [וּדְבָרִים שֶׁל טַעַם הֵם, וְכָךְ רָאוּי לָדוּן[13].] וְחוֹזֵר הַלּוֹקֵחַ וְגוֹבֶה אֶת הַקֶּרֶן[14] מִנְּכְסֵי שִׁמְעוֹן, אַף מִן הַמְשֻׁעְבָּדִין שֶׁמָּכַר אוֹ נָתַן[15] מֵאַחַר זְמַן שֶׁמָּכַר בּוֹ לְלֵוִי[16]; אֲבָל הַשֶּׁבַח שֶׁטָּרַף מִמֶּנּוּ בַּעַל חוֹב, בֵּין בְּחֶצְיוֹ בֵּין בְּכֻלּוֹ - אֵין לֵוִי גּוֹבֵהוּ אֶלָּא מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין[17] שֶׁל שִׁמְעוֹן. שֶׁתַּקָּנַת עוֹלָם הִיא[18]: שֶׁלֹּא יִגְבֶּה הַשֶּׁבַח, וְלֹא הַפֵּרוֹת שֶׁאָכַל הַגַּזְלָן[19], וְלֹא מְזוֹן הָאִשָּׁה וְהַבָּנוֹת[20], מִנְּכָסִים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מִשֶּׁעָבְּדִין; שֶׁאֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁאֵין לָהֶן קִצְבָּה[21]. וּמִקֶּלֵי כְּתֻבָּה[22], שֶׁלֹּא תִּטְרֹף אִשָּׁה מִן הַשֶּׁבַח כְּתֻבָּתָהּ. וְלָמָּה יִטְרֹף בַּעַל חוֹב חֲצִי הַשֶּׁבַח בִּלְבַד הַבָּא מֵחֲמַת הוֹצָאָה עַצְמָהּ?[23] לְפִי שֶׁהַשֶּׁבַח בָּא לְאַחַר שֶׁלָּוָה מֵרְאוּבֵן וּלְאַחַר שֶׁמָּכַר לְלֵוִי, וְנִמְצָא רְאוּבֵן[24] וְלֵוִי[25] כִּשְׁנֵי בַּעֲלֵי חוֹבוֹת לְשִׁמְעוֹן, וְהַשֶּׁבַח כִּנְכָסִים[26] שֶׁבָּאוּ לוֹ אַחַר שֶׁלָּוָה מִשְּׁנֵיהֶם[27], שֶׁהֵן חוֹלְקִין כְּאֶחָד כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[28]. לְפִיכָךְ[29], רְאוּבֵן שֶׁלָּוָה מִשִּׁמְעוֹן מָנֶה, וְכָתַב לוֹ: שֶׁאֲנִי עָתִיד לִקְנוֹת[30], וְחָזַר וְלָוָה מִלֵּוִי מָאתַיִם, וְכָתַב לוֹ: שֶׁאֲנִי עָתִיד לִקְנוֹת, וְקָנָה אַחַר כָּךְ שָׂדֶה וּמְכָרָהּ לִיהוּדָה בְּמֵאָה וַחֲמִשִּׁים, וְהִשְׁבִּיחָהּ יְהוּדָה בְּהוֹצָאָתוֹ וַהֲרֵי הִיא שָׁוָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת - טוֹרֵף שִׁמְעוֹן וְלֵוִי הַקֶּרֶן[31] וְחוֹלְקִין אוֹתוֹ בְּשָׁוֶה[32], וְנִמְצָא בְּיַד זֶה חֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים וּבְיַד זֶה חֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים; וְחוֹזְרִין שִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה[33] שְׁלָשְׁתָּן וְחוֹלְקִין מֵאָה וַחֲמִשִּׁים שֶׁל שֶׁבַח עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ[34]. נִמְצָא שִׁמְעוֹן טוֹרֵף מָנֶה שֶׁלּוֹ מִשָּׂדֶה זוֹ, וְלֵוִי טוֹרֵף מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְשִׁבְעָה וּמֶחֱצָה, וִיהוּדָה נוֹטֵל מִן הַשֶּׁבַח[35] שְׁנַיִם וְשִׁשִּׁים וּמֶחֱצָה. וְכָזֶה הֵן חוֹלְקִין אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה.

2) ברייתא בבא־מציעא טו. ובכמה מקומות. [במגיד־משנה ציין המקור: מימרא של שמואל שם, "בעל חוב גובה את השבח". העדפנו להסתמך על הברייתא משני טעמים, א. ברייתא עדיפה; ב. הרשב"ם בבבא־בתרא קנז: כותב שלדעת שמואל גובה כל השבח, ואין הלכה כמותו. 3) כשהחוב הוא כנגד ערך השדה אחר שהשביחה (ראה לקמן ה"ו בדין שדה אפותיקי). 4) כלומר, שהשביחה השדה ביד הלוקח. 5) שהלוקח השקיע כסף כדי להשביחה. 6) בבא־בתרא קנז: (רבים חלקו על רבינו, ודעתם שגם משבח בלי הוצאה אין בעל חוב גובה יותר ממחצה ('בית יוסף' חו"מ סימן קטו בשם רבינו זרחיה הלוי, הראב"ד והרשב"א. וכן פסק הרמ"א שם סעיף א. ראה ש"ך שם ס"ק א וס"ק ה). 7) שיטה זו מובאה ברי"ף בבא־מציעא פרק אלו מציאות, ודחה אותה מהלכה. נימוקו יתבאר לקמן. 8) שדינו כגזלן. 9) כמה הוא השבח וכמה הוציא, ואם השבח יותר על ההוצאה – נוטל את ההוצאה, ואם ההוצאה יתירה – נוטל רק השבח. 10) ואם־כן השבח גדול מההוצאה בשיעור חמשים. 11) הלוקח. 12) נמצא שמחשבים ומחלקים ביניהם רק את השבח העודף על ההוצאה. 13) למעלה הערה ו כתבנו שהרי"ף דוחה שיטה זו. ונימוקו – שאין זה דומה ליורד לתוך שדה חבירו שלא ברשות, שדעתו ליטול מבעל השדה כשיצטרך להחזיר לו את השדה, אבל בנידון שלפנינו הלוקח סומך על אחריותו של המוכר, וחשב שאם יגבה בעל־חוב את השדה – יחזור ויגבה הכל ממנו, ולכן נוטל בעל־חוב גם את ההוצאה, והלוקח יגבה כל הפסדו מהמוכר. [בש"ך שם סי' קטו ס"ק ט כתב, שבספר הרמב"ם עם מגדל־עוז הגירסא היא כשיטת הרי"ף, ומוסיף שגם רב האי גאון בספר 'מקח וממכר' שער כז דף כח פסק כשיטה זו. והכריע כן להלכה למעשה]. 14) הכסף ששילם בעד השדה. 15) כדין כל לוקח שבעל־חובו של המוכר טרף השדה שקנה. 16) ויש לשאול: אם ישנם נכסים שנמכרו אחר זמן המכירה ללוי, כיצד טרף בעל־חוב מלוי, הרי הוא יכול לטעון: הנחתי לך מקום לגבות? במגיד־משנה הרגיש בזה, ומבאר שהמדובר כשקנה שמעון אותם הקרקעות אחר שלוה מראובן, וחל עליהם השעבוד לפי שיטת רבינו (למעלה פי"ח ה"א) שהנכסים שקנה הלווה אחר ההלוואה אינם משועבדים לאותה ההלוואה, אם לא התנו בפירוש "דאקני". יתקיים איפוא הדין האמור כאן – כשלא התנו בהלוואה, והתנו במכירת הקרקע ללוי, או כשקנה הקרקעות אחר ההלוואה, ולפני שמכר אותה השדה ללוי ולא נשתעבדו לראובן ונשתעבדו ללוי. 17) משנה, גיטין מח: 18) חכמים תיקנו זאת מפני "תיקון העולם" (מונח מקובל בפי חכמי התלמוד להגדיר בו תקנות שמגמתן למנוע עוול בולט לאחד מבעלי הדינים כתוצאה מהחוק המקובל, שיגרום לשיבוש יחסי משא ומתן וכדומה). 19) במשנה: "אין מוציאים לאכילת פירות וכו' מנכסים משועבדים", ומפרש שם רבינו, כיון שגזל שדה מליאה פירות, ואכל פירות שהוציאה – גובה הנגזל דמי הפירות מנכסים בני חורין בלבד, וכן כתב כאן. ורש"י שם מפרש, כגון שגזל שדה ומכרה, והלוקח זרעה והוציאה פירות, ובאה הנגזל וטרפה עם הפירות אחר שהחזיר ללוקח הוצאותיו, וחוזר הלוקח ותובע מהגזלן את דמי השדה, וגם מותר דמי הפירות – מגבים לו דמי השדה גם מנכסים משועבדים של הגזלן, אבל דמי הפירות רק מבני חורין. 20) אלמנה ובנותיה מקבלות מזונות מנכסי המוריש. פרטי דיני המזונות – נתבארו במקומם בפרק טז מהלכות אישות. 21) הסכום אינו קצוב, ולא תיקנו שעבוד נכסים לתביעות שרמתן אינה ידועה וקצובה, שהרי הלוקח אינו יודע עד כמה עליו להזהר. נימוק זה אמרו רבי חנינא שם נ:. ועולא נתן שם טעם אחר: "מפני שאין כתובין" פירוש, לא נכתבו בשטר מכר ולא בכתובת אשה, ובמסקנא (שם נא.) אמרו שהנימוק שנוי במחלוקת בין תנא־קמא ורבי יוסי. וקיבל רבינו נימוקו של רבי יוסי, שהלכה כמותו בכל מקום אפילו נגד רבים (ראה עירובין מו:). 22) חכמים הקילו בכמה דברים את ההתחייבויות הנובעות מתנאי הכתובה, וזו אחת מהן (בכורות נב.). 23) תמיהה זו כוחה יפה לשתי השיטות שנאמרו למעלה, בדין ניכוי ההוצאה מן השבח. 24) שהלוה כסף לשמעון. 25) שקנה משמעון השדה באחריות. 26) צ"ל: כנכסים. 27) יש לדון את השבת כנכס חדש של שמעון שבא לו אחר שלוה משניהם. 28) למעלה בפ"כ ה"א. 29) מזה שאמרנו, שהלוקח דינו כבעל־חוב של המוכר, והשבח נידון כאילו הוא נכס של הלווה־המוכר שהגיע לידו אחר המכירה – יוצא. 30) רבינו לשיטתו (למעלה פי"ח ה"א) שהנכסים הבאים ללווה אחר ההלוואה לא נשתעבדו, אם לא הותנה בפירוש. 31) שוויה של השדה לפני שהשביחה, היינו 150. 32) בהתאם לשיטת רבינו שנתבארה למעלה (פ"כ ה"ד) בדין חלוקה (ראה שם). 33) הלוקח שנעשה בעל־חוב של

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ראובן, אחר ששמעון ולוי טרפו השדה שקנה מראובן. מלשונו של רבינו כאן יש ללמוד, שלא קיבל דעתם של חכמים גדולים, שמנכים את כל ההוצאה מן השבח ונותנים ללוקח, ואת מותר השבח מחלקים ביניהם, שהרי לפי שיטה זו אין חולקים את כל השלש מאות, וזה כדעת הש"ך שהבאנו למעלה (הערה יב). ולגירסת המגיד־משנה שם, שרבינו קיבל דעתם – מוכרחים אנו לקבל פירושו הדחוק כאן, שהשדה שוה עכשיו שלוש מאות, אחר ניכוי ההוצאה שהשקיע יהודה. 34) שם, היינו שבתחילה מחלקים שלשתם 75 בשוה, ונוטל כל אחד 25 ונסתלק שמעון שגבה כבר כל חובו, וחוזרים לוי ויהודה ומחלקים ביניהם את 75 הנותרים, ונוטל זה 37 וחצי, וזה 37 וחצי. 35) ממאה וחמישים של הקרן אינו נוטל כלום, אלא גובה כל הקרן מן המוכר, ומשתתף רק בשתי חלוקות האחרונות, היינו מחלוקה ראשונה נוטל 25, ומהשניה נוטל 37 וחצי – ביחד 62 וחצי; ולוי קיבל נוסף על כך עוד 75 מחלוקה ראשונה, ויצא לו סכום של 137 וחצי כמו שמסכם רבינו בסמוך.

ב. כָּל הַפֵּרוֹת[36] שֶׁאָכַל הַלּוֹקֵחַ - אֵינָן נִטְרָפִין מִמֶּנּוּ. אֲבָל הַפֵּרוֹת הַמְחֻבָּרִין לַקַּרְקַע[37], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן צְרִיכִין לַקַּרְקַע, כַּעֲנָבִים שֶׁהִגִּיעוּ לְהִבָּצֵר - הֲרֵי בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה מֵהֶן כְּמוֹ שֶׁגּוֹבֶה מִן הַשֶּׁבַח.

36) בבא־מציעא יד: אמר שמואל, בעל־חוב גובה את השבח. ולמדו מדבריו: שבח אין (כן), פירי לא. ומבאר הרי"ף בהלכותיו שם, שהכוונה לפירות שאכל הלוקח או שנתלשו, אבל המחוברים לקרקע – גובה. 37) נראה, שרבינו למד זה מלשונו של הרי"ף, שכתב שם: "אבל פירי דאיתנהו האידנא מיחברי בארעא, גבי להו בעל־חוב (פירות שהם עכשיו מחוברים בקרקע – בעל־חוב גובה אותם)", ואינו מחלק בין צריכים לקרקע ובין אינם צריכים. [רבה המבוכה בדין פירות שאינם צריכים לקרקע. בהלכות טוען ונטען פ"ה ה"ד פסק רבינו, שאם אינם צריכים לקרקע דינם כמטלטלין, וכן פסק גם בהל' מכירה פ"א הי"ז לענין קנין ולענין אונאה. במגיד־משנה כאן ובהלכות מכירה פ"א הי"ז, ובלחם־משנה פ"ב מהל' שכירות ה"ד נדחקו ליישב את הסתירות הללו. אולם רבינו עצמו בפירושו לשבועות מב: מבאר שיטתו, וביאורו מסלק את כל הסתירות והקושיות. במשנה שם חולקים רבי מאיר וחכמים בדין שומר שקיבל פירות מחוברים לשמירה, ומודה במקצת התביעה. רבי מאיר אומר: דינם כמטלטלין ומחויב שבועה, וחכמים אומרים שהם כקרקע ואין נשבעים על הקרקעות. ובגמרא שם מג. פירשו שמחלוקתם בענבים העומדים ליבצר. וכתב שם רבינו: "מחלוקת חכמים ורבי מאיר היא בענבים העומדים להיבצר (שאינם צריכים לקרקע – המפרש) והלכה כחכמים, אבל כשימסרם לו בתורת שמירה ולענין מקח וממכר ודיני ההונאה (גירסת הש"ך חו"מ סי' צה ס"ק ט) והודייה במקצת כשהיה עיקר התביעה שלא בתורת שמירה, העיקר המכוון אליו שהם במטלטלין, שכל העומד ליבצר כבצור דמי, ושמור זה הלשון". וביאר הש"ך שם שהמלה "אבל" מתפרשת כאן כמו: במה דברים אמורים (אבל זה נאמר רק), ואומר רבינו, שלא אמרו שהם כקרקע אלא כשנמסרו הפירות בתורת שמירה, אבל בענינים אחרים שמנה שם, וביניהם גם הודאה במקצת במלוה – דינם כבצורות (כנראה כוונתו שגם חכמים מודים בזה). והש"ך ממשיך ומבאר, שדבריו הם לפי שיטת רבו רבי יהוסף הלוי, הובאה ב'טור' שם שמנמק את ההבדל בין שמירה ובין דין אונאה ושבועה וכיוצא בהן, ואומר: "כאן גבי שומר לאו כבצורות דמיין, כיון דלשמירה הן כשהן מחוברין לקרקע וכו' דהא לאו למיתלשינהו מסרינהו ניהליה (שהרי לא כדי לתלשם מסרם לידו, אלא לשמרם כמו שהם)". ומחדש הש"ך (שם בסי' קטו ס"ק יח), שבעל־חוב הבא לטרוף את השדה עם הפירות – יש לדונו כשומר, שהרי אינו בא לתלוש את הפירות אלא ליטלם כמו שהם, ויכול לומר ללוקח: אין זה ענינך מה אעשה עם הפירות אחר שיגיעו לידי, עכשיו אינני תולש אותם. ובהתאם לשיטה זו פסק רבינו כאן, שאפילו אינם צריכים לקרקע – דינם כקרקע. ובמכירה וכן באונאה, פסק שדינם כמטלטלין. על פירושו הנפלא הזה של הש"ך עלינו להוסיף עוד, שבהל' טוען ונטען שם התכוון רבינו להודאה במקצת במלוה ולוה, ולא בשומר]. והרמב"ן חולק על רבינו, ודעתו שאם אינם צריכים כלל לקרקע – הרי הם כמטלטלין, ולא אמרו "לאו כבצורות דמיין" אלא כשהקרקע תוסיף להשביחם קצת. וכן מפרש הרמב"ן גם דעת רש"י. ורבינו זרחיה הלוי והרשב"א מרחיקים לכת וסוברים, שאפילו הצריכים לקרקע אין בעל־חוב גובה אותם בחובו אלא נוטלם ומשלם דמיהם ללוקח (מגיד־משנה).

ג. מַתָּנָה[38] שֶׁשָּׁבְחָה מֵחֲמַת הוֹצָאָה - אֵין בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה מִשִּׁבְחָהּ כְּלוּם, אֶלָּא רוֹאִין כַּמָּה הָיְתָה שָׁוָה בִּשְׁעַת מַתָּנָה וְגוֹבֶה. וְאִם שָׁבְחָה מֵאֵלֶיהָ - בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה אֶת כֻּלָּהּ[39]. וְאִם קִבֵּל הַנּוֹתֵן אַחֲרָיוּת הַמַּתָּנָה - הֲרֵי בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה מִמֶּנָּה אֶת הַשֶּׁבַח כְּדֶרֶךְ שֶׁגּוֹבִין מִן הַלָּקוֹחוֹת[40]. וְלָמָּה יִטְרֹף בַּעַל חוֹב חֲצִי הַשֶּׁבַח מִן הַלּוֹקֵחַ[41] וְלֹא יִטְרֹף מִמְּקַבֵּל מַתָּנָה כְּלוּם? מִפְּנֵי[42] שֶׁהַמּוֹכֵר כּוֹתֵב לַלּוֹקֵחַ בִּשְׁטַר מְכִירָה: שֶׁאֲנִי מְחַיֵּב לְךָ בַּקֶּרֶן וּבְעָמָל שֶׁהַעֲמַל וּבַשֶּׁבַח שֶׁהַשְּׁבִיחַ, וְעָלַי אַחֲרָיוּת הַכֹּל; וְרָצָה הַלּוֹקֵחַ וְקִבֵּל דָּבָר זֶה[43], שֶׁהֲרֵי הַלּוֹקֵחַ יָרַד עַל תְּנַאי זֶה, שֶׁאִם יִלָּקַח מִמֶּנּוּ הַשֶּׁבַח יַחֲזֹר עַל הַמּוֹכֵר. וַאֲפִלּוּ לֹא כָּתַב[44] - כְּבָר נוֹדָע שֶׁזֶּה דִּין הַמּוֹכֵר עִם הַלּוֹקֵחַ[45]. אֲבָל הַמַּתָּנָה, שֶׁאֵין שָׁם תְּנַאי זֶה - אֵינוֹ גּוֹבֶה מִשֶּׁבַח שֶׁהִשְׁבִּיחָהּ בְּהוֹצָאָתוֹ כְּלוּם.

38) ב"מ טו. 39) בגמרא שם, אמר רבא סתם שאין בעל־חוב גובה את השבח ממתנה, וכתב הרי"ף שם: "ומסתברא דהאי שבחא דלא גבי ממתנה – שבחא דאתי מחמת הוצאה הוא, אבל שבחא דאתי ממילא טריף (מתקבל על הדעת שהשבח שאינו גובה ממתנה – שבח הבא מחמת הוצאה הוא, אבל שבח הבא מאליו – טורף)". ורבינו קיבל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סברתו. והראב"ד בהשגותיו כאן מסכים לדבריו. 40) שנתבאר למעלה בהלכה א, שגובה חצי השבח אחר ניכוי ההוצאה. 41) כששבחה מחמת הוצאה. 42) נימוק זה נתבאר בגמרא, שם. 43) שבעל־חוב יקח גם השבח. 44) את התנאי הזה בשטר. 45) וכל דבר שבממון שנתקבל כמנהג קבוע – מחייב את שני הצדדים, אפילו כשלא התנו כן בפירוש. למעלה בהלכה א ביאר רבינו, למה אינו גובה את כל השבח.

ד. וְכֵן יְתוֹמִים[46] שֶׁהִשְׁבִּיחוּ הַנְּכָסִים - אֵין בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה מִן הַשֶּׁבַח כְּלוּם. אֲבָל אִם שָׁבְחוּ נְכָסִים מֵאֵלֵּיהֶן - גּוֹבֶה אֶת הַשֶּׁבַח כֻּלּוֹ.

46) רבינו מדמה יתומים למקבל מתנה, מפני שאין להם על מי לחזור ולגבות מה שנטל, וגם לא קיבלו תנאי שכזה. ובהגהות מיימוניות כאן אות ה כתב, שרבינו למד זה מגמרא ב"מ קי. שאלו שם: יתומים אומרים: אנו השבחנו, ובעל־חוב אומר: אביכם השביח, על מי להביא ראיה? יוצא מזה, שאין גובים משבח שהשביחו יתומים. וה'תוספות' ב"מ שם ד"ה בעל חוב, ובבכורות נב. ד"ה והאמר, כתבו שבעל־חוב גובה השבח מן היתומים, מפני שהם "כרעי דאבוהון" (ירך אביהם) וחובותיו של האב עוברים אליהם, ודחו את הראיה שהבאנו בשם הגהות מיימוניות. [במגיד־משנה כתב, שדעת הרי"ף כרבינו, ולא גילה מקומו. ראה לחם־משנה כאן, וש"ך חו"מ סי' קטו ס"ק לא].

ה. בַּעַל חוֹב שֶׁטָּרַף בְּחוֹבוֹ מִיַּד הַלּוֹקֵחַ מַה שֶּׁרָאוּי לוֹ מִן הַקֶּרֶן וַחֲצִי הַשֶּׁבַח - רוֹאִין הַנִּשְׁאָר מִן הַקַּרְקַע: אִם יֵשׁ בּוֹ תְּעָלָה[47] לַלּוֹקֵחַ[48], כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁאַר לוֹ בְּשָׂדֶה בֵּית תִּשְׁעָה קַבִּין[49], וּבְגִנָּה בֵּית חֲצִי קַב[50] - יִשְׁתַּתְּפוּ בָּהּ שְׁנֵיהֶם[51]; וְאִם לֹא נִשְׁאַר לוֹ דָּבָר שֶׁאִלּוּ יֵחָלֵק יִהְיֶה שֵׁם כֻּלּוֹ עָלָיו[52] - נוֹתֵן לוֹ בַּעַל חוֹב אֶת דָּמָיו[53].

47) תועלת. 48) חלק השדה שנשאר ביד הלוקח, ראוי לעיבוד להוציא פירות. 49) אפשר לזרוע בה תשעה קבים תבואה, שהם סאה וחצי. [הקב הוא ארבעה לוגים, והלוג שש ביצים בינוניות]. 50) חלקת קרקע קטנה כזו, מספיקה לגינה. 51) כלומר, ויחלוקו את השדה, ואין האחד מהם יכול לכוף את השני למכור לו את חלקו או לקנות ממנו. 52) משנה בבבא־בתרא יא: "זה הכלל, כל שאילו יחלק ושמו עליו – חולקין". פירוש, אם שנים שותפים בדבר אחד, וכשיחלקו את הדבר לשני חלקים, יקרא כל חלק כשם הדבר השלם – אז יכול כל שותף לדרוש חלוקה ממש. ומלמדנו רבינו, שקרקע קטן מבית תשעה קבים – אינו נקרא שדה. וגינה פחותה מבית חצי קב – אינה נקראת גינה. ולמד זה ממשנה הנ"ל. 53) מקור דין זה ברי"ף ב"מ טו: ושם נאמר: שקיל ליה לדמיה מבעל־חוב (לוקח דמיו מבעל־חוב). משמע שרצונו של הלוקח קובע, רצה לוקח קרקע, רצה לוקח כסף. וכן מבואר ב'טור' חו"מ סי' קטו. אולם רבינו שינה הלשון, וכתב: "נותן לו בעל־חוב את דמיו", ומשמע לכאורה שכופה את הלוקח לקבל מעות. וב'שולחן ערוך' שם ס"ב מביא דברי רבינו כלשונו כאן, והרמ"א מוסיף "אם ירצה הלוקח". ונראה שאינו חולק אלא מבאר, ומתקבל על הדעת שגם דברי רבינו יתבארו כך.

ו. הָיְתָה הַשָּׂדֶה[54] אַפּוֹתִיקִי[55] - בַּעַל חוֹב נוֹטֵל אֶת כֻּלָּהּ[56], וְרוֹאִין חֲצִי הַשֶּׁבַח הַנִּשְׁאָר לַלּוֹקֵחַ[57]: אִם הָיָה חֲצִי הַשֶּׁבַח יָתֵר עַל הַהוֹצָאָה - נוֹטֵל הַהוֹצָאָה[58] מִבַּעַל חוֹב[59], שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ בַּעַל חוֹב: שָׂדִי הִיא שֶׁהִשְׁבִּיחָהּ[60], וְהַנִּשְׁאָר לוֹ[61] מִן הַשֶּׁבַח[62] נוֹטֵל מִן הַמּוֹכֵר; וְאִם הָיָה חֲצִי הַשֶּׁבַח פָּחוֹת מִן הַהוֹצָאָה - אֵין לוֹ מִן הַטּוֹרֵף אֶלָּא דְּמֵי חֲצִי הַשֶּׁבַח[63], וְחוֹזֵר וְגוֹבֶה מִן הַמּוֹכֵר חֲצִי הַשֶּׁבַח שֶׁנִּטְרַף בִּלְבָד[64].

54) ב"מ טו. 55) כגון שאמר לוה למלוה: לא יהא לך פרעון אלא משדה זו (ראה למעלה פי"ח ה"ג). 56) עם השבח, שהרי היא כקנויה לו. והמדובר כשהשדה לפני שהשביחה אינה שוה יותר מהחוב. 57) המגיע ללוקח, כפי שנתבאר למעלה בתחילת ה"א. 58) על כל ההוצאה. משמע שבעל־חוב נוטל חצי השבח הראשון בלי ניכוי חלק ההוצאה, ובזה יפה כוח אפותיקי מכוח שעבוד רגיל. 59) ולא את חצי השבח. 60) ודינך כיורד לתוך שדה חבירו והשביחה – שמחזיר לו ההוצאה בלבד. 61) ללוקח. 62) מכל השבח, אחר ניכוי ההוצאה שנטל מבעל־חוב. 63) מאותו נימוק. 64) כלומר, החצי שלא החזיר לו בעל־חוב. ובכן קיבל כל השבח. [תמיהות רבות מצאו ראשונים ואחרונים בהלכה זו, ובראשם הראב"ד בהשגותיו, ולא עלה בידם ליישבה. ומעניין שהראב"ד נמנע כאן להשתמש בסגנון השגה חריף, אלא משער שטעות־סופר כאן. ונראה שבהסתמך על השערתו – השמיט מרן ב'שולחן ערוך' את ההלכה הזו].

ז. בַּעַל חוֹב[65] שֶׁבָּא לִטְרֹף מִן הַיְתוֹמִין, יְתוֹמִים אוֹמְרִים: אָנוּ הִשְׁבַּחְנוּ[66], וּבַעַל חוֹב אוֹמֵר: שֶׁמָּא אֲבִיכֶם הִשְׁבִּיחַ[67] - עַל הַיְתוֹמִים לְהָבִיא רְאָיָה[68]. הֵבִיאוּ רְאָיָה שֶׁהֵם הִשְׁבִּיחוּ - שָׁמִין לָהֶן אֶת הַשֶּׁבַח וְאֶת הַהוֹצָאָה, וְנוֹטְלִין הַפָּחוֹת שֶׁבִּשְׁנֵיהֶן[69], וּמַעֲלֶה אוֹתָן בְּדָמִים[70]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[71] בְּשֶׁעָשָׂה שָׂדֶה זוֹ אַפּוֹתִיקִי; אֲבָל אִם לֹא עָשָׂה אַפּוֹתִיקִי, אִם רָצוּ הַיְתוֹמִין לְסַלֵּק בַּעַל חוֹב בְּדָמִים - מְסַלְּקִין אוֹתוֹ, וְאִם רָצוּ - נוֹטְלִין מִן הַקַּרְקַע שִׁעוּר שֶׁבַח שֶׁלָּהֶן[72].

65) ב"מ קי: 66) השקענו הוצאות והשביחה. 67) בגמרא שם אמרו: "אומר אביכם השביח", וכן כתב גם הרי"ף שם. כנראה מסברת עצמו אמר רבינו שאפילו בטוען טענת 'שמא' מחויבים היורשים להביא ראיה שהם השביחו. 68) ואם לא הביאו ראיה, גובה המלוה את השבח. וטעמו של דבר אמרו שם בשם רבי יוחנן: שדה המשועבדת ועומדת לגוביינא, הרי היא לענין זה כאילו נכנסה כבר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לרשות המלוה, ואין להוציאה מידו בלי הוכחה ברורה. לקמן יבואר, שזה נאמר בשדה אפותיקי, אבל כשלא עשאה אפותיקי – הרי היא בחזקת היתומים, ולכן על בעל־חוב להביא ראיה. 69) כשההוצאה יתירה על השבח, מובן מאליו שאינם נוטלים יותר מהשבח, וכשהשבח יתר על ההוצאה – יכול בעל־חוב לטעון: השבחתם שדה שלי ואני נוטל את השבח, ומחזיר את ההוצאה שגרמה לשבח. 70) משלם ליתומים דמים, ואינם יכולים לדרוש חלק השדה כשיעור הכסף המגיע להם. 71) נמשך גם לדין הבאת ראיה (כן משמע מלשונו של המגיד־משנה). וכן דעת הרמב"ן והרשב"א, מפני ששעבוד גרידא אינו מוציא את השדה מחזקת היתומים. 72) כלומר, כל השבח, כמבואר למעלה בה"ד, שבעל־חוב אינו גובה כלום מהשבח שהשביחו יתומים בהוצאותיהם. [במגיד־משנה מבאר, שלדעת רבינו לא אמרו נוטלים הפחות שבשניהם אלא כשהחוב הוא כנגד השדה ושבחה, אבל כשאינו גדול מן הקרן אין בעל־חוב נוטל בשבח כלום, אפילו מן שדה אפותיקי, בניגוד לשיטת הרי"ף ורב האי גאון, שגם במקרה זה נוטלים הפחות שבשניהם מפני שהוא טוען: שדה שלי השבחתם. ולשיטתם, יפה כוחו של המלוה בהשביחו יתומים מהשביח הלוה עצמו. ומובן, שאז יטענו יתומים: אבינו השביח, ואין לך יותר מערך החוב, והוא יטעון: אתם השבחתם (ראה 'בית יוסף' חו"מ סי' קטו שהשיג על המגיד־משנה)].

~ יום רביעי כ"ב טבת ~

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים[1]

1) מבאר סדר גביית החוב ודיני אדרכתא ודיני טירפא ודיני שומא.

א. סֵדֶר גְּבִיַּת הַחוֹב כָּךְ הוּא: כְּשֶׁיָּבִיא הַמַּלְוֶה שְׁטָרוֹ לְבֵית דִּין וְיִתְקַיֵּם[2] - אוֹמְרִים לַלּוֶה: שַׁלֵּם. וְאֵין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו[3] תְּחִלָּה עַד שֶׁיִּתְבָּעֶנּוּ[4]. וְאִם טָעָה הַדַּיָּן וְהוֹרִיד הַמַּלְוֶה לִנְכְסֵי לוֶה קֹדֶם שֶׁיִּתְבָּעֶנּוּ - מְסַלְּקִין אוֹתוֹ[5]. אָמַר הַלּוֶה[6]: הֲרֵינִי מְשַׁלֵּם, קַבְּעוּ לִי זְמַן כְּדֵי שֶׁאֶלְוֶה מֵאַחֵר אוֹ אֲמַשְׁכֵּן[7] אוֹ אֶמְכֹּר וְאָבִיא הַמָּעוֹת - קוֹבְעִין לוֹ זְמַן שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן מַשְׁכּוֹן[8]; שֶׁאִלּוּ הָיוּ שָׁם מִטַּלְטְלִים - מִיָּד הָיוּ בֵּית דִּין גּוֹבִין מֵהֶם[9]. וְאִם רָצָה הַמַּלְוֶה לְהַחֲרִים עַל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָעוֹת אוֹ מִטַּלְטְלִין וּמַפְלִיג אוֹתוֹ בִּדְבָרִים - הֲרֵי זֶה מַחֲרִים[10]. וְאֵין מְחַיְּבִין הַלּוֶה לְהָבִיא עֶרֶב עַד שֶׁיִּתֵּן. שָׁלְמוּ הַשְּׁלֹשִׁים וְלֹא הֵבִיא - בֵּית דִּין כּוֹתְבִין אַדְרַכְתָּא[11]. וְכֵן אִם אָמַר בַּתְּחִלָּה כְּשֶׁתְּבָעוּ: אֵינִי מְשַׁלֵּם - כּוֹתְבִין אַדְרַכְתָּא עַל נְכָסָיו מִיָּד[12], וְאֵין קוֹבְעִין לוֹ זְמַן. וְכֵן אִם אֵין שָׁם אֶלָּא מִלְוָה עַל פֶּה[13] אוֹ שֶׁהוֹדָה[14] - כּוֹתְבִין אַדְרַכְתָּא עַל נִכְסֵי בְּנֵי חוֹרִין[15] שֶׁיֵּשׁ לוֹ.

~ נקודות משיחות קודש ~

"סֵדֶר גְּבִיַּת הַחוֹב כָּךְ הוּא".

"אין יורדין לנכסיו תחילה עד שיתבענו, ואם טעה הדיין... מסלקין אותו"

ידועה דרשת חז"ל על הפסוק "מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל" מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות". ומפורש בגמרא בבא־בתרא "מאי דכתיב מלוה ה' חונן דל, אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו כביכול, "עבד לוה לאיש מלוה". ובשו"ע אדמו"ר הזקן כתב שזה עיקר באמונה "בשגם אנו מאמינים בני מאמינים שהצדקה אינה אלא הלוואה לקב"ה כדכתיב מלוה ה' חונן דל, וגמולו ישלם לו בכפליים בעולם הזה.

וסדר גביית החוב כך הוא: שצריך שיתבענו תחילה, שלאחרי כל הכוונות שבגלות, צריכים ישראל לתבוע את ביטול הגלות בפשטות, ובלשון הכתוב "עד מתי אלקים יחרף צר" "אשר חרפו עקבות משיחך".

ואין צורך להאריך ולבאר גודל ההכרח, שהרי זהו עניין הנוגע לכל אחד ואחד מישראל ונוגע גם לקב"ה בעצמו שהרי "שכינתא בגלותא" וגאולת השכינה תלויה בגאולתם של ישראל, שנאמר "ושב ה' אלקיך את שבותך" ופירש רש"י, שהיה לו לכתוב והשיב, אלא כיון שהשכינה שרויה עם ישראל בצרת גלותם וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו".

הדבר היחיד שמעכב עדיין את הגאולה הוא, שכל בני ישראל יבקשו וידרשו ויתבעו מהקב"ה להביא את הגאולה האמיתית והשלימה.

(על פי "יין מלכות" ספר משפטים סימן יב
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

2) בית דין יאשר חתימת העדים. 3) בית דין אינו יורד לנכסי הלווה – בין לקרקע ובין למטלטלין – כדי להגבות מהם פירעון החוב. 4) שהמלוה יבוא לבית הדין ויבקש הגבייה. 5) מרחיקים את המלוה מאותם הנכסים. בבבא בתרא קעד. מסופר מעשה שהיה וסילקו רב חנין. ונימקו שם: שנכסי הלווה דינם כערב ואין גובים מן הערב תחילה (לפני שתבע את הלווה עצמו). 6) מקור הדינים שבהלכה זו בתשובות הרי"ף (מגיד משנה). 7) קרקע שלי. 8) מטלטלין. 9) לגביית קרקע נותנים זמן, שהרי הגבייה על ידי בית דין טעונה הכרזה ושומא וזה יימשך גם כן זמן מסויים, אבל מטלטלין שמים לו מייד. 10) חרם סתם מבלי להזכיר את שם הלווה. חרם זה הוא תקנת הגאונים ולא נזכר בגמרא. 11) בית דין כותבים ייפוי כוח למלוה לתפוס שדותיו של הלווה. בעל התרומות שער ג מפרש ש"אדרכתא" הוא מלשון "דורך", שנותנים רשות למלוה להיות דורך ושליט על נכסי הלווה. ורש"י פירש: רשות לרדוף ולהשיג מלשון המקרא (שופטים כ. מג): הדריכוהו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(בית יוסף חושן־משפט סי', צח). והרמ"א שם סעיף ה אומר, שמדריכים את המלוה שיגבה חובו מנכסי הלווה. נוסח האדרכתא – לקמן הלכה ו. 12) בבא קמא קיב: 13) בעדים. 14) הלווה בנכונותה של התביעה. 15) שלא נמכרו ולא נשתעבדו לאחרים. נתבאר כבר שמלוה על פה אין גובים מנכסים משועבדים.

ב. טָעַן[16] וְאָמַר: שְׁטָר זֶה שֶׁנִּתְקַיֵּם בִּפְנֵיכֶם מְזֻיָּף הוּא, אֲנִי אָבִיא רְאָיָה וַאֲבַטְּלֶנּוּ, וְהָעֵד בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וְהֵם פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי[17]: אִם נִרְאֶה לַדַּיָּנִין שֶׁיֵּשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - קוֹבְעִין לוֹ זְמַן[18] לְהָבִיא עֵדָיו; וְאִם נִרְאֶה לָהֶם שֶׁאֵינוֹ בָּא אֶלָּא בַּעֲלִילוֹת דְּבָרִים וּבִטְעָנוֹת שֶׁל דֹּפִי - אוֹמְרִים לוֹ: שַׁלֵּם, וְאַחַר כָּךְ אִם יֵשׁ לוֹ רְאָיָה יַחֲזֹר[19]. וְאִם הָיָה הַמַּלְוֶה אַלֶּם[20], וְשֶׁמָּא אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ מִיָּדוֹ - מַנִּיחִין עַל יְדֵי שָׁלִישׁ[21].

16) מימרא של רבא שם. 17) רבא אמר סתם: טען הלווה אביא עדים שהשטר מזוייף ולא התנה שצריך להודיע שמות העדים ומקומם. נראה שרבינו למד זה מהפיסקא הראשונה של מאמר רבא: "מקיימין את השטר וכו' ואפילו עומד וצווח". פירוש, אפילו הנתבע טוען שהשטר מזוייף אין שומעים לו. ורבא ממשיך ואומר, שאם טען תנו לי זמן שאברר בעדים שהשטר מזוייף – נותנים לו, והרי גם ברישא המדובר כשאומר שיוכיח הזיוף, שאם לא כן הדבר פשוט, שאין כל ערך לצווחה שלו במקום עדי קיום. ולפיכך פירש רבינו את הטענה "מייתינא סהדי (אביא עדים") כשפירש שמותם ומקומם. 18) לפי ראות עיני הדיינים. ובטור חושן משפט סימן צח כתב, שנותנים לו זמן שלושים יום. 19) יחזיר לו המלוה מעותיו. 20) אדם תקיף. 21) ונותנים לו זמן שלושים יום (רמ"א שם סעיף ד). וכל זה כשנראה לדיינים שאין ממש בדבריו, אבל כשנראה להם שיש בהם ממש – נותנים לו זמן תשעים יום (בית יוסף שם בשם בעל התרומות שער ג). [בבעל התרומות (ויניציאה תקסט) שער ג חלק ז אות ד כתוב, שבמלוה גבר אלים דוחים כתיבת אדרכתא עד שנים עשר חודש כפי מעשה של רבינא בבבא קמא שם. אמנם הסגנון לא ברור כל כך ואפשר שהכוונה לעניין הודעה ללווה (ראה לקמן הלכה ד והלכה ה)].

ג. קָבְעוּ[22] לוֹ זְמַן לְהָבִיא רְאָיָה וּלְבַטֵּל הַשְּׁטָר[23], וְהִגִּיעַ הַזְּמַן וְלֹא בָּא - מַמְתִּינִין לוֹ שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי[24]. לֹא בָּא - כּוֹתְבִין עָלָיו פִּתְיֹחָא[25] וּמְשַׁמְּתִין[26] אוֹתוֹ, וּמַמְתִּינִין לוֹ וְהוּא בְּנִדּוּיוֹ תִּשְׁעִים יוֹם[27]: שְׁלֹשִׁים רִאשׁוֹנִים - שֶׁמָּא טוֹרֵחַ לִלְוּוֹת; אֶמְצָעִים - שֶׁמָּא הוּא טוֹרֵחַ לִמְכֹּר[28]; אַחֲרוֹנִים - שֶׁמָּא הַלּוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ טוֹרֵחַ לְהָבִיא מָעוֹת. שָׁלְמוּ תִּשְׁעִים יוֹם וְלֹא בָּא - בֵּית דִּין כּוֹתְבִין לוֹ אַדְרַכְתָּא עַל נְכָסָיו, וּמַתִּירִין לוֹ נִדּוּיוֹ.

22) בבא קמא שם. 23) המדובר כשיש ממש בדבריו ובעל החוב אינו אדם תקיף. 24) בתי דין יושבים ביום שני וחמישי בשבוע. ממתינים ללווה שלוש ישיבות שמא יבוא וישלם. 25) שם. רש"י מפרש: שטר שמתא (נידוי). ונראה שגם רבינו התכוון לכך (ראה פרק כ"ה מהלכות סנהדרין הלכה ה). 26) נידוי ושמתא היינו הך ודיניהם מבוארים בהלכות תלמוד תורה פרק ז. 27) גמרא שם. 28) כשלא מצא ללוות הוא מחפש קונה לקרקעותיו.

ד. אֵין כּוֹתְבִין[29] אַדְרַכְתָּא עַד שֶׁשּׁוֹלְחִין וּמוֹדִיעִין לוֹ. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה קָרוֹב לְבֵית דִּין מַהֲלַךְ שְׁנֵי יָמִים[30] אוֹ פָּחוֹת; יָתֵר עַל זֶה[31] - אֵין צְרִיכִין לְהוֹדִיעוֹ[32]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה כָּל הַתִּשְׁעִים יוֹם נִשְׁמָט[33] וְאוֹמֵר: עַתָּה אָבִיא רְאָיָה וַאֲבַטֵּל הַשְּׁטָר; אֲבָל אָמַר: אֵינִי בָּא לְבֵית דִּין - מִיָּד כּוֹתְבִין אַדְרַכְתָּא עַל נְכָסָיו, בֵּין עַל הַקַּרְקָעוֹת בֵּין עַל הַמִּטַּלְטְלִין[34]. וְכֵן אִם הָיָה הַשְּׁטָר עַל הַפִּקָּדוֹן[35] - אֵין מַמְתִּינִין לוֹ תִּשְׁעִים יוֹם, אֶלָּא כּוֹתְבִין אַדְרַכְתָּא עַל נְכָסָיו מִיָּד[36].

29) שם. 30) בגמרא מפרש, כדי שהשליח יספיק ללכת ולהודיע ללווה, שבית דין החליט לכתוב אדרכתא ויוכל לבוא לישיבה הקרובה של בית הדין ויסדר טענותיו, אם יש לו מה לטעון או ישלם. 31) כשהלווה נמצא במקום רחוק יותר ממהלך שני ימים. 32) מכיוון שהמתינו לו כבר תשעים יום ולא בא. [בגמרא שם אמרו, שרבינא עשה מעשה במלוה גבר אלים, שקשה להוציא מידו והאריך זמן ההודעה עד שנים עשר חודש. ופליאה היא, שרבינו השמיט לגמרי דין גבר אלים לעניין הודעה]. 33) משתמט ודוחה מיום ליום ואינו מתנגד בגלוי לצו בית הדין. 34) ראה הלכה ה. 35) נתבע להחזיר דבר שהופקד אצלו. 36) הלוואה ניתנה להוצאה ואפשר שאין ללווה מעות לשלם, ולפיכך נותנים לו זמן לטרוח ולמצוא כסף בהלוואה או על ידי מכירת נכסים. אבל פיקדון, ניתן לשמירה ואסור לנפקד להשתמש בו, ועליו להחזירו מייד כשהמפקיד בא ותובע. ואם הוא טוען: אינני זוכר היכן הנחתי פקדונך דינו כפושע וחייב לשלם מייד, כמבואר בהלכות שאלה ופיקדון פרק ד הלכה ז.

ה. זֶה שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁאִם לֹא בָּא בְּסוֹף הַתִּשְׁעִים כּוֹתְבִין אַדְרַכְתָּא - עַל הַקַּרְקָעוֹת; אֲבָל עַל הַמִּטַּלְטְלִין[37], אֲפִלּוּ אַחַר תִּשְׁעִים יוֹם, כָּל זְמַן שֶׁהוּא אוֹמֵר: עַתָּה אָבִיא רְאָיָה וַאֲבַטֵּל הַשְּׁטָר[38] - אֵין מוֹרִידִין הַמַּלְוֶה לַמִּטַּלְטְלִין, שֶׁמָּא יֹאכַל אוֹתָם, וְיָבִיא זֶה רְאָיָה וִיבַטֵּל הַשְּׁטָר, וְלֹא יִמְצָא מַה יִּטֹּל. וַאֲפִלּוּ הָיָה לַמַּלְוֶה קַרְקַע[39], שֶׁמָּא תַּכְסִיף[40] אוֹ תִּשְׁתַּדֵּף[41].

37) בבא קמא שם. 38) ואינו מתחצף לסרב לפקודת בית הדין. 39) ויוכל לגבות ממנה. 40) תכחש ולא תוציא פירות. 41) תתייבש ברוח מדבר עז (מלשון המקרא – בראשית מא, ו – ושדופות קדים). בהלכה הקודמת באומר איני בא לבית דין אמרנו שכותבים אדרכתא גם על מטלטלין ואין חוששים שמא יאכלם המלוה, משום שאין עושים תקנה לטובת סרבנים מתחצפים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ו. כֵּיצַד כּוֹתְבִין הָאַדְרַכְתָּא? אִם לִנְכָסִים בְּנֵי חוֹרִין הוֹרִידוּהוּ - אוֹמְרִים[42]: אִישׁ פְּלוֹנִי נִתְחַיֵּב לִפְלוֹנִי בַּדִּין כָּךְ וְכָךְ, וְלֹא נָתַן לוֹ מֵעַצְמוֹ, וְכָתְבוּ לוֹ אַדְרַכְתָּא זוֹ עַל שָׂדֶה פְּלוֹנִית שֶׁלּוֹ. וְאַחַר כָּךְ שָׁמִין לוֹ שְׁלִשָׁה[43] מֵאוֹתָהּ שָׂדֶה כְּנֶגֶד חוֹבוֹ[44]. וּמַכְרִיזִין עָלֶיהָ[45] כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאוּ[46], עַד שֶׁיִּסְּקוּ הַמּוֹסִיפִין. וּמוֹרִידִין אוֹתוֹ בְּחוֹבוֹ לַחֵלֶק שֶׁשָּׁמוּ אוֹתוֹ[47]. וְקוֹרְעִין שְׁטַר הַחוֹב[48], אִם הָיָה שָׁם שְׁטָר. וְאִם לֹא הָיוּ לוֹ נְכָסִים בְּנֵי חוֹרִין - כּוֹתְבִין הָאַדְרַכְתָּא כָּךְ: אִישׁ פְּלוֹנִי נִתְחַיֵּב לִפְלוֹנִי כָּךְ וְכָךְ בִּשְׁטַר חוֹב שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ, וְלֹא נָתַן לוֹ חוֹבוֹ, וְלֹא מָצָאנוּ לוֹ נְכָסִים בְּנֵי חוֹרִין, וּכְבָר קָרַעְנוּ לַשְּׁטָר[49] שֶׁהָיָה לוֹ עָלָיו, וְנָתַנּוּ לִפְלוֹנִי רְשׁוּת לִדְרֹשׁ וְלַחְקֹר וְלִהְיוֹת יָדוֹ נְטוּיָה עַל כָּל הַנְּכָסִים שֶׁיִּמְצָאוּ לוֹ, וְכָל קַרְקָעוֹת שֶׁמָּכַר מִזְּמַן פְּלוֹנִי[50] וָהָלְאָה יֵשׁ לוֹ לְהִפָּרַע לִגְבוֹת חוֹבוֹ מִן הַכֹּל.

42) כותבים בשטר. 43) בני אדם בקיאים במחירי קרקע. 44) קובעים שטח הקרקע שערכו שווה לסכום החוב. 45) מכריזים ומפרסמים ששדה זו עומדת למכירה, אולי יבואו קונים ויוסיפו על השומא. 46) בהלכה ט יתבאר, שבנכסים משועבדים מכריזים שלושים יום, ומשמיענו רבינו כאן שבנכסים בני חורין אין זמן קצוב אלא הדיינים קובעים בכל מקרה ומקרה מתי פסקו הסיכויים שיבואו קונים חדשים ויוסיפו על המקח. 47) כלומר, אם לא באו קונים במחיר ששמו שלושת הבקיאים – נותנים הדיינים למלוה את החלק ששמו ובזה נפרע כל החוב, ואם נמצאו קונים כפי השומא או למעלה מן השומא מוכרים להם את השדה ומשלמים למלוה את חובו, והיתר – כשהוסיפו על השומא – לבעל השדה (מגיד משנה). 48) בבא בתרא קסט. כדי שלא יפנה המלוה לבית דין אחר ויתבע החוב פעם שנייה. 49) שם. 50) מזמן הכתוב בשטר.

ז. וְאַחַר שֶׁכּוֹתְבִין אַדְרַכְתָּא זוֹ, הוֹלֵךְ הַמַּלְוֶה וּמְחַפֵּשׂ. אִם מָצָא לוֹ נְכָסִים בְּנֵי חוֹרִין - שָׁמִין לוֹ מֵהֶן. מָצָא לוֹ נְכָסִים מְשֻׁעְבָּדִין מֵאַחַר זְמַן שְׁטָרוֹ - טוֹרֵף מֵהֶן[51]. וְקוֹרְעִין שְׁטַר הָאַדְרַכְתָּא[52], וְכוֹתְבִין לוֹ שְׁטַר הַטִּרְפָּא.

51) המונח "טורף" מגדיר גביית קרקע מייד הלוקח מן הלווה (ראה מגיד משנה). 52) שם. מאותו הנימוק שאמרנו בקריעת השטר.

ח. כֵּיצַד כּוֹתְבִין? אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי זָכָה בַּדִּין לִטְרֹף בַּחוֹב שֶׁפְּלוֹנִי חַיָּב לוֹ, שֶׁהוּא כָּךְ וְכָךְ, מִשָּׂדֶה פְּלוֹנִית שֶׁלָּקַח פְּלוֹנִי בְּכָךְ וְכָךְ מִזְּמַן פְּלוֹנִי. וּכְבָר קָרַעְנוּ הָאַדְרַכְתָּא[53] שֶׁהָיְתָה בְּיָדוֹ, וְהִרְשִׁינוּהוּ לִטְרֹף מִזֶּה בְּכָךְ וְכָךְ.

53) בספרים שבידינו (בבא בתרא קסט.) גירסא אחרת ולפיה טירפא קודמת לאדרכתא.

ט. וְאַחַר שֶׁכּוֹתְבִין הַטִּרְפָּא לִטְרֹף, מוֹרִידִין שְׁלִשָׁה בְּקִיאִין לְאוֹתָהּ שָׂדֶה, וְשָׁמִין לוֹ מִמֶּנָּה[54] כְּשֶׁעוּר חוֹבוֹ כְּפִי מַה שֶּׁרָאוּי לוֹ מִן הַקֶּרֶן וַחֲצִי הַשֶּׁבַח, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[55]. וּמַכְרִיזִין עָלֶיהָ שְׁלֹשִׁים יוֹם[56], כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּכְרִיזִין עַל נִכְסֵי יְתוֹמִים.

54) כפי שנתבאר בהלכה ו בדין בני חורין. 55) למעלה פרק כ"א הלכה א. 56) בערכין כא: שנינו: "שום היתומים שלושים יום", פירוש, כשבית דין עומדים להגבות לבעל חוב נכסי יתומים צריך להכריז עליהם שלושים יום רצופים בבוקר ובערב, בשעה שבני אדם יוצאים למלאכתם ובשעה שהם חוזרים. וסובר רבינו שהוא הדין בנכסים משועבדים, אבל בנכסים בני חורין והלווה בחיים אין קצבה לזמן ההכרזה, והדיינים קובעים זמן כפי ראות עיניהם, כמבואר למעלה הלכה ו. [ובבית יוסף חושן משפט סימן קג כתב בשם בעל התרומות שער ג שגם בבני חורין מכריזים שלושים יום].

י. וְאַחַר כָּךְ מַשְׁבִּיעִין אֶת הַלֹּוֶה שֶׁאֵין לוֹ כְּלוּם[57], כְּתַקָּנַת הַגְּאוֹנִים, אִם הָיָה הַלֹּוֶה עִמָּנוּ בַּמְּדִינָה. וּמַשְׁבִּיעִין אֶת הַטּוֹרֵף[58] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[59] שֶׁלֹּא נִפְרַע חוֹב זֶה, וְלֹא מְחָלוֹ, וְלֹא מְכָרוֹ לְאַחֵר[60]. וְאַחַר כָּךְ מוֹרִידִין אוֹתוֹ[61] לְנִכְסֵי הַלּוֹקֵחַ בַּשּׁוּמָא שֶׁלּוֹ[62], וְכוֹתְבִין הוֹרָדָה.

57) שאם יש לו נכסים – בין קרקע ובין מטלטלין – אין גובים מלקוחות. 58) משנה כתובות פז. 59) של מצוה, כדין כל הנשבעים ונוטלים. 60) שבועה זו היא תקנת חכמי המשנה הקדמונים. 61) אם לא נמצאו קונים במחיר גבוה משומת הבקיאים, ואם ישנם כאלה אין כופים את המלוה לקבל חלק מהקרקע לפי המחיר הגבוה אלא מוכרים את הקרקע ומשלמים לו חובו, והיתר לבעל הקרקע. 62) כפי מה ששמו הבקיאים בשבילו.

יא. וְכֵיצַד כּוֹתְבִין[63]? אַחַר שֶׁשַּׁמְנוּ לִפְלוֹנִי בַּשּׁוּמָא שֶׁהָיְתָה בְּיָדוֹ[64], וְהִכְרַזְנוּ שְׁלֹשִׁים יוֹם כָּרָאוּי, וְהִשְׁבַּעְנוּ אֶת זֶה הַטּוֹרֵף וְאֶת בַּעַל חוֹב, הוֹרַדְנוּהוּ לְשָׂדֶה פְּלוֹנִית לִהְיוֹת מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ כְּדֶרֶךְ שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ אָדָם בְּקִנְיָנוֹ.

63) שטר ההורדה. 64) נראה שהכוונה לשטר שומא שנתנו לו הדיינים, אולם רבינו לא כתב כלל שכותבים שטר שומא, והמגיד משנה מסופק אם כותבים בכלל שטר שומא בפני עצמו, או כוללים עניין השומא בשטר ההורדה. בטור חושן משפט סימן קג מביא נוסח מפורט של שטר הורדה וממנו יוצא שלא כתבו שטר שומא לפני כן.

יב. וּמֵאֵימָתַי[65] אוֹכֵל הַטּוֹרֵף פֵּרוֹת שָׂדֶה זוֹ? מִשֶּׁיִּסְּקוּ יְמֵי הַהַכְרָזָה[66].

65) בבא מציעא לה: 66) כרבא שם, משום שרבא הוא אחרון, והלכה כאחרונים (מגיד משנה. ומדבריו יוצא,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שהלכה כבתראי אפילו בתלמיד נגד הרב. שהרי רבא חולק בזה על רבה רבו).

יג. כָּל אַדְרַכְתָּא[67] שֶׁאֵין כָּתוּב בָּהּ: קְרַעְנוּהוּ לִשְׁטַר הַהַלְוָאָה - אֵינָהּ אַדְרַכְתָּא[68]. וְכָל טִרְפָּא שֶׁאֵין כָּתוּב בָּהּ: קְרַעְנוּהוּ לָאַדְרַכְתָּא - אֵינָהּ טִרְפָּא. וְכָל שׁוּמָא[69] דְּלָא כָּתוּב בָּהּ: קְרַעְנוּהוּ לַטִּרְפָּא - אֵינָהּ שׁוּמָא.

67) בבא בתרא קסט. 68) שאם לא קרעו את השטר יוכל המלוה ללכת לבית דין אחר ולגבות פעם שנייה. 69) ראה למעלה הלכה י"א. מובן, שלדעת האומרים שאין כותבים שטר שומא בפני עצמו אלא כוללים את השומא בשטר ההורדה – הכוונה כאן לשטר הורדה.

יד. שְׁלֹשָׁה[70] שֶׁיָּרְדוּ לָשׁוּם, אֶחָד אוֹמֵר בְּמָנֶה[71] וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים בְּמָאתַיִם, אוֹ אֶחָד אוֹמֵר בְּמָאתַיִם וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים בְּמָנֶה - בָּטֵל יָחִיד בְּמִעוּטוֹ[72]. אֶחָד אוֹמֵר בְּמָנֶה, וְאֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁמוֹנִים, וְאֶחָד אוֹמֵר בְּמֵאָה וְעֶשְׂרִים - נִדּוֹן בְּמֵאָה[73]. אֶחָד אוֹמֵר בְּמֵאָה, וְאֶחָד אוֹמֵר תִּשְׁעִים, וְאֶחָד אוֹמֵר מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים - נִדּוֹן בְּמֵאָה וַעֲשָׂרָה[74]. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ שָׁמִין בֵּינֵיהֶן.

70) בבא בתרא קז. 71) השדה שווה מאה דינרים. 72) מקבלים שומת השניים. 73) ההפרש שבין 80 ל־ 120 הוא 40 ובכן מוסיפים 20 על השמונים וגורעים 20 מה־120 ויוצא לך ממוצע של מאה. פסק כתנא קמא שם. 74) כפי החשבון בבבא הקודמת.

טו. בֵּית דִּין שֶׁשָּׁמוּ לְטוֹרֵף בְּנִכְסֵי לוֹקֵחַ, וְטָעוּ בְּכָל שֶׁהוּא - מִכְרָן בָּטֵל[75]; שֶׁהֲרֵי הֵן כְּשְׁלִיחַ לַטּוֹרֵף וְלַלּוֹקֵחַ, וְיֵשׁ לָהֶן רְשׁוּת לְתַקֵּן אֲבָל לֹא לְעַוֵּת[76], כְּשְׁלִיחַ[77]. וְכָל הַמּוֹרִים כָּזֶה הוֹרוּ.

75) תשובת הרי"ף הובאה במגיד משנה כאן. ואין זה דומה לשום היתומים שאמרנו (למעלה פרק י"ב הלכה י"א) שבפחות משתות מכרם קיים, משום שיתומים חייבים לשלם חוב אביהם ואומרים להם, אם אינכם רוצים בשומא היה עליכם להשתדל ולפרוע במזומנים ולפיכך הדיינים עושים על דעת עצמם ואינם שלוחים של היתומים. וכן הדין גם כשגובים מהלווה עצמו, אבל על הלוקח אין להטיל טירחא לפריעת החוב ולכן רואים את הדיינים כשלוחים בלבד ולא כמטילים מרותם כממונים. 76) לקלקל. 77) כדין שליח שאינו פועל בתוקף כוח דיינות שנתבאר בהלכות מכירה פרק י"ג הלכה ט שאם טעה בכל שהוא מכרו בטל (על פי מגיד משנה וכסף משנה. וגם הסמ"ע סימן קג סעיף קטן ו קיבל פירושם. ובטורי זהב שם מפרש, שלא אמרו מכרם קיים אלא ביתומים בלבד, משום שהם בפיקוחו של בית דין ולכן יד הדיינים כיד היתומים עצמם, אבל בבעל חוב – בין כשהוא גובה מבני חורין בין ממשועבדים – הדיינים כשלוחים).

טז. בֵּית דִּין[78] שֶׁשָּׁמוּ לְבַעַל חוֹב, בֵּין בְּנִכְסֵי לוֹוֶה בֵּין בְּמִשֶּׁעְבְּדִין שֶׁבְּיַד הַלּוֹקֵחַ, וּלְאַחַר זְמַן הִשִּׂיגָה יָדוֹ שֶׁל לוֹוֶה אוֹ שֶׁל נִטְרָף אוֹ שֶׁל יוֹרְשֵׁיהֶן, וְהֵבִיאוּ לְבַעַל חוֹב אֶת מְעוֹתָיו - מְסַלְּקִין אוֹתוֹ[79] מֵאוֹתָהּ קַרְקַע[80]; שֶׁהַשּׁוּמָא חוֹזֶרֶת לַבְּעָלִים לְעוֹלָם, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב.

78) בבא מציעא לה. 79) שם: "הילכתא שומא הדרא (חוזרת) לעולם". בגמרא המדובר בגובה מן הלווה עצמו ורבינו למד ממעשה "תרי אפדני" בכתובות צא: שהוא הדין בטורף מלוקח. [הטור חושן משפט סימן קג כותב שהרא"ש חולק בטורף מלוקח ופסק שבלוקח לא שייך ועשית הישר והטוב, משום שידע שהשדה משועבדת ואף על פי כן קנאה ונכנס בשעבוד המלוה וסמך על זה, שאם יטרפו ממנו יחזיר לו המוכר את מעותיו – והרי קיבלן]. 80) קרקע דווקא, אבל שומת מטלטלין אינה חוזרת (נימוקי יוסף בבא מציעא שם בשם הר"ן והרמב"ן והרשב"א). [בכסף משנה בשם הר"ן מדייק מלשון "מסלקים", שבעל החוב אינו צריך לכתוב שטר מכר ללוקח כשהוא מחזיר לו את הקרקע. והרמב"ן חולק ומצריך שטר מכר].

יז. קַרְקַע[81] שֶׁשָּׁמוּ אוֹתָהּ לְבַעַל חוֹב, וְאַחַר כָּךְ שָׁמוּהָ בֵּית דִּין לְבַעַל חוֹב שֶׁל זֶה הַמַּלְוֶה[82] - הֲרֵי זוֹ חוֹזֶרֶת; לֹא יְהֵא כֹּחוֹ גָּדוֹל מִכֹּחַ בַּעַל חוֹב הָרִאשׁוֹן. מִכְרָהּ בַּעַל חוֹב אוֹ נְתָנָהּ בְּמַתָּנָה, אוֹ שֶׁשָּׁמָהּ לְבַעַל חוֹב מִדַּעְתּוֹ[83], אוֹ שֶׁמֵּת וְהוֹרִישָׁהּ - אֵינָהּ חוֹזֶרֶת[84]. שָׁמוּ קַרְקַע[85] לְאִשָּׁה[86] וְנִשֵּׂאת[87], אוֹ שֶׁשָּׁמוּ מִמֶּנָּה[88] וְנִשֵּׂאת - בַּעַל בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ כְּלוֹקֵחַ הוּא[89], וְלֹא מַחֲזִירִין[90] וְלֹא מַחֲזִירִין לוֹ[91].

81) בבא מציעא שם. 82) כגון, ראובן שלווה משמעון ושמעון לווה מלוי והגבו בית דין שדה ראובן לשמעון ואחר כך הגבו בית דין אותה שדה ללוי שהוא בעל חוב של שמעון. 83) הלווה עצמו מסר את השדה למלוה לפירעון החוב מרצונו הטוב, בלי כפייה מצד בית דין. 84) שם אמרו: מכרה, נתנה והורישה – לדברי הכל אינה חוזרת. ונימקו, משום שהם לקרקע עצמה ירדו ולא כמלוה שיורד לקרקע לשם קבלת מעותיו, ונחלקו רב אחא ורבינא בשמאה מדעתו אם זה נידון כמכר או כפירעון הלוואה. ופסק הרי"ף שם שאינה חוזרת, לקולא לטובת המחזיק בקרקע, ורבינו קיבל דעתו. [דעת הרא"ש הובאה בטור שם, שהמדובר כשהורישה בחייו, אבל בירושה לאחר מיתה – חוזרת שהבן עומד במקום אביו ומוטלות עליו כל התחייבויותיו, וגם לא שייך כאן הנימוק, שירד לקרקע ולא למעות, שהרי הירושה באה לידו ממילא. ורבינו כתב בפירוש "מת והורישה"]. 85) שם. 86) פנוייה, שהלוותה מעותיה. 87) אחר שנכנסה הקרקע לרשותה ועברו נכסיה לרשות בעלה. [רש"י שם מפרש שהמדובר בנכסי מלוג (נכסים שלא שמאה לבעלה בנידונייתה כנכסי צאן ברזל) שהם קנויים לו על פי התנאים המבוארים בהלכות אישות פרק ט"ז שיאכל פירותיהם והגוף יישאר רכושה, ומתה האשה, וירש גם גוף נכסיה. ונראה שגם רבינו סובר שהמדובר בנכסי מלוג ומתה האשה, שהרי נכסי צאן ברזל הם כקנויים לו ממש בחיי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

האשה ואין אנו צריכים כלל להנימוק "בעל בנכסי אשתו כלוקח הוא", שהוא מתקנת אושא (ראה גמרא שם)]. 88) לפירעון חוב שהיו לאחרים עליה. 89) שם אמרו, שהסנהדרין שנתכנסו באושא אחר שגלו מירושלים ומיבנה התקינו, שהבעל שירש נכסי מלוג של אשתו דינו כלוקח את הנכסים ממנה ואם מכרתם לאחרים לפני שמתה – הוא מוציא מידם כלוקח ראשון. 90) את הקרקע שגבתה כבעלת חוב. 91) אם בעל חוב גבה שדה שלה אין בעלה יכול לפדות השדה מייד בעל החוב. בדין אינו מחזיר אין אנו צריכים להנימוק שבעל כלוקח, שהרי לפי דעת רבינו אפילו הוא כיורש גם כן אינו מחזיר, כמבואר בבבא הקודמת, ובא רק לנמק למה אין מחזירים לו אף על פי שמחזירים ליורש כמבואר בהלכה טז (וכן כתבו התוספות שם דיבור המתחיל לוקח. ראה בית יוסף שם ובבדק הבית שלו).

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) מבאר דין שטרי חוב המוקדמים או מאוחרים, ודין שטרי מקח וממכר מאוחרים, ודין מי שבא ואמר אבד שטר חובי, ושאין כותבים שני שטרות על שדה אחת, ודין אבד שטר המכר, ודין מי שאינו יודע לכתוב ולקרוא אם מותר לחתום על שטר, ודין מי שנמחק שטר חובו, ודין שטר חוב שנקרע, ודין מבקש להחליף שטר חוב של מאה וליתן לו שני שטרות בני חמישים או להיפך, ודין הוציא שטר חוב במאה ואמר קרעוהו וכתבו לי שטר אחר בחמישים.

א. שְׁטָרֵי חוֹב[2] הַמֻּקְדָּמִים[3] - פְּסוּלִין[4]; שֶׁהֲרֵי טוֹרֵף בָּהֶן לָקוּחוֹת שֶׁלֹּא כַּדִּין. וּלְפִיכָךְ קָנְסוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים, וְלֹא יִגְבֶּה בִּשְׁטָר מֻקְדָּם אֶלָּא מִבְּנֵי חוֹרִין[5], גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִטְרֹף בּוֹ מִזְּמַן רִאשׁוֹן שֶׁהִקְדִּימוֹ[6].

2) משנה שביעית פ"ח, ה. 3) הזמן הכתוב בהם הוא מוקדם מזמן ההלוואה, כגון לוה בתשרי וכתוב בו ניסן של אשתקד. 4) אין גובים בהם מן הלקוחות כלל, אפילו מיום ההלוואה. 5) פסק כרי"ף ב"מ עב. וב'תוספות' שם ד"ה שטר, כתבו שהשטר פסול לגמרי – ודינו כמלוה על־פה, שהלווה יכול לטעון פרעתי. 6) בבבא־מציעא עב. שאלו למה אין גובים מלקוחות שקנו אחר זמן ההלוואה? ומבאר רבי יוחנן: "גזירה שמא יגבה מזמן ראשון". בגמרא שם משמע, שגזירה וקנס שני דברים הם, וגזירה זו נאמרה לפי דעת חכמים, שאין קונסים היתר מפני האיסור. ותמוה קצת, שרבינו משתמש כאן במושג קנס, שנאמר שם לפי דעת רבי מאיר. [רבינו בפירושו לשביעית שם מפרש "המוקדמים", כגון שלוה ראובן משמעון ממון, וכתב לו שטר ופרע את החוב וקיבל שובר והשאיר את השטר ביד שמעון, ואחר זמן לוה שנית משמעון, ואמר לו יהיה השטר הפרוע בידך לצורך החוב החדש. ולמה נכנס רבינו לפירוש מסובך כזה, ולא פירש כפשוטו? מבאר בלחם־משנה מפני שקשה היה לו, הלא העדים שחתמו על שטר שזמנו מוקדם הם פסולים לעדות, וכאילו אין כאן שטר כלל (כן הקשו הר"ש משנץ שם, והרמב"ן והרשב"א, ראה מגיד־משנה), ולפיכך פירש באופן שהעדים אינם אשמים כלל. והר"ש שם מתרץ שהמדובר כשהעדים נאנסו אונס נפשות להקדים הזמן. נאמרו עוד כמה ישובים, ואין כאן המקום להאריך].

ב. שְׁטָרֵי חוֹב[7] הַמְּאֻחָרִין[8] - כְּשֵׁרִין[9]; שֶׁהֲרֵי הוֹרֵעַ כֹּחוֹ שֶׁל בַּעַל הַשְּׁטָר, שֶׁאֵינוֹ טוֹרֵף אֶלָּא מִזְּמַן הַשְּׁטָר[10]. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא כָּתְבוּ בּוֹ שֶׁהוּא מְאֻחָר - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר.

7) שם. 8) זמנו מאוחר מזמן ההלוואה. 9) בין שכתבו בשעת ההלוואה וכתבו זמן מאוחר, בין שכתבו השטר אחר ההלוואה (רשב"ם בבא־בתרא קעז:). 10) והמלוה הסכים לקיפוח זה, שהרי קיבל את השטר. [ב'טור' חו"מ סי' מג, כתב: במה דברים אמורים שמאוחרים כשרים, כששעבד למלוה בשטר גם את הנכסים שיקנה מכאן ואילך, אבל אם לא כתב לו כן – פסול, שמא יקנה הלווה שדה אחר היום שלוה, ולפני הזמן הכתוב בשטר, ושדה זו לא נשתעבדה למלוה, וכשיוציא מלוה שטר־חוב זה שזמנו אחר יום קניית שדה זו – יגבה אותה שלא כדין, ולפיכך כשלא כתב בשטר "דאיקני" (הנכסים שאקנה) – השטר פסול, אלא־אם־כן מפורש בשטר שהוא מאוחר. ולמד דין זה ממה ששאלו (בבבא־בתרא קנז:) "ואי סלקא־דעתך דאיקני קנה ומכר לא משתעבד, מאוחרין אמאי כשרין (ואם עולה על דעתך שאפילו אם התנו שהשעבוד יחול גם על הנכסים שיקנה – לא חל עליהם השעבוד, למה מאוחרים כשרים)?" ומכאן שמאוחרים אינם כשרים אלא כששעבד הנכסים שיקנה. ובמגיד־משנה כאן כתב שכך היא גם דעת הר"י מיגש רבו של רבינו, ותמה על רבינו שפסק למעלה פי"ח ה"א, שאם לא התנה בפירוש, "דאיקני" אין בעל חוב טורף השדות שקנה אחר ההלוואה, ולמה סתם כאן וכתב "מאוחרים כשרים", ולא העיר שהמדובר כשכתב בשטר "דאיקני"? וב'קצות החושן' סי' מג ס"ק ד מיישב, שבגמרא שם שאלו אם נאמר שאפילו התנו "דאיקני" אין התנאי מועיל, אבל לפי ההלכה ש"דאיקני" מועיל, מסתבר ששטר מאוחר הוא כאילו התנו שהנכסים שיקנה עד הזמן הכתוב בשטר – ישתעבדו (ראה 'נתיבות' שם, וש"ך חו"מ קיב, א)].

ג. שְׁטָר[11] שֶׁכְּתָבוּהוּ בַּיּוֹם[12], וְנֶחְתַּם בַּלַּיְלָה הַסָּמוּךְ לוֹ - פָּסוּל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מֻקְדָּם[13]. וְאִם הָיוּ עֲסוּקִים בָּעִנְיָן[14] עַד שֶׁנִּכְנַס הַלַּיְלָה וַחֲתָמוּהוּ, אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ מִמֶּנּוּ בַּלַּיְלָה[15] - כָּשֵׁר[16].

11) משנה, גיטין יז. 12) ונכתב בו הזמן הנכון של אותו יום. 13) שהלילה הולך אחר היום הבא, ומפני שהחתימה גומרת – הרי זמנו מוקדם יום אחד. 14) באותו ענין, ומשום כך נתאחרה החתימה. 15) כשעשו קבלת קנין ביום, אינו צריך לומר שהשטר כשר. ואפילו אין עסוקים באותו ענין, שהרי הקנין מוציא את הקול שזה שעבד נכסיו, והמלוה גובה כדין מאותה שעה. וכשעסוקים באותו ענין, יצא הקול משעת כתיבה (רש"י שם). 16) כרבי אלעזר ברבי צדוק, שם יח.

ד. שְׁטָר[17] שֶׁזְּמַנּוֹ כָּתוּב בְּשַׁבָּת אוֹ בַּעֲשָׂרָה בְּתִשְׁרֵי[18] - שְׁטָר מְאֻחָר הוּא וְכָשֵׁר. וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא מֻקְדָּם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הוּא, וּבְאֶחָד בַּשַּׁבָּת אוֹ בְּאַחַד עָשָׂר בְּתִשְׁרֵי נִכְתַּב, אֶלָּא מַעֲמִידִין הַשְּׁטָר עַל חֶזְקָתוֹ[19]; שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ הוּא שֶׁאֵין כּוֹתְבִין בְּשַׁבָּת, וּלְפִיכָךְ אֵחֲרוּהוּ.

17) ברייתא בבא־בתרא קעא. 18) ביום הכיפורים. וברור הדבר, שלא נכתב ביום הכתוב בו, וזמנו מוקדם או מאוחר. 19) כל שטר שעדים חתומים עליו הוא בחזקת כשרות, והבא לפסול אותו צריך להביא ראיה.

ה. כּוֹתְבִין[20] שְׁטָר לְלֹוֶה אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַמַּלְוֶה עִמּוֹ[21], וְאֵין כּוֹתְבִים לְמַלְוֶה עַד שֶׁיִּהְיֶה לוֶה עִמּוֹ[22]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[23] בִּשְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קִנְיָן[24], שֶׁהֲרֵי מִשָּׁעָה שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ נִשְׁתַּעְבְּדוּ נְכָסָיו; אֲבָל שְׁטָר שֶׁאֵין בּוֹ קִנְיָן - אֵין כּוֹתְבִין אֲפִלּוּ לַלֹּוֶה עַד שֶׁיִּהְיֶה מַלְוֶה עִמּוֹ וְיִתֵּן הַשְּׁטָר בְּיַד הַמַּלְוֶה בְּפָנֵינוּ. שֶׁמָּא יִכְתֹּב עַתָּה לִלְווֹת מִמֶּנּוּ בְּנִיסָן, וְלֹא יִלְוֶה מִמֶּנּוּ עַד תִּשְׁרֵי, וְנִמְצָא הַמַּלְוֶה טוֹרֵף בִּשְׁטָר זֶה מִנִּיסָן שֶׁלֹּא כַּדִּין[25], שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְיָדוֹ עַד תִּשְׁרֵי.

20) משנה, שם קסז: 21) עושים קבלת קנין על שעבוד נכסיו למלוה, וכותבים שטר ונותנים אותו ללווה, וכשימסרהו למלוה ישתעבדו לו נכסיו מזמן הקנין. 22) אפילו אם הוא אומר לעדים: חתמו וישאר השטר בידכם עד שיבוא הלווה ויאשר את הכתוב בשטר. והטעם, שאין כותבים דבר שהוא שקר בשעת כתיבתו, וחוששים שמא יש כאן איזה ערמה (מגיד־משנה). 23) שכותבים ללווה שאין מלוה עמו. 24) כתוב בו שקנו מיד הלווה. 25) ששטר שאין בו קנין אינו משעבד נכסים אלא מזמן שהגיע ליד המלוה. פסק כרב אסי בבבא־מציעא יג.

ו. עֵדִים[26] שֶׁקָּנוּ מִיַּד הַלֹּוֶה אוֹ הַמּוֹכֵר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[27], וְנִתְאַחֲרָה כְּתִיבַת הַשְּׁטָר זְמַן מְרֻבֶּה: אִם יָדְעוּ יוֹם שֶׁקָּנוּ מִמֶּנּוּ בּוֹ - כּוֹתְבִין בַּשְּׁטָר זְמַן הַקִּנְיָן וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ זְמַן חֲתִימָתָן, וְאֵין צְרִיכִין לוֹמַר[28]: וְנִתְאַחֲרָה כְּתִיבַת יָדֵנוּ עַד יוֹם פְּלוֹנִי[29]; וְאִם לֹא יָדְעוּ יוֹם שֶׁקָּנוּ בּוֹ - כּוֹתְבִין זְמַנּוֹ שֶׁל שְׁטָר מִשְׁעַת כְּתִיבָה. וְכֵן[30] מִי שֶׁנִּמְסְרָה לָהֶן הָעֵדוּת בִּמְדִינָה אַחַת, וְכָתְבוּ הָעֵדִים בִּמְדִינָה אַחֶרֶת - אֵין מַזְכִּירִין בַּשְּׁטָר מָקוֹם שֶׁנִּמְסְרָה בּוֹ הָעֵדוּת, אֶלָּא מָקוֹם שֶׁכָּתְבוּ בּוֹ חֲתִימַת יָדָן.

26) שם קעב. מסופר, שרבא בר רב שילא נתן הוראה כזו לכותבי שטרות. 27) כגון שטרי מתנה. 28) לכתוב בשטר. 29) ואין מקום לחשוש שמא יטרוף שלא כדין, משום שהשעבוד חל מיום הקנין, כמבואר למעלה. בגמרא שם אמרו: "שטרי אקנייתא". ומפרש רבינו חננאל: כל שטר שיש בו קנין. ורבינו קיבל שיטתו, וכן גם דעת הרשב"א (מגיד־משנה). וברשב"ם, שם מפרש שהמדובר בשטרי מכר ומתנה ולא בשטרי הלוואה, משום שאין לגבות המשועבדים לפני זמן ההלוואה, ויש לחשוש שיגבה שלא כדין. ורבינו לשיטתו, שטורף משעת הקנין. 30) הוראת רב לסופר שלו (שם). וכתב הרשב"א (מובא במגיד־משנה כאן, וב"טור" חו"מ סי' מג) שיש לנסח את השטר באופן שהכתוב בו לא יהא נראה כשקר (בלשון התלמוד: מיחזי כשיקרא). ובכן כשכותבים יום הקנין, מנסחים כך: קנינו מפלוני ביום פלוני, וכתבנו וחתמנו ביום פלוני. וכשאינם זוכרים יום הקנין וכותבים יום הכתיבה, מנסחים: קנינו מפלוני, וכתבנו וחתמנו ביום פלוני, ונתננו לפלוני. ובדומה לזה מנסחים את המקום.

ז. שִׁטְרֵי מֶקָח וּמִמְכָּר[31] שֶׁלֹּא נִכְתְּבוּ בִּזְמַנָּן, אֲפִלּוּ הַמְאֻחָרִין - פְּסוּלִין; שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר לִטְרֹף בָּהֶן שֶׁלֹּא כַּדִּין. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁחָזַר הַמּוֹכֵר וְקָנָה הַשָּׂדֶה מִיַּד הַלּוֹקֵחַ קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ זְמַן הַשְּׁטָר הַמְאֻחָר, וְיוֹצִיא הַלָּה[32] הַשְּׁטָר הַמְאֻחָר וְיֹאמַר: חָזַרְתִּי וּלְקַחְתִּיהָ פַּעַם שְׁנִיָּה מִמְּךָ, וְנִמְצָא טוֹרֵף שֶׁלֹּא כַּדִּין[33]. וְלָמָּה[34] לֹא נָחֹשׁ כֵּן לִשְׁטַר חוֹב הַמְאֻחָר, שֶׁמָּא יִפְרָעֶנּוּ קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ זְמַנּוֹ[35] וְיִכְתֹּב שׁוֹבֵר[36], וַיַּחֲזֹר וְיוֹצִיא הַשְּׁטָר הַמְאֻחָר[37] וְיִטְרֹף בּוֹ שֶׁלֹּא כַּדִּין? לְפִי שֶׁכָּל הַכּוֹתֵב שְׁטָר מְאֻחָר - תַּקָּנָתוֹ שֶׁיִּכְתֹּב הַשּׁוֹבֵר סְתָם[38], שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיֵּצֵא הַשְּׁטָר יִשְׁבֹּר אוֹתוֹ זֶה הַשּׁוֹבֵר; וְאִם לֹא עָשָׂה כֵּן וְכָתַב הַשּׁוֹבֵר בִּזְמַן הַפִּרְעוֹן[39] - הוּא הִפְסִיד עַל עַצְמוֹ[40].

31) מימרא של רב המנונא, שם קעא. 32) הלוקח. 33) רב המנונא עצמו מנמק כך: מסתבר, שחששו שמא יטרוף מלוקח שקנה אותה שדה אחר הזמן שכתוב בשטר המאוחר. [נתבאר כבר כמה פעמים, שהמונח "טורף" משמעותו – מוציא מיד הלקוחות]. אבל בשביל הפסדו של המוכר לא היו פוסלים כל השטרות המאוחרים, שהרי היה לו להזהר ולדרוש החזרת שטר המכר המאוחר. 34) שאלה זו וההסבר שלמטה – נאמרו בגמרא שם. 35) הזמן הכתוב בשטר. 36) יטעון שאבד השטר, ויכתוב ללווה שטר פרעון. 37) שזמנו מאוחר לזמנו של השובר. 38) בלי זמן. 39) כלומר, שרשום בו יום הפרעון הנכון. 40) ואין לפסול כל השטרות המאוחרים מפני רשלנותו של זה. לא נתבאר למה אין חוששים להפסדם של הלקוחות, שהמלוה יגבה מהם שלא כדין? ואולי חשש רחוק הוא, שהלווה יתרשל שלוש פעמים, א. יסכים לשטר מאוחר; ב. יפרע לפני זמן ההלוואה הכתוב בשטר; ג. יסכים לקבל שובר שיש בו זמן, ולא עשו חכמים תקנה לדבר שהוא רחוק מהמציאות. [הרמב"ן (מובא במגיד־משנה כאן) שואל למה לא עשו תקנה דומה בשטרי מקח וממכר, היינו במקרה שיחזור המוכר ויקנה השדה מיד הלוקח לפני זמנו של שטר המכר הראשון, לא יכתבו זמן בשטר המכר השני? ותירץ, שאם לא יהיה זמן בשטר, יפסיד את הזכות לגבות ממשועבדים כשיטרפו בעלי־חוב של הלוקח את השדה, ועוד שמא ימכור הלוקח או יתן את השדה שנית, ויוציא זה את שטרו שיש בו זמן ויטעון שקנה את השדה לפני שחזר המוכר הראשון וקנאה, ויזכה בדין].

ח. מִי שֶׁמָּכַר[41] שָׂדֵהוּ בְּאֹנֶס וּמָסַר מוֹדָעָא[42], אוֹ שֶׁקְּדַם וּמָכַר אוֹ נָתַן לְאַחֵר קֹדֶם שֶׁיִּמְכֹּר לָאֹנֶס - הֲרֵי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַמְּעוֹת שֶׁל אַנָּס אֵצֶל הַמּוֹכֵר כְּמִלְוָה עַל פֶּה, וְאֵינוֹ טוֹרֵף בִּשְׁטַר מֶכֶר שֶׁבִּידוֹ כְּלוּם[43]; מִפְּנֵי שֶׁאֵין דִּין שְׁטָר זֶה שֶׁיִּכָּתֵב, וְלֹא נִכְתַּב אֶלָּא מִפְּנֵי הָאַנָּס. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

41) מימרא של רבא, בבא־מציעא עב: 42) הודיע לשני עדים לפני המכירה, שאינו מוכר מרצונו הטוב אלא נאנס למכור (דיני מודעה נתבארו בפ"י מהלכות מכירה, ראה שם). 43) אפילו לגבי בני חורין אין לו כח של שטר, ויכול המוכר לטעון: פרעתי.

ט. אֶפְשָׁר לְטוֹרֵף[44] שֶׁיִּטְרֹף בְּלֹא שְׁטָר, אֶלָּא בְּעֵדוּת עַל פֶּה. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֵדוּת שֶׁזּוֹ גְּזוּלָה מֵאָבִיו - הֲרֵי יֵשׁ לוֹ לְהוֹצִיא[45] בְּעֵדִים אֵלּוּ, וְאֵין כָּאן שְׁטָר. וְכֵן אִם הֵעִידוּ לוֹ שֶׁנִּגְמַר הַדִּין לְאָבִיו לִטְרֹף מִנִּכְסֵי פְּלוֹנִי בְּכָךְ וְכָךְ מִזְּמַן פְּלוֹנִי, וּמֵת אָבִיו וַעֲדַיִן לֹא טָרַף - הֲרֵי הַבֵּן טוֹרֵף בְּעֵדוּת זוֹ.

44) ב"ב קסט. 45) מיד הלוקח מן הגזלן.

י. לְפִיכָךְ[46] אֵין כּוֹתְבִין שְׁנֵי שִׁטְרֵי מֶכֶר עַל שָׂדֶה אַחַת, שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה הַלּוֹקֵחַ קְנוּנְיָא עִם בַּעַל חוֹב[47] וְיִטְרֹף שֶׁלֹּא כַּדִּין. כֵּיצַד? יָבוֹא זֶה וְיִטְרֹף שָׂדֶה זוֹ בְּעֵדוּת שֶׁהֵעִידוּ לוֹ מֵחֲמַת אָבִיו, וַיַּחֲזֹר הַלּוֹקֵחַ וְיִטְרֹף בִּשְׁטַר הַמֶּכֶר שֶׁבִּידוֹ מִן הַלָּקוֹחוֹת שֶׁלָּקְחוּ אַחֲרָיו[48], וְיִקְרַע[49] שְׁטַר הַמֶּכֶר שֶׁבִּידוֹ, וַיַּחֲזֹר בִּקְנוּנְיָא וְיַעֲמֹד[50] בַּשָּׂדֶה שֶׁנִּטְרְפָה מִמֶּנּוּ, וְיָבוֹא הוּא[51] שֶׁטָּרְפָהּ בְּעַצְמָהּ וְיִטְרֹף אוֹתָהּ פַּעַם אַחֶרֶת בְּעֵדוּת עֵדָיו[52], וְיוֹצִיא הַלָּה שְׁטַר הַמֶּכֶר הַשֵּׁנִי וְיִטְרֹף בּוֹ לָקוֹחוֹת אֲחֵרִים[53] שֶׁלֹּא כַּדִּין. אִם כֵּן, מִי שֶׁנֶּאֱבַד לוֹ שְׁטַר הַמֶּכֶר וְעֵדָיו קַיָּמִין, כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? יִכְתְּבוּ שְׁטָר שֵׁנִי, וְיֹאמְרוּ בּוֹ: שְׁטָר זֶה אֵין גּוֹבִין בּוֹ לֹא מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים וְלֹא מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין, וְלֹא כְּתַבְנוּהוּ אֶלָּא לְהַעֲמִיד שָׂדֶה זוֹ בְּיַד פְּלוֹנִי הַלּוֹקֵחַ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יוֹצִיאָהּ מִיָּדוֹ הַמּוֹכֵר[54] וְלֹא יוֹרְשָׁיו.

46) שם. 47) שהביא עדים שבית־דין נתנו רשות לאביו שמת לטרוף שדה זו שמכרה הלווה, ונתן שני שטרי מכר. 48) מן הלווה. 49) בית־דין קורעים אותו. 50) יחזיק שנית בשדה זו בהסכמתו החשאית של בן בעל החוב שטרפה. 51) בן בעל החוב. 52) על־ידי בית־דין אחר, שאינו יודע שטרפה כבר פעם אחת. 53) שלקחו אחריו מאותו המוכר – הלווה. 54) שיכחיש ויטעון: לא מכרתיה.

יא. בִּשְׁטָרֵי הַחוֹבוֹת[55] אֵינוֹ כֵּן. אַף עַל פִּי שֶׁעֵדָיו קַיָּמִין וְקָנוּ מִיָּדוֹ, וְחָזַר בִּשְׁעָתוֹ וְאָמַר: שְׁטָר שֶׁכְּתַבְתֶּם לִי, עַתָּה אָבַד אוֹ נִשְׂרַף - אֵין כּוֹתְבִין לוֹ שְׁטָר שֵׁנִי, שֶׁמָּא פְּרָעוֹ אוֹ מְחָלוֹ[56]. וַאֲפִלּוּ הָיָה הַחוֹב לִזְמַן[57]. וְאֵינוֹ גּוֹבֶה בְּעֵדִים אֵלּוּ כְּלוּם, אֶלָּא אִם הַלְּוֶה אוֹמֵר: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם[58]; שֶׁזֶּה הֶחְזַק כַּפְּרָן[59] בְּעֵדוּתָן[60], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[61].

55) ברייתא, שם קסח: 56) מחל החוב ללווה, ועכשיו רוצה לחזור בו. 57) אף־על־פי שכתוב בו זמן פרעון וטרם הגיע הזמן, אין אנו סומכים על החזקה "אין אדם פורע תוך זמנו", משום ששטר שנאבד נתערער תקפו. ועוד, יש לחשוש שמא יגבה בשטר החדש ואחר־כך יוציא את השטר הישן בבית־דין אחר ויגבה שנית (מגיד־משנה בשם הרשב"א). 58) שלא לוה ולא כתב שטר. 59) נתברר שהוא שקרן. 60) של עדי השטר. 61) בפ"ו מהל' טוען ונטען, סוף ה"א. רבינו מתכוון ללמדנו, שאם טען אחר־כך: לויתי ופרעתי – אינו נאמן, מפני שהוחזק כפרן.

יב. מִי[62] שֶׁבָּלָה[63] שְׁטַר חוֹבוֹ וַהֲרֵי הוּא הוֹלֵךְ לְהִמָּחֵק[64] - מַעֲמִיד עָלָיו עֵדִים[65], וּבָא לְבֵית דִּין, וְהֵם[66] עוֹשִׂין לוֹ קִיּוּם[67]. אֲבָל עֵדֵי הַשְּׁטָר עַצְמָן אֵין כּוֹתְבִין לוֹ שְׁטָר אַחֵר, אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְחַק בִּפְנֵיהֶם; אֲבָל בָּאִין לְבֵית דִּין, וּבֵית דִּין[68] עוֹשִׂין לוֹ קִיּוּם.

62) משנה, שם קסח. 63) נתקלקל, שלט בו רקבון. 64) במשנה כתוב: "שנמחק", ומפרש רבינו "הולך להמחק", ולפי שעה אפשר עוד לקרוא את הכתוב בו. שאם נמחק ממש, כיצד יתפרש מה שאמרו במשנה: "מעמיד עליו עדים"? [רשב"ם שם מפרש שנמחק לגמרי, אלא שיש עדים היודעים מה היה כתוב בו]. 65) שיקראו את הכתוב בשטר. המדובר הוא, כשאי־אפשר למלוה לבוא עכשיו לבית־דין, כדי לקבל קיום. 66) בית־הדין. 67) מאשרים בכתב את תוכן השטר הראשון. נוסח הקיום – בהלכה הבאה. וקיום זה עושים כשאין עדי השטר לפנינו. 68) ומעידים על הכתוב בשטר ועל חתימתם.

יג. כֵּיצַד מְקַיְּמִין שְׁטָר זֶה? כּוֹתְבִין שְׁטָר אַחֵר וְאוֹמְרִים: אָנוּ בֵּית דִּין פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי, הוֹצִיא פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי שְׁטָר נִמְחָק לְפָנֵינוּ, וּזְמַנּוֹ בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו[69]. וְאִם כָּתְבוּ[70]: וְהֶזְקַקְנוּ לְעֵדוּתָן שֶׁל עֵדִים[71] וְנִמְצֵאת מְכֻוֶּנֶת[72] - גּוֹבֶה בִּשְׁטָר זֶה שֶׁכָּתְבוּ לוֹ, וְאֵין צָרִיךְ קִיּוּם אַחֵר; וְאִם לֹא כָּתְבוּ כֵּן[73] - צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה עַל הָעֵדִים הָרִאשׁוֹנִים[74] עַד שֶׁתִּתְקַיֵּם[75] עֵדוּתָן.

69) מובן מאליו, שכותבים גם שאר הפרטים: שם הלווה, סכום ההלוואה, זמן הפרעון וזמנו של הקיום. 70) ברייתא, שם קסח. 71) עדי השטר עצמם העידו בפנינו על תוכנו, ואישרו חתימתם. 72) לא מצאנו כל שינוי או פגם בעדותם. 73) כלומר, עדי השטר לא הופיעו בפני בית־דין אלא עדים אחרים שקראו את הכתוב בשטר. וחתימות העדים על השטר לא היו מקויימות בבית־הדין. 74) על חתימת עדי השטר. 75) תתקבל (על־פי מגיד־משנה).

יד. שְׁטַר חוֹב[76] שֶׁנִּתְקָרַע[77] - כָּשֵׁר. נִמְחַק אוֹ נִטַּשְׁטֵשׁ, אִם רְשׁוּמוֹ נִכָּר[78] - כָּשֵׁר. נִקְרַע קֶרַע בֵּית

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

דִּין - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[79]. אֵיזֶהוּ קֶרַע בֵּית דִּין? שְׁתֵּי וָעֵרֶב[80].

76) שם. 77) שלא בכוונה. 78) ניכרות האותיות, ואפשר לקרוא. 79) הקרע מעיד עליו שאין לו כל תוקף. 80) לארכו ולרחבו. פסק כאביי שם נגד דעת רב יהודה. [בירושלמי גיטין אמרו: איזה קרע בית־דין? בין כתב לעדים. מפני ששיטה זו מנוגדת לשיטת הגמרא הבבלית – לא הביאה רבינו, וגם הרי"ף שהביא שתי השיטות שבבבלי, השמיט שיטה זו].

טו. מִי שֶׁפָּרַע[81] מִקְצָת חוֹבוֹ: אִם רָצָה[82] - מַחֲלִיף, וְכוֹתְבִין לוֹ בֵּית דִּין שְׁטָר אַחֵר בִּשְׁאָר הַחוֹב מִזְּמַן רִאשׁוֹן, אֲבָל לֹא עֵדֵי הַשְּׁטָר[83]; וְאִם רָצָה - יִכְתֹּב שׁוֹבֵר[84].

81) שם קע: 82) המלוה. 83) כרב הונא אמר רב, שם. 84) שם קעא: נפסקה הלכה שכותבים שובר.

טז. הַבָּא לִפְרֹעַ חוֹבוֹ, וְאָמַר הַמַּלְוֶה: אָבַד לִי הַשְּׁטָר - הֲרֵי זֶה יִכְתֹּב לוֹ שׁוֹבֵר וְיִפְרַע כָּל חוֹבוֹ. וְיֵשׁ לַלָּוֶה לְהַחֲרִים סְתָם עַל מִי שֶׁכּוֹבֵשׁ שְׁטָרוֹ וְטוֹעֵן שֶׁאָבַד. וְאִם טָעַן הַלָּוֶה טַעֲנַת וַדַּאי וְאָמַר: הַשְּׁטָר אֶצְלוֹ, וְעַתָּה הִנִּיחוֹ בְּכִיסוֹ[85] - הוֹרוּ רַבּוֹתַי, שֶׁיִּשָּׁבַע הַמַּלְוֶה הֶסֵּת שֶׁאָבַד הַשְּׁטָר, וְאַחַר כָּךְ יִפְרַע חוֹבוֹ וְיִכְתֹּב שׁוֹבֵר.

85) ודורש שיחזיר לו את השטר, כדי שלא יצטרך לשמור את השובר.

יז. מִי שֶׁהוֹצִיא[86] שְׁטַר חוֹב בְּמָנֶה, וְאָמַר[87]: עֲשׂוּ לִי מִמֶּנּוּ שְׁנַיִם בַּחֲמִשִּׁים חֲמִשִּׁים - אֵין עוֹשִׂין[88]; שֶׁזְّכוּת הִיא לַלָּוֶה[89] לִהְיוֹת הַכֹּל בִּשְׁטָר אֶחָד, שֶׁאִם יִפְרָעֶנּוּ מִקְצָת - נִמְצָא שִׁטָּרוֹ פָּגוּם[90]. וְכֵן[91] אִם הוֹצִיא שְׁנֵי שְׁטָרוֹת בַּחֲמִשִּׁים חֲמִשִּׁים, וְאָמַר: עֲשׂוּ לִי אוֹתָן בְּמֵאָה - אֵין עוֹשִׂין לוֹ, אֶלָּא עוֹשִׂין לוֹ קִיּוּם לְכָל אֶחָד וְאֶחָד; שֶׁזְّכוּת הִיא לַלָּוֶה לִהְיוֹת שְׁנַיִם, שֶׁלֹּא יָכֹף אוֹתוֹ בַּדִּין בְּפַעַם אַחַת לִגְבּוֹת הַכֹּל[92].

86) מימרא של רבא, שם קעב. 87) לבית־דין. 88) שלא מדעת הלווה. 89) ואין להפסיד זכותו שלא בהסכמתו. 90) שטר שנפרע מקצתו – נקרא שטר פגום, ולמדנו למעלה (פי"ד ה"א): הפוגם את שטרו וכו' לא יפרע אלא בשבועה. 91) רבא, שם. 92) אף־על־פי שהמלוה רשאי לתבוע בבת אחת פרעון שני השטרות, קל יהיה ללווה להשתמט ולומר אפרע לך היום שטר אחד והשני לאחר זמן, מה־שאין־כן בשטר אחד. ואם יטעון אני פורע מחצה עכשיו ומחצה לאחר זמן – יטעון המלוה – בצדק – אינני רוצה שיהיה שטרי פגום ואתחייב שבועה.

יח. הוֹצִיא[93] שְׁטַר חוֹב בְּמֵאָה, וְאָמַר: קְרָעוּהוּ וְכִתְבוּ לִי שְׁטָר אַחֵר בַּחֲמִשִּׁים[94] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. שֶׁמָּא פְּרָעוֹ הַכֹּל, וְכָתַב לוֹ שׁוֹבֵר עַל שְׁטָר שֶׁל מֵאָה; וּכְשֶׁיַּחֲזֹר וְיוֹצִיא קִיּוּם זֶה[95] עַל שְׁטַר חֲמִשִּׁים, וְיוֹצִיא הַלָּוֶה הַשּׁוֹבֵר - יֹאמַר לוֹ: זֶה שְׁטָר אַחֵר הוּא[96].

93) מימרא של רב אשי, שם. 94) משום שנפרעתי חמשים. 95) של בית־דין על חמשים. 96) שוברך נוגע לשטר של מאה שפרעת, והשטר שאני מוציא עכשיו נוגע להלוואה אחרת של חמשים.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) מבאר שאין כותבים שטרות אלא מדעת שניהם ומי נותן השכר לסופר ויש שטרות שכותבים שלא מדעת שניהם, ודין מוחזק שמו בעיר שלושים יום ושאין עדים חותמים על השטר אלא כשהם גדולים ויודעים לקרותו וקראוהו וראש בית דין חותם על קיום השטר אף על פי שלא קראו, ודין שניים שהיו בעיר אחת ושמותיהם ושמות אביהם שווים.

א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[2], שֶׁשְּׁטַר חוֹב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קִנְיָן - כּוֹתְבִין אוֹתוֹ לַלָּוֶה אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַמַּלְוֶה עִמּוֹ. וְכֵן כּוֹתְבִין[3] שְׁטָר לְמוֹכֵר[4] אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַלּוֹקֵחַ עִמּוֹ. וְכֵן כּוֹתְבִין שׁוֹבֵר לְמַלְוֶה אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַלָّוֶה עִמּוֹ, וְשׁוֹבֵר לְאִשָּׁה[5] אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בַּעְלָהּ עִמָּהּ, וְגֵט לְאִישׁ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ[6]. אֲבָל אֵין כּוֹתְבִין שִׁטְרֵי אֵרוּסִין וְנִשּׂוּאִין[7], וְשִׁטְרֵי אֲרִיסוּת וְקַבְּלָנוּת[8], וּשְׁטַר בְּרִירַת הַדַּיָּנִין[9] אוֹ שְׁטַר טַעֲנוֹת בַּעֲלֵי דִינִין[10] וְכָל מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין, אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם. וְכָל הַשְּׁטָרוֹת הָאֵלּוּ[11] צְרִיכִין לְהִזָּהֵר בְּתִקּוּנָן[12] כִּשְׁאָר הַשְּׁטָרוֹת[13].

2) בפרק הקודם ה"ה. 3) משנה בבא־בתרא קסז: 4) שטר מכירה. גבי מוכר, לא התנה רבינו שכתוב בו קנין כמו שהתנה בשטר־חוב, ומשמע שכותבים אפילו כשאין בו קנין. ומשיטתו זו יוצא, שרב אסי (בבבא־מציעא יג:) שפירש משנתנו בשטרי הקנאה (שיש בהם קנין) התכוון לשטרי־חוב בלבד. [וב'טור' חו"מ סי' רלח חולק, ופוסק שאין הבדל בין שטרי חוב לשטרי מכר, משום שגם בשטר מכר חוששים, שמא יכתוב שטר בתשרי וימסרנו ללוקח בניסן, ובכסלו ימכור את השדה לאחר, ויבוא זה ויטרוף ממנו את השדה כאילו הוא לוקח ראשון. וכשיש בו קנין באמת נקנתה השדה ללוקח הראשון וכדין יטרוף. וכדבריו כתב גם המחבר ב'שולחן ערוך' שם. ובמגיד־משנה כתב, שכן היא דעת רש"י והרמב"ן והרשב"א. ולא נתברר טעמו של רבינו שחילק בין הלוואה למכר]. 5) שנפרעה כתובתה. בכל שטרות אלה, אין כל חשש לגרימת הפסד למי שהוא, מחוץ לזה שמבקש לכתוב, ואם הוא רוצה בכך אין נימוק להתנגד. 6) משום שאיש מגרש אשתו בעל־כרחה – אין כל צורך להסכמתה. 7) בגמרא ב"ב שם פירשו: "שטרי פסיקתא" פירוש, התחייבויות אבות החתן והכלה להעניק לבניהם כך וכך לנדוניא. 8) שטר שכותב בעל השדה שהוא מוסר שדהו לפלוני שיעבדה, ויקבל חלק מהיבול. כשקבע לו חלק מסוים מהיבול, כגון שליש או

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רביע, הרי זה אריס. ואם שכרו קבוע – כך וכך סאים לשטח מסוים, בין אם היבול יצליח ובין לא – הרי זה קבלן. 9) בעל־דין זה בורר לו דיין וכן השני, וכותבים זאת בשטר. 10) בית־דין כותבים טענותיהם. במשנה, שם – כתוב: "שטרי בירורין". ובגמרא נאמרו שני פירושים: א. ברירת דיינים; ב. שטר הטענות. וקיבל רבינו שניהם. 11) שאין בהם חיוב לשום אדם, כגון שטרי ברירה ושטרי טענה והדומים להם. 12) שיהיו מנוסחים בדיוק קפדני. 13) שטרי הלוואה, מכר וכיוצא בהם.

ב. וּמִי נוֹתֵן[14] שְׁכַר הַסּוֹפֵר? בְּשִׁטְרֵי הַלְוָאָה - הַלּוֶה נוֹתֵן שָׂכָר[15]. וּבְשִׁטְרֵי מֶקַח וּמִמְכָּר - הַלּוֹקֵחַ[16] נוֹתֵן שָׂכָר. וְהָאִשָּׁה נוֹתֶנֶת שְׂכַר הַגֵּט[17]. וְהֶחָתָן נוֹתֵן שְׂכַר שְׁטַר הָאֲרוּסִין אוֹ הַנִּשּׂוּאִין. וְהַמְקַבֵּל וְכֵן הָאָרִיס אוֹ הַשָּׂכִיר נוֹתֵן שְׂכַר הַשְּׁטָר. אֲבָל שְׁטַר בְּרִירַת הַדַּיָּנִין אוֹ טַעֲנוֹת בַּעֲלֵי דִינִין - שְׁנֵיהֶם נוֹתְנִין שָׂכָר.

14) דינים אלה מבוארים במשנה, שם. 15) הכלל הוא: המעוניין ביותר בדבר – הוא משלם שכר הסופר, ומובן שהלווה מעוניין בהלוואה. 16) השמח כשהוא רוכש לו קרקע. 17) שם קסז: שנינו שהבעל נותן שכר הגט, ובגמרא שם נימקו: מפני שכתבה תורה: "וכתב . . . ונתן", אבל אין נוהגים כך אלא האשה נותנת, כדי להימנע מעיגון, כשלא ירצה הבעל לשלם. ב'בית יוסף' אבן־העזר סי' קכ מסתמך על סדר הגט להרא"ש, ואומר – שגם אחר התקנה, על הבעל לשלם שכר כתיבת הגט, ורק כשהוא מסרב תיקנו חכמים שהאשה תשלם, והם מקנים לבעל את דמי התשלום, כדי לקיים "וכתב ונתן", ויש כוח ביד חכמים להפקיע כספה של האשה, משום שהפקר בית־דין – הפקר. וכן פסק ב'שולחן ערוך' שם ס"א.

ג. אֶחָד הַשְּׁטָרוֹת הַנִּכְתָּבִין לְאֶחָד שֶׁלֹּא בִּפְנֵי חֲבֵרוֹ וְאֶחָד הַשְּׁטָרוֹת שֶׁאֵין כּוֹתְבִין אוֹתָן אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם וּשְׁנֵיהֶן עוֹמְדִין, כְּגוֹן שְׁטָר שֶׁכּוֹתְבִין לַמַּלְוֶה[18] אוֹ לַלּוֹקֵחַ[19] - כֻּלָּן צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ הָעֵדִים מַכִּירִין הַשֵּׁמוֹת שֶׁבַּשְּׁטָר[20], שֶׁזֶּה הוּא פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי וְזֶהוּ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי; שֶׁמָּא יָבוֹאוּ שְׁנַיִם וַיַּעֲשׂוּ קְנוּנְיָא, וִישַׁנּוּ שְׁמוֹתֵיהֶן בְּשֵׁמוֹת אֲחֵרִים, וְיוֹדוּ זֶה לָזֶה.

18) כשלווה עמו. 19) כשהמוכר עמו. 20) שמות שניהם. במשנתנו אמרו: "ובלבד שיהא מכירן" גבי גט ושובר. ונימקו בגמרא שם, למה צריכים להכיר שניהם, שמא יכתוב גט על שם אשה זרה שאינה אשתו, ויתנו לה ותגבה כתובתה, וכן בשובר חוששים שמא האשה כותבת את השובר על שם איש אחר שאינו בעלה, ותתן לו השובר ותפסיד אשתו כתובתה, ולפיכך צריך שיכירו את שמות שניהם. [במגיד־משנה מקשה: למה מצריך רבינו גבי שטר־חוב ומכר שיכירו שניהם? הרי אין כל חשש להפסיד למי שהוא, כשמכירים את הלווה ואת המוכר? ואין לומר שחוששים שמא יש שם עוד אדם ששמו כשמו וגם שמות אבותיהם שוים, שהרי שנינו (שם קעב.): שני יוסף בן שמעון הדרים בעיר אחת – אין מוציאים עליהם שטר־חוב (פירוש, אין גובים מהם בשטר־חוב הכתוב על שם זה), ומכל־שכן שאין מוציאים עליהם שטר מכר. ומתוך קושיא זו פסק להלכה שבמכירה והלוואה, כותבים גם כשאינם מכירים את הלוקח ואת המלוה].

ד. כָּל מִי[21] שֶׁהֶחְזַק שְׁמוֹ בָּעִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם[22] - אֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ שֶׁמָּא שֵׁם אַחֵר יֵשׁ לוֹ[23], וְהוּא שְׁנָהוּ כְּדֵי לְרַמּוֹת וְלַעֲשׂוֹת קְנוּנְיָא; שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר כֵּן - אֵין לַדָּבָר סוֹף. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁלֹּא הֶחְזַק שְׁמוֹ בָּעִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם, וּבָא וְאָמַר: כִּתְבוּ עָלַי שְׁטָר שֶׁאֲנִי חַיָּב לִפְלוֹנִי אוֹ לָזֶה כָּךְ וְכָךְ דִּינָרִין - אֵין כּוֹתְבִין לוֹ עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁזֶּה שְׁמוֹ אוֹ יֶחְזַק[24].

21) שם קסז: 22) אדם הבא מעיר אחרת והודיע ששמו כך וכך, וקראו לו בשם זה שלשים יום. 23) אין אדם מחליף שמו זמן רב, פן יוודע הדבר ויתפרסם כרמאי (רש"י שם). 24) ימתין עד שיעברו שלשים יום.

ה. כָּל שְׁטָר[25] שֶׁיֵּצֵא לְפָנֵינוּ וְיִטְעַן הַלּוֶה וְיֹאמַר: אֵינִי חַיָּב כְּלוּם, שֶׁמָּא רַמַּאי אַחֵר הֶעֱלָה שְׁמוֹ כִּשְׁמִי וְהוֹדָה לָזֶה; אוֹ שֶׁאָמַר: לֹא לָזֶה אֲנִי חַיָּב כְּלוּם אֶלָּא לְאַחֵר, וְזֶה רַמַּאי הוּא וְהֶעֱלָה שְׁמוֹ כְּשֵׁם בַּעַל חוֹבִי - מֵאַחַר שֶׁלֹּא הֶחְזַק שָׁם שְׁנַיִם שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶן שָׁוִין, אֵין חוֹשְׁשִׁין לִדְבָרָיו; שֶׁחֲזָקָה הוּא, שֶׁאֵין הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַשְּׁטָר אֶלָּא אִם כֵּן מַכִּירִין אֵלּוּ אִם הַנִּזְכָּרִים בּוֹ[26]. וְכֵן חֲזָקָה שֶׁאֵין חוֹתְמִין עַל הַשְּׁטָר אֶלָּא אִם כֵּן נוֹדַע לָהֶם בְּוַדַּאי שֶׁאֵלּוּ שֶׁהֵעִידוּ עַל עַצְמָן גְּדוֹלִים[27] וּבְנֵי דַעַת. וְאֵין הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַשְּׁטָר אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדְעִים לִקְרוֹת וְלַחְתֹּם[28].

25) שם קלח: 26) שהרי אסור להם לחתום כשאינם מכירים אותם. שם קלח: אמרו: כל שאין כותבים אלא־אם־כן מכירים – אינו צריך ראיה אחרת. 27) שם קנה. "חזקה – אין העדים חותמין על השטר אלא־אם־כן נעשה גדול". 28) ראה ההלכה הבאה.

ו. עֵדִים שֶׁאֵין יוֹדְעִין לַחְתֹּם, וְקָרְעוּ לָהֶן[29] נְיָר חָלָק וְחָתְמוּ עַל הָרִשּׁוּם - מַכִּין אוֹתָן[30] מַכַּת מַרְדּוּת[31], וְהַשְּׁטָר פָּסוּל[32].

29) רשמו את האותיות בסכין, והעדים מלאו את השריטות בדיו. 30) שם, מעשה שבא לפני רב כהנא, והלקה את העדים. 31) הלקאה בעוון עבירה על דברי חכמים נקראת "מכת מרדות". סתם "מלקות" משמעותו הלקאה מן התורה. 32) מפני שלא נעשה כתיקון חכמים [במגיד־משנה מביא דעת הרשב"א שהשטר כשר, מפני שבגמרא שם אמרו כך: "ונגדיה (הלקהו) רב כהנא", ולא הוסיפו: שפסלו את השטר. ועוד, מכיון שבגט אשה התירו לכתחילה לחתום כך, הרי ברור שהחתימה אינה פסולה. ומכאן, שבשאר שטרות על־כל־פנים בדיעבד כשרה]. בהלכה הקודמת, כתב רבינו שאין חותמים אלא־אם־כן יודעים לקרוא, וכאן כתב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רק "לחתום" בלבד, נראה שהוא מחלק בין לכתחילה לבין דיעבד. לכתחילה אין חותמים כשאינם יודעים לקרוא ומקרים לפניהם. אבל מלקים רק כשאינם יודעים לחתום וקרעו להם – וחתמו. בגמרא שם אמרו, שרב כהנא – על חתימה הלקה.

ז. רֹאשׁ בֵּית דִּין[33] שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ עִנְיַן הַשְּׁטָר, וְקָרָא הַשְּׁטָר לְפָנָיו הַסּוֹפֵר שֶׁלּוֹ, הוֹאִיל וְהוּא מַאֲמִין אוֹתוֹ[34] וְאִימָתוֹ עָלָיו[35] - הֲרֵי זֶה חוֹתֵם עַל הַשְּׁטָר אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קְרָאָהוּ הוּא בְּעַצְמוֹ. וְאֵין שְׁאָר הָעָם רַשָּׁאִין לַעֲשׂוֹת כֵּן[36], עַד שֶׁיִּקְרָא הָעֵד[37] הַשְּׁטָר מִלָּה בְּמִלָּה.

33) שם אמרו, שרב נחמן חתם על שטר שקרא לפניו הסופר שלו. 34) לראש בית־הדין אימון מלא בסופר שלו. 35) הסופר מפחד מפניו ולא יעיז לשנות. 36) שם: "ודוקא רב נחמן וספרי דייני, אבל רב נחמן וספרי אחריני, ספרי דיינא ואינש אחרינא – לא". 37) החותם על השטר.

ח. שְׁנַיִם[38] שֶׁהָיוּ בָּעִיר, שֵׁם כָּל אֶחָד מֵהֶן יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן - אֵינָן יְכוֹלִין לְהוֹצִיא שְׁטַר חוֹב זֶה עַל זֶה[39], וְלֹא אַחֵר יָכוֹל לְהוֹצִיא עֲלֵיהֶן שְׁטַר חוֹב[40], אֶלָּא אִם כֵּן בָּאוּ עֵדֵי הַשְּׁטָר בְּעַצְמָן[41] וְאָמְרוּ: זֶהוּ הַשְּׁטָר שֶׁהֵעִדְנוּ עָלָיו וְזֶהוּ שֶׁהֵעִדְנוּ לוֹ בַּהַלְוָאָה. וְכֵן אֵין מְגָרְשִׁין נְשׁוֹתֵיהֶן אֶלָּא זֶה בִּפְנֵי זֶה. וְכֵן אִם נִמְצָא לְאֶחָד בֵּין שְׁטָרוֹתָיו[42] שׁוֹבֵר שֶׁשְּׁטָרוֹ שֶׁל יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן[43] פָּרוּעַ - שְׁטָרוֹת שְׁנֵיהֶן שֶׁעָלָיו[44] פְּרוּעִין[45]. וְכֵיצַד יַעֲשׂוּ אֵלּוּ שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶן שָׁוִין וּשְׁמוֹת אֲבִיהֶן שָׁוִין? יְשַׁלֵּשׁוּ[46]. הָיוּ שְׁמוֹת אֲבוֹת אֲבוֹתֵיהֶן שָׁוִין - יִכְתְּבוּ סִימָנֵיהֶן[47]. הָיוּ דּוֹמִין זֶה לָזֶה בְּצוּרָתָן - יִכְתְּבוּ יִחוּסָן[48]. הָיוּ שְׁנֵיהֶם לְוִיִּים, שְׁנֵיהֶם כֹּהֲנִים - יִכְתְּבוּ דּוֹרוֹת[49].

38) משנה, ב"ב קעב. 39) מפני שכותבים שטר ללווה שאין מלוה עמו (ראה ה"א), חוששים שמא בא זה ואמר כתבו לי שטר שאני רוצה ללוות מחברי כסף, ואחר־כך יוציא את השטר בבית־דין ויטעון הלויתי לחברי כסף (גמרא שם קעג). ומזה יוצא, ששטר שאין בו קנין, שאמרנו בה"א שאין כותבים כשאין מלוה עמו – מוציאים זה על זה (מגיד־משנה בשם רשב"א). 40) שכל אחד יטעון: לא אני, אלא חברי לוה. 41) ואז יש לו תוקף שטר, משום שהם רשאים גם עכשיו להוסיף שמות אבות אבותיהם, אבל אם באו עדים אחרים ואמרו יודעים אנו שזה הוא הלווה – הרי זה כמלוה על־פה, שהרי השטר עצמו אינו מברר מי הלווה, והעדים האחרים אין להם כל קשר לשטר. 42) של לווה. 43) שלויתי ממנו כסף. 44) אם לוה משניהם, ושניהם תובעים את החוב, וכל אחד טוען: לא אני כתבתי את השובר אלא חברי. 45) הלווה יכול לטעון לכל אחד – פרעתי. ואפילו אם יתנו הרשאה זה לזה לגבות את החוב ממה־נפשך, ויבוא המורשה ויטען: שלם לידי לפרעון חובי או חובו של חברי – יכול הלווה לטעון: פרעתי שניהם, ומאחד לא לקחתי שובר או נאבד, ואף־על־פי שבדרך כלל אין הלווה נאמן לטעון כך במלוה בשטר. והטעם, שהשובר מערער תוקפם של שני השטרות (ראה מגיד־משנה בשם רשב"א). [במשנה: "נמצא לאחד בין שטרותיו שטרו של יוסף בן שמעון פרוע, שטרות שניהם פרועין". ופירשו רב ירמיה ורב הושעיא, שנמצא אצל המלוה כתב, ששטר החוב של יוסף בן שמעון הלווה – הוא פרוע. והקשו בגמרא שם, הרי גם בלי כתב זה – אין מוציאים שטר חוב עליהם? ופירש רב הושעיא, שהמדובר כשהיו משולשים בשטר (נכתבו בשטרות גם שמות הדור השלישי שאינם שוים) ולא היו משולשים בשובר (ראה סוף הלכה זו). ואביי פירש כשנמצא בין שטרותיו של הלווה מיוסף בן שמעון. ורבינו העתיק כאן לפי פירושו של אביי, שהרי הוסיף את המלה: "שעליו". מובן שלהלכה מסכים רבינו גם לדעת רב הושעיא]. 46) יכתבו שמות הדור השלישי. 47) כגון: קומה גבוהה או נמוכה, שחור, לבן וכדומה. 48) כהן, לוי, ישראל. 49) מרובעים, מחומשים – עד שיגיעו לדור שאין שמותיהם שוים.

ט. הוֹצִיא עָלָיו[50] שְׁטָר שֶׁכָּתוּב בּוֹ: אֲנִי פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי לָוִיתִי מִמְּךָ[51] מָנֶה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ שֵׁם הַמַּלְוֶה - כָּל מִי שֶׁיָּצָא שְׁטָר זֶה מִתַּחַת יָדוֹ גּוֹבֶה בּוֹ[52], וְאֵינוֹ יָכוֹל לִדְחוֹתוֹ וְלוֹמַר: שֶׁל אַחֵר הוּא וְנָפַל[53]. וְכֵן[54] שְׁנֵי יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן הַדָּרִין בְּעִיר אַחַת, שֶׁהוֹצִיא אֶחָד מֵהֶן שְׁטַר חוֹב עַל אֶחָד מִבְּנֵי הָעִיר - אֵינוֹ יָכוֹל לִדְחוֹתוֹ וְלוֹמַר לוֹ: לִפְלוֹנִי שֶׁהוּא כְּשִׁמְךָ אֲנִי חַיָּב, וּמִמֶּנּוּ נָפַל הַשְּׁטָר; אֶלָּא הֲרֵי זֶה שֶׁיָּצָא מִתַּחַת יָדוֹ גּוֹבֶה, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לִנְפִילָה.

50) בבא זו אינה מדברת בשני יוסף בן שמעון. 51) ולא פורש שם המלוה. שם קעב. מסופר שבא שטר כזה לבית־דינו של רב הונא. 52) מחלוקת אמוראים, ופסק כרבא – שם קעג. 53) שם קעב: "לנפילה לא חיישינן". 54) שם הוכיחו מן המשנה, שמוציאים שטר־חוב על אחרים.

י. שְׁנַיִם[55] שֶׁהוֹצִיאוּ כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם שְׁטַר חוֹב עַל חֲבֵרוֹ[56] - אֵין הָאַחֲרוֹן יָכוֹל לוֹמַר לָרִאשׁוֹן: אִלּוּ הָיִיתִי חַיָּב לְךָ, הֵיאַךְ אַתָּה לוֹוֶה מִמֶּנִּי?[57] אֶלָּא זֶה גּוֹבֶה חוֹבוֹ וְזֶה גּוֹבֶה חוֹבוֹ. הָיָה זֶה בְּמֵאָה וְזֶה בְּמֵאָה, וְיֵשׁ לָזֶה עִדִּית וְלָזֶה עִדִּית, אוֹ לָזֶה בֵּינוֹנִית וְלָזֶה בֵּינוֹנִית, לָזֶה זִבּוּרִית וְלָזֶה זִבּוּרִית - אֵין נִזְקָקִין לָהֶן, אֶלָּא כָּל אֶחָד וְאֶחָד עוֹמֵד בְּשֶׁלּוֹ[58]. הָיָה לָזֶה[59] עִדִּית[60] וּבֵינוֹנִית, וְלָזֶה זִבּוּרִית[61] - זֶה[62] גּוֹבֶה מִן הַבֵּינוֹנִית[63], וְזֶה[64] גּוֹבֶה מִן הַזִּבּוּרִית[65].

55) מחלוקת אדמון וחכמים, במשנה כתובות קי. ופסק כחכמים. 56) והאחד זמנו מוקדם לזמנו של השני. 57) היה לך לגבות חובך. 58) אינו גובה ואין גובים ממנו, משום שהגביה לא תשנה כלום, ואין להטריח בית־דין חנם. 59) שם מחלוקת רב נחמן ורב ששת, ופסק כרב נחמן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בהתאם לכלל שבידנו: הלכה כרב נחמן בדיני (ראה לקמן הערה סד). 60) שדה משובחת. 61) שדה גרועה. 62) בעל הזיבורית. 63) כדין כל בעל־חוב, כמבואר למעלה פי"ט ה"א. 64) בעל עידית ובינונית. 65) משום שהבינונית שגבה – היא עידית שבשדותיו, שהרי אין לו שדה יותר משובחת, ובעל־חוב אינו גובה מעידית. בגמרא שם אמרו, שמחלוקתם היא אם סוגי השדות נקבעים לפי שדותיו של הלווה (בשלו הם שמין) או לפי המקובל בעולם (בשל עולם הם שמין). רב נחמן סובר: בשלו הם שמין, ומשום כך כשיש ללווה בינונית לפי המקובל, ואין לו יותר מעולה – הרי דינה כעידית ואין גובים ממנה אלא מן הזיבורית, ואם כן ירויח בעל הזיבורית, ומשום כך בית־דין צריכים להגבותו את המגיע לו לפי הדין. ורב ששת סובר: בשל עולם שמין, ואם־כן הבינונית שיגבה ימשיכו להיות בינונית, ויגבה אותה בעל הבינונית חזרה, ולמה יטרח בית־דין שלא לצורך. [המגיד־משנה מקשה, שרבינו כאן סותר דברי עצמו בפי"ט ה"ד, שהרי כתב שם: "היו לו זיבורית ובינונית בלבד, ניזקין ובעל־חוב בבינונית". ותירץ שדעת רבינו: בשל עולם שמין, ואעפ"כ בנידון שלפנינו, ירויח בעל הזיבורית, כגון שבית־דין יגבה (יוד פתוחה) את הזיבורית לבעל העידית ובינונית, ויהיו לו מכל שלושת הסוגים, ויגבה השני את הבינונית. ומוסיף, שרבינו אינו גורס בגמרא שרב נחמן סבר בשלו הם שמין. ובכסף־משנה דוחה תירוצו, שהרי המדובר כשבאים ביחד לבית־דין (ראה גמרא שם) וברור שבי"ד לא יגבה תחילה מבעל הזיבורית, כדי להפסיד לשני, אלא יגבה מבעל הבינונית תחילה כמו שכתב הר"ן שם. והוא מתרץ את הסתירה, שבפרק יט המדובר כשהיתה ללווה גם עידית, וחל השעבוד על הבינונית, ואחר־כך מכר את העידית ולכן נשאר השעבוד על הבינונית, אע"פ שהיא עכשיו עידית שלו. וכן ביאר רבינו בבבא־קמא ח. את הברייתא, ובחיבורו קיצר והביא לשון הברייתא – כדרכו. וכן פסק ב'טור' חו"מ סי' קב, שאם היתה לו עידית ומכרה – גובה מבינונית, ואם לאו – גובה מזיבורית משום שבשלו שמין – וכן פסק ב'שולחן ערוך' שם ס"ד].

יא. הוֹצִיא שְׁטַר חוֹב עַל חֲבֵרוֹ, וְהַלָּוֶה[66] מוֹצִיא שְׁטָר שֶׁמָּכַר לוֹ הַשָּׂדֶה[67]: אִם הָיוּ בְּמָקוֹם שֶׁנּוֹתֵן הַלּוֹקֵחַ הַמָּעוֹת וְאַחַר כָּךְ כּוֹתֵב לוֹ הַמּוֹכֵר אֶת הַשְּׁטָר - הֲרֵי שְׁטַר חוֹבוֹ שֶׁל זֶה בָּטֵל; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ[68]: אִלּוּ הָיִיתִי חַיָּב לְךָ - הָיָה לְךָ לִפְרֹעַ חוֹבְךָ[69]. אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁכּוֹתְבִין וְאַחַר כָּךְ נוֹתְנִין[70] - הֲרֵי שְׁטַר הַחוֹב קַיָּם; שֶׁהֲרֵי זֶה אוֹמֵר: מָכַרְתִּי לְךָ אֶת הַשָּׂדֶה כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ לְךָ נְכָסִים יְדוּעִים שֶׁאֶגְבֶּה מֵהֶן חוֹב שֶׁלִּי.

66) הלווה. 67) שהמלוה מכר לו שדה אחר זמן ההלוואה הכתוב בשטר. 68) הלוקח אומר למוכר. 69) לעכב את הכסף שבידך, ולא לכתוב לי שטר המכר. כחכמים שם נגד דעת אדמון, ולפי הביאור בגמרא שם. ומובן מאליו, שזה דוקא כשזמן פרעון הכתוב בחוב קדם לשטר המכר. שאם לא קדם, כיצד יכול המוכר לעכב דמי השדה לפני זמן הפרעון (מגיד־משנה). 70) ואי־אפשר למוכר לפרוע חובו מדמי השדה, שהרי כתב כבר שטר המכר.

~ יום חמישי כ"ג טבת ~

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) מבאר דיני ערבות וקבלנות.

א. הַמַּלְוֶה[2] אֶת חֲבֵרוֹ, וְאַחַר שֶׁהִלְוָהוּ אָמַר לוֹ אֶחָד: אֲנִי עָרֵב; אוֹ שֶׁתָּבַע אֶת הַלּוֹוֶה בַּדִּין, וְאָמַר לוֹ אַחֵר: הַנַּח וַאֲנִי עָרֵב; אוֹ שֶׁהָיָה חוֹנֵק אֶת חֲבֵרוֹ בַּשּׁוּק לִתֵּן לוֹ, וְאָמַר לוֹ: הַנַּח וַאֲנִי עָרֵב - אֵין הֶעָרֵב חַיָּב כְּלוּם[3]. וַאֲפִלּוּ אָמַר 'אֲנִי עָרֵב' בִּפְנֵי בֵּית דִּין[4]. אֲבָל אִם קָנוּ מִיָּדוֹ שֶׁהוּא עָרֵב מָמוֹן זֶה - כָּל אֵלּוּ הַפָּנִים, בֵּין בִּפְנֵי בֵּית דִּין בֵּין בֵּינוֹ לְבֵין הַמַּלְוֶה, נִשְׁתַּעְבֵּד[5].

2) בבא בתרא קעו: 3) משום שהמלוה נתן את הכסף על אמונתו של הלווה עצמו ולא סמך על הערב, ודיבור של הערב בלא קבלת קניין אין לו תוקף של התחייבות. 4) שלא על פי התערבות בית הדין. 5) משמע אפילו לגבות מנכסים משועבדים שלו, משום שקניין יש לו קול ומתקבל על הדעת, שהלוקח ידע ששדותיו של הערב משועבדות למלוה. וכן כתב הטור חושן משפט סימן קכט בשם רבינו מאיר הלוי. [בנימוקי יוסף בבא בתרא שם כתב, שבקניין בלי שטר אינו גובה ממשועבדים, אולם מסתימת לשונו של רבינו משמע שדעתו כדעת הרמ"ה].

ב. אָמַר לוֹ[6] בִּשְׁעַת מַתַּן מָעוֹת: הַלְוֵהוּ וַאֲנִי עָרֵב - נִשְׁתַּעְבֵּד הֶעָרֵב[7], וְאֵינוֹ צָרִיךְ קִנְיָן. וְכֵן אִם בֵּית דִּין עָשׂוּ אוֹתוֹ עָרֵב - נִשְׁתַּעְבֵּד, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קָנוּ מִיָּדוֹ. כְּגוֹן שֶׁהָיוּ בֵּית דִּין רוֹצִין לִגְבּוֹת מִן הַלּוֹוֶה, וְאָמַר לָהֶם: הַנִּיחוּהוּ וַאֲנִי עָרֵב לָכֶם. הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ הֲנָאָה שֶׁהֶאֱמִינוּהוּ בֵּית דִּין, בְּאוֹתָהּ הֲנָיָה שֶׁעָבַד עַצְמוֹ[8].

6) שם. 7) משום שהמלוה הסתמך עליו ונתן את הכסף. 8) במקום שאין לערב כל הנאה אינו משעבד עצמו, אלא רוצה להציל את הלווה ממצבו הקשה בלי סיכון של הפסד ממון, אבל כשיש לו הנאה כל שהיא, אנו אומרים שקיבל על עצמו הסיכון של הפסד ממון. [בגמרא שם אמרו: "ערב דבית דין לא בעי (אינו צריך) קניין". ופירש רבינו שהכוונה כמו שביאר כאן, אבל כשאמר בפני בית דין – ללא כל סיבה מצד בית הדין – "אני ערב" – לא נשתעבד.

ג. הַמַּלְוֶה[9] אֶת חֲבֵרוֹ עַל יְדֵי עָרֵב, אַף עַל פִּי שֶׁהֶעָרֵב מִשְׁתַּעְבֵּד לַמַּלְוֶה - לֹא יִתְבַּע אֶת הֶעָרֵב תְּחִלָּה, אֶלָּא תּוֹבֵעַ אֶת הַלּוֹוֶה תְּחִלָּה; אִם לֹא נָתַן לוֹ - חוֹזֵר אֵצֶל הֶעָרֵב וְנִפְרָע מִמֶּנּוּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאֵין נְכָסִים לַלּוֹוֶה[10]; אֲבָל אִם יֵשׁ נְכָסִים לַלּוֹוֶה - לֹא יִפָּרַע מִן הֶעָרֵב כְּלָל[11], אֶלָּא מִן הַלּוֹוֶה. הָיָה הַלּוֹוֶה אַלֵּם וְאֵין בֵּית דִּין יְכוֹלִין לְהוֹצִיא מִיָּדוֹ, אוֹ שֶׁלֹּא בָּא לַדִּין - הֲרֵי זֶה נִפְרָע מִן הֶעָרֵב תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ יַעֲשֶׂה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הֶעָרֵב דִּין עִם הַלּוֶה; אִם יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ מִיָּדוֹ - יוֹצִיא, אוֹ יְשַׁמְּתוּהוּ בֵּית דִּין[12] עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ.

9) שנינו (שם קעג.): "המלוה את חבירו על ידי ערב לא ייפרע מן הערב" ופירשו בגמרא (שם עמוד ב): לא ייפרע מן הערב תחילה. 10) רבינו מבאר מה שכתב לפני כן "ולא נתן לו" הכוונה שלא מצא נכסים לגבות מהם. 11) אפילו אם הלווה מסרב לפרוע. 12) כפי האמור למעלה פרק כ"ב הלכה ג.

ד. הִתְנָה[13] הַמַּלְוֶה עַל הֶעָרֵב וְאָמַר לוֹ: עַל מְנָת שֶׁאֶפָּרַע מִמִּי שֶׁאֶרְצֶה, אִם יֵשׁ נְכָסִים לַלּוֶה - לֹא יִפָּרַע מִן הֶעָרֵב[14]. אָמַר: עַל מְנָת שֶׁאֶפָּרַע מִמִּי שֶׁאֶרְצֶה תְּחִלָּה[15], אוֹ שֶׁהָיָה קַבְּלָן[16] - הֲרֵי זֶה יִתְבַּע אֶת הֶעָרֵב הַזֶּה אוֹ אֶת הַקַּבְּלָן[17] תְּחִלָּה, וְיִפָּרַע מֵהֶן אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ נְכָסִים[18] לַלּוֶה.

13) שם קעג: 14) בטור שם כתב שדין זה שנוי במחלוקת ראשונים: דעת רבינו יהוסף הלוי, שאפילו יש ללווה נכסים גובה מן הערב תחילה, ודעת רבינו תם (ראה תוספות שם דיבור המתחיל חסורי) שאינו גובה מן הערב, אלא כשאין נכסים ללווה. [לכאורה שיטתו של רבינו נוגדת שיטת רבו הר"י הלוי, אולם לפי ביאורו של המגיד משנה כאן מתיישבים דברי רבינו גם לפי שיטת רבו. הוא (המגיד משנה) מפרש מה שכתב רבינו "אם יש נכסים ללווה" הכוונה לנכסים ידועים, אבל כשאין לו נכסים ידועים, שאפשר להיפרע מהם בלי טירחא יתירה אין הערב יכול לדחותו כשאמר אפרע ממי שארצה, וכשלא התנה כך – יכול לומר להמלוה תתבע את הלווה תחילה ואם יתחייב בדין ולא ימצא בית דין נכסים לגבות – תגבה ממנו. ויש להניח שרבינו מפרש מה שכתב רבו, שכשיש ללווה נכסים גם כן גובה מן הערב התכוון לנכסים שאינם ידועים לבית דין איפה הם נמצאים או שנמצאים במקום רחוק וצריך לטרוח הרבה כדי לגבות מהם, אבל כשהם ידועים ממש ונמצאים במקום שיד בית דין מגיעה – גם הר"י הלוי מודה שאין נפרעים מהערב תחילה. וגירסת הספרים שבידינו (בבא בתרא שם) מסייעת לשיטת רבינו]. 15) בבבא הקודמת המדובר כשלא התנה בפירוש "תחילה" אלא "ממי שארצה". 16) בהלכה הבאה יתבאר מי קבלן ומי ערב. 17) אף על פי שלא אמר בפירוש "תחילה". 18) אפילו ידועים ואפשר לגבות מהם.

ה. אֵיזֶהוּ עָרֵב[19] וְאֵיזֶהוּ קַבְּלָן? אָמַר לוֹ: תֵּן לוֹ וַאֲנִי נוֹתֵן לְךָ - זֶהוּ קַבְּלָן, שֶׁיֵּשׁ לַמַּלְוֶה לְהִפָּרַע מִמֶּנּוּ תְּחִלָּה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ וְלֹא אָמַר: עַל מְנָת שֶׁאֶפָּרַע מִמִּי שֶׁאֶרְצֶה. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ: הַלְוֵהוּ וַאֲנִי עָרֵב, הַלְוֵהוּ וַאֲנִי פּוֹרֵעַ, הַלְוֵהוּ וַאֲנִי חַיָּב, הַלְוֵהוּ וַאֲנִי נוֹתֵן, הַלְוֵהוּ וַאֲנִי קַבְּלָן, תֵּן לוֹ וַאֲנִי קַבְּלָן, תֵּן לוֹ וַאֲנִי פּוֹרֵעַ, תֵּן לוֹ וַאֲנִי חַיָּב, תֵּן לוֹ וַאֲנִי עָרֵב - כֻּלָּן לְשׁוֹן עַרְבָנוּת הֵן[20], וְאֵינוֹ תּוֹבְעוֹ תְּחִלָּה, וְלֹא נִפְרָע מִמֶּנּוּ בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ נְכָסִים לַלּוֶה, עַד שֶׁיִּפָּרֵשׁ וְיֹאמַר: מִמִּי שֶׁאֶרְצֶה אֶפָּרַע[21].

19) שם קעד. נחלקו אמוראים בזה: רבינו פסק כרבא, משום שהוא אחרון (כלל בידינו מאביי ורבא הלכה כבתראי – כאחרונים). 20) ולפיכך לא נעשה קבלן, עד שיאמר: תן לו ואני אתן לך. 21) רוצה לומר, שאמר "תחילה" (מגיד משנה) כמו שנתבאר בהלכה הקודמת.

ו. עָרֵב[22] שֶׁל כְּתֻבָּה, אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ - פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם; שֶׁהֲרֵי מִצְוָה עָשָׂה[23], וְלֹא חִסֵּר מָמוֹן[24]. וְאִם הָיָה הָאָב עָרֵב[25] לִכְתֻבַּת בְּנוֹ, וְקָנוּ מִיָּדוֹ - חַיָּב[26]. וְקַבְּלָן שֶׁל כְּתֻבָּה - חַיָּב[27].

> ~ נקודות משיחות קודש ~
>
> "וְאִם הָיָה הָאָב עָרֵב . . וְקָנוּ מִיָּדוֹ – חַיָּב".
>
> אבא לגבי בנו, משתעבד ללא קנין (בבא בתרא קעד, ב.) אבל לדעת הרמב"ם כאן הוא בקנין דווקא. ומבואר ב'לקוטי תורה' שמי שהוא משורש אחד או ענף אחד, הוא ערב בעד חבירו יותר מכל ישראל שכולם ערבים זה בזה.
>
> (על פי לקו"ש חכ"ו עמוד 150 הע' 41
> מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

22) שם עמוד ב. 23) עזר לקיים הנישואין. 24) כל ערבות היא "אסמכתא" שהערב סמך שזה יפרע ולא יתבעו ממנו, אלא משום שנהנה שזה האמין לו ונתן מעות על סמך ערבותו, אנו אומרים, שמפני הנאה זו שעבד עצמו ומשום כך, כשהערב אינו גורם לחיסרון ממון, כגון בכתובה שהאשה רוצה להינשא ואפילו כשכתובתה אינה מובטחת, לא גילתה כל אמון בערב ומשום כך ערבותו נידונית כאסמכתא, אף על פי שקנו מידו, בהתאם לשיטתו בפרק י"א מהלכות מכירה הלכה ז, שאסמכתא אינה מחייבת אפילו כשקנו מידו, אם לא הקנה לו מעכשיו (ראה שם גם הלכה י"ג ומגיד משנה שם). ואין זה דומה לערב שלאחר מתן מעות שהקניין מועיל אף על פי שלא על אמונתו הלווהו, משום שיש שם חיסרון כיס (מגיד משנה). 25) שם: "אבא לגבי בריה שעבודי משעבד נפשיה (אב ביחס לבנו משעבד עצמו)". 26) בגמרא שם לא אמרו שצריך קניין, ורבינו מסברת עצמו הוסיף "וקנו מידו", משום שלא חסר ממון והבעל לא גילה כל אמון באב – אין נימוק לשעבוד בלא קניין. ובאדם אחר, אפילו קניין אינו מועיל כמו שביארנו למעלה [הראב"ד חולק ואומר שאפילו לא קנו מיד האב – נשתעבד. וזה מתאים לשיטתו שאפילו ערב כתובה זר משתעבד כשקנו מידו, ומכאן – שמה שחילקו שם בין אב לאדם מן השוק המדובר כשלא קנו מידו]. 27) שם.

ז. רְאוּבֵן שֶׁמָּכַר לְשִׁמְעוֹן שָׂדֶה, וּבָא לֵוִי וְקִבֵּל אַחֲרָיוּת עָלָיו[28] - לֹא נִשְׁתַּעְבֵּד לֵוִי, שֶׁזּוֹ אַסְמַכְתָּא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הִיא[29]. וְאִם קָנוּ מִיָּדוֹ שֶׁהוּא עָרֵב לְשַׁלֵּם דְּמֵי מֶכֶר זֶה כָּל עֵת שֶׁיִּרְצֶה שֶׁיִּתְבָּעֲנוּ לְשִׁמְעוֹן - הֲרֵי זֶה חַיָּב[30]. וְכָזֶה הוֹרוּ רַבּוֹתַי.

28) כלפי הלוקח, שאם יטרוף בעל חוב של המוכר את השדה, והמוכר לא יחזיר לו מעותיו – ישלם הוא. 29) לוי בטוח היה שלא יטרפו את השדה וסמכה דעתו שלא יצטרך לשלם (על פי פירושו של המגיד משנה). הראב"ד השיג, שהרי זה כערב בשעת מתן מעות שאינו צריך קניין, כמו שכתב רבינו בהלכה א. ובמגיד משנה מבאר, שאין לדמות ערבות של מכר לערבות הלווה, בהלוואה הערבות היא על המעות שהלווה, אבל במכר האחריות אינה חלה על דמי השדה אלא על הקרקע, שאם יטרפוהו ישלם המוכר דמיו ללוקח שקנה אותו וזכה בו, ואין להגדיר תשלום זה כהחזרת הדמים שקיבל אלא כהשלמת ההפסד, והערבות היא על תשלום זה שנתחייב בו המוכר בשעה שטרפו את הקרקע, ולפיכך אין כאן ערבות בשעת מתן מעות, ואפילו אם קנו מידו – לא נתחייב. כפי שנתבאר למעלה שקניין אינו מועיל באסמכתא, אלא כשהלווהו על אמונתו. 30) מפני שהקניין היה בפירוש על דמי המכר הרי זה דומה להלוואה בשעת מתן מעות (לחם משנה. ראה בית יוסף חושן משפט סימן קלא סעיף י"א). [השגתו של הראב"ד וגם ביאורו של המגיד משנה מוכיחים, שהמדובר כשהערב בא בשעת מתן מעות ואפילו אם קנו מידו ואינו חייב אלא כשעשו קניין בסגנון המפורט בסוף הלכה זו].

ח. וְכֵן הָעָרֵב אוֹ הַקַּבְּלָן שֶׁחִיְּבוּ עַצְמָן עַל תְּנַאי, אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ - לֹא נִשְׁתַּעְבֵּד, מִפְּנֵי שֶׁהוּא אַסְמַכְתָּא[31]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁאָמַר לוֹ: תֵּן לוֹ וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ אִם יִהְיֶה כָּךְ וְכָךְ אוֹ אִם לֹא לֹא יִהְיֶה. שֶׁכָּל הַתּוֹלֶה שִׁעְבּוּד שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בּוֹ בְּאִם יִהְיֶה וְאִם לֹא יִהְיֶה - לֹא גָּמַר וְהִקְנָה קִנְיָן שָׁלֵם, וּלְפִיכָךְ לֹא נִשְׁתַּעְבֵּד.

31) כשתלה בפירוש את השתעבדותו בתנאי – אם יהיה או לא יהיה – הרי גילה דעתו, שקניינו אינו קניין גמור ומוחלט ולפיכך אין לקניין זה כל תוקף.

ט. שְׁנַיִם שֶׁלָּוּ[32] בִּשְׁטָר אֶחָד אוֹ שֶׁלָּקְחוּ מֶקַח אֶחָד, וְכֵן הַשֻּׁתָּפִין שֶׁלָּוָה אֶחָד מֵהֶן אוֹ לָקַח בְּשֻׁתָּפוּת - הֲרֵי הֵן עַרְבָּאִין זֶה לָזֶה[33], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ.

32) ירושלמי שבועות פרק ה הלכה א. 33) כל אחד דינו כלווה לגבי מחצית ההלוואה וכערב למחציתה השנייה. [בטור חושן משפט סימן עז כתב בשם רבינו, שהמלוה רשאי לגבות הכל ממי שירצה, אולם בבית יוסף שם הוכיח שגירסא משובשת נזדמנה לבעל הטורים, הגירסא הנכונה היא כמו שהיא בספרים שבידינו: "נעשו ערבאים", ודינם ככל ערב שאינו גובה ממנו תחילה. וכן כתב בכסף משנה כאן].

י. שְׁנַיִם שֶׁעָרְבוּ לְאֶחָד, כְּשֶׁיָּבוֹא הַמַּלְוֶה לִפְרַע מִן הָעָרֵב - יִפְרַע מֵאֵי זֶה מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה[34]. וְאִם לֹא הָיָה לְאֶחָד כְּדֵי הַחוֹב - חוֹזֵר וְתוֹבֵעַ הַשֵּׁנִי בִּשְׁאָר הַחוֹב.

34) למד דין זה ממה שאמרו בבבא בתרא קז. "האחים שחלקו (ירושת אביהם) ובא בעל חוב ונטל חלקו של אחד מהם וכו'". הרי שהמלוה של אביהם יכול לגבות הכל מנכסי יורש אחד, אף על פי שנכסי הלווה דינם כערבים כמו שאמרו: "נכסוהי דבר אינש אינון ערבין ביה". יוצא מזה שבמקום שיש שני ערבים יכול המלוה לגבות הכל מאחד מהם. ואין זה דומה לשניים שלוו שבהלכה הקודמת, משום שאין ערבות לחצאין, אבל הלוואה אפשר שזה לווה חצי וזה חצי (מגיד משנה בשם רשב"א). [תמהו רבים על רבינו מתוספתא סוף בבא בתרא: "המלוה את חבירו על ידי שני ערבים לא יפרע מאחד מהם, ואם אמר על מנת שאפרע מאחד מהן – ייפרע מאחד מהן". ובנימוקי יוסף בבא מציעא תחילת פרק ג כתב, שרבינו מפרש מה שכתבה התוספתא: "לא ייפרע מאחד מהן" הכוונה שלא ייפרע תחילה כלום מאחד מן הערבים אלא מן הלווה, ואם התנה שיגבה מאיזה מהם שירצה – גובה כפי תנאו (ראה למעלה הלכה ד). וכן פירש גם הרשב"א ופסק כרבינו].

יא. וְאֶחָד שֶׁעָרַב לִשְׁנַיִם, כְּשֶׁיִּפְרַע לַמַּלְוֶה - יוֹדִיעוֹ[35] עַל חוֹב אֵיזֶה מִשְּׁנֵיהֶם פּוֹרֵעַ, כְּדֵי שֶׁיַּחֲזֹר עָלָיו[36].

35) המלוה יודיע לערב. 36) שהערב ידע ממי לדרוש החזרת מעותיו. דין זה היא סברת עצמו.

יב. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ[37]: עָרֹב לִפְלוֹנִי כָּךְ וְכָךְ וַאֲנִי עָרֵב לְךָ־הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁאָמַר לוֹ: הַלְוֵהוּ וַאֲנִי עָרֵב; וּכְשֵׁם שֶׁנִּשְׁתַּעְבֵּד הֶעָרֵב לַמַּלְוֶה, כָּךְ נִשְׁתַּעְבֵּד עָרֵב לְעָרֵב רִאשׁוֹן[38]. וְדִין הֶעָרֵב עִם הַמַּלְוֶה וְדִין עָרֵב רִאשׁוֹן עִם הַשֵּׁנִי דִּין אֶחָד הוּא.

37) לא נמצא מקור ברור לדין זה (מגיד משנה). 38) משמע אפילו בלא קניין, ואף על פי שערב ראשון אינו משתעבד בלי קניין שלא בשעת מתן מעות (ראה הלכה א) ובערב שני אין מתן מעות, שהרי ערב ראשון אינו נותן מעות כלל. וטעמו של דבר – שעת חלות השעבוד של ערב ראשון נחשבת כשעת מתן מעות לגבי ערב שני (מגיד משנה).

יג. מִי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ קֶצֶב הַדָּבָר שֶׁעָרַב, כְּגוֹן שֶׁאָמַר לוֹ: כָּל מַה שֶּׁתִּתֵּן תֵּן לוֹ וַאֲנִי עָרֵב, אוֹ מְכֹר לוֹ וַאֲנִי עָרֵב, אוֹ הַלְוֵהוּ וַאֲנִי עָרֵב - יֵשׁ מִן הַגְּאוֹנִים שֶׁהוֹרָה: אֲפִלּוּ מָכַר לוֹ בַּעֲשָׂרֶת אֲלָפִים אוֹ הִלְוָהוּ מֵאָה אֶלֶף - נִשְׁתַּעְבֵּד הֶעָרֵב בַּכֹּל. וְיִרְאֶה לִי, שֶׁאֵין זֶה הֶעָרֵב חַיָּב כְּלוּם; שֶׁכֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ הַדָּבָר שֶׁשִּׁעְבֵּד עַצְמוֹ בּוֹ - לֹא סָמְכָה דַעְתּוֹ וְלֹא שִׁעְבֵּד עַצְמוֹ[39]. וּדְבָרִים שֶׁל טַעַם הֵם לַמֵּבִין.

39) ואפילו קניין אינו מועיל כמו שנתבאר למעלה הלכה ח גבי חיוב על תנאי. וכן כתב רבינו בפירוש בפרק י"א מהלכות מכירה הלכה ט"ז, [רבינו נסים בסוף קידושין מביא דברי הרמב"ן בתשובה החולק על רבינו, ודעתו שאדם יכול

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לחייב עצמו בדבר שאינו קצוב כשקנו מידו. גם הראב"ד בהלכות מכירה (שם) השיג על רבינו וכאן נכנס לפשרה בין שתי השיטות, וסומך על אומד הדעת בכל מקרה ומקרה. ראה מגיד משנה כאן ושם וכסף משנה שם].

יד. מִי שֶׁאָמַר לַחֲבֵרוֹ: הַלְוֵהוּ וַאֲנִי עָרֵב לְגוּפוֹ שֶׁל לוֶה זֶה, לֹא עָרֵב לְעַצְמוֹ שֶׁל מָמוֹן[40], אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁתִּרְצֶה אֲבִיאֶנּוּ לְךָ[41], וְכֵן אִם אָמַר לוֹ אַחַר שֶׁהִלְוָהוּ וּתְבָעוֹ: הַנִּיחֵהוּ, כָּל זְמַן שֶׁתִּתְבָּעֶנּוּ אֲבִיאֶנּוּ לְךָ, וְקָנוּ מִיָּדוֹ[42] עַל זֶה, אִם לֹא יָבִיא זֶה הַלּוֶה - יֵשׁ מִן הַגְּאוֹנִים שֶׁהוֹרָה, שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם[43]; וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה, שֶׁאֲפִלּוּ הִתְנָה וְאָמַר: אִם לֹא אֲבִיאֶנּוּ אוֹ שֶׁמֵּת אוֹ שֶׁבָּרַח אֶהְיֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם - הֲרֵי זוֹ אַסְמַכְתָּא, וְלֹא נִשְׁתַּעְבֵּד. וְלָזֶה דַּעְתִּי נוֹטָה.

40) לא נעשה ערב לעצם פירעון החוב על ידי הלווה. 41) קיבל על עצמו רק להביא את הלווה. 42) נתבאר למעלה בהלכה א שלא בשעת מתן מעות צריך קניין. 43) במגיד משנה כתב, שזאת היא דעת רב נחשון גאון בתשובה שהובאה בטור חושן משפט סימן קכט. ונראה שמקור זה נתקבל גם על דעת בית יוסף שם.

פֶּרֶק שִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) מבאר דיני ערבות בשטר, ושאר דיני ערבות שלא נתבארו בפרק הקודם וכולל דין פורע חובו של חבירו שלא מדעתו.

א. הַמַּלְוֶה[2] אֶת חֲבֵרוֹ בִּשְׁטָר, וְאַחַר שֶׁהֵעִידוּ[3] הָעֵדִים בַּשְּׁטָר בָּא עָרֵב וְעָרַב אֶת הַלּוֶה[4], אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ וְנִשְׁתַּעְבֵּד לְשַׁלֵּם כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[5], כְּשֶׁיָּבוֹא הַמַּלְוֶה לְהִפָּרַע מִנִּכְסֵי הֶעָרֵב הַזֶּה - אֵינוֹ טוֹרֵף מִנִּכְסִים מְשֻׁעְבָּדִים[6]. הָיָה הֶעָרֵב בְּגוּפוֹ שֶׁל שְׁטָר קֹדֶם חֲתִימַת הָעֵדִים: אִם כָּתְבוּ: פְּלוֹנִי עָרֵב[7], שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מְעֹרָב[8] עִם הַלּוֶה בַּמַּלְוֶה - אֵינוֹ גוֹבֶה מִמֶּנּוּ מִן הַמְשֻׁעְבָּדִים[9]; אֲבָל אִם כָּתוּב בַּשְּׁטָר: פְּלוֹנִי לָוֶה מִפְּלוֹנִי כָּךְ וְכָךְ וּפְלוֹנִי[10] עָרֵב, שֶׁהֲרֵי עֵרְבוּ לוֶה עִם עָרֵב בַּשְּׁטָר, וְקָנוּ מִיָּדוֹ שֶׁל עָרֵב, וְאַחַר כָּךְ חָתְמוּ עֵדִים בַּשְּׁטָר - הֲרֵי זֶה נִפְרָע מִנִּכְסֵי עָרֵב הַמְשֻׁעְבָּדִים[11].

2) משנה בבא־בתרא קעה: וגמרא שם קעו: 3) שחתמו. 4) וכתב ערבותו בשטר־החוב למטה מחתימת העדים. במשנה: "ערב היוצא לאחר חיתום שטרות" (ראה רש"י שם). 5) בפרק הקודם ה"א, שקנין מועיל אפילו לאחר מתן מעות. 6) של הערב. 7) סגנון זה אינו מקשר את הערבות והמלוה יחד, וכאילו פיסקא זו הוא ענין בפני עצמו. 8) קטע זה משמש נימוק להאמור לאחר־כך: "אינו גובה ממנו מן המשועבדים". 9) אפילו אם קנו מידו. וכשלא קנו – אינו גובה אפילו מבני חורין (מגיד־משנה). 10) וא"ו זו מקשרת הערבות עם המלוה. 11) כרב ורבי יוחנן שם קעו. רבינו דייק וכתב "וקנו מידו", ללמדנו, שאפילו אם נכתבה הערבות בשטר לפני חתימת העדים, וכתבו "ופלוני" – אינו משתעבד לאחר מתן מעות בלא קנין. במגיד־משנה מבאר, שאפילו מבני חורין אינו גובה בלא קנין (עיין שם, ובלחם־משנה).

ב. מַלְוֶה שֶׁתָּבַע אֶת הַלּוֶה וְלֹא מָצָא לוֹ נְכָסִים - אֵינוֹ יָכוֹל לְהִפָּרַע מִן הֶעָרֵב עַד אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם מִיּוֹם שֶׁנִּתְחַיֵּב[12] הֶעָרֵב לְשַׁלֵּם. לֹא יִהְיֶה כֹּחַ זֶה פָּחוּת מִן הַלּוֶה עַצְמוֹ[13]. וְכָזֶה הוֹרוּ הַמּוֹרִים. וְאִם הִתְנָה עִמּוֹ - הַכֹּל לְפִי הַתְּנַאי[14].

12) על־ידי בית־דין. 13) וכל ההקלות והדיחויים שאמרו למעלה (פכ"ב) גבי לווה – כוחם יפה גם בערב. וכן דרכי הכפיה מצד בית־הדין, שייכות גם בערב. 14) נתבאר כבר כמה פעמים, שכל תנאי שבממון – קיים (מועיל).

ג. מַלְוֶה שֶׁבָּא לִתְבֹּעַ אֶת הַלּוֶה וְלֹא מָצָא לוֹ נְכָסִים[15] - אֵינוֹ יָכוֹל לִדְחוֹתוֹ[16] וְלוֹמַר: לֵךְ אֵצֶל הַקַּבְּלָן, הֲרֵי יֵשׁ לְךָ[17] לִתְבֹּעַ אוֹתוֹ תְּחִלָּה[18]; אֶלָּא תּוֹבֵעַ כָּל מִי שֶׁרָצָה תְּחִלָּה[19]. וְאִם נָשָׂא הַקַּבְּלָן הַמָּעוֹת מִיַּד הַמַּלְוֶה וּנְתָנוֹ בְּיַד הַלּוֶה - אֵין לַמַּלְוֶה בְּיַד הַלּוֶה כְּלוּם[20]. הָיָה הַלּוֶה בִּמְדִינָה אַחֶרֶת[21], שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹדִיעוֹ וְלֹא לֵילֵךְ אֵלָיו, אוֹ שֶׁמֵּת הַלּוֶה וְהִנִּיחַ יְתוֹמִים קְטַנִּים, שֶׁאֵין בֵּית דִּין נִזְקָקִין לְנִכְסֵיהֶן - הֲרֵי זֶה תּוֹבֵעַ אֶת הֶעָרֵב תְּחִלָּה, שֶׁהֲרֵי אֵין הַלּוֶה מָצוּי[22].

15) ידועים. 16) שם קעד. "לא מיפטר לווה מיניה דמלוה עד שישא ויתן (הקבלן) ביד". 17) הזכות. 18) כאמור למעלה פכ"ה ה"ד. 19) ב'טור' חו"מ סי' קכט כתב בשם 'בעל התרומות', שיכול לגבות גם מן המשועבדים של הלווה, ואפילו כשיש לקבלן בני חורין (ראה 'בית יוסף' שם). ורבינו לא גילה דעתו בזה. כתב רשב"א (מובא במגיד־משנה כאן) שאינו יכול לגבות מן הקבלן שדה יותר משובחת מזו שיכול לגבות מן הלווה עצמו, כגון שללווה יש זיבורית בלבד, או עידית וזיבורית ויש לו לגבות זיבורית, כאמור למעלה פי"ט ה"ד, ולקבלן יש גם בינונית – אינו גובה מהקבלן בינונית אלא זיבורית. וכתב עוד, שאם הלווה רוצה לשלם למלוה – אינו רשאי לגבות מן הקבלן תחילה. 20) אינו יכול לתבוע את הלווה. [ב'תוספות' שם קעג: כתבו בשם רבינו־תם, שאם אין נכסים לקבלן – גובה מן הלווה, מטעם שעבודא דרבי נתן (בכתובות יט ובכמה מקומות, אמרו בשם רבי נתן: "מנין לנושה בחבירו מנה וחבירו בחבירו, מנין שמוציאין מזה ונותנין לזה? שנאמר ונתן לאשר אשם לו". והטביעו חז"ל את שמו של רבי נתן על שעבוד עובר זה, וקראו לו: שעבודא דרבי נתן), שהרי הלווה מחויב להחזיר לקבלן את הכסף שנתן לפרעון המלוה. וכן פסקו ה'טור' חו"מ סי' קכט, וה'שולחן ערוך' שם סעיף יט. ויש לפקפק קצת בסברא זו, שהרי כל זמן שלא פרע הקבלן אין הלווה חייב לו כלום ולא נשתעבד לו, ולא שייך כאן לומר "לאשר אשם לו". ומסתימת לשונו של רבינו, משמע שלא כדעת רבינו־תם]. ה'טור' שם כתב, שבנשא ונתן ביד – אין הבדל בין קבלן לערב, ובשניהם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אין למלוה על הלווה כלום. אולם רבינו דייק כאן, וכתב "הקבלן", ומשמע שבערב אין הדין כך. וכן נפסק ב'שולחן ערוך' שם. 21) המדובר, כשאין ללווה נכסים ידועים, אבל כשיש לו – בית־דין יורדים לנכסיו וגובים, ואין תובעים את הערב תחלה (כסף־משנה בשם 'בעל התרומות'). 22) ראה למעלה פכ"ה ה"ג.

ד. מַלְוֶה שֶׁתָּבַע אֶת הַלּוֶה וּמְצָאוֹ שֶׁהוּא עָנִי - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַפְּרַע מִן הֶעָרֵב עַד שֶׁיִּשָּׁבַע הַלּוֶה[23] בְּתַקָּנַת אַחֲרוֹנִים[24] שֶׁאֵין לוֹ כְּלוּם; שֶׁמָּא יַעֲשׂוּ קְנוּנְיָא[25] עַל נְכָסָיו שֶׁל עָרֵב[26].

23) בנקיטת חפץ, כעין שבועה של תורה. 24) נתבאר למעלה פ"ב ה"ב שכשאין ערב משביעים אותו מתקנת הגאונים הראשונים. ונראה שהשבועה האמורה כאן היא תקנה יותר מאוחרת לטובת הערב, שמא יש ללווה נכסים בלתי ידועים. 25) מעשה רמאות. 26) המלוה יטען שלא מצא נכסים אצל הלווה ויגבה מן הערב, ויחלקו – הוא והלווה – את המעות שגבה.

ה. מִי שֶׁהָיָה עָרֵב לַחֲבֵרוֹ בְּמִלְוָה עַל פֶּה, וּבָא הַמַּלְוֶה לִתְבֹּעַ אֶת הֶעָרֵב, וַהֲרֵי הַלּוֶה בִּמְדִינַת הַיָּם - אוֹמֵר לוֹ הֶעָרֵב: הָבֵא רְאָיָה שֶׁלֹּא פְּרַעְתָּךְ[27] הַלּוֶה, וַאֲנִי אֲשַׁלֵּם לְךָ.

27) ואינו נוטל בשבועה. והטעם, שהלווה עצמו נאמן לומר פרעתי במלוה על־פה, כמבואר למעלה פי"א ה"א (מגיד־משנה).

ו. עָרֵב שֶׁקָּדַם וְנָתַן לְבַעַל חוֹב אֶת חוֹבוֹ - הֲרֵי זֶה חוֹזֵר וְגוֹבֶה מִן הַלּוֶה[28] כָּל מַה שֶּׁפָּרַע עַל יָדוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהָיְתָה מִלְוָה עַל פֶּה אוֹ בְּלֹא עֵדִים כְּלָל. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁאָמַר לוֹ הַלּוֶה בָּעֵת שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ עָרֵב: עָרְבֵנִי וְשַׁלֵּם; אֲבָל אִם עָמַד בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ וְנַעֲשָׂה לוֹ עָרֵב אוֹ קַבְּלָן, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ הַלּוֶה: עָרְבֵנִי, וְלֹא הִרְשָׁהוּ שֶׁיִּתֵּן וְיִפְרַע הַחוֹב[29] - אֵין הַלּוֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם לוֹ כְּלוּם[30]. וְכֵן הַפּוֹרֵעַ שְׁטַר חוֹבוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ[31], אֲפִלּוּ הָיָה הַחוֹב עַל הַמַּשְׁכּוֹן[32] - אֵין הַלּוֶה חַיָּב כְּלוּם, וְנוֹטֵל מַשְׁכּוֹנוֹ בְּחִנָּם, וַהֲרֵי אִבֵּד זֶה הַנּוֹתֵן אֶת מְעוֹתָיו; שֶׁמָּא הָיָה הַלּוֶה מְפַיֵּס אֶת הַמַּלְוֶה וּמוֹחֵל לוֹ[33]. מֵת הַלּוֶה[34], וְקָדַם הֶעָרֵב וּפָרַע הַחוֹב קֹדֶם שֶׁיּוֹדִיעַ אֶת הַיּוֹרְשִׁים, אִם נוֹדָע לָנוּ שֶׁלֹּא פָּרַע הַלּוֶה שְׁטַר חוֹבוֹ קֹדֶם שֶׁיָּמוּת, כְּגוֹן שֶׁהוֹדָה בּוֹ קֹדֶם[35], אוֹ שֶׁנִּדּוּהוּ[36] וּמֵת בְּנִדּוּיוֹ, אוֹ שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַן הַמִּלְוָה לְהִגָּבוֹת - הֲרֵי זֶה חוֹזֵר וְגוֹבֶה מִן הַיּוֹרְשִׁין[37] כָּל מַה שֶּׁפָּרַע[38]. הָיָה הַמַּלְוֶה עוֹבֵד כּוֹכָבִים[39] - אֵין הַיּוֹרְשִׁין חַיָּבִין לְשַׁלֵּם[40]; שֶׁמָּא אֲבִיהֶן נָתַן לְיַד הֶעָרֵב כָּל הַחוֹב שֶׁהָיָה עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים תּוֹבֵעַ אֶת הֶעָרֵב תְּחִלָּה[41], וּלְפִיכָךְ פָּרַע זֶה מִדַּעְתּוֹ קֹדֶם שֶׁיּוֹדִיעַ הַיְתוֹמִים. אֲבָל אִם הוֹדִיעָן שֶׁהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים תּוֹבֵעַ אוֹתוֹ וַהֲרֵי הוּא נוֹתֵן - חַיָּבִין לְשַׁלֵּם.

28) כן משמע מברייתא בבא־בתרא קעד: 29) שלא אמר: "ושלם". 30) במגיד־משנה מדייק מלשונו של רבינו: "ערבני ולא הרשהו", שדין זה נאמר בערב בלבד, אבל בקבלן חייב הלווה לשלם כשאמר לו: "הכנס להיות קבלן", אפילו כשלא הוסיף: "ושלם". ומסביר את ההבדל בין ערב לקבלן, שהמלוה אינו יכול לתבוע את הערב תחילה למה היה לו למהר ולשלם. אבל קבלן, שהמלוה יכול לנגוש אותו וללחוץ עליו שיפרע את החוב – מתקבל על הדעת, שרצה להשתחרר מאימת הנגישה, ומשום כך אין לדמות דין קבלן לדין פורע שטר־חובו של חבירו שלא מדעתו, שמביא רבינו בקטע הבא. ומזה מסיק במגיד־משנה, שאם עמד הלווה בדין ולא נמצאו לו נכסים, והרי המלוה רשאי לתבוע את הערב, וקדם הערב ושילם לפני שנתבע בבית־דין – חייב הלווה לשלם לו (ראה ראב"ד כאן). 31) משנה, כתובות ק: וגמרא שם קח. וכן פסק רבינו בפי"ב מהל' אישות הי"ט. 32) ירושלמי, שם פי"ג ה"ב. 33) נימוק זה אמרו בירושלמי, שם. 34) מעשה שהיה, הובא בבבא־בתרא קעד. המדובר כשאמר לו הלווה: "ערבני ושלם". 35) סמוך למיתתו, הודה שלא פרע. 36) ראה למעלה פכ"ב ה"ג. 37) משמע אפילו יורשים גדולים. וב'טור' חו"מ סי' קל כתב, שבגמרא (שם) המדובר ביתומים קטנים, אבל גדולים מחוייבים להחזיר אפילו כשאין שם אחד מהתנאים שנאמרו למעלה. 38) כרב הונא בריה דרב יהושע, שם. ואם אין שם אחד משלושת התנאים האמורים (הודאה, נידוי, לפני זמן פרעון) אין היורשים חייבים לשלם אף־על־פי שאמר "ושלם", משום שאנו אומרים: הלווה מסר לידי הערב חפצי ערך להבטחת פרעון החוב. בלשון הגמרא שם: "אימר צררי אתפסיה". ולמה חוששים לצררי גבי ערב, יותר מגבי מלוה עצמו? ביאר במגיד־משנה, משום שקדם ושילם לפני שחל עליו החיוב לשלם, מתעורר חשש שהלווה הפקיד בידו חפצי ערך להבטחת מעותיו. 39) שם קעד: מעשה שהיה. 40) אפילו באחד מן הדרכים הנ"ל. כרב אשי, שם. 41) ואילמלא קיבל מהלווה חפצי ערך לבטחון – לא היה מקבל עליו ערבות. נימוק זה מלמדנו, שבמקום שגם גוים תובעים את הלווה תחילה – אין חוששים לצררי גם במלוה גוי.

ז. כָּל עָרֵב[42] שֶׁבָּא לִטֹּל מַה שֶּׁפָּרַע, בֵּין שֶׁבָּא לְהִפָּרַע מִיּוֹרְשֵׁי לוֶה בֵּין מִלּוֶה עַצְמוֹ[43] - הֲרֵי זֶה צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁפָּרַע[44]. וְאֵין מְצִיאַת שְׁטַר הַחוֹב[45] שֶׁעָלָיו בְּיַד הֶעָרֵב רְאָיָה, שֶׁמָּא נָפַל הַשְּׁטָר מִיַּד הַמַּלְוֶה וְלֹא פָּרַע זֶה כְּלוּם[46].

42) ברייתא, שם. 43) בסוגיא שם משמע, שהברייתא עוסקת בדין יתומים. אבל רבינו, וכן כל הפוסקים, קיבלו דין זה גם ללווה עצמו. 44) ואינו נוטל בשבועה כדין מלוה בשטר, משום שתביעת הערב היא כמלוה על־פה. 45) העובדא ששטר החוב נמצא ביד הערב – אינו ראיה. 46) כשהלווה חי, יכול לטעון בעצמו: פרעתי למלוה והחזיר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לי השטר ונפל ממני, או: אמנם לא פרעתי אבל גם אתה לא פרעת, ואינני חייב לך כלום. ברשב"ם שם מפרש, שדין זה נאמר ביתומים קטנים בלבד, וכשיגדלו ישבע שפרע ויוציא מן היורשים. [תמוה הדבר, שרבינו השמיט את סיומה של הברייתא: "ואם כתוב בו (פירוש: המלוה כתב לערב) התקבלתי ממך – גובה". וב"טור" שם הביא דין זה וביאר, שלדעת רשב"ם (ב"ב שם) דינו כמלוה בשטר וגובה מן המשועבדים, והר"י חולק ופוסק שגובה מבני חורין בלבד. ורבינו שותק לגמרי. גם ברי"ף כאן אין רמז לדין התקבלתי (ראה סמ"ע וש"ך סי' קלא ס"ג וס"ד). וצע"ג].

ח. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: עָרַבְתָּ לִי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא עָרַבְתִּי; אוֹ שֶׁאָמַר הֶעָרֵב לַלֹּוֶה: אַתָּה הִרְשִׁיתַנִי לַעֲרֹב אוֹתְךָ וְלִתֵּן, וְהוּא אוֹמֵר: מִדַּעְתְּךָ עָרַבְתָּ, אוֹ לֹא עָרַבְתָּ כְּלָל; אוֹ שֶׁאָמַר הֶעָרֵב: פָּרַעְתִּי הַמִּלְוֶה בְּפָנֶיךָ, וְהַלָּוֶה אוֹמֵר: לֹא פָּרַעְתָּ, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ: כֵּן פָּרַעְתָּ, וְנָתַתִּי לְךָ מַה שֶּׁפָּרַעְתָּ[47]; אוֹ שֶׁאָמַר הַמַּלְוֶה: עָרַבְתָּ לִי מָאתַיִם, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא עָרַבְתִּי אֶלָּא מָנֶה - מִכָּל אֵלּוּ הַטְּעָנוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. אוֹ יִשָּׁבַע[48] הַנִּתְבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת, אוֹ שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה אִם הוֹדָה בְּמִקְצָת, כִּשְׁאָר כָּל טַעֲנוֹת הַמָּמוֹן[49].

47) ומסיים רבינו: ש"ישבע הנתבע שבועת היסט". אף־על־פי שהמלוה היתה בשטר – ואפילו נכתבה הערבות בשטר, אין כל זה עושה את תביעת הערב למלוה בשטר. ואם כתב המלוה "התקבלתי" – אין הלווה נאמן לטעון: פרעתי, משום שהמלוה העמיד את הערב במקומו (מגיד־משנה). 48) נראה שצריך לומר: המוציא מחבירו עליו הראיה, וישבע הנתבע שבועת היסת או שבועת התורה. 49) שכופר הכל נשבע היסת ונפטר, ומודה במקצת נשבע שבועת התורה.

ט. עֶבֶד אוֹ אִשֶּׁת אִישׁ שֶׁלָּוּ, אוֹ שֶׁעָרְבוּ אֶת אֲחֵרִים וְנִתְחַיְּבוּ לְשַׁלֵּם[50] - כְּשֶׁיִּשְׁתַּחְרֵר הָעֶבֶד וְתִתְגָּרֵשׁ הָאִשָּׁה אוֹ תִּתְאַלְמֵן יְשַׁלְּמוּ[51].

50) והרי כל מה שבידם שייך לבעל. 51) מקור הדין, במשנה בבא־קמא פז. "העבד והאשה וכו' החובל בהם חייב, והם שחבלו באחרים פטורין (שאין להם מה לשלם – רש"י) אבל משלמין לאחר זמן, נתגרשה האשה נשתחרר העבד – חייבין לשלם". ומכאן למד רבינו גם לענין מלוה וערבות. כתב במגיד־משנה, שמצא כתוב בשם הגאונים רב שרירא ובנו רב האי: "שהאשה שלוותה או קיבלה בפקדון או גזלה או גנבה, אם הוא מצוי בידה משלמת ואין לבעל לעכב. ואם כבר אבד – הרי הוא כדין חבלות". ותמה המגיד־משנה על דין מלוה, הלא מלוה להוצאה ניתנה, וכשהגיעה המלוה לידה – זכה בה הבעל כמו בכל נכסי אשתו. ובסיום פרקנו זה, פסק רבינו כגאונים האלה, שאם כסף ההלוואה עצמו נמצא בידה – מחזירים למלוה. ונראה שהסתמך על הבעיא בבבא־בתרא קלט. "לוותה ואכלה – מהו", ומשמע שאם לא אכלה והמעות קיימים – ברור היה לשואל, שהיא חייבת לשלם אפילו כשהיא תחת בעלה.

י. קָטָן שֶׁלָּוָה - חַיָּב לְשַׁלֵּם כְּשֶׁיִּגְדַּיל[52]. וְאֵין כּוֹתְבִין עָלָיו שְׁטָר[53], אֶלָּא הֲרֵי הִיא מִלְוָה עַל פֶּה, אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ; שֶׁאֵין קִנְיָן מִיַּד הַקָּטָן כְּלוּם.

52) אף־על־פי ששנינו (בבא־קמא שם) שקטן שחבל באחרים פטור, ואינו משלם כשיגדיל – במלוה אין הדין כן, משום שהוא קיבל כסף ונהנה ממנו, מחויב להחזיר. ומסתבר, שזה דוקא כשהקטן הוא מבן שש ולמעלה, ומבין בטיב משא ומתן. ועל בני גיל זה, שנינו בגיטין נט. "הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר", אבל המלוה לקטן למטה מגיל זה – איבד מעותיו (מגיד־משנה, וראה הלכות מכירה פכ"ט ה"ו). 53) זה נלמד ממה שאמרו בבבא־בתרא קנה. חזקה – אין העדים חותמים על השטר אלא־אם־כן נעשה בגדול.

יא. קָטָן שֶׁעָרַב אֶת אֲחֵרִים - הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים, שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם כְּלוּם אַף כְּשֶׁיִּגְדַּיל. וְזֶה שֶׁנָּתַן אֶת מְעוֹתָיו עַל פִּי הַקָּטָן - אֹבֵד אֶת מְעוֹתָיו. שֶׁאֵין לְקָטָן דַּעַת כְּדֵי לְשַׁעְבֵּד עַצְמוֹ[54] בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בּוֹ, וְלֹא בְּעַרְבָנוּת וְלֹא בְּכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְדִין אֱמֶת הוּא, וְכֵן רָאוּי לָדוּן.

54) אין לדמות שעבוד למכר ומתנה, שמכרם ומתנתם קיימים. אמנם קטן שהגיע לעונת הפעוטות, שכלו כבר מפותח להבין העברת רכושו לידי אדם אחר, אבל אינו תופס עדיין תוקף משקלה של התחייבות והשתעבדות.

יב. הָאִשָּׁה[55] שֶׁלָּוְתָה בִּשְׁטָר אוֹ עָרְבָה בִּשְׁטָר וְנִשֵּׂאת - חַיֶּבֶת לְשַׁלֵּם[56] אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת[57]. וְאִם הָיְתָה מִלְוָה עַל פֶּה - אֵינָהּ מְשַׁלֶּמֶת עַד שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ אוֹ שֶׁתִּתְאַלְמֵן; שֶׁרְשׁוּת בַּעַל כִּרְשׁוּת לוֹקֵחַ[58] הוּא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[59] בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת. וְאִם הָיוּ אוֹתָן מְעוֹת הַהַלְוָאָה עַצְמָן קַיָּמִין - יַחֲזִירוּ אוֹתָן לַמַּלְוֶה[60].

55) פנויה. 56) בבא־בתרא קלט. 57) ואין הבעל יכול לעכב כמו בנשואה שלוותה (ראה ה"ט), משום שנכסיה השתעבדו למלוה לפני נישואיה. 58) וכשם שמלוה על־פה אינו גובה מן הלקוחות, כך אינו גובה מהבעל. 59) בפי"ב מהל' זכיה ומתנה הי"ב. 60) כדעת הגאונים רב שרירא ובנו רב האי (ראה מה שכתבנו בזה בהערה מח).

פֶּרֶק שִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) מבאר דיני תיקון השטרות ודין שטר שעדיו גויים, ודין הרחקת חתימת העדים מן השטר או מן הקיום, ודין הלשונות שאין כותבים אותם בסוף השיטה ושהולכים אחר הפחות שבלשונות השטר.

א. שְׁטָר[2] שֶׁכָּתוּב בְּכָל לָשׁוֹן וּבְכָל כְּתָב: אִם הָיָה עָשׂוּי כְּתִקּוּן שִׁטְרֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לְהִזְדַּיֵּף[3] וְלֹא לְהוֹסִיף וְלֹא לִגְרֹעַ, וְהָיוּ עֵדָיו יִשְׂרָאֵל, וְיוֹדְעִין

לִקְרוֹתוֹ - הֲרֵי הוּא כָּשֵׁר, וְגוֹבִין בּוֹ מִן הַמְּשֻׁעְבָּדִין. אֲבָל[4] כָּל הַשְּׁטָרוֹת שֶׁחוֹתְמֵיהֶן[5] עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין, חוּץ מִשְּׁטָרֵי מֶקַח וּמִמְכָּר וְשִׁטְרֵי חוֹב[6]. וְהוּא שֶׁיִּתֵּן הַמָּעוֹת בִּפְנֵיהֶם, וְיִכְתְּבוּ בַּשְּׁטָר: לְפָנֵינוּ מָנָה פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִי כָּךְ וְכָךְ דְּמֵי הַמֶּכֶר אוֹ מְעוֹת הַחוֹב. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ עֲשׂוּיִין בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁלָּהֶם; אֲבָל בִּמְקוֹם קִבּוּץ פְּלִילֵיהֶן[7] בְּלֹא קִיּוּם הַשּׁוֹפֵט שֶׁלָּהֶם - לֹא יוֹעִילוּ כְּלוּם[8]. וְכֵן צְרִיכִין עֵדֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּעִידוּ עַל אֵלּוּ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁהֵן עֵדֵי הַשְּׁטָר וְעַל זֶה הַשּׁוֹפֵט שֶׁלָּהֶן שֶׁקַּיֵּם עֵדוּתָן, שֶׁאֵינָן יְדוּעִין בְּקַבְּלָנוּת שֹׁחַד[9]. וְאִם חָסְרוּ שִׁטְרֵי הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים דָּבָר מִכָּל אֵלּוּ - הֲרֵי הֵן כַּחֲרֵס. וְכֵן שִׁטְרֵי הוֹדָאוֹת[10] וּמַתָּנוֹת וּפְשָׁרוֹת וּמְחִילוֹת[11] שֶׁהֵן בְּעֵדִים שֶׁלָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כָּל הַדְּבָרִים שֶׁמָּנִינוּ - הֲרֵי הֵן כַּחֲרָסִים[12]. וְהוֹרוּ רַבּוֹתַי: שֶׁאַפִּלּוּ שִׁטְרֵי חוֹב שֶׁלָּהֶן שֶׁנָּתְנוּ הַמָּעוֹת בִּפְנֵיהֶם - פְּסוּלִין[13], וְלֹא הִכְשִׁירוּ אֶלָּא שִׁטְרֵי מֶקַח וּמִמְכָּר שֶׁנָּתְנוּ הַמָּעוֹת בִּפְנֵיהֶם. וְאֵין אֲנִי מוֹדֶה בָּזֶה[14]. אִם לֹא יָדְעוּ[15] דַּיָּנֵי יִשְׂרָאֵל לִקְרוֹת שְׁטָר זֶה הַנַּעֲשָׂה בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - נוֹתְנוֹ לִשְׁנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים זֶה שֶׁלֹּא בִּפְנֵי זֶה וְקוֹרִין לוֹ, שֶׁנִּמְצָא כָּל אֶחָד מֵהֶן כְּמֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ[16]. וְגוֹבֶה בּוֹ מִבְּנֵי חוֹרִין[17], אֲבָל אֵין טוֹרְפִין בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ קוֹל, שֶׁהֲרֵי לֹא יָדְעוּ הַלָּקוֹחוֹת בַּמֶּה שֶׁנַּעֲשָׂה בְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים.

2) מימרא של אמימר, בגיטין יט: 3) כתובים בדיו שאינו נמחק, ואם יגררו את הכתוב ויוסיפו מה שהוא – ניכר הזיוף. 4) משנה, שם י: וסוגיית הגמרא, שם ודף יא. 5) העדים החתומים עליו. 6) דינם כמלוה בשטר שאין הלווה נאמן לטעון פרעתי, אבל אין גובים בהם מנכסים משועבדים, משום שרק עדי ישראל מוציאים קול (מפרסמים דבר ההלוואה) ויודע הלוקח להזהר, אבל לא עדי גוים (ע"פ פירושו של המגיד־משנה). נחזור לענין זה בסוף הלכה זו [שם שנינו: "כל השטרות העולים בערכאות של גוים (ערכאות = בית־משפט מלכותי) אע"פ שחותמיהן גוים – כשרים, חוץ מגיטי נשים". ובגמרא שאלו: למה שטרי מתנה כשרים? כיצד קנה המקבל? בשלמא במכר – קנה בכסף שנתן (שהרי השופטים מאשרים שנתן כסף, ואינם חשודים לשקר) והרי השטר שלהם אין לו תוקף שטר קנין. ומתרץ שמואל: "דינא דמלכותא – דינא", שטר שנעשה בהתאם לחוקי המלכות, יש לו תוקף מלא. ותירוץ אחר מתקן לשון המשנה, וצ"ל "חוץ מכגיטי נשים", פירוש כל השטרות הדומים לגיטי נשים, שהם עצמם גומרים את הענין, כגון שטר הקנאה או שעבוד. ורבינו פוסק כאן כשיטה זו, ואין בזה סתירה למה שפסק בפ"ה מהל' גזילה הי"א ובכמה מקומות: דינא דמלכותא – דינא, שלדעתו לא אמרו "דינא דמלכותא דינא" אלא לענין הנוגע למלך (או למדינה) כגון מסים וחוקים שהמלך מעוניין בהם, אבל לא בדברים שבין אדם לחבירו, וכן הוא מפרש דברי התרצן השני (מגיד־משנה)]. 7) מקום שמתקבצים שם השופטים, והמעוניינים כותבים שטרות על־פי הוראותיהם. 8) סומכים אנו על חתימתו של השופט, אבל אין אנו נותנים תוקף אפילו למסמכים שנעשו בפניהם, כשלא אישרו בחתימת ידיהם. 9) בסתם אינם חשודים בקבלת שוחד. 10) צ"ל "שטרי הודאות", ולמחוק את המילה "חוב", וגם את ה"ואו" שלאחריה, שהרי רבינו מכשיר שטרי־חוב שנעשו בערכאות. וכן הוא בכת"י תימן. 11) ב'פרישה' חו"מ שם מפרש, שהכוונה כשלא מחל לפני כך בעל־פה, אלא כתב את המחילה בשטר, שהרי מחילה בעל־פה מועילה. 12) משום שבכל אלה, תוקף השטר גומר את הענין, ולשטרות חתומים בידי הגוים אין תוקף שטר. 13) ונאמן הלווה לטעון: פרעתי. ונימוקם: שבלי כוחו של השטר, הרי זה מלוה על־פה אף־על־פי שאנו מאמינים למה שכתוב בו, והרי אמרנו שאין לו תוקף שטר. 14) אלא שטרי־חוב דינם כשטרי מכר. ואף־על־פי־כן יש הבדל חשוב בין אלה לאלה: בשטרי־חוב אין גובים ממשועבדים (ראה למעלה הערה ה), ובשטרי מכר – כשנטרפה השדה מיד הלוקח – גובה ממשועבדים, שהקונה שדה בעדים בלא שטר גובה ממשועבדים, כאמור למעלה (פי"א ה"ה) ומשום שבית־הדין מאמין לכל הכתוב בשטר – הרי זה כמוכר בעדים (סברא זו נאמרה במגיד־משנה. והש"ך חו"מ סי' סח ס"ק ד חולק עליו ואומר, שגם לוקח אינו גובה ממשועבדים, משום שעדי גוים אינם נוהגים לפרסם ולא ידע הלוקח להזהר). 15) כרב פפא, שם יט: 16) נתבאר בכמה מקומות שמאמינים לגוי, כשהוא מספר משהו לתומו, כשאינו יודע שמישהו סומך על דבריו ויסיק מהם מסקנות. 17) רבינו גורס במעשה דרב פפא "ומגבי ביה מבני חרי". ויש גורסים: "ומגבי ביה ממשעבדי" (וכן הגירסא בדפוסים שבידינו), וסוברים שערכאות גם־כן מוציאים קול. [במגיד־משנה מוסיף וכותב: "ועליהם סומכים בארצותינו"].

ב. שְׁטָר[18] שֶׁעֵדָיו עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁמְּסָרוֹ הַלּוֶה לְיַד הַמַּלְוֶה אוֹ הַמּוֹכֵר לְיַד הַלּוֹקֵחַ בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים מִיִּשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְאֵין בּוֹ כָּל הַדְּבָרִים שֶׁמָּנִינוּ - הֲרֵי זֶה גּוֹבֶה מִבְּנֵי חוֹרִין[19]. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ הָעֵדִים שֶׁמָּסַר בִּפְנֵיהֶם יוֹדְעִין לִקְרוֹתוֹ, וּקְרָאוּהוּ כְּשֶׁמְּסָרוֹ בִּפְנֵיהֶן, וְיִהְיֶה כְּתִקּוּן שְׁטַר יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַזְדַּיֵּף וְלֹא לְהוֹסִיף וְלֹא לִגְרֹעַ. וְלָמָּה לֹא יִגְבֶּה בּוֹ מִן הַמְּשֻׁעְבָּדִים? מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ קוֹל.

18) שם י: יא. 19) משום שסומכים על עדי המסירה. בגמרא שם, אמרו דין זה לדעת רבי שמעון שמכשיר אפילו בגט אשה, ולמד רבינו מזה לשטרות אחרים לשיטת החולקים על רבי שמעון בגט אשה. [בכסף־משנה הקשה, הרי בגמרא שם אמר רבי אבא: מודה רבי אליעזר במזויף מתוכו. פירוש, אם חתמו עדים פסולים – פסול, ובגמרא שם משמע, עדים גוים בכלל מזויף מתוכו, ולא הכשיר רבי שמעון אלא שמות מובהקים שלהם, אבל בשאינם מובהקים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ואפשר לטעות ולחשוב שהחותמים הם יהודים – הגט פסול מדרבנן, שמא ימסרם בידי אותם עדים עצמם, ולמה הכשיר רבינו סתם ולא התנה שזה דוקא בשמות מובהקים? ותירץ, שלדעת רבינו לא חששו שמא ימסרם בפני אותם עדים, אלא בגט אשה בלבד, משום חומר איסור אשת איש. וזה דוקא בעדי גוים, אבל בעדי ישראל קרובים או פסולים – לא הכשיר רבי שמעון, שמא לא ימסרו בעדים כלל ויסמכו על החותמים].

ג. תִּקּוּן שִׁטְרֵי יִשְׂרָאֵל כָּךְ הוּא: כָּל הַשְּׁטָרוֹת כֻּלָּן[20] צָרִיךְ שֶׁיַּחֲזֹר[21] מֵעִנְיָנוֹ שֶׁל שְׁטָר בְּשִׁיטָה אַחֲרוֹנָה[22]. [אֶלָּא] שֶׁאֵין לְמֵדִין מִשִּׁיטָה אַחֲרוֹנָה, שֶׁמָּא[23] הָיוּ הָעֵדִים[24] מְרֻחָקִין מִגּוּפוֹ שֶׁל שְׁטָר בְּכְדֵי הַשִּׁיטָה, וּבָא זֶה הַמְּזַיֵּף וְכָתַב בְּאוֹתוֹ הָרֶוַח שִׁיטָה זוֹ.

20) בבא־בתרא קסא: 21) לכתוב שנית. 22) משום שאין סומכים על הכתוב בה, ולפיכך חוזרים בה על הכתוב כבר. [בדפוסים חדשים הוסיפו את המלה "אלא", וכתבו "אלא שאין למדים וכו'". ושגיאה היא ויש למחקה. בגמרא שם, נימקו בזה למה צריך לחזור. בדפוס רומא (ר"מ) אינה, ובכת"י תימן כתוב בפירוש: לפי שאין למדים וכו']. 23) נימוק למה אין למדים משיטה אחרונה. 24) חתימת העדים. במגיד־משנה מבאר, שאם לא החזיר מענינו של שטר לא נפסל השטר, אלא אין מתחשבים כלל במה שכתוב בשיטה אחרונה מהטעם שאמרנו.

ד. עֵדִים[25] שֶׁהָיוּ מְרֻחָקִין מִן הַכְּתָב שְׁתֵּי שִׁיטִין - פָּסוּל[26]; פָּחוֹת מִכָּאן - כָּשֵׁר[27]. שְׁתֵּי שִׁיטִין שֶׁאָמְרוּ - בִּכְתַב יְדֵי עֵדִים, וְלֹא בִּכְתַב יְדֵי סוֹפֵר[28]; שֶׁכָּל הַמְּזַיֵּף - אֵינוֹ הוֹלֵךְ אַחַר הַסּוֹפֵר, אֶלָּא אַחַר הָעֵדִים. וּשְׁתֵּי שִׁיטִין אֵלּוּ - הֵן וַאֲוִירָן[29], כְּגוֹן לְמֵ"ד עַל כָּ"ף[30]. הָיוּ הָעֵדִים מְרֻחָקִין מִן הַכְּתָב יָתֵר עַל שְׁתֵּי שִׁיטִין, וְהָיָה הָרֶוַח שֶׁבֵּין הַכְּתָב וְהָעֵדִים מָלֵא בְּעֵדִים פְּסוּלִין אוֹ קְרוֹבִים - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[31], שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יָכוֹל לְהַזְּדַיֵּף. וְאִם מִלְּאָהוּ בִּשְׁרִיטוֹת[32] שֶׁל דְּיוֹ - פָּסוּל; שֶׁמָּא הָעֵדִים עַל הַשְּׁרִיטוֹת חָתְמוּ[33], וְלֹא עַל גּוּפוֹ [שֶׁל שְׁטָר]. הָיָה הַשְּׁטָר[34] כֻּלּוֹ עִם עֵדָיו בְּשִׁיטָה אַחַת - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[35].

25) ברייתא שם. 26) חששו חכמים, שמא יחתוך בעל השטר כל מה שלמעלה משתי השורות, ויכתוב על הגליון החלק הנשאר שטר אחר כרצונו. 27) שהרי אין למדים משיטה אחרונה. 28) הסופר רגיל בכתיבה, וידיו מאומנות, וכתב־ידו אינו גס ככתב־יד העדים שאינם מאומנים. 29) השטח הפנוי שבין השורות, וביניהן לבין חתימות העדים. 30) כף סופית, היינו שלושה אוירים: א. בשביל הקו העליון של למד; ב. האויר שבין שיטה לשיטה; ג. בשביל רגל כף סופית. כרב חייא בר אמי, שם. 31) שם קסב: כתב הרשב"א בחידושיו בשם רבינו יונה, שהמדובר כשמילאוהו לפני שהגיע ליד המלוה, אבל אם מילאוהו לאחר מכאן – פסול, שהרי ליד המלוה הגיע שטר פסול. וב'טור' חו"מ סי' מה סי"ד, מביא בשם רבינו יונה, שאם מילאהו המלוה בהסכמת הלווה – כשר. ומה שאמר פסול, הכוונה – כשמילא שלא מדעת הלווה. ומנמק את ההבדל: כשהגיע ליד המלוה היה פסול ולא נשתעבד הלווה, ואין המלוה יכול לשעבד את הלווה על־ידי מילוי בקרובים שלא מדעתו. וכתב עוד בשם אביו הרא"ש, שאם בא השטר ליד בית־דין לפני שמילאוהו ופסלוהו – אין לשטר זה תקנה, מכיון שנפסל על־ידי בית־דין אין להכשירו. [ונאמרו בענין זה עוד כמה חילוקי דינים: כשמילאוהו אחר יום חתימת העדים – דינו כשטר מוקדם ופסול או לא? ואם יש לחלק בזה בין שטר שיש בו קנין (שמוקדם אינו פסול), לבין אין בו קנין. ונתבארו ב'טור', ב'פרישה', ב'שולחן ערוך' ובסמ"ע וש"ך באותו סימן סי"ד. ופליאה היא, שרבינו לא נכנס כלל לכל הסבך הזה. ואין כאן מקום להאריך]. 32) גמרא שם קסג. 33) אישרו שכאן היו שריטות, ולא המלוה הוסיפם לשם איזה זיוף שהוא. 34) שם קסג: 35) שאין כאן חשש זיוף. ומכאן למד הרשב"א (הובא במגיד־משנה כאן) שהעדים צריכים לחתום בצד ימין של השטר, שאם ירחיקו חתימתם שמאלה, יוכל המלוה לחתוך את השטר שלמעלה מחתימת העדים ולכתוב מה שהוא רוצה בקלף החלק שמימין לחתימתם, ויהיה בידו שטר שהוא ועדיו בשיטה אחת (ראה הגהות מיימוניות כאן).

ה. הָיָה הַשְּׁטָר[36] בְּשִׁיטָה זוֹ וְהָעֵדִים בְּשִׁיטָה שְׁנִיָּה - פָּסוּל; שֶׁמָּא אֵלּוּ הָעֵדִים הָיוּ מְרֻחָקִין מִן הַשְּׁטָר כָּשֵׁר שִׁיטָה אַחַת, וְחָתַךְ כָּל הַשְּׁטָר, וְכָתַב זֶה הַשְּׁטָר בְּאוֹתָהּ הַשִּׁיטָה, וְנִמְצְאוּ אֵלּוּ הָעֵדִים חֲתוּמִים עָלֶיהָ. וְכֵן[37] אִם הָיָה הַשְּׁטָר וּשְׁנֵי עֵדִים בְּשִׁיטָה אַחַת, וּשְׁנֵי עֵדִים אֲחֵרִים בְּשִׁיטָה שְׁנִיָּה, וְאָמַר[38]: אֲנִי נִתְכַּוַּנְתִּי לְרַבּוֹת הָעֵדִים[39] - אֵין מְקַיְּמִין שְׁטָר זֶה מֵעֵדִים שֶׁל מַטָּה בְּשִׁיטָה שְׁנִיָּה, אֶלָּא מֵעֵדִים שֶׁל מַעְלָה; שֶׁמָּא בַּשִּׁיטָה שֶׁהָיְתָה בֵּין הָעֵדִים שֶׁל מַטָּה וּבֵין הַשְּׁטָר שֶׁחָתַךְ כָּתַב שְׁטָר זֶה וּשְׁנֵי עֵדָיו[40].

36) שם עמוד ב. 37) שם. 38) לבית־דין ששאלו למה חתמו ארבעה עדים. 39) והוא מבקש לקיים את חתימת העדים. 40) זייף חתימת העדים בשיטה ראשונה, ולפיכך הצריכוהו להביא עדי קיום של עדים ראשונים.

ו. קִיּוּם בֵּית דִּין[41] צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה סָמוּךְ לִכְתַב יְדֵי עֵדִים אוֹ סָמוּךְ לְצַד הַשְּׁטָר[42] אוֹ מֵאַחוֹרָיו[43] כְּנֶגֶד הַכְּתָב. וְאִם הָיָה בֵּין הַקִּיּוּם וְהַשְּׁטָר רֶוַח שִׁיטָה אַחַת - פָּסוּל[44]; שֶׁמָּא יַחְתֹּךְ הַשְּׁטָר שֶׁנִּתְקַיֵּם, וִיזַיֵּף בְּאוֹתָהּ שִׁיטָה שְׁטָר וּשְׁנֵי עֵדָיו[45], וְנִמְצָא הַקִּיּוּם עַל שְׁטָר מְזֻיָּף.

41) שם. 42) על הגליון החלק מימין או משמאל – תוכן השטר. מובן שכותבים בפירוש שמקיימים את השטר הכתוב מימין או משמאל הקיום, או כותבים בראש הקלף. 43) וכותבים שמקיימים את הכתוב מעבר לדף כנגד כתב הקיום או כותבים בראש הקלף. 44) כרבי יוחנן שם.

מובן, שרק הקיום פסול, אבל השטר לא נפסל. 45) יזייף חתימתם.

ז. הִרְחִיק[46] אֶת הַקִּיּוּם מִן הַשְּׁטָר יָתֵר[47] עַל שְׁתֵּי שִׁיטִין, וּמִלֵּא כָּל הָרֶוַח שְׁרִיטוֹת דְּיוֹ - כָּשֵׁר, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יָכוֹל לְזַיֵּף[48]; וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לְבֵית דִּין שֶׁיְּקַיְּמוּ קִיּוּם עַל הַשְּׁרִיטוֹת, אֶלָּא עַל גּוּפוֹ שֶׁל שְׁטָר.

46) שם עמוד א. 47) כלומר: אפילו יתר, ומכל־שכן פחות משתי שורות. 48) למעלה ה"ד אמרנו שבחתימת עדים השטר פסול, כשמילא שתי השורות שריטות, שמא אישרו את השריטות, אבל בקיום בית־דין כשר – כמו שמנמק רבינו בסמוך, שבית־דין אין מקיימים שריטות אלא תוכן שטרות.

ח. כָּל הַמְּחָקִין[49] כֻּלָּן - צָרִיךְ שֶׁיִּכְתֹּב קִיּוּמֵיהֶן בְּסוֹף הַשְּׁטָר, וְיֹאמַר: אוֹת פְּלוֹנִית אוֹ מִלָּה פְּלוֹנִית אוֹ שִׁיטָה פְּלוֹנִית עַל מְחָק, אוֹ תְּלוּיָה[50], וְהַכֹּל קַיָּם. וְאִם הָיָה הַמְּחָק בִּמְקוֹם שָׁרִיר וְקַיָּם, וּבְשִׁעוּר שָׁרִיר וְקַיָּם[51], אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר וְקִיְּמוֹ[52] - פָּסוּל; שֶׁמָּא מְחָקוֹ[53], וְכָתַב דָּבָר שֶׁזִּיֵּף, וְחָזַר וְקִיְּמוֹ בָּרֶוַח שֶׁבֵּין הַכְּתָב וְהָעֵדִים[54].

49) מימרא של רבי יוחנן, שם קסא: 50) בין שורה לשורה. 51) במקום שרגילים לכתוב בסוף השטר: והכל שריר וקיים. 52) קים את הכתוב על המחק כפי הנוסח שלמעלה. 53) את השריר וקים. 54) שריחקו חתימתם שיטה אחת. [מלשונו של רבינו כאן שכתב "מחק או תלויה", משמע שדין שניהם שוה, ומכיון שתלויה שאינה מקוימת אינה פוסלת את כל השטר אלא אין מתחשבים בה – שהרי אין כאן כל חשש זיוף – כך גם במחק אין למדים מן הכתוב עליו, אבל השטר כשר. ובמגיד־משנה מביא בשם רשב"א, שבמחק – כל השטר פסול. וטעמו מבואר ב'טור' שם סי' מד אות ו, שחוששים שמא היה כתוב במקום המחק דבר שהוא לחובת בעל השטר, ומחקו וכתב מה שכתב. ופסק כמותו. ומרן ב'שולחן ערוך' שם סעי' ה פסק כרבינו].

ט. שְׁטָר[55] הַבָּא הוּא וְעֵדָיו עַל הַמְּחָק - כָּשֵׁר. וְאִם תֹּאמַר: מוֹחֵק וְחוֹזֵר וּמוֹחֵק[56] - אֵינוֹ דּוֹמֶה מִי שֶׁנִּמְחַק פַּעַם אַחַת לְנִמְחַק שְׁתֵּי פְּעָמִים[57]. וְאִם תֹּאמַר: שֶׁמָּא נִמְחַק שְׁתֵּי פְּעָמִים מִקּוֹם הָעֵדִים[58], וְאַחַר שֶׁכָּתַב הַשְּׁטָר חוֹזֵר וּמוֹחֲקוֹ וְכוֹתֵב כָּל מַה שֶּׁירְצֶה, שֶׁהֲרֵי הוּא וְעֵדָיו כֻּלּוֹ שָׁוֶה, מִפְּנֵי שֶׁנִּמְחַק הַכֹּל שְׁתֵּי פְּעָמִים - כְּבָר תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁלֹּא יִהְיוּ הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל שְׁטָר מָחוּק, אֶלָּא אִם כֵּן נִמְחַק בִּפְנֵיהֶם[59].

55) שם קסג: וקסד. 56) שמא מחק כל הכתוב בשטר וכתב כרצונו. 57) והזיוף ניכר. 58) כתב משהו על המקום בשטר המיועד לחתימת העדים ומחקו, ואח"כ מחק פעם שניה וחתמו העדים על המחק הכפול, והשטר עצמו נמחק פעם אחת בלבד, והעדים לא ירגישו בשינוי שבין המחקים מפני הכתב שבשטר, או לא ישימו לב לשינוי. 59) ואז ודאי ירגישו בשינוי שבין מחק למחק.

י. שְׁטָר[60] הַבָּא הוּא וְעֵדָיו עַל הַמְּחָק, וְהַקִּיּוּם מִלְּמַטָּה עַל הַגְּוָיָר - אֵין מְקַיְּמִין אוֹתוֹ מֵעֵדֵי הַקִּיּוּם[61] אֶלָּא מֵעֵדִים שֶׁלְּמַעְלָה; שֶׁמָּא הַקִּיּוּם הָיָה רָחוֹק מִן הַשְּׁטָר הַרְבֵּה, וְהָיָה הָרֶוַח מָלֵא שְׁרִיטוֹת שֶׁל דְּיוֹ[62], וְחָתַךְ גּוּף הַשְּׁטָר, וּמָחַק הַשְּׁרִיטוֹת, וְכָתַב הַשְּׁטָר וְעֵדָיו[63] עַל הַמְּחָק.

60) שם. 61) אם בא לבית־דין לגבות באותו השטר, צריך לקיים שנית חתימת העדים, ואין סומכים על הקיום שבשטר. 62) ואמרנו למעלה בה"ז שהקיום כשר. 63) שזייף חתימתם. בגמרא שם אמרו סברא זו לפי שיטת רב, שבין עדים לקיום אפילו כמה שורות כשר, ואף־על־פי שרבינו פסק כרבי יוחנן (ראה למעלה ה"ו) שאפילו שיטה אחת בין עדים לקיום – פסול, קיבל אותה הסברא גבי הוא ועדיו על המחק והקיום על נייר, מפני שלא מצאנו בזה מחלוקת בין רב לרבי יוחנן, והסברא שנאמרה אליבא דרב מתקבלת על הדעת (מגיד־משנה).

יא. שְׁטָר[64] הַבָּא עַל הַגְּוָיָר, וְעֵדָיו עַל הַמְּחָק - פָּסוּל; שֶׁמָּא יִמְחַק הַשְּׁטָר וִיזַיֵּף[65], וְנִמְצָא הוּא וְעֵדָיו עַל הַמְּחָק[66]. וְאִם כָּתְבוּ[67] הָעֵדִים: אֲנַחְנוּ הָעֵדִים חָתַמְנוּ עַל הַמְּחָק, וְהַשְּׁטָר עַל הַגְּוָיָר - כָּשֵׁר. וְכוֹתְבִין כֵּן בֵּין עֵד לְעֵד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְזַיֵּף[68].

64) שם קסד. 65) יזייף ויכתוב במקום המחק מה שהוא רוצה. 66) ושטר כזה כשר, כמבואר למעלה בה"י. 67) שם. 68) אם יכתבו זאת למטה מחתימתם – יחתוך הקטע הזה, ואם יכתבו בין השטר לחתימה – ימחוק. כל זה מבואר בגמרא שם.

יב. שְׁטָר[69] הַבָּא עַל הַמְּחָק, וְעֵדָיו עַל הַגְּוָיָר - פָּסוּל. וַאֲפִלּוּ כָּתְבוּ הָעֵדִים: אֲנַחְנוּ עֵדִים חָתַמְנוּ עַל הַגְּוָיָר, וְהַשְּׁטָר עַל הַמְּחָק. מִפְּנֵי שֶׁהוּא מוֹחֵק אוֹתוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה, וְכוֹתֵב כָּל מַה שֶּׁירְצֶה, וְכֵיוָן שֶׁכֻּלּוֹ נִמְחַק שְׁתֵּי פְּעָמִים אֵינוֹ נִכָּר; שֶׁאִלּוּ הָיָה בּוֹ מָקוֹם הַנִּמְחַק פַּעַם אַחַת וּמָקוֹם הַנִּמְחַק שְׁתֵּי פְּעָמִים - הָיָה נִכָּר[70]. וּמִתְּקוּן הַשְּׁטָרוֹת: לְהִתְבּוֹנֵן[71] בַּשְּׁטָר בְּוָוִי"ן וְזַיְנִי"ן שֶׁלּוֹ שֶׁלֹּא יְהוּ דְּחוּקִין בֵּין הַתֵּבוֹת, שֶׁמָּא זַיֵּף וְהוֹסִיף זוֹ[72]. וְלֹא יִהְיוּ מְרֻחָקִין[73], שֶׁמָּא מָחַק אוֹת אַחַת, כְּגוֹן הֵי"א אוֹ חֵי"ת, וְהִנִּיחַ רַגְלָהּ הָאַחַת[74] מְקוֹם וָ"ו. וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מְדַקְדְּקִין בּוֹ בְּכָל לָשׁוֹן וּבְכָל כְּתָב.

69) שם. 70) ראה למעלה ה"ט. 71) הדיין צריך להתבונן, כלומר להשגיח היטב ולבדוק. 72) הוסיף אות זו, ולפיכך היא דחוקה. בגמרא שם קסז. מסופר שבא שטר מכר לפני אביי, שכתוב בו שהלוקח קנה: "מנת (חלק) ראובן ושמעון ואחי" והיה להם לראובן ושמעון אח ששמו "אחי", וטען הלוקח שקנה גם חלקו, ואביי התבונן יפה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בשטר וראה שה'ואו' של המלה "ואחי" לחוצה יותר מדאי, ואחר חקירה מדוקדקת – הודה הלוקח שהוא הוסיף ה"ואו", ובשטר היה כתב שקנה חלקם של ראובן ושמעון אחי (אחים). 73) שם. מעשה בשטר שני שבא לידי אביי, והיתה "ואו" מרוחקת יותר מדאי משאר האותיות שבאותה מילה, וכשלחץ אביי על בעל השטר, הודה שמחק חלק מאות "ב" ונשארה "ואו". 74) הימנית.

יג. מִשָּׁלֹשׁ[75] וְעַד עֶשֶׂר אֵין כּוֹתְבִין בְּסוֹף שִׁיטָה, שֶׁמָּא יְזַיֵּף[76] וְיַחֲזִיר הַשָּׁלֹשׁ לִשְׁלֹשִׁים וְהָעֶשֶׂר עֶשְׂרִים. וְאִם נִזְדַּמֵּן לוֹ בְּסוֹף שִׁיטָה - מַחֲזִיר הַדִּבּוּר[77] בְּגוּפוֹ שֶׁל שְׁטָר פְּעָמִים רַבּוֹת, עַד שֶׁיָּבוֹא בְּאֶמְצַע הַשִּׁיטָה[78].

75) אביי, שם. 76) יוסיף בסוף המילה "יוד" ו"מם". 77) כותב שנית את השטר או את הקטע. 78) רשב"ם שם מפרש, שיכתוב עוד פעם את הסכום הנכון באמצע השורה, ואם יזייף את הסכום הכתוב בסוף השורה שלמעלה לא יועיל כלום, שהרי הסכום הכתוב באחרונה קובע, כמו שיבואר בהלכה הבאה.

יד. שְׁטָר[79] שֶׁכָּתְבוּ מִלְּמַעְלָה מָנֶה[80] וּמִלְּמַטָּה מָאתַיִם, מִלְּמַעְלָה מָאתַיִם וּמִלְּמַטָּה מָנֶה - הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַתַּחְתּוֹן. וְלָמָּה אֵין הוֹלְכִין אַחַר הַפָּחוּת שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם?[81] לְפִי שֶׁאֵין הָאֶחָד תָּלוּי בַּחֲבֵרוֹ. שֶׁאִם הָיָה כָּתוּב בּוֹ: מֵאָה שֶׁהֵן מָאתַיִם, אוֹ מָאתַיִם שֶׁהֵן מֵאָה - הָיָה נוֹטֵל מֵאָה[82]; אֲבָל שְׁנֵי דְּבָרִים שֶׁאֵין הָאַחֲרוֹן תָּלוּי בָּרִאשׁוֹן - הַלֵּךְ אַחַר אַחֲרוֹן. הָיָה בּוֹ מִלְּמַעְלָה שֵׁם, וּלְמַטָּה שֵׁם קָרוֹב לוֹ - הַלֵּךְ אַחַר הַתַּחְתּוֹן[83]. אִם כֵּן, לָמָּה כּוֹתְבִין אֶת הָעֶלְיוֹן? שֶׁמָּא תִּמָּחֵק אוֹת אַחַת מִן הַתַּחְתּוֹן, וְיִלָּמֵד מִן הָעֶלְיוֹן[84]. כְּגוֹן שֶׁהָיָה[85] בָּעֶלְיוֹן חֲנָנִי אוֹ עֲנָנִי, וּבַתַּחְתּוֹן חָנָן אוֹ עָנָן - בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא הַשֵּׁם הָעֶלְיוֹן. אֲבָל לֹא יִלָּמֵד תַּחְתּוֹן מֵעֶלְיוֹן בִּשְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת[86].

79) משנה, שם קסה: 80) מאה דינרי כסף. 81) שהרי אין מוציאים ממון מספק. 82) ולמה אין הולכים גם בזה אחר התחתון? משום שכאן טעות גלויה בחשבון, ואין אנו יודעים איזה סכום מוטעה, ולפיכך דנים כמו בכל ספק שבממון, שהמוציא מחבירו – עליו הראיה. 83) בשטרות הולכים בכל דבר אחר התחתון, כשאין סיבה מיוחדת מתנגדת לכך. הר"י מיגש בפירושו מנמק שיש לראות בתחתון חזרה מהכתוב בעליון. 84) כל זה במשנה הנ"ל. 85) ברייתא שם קסו: 86) שם. ובגמרא פירשו טעמו של דבר: שמא יקרה שם בן שלש אותיות, וכתוב למעלה שתי אותיות שהן רוב השם, ואין ללמוד מעליון אלא להשלים את התחתון כשהוא עיקר השם.

טו. כָּתוּב בּוֹ[87] מִלְּמַעְלָה סֵפֶל[88], וּמִלְּמַטָּה קֵפֶל[89] - הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַתַּחְתּוֹן, שֶׁהַקֵּפֶל פָּחוּת מִן הַסֵּפֶל. כָּתוּב בּוֹ מִלְּמַעְלָה קֵפֶל, וּמִלְּמַטָּה סֵפֶל - חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא זְבוּב הֵסִיר רֶגֶל הַקּוּף וְנַעֲשֵׂית סָמֶ"ךְ[90], וְאֵינוֹ גוֹבֶה אֶלָּא בְּמִדַּת קֵפֶל הַקְּטַנָּה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. שֵׁיַּד בַּעַל הַשְּׁטָר עַל הַתַּחְתּוֹנָה[91]. מַעֲשֶׂה בִּשְׁטָר[92], שֶׁהָיָה כָּתוּב בּוֹ: שֵׁשׁ מֵאוֹת וְזוּז אֶחָד, וְהָרֵי הַדָּבָר סָפֵק, אִם שֵׁשׁ מֵאוֹת זוּז וְזוּז אֶחָד אוֹ שֵׁשׁ מֵאוֹת אַסְתִּירָא[93] וְזוּז; אָמְרוּ חֲכָמִים[94]: יִטֹּל שֵׁשׁ מֵאוֹת אַסְתִּירָא וְזוּז, שֵׁיַּד בַּעַל הַשְּׁטָר עַל הַתַּחְתּוֹנָה. אִם כֵּן, לָמָּה לֹא נֹאמַר: שֵׁשׁ מֵאוֹת פְּרוּטָה וְזוּז?[95] לְפִי שֶׁהַפְּרוּטוֹת כּוֹלֵל אוֹתָן הַסּוֹפֵר זוּזִין[96] וְאַחַר כָּךְ כּוֹתְבִין. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה בְּכָל זְמַן וּבְכָל מָקוֹם, לְפִי דַּרְכָּם הַיָּדוּעַ - עַל פִּיו עוֹשִׂין.

87) שם. כתוב בשטר שפלוני חייב לו וכו'. 88) ראשי־תיבות: "סאה פלג", פירוש: סאה וחצי. 89) קב פלג, קב וחצי (הסאה מחזיקה ששה קבים). [וב'תוספות' שם ד"ה ספל, הביאו כמה פירושים לספל וקפל, ורבינו מפרש כרבותיו הרי"ף והר"י מיגש]. 90) בכתב־יד שלהם ה"קוף" דומה ל"סמך" בתוספת רגל דקה. 91) בעיא של רב פפא שם ולא נפשטה, ואין מוציאים ממון מספק. 92) שם. 93) יש מפרשים ש"אסתירא" הוא חצי זוז. ואחרים מפרשים – שני זוזים. ורבינו קיבל הפירוש הראשון (ראה רשב"ם ו'תוספות' שם ד"ה ומשוי). [לפלא, שרבינו נטה כאן מפירושו של רבו הר"י מיגש שפירש שני זוזים. ראה כסף־משנה]. 94) אביי, שם. 95) המטבע הפחות ביותר. 96) הסופר אינו כותב מנין הפרוטות, אלא עושה מהם זוזים (בזוז 192 פרוטות) ורושם בשטר מספרם, ואת מספר הפרוטות שאינן מצטרפות לזוז שלם, ואם התכוון לפרוטות – היה כותב ארבעה זוזים ועשרים וארבע פרוטות, ומשמיט את המילה "וזוז".

טז. שְׁטָר[97] שֶׁכָּתוּב בּוֹ: אַסְתִּירָא מְאָה מָעֵי[98], אוֹ שֶׁכָּתוּב בּוֹ: מְאָה מָעֵי אַסְתִּירָא - הַלֵּךְ אַחַר פָּחוּת שֶׁבַּלְּשׁוֹנוֹת, וְאֵינוֹ נוֹטֵל אֶלָּא אַסְתִּירָא אַחַת[99]. שֵׁיַּד בַּעַל הַשְּׁטָר עַל הַתַּחְתּוֹנָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ, וְאֵינוֹ מוֹצִיא אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ סָפֵק. לְפִיכָךְ, כָּל שְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַשְׁמַע שְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת, שֶׁמָּא כָּךְ אוֹ שֶׁמָּא כָּךְ - אֵינוֹ נוֹטֵל אֶלָּא הַפָּחוּת שֶׁבִּשְׁתֵּיהֶן; וְאִם תָּפַס בָּעֶלְיוֹנָה - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[100] אֶלָּא בִּרְאָיָה בְּרוּרָה[101].

97) שם קה: 98) מע' = פרוטה של נחושת (מעה כסף, היא אחד משישה בזוז = 32 פרוטות). 99) היינו 96 פרוטות. ולמה אין הולכים אחר התחתון? כמו במנה ומאתים (ראה הי"ד)? משום שזה כאילו אמר "איסתירא שהיא מאה מעי", והרי זה דומה לכותב מאה שהם מאתים. ואפשר להוסיף עוד נימוק: שדרכם של אנשים לעגל את הסכומים, ולפיכך כתב מאה אף־על־פי שמגיע לו רק 96 פרוטות, וסמך על מה שכתב אסתירא (ראה רשב"ם שם ד"ה מהו דתימא). 100) שהרי הוא המוחזר. 101) ואפילו אם יש עדים שתפס ואינו יכול להכחיש

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(מסקנת המגיד־משנה, וכן פסק הש"ך חו"מ סי' מב ס"ק ט'. ראה 'בית יוסף' שם).

יז. כָּתוּב בּוֹ[102]: מַטְבֵּעַ זָהָב - אֵין פָּחוֹת מִדִּינַר זָהָב[103]. זָהָב דִּינָרִין, אוֹ דִּינָרִין זָהָב - אֵין פָּחוֹת מִשְּׁוֵה שְׁנֵי דִּינָרִין שֶׁל זָהָב. זָהָב בְּדִינָרִין - אֵין פָּחוֹת מִשְּׁוֵה שְׁנֵי דִּינָרִין שֶׁל כֶּסֶף מִן הַזָּהָב[104]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

102) ברייתא שם קסה: 103) שהוא 25 דינרי כסף.
104) נותן לו זהב שוה שני דינרי כסף.

תַּמּוּ הִלְכוֹת מַלְוֶה וְלוֶה

~ יום שישי כ"ד טבת ~

הִלְכוֹת טוֹעֵן וְנִטְעָן

מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת הִיא. וְהִיא: דִּין טוֹעֵן וּמוֹדֶה אוֹ כּוֹפֵר.

וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) מבאר דין כופר בכל או מודה במקצת.

א. הַטּוֹעֵן[2] אֶת חֲבֵרוֹ בְּמַטַּלְטְלִין, וְהוֹדָה לוֹ בְּמִקְצָת - הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהוֹדָה בּוֹ, וְנִשְׁבָּע עַל הַשְּׁאָר מִן הַתּוֹרָה; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה[3]. וְכֵן[4] אִם כָּפַר בַּכֹּל וְאוֹמֵר: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם, וְעֵד אֶחָד מֵעִיד [שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ] - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע מִן הַתּוֹרָה. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה[5] לָמְדוּ[6], שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁשְּׁנַיִם מְחַיְּבִין אוֹתוֹ מָמוֹן - אֶחָד מְחַיְּבוֹ שְׁבוּעָה. וְכֵן לָמְדוּ[7] מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, שֶׁעֵד אֶחָד לְכָל עָוֹן וּלְכָל חַטָּאת אֵינוֹ קָם[8], אֲבָל קָם הוּא לִשְׁבוּעָה.

2) משנה שבועות לח: 3) במכילתא משפטים פרשה ט"ו דרשו: "כי הוא זה" עד שיודה במקצת: כלומר, רק זה הוא הדבר שאני חייב לך ולא מה שאתה תובע (ראה בבא קמא קו:). ודווקא במטלטלין, אבל על קרקעות עבדים ושטרות אין נשבעים (משנה שם מב: ובגמרא שם מג. למדו זה מכלל ופרט וכלל). 4) גמרא שם מ. 5) ששמע תלמיד מרבו ורבו מרבו עד משה רבינו. 6) ברייתא שם.
7) כלומר, וכך הוא הלימוד שנמסר מפי השמועה.
8) כתוב בתורה (דברים יט, טו): "לא יקום עד אחד באיש לכל עוון ולכל חטאת" ודרשו: לכל עוון ולכל חטאת אינו קם, אבל קם הוא לשבועה (שם).

ב. אֵין לְךָ מְחַיָּב שְׁבוּעָה מִן הַתּוֹרָה חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה: מִי שֶׁהוֹדָה בְּמִקְצָת הַמַּטַּלְטְלִין, וּמִי שֶׁחִיְּבוֹ עֵד אֶחָד, וְהַשּׁוֹמֵר. שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּשׁוֹמֵר: שְׁבוּעַת יְיָ תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ שְׁבוּעַת הַשּׁוֹמְרִין בְּהִלְכוֹת שְׂכִירוּת. וְכָל אֶחָד מִן הַשְּׁלֹשָׁה נִשְׁבָּע וְנִפְטָר מִלְּשַׁלֵּם[9]. אֲבָל כָּל הַנִּשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין[10], כְּגוֹן שָׂכִיר[11] וְנֶחְבָּל[12] וּפוֹגֵם אֶת שְׂטָרוֹ[13] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[14], וְכֵן כָּל הַנִּשְׁבָּעִין בְּטַעֲנַת סָפֵק, כְּגוֹן הַשֵּׁתָּפִין[15] וְהָאַרִיסִין[16] - כֻּלָּן נִשְׁבָּעִין בְּתַקָּנַת חֲכָמִים[17]. וְכָל אֵלּוּ הַשְּׁבוּעוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, הֲרֵי הֵן כְּעֵין שֶׁל תּוֹרָה[18] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[19].

9) משנה שם מד: 10) שם. 11) נתבאר בהלכות שכירות פרק י"א הלכה ו, שאם טען בעל הבית נתתי לשכיר את שכרו והשכיר מכחיש – נשבע השכיר שלא נטל – ונוטל. ולמה אין משביעים את בעל הבית וייפטר? מפני שבעל הבית טרוד בפועליו הרבים ואפשר שנדמה לו שנתן – ולא נתן, אבל פועל, שפרנסתו על שכר עבודתו, אינו שוכח ואינו טועה (גמרא שם מה). 12) משנה שם מד: ונתבאר שם שהמדובר, כשיש עדים שהנחבל נכנס תחת ידו של הנתבע (פירוש למקום שהנתבע היה בו לבדו) כשהוא שלם ויצא חבול ונתבע לבית דין וטען לא חבלתי בו. [בגמרא שם אמר שמואל, שאם החבלה היא במקום שאין הנחבל עצמו יכול לחבל – נוטל בלא שבועה, בתנאי, שלא היה שם אדם אחר שאפשר היה לו לחבול]. 13) הוציא שטר חוב על חבירו וזה טוען פרעתי כל החוב והמלוה אומר פרעת חלק מהחוב – הרי זה פגם תוקפו של השטר ולפיכך עליו להישבע. וכשהוא טוען לא פרעת כלום – נאמן בלא שבועה. 14) והדומים לאלה שנמנו במשנה שם.
15) התובע טוען יישבע שלא נטל יותר מהמגיע לו.
16) החוכרים שדות מבעליהן לעבדן ולקבל חלק מהיבול.
17) בגמרא שם מח: שאלו מה בין שותפים ואריסים לכל אדם, שאין משביעים אותם בטענת שמא? ונימקו, שאלה רגילים להורות היתר לעצמם באמתלאות שונות להשקיט את מצפונם. [בגמרא (שם) אמר רב נחמן שעל טענת שמא אינו נשבע בכפירת תביעה פחותה משתי מעות כסף. ופירש רש"י שהכוונה למודה במקצת, שבטענת וודאי היה מחוייב שבועת התורה ותיקנו חכמים שבועה בטענת שמא דומה, אבל כשזה כופר הכל שבטענת וודאי פטור משבועת התורה – לא תיקנו חכמים שבועה בטענת שמא. ורבינו בפרק ט מהלכות שלוחין ושותפין פסק, שגם כופר הכל לכתחילה, מחוייב שבועה, כדעת רבו הרב יוסף מיגאש בפירושו לשבועות שם. ובבית יוסף חושן משפט סימן צג מדייק מלשונם של הרי"ף והרא"ש, שדעתם כדעת רבינו].
18) רי"ף בהלכותיו בכתובות סוף פרק ט. 19) הנשבע אוחז בידו חפץ של מצוה בשעת השבועה. בהלכות שבועות פרק י"א הלכה ח: כותב רבינו שתלמיד חכם אוחז תפילין בידו, ושאר כל אדם – ספר תורה.

ג. הַטּוֹעֵן[20] מִטַּלְטְלִין עַל חֲבֵרוֹ, וְכָפַר בַּכֹּל וְאָמַר: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם; אוֹ שֶׁהוֹדָה בְּמִקְצָת, וּנְתָנוֹ מִיָּד וְאָמַר: אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא זֶה וְהֵילַךְ[21]; אוֹ שֶׁאָמַר: אֱמֶת שֶׁהָיָה לְךָ אֶצְלִי, אֲבָל מָחַלְתָּ לִי אוֹ נָתַתָּ לִי אוֹ מָכַרְתָּ לִי אוֹ הֶחֱזַרְתִּי לְךָ; אוֹ שֶׁטָּעָנוּ חִטִּים וְהוֹדָה לוֹ בִּשְׂעוֹרִים - בְּכָל אֵלּוּ פָּטוּר מִשְּׁבוּעַת הַתּוֹרָה[22]. אֲבָל חֲכָמִי הַגְּמָרָא[23] תִּקְּנוּ, שֶׁיִּשָּׁבַע הַנִּתְבָּע בְּכָל אֵלּוּ[24] שְׁבוּעַת הֶסֵּת[25] וְיִפָּטֵר.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְאֵינָהּ כְּעֵין שֶׁל תּוֹרָה, לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ נְקִיטַת חֵפֶץ. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ דֶּרֶךְ שְׁבוּעָה שֶׁל תּוֹרָה וְדֶרֶךְ שְׁבוּעַת הֶסֵּת בְּהִלְכוֹת שְׁבוּעוֹת[26].

20) משנה שם לח: 21) והנה אני משלם לך הסכום שאני מודה בו. 22) בהילך פסק כרב ששת (בבא מציעא ד.) כפי הכרעתו של הרי"ף בראש פרק ו משבועות. והדינים האחרים נשנו בשבועות שם. [רש"י בבא מציעא שם מבאר, שהילך משמעותו: לא הוצאתים והרי הם שלך בכל מקום שהם ... הואיל ואיתנייהו כמאן דנקיט להו דמי (=ומכיוון שישנם בעינם הרי זה כאילו נמצאים בידו של המלוה). והר"ן שם כתב, שלפי שיטת רש"י לא אמרו הילך פטור אלא בפיקדון, אבל במלוה אי אפשר לומר שהמעות הן ברשות המלוה בכל מקום שהן, משום שמִלוה להוצאה ניתנה, וכשהגיעו ליד הלווה יצאו לגמרי מרשות המלוה, ומביא בשם הגאונים, שבהלוואה אם היה בידו מזומן הסכום שהודה בו ונותנו למלוה – פטור משבועה, ובפיקדון אפילו אם נמצא הדבר במקום רחוק – ההודאה עצמה היא כהילך, משום שפיקדון בכל מקום שהוא – ברשותו של המפקיד הוא (ראה לקמן פרק ג הלכה י"ד). 23) מימרא של רב נחמן שם מ: ובבא מציעא ה. 24) בשבועות שם אמר רב חביבא, ששבועת היסת נאמרה רק על מה ששנינו (שם לח:) מנה לי בידך, אמר לו הן, למחר אמר לו תנהו לי, נתתיו לך (טענת הנתבע) – פטור. וביארו שם שלדעתו כופר הכל לכתחילה, פטור אפילו מהיסת. ולכן הדגיש רבינו וכתב: "בכל אלו" לומר לך, שאין הלכה כרב חביבא. וכן פסק הרי"ף בהלכותיו בשבועות בראש פרק ו. [בתוספות שם מא. דיבור המתחיל ומאן, כתבו בשם רבינו תם שאין משביעים את הכופר הכל. ובהגהות מיימוניות כאן אות ח כתב: שוב ראיתי בתשובת מורי רבינו זצ"ל (הכוונה למהר"ם מרוטנברג) שרבינו תם חזר בו בסוף ימיו]. 25) קראו לה "היסת" על שם שהסיתו אותו חכמים לשבועה זו (רש"י בבא מציעא שם. ראה רש"י שבועות שם). 26) פרק י"א, הלכה ד.

ד. כָּל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׁבוּעָה מִן הַתּוֹרָה - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנִפְטָר[27]. וְאִם לֹא רָצָה לְהִשָּׁבַע - יוֹרְדִין לִנְכָסָיו[28] וְגוֹבִין מֵהֶם כָּל מַה שֶׁתָּבַע חֲבֵרוֹ עָלָיו[29]; שֶׁהֲרֵי הַתּוֹבֵעַ אוֹמֵר לוֹ: אֵינִי זָז מִדִּין תּוֹרָה, אוֹ הִשָּׁבַע אוֹ תֵּן לִי. וְיֵשׁ לוֹ לְהַחֲרִים[30] עַל מִי שֶׁטָּעַן עָלָיו דָּבָר שֶׁאֵינוֹ כֵּן, וְנוֹתֵן[31]. אֲבָל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׁבוּעָה מִדִּבְרֵיהֶן[32], אִם הָיָה מִן הַנִּשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַכִּפּוּ אֶת הַשְּׁבוּעָה[33]; שֶׁהֲרֵי הַנִּתְבָּע אוֹמֵר לוֹ: הִשָּׁבַע וָטֹל, כְּמוֹ שֶׁתִּקְּנוּ לְךָ. וְאִם לֹא רָצָה לְהִשָּׁבַע - יֵלֵךְ לוֹ. וְהוֹרוּ רַבּוֹתַי, שֶׁאִם אָמַר הַתּוֹבֵעַ: אֵינִי רוֹצֶה בְּתַקָּנָה זוֹ שֶׁתִּקְּנוּ לִי חֲכָמִים[34], אֶלָּא הֲרֵינִי כִּשְׁאָר הַתּוֹבְעִים[35] - הֲרֵי זֶה מַשְׁבִּיעַ אֶת הַנִּתְבָּע הֶסֵּת[36]. וְאִם רָצָה לְהַכִּפָּה עַל הַתּוֹבֵעַ - מְחַיְּבִין אֶת הַתּוֹבֵעַ לְהִשָּׁבַע[37], אוֹ יֵלֵךְ לוֹ.

27) משנה שבועות לח: 28) שם מא. 29) ואינו יכול להפוך את השבועה על התובע ולומר: יישבע שאני חייב לו וייטול. שם אמרו: בדאורייתא לא מפכינן. [בר רב אשי אומר שם: בדאורייתא נמי (גם כן) מפכינן. ובתוספות שם דיבור המתחיל ולמר כתבו, שרב האי גאון וכן רבינו גרשון מאור הגולה פסקו כמר בר רב אשי, ובעל הלכות גדולות ובסדר תנאים ואמוראים (לרבי יוסף טוב עלם) כתבו, שאין הלכה כמותו]. 30) לנתבע יש זכות. 31) ומשלם. 32) מתקנת חכמים. 33) לעניין היפוך שבועת הנוטלים – אף על פי שהיא מדבריהם – כדין שבועת התורה. וכן פסק הר"י מיגאש בפירושו לשבועות שם. ורש"י כתובות פז: כתב שכל שבועה מדבריהם יכול להפוך (ובש"ך חושן משפט שם סעיף קטן ל כתב, שכמה פוסקים קדמונים פסקו כרש"י). 34) שאשבע ואטול. 35) והנתבע מכחיש, שהוא נשבע ונפטר. 36) כשהוא מהפך היה הנתבע נשבע אותה השבועה שהמהפך היה חייב בה, היינו, "כעין דאורייתא" בנקיטת חפץ, אבל באומר אינני רוצה בתקנת חכמים שתיקנו לטובתי – הנתבע נשבע היסת. 37) לקמן הלכה ו יתבאר שכל שבועת היסת מהפכים.

ה. הָיָה מְחֻיָּב שְׁבוּעָה מִדִּבְרֵיהֶם מִן הַנִּשְׁבָּעִין וְנִפְטָרִין, כְּגוֹן הַנִּשְׁבָּעִין עַל טַעֲנַת סָפֵק[38] אוֹ מִן הַנִּשְׁבָּעִין הֶסֵּת, וְלֹא רָצָה לְהִשָּׁבַע - מְשַׁמְּתִין אוֹתוֹ[39] שְׁלֹשִׁים יוֹם. אִם לֹא בָּא וְלֹא תָּבַע נִדּוּיוֹ[40] - מַלְקִין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[41]. וְכָל מִי שֶׁחָלָה עָלָיו שַׁמְּתָא שְׁלֹשִׁים יוֹם - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת וְאַחַר כָּךְ מַתִּירִין נִדּוּיוֹ[42]. וְאֵין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו[43], לְפִי שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב שְׁבוּעָה מִן הַתּוֹרָה[44].

38) כגון האריסים והשותפים (ראה למעלה הלכה ב). 39) שם. 40) לא ביקש להתיר לו את הנידוי. 41) מפני שמרד בדברי חכמים. כל עונש מלקות מדרבנן נקרא "מכת מרדות". 42) כרב אשי שם. 43) רב אשי שם מסיים: "ושבקינן ליה (ועוזבים אותו)". 44) בשבועה מן התורה אמרנו למעלה בהלכה ד, שאם לא רצה להישבע יורדים לנכסיו וגובים מהם.

ו. כָּל הַמְחֻיָּב[45] שְׁבוּעַת הֶסֵּת, אִם רָצָה לַהֲפֹךְ הַשְּׁבוּעָה עַל הַתּוֹבֵעַ - הֲרֵי הַתּוֹבֵעַ נִשְׁבָּע הֶסֵּת וְנוֹטֵל מֵחֲבֵרוֹ. וְאֵין לְךָ[46] מִי שֶׁנִּשְׁבָּע הֶסֵּת וְנוֹטֵל מֵחֲבֵרוֹ, אֶלָּא זֶה שֶׁנֶּהֱפְכָה עָלָיו שְׁבוּעַת הֶסֵּת. וְאֵין לְךָ שְׁבוּעָה שֶׁתְּהֻפַּךְ אֶלָּא שְׁבוּעַת הֶסֵּת בִּלְבַד; אֲבָל שְׁבוּעָה שֶׁל תּוֹרָה אוֹ שֶׁל דִּבְרֵיהֶם שֶׁהִיא כְּעֵין שֶׁל תּוֹרָה[47] - אֵין הוֹפְכִין שְׁבוּעָתָן.

45) שם אמרו: "בדרבנן מפכינן". 46) נתבאר למעלה שרבינו ורבו הר"י מיגאש מפרשים מה שאמרו: "בדרבנן מפכינן" הכוונה לשבועת היסת בלבד. 47) נתבאר למעלה בהלכה ה.

ז. אֵין מַשְׁבִּיעִין שְׁבוּעַת הֶסֵּת אֶלָּא עַל טַעֲנַת וַדַּאי; אֲבָל עַל טַעֲנַת סָפֵק - פָּטוּר[48]. כֵּיצַד? כִּמְדַמֶּה לִי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֶׁיֵּשׁ לִי אֶצְלְךָ מָנֶה; אוֹ שֶׁאָמַר: מָנֶה הִלְוִיתִיךָ, וְכִמְדַמֶּה לִי שֶׁלֹּא פְּרַעְתַּנִי; אָמַר לִי אַבָּא[49] שֶׁיֵּשׁ לִי אֶצְלְךָ מָנֶה, אוֹ צִוָּה לִי בִּפְנֵי עֵדִים שֶׁיֵּשׁ לִי אֶצְלְךָ מָנֶה; דָּבָר פְּלוֹנִי גְּנָבַנִי מִבֵּיתִי, וְלֹא הָיָה שָׁם אֶלָּא אַתָּה, קָרוֹב בְּעֵינַי שֶׁאַתָּה גְּנַבְתּוֹ; חִשַּׁבְתִּי מָעוֹת וּמָצָאתִי חָסֵר, שֶׁמָּא אַתָּה הִטְעִיתַנִי בַּחֶשְׁבּוֹן; וְהַנִּתְבָּע אוֹמֵר: אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר אַף מִשְּׁבוּעַת הֶסֵּת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

48) שם מ: מנמק רב נחמן למה משביעים היסת את הכופר הכל – משום חזקה אין אדם תובע אלא אם כן יש לו עליו, ובטענת ספק אין חזקה כזו (מגיד משנה). 49) אמרו, שלשיטת רבי אליעזר בן יעקב, אם הבן התובע מסתמך על צוואת אביו בלבד ולא אמר: ברי לי – הנתבע פטור משבועה, אפילו במודה במקצת ששבועתו מן התורה. ורבינו – וכן הרי"ף – פסקו כרבי אליעזר בן יעקב מפני שאמרו (עירובין סב:): "משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי". [הראב"ד משיג על רבינו בדין אמר לי אבא, ודעתו שזו טענת ברי. ובלחם משנה מברר באריכות שתי השיטות. ראה שם].

ח. כּוֹר חִטִּים[50] יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ בְּוַדַּאי, וְהַנִּתְבָּע אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ, שֶׁמָּא יֵשׁ לְךָ שֶׁמָּא אֵין לְךָ - הֲרֵי הַנִּתְבָּע יִשְׁבַּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ וְנִפְטָר[51], לְפִי שֶׁלֹּא חִיֵּב עַצְמוֹ בְּוַדַּאי. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. כּוֹר חִטִּים יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ בְּוַדַּאי, וְהַנִּתְבָּע אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ אִם חִטִּים הוּא אוֹ שְׂעוֹרִים - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע הֶסֵּת שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ[52], וּמְשַׁלֵּם שְׂעוֹרִין[53]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

50) בכתב יד תימן: "מנה לי בידך". וכן גירסת המגיד משנה. 51) מחלוקת אמוראים בכתובות יב: ופסק רבינו כרב נחמן ורבי יוחנן. בגמרא שם אמרו "פטור" ורבינו הוסיף שהנתבע מחוייב להישבע היסת, שאם לא נטיל עליו שבועה תתבטל שבועת היסת בכופר הכל, שהרי יעדיף לטעון איני יודע ויהיה פטור משבועה (מגיד משנה). 52) ולמה אין מחייבים אותו שבועת התורה כמודה במקצת, ומתוך שאינו יכול להישבע – ישלם, כמו בטוען חמישים אני חייב לך וחמישים אינני יודע, כמבואר לקמן פרק ד הלכה ח? משום שמודה במקצת אינו מחוייב שבועה אלא בהודה לו ממין הטענה (ראה לקמן פרק ג הלכה ח). 53) הראב"ד משיג על זה מדברי רבה בר נתן בבבא קמא לה: שטענו בחיטים והודה לו בשעורים פטור אף מדמי שעורים. וכן פסק רבינו עצמו (שם). והמשיג עצמו מבאר שיטת רבינו וכותב: שלדעתו לא אמר רבה בר נתן אלא כשהוא מכחיש לגמרי את התביעה (החיטים), אבל בשאינו מכחישה, אלא טוען איני יודע ונכנס לחיוב שבועת היסת על התביעה – חייב לשלם מה שהודה. ונראה שהתכוון לנימוקו של רבינו מאיר הלוי (הובא ברא"ש בבא קמא שם) שטענו בחיטים והודה לו בשעורים פטור, מפני שיכול לטעון משטה הייתי בך, ולמעשה גם שעורים אינני חייב לך, אבל כשנשבע היסת שאינו יודע אין כאן השטאה (ראה ש"ך חושן משפט סימן פ"ח סעיף קטן לה). ובסמ"ע שם סעיף קטן לא, מסביר שאפילו לשיטת האומרים שטעם הפטור משעורים הוא משום שאנו אומרים: על השעורים מחל – כאן חייב, משום שאפשר הדבר שגם התובע לא זכר בדיוק אם חיטים השאילהו או שעורים ולפיכך טען חיטים, וכשהנתבע הודה ששאל מין אחד צריך לשלם לו הפחות שבשני המינים ונשבע על השאר (ראה מה שכתבנו בזה בהלכות שאלה ופיקדון הלכה ו).

ט. מָנֶה יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ[54] בְּוַדַּאי, וְהַנִּתְבָּע אוֹמֵר: כֵּן הָיָה לְךָ בְּיָדִי, אֲבָל אֵינִי יוֹדֵעַ אִם הֶחֱזַרְתִּי לְךָ אוֹ עֲדַיִן לֹא הֶחֱזַרְתִּי לְךָ - חַיָּב לְשַׁלֵּם; וְלֹא יִשְׁבַּע הַתּוֹבֵעַ כְּלָל, אֲפִלּוּ שְׁבוּעַת הֶסֵּת. מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁהוּא חַיָּב, וַהֲרֵי זֶה[55] טוֹעֵן[56] אוֹתוֹ טַעֲנַת וַדַּאי, וְנִסְתַּפֵּק אִם נִפְטַר אוֹ לֹא נִפְטַר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲבָל אִם אֵין לוֹ תּוֹבֵעַ[57], וְהוֹדָה מֵעַצְמוֹ וְאָמַר: גְּזַלְתִּיךָ אוֹ הִלְוִיתַנִי מָנֶה, אָבִיךָ הִפְקִיד אֶצְלִי מָנֶה, וְאֵינִי יוֹדֵעַ אִם הֶחֱזַרְתִּיו אוֹ לֹא הֶחֱזַרְתִּיו - אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם. וְאִם בָּא לָצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם[58] - חַיָּב לְשַׁלֵּם.

54) משנה שם קיח. 55) הנתבע. 56) כלומר, מודה. 57) בגמרא שם מבואר ההבדל בין תבע או לא תבע. וכן פסק הרי"ף שם. 58) בית דין אינו מחייבו לשלם, אבל כשהוא מקפיד להיות נקי מעוון גזל גם כלפי הקדוש־ברוך־הוא, שהכל גלוי וידוע לפניו – משלם. והוא הדין באומר מנה לי בידך וזה אומר איני יודע אם הלויתני. וכן פסקו הרי"ף והרא"ש שם ובשולחן ערוך חושן משפט סימן ע"ה סעיף ט. ברא"ש שם כתב עוד, שאם לא תבעו ובא ואמר מעצמו איני יודע אם הלויתני או לא – פטור גם לצאת ידי שמים. וכן נפסק בשולחן ערוך שם סעיף י.

י. מָנֶה לִי בְּיָדְךָ[59], אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם; הִשְׁבַּע הֶסֵּת[60] וָלֵךְ, הִשְׁבַּע אַתָּה הֶסֵּת[61] וָטֹל[62]; וְאָמַר הַתּוֹבֵעַ: אֵינִי רוֹצֶה לְהִשָּׁבַע - הֲרֵי הַנִּתְבָּע אוֹמֵר לוֹ: הִשָּׁבַע וָטֹל, אוֹ תֵּלֵךְ בְּלֹא כְּלוּם. וְאֵין שָׁם הִפּוּךְ אַחֵר[63]. וְיֵשׁ לוֹ לְהַחֲרִים סְתָם[64] עַל מִי שֶׁהוּא חַיָּב לִי וְלֹא יִתֵּן לִי.

59) נתבאר למעלה (הלכה ו) ששבועת היסת מהפכים. 60) התובע טוען כך. 61) תשובת הנתבע. 62) ואשלם לך. 63) אין מהפכים שבועה מהופכת, שאם לא כן – אין לדבר סוף. 64) בלי הזכרת שם הנתבע.

יא. הוֹרוּ רַבּוֹתַי: שֶׁכָּל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׁבוּעָה, בֵּין שֶׁל תּוֹרָה בֵּין שֶׁל דִּבְרֵיהֶם, אֲפִלּוּ הֶסֵּת - יֵשׁ לוֹ לְהַחֲרִים סְתָם קֹדֶם שֶׁיִּשָּׁבַע עַל מִי שֶׁיִּטְעַן עָלָיו דָּבָר שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בּוֹ כְּדֵי שֶׁיַּשְׁבִּיעַ אוֹתוֹ בִּחְנָם, וְיַעֲנֶה הַמַּשְׁבִּיעַ אָמֵן[65], וְאַחַר יִשָּׁבַע. וְתַקָּנָה טוֹבָה לְבַעֲלֵי דִינִין, כְּדֵי שֶׁיִּמָּנְעוּ מִטַּעֲנַת שֶׁקֶר, וְלֹא יִגְרְמוּ לְהוֹצִיא שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה[66], וְלֹא יַשִּׁיאוּ שֵׁמַע שָׁוְא[67].

65) עניית אמן משמעותה הודאה לחרם כזה. 66) בשבועה יש הזכרת שם שמים. 67) לא יסבירו לבית

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

דין טענות שקר. מלשון המקרא (שמות כג, א): לא תשא שמע שוא. [בפרק כ"א מהלכות סנהדרין הלכה ז מבואר, שלא־תעשה זו כוללת גם השמעת טענות לבית דין שלא בנוכחות בעל דין השני. מובן שנוח יותר להסביר טענת שקר כשאין מי שיסתור דבריו במקום.

יב. כָּל מִי[68] שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׁבוּעָה, בֵּין שֶׁל תּוֹרָה בֵּין שֶׁל דִּבְרֵיהֶם - מְגַלְגֵּל עָלָיו הַמַּשְׁבִּיעַ[69] כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה מִדְּבָרִים שֶׁאִם יוֹדֶה בָּהֶן יִתְחַיֵּב מָמוֹן. וְעַד הֵיכָן כֹּחַ גִּלְגּוּל? עַד שֶׁיֹּאמַר: וּבִכְלַל שְׁבוּעָה זוֹ, שֶׁלֹּא נִמְכַּרְתָּ לִי[70] בְּעֶבֶד עִבְרִי[71] וַעֲדַיִן עַבְדִּי אַתָּה[72]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[73] שֶׁאֵין מְגַלְגְּלִין עַל הַשָּׁכִיר[74].

68) קידושין כז: 69) יכול לדרוש שיכלול בשבועה זו גם תביעות אחרות שיש לו עליו, שבית דין אין מחייבים שבועה עליהן. 70) שם כח. 71) שמחוייב לעבוד שש שנים. 72) טרם נשלמו שש השנים. ודווקא כשטוען עבד עברי אתה, אבל הטוען עבד כנעני אתה – מנדים אותו ואין מגלגל שבועה כזו. ובשבועות מח: למדו מברייתא שמגלגלים גם בשבועה דרבנן. 73) בפרק י"א מהלכות שכירות הלכה ט. 74) נתבאר שם בהלכה ו, שאם בעל הבית טוען נתתי לך שכרך והשכיר אומר לא קיבלתי, תיקנו חכמי המשנה שיישבע השכיר וייטול אף על פי שכל כופר הכל נשבע היסת ונפטר (ראה הערות שם). דין גלגול למדו בקידושין שם משבועת הסוטה, שכתבה תורה (במדבר ה, כב): "ואמרה האשה אמן אמן" וכפל לשון זה נתפרש: אמן מאיש זה שנחשדתי, אמן מאיש אחר ואף על פי שבנוגע לאיש האחר חסרים התנאים המביאים לידי שבועה זו, ודבי רבי ישמעאל למדו שם מקל וחומר שמגלגלים גם טענות שמא כגון האריסים והשותפים שחלקו, שאם לא חלקו משביעים אותם אפילו בלא גלגול (ראה למעלה הלכה ב ופרק ט מהלכות שותפין הלכה א). ומובן מאליו שגם אם השבועה העיקרית היא על טענת שמא של התובע – מגלגלים, שהרי שבועת סוטה היא על טענת שמא (מגיד משנה). [בראב"ש שבועות פרק ח סימן יח הוכיח מגמרא בבא מציעא צח: שאין מגלגלים אלא כשהנתבע טוען טענת וודאי, כמו סוטה שהיא טוענת טענת וודאי: טהורה אני, אבל כשהשבועה היא על טענת איני יודע – אין מגלגלים (וכן פסק בטור חושן משפט סימן צד). וכתב עוד, שאין מגלגלים על טענת ספק אלא כשיש רגליים לדבר, כלומר, שיש איזה יסוד המחזק את הטענה, כמו בסוטה שנסתרה עם האיש שבעלה התרה בה (קינא לה) שלא תיסתר עימו].

יג. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׁבוּעָה[75], אֲפִלּוּ הֶסֵּת, וְהִתְחִיל הַתּוֹבֵעַ לְגַלְגֵּל עָלָיו דְּבָרִים אֲחֵרִים שֶׁלֹּא טָעַן אוֹתָם, וְרָאָה הַנִּתְבָּע כָּךְ וְאָמַר: אֵינִי רוֹצֶה לְהִשָּׁבַע, אֶלָּא הֲרֵינִי מְשַׁלֵּם הַטַּעֲנָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁנִּתְחַיַּבְתִּי עַל כְּפִירָתָהּ שְׁבוּעָה - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[76]; אֶלָּא אוֹמְרִים לַנִּתְבָּע: אוֹ תֵּן לוֹ כָּל מַה שֶּׁגִּלְגֵּל עָלֶיךָ מִטְּעָנוֹת הַוַּדָּאִיּוֹת אוֹ הִשָּׁבַע[77] וְהִפָּטֵר.

75) הרי"ף בהלכותיו שבועות סוף פרק ז. 76) משום שנתחייב שבועה והסכים להישבע וחוזר בו אחר שנודע לו שמגלגלים עליו שבועות אחרות. 77) על הכל. בירושלמי בבא מציעא פרק ג הלכה א נחלקו בזה תנא קמא ורבי יוסי, תנא קמא אומר אינו יכול לחזור בו ורבי יוסי אומר: "לא חייבה אותו התורה שבועה להחמיר עליו אלא להקל, שאם רצה לשלם – ישלם. ואם רצה להישבע יישבע". כלומר, לעולם אין כופים אותו להישבע כשהוא רוצה לשלם. והרי"ף בשבועות שם מביא ירושלמי (לא מסר מקומו), שרב זעירא פסק במעשה שבא לידו כתנא קמא. וקיבל הרי"ף להלכה פסק דינו של רב זעירא. [כתב הראב"ד בהשגותיו, שאינו יכול להפך את השבועה העיקרית ולהיפטר מן הגלגולים, אלא או יישבע על הכל או יהפוך הכל ויישבע התובע וייטול הכל, ובטור חושן משפט סימן צד כתב, שאם נתחייב שבועה של תורה וגלגלו עליו היסת, יכול הוא לומר: שבועה דאורייתא אני נשבע, והגלגולים יישבע התובע וייטול. ורבינו לא גילה דעתו בכל פרטי הדינים שהבאנו. וכבר השיג עליו הראב"ד על קיצור זה].

יד. הַטּוֹעֵן[78] אֶת חֲבֵרוֹ טְעָנוֹת הַרְבֵּה - אֵין מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ עַל כָּל טַעֲנָה וְטַעֲנָה[79], אֶלָּא שְׁבוּעָה אַחַת עַל הַכֹּל[80]. נִתְחַיֵּב שְׁתֵּי שְׁבוּעוֹת עַל שְׁתֵּי טְעָנוֹת, קַלָּה[81] וַחֲמוּרָה[82] - מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ עַל הַחֲמוּרָה, וּמְגַלְגְּלִין בָּהּ שְׁאָר דְּבָרִים.

78) רבינו האי גאון בשערי שבועות. 79) לכל טענה שבועה בפני עצמה. 80) כוללים כל הטענות בשבועה אחת. 81) שבועת היסת. 82) שבועה כעין של תורה, שהיא חמורה מהיסת. והוא הדין לשבועה כעין של תורה ושבועת התורה ממש. – מצא סימוכין לזה במשנה סנהדרין פא. "מי שנתחייב בשתי מיתות בית דין – נידון בחמורה".

טו. כָּל הַטּוֹעֵן אֶת חֲבֵרוֹ טַעֲנָה שֶׁאִם הוֹדָה אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם מָמוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁכָּפַר - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ שְׁבוּעַת הֶסֵּת וְלֹא חֵרֶם סְתָם. כֵּיצַד? אָמַרְתָּ שֶׁתִּתֵּן לִי מָנֶה, לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם - אֵין מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ הֶסֵּת וְלֹא חֵרֶם; שֶׁאִלּוּ הוֹדָה בְּדָבָר זֶה - אֵינוֹ חַיָּב כְּלוּם[83]. אַתָּה קִלַּלְתָּ אוֹתִי, אַתָּה הוֹצֵאתָ עָלַי שֵׁם רַע, לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם[84] - אֵין מַחֲרִימִין עַל זֶה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מִדְּבָרִים אֵלּוּ.

83) כתב רב האי גאון שם (והובא בהגהות מיימוניות כאן): אבל תבעו, שהיה ערב שלא בפני בית דין שלא בשעת מתן מעות (ראה פרק כ"ה מהלכות מלוה ולווה הלכה א והלכה ב), כיוון דבהודאתו לא מיחייב אף כפירתו אין מחייב[ת] שבועה". 84) תשובת הנתבע.

טז. אַתָּה חָבַלְתָּ בִּי, לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע הֶסֵּת[85]; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם קְנָס עַל פִּי עַצְמוֹ[86], מְשַׁלֵּם שֶׁבֶת וְרִפּוּי וּבֹשֶׁת. אַתָּה בִּיַּשְׁתַּנִי, לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם - אִם הָיוּ בְּמָקוֹם שֶׁגּוֹבִין בּוֹ קְנָסוֹת, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע הֶסֵּת; שֶׁאִלּוּ הוֹדָה - הָיָה מְשַׁלֵּם הַבֹּשֶׁת.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

85) ככל כופר הכל. 86) כמבואר, בפרק ב מהלכות נזקי ממון הלכה ח. בבבא קמא סד: למדו מן הכתוב (שמות כב, ח): "אשר ירשיעון אלוקים ישלם שניים לרעהו" – ולא המרשיע את עצמו. בפרק ה מהלכות חובל ומזיק הלכה ו מבואר, שהחובל בחבירו משלם חמישה דברים: נזק, צער, ריפוי, שבת, בושת. פירוש הדברים: נזק – שמים את שוויו של אדם זה אם יימכר לעבד לפני החבלה, וכמה הוא שווה אחר החבלה, וההפרש מוגדר כנזק; צער – כמשמעותו; ריפוי – הוצאות רופא ותרופות; שבת – ההפסד שנגרם לנחבל על ידי שביטלו ממלאכתו; בושת – האדם מתבייש כשחובלים בו. ודעת רבינו, שנזק הוא קנס, שהרי הוא מקבל שבת, וכל תשלום שאינו בא מפני שחסר ממונו של אחר – הרי זה קנס. וכן צער הוא קנס – שהרי לא חיסרו ממון. ולמה משלם בושת, הרי לא חיסרו ממון? ביאר רבינו (שם הלכה ז), מפני שהודאתו בבית דין היא גרמה לו הביוש (כי החבלה עצמה הייתה בלי עדים) ואם כן אין כאן הודאת עצמו, שהרי ההודאה הייתה על תביעה בפני בית דין.

יז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁהַמּוֹדֶה בִּקְנָס - פָּטוּר? כְּשֶׁהוֹדָה בַּדָּבָר שֶׁחַיָּב עָלָיו קְנָס, כְּגוֹן שֶׁאָמַר: חָבַלְתִּי בְּזֶה; אֲבָל אִם אָמַר: חָבַלְתִּי בָּזֶה, וְהֵבִיא עָלַי עֵדִים בְּבֵית דִּין, וְחִיְּבוּנִי לִתֵּן כָּךְ וְכָךְ בְּנִזְקִי - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם[87]. לְפִיכָךְ[88], אִם טָעַן הַטּוֹעֵן: שֶׁבֵּית דִּין חִיְּבוּךָ לְשַׁלֵּם לִי מֵאָה דִינָרִין מִשּׁוּם שֶׁחָבַלְתָּ בִּי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע הֶסֵּת[89]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

87) אחר שחייבוהו בית דין והטילו עליו חובת תשלומין – הרי זה חוב ככל חיובי ממון ואין עליו תורת קנס. 88) מפני שהודאה מחייבת אותו. 89) שהרי כפר ממון שאילו הודה בו היה חייב.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) מבאר דין חשוד על השבועה, ודין שניהם חשודים.

א. כָּל חָשׁוּד[2] עַל הַשְּׁבוּעָה[3] - אֵין מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ לֹא שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה וְלֹא שְׁבוּעָה מִדִּבְרֵיהֶם[4] וְלֹא שְׁבוּעַת הֶסֵּת[5]. וַאֲפִלּוּ רָצָה הַתּוֹבֵעַ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[6].

2) משנה, שבועות מד: 3) לקמן יבואר מי נקרא חשוד על השבועה. 4) שבועה בנקיטת חפץ של מצוה. 5) למד זה מדין שניהם חשודים, שלא הטילו שבועת היסת על הנתבע. 6) יתבאר לקמן בה"ז, שבשבועת היסת לא תיקנו חכמים "שכנגדו ישבע ויטול", ואם כן בוודאי רוצה התובע שהנתבע ישבע ולא ייפטר בלא כלום, ואף־על־פי־כן אמרו, שאין משביעים את החשוד שבועת היסת.

ב. אֶחָד[7] הַנִּשְׁבָּע לַשֶּׁקֶר שְׁבוּעַת בִּטּוּי[8], אוֹ שְׁבוּעַת עֵדוּת[9], אוֹ שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן[10], אוֹ שְׁבוּעַת שָׁוְא[11] - הֲרֵי הוּא חָשׁוּד עַל הַשְּׁבוּעָה[12]. וְכֵן כָּל הַפָּסוּל לְעֵדוּת מִשּׁוּם עֲבֵרָה, בֵּין פַּסְלָנוּת שֶׁל תּוֹרָה, כְּגוֹן בַּעֲלֵי רִבִּית וְאוֹכְלֵי נְבֵלוֹת וְגַזְלָנִין, בֵּין פַּסְלָנוּת שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[13], כְּגוֹן מְשַׂחֵק בְּקוּבְיָא וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים[14] - הֲרֵי הוּא חָשׁוּד עַל הַשְּׁבוּעָה, וְאֵין מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ.

7) אחד . . . או = בין . . . ובין. 8) מלשון הכתוב (ויקרא ה, ד): "נפש כי תשבע לבטא בשפתים". פירוש, אדם הנשבע לעשות איזה דבר – ולא עשה, או שלא לעשות – ועשה. וכן אם נשבע על לשעבר, כגון שבועה שעשיתי או שבועה שלא עשיתי – ושיקר. 9) אמר לשנים, בואו והעידו לי שפלוני חייב לי כך וכך, והשיבו: שבועה שאין אנו יודעים לך עדות, או שאמרו: אין אנו יודעים לך עדות, ואמר: משביעני עליכם, וענו – אמן (משנה, שבועות לא:). 10) "אמר לו: תן לי פקדוני שיש לי בידך, (וענה) שבועה שאין לך בידי". 11) נשבע על העץ שהוא אבן וכדומה. [רבינו בהלכות שבועות (פ"א ה"ד, ה, ו, ז) מונה ארבעה סוגים של שבועת שוא. ראה שם]. 12) רבינו כתב סתם שבועת ביטוי, משמע בין שבועה על להבא בין על לשעבר. אולם רש"י שם מו: כתב שחילול שבועה על להבא – אינו פוסל לשבועה. וטעם ההבדל בין לשעבר ובין להבא, הוא: בשבועה להבא, אנו אומרים שבשעה שנשבע היה בדעתו לקיים השבועה אלא שתקפו יצרו ועבר עליה, אבל אינו חשוד להוציא שבועת שקר מפיו. [רבינו ורש"י נחלקו בפירוש דברי הגמרא שם מו: שאלו שם: למה לא מנתה המשנה בין החשודים גם את העובר על שבועת ביטוי. ותירצו, שהמשנה מונה רק את השבועות שבשעה שנשבע הן שקר, ואינה מונה (בגמרא: לא קתני) שבועה שאעשה או שלא אעשה, שבשעה שנשבע התכוון לקיימה (ושבועת ביטוי על שעבר, כלולה בשבועת שוא שנמנתה במשנה). ופירש רש"י שלא מנאוה במשנה מפני שלא נפסל לשבועה על־ידה, ורבינו מפרש שהגמרא אומרת שמשנתנו אינה עוסקת בסוג שבועות כאלו, אבל להלכה אין הבדל ביניהן].
13) חכמים פסלו אותם לעדות. 14) משנה, שם. בגמרא סנהדרין כה. נאמרו שני פירושים: א. הימור, בעל היונה שתקדים את יונת חבירו בפריחה למטרה מסויימת יקבל סכום כסף; ב. יונים מלומדות לצוד יונים של בני אדם אחרים, ולהביאן לבית בעליהן.

ג. אֵין אָדָם נַעֲשֶׂה חָשׁוּד עַד שֶׁיָּבוֹאוּ עָלָיו עֵדִים שֶׁהוּא עָבַר עֲבֵרָה שֶׁנִּפְסָל בָּהּ; אֲבָל הַמּוֹדֶה מִפִּי עַצְמוֹ[15] שֶׁהוּא חָשׁוּד[16] וְשֶׁעָבַר עֲבֵרָה שֶׁנִּפְסָל בָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁחוֹשְׁשִׁין לוֹ וְאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹתוֹ עֵד בַּתְּחִלָּה, אִם נִתְחַיֵּב שְׁבוּעָה - מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ[17]. שֶׁהֲרֵי אוֹמְרִים לוֹ: אִם אֱמֶת אַתָּה אוֹמֵר - הִשָּׁבַע, וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁעָבַרְתָּ עֲבֵרָה אָסוּר לְךָ לְהִשָּׁבַע בֶּאֱמֶת; וְאִם שֶׁקֶר אַתָּה אוֹמֵר - הוֹדֵה לְבַעַל דִּינְךָ. אֲבָל הַנֶּחְשָׁד בְּעֵדִים - אֵין אָנוּ מַאֲמִינִים אוֹתוֹ שֶׁיִּשָּׁבַע.

15) רבא אומר בסנהדרין ט: שאדם קרוב אצל עצמו, וקרוב פסול לעדות מן התורה. רבא אמר זה בענין פסולי עדות, וממנו למד רבינו לפסולי שבועה. וכן פסק רב האי גאון,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ב'שער שבועות'. 16) וטוען שישבע זה שכנגדו ויטול. 17) ב'טור' חו"מ סי' צב כתב בשם רבינו מאיר הלוי, שאם אמר התובע מסכים אני להישבע וליטול – שומעים לו. וכתב עוד שם, שכל זה כשהנתבע טוען חשוד אני, אבל כשהתובע הוא מהנשבעים ונוטלים ואומר חשוד אני – מאמינים לו, משום שהודאת בעל־דין כמאה עדים, ולחשוד לא תיקנו חכמים שישבע ויטול, כמו שיתבאר לקמן הלכה ה, מה־שאין־כן בנתבע העומד וצווח: אינני חייב, ואומר: יישבע התובע ואשלם לו, אלא שהתובע אינו רוצה להישבע.

ד. תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא[18]: שֶׁכָּל הַמְחֻיָּב שְׁבוּעָה מִן הַתּוֹרָה עַל טַעֲנַת וַדַּאי, אִם הָיָה חָשׁוּד - הֲרֵי הַתּוֹבֵעַ נִשְׁבָּע מִדִּבְרֵיהֶם וְנוֹטֵל מַה שֶּׁטָּעַן. הָיוּ שְׁנֵיהֶם חֲשׁוּדִין[19] - חָזְרָה שְׁבוּעָה לַמְחֻיָּב לָה, שֶׁהוּא הַנִּתְבָּע, וּמִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִשְׁבַּע מְשַׁלֵּם[20]. הָיָה הֶחָשׁוּד שׁוֹמֵר, וְטָעַן שֶׁאָבַד הַפִּקָּדוֹן אוֹ נִגְנַב - שֶׁכְּנֶגְדּוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לְהִשָּׁבַע וְלִטֹּל, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ טוֹעֲנוֹ וַדַּאי שֶׁאָכָלוֹ[21]. לְפִיכָךְ[22], אִם טָעַן בַּעַל הַפִּקָּדוֹן וְאָמַר: בְּפָנַי שָׁלַח יָד[23] בְּפִקְדּוֹנִי אוֹ פָּשַׁע בּוֹ[24] - הֲרֵי הַתּוֹבֵעַ נִשְׁבָּע בְּתַקָּנַת חֲכָמִים וְנוֹטֵל.

18) משנה, שבועות מד: "ואלו נשבעין ונוטלין. . . ושכנגדו חשוד על השבועה". 19) משנה, שם מה: 20) במשנה שבידינו, וכן גם במשנה שברי"ף כתוב: "רבי יוסי אומר חזרה שבועה למקומה, רבי מאיר אומר יחלוקו", אולם בגמרא שם מז. אמרו בשם רב נחמן: רבי מאיר אומר חזרה שבועה למקומה, ורבי יוסי אומר יחלוקו. וקבע הלכה למעשה – יחלוקו, בהתאם לכלל שבידינו: רבי מאיר ורבי יוסי – הלכה כרבי יוסי (עירובין מו:) ורב האי גאון ב'שער שבועות' (מובא ברבינו נסים, שבועות שם) פסק כרב נחמן. והרי"ף בהלכותיו כאן פסק שחזרה שבועה למקומה, וכפירושו של רבי אבא שם: "למקומה" היינו למחוייב לה (לנתבע), ומתוך שאינו יכול לישבע משלם, משום שרבא שם, וכן גם אביי (שם לב:) הסכימו לדעת רבי אבא, וכלל בידינו שהלכה כבתרא (כאחרון). ורבינו פסק כרי"ף רבו של רבו, כדרכו כמעט בכל מקום (ראה 'טור' ו'בית יוסף' חושן־משפט סי' צב, אות יוד). 21) ולא אמרו מתוך שאינו יכול לישבע – משלם אלא כשכנגדו טוען טענת ודאי והוא חשוד. [ב'טור' שם מביא דעתם של רבינו ישעיה ורבינו מאיר הלוי, שגם בזה אמרו מתוך וכו'. וב'בית חדש' שם מנמק שיטתם ושיטת רבינו]. 22) משום שנימוקו של הפטור הוא: שטענו 'שמא' (ראה סמ"ע שם ס"ק פד, וש"ך ס"ק יב). 23) השתמש בו לצרכו. 24) לא שמרו כראוי וכדומה, והרי כאן טענת ודאי. [נתבאר בפ"א מהל' שכירות ה"ד, שאפילו שומר חנם חייב בשליחות יד ובפשיעה].

ה. נִתְחַיֵּב הֶחָשׁוּד שְׁבוּעָה מִדִּבְרֵיהֶם, אִם הָיָה מִן הַנִּשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין[25] - אֵינוֹ יָכוֹל לְהִשָּׁבַע וְלִטֹּל, אֶלָּא הַנִּתְבָּע שֶׁכְּנֶגְדּוֹ יִשְׁבַּע הֶסֵּת וְיִפְּטַר[26]. וְכֵן פּוֹגֵם שְׁטָרוֹ[27] וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[28] שֶׁהָיָה חָשׁוּד, וְטָעַן הַלָּוֶה שֶׁפָּרָעוֹ, וְאָמַר[29]: יִשְׁבַּע[30] לִי - הֲרֵי הַנִּתְבָּע נִשְׁבָּע הֶסֵּת וְיִפְּטַר[31] מִן הַשְּׁטָר.

25) במשנה, שבועות מד: נמנו כל אלה הנשבעים ונוטלים מתקנת חכמים: שכיר, נגזל, נחבל, שכנגדו חשוד על השבועה וחנווני על פנסקו; ונתבארו על־ידי רבינו כל אחד במקומו. 26) נלמד מקל־וחומר מחשוד מודה במקצת שתיקנו חכמים שכנגדו ישבע ויטול, ומכל־שכן שלא יטול החשוד בלא שבועה (מגיד־משנה). ואפשר להסביר גם באופן אחר: מן התורה אין כל אלה נוטלים בשבועה והנתבע פטור, אלא חכמים תיקנו שישבעו ויטלו, ואין הדבר מתקבל על הדעת שיתקנו לחשוד תקנה מרחיקה לכת – שיטול בלי שבועה. 27) מלוה שהודה שקבל חלק מהלוואתו. נתבאר למעלה בפי"ד מהל' מלוה ולווה ה"א, שאם טען הלווה פרעתי כולה, צריך המלוה להישבע. 28) תביעות שמדין תורה היה נוטל בלי שבועה, וחכמים הטילו עליו שבועה, כגון הנפרעים מנכסי יתומים. 29) הלווה. 30) המלוה. בסמ"ע סי' צב ס"ק כה הקשה, הלא הפוגם שטרו מחייבים אותו בית־דין להישבע אפילו לא אמר הלווה. ולמה כתב רבינו "ואמר ישבע? ותירץ בדוחק. וב'טור' שם כתב בשם רבינו, שבפוגם את שטרו, או כשהלווה טוען השבע לי שלא פרעתיך, והמלוה חשוד – נשבע הלווה היסת ונפטר. ונראה שנוסחתו בדברי רבינו היא: "או אמר", ולא כנדפס בספרינו "ואמר" (ראה כסף־משנה ולחם־משנה). 31) חלקו עליו הראב"ד ורבינו מאיר הלוי בפוגם שטרו והדומה לו, ודעתם שהחשוד נוטל בלי שבועה, משום שמן התורה גם לא חשודים נוטלים בלי שבועה, וחכמים תיקנו שיישבע – אנו אומרים, שלא תיקנו אלא כשאפשר לו להישבע, אבל כשאי־אפשר לו אין מפסידים אותו מעותיו, כשיש בידו שטר מקויים. ואין לדמות זה לשכיר ונגזל וכדומה, שמדין תורה אינם נוטלים כלל, וחכמים תיקנו שישבעו ויטלו, אנו אומרים: לא תיקנו אלא לאלה שיכולים להישבע. ויוצא מזה, שבפוגם את שטרו – יפה כח החשוד מכח בלתי חשוד. [בשו"ע שם סי' פב סעיף ח גבי נפרעים מן היורשים, פסק המחבר כהראב"ד ורמ"ה (ראה סמ"ע וש"ך שם), וסתר דברי עצמו בסי' צב סי"ב, וצע"ג].

ו. הָיָה הֶחָשׁוּד מִן הַנִּשְׁבָּעִין[32] בְּטַעֲנַת סָפֵק[33] - אֵינוֹ נִשְׁבָּע, וְאֵין שֶׁכְּנֶגְדּוֹ נִשְׁבָּע; לְפִי שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב זֶה שְׁבוּעָה מִן הַתּוֹרָה, וּלְפִי שֶׁאֵין הַתּוֹבֵעַ טוֹעֲנוֹ טַעֲנַת וַדַּאי[34] כְּדֵי שֶׁיִּשָּׁבַע עַל טַעֲנָתוֹ.

32) ונפטרים. 33) כגון שותפים ואריסים. 34) רבינו כתב כאן שני טעמים: א. שאין כאן שבועה מן התורה; ב. שהתובע אינו יכול לישבע. [ב'טור' שם מביא דברי רבינו, והשמיט את הנימוק שאין כאן שבועת התורה. דין זה כתבו כבר רבינו למעלה בה"ד בשומר שהיא שבועת התורה. ולא נתבאר לי למה נכתב כאן שנית בשבועה שהיא מתקנת חכמים? הרי כל־שכן הוא מדין שבועת התורה].

ז. נִתְחַיֵּב[35] הֶחָשׁוּד שְׁבוּעַת הֶסֵּת - אֵין שֶׁכְּנֶגְדּוֹ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל. שֶׁשְּׁבוּעַת הֶסֵּת עַצְמָהּ תַּקָּנָה הִיא, וְלֹא עָשׂוּ לָהּ תַּקָּנָה אַחֶרֶת[36] שֶׁיִּשָּׁבַע הַתּוֹבֵעַ, אֶלָּא הֲרֵי הַנִּתְבָּע נִפְטָר בְּלֹא שְׁבוּעָה.

35) שבועות מא. 36) תקנה לאותה תקנה. לשון הגמרא: "תקנתא לתקנתא לא עבדינן (אין אנו עושים)".

ח. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב[37] שְׁבוּעַת הֶסֵּת, וְהָיָה הַתּוֹבֵעַ חָשׁוּד - אֵין הַנִּתְבָּע יָכוֹל לַהֲפֹךְ עָלָיו הַשְּׁבוּעָה[38], שֶׁהֲרֵי אֵין יָכוֹל לְהִשָּׁבַע[39], אֶלָּא יְשַׁלֵּם אוֹ יִשָּׁבַע הֶסֵּת. וְאֵין שׁוֹמְעִין לָזֶה לִתְלוֹת בְּדָבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר. וַהֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁהָפַךְ שְׁבוּעָתוֹ עַל הַקָּטָן, שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא אוֹ יִשָּׁבַע הֶסֵּת אוֹ יְשַׁלֵּם.

37) אין לדין זה מקור מפורש, וסברת עצמו היא. 38) נתבאר בפ"א ה"י, ששבועת היסת מהפכים. 39) ואין הנתבע יכול לטעון: מכיון שהוא אינו יכול להישבע, אפטר בלי שבועת היסת, כמו בנתבע חשוד (ראה ההלכה הקודמת).

ט. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב[40] שְׁבוּעָה, בֵּין שֶׁל תּוֹרָה בֵּין שֶׁל דִּבְרֵיהֶם, וְנִשְׁבַּע וְנָטַל אוֹ נִשְׁבַּע וְנִפְטַר, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עָלָיו עֵדִים שֶׁהוּא חָשׁוּד - אֵין שְׁבוּעָתוֹ שֶׁנִּשְׁבַּע כְּלוּם, וְיֵשׁ לְבַעַל דִּינוֹ לְהוֹצִיא מִיָּדוֹ מַה שֶּׁנָּטַל[41], אוֹ יִשָּׁבַע זֶה שֶׁכְּנֶגְדּוֹ וְיִטֹּל מִמֶּנּוּ[42].

40) גם דין זה סברת עצמו. 41) אם היה החשוד מהנשבעים ונוטלים. [למעלה בה"ה הבאנו שיטת הראב"ד והרמ"ה שחשוד הפוגם את שטרו, וכן הנפרע מנכסי יתומים – נוטל בלי שבועה (ראה שם נימוקם). וברור, שאם נשבע ונודע שהוא חשוד – אינו מחזיר מה שנטל. רבינו לשיטתו שם שאינו נוטל, ולפיכך כתב סתם: מי שנתחייב]. 42) כשהחשוד נשבע ונפטר.

י. לְעוֹלָם[43] כָּזֶה דָּנִין לֶחָשׁוּד, עַד שֶׁיִּלָּקֶה בְּבֵית דִּין. אִם הָיוּ עָלָיו עֵדִים שֶׁלָּקָה וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה[44] - יַחֲזֹר לְכַשְׁרוּתוֹ בֵּין לְעֵדוּת בֵּין לִשְׁבוּעָה.

43) יש כמה נוסחאות להלכה זו, והנוסח שלפנינו הוא לפי דפוס וינציא. 44) משמע שמלקות בלבד אינן מחזירות אותו לכשרותו, עד שיעידו עדים שעשה תשובה. אולם בפי"ב מהל' עדות ה"ג, כתב רבינו: "ובאו שנים והעידו שעשה תשובה וחזר בו או שלקה – הרי זה כשר", משמע שמלקות לבד וכן תשובה לבדה מכשירות אותו. ובה"ד שם כתב: כל מי שנתחייב מלקות, בין שעשה תשובה, בין שלקה בבית־דין – חוזר לכשרותו. [דין מלקות בלי עדי תשובה, נלמד מדרשת המשנה (מכות כג.): "כיוון שלקה – הרי הוא כאחיך"]. הרי לפנינו סתירה גלויה בין שתי הלכות אלו. ואין טעם לחלק בין פסולי עדות לפסולי שבועה, בענין חזרה לכשרותו. ורבינו כותב כאן בפירוש, "בין לעדות ובין לשבועה". ובלחם־משנה כאן כתב: ושמא הך "ועשה תשובה" שכתב רבינו ז"ל, רצה לומר או שעשה תשובה.

יא. מִי שֶׁטָּעַן[45] עַל חֲבֵרוֹ, וְכָפַר בּוֹ וְנִשְׁבַּע, בֵּין שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה בֵּין שְׁבוּעַת הֶסֵּת, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים וְהֵעִידוּ עָלָיו שֶׁעַל שֶׁקֶר נִשְׁבַּע - הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם[46], וְהֵחְזַק חָשׁוּד עַל הַשְּׁבוּעָה. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בִּשְׁבוּעוֹת[47], שֶׁכָּל הַנִּשְׁבָּע עַל מָמוֹן חֲבֵרוֹ וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה - חַיָּב לְהוֹסִיף חֹמֶשׁ[48].

45) בבא־קמא קו. 46) שם אמר רב הונא בשם רב, שפטור מלשלם, משום שהשבועה פוטרת מתשלומין, שנאמר (שמות כב, י): "שבועת ה' תהיה בין שניהם . . . ולקח בעליו ולא ישלם". פירוש, כשלקח התובע את השבועה ונפטר הנתבע מתשלומין, אולם רב נחמן שם חולק עליו. ופסק רבינו כרב נחמן, משום הוא אחרון. 47) פ"ז ה"א. 48) עליו לשלם את הסכום שכפר בו, ולהוסיף עוד אחד מארבעה שהוא אחד מחמשה מהסכום הכולל הקרן והתוספת (בלשון הגמרא: חומשא מלבר).

יב. טָעָנוּ שֶׁיֵּשׁ לוֹ חוֹב אֶצְלוֹ בְּעֵדִים וְקִנְיָן, וְאָמַר: כֵּן הָיָה וּפְרַעְתִּיךָ, אוֹ שֶׁאָמַר: אֵינִי חַיָּב לְךָ כְּלוּם, וְנִשְׁבַּע, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדֵי הַקִּנְיָן, אוֹ הוֹצִיא הַשְּׁטָר וְנִתְקַיֵּם[49] - הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם[50] וְאֵינוֹ חָשׁוּד; שֶׁהֲרֵי לֹא הֵעִידוּ שֶׁלֹּא פְּרָעוּ[51], וְלֹא אָמַר הַנִּתְבָּע: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם[52]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[53].

49) ובמלוה בשטר, וכן בעדי קנין – אין הלווה נאמר לטעון: פרעתי. 50) השבועה אינה פוטרת, כמבואר בהלכה הקודמת. 51) אף־על־פי שיפה כוחו של השטר לענין ממון – אינו פוסל את הטוען פרעתי. 52) ואלמלי טען כך היה מוכחש על־ידי העדים ונעשה חשוד. 53) כשהעדים אינם מכחישים את טענת הנשבע, אלא עדותם מחזקת טענת שכנגדו, ומתוך כך אין בית־דין מקבלים טענתו.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) מבאר דין שיעור הטענה והכפירה, ודין הודאה ממין הטענה.

א. אֵין מוֹדֶה בְּמִקְצָת[2] חַיָּב שְׁבוּעָה מִן הַתּוֹרָה עַד שֶׁיּוֹדֶה בִּפְרוּטָה אוֹ יָתֵר וְיִכְפֹּר בִּשְׁתֵּי מָעִין כֶּסֶף[3] אוֹ יָתֵר. וְכַמָּה הִיא פְּרוּטָה? מִשְׁקַל חֲצִי שְׁעוֹרָה שֶׁל כֶּסֶף נָקִי[4]. וְכַמָּה הֵם שְׁתֵּי מָעִין? מִשְׁקַל שְׁתַּיִם וּשְׁלִשִׁים שְׁעוֹרוֹת[5] כֶּסֶף מְזֻקָּק.

2) משנה, שבועות לח: כפירושו של רב, שם לט: 3) במשנה כתוב: "הטענה שתי כסף, וההודאה בשוה פרוטה", ובגמרא (שם לט:) נחלקו רב ושמואל בפירושה: רב אמר "כפירת טענה – שתי כסף". פירוש, אינו חייב שבועה אלא כשכפר שתי כסף. ולפי זה, הטענה עצמה צריכה להיות שתי כסף ופרוטה, ושמואל אמר: "טענה עצמה – שתי כסף, אפילו לא כפר אלא בפרוטה". ופסק רבינו כרב – נגד הכלל שבידינו, שהלכה כשמואל בדיני ממונות. והטעם, משום ששנה רבי חייא (שם מ.) סיוע

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לשיטת רב. וכן כתב הרי"ף בסוגיא שלנו. ובשיעור ההודאה, הכל מודים שבפחות מפרוטה אין משביעים, כמבואר לקמן בה"ג. 4) בלי תערובת מתכת אחרת. [ברי"ף קידושין אות תקכט כתב, שפרוטה היא משקל "חצי חכה", ופירש רבינו נסים שם: משקל חצי שעורה]. 5) קידושין יב. שנינו בברייתא, שארבעה איסרים במעה, והאיסר שמונה פרוטות. יוצא, שמעה היא שלושים ושתים פרוטות שהן שש עשרה שעורות. [ב'בית חדש' חו"מ סי' פח כתב, שמצא ב'מרדכי' הארוך בשם הרי"ף בשערים, ששתי מעין הן שש עשרה שעורות, נמצא שפרוטה היא רביע השעורה].

ב. כָּל כֶּסֶף[6] הָאָמוּר בַּתּוֹרָה הוּא שֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ, וְהוּא עֶשְׂרִים מָעָה. וְכָל כֶּסֶף שֶׁל דִּבְרֵיהֶן - מִמַּטְבֵּעַ יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁהָיָה הַסֶּלַע שֶׁלָּהֶן אֶחָד מִשְּׁמוֹנָה בּוֹ כֶּסֶף וְהַשְּׂאָר נְחֹשֶׁת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[7], אֲבָל הַמָּעָה הִיא הָיְתָה כֶּסֶף נָקִי אֲפִלּוּ בִּירוּשָׁלַיִם, וְהִיא כֶּסֶף שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם. וּלְפִי שֶׁזֶּה שֶׁהִצְרִיכוּ לִהְיוֹת כְּפִירַת הַטַּעֲנָה שְׁתֵּי כֶּסֶף הִיא מִדִּבְרֵיהֶם[8], עָשׂוּ אוֹתָהּ שְׁתֵּי כֶּסֶף שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁהֵן שְׁתֵּי מָעִין, וְלֹא עָשׂוּ אוֹתָהּ שְׁנֵי שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ. זֶהוּ הַדָּבָר הַנִּרְאֶה בְּשִׁעוּר כְּפִירַת הַטַּעֲנָה. וְרַבּוֹתַי הוֹרוּ, שֶׁכְּפִירַת הַטַּעֲנָה הִיא מִשְׁקַל תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שְׂעוֹרוֹת וַחֲצִי שְׂעוֹרָה[9] מִן הַכֶּסֶף. וְיֵשׁ לִי כַּמָּה רְאָיוֹת לִסְתֹּר אוֹתָהּ הַדֶּרֶךְ שֶׁתָּפְסוּ עַד שֶׁיָּצָא לָהֶם זֶה הַחֶשְׁבּוֹן, וְיֵרָאֶה לִי שֶׁהוּא טָעוּת.

6) שם יא. "אמר רב יהודה אמר רב אסי, כל כסף האמור בתורה: כסף צורי, ושל דבריהם: כסף מדינה" (כסף צורי, משקלו כשקל הקודש. וכסף מדינה = אחד משמונה בכסף צורי). 7) בפ"ג מהל' חובל ומזיק ה"י. 8) במגיד־משנה מעיר שבגמרא שם עמוד ב למדו מן הכתוב (שמות כב, ו): "כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים וכו'" מה כלים – שנים, אף כסף – שנים. ויש להוסיף עוד, שבירושלמי שבועות פ"א ה"א אמרו: "מעה סוף מטבע" פירוש, מעה היא מטבע של כסף הנמוך ביותר שנזכר בתורה (גרה = מעה). נמצא, שסתם כסף שבתורה היא מעה, ומההיקש למדנו שהכוונה לשתי מעין. ולמה כתב רבינו שזה מדבריהם? ידועה דרכו של רבינו להגדיר כ"דברי סופרים" או "מדבריהם" דברים שנלמדו באחת משלוש־עשרה מדות (ראה "יד מלאכי" כללי הרמב"ם אות ז). 9) [בכסף־משנה מבאר שיטתם: הם מפרשים מה ששנינו "שתי כסף", הכוונה לשני דינרי כסף מדינה, היינו חצי שקל, שהוא עשר גרה או עשר מעין, ומפני שבכסף מדינה רק החלק השמיני שבו הוא של כסף, הרי כאן מעה ורביע, שהן עשרים שעורות (המעה 16 שעורות), תוריד מזה חצי שעורה להודאה בפרוטה – נשארו 19 וחצי. וישנן תמיהות רבות בחשבון זה, ורמז עליהן רבינו כאן. ראה לחם־משנה].

ג. שְׁתֵּי מָעִין[10] וּפְרוּטָה יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא פְּרוּטָה - חַיָּב; אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא שְׁתֵּי פְּרוּטוֹת - פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁכָּפַר בְּפָחוֹת מִשְּׁתֵּי מָעִין. מָנֶה לִי בְּיָדְךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא חֲצִי פְּרוּטָה - פָּטוּר; שֶׁכָּל הַמּוֹדֶה בְּפָחוֹת מִפְּרוּטָה - כְּאִלּוּ לֹא הוֹדָה כְּלוּם.

10) נתבאר למעלה בהלכה א.

ד. מֵאָה תְּמָרִים יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא תִּשְׁעִים - רוֹאִים: אִם הָיוּ שָׁוִין שָׁם הָעֶשֶׂר שֶׁכָּפַר בָּהֶן שְׁתֵּי מָעִין - נִשְׁבָּע; וְאִם לָאו - פָּטוּר[11]. חֲמִשָּׁה אוֹ שִׁשָּׁה[12] אֱגוֹזִים יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ, אֵין לְךָ [בְּיָדִי] אֶלָּא אֱגוֹז אֶחָד - רוֹאִין: אִם שָׁוֶה הָאֶחָד פְּרוּטָה - נִשְׁבָּע; וְאִם לָאו - פָּטוּר[13]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

11) שהכפירה פחותה משתי כסף. משום שאמרו (שם מ:) שבטענו שני כלים, אפילו אינם שוים פרוטה – נשבע (ראה ה"ה), מלמדנו רבינו שפירות דינם ככסף ולא ככלים. 12) בדפוס רומא (ר"מ) כתוב "חמשה וששה". ובמשנה־למלך כאן הגיה וכתב "צ"ל חמשה וששים, והחשבון מדוקדק". וחשבונו הוא מדויק להפליא. אמרנו למעלה (ה"א) ששתי מעין משקלן 32 שעורות שהן 64 פרוטות. וששים וחמש פרוטה הן שתי מעין ופרוטה. ויוצא מזה, שאם הודה באגוז אחד וכפר בששים וארבע – יש כאן כפירה בשתי מעין והודאה בפרוטה. 13) שאין כאן הודאה בפרוטה. [בדפוס וינציא כתוב: מאה אגוזים].

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[14] בְּכֶסֶף אוֹ בְּמִינֵי סְחוֹרוֹת וּפֵרוֹת וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן; אֲבָל הַכֵּלִים - אֵין מְשַׁעֲרִין אֶת דְּמֵיהֶן, וַאֲפִלּוּ הֵן עֶשֶׂר מְחָטִין בִּפְרוּטָה, וּטְעָנוּ שְׁתֵּי מְחָטִין, הוֹדָה בְּאַחַת וְכָפַר בְּאַחַת - חַיָּב[15]; שֶׁנֶּאֱמַר: כֶּסֶף אוֹ כֵלִים - כָּל הַכֵּלִים כְּכֶסֶף[16]. טְעָנוּ כֶּסֶף וְכֵלִים[17], וְהוֹדָה בַּכֵּלִים וְכָפַר בַּכֶּסֶף: אִם יֵשׁ בַּכְּפִירָה שְׁתֵּי מָעִין - חַיָּב; וְאִם לָאו - פָּטוּר[18]. הוֹדָה בַּכֶּסֶף וְכָפַר בַּכֵּלִים, אִם הוֹדָה בִּפְרוּטָה - חַיָּב[19]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

14) שם. 15) בגמרא שם: "אמר רב ענן אמר שמואל, טענו שתי מחטין והודה לו באחת מהן – חייב, לפיכך יצאו כלים למה שהן". פירוש, כתוב בתורה "כסף או כלים", והרי כסף כולל גם שוה כסף, ולמה כתבה תורה "כלים"? אלא ללמד, שעל כלים נשבעים אפילו שוויים נמוך מאוד (אמנם אמרו שם שהמילה "כלים" באה ללמד שאין נשבעים על טענה פחותה משתיים, אבל אפשר היה לכתוב "כספים" לשון רבים, ואין רבים פחות משניים (רש"י שם). הרמב"ן והרא"ש חולקים על רבינו, ודעתם שאין כפירה פחותה מפרוטה, ואין הודאה פחותה מפרוטה אפילו בכלים, ומסתמכים על הירושלמי שבועות פ"ו ה"א. נאמר שם: "שמואל אמר, טענו שתי מחטין והודה לו באחת מהן – חייב. אמר רב חיננא, והן שיהו שוות שתי פרוטות, שיהא הטענה פרוטה וההודאה פרוטה". והם מפרשים מה שאמרו בבבלי "למה שהן", הכוונה שאין צריכים שווי של שתי מעין, ומספיקה פרוטה. ורבינו נסים על הרי"ף כתב, שרב האי גאון מפרש כל שהן ממש, אפילו פחות מפרוטה, ועל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

דעתו מסתמך רבינו. [נתבאר כבר כמה פעמים, שרבינו ורבותיו מכריעים כבבלי נגד הירושלמי בכל מקום שנחלקו בהלכה]. 16) כל כלי שהוא דינו לענין שבועה כמו כסף האמור בתורה, שמשמעותו שתי מעין. 17) מימרא של רב פפא, שם. 18) משום שהכפירה היא כסף, צריכה להיות שתי מעין. 19) אף־על־פי שהכפירה כל שהיא, משום שכפר בכלים.

ו. הֵעִיד עָלָיו עֵד אֶחָד[20], אֲפִלּוּ לֹא כָּפַר אֶלָּא פְּרוּטָה - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע; שֶׁכָּל מִי שֶׁשְּׁנַיִם מְחַיְּבִים אוֹתוֹ מָמוֹן - אֶחָד מְחַיְּבוֹ שְׁבוּעָה[21]. כֵּיצַד? פְּרוּטָה אוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם, וְעֵד אֶחָד מֵעִיד שֶׁיֵּשׁ לוֹ - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע. וְכֵן בִּשְׁבוּעַת הַשּׁוֹמְרִים, אֲפִלּוּ הִפְקִיד אֶצְלוֹ פְּרוּטָה אוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה, וְטָעַן שֶׁאָבְדָה - נִשְׁבָּע[22]. וְכָל פָּחוֹת מִפְּרוּטָה - אֵינוֹ מָמוֹן, וְאֵין בֵּית דִּין נִזְקָקִין לוֹ. וְכֵן כָּל הַנִּשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין - נִשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין מִפְּרוּטָה וָמַעְלָה[23].

20) מימרא של שמואל, שם מ. 21) ראה למעלה פ"א ה"א. 22) המדובר בשומר חנם, שפטור מגניבה ואבידה. מובן שהוא־הדין בשומר שכיר שטען שנגזלה ממנו באונס. פסק כרבו רבינו יוסף מיגש, בפירושו לשבועות שם (ראה הלכות שכירות פ"ב ה"ח). 23) כלומר, לא בפחות מפרוטה ואין בזה כל מחלוקת, ובהלכה הבאה תתבאר שיטת רבינו שצריכה כפירת שתי כסף (על־פי לחם־משנה כאן).

ז. הוֹרוּ רַבּוֹתַי[24]: שֶׁהַנִּשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין אֵינָן צְרִיכִין טַעֲנַת שְׁתֵּי כֶסֶף[25]. וַאֲנִי אוֹמֵר: שֶׁצָּרִיךְ הַנִּתְבָּע שֶׁיְּכַפֵּר בִּשְׁתֵּי מָעִין, וְאַחַר כָּךְ יִשָּׁבַע הַתּוֹבֵעַ בְּתַקָּנַת חֲכָמִים וְיִטֹּל[26]. שֶׁהֲרֵי הַנִּשְׁבָּעִין בְּטַעֲנַת סָפֵק - צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה בֵּינֵיהֶם כְּפִירַת שְׁתֵּי מָעִין, וְאַחַר כָּךְ יִשָּׁבַע מִסָּפֵק.

24) נתבאר כבר, שבכל מקום שכתב רבינו "הורו רבותי", התכוון לרבינו יוסף מיגש, ורבו רבינו יצחק אלפי (הרי"ף). ובהלכות שאלה ופקדון פ"ה ה"ו, כתב בפירוש: רבותי הרב ר' יוסף הלוי ורבו ז"ל. 25) הר"י מיגש בפירושו לשבועות מ. כתב: האי דינא (שאין נשבעים על כפירה פחותה משתי כסף) במודה במקצת בלחוד (בלבד) וכו' הוא, אבל במידי אחרינא (בענינים אחרים) מיחייב שבועת התורה, ואף־על־גב דלית ביה (שאין בה) בכפירה שתי כסף. והוא מבאר שם, שגם בשבועת השומרים נשבעים על פרוטה. 26) רבו התמיהות בהלכה זו, שהרי רבינו סותר דברי עצמו בהלכות שכירות פי"א ה"א, שכתב שם בדין שכיר ש"אפילו היה שכרו פרוטה אחת, לא יטול אלא בשבועה". ובפרק ב הלכה ח שם כתב גבי שבועת השומרים: "אפילו היה הדבר המושאל או המופקד או המושכר שוה פרוטה – הרי זה השומר נשבע עליו". וכן כתב רבינו כאן בהלכה הקודמת (מסיפא של אותה הלכה לא קשה, כמו שביארנו שם על־פי הלחם־משנה), והרי הר"י מיגש וההולכים בשיטתו מדמים שומרים לנשבעים ונוטלים, שאלה ואלה נתמעטו מאותו הנימוק שכתב הר"י מיגש "האי דינא במודה במקצת בלחוד הוא". נאמרו כמה ישובים בזה. והש"ך בחושן־משפט סי' פט סק"ב דחה כולם, ופירש שרבינו כאן התכוון לומר, שבתחילה צריכה כפירה שתי כסף, ואז מחייבים בית־דין את התובע לישבע, אבל כשהתובע ישבע רק על פרוטה – נוטל אותה, וכשאין כפירה בתחילה על שתי כסף – אין בית־דין משביעים ואינו נוטל כלום (אמנם הסגנון בש"ך הוא מעורפל קצת, אבל כוונתו ברורה). אין להתעלם מן הדוחק שבפירוש זה, ואם נקבל פירושו – יוכל כל תובע להערים ולתבוע יותר מן המגיע לו, ואחר־כך ישבע על פרוטה ויטול (ראה השלמות).

ח. אֵין[27] מוֹדֶה בְּמִקְצָת חַיָּב שְׁבוּעָה עַד שֶׁתִּהְיֶה הוֹדָיָה מִמִּין הַטַּעֲנָה. כֵּיצַד? כּוֹר[28] חִטִּים יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא לֶתֶךְ[29] חִטִּים - חַיָּב. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ: אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא כּוֹר שֶׁל שְׂעוֹרִים - פָּטוּר[30]; שֶׁהַמִּין שֶׁטָּעָנוֹ לֹא הוֹדָה לוֹ בּוֹ, וְהַמִּין שֶׁהוֹדָה לוֹ בּוֹ לֹא טָעָנוֹ. דִּינַר זָהָב[31] יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ פִּקָּדוֹן, לֹא הִפְקַדְתָּ אֶצְלִי אֶלָּא דִּינַר כֶּסֶף; מָעָה כֶּסֶף הִפְקַדְתִּי אֶצְלְךָ, לֹא הִפְקַדְתָּ אֶצְלִי אֶלָּא פְּרוּטָה - פָּטוּר[32]; שֶׁטָּעָנוֹ מִין אֶחָד, וְהוֹדָה לוֹ בְּמִין אַחֵר. וְכֵן אִם אָמַר לוֹ: עֲשָׂרָה דִינָרִים מִצְרִיּוֹת הִפְקַדְתִּי אֶצְלְךָ, לֹא הִפְקַדְתָּ אֶצְלִי אֶלָּא עֲשָׂרָה צוֹרִיּוֹת[33] - פָּטוּר[34]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

27) שם לח: 28) שלשים סאה. 29) חצי כור. 30) לקמן ה"י יתבאר שפטור אפילו מדמי שעורים. ראה שם טעמו של דבר. 31) דוגמא ראשונה היא בזהב וכסף, ושניה בכסף ונחושת. 32) במשנה, שם – אמרו: "שתי כסף יש לי בידך – אין לך בידי אלא פרוטה פטור". והקשו בגמרא (שם לט:) מזה על שמואל שסובר שבטוען שתי מעות כסף והנתבע מודה בפרוטה – חייב, ותירצו ששמואל מפרש את המשנה כשטען כסף משקל שתי מעין כסף, וזה הודה בפרוטה שהיא נחושת, ואינו נשבע משום שטענו בחיטים והודה לו בשעורים. ולרב, הסובר שהכפירה לבדה צריכה להיות שתי כסף חוץ מהפרוטה של ההודאה, תתפרש המשנה בשוה (כלומר, לאו דוקא מתכת כסף, אלא מטבע בשווי שתי מעין) ופטור משבועה, משום שלא כפר שתי כסף מלאות. ולכאורה משמע, ששני הדינים האלה – כפירת שתי כסף מחד – ומאידך משמעותו של "כסף" סתם – מתכת כסף דוקא או שוויו, תלויים זה בזה. אולם רבינו פסק כאן כשמואל, שדווקא משמע. ולמעלה בהלכה א פסק כרב, שכפירה שתי כסף. ברור, שלדעתו אין הדינים תלויים זה בזה, וגם לשיטת רב אפשר לפרש את המשנה כשתבעו כסף דווקא (רבינו נסים כאן בשם הרשב"א. עיין שם). [בלחם־משנה מביא דעת הרמב"ן, שרב חולק על שמואל גם בזה, וסובר "שוה שנינו", והלכה כרב. וכל זה בהלוואה, אבל בפקדון מודה רב שדווקא תבע. ומלשונו של רבינו כאן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יש ללמוד, שדעתו כרמב"ן, שהרי הדגיש כאן שהמדובר בפקדון]. 33) של מדינת צור. 34) כשתבע "מצריות" גילה דעתו שדווקא אמר, ולפיכך אף־על־פי שההודאה היא באותה המתכת שתבע – הרי זה כטענו חיטים והודה לו בשעורים.

ט. מְנוֹרָה[35] גְּדוֹלָה יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא מְנוֹרָה קְטַנָּה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[36]. אֲבָל אִם טָעָנוּ מְנוֹרָה בַּת עֶשֶׂר לִיטְרִין, וְהוֹדָה לוֹ בִּמְנוֹרָה בַּת חָמֵשׁ לִיטְרִין - הֲרֵי זֶה מוּדֶה בִּמְקֻצָּת[37], מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לְגָרְרָהּ וּלְהַעֲמִידָהּ עַל חָמֵשׁ[38]. וְכֵן אִם טָעָנוּ אֵזוֹר גָּדוֹל, וְאָמַר לוֹ: אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא אֵזוֹר קָטָן - פָּטוּר[39]. אֲבָל אִם טָעָנוּ יְרִיעָה בַּת עֶשְׂרִים אַמָּה, וְהוֹדָה לוֹ בִּירִיעָה בַּת עֶשֶׂר אַמּוֹת - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע, מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לְחָתְכָהּ וּלְהַעֲמִידָהּ עַל עֶשֶׂר[40]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

35) ברייתא שם מג. 36) גדולה וקטנה אינן דומות זו לזו. 37) שם. 38) והמנורה לא תשנה את תבניתה, אלא תהיה דקה. כרב אבא בר ממל שם. 39) שאם יחתוך חלק ממנו משתנה מקום החתך, שהרי ראשי האיזור ניכרים (רש"י שם). [דעת רבינו, שלפי מסקנת הסוגיא שם, אין כל הבדל בין איזור למנורה גדולה וקטנה, והברייתא נקטה מנורה, וממנה נלמד איזור]. 40) נראה שהמדובר בחתיכת בד, שקצותיה פתוחות ללא תפר (ראה לחם־משנה).

י. כּוֹר חִטִּים[41] יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא כּוֹר שְׂעוֹרִים - פָּטוּר אַף מִדְּמֵי שְׂעוֹרִים; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: אֵין לִי בְּיָדְךָ שְׂעוֹרִים[42], וְנִמְצָא זֶה דּוֹמֶה לְמִי שֶׁאָמַר לַחֲבֵרוֹ בְּבֵית דִּין: מָנֶה לְךָ בְּיָדִי, וְאוֹמֵר לוֹ הָאַחֵר: אֵין לִי בְּיָדְךָ - שֶׁאֵין בֵּית דִּין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן לוֹ כְּלוּם. וְאִם תָּפַס הַתּוֹבֵעַ דְּמֵי הַשְּׂעוֹרִים - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[43].

41) בבא־קמא לה: 42) והודאה זו מבטלת הודאת הנתבע (ב'תוספות' שם ד"ה לימא, מפרשים: משום שמחל לו על השעורים). 43) הרי"ף בהלכותיו שם מוכיח דין זה מן הגמרא. [נאמרו בפוסקים עוד כמה דינים שרבינו לא גילה דעתו בהם. א. ה'טור' בחו"מ סי' פח בשם 'בעל התרומות' מוסיף, שאפילו באו עדים והעידו על שעורים – פטור מדמי שעורים, שהודאת בעל־דין כמאה עדים; ב. הרא"ש שם כתב, שהמדובר כשאמר הלוויתיך חיטים ביום זה וזה ובשעה זו וזו, והנתבע טוען: שעורים היו, ולפיכך אנו אומרים, שאלמלי הלווה לו באותה שעה עצמה גם שעורים, היה טוען חיטים ושעורים, אבל כשתבע סתם ולא מסר שעת ההלוואה המדויקת – אין לראות בזה הודאה שלא הלווה שעורים, שלפעמים אין אדם תובע בבת אחת כל תביעותיו; ג. הרא"ש שם כותב בשם רבינו מאיר הלוי, שלא אמרו פטור אלא כשהנתבע טוען אחר־כך: לא מגיע לך כלום, ומה שאמרתי שעורים – משטה הייתי בך, אבל כשהוא עומד בהודאתו – חייב לשלם מה שהודה (ראה 'בית יוסף' ו'בית חדש' שם); ד. 'בעל התרומות' – מובא בהגהות מיימוניות כאן – כותב, שאם ענה התובע: נכון הדבר שמגיע לי ממך גם שעורים, אלא שלא רציתי לתבוע הכל בבת אחת – חייב; ה. מה דינה של שבועת היסת? צריכה כפירה שתי כסף או לא? – רבינו נסים בשבועות פ"ו כתב שצריכה שתי מעין כסף, כעין שבועה דאורייתא, וכן דעת רבינו ישעיה (מובא ב'בית יוסף' חו"מ סי' פח), ונימוקם: כל מה שתיקנו חכמים – כעין דאורייתא תיקנו, ולא מצאנו שבועה של תורה בפחות מזה, חוץ משבועה נגד עד אחד, שממנה אין ללמוד, משום ששבועה זו היא יוצאת מן הכלל, ונלמדה ממה שאמרה תורה (דברים יט, כו): "לא יקום עד אחד וכו'". מכל אלה הפרטים לא השמיענו רבינו דבר. בענין שבועת היסת, יש להעיר שלדעת רבינו בהלכה ו, ששומרים נשבעים על פרוטה – בטל נימוקם של הר"ן והר"ן].

יא. הַטּוֹעֵן[44] אֶת חֲבֵרוֹ שְׁנֵי מִינִין, וְהוֹדָה בְּאֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הַהוֹדָיָה מִמִּין הַטַּעֲנָה וְנִשְׁבָּע. כֵּיצַד? כְּגוֹן כּוֹר חִטִּין וְכוֹר שְׂעוֹרִין יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא כּוֹר חִטִּין - חַיָּב. הִתְחִיל הַטּוֹעֵן וְאָמַר: כּוֹר חִטִּין יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ, וְקֹדֶם שֶׁיַּשְׁלִים דְּבָרָיו וְיֹאמַר: כּוֹר שְׂעוֹרִים יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ, אָמַר לוֹ הַנִּטְעָן: אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא כּוֹר שְׂעוֹרִים, אִם נִרְאֶה לַדַּיָּנִין שֶׁהַנִּטְעָן הֶעֱרִים[45] - חַיָּב שְׁבוּעָה[46]; וְאִם לְפִי תֻּמּוֹ - פָּטוּר.

44) שבועות לט: מימרא של שמואל. 45) מיהר להודות בשעורים לפני שהתובע ישלים טענתו, מתוך כוונה שלא יתחייב שבועה. 46) שם מ:

יב. כּוֹר חִטִּין יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ, אָמַר לוֹ: הֵן, וְכוֹר שְׂעוֹרִים, אָמַר לוֹ: אֵין לְךָ בְּיָדִי שְׂעוֹרִין - הֲרֵי זֶה פָּטוּר; וְאֵין זֶה מוּדֶה בִּמְקֻצָּת, עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ בְּבַת אַחַת[47]: כּוֹר חִטִּים וְכוֹר שְׂעוֹרִין יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ, וְיֹאמַר לוֹ הַנִּטְעָן: אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא כּוֹר שְׂעוֹרִים. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

47) זה דומה להאמור בהלכה י"א "ואם לפי תומו – פטור". והטעם, שהכפירה וההודאה צריכות להיות בבת־אחת על מה שטען התובע.

יג. מְלוֹא עֲשָׂרָה כַּדִּין שֶׁמֶן[48] יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא עֲשָׂרָה כַּדִּין בְּלֹא שֶׁמֶן - פָּטוּר; שֶׁהֲרֵי טָעָנוּ שֶׁמֶן, וְהוֹדָה לוֹ בַּחֲרָסִים. עֲשָׂרָה כַּדִּין שֶׁמֶן יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא עֲשָׂרָה כַּדִּין רֵיקָנִין - חַיָּב שְׁבוּעָה; שֶׁהֲרֵי טָעָנוּ הַכַּדִּין וְהַשֶּׁמֶן, וְהוֹדָה לוֹ בַּכַּדִּין[49]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

48) ולשון זה משמע שלא תבע כדים, אלא כמות שמן כמדת עשרה כדים (כתובות קח:). 49) והרי זה כטענו חיטים והודה לו בשעורים. [בהגהות מיימוניות כאן כתב שפסק כאדמון במשנה (שבועות לח:) נגד דעת חכמים, משום שרבן גמליאל אמר: רואה אני את דברי אדמון. ודבריו תמוהים קצת, שהרי רבן גמליאל מחייב גם בטענו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חיטים והודה לו בשעורים. ולפיכך אין כל ראיה מדבריו להסוברים שבזה פטור. ואולי כוונתו, שרבן גמליאל תומך בשיטתו של אדמון, שיש בלשון זה (עשרה כדים שמן) גם תביעת הכדים].

יד. מָנֶה לִי אֶצְלְךָ הַלְוָאָה, לֹא הָיוּ דְבָרִים מֵעוֹלָם[50] וְלֹא לָוִיתִי מִמְּךָ, אֲבָל חֲמִשִּׁים דִּינָרִין יֵשׁ לְךָ בְּיָדִי פִּקָּדוֹן אוֹ מִשּׁוּם נֶזֶק וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - הוֹרוּ רַבּוֹתַי: שֶׁזֶּה מוֹדֶה בְּמִקְצָת, וְיִשָּׁבַע. שֶׁהֲרֵי טְעָנוֹ שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ מֵאָה, וְהוֹדָה לוֹ שֶׁהוּא חַיָּב חֲמִשִּׁים, וּמַה לִּי נִתְחַיֵּב לוֹ מִשּׁוּם הַלְוָאָה אוֹ מִשּׁוּם פִּקָּדוֹן אוֹ מִשּׁוּם נֶזֶק? וְלָזֶה דַּעְתִּי נוֹטָה[51].

50) טענת הנתבע. 51) חלקו עליו הראב"ד והרשב"א, ודעתם שמלוה ופקדון שני מינים הם, ומסתמכים על הגמרא בבא־מציעא צח: בדין שאל פרה ושכר פרה ומתה אחת מהן, וטען המשאיל: שאולה מתה ושואל חייב באונסין, והנתבע טוען: שכורה מתה ושוכר פטור מאונסין. ושנינו במשנה (שם צז:) "ישבע ששכורה מתה". ושאלו בגמרא: "ואמאי (למה)? מה שטענו – לא הודה לו, ומה שהודה לו – לא טענו?". מוכח מזה ששאלה ושכירות נידונות כשני מינים, והרי זה דומה למלוה ופקדון. וב'ספר התרומות' (שער שביעי ח"ב אות כז) דחה ראיה זו, שהרי שם לא הודה הנתבע כלום, וכופר הכול פטור משבועה. ופירש שם בארוכה כוונת הגמרא (עיין שם). והביא עוד כמה ראיות של המשיגים על רבינו, ודחה כולם, והעלה להלכה כדעת רבינו. [הראב"ד בהשגותיו כאן כתב, שגם טענו מנה מלוה ומנה פקדון, והודה באחד מהם – פטור. וב'בית יוסף' חו"מ ס' פח מבאר בשם הרשב"א, שאין זה דומה לטענו חיטים ושעורים, והודה לו באחת מהן שחייב שבועה, משום שחיטים ושעורים דיניהן שווים, ולפיכך נידונות כתביעה אחת, אבל פקדון ומלוה אין דיניהם שוים, ויש כאן שתי תביעות שונות, ואין הודאה במקצת תביעה. מובן, שלדעת רבינו חייב שבועה, שהרי הוא מגדיר את שתיהן כתביעה אחת].

טו. מָנֶה וּכְלִי יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא הַכְּלִי וְהֵא לְךָ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[52], וְנִשְׁבָּע הֶסֵּת שֶׁאֵין לוֹ אֶצְלוֹ אֶלָּא זֶה. אָמַר בַּעַל הַכְּלִי: אֵין זֶה הַכְּלִי - כּוֹלֵל בִּשְׁבוּעָתוֹ[53] שֶׁזֶּה כֵּלָיו. הוֹדָה הַנִּטְעָן שֶׁאֵין זֶה כֵּלָיו וְנִתְחַלֵּף לוֹ בְּאַחֵר - הֲרֵי זֶה חַיָּב שְׁבוּעָה[54]. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בְּעִנְיָן זֶה פָּטוּר - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִשְּׁבוּעַת הַתּוֹרָה, וְחַיָּב שְׁבוּעַת הֶסֵּת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ כַּמָּה פְּעָמִים.

52) למעלה (פ"א ה"ג) למדנו ש"הא לך" דינו ככופר הכל ופטור משבועה, וכפל דין זה כאן כעין מבוא לבבות הבאות. מלשונו משמע, שאם לא אמר הילך – חייב. אולם הרמב"ן והרשב"א סוברים, שבפקדון אפילו לא אמר הילך – חייב. אולם הרמב"ן והרשב"א סוברים, שבפקדון אפילו לא אמר הילך – הרי זה כאילו אמר, משום שפקדון הוא ברשותו של המפקיד בכל מקום שהוא נמצא (מגיד־משנה. ראה כסף־משנה). 53) מדין גלגול שבועה. למעלה (פ"א הי"ב) למדנו, שגם בשבועת היסת מגלגלים. 54) מדין טענו חיטים ושעורים, והודה לו באחד מהם. משמיענו כאן, שאף־על־פי שנותן לו כלי אחר תמורת הפקדון – אין זה כהילך.

~ שבת קודש כ"ה טבת ~

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) מבאר שאין מודה במקצת חייב שבועה עד שיטעון דבר שבמידה ושבמשקל ושבמניין, ודין משיב אבידה בהודאתו, ודין מודה במקצת והשאר אמר איני יודע, ודין מחוייב שבועה ואינו יכול להישבע וכל כיוצא בזה.

א. אֵין[2] מוֹדֶה בְּמִקְצָת חַיָּב שְׁבוּעָה מִן הַתּוֹרָה עַד שֶׁיִּטְעָנֶנּוּ[3] בְּדָבָר שֶׁבְּמִדָּה אוֹ בְּמִשְׁקָל אוֹ בְּמִנְיָן[4] וְיוֹדֶה לוֹ[5] בְּדָבָר שֶׁבְּמִדָּה אוֹ שֶׁבְּמִשְׁקָל אוֹ שֶׁבְּמִנְיָן. כֵּיצַד? עֲשָׂרָה דִינָרִין יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא חֲמִשָּׁה; כּוֹר חִטִּים יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא לֶתֶךְ; שְׁתֵּי לִיטְרִין שֶׁל מֶשִׁי יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא רוֹטֶל - הֲרֵי זֶה חַיָּב. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ: כִּיס מָלֵא דִינָרִין מָסַרְתִּי לְךָ, לֹא מָסַרְתָּ לִי אֶלָּא חֲמִשִּׁים[6]; מֵאָה דִינָרִין מָסַרְתִּי לְךָ, לֹא מָסַרְתָּ לִי אֶלָּא צְרוֹר שֶׁל דִּינָרִין[7], וְלֹא מָנִיתָ אוֹתָן בְּפָנַי[8], וְאֵינִי יוֹדֵעַ מֶה הָיָה בּוֹ, וּמַה שֶׁהִנַּחְתָּ אַתָּה נוֹטֵל - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

2) משנה שבועות מב: וגמרא שם מג. 3) שיתבע. 4) יגדיר היקף התביעה: המשקל, או המידה או המניין. 5) במשנה כתוב: "אין נשבעין אלא על דבר שבמידה ושבמשקל ושבמניין" ואפשר לפרש, שהכפירה בלבדה, שעליה נשבעים צריכה להיות מסויימת ולא ההודאה, אולם בברייתא שם כתוב: "לעולם אינו חייב אלא עד שיטענו בדבר שבמשקל ושבמניין ויודה לו בדבר שבמשקל ושבמניין. 6) ההודאה היא מסויימת והטענה לא. 7) הטענה מסויימת וההודאה לא. 8) כנראה נתת בי אימון מלא.

ב. בַּיִת מָלֵא תְּבוּאָה מָסַרְתִּי לְךָ, וְהַלָּה אוֹמֵר: לֹא מָסַרְתָּ לִי אֶלָּא עֲשָׂרָה כּוֹרִין; עֲשָׂרָה כּוֹרִין מָסַרְתִּי לְךָ, אֵינִי יוֹדֵעַ כַּמָּה הֵם, שֶׁהֲרֵי לֹא מְדַדְתָּם בְּפָנַי, אֶלָּא מַה שֶׁהִנַּחְתָּ אַתָּה נוֹטֵל - פָּטוּר[9].

9) משנה שם מב: "בית מלא (תבואה) ... והלה אומר איני יודע, אלא מה שהנחת אתה נוטל - פטור". במקרה זה שתיהן - הטענה וההודאה - אינן בדבר מסויים, ומכיוון שלמדנו למעלה (הלכה א) שאינו נשבע אלא כששתיהן מסויימות, שינה רבינו מלשון המשנה וכתב שתי בבות. ואולי הוא מפרש כך את המשנה עצמה ומחלקה לשתי בבות: א. טענה בלתי מסויימת. ב. הודעה בלתי מסויימת (ראה לחם משנה).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ג. בַּיִת זֶה[10] מָלֵא עַד הַזִּיז[11] מְסַרְתִּי לְךָ, וְהַלָּה אוֹמֵר: עַד הַחַלּוֹן - חַיָּב[12]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

10) משנה שם. 11) חלק הקורה הבולט מחוץ לכותל הבית. 12) אף על פי שלא מסר בדיוק כמה כורים - הרי זה נקרא דבר מסויים. רבינו לשיטתו, שגם בפיקדון צריך שהנתבע ימסור ליד התובע ויאמר הילך ולפיכך כאן חייב אפילו בפיקדון מכיוון שלא אמר הילך. [בתוספות שם דיבור המתחיל זה פירשו, שהמדובר כשהפירות אינם בעין, ומשום כך אין כאן הילך. אנו צריכים לתירוץ זה לשיטת הרשב"א (ראה למעלה פרק ג הלכה א) שפיקדון אפילו לא אמר הילך דינו כהילך (לחם משנה). במשנתנו כתוב סתם: "זה אומר עד הזיז וזה אומר עד החלון חייב", ולא הזכירה שהמדובר באמר "בית זה": ומסתברים דברי רבינו, שהרי "בית סתם" דבר שאינו מסויים הוא, משום שישנם בתים גדולים ובתים קטנים].

ד. אֵין מוֹדֶה בְּמִקְצָת[13] חַיָּב שְׁבוּעָה עַד שֶׁיּוֹדֶה בְּדָבָר שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לִכְפֹּר בּוֹ. כֵּיצַד? מִי שֶׁטָּעַן חֲבֵרוֹ וְאָמַר: מֵאָה דִינָרִין יֵשׁ לִי אֶצְלְךָ, חֲמִשִּׁים שֶׁבִּשְׁטָר זֶה וַחֲמִשִּׁים בְּלֹא שְׁטָר, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא חֲמִשִּׁים שֶׁבַּשְּׁטָר - אֵין זֶה מוֹדֶה בְּמִקְצָת; שֶׁהַשְּׁטָר לֹא תּוֹעִיל בּוֹ כְּפִירָתוֹ, וַהֲרֵי כָּל נְכָסָיו מְשֻׁעְבָּדִין בּוֹ, וַאֲפִלּוּ כָּפַר בּוֹ הָיָה חַיָּב לְשַׁלֵּם. לְפִיכָךְ נִשְׁבָּע הֵסֵת[14] עַל הַחֲמִשִּׁים[15].

13) רי"ף בבא מציעא פרק א אות רמח. 14) מתקנת רב נחמן בלי נקיטת חפץ. 15) ברי"ף שם מנמק דין זה, משום שאין נשבעים על כפירות והודאות שעבוד קרקעות (ראה לקמן פרק ה הלכה ג). ורבינו הוסיף כאן נימוק "שהשטר לא תועיל בו כפירתו". ונראה, שכל נימוק בפני עצמו מספיק כדי לפטרו משבועת מודה במקצת. [וכן כתב בלחם משנה. והוא מבאר שאין נשבעים על זה משום שמלוה בשטר הוא כגבוי, והרי זה כהילך. ודעתו שגם הפטור של שעבוד קרקעות הוא מטעם הילך, וקשה לקבל דבריו, שהרי בשבועות מב: ובכמה מקומות למדנו שאין נשבעים על הקרקעות מכלל ופרט וכלל] ומנימוקו של רבינו יוצא, שאם הוציא התובע כתב ידו של הנתבע על חמישים וכתוב בו שהמלוה יהיה נאמן לומר לא נפרעתי והוא תובע עוד חמישים שהלווה בלי כתב - גם כן פטור, ואף על פי שאין נכסיו משועבדים, שהרי אינו יכול לכפור (ראה ש"ך חושן משפט סימן נא). וכתב במגיד משנה, שאם הוציא כתב ידו של הלווה שאין בו נאמנות או כשההלוואה היא בעדים ואם כן יכול הלווה לטעון פרעתי את החוב. אף על פי שהלווה אינו יכול לטעון לא לוויתי, חייב המלוה שבועה, ונראה שהתכוון לומר אפילו אם טען: לא לוויתי אלא חמישים, שאם טען פרעתי חמישים פשיטא שחייב (ראה שם).

ה. שְׁטָר[16] שֶׁכָּתוּב בּוֹ סְלָעִים, וְלֹא הִזְכִּיר מִנְיָן, מַלְוֶה אוֹמֵר: חָמֵשׁ סְלָעִים שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדְךָ הֵם הַכְּתוּבִים בּוֹ, וְהַלּוֶה אוֹמֵר: אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא שָׁלֹשׁ וְהֵם הַכְּתוּבִים בַּשְּׁטָר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ בִּשְׁטָר זֶה אֶלָּא בִּשְׁתַּיִם[17], וַהֲרֵי הוֹדָה בְּסֶלַע שֶׁאֶפְשָׁר לִכְפֹּר בָּהּ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[18]; מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמֵשִׁיב אֲבֵדָה, וְתַקָּנַת חֲכָמִים הִיא: שֶׁכֹּל שֶׁיָּשִׁיב אֲבֵדָה - לֹא יִשָּׁבַע[19], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּמְקוֹמוֹ[20]. וְכֵן[21] הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: אָמַר לִי אַבָּא שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדְךָ מָנֶה, וְהַלָּה אוֹמֵר: אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא חֲמִשִּׁים - הֲרֵי זֶה מֵשִׁיב אֲבֵדָה[22], וּפָטוּר[23] אַף מִשְּׁבוּעַת הֶסֵּת[24]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם הוֹדָה מֵעַצְמוֹ וְאָמַר: מָנֶה הָיָה לְאָבִיךָ בְּיָדִי, וְנָתַתִּי לוֹ חֲמִשִּׁים דִּינָרִין, וְנִשְׁאַר לוֹ חֲמִשִּׁים - שֶׁזֶּה פָּטוּר אַף מִשְּׁבוּעַת הֶסֵּת. אֲבָל יוֹרֵשׁ שֶׁטָּעַן וְאָמַר: אֲנִי יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁיֵּשׁ לְאָבִי בְּיָדְךָ אוֹ בְּיַד אָבִיךָ מָנֶה, וְהוּא אוֹמֵר: אֵין לוֹ בְּיָדִי אֶלָּא חֲמִשִּׁים, אוֹ אֵין לוֹ בְּיַד אָבִי אֶלָּא חֲמִשִּׁים - הֲרֵי זֶה מוֹדֶה בְּמִקְצָת, וְיִשָּׁבַע[25].

16) ברייתא בבא מציעא ד. 17) אין משגיחים כלל בטענת המלוה שתובע חמש, מכיוון שלא דקדק לכתוב בשטר מניין מדויק, מסתבר שהכוונה לשתיים (מובן שיכול לתבוע עוד שלוש כמלוה על פה). 18) פסק כרבי עקיבא, שהלכה כמותו בכל מקום נגד דעת יחיד. 19) כשבעל האבידה טוען מצאת יותר ממה שאתה משיב לי. 20) בפרק י"ג מהלכות גזילה ואבידה הלכה כ. ונימקו, שאם נחייבהו להישבע יימנע מלהגביה מציאה, כדי שלא יטילו עליו שבועה. 21) משנה שבועות לח: 22) משום שהיה יכול לכפור הכל. כשתבעו המלוה עצמו אמרנו (בבבא מציעא ג.) שאין אדם מעיז כל כך לשקר בפני בעל חובו, אבל בפני בנו - מעיז (כתובות יח:). 23) דין זה שנוי בברייתא (כתובות יח.) רבי אליעזר בן יעקב אומר חייב וחכמים פוטרים. והרי"ף בשבועות פרק ו אות אלף קסב פסק כרבי אליעזר בן יעקב מפני שאמרו (עירובין סב.): משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי. ורבינו נטה כאן משיטתו כנראה מפני שסתם משנה היא כשיטת חכמים. [האריכו בזה בעלי הכללים אם הלכה כרבי אליעזר בן יעקב גם נגד סתם משנה ואין כאן מקום להאריך בזה]. ובמגיד משנה מבאר, שהרי"ף התכוון ליורש שטוען ברי: אני יודע שאתה חייב לאבי מנה, ובברי גם רבינו מודה (ראה הבבא האחרונה בהלכה זו). 24) בבבא הקודמת כתב רבינו: "הרי זה פטור", וסתם פטור האמור בדיני מודה במקצת משמעותו פטור משבועת התורה אבל נשבע היסת, וכאן פטור גם מהיסת. ובמגיד משנה מבאר נימוק ההבדל: גבי סלעים אינו משיב אבידה ממש, שהרי המלוה טוען טענת ברי, ולפיכך מחייבים אותו היסת, אבל היורש שהוא מסתמך על מה ששמע מאביו - הרי זו טענת שמא, ולא קשה לנתבע להעיז לכפור הכל - הרי זה משיב אבידה ממש ופטור לגמרי. ובכסף משנה מוסיף נופך ואומר שרבינו רמז זה באמרו גבי סלעים "כמשיב אבידה" וביורש כתב "משיב אבידה" בלי כ"ף (ולכאורה סברתו מופרכת מלשון המשנה שכתבה "כמשיב"

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

גבי יורשים, אולם אין מכאן פירכא, משום שבתקופת המשנה טרם תוקנה שבועת היסת ומשום כך לא הבדילו בין "משיב" ל"כמשיב"). 25) בזה גם רבי אליעזר בן יעקב מודה (מגיד משנה, כמו שביארנו למעלה. ראה ש"ך חושן משפט סימן עה סעיף קטן פב).

ו. מָנֶה[26] לִי בְּיָדְךָ עַל מַשְׁכּוֹן זֶה, אֵין לְךָ בְּיָדִי עָלָיו אֶלָּא חֲמִשִּׁים - הֲרֵי זֶה מוֹדֶה בְּמִקְצָת[27], וְאִם אֵין הַמַּשְׁכּוֹן שָׁוֶה אֶלָּא חֲמִשִּׁים אוֹ פָּחוֹת - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע, וּמְשַׁלֵּם הַחֲמִשִּׁים שֶׁהוֹדָה בָּהֶן[28]. הָיָה הַמַּשְׁכּוֹן שָׁוֶה מֵאָה אוֹ יָתֵר, הוֹאִיל וְהַמַּלְוֶה יָכוֹל לִטְעוֹן עָלָיו עַד כְּדֵי דָּמָיו[29] - הֲרֵי הַמַּלְוֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל[30] מִדְּמֵי הַמַּשְׁכּוֹן. הָיָה שָׁוֶה שְׁמוֹנִים - נִשְׁבָּע הַמַּלְוֶה שֶׁאֵין לוֹ פָּחוֹת מִשְּׁמוֹנִים, וְנוֹטְלָן מִן הַמַּשְׁכּוֹן, וְנִשְׁבָּע הַלֹּוֶה מִן הַתּוֹרָה עַל הָעֶשְׂרִים שֶׁכָּפַר בָּהֶן[31]. כָּפַר בַּכֹּל וְאָמַר: אֵין זֶה מַשְׁכּוֹן אֶלָּא פִּקָּדוֹן, וְאֵין לוֹ אֶצְלִי כְּלוּם - נִשְׁבָּע הַמַּלְוֶה שֶׁאֵין לוֹ פָּחוֹת מִשְּׁמוֹנִים[32], וְנִשְׁבָּע הַלֹּוֶה הֶסֵּת עַל הָעֶשְׂרִים[33].

26) במשנה שבועות מג. נשנו דינים דומים באבד המשכון ולווה תובע את ההפרש בין שוויו ובין המלוה. ורבינו סובר שמשכון אינו כהילך, ומכאן מסתעפים כל הדינים שבהלכה זו. 27) בבא זו משמיעה דין כללי, שמשכון אינו כהילך, ובבבות הבאות יתבארו הדינים המפורטים הנובעים מדין כללי זה. והמדובר בהם כשתבעו מנה והודה בחמישים. 28) פשוט. 29) יכול לטעון שהלווה סכום עד כדי שוויו של המשכון, משום שהוא מחזיק בו. 30) והלווה אינו יכול לפטור עצמו על ידי שבועת מודה במקצת. 31) ואין ביד המלוה משכון עליהם. 32) כמו בבבא הקודמת. 33) משום שהוא כופר הכל. למעלה פרק א הלכה ג למדנו, שכופר הכל פטור משבועת התורה וחכמים תיקנו שיישבע היסת.

ז. מָנֶה לִי בְּיָדְךָ[34], וְהַלָּה אוֹמֵר: חֲמִשִּׁים יַדַּאי יֵשׁ לְךָ בְּיָדִי, אֲבָל הַחֲמִשִּׁים אֵינִי יוֹדֵעַ אִם אֲנִי חַיָּב בָּהֶן אוֹ לָאו - הֲרֵי זֶה מְחֻיָּב שְׁבוּעָה, מִפְּנֵי שֶׁהוֹדָה בְּמִקְצָת, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִשָּׁבַע בַּמִּקְצָת שֶׁכָּפַר בּוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יוֹדֵעַ, לְפִיכָךְ מְשַׁלֵּם הַמָּנֶה בְּלֹא שְׁבוּעָה[35]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְיֵשׁ לוֹ לְהַחֲרִים[36] עַל מִי שֶׁטּוֹעֵן עָלַי דָּבָר שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁאֲנִי חַיָּב בּוֹ[37].

34) מימרא של רבא בבבא מציעא צח. 35) כלל זה מנוסח בגמרא: "מתוך שאינו יכול לישבע משלם" (ראה ההלכה הבאה). 36) מתקנת הגאונים. 37) והחרם הוא בלי הזכרת שמו של התובע.

ח. מָנֶה[38] לִי בְּיָדְךָ, וַהֲרֵי עֵד אֶחָד מֵעִיד עָלָיו, וְהַנִּטְעָן אוֹמֵר: כֵּן הוּא, אֲבָל אַתָּה חַיָּב לִי כְּנֶגֶד אוֹתוֹ מָנֶה - הֲרֵי זֶה מְחֻיָּב שְׁבוּעָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁבֵּעַ, וּמְשַׁלֵּם[39]. וּמִפְּנֵי מָה אֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁבֵּעַ? שֶׁהֲרֵי הוּא מוֹדֶה בַּמֶּה שֶׁהֵעִיד בּוֹ הָעֵד, וְאֵין הַנִּשְׁבָּע בְּהַעֲדָאַת עֵד אֶחָד נִשְׁבָּע עַד שֶׁיַּכְחִישׁ אֶת הָעֵד וְיִכְפֹּר בְּעֵדוּתוֹ וְיִשָּׁבַע עַל כְּפִירָתוֹ. לְפִיכָךְ: שְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֵד אֶחָד, וְטָעַן שֶׁפָּרָעוֹ[40]; וְכֵן כַּפְרָן[41] שֶׁבָּא עָלָיו עֵד אֶחָד, וְטָעַן שֶׁפָּרַע אוֹ הֶחֱזַרְתִּי לְךָ הַפִּקָּדוֹן - הֲרֵי זֶה מְחֻיָּב שְׁבוּעָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִשָּׁבַע, וּמְשַׁלֵּם. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד[42], שֶׁחָטַף לְשׁוֹן כֶּסֶף מֵחֲבֵרוֹ בִּפְנֵי עֵד אֶחָד, וְאָמַר אַחַר כֵּן: חָטַפְתִּי וְשֶׁלִּי חָטַפְתִּי; וְאָמְרוּ חֲכָמִים[43]: הֲרֵי זֶה מְחֻיָּב שְׁבוּעָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִשָּׁבַע, וּמְשַׁלֵּם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

38) מקור הדינים שבהלכה זו הוא בבבא בתרא לד. וידוע בגמרא ובפוסקים בשם: "נסכא דרב אבא". 39) המדובר כשהנתבע אינו יכול לטעון פרעתי, כגון שהוא תוך זמן פירעון או כשהעד מעיד שלא זזה ידו מיד התובע או הנתבע משעת ההלוואה עד עכשיו, אבל כשאין אחד משני המקרים האלו - נאמן הנתבע במיגו שהיה יכול לטעון פרעתי, שהרי אפילו לווה בפני שני עדים נאמן לטעון פרעתי שלא בעדים, כמו שנתבאר בפרק י"א מהלכות מלוה ולווה הלכה א. ואין לדמות מיגו זה למיגו שהיה יכול להכחיש את העד, משום ששבועה נגד עד אחד למדנו (בשבועות מ.) מן הכתוב (דברים יט, טו): "לא יקום עד אחד באיש לכל עוון ולכל חטאת" - אבל קם הוא לשבועה. ובקשר לזה אמרו בברייתא: "כל מקום ששניים מחייבים אותו ממון - עד אחד מחייבו שבועה" ולפיכך אי אפשר לפוטרו בלי שבועה נגד העד, אבל בנידון שלפנינו, אין שני עדי הלוואה מחייבים אותו ממון כשהוא טוען פרעתי ומשום כך אין על הנתבע חובת שבועה זו (מגיד משנה). ולמה לא האמין רב אבא את החוטף מכוח מיגו שיכול לטעון: החזרתי? משום שהגוזל בעדים אינו נאמן לטעון החזרתי שלא בעדים. 40) ואילו היו שני עדים לא היה נאמן לומר פרעתי, כששטר מקויים ביד התובע. 41) כגון שטען לא לוויתי ובא אחד והעיד שלווה וחזר הלווה וטען: לוויתי ופרעתי (ראה במגיד משנה וכסף משנה). 42) שם. 43) רב אבא שם והסכימו אחרים לדעתו ונקראה הלכה זו על שמו: "נסכא דרב אבא" (נסכא = לשון כסף מהותך).

ט. מָנֶה הִלְוִיתִיךָ[44], לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם, הֵבִיא עֵד אֶחָד שֶׁלָּוָה מִמֶּנּוּ בְּפָנָיו, הוֹאִיל וְאִלּוּ הָיוּ שְׁנַיִם הָיָה מֵחְזָק כַּפְרָן וּמְשַׁלֵּם, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[45] - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע עַל פִּי עֵד אֶחָד; שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁשְּׁנַיִם מְחַיְּבִין אוֹתוֹ מָמוֹן - אֶחָד מְחַיְּבוֹ שְׁבוּעָה. חָזַר וְאָמַר: פָּרַעְתִּי - מְשַׁלֵּם בְּלֹא שְׁבוּעָה[46], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[47].

44) כל הלכה זו באה לבאר דין כפרן שבהלכה הקודמת. 45) לקמן פרק ו הלכה א. 46) התובע אינו מחוייב שבועה. 47) בפרק י"ד מהלכות מלוה ולווה הלכה י"א.

י. מָנֶה לִי בְּיָדְךָ[48], אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם, וְהָעֵדִים מְעִידִין עָלָיו שֶׁעֲדַיִן יֵשׁ לוֹ אֶצְלוֹ חֲמִשִּׁים - פָּסְקוּ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כָּל הַגְּאוֹנִים הֲלָכָה, שֶׁיְּשַׁלֵּם חֲמִשִּׁים וְיִשָּׁבַע עַל הַשְּׁאָר; שֶׁלֹּא תְּהֵא הוֹדָיַת פִּיו גְּדוֹלָה מֵהַעֲדָאַת עֵדִים[49].

48) בבא מציעא ג. 49) אם הודאת פיו בחמישים מחייבת שבועה על החמישים שכפר, כל שכן שהעדאת עדים כזו מחייבת שבועה (שם, תני רבי חייא).

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) מבאר כל הדברים שאין נשבעים עליהם מן התורה, כגון קרקעות ועבדים ושטרות והקדשות, ודין טענו כלים עם אחד מהדברים שאין נשבעים עליהם, ושאין נשבעים על טענת חרש שוטה וקטן.

א. וְאֵלּוּ דְּבָרִים[2] שֶׁאֵין נִשְׁבָּעִין עֲלֵיהֶן מִן הַתּוֹרָה[3]: הַקַּרְקָעוֹת וְהָעֲבָדִים וְהַשְּׁטָרוֹת וְהַהֶקְדֵּשׁוֹת. אַף עַל פִּי שֶׁהוֹדָה בְּמִקְצָת, אוֹ שֶׁיֵּשׁ עָלָיו עֵד אֶחָד, אוֹ שֶׁשָּׁמַר וְטָעַן טַעֲנַת הַשּׁוֹמְרִין[4] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ - פְּרָט לְהֶקְדֵּשׁ[5]; כֶּסֶף אוֹ כֵּלִים - פְּרָט לְקַרְקָעוֹת וְלַעֲבָדִים שֶׁהֶקְּשׁוּ[6] לְקַרְקָעוֹת[7]; וְכֵן יָצְאוּ שְׁטָרוֹת, שֶׁאֵין גּוּפָן מָמוֹן כְּכֶסֶף וּכְכֵלִים, וְאֵינָן אֶלָּא לָרְאָיָה שֶׁבָּהֶן[8]. וְעַל כֵּלָּן נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת[9], אִם הָיְתָה שָׁם טַעֲנַת יַדַּאי; חוּץ מִן הַהֶקְדֵּשׁוֹת, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עֲלֵיהֶם שְׁבוּעָה מִן הַתּוֹרָה, תִּקְּנוּ חֲכָמִים שֶׁיִּשָּׁבַע עֲלֵיהֶם כְּעֵין שֶׁל תּוֹרָה[10], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְזַלְזְלוּ בַּהֶקְדֵּשׁוֹת[11].

2) משנה, שבועות מב. 3) כל שבועה שהיא. 4) שומר חנם שטען: נגנב הפקדון או נאבד, שומר שכיר - נאנס. 5) למעט הקדש, שאינו רעהו של בן אדם. 6) הושוו. 7) כתבה תורה (ויקרא כה, מ): "והתנחלתם אותם (את העבדים) לבניכם אחריכם לרשת אחוזה", ודרשו (שם) שעבדים דינם כאחוזה, היינו כקרקע. 8) ואפילו אם נגרם הפסד ממון למפקיד על־ידי אבידת השטר - פטור. 9) ראה לקמן ה"ו. 10) בנקיטת חפץ. 11) בבא־מציעא נח. [ב'טור' חו"מ סי' צה, כתב בשם רב האי גאון, שעל הקדשות אין נשבעים אפילו היסת (ב'בית חדש' שם מבאר, שלא אמרו "נשבעין לגזברין" אלא בשבועה שלא פשע בשמירה, ורב האי גאון מתכוון לשבועה שאינה ברשותו). ורבינו ישעיה מחלק בין ממונה על הקדשות שהוא פטור, ובין אדם אחר שגזל מן ההקדש].

ב. שְׁתֵּי שָׂדוֹת[12] מָכַרְתָּ לִי, לֹא מָכַרְתִּי לְךָ אֶלָּא אַחַת; שְׁנֵי עֲבָדִים אוֹ שְׁנֵי שְׁטָרוֹת יֵשׁ לִי בְּיָדְךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא שְׁטָר אֶחָד אוֹ עֶבֶד אֶחָד - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע הֶסֵּת. וְכֵן אִם טָעַן[13] וְאָמַר: חָצֵר זוֹ אוֹ עֶבֶד זֶה אוֹ שְׁטָר זֶה שֶׁיֵּשׁ בְּיָדְךָ שֶׁלִּי הוּא וְאַתָּה מְכַרְתּוֹ לִי, וְהַנִּטְעָן אוֹמֵר: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם, בֵּין שֶׁהֵבִיא הַטּוֹעֵן עֵד אֶחָד בֵּין שֶׁלֹּא הֵבִיא - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע הֶסֵּת וְנִפְטָר. וְכֵן הַחוֹפֵר[14] בִּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת וְהִפְסִידוּהָ, וַהֲרֵי הוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם[15], בֵּין שֶׁטָּעַנוּ שֶׁחָפַר, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא חָפַרְתִּי, אוֹ שֶׁטָּעַנוּ שֶׁחָפַר שְׁתֵּי מְעָרוֹת, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא חָפַרְתִּי אֶלָּא אַחַת, אוֹ שֶׁהָיָה שָׁם עֵד אֶחָד שֶׁחָפַר, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא חָפַרְתִּי כְּלוּם - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע הֶסֵּת עַל הַכֹּל[16].

12) הלכה זו מבארת את האמור בהלכה הקודמת. 13) בבא הקודמת מבארת דין מודה במקצת, ובבא זו דין שבועה נגד עד אחד. 14) שם ה. 15) מה שהפסיד. 16) הראב"ד מחלק בין תבעו למלאות את הבורות, שזו תביעת קרקע, ובין תבעו ממון בערך הנזק, שהיא תביעת ממון ממש. ורבינו אינו מחלק בכך, ובשתי התביעות פטור - לדעתו - משבועת התורה, משום שתביעת הממון באה מקלקול הקרקע (מגיד־משנה).

ג. טְעָנוּ[17] כֵּלִים וְקַרְקָעוֹת, בֵּין שֶׁהוֹדָה בְּכָל הַקַּרְקָעוֹת וְכָפַר בְּכָל הַכֵּלִים[18], בֵּין שֶׁהוֹדָה בְּכָל הַכֵּלִים וְכָפַר בְּכָל הַקַּרְקָעוֹת, בֵּין שֶׁהוֹדָה בְּמִקְצָת הַקַּרְקָעוֹת[19] וְכָפַר בְּמִקְצָתָן עִם כָּל הַכֵּלִים - בְּכָל אֵלּוּ נִשְׁבָּע הֶסֵּת. אֲבָל אִם הוֹדָה בְּמִקְצָת כֵּלִים וְכָפַר בְּמִקְצָתָן עִם כָּל הַקַּרְקָעוֹת - מִתּוֹךְ שֶׁהוּא חַיָּב שְׁבוּעָה עַל מִקְצָת הַכֵּלִים שֶׁכָּפַר בָּהֶן[20], נִשְׁבָּע אַף עַל הַקַּרְקָעוֹת שֶׁטָּעָנוּ עִמָּהֶן, שֶׁהַכֹּל טַעֲנָה אַחַת[21]. וְכֵן הַדִּין בִּטְעָנוּ כֵּלִים וַעֲבָדִים אוֹ כֵּלִים וּשְׁטָרוֹת, הַכֹּל דִּין אֶחָד הוּא.

17) משנה, שבועות לח: 18) והרי כאן כפירה בדבר שחייב עליו שבועה, והודאה בדבר הפטור. 19) ויש כאן כפירה בדבר הפטור, והודאה בדבר החייב. 20) משום שיש כאן כפירה והודאה בכלים. 21) במשנתנו: "שהנכסים שאין להן אחריות (מטלטלין) זוקקים (קושרים) את הנכסים שיש להן אחריות להישבע עליהן". ומבאר רבינו שאין זה מדין גלגול שבועה, אלא דין מיוחד מנומק בסברא: שהכל (פירוש, הקרקעות והכלים) נידון כטענה אחת, ויש בה כפירה והודאה בדבר המחייב. ואלמלי התכוון לגלגול, הרי כל נימוקו מיותר, משום שגלגול מחייב אפילו תביעות שאין להן כל קשר לתביעה העיקרית, כמו שנתבאר למעלה בפ"א הי"ב, שהתובע יכול לגלגל עליו אפילו שבועה שלא נמכר לו לעבד עברי. וההבדל בין גלגול לבין האמור כאן הוא, שבנידון כאן – בית־דין עצמו מטיל על הנתבע את השבועה על הקרקעות, אבל בגלגול אין משביעים אלא כשהתובע טוען: ישבע לי גם על זה ועל זה. ורבינו שם כתב בפירוש: "מגלגל עליו המשביע". וב'טור' חו"מ סי' צה כתב: "מגלגלים עליו שבועה על הקרקעות". נראה שלא קיבל סברתו של רבינו "שהכל טענה אחת".

ד. טְעָנוּ עֲנָבִים[22] הָעוֹמְדוֹת לִבָּצֵר וּתְבוּאָה יְבֵשָׁה הָעוֹמֶדֶת לְהִקָּצֵר, וְהוֹדָה בְּמִקְצָתָן וְכָפַר בְּמִקְצָתָן - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע עֲלֵיהֶם כִּשְׁאָר הַמִּטַּלְטְלִין[23]. וְהוּא שֶׁאֵינָן צְרִיכִין לַקַּרְקַע, שֶׁכָּל הָעוֹמֵד לְהִבָּצֵר - הֲרֵי הוּא כְּבָצוּר לְעִנְיַן כְּפִירָה וְהוֹדָיָה; אֲבָל אִם הָיוּ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

צְרִיכִים לַקַּרְקַע - הֲרֵי הֵן כְּקַרְקַע לְכָל דָּבָר[24], וְאֵין נִשְׁבָּעִין עֲלֵיהֶן אֶלָּא הֶסֵּת.

22) משנה, שבועות מב: וגמרא מג. 23) במשנה, כתוב סתם: "עשר גפנים טעונות מסרתי לך, והלה אומר אינן אלא חמש", ובגמרא שם מפרש רבי יוסי ברבי חנינא, שהמדובר בעומדים להיבצר, ואומר רבי מאיר שחייב שבועה משום שהם כבצורים, וחכמים אומרים שאינם כבצורים ונידונים כקרקע, ולפיכך פטור משבועה. 24) דעת רבינו, שמחלוקתם היא בצריכות קצת לקרקע, שאם לא יבצרו אותם תיכף יוסיפו להשביח, אבל כשאינם צריכים כלל לקרקע - מודים חכמים שכבצורים הם (מגיד־משנה). ובזה נסתלקה תרעומתו של הראב"ד, למה פסק רבינו כרבי מאיר נגד חכמים (ראה מה שביארנו בדין זה בפ"ב מהל' שכירות ה"ד).

ה. הַטּוֹעֵן עַל חֲבֵרוֹ וְאָמַר לוֹ: שְׁנֵי חֳדָשִׁים שָׁכַרְתָּ בַּחֲצֵרִי, וְאַתָּה חַיָּב לִי שְׂכַר שְׁנֵי חֳדָשִׁים, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא שָׁכַרְתִּי אֶלָּא חֹדֶשׁ אֶחָד - הֲרֵי זֶה מוֹדֶה בְּמִקְצָת, וְאִם הָיָה שְׂכַר הַחֹדֶשׁ שֶׁכָּפַר בּוֹ שָׁוֶה שְׁנֵי כֶסֶף[25] - נִשְׁבָּע; שֶׁאֵין הַטַּעֲנָה בְּגוּף הַקַּרְקַע, אֶלָּא בִּשְׂכָרָהּ, שֶׁהוּא מִטַּלְטְלִין[26].

25) נתבאר למעלה פ"ג ה"א, שאין נשבעים על כפירה פחותה משתי מעין כסף. 26) אף־על־פי ששכירות קרקע היא כקרקע, משום שהתביעה היא דמי השכירות, וכשטענותיהם הן בשכירות עצמה, שהמשכיר טוען כבר עברה תקופת השכירות, והשכיר יאמר: לפי תנאי השכירות, רשאי אני לדור עוד זמן מסוים - הרי זו כתביעת קרקע ופטור משבועת התורה. ואין זה דומה לטענת חפירה שבהלכה ב, משום שקלקל את הקרקע עצמו שלא ברשות בעלים, ולפיכך אפילו כשמשלם לו דמים בעל הקלקול, הרי אלה דמי קרקע ממש הם, מה־שאין־כן בנידון כאן, שלא חיסר כלום מן הקרקע ונכנס ברשות בעל הבית על־מנת שישלם לו דמים, ומשום כך כל הטיעון שביניהם הוא ענין של דמים מתחילתו ועד סופו (מגיד־משנה).

ו. שְׁטָר[27] מָסַרְתִּי לְךָ וַעֲשָׂרָה דִינָרִין הָיוּ לִי בּוֹ רְאָיָה[28], לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם[29] - יִשָּׁבַע הֶסֵּת[30]. הָפַךְ עָלָיו[31] - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע הֶסֵּת שֶׁהָיְתָה בּוֹ רְאָיָה לַעֲשָׂרָה דִינָרִים וְאָבְדוּ בַּאֲבֵדַת הַשְּׁטָר[32], וְיִטֹּל. וְאִם אָמַר הַנִּתְבָּע: אֱמֶת מָסַרְתָּ לִי, וְאָבַד[33] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר אַף מִשְּׁבוּעַת הֶסֵּת; שֶׁאֲפִלּוּ פָּשַׁע בּוֹ וְאָבַד - פָּטוּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת חוֹבֵל[34].

27) הדינים שבהלכה זו, אין להם מקור מפורש בגמרא ובגאונים, ומיוסדים הם על פרטים שונים שכבר נתבארו. 28) השטר היה הוכחה, שמגיע לי מפלוני עשרה דינרים. 29) תשובת הנתבע. 30) נתבאר בפ"ב מהל' שכירות הי"א והי"ב, שדיני שומרים נאמרו רק כשהנתבע מודה שקיבל עליו השמירה, אבל כשאינו מודה כלל בזה - דינו ככל כופר הכל בתביעה רגילה (ראה מגיד־משנה וכסף־משנה שם) ולפיכך פטור משבועת שומרים וחייב היסת. 31) הנתבע טען: ישבע התובע ואשלם לו. נתבאר למעלה פ"א ה"ו ששבועת היסת מהפכים. 32) אינו יכול לגבות את החוב, משום שאין בידו שטר - ושכנגדו מכחיש תביעתו. 33) ודינו כשומר, והתורה פטרה את השומר שטרות. 34) בפ"ז שם ה"ט כתב רבינו: "השורף שטרותיו של חבירו חייב לשלם כל החוב שהיה בשטר. . . ובלבד שיודה לו המזיק, ששטר מקויים היה (בית־דין אישר על גבי השטר את חתימות העדים) וכך וכך היה כתוב בו. . . אבל אם לא האמינו (לא הודה לו על כך) - אינו משלם לו אלא דמי הנייר בלבד". ומפרש המגיד־משנה, שהמדובר כאן בשאינו מאמינו, וטוען שמסר לו נייר חסר ערך ופטור גם משבועת היסת, משום שהתובע אינו טוען 'ברי' שפשע, ולא תיקנו חכמים שבועה על טענת 'שמא'. [פירוש זה דחוק מאוד מכמה טעמים: א. אם המדובר באינו מאמינו, למה כתב רבינו: "אפילו פשע בו"? היה לו להדגיש, שאפילו הזיק בידים ממש, כגון ששרפו - פטור; ב. כאן אנו עוסקים בדיני שמירה בשטרות, ודין זה אין לו קשר לענין שמירה; ג. למה לא פירש רבינו שהמדובר כשאינו מאמינו, ונתן מקום לטעות? ברור שהמגיד־משנה וכל ההולכים בעקבותיו נכנסו לדוחק זה, משום שלדעתם סובר רבינו ששטרות לא נתמעטו מחיוב פשיעה, והסתמכו על מה שכתב בפ"ב מהל' שכירות ה"ג. אולם בהשלמות שלנו לאותה הלכה, הוכחנו שרבינו קיבל דעת רבו הר"י מיגש, שישנם שני סוגי פשיעה: א. פשיעה בשמירה, שלא שמר שמירה מעולה ונגנב הפקדון, מפשיעה כזו פטרתו תורה בשטרות והדומה להם; סוג ב. פשיעה הדומה למזיק, והחיוב הוא לא מדיני שמירה אלא מדין מזיק, ולפיכך אין לזה כל ענין למה שמיעטה תורה מדין שמירה. ולפי ביאורנו זה, תתפרש יפה כל הלכה זו. בבא א באומר להד"ם נתפרשה כבר למעלה, שאין לו דין שומר (ונרמזה שם כבר שיטתם של רבינו ורבו), ובבא זו מתפרשת גם במאמינו, ומנמק רבינו יפה, שאפילו פשע בו פשיעה רגילה שהשומר חייב בה, כאן בשטרות - פטור. ומה שמסיים כאן "כמו שבארנו בהל' חובל" נמשך לבבא הקודמת שחייבו לשלם כל הכתוב בשטר מדין גורם היזק אף־על־פי שאיבד פיסת נייר בלבד, כדעת רפרם בבבא־קמא צח: נגד דעת רבה]. ולמה אין מאמינים בלא שבועה לטוען להד"ם (ראשי־תיבות "לא היו דברים מעולם") ב'מיגו' שיכול לטעון קיבלתי השטר ואבד? משום שאין אומרים 'מיגו' לפטור משבועה אלא לפטור מתשלומין (רבינו בפ"ב מהל' שכירות ה"ח). [הראב"ד משיג על רבינו, ואומר שהשומר חייב שבועה שאינו ברשותו. והאריכו בזה הלחם־משנה ובמשנה־למלך, ואין כאן מקום להאריך בזה].

ז. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: שְׁטָר שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדְךָ זְכוּת יֵשׁ לִי בּוֹ[35], וְזֶה אוֹמֵר: אֵינִי מוֹצִיא שְׁטָרִי, אוֹ אֵינִי יוֹדֵעַ אִם יֵשׁ לְךָ בּוֹ רְאָיָה אוֹ לֹא - כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיאוֹ[36].

35) כתוב בו משהו לזכותו. 36) להביא את השטר לבית־דין.

ח. טָעַן שֶׁאָבַד הַשְּׁטָר - מַחֲרִימִין אוֹתוֹ חֵרֶם סְתָם[37].

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

טָעַן זֶה, שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁהַשְּׁטָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ בּוֹ זְכוּת אֶצְלוֹ - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע הֶסֵּת שֶׁאֵינוֹ אֶצְלוֹ וְשֶׁאָבַד מִמֶּנּוּ[38]. וְכָזֶה הוֹרוּ רַבּוֹתַי.

37) נתבאר כמה פעמים, שכל החרמות הם תקנות הגאונים, וחרם סתם היינו בלי להזכיר שם בעל הדין. 38) כשאינו טוען ידוע לי בוודאי שהשטר בידך - אין משביעין אותו, משום שאין משביעים על טענת 'שמא'.

ט. אֵין[39] נִשְׁבָּעִין[40] עַל טַעֲנַת חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן, אֶחָד הַבָּא בְּטַעֲנַת עַצְמוֹ[41] אוֹ בְּטַעֲנַת אָבִיו[42]; לְפִי שֶׁזֶּה הַמִּקְצָת שֶׁהוֹדָה בּוֹ לַקָּטָן אֵינוֹ אֶלָּא כְּמֵשִׁיב אֲבֵדָה[43]. וְכֵן אִם כָּפַר בַּכֹּל, וּבָא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד לַקָּטָן - אֵינוֹ נִשְׁבָּע; שֶׁזֶּה עֵד אֶחָד, וְאֵין שָׁם תּוֹבֵעַ, שֶׁתְּבִיעַת קָטָן אֵינָהּ תְּבִיעָה גְּמוּרָה[44]. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר: קָטָן שֶׁאָמַר לְגָדוֹל: מָנֶה לִי בְּיָדְךָ, אוֹ אַבָּא הָיָה לוֹ בְּיָדְךָ, וְהַלָּה אוֹמֵר: אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא חֲמִשִּׁים, אוֹ אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם וְעֵד אֶחָד מְעִידוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִשְּׁבוּעַת הַתּוֹרָה[45]. אֲבָל אִם שָׁמַר לְקָטָן וְטָעַן שֶׁאָבַד - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַשּׁוֹמְרִין, לְפִי שֶׁאֵינוֹ נִשְׁבָּע מֵחֲמַת טַעֲנָה[46]. וְכֵן אִם הוֹדָה שֶׁהָיָה שֶׁתָּף לְקָטָן אוֹ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס עָלָיו - יַעֲמִידוּ בֵּית דִּין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לַקָּטָן, וְיִשָּׁבַע הַשֻּׁתָּף[47] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ בְּטַעֲנַת שֶׁמָּא.

39) משנה, שבועות לח: 40) שבועת מודה במקצת. 41) לקחת ממני מנה. 42) מנה לאבא בידך. 43) נתבאר למעלה פ"ד ה"ה. 44) ודינה כטענת 'שמא'. 45) נראה, שביורש קטן, אפילו אמר ברי לי שאתה חייב מנה לאבא והודה במקצת או עד אחד מאשר התביעה - פטור, ומה שאמר רבינו (שם בסוף ההלכה) שאם טען אני יודע בוודאי - חייב, המדובר ביורש גדול (ראה הגהות מיימוניות כאן אות ז). 46) שכל שבועת שומרים אינה מחמת טענה, שהרי המפקיד טוען שמא פשעת או שמא הפקדון לא נגנב והוא בידך, ואף־על־פי־כן הטילה התורה שבועה על השומר, ולפיכך נשבע גם על טענת קטן. וכן דעת הר"י מיגש. 47) משום ששבועת שותפים ואפוטרופוסים תוקנה על טענת 'שמא' (ראה למעלה פ"א ה"ב). [הרא"ש שם פ"ו אות כב כתב בשם הרמב"ן, שאין נשבעים לקטן שבועת שומרים, מפני שטענת קטן נתמעטה (שם מב.) מהכתוב (שמות כב, ז): "כי יתן איש אל רעהו וכו'", וקטן אינו איש, ופסוק זה נאמר בשבועת שומרים. וכן פסק ב'טור' חו"מ סי' צו].

י. הוֹרוּ רַבּוֹתַי[48]: שֶׁאֵין נִשְׁבָּעִין עַל טַעֲנַת קָטָן שְׁבוּעָה שֶׁל תּוֹרָה[49], אֲבָל שְׁבוּעַת הֶסֵּת - נִשְׁבָּעִין[50]. וַאֲפִלּוּ הָיָה קָטָן שֶׁאֵינוֹ חָרִיף לְעִנְיַן מַשָּׂא וּמַתָּן - נִשְׁבָּעִין הֶסֵּת עַל טַעֲנָתוֹ[51]. שֶׁלֹּא יִהְיֶה זֶה נוֹטֵל מָמוֹנוֹ כְּשֶׁהוּא קָטָן וְיֵלֵךְ לוֹ בְּחִנָּם. וְלָזֶה דַּעְתִּי נוֹטָה, וְתִקּוּן עוֹלָם הוּא. נִמְצֵאתָ לָמֵד: שֶׁהַקָּטָן שֶׁטָּעַן עַל הַגָּדוֹל, בֵּין שֶׁהוֹדָה בְּמִקְצָת בֵּין שֶׁכָּפַר בַּכֹּל, בֵּין שֶׁהָיָה שָׁם עֵד בֵּין שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם עֵד - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע הֶסֵּת. וְאֵינוֹ יָכוֹל לַהֲפֹךְ עַל הַקָּטָן, שֶׁאֵין מַשְׁבִּיעִין אֶת הַקָּטָן כְּלָל, וַאֲפִלּוּ חֵרֵם סְתָם אֵינוֹ מְקַבֵּל, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ עֹנֶשׁ הַשְּׁבוּעָה[52].

48) הר"י מיגש. 49) לא התכוון לומר שאין נשבעים שום שבועה של תורה על טענת קטן, שהרי בהלכה הקודמת כתב בפירוש שנשבעים לקטן שבועת שומרים, וכן שבועת שותפים ואריסים, וכוונתו: במקום שאמרו אין נשבעים לקטן - לא אמרו אלא בשבועה של תורה, אבל היסת נשבעים. 50) בדין זה הודו לו הרמב"ן והרא"ש וה'טור' שם. 51) חלקו עליו הרמב"ן והרא"ש, ודעתם שאין משביעים על טענת קטן שלא הגיע לעונת הפעוטות, ואינו בקי בטיב משא ומתן. 52) בהגהות מיימוניות כאן אות ט כתב בשם גאונים, שאין משביעים אשת איש, אלא מוסרים פסק־דין ביד התובע, שאם תתאלמן או תתגרש - תישבע. והרא"ש לא קיבל דעתם (ראה 'טור' שם ו'בית יוסף' אות כ).

יא. קָטָן שֶׁטָּעָנוּ הַגָּדוֹל[53]: אִם טְעָנוּ בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ הֲנָיָה לַקָּטָן, כְּגוֹן עֵסֶק מַשָּׂא וּמַתָּן, וְהוֹדָה הַקָּטָן - נִכְרָעִין מִנְּכָסָיו[54]. וְאִם אֵין לוֹ - יַמְתִּין עַד שֶׁיִּהְיֶה לוֹ וִישַׁלֵּם. וְאִם כָּפַר הַקָּטָן - מַמְתִּינִין עַד שֶׁיַּגְדִּיל, וְיִשָּׁבַע הֶסֵּת. וְאִם טְעָנוּ בְּדָבָר שֶׁאֵין לַקָּטָן הֲנָיָה, כְּגוֹן נְזָקִין וְחֲבָלוֹת[55], אַף עַל פִּי שֶׁמּוֹדֶה וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִמַּה יְשַׁלֵּם - פָּטוּר, וַאֲפִלּוּ לְאַחַר שֶׁהִגְדִּיל. וְאִם הָיָה הַתּוֹבֵעַ מִן הַנִּשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין, כְּגוֹן הַשָּׂכִיר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁיֵּשׁ הֲנָיָה לַקָּטָן שֶׁיִּשְׁתַּכֵּר לוֹ שָׂכִיר - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל מִן הַקָּטָן. אֲבָל חֲנֻנִּי שֶׁנִּשְׁבָּע עַל פִּנְקָסוֹ[56] - אֵינוֹ נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל מִן הַקָּטָן; שֶׁאֵין לַקָּטָן בָּזֶה הֲנָיָה, שֶׁהֲרֵי חַיָּב לִתֵּן לְפוֹעֲלָיו וְנִשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין מִמֶּנּוּ, וְזֶה הַחֲנֻנִּי הִפְסִיד עַל נַפְשׁוֹ שֶׁנָּתַן מָמוֹנוֹ עַל פִּי קָטָן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

53) בהלכות הקודמות, מדובר כשהתובע הוא קטן. והלכה זו עוסקת בנתבע קטן. 54) נתבאר בפכ"ט מהל' מכירה, שקטן מבן שש ולמעלה הבקי בטיב משא ומתן מקחו וממכרו קיימים במטלטלין (משנה וגמרא גיטין כט.) תקנת חכמים היא, כדי לאפשר לקטן להתפרנס, שלא ימנעו אנשים מלמכור לו וליקח ממנו. 55) קטן שהזיק ממון או חבל באדם, פטור - שנינו בבבא־קמא פז. "חרש שוטה וקטן - פגיעתן רעה, החובל בהן חייב, והם שחבלו באחרים - פטורין". משמע שגם שלאחר שיגדיל - פטור. ואת הניגוד שבין משנה זו למשנה בגיטין הנ"ל, הסבירו הגאונים: שמכריעה העובדה אם הענין מביא הנאה לקטן או לא, שדברים שאין לקטן בהם הנאה - דומים לנזקין וחבלות. 56) שנינו בשבועות מח. שחנווני על פנקסו נשבע ונוטל, ורבינו בפט"ז מהל' מלוה ולוה ה"ה, מביא ומבאר משנה זו: בעל הבית שאמר לחנווני תן לפועל שלי כך וכך, וטען

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

החנווני: נתתי, ותובע מבעל הבית, והפועל אומר לא קיבלתי - שניהם נשבעים ונוטלים מבעל־הבית (ראה שם נימוק דין זה). ומלמדנו רבינו כאן, שלא עשו חכמים תקנה זו לחנווני כשהנתבע הוא קטן.

יב. הַחֵרֵשׁ[57] וְהַשּׁוֹטֶה - אֵין נִזְקָקִין לָהֶן[58] לְכָל טַעֲנָה, לֹא לְטַעֲנָתָן עַל אֲחֵרִים וְלֹא לְטַעֲנַת אֲחֵרִים עֲלֵיהֶן, לֹא לִשְׁבוּעָה קַלָּה וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁבוּעָה חֲמוּרָה אוֹ תַּשְׁלוּמִין[59]. אֲבָל הַסּוּמָא - הֲרֵי הוּא כְּבְרִיא לְכָל דָּבָר[60] בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ, וְנִשְׁבָּע כָּל מִינֵי שְׁבוּעוֹת, וְנִשְׁבָּעִין עַל טַעֲנָתוֹ.

57) סתם חרש האמור בכל מקום משמעותו: אינו שומע ואינו מדבר. 58) בית־דין אינו נכנס לדיון. 59) ואף־על־פי שחרש מקחו וממכרו קיימים, כמבואר בפכ"ט מהל' מכירה פכ"ט הי"ב. 60) לענין תביעות ממון, אבל פסול להעיד ולדון (ראה הל' עדות פ"ט הי"ב, ופ"ב מהל' סנהדרין ה"ט).

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) מבאר הוחזק כפרן בטענתו או לא הוחזק כפרן, ודין משטה אני בך ושאין אדם עשוי להשביע עצמו או בניו.

א. בַּעֲלֵי דִינִין שֶׁבָּאוּ לְבֵית דִּין, טָעַן הָאֶחָד וְאָמַר: מָנֶה יֵשׁ לִי אֵצֶל זֶה, שֶׁהִלְוִיתִיו, אוֹ שֶׁהִפְקַדְתִּי אֶצְלוֹ, אוֹ שֶׁגָּזַל מִמֶּנִּי, אוֹ שֶׁיֵּשׁ לִי אֶצְלוֹ בִּשְׂכָרִי, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, וְהֵשִׁיב הַנִּטְעָן וְאָמַר: אֵינִי חַיָּב כְּלוּם, אוֹ אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם, אוֹ שֶׁקֶר אַתָּה טוֹעֵן - אֵין זוֹ תְּשׁוּבָה נְכוֹנָה; אֶלָּא אוֹמְרִים בֵּית דִּין לַנִּטְעָן: הָשֵׁב עַל טַעֲנָתוֹ, וּפָרֵשׁ הַתְּשׁוּבָה[2] כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ זֶה טַעֲנָתוֹ, וֶאֱמֹר אִם לָוִיתָ מִמֶּנּוּ אִם לֹא לָוִיתָ, הִפְקִיד אֶצְלְךָ אוֹ לֹא הִפְקִיד, גְּזַלְתּוֹ אוֹ לֹא גְּזַלְתּוֹ, שְׂכַרְתּוֹ אוֹ לֹא שְׂכַרְתּוֹ, וְכֵן שְׁאָר הַטְּעָנוֹת. וּמִפְּנֵי מָה אֵין מְקַבְּלִים מִמֶּנּוּ תְּשׁוּבָה זוֹ? שֶׁמָּא טוֹעֶה הוּא בְּדַעְתּוֹ, וְיָבוֹא לְהִשָּׁבַע עַל שֶׁקֶר. שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁהִלְוָהוּ כְּמוֹ שֶׁטָּעַן, וְהֶחֱזִיר זֶה אֶת הַחוֹב לִבְנוֹ אוֹ לְאִשְׁתּוֹ, אוֹ שֶׁנָּתַן לוֹ בְּמַתָּנָה כְּנֶגֶד הַחוֹב, וִידַמֶּה בְּדַעְתּוֹ שֶׁנִּפְטַר מִן הַחוֹב. לְפִיכָךְ אוֹמְרִים לוֹ: הֵיאַךְ תֹּאמַר אֵינִי חַיָּב כְּלוּם, שֶׁמָּא אַתָּה מִתְחַיֵּב מִן הַדִּין לְשַׁלֵּם וְאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ; אֶלָּא הוֹדַע לַדַּיָּנִין פֵּרוּשׁ הַדְּבָרִים, וְהֵם יוֹדִיעוּךָ אִם אַתָּה חַיָּב אוֹ אֵין אַתָּה חַיָּב. וַאֲפִלּוּ הָיָה חָכָם גָּדוֹל[3], אוֹמְרִים לוֹ: אֵין לְךָ הֶכְסֵד שֶׁתָּשִׁיב עַל טַעֲנָתוֹ, וְתוֹדִיעֵנוּ כֵּיצַד אֵין אַתָּה חַיָּב לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ וְהֶחֱזַרְתָּ לוֹ, שֶׁהֲרֵי אָנוּ דָנִין בְּמִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר בְּכָל מָקוֹם[4]. וְכֵן אִם טָעַן הַטּוֹעֵן וְאָמַר: זֶה חַיָּב לִי מָנֶה, אוֹ מָנֶה יֵשׁ לִי אֶצְלוֹ - אוֹמְרִים לוֹ: מֵאֵי זֶה פָּנִים? הִלְוִיתָ אוֹתוֹ, אוֹ הִפְקַדְתָּ אֶצְלוֹ, אוֹ הִזִּיק מָמוֹנְךָ? אֱמֹר הֵיאַךְ נִתְחַיֵּב לְךָ. שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁיִּדְּמֶה לוֹ שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ, וְהוּא אֵינוֹ חַיָּב. כְּגוֹן שֶׁחֲשָׁדוֹ שֶׁגְּנָבוֹ, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ: שֶׁאֶתֵּן לְךָ מָנֶה, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. הֲרֵי שֶׁטָּעַן עָלָיו[5] שֶׁהִלְוָהוּ מָנֶה, וְהֵשִׁיב זֶה וְאָמַר לוֹ: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם, וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא הַטּוֹעֵן עֵדִים שֶׁהִלְוָהוּ בִּפְנֵיהֶם, וְחָזַר הַנִּטְעָן וְאָמַר: כֵּן הָיָה וְלָוִיתִי וּפָרַעְתִּי - אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ[6], אֶלָּא הֶחֱזַק כַּפְרָן[7] וּמְשַׁלֵּם[8]. אֲבָל אִם הֵשִׁיב: אֵינִי חַיָּב, אוֹ אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם, אוֹ שֶׁקֶר אַתָּה טוֹעֵן, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, וְהָלַךְ הַתּוֹבֵעַ וְהֵבִיא עֵדִים שֶׁהִלְוָהוּ בִּפְנֵיהֶם, וְאָמַר הַנִּתְבָּע: כֵּן הָיָה, אֲבָל הֶחֱזַרְתִּי לוֹ פִּקְדוֹנוֹ אוֹ פָּרַעְתִּיו חוֹבוֹ - לֹא הֶחֱזַק כַּפְרָן[9], וְנִשְׁבָּע הֵסֵת וְנִפְטָר.

2) למד דין זה מבדיקת העדים, ששנינו (סנהדרין כט.) שבית־דין אומרים לעד: "אמור האיך אתה יודע שזה חייב לזה", מפני החשש שמא הוא טועה בדין, וכל־שכן שבעל־דין צריך לפרש, שהרי אין אדם רואה חובה לעצמו. [בהגהות מיימוניות כאן אות א, מביא ראיות מכמה מקומות בגמרא שמשביעים על טענה סתמית, ומבאר שאחר חתימת הגמרא, משרבו הרמאים - תיקנו הגאונים לדרוש בירור הטענות, ומסיים שגם רבו (הר"מ מרוטנבורג) פסק כן בסוף ימין]. 3) ויודע לפסוק הלכה. 4) קשה להבין כוונת רבינו. בלחם־משנה מפרש, שלפעמים מפחד הנתבע לברר טענתו האמיתית משום שחושש הוא שמא בית־הדין לא יאמין לו, כגון שטענתו היא: לוויתי ופרעתי, וטענה זו אינה חזקה כמו טענת להד"ם, ולפיכך מעדיף הוא שלא לפרש, וכדי להוציא מלבו חשש זה, אומרים לו: "שהרי אנו דנים במתוך וכו'", פירוש אנו מאמינים לטענת פרעתי ב'מיגו' שיכול לטעון להד"ם. אולם גם פירוש זה אינו מניח את הדעת, שהרי חכם גדול יודע גם דיני 'מיגו'. ואולי התכוון לומר שנימוק זה נמשך לעיקר הדין, למה אין מקבלים הכחשה סתמית, וטעם הדבר שדורשים גם מחכם גדול הוא, שאין לקבוע גבולות מי נקרא חכם גדול ומי לא. 5) מימרא של רבי יוחנן, בבבא־מציעא יז. 6) אין מאמינים לו כלל. 7) בגמרא שם כתוב "הוחזק כפרן לאותו ממון". משמע, אבל לא לתביעות אחרות. 8) בלי שבועת התובע (ראה לקמן ה"ג). ואין זה דומה לחשוד על השבועה, שאמרנו (למעלה בפ"ב ה"ד) שהתובע נשבע ונוטל, משום שתוקף טענתו נתערער על־ידי שקרנותו באותה תביעה ('נמוקי יוסף' שם בשם הרז"ה והרשב"א) ודעת רש"י שם, שהתובע צריך להישבע. 9) יכול לפרש טענתו הראשונה "אין לך בידי כלום" שהתכוון לומר: פרעתי. וכן כתב בהגהות מיימוניות בשם רב האי גאון. [בגמרא שם אמרו: "והלה אמר אין לך בידי כלום... הוחזק כפרן". ולכאורה דברי רבינו מנוגדים לשיטת הגמרא. עמד על זה המגיד־משנה וביאר, שרבינו מפרש דברי רבי יוחנן, כשהעדים מעידים שהוא חייב לו עכשיו בשעת התביעה בבית־הדין, כגון שלא זזה ידם מידו ולא ראו שפרע, וכן משמע מלשונו של רבי יוחנן: "והעדים מעידים אותו שיש לו", ומכיוון שהוחזק כפרן לאותו ממון, אין מאמינים לו בשבועה אם יטען פרעתי לו אחר שבית־הדין חייב אותו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לשלם, אבל אם העדים מעידים רק שלווה מנה - אין עדותם מכחישה טענתו הסתמית של הנתבע: "אין לך בידי כלום", שהרי אפשר שלווה ופרע, ומשום כך לא הוחזק כפרן, ואם יטעון פרעתי אחר שחייב אותי בית־דין לשלם - נאמן (על־פי ביאורו של הלחם־משנה). וב'ספר התרומות' שער יב חלק א (מובא ב'טור' חו"מ סי' עט) כתב, שגם בטוען אין לך בידי כלום ועדים מעידים שלווה, ואחר העדאתם טען פרעתי אחר שטענתי אין לך בידי כלום - הוחזק כפרן, משום שהודה בעצמו ששיקר כשאמר אין לך בידי כלום. ובלחם־משנה מסביר דעתו של המגיד־משנה, שאין אדם נעשה כפרן על־פי עצמו אלא על־ידי העדאת עדים, וכאן אין העדים מכחישים טענתו שאינו חייב כלום, שהרי אפשר שפרע, אלא הוא מכחיש את עצמו].

ב. רָאוּהוּ עֵדִים[10] שֶׁמָּנָה לוֹ מָעוֹת וְלֹא יָדְעוּ מָה הֵן, וּתְבָעוֹ בַּדִּין וְאָמַר לוֹ: תֵּן לִי מְעוֹתַי שֶׁהִלְוִיתִיךָ, וְאָמַר: מַתָּנָה נָתַתָּ לִי אוֹ פֵּרָעוֹן הָיוּ - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן, וְנִשְׁבָּע הֶסֵּת וְנִפְטָר. אָמַר: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁמָּנָה לוֹ בִּפְנֵיהֶם - הֶחְזַק כַּפְרָן. וּלְעוֹלָם אֵין אָדָם מֵחְזָק כַּפְרָן עַד שֶׁיִּכְפֹּר בְּבֵית דִּין[11] וְיָבוֹאוּ שְׁנֵי עֵדִים וְיַכְחִישׁוּהוּ בַּמֶּה שֶׁכָּפַר.

10) שבועות לד: 11) בבא־בתרא לא. "והיכא דאישתעי מילי אבראי ולא טען, ואתא לבי דינא וטען - דחוזר וטוען, מאי טעמא? עביד אינש דלא מגלי טענתיה אלא לבי דינא" (בעברית: כשסיפר דברים מחוץ לבית־דין ולא טען שם טענותיו, ובא לבית־דין וטען (דברים שלא אמרם בחוץ) - טענותיו מתקבלות. ולמה? דרכו של אדם לא לגלות טענותיו אלא לבית־דין). [וב'טור' חו"מ שם (הובא ב'בית יוסף' שם) כתב, שאם אמר "אתם עדי" אפילו שלא בפני בית־דין אינו יכול לחזור בו ולטעון פרעתי, שכל האומר לא לוויתי - כאומר לא פרעתי, שאם לא לווה - למה פרע. אבל נאמן לטעון פרעתי אחר־כך, משום שלא הוחזק כפרן אלא כששיקר בפני בית־דין.

ג. מָנָה הִלְוִיתִיךָ[12], כָּפַר בְּבֵית דִּין וְאָמַר: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם, וּבָאוּ שְׁנֵי עֵדִים שֶׁלָּוָה מִמֶּנּוּ מָנֶה וּפְרָעוֹ, וְהַמַּלְוֶה אוֹמֵר: לֹא נִפְרַעְתִּי - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם[13]; שֶׁכָּל הָאוֹמֵר לֹא לָוִיתִי, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁלָּוָה - כְּאוֹמֵר לֹא פָּרַעְתִּי דָּמַי[14], וְנִמְצָא הַלֹּוֶה אוֹמֵר לֹא פָּרַעְתִּי, וְהָעֵדִים מְעִידִים אוֹתוֹ שֶׁפָּרָעוֹ - הוֹדָאַת בַּעַל דִּין כְּמֵאָה עֵדִים דָּמַי. וְאֵין הַמַּלְוֶה חַיָּב שְׁבוּעָה[15], שֶׁהֲרֵי הֶחְזַק זֶה[16] כַּפְרָן. וְכֵן[17] אִם הוֹצִיא עָלָיו כְּתַב יָדוֹ שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ, וְאָמַר: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם וְזֶה אֵינוֹ כְּתַב יָדִי, אִם הֶחְזַק כְּתַב יָדוֹ בְּבֵית דִּין אוֹ שֶׁבָּאוּ עֵדִים שֶׁהוּא כְּתַב יָדוֹ - הֲרֵי זֶה הֶחְזַק כַּפְרָן וּמְשַׁלֵּם[18].

12) שבועות מא: 13) כרבא, שם. 14) שאם לא לוה - למה פרע. 15) שלא נפרע. 16) הלווה. 17) רי"ף סוף בבא־בתרא אות תתקסב. 18) דעת רבינו, שבכל מקום שהנתבע הוחזק כפרן - נוטל התובע בלא שבועה, כמו שביארנו למעלה בהלכה א הערה ז. נלמד זה מהנידון כאן, שאם נאמר שהתובע חייב שבועה, למה בנידון כאן משלם? הרי התובע אינו יכול לישבע, משום שעדים מכחישים טענתו? [כתב בלחם־משנה, שאם שינה הלווה טענתו אחר העדאת העדים וטען שלוה ופרע, המלוה מחוייב שבועה שלא פרע, ומכיון שאינו יכול להישבע נגד עדים - אינו נוטל, ולזה נתכוון רבינו באמרו: "שכל האומר לא לויתי ובאו עדים שלוה, כאומר לא פרעתי דמי", כלומר, מדובר כשהוא עומד בטענתו זו, ועדים מכחישים טענתו. ובהסתמך על דבריו אלה, נראה לי ליישב השגתו של הראב"ד על נימוקו של רבינו: "שהרי הוחזק זה כפרן", שכתב: "אין צורך לזה הטעם". ברור שהתכוון לומר, שבלי טעם זה אין התובע נשבע, משום שעדים מכחישים אותו. ולפי דברי הלחם־משנה אין מקום להשגה זו, שהרי אם הנתבע אינו כפרן, היה התובע מחוייב שבועה, ומשום שאינו יכול להישבע - אינו נוטל].

ד. מָנֶה[19] הִלְוִיתִיךָ וְהוּא לִי בְּיָדְךָ, אָמַר לוֹ הַנִּטְעָן: וַהֲלוֹא פְּרַעְתִּיךָ בִּפְנֵי פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, וּבָאוּ עֵדִים[20] וְאָמְרוּ: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם - לֹא הֶחְזַק כַּפְרָן; שֶׁאֵין הָעֵדִים זוֹכְרִין אֶלָּא דָּבָר שֶׁהֵם עֵדִים בּוֹ[21]. לְפִיכָךְ לֹא הֶחְזַק כַּפְרָן, וְיִשְׁבַּע הַלֹּוֶה הֶסֵּת וְיִפָּטֵר. כֵּיצַד בּוֹ[22]: תֵּן לִי מָנֶה שֶׁהִלְוִיתִיךָ וְאַתָּה עָמַדְתָּ בְּצַד עַמּוּד זֶה, וְאָמַר הַנִּטְעָן: לֹא עָמַדְתִּי בְּצַד עַמּוּד זֶה מֵעוֹלָם, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁעָמַד - לֹא הֶחְזַק כַּפְרָן; שֶׁאֵין אָדָם מֵשִׂים דַּעְתּוֹ לִדְבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶן מַמָּשׁ. וְכֵן כֹּל כֵּיוֹצֵא בָּזֶה.

19) שבועות, שם. 20) צ"ל העדים, כלומר אותם העדים [בכת"י תימן: ובאו פלוני ופלוני]. 21) בגמרא שם: "אמר רבא: מילתא דלא רמיא עליה דאינש - לאו אדעתיה (בעברית: דבר שאינו מוטל על האדם לזוכרו - אינו שם לב אליו)". ופירש רש"י שהכוונה ללווה, שלא שם לב כל־כך אם היו עדים בשעה שפרע או לא, מפני שהמלוה את חבירו בעדים - אינו צריך לפרעו בעדים, ולפיכך אפשר שטעה. אולם רבינו מפרש שהכוונה לעדים. ונראה שהתכוון לומר שהעדים שמים לב רק לדברים שהטילו עליהם להעיד (ראה הלכה ו). 22) שם לד: [במגיד־משנה מציין, שפסק כרב נחמן שהלכה כמותו בדיני ממונות. ודבריו תמוהים, שהרי בלשון אחרון שם אמר רב נחמן הוחזק כפרן, ודרכו של רבינו להעדיף לשון אחרון. ונראה שרבינו פסק כרבא, משום שהוא אחרון לגבי רב נחמן. ועוד, שבלשון ראשון - גם רב נחמן סובר כך].

ה. תֵּן לִי[23] מָנֶה שֶׁהִלְוִיתִיךָ וַהֲרֵי הָעֵדִים, וְאָמַר הַנִּטְעָן: פְּרַעְתִּיךָ בִּפְנֵי פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי - אוֹמְרִין לַלֹּוֶה: הַבִּיאֵם וְהִפָּטֵר[24]. לֹא בָּאוּ אוֹ שֶׁמֵּתוּ אוֹ שֶׁהָלְכוּ לִמְדִינָה אַחֶרֶת - יִשְׁבַּע הֶסֵּת שֶׁפָּרָעוֹ. שֶׁאֵין אָנוּ מַצְרִיכִים אוֹתוֹ לַהֲבִיאָן אֶלָּא לְבָרֵר דְּבָרָיו וּלְהִפָּטֵר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אַף מִשְׁבּוּעָה; שֶׁהַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ בְּעֵדִים - אֵינוֹ צָרִיךְ לְקָרְעוֹ בְּעֵדִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[25].

23) בבא־בתרא קע. 24) מעשה שהיה, ואמר רב יצחק נפחא (שם) "יבואו פלוני ופלוני ויעידו", ובמסקנא (שם עמוד ב) ביאר רבי יצחק: "אנא נמי לברר קאמינא (גם אני התכוונתי להביא את העדים כדי לברר)". ומפרש רבינו, שאם לא יברר - צריך להישבע שפרע, והבירור יועיל לפטרו משבועה. [וברשב"ם שם פירש בשם רש"י, שאם לא יברר בעדים - יפסיד]. מלשונו של רבינו שכתב: "לא באו או שמתו או שהלכו למדינה אחרת" משמע, שאם באו והכחישוהו - חייב לשלם. ולכאורה זה מנוגד לדבריו בהלכה הקודמת. ומבאר במגיד־משנה, שרבינו מחלק בין מלוה בעדים לבין שלא בעדים, או בין "והלא פרעתיך" לבין "פרעתיך". ובכסף־משנה כתב, שאפילו באו ואמרו לא פרע בפנינו - ישבע היסת ויפטר, בהתאם להאמור בהלכה הקודמת (ראה 'בית יוסף' חו"מ ס' ע שהאריך בזה).
25) בפי"א מהל' מלוה ולוה ה"א.

ו. אָמַר לוֹ[26] בִּפְנֵי עֵדִים: מָנֶה לִי בְּיָדְךָ, אָמַר לוֹ: הֵן, לְמָחָר תְּבָעוֹ בַּדִּין וְהֵבִיא עֵדִים, וְאָמַר: מְשַׁטֶּה הָיִיתִי בְּךָ[27] וְאֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם - פָּטוּר, וְנִשְׁבָּע הֶסֵּת שֶׁאֵין בְּיָדוֹ כְּלוּם. וַאֲפִלּוּ אָמַר: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם[28]. שֶׁהֲרֵי לֹא אָמַר לָהֶם: אַתֶּם עֵדַי[29], וְדָבָר שֶׁאֵינוֹ עֵדוּת אֵין אָדָם זוֹכְרוֹ[30], וּלְפִיכָךְ אִם אָמַר: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם - לֹא הֶחֱזַק כַּפְּרָן[31].

26) סנהדרין כט. 27) בצחוק אמרתי "הן", כתשובה לטענה מצחיקה. 28) לא אמרתי: הן, והרי אם כן הוא מוכחש על־ידי עדים. 29) העדים אינם מעידים שבשעת ההלוואה אמר להם הנתבע: אתם עדי. 30) כמו שנתבאר בהלכה הקודמת. 31) שאין לשלול האפשרות שהעדים טעו. [ה'טור' חו"מ ס' פא כתב, שחייב להישבע שהתכוון לשטות בו. וכן כתוב בהגהות מיימוניות כאן בשם הר"מ מרוטנבורג שהסתמך על רבי סעדיה גאון].

ז. וְלֹא עוֹד[32], אֶלָּא אֲפִלּוּ הִטְמִין לוֹ עֵדִים אַחוֹרֵי הַגָּדֵר[33], וְאָמַר לוֹ: מָנֶה לִי בְּיָדְךָ, אָמַר לוֹ: הֵן, רְצוֹנְךָ שֶׁיָּעִידוּ בְּךָ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי? אָמַר לוֹ: לֹא, שֶׁמָּא תִּכְפְּנִי בַּדִּין לְמָחָר וְאֵין לִי מָה אֶתֵּן לְךָ, וּלְמָחָר תְּבָעוֹ בַּדִּין בְּאֵלּוּ הָעֵדִים, בֵּין שֶׁטָּעַן וְאָמַר: מְשַׁטֶּה הָיִיתִי בּוֹ, בֵּין שֶׁאָמַר: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע הֶסֵּת וְנִפְטָר. שֶׁאֵין כָּאן עֵדוּת, עַד שֶׁיֹּאמַר הַלְוֶה: אַתֶּם עֵדַי, אוֹ יֹאמַר הַמַּלְוֶה בִּפְנֵי הַלְוֶה וְיִשְׁתֹּק הַלְוֶה, אֲבָל בָּעֵדוּת הַזֶּה לֹא הֶחֱזַק כַּפְּרָן. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד[34], שֶׁהָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ קַב רְשׁוּ[35].

כְּלוֹמַר, שֶׁיֵּשׁ עָלָיו חוֹבוֹת הַרְבֵּה. אָמַר: מִי הוּא שֶׁאֲנִי חַיָּב לוֹ, אֶלָּא פְּלוֹנִי. וּבָא אוֹתוֹ פְּלוֹנִי וּתְבָעוֹ, וְאָמַר הוּא: אֵינִי חַיָּב לוֹ כְּלוּם. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: יִשְׁבַּע הֶסֵּת וְיִפָּטֵר. וְכֵן[36] אֶחָד הָיוּ אוֹמְרִים עָלָיו שֶׁהוּא בַּעַל מָמוֹן[37]. בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ אָמַר: אֵלּוּ הָיָה לִי מָמוֹן, לֹא הָיִיתִי פּוֹרֵעוֹ לִפְלוֹנִי וְלִפְלוֹנִי?[38] וְאַחַר מִיתָתוֹ בָּאוּ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי לִתְבֹּעַ. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: אֵין לָהֶם כְּלוּם; שֶׁהָאָדָם עָשׂוּי לְהַרְאוֹת עַצְמוֹ[39] שֶׁאֵינוֹ בַּעַל מָמוֹן, וְשֶׁלֹּא הִנִּיחַ בָּנָיו בַּעֲלֵי מָמוֹן[40]. וְכֹל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ.

32) שם. 33) והנתבע לא ידע שהם שומעים את השיחה שבינו ובין התובע. 34) שם עמוד ב. 35) מלא קב (מדה גדולה) חובות. "אשר ישה ברעהו" (דברים טו, ב) מתרגם אונקלוס: "די ירשי בחבריה". ובגמרא (בבא־קמא מו:) "ממרי רשוותך פארי אפרע". 36) שם. 37) עשיר גדול.
38) בלשון תמיהה: האם לא הייתי פורע מה שאני חייב להם. 39) נימוק לדין קב רשו. 40) נימוק לבבא שניה. לשון הגמרא: אדם עשוי שלא להשביע את עצמו, ורבי חייא מוסיף: שלא להשביע את בניו. [בפרק הבא יתבאר שלא אמרו אדם עשוי שלא להשביע את עצמו אלא כשהודה מעצמו, אבל אם תבעו חבירו והודה לו בפני עדים בנוכחות התובע - אין מקבלים טענה זו.

ח. אַף עַל פִּי שֶׁהַמַּטְמִין עֵדִים - אֵינָהּ עֵדוּת, וְכֵן הַמּוֹדֶה מֵעַצְמוֹ וְעֵדִים שׁוֹמְעִין אוֹתוֹ, וְכֵן הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ בִּפְנֵי עֵדִים: מָנֶה לִי בְּיָדְךָ, וְאָמַר לוֹ: הֵן - בְּכָל הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, כְּשֶׁיָּבוֹאוּ לְבֵית דִּין, אוֹמְרִין לַנִּתְבָּע: לָמָּה לֹא תִּתֵּן מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ אֶצְלְךָ? אָמַר: אֵין לוֹ אֶצְלִי כְּלוּם - אוֹמְרִים לוֹ: וַהֲלוֹא אַתָּה אָמַרְתָּ בִּפְנֵי אֵלּוּ כָּךְ וְכָךְ, אוֹ הוֹדֵיתָ מֵעַצְמְךָ! אִם עָמַד וְשִׁלֵּם - מוּטָב; וְאִם לֹא טָעַן - אֵין טוֹעֲנִין לוֹ[41]. אֲבָל אִם טָעַן וְאָמַר: מְשַׁטֶּה הָיִיתִי בּוֹ, אוֹ לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם, אוֹ שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּיעַ אֶת עַצְמִי נִתְכַּוַּנְתִּי - פָּטוּר וְנִשְׁבָּע הֶסֵּת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

41) אין בית־דין אומרים לתובע: הבא ראיה שלא התכוון להשטות בך (סנהדרין כט.). שם אמרו דין זה לגבי טענת משטה, ורבינו סובר שגם טענת להשביע אין טוענים לו. וב'תוספות' שם ד"ה כך, כתבו שטוענים לנתבע "שלא להשביע", שהרי בגמרא שם אמרו: "אמר רב נחמן, אדם עשוי שלא להשביע את עצמו", ולא נרמז שהנתבע טען כך. [בהגהות מיימוניות כאן אות ס כתב שדעתו כ'תוספות'. כנראה גירסא אחרת היתה לו בדברי רבינו].

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שיעורי רמב"ם - פרק אחד ליום

~ יום ראשון י"ט טבת ~

הִלְכוֹת מְטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר דם נידה זבה ויולדת וזובו של זב אם מטמא לח ויבש, ודין המסיט כוס ששתה ממנה הזב או פשתן שטווהו נידה וכיוצא בזה, ודין דם או רוק טמא שנתערב במים או מי רגליו שנתערבו במי רגלים של גויים, אם שואלין כלי מי רגלים מכל מקום, וזבה או גויה שנתגיירה שנעקרו מימי רגליהן וטבלו והטילו, ודין מי היא המטמאה בזיבה ובנידה ובלידה.

א. דַּם נִדָּה[2] וְזָבָה וְיוֹלֶדֶת מְטַמֵּא לַח וְיָבֵשׁ, אֲבָל זוֹבוֹ שֶׁל זָב וְרֻקוֹ וְשִׁכְבַת זַרְעוֹ אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁהוּא לַח, אֲבָל יָבֵשׁ יוֹתֵר מִדַּאי אֵינוֹ מְטַמֵּא. וְעַד כַּמָּה? אִם שׁוֹרִין אוֹתָן בְּפוֹשְׁרִין מֵעֵת לְעֵת וְחוֹזֵר לִכְמוֹת שֶׁהָיָה - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא בְּלַח[3]. אִם הָיוּ הַמַּיִם פּוֹשְׁרִין בִּתְחִלָּתָן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן פּוֹשְׁרִין בְּסוֹפָן[4]. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ דִּבְרֵי קַבָּלָה הֵן.

2) נדה נד, א. 3) ואם לא חזר, אלא נשאר יבש - טהור. 4) ואפשר שאם היו המים פושרים במשך כל המעת־לעת היה חוזר לכמות שהיה, אעפ"כ - טהור. כר' יהודה בן נקוסה שם נו, א (ראה כסף־משנה, ומדבריו משמע שגירסא אחרת היתה לפניו בהלכה זו, וראה משנה־למלך).

ב. פִּשְׁתָּן[5] שֶׁטְּוָאָתוּ נִדָּה[6] - הַמְּסִיטוֹ[7] טָהוֹר[8]. וְאִם הָיָה לַח[9] - מְטַמֵּא, מִפְּנֵי רֹק פִּיהָ.

5) תוספתא טהרות פ"ד ה"ו. 6) ודרכן של נשים להרטיב את החוטים ברוקן אגב טוויה. 7) מזיזו ממקומו בלי נגיעה ישירה. והוא־הדין לנוגע, ונקט "המסיטו" מפני הבבא הבאה, להשמיענו שלח מטמא גם בהיסט. 8) מפני שהרוק נתייבש, ואמרנו בהלכה הקודמת שרוק אינו מטמא אלא כשהוא לח. 9) כלומר, שהרוק לא נתייבש (בתוספתא שם חולק ר' יהודה ואומר, שאפילו נתייבש הרוק ונתלחלח הפשתן ע"י מים - טמא. ורבינו נקט לשונו של תנא־קמא, ולפיכך יש להניח שהתכוון לדעתו. עיין שם).

ג. זָב שֶׁהִנִּיחַ פִּיו עַל פִּי הַכּוֹס וְנִמְלַךְ שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹתוֹ - הַמְּסִיט אֶת הַכּוֹס טָהוֹר[10]. שָׁתָה מִמֶּנּוּ הַזָּב כָּל שֶׁהוּא - הַמְּסִיטוֹ טָמֵא, מִפְּנֵי מַשְׁקֵה פִּי הַזָּב[11].

10) ואין חוששים שמא נשאר רוק על הכוס. 11) כשהאדם שותה אי־אפשר שלא יתערב קצת רוק שבפיו עם המשקה. תוספתא טהרות פ"ה ה"ג.

ד. זָב שֶׁנָּשַׁף[12] אֶת הַפֵּת וְאֶת הַבָּצָל - הַמְּסִיטָן[13] טָהוֹר[14]. נָשַׁף אֶת הַקִּישׁוּת וְהַמְּלָפְפוֹן[15] - הַמְּסִיטָן טָמֵא, מִפְּנֵי מַשְׁקֵה פִּי הַזָּב הַמִּתְעָרֵב בָּהֶן.

12) שם. 13) את הפת או את הבצל. 14) שאין הרוק מתערב עם דבר יבש. 15) שיש בהם הרבה לחות.

ה. קְלִפֵּי פּוֹלִין[16] וּקְלִפֵּי תּוּרְמוֹסִין[17] שֶׁקְּצָצָן[18] הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - הַמְּסִיטָן טָמֵא; שֶׁכָּל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים כְּזָבִים לְכָל דִּבְרֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[19]. הַקְּלִפִּין שֶׁבַּשְּׁוָקִין[20] - הוֹלְכִין בָּהֶן אַחַר הָרֹב[21].

16) שם. 17) מין קטנית שטעמו מר, ושולקים אותו שבע פעמים להפיג מרירותו ואח"כ אוכלים אותו לקינוח סעודה (ביצה כד, ב). 18) בתוספתא, הגירסא "שפסקן". ופירש הגר"א שקלפם בפיו. 19) לקמן ה"ו. 20) ואין אנו יודעים אם הם של ישראל או של גויים. 21) אם רוב מביאי הקליפים לשוק הם גויים — טמאים, ואם רובם יהודים - טהורים.

ו. דָּם[22] טָמֵא שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמַיִם, אִם בָּטְלוּ מַרְאָיו - הַכֹּל טָהוֹר. נִתְעָרֵב בְּדָם טָהוֹר וּבְיַיִן[23] - רוֹאִין אוֹתוֹ[24] כְּאִלּוּ הוּא מַיִם[25]. וְכֵן רֹק טָמֵא שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמַיִם: אִם הָיָה קָרוּשׁ[26] כְּבְרִיָּתוֹ - הֲרֵי זֶה טָמֵא; וְאִם נִמְחָה בַּמַּיִם, אִם בָּטְלוּ מַרְאָיו - הַכֹּל טָהוֹר. נִתְעָרֵב בְּרֹק אַחֵר - רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מַיִם. וְכֵן מֵי רַגְלָיו שֶׁל טָמֵא שֶׁנִּתְעָרְבוּ בַּמַּיִם: אִם בָּטְלוּ מַרְאֵיהֶן - הַכֹּל טָהוֹר, וְאִם לָאו - טָמֵא. נִתְעָרֵב בְּיַיִן אוֹ בְּמֵי רַגְלַיִם טְהוֹרִין - רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מַיִם. נִתְעָרְבוּ בְּמֵי רַגְלַיִם שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב[27]. כֵּיצַד? כְּלִי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל וְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מְטִילִין שָׁם מֵי רַגְלֵיהֶם: אִם רֹב עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - הַכֹּל טָמֵא, וְאִם רֹב יִשְׂרָאֵל - הַכֹּל טָהוֹר; מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה - הַכֹּל טָמֵא. וְכֵן אִם נִתְעָרֵב מֵי רַגְלֵי עוֹבֵד כּוֹכָבִים זֶה בְּמֵי רַגְלֵי יִשְׂרָאֵל זֶה - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב.

22) שם ה"ב. 23) יין אדום, ואין מראה הדם מתבטל בהם. 24) את הדם הטהור והיין. 25) אם היה מראה הדם בטל אלמלא נפל לכמות מים שכזו - טהור. 26) כלומר, סמיך (בכתב־יד תימן - "קשור"). 27) מפני שטומאת גויים מדרבנן - הקלו בתערובתם.

ז. שׁוֹאֲלִין[28] [כְּלֵי] מֵי רַגְלַיִם מִכָּל מָקוֹם[29] וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא שֶׁל נִדּוֹת הֵן, שֶׁלֹּא נֶחְשְׁדוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְכַנֵּס אֶת מֵי רַגְלֵיהֶן כְּשֶׁהֵן נִדּוֹת.

28) שם. 29) מיהודים.

ח. חֶרֶס[30] שֶׁהָיָה הַזָּב אוֹ הַזָּבָה מְטִילִין בּוֹ מֵי רַגְלֵיהֶן

מותרת להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְכִבְּסוֹ[31] פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה - הֲרֵי הַמַּשְׁקִין שֶׁכִּבְּסוֹ בָּהֶן טְמֵאִין, וּפַעַם שְׁלִישִׁית - טְהוֹרִין, בֵּין שֶׁכִּבְּסוֹ בְּמַיִם בֵּין שֶׁכִּבְּסוֹ בְּמֵי רַגְלַיִם[32], שֶׁהֲרֵי לֹא נִשְׁאַר בָּהּ לַחְלוּחִית מֵימֵי רַגְלַיִם[33].

30) עביט של חרס. 31) שטפו. 32) טהורים. 33) של הזב.

ט. זָבָה[34] שֶׁנֶּעְקְרוּ מֵימֵי רַגְלֶיהָ[35] בְּסוֹף שִׁבְעַת יְמֵי הַסְּפִירָה, וְיָרְדָה וְטָבְלָה, וְהֵטִילָה מַיִם אַחַר הַטְּבִילָה - הֲרֵי הֵן סָפֵק, אִם אַחַר עֲקִירָה הוֹלְכִין[36] וְזָבָה הָיְתָה[37], אוֹ אַחַר הַיְצִיאָה[38] שֶׁהִיא טְהוֹרָה. וְכֵן[39] עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים[40] שֶׁנֶּעְקְרוּ מֵימֵי רַגְלֶיהָ, וְנִתְגַּיְּרָה וְטָבְלָה, וְהֵטִילָה מַיִם אַחַר שֶׁטָּבְלָה - הֲרֵי זֶה סָפֵק, אִם אַחַר עֲקִירָה הוֹלְכִין וַהֲרֵי הֵן כְּמֵי רַגְלֵי הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים הַטְּמֵאִים, אוֹ אַחַר יְצִיאָה וַהֲרֵי הֵם כְּמֵימֵי רַגְלֵי יִשְׂרָאֵל הַטְּהוֹרִים.

34) נדה מג, א. בעיא שנשארה בתיקו. 35) נעקרו ממקומם, והזבה עיכבה אותם בגופה. 36) העקירה קובעת. 37) ומימי רגליה טמאים. 38) ההטלה. 39) שם. 40) שדינה כזבה מדרבנן.

י. הָעֲבָדִים[41] מִטַּמְּאִין בִּזִּיבָה וּבְנִדָּה וּבְלֵדָה[42] כְּיִשְׂרָאֵל, אֲבָל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֵין מִטַּמְּאִין לֹא בְּזִיבָה וְלֹא בְּנִדּוֹת וְלֹא בְּלֵדָה דִּין תּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: דַּבֵּרוּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַרְתֶּם אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב - בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטַּמְּאִין בִּזִּיבָה, וְלֹא הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. וַחֲכָמִים גָּזְרוּ עַל כָּל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁיִּטַּמְּאוּ כְּזָבִים לְכָל דִּבְרֵיהֶן, זְכָרִים וּנְקֵבוֹת[43]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַזָּכָר בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים[44] וְיוֹם אֶחָד וּלְמַעְלָה, וְהַנְּקֵבָה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים[45] וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה; אֲבָל הַקְּטַנִּים לְמַטָּה מִזְּמַן זֶה - לֹא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶן טֻמְאָה. שֶׁעִקַּר הַגְּזֵרָה הִיא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא תִּינוֹק יִשְׂרָאֵל רָגִיל אֵצֶל הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּמִשְׁכַּב זְכוּר, וּפָחוֹת מִזְּמַן זֶה אֵין בִּיאָתָן בִּיאָה. בְּעֵת שֶׁגָּזְרוּ עֲלֵיהֶן - לֹא גָּזְרוּ עַל שִׁכְבַת זֶרַע[46] שֶׁלָּהֶן, אֶלָּא שִׁכְבַת זַרְעוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים טְהוֹרָה כְּדִין תּוֹרָה. וּמִפְּנֵי מָה לֹא גָּזְרוּ עָלֶיהָ טֻמְאָה? כְּדֵי לְהוֹדִיעַ שֶׁטֻּמְאָתָן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. שֶׁהֲרֵי הַכֹּל יוֹדְעִין, שֶׁאִלּוּ הָיוּ זָבִין דִּין תּוֹרָה - הָיְתָה שִׁכְבַת זַרְעָם אַב הַטֻּמְאָה כְּשִׁכְבַת זֶרַע הַזָּב. וּמֵאַחַר שֶׁיּוֹדְעִין בְּטֻמְאָתָם שֶׁהָיְתָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, לֹא יָבוֹאוּ לִשְׂרֹף תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים[47]. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁזּוֹבוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְדַם נִדָּה אוֹ דַם זִיבָה וְלֵדָה שֶׁל בַּת עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים, וּבַת עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְהָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים עַצְמָן אַף עַל פִּי שֶׁהֵם נְקִיִּים מִן הַתּוֹרָה[48] מִדַּם הַזָּב, וְרַק הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמֵימֵי רַגְלֵיהֶן, וּמִשְׁכָּבָן וּמֶרְכָּבָן, וּבוֹעֵל עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים - כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ אַב טֻמְאָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[49]. לְפִיכָךְ אֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו[50], וְאֵין שׂוֹרְפִין עֲלֵיהֶן אֶת הַתְּרוּמָה. וְכֻלָּן מְטַמְּאִין אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע, וּמְטַמְּאִין אָדָם בְּמַשָּׂא, כְּזָב לְכָל דָּבָר; אֶלָּא שֶׁהַטֻּמְאָה מִדִּבְרֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְדַם הַנְּכָרִית - כְּרֶקָּהּ וּכְמֵימֵי רַגְלֶיהָ, מְטַמֵּא לַח וְאֵינוֹ מְטַמֵּא יָבֵשׁ[51].

31) זבים פ"ב מ"א, ו'תורת כהנים' פרק זבים פרשתא א, א. 32) שם, פרשת תזריע פרשתא א, א. 43) נדה לד, א. 44) עבודה זרה לו, ב. 45) שם לז, א. 46) טבעית. 47) תרומה וקדשים שנטמאו טומאה דאורייתא צריך לשרפם, וכשנטמאו מדרבנן אסור לשרפם ולאבדם בידיים. 48) המלים "מן התורה" אינן אלא בדפוס רומא (ר"מ), ולא בכת"י תימן. והגירסא הנכונה היא זו שבכת"י הנז': "אע"פ שהם נקיים מדם וזובו", פירוש, שלא ראו דם (הגויה) וזוב (הגוי). הכל כאן ברור, וביאור מיותר. [כנראה טעה המעתיק בפירוש המלה "נקיים", וחשב שהכוונה אינם טמאים, ולפיכך הוסיף את המלים "מן התורה", שהרי מדרבנן מטמאים, אולם הפירוש הנכון הוא כמו שכתבנו, שהם נקיים ולא ראו דם או זוב]. 49) כאן הכוונה גזירת חכמים. 50) ראה למעלה פ"א ה"ז. 51) שלא כדם ישראלית שמטמא לח ויבש. כבית־הלל במשנה שם.

~ נקודות משיחות קודש ~

"הָעֲבָדִים מִטַּמְּאִין בִּזִּיבָה וּבְנִדָּה וּבְלֵדָה כְּיִשְׂרָאֵל, אֲבָל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֵין מִטַּמְּאִין כו'".

וטעם הדבר הוא, שכל עניין הטומאה שייך רק במקום הקדושה כי "רוח הטומאה... אינה מתאוה לשרות אלא במקום הקדושה" כדי שתוכל לקבל תוספת יניקה וחיות, ולכן אין שייך אצל אומות העולם עניין הטהרה האמיתית כי אין רוח הטומאה מתאווה לשרות עליהם, שהרי לא תוכל לקבל מהם תוספת יניקה וחיות, ונמצא תוכנה של הלכה זו שבח ומעלה לישראל.

והוראה יש מזה לעבודת האדם: כתיב "רק אתכם אהבתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עוונותיכם" כי התכלית ב"עוונותיכם" הוא רק כדי שיהיה "זדונות נהפכו לו כזכויות" ויתווסף בו עילוי של סוג זכויות נעלה יותר שאינו שייך כלל מצד הבריאה כשלעצמה אלא רק מצד עבודת האדם. ופשיטא שמדובר כאן על "חטא" מלשון חסרון כמו "והייתי אני ובני שלמה חטאים" היינו חסרים, שגם אחר עבודתו ומעלתו — צדיק גמור, עדיין חסר לו העילוי של עבודת התשובה וצועק אל ה' "אלקים אל דמי לך" שיבוא כבר משיח ואז יתמלא חסרונו שהרי "משיח אתא לאתבא צדיקייא בתיובתא".

(על פי יין מלכות ספר טהרה סימן ט"ו
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שני כ' טבת ~

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר הבועל נידה אם הוא כנידה, והבא על הזבה או שומרת יום או יולדת, הנשים הטמאות למפרע ומה דינן.

א. בּוֹעֵל נִדָּה - כְּנִדָּה[2], שֶׁהוּא אָב מֵאָבוֹת הַטֻּמְאָה שֶׁל תּוֹרָה. מְטַמֵּא כֵּלִים בְּמַגָּע, וּמְטַמֵּא אָדָם בְּמַשָּׂא[3] וּבְמַגָּע, וּמְטַמֵּא בְּהֶסֵּט[4], וּמְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמֶרְכָּב כְּנִדָּה[5].

2) שנאמר (ויקרא טו, כד): "ואם שכוב ישכב איש אותה ותהי נדתה עליו". פירוש, הבועל טמא כנדה, 'תורת כהנים' פרשת זבים פ"ז, ה"ג. 3) אם הטהור נשא את בועל הנדה, או להיפך, נטמא אע"פ שלא נגע בו. 4) ולא נשא אותו – נטמא (מכאן יש ללמוד, שלדעת רבינו טומאת משא פירושה אפילו לא הניד את הטומאה, שאם לא כן, אין לך משא שאינן היסט. ראה 'תפארת ישראל' בהקדמתו לטהרות, אות ו). 5) לא כנדה ממש, שהרי משכב ומרכב של נדה הוא אב הטומאה, ושל בועל נדה דינו כראשון לטומאה, כמו שמבאר רבינו בה"ב, והתכוון רק ללמדנו, שמטמא משכב ומרכב אע"פ שלא נגע בהם כדין נדה, מה־שאין־כן בטמאים אחרים. לקמן פרק ששי יתבאר מה בין משכב למרכב (ראה משנה־למלך כאן).

ב. אֵין מִשְׁכַּב בּוֹעֵל נִדָּה וּמֶרְכָּבוֹ כְּמִשְׁכַּב נִדָּה וּמֶרְכָּבָהּ. שֶׁהַמִּשְׁכָּב אוֹ הַמֶּרְכָּב שֶׁדָּרְסָה עָלָיו נִדָּה - אָב מֵאָבוֹת הַטֻּמְאָה, וּמִשְׁכַּב בּוֹעֵל נִדָּה וּמֶרְכָּבוֹ - וְלַד טֻמְאָה[6], כְּכֵלִים שֶׁנּוֹגֵעַ בָּהֶן, שֶׁאֵינָן מְטַמְּאִין אָדָם וְלֹא כֵּלִים אֶלָּא אֲכָלִין וּמַשְׁקִין בִּלְבַד. וְלָמָּה נִגְרְעָה טֻמְאַת מִשְׁכָּבוֹ מִטֻּמְאַת מִשְׁכָּבָהּ?[7] מִפְּנֵי שֶׁנֶּאֱמַר בְּבוֹעֵל נִדָּה: וּתְהִי נִדָּתָהּ עָלָיו וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים; וְנֶאֱמַר בּוֹ: כָּל הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו יִטְמָא. מֵאַחַר שֶׁנֶּאֱמַר: וּתְהִי נִדָּתָהּ עָלָיו, אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא מְטַמֵּא מִשְׁכָּב?! וְלָמָּה נֶאֱמַר? מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁהַכָּתוּב נִתְּקוֹ[8] מִטֻּמְאָה חֲמוּרָה, מִלְּטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים, וּתְלָאוֹ בְּטֻמְאָה קַלָּה, שֶׁיִּהְיֶה מִשְׁכָּבוֹ וָלָד, וְלֹא יְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים אֶלָּא אֲכָלִין וּמַשְׁקִין בִּלְבַד, כִּשְׁאָר וַלְדוֹת הַטֻּמְאוֹת.

6) נדה לב, ב. 7) הלא כתבה תורה: "ותהי נדתה עליו", ומשמע שדינו כנידה ממש? 8) שם לג, א.

ג. אֶחָד הַבָּא עַל הַנִּדָּה אוֹ עַל שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם[9] אוֹ עַל הַיּוֹלֶדֶת. [בֵּין כְּדַרְכָּן בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּן.] אֶחָד הַמַּעֲרֶה[10] וְאֶחָד הַגּוֹמֵר. בֵּין גָּדוֹל שֶׁבָּא עַל הַקְּטַנָּה בֵּין קָטָן שֶׁבָּא עַל הַגְּדוֹלָה - מִתְטַמֵּא מִשּׁוּם בּוֹעֵל נִדָּה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַבּוֹעֵל בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[11], וְהַנִּבְעֶלֶת הָיְתָה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[12]; אֲבָל פָּחוֹת מִכָּאן - אֵינוֹ מִתְטַמֵּא מִשּׁוּם בּוֹעֵל נִדָּה, אֶלָּא מִשּׁוּם נוֹגֵעַ בְּנִדָּה בִּלְבַד, שֶׁהוּא וָלָד וְאֵינוֹ אָב. וְכֵן בּוֹעֵל הַזָּב - הֲרֵי הוּא כְּנוֹגֵעַ בּוֹ[13]. וְאֶחָד הַנּוֹגֵעַ בַּזָּב אוֹ הַנִּבְעֶלֶת מִן הַזָּב[14].

9) ראה למעלה פ"א ה"ב בהערות דין ג, וד. 10) 'תורת כהנים' שם ה"א. ראה פ"א מהל' איסורי ביאה ה"י. 11) נדה מה, א. 12) שם מד, ב. 13) שם עג, א. 14) שם דרשו: היא מטמאה את בועלה, ואין הזב מטמא מה שהוא בועל.

ד. הַנִּדָּה וְהַזָּבָה וְשׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם וְהַיּוֹלֶדֶת אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָאַתָה דָּם - כֻּלָּם מְטַמְּאוֹת לְמַפְרֵעַ מֵעֵת לְעֵת אוֹ מִפְּקִידָה לִפְקִידָה[15]. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מֵעֵת לְעֵת שֶׁבַּנִּדָּה. כֵּיצַד? אִשָּׁה שֶׁהָיְתָה טְהוֹרָה וְאֵין לָהּ וֶסֶת[16], וּבָדְקָה עַצְמָהּ בְּשַׁחֲרִית וּמָצְאָה טְהוֹרָה, וּבַחֲצִי הַיּוֹם בָּדְקָה עַצְמָהּ וּמָצְאָה דָּם - הֲרֵי כָּל הַטְּהָרוֹת שֶׁעָשְׂתָה מִשְּׁעַת פְּקִידָה רִאשׁוֹנָה עַד שְׁעַת פְּקִידָה שְׁנִיָּה טְמֵאוֹת לְמַפְרֵעַ[17]. וְכֵן אִם בָּדְקָה הַיּוֹם וּמָצְאָה טְהוֹרָה, וּלְאַחַר שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים בָּדְקָה וּמָצְאָה דָּם - כָּל הַטְּהָרוֹת שֶׁעָשְׂתָה מֵעֵת שֶׁבָּדְקָה וּמָצְאָה דָּם עַד עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁעוֹת[18] לְמַפְרֵעַ טְמֵאוֹת. וְעַד[19] שֶׁלְּאַחַר הַתַּשְׁמִישׁ - הֲרֵי הוּא כִּפְקִידָה, וְשֶׁלִּפְנֵי הַתַּשְׁמִישׁ - אֵינוֹ כִּפְקִידָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ בּוֹדֶקֶת בּוֹ יָפֶה[20].

15) מבדיקה לבדיקה. 16) זמן קבוע לראיית דם. רוב הנשים רואות דם אחת לחודש ביום מסוים. ואם ראתה שלוש פעמים באותו יום בחודש בשלושה חדשים רצופים, נקבע לה וסת ביום זה. 17) חוששים שמא בא הדם תיכף אחרי הבדיקה הראשונה ולא הרגישה בו. 18) אבל הטהרות שנגעה בהן לפני מעת לעת – טהורות, אף־על־פי שלא בדקה עצמה זמן רב. כחכמים במשנה, נדה ב, א. 19) המטלית שבדקה בו. 20) שם ה, א.

ה. אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ וֶסֶת וְרָאַתָה דָּם בִּשְׁעַת וִסְתָּהּ - דַּיָּהּ שְׁעָתָהּ[21] וְאֵינָהּ טְמֵאָה לְמַפְרֵעַ[22]. הִגִּיעַ שְׁעַת וִסְתָּהּ וְלֹא בָדְקָה עַצְמָהּ, וּלְאַחַר יָמִים בָּדְקָה עַצְמָהּ וּמָצְאָה דָּם - הֲרֵי זוֹ טְמֵאָה לְמַפְרֵעַ וַהֲרֵי הִיא בְּחֶזְקַת נִדָּה מִשְּׁעַת וִסְתָּהּ. וְזוֹ הִיא טֻמְאַת וִסְתוֹת הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם. וְאִם מָצְאָה עַצְמָהּ טְהוֹרָה כְּשֶׁבָּדְקָה אַחַר הַוֶּסֶת - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה[23].

21) מטמאת רק את הטהרות שנגעה בהן משעת וסתה ואילך. משנה, שם ב, א. 22) משנה, שם לט, א. והטעם, שאנו מניחים שהדם בא בזמן הקבוע. 23) שם טז, א - מחלוקת רב ושמואל, ופסק כרב בהתאם למקובל שהלכה כרב נגד שמואל באיסורים. נימוקו של רב הוא: הבדיקה הוכיחה שלא בא דם ביום הוסת.

ו. כָּל אִשָּׁה[24] שֶׁיֵּשׁ לָהּ וֶסֶת[25] - תַּרְגִּישׁ בְּעַצְמָהּ:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מִפַּהֶקֶת, אוֹ מִתְעַטֶּשֶׁת, אוֹ חוֹשֶׁשֶׁת[26] פִּי כְּרֵסָהּ[27] וְשִׁפּוּלֵי מֵעֶיהָ[28], אוֹ אוֹחֲזָתָהּ צַמְרוּרִית[29], אוֹ רֹאשָׁהּ כָּבֵד עָלֶיהָ אוֹ אֵיבָרֶיהָ כְּבֵדִין וְכֵיוֹצֵא בְּאֵלּוּ. וְיֵשׁ אִשָּׁה שֶׁדַּרְכָּהּ לִרְאוֹת בְּעֵת שֶׁיַּתְחִיל בָּהּ מִקְרֶה אֶחָד מֵאֵלּוּ מִיָּד בִּתְחִלָּתוֹ, וְיֵשׁ אִשָּׁה שֶׁתַּמְתִּין[30] בְּמִקְרֶה זֶה שָׁעָה אוֹ שְׁתַּיִם וְאַחַר כָּךְ תִּרְאֶה הַדָּם בְּסוֹף הַוֵּסֶת. הָיְתָה לְמוּדָה[31] לִהְיוֹת רוֹאָה בִּתְחִלַּת הַוֵּסֶת - כָּל הַטְּהָרוֹת שֶׁעָשְׂתָה בְּתוֹךְ הַוֵּסֶת טְמֵאוֹת[32]; הָיְתָה לְמוּדָה לִהְיוֹת רוֹאָה בְּסוֹף הַוֵּסֶת - כָּל הַטְּהָרוֹת שֶׁעָשְׂתָה בְּתוֹךְ הַוֵּסֶת טְהוֹרוֹת[33], וְאֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת אֶלָּא מִשָּׁעָה שֶׁדַּרְכָּהּ לִרְאוֹת עַד עֵת שֶׁמָּצְאָה דָּם.

24) משנה, שם סג, א. 25) כשם שקובעת וסת לימים (ראה הלכה ד), כך קובעת וסת למקרים, והמשנה הנ"ל מתפרשת בגמרא שם בווסתות למקרים ("וסתות דגופא"), אולם מלשונו של רבינו כאן משמע שמדובר באשה שיש לה וסת קבוע איזה שהוא, ומטבען של הנשים שתופעות המנויות כאן קודמות לראיית הדם. 26) מרגישה כבדות וכאב. 27) מקום הטבור. 28) אותו מקום. 29) צמרמרות. 30) שתמשיך ותשאר במצב זה. 31) רגילה בכך. 32) אם בדקה בסוף הווסת ומצאה דם, אבל אם לא מצאה — טהורות, כמו שנתבאר בה"ה. 33) משנה, שם.

ז. הָרוֹאָה כֶּתֶם[34] - טְמֵאָה לְמַפְרֵעַ עַד עֵת הַפְּקִידָה[35]. וְכֵן הַבֶּגֶד שֶׁנִּמְצָא עָלָיו הַכֶּתֶם טָמֵא לְמַפְרֵעַ[36]. וְעַד כַּמָּה? עַד שֶׁתֹּאמַר: בָּדַקְתִּי הֶחָלוּק הַזֶּה וְלֹא הָיָה עָלָיו כֶּתֶם. אֲפִלּוּ כִּבַּסְתּוּ וְלֹא בְּדָקַתּוּ[37] - טָמֵא מִקֹּדֶם הַכִּבּוּס לְמַפְרֵעַ עַד שְׁעַת בְּדִיקָה. וַאֲפִלּוּ נִמְצָא הַכֶּתֶם לַח[38] - חֲרֵי זֶה מְטַמֵּא לְמַפְרֵעַ עַד שְׁעַת הַבְּדִיקָה; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: מִיָּמִים הָיָה שָׁם[39] וְעַתָּה נָפְלוּ עָלָיו מַיִם וְנַעֲשָׂה לַח.

34) שם ד, ב - אם מצאה כתם של דם על גופה או על בגדה (דיני כתם מבוארים בהל' איסורי ביאה פ"ט). 35) אפילו אם עבר יותר ממעת לעת משעת הפקידה (רבינו בפירושו למשנה). יוצא מזה חומרא בכתם יותר מבראיית דם ממש, שהרי בראייה קובע הזמן הקצר יותר: או מעת לעת או שעת הבדיקה (ראה למעלה ה"ד). וטעמו של דבר מבואר בכסף־משנה בשם הר"י קורקוס, מפני שאפשר לה שלא להרגיש בכתם זמן רב, אבל אם היא מוצאת עכשיו דם ממש - אין לחשוש שמא בא לפני זמן רב. 36) הטהרות שנגעו בבגד אחרי שנבדק — טמאות. 37) כשהיא אומרת שלא בדקתו, אבל בסתם אנו תולים שבדקה לפני הכביסה. שם נו, ב. 38) אין אנו אומרים שהלחות מוכיחה שהכתם טרי ולא הספיק להתייבש. כתנא־קמא במשנה שם נו, א. 39) ונתייבש.

ח. וְכָל הַנָּשִׁים שֶׁדַּיָּן שְׁעָתָן[40] - כִּתְמָן כִּרְאִיָּתָן[41], וְאֵינוֹ מְטַמֵּא אוֹתָן לְמַפְרֵעַ. כָּל אֵלּוּ הַנָּשִׁים הַטְּמֵאוֹת לְמַפְרֵעַ, בֵּין רָאֲתָה דָּם בֵּין מָצְאָה כֶּתֶם - מְטַמְּאוֹת מִשְׁכָּב וּמֹרְכָּב לְמַפְרֵעַ לְטַמֵּא אָדָם וּבְגָדִים. וְכֵן רֵקָן וּמֵימֵי רַגְלֵיהֶן טְמֵאִין לְמַפְרֵעַ. וַאֲפִלּוּ כְּלִי חֶרֶשׂ הַמַּקֶּף צָמִיד פָּתִיל[42] מְטַמְּאוֹת אוֹתוֹ לְמַפְרֵעַ. אֲבָל אֵינָן מְטַמְּאוֹת אֶת הַבּוֹעֵל לְמַפְרֵעַ מִשּׁוּם בּוֹעֵל נִדָּה, אֶלָּא מִשּׁוּם נוֹגֵעַ בִּלְבַד[43]. אֲבָל הָרוֹאָה כֶּתֶם - הַבּוֹעֵל אוֹתָהּ מֵאַחַר שֶׁנִּמְצָא הַכֶּתֶם טָמֵא מִשּׁוּם בּוֹעֵל נִדָּה[44].

40) אשה שיש לה וסת קבוע, וארבע נשים המנויות לקמן פ"ד ה"א. 41) דין הכתם כדין ראיית דם, כרבי חנינא בן אנטיגנוס שם ה, א. 42) כיסוי צמוד ומהודק לכלי. כלי חרס שכזה אינו מיטמא בטומאת מת וכדומה אלא בהיסט ע"י נדה וזב וזבה. 43) ואינו מטמא משכב ומושב. שם ו, א. כתנא־קמא בברייתא. 44) משנה, שם יד, א. "ומודים חכמים לרבי עקיבא ברואה כתם שמטמאה את בועלה".

ט. מְעֻבֶּרֶת שֶׁהוֹצִיא הָעֻבָּר אֶת יָדוֹ וְהֶחֱזִירָהּ - אִמּוֹ טְמֵאָה לֵדָה[45]. וְטַמְּאַת יוֹלֶדֶת יָד[46], וְטַמְּאַת מֵעֵת לְעֵת[47] אוֹ מִפְּקִידָה לְפְקִידָה לְמַפְרֵעַ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[48], וְטַמְּאַת וְסָתוֹת[49], וְטַמְּאַת כְּתָמִים[50] - הַכֹּל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְטֻמְאָתָן מִסָּפֵק. לְפִיכָךְ אֵין שׁוֹרְפִין עֲלֵיהֶן תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים[51], אֶלָּא תּוֹלִין[52]. וְכֵן חֵלֶב שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ[53] שֶׁנִּטְמְאוּ בְּאֵלּוּ - תּוֹלִין. אֲבָל הַנַּעֲשִׂים עַל טָהֳרַת הַתְּרוּמָה, וְחֵלֶב הַטְּבוּלִין לְחַלָּה[54] - אֵין מִתְטַמְּאִין[55] בְּכָל אֵלּוּ הַטֻּמְאוֹת שֶׁהֵן מִדִּבְרֵיהֶן. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁכָּל אַחַת מֵאֵלּוּ הַנָּשִׁים, וּמִשְׁכָּבָן וּמֹרְכָּבָן וְרֵקָן וּמֵימֵי רַגְלֵיהֶן, וּבוֹעֵל רוֹאָה כֶּתֶם מֵאַחַר שֶׁנִּמְצָא הַכֶּתֶם, וּבוֹעֵל יוֹלֶדֶת מֵאַחַר שֶׁיָּצָא הָאֵיבָר[56] וְחָזַר - כֻּלָּן אָבוֹת טֻמְאוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

45) מימרא של רב הונא, שם כח, א. 46) בספרים שלפנינו, הקיפו בטעות בסוגריים את המלה "יד". הכוונה לדין שנאמר למעלה: "שהוציא העובר את ידו". ומשמיענו רבינו שטומאתה מדברי סופרים כמו הטומאות האחרות המנויות כאן. בדפוס רומא (ר"מ) ובכת"י תימן, אין סוגריים. 47) ראה למעלה ה"ד. נדה טו, א: "מעת לעת דרבנן". 48) המעתיק שמחק את המילה "יד", העמיד כאן נקודה ויש למחקה. 49) אשה שיש לה וסת קבוע ובדקה עצמה זמן מסויים אחרי שעת וסת ומצאה דם — טמאה למפרע עד שעת הוסת (ראה למעלה ה"ה). וטומאה למפרע זו היא מדרבנן. כרב נחמן בר יצחק לדעת רב, שם טז, א. 50) שם טו, א: "וכתמים דרבנן". 51) ראה למעלה פ"ב ה"י. 52) לא אוכלים אותם ולא שורפים. נשארים ועומדים בספק. 53) חסידים הראשונים הקפידו שחוליהם ייעשו באותה הזהירות וההרחקה מכל טומאה המחייבות בקדשים, ויש מהם הקפידו רק כטהרת תרומה שהיא נמוכה מטהרת קודש. 54) עיסה שלא הפרישו ממנה חלה,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נקראת "טבל". 55) שם. ודף ז, א כלשון אחרון. 56) של העובר.

~ יום שלישי כ"א טבת ~

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר הנשים שדיין שעתן ואינן מטמאות למפרע, תקנת חכמים שבכל יום בודקות עצמן שחרית וערבית, כל הכתמים הבאים מבין ישראל או מהגויים, הכשר כתמים המטמאים, והאשה שמתה ויצאה ממנה דם.

א. אַרְבַּע נָשִׁים דַּיָּן שְׁעָתָן[2] וְאֵינָן מְטַמְּאוֹת לְמַפְרֵעַ. וְאֵלּוּ הֵן: מְעֻבֶּרֶת וּמְנִיקָה, וּבְתוּלָה וּזְקֵנָה. אֵי זוֹ הִיא מְעֻבֶּרֶת? מִשֶּׁיֵּצֵר עֻבָּרָהּ[3]. הָיְתָה בְּחֶזְקַת מְעֻבֶּרֶת וְרָאֲתָה דָּם, וְאַחַר כָּךְ הִפִּילָה רוּחַ[4] אוֹ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ וָלָד - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקָתָהּ[5] וְדַיָּהּ שְׁעָתָהּ. רָאֲתָה דָּם וְאַחַר כָּךְ הֵכַּר עֻבָּרָהּ[6] - הֲרֵי זוֹ מְטַמְּאָה לְמַפְרֵעַ כְּכָל הַנָּשִׁים. אֵי זוֹ הִיא מְנִיקָה? כָּל עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חֹדֶשׁ מִיּוֹם הַלֵּדָה. אֲפִלּוּ מֵת בְּנָהּ בְּתוֹךְ זְמַן זֶה אוֹ שֶׁגְּמָלַתְּהוּ אוֹ נְתָנַתְּהוּ לִמְנִיקָה - דַּיָּהּ שְׁעָתָהּ. אֲבָל אַחַר עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חֹדֶשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מְנִיקָה וְהוֹלֶכֶת - הֲרֵי זוֹ טְמֵאָה לְמַפְרֵעַ כְּכָל הַנָּשִׁים. אֵי זוֹ הִיא בְּתוּלָה? כֹּל שֶׁלֹּא רָאֲתָה דָּם מִיָּמֶיהָ. בְּתוּלַת דָּמִים[7] אָמְרוּ, לֹא בְּתוּלַת בְּתוּלִים[8]. כֵּיצַד? אֲפִלּוּ נִשֵּׂאת וְרָאֲתָה דָּם מֵחֲמַת נִשּׂוּאִין[9], אוֹ יָלְדָה וְרָאֲתָה דָּם מֵחֲמַת לֵדָה - עֲדַיִן הִיא בְּתוּלָה לְעִנְיַן טֻמְאָה וְדַיָּהּ שְׁעָתָהּ. אֵי זוֹ הִיא זְקֵנָה? כֹּל שֶׁעָבְרוּ עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים סָמוּךְ לְזִקְנוּתָהּ וְלֹא רָאֲתָה דָּם. וְאֵי זוֹ הִיא סָמוּךְ לְזִקְנוּתָהּ? כֹּל שֶׁחַבְרוֹתֶיהָ קוֹרְאוֹת לָהּ זְקֵנָה בְּפָנֶיהָ וְאֵינָהּ מַקְפֶּדֶת[10]. עָבְרוּ עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת[11] וְרָאֲתָה, וְחָזְרוּ וְעָבְרוּ עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת אֲחֵרוֹת אוֹ פָּחוֹת אוֹ יָתֵר[12] וְרָאֲתָה - הֲרֵי הִיא כְּכָל הַנָּשִׁים וּמְטַמְּאָה לְמַפְרֵעַ.

2) אינן טמאות למפרע (ראה למעלה פרק ג הלכה ה). 3) שם ה, ב אמר סומכוס בשם רבי מאיר, שהכרת העובר היא שלושה חדשים אחר תחילת העיבור. 4) שלפוחית מליאה רוח. 5) בחזקת מעוברת ואין אנו אומרים שההפלה הפסיקה את העיבור. 6) סמוך לראייתה. 7) שלא ראתה דם לפני כן. 8) שלא נבעלה. 9) מחמת בעילה, והדמים הם דם בתולים. 10) ואף על פי שהיא מתביישת. 11) עונה היא שלושים יום. 12) ימי העונות לא היו מכוונות בדיוק לימי העונות הראשונות.

ב. בְּתוּלָה[13] שֶׁרָאֲתָה דָּם אֲפִלּוּ שׁוּפַעַת[14] כָּל שִׁבְעָה אוֹ דוֹלֶפֶת[15] - הֲרֵי זוֹ פַּעַם אַחַת[16]. רָאֲתָה דָּם וּפָסְקָה וְחָזְרָה וְרָאֲתָה - הֲרֵי זוֹ שְׁתֵּי פְּעָמִים.

13) בתולת דמים. 14) בלי הפסק. 15) טיפה אחר טיפה בלי הפסק ניכר. 16) ודיה שעתה.

ג. תִּינֹקֶת שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּהּ[17] לִרְאוֹת וְרָאֲתָה דָּם פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה - דַּיָּהּ שְׁעָתָהּ; רָאֲתָה פַּעַם שְׁלִישִׁית - מְטַמְּאוֹת לְמַפְרֵעַ[18]. [עָבְרוּ עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים[19] וְאַחַר כָּךְ רָאֲתָה - דַּיָּהּ שְׁעָתָהּ][20]; עָבְרוּ עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים אֲחֵרִים וְאַחַר כָּךְ רָאֲתָה - דַּיָּהּ שְׁעָתָהּ; עָבְרוּ עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים אֲחֵרִים וְרָאֲתָה - מְטַמְּאָה לְמַפְרֵעַ[21].

17) בגיל למטה משתים עשרה שנה ויום אחד או טרם שצמחו לה שתי שערות במקום מסוים. הרשב"א בתורת הבית הארוך (מביאו הכסף משנה כאן) מפרש טעם דינים אלה ואומר: סתם תינוקת שלא הגיע זמנה לראות אין לה דמי נידות ואם ראתה פעם אחת הרי זה מקרה שאינו מעיד על שינוי טבעה, ולפיכך ראיה שנייה נידונה כראשונה ואינה מחזקת את כוחה של הראשונה, אבל כשראתה פעם שלישית מעידות השתיים על הראשונה שקדמה להן שאינה מקרה והוחזקה תינוקת זו בדם נידות. 18) מעת לעת או מפקידה לפקידה. והמדובר בראיה שלישית, אבל שתי הראיות הראשונות נשארו כדינן ודיין שעתן אף על פי שהוברר הדבר שלא היו מקריות, וטעמו של דבר, מפני שהטומאה למפרע אינה מן התורה הקילו בה בתינוקת. 19) בלי ראיה, אנו אומרים נסתלקו דמיה. 20) נידונה כראיה ראשונה. 21) בראיה השלישית, אבל שתי הראיות הראשונות אינן מטמאות למפרע.

ד. תִּינֹקֶת שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּהּ לִרְאוֹת וְרָאֲתָה פַּעַם רִאשׁוֹנָה - דַּיָּהּ שְׁעָתָהּ; שְׁנִיָּה - מְטַמְּאָה לְמַפְרֵעַ[22]. עָבְרוּ עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים[23] וְאַחַר כָּךְ רָאֲתָה - דַּיָּהּ שְׁעָתָהּ[24]; עָבְרוּ עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים אֲחֵרִים וְאַחַר כָּךְ רָאֲתָה - מְטַמְּאָה לְמַפְרֵעַ[25].

22) אם הגיע זמנה לראות, היינו כשגילה משתים עשרה שנים ויום אחד ולמעלה וצמחו לה שתי שערות, דמי נידה מצויים בה ולפיכך ראיה שנייה מעידה על בגרותה לדבר זה וזו היא בתולת דמים שבהלכה א בפרק זה. 23) ללא ראיה. 24) ההפסק הזה מוכיח שלא הגיעה עדיין לנידות קבועה. 25) אומרים אנו שכך הוא וסת שלה.

ה. מְעֻבֶּרֶת וּמְנִיקָה וּזְקֵנָה וּבְתוּלָה שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּם לִרְאוֹת שֶׁרָאוּ רְאִיָּה רִאשׁוֹנָה - דַּיָּן שְׁעָתָן; רָאוּ פַּעַם שְׁנִיָּה - מְטַמְּאוֹת לְמַפְרֵעַ כְּכָל הַנָּשִׁים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְאִם רָאוּ הָרִאשׁוֹנָה בְּאֹנֶס[26] - אַף בַּשְּׁנִיָּה דַּיָּן שְׁעָתָן.

26) כגון שקפצה או נבהלה. אף על פי שראייה באונס מטמאה, אינה מועילה להוציאה מחזקת סילוק דמים.

ו. מְעֻבֶּרֶת אוֹ מְנִיקָה שֶׁרָאֲתָה דָּם וְעָבְרוּ עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וְאַחַר כָּךְ רָאֲתָה - דַּיָּהּ שְׁעָתָהּ; עָבְרוּ עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים אֲחֵרִים וְרָאֲתָה פַּעַם שְׁנִיָּה, שֶׁהִיא שְׁלִישִׁית לִרְאִיָּה רִאשׁוֹנָה - מְטַמְּאוֹת לְמַפְרֵעַ[27]. הָרוֹאָה דָּם אַחַר דַּם טָהֹר[28] בְּתוֹךְ עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁעוֹת[29] - דַּיָּהּ שְׁעָתָהּ. וְכֹל שֶׁדַּיָּהּ שְׁעָתָהּ, אַף

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ מְטַמְּאָה לְמַפְרֵעַ - צְרִיכָה שֶׁתִּבְדֹּק עַצְמָהּ תָּמִיד. וְכָל אִשָּׁה הַמַּרְבָּה לִבְדֹּק - מְשֻׁבַּחַת; חוּץ מִן הַנִּדָּה וְיוֹשֶׁבֶת עַל דַּם טֹהַר, שֶׁאֵין הַבְּדִיקָה מוֹעֶלֶת לָהֶן כְּלוּם[30].

27) במשנה שם (ז, ב) שנינו: "רבי יוסי אומר, מעוברת או מניקה שעברו עליהן שלוש עונות (ולא ראו) דיין שעתן". ומפרש רבינו שהמדובר, כשראתה דם ואחרי כן עברו עליה שלוש עונות ולא ראתה, ורבי יוסי ממשיך ואומר: בראייה ראשונה, אבל בשנייה מטמאה מעת לעת, וזה לא כפירוש רש"י. 28) דם של יולדת מיום שמיני ללידת זכר עד יום ארבעים ומיום חמישה עשר ללידת נקיבה עד שמונים נקרא דם טוהר ואינו מטמא. 29) משעה שנגמרו ימי דם טוהר. 30) בימי נידות אפילו אם לא תמצא כלום היא נשארת בטומאתה, ובימי דם טוהר אפילו אם תמצא דם היא טהורה ולפיכך הבדיקה מיותרת.

ז. חֲכָמִים תִּקְּנוּ לָהֶן לִבְנוֹת יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת בּוֹדְקוֹת עַצְמָן בְּכָל יוֹם, בְּשַׁחֲרִית[31] מִפְּנֵי טְהָרוֹת שֶׁל שַׁחֲרִית[34]. וְכָל אוֹכֶלֶת תְּרוּמָה[35] בּוֹדֶקֶת בְּשָׁעָה שֶׁאוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה[36], וְכָל אִשָּׁה בּוֹדֶקֶת בְּשָׁעָה שֶׁעוֹבֶרֶת[37] לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתָהּ מִפְּנֵי הַטְּהָרוֹת[38]. אֲבָל אִם לֹא הָיְתָה עוֹסֶקֶת בִּטְהָרוֹת - אֵינָהּ צְרִיכָה בְּדִיקָה לְבַעְלָהּ; שֶׁכָּל הַנָּשִׁים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן וֶסֶת[39] - בְּחֶזְקַת טָהֳרָה לְבַעְלֵיהֶן[40], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּעִנְיַן נִדָּה.

31) צריכה לבדוק. 32) הערב שעבר, אם לא תבדוק שחרית ותראה דם במשך היום ייטמאו למפרע כל הטהרות שעשתה אחר הבדיקה האחרונה. 33) בודקת. 34) שנגעה בהן במשך היום. 35) בת כהן שלא נישאה לישראל או ללוי, אשת כהן ושפחתו הכנענית. 36) וטמא אסור לאכול תרומה. 37) כלומר, לפני תשמיש. 38) שם יא, ב. פירוש, מפני שהיא צריכה לבדוק עצמה אחר תשמיש מפני הטהרות, שמא ראתה דם מחמת תשמיש חייבוה לבדוק גם לבעלה, היינו לפני תשמיש. 39) זמן קבוע לראיית דם נידות. 40) משמע, שאשה שאין לה וסת קבוע חייבת לבדוק לבעלה אף על פי שאינה עוסקת בטהרות וכן פסק רבינו בפירוש בפרק ד מהלכות איסורי ביאה הלכה ט.

ח. חֶזְקַת בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לְפִרְקָן[41] בְּחֶזְקַת טָהֳרָה[42], וְאֵין הַנָּשִׁים בּוֹדְקוֹת אוֹתָן; אֲבָל מִשֶּׁהִגִּיעוּ לְפִרְקָן צְרִיכוֹת בְּדִיקָה[43], וְנָשִׁים בּוֹדְקוֹת אוֹתָן.

41) שלא הגיע זמנן לראות דם נידות. ראה למעלה הלכה ד. 42) מניחים אנו שלא ראו והן טהורות לכל דבר. 43) מניחים אנו, שכבר זב ממנה דם נידות ולא הבחינה בדבר מחוסר ידיעה ואין לסמוך על בדיקתה כל זמן שאינה בקיאה בבדיקה ולפיכך נשים מבוגרות בודקות אותה.

ט. הַחֵרֶשֶׁת[44] וְהַשּׁוֹטָה וּמִי שֶׁנִּטְרְפָה דַּעְתָּהּ בְּחֹלִי, אִם יֵשׁ לָהֶן פִּקְחוֹת מְתַקְּנוֹת אוֹתָן[45] - הֲרֵי אֵלּוּ אוֹכְלוֹת בִּתְרוּמָה.

44) אינה שומעת ואינה מדברת ודינה כשוטה. 45) בודקות ומטבילות אותן אם היא צריכה טבילה.

י. כָּל הַכִּתָּמִים[46] הַבָּאִים מִבֵּין יִשְׂרָאֵל[47] - בְּחֶזְקַת טֻמְאָה, וְהַבָּאִים מִבֵּין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - בְּחֶזְקַת טְהוֹרִין[48]. וְהַנִּמְצָאִים בְּעָרֵי יִשְׂרָאֵל - טְהוֹרִים, שֶׁלֹּא נֶחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁלִיךְ כִּתְמֵיהֶן, אֶלָּא מַצְנִיעִין אוֹתָם[49]. לְפִיכָךְ, כָּל הַכִּתָּמִים הַנִּמְצָאִים בְּכָל מָקוֹם - טְהוֹרִין, חוּץ מִן הַנִּמְצָאִים בְּחוּרִים[50] וּסְבִיבוֹת בֵּית הַטֻּמְאָה[51]. וְכֻלָּן טֻמְאָתָן בְּסָפֵק, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[52].

46) בגדים שעליהם כתמי דם. 47) ראינו שבאו מבין ישראל. 48) לא גזרו טומאה על כתמיהן, אף על פי שגזרו על דמן (ראה למעלה פרק ג הלכה ט). 49) ולפיכך יש להניח שכתמי גויות הם. 50) שהם מקום מוצנע. 51) חדר מיוחד לנשים בימי טומאתן (רש"י שם). 52) בפרק ט מהלכות איסורי ביאה הלכה א. הספק הוא, שמא דם זה אינו מן החדר שדמיו טמאים אלא מן הפרוזדור, שדמיו טהורים.

יא. כָּל הַכִּתָּמִים הַטְּמֵאִין מַעֲבִירִין עֲלֵיהֶן[53] שִׁבְעָה סַמְמָנִין, וְאַחַר כָּךְ - בֵּין עָבַר הַכֶּתֶם בֵּין לֹא עָבַר - מַטְבִּילוֹ וְטָהוֹר[54]. שֶׁאִם לֹא עָבַר כְּלָל - הֲרֵי הוּא צָבַע; וְאִם עָבַר אוֹ כָּהֶה - הֲרֵי זֶה כֶּתֶם, וּמֵאַחַר שֶׁעָבְרוּ עָלָיו הַסַּמְמָנִין כְּבָר בָּטֵל, אַף עַל פִּי שֶׁרְשׁוּמוֹ נִכָּר. וַאֲפִלּוּ כֶּתֶם שֶׁל דַּם נִדּוֹת וַדַּאי - כֵּיוָן שֶׁהֶעֱבִיר עָלָיו שִׁבְעָה סַמְמָנִים בָּטֵל[55], וּמַטְבִּילוֹ וְעוֹשֶׂה טְהָרוֹת עַל גַּבָּיו.

53) מכבסים את מקום הכתם. 54) פליאה, שהרי במשנה כתוב בפירוש, שאם לא עבר "הרי זה צבע וכו' ואינו צריך להטביל". ורבינו עצמו כותב כאן: "הרי הוא צבע" ואם כן למה צריך טבילה? ופירש בכסף משנה, שמפני שהיה על הבגד ספק טומאה טעון טבילה, ומה שאמרו במשנה אינו צריך להטביל פירושו, אינו צריך טבילה שניה, אחר הכביסה כשהטבילו לפני הכביסה. ובמשנה המדובר כשהטביל לפני הכביסה, ואם עבר צריך להטבילו שנית. [וקשה להבין מה מועילה הטבילה לפני הכביסה, הלא הכתם קיים ומטמא גם אחרי הטבילה?]. 55) אפילו אם ניכר רושם הכתם רואים אותו כאילו אינו, מפני שאין דרכם של אנשים להקפיד על הרושם שנשאר אחרי כביסה יסודית שכזו (רב אשי שם בראש העמוד).

יב. בֶּגֶד שֶׁאָבַד[56] בּוֹ כֶּתֶם - מַעֲבִירִין עַל כָּל הַבֶּגֶד שִׁבְעָה סַמְמָנִים וּמַטְבִּילוֹ. אָבְדָה בּוֹ שִׁכְבַת זֶרַע: אִם הָיָה חָדָשׁ[57] - בּוֹדְקוֹ בְּמַחַט[58]; וְאִם הָיָה שָׁחוּק[59] - בּוֹדְקוֹ בַּחַמָּה[60].

56) מקום הכתם אינו ידוע, אבל ברור הדבר שיש בו כתם. 57) אם הבגד חדש. 58) עובר בחודו של מחט על שטח הבגד וכשיגיע למקום הזרע יתעכב המחט. 59) בגד ישן שנשחק. 60) מעמידו נגד השמש וקרניה חודרות לעיני

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

המסתכל מפני שהבגד שחוק, אבל המקום שנבלע בו הזרע הוא סתום, ואין אור השמש נראה. ובגד חדש כולו עבה ואין האור עובר בו.

יג. בֶּגֶד[61] שֶׁהָיָה עָלָיו כֶּתֶם וְהִטְבִּילוֹ וְעָשָׂה עַל גַּבָּיו טְהָרוֹת, וְאַחַר כָּךְ הֶעֱבִיר עַל הַכֶּתֶם שִׁבְעַת הַסַּמְמָנִים וְלֹא עָבַר - הֲרֵי זֶה צָבַע, וְהַטְּהָרוֹת שֶׁעָשָׂה טְהוֹרוֹת, וְאֵין צָרִיךְ לְהַטְבִּילוֹ פַּעַם אַחֶרֶת. וְאִם עָבַר הַכֶּתֶם אוֹ כָּהָה עֵינוֹ - הֲרֵי זֶה כֶּתֶם, וְהַטְּהָרוֹת טְמֵאוֹת[62], שֶׁהֲרֵי הִקְפִּיד עַל הַכֶּתֶם לַהֲסִירוֹ, וְצָרִיךְ לְהַטְבִּילוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה לְטַהֲרוֹ.

61) עיקרי הדינים שבהלכה זו נאמרו כבר בהלכה יא והוכפלו כאן מפני דיני הטהרות שנעשו על גבו לפני הכיבוס, שלא נאמרו שם. 62) מלשונו משמע שהמדובר בטהרות שנעשו לפני הכביסה, אבל ברור שגם אלה שנעשו אחר הכביסה לפני הטבילה - טמאות.

יד. כֶּתֶם שֶׁהֶעֱבִיר עָלָיו שִׁשָּׁה סַמְמָנִים וְלֹא עָבַר, וְאַחַר כָּךְ הֶעֱבִיר עָלָיו צִפּוֹן[63] וְעָבַר - הֲרֵי הַטְּהָרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל גַּבָּיו טְמֵאוֹת. אַף עַל פִּי שֶׁהַצִּפּוֹן מַעֲבִיר הַצֶּבַע[64], הוֹאִיל וְלֹא הֶעֱבִיר עָלָיו שִׁבְעַת הַסַּמְמָנִין - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת כֶּתֶם[65], וְשֶׁמָּא אִלּוּ הֶעֱבִיר הַשִּׁבְעִי הָיָה עוֹבֵר. הֶעֱבִיר עָלָיו שִׁבְעַת הַסַּמְמָנִים וְלֹא עָבַר, וְחָזַר וְהֶעֱבִירָן עָלָיו פַּעַם שְׁנִיָּה וְעָבַר[66] - כָּל הַטְּהָרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל גַּבָּיו בֵּין תִּכְבֹּסֶת רִאשׁוֹנָה לִשְׁנִיָּה טְהוֹרוֹת[67], וְכָל הַטְּהָרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל גַּבָּיו אַחַר תִּכְבֹּסֶת שְׁנִיָּה טְמֵאוֹת; הוֹאִיל וְגִלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁהוּא מַקְפִּיד עָלָיו וְרוֹצֶה לְהוֹצִיא רִשּׁוּמוֹ - הֲרֵי זֶה טָמֵא עַד שֶׁיִּבְטְּלוֹ[68] וְיַטְבִּילוֹ. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה שִׁבְעַת הַסַּמְמָנִין שֶׁמַּעֲבִירִין עַל הַכֶּתֶם מָה הֵן וְהֵיאַךְ מַעֲבִירִין אוֹתָן.

63) רש"י מפרש: "שאבון בלעז", פירוש, סבון. 64) ואם כן אפשר שאין כאן דם כלל (ראה פרק ט מהלכות איסורי ביאה הלכה לו ומגיד משנה שם). 65) מכיוון שחכמים הצריכו בדיקה אין לטהרו בלי אותה הבדיקה. 66) ברייתא שם: "העביר עליו שבעה סימנין ולא עבר, שנאן (חזר והעבירם) ועבר, טהרותיו טהורות". ופירשה רבי זירא שהכוונה לטהרות שנעשו בין תכבוסת ראשונה לשנייה אבל אלה שנעשו אחר תכבוסת שנייה - טמאות. 67) עבר דווקא, שהועילו מעשיו, אבל אם לא עבר אין הקפדתו מועילה לטמא. [והטהרות שלפני כיבוס ראשון טהורים מפני שכיבוס זה אינו מוכיח הקפדה לנקות הבגד, שהרי הוא רוצה שהכיבוס לא יועיל]. 68) שיבטל גם את הרישום שנשאר.

טו. הָאִשָּׁה שֶׁמֵּתָה וְיָצְאָה מִמֶּנָּה דָּם[69] - מְטַמֵּא מִשּׁוּם כֶּתֶם[70], שֶׁהַמָּקוֹר מְקוֹמוֹ טָמֵא[71]. אַף עַל פִּי שֶׁיָּצָא הַדָּם[72] אַחַר שֶׁמֵּתָה וְאֵין כָּאן נִדָּה, הוֹאִיל וּמִמָּקוֹם טָמֵא יָצָא - מְטַמֵּא טֻמְאַת כְּתָמִים[73]. וְאִם הָיָה בּוֹ רְבִיעִית - מְטַמֵּא בְּאֹהֶל[74] וּמְטַמֵּא מִשּׁוּם כֶּתֶם[75].

69) אפילו כל שהוא. 70) כלומר, משום דם נידות. 71) וכל הנמצא בו הוא אב הטומאה. 72) פירוש, שנעקר ממקומו במקור אחר מיתה, אבל אם נעקר מחיים ויצא לבית החיצון, אף על פי שלא יצא חוץ לגופה הרי זו נידה ממש (ראה פרק ה מהלכות איסורי ביאה הלכה ב). 73) טומאת נידות. 74) טומאת מת. כל דבר הראוי לקבל טומאה הנמצא באוהל שהמת בתוכו טמא שבעת ימים וטעון הזיית אפר פרה אדומה. ורביעית דם מן המת דינו לעניין זה כמת שלם. 75) לטמא משכב ומושב ומרכב כנידה ממש. מת חמור מנידה שהוא מטמא באוהל, ונידה חמורה שהיא מטמאה משכב ומושב ומרכב.

~ יום רביעי כ"ב טבת ~

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר שנידה זבה ויולדת והזב לעולם הם בטומאתם עד שיטבלו, ודין יולדת שירדה לטבול מטומאה לטהרה ונעקר דם ממנה בירידתה, ודין יולדת שטבלה אחר שבעה של זכר או י"ד של נקבה, ואם היא מצורעת מה דינה, זבה קטנה שטבלה בימי שימור שלה או בליל השימור, הרואה דם ביום י"א וטבלה לערב ליל שנים עשר או ביום שנים עשר.

א. הַזָּב וְהַזָּבָה וְהַנִּדָּה וְהַיּוֹלֶדֶת לְעוֹלָם הֵם בְּטֻמְאָתָן וּמְטַמְּאִין אָדָם וְכֵלִים וּמִשְׁכָּב וּמֶרְכָּב עַד שֶׁיִּטְבְּלוּ[2]. אֲפִלּוּ נִתְאַחֲרוּ כַּמָּה שָׁנִים בְּלֹא רְאִיַּת טֻמְאָה וְלֹא טָבְלוּ - הֲרֵי הֵן בְּטֻמְאָתָן.

2) שבת סד, ב "בנדתה תהא עד שתבוא במים" (ראה פ"ד מהלכות איסורי ביאה ה"ג, והגהות מיימוניות שם).

ב. יוֹלֶדֶת[3] שֶׁלֹּא טָבְלָה אַחַר שִׁבְעָה לְזָכָר וְאַרְבָּעָה עָשָׂר לִנְקֵבָה, כָּל דָּם שֶׁתִּרְאֶה אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּתוֹךְ יְמֵי טֹהַר - הֲרֵי הוּא כְּדַם הַנִּדּוּת וּמְטַמֵּא לַח וְיָבֵשׁ[4]. לֹא תָּלָה הַכָּתוּב בְּיָמִים בִּלְבַד, אֶלָּא בְּיָמִים וּטְבִילָה[5].

3) משנה, נדה לה, א. 4) למעלה בפ"ה ה"א למדנו, שדם נידות מטמא בין כשהוא לח ובין כשנתייבש, ושאר הנוזלים של זבה ויולדת מטמאים כשהם לחים בלבד. ונחלקו בית־שמאי ובית־הלל בדין דם יולדת שלא טבלה אחר שבעת ימים ללידת זכר או אחר ארבעה עשר ללידת נקיבה. בית־שמאי אומרים, מכיוון שהתורה מטהרת דמיה בתוך ימי טוהר (ראה למעלה פ"ד ה"ו), הרי דם זה הוא כנוזלים אחרים ומטמא רק כשהוא לח. ובית־הלל סוברים, שהתורה טיהרה את דמי היולדת רק אחר שעברו שבעה ימים לזכר או ארבעה עשר לנקבה וגם טבלה, וכל זמן שלא טבלה, דמה טמא כדם נידות ומטמא גם כשהוא יבש. 5) בלשון הגמרא שם: "ביומי וטבילה תלה רחמנא". כלומר, דם טוהר מתחיל אחר טבילת היולדת. ואף־על־פי־כן נגמרים ימי טוהר אחרי ארבעים לזכר ושמונים לנקבה מיום הלידה.

ג. יוֹלֶדֶת[6] שֶׁיָּרְדָה לִטְבֹּל מִטֻּמְאָה לְטָהֳרָה[7] וְנֶעֱקַר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מִמֶּנָּה[8] דָּם בִּירִידָתָהּ[9] וְיָצָא חוּץ לְבֵין הַשִּׁנַּיִם[10] - הֲרֵי זוֹ טְמֵאָה[11], וְאֵין הַטְּבִילָה מוֹעֶלֶת לְדָם זֶה[12], וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן הִיא בִּבְשָׂרָהּ. וְאִם נֶעֱקַר מִמֶּנָּה בַּעֲלִיָּתָהּ[13] מִן הַמִּקְוֶה - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דַּם טֹהַר, וְהַטְּבִילָה מוֹעֶלֶת לְכָל הַדָּם הַמֻּבְלָע בָּאֵיבָרִים[14] וּמְשִׁימָה אוֹתוֹ דַּם טֹהַר.

6) מימרא של רב, שם מב, א. 7) אחרי שבעת ימים ללידת זכר או ארבעה־עשר יום ללידת נקבה. 8) מן המקום שדם נידות מכונס בו. 9) לפני שטבלה. 10) מקום מסויים ברחם (ראה פ"ה מהלכות איסורי ביאה ה"ב), וממנו ולחוץ נקרא בית החיצון. 11) כל זמן שהדם נמצא בבית החיצון, וכשיֵצא תטבול שנית ותיטהר אחר שקיעת החמה. ואע"פ שטומאה בלועה אינה מטמאה (חולין עא, א) דעת רבינו שבית החיצון אינו בלוע אלא בית הסתרים, כרבא שם, ובית הסתרים אינו מטמא במגע אבל מטמא במשא (ראה הלכות טומאת מת פ"א ה"ג וה"ח). ולפיכך טמאה האשה טומאת יום אחד, שהרי נשאה את הדם, וטעונה טבילה והערב שמש. ולדעת רבינו, כל הסוגיא שם נאמרה לפי דעת אביי (שם), שבית החיצון דינו כבלוע, והטומאה הנמצאת בו אינה מטמאה לא במגע וגם לא במשא, ולפיכך אמרו שאינו מטמא עד שיצא לחוץ. ראה תוספות שם ד"ה אמאי. 12) טבילת היולדת מועילה אמנם לטהר את כל הדם המכונס במקור, אבל אינה מטהרת את הדם שנעקר לפני הטבילה, ודם זה מטמא את האשה טומאת משא אבל אינו מטמאה טומאת ראיה שבעת ימים, מפני שתקופת דם טוהר מפסיקה את כל טומאות הראיות. 13) אחר שטבלה. 14) ודם המכונס במקומו במקור נקרא "מובלע", מה־שאין־כן הדם שנעקר ממנו ויצא לבית החיצון.

ד. יוֹלֶדֶת[15] שֶׁטָּבְלָה אַחַר שִׁבְעָה שֶׁל זָכָר וְאַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁל נְקֵבָה, אוֹ אַחַר סְפִירַת שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים אִם הָיְתָה יוֹלֶדֶת בְּזוֹב[16] - הֲרֵי הִיא בְּכָל יְמֵי טֹהַר שֶׁלָּהּ כְּטָמֵא שֶׁטָּבַל וַעֲדַיִן לֹא הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ, וַהֲרֵי הִיא טְבוּלַת יוֹם[17] בְּכָל אוֹתָן הַיָּמִים[18]. וְאֵינָהּ צְרִיכָה טְבִילָה אַחֶרֶת בְּסוֹף יְמֵי טֹהַר, אֶלָּא בְּמִשְׁלַם הַיָּמִים[19] הֲרֵי הִיא כִּטְבוּל יוֹם שֶׁהֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהִיא כִּטְבוּל יוֹם? לְעִנְיַן תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר[20]; אֲבָל לְקָדָשִׁים הֲרֵי הִיא כְּרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[21] שֶׁעֲדַיִן לֹא טָבַל, אֶלָּא[22] כְּמִי שֶׁנָּגַע בְּנִדָּה אוֹ בְּטְמֵא מֵת שֶׁעֲדַיִן לֹא טָבַל וְכֵיוֹצֵא בָהֶן. נִמְצֵאתָ אַתָּה לָמֵד, שֶׁהַיּוֹלֶדֶת בְּתוֹךְ יְמֵי טֹהַר אוֹכֶלֶת בְּמַעֲשֵׂר[23] וּפוֹסֶלֶת אֶת הַתְּרוּמָה[24] כִּטְבוּל יוֹם, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. וְאִם נָפַל מֵרֶקָּהּ וּמִדַּם טָהֳרָתָהּ עַל כִּכַּר שֶׁל תְּרוּמָה - הֲרֵי הוּא בְּטָהֳרָתוֹ, שֶׁמַּשְׁקֶה טְבוּל יוֹם טָהוֹר כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[25]. וּמְטַמְּאָה אֶת הַקָּדָשִׁים כִּוְלַד הַטֻּמְאוֹת[26] עַד שֶׁתַּשְׁלִים יְמֵי טֹהַר וְתִהְיֶה טְהוֹרָה לַכֹּל[27]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁמֵּאַחַר שֶׁהִיא מְטַמְּאָה אֶת הַקֹּדֶשׁ - שֶׁהִיא צְרִיכָה טְבִילָה אַחֶרֶת בַּסּוֹף[28] וְאַחַר כָּךְ תִּגַּע בַּקֹּדֶשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה טְבִילָה אַחֶרֶת לַאֲכִילַת הַתְּרוּמָה.

15) משנה שם עא, ב. 16) בהלכות איסורי ביאה פ"ז ביאר רבינו, שיולדת בזוב (שילדה בזמן שהיתה זבה) צריכה לספור שבעה ימים נקיים מראיית דם ואחר־כן טובלת, וימי טוהר מתחילים אחר יום טבילתה. 17) טמא שטבל ביום האחרון לטומאתו, נקרא "טבול יום" עד שקיעת החמה. 18) בלשון התלמוד: "טבולת יום ארוך". 19) כשיושלמו שלושים ושלושה יום לזכר וששים וששה ימים לנקבה מיום טבילתה. 20) לקמן יתבאר. 21) כבית־הלל במשנה שם. כבר ביארנו שראשון לטומאה עושה שני בחולין, שני עושה שלישי בתרומה (אבל לא בחולין), ותרומה שלישית עושה רביעי בקודש. 22) נראה שתיבה זו נשתרבבה לכאן בטעות. 23) במסכת נגעים פי"ד, ג, שנינו: "טבול יום אוכל במעשר, העריב שמשו אוכל בתרומה". 24) עושה את התרומה שלישי לטומאה. 25) שם ה"ד. 26) וקדשים שנגעה בהם נעשו שני לטומאה. 27) פירוש, טהורה מטומאת טבול יום, שבה אנו עוסקים. ויוצא מזה שלתרומה תהיה טהורה ממש, ולקדשים תיטהר מטומאת ראשון לטומאה, אולם עדיין תפסול (ולא תטמא) את הקודש עד שתביא קרבנותיה, מפני שמחוסר כיפורים פוסל את הקודש בנגיעה. וכן כתב רבינו בפירושו למשנה חגיגה (פ"ג מ"א), וכן בהלכות אבות הטומאות פ"י ה"ג וה"ט (ופליאה היא, למה לא הביא הכסף־משנה מקורות אלה). ודומה לכך אנו מוצאים לקמן (פי"ב וה"ה): "המשכבות והמרכבות טהורים", והכוונה - טהורים מטומאת משכב ומושב שהיא טומאה חמורה, אבל טמאים טומאת נגיעה (רבינו בפירושו למשנה טהרות פ"ז ה). ודומה לכך כתב רבינו גם בפ"ה מהלכות טומאת מת הי"ב, בדין אשה שהפילה "טמאה שבעה ימים" כנוגע במת, ואף־על־פי שהיא טמאה ארבעה עשר יום אם הפילה נקבה, אלא שם עוסק רבינו בדיני טומאת מת, ולא נגע כלל בטומאת יולדת שדיניה מבוארים במקומם. 28) בסוף ממש, היינו אחר הבאת קרבנותיה. [כך משמע מלשונו של רבינו בפי"ב מהלכות אבות הטומאות הט"ו. כסף־משנה]. ואפילו אם טבלה אחר ששלמו ימי טוהר. ומה שאמרו בית־הלל (נדה עא, ב) "אינה צריכה טבילה באחרונה", הכוונה לתרומה, שהרי המדובר שם בכיכר של תרומה, אבל לנגיעת קודש צריכה טבילה. וכן פירש רש"י שם. (ראה השלמות).

ה. יוֹלֶדֶת שֶׁהִיא מְצֹרַעַת[29] וְטָבְלָה אַחַר שִׁבְעָה שֶׁל זָכָר אוֹ אַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁל נְקֵבָה - הֲרֵי דַּם טֹהַר שֶׁלָּהּ טָמֵא[30] כְּרֶקָּהּ וּכְמִימֵי רַגְלֶיהָ. וְכֻלָּן[31] כְּמַשְׁקִין טְמֵאִין[32]. שֶׁכָּל הַמַּשְׁקִין הַטְּמֵאִין הַיּוֹצְאִין מֵהֶן כְּמַשְׁקִין שֶׁהֵן נוֹגְעִין בָּהֶן[33]; חוּץ מִזָּב וְכֵיוֹצֵא בּוֹ[34], שֶׁהֲרֵי שְׁלֹשָׁה מַשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מִמֶּנּוּ[35] אֲבוֹת טֻמְאוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[36].

29) משנה שם לד, א. 30) כבית־הלל שם. 31) דם טוהר, רוק ומימי רגלים. 32) שהם ראשון לטומאה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

33) שנינו במסכת טבול יום פ"ב מ"א: "משקין היוצאין מהן, כמשקין שהן נוגעין בהן, אלו ואלו תחילה" (תחילה - ראשון לטומאה). [ראה בהשלמות, מקור דין זה מהכתוב]. 34) נדה, יולדת וזבה. 35) שכבת זרע, רוק ומימי רגלים. 36) למעלה פ"א הי"ד.

ו. זָבָה קְטַנָּה[37] שֶׁטָּבְלָה בַּיּוֹם הַשְּׁמוּר שֶׁלָּהּ אַחַר הָנֵץ[38], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּעִנְיַן אִסּוּר נִדָּה[39] - הֲרֵי מַגָּעָהּ[40] וּבְעִילָתָהּ[41] תְּלוּיִים[42]: אִם נִגְמַר הַיּוֹם וְלֹא רָאֲתָה - כֹּל שֶׁנָּגְעָה בּוֹ טָהוֹר, וּבוֹעֲלָהּ טָהוֹר וּפָטוּר[43]; וְאִם רָאֲתָה דָּם אַחַר שֶׁטָּבְלָה - כָּל טְהָרוֹת שֶׁעָשְׂתָה טְמֵאוֹת, וְעוֹשָׂה מִשְׁכָּב וּמֶרְכָּב, וּבוֹעֲלָהּ חַיָּב חַטָּאת. טָבְלָה בְּלֵיל הַשְּׁמוּר קֹדֶם שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר - הֲרֵי זוֹ כְּמִי שֶׁלֹּא טָבְלָה, וַעֲדַיִן עוֹשָׂה מֶרְכָּב וּמוֹשָׁב[44].

37) נדה עב, א. אשה שראתה בתקופת הזיבה פעם אחת או פעמיים, בין ביום אחד בין בשני ימים בזה אחר זה, נקראת זבה קטנה וצריכה לשמור כל יום המחרת, ויום זה נקרא יום השימור, ואם עבר בטהרה וטבלה - טהורה. 38) עם נצנוץ השמש, שאז מותר לה לטבול, אלא שאסורה לבעלה ולעשות טהרות כל היום, שמא תראה בו ביום ותיטמא למפרע. 39) בפ"ו מהלכות איסורי ביאה ה"ט. 40) אם נגעה בטהרות. 41) אם נבעלה. 42) עומדים בספק. 43) מלהביא קרבן חטאת. 44) אפילו אם לא תראה דם ביום השמור, כי טבילת לילה אינה מטהרת אותה. משכב ומושב דינם שוה לכל דבר, ולפיכך כותב רבינו לפעמים משכב ולפעמים מושב. אבל מרכב דין אחר לו, כמו שיתבאר לקמן בפ"ו.

ז. הָרוֹאָה[45] דָּם בְּיוֹם אַחַד עָשָׂר וְטָבְלָה לָעֶרֶב לֵיל שְׁנֵים עָשָׂר - הֲרֵי זוֹ מְטַמְּאָה מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב[46], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִהְיוֹת זָבָה גְּדוֹלָה[47], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[48] בְּעִנְיַן אִסּוּר נִדָּה.

45) משנה שם עא, ב. 46) אבל פטורים מן הקרבן, כבית־הלל שם. 47) אפילו אם תראה דם ביום י"ב וי"ג, שהרי יום י"ב הוא תחילת תקופת נדה, ודם נידות אינו מצטרף לזיבה, אעפ"כ אין טבילת לילה מועילה לטהרה. 48) שם.

ח. טָבְלָה בְּיוֹם שְׁנֵים עָשָׂר[49] אַחַר הָנֵץ הַחַמָּה, אַף עַל פִּי שֶׁאֲסוּרָה לְשַׁמֵּשׁ [עַד] לָעֶרֶב[50], אִם שִׁמְּשָׁה - בּוֹעֲלָהּ טָהוֹר, וּמִשְׁכָּבָהּ וּמֶרְכָּבָהּ טְהוֹרִין, אַף עַל פִּי שֶׁרָאֲתָה דָּם בְּיוֹם שְׁנֵים עָשָׂר אַחַר הַטְּבִילָה. מִפְּנֵי שֶׁהוּא תְּחִלַּת נִדָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ שָׁם בְּאִסּוּר נִדָּה, וְאֵינוֹ מִצְטָרֵף לְיוֹם אַחַד עָשָׂר[51], לְפִיכָךְ אֵינָהּ צְרִיכָה לִשְׁמֹר יוֹם שְׁנֵים עָשָׂר[52], אֶלָּא טוֹבֶלֶת וְעוֹסֶקֶת בִּטְהָרוֹת. אֲבָל הָרוֹאָה דָּם בָּעֲשִׂירִי - טוֹבֶלֶת בְּיוֹם אַחַד עָשָׂר וּמְשַׁמֶּרֶת אוֹתוֹ, שֶׁאִם תִּרְאֶה בּוֹ דָּם אַחַר טְבִילָה - נִטְמְאוּ כָּל טְהָרוֹת שֶׁעָשְׂתָה וְנִטְמָא בּוֹעֲלָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִהְיוֹת זָבָה גְּדוֹלָה[53], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּעִנְיַן נִדָּה.

49) הלכה זו היא המשך ההלכה הקודמת. והמדובר, באשה שראתה ביום אחד עשר. 50) מדרבנן, גזירה שמא יעשה כך כשתראה ביום עשירי או לפניו. 51) לטמא למפרע. 52) ואם תראה בו תטמא בטומאת נדה משעת ראייתה ואילך. 53) שהרי ראייה שלישית תהיה ביום שנים עשר, אחר גמר תקופת זיבה. והטעם, מפני שכל זמן שלא עבר עליה יום בטהרה בתקופת הזיבה, דינה כזבה קטנה.

ט. זָב וְזָבָה גְּדוֹלָה שֶׁטָּבְלוּ בְּיוֹם שְׁבִיעִי[54] שֶׁלָּהֶן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[55] - לֹא יִתְעַסְּקוּ בִּטְהָרוֹת[56] עַד לָעֶרֶב; שֶׁמָּא יִרְאוּ טֻמְאָה וְיִסְתְּרוּ שִׁבְעַת יְמֵי הַסְּפִירָה, וְנִמְצְאוּ אוֹתָן הַטְּהָרוֹת טְמֵאוֹת לְמַפְרֵעַ[57]. אַף עַל פִּי שֶׁהֵן עוֹשִׂין מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב לְמַפְרֵעַ[58] - אֵין מְטַמְּאִין כְּלֵי חֶרֶס בְּהֶסֵּט[59] מֵאַחַר שֶׁטָּבְלוּ, אַף עַל פִּי שֶׁחָזְרוּ וְרָאוּ טֻמְאָה וְסָתְרוּ הַכֹּל, וְכָל כְּלֵי חֶרֶס שֶׁהֵסִיטוּ עַד שֶׁלֹּא רָאוּ טָהוֹר.

54) משבעה נקיים. 55) בפ"ו מהלכות איסורי ביאה פי"א, שזבה מותרת לטבול ביום שביעי. 56) 'תורת כהנים' פרשת מצורע ט, ב. 57) פסחים פא, א. 58) שם. 59) אם הזיזוהו מבלי לנגוע בתוכו. זב וזבה מטמאים כלי חרס בהיסט, ואפילו אם הכלי מכוסה בכיסוי מהודק (לקמן פ"ח ה"ג). ומשמיענו רבינו, שאם ראו זיבה ביום השביעי אחר טבילתם אינם מטמאים למפרע בהיסט, אע"פ שמטמאים משכב ומושב למפרע, ולפיכך הכלים שהסיטו בין טבילה לראייה - טהורים. במסכת מגילה ח, ב למדו דין זה מהכתוב.

~ יום חמישי כ"ג טבת ~

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר למה נאמר בתורה משכב ומושב ומה בין מרכב למושב, ודין מדף, והזב והזבה והנידה והיולדת ומצורע או נכרי שמתו, ודין כל מקום שאתה שומע טומאת מרכב ומושב אם צריך שיגע בהן הזב, ודין אוכלין ומשקין וכלים שאינם עשויים למשכב ומושב שישב עליהם הזב למעלה, כל שהוא למעלה מן הזב ואינו נוגע בו או למטה ממנו.

א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[2], שֶׁהַזָּב וַחֲבֵרָיו מְטַמְּאִין מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב וּמֶרְכָּב. וְהַמִּשְׁכָּב וְהַמּוֹשָׁב אֶחָד הוּא. וְלָמָּה נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב? שֶׁהַמִּשְׁכָּב - הָרָאוּי לִשְׁכִיבָה, וְהַמּוֹשָׁב - הָרָאוּי לִישִׁיבָה. וּבֵין שֶׁיָּשַׁב עַל הַמִּשְׁכָּב אוֹ שֶׁשָּׁכַב עַל הַמּוֹשָׁב - טִמְּאָהוּ[3]. לְפִיכָךְ אֲנִי אוֹמֵר בְּכָל מָקוֹם מִשְׁכָּב לְבַד, וְהוּא הַדִּין לְמוֹשָׁב. וְאִי זֶהוּ מֶרְכָּב? זֶה הָרָאוּי לִרְכִיבָה[4], כְּגוֹן מַרְדַּעַת הַחֲמוֹר[5] וְטַפִּיטַן[6] הַסּוּס.

2) למעלה פ"א ה"א. 3) ב'תורת כהנים' פרשת מצורע פ"ב ה"ז, שנינו: "אין לי אלא בזמן ששכב על המשכב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וישב על המושב, מנין שב על המושב וישב על המשכב? ת"ל יטמא — ריבה". 4) מיוחד לרכיבה. 5) מניחים אותה על גב החמור. 6) מין שטיח שרגילים להניחו על גב הסוס כשרוכבים עליו (כלים פכ"ג מ"ב). דעת רבינו, שכל דבר שיושבים עליו בפיסוק רגליים נקרא מרכב ולא מושב (ראה 'תוספות יום־טוב' כלים פ"א מ"ג, ד"ה מרכב). וכן כתב בפירושו למס' כלים פ"א מ"ג. ואפילו אותו חלק שהאדם יושב עליו ממש אינו מטמא משום מושב, אבל דעת רש"י (עירובין כז, א ובפירושו על התורה פרשת מצורע), שמרכב פירושו הדברים המסייעים לרכיבה, כגון החגורה, שמכניסים בטבעות שבאוכף וקושרים אותה תחת בטן הסוס ומחזיקה את האוכף, או העץ שהרוכב אוחז בו, או משעין עליו גבו, אבל המקום שהוא יושב עליו ממש בשעת רכיבה טמא משום מושב, וכן דעת הר"ש והרא"ש. (ויש לתמוה על רבינו שמנה (בפירושו למשנה הנ"ל) אוכף בין המטמאים טומאת מרכב, הלא התוספתא מס' כלים בבא־בתרא פ"ב אומרת: "האוכף טמא מושב, והתפוס שלו טמא מרכב". אולי מדובר באוכף המיוחד לנשים שדרכן לירכב, כששתי רגליהן נמצאות בצד אחד של הסוס, וסובר רבינו שדינו כמושב).

ב. הַמִּשְׁכָּב וְהַמֶּרְכָּב - כָּל אֶחָד מֵהֶן אָב מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת שֶׁל תּוֹרָה. מְטַמְּאִין אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע, וּמְטַמְּאִין אֶת הָאָדָם בְּמַשָּׂא[7]. וּמַה בֵּין מִשְׁכָּב לְמֶרְכָּב? שֶׁהַנּוֹגֵעַ בְּמִשְׁכָּב, אִם הָיָה אָדָם וְנָגַע בִּבְגָדִים וּבִשְׂאָר כֵּלִים עַד שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו - הֲרֵי זֶה טְמֵאִים[8] וַעֲשָׂאָן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה; וְהַנּוֹגֵעַ בְּמֶרְכָּב - אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים וְלֹא כֵּלִים אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ. אֲבָל הַנּוֹשֵׂא אֶת הַמִּשְׁכָּב אוֹ אֶת הַמֶּרְכָּב - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא בְּגָדִים וּשְׂאָר כֵּלִים בִּשְׁעַת נְשִׂיאָתוֹ עַד שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו. וּמִנַּיִן שֶׁבְּטֻמְאַת מֶרְכָּב חִלֵּק מַגָּעוֹ מִמַּשָּׂאוֹ וּבְמִשְׁכָּב לֹא חִלֵּק? שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בְּמִשְׁכָּב: וְאִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּמִשְׁכָּבוֹ יְכַבֵּס בְּגָדָיו. וּבְמֶרְכָּב הוּא אוֹמֵר: וְכָל הַמֶּרְכָּב אֲשֶׁר יִרְכַּב עָלָיו וְכָל הַנֹּגֵעַ בְּכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה תַּחְתָּיו יִטְמָא עַד הָעָרֶב, וְלֹא נֶאֱמַר בּוֹ יְכַבֵּס בְּגָדָיו. מְלַמֵּד, שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ. וְנֶאֱמַר: וְהַנּוֹשֵׂא אוֹתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו. אֶחָד הַנּוֹשֵׂא אֶת הַמֶּרְכָּב אוֹ הַנּוֹשֵׂא מִשְׁכָּב מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת נְשִׂיאָתוֹ. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁהַזָּב וְהַזָּבָה וְהַנִּדָּה וְהַיּוֹלֶדֶת, וּמִשְׁכָּבָן וְרֶקֶן וּמִימֵי רַגְלֵיהֶן, וְדַם נִדָּה וְזָבָה וְיוֹלֶדֶת וְזוֹבוֹ שֶׁל זָב - כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ אָב. וְאָדָם שֶׁנָּגַע בְּאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ אוֹ נְשָׂאָן - מְטַמֵּא בְּגָדִים וּשְׂאָר כֵּלִים בִּשְׁעַת נְגִיעָתוֹ אוֹ בִּשְׁעַת נְשִׂיאָתוֹ, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לֹא אָדָם וְלֹא כְּלֵי חֶרֶשׂ[9]; שֶׁכָּל הַמְטַמֵּא אָדָם - מְטַמֵּא כְּלֵי חֶרֶשׂ[10], וְכֹל שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא אָדָם - אֵינוֹ מְטַמֵּא כְּלֵי חֶרֶשׂ. הִנֵּה לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל טָמֵא שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ יְכַבֵּס בְּגָדָיו - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא בְּגָדִים שֶׁיִּגַּע בָּהֶם[11] כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו, וְעוֹשֶׂה אוֹתָן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה כָּמוֹהוּ. וּמִטַּמֵּא שְׂאָר כֵּלִים כִּבְגָדִים, חוּץ מִכְּלֵי חֶרֶשׂ, שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא לֹא אָדָם וְלֹא כְּלֵי חֶרֶשׂ אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא פֵּרֵשׁ. וְכָל טָמֵא שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בּוֹ יְכַבֵּס בְּגָדָיו - הֲרֵי הוּא עַד שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ כְּאַחַר שֶׁפֵּרֵשׁ, שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא וָלָד, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא אָדָם וְלֹא כְּלֵי חֶרֶשׂ. וּלְפִיכָךְ, הַנּוֹגֵעַ בְּמֶרְכָּב[12] אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ, וְהַנּוֹשֵׂא אֶת הַמֶּרְכָּב מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת נְשִׂיאָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

7) אע"פ שלא נגע, כגון שהרים קרש שטומאה מונחת עליו, וכן אם הניח כלי כבד על קצה הקרש מזה, ומפני כובדו עלה למעלה קצהו השני, שהטומאה עליה. ראה לקמן פ"ח ה"ב. 8) משנה, כלים שם. 9) 'תורת כהנים' פרשת מצורע פ"ב פרשתא ב הי"א: "בגד הוא מטמא ואינו מטמא לא אדם ולא כלי חרס". כלים אחרים למדו שם מהכתוב, שמיטמאים כבגדים שעל הזב. 10) זבים פ"ה מ"א. 11) ולא רק את הבגדים שהוא לבוש, ואע"פ שהנוגע הוא ראשון לטומאה, וראשון אינו מטמא כלים, גזרה התורה שיטמא "בחיבורים", פירוש, בשעה שהוא נוגע בטומאה וגופו מחבר את הטומאה ואת הכלים. 12) שלא נאמר בו "יכבס בגדיו".

ג. כָּל הַכֵּלִים[13] שֶׁיִּגָּשְׁאוּ לְמַעְלָה מִן הַזָּב - הֵם הַנִּקְרָאִין מַדָּף[14], וְהֵם כֻּלָּם כְּכֵלִים שֶׁהוּא נוֹגֵעַ בָּהֶם, שֶׁהֵם רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, וְאֵינָן מְטַמְּאִין לֹא אָדָם וְלֹא כֵּלִים אֲבָל מְטַמְּאִין אֲכָלִין וּמַשְׁקִין, כִּשְׂאָר יַלְדוֹת הַטֻּמְאָה. וְטֻמְאַת מַדָּף מִדִּבְרֵיהֶם[15].

13) בהלכות הקודמות, מדובר בדברים שהם תחת הזב, אפילו מאה בגדים זה על זה ושכב על העליון, כולם אב הטומאה, ובהלכה זו מדובר בדברים שהם למעלה מן הזב, בלשון התלמוד: "עליונו של זב"). מן התורה טמא רק הבגד שנגע בזב ונעשה ראשון לטומאה, ואינו מטמא את הבגדים שעליו שלא נגעו בזב עצמו. 14) זבים פ"ד מ"ו. ופירש רבינו שם מלשון "ריחו נודף". והכוונה, כמו שריח נודף מרחוק, כך גם כאן מטמא את הבגדים המרוחקים מן הזב. 15) דברי חכמים, גזירותיהם. נדה ד, ב. וסובר רבינו, שהדרשה בגמרא שם לב, ב מהכתוב (ויקרא טו, י): "וכל הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו" היא אסמכתא, כלומר, חכמים הסמיכו גזירתם על המקרא הזה (כסף־משנה).

ד. הַזָּב[16] וְהַזָּבָה וְהַנִּדָּה וְהַיּוֹלֶדֶת וְהַמְּצֹרָע שֶׁמֵּתוּ - הֲרֵי הֵן מְטַמְּאִין מִשְׁכָּב וּמֶרְכָּב אַחַר מִיתָתָן כְּשֶׁהָיוּ כְּשֶׁהֵן חַיִּין עַד שִׁימּוֹק הַבָּשָׂר. וְטֻמְאָה זוֹ מִדִּבְרֵיהֶם[17], גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתְעַלֵּף אֶחָד מֵאֵלּוּ וִידַמּוּ שֶׁמֵּת וְהוּא עֲדַיִן לֹא מֵת. נִמְצָא מִשְׁכָּבוֹ וּמֶרְכָּבוֹ[18] שֶׁל אַחַר מִיתָה אַב טֻמְאָה שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים. אֲבָל נָכְרִי שֶׁמֵּת - אֵינוֹ עוֹשֶׂה מִשְׁכָּב[19], שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁהוּא חַי אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם[20], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[21].

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

16) משנה, נדה סט, ב. 17) גמרא, שם. 18) שלא נגע בהם, אבל כשנגע בהם טמאים טומאת מת מן התורה. 19) פירוש, אינו מטמא משכב שאינו נוגע בו. שם. 20) ואין גוזרים גזירה לגזירה, ברייתא שם. 21) למעלה פ"ב ה"י.

ה. כָּל מָקוֹם[22] שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ טֻמְאַת מִשְׁכָּב וּמֶרְכָּב - אֵינוֹ שֶׁיִּגַּע הַטָּמֵא בַּמִּשְׁכָּב אוֹ בַּמֶּרְכָּב כְּשֶׁיְּנַשֵּׂא עֲלֵיהֶן, אֶלָּא אֲפִלּוּ הָיוּ אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת לְמַעְלָה מִן הַכְּלִי הֶעָשׂוּי לְמִשְׁכָּב אוֹ לְמֶרְכָּב וְנִשָּׂא הַזָּב עַל הָאֲבָנִים מִלְּמַעְלָה[23] - נִטְמָא הַמִּשְׁכָּב אוֹ הַמֶּרְכָּב וְנַעֲשָׂה אַב טֻמְאָה. אֲפִלּוּ אֶלֶף מִשְׁכָּב אוֹ מֶרְכָּב זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה וְאֶבֶן עַל הָעֶלְיוֹן, וְיָשַׁב אֶחָד מִמְּטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב לְמַעְלָה מִן הָאֶבֶן - נִטְמְאוּ הַכֹּל[24]. וְאֶחָד הַמִּשְׁכָּב הַנּוֹגֵעַ בָּאָרֶץ אוֹ הַמִּשְׁכָּב שֶׁל מַעְלָה אִם נָגַע בּוֹ[25] בִּשְׁעַת שְׁכִיבָתוֹ - כָּל אֶחָד מֵהֶן אַב הַטֻּמְאָה. וְכֵן אִם הָיָה אֶחָד מִמְּטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב לְמַטָּה וְאֶבֶן עַל גַּבָּיו, וָאֳכָלִין וּמַשְׁקִין וְכֵלִים וְאָדָם עַל גַּבֵּי הָאֶבֶן זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה - כֻּלָּן טְמֵאִין[26] וְרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[27]. וְאֶחָד כְּלִי אוֹ אֹכֶל וּמַשְׁקֶה אוֹ אָדָם הַנּוֹגֵעַ בַּזָּב, אוֹ כְּלִי אוֹ אֹכֶל וּמַשְׁקֶה אוֹ אָדָם שֶׁהוּא לְמַעְלָה עַל הָאֶבֶן שֶׁעַל גַּבָּיו - הַכֹּל וְלַד טֻמְאָה, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לֹא אָדָם וְלֹא כֵּלִים; חוּץ מִן הָאָדָם שֶׁעַל גַּבֵּי הַזָּב, שֶׁעַד שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו מְטַמֵּא שְׁאָר כֵּלִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[28].

22) כלים פ"א מ"ג. 23) ומפני כובדן הרב, אין כובדו של הזב מורגש על המשכב. 24) טומאת זו נקראת "אבן מסמא" (שם). ופירש רבינו שם: כמו (דניאל ו, יח): והיתית אבן חדה ושמת על פום גובא (ראה 'תפארת ישראל' בהקדמתו לסדר טהרות, אות ו). 25) באבן. פיסקא זו באה ללמדנו, שלא תטעה לומר: כשם שאבן אינה חוצצת בפני הטומאה והיא חודרת לכל המשכבות שתחתיה, כך אויר אינו חוצץ וכשהזב שוכב על גבי סדין תלויה באויר למעלה מהם — נטמאו. ורבינו מוסיף וכותב "בשעת שכיבתו" להשמיענו, שהכוונה לנגיעה דרך שכיבה או ישיבה, אבל נגיעה באחד מאיבריו אינו מטמא אלא זה שנגע בו ונעשה ראשון. 26) זבים פ"ה מ"ב: כל הנישא על גבי הזב — טמא. 27) כדין עליונו של זב. (ראה למעלה ה"ג, וראה 'תוספות יום־טוב' זבים פ"ה מ"ב, שמקיים את הגירסה: "מלמעלן, מטמאים אחד ופוסלים אחד". פירוש, אלה שהיו למעלה מן הזב מטמאים אוכלין ועושים אותם שני, והם פוסלים את התרומה שנעשית שלישי). 28) למעלה ה"ב.

ו. הָאֳכָלִים וְהַמַּשְׁקִין וְהַכֵּלִים שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִים לֹא לְמִשְׁכָּב וְלֹא לְמוֹשָׁב וְלֹא לְמֶרְכָּב שֶׁהָיוּ לְמַטָּה, וְיָשַׁב הַזָּב וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[29] עֲלֵיהֶם לְמַעְלָה וְלֹא נָגְעוּ בָּהֶן - כֻּלָּן טְהוֹרִין[30]. אֲבָל אִם הָיָה הָאָדָם לְמַטָּה וְהַזָּב לְמַעְלָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נוֹגֵעַ בּוֹ - הֲרֵי זֶה טָמֵא מִשּׁוּם נוֹשֵׂא זָב[31], כְּכָל נוֹשֵׂא דָּבָר שֶׁמְּטַמֵּא בְּמַשָּׂא, שֶׁהַנּוֹשֵׂא רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[32]. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכֹּל שֶׁיִּהְיֶה לְמַעְלָה מִן הַזָּב - טָמֵא. בֵּין אָדָם, בֵּין כֵּלִים הָעֲשׂוּיִין לְמִשְׁכָּב וּלְמוֹשָׁב וּלְמֶרְכָּב בֵּין שְׁאָר כָּל הַכֵּלִים, בֵּין אֳכָלִים בֵּין מַשְׁקִין. הַכֹּל רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. וְכֹל שֶׁיִּהְיֶה לְמַטָּה מִן הַזָּב וְלֹא יִגַּע בּוֹ - טָהוֹר, חוּץ מִן הָאָדָם אוֹ כְּלִי הֶעָשׂוּי לְמִשְׁכָּב אוֹ לְמוֹשָׁב אוֹ לְמֶרְכָּב; אֶלָּא שֶׁהָאָדָם רִאשׁוֹן, וְהַכֵּלִים הָעֲשׂוּיִים לְמוֹשָׁב אוֹ לְמִשְׁכָּב אוֹ לְמֶרְכָּב אַב הַטֻּמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[33].

29) זבה, נדה ויולדת. 30) שבת נט, א: יכול כפה סאה וישב עליה וכו' יהא טמא? תלמוד־לומר (ויקרא טו, ו): "אשר ישב עליו הזב וכו' יטמא" מי שמיוחד לישיבה. 31) אבל כלים אינם מיטמאים במשא. 32) אם פירש מן הטומאה, אבל כל זמן שלא פירש - דינו כאב הטומאה ומטמא כלים (ראה למעלה ה"ב). 33) כמה פעמים בפרק זה.

~ יום שישי כ"ד טבת ~

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר שבחמישה דברים הזב מטמא מרכב משכב ומושב, וכיצד. שמרכב ומושב מטמאים את האדם בשבעה דברים, וכיצד. זב שדרס על כלי שלא נעשה למרכב משכב ומושב.

א. הַזָּב[2] מְטַמֵּא אֶת הַמִּשְׁכָּב וְהַמּוֹשָׁב וְהַמֶּרְכָּב בְּחָמֵשׁ דְּרָכִים: עוֹמֵד, יוֹשֵׁב, שׁוֹכֵב, נִתְלֶה וְנִשְׁעָן[3]. כֵּיצַד? כְּלִי הֶעָשׂוּי לְמִשְׁכָּב אוֹ לְמוֹשָׁב אוֹ לְמֶרְכָּב, אֲפִלּוּ הָיָה תַּחַת הָאֶבֶן, אִם עָמַד אֶחָד מִמְּטַמְּאֵי מִשְׁכָּב עַל הָאֶבֶן אוֹ יָשַׁב עָלֶיהָ אוֹ שָׁכַב אוֹ נִשְׁעַן עָלֶיהָ אוֹ נִתְלָה בָּהּ, הוֹאִיל וְנִתְנַשֵּׂא עַל הַכְּלִי הַזֶּה מִכָּל מָקוֹם - נִטְמָא וְנַעֲשָׂה אַב טֻמְאָה. וְכָל אֶחָד מֵהֲמִשָּׁה דְּרָכִים אֵלּוּ הוּא הַנִּקְרָא מִדְרָס[4] בְּכָל מָקוֹם.

2) משנה זבים פרק ב ד. ושם שנינו משכב בלבד, ורבינו הוסיף מושב ומרכב. בנוגע למושב השמיענו למעלה בפרק ו הלכה א, שדינו כמשכב. וכאן משמיענו רבינו שגם מרכב מטמא בחמש דרכים אלו, מפני שגם במרכב כתוב "יטמא" מיותר, שהרי כתוב שם אחר כך "יטמא". ולמה השמיטה המשנה את המרכב? מפני שבה המדובר "לטמא אדם לטמא בגדים" ומרכב אינו מטמא בגדי הנוגע בו. אבל רבינו השמיט את המלים "לטמא בגדים" ולפיכך מנה גם מרכב. 3) בתורת כהנים פרשת זבים פרק ב הלכה ז שנינו: אין לי אלא בזמן ששכב על המשכב וישב על המושב, שכב על המושב וישב על המשכב, עמד, נשען ונתלה מנין? תלמוד לומר "יטמא יטמא" - ריבה. 4) רבינו בפירושו על המשנה אומר: והשם הכולל לאלה החמשה פנים הוא: מדרס.

ב. וְכֵן הַמִּשְׁכָּב וְהַמֶּרְכָּב[5] מְטַמְּאִין אֶת הָאָדָם בְּשִׁבְעָה דְּרָכִים: בַּחֲמִשָּׁה דְּרָכִים אֵלּוּ שֶׁמָּנִינוּ, וּבְמַגָּע

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וּבְמַשָּׂא. כֵּיצַד? מִשְׁכָּב אוֹ מֶרְכָּב שֶׁדָּרַס[6] עָלָיו הַזָּב וְנִטְמָא בְּמִדְרָסוֹ - הַנּוֹגֵעַ בּוֹ אוֹ הַנּוֹשֵׂאוֹ טָמֵא. וְכֵן הַיּוֹשֵׁב עָלָיו אוֹ הָעוֹמֵד אוֹ הַשּׁוֹכֵב אוֹ הַנִּתְלֶה אוֹ הַנִּשְׁעָן, אַף עַל פִּי שֶׁהָיְתָה אֶבֶן מַבְדֶּלֶת בֵּין הַטָּהוֹר וּבֵין הַמִּדְרָס - הֲרֵי זֶה נִטְמָא. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַיֹּשֵׁב עַל הַכְּלִי אֲשֶׁר יֵשֵׁב עָלָיו הַזָּב. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁמָּקוֹם שֶׁהַזָּב יוֹשֵׁב וּמְטַמֵּא[7], אִם יָשַׁב שָׁם הַטָּהוֹר - נִטְמָא[8]. מָה הַזָּב מְטַמֵּא מֶרְכָּב וּמוֹשָׁב שֶׁתַּחַת הָאֶבֶן, אַף הַטָּהוֹר מִתְטַמֵּא מִן הַמִּשְׁכָּב אוֹ הַמֶּרְכָּב שֶׁהוּא מִתַּחַת הָאֶבֶן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַזָּב שָׁם[9] עַל הַמִּשְׁכָּב. וְאָדָם זֶה שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַמִּדְרָס מְטַמֵּא בְּגָדִים כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

5) גם כאן הוסיף רבינו מרכב, שאינו במשנה. 6) "דרס" הוא שם כולל לחמש הדרכים שנמנו בהלכה א. 7) את הכלי שישב, ששכב או שרכב עליו. 8) תורת כהנים שם פרק ג הלכה א. נראה לרבינו, שזו אינה דרשה גמורה לדונה כאילו נכתב בפירוש, אלא תורה שבעל פה היא ולפיכך מגדירה "מפי השמועה". 9) שלא תטעה לומר, שאינו מטמא אלא כל זמן שהזב דורס עליו (תורת כהנים שם).

ג. אֵין הַזָּב מְטַמֵּא אֶת הַמִּשְׁכָּב עַד שֶׁיִּנָּשֵׂא רֻבּוֹ[10] עַל הַמִּשְׁכָּב אוֹ עַל הַמּוֹשָׁב אוֹ עַל הַמֶּרְכָּב. וְכֵן הַטָּהוֹר שֶׁדָּרַס עַל מִדְרַס הַזָּב אֵינוֹ מִתְטַמֵּא מְחֲמַת הַמִּדְרָס עַד שֶׁיִּנָּשֵׂא רֻבּוֹ עָלָיו. אֲבָל אִם נִשָּׂא מְעוּטוֹ[11], הוֹאִיל וְלֹא נָגַע[12] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. כֵּיצַד? מִקְצָת טָמֵא עַל הַמִּשְׁכָּב[13] וּמִקְצָת הַטָּהוֹר עַל אוֹתוֹ מִשְׁכָּב[14] - הַמִּשְׁכָּב טָהוֹר, וְהַטָּהוֹר שֶׁנִּשָּׂא מִקְצָתוֹ עָלָיו טְהוֹרִין. הַטָּמֵא שֶׁנִּשָּׂא רֻבּוֹ עַל מִקְצָת הַמִּשְׁכָּב[15] אוֹ הַמֶּרְכָּב - נִטְמָא הַמִּשְׁכָּב כֻּלּוֹ אוֹ הַמֶּרְכָּב כֻּלּוֹ. וְכֵן הַטָּהוֹר שֶׁנִּשָּׂא רֻבּוֹ עַל מִקְצָת הַמִּדְרָס - נִטְמָא, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִשָּׂא אֶלָּא מִקְצָת הַמּוֹשָׁב[16].

10) רוב גופו. 11) מיעוט הגוף של הטמא או של הטהור. 12) כלומר, אם לא נגע כגון שאבן מפסיקה בין הזב בין המשכב או בין הטהור ובין המשכב. 13) שאבן מפסיקה בינו לבין הזב. 14) על משכב שכזה שלא נגע בו הזב. ולא התכוון לומר על אותו משכב עצמו שמיעוט הזב נישא עליו, שהרי אפילו אם רובו של הטהור נישא עליו - טהור. 15) המשנה שם מסיימת: נמצאת טומאה נכנסת לו ויוצאת ממנו (לטמא אחרים) במיעוטו. 16) חסר: על.

ד. זָב שֶׁהָיָה מֻטָּל עַל חֲמִשָּׁה סַפְסָלִין שֶׁהֵן מֻנָּחִין לְאָרְכָּן[17] - טְמֵאִים, שֶׁהֲרֵי נִשָּׂא רֻבּוֹ עַל כָּל אֶחָד מֵהֶן[18]. הָיוּ מֻנָּחִין לְרָחְבָּן[19] - טְהוֹרִין, שֶׁהֲרֵי לֹא נִשָּׂא רֻבּוֹ עַל כָּל אֶחָד מֵהֶן[20]. וְאִם יָשַׁן עֲלֵיהֶם - בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ טְמֵאִים, שֶׁמָּא נִתְהַפֵּךְ[21] עֲלֵיהֶם וְנִמְצָא רֻבּוֹ עַל כָּל אֶחָד. הָיָה מֻטָּל עַל שִׁשָּׁה כֵּלִים הָעֲשׂוּיִים לְמִשְׁכָּב, שְׁתֵּי יָדָיו עַל שְׁנַיִם, וּשְׁתֵּי רַגְלָיו עַל שְׁנַיִם, וְרֹאשׁוֹ עַל אֶחָד, וְגוּפוֹ עַל אֶחָד - אֵין טָמֵא מִשּׁוּם מִשְׁכָּב[22] אֶלָּא זֶה שֶׁתַּחַת גּוּפוֹ, שֶׁהֲרֵי נִשָּׂא רֻבּוֹ עָלָיו. עָמַד עַל שְׁנֵי מִשְׁכָּבוֹת, רַגְלוֹ אַחַת עַל אֶחָד וְרַגְלוֹ שְׁנִיָּה עַל הַשֵּׁנִי - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִין[23].

17) והוא שוכב לרוחבן. 18) שהרי כל ספסל תומך כל רוחב גופו. 19) והוא שוכב לאורכן. 20) אם רוחב גופו תופס את רוחבם של כל הספסלים, הרי רק חלק החמישי מגופו מונח על כל ספסל. 21) ואף על פי שפסק בפרק י"ח מאבות הטומאות הלכה י"ד, שכל הטומאות כשעת מציאתן, כאן אין אומרים כן, מפני שדרכו של ישן להתהפך והמלה "שמא" נמשכת לסופה של הפיסקא: "ונמצא רובו על כל אחד". 22) אבל מיטמאים משום מגע הזב ונעשו ראשון לטומאה וזה שתחת גופו מטמא משום משכב ונעשה אב הטומאה. 23) שם שנינו: "עומד על שני כיסאות, רבי שמעון אומר, אם רחוקין זה מזה - טהורים". ורבינו בפירושו שם כתב: ואין הלכה כרבי שמעון וכן פסק כאן "טמאים" סתם ומשמע בין קרובים ובין רחוקים.

ה. הָיָה יוֹשֵׁב עַל גַּבֵּי הַמִּטָּה וְאַרְבָּעָה מִשְׁכָּבוֹת תַּחַת אַרְבַּע רַגְלֵי הַמִּטָּה - כֻּלָּן טְמֵאוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמֹד עַל שָׁלֹשׁ[24].

24) ולפיכך כל רגל המיטה נושאת את כל גופו של הזב. פסק כחכמים נגד דעת רבי שמעון. דין זה דומה לדין עומד על שני משכבות רחוקים זה מזה שבסוף ההלכה הקודמת. ונראה שעל דעת חכמים כאן הסתמך רבינו והכריע נגד דעת רבי שמעון בהלכה הקודמת. ומסולקת בזה השגת הראב"ד שם.

ו. הָיָה רוֹכֵב עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה[25] וְאַרְבָּעָה מִשְׁכָּבוֹת תַּחַת אַרְבַּע רַגְלֶיהָ - כֻּלָּן טְהוֹרוֹת. מִפְּנֵי שֶׁהַבְּהֵמָה יְכוֹלָה לַעֲמֹד עַל שָׁלֹשׁ, וְנִמְצֵאת הָרְבִיעִית מְסַיֵּעַ, וּמְסַיֵּעַ אֵין בּוֹ מַמָּשׁ[26]; וְהוֹאִיל וְכָל אַחַת רְאוּיָה לִהְיוֹת מְסַיֵּעַ וְאֵין אָנוּ יוֹדְעִים[27] אֵי זוֹ יָד וְאֵי זוֹ רֶגֶל הִיא שֶׁלֹּא הָיְתָה נִשְׁעֶנֶת עָלֶיהָ - הֲרֵי לֹא הֶחֱזִקָה טֻמְאָה בְּאַחַת מֵהֶן, וּלְפִיכָךְ כֻּלָּן טְהוֹרוֹת[28]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה מִשְׁכָּב אֶחָד תַּחַת שְׁתֵּי יְדֵי הַבְּהֵמָה אוֹ תַּחַת שְׁתֵּי רַגְלֶיהָ אוֹ תַּחַת יָדָהּ וְרַגְלָהּ - הֲרֵי זֶה טָמֵא, שֶׁהֲרֵי וַדַּאי נִשָּׂא הַזָּב עַל מִשְׁכָּב זֶה, שֶׁאֵין הַבְּהֵמָה יְכוֹלָה לַעֲמֹד עַל שְׁתַּיִם.

25) בין סוס ובין חמור. ולא כדעת רבי יוסי שמחלק בין סוס לחמור. 26) וכל רגל נידונה כמסייע. ואין זה דומה לזב ישן על חמשה ספסלים שבהלכה ד. נימוק זה אמרו במסכת שבת צג, א. 27) מלשונו משמע שאנו מטהרים מפני הספק, אולם בגמרא שם דחה את נימוק הספק ופירשו משום מסייע. וצריך עיון. 28) אילמלי הוחזקה טומאה היינו מטמאים כולם מפני הספק או מפני התערובת, אבל כאן אף אחת אינה מטמאה, מפני שכולן הן מסייע בלבד. [מסגנונו של רבינו אפשר להבין, שיש כאן שני נימוקים,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אבל נראים הדברים, שהסתמך בעיקר על הנימוק שכל רגל היא מסייע שאין בו ממש].

ז. יָשַׁב הַטָּמֵא עַל קוֹרַת בֵּית הַבַּד[29] - כָּל הַכֵּלִים שֶׁבָּעֵקֶל[30] טְמֵאִים, שֶׁהֲרֵי הֵם רְצוּצִים תַּחַת הַקּוֹרָה[31]. אֲבָל אִם יָשַׁב עַל מַכְבֵּשׁ[32] שֶׁל כּוּבֵּס - הֲרֵי הַכֵּלִים שֶׁתַּחַת לוּחַ הַמַּכְבֵּשׁ[33] טְהוֹרִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָפוּי, וְנִמְצֵאת מִשְׁעֶנֶת הַמַּכְבֵּשׁ עַל רַגְלָיו[34], לֹא עַל הַכֵּלִים שֶׁתַּחְתָּיו; שֶׁאִם יִרְצֶה אָדָם לְהַכְנִיס סַכִּין וְכַיּוֹצֵא בָּהּ בֵּין הַכֵּלִים שֶׁתַּחַת הַמַּכְבֵּשׁ וּבֵין הַמַּכְבֵּשׁ - מַכְנִיס, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קָשׁוּר.

29) מעבדה לסחיטת שמן מזיתים או מגרעינים שמנים על ידי לחץ של קורה כבידה. 30) סל של נצרים קלוע כעין שבכה שמניחים בו הזיתים העומדים לסחיטה. ויש מפרשים שנותנים בו את פסולת הזיתים, אחר שהוציאו מהם מיטב שמנם ועל ידי לחיצת הקורה נפלט קצת שמן. 31) והזב נישא עליהם. 32) שנותן הכובס על הבגדים, כדי ליישר את קמטיהם. 33) הכסף משנה מפרש, שהכובס מניח לוח על הבגדים והמכבש עליו. והמדובר כאן, כשהזב לא ישב על הלוח אלא על קצה המכבש שלא כנגד הבגדים. והלוח עצמו אינו מהודק ביותר לבגדים. 34) רגלי המכבש.

ח. זָב שֶׁדָּרַס[35] עַל כְּלִי שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה לְמִשְׁכָּב אוֹ לְמוֹשָׁב אוֹ לְמֶרְכָּב, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רָאוּי לְמִשְׁכָּב, הוֹאִיל וְלֹא נָגַע בּוֹ - הֲרֵי זֶה טָהוֹר; שֶׁהֲרֵי אוֹמְרִים לוֹ: עֲמֹד וְנַעֲשֶׂה מְלַאכְתֵּנוּ בִּכְלִי זֶה. כֵּיצַד? כָּפָה סְאָה[36] וְיָשַׁב עָלֶיהָ, כָּפָה עֲרֵבָה[37] וְיָשַׁב עָלֶיהָ, אוֹ שֶׁיָּשַׁב עַל פָּרֹכֶת אוֹ עַל קֶלַע[38] שֶׁל סְפִינָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִים. שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יֵשֵׁב עָלָיו - הַמְיֻחָד לִישִׁיבָה, לֹא שֶׁאוֹמְרִים לוֹ: עֲמֹד וְנַעֲשֶׂה מְלַאכְתֵּנוּ, מִפְּנֵי שֶׁכְּלִי זֶה לֹא נַעֲשָׂה לִישִׁיבָה. הָיָה הַכְּלִי מְשַׁמֵּשׁ לִישִׁיבָה עִם מְלַאכְתּוֹ שֶׁעוֹשֶׂה לָהּ - הֲרֵי זֶה מִתְטַמֵּא בְּמִדְרָס. כְּגוֹן הָרְדִיד[39] וְהֶחָלוּק[40] וְהַטַּלִּית[41] וְהַתֶּרֶמֶל[42] וְהַחֵמֶת[43], אַף עַל פִּי שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן לֹא נַעֲשָׂה מִתְּחִלָּה לְמִשְׁכָּב - הֲרֵי הוּא מְשַׁמֵּשׁ אֶת הַמִּשְׁכָּב עִם מְלַאכְתּוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ. וּבְהִלְכוֹת כֵּלִים[44] אֲבָאֵר כָּל הַכֵּלִים הַמִּטַּמְּאִין בְּמִדְרָס וְכֵלִים שֶׁאֵין מִטַּמְּאִין בְּמִדְרָס. וְאֵי זֶה כְּלִי רָאוּי לִישִׁיבָה, וְאֵי זֶה רָאוּי לִשְׁכִיבָה, וְאֵי זֶה רָאוּי לִרְכִיבָה.

~ נקודות משיחות קודש ~

"זָב שֶׁדָּרַס עַל כְּלִי שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה לְמִשְׁכָּב אוֹ לְמוֹשָׁב אוֹ לְמֶרְכָּב, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רָאוּי לְמִשְׁכָּב, הוֹאִיל וְלֹא נָגַע בּוֹ - הֲרֵי זֶה טָהוֹר; שֶׁהֲרֵי אוֹמְרִים לוֹ: עֲמֹד וְנַעֲשֶׂה מְלַאכְתֵּנוּ".

הנה יש בזה הוראה ועצה נפלאה בעבודת ה': כשבא היצר הרע אל יהודי, "אומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו" כי הרי הוא טוען שבא בשליחותו של הקב"ה ולהיותו "ירא שמים" הרי הוא ממלא את תפקידו, אומרים לו הן אמת שיש לך תפקיד ושליחות, אבל מכיון שגם לנו יש תפקיד ושליחות "אני נבראתי לשמש את קוני" אומרים אנו לך "עמוד ונעשה מלאכתנו" ואינך יכול להפריענו. כי כשיהודי חי עם הרגש תמידי ש"אני נבראתי לשמש את קוני" אין יצה"ר יכול להפריע לו, שהרי אומר לו "עמוד ונעשה מלאכתנו" וכפסק הדין "הרי זה טהור". ויש להוסיף שאין אומרים לו "רד" או "הסתלק" וכד' אלא "עמוד" כי שלילה זו היא באופן של עמידה ועליה גם אצל היצה"ר עצמו, שהרי תכליתו אינו לבלבל את היהודי מעבודתו אלא שיתגבר עליו וינצחו, וזוהי העליה בשבילו.

(על־פי "יין מלכות' ספר המדע סימן לד
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

35) ולא נגע. ראה למעלה פרק ו הלכה ו. כאן הוסיף ביאור והדגשה, שאפילו דבר הראוי למשכב אם לא נעשה לשם כך אינו מטמא משום משכב. 36) כלי מיוחד למדוד בו תבואה וקטניות. 37) עשוייה ללוש בה בצק. 38) מפרש. 39) בגד דק. "וירקעו את פחי הזהב" (שמות לט, ג) מתרגם אונקלוס "ורדידו". ובהלכות סנהדרין פרק כ"ג הלכה ג כותב רבינו: מעשה באחד שהעביר נוצה של עוף מעל רדיד הדיין. ויש מפרשים צעיף של אשה מלשון נשאו את רדידי (שיר השירים ה, ז). ואם נקבל פירוש זה, יהיה המדובר בצעיף גדול העוטף גם חלק מהגוף. 40) בגד עם שרוולים. 41) כמו טליתות של מצוה שלנו. 42) ילקוט גדול מחזיק חמשה קבים (הקב אחד משש בסאה) והרועה נותן שם חפציו ולפעמים הוא שוכב עליו. 43) ילקוט מחזיק שבעה קבים. 44) מפרק כב ואילך.

~ שבת קודש כ"ה טבת ~

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר אם הסיטה הטומאה את האדם וחומר בהיסט הזב ממגעו, ודין זב שהכניס ידו לאויר כלי חרס, ואם היה קנה אחוז בקמטו והסיט, אם היה הקנה בקמטו של טהור והסיט, הזב בכף מאזנים וכלי משכב ומושב בכף שנייה, הזב והטהור שישבו על הספסל או עלו באילן או שהגיפו שניהם הדלת, ודין העלו זה את זה מהבור או שהיו מפשילים בחבלים, וטהור שהיכה זב או איפכא, זב שנישא מקצתו על הטהור או בהיפך.

א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[2] בִּתְחִלַּת סֵפֶר זֶה, שֶׁאִם הִסִּיט[3] הָאָדָם אֶת הַטֻּמְאָה שֶׁהִיא מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא - נִטְמָא מִשּׁוּם נוֹשֵׂא; אֲבָל אִם הִסִּיטָה הַטֻּמְאָה אֶת הָאָדָם - לֹא נִטְמָא[4].

2) בהלכות טומאת מת פ"א ה"ו. 3) הזיז ממקומו. 4) בכל הטומאות חוץ לזב וחבריו. ראה הלכה ב.

ב. אֵין בְּכָל אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת כֻּלָּן טֻמְאָה, שֶׁאִם תָּסִיט

מוקדשת להדפסה ושימוש אישי בלבד

אֶת הָאָדָם הַטָּהוֹר אוֹ אֶת הַכְּלִי הַטָּהוֹר תְּטַמֵּא אוֹתָן, אֶלָּא הַזָּב אוֹ חֲבֵרָיו[5] בִּלְבַד. וְזוֹ הִיא הַטֻּמְאָה הַיְתֵרָה בַּזָּב שֶׁלֹּא מָצִינוּ כְּמוֹתָהּ בְּכָל הַתּוֹרָה[6], שֶׁאִם הֵסִיט אֶת הַטְּהוֹרִין - טְמֵאִין. כֵּיצַד? הָיְתָה קוֹרָה מֻטֶּלֶת עַל רֹאשׁ הַגָּדֵר, וְאָדָם טָהוֹר אוֹ כֵּלִים, אַפְּלוּ כְּלֵי חֶרֶס[7], עַל קְצָתָהּ, וְהֵנִיד הַזָּב אֶת הַקָּצֶה הַשֵּׁנִי, הוֹאִיל וְנִתְנַדְנְדוּ מֵחֲמַת הַזָּב - חֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁנָּגַע בָּהֶן וּטְמֵאִין וְנַעֲשׂוּ רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה דִּין תּוֹרָה. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם נָשָׂא הַזָּב אֶת הָאָדָם אוֹ אֶת הַכֵּלִים - שֶׁטִּמְאָן. וְאֶחָד זָב וְזָבָה נִדָּה וְיוֹלֶדֶת בְּכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ. הִנֵּה לָמַדְתָּ, שֶׁהָאָדָם הַטָּהוֹר שֶׁהֵסִיט אֶת הַזָּב - נִטְמָא מִשּׁוּם נוֹשֵׂא זָב; וְהַזָּב שֶׁהֵסִיט אֶת הַטָּהוֹר, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים, אַפְּלוּ כְּלֵי חֶרֶס - טְמֵאִין, מִפְּנֵי שֶׁהֲנָדַת הַזָּב לַאֲחֵרִים כְּאִלּוּ נָגַע בָּהֶן[8].

5) זבה, נדה ויולדת מן התורה. וגוי וגויה מדרבנן. שבת פג, א. 6) שם: "שלא מצינו לו חבר בכל התורה". 7) שאינו מטמא בנגיעה בדפנו החיצון, אלא בנגיעה בתוכו באוירו, אע"פ שלא נגע בדופנו כלל. ב'תורת כהנים' פרשת זבים פרק ד פרשתא ג ה"ב, שנינו: מאחר שלמדנו שאין מטמאים אותו (את כלי חרס) אלא מאוירו, מה תלמוד לומר (ויקרא טו, יב): "וכלי חרס אשר יגע בו הזב ישבר"? מגע שהוא ככולו, הוי אומר זה היסטו. והטעם, שכל הכלי, לרבות תוכו, זז ממקומו. 8) כלומר, אע"פ שהסיטו בלי נגיעה, דינו כאילו נגע והסיט ומטמא כנושא.

ג. חֹמֶר בְּהֶסֵּט הַזָּב מִמַּגָּעוֹ: שֶׁאִם נָגַע בִּכְלִי חֶרֶס הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל[9] - טָהוֹר[10], וְאִם הֶסִיטוֹ - טְמֵאָהוּ. וְכֵן כְּלִי חֶרֶס שֶׁהוּא נָבוּב[11] כְּכַדּוּר וַעֲדַיִן לֹא נַעֲשָׂה לוֹ פֶּה, כְּמוֹ אִלְּפָסִין אִירְנִיּוֹת[12], אִם הֶסִיטָן הַזָּב - טְמֵאִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן טְהוֹרִין בְּאֹהֶל הַמֵּת, שֶׁחֲרֵי הֵן כִּכְלִי חֶרֶס הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל שֶׁפִּתְחוֹ סָתוּם. וְכֵן מַחַט שֶׁהָיְתָה בְּלוּעָה[13] בְּתוֹךְ הָעֵץ וְטַבַּעַת הַבְּלוּעָה בְּתוֹךְ הַלְּבֻנָה, וְהֵסִיט הַזָּב אֶת הָעֵץ אוֹ הַלְּבֻנָה - נִטְמְאוּ הַכֵּלִים הַבְּלוּעִים שֶׁבְּתוֹכָן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

9) כיסוי מצומד, ואין בו מקום פתוח לאויר. 10) שם. 11) חלול באמצעו. 12) עדיות פ"ב מ"ה: "שהן טהורות באוהל המת, ומטמאות במשא הזב". ופירש שם רבינו: מחבתות כפולות, וכך הן נעשות: עושים כדור חלול מטיט, ואחרי שריפתו חותכים אותו באמצעו ומתחלק לשתי מחבתות. והמדובר כאן לפני שנחתכו ואינן פתוחות לאויר. 13) כלים פ"ט מ"ו. הכסף־משנה מעיר, שאלה טמאים גם באוהל המת, ורק בלוע בגוף חי בלבד אינו מיטמא, ואם־כן אין דינו דומה לדין אלפסין אירניות.

ד. זָב שֶׁהִכְנִיס יָדוֹ[14] אוֹ רַגְלוֹ לַאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס, הוֹאִיל וְלֹא נָגַע בּוֹ מִתּוֹכוֹ וְלֹא הֱנִידוֹ - חֲרֵי זֶה טָהוֹר; שֶׁאֵין הַנִּדָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ מְטַמְּאִין לְאֵיבָרִים.

14) הכסף־משנה מציין מקור דין זה בשבת פב, ב: "נדה אינה מטמאה לאיברים" (ראה הלכות אבות הטומאות פ"ו ה"ג, והשגת הראב"ד כאן).

ה. זָב[15] שֶׁהָיָה קָנֶה אָחוּז בְּתוֹךְ קֶמְטוֹ[16], וְהֵסִיט וְהוֹצִיא בְּקָצֶה הַקָּנֶה אָדָם אוֹ כְּלִי - חֲרֵי הֵן טְהוֹרִין. שֶׁנֶּאֱמַר: וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע בּוֹ הַזָּב וְיָדָיו לֹא שָׁטַף בַּמָּיִם. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁהַכָּתוּב הַזֶּה מְדַבֵּר בְּהֶסֵּט הַזָּב[17], וְהוֹצִיאוֹ בִּלְשׁוֹן נְגִיעָה[18] לוֹמַר: מַה נְּגִיעָה - בְּיָדָיו וְהַדּוֹמֶה לְיָדָיו מִשְּׁאָר גּוּפוֹ הַגָּלוּי אֵצֶל הַנְּגִיעָה, אַף הֶסֵּטוֹ - עַד שֶׁיָּסִיט בַּגָּלוּי שֶׁבְּגוּפוֹ, לֹא שֶׁיָּסִיט בְּבֵית הַסְּתָרִים. הָיָה הַקָּנֶה בְּקֶמְטוֹ שֶׁל טָהוֹר וְהֵסִיט בּוֹ אֶת הַזָּב - טָמֵא; שֶׁהַמֵּסִיט אֶת הַטֻּמְאָה כְּנוֹשֵׂא אוֹתָהּ, וּכְשֵׁם שֶׁהַנּוֹשֵׂא בְּבֵית הַסְּתָרִים - טָמֵא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּתְחִלַּת סֵפֶר זֶה[19], כָּךְ הַמֵּסִיט בְּבֵית הַסְּתָרִים - טָמֵא.

15) מימרא של ריש לקיש, נדה מג, א. 16) בקמטים שבעור הגוף, במקום שאינו מגולה לאויר. 17) שלא נגע בטהור אלא הזיזו ממקומו באמצעות משהו אחר. 18) שהרי אי־אפשר לנגוע במקומות הבלתי גלויים. 19) בפרק א מהלכות טומאת מת הלכה ח.

ו. הַזָּב[20] בְּכַף מֹאזְנַיִם, וּכְלֵי הֶעָשׂוּי לְמִשְׁקָב אוֹ לְמֵרְכָּב בְּכַף שְׁנִיָּה כְּנֶגְדּוֹ: כָּרַע[21] הַזָּב - חֲרֵי הֵן כְּכֵלִים שֶׁנָּגַע בָּהֶן[22], שֶׁחֲרֵי הֶסִיטָן; כָּרְעוּ הֵן - טְמֵאִין מִשּׁוּם מִשְׁכָּב וְנַעֲשׂוּ אָב, שֶׁחֲרֵי נָשְׂאוּ הַזָּב וּכְאִלּוּ עָמַד עֲלֵיהֶן. הָיָה בְּכַף שְׁנִיָּה שְׁאָר הַכֵּלִים[23] אוֹ אֲכָלִין וּמַשְׁקִין אוֹ אָדָם, בֵּין שֶׁכָּרְעוּ הֵן בֵּין שֶׁכָּרַע הַזָּב - כֻּלָּן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[24].

20) זבים פ"ג מ"ה. 21) הכריע, ומתוך כך עלתה הכף שהכלי עליה. 22) ולא כמשכב ומושב, שהם אב הטומאה. והנימוק, מפני שהם למעלה מן הזב (ראה למעלה פ"ז ה"ג). במשנה שם, כתוב: "טהורים". ופירש רבינו, וכן כל מפרשי המשנה שהם טהורים מטומאת מדרס, אבל טמאים כעליונו של זב. 23) שאינם ראויים למשכב ומושב (ראה למעלה פ"ו ה"ו). 24) מדין היסט או מדף, במשנה (שם מ"ז) כתוב רק "אוכלין ומושקין", ויובן שהוא־הדין לאדם וכלים.

ז. הַזָּב וְהַטָּהוֹר[25] שֶׁיָּשְׁבוּ עַל הַסַּפְסָל אוֹ עַל הַגֶּסֶר[26] בִּזְמַן שֶׁהֵן מַחְגִּירִין[27], אוֹ שֶׁעָלוּ בְּאִילָן שֶׁכֹּחוֹ רַע, וְהוּא הָאִילָן שֶׁאֵין בָּעֲבִי עִקָּרוֹ כְּדֵי לָחֹק רֹבַע הַקָּב[28], אוֹ שֶׁעָלוּ בְּסֻכָּה[29] שֶׁכֹּחָהּ רַע, וְהוּא שֶׁנֻּחְבָּא בָּהּ[30] וְדוֹחֵק אוֹתָהּ תָּזוּז בּוֹ, אוֹ שֶׁעָלוּ בְּסֻלָּם מִצְרִי[31] שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ בְּמַסְמֵר, אוֹ שֶׁעָלוּ עַל הַכֶּבֶשׁ[32] וְעַל הַקּוֹרָה וְעַל הַדֵּלֶת בִּזְמַן שֶׁאֵינָן מְחֻבָּרִין בְּטִיט - חֲרֵי זֶה טָמֵא, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִתְנַדְנְדִין בָּהֶן, וּכְאִלּוּ הֵסִיט הַזָּב אֶת הַטָּהוֹר[33] שֶׁעִמּוֹ. אֲבָל אִם יָשְׁבוּ[34] בִּסְפִינָה גְּדוֹלָה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לְהָסִיט בְּאָדָם[35], אוֹ עַל הַנֵּסֶר אוֹ עַל הַסַּפְסָל בִּזְמַן שֶׁאֵינָם מַחְגִּירִין, אוֹ שֶׁעָלוּ בְּאִילָן וּבְסֵכָּה שֶׁכֹּחָן יָפֶה, אוֹ בְּסֵלָם מִצְרִי הַקָּבוּעַ בְּמַסְמֵר, אוֹ בְּכֶבֶשׁ וּבְקוֹרָה וּבְדֶלֶת שֶׁמְּחֻבָּרִים בְּטִיט, אֲפִלּוּ עָלוּ מִצַּד אֶחָד - הֲרֵי זֶה טָהוֹר.

25) שם פ"ג מ"א. 26) קרש. 27) מתנדנדים כאדם חיגר. 28) אם יחקקו תוכו עד שיישאר דופן דק מאוד, לא יגיע חללו לגודל רובע הקב (בבא מציעא קה, ב). 29) ענף, מלשון הכתוב (שופטים ט, מט): איש שוכה. 30) בגמרא שם אמרו: שנחבאת באחוזינה (הגהות הב"ח שם), ופירשו רש"י ו'תוספות' כשאוחזים אותה בכף היד כולה נחבאת בה ואינה נראית. ורבינו מפרש "כשאוחז בה והיא נחבאת בתוך ידו וכופף אותה, היא מזזת אותו" (לשון הכסף־משנה), פירוש, היד מזיזה את הענף. 31) סולם קטן, ואם אינו קבוע במסמר הוא מתנועע אילך ואילך. 32) קרש שמניחים ראשו אחד על הספינה וראשו השני נוגע בחוף, והוא משמש גשר לעבור עליו מן הספינה ליבשה. 33) כלומר, אפילו אם הכריע הזב ומתוך כך התרומם הצד שהטהור יושב עליו, גם כן טמא משום היסט, ומכל־שכן אם כרע הטהור, שאז בגדיו נעשו אב הטומאה כמדרס הזב, כמבואר בהלכה ו. [בזה מסולקת תמיהת בעל החזון־איש שהקשה למה כתב רבינו: "וכאילו הסיט הזב את הטהור" ולא להיפך, ולא מצא יישוב מניח דעתו]. 34) זבים פ"ג מ"ג. 35) כלומר, ע"י אדם, אינה זזה כשאדם עולה עליה.

ח. זָב וְטָהוֹר[36] שֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד מְגִיפִין[37] אֶת הַדֶּלֶת אוֹ פּוֹתְחִין - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[38]. הָיָה אֶחָד מֵגִיף וְאֶחָד פּוֹתֵחַ - נִטְמָא[39]. הֶעֱלוּ זֶה אֶת זֶה מִן הַבּוֹר: אִם הַטָּמֵא הֶעֱלָה אֶת הַטָּהוֹר - טִמְּאָהוּ מִפְּנֵי שֶׁהֶסִיטוֹ[40]; וְאִם הַטָּהוֹר הֶעֱלָה אֶת הַטָּמֵא - נִטְמָא בְּמַשָּׂאוֹ[41], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

36) שם מ"ב. 37) סוגרים. 38) כחכמים שם, ונימוקם: מפני שהגפת הדלת או סגירתה היא מלאכה קלה, אין האחד נתלה בחבירו (הרא"ש בפירושו למשנה). 39) מפני שזה מושך לכאן והשני לכאן, נתלים זה על זה. 40) הזיז את הטהור. 41) סתם טומאת משא היא כשהטהור נושא את הטומאה, ואפילו לא הזיזה ממקומה, אלא היתה מנוחת עליו (כך היא דעת רבינו, אולם רש"י ור"ש חולקים עליו), או כשהגביה אותה אפילו כל שהוא (ראה הלכות טומאת מת פ"א ה"ו), והיסט פירושו הזזה ממקומו, ובשניהם חמור זב משאר טומאת המטמאות במשא, שהן מטמאות רק אם הטהור הסיט את הטמא ולא להיפך, וזב מטמא גם כשהוא הסיט או נשא את הטהור.

ט. זָב וְטָהוֹר[42] שֶׁהָיוּ מַפְשִׁילִין[43] בַּחֲבָלִים, אִם הָיָה זֶה מוֹשֵׁךְ אֵילַךְ וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֵילַךְ - נִטְמָא[44]. הָיוּ אוֹרְגִין[45], בֵּין בְּעוֹמְדִין בֵּין בְּיוֹשְׁבִין, אוֹ טוֹחֲנִין, אוֹ פּוֹרְקִין מִן הַחֲמוֹר אוֹ טוֹעֲנִין: בִּזְמַן שֶׁמַּשָּׂאָן כָּבֵד - הֲרֵי זֶה טָמֵא; וְאִם הָיָה מַשּׂוֹי קַל - טָהוֹר[46].

42) שם. 43) שוזרים. 44) ובגדיו טמאים טומאת מדרס, שהרי הטמא נשען על הטהור. 45) שם. 46) כשהמשא קל אין האחד נשען על השני, אבל כשהמשא כבד הם נשענים זה על זה באמצעות המשא.

י. טָהוֹר[47] שֶׁהָיָה מַכֶּה אֶת הַזָּב - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[48], וְזָב שֶׁהִכָּה אֶת הַטָּהוֹר - טִמְּאָהוּ; שֶׁאִם יִמָּשֵׁךְ[49] הַטָּהוֹר - וַהֲרֵי הַטָּמֵא נוֹפֵל[50], וְנִמְצָא כְּאִלּוּ נִשְׁעַן עָלָיו[51]. וּלְפִיכָךְ אַף בִּגְדֵי הַטָּהוֹר טְמֵאִין.

47) שם. 48) פירוש, טהור מטומאת מדרס, אבל הוא עצמו ובגדיו נעשו ראשון לטומאה מדין משא (הרא"ש בפירושו שם). ראה לקמן הערה מט. 49) יעזוב את מקומו, והמכה לא תגיע לגופו. 50) מעוצמת תנופת ידו. 51) על הטהור העומד ומקבל את המכה. וכשהטהור מכה את הטמא, הרי הטהור נשען על הטמא, ודינו כנושא את הזב שאין בגדיו טמאים.

יא. זָב שֶׁנִּשָּׂא[52] מִקְצָתוֹ עַל הַטָּהוֹר אוֹ טָהוֹר שֶׁנִּשָּׂא מִקְצָתוֹ עַל הַזָּב - נִטְמָא[53]. כֵּיצַד? אֶצְבָּעוֹ שֶׁל זָב שֶׁהִנִּיחָהּ לְמַעְלָה מִן הַטָּהוֹר אוֹ הַטָּהוֹר שֶׁהִנִּיחַ אֶצְבָּעוֹ לְמַעְלָה מִן הַזָּב, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶן אֶבֶן אוֹ קוֹרָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶם - הֲרֵי זֶה טָמֵא[54]. וְכֵן חִבּוּרֵי הַזָּב[55] שֶׁנִּשְׂאוּ עַל הַטָּהוֹר אוֹ חִבּוּרֵי טָהוֹר שֶׁנִּשְׂאוּ עַל הַזָּב - הֲרֵי זֶה טָמֵא, וּכְאִלּוּ נָשָׂא כָּל אֶחָד מֵהֶם עַצְמוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ. וְאֵלּוּ הֵם הַחִבּוּרִים: הַשִּׁנַּיִם הַצְּפָרְנַיִם וְהַשֵּׂעָר שֶׁלָּהֶן[56]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁטֻּמְאָה זוֹ מִדִּבְרֵיהֶם.

52) שם פרק ה, מ"ב. 53) למדנו למעלה בפרק ז הלכה ג, שמשכב ומושב אינם מיטמאים ואינם מטמאים אלא כשנישא עליהם רוב גופו של האדם. ומשמיענו רבינו כאן, שאדם מיטמא, אפילו בחלק קטן מן הגוף של הזב ושל הטהור. 54) טומאת אבן מסמא. 55) הדברים המחוברים לגוף. לקמן מבואר מה הם חיבורים. 56) תוספתא זבים פ"ה ה"ג.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שיעורי רמב"ם - ספר המצוות

~ יום ראשון י"ט טבת ~

מצות לא תעשה רמא. רמב.

הַמִּצְוָה הָרִמ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּמַשְּׁכֵן אַלְמָנָה בֵּין עֲנִיָּה בֵּין עֲשִׁירָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד אַלְמָנָה" (דברים כד, יז). וּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (בבא מציעא פרק ט משנה יג): "אַלְמָנָה בֵּין שֶׁהִיא עֲנִיָּה בֵּין שֶׁהִיא עֲשִׁירָה אֵין מְמַשְּׁכְנִין אוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד אַלְמָנָה". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ט' מִבָּבָא מְצִיעָא (שם).

הַמִּצְוָה הָרִמ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּמַשְּׁכֵן כֵּלִים שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם בְּנֵי אָדָם בַּהֲכָנַת מְזוֹנוֹתֵיהֶם, כְּגוֹן כְּלֵי הַטְּחִינָה וּכְלֵי הַלִּישָׁה וּכְלֵי הַבִּשּׁוּל וּכְלֵי שְׁחִיטַת בַּעֲלֵי הַחַיִּים וְזוּלָתָם מִמַּה־שֶּׁכּוֹלְלוֹ שֵׁם דָּבָר שֶׁעוֹשִׂים בּוֹ אֹכֶל נֶפֶשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יַחֲבֹל רֵחַיִם וָרָכֶב (החלק העליון — ה"רוכב" — של הרחיים) כִּי־נֶפֶשׁ הוּא חֹבֵל" (שם, ו). וּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (שם): "לֹא רֵחַיִם וָרָכֶב בִּלְבָד, אֶלָּא כָּל־דָּבָר שֶׁעוֹשִׂין בּוֹ אֹכֶל נֶפֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי־נֶפֶשׁ הוּא חֹבֵל". וְנִשְׁאַר שֶׁנְּבָאֵר לְךָ כָּאן אָמְרָם: "וְחַיָּב מִשּׁוּם שְׁנֵי כֵּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא־יַחֲבֹל רֵחַיִם וָרָכֶב", שֶׁאֶפְשָׁר לַחְשׁוֹב עַל־פִּי זֶה שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִצְוֹת, וְכָל־שֶׁכֵּן בְּאָמְרָם (בבא מציעא קטז.): "וְחַיָּב עַל הָרֵחַיִם בִּפְנֵי עַצְמָן וְעַל הָרֶכֶב בִּפְנֵי עַצְמוֹ". וְעִנְיַן דָּבָר זֶה, שֶׁכָּל־הַמְּמַשְּׁכֵן כְּלֵי שֶׁעוֹשִׂין בּוֹ אֹכֶל נֶפֶשׁ — חֲרֵי זֶה עוֹבֵר עַל מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר; וְאִם מִשְּׁכֵן כֵּלִים רַבִּים שֶׁכָּל־אֶחָד מֵהֶם עוֹשִׂין בּוֹ אֹכֶל נֶפֶשׁ — חַיָּב עַל כָּל־כְּלִי וּכְלִי, כְּגוֹן שֶׁמִּשְּׁכֵן כְּלִי טְחִינָה וּכְלִי אֲפִיָּה וּכְלִי לִישָׁה. וְזֶה מִמַּה־שֶּׁאֵין צָרִיךְ לְבָאֲרוֹ, לְפִי שֶׁהוּא דּוֹמֶה לְמִי שֶׁחָבַל בֶּגֶד אַלְמָנַת רְאוּבֵן וּבֶגֶד אַלְמָנַת שִׁמְעוֹן וּבֶגֶד אַלְמָנַת לֵוִי שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל כָּל־בֶּגֶד וּבֶגֶד. אֲבָל עִנְיַן הַדָּבָר בְּמִי שֶׁחָבַל שְׁנֵי כֵּלִים, שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם יַחַד נַעֲשֶׂה אֹכֶל נֶפֶשׁ וְאֵין אֶחָד מֵהֶם מַסְפִּיק לַעֲשִׂיַּת אֹכֶל נֶפֶשׁ בִּלְעֲדֵי הָאַחֵר, הֲאַם נֹאמַר כֵּיוָן שֶׁאֵין הָאֹכֶל נַעֲשֶׂה אֶלָּא בִּשְׁנֵיהֶם יַחַד הֲרֵי הֵם כִּכְלִי אֶחָד וְיִהְיֶה חַיָּב מִשּׁוּם כְּלִי אֶחָד; אוֹ כֵּיוָן שֶׁהֵם שְׁנֵי כֵּלִים — חַיָּב עַל כָּל־אֶחָד וְאֶחָד לְבַדּוֹ. לְפִיכָךְ בֵּאֲרוּ לָנוּ שֶׁהוּא חַיָּב עֲלֵיהֶם מִשּׁוּם שְׁנֵי כֵּלִים, אַף־עַל־פִּי שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם יַחַד נַעֲשֵׂית הַמְּלָאכָה כְּמוֹ רֵחַיִם וָרָכֶב, שֶׁאֵין טוֹחֲנִים בְּאֶחָד מֵהֶם בִּלְעֲדֵי הָאַחֵר, שֶׁאִם חָבַל רֵחַיִם וָרָכֶב יִהְיֶה כְּמִי שֶׁחָבַל עֲרֵבַת הַלִּישָׁה וְסַכִּין הַשְּׁחִיטָה שֶׁהֵם שְׁנֵי כֵּלִים שֶׁכָּל־אֶחָד מֵהֶם מְיֻחָד לְמְלַאכְתּוֹ, וְזֶהוּ עִנְיַן אָמְרָם: וְחַיָּב מִשּׁוּם שְׁנֵי כֵּלִים, לֹא שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִצְוֹת. וְזֶה לְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת כי תצא) בְּעִנְיַן זֶה שֶׁבֵּאַרְתִּי לְךָ, אָמְרוּ: "מָה רֵחַיִם וָרֶכֶב מְיֻחָדִין שְׁנֵי כֵּלִים וּמְשַׁמְּשִׁין מְלָאכָה אַחַת וְחַיָּבִין עַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כָּךְ כָּל־שְׁנֵי כֵּלִים שֶׁמְּשַׁמְּשִׁין מְלָאכָה אַחַת חַיָּב עַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ". עִנְיַן הַדָּבָר וּבֵאוּרוֹ: אַף־עַל־פִּי שֶׁמְּשַׁמְּשִׁין מְלָאכָה אַחַת חַיָּב עַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְאִם עָבַר וּמִשְּׁכֵן — מוֹצִיאִים מִיָּדוֹ וְיוּשַׁב לְבְעָלָיו, וְאִם אָבַד אוֹ נִשְׂרַף קֹדֶם שֶׁיַּחֲזִירֶנּוּ — לוֹקֶה. וְכָךְ הַדִּין בְּבֶגֶד אַלְמָנָה וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ט' מִבָּבָא מְצִיעָא.

~ יום שני כ' טבת ~

מצות לא תעשה רלה.

הַמִּצְוָה הָרל"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּהַלְוֹת בְּרִבִּית, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אֶת־כַּסְפְּךָ לֹא־תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ" (בצורה כזו הנושכת גם ממון שלא היה בכלל החוב) וּבְמַרְבִּית (שהפירות מתרבים ומתווספת כמות שלא היתה בכלל החוב) לֹא־תִתֵּן אָכְלֶךָ" (ויקרא כה, לז). וּשְׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ בָּאוּ בְּעִנְיַן אֶחָד (ונאמרו) לְחַזּוּק (ליתר תוקף), שֶׁהַמַּלְוֶה בְּרִבִּית יִהְיֶה עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין. לֹא שֶׁהֵם שְׁנֵי עִנְיָנִים (אף שבפשטות הכתובים מדובר בשני ענינים: 'נשך' — ריבית ממון ו'תרבית' — ריבית האוכל —), לְפִי שֶׁהַנֶּשֶׁךְ הוּא הָרִבִּית וְהָרִבִּית הוּא הַנֶּשֶׁךְ. וּבִגְמָרָא בָּבָא מְצִיעָא (ס:) אָמְרוּ: (אף שהמקובל להשתמש לגבי ממון במילת "נשך" ובאוכל "תרבית" בכל זאת) אִי אַתָּה מוֹצֵא נֶשֶׁךְ בְּלֹא תַרְבִּית וְלֹא תַרְבִּית בְּלֹא נֶשֶׁךְ (כי במציאות הדברים שייכים בשני סוגי הריבית), וְלָמָּה חֲלָקוֹ הַכָּתוּב? לַעֲבוֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין. וְשָׁם אָמְרוּ "דְּאוֹרַיְתָא נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית חֲדָא מִלְּתָא נְנָהוּ (דבר אחד הם)". וְעוֹד אָמְרוּ שָׁם: הַשְּׁתָּא דִּכְתִיב, אֶת־כַּסְפְּךָ לֹא־תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית — קְרֵי בֵּהּ (המילים "נשך ומרבית" נקראים מלעיל ומלרע): אֶת־כַּסְפְּךָ לֹא־תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית, וּבְנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית לֹא־תִתֵּן אָכְלֶךָ", וְיִהְיֶה כָּל־הַמַּלְוֶה בְּרִבִּית כֶּסֶף אוֹ פֵּרוֹת עוֹבֵר עַל שְׁנֵי לָאוִין, נוֹסָף עַל שְׁאָר לָאוִין שֶׁבָּאוּ גַּם כֵּן בַּמַּלְוֶה, לְחִזּוּק, לְפִי שֶׁכְּבָר נִכְפַּל לָאוּ זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר וְאָמַר: "אַל־תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית" (שם, לו) וְנִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא בָּבָא מְצִיעָא (סא.), שֶׁגַּם לָאוּ זֶה לַמַּלְוֶה הוּא, אֶלָּא שֶׁכָּל־אֵלּוּ לָאוֵי יַתִּירֵי, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל הַתְּשִׁיעִי, לְפִי שֶׁכֻּלָּם בְּעִנְיָן אֶחָד נִכְפְּלוּ, וְהוּא שֶׁהַזְהַר הַמַּלְוֶה מִלְּהַלְוֹת בְּרִבִּית. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ה' מִבָּבָא מְצִיעָא.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שלישי כ"א טבת ~

מצות לא תעשה רלו.

הַמִּצְוָה הָרל"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר גַּם הַלֹּוֶה מִלִּלְוֹת בְּרִבִּית. לְפִי שֶׁאִלּוּ לֹא בָּא לָאו לַלֹּוֶה מִלִּלְוֹת בְּרִבִּית הָיָה אֶפְשָׁר לִסְבֹּר שֶׁיְּהֵא הַמַּלְוֶה עוֹבֵר מִפְּנֵי שֶׁהוּא חוֹמֵס וְאֵין הַלֹּוֶה עוֹבֵר, כִּי הוּא רַק הִסְכִּים לִהְיוֹת נֶחְמָס, וְהָיָה זֶה דּוֹמֶה לְאוֹנָאָה שֶׁעוֹבֵר הַמְאַנֶּה, לֹא הַמִּתְאַנֶּה. לְפִיכָךְ בָּא הַלָּאו גַּם לַלֹּוֶה שֶׁלֹּא יִלְוֶה בְּרִבִּית, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֹכֶל" (דברים כג, כ), וּבָא הַפֵּרוּשׁ: לֹא תִּנְשֹׁךְ לְאָחִיךָ. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בִּגְמָרָא בָּבָא מְצִיעָא (עה:): "לֹוֶה עוֹבֵר מִשּׁוּם לֹא־תַשִּׁיךְ וּמִשּׁוּם וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל" (ויקרא יט, יד), כְּמוֹ שֶׁנִּבְאַר כְּשֶׁנַּזְכִּיר אוֹתָהּ מִצְוָה (לא תעשה רצט).

~ יום רביעי כ"ב טבת ~

מצות לא תעשה רלז.

הַמִּצְוָה הָרל"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהִתְעַסֵּק בְּהַלְוָאַת הָרִבִּית בֵּין הַלֹּוֶה וְהַמַּלְוֶה, שֶׁלֹּא נַעֲרֹב לְאֶחָד מֵהֶם, וְלֹא נָעִיד לָהֶם. וְלֹא נִכְתֹּב בֵּינֵיהֶם שְׁטָר בְּמַה שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו מֵעִנְיְנֵי הָרִבִּית, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ" (שמות כב, כד). וּלְשׁוֹן גְּמָרָא בָּבָא מְצִיעָא (עה.): "עֵרֶב וְעֵדִים אֵינָם עוֹבְרִין אֶלָּא מִשּׁוּם: "לֹא־תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ", אַף־עַל־פִּי שֶׁבָּא בַּמִּתְעַסְּקִים בֵּינֵיהֶם — הֲרֵי הוּא כּוֹלֵל גַּם אֶת־הַמַּלְוֶה, וּלְפִיכָךְ יִהְיֶה הַמַּלְוֶה בְּרִבִּית עוֹבֵר עַל שִׁשָּׁה לָאוִין: הָאֶחָד — לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה, וְהַשֵּׁנִי — אֶת־כַּסְפְּךָ לֹא־תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ, וְהַשְּׁלִישִׁי — וּבְמַרְבִּית לֹא־תִתֵּן אָכְלֶךָ, וְהָרְבִיעִי — אַל־תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ, וְהַחֲמִישִׁי — לֹא־תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ, וְהַשִּׁשִּׁי — וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא־תִתֵּן מִכְשֹׁל. וְשָׁם אָמְרוּ: "וְאִלּוּ עוֹבְרִין בְּלֹא־תַעֲשֶׂה: הַמַּלְוֶה, וְהַלֹּוֶה, הָעֵרֶב, וְהָעֵדִים; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אַף הַסּוֹפֵר — עוֹבְרִין עַל בַּל־תִּתֵּן, וְעַל בַּל־תִּקַּח מִמֶּנּוּ, וְעַל לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה, וְעַל לֹא־תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ, וְעַל וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל". וּבַגְּמָרָא: "אָמַר אַבַּיֵי: מַלְוֶה עוֹבֵר בְּכֻלָּן, לֹוֶה עוֹבֵר מִשּׁוּם לֹא־תַשִּׁיךְ וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל: עֵרֶב וְעֵדִים אֵין עוֹבְרִים אֶלָּא מִשּׁוּם לֹא־תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ". וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה (המלוה בריבית) — אִם הִיא רִבִּית קְצוּצָה (ריבית ממש, שפסקו — "קצצו" — את שיעורה מראש. לעומת "אבק ריבית") — מוֹצִיאִים אוֹתָהּ מִיָּדוֹ וּמַחֲזִירִים לָזֶה שֶׁמִּמֶּנּוּ נִלְקְחָה הָרִבִּית.

~ יום חמישי כ"ג טבת ~

מצות עשה קצח.

הַמִּצְוָה הַקצ"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְבַקֵּשׁ רִבִּית מִן הַגּוֹי וְאָז נַלְוֵהוּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא נַעֲזוֹר לוֹ וְלֹא נְחָנֵהוּ אֶלָּא נַזִּיקוּ, אֲפִלּוּ בְּהַלְוָאָה בְּרִבִּית שֶׁנִּתְּנָה עָלָיו כָּזֶה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹתוֹ עִם יִשְׂרָאֵל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לַנָּכְרִי תַּשִּׁיךְ" (דברים כג, כא), לְפִי שֶׁבָּא לָנוּ הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל שֶׁזֶּה צִוּוּי, לֹא רְשׁוּת. וְהוּא אָמְרָם בְּסִפְרֵי (פרשת כי תצא שם): "לַנָּכְרִי תַּשִּׁיךְ — זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה; וּלְאָחִיךָ לֹא תַשִּׁיךְ — זוֹ מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה". וְגַם לְמִצְוָה זוֹ יֵשׁ תְּנָאִים (הגבלות) מִדְּרַבָּנָן, שֶׁכְּבָר נִתְבָּאֲרוּ בְּמַסֶּכֶת (בבא) מְצִיעָא (ע:).

~ יום שישי כ"ד טבת ~

מצות עשה רמו.

הַמִּצְוָה הָרמ"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין טוֹעֵן וְנִטְעָן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "עַל־כָּל־דְּבַר־פֶּשַׁע וְגוֹ' אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה" (שמות כב, ח). וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "כִּי־הוּא זֶה — עַד שֶׁיּוֹדֶה בְּמִקְצָת (חובו — חייב שבועה)". וּבְדִין זֶה נִכְלָל כָּל־מַה שֶׁיִּפּוֹל בֵּין בְּנֵי אָדָם מִן הַטְּעָנוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶם זֶה עַל זֶה, שֶׁיֵּשׁ בָּהֵן הוֹדָאָה וְהַכְּחָשָׁה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ מִשְׁפְּטֵי דִּין זֶה בְּפֶרֶק ג' מִ(בבא) קַמָּא וּבְרֵישׁ (בבא) מְצִיעָא וּבְפֶרֶק ח', וְגַם בְּפֶרֶק ה' וּפֶרֶק ו' וּפֶרֶק ז' מִשְּׁבוּעוֹת. וּמֵעִנְיָן זֶה שְׁאֵלוֹת רַבּוֹת מְפֻזָּרוֹת בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים בַּתַּלְמוּד.

~ שבת קודש כ"ה טבת ~

מצות עשה רמו.

הַמִּצְוָה הָרמ"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין טוֹעֵן וְנִטְעָן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "עַל־כָּל־דְּבַר־פֶּשַׁע וְגוֹ' אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה" (שמות כב, ח). וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "כִּי־הוּא זֶה — עַד שֶׁיּוֹדֶה בְּמִקְצָת (חובו — חייב שבועה)". וּבְדִין זֶה נִכְלָל כָּל־מַה שֶׁיִּפּוֹל בֵּין בְּנֵי אָדָם מִן הַטְּעָנוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶם זֶה עַל זֶה, שֶׁיֵּשׁ בָּהֵן הוֹדָאָה וְהַכְּחָשָׁה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ מִשְׁפְּטֵי דִּין זֶה בְּפֶרֶק ג' מִ(בבא) קַמָּא וּבְרֵישׁ (בבא) מְצִיעָא וּבְפֶרֶק ח', וְגַם בְּפֶרֶק ה' וּפֶרֶק ו' וּפֶרֶק ז' מִשְּׁבוּעוֹת. וּמֵעִנְיָן זֶה שְׁאֵלוֹת רַבּוֹת מְפֻזָּרוֹת בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים בַּתַּלְמוּד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נביאים

הושע פרק־יא ט־יא

ט לֹא אֶעֱשֶׂה חֲרוֹן אַפִּי לֹא אָשׁוּב לְשַׁחֵת אֶפְרַיִם כִּי אֵל אָנֹכִי וְלֹא־אִישׁ בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא אָבוֹא
בְּעִיר: י אַחֲרֵי יְהוָה יֵלֵכוּ כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג כִּי־הוּא יִשְׁאַג וְיֶחֶרְדוּ בָנִים מִיָּם: יא יֶחֱרְדוּ כְצִפּוֹר מִמִּצְרַיִם
וּכְיוֹנָה מֵאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהוֹשַׁבְתִּים עַל־בָּתֵּיהֶם נְאֻם־יְהוָה: (ס)

הושע פרק־יב א־ד

א סְבָבֻנִי בְכַחַשׁ אֶפְרַיִם וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה עֹד רָד עִם־אֵל וְעִם־קְדוֹשִׁים נֶאֱמָן: ב אֶפְרַיִם
רֹעֶה רוּחַ וְרֹדֵף קָדִים כָּל־הַיּוֹם כָּזָב וָשֹׁד יַרְבֶּה וּבְרִית עִם־אַשּׁוּר יִכְרֹתוּ וְשֶׁמֶן לְמִצְרַיִם יוּבָל: ג וְרִיב
לַיהוָה עִם־יְהוּדָה וְלִפְקֹד עַל־יַעֲקֹב כִּדְרָכָיו כְּמַעֲלָלָיו יָשִׁיב לוֹ: ד בַּבֶּטֶן עָקַב אֶת־אָחִיו וּבְאוֹנוֹ שָׂרָה
אֶת־אֱלֹהִים:

רש"י

(ט) לא אשוב. מדברי הטוב אשר אמרתי (ויקרא כו) לא מאסתים ולא געלתים להיות משחית את אפרים: **כי אל אנכי.** המקיים דבר טובתי ואין מדתי להנחם על הטוב: **בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר.** אחרת כבר הבטחתי להשרות שכינתי בקרבך בירושלים ולא אשרה אותה עוד על עיר אחרת ויש מפרש בעיר ל' שנאה כמו (שמואל א כה) ויהי ערך: **(י) כאריה ישאג.** עוד ישאג להם כאריה שיצאו מן הגליות וילכו אחריו: **ויחרדו בנים מים.** ויתכנשון גלוותא ממערב':

(א) סבבוני. כבר בכחש ובמרמה אפרים ובית ישראל מלכי עשרת השבטים וכל העם אבל יהודה עודנו רד עם אל מושל עוד ביראת אלהים רד כמו (במדבר כד) וירד מיעקב עוד מלכיהם עם הקב"ה: **(ב) רועה רוח.** לשון ריע מתחבר לדברי רוח להעכו"ם ושמן שלהם למצרים מובילים לתת שוחד למצרים לעזור אות': **(ג) וריב לה' עם יהודה.** אליהם הוא מגיד את דברי ריבו אשר עשו לו אחיהם בית ישראל ולא יתמהו בפקדו על יעקב כדרכיו: **(ד) בבטן עקב את אחיו.** כל זה עשיתי לו אחזו בעקבו סי' שהוא יהיה לו גביר:

מצודת דוד

(ט) כי אל אנכי. ובכל עת ידי משלה עליהם לכן אאריך עוד אפי: **ולא איש.** שממהר להנקם בחושבו פן לאחר"ז לא יהיה לאל ידו: **בקרבך קדוש.** ר"ל לכן עוד אשרה בקרבך קדושת שכינתי ולא אבוא בעיר אחרת מערי העכו"ם: **(י) אחרי ה'.** ר"ל זאת אעשה להם בבוא זמן הגאולה בימי המשיח ילכו אז אחרי ה' אל ארצם: **כאריה ישאג.** כמו שע"י שאגת האריה מתאספים אליו כל החיות כי הוא המלך עליהם כן יתאספו כולם אחרי ה': **כי הוא ישאג.** ר"ל יעורר הלבבות כאלו ישאג בקול לישראל הנקראים בנים למקום ימהרו לבוא מפאת הים: **(יא) יחרדו.** וכן ימהרו לבוא ממצרים ומאשור כצפור וכיונה הממהרים לעוף: **והושבתים.** ואני אושיב אותם לבטח על בתיהם:

מצודת ציון

(י) ויחרדו. ענין מהירות ההליכה בחפזון רב וכן ויחרדו זקני העיר לקראתו (ש"א טז): **(יא) והושבתים.** מלשון ישיבה:
(א) רד. ענין ממשלה כמו רדה בקרב אויביך (תהלים ק"י): **(ב) רועה.** מלשון מרעה: **קדים.** ר"ל רוח קדים: **ושוד.** ענין עושק: **יובל.** ענין הבאה כמו יובל שי (ישעיה יח): **(ד) עקב.** ר"ל אחז בעקבו הוא סוף הרגל: **ובאונו.** ענין אומץ וכח כמו ואונו בשרירי בטנו (איוב מ): **שרה.** מלשון שררה:

(א) סבבוני בכחש אפרים. הנה מלכות אפרים סבבו אותי כאלו שבים אלי אבל יכחשו בי כי לבם בל עמם: **ובמרמה וגו'.** כפל הדבר במ"ש: **ויהודה.** אבל יהודה עדיין הוא מושל עם האל ר"ל מכריח את העם ללכת עם האל בדרכי התורה: **ועם קדושים.** עם אלהים קדושים הוא הנאמן לקיים מאמרו: **(ב) רועה רוח.** הוא מרעה את הרוח ר"ל עוסק הוא בדברי הבל: **ורודף קדים.** הוא כפל ענין במ"ש: **כזב ושוד ירבה.** מרבה לדבר כזב ולעשוק בני אדם: **וברית וגו'.** להיות בעזרתו: **ושמן וגו'.** לשחדו לעזור לו מול האויב: **(ג) וריב לה'.** ר"ל הואיל וגם יהודה סרח אח"כ לכן יהיה ריב לה' גם עם יהודה ולזכור על כל בני יעקב כפי דרכיו שהלך בו וכפי מעלליו ישיב לו גמול: **(ד) בבטן עקב את אחיו.** ר"ל הלא יעקב אביהם עודו בבטן אמו אחז בעקב עשו אחיו והפלא הזה היה לאות: **ובאונו.** ובכחו נעשה שר אל אלהים הוא המלאך שרו של עשו הנאבק עמו כי יעקב התגבר עליו:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כתובים

דברי הימים ב פרק־ל ו־יד

ו וַיֵּלְכוּ֨ הָרָצִ֜ים בָּאִגְּרוֹ֗ת מִיַּ֤ד הַמֶּ֙לֶךְ֙ וְשָׂרָ֔יו בְּכָל־יִשְׂרָאֵ֖ל וִֽיהוּדָ֑ה וּכְמִצְוַ֣ת הַמֶּ֔לֶךְ לֵאמֹ֖ר בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל שׁ֚וּבוּ
אֶל־יְהוָ֣ה אֱלֹהֵ֣י אַבְרָהָ֔ם יִצְחָ֖ק וְיִשְׂרָאֵ֑ל וְיָשֹׁ֗ב אֶל־הַפְּלֵיטָ֤ה הַנִּשְׁאֶֽרֶת֙ לָכֶ֔ם מִכַּ֖ף מַלְכֵ֥י אַשּֽׁוּר׃ ז וְאַל־תִּֽהְיוּ֙
כַּאֲבוֹתֵיכֶ֔ם וְכַאֲחֵיכֶ֖ם אֲשֶׁ֣ר מָעֲל֑וּ בַּיהוָ֣ה אֱלֹהֵ֣י אֲבוֹתֵיהֶ֗ם וַיִּתְּנֵ֤ם לְשַׁמָּה֙ כַּאֲשֶׁ֣ר אַתֶּ֔ם רֹאִ֖ים׃ ח עַתָּ֣ה
אַל־תַּקְשׁ֣וּ עָרְפְּכֶ֔ם כַּאֲבוֹתֵיכֶ֖ם תְּנוּ־יָ֣ד לַיהוָ֑ה וּבֹ֣אוּ לְמִקְדָּשׁ֗וֹ אֲשֶׁ֤ר הִקְדִּישׁ֙ לְעוֹלָ֔ם וְעִבְדוּ֙ אֶת־יְהוָ֣ה
אֱלֹהֵיכֶ֔ם וְיָשֹׁ֥ב מִכֶּ֖ם חֲרוֹ֥ן אַפּֽוֹ׃ ט כִּ֣י בְשׁוּבְכֶ֗ם עַל־יְהוָה֙ אֲחֵיכֶ֣ם וּבְנֵיכֶ֔ם לְרַחֲמִ֖ים לִפְנֵ֣י שׁוֹבֵיהֶ֑ם וְלָשׁ֣וּב
לָאָ֔רֶץ הַזֹּ֖את כִּי־חַנּ֥וּן וְרַחוּם֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֵיכֶ֔ם וְלֹא־יָסִ֥יר פָּנָ֖ים מִכֶּ֑ם אִם־תָּשׁ֥וּבוּ אֵלָֽיו׃ (ס) י וַיִּהְיוּ֙ הָרָצִ֔ים
עֹבְרִ֥ים מֵעִ֖יר ׀ לָעִ֑יר בְּאֶ֣רֶץ־אֶפְרַ֔יִם וּמְנַשֶּׁ֖ה וְעַד־זְבֻלֻ֑ון וַיִּֽהְיוּ֙ מַשְׂחִיקִ֣ים עֲלֵיהֶ֔ם וּמַלְעִ֖גִים בָּֽם׃
יא אַךְ־אֲנָשִׁ֣ים מֵאָשֵׁ֔ר וּמְנַשֶּׁ֖ה וּמִזְּבֻלֻ֑ון נִכְנְעוּ֙ וַיָּבֹ֔אוּ לִירוּשָׁלִָֽם׃ יב גַּם֙ בִּיהוּדָ֔ה הָיְתָ֥ה יַד־הָאֱלֹהִ֖ים לָתֵ֣ת
לָהֶ֑ם לֵ֣ב אֶחָ֔ד לַעֲשׂ֥וֹת מִצְוַ֖ת הַמֶּ֣לֶךְ וְהַשָּׂרִ֑ים בִּדְבַ֥ר יְהוָֽה׃ יג וַיֵּאָסְפ֤וּ יְרוּשָׁלִַם֙ עַ֣ם רָ֔ב לַעֲשׂ֥וֹת אֶת־חַ֖ג
הַמַּצּ֑וֹת בַּחֹ֣דֶשׁ הַשֵּׁנִ֔י קָהָ֥ל לָרֹ֖ב מְאֹֽד׃ יד וַיָּקֻ֜מוּ וַיָּסִ֗ירוּ אֶת־הַמִּזְבְּחוֹת֙ אֲשֶׁ֣ר בִּירוּשָׁלִַ֔ם וְאֵ֥ת כָּל־הַמִּקְטְר֖וֹת
הֵסִ֑ירוּ וַיַּשְׁלִ֕יכוּ לְנַ֥חַל קִדְרֽוֹן׃

רש"י

(ו) וישוב אל הפליטה הנשארת לכם מכף מלכי אשור. אע"פ שלא הגלו עדיין קורא להם פליט' כי הי' נחשב בעיניה' כאשר גלו כבר ועוד כי מלכי אשור תפשו הכל בימי אחז ומה שהיה בעיניה' כאילו גלו לפי כי ו' שנים היו ישראל למלך אשור עבדים נושאי מנחה והיה מושל בהם ומוליכן בגולה ועושה בהם כרצונו וזה היה בתוך אותן שש שנים וכבר גלו כמה פעמים בימי מלכי ישראל ואחז והם יודעים מיד כשימרדו ישראל במלך אשור יוליכם בגולה ולהם קורא פליטת אשור לפי שלא משל בהם ולא בכל ארץ יהודה: (ז) ואל תהיו כאבותיכם וכאחיכם. פתרון וא"ת עדיין בוטחים אנו שיעלה מעלינו מלך אשור אל תהיו כאבותיכם כל דור ודור שהיה לפניכם, ומה אירע להם כשעזבו את ה' וימעלו בו מעל ויתנם לשמה כאשר אתם רואים: (ח) עתה אל תקשו ערפכם וגו'. בשובכם על ה' אחיכם ובניכם יהיו לרחמים לפני שוביה' ולשוב לארץ הזאת, אפילו אותן קצת שגלו כבר שהיו נלחמים עם ישראל ויכלו להם ומוליכין את בניה' ואת בנותיהם בשביה ואם תשובו אליו יתנם לרחמים לפני שוביהם לשובם לארץ הזאת כי חנון ורחום ה' אלהיכם: (יד) המקטרות. מקום שהיו בו כהנים ולוים:

מצודת דוד

(ו) וכמצות המלך לאמר. לומר להם כמצות המלך אתם בני ישראל שובו וכו': וישוב. ואז ישוב גם הוא אל הפליטה הנשארת לעזור לכם: מכף מלכי אשור. כי אותם שבעבר הירדן כבר גלו מארצם ע"י אשור: (ח) תנו יד. ר"ל תקעו כף דרך התחייבות: (ט) אחיכם ובניכם. אשר הם בגולה יתן אות' המקום לרחמים לפני שוביהם לתת להם רשות לשוב להארץ הזאת: (יא) ומנשה ומזבלון. אף ששחקו על הרצים מ"מ אנשים מהם נכנעו ובאו: (יב) לב אחד. ר"ל הסכמה אחת: בדבר ה'. בדבר שהוא מצות ה': (יד) המקטרות. המזבחות העשויות להקטיר בהם לע"ג את הקטורת:

מצודת ציון

(ו) הרצים. ההולכים במרוצה ורדיפה: באגרות. בספרים: הפליטה. ענין הצלה: (ז) לשמה. לתמהון: (ח) אל תקשו. הוא ענין מליצה כאלו נתקשה העורף עד שא"א להחזיר הפנים מול ה' ואמר מעתה אל תקשו והחזירו פניכם אל ה': (יב) יד האלהים. כח האלהים:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

משניות מסכת סנהדרין

ד אַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יג, יד)**: "יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי־בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת־יֹשְׁבֵי עִירָם". וְאֵינָן נֶהֱרָגִים עַד שֶׁיִּהְיוּ מַדִּיחֶיהָ מֵאוֹתָהּ הָעִיר וּמֵאוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט, וְעַד שֶׁיֵּדַח רֻבָּהּ וְעַד שֶׁיַּדִּיחוּם אֲנָשִׁים. הִדִּיחוּהָ נָשִׁים וּקְטַנִּים, אוֹ שֶׁהֻדַּח מְעוּטָהּ, אוֹ שֶׁהָיוּ מַדִּיחֶיהָ חוּצָה לָהּ — הֲרֵי אֵלּוּ כַּיְחִידִים. וּצְרִיכִין שְׁנֵי עֵדִים וְהַתְרָאָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. זֶה חֹמֶר בַּיְחִידִים מִבַּמְּרֻבִּים, שֶׁהַיְחִידִים בִּסְקִילָה, לְפִיכָךְ מָמוֹנָם פָּלֵט; וְהַמְּרֻבִּים בְּסַיִף, לְפִיכָךְ מָמוֹנָם אָבֵד.**

ה "הַכֵּה תַכֶּה אֶת" וְגוֹמֵר (דברים יג, טז)**, הַחֲמֶרֶת וְהַגַּמָּלֶת, הָעוֹבֶרֶת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם — הֲרֵי אֵלּוּ מַצִּילִין אוֹתָהּ. "הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּהּ"** וְגוֹמֵר (שם)**, מִכָּאן אָמְרוּ: נִכְסֵי צַדִּיקִים שֶׁבְּתוֹכָהּ — אוֹבְדִין, שֶׁבְּחוּצָה לָהּ — פְּלֵטִין; וְשֶׁל רְשָׁעִים, בֵּין שֶׁבְּתוֹכָהּ בֵּין שֶׁבְּחוּצָה לָהּ — הֲרֵי אֵלּוּ אוֹבְדִין.**

פירוש ברטנורא

ד יצאו אנשים בני בליעל. בנים שאינם עולים בתחיית המתים, ונדחין כמדיחין: **עד שיהיו מדיחיה מאותה העיר.** דכתיב וידיחו את יושבי עירם, ולא יושבי עיר אחרת: **ומאותו השבט.** דכתיב מקרבך, מקרב השבט עצמו: **ועד שיודח רובה.** של עיר. דכתיב יושבי עירם, דמשמע ישובה של עיר דהיינו רובה: **הרי אלו כיחידים.** שעבדו עבודה זרה, וידונו בסקילה וממונן פלט: **וצריכים.** אנשי עיר הנדחת: **שני עדים והתראה לכל אחד ואחד.** שהיו מרבים להם בתי דינין, וכל מי שנמצא שעבד עבודה זרה בעדים והתראה מפרישים אותן עד שיראו אם הם רובה של עיר מביאין אותן לבית דין הגדול וגומרין דינן שם והורגים אותם בסייף וממונן אבד. ואם לא נמצאו רובה של עיר, דנין אותן בסקילה וממונן פלט:

ה החמרת והגמלת. שיירא של חמרים ושל גמלים שנשתהו בעיר שלשים יום, הוי להו בכלל יושבי עירם: **הרי אלו מצילין.** אם רוב אנשי העיר הודחו ומיעוט לא הודחו, וחמרים וגמלים שלא הודחו משלימין את המועט לעשות רוב, הרי אלו מצילין, שאין ממונן אבד אלא נדונין כיחידים. והוא הדין דגורמין נמי לעשות עיר הנדחת, אם הודחו עמם לעשותם רוב, אלא דתנא אזכותא קא מהדר. ועוד דהא פסיקא ליה טפי, דסתם חמרת וגמלת אין דעתן מעורבת עם בני העיר שיהיו נדחין עמהן:

משניות מבוארות – קהתי

~ יום ראשון ~

באור משנה ד

משנתנו חוזרת לבאר ענין עיר הנדחת, שנשנתה בפרק הקודם (משנה א), שדינה בסייף.

אַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת – שנהרגים בסייף, **אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי־בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת־יֹשְׁבֵי עִירָם"** – ודרשו: "יצאו... בני בליעל מקרבך" – שאין להם חלק לעולם הבא, כלומר שדורשים כן מתיבת "בליעל" – שאינם עולים בתחיית המתים, והנידחים כמדיחים (**רדטנורא; ועיין "תפארת ישראל"**); ויש דורשים ממה שכתוב: "יצאו... מקרבך" – יצאו מכלל ישראל (**רמ"ה**). במה דברים אמורים? כשמתו כדרכם, אבל אם דנו אותם והתוודו קודם שנהרגו, יש להם חלק לעולם הבא (**תוספות**), כמו ששנינו בחייבי סקילה (לעיל ו, ב): "שכן דרך המומתים מתוודים, שכל המתוודה יש לו חלק לעולם הבא". **וְאֵינָן נֶהֱרָגִים** – אין דנים את אנשי עיר הנדחת למיתת סייף, **עַד שֶׁיִּהְיוּ מַדִּיחֶיהָ מֵאוֹתָהּ הָעִיר** – שנאמר: "וידיחו את יושבי עירם". ולא שבאו מדיחים מעיר אחרת, **וּמֵאוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט** – שנאמר: "מקרבך", **וְעַד שֶׁיֵּדַח רֻבָּהּ** – של העיר, כלומר שרוב אנשי העיר יעבדו עבודה זרה, שנאמר: "יושבי עירם", ומשמע ישובה של עיר, דהיינו רובה (**רש"י**), **וְעַד שֶׁיַּדִּיחוּם אֲנָשִׁים** – שנאמר: "יצאו אנשים". אבל **הִדִּיחוּהָ נָשִׁים וּקְטַנִּים** – אם הדיחו נשים או קטנים את העיר, **אוֹ שֶׁהֻדַּח מְעוּטָהּ** – של העיר, **אוֹ שֶׁהָיוּ מַדִּיחֶיהָ חוּצָה לָהּ** – מחוץ לעיר הזאת, היינו בני עיר אחרת, **הֲרֵי אֵלּוּ כַּיְחִידִים** – שעבדו עבודה זרה, ודינם בסקילה. **וּצְרִיכִין שְׁנֵי עֵדִים וְהַתְרָאָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד** – בין שהודח מיעוטה ובין שהודח רובה; בגמרא מבואר, שהיו מרבים להם בתי דינים, וכל מי שנמצא שעבד עבודה זרה בעדים ובהתראה מפרישים אותו, ואם נתברר שלא הודח אלא מיעוטה, דנים אותם כיחידים; ואם הודח רובה, מעלים אותם לבית הדין הגדול וגומרים דינם שם. **זֶה חֹמֶר בַּיְחִידִים מִבַּמְּרֻבִּים** – בזה חמור דינם של יחידים העובדים עבודה זרה מאשר מרובים, **שֶׁהַיְחִידִים בִּסְקִילָה** – שהיא מיתה חמורה, **לְפִיכָךְ מָמוֹנָם פָּלֵט** – לכן הקלו בהם שממונם ניצל ועובר ליורשים; **וְהַמְּרֻבִּים** – אבל אם רובה של העיר עבדו עבודה זרה, ודינה כעיר הנדחת, דינם **בְּסַיִף** – כמו שהזכרנו לעיל, **לְפִיכָךְ מָמוֹנָם אָבֵד** – לכן מחמירים בהם, שממונם נשמד, שנאמר: "החרם אותה ואת כל אשר בה".

באור משנה ה

כתוב בעיר הנדחת: **"הַכֵּה תַכֶּה אֶת** יושבי העיר ההיא לפי חרב". מכאן למדים: **הַחֲמֶרֶת** – שיירה של חמרים, **וְהַגַּמָּלֶת** – או שיירה של גמלים, **הָעוֹבֶרֶת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם** – ושהתה בעיר הנדחת, **הֲרֵי אֵלּוּ מַצִּילִין אוֹתָהּ** – בגמרא מבואר, שאם החמרים או הגמלים שהו בעיר שלושים יום, הרי הם בכלל יושבי העיר, ואם יש בעיר מועט שלא הודח, והחמרים או הגמלים שלא הודחו, משלימים את המועט להוות רוב שלא הודח, הרי אלו מצילים את העיר, שלא תהא נידונה כעיר הנדחת ודנים את עובדי עבודה זרה כיחידים. והוא הדין להיפך, שאם החמרים או הגמלים הודחו, ועל ידי הצטרפותם יש רוב שהודח, נידונה העיר בדין עיר הנדחת. אבל אם שהו פחות משלושים יום, הרי הם כיחידים, ואינם נידונים עם אנשי העיר אם הודחו, ולא מצילים את העיר אם לא הודחו (ברייתא סנהדרין קיב, א). כתוב (דברים יג, טז): **"הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּהּ** ואת בהמתה לפי חרב" – **מִכָּאן אָמְרוּ** – חכמים: **נִכְסֵי צַדִּיקִים שֶׁבְּתוֹכָהּ** – נכסיהם של אלה שלא הודחו, שנמצאים בתוך העיר, **אוֹבְדִין** – נשמדים, שנאמר: "ואת כל אשר בה". **שֶׁבְּחוּצָה לָהּ** – אבל נכסיהם הנמצאים מחוץ לעיר, **פְּלֵטִין** – ניצולים שנאמר: "החרם אותה" ולא נכסי צדיקים שבחוצה לה. **וְשֶׁל רְשָׁעִים** – נכסיהם של הרשעים, **בֵּין שֶׁבְּתוֹכָהּ**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ו שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יג, יז): "וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל־תּוֹךְ רְחֹבָהּ" וְגוֹמֵר. אִם אֵין לָהּ רְחוֹב — עוֹשִׂין לָהּ רְחוֹב; הָיָה רְחוֹבָהּ חוּצָה לָהּ — כּוֹנְסִין אוֹתוֹ לְתוֹכָהּ. "וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ כָּלִיל, לַה' אֱלֹהֶיךָ" (שם) — "שְׁלָלָהּ" — וְלֹא שְׁלַל שָׁמַיִם; מִכָּאן אָמְרוּ: הַהֶקְדֵּשׁוֹת שֶׁבָּהּ יִפָּדוּ, וּתְרוּמוֹת יִרְקְבוּ, מַעֲשַׂר שֵׁנִי וְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ יִגָּנְזוּ. "כָּלִיל לַה' אֱלֹהֶיךָ" — אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אִם אַתֶּם עוֹשִׂים דִּין בְּעִיר הַנִּדַּחַת, מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם כְּאִלּוּ אַתֶּם מַעֲלִין עוֹלָה כָּלִיל לְפָנַי. "וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה עוֹד" (שם), לֹא תֵּעָשֶׂה אֲפִלּוּ גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים; דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: "לֹא תִבָּנֶה עוֹד", לְכְמוֹ שֶׁהָיְתָה אֵינָהּ נִבְנֵית, אֲבָל נַעֲשֵׂית הִיא גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים. "וְלֹא־יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן־הַחֵרֶם" (דברים יג, יח), שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם, חֲרוֹן אַף בָּעוֹלָם; אָבְדוּ רְשָׁעִים מִן הָעוֹלָם, נִסְתַּלֵּק חֲרוֹן אַף מִן הָעוֹלָם.

פרק אחד עשר

א אֵלּוּ הֵן הַנֶּחֱנָקִין: הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ, וְגוֹנֵב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל, וְזָקֵן מַמְרֵא עַל פִּי בֵּית דִּין, וּנְבִיא הַשֶּׁקֶר, וְהַמִּתְנַבֵּא

פירוש ברטנורא

ו היתה רחובה חוצה לה. אם מקום קיבוץ בני העיר היה חוצה לה, כונסים אותה לתוך העיר, שצריך לעשות לה רחוב בתוכה: **רחוב.** פלטיא גדולה: **הקדשות שבתוכה יפדו.** כלומר אין נשרפים אלא צריכים פדייה כשאר כל ההקדשות: **ותרומות ירקבו.** בגמרא מוקמינן לה בתרומה ביד כהן, דממון כהן הוא וחל עליה איסור דעיר הנדחת. ומיהו לא היו התרומות נשרפים כשאר שללה, דלא מזלזלינן בה כולי האי, לפיכך ירקבו. ואם תרומה ביד ישראל היא, שלל נבוה הוא ותנתן לכהן שבעיר אחרת: **ומעשר שני.** אע"ג דממון ישראל הוא שהרי הוא נאכל לישראל, הואיל וקודש אקרי, לא ישרף אלא יגנז: **כליל לה' אלהיך.** אמר רבי שמעון וכו' גרסינן. ולא גרסינן שנאמר כליל לה' אלהיך: **לא תיעשה גנות ופרדסים.** דעוד, לגמרי משמע: **כמו שהיתה.** בישוב בתים: **אבל נעשית היא גנות ופרדסים.** והלכה כר"ע:

יא א אלו הן הנחנקין. ממרא על פי בית דין. שמסרב על דברי בית דין הגדול שבלשכת הגזית: **וזוממי בת כהן.** אע"פ שהם באים לחייבה שריפה,

משניות מבוארות – קהתי

בֵּין שֶׁבְּחוּצָה לָהּ, חֲרֵי אֵלּוּ אוֹבְדִין — שנאמר: "ואת כל שללה". בגמרא מובאת ברייתא: "אמר רבי שמעון: מפני מה אמרה תורה נכסי צדיקים שבתוכה יאבדו? (התשובה היא:) מי גרם להם שידורו בתוכה? ממונם, לפיכך ממונם אבד".

~ יום שני ~

באור משנה ו

משנתנו ממשיכה בדיני עיר הנדחת, על פי מדרש פסוקי התורה.

שֶׁנֶּאֱמַר — יש נוסחאות שאין גורסים "שנאמר", שכן התחלת ענין הוא. ולפי הגירסא שלפנינו יש מבארים, כי הפיסקא "שנאמר: ואת כל שללה" שייכת לסיום המשנה הקודמת (**"שינוי נוסחאות"**). מכל מקום בפרשת עיר הנדחת כתוב: **"וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל־תּוֹךְ רְחֹבָהּ"** — כלומר אל הרחוב שבתוך העיר, והוא שטח רחב המשמש מקום לקיבוץ בני העיר; **אִם אֵין לָהּ רְחוֹב, עוֹשִׂין לָהּ רְחוֹב** — שכן "רחובה" אף רחוב שעושים עכשיו במשמע; **הָיָה רְחוֹבָהּ חוּצָה לָהּ** — שמקום קיבוץ בני העיר היה מחוץ לעיר, **כּוֹנְסִין אוֹתוֹ לְתוֹכָהּ** — בונים חומה לעיר מחוץ לרחובה, ונמצא הרחוב בתוך העיר. בהמשך הפרשה כתוב: **"וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ כָּלִיל, לַה' אֱלֹהֶיךָ"** — ודורשים: **"שְׁלָלָהּ"** — של העיר שורפים, **וְלֹא שְׁלַל שָׁמַיִם** — דברי קדושה אין שורפים. **מִכָּאן אָמְרוּ** — חכמים: **הַהֶקְדֵּשׁוֹת שֶׁבָּהּ יִפָּדוּ** — כלומר אם היו בה דברים המוקדשים לבדק הבית, הרי הם נפדים, ואחר כך שורפים אותם (**רמב"ם**); ויש אומרים, שאין שורפים אותם (**הראב"ד**). אבל קדשי מזבח ימותו, שכן "זבח רשעים תועבה" (**משלי כא, כז**); בגמרא מבואר, שהבכור ומעשר בהמה שבתוכה, אם תמימים הם, הרי הם כקדשי מזבח, ואם בעלי מומים, הרי הם בכלל "בהמתה", וייהרגו. **וּתְרוּמוֹת יִרְקְבוּ** — בגמרא מבואר: "לא שנו אלא תרומה ביד כהן", כלומר שנמסרה כבר לכהן, והרי ממונו הוא; ומכל מקום אין מזלזלים בה לשרוף אותה, הואיל והיא קודש, ולפיכך אמרו: תרומות ירקבו. "אבל תרומה ביד ישראל", שעדיין לא נמסרה לכהן, "תינתן לכהן שבעיר אחרת", שהרי "שלל שמים" היא ולא חל עליה איסור של עיר הנדחת (סנהדרין קיב, ב). **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי** — או כסף פדיונו, **וְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ** — שבתוך עיר הנדחת, **יִגָּנְזוּ** — ואינם נשרפים, משום שיש בהם קדושה, ברם, הואיל והכל מותרים בהנאתם, חוששים לתקלה, שמא יבואו לאכול את המעשר או להשתמש בכתבי הקודש, ולפיכך צריכים גניזה; מה שאין כן תרומה שאינה אלא לכהן, אינה צריכה גניזה, שכהנים זריזים הם ולא יבואו לאכול ממנה (**"תוספות יום טוב"**). **"כָּלִיל לַה' אֱלֹהֶיךָ" - אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אִם אַתֶּם עוֹשִׂים דִּין בְּעִיר הַנִּדַּחַת** — כפי מצוות התורה, **מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם** — חושב אני לכם את המעשה הזה, **כְּאִלּוּ אַתֶּם מַעֲלִין עוֹלָה כָּלִיל לְפָנַי** — כאילו אתם מקריבים לפני קרבן "עולה", שהוא עולה כליל על גבי המזבח. וכיון שנשרפה, אסור לבנותה, שנאמר (בהמשך הפרשה): **"וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה עוֹד"** כלומר: **לֹא תֵּעָשֶׂה אֲפִלּוּ גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים; דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי** — שלדעתו "לא תבנה עוד", לא תבנה לגמרי משמע. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: "לֹא תִבָּנֶה עוֹד"** — משמע: **לְכְמוֹ שֶׁהָיְתָה אֵינָהּ נִבְנֵית** — דהיינו בתים וחצרות, **אֲבָל נַעֲשֵׂית הִיא גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים** – והלכה כרבי עקיבא. ואסור ליהנות משלל עיר הנדחת בכל שהוא, שנאמר (בהמשך הפרשה): **"וְלֹא־יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן־הַחֵרֶם"** — והכתוב מסיים: "למען ישוב ה' מחרון אפו", לומר: **שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם** — בגמרא מבואר: "רשעים" הגונבים מן החרם ונהנים ממנו, **חֲרוֹן אַף בָּעוֹלָם** — ובאות פורענויות, **אָבְדוּ רְשָׁעִים מִן הָעוֹלָם, נִסְתַּלֵּק חֲרוֹן אַף מִן הָעוֹלָם** — כמו שכתוב בעכן, לאחר שנידון לסקילה (**יהושע ז, כו**): "וישב ה' מחרון אפו".

באור משנה א

לאחר שלמדנו בפרקים הקודמים פרטי דיניהם של חייבי סקילה (פרקים ז-ח), ושל חייבי שריפה וחייבי הרג (פרק ט-י), בא פרק זה לסיים את ענין "ארבע מיתות בית דין", והוא מונה את העבירות שחייבים עליהן מיתת חנק, וכן מוסיף לבאר פרטי הדינים של כל אחד מחייבי חנק. מיתת חנק אינה נזכרת במפורש בתורה, אלא שאמרו חכמים: "כל מיתה האמורה בתורה סתם, אינה אלא חנק" (ברייתא בגמרא).

אֵלּוּ הֵן הַנֶּחֱנָקִין — עוברי עבירות שדינם במיתת חנק: **הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ** — אביו או אמו, שנאמר (**שמות כא, טו**): "ומכה אביו ואמו מות יומת", והיינו בחנק, כפי שבארנו לעיל; **וְגוֹנֵב נֶפֶשׁ**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, וְהַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ, וְזוֹמְמֵי בַּת כֹּהֵן וּבוֹעֲלָהּ. הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בָּהֶן חַבּוּרָה; זֶה חֹמֶר בַּמְקַלֵּל מִבַּמַּכֶּה: שֶׁהַמְקַלֵּל לְאַחַר מִיתָה חַיָּב, וְהַמַּכֶּה לְאַחַר מִיתָה פָּטוּר. הַגּוֹנֵב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל — אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ לִרְשׁוּתוֹ; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ לִרְשׁוּתוֹ וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד, ז)**: "וְהִתְעַמֵּר־בּוֹ וּמְכָרוֹ". הַגּוֹנֵב אֶת בְּנוֹ — רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה מְחַיֵּב, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין. גָּנַב מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חֹרִין — רַבִּי יְהוּדָה מְחַיֵּב, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין.**

ב זָקֵן מַמְרֵא עַל פִּי בֵּית דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז, ח)**: "כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט" וְגוֹמֵר. שְׁלֹשָׁה בָּתֵּי דִינִין הָיוּ שָׁם: אֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת, וְאֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הָעֲזָרָה, וְאֶחָד יוֹשֵׁב בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית. בָּאִים לָזֶה שֶׁעַל**

פירוש ברטנורא

אין נדונים אלא במיתה שהיו מחייבים את בועלה שהוא בחנק, כשאר הבא על אשת איש, דכתיב (ויקרא כ"א) היא באש תשרף, היא ולא בועלה. וזוממיה ילפינן מכאשר זמם לעשות לאחיו, ולא לאחותו: **ובועלה.** לבת כהן כשהיא נשואה. אבל ארוסה, היא ובועלה בסקילה: **שהמקלל לאחר מיתה חייב.** דכתיב (שם כ') אביו ואמו קלל, וקרא יתירא הוא לדבות לאחר מיתה: **והמכה לאחר מיתה פטור.** דהא לא מחייב עד שיעשה בו חבורה, ואין חבורה לאחר מיתה: **עד שיכניסנו לרשותו.** דכתיב (שמות כ"א) ונמצא בידו, ואין ידו אלא רשותו, וכן הוא אומר (במדבר כ"א) ויקח את כל ארצו מידו: **וישתמש בו.** תשמיש שיש בו שוה פרוטה. ות"ק מחייב אפילו בתשמיש שהוא פחות משוה פרוטה. והלכה כת"ק: **הגונב את בנו.** טעמייהו דרבנן דפטרי, דכתיב ונמצא בידו, וקרא יתירא הוא, דהא כתיב (דברים כ"ד) כי ימצא איש, אלא למדרש מינה פרט לזה שהוא מצוי. והלכה כחכמים: **רבי יהודה מחייב.** דכתיב (שם) מאחיו מבני ישראל, מאחיו למעוטי עבדים, מבני ישראל, אי כתב בני ישראל הוה ממעטינן מי שחציו עבד וחציו בן חורין, השתא דכתיב מבני ישראל, מיעוטא אחרינא, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות. ורבנן סברי, מאחיו לאו למעוטי עבדים, דהא אחים הם במצות, אלא, בני ישראל למעוטי עבדים, מבני ישראל, למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין. והלכה כחכמים:

ב שלשה בתי דינין היו שם. בירושלים דמשתעי בה קרא וקמת ועלית: **אחד יושב על פתח הר הבית.** הוא שער מזרחי שלפנים מן החיל, לפני עזרת נשים: **ואחד יושב.** למעלה הימנו, כשעברו עזרת נשים ובאים לפתח עזרת ישראל: **ואחד בלשכת הגזית.** שהיא בנויה בתוך העזרה חציה בקודש וחציה

משניות מבוארות – קהתי

מִיִּשְׂרָאֵל – ומוכרו, שנאמר (**שמות כא, ז**): "וגונב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת", ומבואר להלן במשנתנו; **וְזָקֵן מַמְרֵא עַל פִּי בֵּית דִּין** – חכם מחכמי ישראל, מומחה להוראה וסמוך בסנהדרין, שהורה לעשות דבר בניגוד לפסק דינם של הסנהדרין הגדולה, כפי שיבואר להלן משנה ב-ד; **וּנְבִיא הַשֶּׁקֶר** – כמבואר להלן במשנה ה; **וְהַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה** – כמבואר להלן במשנה ו; **וְהַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ** – שכתוב (**ויקרא כ, י**): "ואיש אשר ינאף את אשת איש אשר ינאף את אשת רעהו, מות יומת הנואף והנואפת"; **וְזוֹמְמֵי בַּת כֹּהֵן וּבוֹעֲלָהּ** – שכן בת כהן נשואה שזינתה תחת בעלה, דינה בשריפה (עיין לעיל ט, א); **בַּת כֹּהֵן וּבוֹעֲלָהּ** – בת כהן, בועלה של בת כהן אינו נידון כמותה בשריפה, אלא בחנק, ככל הבא על אשת איש; וכן זוממי בת כהן, היינו העדים שהעידו על בת כהן שזינתה כשהיא נשואה, ונמצאו זוממים, אינם נידונים בשריפה כאשר זממו לעשות לה, אלא במיתה שהיו מחייבים את בועלה, דהיינו בחנק, כפי שיבואר בסוף פרקנו.

– ולאחר שנימנו כל חייבי חנק, חוזרת המשנה לבאר פרטי דינו של כל אחד ואחד. **הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ אֵינוֹ חַיָּב** – מיתה, **עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בָּהֶן חַבּוּרָה** – פצע. **זֶה חֹמֶר בַּמְקַלֵּל מִבַּמַּכֶּה** – בדבר זה חמור המקלל אביו ואמו מהמכה אביו ואמו, **שֶׁהַמְקַלֵּל לְאַחַר מִיתָה חַיָּב** – המקלל את אביו או את אמו לאחר מותם חייב מיתה (סקילה), **וְהַמַּכֶּה** – את אביו או את אמו, **לְאַחַר מִיתָה** – לאחר מותם, **פָּטוּר** – ממיתה, שהרי המכה אינו חייב מיתה עד שיעשה בהם חבורה, ואין חבורה לאחר מיתה. אבל הקללה מתייחסת לנפש, שהיא נשארת (**המאירי**). **הַגּוֹנֵב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל, אֵינוֹ חַיָּב** – מיתה, **עַד שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ לִרְשׁוּתוֹ** – קודם שמכרו, שנאמר בגונב איש (**שמות כא, ז**): "ונמצא בידו", ואין ידו אלא רשותו. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר:** אינו חייב מיתה **עַד שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ לִרְשׁוּתוֹ וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְעַמֵּר־בּוֹ וּמְכָרוֹ"** – אבל אם גנבו ומכרו ולא נשתמש בו, או גנבו ונשתמש בו ומכרו, אבל לא הכניסו ברשותו, פטור ממיתה. בגמרא מבואר, שאף תנא קמא סובר, שאינו חייב עד שיכניסנו לרשותו וישתמש בו, אלא שלרבי יהודה צריך שישתמש בו שימוש שהוא לפחות שווה פרוטה, ולתנא קמא אף בפחות משווה פרוטה, כגון שנשען עליו, הריהו חייב. והלכה כתנא קמא. **הַגּוֹנֵב אֶת בְּנוֹ** – אב שגנב את בנו ומכרו, **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה מְחַיֵּב** – את האב מיתה, **וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין** – אותו ממיתה. והלכה כחכמים. טעמם מבואר בגמרא, לפי שכתוב בגונב איש: "ונמצא בידו", פרט למי שמצוי בידו, שאינו חייב עליו. **גָּנַב מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חֹרִין** – כגון שהיה עבד של שני שותפים, ואחד מהם שחרר אותו, ובא זה וגנב אותו, ונשתמש בו ומכרו, **רַבִּי יְהוּדָה מְחַיֵּב** – את הגנב מיתה, **וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין** – אותו ממיתה, שנאמר (**דברים כד, ז**): "כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל", ודרשו חכמים: "מבני ישראל" – בא הכתוב למעט עבדים כנעניים, ואף מי שחציו עבד וחציו בן חורין. והלכה כחכמים.

~ יום שלישי ~

באור משנה ב

משנתנו באה לבאר פרטי דינו של זקן ממרא שנימנה במשנה הקודמת בכלל חייבי חנק.

זָקֵן מַמְרֵא עַל פִּי בֵּית דִּין – חכם (מוסמך להוראה) שאינו שומע לבית דין הגדול, ומורה הלכה למעשה בניגוד לפסק דינם, דינו בחנק, כמו ששנינו במשנה הקודמת, **שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט...** וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' א־להיך בו. ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם, ודרשת והגידו לך את דבר המשפט. ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה'... והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן... או אל השופט, ומת האיש ההוא" – וסתם מיתה האמורה בתורה היא חנק, כמו שהזכרנו כבר בהקדמה למשנה הקודמת. **שְׁלֹשָׁה בָּתֵּי דִינִין הָיוּ שָׁם** – בירושלים, שהיו באים אליהם לדרוש ולשאול בספקות שבהלכה: **אֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת, וְאֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הָעֲזָרָה** – שבחצר בית המקדש, ושני בתי דינים אלה היו של עשרים ושלושה דיינים, **וְאֶחָד יוֹשֵׁב בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית** – הבנויה בעזרה, חציה בקודש וחציה בחול; והוא בית דין הגדול של שבעים ואחד. וכיון שזקן זה הורה הלכה, וחבריו בבית הדין שבעירו נחלקו עליו, הרי הם **בָּאִים לָזֶה שֶׁעַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת** – לבית הדין

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

פֶּתַח הַר הַבַּיִת, וְאוֹמֵר: כָּךְ דָּרַשְׁתִּי וְכָךְ דָּרְשׁוּ חֲבֵרַי, כָּךְ לִמַּדְתִּי וְכָךְ לִמְּדוּ חֲבֵרַי; אִם שָׁמְעוּ — אוֹמְרִים לָהֶם, וְאִם לָאו — בָּאִין לָהֶם לְאוֹתָן שֶׁעַל פֶּתַח הָעֲזָרָה, וְאוֹמֵר: כָּךְ דָּרַשְׁתִּי וְכָךְ דָּרְשׁוּ חֲבֵרַי, כָּךְ לִמַּדְתִּי וְכָךְ לִמְּדוּ חֲבֵרַי; אִם שָׁמְעוּ — אוֹמְרִים לָהֶם, וְאִם לָאו — אֵלּוּ וָאֵלּוּ בָּאִים לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּלְשְׁכַּת הַגָּזִית, שֶׁמִּמֶּנּוּ יוֹצֵאת תּוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שם שם, י): "מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה'". חָזַר לְעִירוֹ, וְשָׁנָה וְלִמֵּד כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה לָמֵד — פָּטוּר, וְאִם הוֹרָה לַעֲשׂוֹת — חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר (שם שם, יב): "וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן" — אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיּוֹרֶה לַעֲשׂוֹת. תַּלְמִיד שֶׁהוֹרָה לַעֲשׂוֹת — פָּטוּר; נִמְצָא חֲמִרוֹ קָלוֹ.

ג חֹמֶר בְּדִבְרֵי סוֹפְרִים מִבְּדִבְרֵי תּוֹרָה. הָאוֹמֵר: אֵין תְּפִלִּין, כְּדֵי לַעֲבוֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה — פָּטוּר; חָמֵשׁ טוֹטָפוֹת, לְהוֹסִיף עַל דִּבְרֵי סוֹפְרִים — חַיָּב.

ד אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ לֹא בְּבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ וְלֹא בְּבֵית דִּין שֶׁבְּיַבְנֶה, אֶלָּא מַעֲלִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל

פירוש ברטנורא

בחול: **באים לזה שעל פתח הר הבית.** זקן זה שהורה בעירו ונחלקו ב"ד שבעירו עליו והזקיקן הכתוב לעלות לירושלים, באים הוא וב"ד שבעירו לזה ב"ד שעל פתח הר הבית, שהרי בו פוגעים תחלה: **תלמיד שהורה לעשות.** תלמיד שלא הגיע להוראה ונחלק על ב"ד שבעירו ובאו לב"ד הגדול ושאלו וחזר לעירו והורה כבתחלה, פטור, שאין להם לסמוך על הוראתו, והתורה לא חייבה אלא מופלא ומומחה לב"ד, כדילפינן מכי יפלא ממך, במופלא שבב"ד הכתוב מדבר: **נמצא חומרו קולו.** חומר העבירה שעבר והורה אע"פ שלא הגיע להוראה מוסף על ההמראה שהמרה על פי בית דין, היא נעשית לו קולא לפוטרו מן המיתה, שאם היה זקן שהגיע להוראה והמרה על פי בית דין היה חייב מיתה:

ג האומר אין תפילין, וכו' פטור: שאין זו הוראה. דזיל קרי בי רב הוא: **חמש טוטפות.** יש הוראה. ואע"פ שאין דבר זה אלא להוסיף על דברי סופרים, חייב, שבמדרש סופרים, [למטפת לטטפת] לטוטפת כתיב, הרי כאן ארבע פרשיות:

ד ולא בב"ד שביבנה. שאלו לב"ד שבלשכת הגזית ואמרו לו, וחזר לעירו ושהה שם ימים רבים עד שגלתה סנהדרי גדולה ליבנה ואח"כ הורה כבתחלה,

משניות מבוארות – קהתי

היושב על פתח הר הבית, **וְאוֹמֵר** – הזקן שהורה הלכה בניגוד לדעת חבריו: **כָּךְ דָּרַשְׁתִּי וְכָךְ דָּרְשׁוּ חֲבֵרַי** – בענין הלכה זו, **כָּךְ לִמַּדְתִּי וְכָךְ לִמְּדוּ חֲבֵרַי** – את ההלכה הזאת לתלמידים, **אִם שָׁמְעוּ** – אם בית דין שעל פתח הר הבית שמעו מרבותיהם דין התורה בהלכה זו, **אוֹמְרִים לָהֶם** – את הדין כפי מה ששמעו, **וְאִם לָאו** – שלא שמעו מרבותיהם בענין הלכה זו; או ששמעו ואמרו להם, אלא שהזקן לא קיבל מהם (**המאירי; רמב"ם**), **בָּאִין לָהֶם לְאוֹתָן** הדיינים **שֶׁעַל פֶּתַח הָעֲזָרָה, וְאוֹמֵר** הזקן שוב: **כָּךְ דָּרַשְׁתִּי וְכָךְ דָּרְשׁוּ חֲבֵרַי, כָּךְ לִמַּדְתִּי וְכָךְ לִמְּדוּ חֲבֵרַי** – כמבואר לעיל, **אִם שָׁמְעוּ, אוֹמְרִים לָהֶם, וְאִם לָאו, אֵלּוּ וָאֵלּוּ** – הזקן וחבריו, וגם בתי הדין שנשאלו, **בָּאִים לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּלְשְׁכַּת הַגָּזִית, שֶׁמִּמֶּנּוּ יוֹצֵאת תּוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל** – והם מכריעים בספקות שבהלכה, והכל חייבים לעשות כפי הוראתם, **שֶׁנֶּאֱמַר: "מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה'"** – והכתוב מסיים: "ושמרת לעשות ככל אשר יורוך". **חָזַר** – הזקן – **לְעִירוֹ, וְשָׁנָה וְלִמֵּד כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה לָמֵד** – למד ולימד כדעתו הקודמת, **פָּטוּר** – ממיתה, הואיל ולא עשה מעשה, אף על פי שדעתו היא בניגוד לדברי הסנהדרין הגדולה, **וְאִם הוֹרָה לַעֲשׂוֹת** – אבל אם הורה לעשות כפי דעתו, שאמר לאחרים: מותרים אתם לעשות כך וכך, וכן אם עשה בעצמו כהוראתו (**רמב"ם**), בניגוד להוראתם של הסנהדרין הגדולה, נעשה זקן ממרא, והוא **חַיָּב** – חנק, **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן"** – בא הכתוב לומר: **אֵינוֹ חַיָּב** – מיתה, כדין זקן ממרא, **עַד שֶׁיּוֹרֶה לַעֲשׂוֹת** – אבל כל זמן שלא הורה לעשות, וכן אם לא בא לבית הדין הגדול לשאול אותם הלכה זו, אינו נעשה זקן ממרא. **תַּלְמִיד שֶׁהוֹרָה לַעֲשׂוֹת** – אם תלמיד שלא הגיע להוראה הורה לעשות בניגוד לפסק דינם של בית הדין הגדול, הריהו **פָּטוּר** – ממיתה, שאין סומכים על הוראתו, ולא חייבה התורה אלא מי שהגיע להוראה; **נִמְצָא חֲמִרוֹ** – חומר חטאו של התלמיד, שעבר והורה אף שעדיין לא הגיע להוראה, נוסף על כך שהמרה על פי בית דין, **קָלוֹ** – זה מקל עליו, שפוטר אותו ממיתה, שאילו הגיע כבר להוראה, היה חייב מיתה כדין זקן ממרא.

באור משנה ג

משנה זו באה ללמד, שאין זקן ממרא חייב אלא על דבר שעיקרו מן התורה ופירושו מדברי סופרים. אבל אם הורה לעשות בניגוד למפורש בתורה, אינו חייב מיתה, שהואיל והדין מפורש בתורה, אין סומכים על הוראתו.

חֹמֶר בְּדִבְרֵי סוֹפְרִים מִבְּדִבְרֵי תּוֹרָה – הרבה מצוות התורה אינן מפורשות בתורה אלא נתפרשו על ידי הסופרים (מפרשי התורה, מלפני עזרא הסופר ועד התנאים) בדרך מדרש המקראות, כפי שקיבלו מפי השמועה. מצוות אלו נקראות דברי סופרים; ובאה משנתנו ללמד, שחמורים הם דברי סופרים לגבי זקן ממרא, מהמצוות המפורשות בתורה, שאם הורה הזקן בדברי סופרים חייב מיתה, ואילו כשהורה בדברי תורה הריהו פטור ממיתה; כיצד? **הָאוֹמֵר: אֵין תְּפִלִּין** – זקן שהורה שלא להניח תפילין, **כְּדֵי לַעֲבוֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה** – כלומר שבא להורות בזה לעבור על דבר המפורש בתורה, **פָּטוּר** ממיתה, שאין זו הוראה, לפי שמצוות תפילין מפורשת בתורה (**שמות יג, ט; טז; דברים ו, ח; יא, יח**). אבל האומר: **חָמֵשׁ טוֹטָפוֹת** – שהורה לעשות חמישה בתים בתפילין של ראש, **לְהוֹסִיף עַל דִּבְרֵי סוֹפְרִים** – שכן הסופרים דרשו מ"לטוטפות" שאין בתפילין של ראש אלא ארבע טוטפות לארבע פרשיות, ובא זקן והורה להוסיף עליהן טוטפת חמישית (עיין בגמרא סנהדרין פט, א), **חַיָּב** – מיתה כדין זקן ממרא. ברם, דבר זה לא נאמר בכל המצוות אלא בתפילין בלבד, אבל בשאר המצוות אין דין זקן ממרא אלא במה שאפשר לבוא לידי חיוב כרת במזיד ולידי חיוב חטאת בשוגג, ואף באלו דווקא בדבר שעיקרו מן התורה ופירושו מדברי סופרים (**המאירי; עיין רמב"ם הל' ממרים ד, ב-ג**).

~ יום רביעי ~

באור משנה ד

משנתנו מוסיפה ללמד בדינו של זקן ממרא, והיא באה להשמיענו, שאף על פי שדנים אותו בבית דין של עשרים ושלושה דיינים שבעירו, אין מבצעים את עונשו בבית דין שבעירו אלא בבית דין הגדול שבירושלים.

אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ – את זקן הממרא, **לֹא בְּבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ וְלֹא בְּבֵית דִּין שֶׁבְּיַבְנֶה** – שאם בינתיים גלתה הסנהדרין הגדולה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, וּמְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ עַד הָרֶגֶל, וּמְמִיתִין אוֹתוֹ בָּרֶגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז, יג): "וְכָל־הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא יְזִידוּן עוֹד"; דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין מְעַנִּין אֶת דִּינוֹ שֶׁל זֶה, אֶלָּא מְמִיתִין אוֹתוֹ מִיָּד, וְכוֹתְבִין וְשׁוֹלְחִין שְׁלוּחִים בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת: אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן אִישׁ פְּלוֹנִי נִתְחַיֵּב מִיתָה בְּבֵית דִּין.

ה נְבִיא הַשֶּׁקֶר, הַמִּתְנַבֵּא עַל מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע וּמַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ — מִיתָתוֹ בִּידֵי אָדָם; אֲבָל הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוּאָתוֹ, וְהַמְּוַתֵּר עַל דִּבְרֵי הַנָּבִיא, וְנָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ — מִיתָתוֹ בִּידֵי שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יח, יט): "אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ".

ו הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, וְאוֹמֵר: כָּךְ אָמְרָה עֲבוֹדָה זָרָה, אֲפִלּוּ כִּוֵּן אֶת הֲהֲלָכָה לְטַמֵּא אֶת הַטָּמֵא וּלְטַהֵר אֶת הַטָּהוֹר. הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ, כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסָה לִרְשׁוּת הַבַּעַל לַנְּשׂוּאִין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה, הַבָּא עָלֶיהָ —

פירוש ברטנורא

אין ממיתין אותו ביבנה. אע"פ שסנהדרי גדולה שם, ואע"פ שעדיין הבית קיים, כיון שסנהדרי גדולה אינה יושבת במקומה בלשכת הגזית:

ה מה שלא שמע. מה שלא נאמר בנבואה לשום נביא בעולם, ומה שנאמר לחבירו ולא לו ושמעה מפי חבירו ובא ואמר שנאמרה לו, שני אלו נביאי השקר הם ומיתתן בחנק. דכתיב (דברים י"ח) אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי, זה המתנבא מה שלא שמע מעולם. אשר לא צויתיו, הא לחבירו צויתי, זה המתנבא מה שלא נאמר לו ונאמר לחברו. וכתיב ומת הנביא ההוא, וכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק: **מיתתן בידי שמים.** דכתיב (שם) והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי, קרי ביה לא ישמע, וקרי ביה לא ישמיע, וקרי ביה לא ישמע הוא עצמו אל דברי, הרי שלשתן בכלל. וכתיב (שם) אנכי אדרוש מעמו, בידי שמים:

ו לרשות הבעל. כגון שמסר האב לשלוחי הבעל ועדיין היא בדרך, תו לא קרינא בה בית אביה: **לאותה מיתה.** שהיו מחייבין את הנידון: **ובועלה.** כלומר, וכל הבועלים נידונים כמיתת הנבעלת, חוץ מבועל בת כהן שהיא בשריפה והוא בחנק:

משניות מבוארות – קהתי

ליבנה, אף שהמרה על פי הסנהדרין הגדולה שבירושלים, ואפילו נגמר דינו קודם שגלתה (**תוספות**), אין ממיתים אותו בבית דין שביבנה, **אֶלָּא** – אם בית דין הגדול יושב בלשכת הגזית – **מַעֲלִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, וּמְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ עַד הָרֶגֶל** – שאין ממיתים אותו מיד, אלא חובשים אותו עד הרגל, **וּמְמִיתִין אוֹתוֹ בָּרֶגֶל** – היינו בחול המועד, כדי שיתפרסם הדבר לכל ישראל שעלו לרגל (**"תפארת ישראל"**), **שֶׁנֶּאֱמַר** – בסוף פרשת זקן ממרא: **"וְכָל־הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא יְזִידוּן עוֹד"** – ומכאן שהדבר צריך פרסום; **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא** – הסובר, שלא די בהכרזה בלבד לשם פירסום הענין, אלא צריך להמיתו בזמן שהעם מכונס בירושלים. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין מְעַנִּין אֶת דִּינוֹ שֶׁל זֶה** – אין משהים את דינו של זקן ממרא עד הרגל; ובברייתא בגמרא מובא: "אמר לו רבי יהודה: וכי נאמר "יראו וייראו"? והלא לא נאמר אלא "ישמעו וייראו", למה מענין דינו של זה"? **אֶלָּא מְמִיתִין אוֹתוֹ מִיָּד** – לאחר שהעלוהו לבית דין שבירושלים, **וְכוֹתְבִין וְשׁוֹלְחִין שְׁלוּחִים בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת: אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן אִישׁ פְּלוֹנִי נִתְחַיֵּב מִיתָה בְּבֵית דִּין** – על שהמרה את פי בית דין הגדול שבירושלים. על ידי הכרזה זו מקיימים את הכתוב "וכל העם ישמעו ויראו". מכל מקום הלכה כרבי עקיבא. בגמרא אמרו (סנהדרין פח, ב), שחמור דינו של זקן ממרא, שאפילו אם רצו בית דין למחול לו, אינם יכולים; והטעם הוא: כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל.

באור משנה ה

משנה זו באה לבאר דינו של נביא השקר, שנימנה במשנה א בפרקנו בכלל הנחנקים.

נְבִיא הַשֶּׁקֶר – והוא: **הַמִּתְנַבֵּא עַל מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע** – כלל, היינו דבר שלא נאמר לשום נביא, **וּמַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ** – או המתנבא דבר שלא נאמר לו אלא לחברו, והוא שמע את הנבואה מפי חברו, ובא ואמר שנאמרה לו, **מִיתָתוֹ בִּידֵי אָדָם** – במיתת חנק, שכן כתוב (**דברים יח, כ**): "אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי את אשר לא צויתיו לדבר... ומת הנביא ההוא", ומבואר בגמרא: "אשר יזיד לדבר דבר בשמי" – זה המתנבא על מה שלא שמע; "אשר לא צויתיו לדבר", אבל לאחר צויתי – זה המתנבא מה שלא נאמר לו; "ומת הנביא ההוא" – בחנק, שכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק. **אֲבָל הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוּאָתוֹ** – שאינו רוצה לומר את נבואתו שנצטווה מאת ה' לנבא אותה, כמו יונה בן אמיתי, **וְהַמְּוַתֵּר עַל דִּבְרֵי הַנָּבִיא** – שמקל בדברי הנביא, ומסרב לעשות מה שמצווהו בדבר ה', כמסופר במלכים א (**פרק כ, לה-לו**): "ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו בדבר ה' הכני נא, וימאן האיש להכותו. ויאמר לו יען אשר לא שמעת בקול ה' הנך הולך מאתי והכך האריה". **וְנָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ** – כמסופר במלכים א (**פרק יג**) באיש הא־להים, והוא עידו הנביא (**עיין דברי הימים ב ט, כט**), שאמר לו ה': "לא תאכל לחם ולא תשתה שם מים, לא תשוב ללכת בדרך אשר הלכת בה", **ובא אליו זקן אחד מבית אל** "ויאמר לו גם אני נביא כמוך ומלאך דבר אלי בדבר ה' לאמר השיבהו אתך אל ביתך... כיחש לו. וישב אתו ויאכל לחם בביתו... ויהי דבר ה' אל הנביא... ויקרא אל איש הא־להים... כה אמר ה', יען כי מרית פי ה'... ותשב ותאכל לחם ותשת מים במקום אשר דבר אליך אל תאכל לחם ואל תשת מים, לא תבוא נבלתך אל קבר אבותיך... וילך וימצאהו אריה בדרך וימיתהו". – **כל אחד** משלושה אלו, **מִיתָתוֹ בִּידֵי שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר:** "והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר (הנביא) בשמי" (**דברים יח, יט**), ומבואר בגמרא, שפסוק זה מרמז על כל השלושה שנימנו במשנה: הכובש את נבואתו, המוותר על דברי הנביא, ונביא שעבר על דברי עצמו, הכתוב מסיים: **"אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ"** – היינו מיתה בידי שמים.

~ יום חמישי ~

באור משנה ו

משנה זו המסיימת את מסכתנו, באה לסיים את פרטי הדינים של שאר הנחנקים שנימנו במשנה א בפרקנו.

הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, וְאוֹמֵר: כָּךְ אָמְרָה עֲבוֹדָה זָרָה – כך אמר לי אליל פלוני, **אֲפִלּוּ כִּוֵּן אֶת הֲהֲלָכָה לְטַמֵּא אֶת הַטָּמֵא וּלְטַהֵר אֶת הַטָּהוֹר** – שאמר לעשות מצוה כהלכה, אבל הואיל ואמר את הדברים בשם האליל, דינו בחנק, שנאמר (**דברים יח, כ**): "ואשר ידבר בשם אלהים אחרים ומת הנביא ההוא", היינו במיתת חנק, כמו שבארנו במשנה הקודמת. **הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ** – שנישנה במשנה א שחייב חנק, **כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסָה** – הארוסה, **לִרְשׁוּת הַבַּעַל לַנְּשׂוּאִין** – כגון שמסר אותה האב לשלוחי הבעל, ועדיין היא בדרך, **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה** – עדיין, **הַבָּא עָלֶיהָ, הֲרֵי זֶה בְּחֶנֶק**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הֲרֵי זֶה בְּחֶנֶק. וְזוֹמְמֵי בַּת כֹּהֵן וּבוֹעֲלָהּ, שֶׁכָּל הַזּוֹמְמִין מַקְדִּימִין לְאוֹתָהּ מִיתָה, חוּץ מִזּוֹמְמֵי בַּת כֹּהֵן וּבוֹעֲלָהּ.

משניות מסכת מכות

פרק ראשון

א כֵּיצַד הָעֵדִים נַעֲשִׂים זוֹמְמִין? מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי, שֶׁהוּא בֶּן גְּרוּשָׁה אוֹ: בֶּן חֲלוּצָה — אֵין אוֹמְרִים: יַעֲשֶׂה זֶה בֶּן גְּרוּשָׁה אוֹ בֶּן חֲלוּצָה תַּחְתָּיו, אֶלָּא לוֹקֶה אַרְבָּעִים. מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי, שֶׁהוּא חַיָּב לְגָלוּת — אֵין אוֹמְרִים: יִגְלֶה זֶה תַּחְתָּיו, אֶלָּא לוֹקֶה אַרְבָּעִים. מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי, שֶׁגֵּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְלֹא נָתַן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ; וַהֲלֹא בֵּין

פירוש ברטנורא

מסכת מכות

א א כיצד העדים נעשים זוממין. הכי קאמר, אותן עדים שנמצאו זוממין ואין עושין בהן דין הזמה, כלומר שאין מקיימין בהם ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו, כיצד הן נעשים זוממים: **מעידין אנו באיש פלוני.** כהן: **שהוא בן גרושה.** בפנינו נתגרשה אמו קודם שנולד והרי הוא חלל: **אין אומרים.** אם הוזמו והם כהנים יעשה זה בן גרושה לקיים בו כאשר זמם, דהא כתיב (דברים י"ט) ועשיתם לו כאשר זמם, לו ולא לזרעו. ואם תעשהו חלל והוא כהן, פסלת את זרעו לעולם. ואם תאמר נפסול אותו לבדו ולא זרעו, בעינן כאשר זמם לעשות וליכא, שהרי הוא זמם לפסול הנידון ואת זרעו: **אלא לוקה ארבעים.** דאמר קרא (שם כ"ח) והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע, משום דהרשיעו את הרשע, והיה אם בן הכות הרשע, אלא, עדים שהרשיעו את הצדיק ואתו עדי אחריני והצדיקו את הצדיק דמעיקרא ושוינהו להנך רשעים, והיה אם בן הכות הרשע: **אין אומרים יגלה זה.**

משניות מבוארות – קהתי

– כדין הבא על אשת איש, שהואיל ויצאה מרשות אביה, אין דינה כנערה המאורסה, שהבא עליה בסקילה (כמו ששנינו לעיל ז, ד), אלא כנשואה, ולכן הבא עליה בדרך, דינו בחנק. **וְזוֹמְמֵי בַּת כֹּהֵן וּבוֹעֲלָהּ** – כמו שבארנו במשנה א, שבת כהן נשואה שזינתה דינה בשריפה, אבל בועלה וכן העדים שלה שנמצאו זוממים, דינם בחנק, **שֶׁכָּל הַזּוֹמְמִין מַקְדִּימִין לְאוֹתָהּ מִיתָה** – מחייבים אותם באותה מיתה שרצו לחייב בה על ידי עדותם את הנידון, שנאמר בפרשת עדים זוממים (**דברים יט, יט**): "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו", **חוּץ מִזּוֹמְמֵי בַּת כֹּהֵן וּבוֹעֲלָהּ** – אף על פי שרצו העדים לחייבה שריפה, אין מחייבים אותם שריפה אלא חנק, כפי שזממו לבועלה, שאף הוא אין דינו כשאר הבועלים שנידונים במיתת הנבעלת, אלא דינו בחנק, שנאמר בבת כהן (**ויקרא כא, ט**): "את אביה היא מחללת, באש תישרף" – היא באש תישרף ולא בועלה, ובעדים זוממים כתוב: "כאשר זמם לעשות לאחיו", ודורשים: לאחיו ולא לאחותו; בברייתא בגמרא מבואר: "מה תלמוד לומר "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" – כלומר: מה תלמוד לומר "לאחיו"? "לפי שכל המומתין שבתורה (משום ביאות אסורות), זוממיהן ובועליהן כיוצא בהן; בת כהן היא בשריפה, ואין בועלה בשריפה; זוממין, איני יודע, אם לו הוקשו (לבועל), אם לה הוקשו (לבת כהן)? כשהוא אומר: "לעשות לאחיו" – לאחיו ולא לאחותו" (כל מקום שבעדותם מחייבים איש ואשה, ודינם חלוק, לו הוקשו. – **רש"י**).

מסכת מכות

פתיחה למסכת מכות

ישנן דעות מבוססות, שמסכת מכות היתה תחילה המשך של מסכת סנהדרין וחלק ממנה. ואמנם ראשית מסכתנו העוסקת בעניין עדים זוממים קשורה לסיום מסכת סנהדרין. וכך מבארים בגמרא את משנתנו הפותחת בשאלה "כיצד העדים נעשים זוממין?" אף על פי שהיא מתחילה לבאר כיצד אין העדים נעשים זוממין: "תנא התם קאי (דברי התנא של משנתנו מוסבים על מה ששנינו שם, בסוף **סנהדרין**): כל הזוממין מקדימין לאותה מיתה, חוץ מזוממי בת כהן ובועלה, שאין מקדימין לאותה מיתה אלא למיתה אחרת (**עיין באורנו שם**); ובא התנא ללמדנו כאן, שיש עדים זוממין אחרים, שאין עושין בהן דין הזמה כל עיקר, אלא מלקות ארבעים, כלומר שכוונת השאלה היא: כיצד אותם העדים, שאין מקיימים בהם דין הזמה, נעשים זוממים (רש"י), כמו שנבאר עוד להלן במשנה. כן עוסקת המשנה האחרונה של פרק א במסכתנו בהלכות השייכות לענייני מסכת סנהדרין. אף מדברי הירושלמי (מכות פרק א הלכה ו) מוכיחים, שמסכת מכות היתה כלולה בתוך מסכת סנהדרין, אבל הרמב"ם כותב (בהקדמתו לפירוש המשניות), שמסכת מכות "היא מסכת בפני עצמה, ונסמכת לסנהדרין, מפני שאין רשות לבני אדם לענות ולהלקות, אלא השופטים בעצמם, כמו שאמר הכתוב (דברים כה, ב): "והפילו השופט והכהו לפניו כדי רשעתו".

שלשה פרקים הם במסכתנו: פרק א עוסק בדיני עדים זוממים, פרק ב – בדיני חייבי גלות, ופרק ג – בדיני חייבי מלקות.

מסכתנו נקראת "מכות" על שם הכתוב (דברים כה, ג): "ארבעים יכנו". שם זה קשור בתוכנו בעיקר אל פרק ג, וגם בשלש המשניות הראשונות של המסכת, שבהן נזכרים חייבי מלקות.

באור משנה א

כבר הזכרנו לעיל (בפתיחה), שמשנתנו באה ללמד, מה דינם של עדים זוממים, שאין מקיימים בהם "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו".

כֵּיצַד הָעֵדִים נַעֲשִׂים זוֹמְמִין – עדים שהוזמו, ואי אפשר לעשות בהם דין הזמה, דהיינו שאין יכולים לקיים בהם "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו", כיצד נעשים הם זוממים ונענשים? אם באו עדים ואמרו: **מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי** – כהן, **שֶׁהוּא בֶּן גְּרוּשָׁה אוֹ: בֶּן חֲלוּצָה** – שאמו נתגרשה בפנינו ביום פלוני, ואחר כך נישאה לאביו הכהן באיסור (שהרי גרושה אסורה לכהן), וילדה לו בן זה, והרי הוא חלל ופסול מן הכהונה; או שהעידו: בפנינו חלצה אמו ביום פלוני, ואחר כך נישאה לאביו הכהן, וחלוצה אסורה לכהן מדרבנן, ונמצא בן זה חלל מדרבנן, – והוזמו העדים הללו, שבאו עדים אחרים ואמרו להם: הרי עמנו הייתם באותו יום במקום פלוני, היאך אתם מעידים זה? **אֵין אוֹמְרִים: יַעֲשֶׂה זֶה בֶּן גְּרוּשָׁה אוֹ בֶּן חֲלוּצָה תַּחְתָּיו** – שאם העד שהוזם הוא כהן, ייעשה חלל, והוא וזרעו ייפסלו מן הכהונה, כדי לקיים בו "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו", שהרי כתוב: "ועשיתם לו" – לו ולא לזרעו. וכן אין לומר, שייפסל הוא לבדו, שהרי נאמר "כאשר זמם לעשות", והוא זמם לפסול אותו ואת זרעו (**גמרא**), **אֶלָּא** – הואיל ואין יכולים לקיים בו דין הזמה, הרי הוא **לוֹקֶה אַרְבָּעִים** – כלומר סופג מלקות, ארבעים חסר אחת. וכן אם באו עדים ואמרו: **מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי, שֶׁהוּא חַיָּב לְגָלוּת** – לעיר מקלט, על שהרג אדם בשגגה ביום פלוני, **אֵין**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַיּוֹם וּבֵין לְמָחָר, סוֹפוֹ לִתֵּן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ — אוֹמְדִין כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִתֵּן בִּכְתֻבָּתָהּ שֶׁל זוֹ, שֶׁאִם נִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה; וְאִם מֵתָה יִרָשֶׁנָּה בַּעֲלָהּ. מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי, שֶׁהוּא חַיָּב לַחֲבֵרוֹ אֶלֶף זוּז, עַל מְנָת לִתְּנָם לוֹ מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם; וְהוּא אוֹמֵר: מִכָּאן וְעַד עֶשֶׂר שָׁנִים — אוֹמְדִין כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִתֵּן וְיִהְיוּ בְּיָדוֹ אֶלֶף זוּז, בֵּין נוֹתְנָן מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, בֵּין נוֹתְנָן מִכָּאן וְעַד עֶשֶׂר שָׁנִים.

ב מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי, שֶׁחַיָּב לַחֲבֵרוֹ מָאתַיִם זוּז; וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין — לוֹקִין וּמְשַׁלְּמִין, שֶׁלֹּא הַשֵּׁם הַמְּבִיאוֹ לִידֵי מַכּוֹת מְבִיאוֹ לִידֵי תַּשְׁלוּמִין; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: כָּל הַמְשַׁלֵּם אֵינוֹ לוֹקֶה.

פירוש ברטנורא

דכתיב ברוצח (שם י"ט) הוא ינוס, הוא ולא זוממיו: **שגירש את אשתו.** בפנינו ביום פלוני, וזה אומר לא גרשתי ואיני חייב לה כתובה: **והלא בין היום ובין למחר.** כלומר מה ישלמו לו, אם תאמר כל הכתובה, והלא שמא ימות או שמא יגרשנה היום או למחר וסופו ליתן לה, נמצא שלא היו מפסידין אותו כלום: **אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו.** מספק. שאם נתאלמנה או נתגרשה יטלנה לוקה, ואם מתה יירשנה בעלה ויפסיד מעותיו שנתן, וכך יתנו העדים לבעל:

ב שלא השם המחייבו מלקות. לא המקרא המחייבו מלקות מחייבו תשלומין. מלקות, מלא תענה. תשלומין, מועשיתם לו כאשר זמם: **כל המשלם אינו לוקה.** דכתיב כדי רשעתו, על רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו על שתי רשעיות. ומדקאמרי רבנן משלם ואינו לוקה ולא אמרי לוקה ואינו משלם, שמע מינה דכל היכא דאיכא תרתי מלקות ותשלומין לא אמרינן ילקה ולא ישלם אלא משלם ואינו לוקה. וכן הלכה:

משניות מבוארות – קהתי

אוֹמְרִים — כשהוזמו העדים: **יִגְלֶה זֶה** — העד המוזם, **תַּחְתָּיו** — כאשר זמם לעשות לו, **אֶלָּא לוֹקֶה אַרְבָּעִים** — לפי שאין יכולים לקיים בו דין הזמה, משום שכתוב ברוצח בשגגה (**דברים יט, ה**): "הוא ינוס אל אחת הערים האלה", ודורשים: "הוא ינוס" — הוא ולא זוממיו. בגמרא אמרו: "רמז לעדים זוממין (בכגון שאין הזמה יכולה להתקיים בהם) שלוקים מן התורה מניין? שכתוב (**דברים כה, א-ב**): "והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע. והיה אם בן הכות הרשע" – וכי משום ש"והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע, והיה אם בן הכות הרשע"? אלא עדים שהרשיעו את הצדיק, ובאו עדים אחרים והצדיקו את הצדיק מעיקרו, ועשו את אלו רשעים, והיה אם בן הכות הרשע". פירוש הדברים: אם נאמר שפסוק זה מדבר בדיינים ובבעלי דין, לא היה לו לכתוב כלל "והצדיקו את הצדיק" וכו', אלא: כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום, והיה אם בן הכות הרשע; ולמה הוזכרה כאן צדקת הצדיק? וכי כל מקום שהצדיקו בית דין את הזכאי וחייבו את החייב יש מלקות, שבא הכתוב לתלות מלקות ב"והצדיקו... והרשיעו"? אלא על כרחך בעדים מדובר כאן, עדים שקרנים שהרשיעו צדיק, ובאו אחרים והזימום, והצדיקו את הנידון שהוא צדיק, והרשיעו את העדים הרשעים, "והיה אם בן הכות הרשע". אם הזמה זו בת מלקות היא, שאינו יכול לקיים בה דין הזמה, כגון בעדי בן גרושה או גלות, "והפילו השופט והכהו לפניו" (**מכות ב, ב – גמרא ורש"י; רמב"ם הל' עדות כ, ט**). באו עדים ואמרו: **מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי, שֶׁגֵּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ** — בפנינו ביום פלוני, **וְלֹא נָתַן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ** — כסף הכתובה; ובעלה טוען, שלא גירש אותה, ואינו חייב לשלם לה את כתובתה; והוזמו העדים, האם נאמר, שיש לחייב את העדים לשלם לבעל את כל סכום הכתובה? **וַהֲלֹא בֵּין הַיּוֹם וּבֵין לְמָחָר, סוֹפוֹ לִתֵּן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ** — הרי אפשר שיגרשנה או שימות היום או מחר, ועתיד הבעל או יורשו לשלם לה כתובתה, נמצאו העדים לא הפסידוהו כלום. לפיכך אין אומרים, שהעדים ישלמו לו את כל סכום הכתובה, אלא **אוֹמְדִין כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִתֵּן בִּכְתֻבָּתָהּ שֶׁל זוֹ** — כמה אדם מן השוק היה רוצה לשלם עכשיו לאשה תמורת כתובתה, בתנאי **שֶׁאִם נִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה** — אם ימות בעלה או יגרשנה, יקבל את סכום הכתובה, **וְאִם מֵתָה** — ואם תמות היא בחיי בעלה, **יִרָשֶׁנָּה בַּעֲלָהּ** — והלה יפסיד את מעותיו שנתן; ערך זה מנכים מסכום הכתובה, והעדים משלמים לבעל את ההפרש, שכן הפרש זה רצו העדים להפסידו, כגון אם הכתובה היא מאתיים זוז, וערכה להימכר בשוק, בתנאים שאמרנו לעיל, הוא חמישים זוז, חייבים העדים שהוזמו לשלם לבעל את ההפרש בסך מאה וחמישים זוז, שהרי אף הבעל היה נותן לה עכשיו טובת הנאה זו, כפי ערכה בשוק, ונמצא שהעדים לא רצו להפסידו אלא את ההפרש. ויש מפרשים, שהעדים משלמים לבעל אותו סכום שאדם מן השוק היה נותן עכשיו בכתובתה (**רמב"ם הל' עדות כא, א; ברטנורא; עיין רש"י ותוספות על הגמרא. ועיין "לחם משנה" שמקשה על דברי הרמב"ם**). — באו עדים ואמרו: **מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי, שֶׁהוּא חַיָּב לַחֲבֵרוֹ אֶלֶף זוּז, עַל מְנָת לִתְּנָם לוֹ מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם** — שחברו הלווהו בפנינו ביום פלוני אלף זוז, בתנאי שיחזירם לו עד שלושים יום. **וְהוּא אוֹמֵר** — הלווה אומר: אמנם לוויתי ממנו אלף זוז, אבל בתנאי שאחזירם לו **מִכָּאן וְעַד עֶשֶׂר שָׁנִים** — והעדים נמצאו זוממים, **אוֹמְדִין כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִתֵּן וְיִהְיוּ בְּיָדוֹ אֶלֶף זוּז, בֵּין נוֹתְנָן מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, בֵּין נוֹתְנָן מִכָּאן וְעַד עֶשֶׂר שָׁנִים** — כמה היה אדם משלם, בשביל שיאריכו לו את זמן ההלואה של אלף זוז משלושים יום לעשר שנים, ואותו סכום ישלמו העדים הזוממים ללווה.

~ יום ששי ~

באור משנה ב

משנתנו ממשיכה בעדים זוממים שנתחייבו בתשלומים, והיא באה להשמיענו מחלוקת רבי מאיר וחכמים, אם יש לחייבם גם במלקות, משום עדות שקר שהעידו, נוסף על חיוב התשלומים, משום "כאשר זמם".

באו עדים ואמרו: **מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי, שֶׁחַיָּב לַחֲבֵרוֹ מָאתַיִם זוּז** — שחברו הלווהו בפנינו ביום פלוני מאתיים זוז, **וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין** — שבאו עדים ואמרו להם: עמנו הייתם באותו יום במקום פלוני, כפי שיבואר להלן במשנה ד, **לוֹקִין וּמְשַׁלְּמִין** — חייבים העדים הזוממים מלקות ארבעים, משום שהעידו עדות שקר, וכן חייבים הם לשלם ללווה מאתיים זוז שרצו להפסידו, **שֶׁלֹּא הַשֵּׁם הַמְּבִיאוֹ לִידֵי מַכּוֹת מְבִיאוֹ לִידֵי תַּשְׁלוּמִין** — לא הכתוב המחייב את העד מלקות מחייבו תשלומים, שכן חיובו במלקות הוא משום שעבר על הכתוב (**שמות כ, יג**): "לא תענה ברעך עד שקר", וחיובו בתשלומים הוא משום שכתוב: "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו"; **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** — בגמרא מבואר, שרבי מאיר לומד ממוציא שם רע: "מה מוציא שם רע לוקה ומשלם, אף כל לוקה ומשלם". **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: כָּל הַמְשַׁלֵּם אֵינוֹ לוֹקֶה** — הואיל והתורה לימדה, שענשו של עד זומם, לעשות לו "כאשר זמם לעשות לאחיו", וכן ריבתה התורה בפירוש עד זומם לתשלומים, שאם זמם להפסיד את חברו כסף, הרי הוא חייב בתשלומים משום "כאשר זמם" (**עיין בגמרא כתובות לב, ב**), לפיכך אין לחייבו עוד מלקות משום עדות

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ג מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁהוּא חַיָּב מַלְקוּת אַרְבָּעִים, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִים — לוֹקִין שְׁמוֹנִים, מִשּׁוּם "לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר" (שמות כ, יג), וּמִשּׁוּם "וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם" (דברים יט, יט); דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין לוֹקִין אֶלָּא אַרְבָּעִים. מְשַׁלְּשִׁין בְּמָמוֹן וְאֵין מְשַׁלְּשִׁין בְּמַכּוֹת. כֵּיצַד? הֵעִידוּהוּ שֶׁהוּא חַיָּב לַחֲבֵרוֹ מָאתַיִם זוּז, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין — מְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶם; אֲבָל אִם הֵעִידוּהוּ שֶׁהוּא חַיָּב מַלְקוּת אַרְבָּעִים, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין — כָּל אֶחָד וְאֶחָד לוֹקֶה אַרְבָּעִים.

ד אֵין הָעֵדִים נַעֲשִׂים זוֹמְמִין עַד שֶׁיָּזִמּוּ אֶת עַצְמָן. כֵּיצַד? אָמְרוּ: מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי, שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ; אָמְרוּ לָהֶם: הֵיאָךְ אַתֶּם מְעִידִין, שֶׁהֲרֵי נֶהֱרָג זֶה אוֹ הַהוֹרֵג, הָיָה עִמָּנוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי — אֵין אֵלּוּ

פירוש ברטנורא

ג משום לא תענה. שהרי כשאי אפשר לקיים בעדים ועשיתם לו כאשר זמם, כגון מעידים אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה, לוקים העדים משום לא תענה, הכא דאיכא אזהרת לא תענה ואיכא נמי כאשר זמם, לוקים שמונים. ואין הלכה כר' מאיר: **משלשין בממון.** עדים זוממין שחייבין בתשלומין משלמין הממון לפי מספר העדים. אם היו שלשה עדים והוזמו, כל אחד משלם שליש הממון שהיו רוצים להפסידו: **ואין משלשין במכות.** שאין כל אחד מהעדים לוקה שליש מלקות, אלא כל אחד לוקה ארבעים. דבעינן ועשיתם לו כאשר זמם, וכל אחד מהם מבקש להלקות הנדון מלקות שלם. וממון מצטרף, כשיתן כל אחד מהם שליש הרי קיבל מה שרצו להפסידו בין כולם, אבל מכות לא מצטרפין:

ד עד שיזומו עצמן. שיזומו אותן בעסקי גופן, לא בעסקי ההורג [והחרוג], כדמפרש ואזיל. ונפקא לן מקרא דכתיב (דברים י"ט) והנה עד שקר העד, עד שיהיה השקר בגופן של עדים:

משניות מבוארות – קהתי

שקר, שנאמר (**דברים כה, ב**): "והכהו לפניו כדי רשעתו" – ודרשו: משום רשעה אחת אתה מחייבו, ולא משום שתי רשעיות. והלכה כחכמים. ברם במקום שאי אפשר לקיים בהם "כאשר זמם", כמו בעדות בן גרושה (במשנה הקודמת), מודים חכמים שלוקים, כמו שבארנו שם.

באור משנה ג

משנה זו מוסיפה ללמדנו, שכשם שנחלקו רבי מאיר וחכמים, במשנה הקודמת, בעדים זוממים שנתחייבו בתשלומים משום "כאשר זמם", כך נחלקו בעדים זוממים שנתחייבו במלקות משום "כאשר זמם". כן באה המשנה להשמיענו שיש הבדל בין חיובם של עדים זוממים בתשלומים לחיובם במלקות.

עדים שאמרו: **מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁהוּא חַיָּב מַלְקוּת אַרְבָּעִים** – שראינוהו עובר ביום פלוני על "לא תעשה" המחייבו מלקות, כגון שאמרו, שאכל בשר בחלב, או שחרש בשור וחמור יחדיו, **וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִים, לוֹקִין שְׁמוֹנִים** – פעמיים מלקות ארבעים, **מִשּׁוּם "לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר"** – על שהעידו עדות שקר, **וּמִשּׁוּם "וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם"** – על שרצו לחייבו מלקות, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – שהואיל ואנו מוצאים בעדים זוממים שלוקים משום עדות שקר במקום שאין מקיימים בהם "כאשר זמם" (משנה א), לפיכך לוקים משום עדות שקר גם כשמקיימים בהם דין הזמה (**ברטנורא**). **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין לוֹקִין אֶלָּא אַרְבָּעִים** – משום "כאשר זמם", כמבואר במשנה הקודמת, לפי שכתוב: "כדי רשעתו" – משום רשעה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות. **מְשַׁלְּשִׁין בְּמָמוֹן** – עדים זוממים שנתחייבו בתשלומים, משלשים ביניהם את התשלומים. "משלשין" מובנו כאן: מחלקים, ונקטה המשנה לשון "משלשין", להשמיענו, שאם היו שלושה עדים והוזמו, כל אחד משלם שליש הממון שהיו רוצים להפסידו. ומובן, שאם היו שני עדים, כל אחד משלם מחצית הממון, וכן אם היו ארבעה עדים, כל אחד משלם רבע. **וְאֵין מְשַׁלְּשִׁין בְּמַכּוֹת** – עדים זוממים שנתחייבו מלקות, אין אומרים, שכל אחד יקבל חלק מהמלקות, לפי מספר העדים שהוזמו, אלא כל אחד לוקה ארבעים, שכן במלקות לא מתקיים בהם "כאשר זמם", אלא אם כן כל אחד מהעדים ילקה מלקות שלמה, כמו שרצו לעשות לנידון, שאין צירוף במלקות. אבל בממון, כיון שמצרפים העדים ביניהם את התשלום כולו, ומשלמים לו מה שרצו להפסידו, הרי מתקיים בזה דין הזמה כמצוות התורה. **כֵּיצַד? הֵעִידוּהוּ שֶׁהוּא חַיָּב לַחֲבֵרוֹ מָאתַיִם זוּז, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין, מְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶם** – היו שני עדים, משלם כל אחד מהם מאה זוז; היו שלושה, משלם כל אחד ששים וששה ושני שליש זוז, וכיוצא בזה, כמו שבארנו לעיל, ובלבד שיקבל מכולם יחד את כל המאתיים שרצו להפסידו. **אֲבָל אִם הֵעִידוּהוּ שֶׁהוּא חַיָּב מַלְקוּת אַרְבָּעִים, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין, כָּל אֶחָד וְאֶחָד לוֹקֶה אַרְבָּעִים** – כמו שבארנו לעיל.

~ שבת קודש ~

באור משנה ד

משנתנו באה ללמד את עיקר דין ההזמה, שכן "חידוש" הוא שחידשה תורה בענין זה, להאמין לעדותם של האחרונים על העדים הראשונים, ואף על פי שהם שניים כנגד שניים. ולא עוד אלא שמענישים את העדים הראשונים בעונש חמור, לעשות להם כאשר זממו לעשות לנידון. לא כן הדבר בעדים שמכחישים זה את זה, שאפילו באו מאה עדים והעידו כנגד שניים הראשונים, אין עדותם של האחרונים נאמנת יותר, שדין שניים כדין מאה, ודין מאה כדין שניים, ובכגון זה אנו אומרים שזו עדות מוכחשת, וכאילו אין כאן עדות כל עיקר; ואין עונשים את העדים. ומה ההבדל בין הכחשה להזמה? הכחשה היא בעצם העדות, כגון שאלו אומרים: כך היה הדבר, ואלו אומרים: לא כך היה הדבר; או שאלו מעידים על דבר מסויים, ואלו מכחישים את הדבר. אבל הזמה איננה בעצם העדות, שאין העדים האחרונים באים לומר משהו לגבי העדות עצמה של הראשונים, אם הדבר היה או לא היה, אלא באים הם להעיד על העדים עצמם, כפי שיבואר במשנה, ועל ידי כך מתברר שעדי שקר הם, ובכגון זה אמרה התורה, שיש להאמין לעדים האחרונים, ולהעניש את הראשונים כ"עדים זוממים", לעשות להם כאשר זממו; וגזרת הכתוב היא.

אֵין הָעֵדִים נַעֲשִׂים זוֹמְמִין עַד שֶׁיָּזִמּוּ אֶת עַצְמָן – שהעדים עצמם יהיו מוזמים ולא דברי עדותם, כמו שיבואר להלן. בגמרא למדים זה מהכתוב בפרשת עדים זוממים (**דברים יט, יח**): "והנה עד שקר העד" – עד שיהא השקר בגופם של העדים. **כֵּיצַד** – הם נעשים זוממים? **אָמְרוּ** – עדים: **מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי, שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ** – ביום פלוני במקום פלוני. **אָמְרוּ לָהֶם** – עדים אחרים: **הֵיאָךְ אַתֶּם מְעִידִין** – שפלוני הרג את פלוני ביום פלוני, **שֶׁהֲרֵי נֶהֱרָג זֶה** – אותו אדם שאתם מעידים עליו שנרצח ביום פלוני, **אוֹ הַהוֹרֵג** – פלוני שאתם מעידים עליו שהוא הרג את הנפש ביום פלוני, **הָיָה עִמָּנוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי** – ומכאן שעדותכם אינה נכונה, **אֵין אֵלּוּ זוֹמְמִין** – הואיל ולא הוזמו העדים עצמם, אלא דברי עדותם, אין העדים נעשים זוממים, ואין עושים להם כאשר זממו לעשות. ברם, עדות מוכחשת היא, ועדותם בטלה. **אֲבָל אָמְרוּ לָהֶם** – העדים האחרונים לעדים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

זוֹמְמִין; אֲבָל אָמְרוּ לָהֶם: הֵיאָךְ אַתֶּם מְעִידִין, שֶׁהֲרֵי אַתֶּם הֱיִיתֶם עִמָּנוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי — הֲרֵי אֵלּוּ זוֹמְמִין, וְנֶהֱרָגִין עַל פִּיהֶם.

ה בָּאוּ אֲחֵרִים וְהִזִּימוּם, בָּאוּ אֲחֵרִים וְהִזִּימוּם, אֲפִלּוּ מֵאָה — כֻּלָּם יֵהָרְגוּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִסְטָטִית הִיא זוֹ, וְאֵינָהּ נֶהֱרֶגֶת אֶלָּא כַּת הָרִאשׁוֹנָה בִּלְבַד.

פירוש ברטנורא

ה ואפילו היו מאה כתות שהעידו זו אחר זו בעדות אחת וכת אחת הזימה את כולן, כולן יהרגו: **איסטטית היא זאת.** כלומר זאת הכת סרה וסטיא היא, שכך נטלו עצה ביניהן להזים כל הבא להעיד בעדות זאת. פירוש אחר איסטטית היא זו, וכי עדות זו יורה של איסטים היא שצובעת כל הנוגע בה: **ואינה נהרגת אלא כת ראשונה בלבד.** דסבירא ליה לר' יהודה דלאחר דאתזמא לה כת ראשונה, תו לא מקבלים סהדותא דכת שניה דאתיא לאסהד בתרה, ואי אסהדה ואיתזמא לא קטלינן לה, דלא קרינן לה ועשיתם לו, דהא לא קטלינן אפומה. ואין הלכה כר' יהודה:

משניות מבוארות – קהתי

הראשונים: **הֵיאָךְ אַתֶּם מְעִידִין** – שראיתם פלוני שהרג את הנפש ביום פלוני, **שֶׁהֲרֵי אַתֶּם הֱיִיתֶם עִמָּנוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי** – רחוק ממקום המעשה שאתם מעידים עליו, **הֲרֵי אֵלּוּ זוֹמְמִין** – אלו נעשים עדים זוממים, מאחר שהם גופם מוזמים, ולא דברי עדותם, **וְנֶהֱרָגִין עַל פִּיהֶם** – על פי עדותם של האחרונים שהזימו אותם.

באור משנה ה

משנה זו היא המשך המשנה הקודמת, והיא דנה בכתות עדים הבאות זו אחר זו ומעידות אותה העדות, וכת אחת מזימה את כולן. ונחלקו בזה חכמים ורבי יהודה.

בָּאוּ אֲחֵרִים – לאחר שהוזמו העדים הראשונים באו שני עדים אחרים והעידו כעדותם של הראשונים, שפלוני הרג את הנפש ביום פלוני במקום פלוני, כמו שלמדנו במשנה הקודמת, **וְהִזִּימוּם** – והעדים שהזימו את הראשונים הזימו גם את אלו, **בָּאוּ אֲחֵרִים וְהִזִּימוּם** – ושוב באו עדים אחרים והעידו כראשונים, והעדים שהזימו את הקודמים הזימו גם אותם, **אֲפִלּוּ מֵאָה** – כתות עדים באו זו אחר זו והעידו כראשונים, ואותם העדים שהזימו את הראשונים הזימו את כולן; **כֻּלָּם יֵהָרְגוּ** – כדין עדים זוממים, על פי עדותם של שני העדים הללו שהזימו אותם. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִסְטָטִית הִיא זוֹ** – כת עדים זו המזימה את כולם איסטטית היא; "איסטטית" מלה יונית, ומובנה: כנופיית קושרים – תחבולנים, שכוונתם זדונית, להתנקם בעדים ולשחרר את הנידון. ויש גורסים: אסטטית היא, ומפרשים, שזו מלשון ארמית "סטיא" – כת של עדות סרה וסטיא היא, שנטלו עצה ביניהם להזים את כל הבא להעיד עליו (**רש"י**). ויש מפרשים (בדרך תמיהה): איסטטית היא זו? – **וכי** עדות המזימים יורה של איסטים היא (מין צבע). **שכל הנוגע בה יצטבע?** כלומר שאין זה מסתבר, שכל כיתות העדים הללו ייהרגו מחמת הזמתם של אלו, שהרי אי אפשר שכל העולם היו עמהם (**הרי"ף; הרמב"ם; ועיין ברטנורא ו"תוספות יום טוב"**); **וְאֵינָהּ נֶהֱרֶגֶת אֶלָּא כַּת הָרִאשׁוֹנָה בִּלְבַד** – כלומר שלדעת רבי יהודה אין העדים המזימים נאמנים אלא לגבי הכת הראשונה בלבד. **והרמב"ם מפרש,** שלאחר שהוזמה הכת הראשונה, שוב אין מקבלים – לדעת רבי יהודה – עדותם של האחרים, הלכך לא חלה עליהם הזמה. והלכה כחכמים.

המשך מעמוד 211

לִהְיוֹת דִּין, דהיינו, מקרא זה בא ללמד על כל הורשת נחלה שהיא כדין קצוב, וּכְדִברי רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, שְׁלֹשָׁה אנשים שֶׁנִּכְנְסוּ לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה, והורה להם החולה כיצד להתנהג בחלוקת נכסיו, אזי אם רָצוּ המבקרים להיות עדים, הרי הם כּוֹתְבִין את דבריו של החולה בלשון עדות, ולאחר מכן יבואו היורשים לבית דין ויפסקו להם הדיינים על פי הדברים שאמר המוריש, אמנם אם רָצוּ המבקרים להיות דיינים, הרי הם עוֹשִׂין דִּין על פי דבריו של החולה, ומחזיקים את כל אחד מן היורשים בנכסים כפי צוואתו.

ובאופן שנכנסו רק שְׁנַיִם לבקר את החולה, הרי הם כּוֹתְבִין את דבריו בלשון עדות, וְאֵין עוֹשִׂין דִּין – ואינם יכולים להיות דיינים בדבר, מאחר שאין דנים דיני ממונות בפחות משלשה. וְאָמַר על כך רַב חִסְדָּא, לֹא שָׁנוּ חכמים שיכולים שלשה מבקרים להיות דיינים, אֶלָּא כשבאו לבקרו בַּיּוֹם, שהוא זמן הראוי לדון דיני ממונות, אֲבָל אם באו לבקרו בַּלַּיְלָה, שהוא זמן שאינו כשר לדון, הרי הם כּוֹתְבִין את דבריו בתורת עדות, וְאֵין עוֹשִׂין דִּין – ואינם יכולים להיות דיינים בדבר אפילו למחרת ביום, מִשּׁוּם דְּהָווּ לְהוּ עֵדִים – מאחר שכבר נעשו עתה עדים בצוואה זו, וְאֵין עֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּין, דהיינו, אדם המעיד בענין מסוים, אינו רשאי לאחר מכן לדון בענין זה על פי עדותו.

אָמַר לֵיהּ רבה בר חנינא לרב נחמן, אֵין הָכִי קָאָמִינָא – אכן, כך היתה כוונתי לומר בביאור דברי הברייתא, שביום עושים דין נחלות ולא בלילה.

נמצא, שאף שרבי מאיר לומד מההיקש של 'ריבים' ל'נגעים' שדיני ממונות דנים ביום, מכל מקום הוא סובר שצריך אף למקרא של 'ביום הנחילו את בניו', כדי ללמד שהנכנס לבקר את החולה בלילה אינו רשאי לעשות על כך דין אף ביום שלאחריו, משום ש'אין עד נעשה דיין'.

שנינו במשנה: דִּינֵי נְפָשׁוֹת דָּנִין בַּיּוֹם וְכוּ' וגומרין ביום. כלומר צריך שגם תחילת הדין וגם גמר הדין [־פסק דין] יהיה דווקא ביום ולא בלילה. מבארת הגמרא: מְנָהֲנֵי מִילֵּי – מנין לנו דין זה, אָמַר רַב שִׁמִי בַּר חִיָּיא, אָמַר קְרָא (במדבר כה ד) 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח אֶת כָּל רָאשֵׁי הָעָם וְהוֹקַע אוֹתָם לַה' נֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ', כלומר צוה ה' למשה לקחת את ראשי העם שישפטו את מי שעבד לעבודה זרה ששמה 'בעל פעור' ויוקיעום 'נגד השמש' דהיינו ביום שאז השמש זורחת. וְאָמַר רַב חִסְדָּא, מִנַּיִן לְ'הוֹקָעָה' שֶׁהִיא הריגה על ידי תְּלִיָּה, דִּכְתִיב (שמואל ב' כא ו) 'וְהוֹקַעֲנוּם לַה' בְּגִבְעַת שָׁאוּל בְּחִיר ה'', כלומר, הגבעונים ביקשו מדוד לתלות שבעה מבני שאול בעונש על שהרג שבעה גבעונים,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עין יעקב - מסכת ברכות

רש"י

אשתלי. שכח: **דאנשי.** שכחתי: **אנטרו.** המתינו: **דאמתל' נמשלו. בכנפי'.** או בורחת או נלחמה בראשי גפי': **מעברות היום.** מקום שעבדו ישראל בים:

ביאור עם "שפה ברורה - עוז והדר"

דף נג עמוד ב. מעשה נוסף: **רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה הֲוָה קָאָזַל בְּשַׁיַּירְתָּא** – היה הולך בשיירה, וכאשר חנו במקום מסוים, **אָכַל, וְאִשְׁתְּלִי וְלֹא בָּרִיךְ** – ושכח ולא בירך, והמשיך עם השיירה בדרכה, ורצה לחזור לברך במקומו אך חשש שהשיירה לא תמתין לו ויסתכן בכך. **אָמַר** לעצמו, **הֵיכִי אֶעֱבִיד** – כיצד אעשה, כלומר מה אומר להם כדי שיסכימו להמתין לי, **אִי אָמִינָא לְהוּ אִנְשַׁאי לְבָרֵךְ** – אם אומר להם ששכחתי לברך, **אָמְרִי לִי בָּרֵיךְ [הָכָא]** – יאמרו לי תברך כאן, שהרי **כָּל הֵיכָא דִּמְבָרְכַת לְרַחְמָנָא מְבָרְכַת** – כל מקום שאתה מברך להקב"ה אתה מברך, והקב"ה שומע את הברכה בכל מקום ואינך צריך לחזור עבור כך, ולא יסכימו להמתין לי, אלא **מוּטָב דְּאָמִינָא לְהוּ אִנְשַׁאי יוֹנָה דְּדַהֲבָא** – טוב יותר שאומר להם ששכחתי יונה של זהב, ולשם כך יסכימו להמתין לי. ואכן כך עשה רבה בר בר חנה, **אָמַר לְהוּ אִנְטְרוּ לִי** – שימרו לי, כלומר המתינו לי עד שאלך למקום שאכלנו שם ואשוב, משום **דְּאִנְשַׁאי יוֹנָה דְּדַהֲבָא. אֲזִיל וּבָרִיךְ** – הלך לשם ובירך, ובזכות זה נעשה לו נס **וְאַשְׁכַּח יוֹנָה דְּדַהֲבָא** – ומצא שם יונה של זהב.

מבררת הגמרא: **וּמַאי שְׁנָא יוֹנָה** – במה שונה יונה משאר העופות, כלומר, מדוע אמר להם דווקא ששכח יונה. משיבה הגמרא: משום **דִּמְתִילִי** [־שנמשלה] **כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לְיוֹנָה, דִּכְתִיב** (תהלים סח יד) אִם תִּשְׁכְּבוּן בֵּין שְׁפַתָּיִם **כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף וְאֶבְרוֹתֶיהָ בִּירַקְרַק חָרוּץ**, כלומר שאמר הקב"ה לאומות העולם בזמן שאתם שכבתם בין תחומיכם והתענגתם בתענוגים, עטפתי נוצותיה של יונתי כנסת ישראל בכסף ואת כנפיה בזהב משובח דהיינו בתורה ומצוות. בפסוק זה המשיל הקב"ה את עם ישראל ליונה ואת המצוות לכנפיה, **מַה יּוֹנָה אֵינָהּ נִיצּוֹלֶת** מפני אויביה **אֶלָּא בִּכְנָפֶיהָ,** שבורחת ונלחמת על ידם, **אַף יִשְׂרָאֵל אֵינָן נִיצּוֹלִין** מאויביהם **אֶלָּא בְּמִצְוֹת.**

הברייתא מפרטת מקומות שהרואה אותם צריך להודות ולשבח על הניסים שנעשו בהם: **תָּנוּ רַבָּנַן** בברייתא, **הָרוֹאֶה מַעְבְּרוֹת הַיָּם** – המקום שעברו בו בני ישראל בים סוף בצאתם ממצרים, **וּמַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן** – והמקום שעברו בו בני ישראל בירדן בימי יהושע, **וּמַעְבְּרוֹת נַחֲלֵי אַרְנוֹן** – והמקום שעברו בו בני ישראל בנחלי ארנון, **וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ** שירדו על מלכי האמורי **בְּמוֹרַד** ההר של **בֵּית חוֹרוֹן, וְאֶבֶן שֶׁבִּקֵּשׁ לִזְרוֹק עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן עַל יִשְׂרָאֵל, וְאֶבֶן שֶׁיָּשַׁב עָלֶיהָ מֹשֶׁה בְּשָׁעָה שֶׁעָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ מִלְחָמָה בַּעֲמָלֵק, וְאִשְׁתּוֹ שֶׁל לוֹט** שנעשתה נציב מלח, **וְחוֹמַת יְרֵיחוֹ שֶׁנִּבְלְעָה בִּמְקוֹמָהּ, עַל כּוּלָּן צָרִיךְ שֶׁיּוֹדֶה הוֹדָאָה וָשֶׁבַח לִפְנֵי הַמָּקוֹם.**

שואלת הגמרא: **בִּשְׁלָמָא** – הנס שהיה **בְּמַעְבְּרוֹת הַיָּם,** מובן מהו, **דִּכְתִיב** (שמות יד כב) **'וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה'**, שנקרע להם הים ונעשה ליבשה, וכן הנס שהיה **בְּמַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן,** מובן מהו, **דִּכְתִיב** (יהושע ג יז) **'וַיַּעַמְדוּ הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאֵי הָאָרוֹן בְּרִית ה' בֶּחָרָבָה בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן הָכֵן וְכָל יִשְׂרָאֵל עוֹבְרִים בֶּחָרָבָה עַד אֲשֶׁר תַּמּוּ כָּל הַגּוֹי לַעֲבוֹר אֶת הַיַּרְדֵּן'**, שפסקה זרימת הירדן ונעשה לחרבה, **אֶלָּא בְּמַעְבְּרוֹת נַחֲלֵי אַרְנוֹן, מְנָלָן** – מנין לנו שנעשה שם נס.

משיבה הגמרא: **דִּכְתִיב** (במדבר כא יד) **'עַל כֵּן יֵאָמַר בְּסֵפֶר מִלְחֲמוֹת ה' אֶת וָהֵב בְּסוּפָה וגו' וְאֶת הַנְּחָלִים אַרְנוֹן'**, שהודו ואמרו שירה על הנס שנעשה להם שם, כמבואר בגמרא להלן.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

התורה וכפר בה, והוא מדקדק בטענותיו ולא תוכל להשיבו דבר שיתקבל על דעתו. מימרא נוספת מרבי יוחנן על המינים: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל מָקוֹם שֶׁפָּקְרוּ הַמִּינִים** – שמביאים ראיות מפסוקי התורה להפקירותם, **תְּשׁוּבָתָן בְּצִידָן** – כבר נמצאת דחיה לדבריהם בפסוק סמוך.

רבי יוחנן מביא כמה טענות של המינים ותשובותיהן בצידן: המינים טוענים, שנאמר בבריאת אדם הראשון (בראשית א כו), 'נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ' בלשון רבים, משמע שהיו כמה בוראים. והתשובה לזה, (**וְאוֹמֵר** – כבר נאמר (שם א כז)) 'וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ' בלשון יחיד, שרק הקדוש ברוך הוא בראו. המינים טוענים, שנאמר בדור הפלגה (שם יא ז), 'הָבָה נֵרְדָה וְנָבְלָה שָׁם שְׂפָתָם' בלשון רבים, משמע שיש כמה בוראים. והתשובה לזה, שנאמר (שם יא ה) 'וַיֵּרֶד ה' לִרְאוֹת אֶת הָעִיר וְאֶת הַמִּגְדָּל' בלשון יחיד, שרק הקדוש ברוך הוא ירד. המינים טוענים, שנאמר (שם לה ז) שהטעם שיעקב קרא למקום בית אל, 'כִּי שָׁם נִגְלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים' בלשון רבים, משמע שכמה אלהים נגלו ליעקב. והתשובה לזה, שנאמר (שם לה ג) 'לְאֵל הָעֹנֶה אוֹתִי בְּיוֹם צָרָתִי' 'העונה' הוא בלשון יחיד, שיעקב בעצמו אמר שרק הקדוש ברוך הוא ענה לו. המינים טוענים, שנאמר באזהרת משה לישראל שיקיימו את התורה (דברים ד ז), 'כִּי מִי גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרוֹבִים אֵלָיו' בלשון רבים, משמע שכמה אלהים קרובים לבני ישראל. והתשובה לזה, שנאמר בהמשך הפסוק 'כַּה' אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו' בלשון יחיד, שרק הקדוש ברוך הוא קרוב אלינו. המינים טוענים, שנאמר שדוד אמר לקדוש ברוך הוא (שמואל ב' ז כג), 'וּמִי כְּעַמְּךָ כְּיִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ אֲשֶׁר הָלְכוּ אֱלֹהִים' בלשון רבים, משמע שיש לישראל כמה אלהים. והתשובה לזה, שנאמר בהמשך הפסוק 'לִפְדּוֹת לוֹ לְעָם' בלשון יחיד, שרק הקדוש ברוך הוא אלהינו. המינים טוענים, שנאמר בחלום דניאל (דניאל ז ט), שראה את כל האמור קודם לכן, 'עַד דִּי כְרָסָוָן רְמִיו' – עד שראה שהוטלו שני כסאות לישב עליהם, משמע ששנים ישבו שם. והתשובה לזה, שנאמר בהמשך הפסוק 'וְעַתִּיק יוֹמִין יְתִיב', שהקדוש ברוך הוא [המכונה 'עתיק יומין'] לבדו ישב שם.

מקשה הגמרא: **וְהָנֵךְ לָמָּה לִי** – מדוע באמת נכתב בכל המקומות הללו בלשון רבים. מתרצת הגמרא: כְּדְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה דָּבָר אֶלָּא אִם כֵּן נִמְלָךְ – מתייעץ בְּפַמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה – עם חבורת המלאכים, שֶׁנֶּאֱמַר בחלום נבוכדנצר (דניאל ד יד), 'בִּגְזֵרַת עִירִין פִּתְגָמָא וּבְמֵאמַר קַדִּישִׁין שְׁאֵילְתָּא', כלומר שבגזירת המלאכים הדבר, ובמאמר הקדושים הגזירה.

מקשה הגמרא: **הָתֵינַח כּוּלְּהִי** – בכל הפסוקים הנזכרים נוכל לפרש שנקט בלשון רבים לומר שהקדוש ברוך הוא נתייעץ עם פמליא של מעלה, אבל את הפסוק (דניאל ז ט) 'עַד דִּי כְרָסָוָן רְמִיו', שראה שהוטלו שני כסאות לישב עליהם, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – איך נוכל לפרשו. מתרצת הגמרא: כסא **אֶחָד לוֹ** – לקדוש ברוך הוא, **וְכִסֵּא אֶחָד לְדָוִד. דְּתַנְיָא,** כסא **אֶחָד** היה לוֹ – לקדוש ברוך הוא, **וְכִסֵּא אֶחָד** היה לְדָוִד, **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי** לרבי עקיבא, **עֲקִיבָא, עַד מָתַי אַתָּה עוֹשֶׂה** את **הַשְּׁכִינָה כְּחוֹל,** שאתה מושיב לצד השכינה את דוד שהוא בן אדם. **אֶלָּא** כסא **אֶחָד** לְמִדַּת הַדִּין, **וְכִסֵּא אֶחָד** לְמִדַּת הַצְּדָקָה. מסתפקת הגמרא: האם רבי עקיבא **קִבְּלָהּ מִינַּיהּ** – קיבל את טענת רבי יוסי וחזר בו מדבריו, **אוֹ לֹא קִבְּלָהּ מִינַּיהּ** – או שלא קיבל את טענתו.

הגמרא מביאה ראיה מהברייתא לפשוט את הספק: **תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא,** כסא **אֶחָד** היה לְדִין **וְכִסֵּא אֶחָד** היה **לִצְדָקָה, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא.** משמע שחזר בו רבי עקיבא וסובר כרבי יוסי, שכסא אחד לדין ואחד לצדקה. ממשיכה הברייתא: **אָמַר לוֹ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָא** לרבי עקיבא, **עֲקִיבָא, מַה לְּךָ אֵצֶל דִּבְרֵי הַגָּדָה, כֹּלְּךָ** – לך לך **אֵצֶל נְגָעִים וְאָהֳלוֹת** שהם הלכות חמורות ובהם אתה מחודד, ולא בהגדה. **אֶלָּא אֶחָד** היה **לַכִּסֵּא וְאֶחָד** היה **לַשְּׂרַפְרָף, כִּסֵּא** לֵישֵׁב **עָלָיו וְשַׂרְפְרָף** – כסא קטן **לַהֲדוֹם רַגְלָיו.**

לעיל הובאו דברי רבי אלעזר שצריך להיות זריז ללמוד תורה כדי לדעת מה להשיב למינים. הגמרא מביאה את דברי רב נחמן שרק היודע לענות למינים יענה להם: **אָמַר רַב נַחְמָן, הַאי מַאן דְּיָדַע לְאַהֲדוּרֵי** – כל היודע להחזיר תשובה **לַמִּינִים כְּרַב אִידִית, לֵיהַדַּר** – יחזיר להם תשובה, **וְאִי לָא** – ואם אינו יודע להחזיר להם תשובה כרב אידית, **לָא לֵיהַדַּר** – לא יחזיר להם. הגמרא מביאה את תשובת רב אידית למינים: **אָמַר הַהוּא מִינָא** – מין אחד **לְרַב אִידִית, כְּתִיב** במעמד הר סיני (שמות כד א), 'וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל ה'', ואם הקדוש ברוך הוא אמר זאת, אם כן 'עֲלֵה אֵלַי' **מִיבְּעֵי לֵיהּ** – היה לו לומר למשה 'עלה אלי'. **אֲמַר לֵיהּ** רב אידית, **זֶהוּ** המלאך **מַטַּטְרוֹן,** ומלאך זה הוא שאמר למשה 'עלה אל ה'', והטעם שלא נאמר שמו בפסוק, לפי **שֶׁשְּׁמוֹ** של מטטרון **כְּשֵׁם** של הקדוש ברוך הוא **רַבּוֹ. דִּכְתִיב** (שמות כג ב) 'הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ בַּדָּרֶךְ וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי', ולאחר מכן (שם כג כא) כתוב 'הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ אַל תַּמֵּר בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ', ומכך שנאמר 'כי שמי בקרבו' משמע שמטטרון [שהוא המלאך שהקדוש ברוך הוא שולח] שמו כשם הקדוש ברוך הוא. ולכן אמר מטטרון 'עלה אל ה'', ולא אמר 'עלה אלי'. שאל המין את רב אידית, **אִי הָכִי** – אם כך, ששמו של מטטרון כשמו של הקדוש ברוך הוא, **נִיפְלְחוּ לֵיהּ** – נעבוד לו. אמר לו רב אידית, **כְּתִיב** בתחילת הפסוק (שם כג כא) 'אַל תַּמֵּר בּוֹ', כלומר אַל תְּמִירֵנִי בּוֹ – אל תחליף אותי בו. שאל המין את רב אידית, **אִם כֵּן** מה שנאמר באותו הפסוק (שם כג כא) 'לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם' פירושו שמטטרון אינו יכול לסלוח על חטאותיכם, ואם כן **לָמָּה לִי** – מה צורך יש במטטרון. **אָמַר לֵיהּ** רב אידית, **הֵימְנוּתָא בִּידַן** – אני נשבע שאין בו כח למחול על פשעינו, ומאסנוהו עד כדי כך **דַּאֲפִילּוּ בְּפַרְוַונְקָא** – בתורת שליח המוציא ומביא **נַמִּי לָא קַבֵּילְנֵיהּ** – לא קיבלנוהו, **דִּכְתִיב** לאחר שישראל חטאו בעגל (שמות לג טו), 'וַיֹּאמֶר אֵלָיו [משה אמר לקדוש ברוך הוא] אִם אֵין פָּנֶיךָ הוֹלְכִים אַל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה' וגו', כלומר שאם אינך הולך עמנו אל תעלנו מהמדבר על ידי מלאך.

הגמרא מביאה טענה נוספת של המינים ותשובת החכמים: **אָמַר לֵיהּ הַהוּא מִינָא** – מין אחד **לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, כְּתִיב** (בראשית יט כד) 'וַה' הִמְטִיר עַל סְדֹם וְעַל עֲמֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמָיִם', ומכיון שכבר בתחילת הפסוק נזכר שהיה זה מאת הקדוש ברוך הוא, אם כן 'מֵאִתּוֹ' **מִיבְּעֵי לֵיהּ** – היה צריך לכתוב 'מאתו'. **אָמַר לֵיהּ הַהוּא כּוֹבֵס** – כובס אחד לרבי ישמעאל ברבי יוסי, **שַׁבְּקֵיהּ** – עזוב אותו, **וַאֲנָא מַהְדְּרִנָא לֵיהּ** – אני אחזיר לו תשובה. **דִּכְתִיב** (בראשית ד כג) 'וַיֹּאמֶר לֶמֶךְ לְנָשָׁיו עָדָה וְצִלָּה שְׁמַעָן קוֹלִי, נְשֵׁי לֶמֶךְ הַאֲזִנָּה אִמְרָתִי', ומכיון שלמך דיבר לנשיו, אם כן 'נָשַׁי' **מִיבְּעֵי לֵיהּ** – היה צריך לומר 'נשיי'. **אֶלָּא** מוכרחים לומר **דִּמְשַׁתְּעֵי קְרָא הָכִי** – שהפסוק הוא זה שמספר זאת כך, ואם כן **הָכָא נַמִּי** – אף כאן **מִשְׁתָּעֵי קְרָא הָכִי** – הפסוק דיבר כן, ולכן נאמר 'וה' המטיר וגו' מאת ה''. **אָמַר לֵיהּ** רבי ישמעאל לרבי יוסי לכובס, **מְנָא לָךְ הָא** – מנין לך דבר זה. אמר לו הכובס, **מִפִּירְקֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר שְׁמֵעַ לִי** – שמעתי בדרשתו של רבי מאיר שהמקרא הזה הוא תשובה לשאלת המין. **דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כִּי הֲוָה דָּרֵישׁ רַבִּי מֵאִיר בְּפִירְקֵיהּ** – כשהיה רבי מאיר אומר את שיעורו, **הֲוָה דָּרֵישׁ תִּילְתָּא שְׁמַעְתָּא** – היה דורש שליש בשמועות, **וּתְילְתָּא אַגַּדְתָּא** – ושליש באגדות, **וּתְילְתָּא מַתְלֵי** – ושליש במשלים.

רבי יוחנן סיפר עוד על משליו של רבי מאיר: **וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁלֹשׁ מֵאוֹת מִשְׁלוֹת שׁוּעָלִים הָיוּ לוֹ לְרַבִּי מֵאִיר, וְאָנוּ אֵין לָנוּ** – לא נשאר לנו מהם **אֶלָּא שָׁלֹשׁ** משלים,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מִיכָּן יש ללמוד, שֶׁפּוֹתְחִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת תְּחִלָּה לְזִכּוּת, שהרי אומר לה 'אִם לא שָׁטִית וגו' הַנְקִי', קודם שאומר 'וְאַתְּ כִּי שָׁטִית וגו' (שם ה כב). ומכך שמקור הדין הוא מסוטה, מוכח כאביי ורבא, שהפתיחה לזכות היא 'אם לא עשית מה שמעידים עליך אל תחשוש', כמו שאומרים לסוטה.

שנינו במשנה: דִּיְנֵי מָמוֹנוֹת מַחֲזִירִין כּוּ' בין לזכות בין לחובה.

מקשה הגמרא: וּרְמִינְהוּ – וקשה על זה ממה ששנינו בבכורות (כח:), דיין שֶׁדָּן אֶת הַדִּין וטעה, כלומר שזִּיכָּה אֶת הַחַיָּיב וְחִיַּיב אֶת הַזַּכַּאי, או שטִּמֵּא אֶת הַטָּהוֹר או שטִּיהֵר אֶת הַטָּמֵא, מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי – הדין קיים, וְהדיין יְשַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ – מהממון שלו את ההפסד שנגרם בגלל הטעות. ומבואר שהדין אינו חוזר אף אם הדיין טעה, ולא כמו ששנינו במשנתינו שבדיני ממונות מחזירים בין לזכות בין לחובה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יוֹסֵף, לָא קַשְׁיָא, כָּאן – במשנתינו מדובר בְּדִיין מוּמְחֶה שנאמן לומר שטעה, ואילו כָּאן – במשנה בבכורות מדובר בְּדִיין שֶׁאֵינוֹ מוּמְחֶה, שהבעל דין שמפסיד מחזרתו יכול לומר לו שמא מתחילה צדקת ובעת אתה טועה, ולכן אינו יכול להחזיר את הדין.

מקשה הגמרא: וְהאם בְּמוּמְחֶה מַחֲזִירִין את הדין, וְהָקְתָנֵי בהמשך אותה המשנה, ש'אִם הָיָה הדיין מוּמְחֶה לְבֵית דִּין, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם', ומוכח שגם הוא אינו מחזיר את הדין.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן, כָּאן – במשנתינו מדובר שֶׁיֵּשׁ דיין שגָּדוֹל הֵימֶנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן השנים, והגדול מחזיר את דברי הקטן ומבטלם. ואילו כָּאן – בבכורות מדובר שֶׁאֵין גָּדוֹל הֵימֶנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן. תירוץ נוסף: רַב שֵׁשֶׁת אָמַר, כָּאן – במשנתינו מדובר כְּשֶׁטָּעָה הדיין בְּדָבָר מִשְּׁנָה – בדבר הכתוב במשנה, שבזה אין דינו דין כלל, ולכן חוזר, ואילו כָּאן – במשנה בבכורות מדובר כְּשֶׁטָּעָה הדיין בְּדבר התלוי בְּשִׁיקּוּל הַדַּעַת, ובזה אין הדין חוזר, דְּאָמַר רַב שֵׁשֶׁת אָמַר רַב אַסִּי, טָעָה בְּדָבָר מִשְּׁנָה חוֹזֵר, טָעָה בְּשִׁיקּוּל הַדַּעַת אֵינוֹ חוֹזֵר. אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי, האם חוזר אֲפִילּוּ אם טָעָה בְּדבר הכתוב בתוספתא שסידרוה רַבִּי חִיָּיא וְרַבִּי אוֹשַׁעְיָא, או רק בדבר הכתוב במשנה, שסודרה על ידי רבי, שהיה גדול מהם, ואצלו היתה כל הישיבה, שהרי היה נשיא, ודקדקו בני הישיבה בדברים שכתב והעמידום על בוריים. אָמַר לֵיהּ רב אשי, אִין – כן, גם בזה חוזר. הוסיף רבינא ושאלו: האם אֲפִילּוּ טעה בְּפסק דְּרַב וּשְׁמוּאֵל שאמרוהו מסברתם בלבד. אָמַר לֵיהּ, אִין. הוסיף ושאל: האם אֲפִילּוּ הטועה בְּדִידִי וְדִידָךְ – בדברים שאני ואתה אמרנו. אָמַר לֵיהּ רב אשי, אחר שאמרתי לך שגם הטועה בדברי האמוראים האחרונים חוזר, במה אנו גרועים מהם, אָטוּ אֲנַן קָטְלֵי קָנֵי בְּאַגְמָא אֲנַן – האם אין אנו אלא קוצצי קנים ומלקטי עצים באגם, בתמידה, אלא גם הטועה בדברינו חוזר.

הגמרא דנה בדברי רב ששת. שואלת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי [־מהי] טעות בְּשִׁיקּוּל הַדַּעַת, הרי אם הדין אינו כתוב בשום מקום, מנין לנו שטעה.

משיבה הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא, כְּגוֹן תְּרֵי תַּנָּאֵי אוֹ תְּרֵי אֲמוֹרָאֵי דְּפָלִיגִי אַהֲדָדֵי – החולקים זה על זה, וְלָא אִיתְּמַר הִלְכְתָא – לא נאמרה ההלכה לָא כְּמַר וְלָא כְּמַר, וְאִיקְּרֵי וַעֲבַד כְּחַד מִינַּיְיהוּ – וקרה שהדיין עשה כדברי אחד מהם, וְסוּגְיָא דִּשְׁמַעְתָּא אֲזִלִי כְּאִידָךְ – ורוב הדיינים נראים להם דברי השני, הַיְינוּ – זוהי טעות בְּשִׁיקּוּל הַדַּעַת.

הגמרא מקשה על רב ששת: אֵיתִיבֵיהּ – הקשה רַב הַמְנוּנָא לְרַב שֵׁשֶׁת, שנינו במשנה (בכורות כח:), 'מַעֲשֶׂה בְּפָרָה (שֶׁל בֵּית מְנַחֵם) שֶׁנִּיטְּלָה הָאֵם – הרחם, בית ההריון שֶׁלָּהּ, ושאלו את רבי טרפון מה דינה, ופסק שהיא טריפה ואסורה באכילה, וְלכן הֶאֱכִילָהּ רַבִּי טַרְפוֹן לַכְּלָבִים. וּבָא הַמַּעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים שישבו בְּיַבְנֶה, וְהִתִּירוּהָ, משום שאינה טריפה, שכן למדו ממה שֶׁאָמַר תּוֹדוֹס הָרוֹפֵא, 'אֵין פָּרָה וַחֲזִירָה יוֹצֵאת מֵאַלְכְּסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם, אֶלָּא אִם כֵּן המצרים חוֹתְכִין את הָאֵם – הרחם שֶׁלָּהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵּלֵד', ואותן הפרות ממשיכות לחיות, ומוכח שאינה טריפה. אָמַר רַבִּי טַרְפוֹן, 'הֲלָכָה חֲמוּרָה טַרְפוֹן', כלומר, צריך אני למכור את חמורי, כדי שיהיה לי ממון לשלם את הפרה לבעליה. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, פָּטוּר אַתָּה מלשלם, משום שֶׁכָּל דיין או מורה הוראה הַמּוּמְחֶה לָרַבִּים שטעה בהוראתו, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם. וְאִי אִיתָא – אם אכן דיין שטעה בדבר משנה חוזר, לֵימָא לֵיהּ – יאמר לו רבי עקיבא, פטור אתה מפני שטוֹעֶה בְּדָבָר מִשְּׁנָה אַתָּה, שהרי דבר זה שנינו בסתם משנה בחולין (נד.) שאם ניטלה האֵם שלה בשירה, וְטוֹעֶה בְּדָבָר מִשְּׁנָה חוֹזֵר.

מתרצת הגמרא: רבי עקיבא חֲדָא וְעוֹד [־טעם אחד ועוד טעם] קָאָמַר לרבי טרפון, דהיינו שיש שני טעמים לפוטרו, חֲדָא, דְּטוֹעֶה בְּדָבָר מִשְּׁנָה אַתָּה, וְטוֹעֶה בְּדָבָר מִשְּׁנָה חוֹזֵר. וְעוֹד טעם, אִי נַמִּי [־אפילו אם] בְּשִׁיקּוּל הַדַּעַת טָעִיתָ היית פטור, משום שמּוּמְחֶה לָרַבִּים אַתָּה, וְכָל הַמּוּמְחֶה לָרַבִּים פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם. והמשנה נקטה רק טעם אחד משניהם.

הגמרא דנה בקושיית רב המנונא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרָבָא, מַאי קָא מוֹתִיב – מה הקשה רַב הַמְנוּנָא לְרַב שֵׁשֶׁת מֵהמעשה בפָּרָה, פָּרָה הֲרֵי כבר הֶאֱכִילָהּ רבי טרפון לַכְּלָבִים, וְלֵיתָא דְּתֶהְדַּר – ואינה נמצאת כדי שיוכלו להחזירה לבעלים, ואין מועיל כאן מה ש'טעה בדבר משנה חוזר', כיון שאי אפשר להחזיר את הדין, ולכן נקט רבי עקיבא את הטעם שהוא מומחה ולא את הטעם שהוא טועה בדבר משנה.

מתרצת הגמרא: הָכִי קָאָמַר לֵיהּ רב המנונא לרב ששת, אִי אָמְרַת בְּשִׁלְּמָא – מובן הדבר אם היית אומר שטָעָה בְּדָבָר מִשְּׁנָה אֵינוֹ חוֹזֵר, אַלְּמָא קָם דִּינָא – אם כן מוכח שהוראה שחכם הורה היא קיימת ועומדת, ואינה מתבטלת אפילו אם טעה, ואם כך הַיְינוּ דְּקָא מְפַחֵיד רַבִּי טַרְפוֹן, שמא יצטרך לשלם, וְקָאָמַר לֵיהּ אִיהוּ – ואמר לו רבי עקיבא, מוּמְחֶה לְבֵית דִּין אַתָּה, וְאַתָּה פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם. אֶלָּא אִי אָמְרַת שטָעָה בְּדָבָר מִשְּׁנָה חוֹזֵר, אם כך לֵימָא לֵיהּ רבי עקיבא לרבי טרפון, פטור אתה מלשלם, כֵּיוָן דְּאִילּוּ הֲוַאי [־היתה קיימת] הַפָּרָה, דִּינְךָ לָאו דִּינָא – פסק ההלכה שלך היה מתבטל, והפרה היתה חוזרת להיות כשירה, וְלָא כְּלוּם עֲבַדְתְּ – והיה מתברר שלא עשית שום נזק בהוראתך, ולכן הַשְׁתָּא נַמִּי – גם כעת שהבעלים של הפרה האכילו אותה לכלבים לָא כְּלוּם עֲבַדְתְּ – אתה לא עשית שום נזק, שהרי מצידך אפשר להכשיר את הפרה, והבעלים שהאכילו אותה לכלבים הזיקו לעצמם, ופטור אתה מלשלם. ולא היה צריך רבי עקיבא לפטרו משום שהוא מומחה.

תירוץ נוסף על הסתירה בין המשניות: רַב חִסְדָּא אָמַר, כָּאן – במשנה בבכורות מדובר שֶׁהדיין נָטַל מהנתבע וְנָתַן לתובע בַּיָּד [־בעצמו], ובזה אין הדין חוזר. ואילו כָּאן – במשנתינו מדובר כְּשֶׁלֹּא נָטַל וְנָתַן בַּיָּד, אלא ציוה לנתבע, והלה נתן את הממון לתובע, ובאופן זה הדין חוזר, ויחזור הממון מזה שקיבל אותו לפי הכרעת הדין, לזה שנתן אותו.

מקשה הגמרא: בְּשִׁלְּמָא מה ששנינו בבכורות שאם הדיין חִיַּיב אֶת הַזַּכַּאי מה שעשה עשוי, בזה אפשר להעמיד בְּגוֹן שֶׁהדיין נָטַל וְנָתַן בַּיָּד, שלקח מן הזכאי ונתן לתובע. אֶלָּא לגבי מה ששנינו שם שאם זִיכָּה אֶת הַחַיָּיב מה שעשה עשוי, הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ – איך הוא האופן שהדיין מזכה את החייב, על כרחך באופן דְּאָמַר לֵיהּ הדיין לנתבע 'פָּטוּר אַתָּה', וְהָא – והרי באמירת 'פטור אתה' הדיין לא נָטַל וְנָתַן בַּיָּד, ואם כן מדוע מה שעשה עשוי, הרי לדעת רב חסדא כל שהדיין לא נטל ונתן ביד הדין חוזר.

מיישבת הגמרא: כֵּיוָן דְּאָמַר הדיין לנתבע 'פָּטוּר אַתָּה', והנתבע שהיה מוחזק משאיר את הממון בידו על פי הוראתו של הדיין,

המשך בעמוד 212

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מִיכָּן שֶׁפּוֹתְחִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת תְּחִלָּה לִזְכּוּת: דִּינֵי מָמוֹנוֹת מַחֲזִירִין כּוּ׳: וּרְמִינְהוּ, דָּן אֶת הַדִּין, זִיכָּה אֶת הַחַיָּיב, חַיֵּיב אֶת הַזַּכַּאי. טִימֵּא אֶת הַטָּהוֹר, טִיהֵר אֶת הַטָּמֵא. מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי, וִישַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ. אָמַר רַב יוֹסֵף, לָא קַשְׁיָא. כָּאן בְּמוּמְחֶה, כָּאן שֶׁאֵינוֹ מוּמְחֶה. וּבְמוּמְחֶה מַחֲזִירִין? וְהָקְתָנֵי ׳אִם הָיָה מוּמְחֶה לְבֵית דִּין, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם׳. אָמַר רַב נַחְמָן, כָּאן שֶׁיֵּשׁ גָּדוֹל הֵימֶנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן, כָּאן שֶׁאֵין גָּדוֹל הֵימֶנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן. רַב שֵׁשֶׁת אָמַר, כָּאן שֶׁטָּעָה בְּדָבָר מִשְּׁנָה, כָּאן שֶׁטָּעָה בְּשִׁיקּוּל הַדַּעַת. דְּאָמַר רַב שֵׁשֶׁת אָמַר רַב אַסִּי, טָעָה בְּדָבָר מִשְּׁנָה חוֹזֵר, טָעָה בְּשִׁיקּוּל הַדַּעַת אֵינוֹ חוֹזֵר. אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשֵּׁי, אֲפִילּוּ טָעָה בְּרַבִּי חִיָּיא וְרַבִּי אוֹשַׁעְיָא? אָמַר לֵיהּ, אִין. אֲפִילּוּ בְּדָרַב וּשְׁמוּאֵל? אָמַר לֵיהּ, אִין. אֲפִילּוּ בְּדִידִי וּדְדָךְ? אָמַר לֵיהּ, אָטוּ אֲנַן, קָטְלֵי קָנֵי בְּאַגְמָא אֲנַן. הֵיכִי דָּמֵי שִׁיקּוּל הַדַּעַת? אָמַר רַב פַּפָּא, כְּגוֹן תְּרֵי תַּנָּאֵי אוֹ תְּרֵי אֲמוֹרָאֵי דְּפָלְיְגֵי אַהֲדָדֵי, וְלָא אִיתְּמַר הִלְכְתָא, לָא כְּמַר וְלָא כְּמַר. וְאִיקְּרֵי וַעֲבַד כְּחַד מִינַּיְיהוּ, וְסוּגְיָא דְּשִׁמַעְתָּא אָזְלִי כְּאִידָךְ, הֵיינוּ שִׁיקּוּל הַדַּעַת. אִיתִּיבֵיהּ רַב הַמְנוּנָא לְרַב שֵׁשֶׁת, מַעֲשֶׂה בְּפָרָה (שֶׁל בֵּית מְנַחֵם) שֶׁנִּטְּלָה הָאֵם שֶׁלָּהּ, וְהֶאֱכִילָהּ רַבִּי טַרְפוֹן לַכְּלָבִים. וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים בִּיבְנֶה, וְהִתִּירוּהָ, שֶׁאָמַר תּוֹדוֹס הָרוֹפֵא, ׳אֵין פָּרָה וַחֲזִירָה יוֹצֵאת מֵאֶלְכְּסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם, אֶלָּא אִם כֵּן חוֹתְכִין הָאֵם שֶׁלָּהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵּלֵד׳. אָמַר רַבִּי טַרְפוֹן, ׳הֲלָכָה חֲמוֹרָךְ טַרְפוֹן׳. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, פָּטוּר אַתָּה שֶׁכָּל הַמּוּמְחֶה לָרַבִּים פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם. וְאִי אִיתָא, לֵימָא לֵיהּ טוֹעֶה בְּדָבָר מִשְּׁנָה אַתָּה, וְטוֹעֶה בְּדָבָר מִשְּׁנָה חוֹזֵר. חֲדָא, וְעוֹד, קָאָמַר. חֲדָא, דְּטוֹעֶה בְּדָבָר מִשְּׁנָה אַתָּה, וְטוֹעֶה בְּדָבָר מִשְּׁנָה חוֹזֵר. וְעוֹד, אִי נַמִּי בְּשִׁיקּוּל הַדַּעַת טָעִית, מוּמְחֶה לָרַבִּים אַתָּה, וְכָל הַמּוּמְחֶה לָרַבִּים פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרָבָא, מַאי קָא מוֹתִיב רַב הַמְנוּנָא לְרַב שֵׁשֶׁת מִפָּרָה, פָּרָה הֲרֵי הֶאֱכִילָהּ לַכְּלָבִים, וְלֵיתָא דְּתֶרֵיהֶן, אִי אָמְרַת בְּשִׁלְמָא טָעָה בְּדָבָר מִשְּׁנָה אֵינוֹ חוֹזֵר, אַלְמָא קָם דִּינָא. הֵיינוּ דְּקָא מְפַחֵיד רַבִּי טַרְפוֹן, וְקָאָמַר לֵיהּ אִיהוּ, מוּמְחֶה לְבֵית דִּין אַתָּה, וְאַתָּה פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם. אֶלָּא אִי אָמְרַת טָעָה בְּדָבָר מִשְּׁנָה חוֹזֵר, לֵימָא לֵיהּ, כֵּיוָן דְּאִילּוּ הֲוַאי פָּרָה, דִּינְךָ לָאו דִּינָא, וְלָא כְּלוּם עֲבַדְתְּ. הַשְׁתָּא נַמִּי, לָא כְּלוּם עֲבַדְתְּ. רַב חִסְדָּא אָמַר, כָּאן, שֶׁנָּטַל וְנָתַן בְּיָד. כָּאן, שֶׁלֹּא נָטַל וְנָתַן בְּיָד. בְּשִׁלְמָא חַיֵּיב אֶת הַזַּכַּאי, כְּגוֹן שֶׁנָּטַל וְנָתַן בְּיָד. אֶלָּא זִיכָּה אֶת הַחַיָּיב, הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ. דַּאֲמַר לֵיהּ ׳פָּטוּר אַתָּה׳. וְהָא, לֹא נָטַל וְנָתַן בְּיָד. כֵּיוָן דַּאֲמַר ׳פָּטוּר אַתָּה׳, כְּמוֹ שֶׁנָּטַל וְנָתַן בְּיָד דְּמֵי. אֶלָּא, מַתְנִיתִין דְּקָתָנֵי, דִּינֵי מָמוֹנוֹת מַחֲזִירִין בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה. בְּשִׁלְמָא לִזְכוּת מַשְׁכַּחַת לָהּ, דַּאֲמַר לֵיהּ מֵעִיקָּרָא ׳חַיֵּיב אַתָּה׳, וְלֹא נָטַל וְלֹא נָתַן בְּיָד. אֶלָּא לְחוֹבָה, הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ. דַּאֲמַר לֵיהּ ׳פָּטוּר אַתָּה׳. וְהָאָמְרַת, כֵּיוָן דַּאֲמַר לֵיהּ ׳פָּטוּר אַתָּה׳, כְּמוֹ שֶׁנָּטַל וְנָתַן בְּיָד דְּמֵי. חֲדָא קָתָנֵי, דִּינֵי מָמוֹנוֹת מַחֲזִירִין לִזְכוּת, שֶׁהִיא חוֹבָה. דִּכְוָותָהּ גַּבֵּי נְפָשׁוֹת ׳מַחֲזִירִין לִזְכוּת

ואין

רש"י

מיכן שפותחין כו׳. ומדיליף פתיחת הזכות מהכא היינו אי לא קטלת לא תידחל כאביי ורבא: **מה שעשה עשוי.** אלמא לא הדר: **במומחה.** יש בו כח לחזור ולא מצי למימר ליה בעל דין אנא כי טעמא קמא דידך עבדינא אבל בשאינו מומחה מצי אמר ליה מי יימר דטעמא בתרא דידך עיקר דילמא קמא עיקר ובהאי הוא דטעית: **פטור מלשלם.** אלמא מה שעשה עשוי ומיהו פטור מלשלם דכיון דמומחה הוא מזלא בישא דההוא גברא גרם ליה למיטעי: **יש גדול הימנו.** אותו גדול מחזיר דבריו של זה דיש בו כח לבטל: **אין גדול ממנו.** לא ציית ליה בעל דין לאהדורי עובדא ואפ׳ זה אומר טעיתי לאו כל כמיניה: **טועה בדבר משנה.** שטעותו מצוי בדבר המשנה אין דינו דין לגמרי וחוזר: **שיקול הדעת.** לקמן מפורש: **ואפ׳ טעה בר׳ חייא.** האי דבר משנה דקאמר מי אמרי׳ דאפ׳ טעה בדבר המשנה בתוספתא דבי רבי חייא ורבי אושעיא שהם סידרו התוספתא וסתמו בה מה שסתמו ולא הוי עיקר כל כך כמשנתנו שסתמה רבי שהיה גדול מהם וכל הישיבה מצויה אצלו על ידי שהוא נשיא ודקדקו עמו בדברים והעמידום על בוריים: **ואפ׳ בדרב ושמואל.** במימרא דידהו שפסקו מסברא שלהם ולא הויא מתני׳ אלא סברא: **אטו אנן קטלי קני באגמא אנן.** אחרי שאמרתי לך שאף הטועה בדברי האמוראים האחרונים חוזר מאי גריעותנן מדאחרינ׳: **קטלי קני.** קוצצים קנים ומלקטי עצים: **סוגיין דעלמא כאידך.** רוב הדיינין נראין להם דברי השני: **לרב ששת.** דאמר טעה בדבר משנה חוזר: **האם שלה.** בית הריון ונקראת טרפדת ושלפודחית ובלעז מטריצ״ה: **והתירוה.** מפני שאמר תודוס הרופא: **אין פרה וחזירה כו׳.** לפי שטובות הן ואין רוצין שיהיו מצויות במקומות אחרות וקא חזינן דמתקיימות: **הלכה חמורך טרפון.** כלומר צריך אני למכור את חמורי ולהחזיר פרה לבעלים: **טועה בדבר משנה אתה.** סתם משנה היא באלו טריפות (חולין נד.) ניטלה האם שלה כשירה: **וטועה בדבר משנה חוזר.** ולקמן פריך הכא מאי חזרה איכא הרי האכילה לכלבים: **הכי קאמר ליה.** רב המנונא אי אמרת בשלמא כו׳: **אלמא קם דינא.** כלומר מה שהורה הורה ואי נמי איתא קמן לא הדרא מיתכשרא: **היינו.** דאמר ליה דאי לאו דמומחה הוא הוה בעי שלומי: **לאו כלום עבדת.** דאיהו הוא דאפסיד אנפשיה שהשליכה לכלבים ואת לא אפסדת ליה מידי במאי דפסקת עלה שם טרפות דהא אי בעית למהדר הדרת: **רב חסדא.** מהדר לעיל לשנויי מתניתא דן את הדין: **נשא ונתן ביד.** מה שעשה עשוי: **לא נשא ונתן ביד.** צוה לבעל דין והוא עושה מעצמו מחזיר הממון מזה שקיבלו לזה שנתנו: **נשא ונתן.** הוא עצמו גבה מזה ונתן לזה: **בשלמא חייב את הזכאי.** שפיר מצי לאוקמי מה שעשה עשוי כדקתני בה שנטל מן הזכאי ממש מידו שלא כדין ונתן לתובע: **אלא זיכה את החייב.** על כרחיך לא שייך האי לישנא אלא במזכה את הנתבע שהיה חייב לשלם ואמר לו פטור אתה דאין לשון נקי ופטור: **כיון דא״ל פטור אתה.** וזה היה מוחזק ועכבוהו על פיו כמי שנתן ביד דמי: **אלא.** מחזיר לחובה ע״כ משמע מתחלה זכהו וא״ל פטור אתה וקאמר מחזירין: ומשני **חדא** קתני: דלעולם לחובה אין מחזירין מאחר שזיכהו אלא משלם מביתו ומתני׳ חדא קתני מחזירין הדבר לזכותו של זה אם חייבוהו תחלה ולא נשאו ונתנו ביד מחזירין לזכותו שהוא חובתו של חבירו שמחייבין אותו להחזיר מה שגבה: **דכוותה גבי נפשות.** על כרחיך הכי בעי לפרושה ולתת חילוק בין דיני ממונות לדיני נפשות:

זכות

תוספות

מה שעשה עשוי וישלם מביתו. וא״ת טיהר את הטמא אמאי מה שעשה עשוי ועוד אי מה שעשה עשוי אמאי משלם דאבתי לא מיתקומא דעירבן עם פירותיו עד לבסוף וי״ל דהשתא סבירא ליה כשעירבן בעל הבית ולבסוף ס״ל כשעירבן חכם והשתא מה שעשה עשוי שעירבן ברוב פירותיו טהורים דבטלי ברובא וישלם מביתו שעירבן בפירות מועטים וא״ת למאי דס״ד בפ׳ עד כמה (בכורות דף כח:) דאתיא כר״מ הא שמעינן ליה בפרק הניזקין (גיטין ד׳ נד:) גבי נפלו ונתפצעו דאפ׳ שגג לא יעלו דקנסינן שוגג אטו מזיד ואם כן היכי בטלי ברובא וי״ל כיון דעל פי חכם עביד לא קניס האי שוגג אי נמי לענין דינא דגרמי מוקי לה כר׳ מאיר בפ׳ עד כמה (שם דף כח:) ולא בוותיה לכל מילי:

כאן במומחה. כולי סוגיא בטעה בשיקול הדעת דאי בדבר משנה הא רב נחמן ורב יוסף גופייהו שמעינן להו בכתובות בפרק אלמנה (ד׳ קז:) דאמרי ב״ד שמכרו בלא הכרזה נעשו כמי שטעו בדבר משנה וחוזרים וא״ת בפ״ק דמכילתין (ד׳ ה.) דמר זוטרא בריה דרב נחמן דן דינא וטעה אתא לקמיה דרב יוסף אמר ליה אי קבלוך עלייהו כו׳ כי טעה נמי בשיקול הדעת אמאי לא היה חוזר הא מומחה הוה וי״מ דמומחה דהכא היינו במומחה דסמיכא: **השתא** נמי לא כלום עבדת. בלא נטל ונתן ביד איירי דאי האכילה ר׳ טרפון לכלבים א״כ טובא עבד ותימה דבפ׳ עד כמה (בכורות ד׳ כח: ושם) בההיא דן את הדין בעי לאוקומי כר״מ מקמי דאוקי כשנטל ונתן ביד אמאי חייב חכם בשטיהר את הטמא במה שעירבן בעל הבית בפירותיו נימא כיון דאילו לא עירבן הוה הדר השתא נמי לאו כלום עבד וי״ל דסוגיא דהכא אתיא כרבנן אבל לר״מ דדן דינא דגרמי חייב אע״ג דאילו לא עירבן הוה הדר דהא מראה דינר לשולחני ונמצא רע מחייב לר״מ בהגזול קמא (ב״ק ד׳ ק. ושם) אע״ג דאילו הוה קמן הוה הדר:

שעירבן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

שעירבן עם פירותיו. הקשה רבינו אפרים לא יהא אלא כמטמא בידים דתנן בפ׳ הניזקין (גיטין ד׳ נב:) המטמא והמדמע והמנסך בשוגג פטור והא נמי בשוגג הוא ובשלמא לחזקיה דאמר התם (דף נג.) אחד שוגג ואחד מזיד חייב ומה טעם אמרו בשוגג פטור בדי שיודיעו וגבי חכם בעל הוראה אין לפטור מטעם כדי שיודיעו דכי נמי מחייבת ליה מודע ליה אלא לר׳ יוחנן דאמר דבר תורה אחד שוגג ואחד מזיד פטור ומה טעם אמרו במזיד חייב שלא יהיה כל אחד ואחד מטמא טהרותיו של חבירו ואומר פטור אני הכא לא שייך לחייב מהאי טעמא מיהו למאי דמוקי במסקנא שנטל ונתן ביד יש לחייב כמו מזיד דלמה לו לאדם ליטול וליתן ביד אבל למאי דסבירא ליה מעיקרא שעירבן בעה״ב קשה וי״ל דמכל מקום חשיב כמו מזיד שהיה לו לחכם לדקדק בהוראתו ולידע שבעה״ב יערב:

אתיא רשע רשע תניא נמי הכי. תימה תקשה לרבא מבריי׳ דהכא דקאמר בפרק קמא (דף י.) דמלקות תחת מיתה עומדת ולית ליה ג״ש דרשע וכן בפרק קמא דמכות (דף ה.) גבי משלשין בממון ואין משלשין במכות אביי אמר אתיא רשע רשע ורבא אמר בעינן כאשר זמם וליכא ועוד אטו סתמא דהש״ס בפ״ק דמכות (שם:) כאביי גבי אין העדים זוממין נהרגין עד שיגמר הדין ואמר חייבי מלקות מניין אתיא רשע רשע ויש לומר דרבא אית ליה ג״ש אלא דלהנך מילי קאמר דלא צריך מיהו קשה דבפ׳ אלו נערות (כתובות דף לה. ושם) גבי חייבי מלקות שוגגין דפטורין מן ממון קאמר אביי אתיא רשע רשע ורבא אמר אתיא מכה מכה ולרבי יוחנן קשה נמי אמאי מחייב חייבי מלקות שוגגין בתשלומין ולא יליף ג״ש דרשע ועוד בההוא פירקא (דף לז.) קאמר והא מהכא נפקא מהתם נפקא כדי רשעתו ומסיק חדא במיתה וממון וחדא במלקות וממון והשתא במלקות וממון למ״ל קרא תיפוק ליה מג״ש דרשע רשע ויש לומר דרבא ורבי יוחנן לא דרשי התם גזירה שוה דרשע משום דלא הוי בגוף המלקות אלא לפטור ממון דבהדי מלקות וקרא דרשע בגוף המלקות כתיב והיה אם בן הכות הרשע והא דדריש רבא מכה מכה משום דגבי תשלומים כתיב מכה נפש בהמה ישלמנה אבל אביי דריש ג״ש דרשע רשע בכל מקום וסוגין דההוא פירקין גבי כדי רשעתו אליבא דרבא אתיא דלאביי למלקות ולממון לא צריך קרא דאתיא ג״ש דרשע רשע ומוקי חדא למיתה ומלקות כר״מ:

טעה בנואף ונואפת מהו. פירש הקונטרס דבנואף ליכא טעות לזכות ותימה דהא איכא מילי טובא כי היהיא דפליגי בשילהי פ״ק דמכות (דף ז.) אי אמרינן במנאפין עד שיראו דרך מנאפין או עד שיראו כמכחול בשפופרת או חבר בעי התראה או שיתיר עצמו למיתה או שיהיו שני עדיו מתרין בו וי״ל דמבעיא ליה אם יש בנואף ונואפת דבר שאין הצדוקין מודין בו וקאמר רבי יוחנן אדמוקדך יקיד קוץ כו׳ בעוד שאתה עוסק בשמועתך שאמרתי לך שיש חילוק בין דבר שצדוקין מודין בו לדבר שאין צדוקין מודין בו תן לב להבין מה הן מודין ומה אין הם מודין ועתה מפרש הש״ס ה״ד דבר שאין הצדוקין מודין בו: **שטעה** שלא כדרכה. פ״ה דלא מפרש חיובא בהדיא דילפינן ממשכבי אשה שתי משכבות באשה ואין הצדוקין מודין וקשה דבדבר זה מודין כדמוכח בפ״ק דהוריות (דף ד.) דאמר שמואל אין ב״ד חייבין עד שיורו בדבר שאין הצדוקין מודין בו ומסיק בגמ׳ דאמרי׳ (שלא) בכדרכה וכו׳ ופריך והא משכבי אשה כתיב ופי׳ דהצדוקין מודין בו וי״ל דהכא מיירי בהתראה דאמר בכדרכה אפי׳ בהתראה אסור שלא כדרכה בגמר ביאה אסור הערמה שריא אע״ג דפריך התם אההיא שינויא מכל מקום לפי המסקנא דהתם איתוקם ההיא שינויא שפיר: **אחד** מן התלמידים. תימה הא אמר בספ״ק (דף יז.) דאי אמר איני יודע והדר אמר טעמא (למילתיה) לא שמעינן ליה ולא יהא אלא כאחד מן התלמידים וי״ל דהתם באומר טעמא לחובה והכא באומר טעמא לזכות: אלא

---

1 וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה׳, ׳מַחֲזִירִין לְזְכוּת׳ זְכוּת גְּרִידְתָּא,
2 ׳וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה׳ לְזְכוּת שֶׁהִיא חוֹבָה. חוֹבְתֵּיהּ
3 דְּמַאן? הָא לָא קַשְׁיָא, חוֹבְתֵּיהּ דְּגוֹאֵל הַדָּם. מִשּׁוּם
4 חוֹבְתֵּיהּ דְּגוֹאֵל הַדָּם, קָטְלִינַן לֵיהּ לְהַאי? וְעוֹד, מַאי
5 ׳בֵּין׳ ׳בֵּין׳? קַשְׁיָא. רַבִּינָא אָמַר, כְּגוֹן שֶׁהָיָה לוֹ בְּיָדוֹ
6 מַשְׁכּוֹן, וּנְטָלוֹ מִמֶּנּוּ. טִימֵּא אֶת הַטָּהוֹר, דְּאַגַּעִי בֵּיהּ
7 שֶׁרֶץ. טִיהֵר אֶת הַטָּמֵא, שֶׁעֵירְבָן בֵּין פֵּירוֹתָיו: דִּינֵי
8 נְפָשׁוֹת כו׳: תָּנוּ רַבָּנַן, מַנַּיִן לְיוֹצֵא מִבֵּית דִּין חַיָּיב,
9 וְאָמַר אֶחָד ׳יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת׳, מִנַּיִן שֶׁמַּחֲזִירִין
10 אוֹתוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳נָקִי אַל תַּהֲרֹג׳. וּמִנַּיִן לְיוֹצֵא
11 מִבֵּית דִּין זַכַּאי, וְאָמַר אֶחָד ׳יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה׳,
12 מִנַּיִן שֶׁאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳צַדִּיק אַל
13 תַּהֲרֹג׳. אָמַר רַב שִׁמִּי בַּר אַשִּׁי, וְחִילּוּפָא לְמֵסִית,
14 דִּכְתִיב ׳לֹא תַחְמוֹל וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו׳. רַב כַּהֲנָא מַתְנֵי,
15 מ׳כִּי הָרֹג תַּהַרְגֶּנּוּ׳. בְּעָא מִנֵּיהּ רַבִּי זֵירָא מֵרַב שֵׁשֶׁת,
16 חַיָּבֵי גָּלֻיּוֹת, מַאי. אָתְיָא ׳רוֹצֵחַ׳ ׳רוֹצֵחַ׳. חַיָּבֵי מַלְקִיּוֹת,
17 מַאי. אָתְיָא ׳רָשָׁע׳ ׳רָשָׁע׳. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, חַיָּבֵי גָּלֻיּוֹת,
18 מִנַּיִן. אָתְיָא ׳רוֹצֵחַ׳ ׳רוֹצֵחַ׳. חַיָּבֵי מַלְקוֹת, מִנַּיִן. אָתְיָא
19 ׳רָשָׁע׳ ׳רָשָׁע׳: וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה: אָמַר רַבִּי חִיָּיא
20 בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְהוּא שֶׁטָּעָה בְּדָבָר שֶׁאֵין
21 הַצְּדוֹקִין מוֹדִין בּוֹ. אֲבָל טָעָה בְּדָבָר שֶׁהַצְּדוֹקִין מוֹדִין
22 בּוֹ, זִיל קְרִי בֵּי רַב הוּא. בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי חִיָּיא בַּר
23 אַבָּא מֵרַבִּי יוֹחָנָן, טָעָה בְּנוֹאֵף וְנוֹאֶפֶת, מַהוּ. אָמַר
24 לֵיהּ, אַדְּמוֹקְדָךְ יָקִיד, זִיל קוּץ קָרָךְ וּצְלִי. אִיתְּמַר נַמִּי,
25 אָמַר רַבִּי אַמִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, טָעָה בְּנוֹאֵף, חוֹזֵר.
26 אֶלָּא, הֵיכִי דָּמֵי אֵין חוֹזְרִין, אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר
27 רַבִּי יוֹחָנָן, כְּגוֹן שֶׁטָּעָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ: דִּינֵי מָמוֹנוֹת
28 הַכֹּל כו׳: הַכֹּל, וַאֲפִילּוּ עֵדִים? נֵימָא, מַתְנִיתִין רַבִּי
29 יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה הִיא, וְלֹא רַבָּנַן. דְּתַנְיָא, ׳וְעֵד אֶחָד
30 לֹא יַעֲנֶה בְּנֶפֶשׁ׳, בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה. רַבִּי יוֹסֵי
31 בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עוֹנֶה לְזְכוּת וְאֵין עוֹנֶה לְחוֹבָה.
32 אָמַר רַב פָּפָּא, בְּאֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים, וְדִבְרֵי הַכֹּל.

מאי

---

1 **זכות גרידתא.** שהיא זכות לו ואינה חובה לבעל דינו כגון חלול שבת או אשת
2 איש: **ואין מחזירין לחובה לזכות שהיא חובה.** דהא לחובה ממש לא מצית
3 לפרושא דהא בדיני ממונות נמי ליתא: **חובתיה דגואל הדם.** שקשה בעיניו שזה
4 ניצול: **בין בין.** קתני ברישא בין לזכות בין לחובה אלמא תרתי מילי קתני וליכא
5 לפרושה לזכות שהיא חובה: **רבינא.** מהדר
6 לאוקומי לתירוציה דרב חסדא דמתני׳
7 כשלא נשא ונתן ביד ודן את הדין כשנשא
8 ונתן ביד ודקשיא לך דיכה את החייב מאי
9 נשא ונתן ביד איכא כגון שהיה לו משכון
10 לתובע מן הנתבע וזיכה הדיין את הלוה
11 ואמר לו פטור אתה ונטל המשכון מיד
12 המלוה והחזירו ללוה: **טימא את הטהור.**
13 נמי משכחת לה כשנשא ונתן ביד דנגע בהו
14 שרץ כשבא לישאל לפניו על דבר הספק
15 דנולד לו בטהרותיו ואמר לו הדיין טמאות
16 הן ונטל שרץ והשליך עליהם שלא יהא עוד
17 ספק בדבר והן לא היו אלא טהורות: **טיהר**
18 **את הטמא.** ונטלו הדיין עצמו ועירבן עם
19 שאר פירות של נשאל ונמצא שטעה והרי
20 הכל טמא: **נקי.** משמע מן החטא ואע״פ
21 שנתחייב בדין: **צדיק.** משמע שנצטדק בדין
22 ואע״פ שאינו נקי: **חייבי גלות מאי.** מי הוו
23 כדיני נפשות אי לא: כתיב בחייבי מיתות
24 (במדבר לה) יומת הרוצח וכתיב (שם)
25 בחייבי גלות לנוס שמה רוצח: **רשע רשע.**
26 כתיב בדיני נפשות (שם) אשר הוא רשע
27 למות וכתיב בחייבי מלקות (דברים כה)
28 והיה אם בן הכות הרשע: **תניא נמי הכי.**
29 בתוספתא תניא גבי הא מילתא דמחזירין
30 לזכות: **דבר שאין הצדוקין מודין בו.** שאין
31 טעותו מפורש בתורה בהדיא אלא במשנה
32 או בדברי האמוראים: **זיל קרי בי רב הוא.**
33 תינוקות של בית רבן יודעין שאינו כלום
34 והדר: **טעה בנואף ונואפת.** זיכה מהן מי
35 אמרינן מהדרינן ליה לחובה דבשלמא
36 ברוצח איכא למיטעי במילי טובא דלא
37 מיפרשי בהדיא כגון באומר אבן שהרגו בה
38 לא היה בה כדי מיתה או במותרה מפי
39 ההרוג ולא מפי עדים או באומר הוא היה
40 רודפנו ויכול להציל באחד מאבריו ולא
41 הציל אלא הרגו אבל בנואף ונואפת ליכא
42 טעותא לזכותא: **עד דמוקדך יקיד קוץ קרך**
43 **וצלי.** בעוד שהאש דולקת קצוץ דלועין שלך
44 וצלה אותן כלומר בעוד שאתה עוסק
45 בשמעתך תן לב להבין ולהוסיף לקח הרי
46 שמעת ממני טעה בדבר שהצדוקין מודין בו
47 חוזר והאי דבר שהצדוקין מודין בו הוא:
48 **אלא היכי דמי אין חוזרין.** דקתני מתניתין סתם דיני נפשות אין מחזירין לחובה
49 ועריות נמי במשמע: **כגון שטעה.** הדיין וזיכה בנואף ונואפת שלא כדרכה דלא
50 מפרש חיוביה בהדיא דרבנן ילפי לה (לקמן דף נה.) ממשכבי אשה שני משכבות
51 ואין הצדוקין מודין בו: **הכל ואפילו עדים.** שהעידו עליו יכולין ללמוד עליו ראיות
52 של זכות: **אמר רב פפא.** הכל דמתניתין לאיתויי תלמידים היושבין שורות לפני
53 הדיינין קאמר דמלמדין זכות ואין מלמדין חובה ודברי הכל:

ורבנן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה, שמדובר על זכות שהיא חובה, ו'מַחֲזִירִין **לִזְכוּת**' הביאור הוא שמחזירים **לִזְכוּת גְּרִידְתָּא** – כשהיא רק זכות לנידון, ואין בה חובה לאדם אחר, כגון אם דנים על מחלל שבת או הבא על אשת איש, 'וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה' הביאור הוא שאין מחזירים **לִזְכוּת שֶׁהִיא חוֹבָה** – כשאותה הזכות היא חובה לאדם אחר. וקשה על זה, **חוֹבְתֵּיהּ דְּמַאן** – למי יש חובה בדיני נפשות אם נפטור את הנידון.

משיבה הגמרא: **הָא לָא קַשְׁיָא**, – שגם בנפשות יש אופן שזכותו של הנידון היא חובה לחבירו, והיינו ברוצח, שהחזרת הדין לזכות הנידון היא **חוֹבְתֵּיהּ דְּגוֹאֵל הַדָּם**, שקשה בעיניו לראות שהנידון ניצול מן הדין, ורוצה שיהרגוהו, ועל כך שנינו שבדיני נפשות אין מחזירים לזכות כשהיא חובה לאחר.

מקשה הגמרא: וכי **מִשּׁוּם חוֹבְתֵּיהּ דְּגוֹאֵל הַדָּם** – משום חובתו של גואל הדם, **קָטְלִינַן לֵיהּ לְהַאי** – נהרוג את הנידון אף שהדיינים טעו והוא זכאי.

וְעוֹד קשה לפי הביאור הזה במשנה, **מַאי** – מהו הלשון שהמשנה נקטה 'בֵּין לזכות בֵּין לחובה', שמלשון 'בין בין' משמע שיש כאן שני אופנים שמחזירים, ולא שמדובר באופן אחד של זכות שהיא חובה.

קַשְׁיָא – הגמרא אכן נשארת בקושיא, שקושיא זו אכן קשה על ביאור זה.

הגמרא מביאה יישוב אחר לקושיא שהקשו מהמשנה על רב חסדא: **רָבִינָא אָמַר**, אכן אפשר לתרץ כרב חסדא. ומה שהקשו כיצד יש אופן שנטל ונתן ביד ב'זיכה את החייב', יש אופן כזה, **כְּגוֹן שֶׁהָיָה לוֹ** – לתובע **בְּיָדוֹ מַשְׁכּוֹן**, **וכשהדיין** זיכה את הנתבע, **נְטָלוֹ מִמֶּנּוּ** והחזירו לנתבע, ובכך נטל ונתן ביד. **ובטִימֵּא אֶת הַטָּהוֹר** יש אופן שנטל ונתן ביד, כגון **דְּאַגְעֵי בֵּיהּ שֶׁרֶץ** – שהדיין הניח שרץ על הפירות, כדי לחזק דבריו שהם טמאים, ובכך טימא אותם. **ובִטְיַהֵר אֶת הַטָּמֵא**, כגון **שֶׁעֵירְבָן בֵּין פֵּרוֹתָיו** – שהדיין עירב את הפירות הללו בפירות אחרים של בעל הבית, כדי לחזק את דבריו שהם טהורים, ובכך גרם בידים שגם הפירות האחרים יהיו טמאים.

שנינו במשנה: **דִּיְנֵי נְפָשׁוֹת כּוֹ'** מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה. הגמרא מביאה ברייתא המבארת את המקור לדין זה: **תָּנוּ רַבָּנַן** בברייתא, **מְנַיִּין לְיוֹצֵא מִבֵּית הַדִּין חַיָּיב** מיתה, **וְאָמַר אֶחָד** "יֵשׁ לִי לְלַמֵּד **עָלָיו זְכוּת** ולפטרו', **מְנַיִּין שֶׁמַּחֲזִירִין אוֹתוֹ** לבית הדין לדון שוב בדינו, **תַּלְמוּד לוֹמַר** (שמות כג ז) 'וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג'. שממה שנאמר 'נָקִי **אַל תַּהֲרֹג**' למדים, שלא להרוג אדם שהוא נקי מן החטא, כלומר שלפי האמת לא עבר את העבירה, אף על פי שכבר התחייב מיתה בבית דין. **וּמְנַיִּין לְיוֹצֵא מִבֵּית דִּין כשהוא זַכַּאי** בדין ופטור מן המיתה, **וְאָמַר אֶחָד** "יֵשׁ לִי לְלַמֵּד **עָלָיו חוֹבָה**', **מְנַיִּין שֶׁאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ** לבית הדין לדון שוב בדינו, **תַּלְמוּד לוֹמַר** 'צַדִּיק אַל תַּהֲרֹג', ומתיבות אלו למדים שלא להרוג אדם שיצא מבית הדין צדיק בדין, אף שלפי האמת אינו נקי מן העבירה שעליה חייבוהו מיתה.

הגמרא מבארת את דינו של מסית, ששונה משאר דיני נפשות: **אָמַר רַב שִׁמִּי בַּר אַשִּׁי, וְחִילּוּפָא לְמֵסִית** – דינו של מסית להיפך מהאמור כאן. שמסית שיצא חייב ואמר אחד "יש לי ללמד עליו זכות' אין מחזירים אותו לזכות, ומסית שיצא זכאי ואמר אחד "יש לי ללמד עליו חובה' מחזירים אותו לחובה. שכן נלמד מִדִּכְתִיב לגבי מסית (דברים יג ט) 'לֹא תַחְמֹל וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו'.

רַב כַּהֲנָא מַתְנִי – למד דין זה מִמה שנאמר במסית (שם יג י) 'כִּי הָרֹג תַּהַרְגֶנּוּ'.

הגמרא מסתפקת אם הדין האמור נוהג גם בחייבי גלות או מלקות: **בְּעָא מִנֵּיהּ** – שאל ממנו **רַבִּי יִרְמְיָא מֵרַב שֵׁשֶׁת, חַיָּבֵי גָּלִיּוֹת** – רוצחים בשוגג שהם חייבים בגלות, **(מניין) מַאי** – מה דינם, האם כדיני נפשות שאין מחזירים את דינם אלא לזכות, או כדיני ממונות שמחזירים בין לזכות בין לחובה.

פשט לו רב ששת את הספק: חייבי גלויות הם כדיני נפשות, משום **שאָתְיָא** – לומדים גזירה שוה מהמילה 'רוֹצֵחַ' האמורה בחייבי מיתות בית דין, שנאמר בהם (במדבר לה טז) 'מוֹת יוּמַת הָרֹצֵחַ', למילה 'רוֹצֵחַ' האמורה בחייבי גלויות, שנאמר בהם (במדבר לה ו) 'לָנֻס שָׁמָּה הָרֹצֵחַ'.

הוסיף רבי זירא ושאל את רב ששת: **חַיָּבֵי מַלְקִיּוֹת** – מי שחייבוהו בית דין מלקות, **(מניין) מַאי** – מה דינם, האם הם כדיני נפשות, או כדיני ממונות.

השיב לו רב ששת: חייבי מלקיות גם הם כדיני נפשות, שכן **אָתְיָא** – לומדים גזירה שוה מהמילה 'רָשָׁע' הכתובה בדיני נפשות, שנאמר בהם (במדבר לה לא) 'אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לָמוּת', למילה 'רָשָׁע' האמורה בחייבי מלקיות, שנאמר בהם (דברים כה ב) 'וְהָיָה אִם בן הַכּוֹת הָרָשָׁע'.

שנינו בברייתא כדברי רב ששת: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – שנינו כן בברייתא כמו שאמר רב ששת, 'חַיָּבֵי גָּלִיּוֹת מְנַיִּין שהם כדיני נפשות, **אָתְיָא** 'רוֹצֵחַ' 'רוֹצֵחַ'. **חַיָּבֵי מַלְקוֹת מְנַיִּין** שהם כדיני נפשות, **אָתְיָא** 'רָשָׁע' 'רָשָׁע'.

שנינו במשנה: דיני נפשות מחזירים לזכות **וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה. אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְהוּא** – דין זה, שאין מחזירים את הדין לחובה, מדובר כ**שֶׁטָּעָה** הדיין **בְּדָבָר שֶׁאֵין הַצְּדוּקִין מוֹדִין בּוֹ** – שאינו כתוב בתורה בפירוש, אלא רק במשנה או בדברי האמוראים, ולכן הצדוקים אינם מודים בדין זה. **אֲבָל** אם **טָעָה בְּדָבָר** שכתוב בתורה בפירוש, **שֶׁאפילו הַצְּדוּקִין מוֹדִין בּוֹ**, מחזירים אפילו לחובה, שהרי **זִיל קְרִי בֵּי רַב הוּא** – לך ללמדו אצל הרב, כלומר הוא דבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו, והטועה בדבר שכזה אין דינו נקרא דין כלל.

בְּעָא מִנֵּיהּ – שאל ממנו **רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא מֵרַבִּי יוֹחָנָן**, דיין **שטָעָה בְּדִינִים** של **נוֹאֵף וְנוֹאָפֶת**, וזיכה אותם, **מַהוּ** – מה דינו, האם בזה מחזירים אפילו לחובה בכל טעות שיטעה, שהרי כל הדינים שלהם כתובים בפירוש בתורה, וממילא בכל טעות בדינם יחזור אפילו לחובה.

אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן לרבי חייא בר אבא דרך משל, **אַדְּמוֹקְדָּךְ יְקִיד** – בעוד שהאש דולקת, **זִיל קוּץ קָרָךְ וּצְלִי** – לך קצוץ את הדלועים שלך וצלה אותם על אותה האש. כלומר, בעוד שאתה עוסק בשמועתך, שים ליבך להבין ולהוסיף לקח בה. שהרי שמעת ממני שבדבר שהצדוקים מודים בו חוזר, ונואף ונואפת הוא דבר שהצדוקים מודים בו, ואם כן הדין חוזר בזה אפילו לחובה, והיה עליך להבין זאת מתוך מה ששמעת ממני כבר.

אִיתְּמַר נַמִּי – נאמר כך גם בבית המדרש, **אָמַר רַבִּי אַמִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, טָעָה בְּנוֹאֵף, חוֹזֵר**, משום שהוא דבר שהצדוקים מודים בו.

שואלת הגמרא: **אֶלָּא הֵיכִי דָּמֵי** – איזה אופן יש בדיני עריות **שאֵין חוֹזְרִין** לחובה, שהרי במשנה נאמר בסתם שדיני נפשות אין מחזירין לחובה, ומשמע שהדבר שייך בכל דיני נפשות.

משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּגוֹן שֶׁטָּעָה הדיין**, וזיכה נואף שבא על הנואפת **שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ**, שבאופן זה לא נאמר בפירוש בתורה שחייבים מיתה, אלא חכמים למדו (להלן נה.) ממה שנאמר (ויקרא יח כב) 'מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה', שחייבים על שני משכבות, אחד כדרכה ואחד שלא כדרכה. ומאחר שאינו מפורש בתורה, אין הצדוקין מודים בו, ואם טעו בזה וזיכו אין מחזירים את הדין לחובה.

שנינו במשנה: **דִּיְנֵי מָמוֹנוֹת הַכֹּל כּוֹ'** מלמדין זכות וחובה, דיני נפשות הכל מלמדין זכות ואין הכל מלמדין חובה.

המשך בעמוד 237

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הגמרא מבררת את סברותיהם של רבי יוסי בר יהודה וחכמים: **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה** הסובר שעדים רשאים ללמד זכות על הנידון, הרי מבואר בכתוב שעֵד אינו רשאי לעשות כן, וכטענת חכמים.

מבארת הגמרא: טעמו של רבי יוסי בר יהודה הוא משום **דְּאָמַר קְרָא** (במדבר לה ל) 'עַד אֶחָד לֹא יַעֲנֶה בְּנֶפֶשׁ לָמוּת', ויש לדייק מדברי הכתוב שדווקא **לָמוּת הוּא דְּאֵינוֹ עוֹנֶה**, דהיינו שאינו רשאי ללמד חובה על הנידון, **אֲבָל לִזְכוּת עוֹנֶה** – אך רשאי הוא ללמד עליו זכות.

שבה הגמרא ומבררת: **וְרַבָּנַן** – מה יענו חכמים על טענתו של רבי יוסי, המדייק מהפסוק שאין איסור על העד ללמד זכות על הנידון. מבארת הגמרא: **אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ**, טעמם של חכמים האוסרים על העד אף ללמד זכות, **מִשּׁוּם דְּמִיחְזֵי כְּנוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ** – העד נראה כנוגע בדבר, שמאחר והוא מחזר שיצא דינו של הנידון לזכות, יש לחוש שמא מתחרט הוא עתה על שהעיד עדות שקר, וחושש שמא יגמר דינו של הנידון לחובה, ולאחר מכן הוא יביא עדים שיזימו את העדים שעל פיהם חייבוהו, ולפי שאין העד יכול לחזור בו עתה מעדותו, לפיכך הוא מלמד זכות על הנידון, כדי שלא יגמרו הדיינים את דינו לחובה. ונמצא, שבהכרח אי אפשר להעמיד את המקרא 'עד אחד לא יענה בנפש למות' לגבי עדים, שהרי ממקרא זה יש לדייק שאפשר ללמד זכות ולא חובה, ואילו העדים אינם רשאים ללמד אפילו זכות, מחשש נגיעה בדבר.

שבה הגמרא ומבררת: **וְרַבָּנַן** הסוברים שעדים אינם רשאים ללמד על הנידון לא זכות ולא חובה, **הַאי לָמוּת מַאי דָּרְשִׁי בֵּיהּ** – מה הם דורשים מן המקרא 'ועד אחד לא יענה בנפש למות', שמשמע מכך שישנו אופן שאדם יכול ללמד רק זכות ולא חובה.

מבארת הגמרא: **מוֹקְמִי לֵיהּ** – חכמים מעמידים דרשה זו **בְּאֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים**, שיכול ללמד זכות ולא חובה, אבל לא בעדים, מאחר שהם אינם רשאים ללמד אפילו זכות מחשש נגיעה בדבר. **כִּדְתַנְיָא** – כפי ששנינו בברייתא, שאם **אָמַר אֶחָד מִן הָעֵדִים** בבית דין **יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו** [־על הנידון] **זְכוּת, מִנַּיִן שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין לוֹ בזה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'עֵד אֶחָד לֹא יַעֲנֶה בְּנֶפֶשׁ לָמוּת'**, ויש לדייק מדברי הכתוב שרק ללמד חובה אין הוא רשאי, אבל יכול הוא ללמד עליו זכות. שנינו במשנה: **דִּינֵי נְפָשׁוֹת הַמְלַמֵּד כּוֹ'** חובה מלמד זכות, אבל המלמד זכות אין יכול לחזור וללמד חובה:

אָמַר רַב, לֹא שָׁנוּ חכמים דין זה במשנה, שדיין המלמד זכות בדיני נפשות אינו רשאי לשוב וללמד חובה, **אֶלָּא בִּשְׁעַת הַמַּשָּׂא וּמַתָּן** שבין הדיינים, שמאחר ואינו רשאי לשנות את דעתו, הוא יחזור למצוא ראיות להעמיד את דבריו ולזכות את הנידון, **אֲבָל בִּשְׁעַת גְּמַר הַדִּין גַּם הַמְלַמֵּד זְכוּת חוֹזֵר וּמְלַמֵּד חוֹבָה**. דהיינו, אם מתחילה לימד אחד הדיינים זכות על הנידון, ולאחר מכן נראה לו שטעה בדבריו ויש לחייבו, וחיפש אחר ראיות וסברות לזכות את הנידון ולא מצא, אזי רשאי הוא לחזור בו בשעת הגמר דין, ולהצטרף למנין המחייבים.

הגמרא מקשה על דברי רב: **מֵיתִיבִי.** שנינו במשנה (להלן מג.), שלאחר שנשאו ונתנו הדיינים במשך היום והלילה בדיני נפשות ולא מצאו זכות לנידון, היו מלינים את הדין, **וְלַמָּחֳרָת** היו הדיינים **מַשְׁכִּימִין וָבָאִין** לבית הדין, והיה הדיין **הַמְזַכֶּה** מאתמול **אוֹמֵר, אֲנִי הַמְזַכֶּה, וּמְזַכֶּה אֲנִי בִּמְקוֹמִי**, דהיינו עדיין מזכה אני, והדיין **הַמְחַיֵּב** מאתמול **אוֹמֵר** [אם לא מצא לו במשך הלילה זכות], **אֲנִי** הוא **הַמְחַיֵּב, וּמְחַיֵּב אֲנִי בִּמְקוֹמִי** ואיני חוזר בי. הדיין **הַמְלַמֵּד חוֹבָה** מאתמול **מְלַמֵּד** עתה **זְכוּת**, כלומר, רשאי הוא לחזור בו מדבריו אתמול וללמד עתה זכות על הנידון, **אֲבָל** הדיין **הַמְלַמֵּד זְכוּת** מאתמול **אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בו וּלְלַמֵּד** עתה **חוֹבָה**.

ויש להקשות מכאן על דברי רב, **וְהָא לְמָחֳרָת גְּמַר דִּין הוּא** – הרי למחרת היו שבים הדיינים לבית הדין כדי לגמור את דינו של הנידון, ועל כך מפורש במשנה ש'המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה', ומבואר אם כן, שאף בשעת גמר דין אין המזכה יכול לחזור בו, ושלא כדברי רב.

משיבה הגמרא: **וְלִימַעְמֵיךְ** – ולשיטתך, **לְמָחֳרָת מַשָּׂא וּמַתָּן מִי לֵיכָּא** – האם לא היו הדיינים שבים לישא וליתן בדין למחרת קודם גמר דין, ודאי היו עושים זאת, ואם כן, **כִּי קָתָנֵי, בִּשְׁעַת מַשָּׂא וּמַתָּן** – ניתן לפרש שמה שנתבאר במשנה שאין המזכה יכול לחזור בו אף למחרת, היינו דווקא בשעת המשא ומתן קודם שיגמרו את הדין, אבל בשעת גמר דין יכול הוא לחזור בו, וכדברי רב.

הגמרא מנסה להוכיח מהמשך המשנה שלא כדברי רב: **תָּא שְׁמַע,** שנינו בהמשך דברי המשנה (שם), שאם נחלקו הדיינים ביניהם ולא הגיעו לידי הכרעת רוב היו מוסיפים עליהם עוד דיינים, עד שבעים ואחד כמנין סנהדרין גדולה. ואם לאחר שהוסיפו עד שבעים ואחד היו שלושים וששה מחייבים ושלושים וחמשה מזכים, אי אפשר לחייב את הנידון על פיהם, מאחר שאין מכריעים לחובה בדיני נפשות על פי אדם אחד אלא על פי שנים, ולפיכך הרי הדיינים **דָּנִין** בדבר **אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, עַד שֶׁיִּרְאֶה אֶחָד מִן הַמְחַיְּבִין** את **דִּבְרֵי הַמְזַכִּין** ויחזור בו מדבריו, ונמצא שיהיו שלושים וששה דיינים מזכים ושלושים וחמשה מחייבים, ויצא הנידון זכאי בדינו.

ולכאורה יש לדייק מן המשנה שלא כדברי רב, **וְאִם אִיתָא** – ואם נוקטים כדברי רב שיכול המזכה לחזור בו בשעת גמר דין ולחייב, אם כן מדוע כתוב במשנה רק אופן אחד, 'עד שיראה אחד מן המחייבין דברי המזכין', **לִיתְנֵי נַמִּי אִיפְּכָא** – היה לה לשנות אופן נוסף, 'או שיראה אחד מן המזכין את דברי המחייבין', שבאופן כזה יהיו שלושים ושבעה מחייבים ושלושים וארבעה מזכים, ויצא הנידון חייב בדינו. ומאחר ולא נקטה המשנה כן, יש ללמוד שאף בשעת גמר דין אין המזכה יכול לחזור בו מדבריו, ושלא כדברי רב.

דוחה הגמרא: שאין להוכיח כן מן המשנה, אלא יתכן שאף המזכה יכול לחזור בו בשעת גמר דין, ומכל מקום נקטה המשנה רק באופן שהמחייב חוזר בו, משום **דְּתַנָּא אִזְכּוּת קָא מְהַדַּר, אַחֹבָה לֹא קָא מְהַדַּר** – התנא מחזר אחר זכותו של הנידון ולא אחר חובתו, ולפיכך נקט רק באופן כזה שיוצא הנידון זכאי בדינו.

הגמרא שבה ומקשה על דינו של רב: **תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, אֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים שֶׁזִּכָּה** את הנידון, **וָמֵת** קודם שנגמר הדין, אזי בשעת גמר הדין **רוֹאִין אוֹתוֹ** [־את אותו תלמיד] **כְּאִילּוּ הוּא חַי וְעוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ** – ונשאר בדעתו לזכות את הנידון, ומצרפים אותו למנין המזכים.

ולכאורה יש להקשות מכאן על דברי רב, **וְאַמַּאי** – מדוע דנים אנו את התלמיד שמת כאילו הוא עומד בדעתו לזכות את הנידון, הרי מאחר ולדברי רב יכול המזכה לחזור בו בשעת גמר דין, **נֵימָא אִילּוּ הֲוָה קָיֵים הָדַר בֵּיהּ** – יתכן לומר, שאם היה תלמיד זה חי היה חוזר בו מדבריו ומחייב את הנידון. אלא בהכרח יש לומר שרבי יוסי בר חנינא סובר שאין המזכה יכול לחזור בו אפילו בגמר דין, ושלא כדברי רב.

דוחה הגמרא: שאין להוכיח כן מדברי רבי יוסי בר חנינא, אלא יתכן שאף הוא מודה שיכול המזכה לחזור בו בשעת גמר דין, ומכל מקום דנים אנו את התלמיד שמת כאילו נשאר בדעתו לזכות, משום **דַּהֲשְׁתָּא מֵיתָא לָא הֲדַר בֵּיהּ** – שהרי עד שעת מותו לא חזר בו, ולפיכך אין לנו לחשוש שמא היה חוזר בו מדבריו.

המשך בעמוד 210

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

ורבנן. דאמרי אפי' לזכות לא יענה משום דנוגע הוא בדבר שמתחרט בו ודואג שמא יגמר הדין לחובה ויביא זה עדים להזימן ומיהדר לא מצי הדרי בהו לאחר כדי דיבור דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד: **מוקי לה באחד מן התלמידים.** אבל בעדים לא מיתוקם משום נגיעת עדות כדאמרינן: **ת"ל אחד לא יענה כנפש למות.** למות הוא דאינו עונה כו': **לא שנו אלא בשעת משא ומתן.** דבעינן שיעמוד בדבריו לחזור אחר ראיות שמא ימצא חיזוק לזכות דשמא לא טעה: **אבל בשעת גמר דין.** שחיפש כבר הכל ועכשיו נראה שטעה חוזר ומלמד חובה: **למחרת.** משנה היא בפרק היו בודקין אותו (לקמן דף מ.) גבי הלנת דין: **דנין אלו כנגד אלו.** היכא דנחלקו בדין שלשים וששה מחייבין ושלשים וחמשה מזכין וקיימא לן (לעיל דף ב.) אין מטין לחובה על פי אחד דנין בראיותיהן אלו כנגד אלו עד שיחזור בו אחד מן המחייבין דהוו להו מזכין רובא אבל לחזור בו אחד מן המזכין לא קתני ואם איתא דבגמר דין יכול לחזור וללמד חובה ניתני נמי איפכא ונימא או אחד מן המזכין את דברי המחייבין דאיכא הטייה לרעה על פי שנים: **תנא אזכותא.** ניחא ליה לאהדורי ומיתני משום לישנא מעליא ליה"ה נמי איפכא: **רואין אותו.** לענין המנין: **והא שלחו מתם.** כלומר היכי מצית לתרוצא להא דרבי יוסי בר חנינא כרב והא שלחו מתם לדברי ר' יוסי בר חנינא מוצא מכלל רבינו הא דר' יוסי לא סבירא ליה דרב דאמר בשעת גמר דין חוזר לחובה: ומשני **אין מוצא איתמר.** הכי שלחו ליה לדברי רבי יוסי ברבי חנינא אין מוציאין מכלל דברי רב דטעמיה דר' יוסי משום דהשתא מיהא לא הדר ביה: **דברי המחייבין.** פלוני חייב ומן הטעם הזה פלוני זיכה ומן הטעם הזה: **בשלמא דברי המחייבין.** בעי למיכתב ביום ראשון ואע"ג דמצי למיהדר דבעינן לידע למחר הטעמים משום דאי הדר ביה חד מינייהו מטעמא קמא ומחייב ליה למחר מטעמא אחרינא בעי למיהדר ומיבעי הלנת דין בטעמא בתרא אולי יחזור בו הלילה: **אלא דברי המזכין.** אם איתא דיכול לחזור בו למה לי למכתבינהו אי משום שעת משא ומתן דלמחר הא מילתא בעלמא היא כדי שיחזור אחר הזכות לכתוב פלוני זיכה למה לי למכתב טעמא אלא לאו משום דאי הדר ביה לא צייתינן ליה הלכך בעי למיכתב טעמא דלא נינשייה לטעמיה ונימא (ליה שמא) בדבר שהצדוקין מודים בו הייתי טועה: **טעם אחד משני מקראות.** מפרש לקמן היכי דמי: **אין מונין להן אלא אחד.** דחד מהנך קראי לאו להכי אתא דקיימא לן לא נכתבו שני מקראות לטעם אחד הלכך חד מינייהו מטעא טעי: **אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי.** אבל שתים לא דיבר אלהים לשמוע אחת: **המזבח מקדש.** פסולין שאם עלו לא ירדו: **את הראוי לו.** ובלבד שיהא דבר שנראה כבר למזבח ובזבחים מפרש למעוטי קמצים שלא קדשו בכלי אבל פיגול ונשפך דמו ונשחט במחשבת פסול אם עלו לא ירדו והתם מפרש טעמא שהיה פסולן בקדש כלומר שנפסלו בעזרה: **רבי יהושע אומר כו'.** קא סלקא דעתך דרבי יהושע לאו לאיפלוגי אתא אלא למילפא מקרא: **כל הראוי לאשים.** גרסינן לאשים להקטרה על האש: **העולה על מוקדה.** ממוקדה דייק דהיינו אשים דאמר קרא כל הלילה תהא שם דכיון שעלתה לא תרד ומשום בשירה לא איצטריך כל הראוי לאשים גרסינן ולא גרסינן כל העולה לאשים וטעמא דרבן גמליאל מעל המזבח: **ותרוייהו מרבו פסולין.** שנפסלו בעזרה שאם עלו לא ירדו ולא פליגי אהדדי אלא מר יליף ממוקדה כו': ופרכינן **התם הא מיפליג פליגי.** ולא טעם אחד הוא: **הדם והנסכים.** שנפסלו לא ירדו דהא נראו למזבח: **לר' יהושע ירדו.** דאינן לאשים: כל

תוספות

אלא דברי המזכין מ"ט. פ"ה למה לי למיכתבינהו משום משא ומתן דלמחר הא מלתא בעלמא הוא כדי שיחזור אחר זכות לכתוב פלוני זיכה ל"ל טעמא אלא משום דאי הדר לא צייתי ליה הלכך צריך למיכתב טעמא דלא לימא בדבר שהצדוקין מודין בו הייתי טועה וא"ת ומהאי טעמא צריך ליכתוב טעמא אע"פ שיכול לחזור בשעת גמר דין משום דבשעת משא ומתן דלמחר שלא יאמר בדבר שצדוקין מודין הייתי טועה ויחזור וי"ל כיון דליכא נפקותא כולי האי לענין פטור וחובה של נידון אלא כדי שיחזור אחר זכותו לא היה להם לחוש לכתוב טעמא מאחר דבשעת גמר הדין יכולין לחזור בכל ענין אבל אם אינם יכולין לחזור בכל ענין אף בשעת גמר דין שיש נפקותא אז ראוי לכתוב:

מה פטיש זה. רבינו שמואל גריס מחלק שאין הפטיש מתחלק אלא הסלע וקשה דהוה ליה למימר מה הסלע מתחלקת וכן בפרק רבי עקיבא (שבת פח: ושם) גרס מה פטיש מתחלק לכמה ניצוצות אף כל דיבור ודבור שיצא מפי הקב"ה היה מתחלק לשבעים לשון והו"ל למימר נמי מה סלע מתחלקת ומפרש ר"ת וכפטיש יפוצץ סלע שהפטיש מתחלקת מן הסלע כדאמרי' במדרש מעשה בא' שלקח סנפירין הלך לבודקו נתנו על הסדן והכהו בקורנס ונבקע הסדן ונחלק הקורנס וסנפירין עומד במקומו היינו הוא דכתיב וכפטיש יפוצץ סלע:

יום

מאי מַעֲמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה, דְּאָמַר קְרָא, 'עַד אֶחָד לֹא יַעֲנֶה בְּנֶפֶשׁ לָמוּת', לָמוּת הוּא דְּאֵינוֹ עוֹנֶה, אֲבָל לִזְכּוּת עוֹנֶה. וְרַבָּנַן, אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מִשּׁוּם דְּמִיחְזֵי כְּנוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ. וְרַבָּנַן, הַאי לָמוּת מַאי דְּרִשִׁי בֵּיהּ. מוֹקְמִי לֵיהּ, בְּאֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים, כִּדְתַנְיָא אָמַר אֶחָד מִן הָעֵדִים 'יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת', מִנַּיִן שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר 'עַד אֶחָד לֹא יַעֲנֶה'. מִנַּיִן לְאֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים שֶׁאָמַר 'יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה', מִנַּיִן שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֶחָד לֹא יַעֲנֶה בְּנֶפֶשׁ לָמוּת': דִּינִי נְפָשׁוֹת הַמְלַמֵּד כּוּ': אָמַר רַב, לֹא שָׁנוּ, אֶלָּא בִּשְׁעַת מַשָּׂא וּמַתָּן. אֲבָל בִּשְׁעַת גְּמַר דִּין, מְלַמֵּד זְכוּת, חוֹזֵר וּמְלַמֵּד חוֹבָה. מֵיתִיבִי, לְמָחֳרָת, מַשִּׁכִּימִין וּבָאִין. הַמְזַכֶּה אוֹמֵר, אֲנִי הַמְזַכֶּה, וּמְזַכֶּה אֲנִי בְּמִקּוֹמִי. הַמְחַיֵּיב אוֹמֵר, אֲנִי הַמְחַיֵּיב, וּמְחַיֵּיב אֲנִי בְּמִקּוֹמִי. הַמְלַמֵּד חוֹבָה, מְלַמֵּד זְכוּת. אֲבָל הַמְלַמֵּד זְכוּת, אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר וּלְלַמֵּד חוֹבָה. וְהָא לְמָחֳרָת, גְּמַר דִּין הוּא. וְלִימַעְמִיךְ, לְמָחֳרָת מַשָּׂא וּמַתָּן, מִי לֵיכָּא.

כִּי קָתָנֵי, בִּשְׁעַת מַשָּׂא וּמַתָּן. תָּא שְׁמַע, דָּנִין אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, עַד שֶׁיִּרְאֶה אֶחָד מִן הַמְחַיְּבִין דִּבְרֵי הַמְזַכִּין. וְאִם אִיתָא, לִיתְנֵי נַמִּי אִיפְּכָא. תַּנָּא, אַזְכּוּת קָא מְהַדַּר, אַחֲוֹבָה לֹא קָא מְהַדַּר. תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, אֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים שֶׁזִּיכָּה וָמַת, רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִילּוּ חַי וְעוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ. וְאַמַּאי, נַיְמָא אֵילּוּ הֲוָה קָיֵים הָדַר בֵּיהּ. הַשְׁתָּא מִיהָא, לָא הָדַר בֵּיהּ. וְהָא שָׁלְחוּ מִתָּם, לְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, מוֹצֵא מִכְּלָל רַבֵּינוּ. אֵין מוֹצֵא, אִיתְּמַר. תָּא שְׁמַע, שְׁנֵי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין עוֹמְדִין לִפְנֵיהֶן, אֶחָד מִן הַיָּמִין וְאֶחָד מִן הַשְּׂמֹאל, וְכוֹתְבִין דִּבְרֵי הַמְזַכִּין וְדִבְרֵי הַמְחַיְּבִין. בִּשְׁלָמָא דִּבְרֵי הַמְחַיְּבִין, לְמָחָר חָזוּ מַעֲמָא אַחֲרִינָא, וּבָעוּ לְמֶעֱבַד הַלָּנַת דִּין. אֶלָּא, דִּבְרֵי הַמְזַכִּין מַאי מַעֲמָא. לָאו, מִשּׁוּם דְּאִי חָזוּ מַעֲמָא אַחֲרִינָא לְחוֹבָה, לֹא מַשְׁגְּחִינַן בְּהוּ. לֹא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שְׁנַיִם טַעַם אֶחָד מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת. כְּדְבָעָא מִינֵּיהּ רַבִּי אַסִּי מֵרַבִּי יוֹחָנָן, אָמְרוּ שְׁנַיִם טַעַם אֶחָד מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת, מַהוּ. אָמַר לֵיהּ, אֵין מוֹנִין לָהֶן אֶלָּא אֶחָד. מַנְהָנֵי מִילֵּי, אָמַר אַבָּיֵי, דְּאָמַר קְרָא 'אַחַת דִּבֶּר אֱלֹהִים שְׁתַּיִם זוּ שָׁמָעְתִּי כִּי עֹז לֵאלֹהִים', מִקְרָא אֶחָד יוֹצֵא לְכַמָּה טְעָמִים, וְאֵין טַעַם אֶחָד יוֹצֵא מִכַּמָּה מִקְרָאוֹת. דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא, 'וּכְפַטִּישׁ יְפוֹצֵץ סָלַע', מַה פַּטִּישׁ זֶה מִתְחַלֵּק לְכַמָּה נִיצוֹצוֹת, אַף מִקְרָא אֶחָד יוֹצֵא לְכַמָּה טְעָמִים. הֵיכִי דָּמֵי, טַעַם אֶחָד מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת. אָמַר רַב זְבִיד, בְּדִתְנַן, מְזַבֵּחַ מְקַדֵּשׁ אֶת הָרָאוּי לוֹ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, כָּל הָרָאוּי לָאִשִּׁים, אִם עָלָה לֹא יֵרֵד, שֶׁנֶּאֱמַר 'הָעוֹלָה עַל מוֹקְדָהּ'. מָה עוֹלָה שֶׁהִיא רְאוּיָה לָאִשִּׁים, אִם עָלְתָה לֹא תֵרֵד. אַף כָּל שֶׁהוּא רָאוּי לָאִשִּׁים, אִם עָלָה לֹא יֵרֵד. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כָּל הָרָאוּי לַמִּזְבֵּחַ, אִם עָלָה לֹא יֵרֵד, שֶׁנֶּאֱמַר 'הִיא הָעוֹלָה עַל מוֹקְדָהּ עַל הַמִּזְבֵּחַ'. מָה עוֹלָה שֶׁהִיא רְאוּיָה לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ, אִם עָלְתָה לֹא תֵרֵד. אַף כָּל שֶׁהוּא רָאוּי לַמִּזְבֵּחַ, אִם עָלָה לֹא יֵרֵד. וְתַרְוַיְיהוּ, מַאי קָמְרַבּוּ, פְּסוּלִין. מַר מַיְּתֵי לָהּ מִמּוֹקְדָהּ, וּמַר מַיְּתֵי לָהּ מִמִּזְבֵּחַ. וְהָא הָתָם, מִיפְּלַג פְּלִיגִי. דְּקָתָנֵי סֵיפָא, אֵין בֵּין דִּבְרֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְדִבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, אֶלָּא הַדָּם וְהַנְּסָכִים. שֶׁרַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר לֹא יֵרְדוּ, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר יֵרְדוּ. אֶלָּא אָמַר רַב פָּפָּא, כִּדְתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, מִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱמַר 'כל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

יום לתחלת דין. ואיפכא ליכא למימר דמסתמא תחלת הדין עיקר ועוד ביום הנחילו קבלת עדות הוא דהוי כתחלת הדין:

דכתיב וביום הראות בו. מבנגע נראה לי דריש ליה רבא בפ"ק דמועד קטן (דף ח. ושם) לי ולא לאורי וקרא דהכא מוקים לה דיש יום שאי אתה רואה אותו היכא דנגע נולד בחתן ונותנין לו ז' ולא־יצטליחו אלא אורחא דהש"ס להביא הפשוט דאי לא כנגע נראה לי הוה מוקמינן קרא דהכא ביום ולא בלילה וכה"ג איכא בכמה דוכתין:

סתמא אחרינא אשכח דיני ממונות מתחילין ביום וגומרין בלילה. תימה דילמא טעמא דמתני' דהכא משום דכתיב ושפטו את העם בכל עת אבל לענין סומא מקשינן ריבים לנגעים:

דילמא דיני נחלות קא אמרת. פ"ה דביום הויא צואת המת דין פסוק וא"צ הדבר עוד לדיינין וצריך לאוקומי קרא כשהקנה דדברי שכיב מרע לאו כבתובין וכמסורין מדאורייתא אלא מדרבנן:

שלשה שנבנסו לבקר כו'. מפורש בפ"ק (דף ט. ושם) גבי בזמן שהתרו בהן:

אבל

כל הנוגע. אפי' פסולין: יקדש. ולא ירד: **שומע אני.** בין שנראה בין שלא נראה כגון שאור ודבש ואיל וצבי וחולין: **ת"ל כבשים.** דסמיך ליה וזה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה וגו': **עולה.** בההוא קרא נמי כתיב: **ותרוייהו.** קא ממעטי פסולין שלא נראו מעולם: **לרבות את** הזורק. דם קדשים בחוץ שהוא בכרת ומתרבי מדם שבר ובפרשת שחוטי חוץ כתיב: **או זבח.** גבי מעלה בחוץ כתיב: **שחט** וזרק. בהלעם אחד לרבי ישמעאל אינו חייב אלא חטאת אחת דמייתי ליה לזורק מכרת דכתיב בשוחט וכיון דחד כרת וחד לאו אתרוייהו אין חילוק חטאת ביניהם כי עבדינהו בהעלם אחת: **ולרבי עקיבא.** דיליף זורק מכרת דכתיב גבי מעלה הוו להו שוחט וזורק שני כריתות וחייב שתים: **אף לר' עקיבא אינו חייב אלא אחת.** דאע"ג דאיכא שתי כריתות הואיל ואין בהן אלא אזהרה אחת אין חילוק חטאת ביניהם דאילו במעלה כתיבא אזהרה באפי נפשה (דברים יב) השמר לך פן תעלה עולותיך ואילו שוחט וזורק אין בהם אזהרה אלא מהיקש דאיתקש למעלה דכתיב שם תעלה עולותיך ושם תעשה איתקש שאר עשיות להעלאה ומהכא נפקא לשוחט וזורק (זבחים דף קז.): **ביום הנחילו.** משפט נחלות דהיינו דיני ממונות ביום: **לילה לגמר דין.** דכתיב ושפטו ועיקר משפט היינו גמר דין: **ריבים.** אפי' גמר דין משמע: **לאיתויי סומא באחת מעיניו.** ורבי מאיר היא דמקיש ריבים לנגעים: **סתמא אחריתא אשכח.** דמכשר סומין: **בלילה.** דומיא דסומא: **סתמא דרבים עדיף.** דהדהיא רבי מאיר היא וכיון דבדוכתא אחריתי הדר רבי וסתם כרבנן עבדינא כוותיה: **משום דקתני לה.** להא דדנין בלילה גבי הלכתא דדינא הכא בסנהדרין (דף לב.) תניא רבי גבי דיני ממונות שמע מינה עיקר היא למילף מינה דאילו ההיא דכל הכשר במסכת נדה (דף מט:) תניא רבי אגב גררא דתניא התם כי הני מילי טובא בפ' בא סימן הלכך לאו אליבא דהלכתא סתם אלא משום דמצריך ותני הנך דדמו אהדדי כגון כל שחייב בראשית הגז חייב במתנות ויש שחייב במתנות ואין חייב בראשית הגז ודכוותיה טובא: **לאיתויי יום המעונן.** אע"ג דלראיית נגעים לא חזו לשפוט חזו: **שחרית וכין הערבים.** אין כח אור החמה קיים: **מפני שכהה נראית עזה.** ומטמאינן ליה שלא כדין: **ולא בצהרים.** שאור החמה חזק ומבלבל את העינים ואתי לטהר את הטמא: **מאי עביד ליה.** הא נפקא ליה מהיקשא: **ואי אתה מפיל כו'.** מפרש לה ואזיל: **דילמא דיני נחלות קאמרת.** דביום הויא צואת מת דין פסוק ואין צריך עוד לדיינין ובלילה לא הוי דין פסוק וצריך דיינין ואלו ששמעו צואת המת יעידו בפניהם: **לחוקת משפט.** בפרשת נחלות דאיש כי ימות וגו' כתיבא: **אורעה.** נסתיימה: **להיות דין.** דמשמע הפלת נחלות דין קצוב הוא בשעת המיתה הכל כמו שאמר המת ואין הדבר צריך דיינין אלא כל אחד מיורשיו יחזקוהו שומעי הצוואה בשלו: **רצו כותבין.** בלשון עדות והיורשים יבאו לב"ד וב"ד יעשו כפי הצוואה: **רצו עושין דין.** השומעין רשאין ושליטין להיות מחזיקין כל אחד בשלו הכל כמו ששמעו: **שנים אין עושין דין.** דמתחילתו לא נראו להיות לדיינין: **אבל בלילה.** שאינו ראוי לדון כותבין ואין עושין דין אפילו למחר שמתחלתן לא נראו לישב לשם דין:

ותקח

1 'כָּל הַנּוֹגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ', שׁוֹמֵעַ אֲנִי בֵּין רָאוּי בֵּין שֶׁאֵינוֹ
2 רָאוּי. תַּלְמוּד לוֹמַר 'כְּבָשִׂים', מַה כְּבָשִׂים רְאוּיִין, אַף
3 כֹּל, רָאוּי. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, 'עוֹלָה', מָה עוֹלָה רְאוּיָה,
4 אַף כֹּל, רָאוּי. וְתַרְוַיְיהוּ, מַאי קָא מְמַעֲטוּ, פְּסוּלִין. מַר
5 מַיְיתֵי לֵהּ מִ'כְּבָשִׂים', וּמַר מַיְיתֵי לֵהּ מִ'עוֹלָה'. וְהָאָמַר
6 רַב אֲדָא בַּר אַהֲבָה, עוֹלַת הָעוֹף פְּסוּלָה, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ.
7 מַאן דְּמַיְיתֵי לֵהּ מִ'כְּבָשִׂים', כְּבָשִׂים אִין. אֲבָל עוֹלַת
8 הָעוֹף, לֹא. וּמַאן דְּמַיְיתֵי לֵהּ מִ'עוֹלָה', אֲפִילּוּ עוֹלַת
9 הָעוֹף, נַמִּי. אֶלָּא אָמַר רַב אַשִׁי, כִּדְתַנְיָא, 'דָּם יֻחְשַׁב
10 לְאִישׁ הַהוּא דָּם שָׁפָךְ', לְרַבּוֹת אֶת הַזּוֹרֵק, דִּבְרֵי רַבִּי
11 יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, 'אוֹ זָבַח', לְרַבּוֹת אֶת
12 הַזּוֹרֵק. וְתַרְוַיְיהוּ, מַאי קָא מְרַבּוּ, זְרִיקָה. מַר, מַיְיתֵי לֵהּ
13 מִ'דָּם יֻחְשַׁב'. וּמַר, מַיְיתֵי לֵהּ מִ'אוֹ זָבַח'. וְהָאָמַר רַבִּי
14 אֲבָהוּ, שָׁחַט וְזָרַק, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. לְדִבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת. לְדִבְרֵי רַבִּי
15 עֲקִיבָא, חַיָּיב שְׁתַּיִם. הָא אִיתְּמַר עֲלָהּ, אָמַר אַבַּיֵּי, אַף לְדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא נַמִּי, אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא
16 אֶחָת. דְּאָמַר קְרָא, 'שָׁם תַּעֲלֶה עוֹלוֹתֶיךָ וְשָׁם תַּעֲשֶׂה'. עָרְבִינְהוּ רַחֲמָנָא, לְכוּלְּהוּ עֲשׂוּיוֹת: דִּינֵי
17 מָמוֹנוֹת דָּנִין בַּיּוֹם וְכוּ': (סִימָן מִשְׁפָּ"ט מְעֻגָּ"ה מַמֵּ"ה): מְנַהֲגֵי מִילֵּי, אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר פָּפָּא,
18 דְּאָמַר קְרָא 'וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת'. אִי הָכִי, תְּחִלַּת דִּין נַמִּי. כִּדְרָבָא, דְּרָבָא רָמֵי, כְּתִיב
19 'וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת', וּכְתִיב 'וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו'. הָא כֵּיצַד, יוֹם, לִתְחִלַּת דִּין.
20 לַיְלָה, לִגְמַר דִּין. מַתְנִיתִין, דְּלֵא כְּרַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר
21 'עַל פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל רִיב וְכָל נָגַע', וְכִי מָה עִנְיַן רִיבִים אֵצֶל נְגָעִים. אֶלָּא, מַקִּישׁ רִיבִים לְנְגָעִים.
22 מַה נְּגָעִים בְּיוֹם, דִּכְתִיב 'וּבְיוֹם הָרְאוֹת בּוֹ'. אַף רִיבִים, בְּיוֹם. וּמַה נְּגָעִים שֶׁלֹּא בְּסוּמִין, דִּכְתִיב
23 'לְכָל מַרְאֵה עֵינֵי הַכֹּהֵן'. אַף רִיבִים, שֶׁלֹּא בְּסוּמִין. וּמַקִּישׁ נְגָעִים לְרִיבִים, מַה רִיבִים שֶׁלֹּא
24 בְּקְרוֹבִים, אַף נְגָעִים שֶׁלֹּא בְּקְרוֹבִים. אִי, מָה רִיבִים בִּשְׁלֹשָׁה, אַף נְגָעִים בִּשְׁלֹשָׁה. וְדִין הוּא,
25 מָמוֹנוֹ בִּשְׁלֹשָׁה. גּוּפוֹ, לֹא כָּל שֶׁכֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְהוּבָא אֶל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל אַחַד' וְגוֹ', הָא
26 לְמַדְתָּ שֶׁאֲפִילּוּ כֹּהֵן אֶחָד רוֹאֶה אֶת הַנְּגָעִים. הַהוּא סַמְיָא, דַּהֲוָה בְּשִׁבְבוּתֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, דַּהֲוָה
27 דָּאֵין דִּינָא, וְלָא אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן וְלָא מִידִּי. הֵיכִי עָבִיד הָכִי, וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הֲלָכָה כְּסָתָם
28 מִשְׁנָה, וּתְנַן, כָּל הַכָּשֵׁר לָדוּן, כָּשֵׁר לְהָעִיד. וְיֵשׁ שֶׁכָּשֵׁר לְהָעִיד, וְאֵין כָּשֵׁר לָדוּן. וְאָמַר רַבִּי
29 יוֹחָנָן, לְאַתּוּיֵי סוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו. רַבִּי יוֹחָנָן, סָתְמָא אַחֲרִיתָא אַשְׁכַּח, 'דִּינֵי מָמוֹנוֹת דָּנִין בַּיּוֹם
30 וְגוֹמְרִין בַּלַּיְלָה'. מַאי אוֹלְמֵיהּ דְּהַאי סְתָמָא, מֵהַאי סְתָמָא. אִי בָּעֵית אֵימָא, סְתָמָא דְּרַבִּים עָדִיף.
31 וְאִי בָּעֵית אֵימָא, מִשּׁוּם דְּקָתָנֵי לָהּ גַּבֵּי הִלְכְתָא דִּדְיָנָא. וְרַבִּי מֵאִיר, הַאי 'וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל
32 עֵת', מַאי דְּרִישׁ בֵּיהּ. אָמַר רָבָא, לְאַתּוּיֵי יוֹם הַמְּעוּנָּן. דִּתְנַן, אֵין רוֹאִין אֶת הַנְּגָעִים שַׁחֲרִית וּבֵין
33 הָעַרְבַּיִם, וְלֹא בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְלֹא בַּיּוֹם הַמְּעוּנָּן, מִפְּנֵי שֶׁכֵּהָה נִרְאֵית עַזָּה. וּלֹא בַּצָּהֳרַיִם, מִפְּנֵי
34 שֶׁעַזָּה נִרְאֵית כֵּהָה. וְרַבִּי מֵאִיר, הַאי 'בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו', מַאי עָבִיד לֵיהּ. הַהוּא, מִיבְּעֵי
35 לֵיהּ לְדִדְתָנֵי רַבָּה בַּר חֲנִינָא קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן, 'וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו', בַּיּוֹם אַתָּה מַפִּיל
36 נַחֲלוֹת, וְאִי אַתָּה מַפִּיל נַחֲלוֹת בַּלַּיְלָה. אָמַר לֵיהּ, אֶלָּא מֵעַתָּה, מַאן דְּשׁכִיב בִּימָמָא, יִרְתּוּן לֵיהּ
37 בְּנֵיהּ. וּמַאן דְּשׁכִיב בְּלֵילְיָא, לָא יִרְתּוּן לֵיהּ בְּנֵיהּ. דִּילְמָא, דִּין נַחֲלוֹת קָאָמְרַת. דְּתַנְיָא, 'וְהָיְתָה
38 לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת מִשְׁפָּט, אוֹרְעָה כָּל הַפָּרָשָׁה כּוּלָּהּ לִהְיוֹת דִּין. כִּדְרַב יְהוּדָה אָמַר רַב, דְּאָמַר
39 רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, שְׁלֹשָׁה שֶׁנִּכְנְסוּ לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה, רָצוּ כּוֹתְבִין, רָצוּ עוֹשִׂין דִּין. שְׁנַיִם,
40 כּוֹתְבִין וְאֵין עוֹשִׂין דִּין. וְאָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בַּיּוֹם. אֲבָל בַּלַּיְלָה, כּוֹתְבִין וְאֵין עוֹשִׂין
41 דִּין. מִשּׁוּם דְּהָווּ לְהוּ עֵדִים, וְאֵין עֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּין. אָמַר לֵיהּ, אִין, הָכִי קָאָמְרִינָא: דִּינֵי נְפָשׁוֹת דָּנִין
42 בַּיּוֹם וְכוּ': מְנַהֲגֵי מִילֵּי, אָמַר רַב שִׁימִי בַּר חִיָּיא, אָמַר קְרָא 'וְהוֹקַע אוֹתָם לַה' נֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ'.
43 אָמַר רַב חִסְדָּא, מִנַּיִן לְ'הוֹקָעָה' שֶׁהִיא תְּלִיָּה, דִּכְתִיב 'וְהוֹקַעְנוּם לַה' בְּגִבְעַת שָׁאוּל בְּחִיר ה',

וכתיב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

'כָּל הַנּוֹגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ', דהיינו, שאף פסולים שעלו על גבי המזבח נתקדשו על ידו להכשירם להקרבה ואינם יורדים מעל המזבח, שׁוֹמֵעַ אֲנִי – היה מקום לומר, שדין זה נאמר בֵּין אם הקרבן הנוגע במזבח היה רָאוּי מתחילה להקרבה, וּבֵין שֶׁאֵינוֹ רָאוּי מתחילה, שאף הוא אם עלה לא ירד, תַּלְמוּד לוֹמַר בפסוק שלאחריו (שם כט לח) 'וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל הַמִּזְבֵּחַ כְּבָשִׂים', כדי ללמדנו שיש לדמות את כל העולים על המזבח לכבשים, מַה כְּבָשִׂים שרְאוּיִין הם מתחילה להיקרב על גבי המזבח, אם נפסלו ועלו לאחר מכן על המזבח נתקדשו ולא ירדו, אַף כֹּל שהיה רָאוּי מתחילה למזבח ונפסל, אם עלה לא ירד, אבל דבר שלא היה ראוי מתחילה להקרבה על המזבח, אף אם עלה צריך להורידו ואסור להקריבו. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, שיש ללמוד דין זה מתיבת 'עוֹלָה', מָה עוֹלָה שרְאוּיָה היתה מתחילה למזבח, אם נפסלה ועלתה לאחר מכן על המזבח לא תרד, אַף כֹּל קרבן שהיה רָאוּי מתחילה למזבח ונפסל, אם עלה לא ירד. וְתַרְוַיְיהוּ – שניהם, בין רבי יוסי הגלילי ובין רבי עקיבא, (מַאי) קָא מְמַעֲטוּ פְּסוּלֵי – ממעטים הם קרבנות פסולים שלא היו ראויים מעולם למזבח, שאף אם עלו על גביו ירדו, אלא דמַר מַיְיתֵי לָהּ – רבי יוסי הגלילי לומד זאת מ'כְּבָשִׂים', ומַר מַיְיתֵי לָהּ – ואילו רבי עקיבא לומד זאת מֵ'עוֹלָה', ונמצא שיש כאן 'טעם אחד משני מקראות', שהרי שניהם לומדים דין אחד, וכל אחד לומד אותו ממקרא אחר.

מקשה הגמרא: כיצד יתכן לומר שדבריהם של רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא נחשבים 'טעם אחד', וְהָאָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, עוֹלַת הָעוֹף פְּסוּלָה אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – שיש חילוק בדין בין רבי יוסי הגלילי לרבי עקיבא, לענין עולת העוף שנפסלה ועלתה לאחר מכן על גבי המזבח, דמַאן דְּמַיְיתֵי לָהּ מִכְּבָשִׂים – שלדעת רבי יוסי הגלילי המרבה את הפסולים מתיבת 'כבשים', אזי כְּבָשִׂים אִין – דווקא כבשים שנפסלו אם עלו לא ירדו, אֲבָל עוֹלַת הָעוֹף שנפסלה, לֹא – אין היא חוזרת וקריבה, וּמַאן דְּמַיְיתֵי לָהּ מֵעוֹלָה – ואילו רבי עקיבא המרבה פסולים מתיבת 'עולה', אזי אֲפִילּוּ עוֹלַת הָעוֹף שנפסלה נַמִּי אם עלתה לא תרד. ומאחר ויש ביניהם חילוק בדין אין כאן 'טעם אחד משני מקראות', שהרי כל אחד מהם לומד דין אחר ממקרא אחר.

אֶלָּא אָמַר רַב אַשִּׁי, האופן שבו מצינו את ענין 'טעם אחד משני מקראות' הוא כְּדְתַנְיָא בברייתא, המבארת מנין לומדים שאדם הזורק דם קדשים מחוץ למקדש חייב כרת. נאמר במקרא (ויקרא יז ד) לגבי השוחט קדשים בחוץ, 'דָּם יֵחָשֵׁב לָאִישׁ הַהוּא דָּם שָׁפָךְ, וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמּוֹ', ומאחר וכפל המקרא 'דם יחשב' 'דם שפך' יש ללמוד לְרַבּוֹת אֶת הַזּוֹרֵק דם קדשים בחוץ, שחייב כרת כמו השוחט קדשים בחוץ. אלו דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, נאמר בכתוב (שם יז ח־ט) העוסק במעלה קדשים על גבי מזבח מחוץ למקדש 'אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וגו' אֲשֶׁר יַעֲלֶה עֹלָה אוֹ זָבַח, וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא יְבִיאֶנּוּ וגו' וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מֵעַמָּיו', ומריבוי הכתוב בתיבות 'אוֹ זָבַח' יש ללמוד לְרַבּוֹת אף אֶת הַזּוֹרֵק דם קדשים בחוץ, שחייב כרת כמו המעלה קדשים על המזבח שבחוץ. וְתַרְוַיְיהוּ – שניהם, בין רבי ישמעאל ובין רבי עקיבא, (מַאי) קָא מְרַבּוּ וְזָרִיקָה – מרבים חיוב כרת לזורק דם קדשים בחוץ, אלא דמַר מַיְיתֵי לָהּ – רבי ישמעאל לומד זאת מִן התיבות 'דָּם יֵחָשֵׁב', ומַר מַיְיתֵי לָהּ – ואילו רבי עקיבא לומד זאת, מִן התיבות 'אוֹ זָבַח', ונמצא שיש כאן 'טעם אחד משני מקראות', ששניהם לומדים דין אחד, וכל אחד לומד אותו ממקרא אחר.

מקשה הגמרא: וְהָאָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, שָׁחַט וְזָרַק אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – יש חילוק בדין בין רבי ישמעאל לרבי עקיבא, לגבי אדם ששגג ושחט קדשים בחוץ וזרק שם את דמם בהעלם אחד, כלומר שלא נודע לו על האיסור בין השחיטה לזריקה, לְדִבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל הסובר שחיוב כרת בזורק דם קדשים בחוץ נלמד מחיוב הכרת שכתוב לגבי השוחט קדשים בחוץ, אֵינוֹ חַיָּיב אדם זה השוחט וזורק כאחד אֶלָּא חטאת אֶחָת, מאחר שלא נאמר בשוחט וזורק אלא לאו אחד ועונש כרת אחד, ומכיון שעשה זאת בהעלם אחד אין לחייבו אלא חטאת אחת, אך לְדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא הסובר שחיוב כרת בזורק דם קדשים בחוץ נלמד מחיוב כרת שנאמר לגבי מעלה בחוץ, חַיָּיב השוחט וזורק כאחד שְׁתַּיִם – שתי חטאות, מאחר שיש כאן שני חיובי כרת, האחד משום שוחט בחוץ שנאמר בו כרת לעצמו, והשני משום זורק בחוץ שנתרבה בו כרת לגבי מעלה, ולפי שיש כאן שני חיובים יש לו להביא שתי חטאות. ונמצא, שאין כאן 'טעם אחד משני מקראות', אלא 'שני טעמים', שהרי יש חילוק בדין בין רבי ישמעאל לרבי עקיבא.

מתרצת הגמרא: הָא אִיתְּמַר עֲלָהּ – הרי נאמר על כך בבית המדרש, אָמַר אַבָּיֵי, אין הדבר כן שיש חילוק בדין בין רבי ישמעאל לרבי עקיבא בשוחט וזורק כאחד, אלא אַף לְדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא נַמִּי אֵינוֹ חַיָּיב השוחט וזורק כאחד אֶלָּא חטאת אֶחָת, אף שלשיטתו נאמרו על כך שתי כריתות, והטעם הוא, משום שלא נאמרו שתי אזהרות, אחת לשוחט קדשים בחוץ ואחת לזורק דמם בחוץ, אלא נאמרה אזהרה אחת לשניהם, דְּאָמַר קְרָא (דברים יב יד) 'שָׁם תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ וְשָׁם תַּעֲשֶׂה', ובזה עָרְבִינְהוּ רַחֲמָנָא לְכוּלְּהוּ עֲשִׂיּוֹת – עירבה התורה את כל המעשים שיש בהקרבת קרבן כאחד, והקישה את כולם למעלה קדשים בחוץ שנאמרה בו אזהרה לעצמו, ומאחר ובכל פעולות הקרבן לא נאמרה אלא אזהרה אחת, אי אפשר לחייב בשוחט וזורק כאחד שתי חטאות, אף שנאמרו בהם שתי כריתות לרבי עקיבא. ונמצא, שלדברי אביי אין חילוק בדין בין רבי ישמעאל לרבי עקיבא, אלא שניהם מודים שהשוחט והזורק כאחד אינו חייב אלא חטאת אחת, ולפיכך מצינו כאן 'טעם אחד משני מקראות', ששניהם לומדים דין אחד, שיש חיוב כרת בזורק דם קדשים בחוץ, אלא שרבי ישמעאל לומד מן השוחט בחוץ, ואילו רבי עקיבא לומד זאת מן המעלה קדשים בחוץ.

שנינו במשנה: דִּינֵי מָמוֹנוֹת דָּנִין בַּיּוֹם וְכוּ' וגומרין בלילה, דיני נפשות דנין ביום וגומרין ביום. (סִימָן מִשְׁפָּ"ט מְעַנֶּ"ה מַטֶּ"ה) מבררת הגמרא: מְנָהֲנֵי מִילֵּי שרשאים הדיינים לגמור דיני ממונות בלילה. מבארת הגמרא: אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר פָּפָא, דין זה אנו לומדים מִדְּאָמַר קְרָא (שמות יח כב) לגבי הדיינים הדנים דיני ממונות 'וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת', ויש ללמוד מכך שרשאים הם לדון דיני ממונות בכל זמן, ואף בלילה.

שואלת הגמרא: אִי הָכִי שרשאים הם לדון בכל עת, תְּחִלַּת דִּין נַמִּי – יהיה מותר לעשות אף את תחילת הדין בלילה, ומדוע נתבאר במשנה ש'דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה'. ומשיבה: יישוב קושיא זו הוא כִּדְרָבָא – כדברי רבא, דְּרָבָא רָמֵי – רבא הקשה סתירה בין הפסוקים, בפסוק אחד כְּתִיב (שם) 'וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת', דהיינו שניתן לדון דיני ממונות בכל זמן, בין ביום ובין בלילה, ובפסוק אחר העוסק בענין דיני הנחלות כְּתִיב (דברים כא טז) 'וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו', ויש ללמוד ממקרא זה, שמשפט הנחלות שהוא מדיני ממונות, אינו נעשה אלא ביום. הָא כֵּיצַד – כיצד ניתן ליישב את הסתירה שבין המקראות, בהכרח צריך לומר שיּוֹם לְתְחִלַּת דִּין, לַיְלָה לְגְמַר דִּין, דהיינו שצריכים הדיינים להתחיל את הדין ביום, אך אם לא סיימוהו ביום רשאים הם להמשיכו ולגומרו בלילה.

הגמרא מביאה את שיטת רבי מאיר שנחלק על הדין המבואר במשנה: מַתְנִיתִין הסוברת שדיני ממונות ניתן לסיימם בלילה, היא דְּלֵא כְּשִׁיטַת רַבִּי מֵאִיר, דְּתַנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים כא ה) 'וְנִגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי וגו', וְעַל פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל

המשך בעמוד 211

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וּכְתִיב בהמשך הפסוקים (שם כא י) 'וַתִּקַּח רִצְפָּה בַת אַיָּה אֶת הַשַּׂק וַתַּטֶּהוּ לָהּ אֶל הַצּוּר בִּתְחִלַּת קָצִיר', כלומר, רצפה בת איה היתה פילגשו של שאול המלך ושנים מן הנתלים היו בניה, ומאז שנתלו בימי הקציר שזה תחילת הקיץ עד שהתחיל הגשם הראשון, פרשה את שקה תחת הנתלים וישבה שם לשמור שחיות ועופות לא יאכלו את גופותיהם. ומזה שנצרכה לכך ודאי שהיו מגולים, ובהכרח שהיו תלוים, שאם היו נהרגים על ידי דבר אחר היו טמונים. ומוכח אם כן שהלשון 'והוקיעום' הוא הריגה על ידי תליה. וכיון שבפסוק המובא לעיל נאמר להוקיע את החוטאים בבעל פעור 'נגד השמש' ביום, נמצאנו למדים שדיני נפשות יש לגמרם ביום.

הגמרא חוזרת לבאר את הפסוק האמור לגבי הוקעת החוטאים בבעל פעור: **וּכְתִיב** בתחילת הפסוק (במדבר כה ד) האמור בעונש החוטאים בבעל פעור, 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח אֶת כָּל רָאשֵׁי הָעָם וְהוֹקַע אוֹתָם לַה' נֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ'. שואלת הגמרא: ממשמעות הפסוק נראה שמשה נצטווה לתלות את ראשי העם, וקשה, **אִם הָעָם חָטְאוּ** בבעל פעור, **רָאשֵׁי הָעָם מֶה חָטְאוּ**, ולמה יענשו ראשי העם שלא חטאו. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב**, אין כוונת הפסוק שראשי העם נענשו, אלא ביאור הפסוק כך הוא, **אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, חֻלַּק לָהֶם כָּתֵי דִּינִין** – קח את ראשי העם וחלקם שכל עשרים ושלשה מהם יהיו בית דין וידונו לתליה את החוטאים בבעל פעור.

מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** הוצרכו להעמיד כמה בתי דינים ולא היה די בבית דין אחד שידון את כולם, **אִילֵימָא** – אם **מִשּׁוּם שֶׁאֵין** בית דין אחד **דָּנִין שְׁנַיִם** [־שני אנשים] למיתה **בְּיוֹם אֶחָד**, ולכך הוצרכו כמה בתי דינים שלא יתעכב דינם של החוטאים. דוחה הגמרא: **וְהָאָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא שָׁנוּ** הלכה זו שאין דנים שנים ביום אחד, **אֶלָּא** כאשר כל אחד מהם חטא בדבר אחר והם נידונים לההרג **כְּשִׁתֵּי מִיתוֹת** שונות, שאז צריך ליתן טעם וסברא לכל דין בפני עצמו, וחוששין שמחמת מיעוט הזמן לא יעיינו הדיינים היטב בטעמים שבכל דין. **אֲבָל** כאשר שניהם נידונים על אותה עבירה, ודינם ליהרג **בְּמִיתָה אַחַת, דָּנִין** את שניהם ביום אחד, שבאופן זה יעיינו היטב בדינם לפי שהנידון בשניהם שוה. ואם כן למה הוצרך לחלקם לכמה בתי דין כדי לדון את העובדים ל'בעל פעור', הלא כולם עברו עבירה אחת ודינם שוה.

מבארת הגמרא: **אֶלָּא** הטעם שהוצרכו לכמה בתי דין, **כְּדֵי שֶׁיְּשׁוֹב חֲרוֹן אַף מִיִּשְׂרָאֵל** – שיפסק כעסו של ה' מעל עם ישראל לפי שיראה שכולם עסוקים לקנא לכבודו ולהעניש את החוטאים.

שנינו במשנה: **דִּינֵי מָמוֹנוֹת גּוֹמְרִין בּוֹ בַּיּוֹם כּוּ'** בין לזכות ובין לחובה. אך בדיני נפשות גומרים באותו יום רק לזכות, אבל אם הדין נוטה לחובה ממתינים מלגמרו עד למחר, שמא בלילה ימצאו הדיינים סברא לזכותו. מבררת הגמרא: **מְנָהֲנֵי מִילֵּי** – מהיכן למדים שדיני נפשות אין גומרים לחובה באותו יום. הגמרא מביאה מקור אחד לכך: **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, דְּאָמַר קְרָא** (ישעיה א כא) 'מְלֵאתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלִין בָּהּ וְעַתָּה מְרַצְּחִים', וכוונת הפסוק שבתחילה היו מלינים דיני נפשות עד למחר כדי להפך בזכותו של הנידון, ועתה שאין עושים כן אלא ממהרים לגמור את הדין לחובה באותו יום, הרי הם קרויים 'מרצחים'. ומוכח שאין לגמור את הדין לחובה באותו היום. הגמרא מביאה מקור אחר לכך: **וְרָבָא אָמַר**, למדים זאת **מֵהָכָא, שנאמר** (שם א יז) 'לִמְדוּ הֵיטֵב דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט **אַשְּׁרוּ חָמוֹץ**', וכוונת הפסוק, **אַשְּׁרוּ** – חזקו את ידיו של **דַּיָּן שֶׁמְּחַמֵּץ** [־שמשהה] **אֶת דִּינוֹ** ולא ממהר לגומרו לחובה באותו היום.

שואלת הגמרא: **וְאִידָךְ** – רבי חנינא מדוע לא למד כן מהפסוק 'אַשְּׁרוּ חָמוֹץ' שהביא רבא. משיבה הגמרא: הוא סובר שכך נדרש הפסוק, **'אַשְּׁרוּ חָמוֹץ'** – חזקו את הנגזל **וְלֹא חוֹמֵץ** – ולא את הגוזל, והיינו שהפסוק נצרך ללמדנו שדנים תחילה בתביעת התובע ואחר כך בתביעת הנתבע, כגון מלוה התובע את הלוה על חובו והלוה טוען שהניח משכון אצל המלוה והוא אבדו, דנים תחילה בתביעת המלוה [שממונו ביד הלוה והוא ודאי נגזל] ומוציאים ממון מהלוה למלוה, ולאחר מכן דנים בתביעת הלוה [המכונה 'גזלן' כיון שלא פרע את חובו] על משכונו.

מבררת הגמרא: **וְאִידָךְ** – רבא, **הַאי** – הפסוק **'מְלֵאתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלִין בָּהּ וְעַתָּה מְרַצְּחִים' מַאי עָבֵיד לֵיהּ** – מה הוא עושה עמו. הרי דין זה שצריך להלין דיני נפשות רבא כבר למד מהפסוק 'אַשְּׁרוּ חָמוֹץ', ומה ידרוש מפסוק זה. מבארת הגמרא: רבא דורש מהפסוק **כִּדְרַבִּי אֱלִעֶזֶר אָמַר רַבִּי יִצְחָק, דְּאָמַר רַבִּי אֱלִעֶזֶר אָמַר רַבִּי יִצְחָק, כָּל תַּעֲנִית שֶׁמְּלִינִין בּוֹ אֶת הַצְּדָקָה כְּאִילּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים**, כלומר, רגילות היתה ליתן צדקה בלילי תעניות והיו העניים מצפים לזה, ואם לא יקבלו לא יהיה להם מה לאכול בסיום התענית ועלולים למות, ולכך כל שאין מחלקים להם את הצדקה ביום התענית הרי זה כשפיכות דמים, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיהו א כא) **'מְלֵאתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק וְגוֹ' יָלִין בָּהּ וְעַתָּה מְרַצְּחִים'**, דהיינו, המלינים את הצדקה קרויים מרצחים. מוסיפה הגמרא לבאר: **וְהָנֵי מִילֵּי** – דין זה שצריך לחלק מיד ביום התענית לא נאמר אלא **בְּמָקוֹם** שרגילים לחלק **רִיפְתָּא וְתַמְרֵי** – לחם ותמרים שזה מוכן לאכילה והעניים סומכים על זה לאכלו מיד בסוף התענית, **אֲבָל בְּמָקוֹם** שרגילים לחלק **זוּזֵי** – מעות או **חִיטֵּי וּשְׂעֹרֵי** – חטים ושעורים שאין זה אוכל מוכן, אין העניים סומכים על כך לאוכלו בלילה, ולכך **לֵית לָן בָּהּ** – אין בזה הקפדה אם יקבלו רק למחר.

שנינו במשנה: **לְפִיכָךְ אֵין דָּנִין כּוּ'** – כיון שדיני נפשות אין גומרים אותם לחובה באותו יום, לפיכך אין מתחילים דין זה לא בערב שבת ולא בערב יום טוב. מבארת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** אין להתחיל לדון נפשות בערב שבת, **מִשּׁוּם דְּלֹא אֶפְשָׁר** לעשות כן ולקיים כראוי את הדין, שהרי **הֵיכִי לֵיעֲבַד** – איך יעשו, **לְדַיְּנִינְהוּ בְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא וְלִיגְמְרֵיהּ לְדִינֵיהּ בְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא** – לקיימו באופן שידונו בערב שבת ויגמרו את הדין בערב שבת אי אפשר, שיש לחוש **דִּילְמָא חָזוּ טַעַם לְחוֹבָה** – שמא יהיה דעת הדיינים נוטה לחובה דהיינו למיתה, וכיון ששנינו (לעיל לב.) שאין גומרים דיני נפשות לחובה באותו היום, **בָּעוּ לְמֵיעֲבַד הַלָּנַת דִּין** – יצטרכו להלין את הדין ולהמתין עד למחר בשבת כדי לגמרו. ואת זה לא יוכלו לעשות, שהרי **לְדַיְּנִינְהוּ בְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא** – לדונו בערב שבת **וְלִיגְמְרֵיהּ בְּשַׁבְּתָא** – ולגמור את דינו למחר [בשבת] **וְלִיקְטְלֵיהּ בְּשַׁבְּתָא** – ולהרוג אותו בשבת, זה אי אפשר, שהרי **אֵין רְצִיחָה** [־מיתת בית דין] **דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת**. וכן לקיימו באופן שיגמרו את דינו בשבת **וְלִיקְטְלֵיהּ לְאוֹרְתָא** – ויהרגוהו בלילה [במוצאי שבת], גם זה אי אפשר, שהרי אין בית דין הורגים בלילה כמבואר לעיל (לד:) שלמדים מפסוק, ד'**נֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ' בָּעֵינַן** – שההריגה צריכה להיות בזמן שיש שמש דהיינו ביום.

מוסיפה הגמרא לבאר: **וְכֵן לִיגְמְרֵיהּ לְדִינֵיהּ בְּשַׁבְּתָא וְלִיקְטְלֵיהּ בְּחַד בְּשַׁבְּתָא** – לגמור את דינו בשבת ולהרוג אותו ביום ראשון אי אפשר, שאם כן **נִמְצָא אַתָּה מְעַנֶּה אֶת דִּינוֹ**, שכיון שנגמר דינו למיתה אם משהים זאת למחר הרי זה עינוי דין שממתין למיתתו, ואסור לעשות כן. וכן לקיימו באופן **דִּנְיַדְּיַנִּינְהוּ בְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא וְנִגְמְרֵיהּ בְּחַד בְּשַׁבְּתָא** – שנדונו בערב שבת ואם הדין יטה לחובה נגמור אותו ביום ראשון [שבכך יתקיים גם ההלכה שאין לגמור את הדין באותו היום לחובה וגם לא יהיה עינוי דין, שאין שייך עינוי דין אלא אחר שנגמר הדין, שמצפה כל שעה מתי יהרג ומתענה. אבל קודם שנגמר הדין, עדיין מייחל שימצאו לו זכות ולא יהרג ואין זה נחשב לעינוי]. אף כך אין לעשות, משום **דִּמְינַשּׁוּ**

המשך בעמוד 39

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

ותקח רצפה בת איה וגו'. אלמא מגולין היו לפי שתלויין על העצים ואי משום לא תלין נבלתו וגו' הא שנינן לה ביבמות (דף עט.) מוטב תיעקר אות אחת בתורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא שיהו הכל רואין אותן ושואלין מה טיבן של אלו הללו בני מלכים הם ופשטו ידם בגרים גרורים: חלק להם בתי דינים. והכי קאמר קח כל ראשי העם והולך אותם לבתי דינים הרבה וידונו את עוברי העבירה והוקע אותם את המחויבין מפני שצמדו לבעל פעור ועובד עבודה זרה בסקילה וכל הנסקלין נתלין כדאמרינן (בארבע מיתות (דף סה.)): **שאין.** ב"ד אחד דן שנים ביום אחד: **אלא בשתי מיתות.** הוא דאין דנין לפי שאין זו דומה לזו וצריך למצוא טעם לדבריהם כאן וכאן ואתי לאקלקולי שמא לא יחפשו ככל הצורך: **אבל במיתה אחת.** ועבירה אחת דנין: **אלא.** כדמוכח קרא (במדבר כה) וישוב חרון אף וגו' כשהקב"ה רואה שכולם עסוקים בדבר ומקנאין לכבודו: **צדק ילין בה.** רגילין היו מתחלה להלין את הדין כדי לצדקו ועתה כשאין עושים כן הרי הן כמרצחין: **שמחמץ את דינו.** שמשהא אותו ומלינו כדי להוציאו לאמיתו: **ואידך.** מיבעיא ליה להך דרשה דאמר בב"ק (דף מו: ע"ש) מנין שנזקקין לתובע תחלה כגון התובע את חבירו לדין שהלוהו ואינו משלם וזה טוענו משכון היה לי בידך ונתקלקל או אבד נזקקין תחלה ב"ד לתביעת התובע עד שיהא ממונו בידו ואחר כך נזקקין לדין המשכון: **אשרו חמוץ.** החזיקו את הנגזל ולא את הגוזל: **כל תענית וכו'.** רגילין היו בלילי תענית לעשות צדקה והיו עיני העניים נשואות לכך ואם ילינו נמצאו עניים רעבים שנשענו על כך: **וה"מ.** במקום שרגילין לחלק ריפתא ותמרי דבר המוכן לאכול: **אבל זוזי וחיטי ושערי.** לא נשענו העניים עליהם אותו הלילה ולית לן בה עד למחר: **דלמא חזו טעמא.** היום לחובה ובעו למיעבד הלנת דין ונמצא גמרו בשבת ואי אפשר כדמפרש דאין מיתת ב"ד דוחה שבת: **לידייני' במעלי שבתא וגנמריה בחד בשבתא.** וכל זמן שלא נגמר הדין לא הוי עינוי הדין דכל שעה מצפה להצלה אבל כשנגמר כל היום מצפה למיתה והוי עינוי הדין: **מינשי להו טעמייהו.** שנשאו ונתנו ודקדקו ביום ראשון: **ליבא דאינשי אינשי.** ליבא דאינשי לא כתבי ואף על גב שזכור לו ליסוד הטעם נשכח מלבו ישובו לטעמו ואין יכול ליישבו לתת טעם הגון בבראשונה: **ותהא קבורת מת מצוה כו'.** ר"ל לאו אמתני' בעיא מר' יוחנן אלא בעלמא וסדרוה מסדרי הגמ' כאן משום דסופה לשאול ותהא מיתת ב"ד דוחה שבת: **ולאחותו מה ת"ל.** גבי נזיר כתיב על נפש מת לא יבא וכתיב בתריה לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו וכולהו יתירי נינהו דהא (מכל נפשות) משתמע ודרשינן להו בספרי אביו מה תלמוד לומר הא לא בא אלא להוציא מת מצוה שמותר ליטמא לו לאמו מה תלמוד לומר לגופיה לא איצטריך ולהתיר מת מצוה הא מאביו נפקא אלא להביא שאם היה זה נזיר כהן דיש עליו שתי קדושות אין הכתוב מזהירו ליטמא אלא לאמו ולשאר קרובים אבל מטמא למת מצוה לאחיו מה תלמוד לומר שאם היה זה נזיר כהן גדול דקדושתו חמורה שאף בלא נזירות אסור ליטמא לקרובים אף על פי כן לאחיו הוא דלא יטמא אבל מטמא למת מצוה ואם אינו ענין לנזיר גרידא ולא לכהן הדיוט נזיר תניהו ענין לנזיר וכ"ג לאחותו מה תלמוד לומר הרי שהיה כ"ג ונזיר והולך לשחוט את פסחו דאיכא מצות טובא אפ"ה לאחותו הוא דאינו יטמא אבל מיטמא למת מצוה:

תוספות

אבל במיתה אחת דנין. והא דתני בתוספתא אין דנין שנים ביום אחד אפי' נואף ונואפת בפרק נגמר הדין (לקמן דף מו.) מוקמי לה בבת כהן ובועלה דהיא בשריפה ובועלה בחנק:

אשרו חמוץ ולא חומץ. פ"ה לכדדרשינן בפרק שור שנגח את הפרה (ב"ק דף מו: ושם) מניין שנזקקין לתובע תחלה כגון שתובע את חבירו שהלוהו מנה ואינו משלם וזה משיבו משכון היה לי בידך ונתקלקל או אבד נזקקין לתובע תחלה עד שיהא ממונו בידו ואח"כ נזקקין לדין משכון וצ"ל שיש שטר למלוה דלא מהימן ליה במיגו דאי בעי אמר פרעתיך דא"צ לפורעו בעדים ואע"ג דאטרוחי ב"ד תרי זימנין לא מטרחינן כדאמר בפ' המקבל (ב"מ ד' קי.) בההוא שטרא דהוה כתיב ביה שנין סתמא ומלוה אמר ג' ולוה אמר ב' ומסיק והיכא דקדים מלוה ואבל פירי דג' שנין לא מפקינן מיניה משום דאטרוחי בי דינא שתי זימני לא מטרחינן התם היינו טעמא כדמסיק מילתא דעביד ליאגלויי אבל הכא משום דברים בעלמא דקאמר לוה לאישתמוטי לא שבקינן מלהוציא מידו מיהו תימה היכי דמי אם יש לו עדים מזומנין ללוה או שטוען דבתוך ל' יום יביא עדים נמתין ליה דאפי' שואל זמן לפרוע יהבינן ליה זמן ל' יום ואי טוען שיביא עדים לאחר ל' יום בלא קרא נמי לא צייתינן ליה והיכא דזיילי ניכסי קאמר התם דנזקקין לנתבע תחלה ואמאי וכי ימתינו לאחר שנה או שנתים וצ"ל ולדחוק דאמר פלוני ופלוני היה שם וידע בזכותו וידרע דהכי הוא וריב"א פירש דנזקקין לתובע תחלה פירוש היינו לקבל עדיו תחלה ונ"מ אם ימותו עדיו של נתבע או ילכו למדינת הים ותימא דלא גרע מהיכא דזיילי ניכסי וי"מ שזה תובע שחבל בו והנתבע אומר שיביא עדים היום או למחר משאר תביעות שיש לו עליו דנזקקין לתובע תחלה דקי"ל בפרק החובל (ב"ק דף צא.) דאין נותנין זמן לחבלות: **ליגמריה** לדיניה בשבתא. אע"ג דתנן בפ' משילין (ביצה דף לו.) אלו הן משום שבות לא דנין היינו דוקא דיני ממונות גזירה שמא יכתוב אבל דיני נפשות אין לאסור מטעם זה שבבר כתבו מאתמול דברי המזכין ודברי המחייבין:

אין רציחה דוחה את השבת. בשריפה ניחא אפילו למ"ד מקלקל בהבערה פטור דיש בה חילול שבת משום פתילה דאמר (יבמות דף ו:) מה לי בישול פתילה מה לי בישול סממנים ובשאר חייבי מיתות נמי אפי' למ"ד (כתובות ה:) דמקלקל בחבורה פטור הכא חשיב תיקון דיש לו בפרה:

לאביו ולאמו. לאמו דרשי' לכהן ונזיר ואע"ג דנזיר חמור דאין מיטמא לקרובים וכהן הדיוט מיטמא לקרובים מ"מ ס"ד דמיתסר טפי משום כהן הדיוט כיון דאיכא תרתי ועוד כהן הדיוט עדיף שזה קדושתו לעולם וזה אין קדושתו לעולם כדאמרינן בנזיר בפ' כהן גדול (דף מז:): **הרי** שהיה הולך לשחוט את פסחו. פ"ה הרי שהיה כהן גדול ונזיר והולך לשחוט את פסחו וקשה דפריך מיניה בפ' טבול יום (זבחים דף ק.) אעובדא דיוסף הכהן שמתה אשתו בע"פ וטימאוהו ומאי קושיא שאני הכא דאיכא מצות טובא ע"כ נראה לפרש דבהולך לשחוט הפסח לבד איירי או למול את בנו ואינו לא כהן גדול ולא נזיר וכן משמע מדלא קתני הרי שהיה כ"ג ונזיר והולך לשחוט את פסחו כדתני באחריני והא דתני אמרת לא יטמא משום דלא אתי עשה דטומאת קרובים ודידהה עשה דפסח או דמילה שיש בו כרת ועוד יש ליישב פי' הקונט' דאי משום הולך לשחוט את פסחו לחודיה לא נמנע מלטמא כי הוי נמי בהדי אחריני אין בכך כלום דלא דמי לכהן הדיוט כדפרישית לעיל דקדושתן קדושת עולם:

1 **וְתִקַּח רִצְפָּה בַת אַיָּה אֶת הַשַּׂק וַתַּטֵּהוּ לָהּ**
2 **אֶל הַצּוּר בִּתְחִלַּת קָצִיר׳, וּכְתִיב ׳וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה קַח**
3 **אֶת כָּל רָאשֵׁי הָעָם׳, אִם הָעָם חָטְאוּ, רָאשֵׁי הָעָם**
4 **מֶה חָטְאוּ. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ**
5 **בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, חַלֵּק לָהֶם בָּתֵּי דִינִין. מַאי טַעֲמָא,**
6 **אִילֵימָא, מִשּׁוּם שֶׁאֵין דָּנִין שְׁנַיִם בְּיוֹם אֶחָד, וְהָאָמַר**
7 **רַב חִסְדָּא, לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בִּשְׁתֵּי מִיתוֹת. אֲבָל בְּמִיתָה**
8 **אַחַת, דָּנִין. אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיָּשׁוֹב חֲרוֹן אַף מִיִּשְׂרָאֵל:**
9 **דִּינֵי מְמוֹנוֹת גּוֹמְרִין בּוֹ בְּיוֹם כּוּ׳: מְנָהֵנִי מִילֵּי, אָמַר**
10 **רַבִּי חֲנִינָא, דְּאָמַר קְרָא ׳מִלֵּאתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלִין בָּהּ**
11 **וְעַתָּה מְרַצְּחִים׳. וְרָבָא אָמַר, מֵהָכָא, ׳אַשְׁרוּ חָמוּץ׳,**
12 **אַשְׁרוּ דַּיָּין שֶׁמְּחַמֵּץ אֶת דִּינוֹ. וְאִידָךְ, ׳אַשְׁרוּ חָמוּץ׳**
13 **וְלֹא חוֹמֵץ. וְאִידָךְ, הַאי ׳מִלֵּאתִי מִשְׁפָּט׳ מַאי עֲבִיד**
14 **לֵיהּ. כִּדְרַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי יִצְחָק, דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר**
15 **אָמַר רַבִּי יִצְחָק, כָּל תַּעֲנִית שֶׁמְּלִינִין בּוֹ אֶת הַצְּדָקָה,**
16 **כְּאִילּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר ׳מִלֵּאתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק׳ וְגוֹ׳.**
17 **וְהָנֵי מִילֵּי, בְּרִיפְתָּא וְתַמְרֵי. אֲבָל בְּזוּזֵי חִיטֵּי וּשְׂעָרֵי,**
18 **לֵית לָן בָּהּ: לְפִיכָךְ אֵין דָּנִין כּוּ׳: מַאי טַעֲמָא, מִשּׁוּם**
19 **דְּלֵא אֶפְשָׁר. הֵיכִי לֶיעֱבַד, לִידַיְּינֵיהּ בְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא,**
20 **וְלִיגְמְרֵיהּ לְדִינֵיהּ בְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא. דִּילְמָא, חָזוּ טַעַם**
21 **לְחוֹבָה, וְבָעוּ לְמֶיעֱבַד הַלָּנַת דִּין. לִדַיְּינֵיהּ בְּמַעֲלֵי**
22 **שַׁבְּתָא, וְלִגְמְרֵיהּ בְּשַׁבְּתָא, וְלִיקְטְלֵיהּ בְּשַׁבְּתָא, אֵין**
23 **רְצִיחָה דּוֹחָה אֶת שַׁבָּת. וְלִיקְטְלֵיהּ לְאוֹרְתָא, ׳נֶגֶד**
24 **הַשָּׁמֶשׁ׳ בָּעֵינַן. וְלִגְמְרֵיהּ לְדִינֵיהּ בְּשַׁבְּתָא וְלִיקְטְלֵיהּ**
25 **בְּחַד בְּשַׁבְּתָא, נִמְצָא אַתָּה מְעַנֶּה אֶת דִּינוֹ. נִידַיְּינֵיהּ**
26 **בְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא וְנִגְמְרֵיהּ בְּחַד בְּשַׁבְּתָא, מִינְשׁוּ טַעֲמֵיהוּ.**
27 **אַף עַל גַּב דְּשֶׁגֵּי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין עוֹמְדִים לְפָנֵיהֶם**
28 **וְכוֹתְבִין דִּבְרֵי הַמְזַכִּין וְדִבְרֵי הַמְחַיְּבִין, נְהִי דִּבְכִפּוּמָא**
29 **כָּתְבִין, לִיבָּא דְּאִינְשֵׁי אִינְשֵׁי, הִלְכָּךְ לֹא אֶפְשָׁר. אָמַר**
30 **לֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן, וְתֵיהֲוֵי קְבוּרַת מֵת מִצְוָה,**
31 **דּוֹחָה שַׁבָּת, מִקַּל וָחוֹמֶר. וּמָה עֲבוֹדָה שֶׁדּוֹחָה שַׁבָּת,**
32 **קְבוּרַת מֵת מִצְוָה דּוֹחָה אוֹתָהּ, מ׳וְלַאֲחוֹתוֹ׳, כִּדְתַנְיָא**
33 **׳לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לְאָחִיו וְלַאֲחוֹתוֹ׳, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר,**
34 **הֲרֵי שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ לִשְׁחוֹט אֶת פִּסְחוֹ וְלָמוּל אֶת בְּנוֹ,**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שבת שנדחית מפני העבודה. הקשה הר"ר יעקב דאורלייני"ש ונימא דיו מה עבודה לא מדחיא אלא בשב ואל תעשה אף שבת לא תדחה אלא בשב ואל תעשה ולמאן דלית ליה דיו [ב"ק דף כה. ושם] היכא דמפריך קל וחומר ניחא וי"ל מ"מ איכא ק"ו דהשתא ומה עבודה שהיא קלה דוחה שבת קבורת מת מצוה לא כ"ש דלכל הפחות לא גרע מעבודה והא דאמר בסוף פרק כיצד הרגל (שם) ומה במקום שהקל על השן ועל הרגל ברה"ר שהוא פטור החמיר עליהם ברשות הניזק לשלם נזק שלם מקום שהחמיר על הקרן ברה"ר שהוא חייב אינו דין שנחמיר עליו ברשות הניזק לשלם נזק שלם ואמרינן דיו מה ברה"ר חצי נזק אף ברשות הניזק חצי נזק ואמאי לא אמרינן ומה שן ורגל הקל משלם בחצר הניזק נזק שלם קרן חמור לא כ"ש וי"ל דשאני הכא כיון דגוף העבודה נדחית מפני מת מצוה אין לנו לומר שתהא חמורה הימנו בשום מקום: **רציחה** תוכיח. וא"ת וליעבד ק"ו ממילה ולא מצי פריך מרציחה וי"ל מ"מ הוה מצי למימר רציחה תוכיח כי היכי דרציחה לא דחיא שבת אף על פי שדוחה את העבודה דדחיא שבת ה"נ קבורת מת מצוה לא תדחה שבת אף על פי שראינו את המילה דדחי שבת:

שנאמר מעם מזבחי. ואפי' אין שם כהן ראוי לעבוד את העבודה נידחית וא"ת דמה שרציחה דוחה את העבודה לאו משום דרציחה דוחה את העבודה אלא משום דגברא לא חזי כדאמרינן (ברכות דף לב:) כהן שהרג את הנפש לא ישא כפיו שנאמר (ישעיה א) ידיכם דמים מלאו וכ"ש עבודה וי"ל דעל כרחיך חזי דהא לא מיחל לעבודה ונשיאות כפים חומרא בעלמא הוא ועוד י"ל דשאני נשיאות כפים לפי שהרג בידיו ואין קטיגור נעשה סניגור כדכתיב בההוא קרא ובפרישכם כפיכם אעלים עיני וגו':

מושבות מה ת"ל. והא דדרשי' בספ"ק דשבת (ד' כ.) בכל מושבותיכם אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר במדורת בית המוקד הייינו משום דכתיב מושבותיכם ולא כתב מושבות וכי תימא כוליה להכי הוא דאתא א"כ לכתוב בכל גבולכם אלא מדכתיב לשון מושבות דרשינן ב"ד וא"ת כוליה לב"ד ולההיא דשבת הוא דאתא ומנא ליה לרבי יוסי ללאו ולרבי נתן לחלק וי"ל מדכתיב לא תבערו ולא כתיב לא תעשו מלאכה בכל מושבותיכם דהוה דרשינן ב"ד וההיא דשבת אבל אתה עושה מלאכה במדורת בית המוקד:

אמר אביי השתא דאמרת. וא"ת ולאביי נילף מת מצוה מק"ו דריש לקיש כיון דליכא למימר רציחה תוכיח וי"ל הייינו דקאמר אביי היכי פשיטא לר' יוחנן למימר רציחה תוכיח שדוחה את העבודה הא איכא למימר שאין דוחה מקל וחומר ואם כן הדרא קושיין לדוכתין קשיא דר"ל: **אין** רציחה דוחה אותה. וא"ת ונימא דיו ומה רציחה אינה דוחה שבת בקום ועשה אף עבודה לא תדחה בקום ועשה אבל שב ואל תעשה דחיא שפיר ולמאן דלית ליה דיו היכא דמיפרך קל וחומר ניחא:

לא תהא רציחה. רבא נמי פשיטא ליה דלא מצי למימר הכי דא"כ לא מיתוקם מעם מזבחי אלא קאמר לאביי אי בתר ק"ו אזלת לאקשויי לרבי יוחנן ומפקו ליה לקרא מקרבן ציבור א"כ גם בקרבן יחיד לא מיתוקם אלא ודאי לא אמרינן קל וחומר:

ומה

וְשָׁמַע שֶׁמֵּת לוֹ מֵת, יָכוֹל יִטַּמֵּא, אָמַרְתָּ, לֹא יִטַּמֵּא. יָכוֹל, כְּשֵׁם שֶׁאֵינוֹ מִטַּמֵּא לַאֲחוֹתוֹ, כָּךְ אֵינוֹ מִטַּמֵּא לְמֵת מִצְוָה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְלַאֲחוֹתוֹ', לַאֲחוֹתוֹ הוּא דְּאֵינוֹ מִטַּמֵּא, אֲבָל מִטַּמֵּא לְמֵת מִצְוָה. 'שַׁבָּת' שֶׁנִּידְחֵת מִפְּנֵי עֲבוֹדָה, אֵינוֹ דִּין שֶׁתְּהֵא קְבוּרַת מֵת מִצְוָה, דּוֹחָה אוֹתָהּ. אָמַר לֵיהּ, רְצִיחָה תּוֹכִיחַ שֶׁדּוֹחָה אֶת הָעֲבוֹדָה וְאֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת. רְצִיחָה גּוּפָהּ, תִּדְחֶה אֶת הַשַּׁבָּת, מִקַּל וָחוֹמֶר. מָה עֲבוֹדָה שֶׁדּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת, רְצִיחָה דּוֹחָה אוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר 'מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֻנוּ לָמוּת'. שַׁבָּת שֶׁנִּידְחֵת מִפְּנֵי עֲבוֹדָה, אֵינוֹ דִּין שֶׁתְּהֵא רְצִיחָה דּוֹחָה אוֹתָהּ. אָמַר רָבָא, כְּבָר פְּסָקָהּ תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, 'לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ', מָה תַּלְמוּד לוֹמַר, 'מַה תַּלְמוּד לוֹמַר'? אִי לְרַבִּי יוֹסֵי, לְלָאו יָצָאת. אִי לְרַבִּי נָתָן, לְחַלֵּק יָצָאת, כְּשִׁתְּנִיא, הַבְעָרָה לְלָאו יָצָאת, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, לְחַלֵּק יָצָאת. אֶלָּא אָמַר רָבָא, תָּנָא, 'מוֹשָׁבוֹת' קַשְׁיָא לֵיהּ. 'מוֹשָׁבוֹת' מַה תַּלְמוּד לוֹמַר, מִכְּדֵי 'שַׁבָּת', חוֹבַת הַגּוּף הִיא, וְחוֹבַת הַגּוּף נוֹהֶגֶת בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּץ לָאָרֶץ, 'מוֹשָׁבוֹת' דְּכְתַב רַחֲמָנָא לְמָה לִי. מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אָמַר תַּלְמִיד אֶחָד, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי יִהְיֶה בְאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת וְהוּמָת', שׁוֹמֵעַ אֲנִי בֵּין בְּחוֹל בֵּין בַּשַּׁבָּת, וְהָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים 'מְחַלְּלֶיהָ מוֹת יוּמָת', בִּשְׁאָר מְלָאכוֹת חוּץ מִמִּיתַת בֵּית דִּין. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֲפִילּוּ מִיתַת בֵּית דִּין, וּמָה אֲנִי מְקַיֵּים וְהוּמָת, בַּחוֹל, אֲבָל לֹא בַּשַּׁבָּת. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֲפִילּוּ בַּשַּׁבָּת, תַּלְמוּד לוֹמַר 'לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם', וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר 'וְהָיוּ אֵלֶּה לָכֶם לְחֻקַּת מִשְׁפָּט לְדֹרוֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם', מַה 'מוֹשָׁבוֹת' הָאָמוּר לְהַלָּן 'בֵּית דִּין', אַף 'מוֹשָׁבוֹת' הָאָמוּר כָּאן 'בֵּית דִּין', וְאָמַר רַחֲמָנָא 'לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם'. אָמַר אַבָּיֵי, הַשְׁתָּא דְּאָמַרְתְּ אֵין רְצִיחָה דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת, אֵין רְצִיחָה דּוֹחָה אֶת הָעֲבוֹדָה, מִקַּל וָחוֹמֶר. וּמַה שַּׁבָּת שֶׁנִּידְחֵית מִפְּנֵי הָעֲבוֹדָה, אֵין רְצִיחָה דּוֹחָה אוֹתָהּ. עֲבוֹדָה שֶׁהִיא דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת, אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תְּהֵא רְצִיחָה דּוֹחָה אוֹתָהּ. אֶלָּא, הָא דִּכְתִיב 'מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֻנוּ לָמוּת', הַהוּא לְקָרְבַּן יָחִיד דְּלָא דָּחֵי שַׁבָּת. אָמַר רָבָא, (אִי הָכִי) לֹא תְּהֵא רְצִיחָה דּוֹחָה קָרְבַּן יָחִיד, מִקַּל וָחוֹמֶר,

מה

ושמע שמת לו מת. קרובו: **יכול יטמא אמרת לא יטמא.** דהא נזיר הוא וכתיב (ויקרא כא) על נפשות וגו' ואורך דברים הוא לשון המשנה זו יכול אף מת מצוה כן ת"ל ולאחותו דלא איצטריך אלא להאי וללמד אע"פ שיש עליו קדושה הרבה ועסקי מצוה לאחותו הוא דהזהיר הכתוב שלא ליטמא אבל מיטמא למת מצוה: **רציחה תוכיח שדוחה את העבודה.** דכתיב מעם מזבחי תקחנו למות שאם היה כהן רוצח ורוצה לעבוד מביאין אותו לידון בב"ד ובלבד שלא יורידוהו מעל המזבח ממש אם כבר התחיל דכתיב מעם מזבחי ולא מעל: **כבר פסקה.** דלא דחיא שבת: **מה ת"ל.** הא ס"ד דאהבערה קאמר מה ת"ל הא כתיב (שמות ב) לא תעשה כל מלאכה: ופרכינן **מה ת"ל אי לר' יוסי ללאו כו'.** ללאו יצאת מכלל שאר המלאכות לומר לך שאין בה כרת וסקילה אלא לאו בעלמא: **לחלק יצאת.** מן הכלל ללמד על הכלל כולו יצא שלא תאמר עשאן לכל המלאכות בהעלם אחת אינו חייב אלא אחת לכך יצאת זו להקיש אליה את כל הכלל ולומר לך מה זו מיוחדת שהיא אב מלאכה וחייבין עליה בפני עצמה שהרי הזהיר עליה לאו בפני עצמה אף כל שהיא אב מלאכה חייבין עליה בפני עצמה: **מושבות קא קשיא ליה.** לתנא ועלה קאמר מה ת"ל כל היכא דכתיב מושבותיכם בא ללמד בכל מקום שאתם יושבין ולהביא חוצה לארץ: **חובת הגוף היא.** חובה המוטלת על האדם ואינה מוטלת על הקרקע כגון מצות שביעית ולא על פירות קרקע כגון ערלה וכלאים ותרומות ומעשרות ותנן בפ"ק דקידושין (דף לו:) כל מצוה התלויה בארץ כלומר על הקרקע ופירותיו אינה נוהגת אלא בארץ וכל שאינה תלויה בקרקע בין בארץ בין בחו"ל ויליף מע"ז: **שומע אני.** והומות בין בחול בין בשבת דתיתי לך מק"ו מעבודה כדאמרינן לעיל: **או אינו אלא אפילו מיתת ב"ד.** במשמע חילול והא מה אני מקיים והומת בחול ולא בשבת דק"ו פריכא הוא דאיכא למימר קבורת מת מצוה תוכיח שדוחה עבודה ואינה דוחה שבת: **או אינו אלא אפי' בשבת.** קאמר והומת דק"ו לאו פריכא הוא דהאי דקא אמרת מקבורת מת מצוה היא גופה תיקשי לן ונימא דתידחי שבת מק"ו מעבודה ת"ל מושבותיכם והכי מפרש לה בפ"ק דיבמות: **והיו אלה לכם.** בפרשת רוצחים כתיב גבי מיתות ב"ד: **ואמר רחמנא לא תבערו.** אפי' לשריפת מיתת ב"ד: **השתא דאמרת.** מלא תבערו ואין רציחה דוחה שבת על כרחיך מהשתא אין רציחה דוחה עבודה מק"ו: **אמר רבא.** אי האי ק"ו אתיא למידרש תו לא מיתוקם מעם מזבחי דאי בקרבן יחיד הא איכא למידרש נמי ק"ו שנדחה מפני קרבן יחיד דקסבר נדרים ונדבות קריבים ביו"ט:

אין

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְשָׁמַע שֶׁמֵּת לוֹ מֵת מקרוביו, **יָכוֹל** היית לומר **שִׁיטַמָּא** לו כדי לקברו, **אָמַרְתָּ**, ודאי **לֹא יִטַּמָּא**, שהרי אפילו נזיר שאינו כהן גדול וכהן גדול שאינו נזיר אסור לו ליטמא לקרוביו, וכל שכן נזיר כהן גדול שעוסק במצוות חשובות שאסור לו ליבטל מן המצוות וליטמא לקרוביו. וכיון שכן, **יָכוֹל** היית לומר **כְּשֵׁם שֶׁאֵינוֹ מִטַּמֵּא לַאֲחוֹתוֹ כָּךְ אֵינוֹ מִטַּמֵּא לְמֵת מִצְוָה, תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו הכתוב בייתור תיבת 'וְלַאֲחוֹתוֹ', שדווקא **לַאֲחוֹתוֹ** [וכן לשאר הקרובים] **הוּא דְּאֵינוֹ מִטַּמֵּא, אֲבָל מִטַּמֵּא לְמֵת מִצְוָה**, ואף שעל ידי הקבורה גם יבטל ממצוות אחרות שעסק בהם, כגון עבודת הקרבת הפסח, ונמצא מבואר שמת מצוה דוחה את עבודת הקרבנות.

ממשיך ריש לקיש את דרשת הקל וחומר: כיון שמצינו שמת מצוה דוחה עבודה, יש ללמוד מכך בקל וחומר שאף את השבת ידחה, שכן אם עבודה החמורה שדוחה שבת קבורת מת מצוה דוחה אותה, 'שַׁבָּת' הקלה שֶׁהִיא **נִידְחֵת מִפְּנֵי עֲבוֹדָה**, שהרי בשבת מקריבים קרבנות בבית המקדש, **אֵינוֹ דִּין** – אין זה כל שכן **שֶׁתִּהֵא קְבוּרַת מֵת מִצְוָה** החמורה יותר מעבודה **דּוֹחָה אוֹתָהּ** – את השבת. רבי יוחנן דוחה קל וחומר זה: **אָמַר לֵיהּ** רבי יוחנן לריש לקיש, **רְצִיחָה** [־מיתת בית דין] **תּוֹכִיחַ**: שאין ללמוד מן הקל וחומר, שכן מצינו בה **שֶׁדּוֹחָה אֶת הָעֲבוֹדָה וְאֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת** – על אף שמיתת בית דין דוחה את העבודה, שהרי אם הנידון למיתה היה כהן ורוצה לעבוד בבית המקדש, מביאין אותו לבית דין לדונו במיתה, שנאמר (שמות כא יד) 'מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת', מכל מקום אין מיתה זו דוחה את השבת [כפי שיבואר להלן], אם כן הוא הדין קבורת מת מצוה על אף שדוחה את העבודה מכל מקום אין זה מלמד שידחה גם את השבת.

הגמרא מבררת מדוע מיתת בית דין עצמה אינה דוחה את השבת. שואלת הגמרא: **רְצִיחָה גּוּפָהּ** – מיתת בית דין עצמה **תִּדְחֶה אֶת הַשַּׁבָּת**, שכן יש ללמוד זאת מִקַּל וָחוֹמֶר, **וּמָה עֲבוֹדָה** החמורה בכך **שֶׁדּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת** מכל מקום **רְצִיחָה** [־מיתת בית דין] **דּוֹחָה אוֹתָהּ**, כמבואר לעיל שכהן שנתחייב מיתה ובא למזבח לעבוד נוטלים אותו משם אף שאין כהן אחר שיכול לעבוד במקומו ומחמת כן העבודה תדחה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות כא יד) 'מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת', **שַׁבָּת** שדינה קל מעבודת המקדש **שֶׁהרי נִידְחֵת מִפְּנֵי הָעֲבוֹדָה, אֵינוֹ דִּין** – אין זה כל שכן **שֶׁתִּהֵא רְצִיחָה** [־מיתת בית דין] **דּוֹחָה אוֹתָהּ**.

משיבה הגמרא: **אָמַר רָבָא, כְּבָר פְּסָקָהּ** [־קבע דין] **תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** – תנא מבית מדרשו של רבי ישמעאל, שאין הריגת בית דין דוחה את השבת. **דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל**, נאמר בתורה (שמות לה ג) 'לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מֹשְׁבֹתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת', **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** – מה פסוק זה בא ללמדינו:

דנה הגמרא בדבריו: בתחילה סברה הגמרא שכוונתו לומר שלא צריך כלל את הפסוק הזה ללמד שאסור להבעיר אש בשבת, כיון שכבר נאמר (שמות כ ט) 'וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת וגו' לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה', והבערה היא בכלל שאר מלאכות האסורות. שואלת הגמרא: מדוע הקשה 'מַה תַּלְמוּד לוֹמַר', הלא ודאי הפסוק 'לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ' נצרך, שהרי **אִי** [־אם] **לְרַבִּי יוֹסֵי**, הלא הוא סובר שלְלָאו יָצְאת – הפסוק של 'הבערה' יצא להכתב כדי ללמדנו שיש בכך רק לאו. **וְאִי** [־אם] **לְרַבִּי נָתָן**, הלא הוא סובר שהפסוק לְחַלֵּל יָצְאת, כפי שיבואר בברייתא להלן, ואינו מיותר לדרשות אחרות. מביאה הגמרא את הברייתא שנחלקו בה רבי יוסי ורבי נתן: **כִּדְתַנְיָא** בברייתא, נאמר בתורה (שמות כ ט) 'וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת וגו' לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה', ואף הבערת אש היא בכלל המלאכות האסורות, ושוב הוסיפה התורה וכתבה (שמות לה ג) 'לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מֹשְׁבֹתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת', ונחלקו התנאים בדבר, לשם מה מלאכת הַבְעָרָה יצאה מכלל המלאכות ונכתבה בפני עצמה. לְלָאו יָצְאת, **דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי** – רבי יוסי סובר שהפסוק בא ללמד שמלאכת הבערה יש בה רק איסור 'לא תעשה', ואינה כשאר המלאכות שבמזיד עונשו כרת וכשיש גם עדים והתראה עונשו בסקילה. **רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, לְחַלֵּל יָצְאת** – מלאכת הבערה יצאה מכלל שאר המלאכות ללמדנו, שאם עשה כמה מלאכות בשבת, כשם שחייב קרבן חטאת על הבערה בפני עצמה, שהרי הזהירה עליה תורה באיסור בפני עצמו, כך כל שאר מלאכות יהיו חלוקות זו מזו ועל כל אחת יהיה חיוב בפני עצמה. שאם עשה את כל שלשים ותשע אבות המלאכות של שבת בהעלם אחד [בשבחה אחת], חייב שלשים ותשע חטאות. שלולי שחילקה תורה לא היה חייב עליהם אלא חטאת אחת, כמו אם עשה את אותה המלאכה כמה פעמים בהעלם אחד, שאינו חייב אלא חטאת אחת. וכיון שמבואר בברייתא שהפסוק 'לא תבערו אש' נצרך, אם כן מה שאל תנא דבי רבי ישמעאל מה למדים מפסוק זה.

הגמרא מבארת את דברי תנא דבי רבי ישמעאל באופן אחר: **אֶלָּא אָמַר רָבָא, תַּנָּא** דבי רבי ישמעאל, תיבת 'מוֹשְׁבוֹת' שהוזכרה בפסוק **קַשְׁיָא לֵיהּ**. שהרי נאמר בפסוק (שמות לה ג) 'לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מֹשְׁבֹתֵיכֶם' וקשה, תיבת 'מוֹשְׁבוֹת' **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** – מה באה ללמדינו, וכי באה ללמד כמשמעה שהאיסור נוהג בין בארץ ובין בחוץ לארץ, הלא **מִכְּדֵי** 'שַׁבָּת', **חוֹבַת הַגּוּף הִיא** – מצוה שחובתה על האדם ואינה תלויה בארץ, **וְכָל** מצוה שהיא **חוֹבַת הַגּוּף, נוֹהֶגֶת** [־יש לקיימה] **בֵּין בְּאֶרֶץ** ישראל **בֵּין בְּחוּץ לָאָרֶץ**, ואם כן 'מוֹשְׁבוֹת' **דִּכְתַב רַחֲמָנָא לְמָה לִי**, הרי גם בלא תיבות 'בכל מושבותיכם' אנו יודעים שמצוה זו נוהגת גם בחוץ לארץ. ועל כך השיבו בברייתא: **מִשּׁוּם** [־בשם] **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמַר תַּלְמִיד אֶחָד** ליישב, **לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר** גבי מיתת בית דין (דברים כא כב) 'כִּי יִהְיֶה בְאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת וְהוּמָת', פסוק זה יכול להתבאר בכמה אופנים. אפשרות אחת, **שֶׁשָּׁמַע אֲנִי** מהקל וחומר מעבודה שהובא לעיל שאפשר להורגו בֵּין בַּחוֹל בֵּין בַּשַּׁבָּת, **וְהָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים** – ואימתי יתקיים הפסוק האמור גבי שבת 'מְחַלְּלֶיהָ מוֹת יוּמָת' (שמות לא יד) שמלמד שאסור לחלל את השבת, זה יתקיים רק **בִּשְׁאָר מְלָאכוֹת** – במי שעשה סתם מלאכה בשבת, **חוּץ מִמִּיתַת בֵּית דִּין** שבזה מותר לחלל את השבת. **אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא** – או אפשר לומר להיפך, שהפסוק 'מְחַלְּלֶיהָ מוֹת יוּמָת' מלמד **אֲפִילּוּ** על **מִיתַת בֵּית דִּין** שאסור לעשותה בשבת, **וּמָה** [־מתי] **אֲנִי מְקַיֵּים** את הפסוק 'כִּי יִהְיֶה בְאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת וְהוּמָת', שבית דין הורגים את המחויב מיתה, רק **בַּחוֹל, אֲבָל לֹא בַּשַּׁבָּת**, ואף שמצינו שעבודה דוחה את השבת, אין ללמוד מכך בקל וחומר שמיתת בית דין הדוחה את העבודה תדחה את השבת, משום שאפשר לפרוך, שקבורת מת מצוה תוכיח שעל אף שדוחה את העבודה אינה דוחה את השבת. **אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא** – או אפשר, שכיון שלא מצינו מפורש שקבורת מת מצוה אינה דוחה את השבת, ושמא אף זה עצמו יכול להלמד בקל וחומר מעבודה שקבורתו דוחה את השבת, אין זה פירכא על הקל וחומר שמיתת בית דין דוחה את השבת, ונמצא שהפסוק 'וְהוּמַת' מדבר **אֲפִילּוּ בַּשַּׁבָּת** ומותר לבית דין להרוג בשבת. וכיון שמפסוק זה אין אנו יודעים אם מיתת בית דין דוחה את השבת, צריכים ללמוד דין זה ממקום אחר, לכך **תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו הכתוב במה שנאמר גבי שבת (שמות לה ג) 'לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם', **וּלְחַלֵּן** – בהמשך הפסוקים גבי הרוצחים במזיד שמיתתן על ידי בית דין **הוּא אוֹמֵר** (במדבר לה כט) 'וְהָיוּ אֵלֶּה לָכֶם לְחֻקַּת מִשְׁפָּט לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם', כלומר, שיש להעמיד גם בחוץ לארץ בית דין של עשרים ושלשה דיינים שידונו דיני נפשות. ותיבות 'בכל מושבותיכם' הכתובות בשני הפסוקים יש לדרוש ב'גזירה שוה', **מַה** תיבת 'מוֹשְׁבוֹת' **הָאָמוּר לְחַלֵּן** – גבי פרשת רוצחים הכוונה למושב 'בֵּית דִּין', **אַף**

המשך בעמוד 212

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ומה יום טוב הקל שֶׁנִּדְחָה מִפְּנֵי קָרְבַּן יָחִיד, שהרי מקריבים בו נדרים ונדבות שהם קרבנות יחיד ועושים בכך כמה מלאכות, מכל מקום **אֵין רְצִיחָה** [־מיתת בית דין] **דּוֹחָה אוֹתוֹ** – את יום טוב, **קָרְבַּן יָחִיד** החמור **שֶׁהוּא דּוֹחֶה אֶת יוֹם טוֹב, אֵינוֹ דִּין** – כל שכן **שֶׁלֹּא תֵּהֵא רְצִיחָה דּוֹחָה אוֹתוֹ**. ונמצא שאם אכן כדברי אביי שלמדים מקל וחומר שמיתת בית דין אינה דוחה עבודה, לא ידחה לא קרבן ציבור ולא קרבן יחיד, וכיצד יתקיים הפסוק 'מֵעִם מִזְּבְּחִי תִּקָּחֻנוּ לָמוּת' (שמות כא יד). ואמנם **הָנִיחָא** – דברי אביי מתיישבים **לְמַאן דְּאָמַר** במסכת ביצה (יט.) **שאֵין נְדָרִים וּנְדָבוֹת** של יחיד **קְרֵיבִין בְּיוֹם טוֹב**, שלשיטתו אין את הקל וחומר על קרבן יחיד האמור לעיל, ושייך לומר שאכן קרבנות ציבור ידחו מיתת בית דין ומהפסוק 'מֵעִם מִזְּבְּחִי' למדים שמיתת בית דין דוחה קרבן יחיד. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שנְּדָרִים וּנְדָבוֹת קְרֵיבִין בְּיוֹם טוֹב**, ולשיטתו יש ללמוד מקל וחומר שקרבן יחיד דוחה מיתת בית דין, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – כיצד אפשר ליישב את הפסוק 'מֵעִם מִזְּבְּחִי' שמשמעותו שמיתת בית דין דוחה עבודה.

רבא מוסיף ודוחה לגמרי את הקל וחומר שדרש אביי: **אֶלָּא אָמַר רָבָא**, בהכרח ש'מֵעִם מִזְּבְּחִי' מלמדנו שאין לדרוש מקל וחומר שמיתת בית דין אינה דוחה עבודה כפי שסבר אביי, שהרי **לָא מִיבַּעְיָא** [־אין צריך לומר] **דלְמַאן דְּאָמַר נְדָרִים וּנְדָבוֹת קְרֵיבִין בְּיוֹם טוֹב** אין לדרוש קל וחומר זה וכפי שהתבאר, **דְּהָא** אם נלמד כן מקל וחומר, יש לנו להוסיף ולדרוש קל וחומר מיום טוב שאף קרבן יחיד דוחה מיתת בית דין, ואם כן **לֹא מִתְּקַיֵּים** הפסוק 'מֵעִם מִזְּבְּחִי' **כְּלָל**, שהרי כל הקרבנות דוחים מיתת בית דין. **אֶלָּא אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר שנְּדָרִים וּנְדָבוֹת אֵין קְרֵיבִין בְּיוֹם טוֹב**, שלשיטתו היה מקום לומר כאביי שלמדים מקל וחומר שמיתת בית דין אינה דוחה קרבן ציבור, והפסוק 'מעם מזבחי' מלמד שמיתת בית דין דוחה קרבן יחיד, מכל מקום אי אפשר לפרש כן, שהרי **הָכְתִיב** 'מֵעִם מִזְּבְּחִי' ולא 'מעם המזבח' והלשון 'מִזְּבְּחִי' משמע 'הַמְיוּחָד לִי' דהיינו לה', **וּמַאי נִיהוּ** – מהו הקרבן המיוחד לה', זהו קרבן **תָּמִיד** שהוא קרבן ציבור, **וְעל כך אָמַר רַחֲמָנָא** 'מֵעִם מִזְּבְּחִי תִּקָּחֻנוּ **לָמוּת**'. ומוכח אם כן מלשון הפסוק שמיתת בית דין דוחה אפילו קרבן ציבור, ולא כדברי אביי שהפסוק מדבר רק על קרבן יחיד. ומעתה חוזרים ומתקיימים דברי רבי יוחנן שהשיב לשאלת ריש לקיש (לעיל לה.) שמת מצוה ידחה שבת מקל וחומר, שמיתת בית דין תוכיח שדוחה עבודה ואינה דוחה שבת.

שנינו במשנה: כשבית דין דנים בדִּינֵי **מָמוֹנוֹת** וכן בדיני **הַטְּמָאוֹת וְהַטְּהָרוֹת כו'**, שואלים תחילה את הגדול שבדיינים מה דעתו, ולאחר מכן שואלים את השאר. הגמרא מביאה מעשה בענין זה: **אָמַר רַב, אֲנָא חֲזָאי בְּמַנְיָינָא דְּבֵי רַבִּי** – אני הייתי בין הדיינים המנויים בבית דינו של רבי, **וּכשבאו** למנות את הדיינים כדי להכריע לפי דעת הרוב, **מִינַּאי דִּידִי הֲווֹ מַתְחֲלֵי בְּרֵישָׁא** – אותי שאלו ראשון לדעתי. שואלת הגמרא: **וְהָא אֲנַן מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל תְּנַן** – הרי אנו שנינו במשנה שמתחילים מן הגדול שבדיינים ואם כן מדוע לא התחילו מרבי. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבָּה בְּרֵיהּ דְּרָבָא, וְאִיתֵּימָא** – ויש אומרים **שרַבִּי הִלֵּל בְּרֵיהּ דְּרַבִּי יוֹלֵם** אמר, **שָׁאנֵי מַנְיָינָא דְּבֵי רַבִּי דְּכוּלְּהוּ מִנְּיָיהוּ מִן הַצַּד הֲווֹ מַתְחֲלֵי** – שונה בית דינו של רבי שמשום ענוותנותו קבע שיהיו מתחילים תמיד למנות מן הקטנים.

אגב כך מביאה הגמרא עוד מאמר מאמוראים אלו על רבי: **וְאָמַר רַבָּה בְּרֵיהּ דְּרָבָא, וְאִיתֵּימָא** – ויש אומרים **שרַבִּי הִלֵּל בְּרֵיהּ דְּרַבִּי יוֹלֵם** אמר, **מִימוֹת מֹשֶׁה רבינו וְעַד** ימות **רַבִּי לֹא מָצִינוּ שתהא תּוֹרָה וּגְדוּלָּה בְּמָקוֹם אֶחָד** – באדם אחד. כלומר, רק משה ורבי היו גם בתורתם וגם בגדולתם יותר מכל ישראל, שלא היה עוד אחד כמותן.

שואלת הגמרא: **וְכִי לֹא** היה עוד שהיה בו תורה וגדולה יותר מכל ישראל, **וְהָא הֲוָה יְהוֹשֻׁעַ** שאחר מות משה הנהיג את ישראל וגם היה גדול הדור בתורה, ואם כן לא היה כמותו בתורה ובגדולה. משיבה הגמרא: **הֲוָה אֶלְעָזָר** – היה בזמנו את אלעזר בן אהרן שהיה חבירו של יהושע בתורה, ואם כן אף שבגדולה לא היה כמותו, בתורה הרי אלעזר היה כמותו. שואלת הגמרא: **וְהָא הֲוָה פִּנְחָס** אחר שמתו יהושע ואלעזר, שהיתה בו תורה וגדולה יותר מכל ישראל. משיבה הגמרא: **הֲווּ זְקֵנִים** שהיו שוים לו בגדלותם בתורה, ואם כן לא היה אחד שהיה יותר מכל ישראל בתורה. שואלת הגמרא: **וְהָא הֲוָה שָׁאוּל**, שהיה גם מלך וגם גדול בתורה. משיבה הגמרא: בימיו **הֲוָה** גם **שְׁמוּאֵל** הנביא שהיה גדול בתורה יותר משאול. מוסיפה הגמרא לשאול: **וְהָא נָח נַפְשֵׁיהּ** – הרי שמואל נפטר בחיי שאול ואם כן לאחר ששמואל נפטר היה שאול לבדו שהיה בו תורה וגדולה יותר מכל ישראל. מיישבת הגמרא: **כּוּלְּהוּ שְׁנֵיהֶם קָאָמְרִינַן** – שכשאמרו שלא היה עוד מי שהיה בו תורה וגדולה במקום אחד, הכוונה שבכל שנותיו, מתחילת גדולתו ועד פטירתו, היה גדול מכל ישראל בתורה ובגדולה, שכך היה במשה וברבי, ואילו שאול אף שאחר מות שמואל לא היה כמותו, אך בתחילת גדלותו היה שמואל קיים שהיה גדול ממנו בתורה. שואלת הגמרא: **וְהָא הֲוָה דָּוִד** שהיה בו תורה וגדולה במקום אחד. משיבה הגמרא: **הֲוָה** בדורו גם את **עִירָא הַיָּאִירִי** שהיה גדול מדוד בתורה. שואלת הגמרא: **וְהָא נָח נַפְשֵׁיהּ** – הרי עירא היאירי נפטר בימי דוד, ואם כן אחר מותו לא היה כדוד. משיבה הגמרא: **כּוּלְּהוּ שְׁנֵיהֶם קָאָמְרִינַן** – כוונת המאמר כמובאר לעיל שלא היו אחרים שבכל שנות גדלותם לא היה כמותם. שואלת הגמרא: **וְהָא הֲוָה שְׁלֹמֹה** המלך. משיבה הגמרא: **הֲוָה** בזמנו גם את **שִׁמְעִי בֶּן גֵּרָא** שהיה גדול בתורה יותר משלמה. שואלת הגמרא: **וְהָא קַטְלֵיהּ** – הרי שלמה הרגו ואם כן לאחר מותו לא היה כשלמה. משיבה הגמרא: **כּוּלֵּיהּ שְׁנֵיהֶם קָאָמְרִינַן** – כבר אמרנו שהכוונה שלא מצינו מי שבכל שנות גדלותו לא היה כמותו. שואלת הגמרא: **הָא הֲוָה חִזְקִיָּה** שהיה מלך וגם לימד את כל ישראל תורה. משיבה הגמרא: **הֲוָה שֶׁבְנָא** שהיה גדול מחזקיה. **וְהָא אִיקְּטֵיל** – הרי שבנא נהרג בחיי חזקיה, ואם כן אחר מותו לא היה כחזקיה בתורה ובגדולה. משיבה הגמרא: **כּוּלְּהוּ שְׁנֵיהֶם קָאָמְרִינַן** – כבר אמרנו שהכוונה שלא מצינו מי שבכל שנות גדלותו לא היה כמותו. שואלת הגמרא: **וְהָא הֲוָה עֻזִּיָּה**. משיבה הגמרא: **הֲוָה נְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה** שהיה יותר מעזיה בגדולה.

אחר שהתבאר שאכן ממשה עד רבי לא היה כמותן, הגמרא מביאה מאמר נוסף כהמשך לזה: **אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, אַף אֲנִי** מוסיף **וואוֹמֵר, מִימוֹת רַבִּי עַד** ימות **רַב אַשִׁי לֹא מָצִינוּ שתהא תּוֹרָה וּגְדוּלָּה בְּמָקוֹם אֶחָד**. שואלת הגמרא: **וְכִי לֹא** היה בדורו של רב אשי גדול כמותו, **וְהָא הֲוָה הוּנָא בַּר נָתָן** שהיה שוה בתורתו ובגדולתו לרב אשי, ונמצא שרב אשי לא היה לבדו יותר מכל הדור בתורה ובגדולה. משיבה הגמרא: **הוּנָא בַּר נָתָן מֵיכָּף הֲוָה כָּיֵיף לֵיהּ לְרַב אַשִׁי** – היה כפוף להנהגתו של רב אשי, ואם כן רב אשי בדורו היה לבדו יותר מכל ישראל הן בתורה והן בגדולה.

שנינו במשנה: כשבית דין דנים **דִּינֵי נְפָשׁוֹת** ובאים להכריע על פי דעת הרוב **מַתְחִילִין מִן הַצַּד** – שואלים תחילה את הדיינים היושבים בצד שהם הקטנים ורק בסוף שואלים את הגדול. מבררת הגמרא: **מְנָא הָנֵי מִילֵּי** – מנין אלו הדברים שבדיני נפשות שואלים תחילה את הקטנים שבדיינים. מביאה הגמרא מקור לכך: **אָמַר רַבִּי אַחָא בַּר פַּפָּא, אָמַר קְרָא** (שמות כג ב) לגבי דיני דיינים **'לֹא תַעֲנֶה עַל רִיב'**, וכיון שתיבת 'ריב' כתובה בפסוק בלא האות יו"ד, הפסוק נדרש **'לֹא תַעֲנֶה עַל רַב'**, כלומר, לא לחלוק על דעת הגדול שבדיינים. וכיון שכן אם הגדול יחייב בתחילה שוב לא

המשך בעמוד 87

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

אין רציחה דוחה אותו. דאין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד דהא בי"ט נמי כל מלאכה לא תעשה כתיב: **הניחא כו'.** מסקנא דמילתיה דרבא היא הניחא למאן דאמר נדרים ונדבות אין קריבין ביום טוב מצית לאוקמי מעם מזבחי בקרבן יחיד דלא דחי לא שבת ולא יום טוב דתו לא מידריש ק"ו דבאמרן: **אלא למ"ד קריבין.** איכא למדרש ק"ו כדאמרן ולדהוה תנא היכא מוקמת מעם מזבחי ופלוגתייהו במסכת ביצה: **אלא אמר רבא.** על כרחיך אתא מעם מזבחי ועקריה לקל וחומר בין מקרבן יחיד בין מקרבן ציבור דלא מיבעיא למ"ד קריבין דכיון דקרבן יחיד דוחה יום טוב אי אתית למידרש קל וחומר לא מיתוקם מעם מזבחי כלל ועל כרחיך לא תדרש ק"ו ואתא קרא ועקריה אלא אפילו למאן דאמר בו' ואיכא לאוקמי לקרא בקרבן יחיד דליכא ק"ו ובקרבן ציבור לא בעית לאוקמיה לקרא משום ק"ו על כרחיך ממשמעותיה מיתוקם נמי בקרבן ציבור דמזבחי משמע המיוחד לי דהיינו תמיד שהוא עיקר כל הקרבנות: **הוו מתחלי ברישא.** במניינא דסיקריקון אמרה רב בפ' הניזקין (גיטין דף נז:) דקתני הושיב ב"ד ונמנו שאם שהתה בפני סיקריקון שנים עשר חדש בו' ואמר רב אנא הוה בההוא מניינא ומינאי דידי הוא דאתחילו ברישא: **מן הצד הוו מתחלי.** מפני ענוה יתירה שהיתה בו: בריה דרבי וולס: **במקום אחד.** תורתן וגדולתן של ישראל באדם אחד שאין כמותו בכל ישראל בתורה ובגדולה כגון משה שהיה גדול על כל ישראל במלכות ובתורה וכן רבי בנשיאות ובתורה: **הוה אלעזר.** חבירו בתורה ולא הוי מקום אחד: **והא הוה פינחס.** משמתו יהושע ואלעזר: **הוו זקנים.** כגון עתניאל ואבצן ובועז: **עירא היאירי.** במו"ק (דף טז:) אמרינן דהוה מתני להו לרבנן על גבי כרים וכסתות ודוד היה מנהיגו עליו לראש דכתיב (ש"ב כ) עירא היאירי היה כהן לדוד: **שמעי.** גדול היה דבאשכחן שירד לקראת דוד הירדן באלף איש: **שבנא.** שהיה ישיבתו גדולה משל חזקיה כדאמר בפ' זה בורר (דף כו.): **לא תענה על רב.** כתיב בלא יו"ד משמע לא תחלוק על מופלא של ב"ד הלכך לא מתחילינן מיניה דלמא חזא ליה חובה ולא פלגינא עילויה ומתחילין מן הצד (שלא ישמע) אחד דברי אחד מן המזכים ויסכים עמו: **ויחגור גם דוד חרבו.** באחרונה נמנו עליו לדונו משום מורד במלכות: **שונה אדם לתלמידו.** ומראה לו פנים לזכות ולחובה בתוך הדין ודן עמו ונמנה עמו או לזכות או לחובה ומטין הדין על פי התלמיד כאחד מן הדיינין: **הטמאות והטהרות.** שהוראתן ביחיד ואין בהם מנין אלא אם כן חולקין וצריך לעמוד למנין אם רבו הטמאין או המטהרין מונין את האב ובנו או את הרב ותלמידו בשנים אבל דיני ממונות ונפשות ומכות שמנין שלהם אף בתחילת הדין (ומן) התורה שזה צריך שלשה ודיני נפשות כ"ג וכן קידוש החודש שצריך שלשה דמשפט כתיב ביה (תהלים פא) כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב ומוקמינן ליה בקידוש החודש במס' ר"ה (דף כה:) וכן עיבור השנה שצריך שלשה חמשה ושבעה אין האב ובנו בשרין זה עם זה ולא הרב ותלמידו נמנין אלא אחד וסיפא דבריי' לא ישב בצידו ואפילו שותק אלא יעמוד והולך לו:

תוספות

ומה י"ט. וא"ת ומנ"ל דלא דחיא רציחה י"ט הא אפי' שבת דחיא אי לאו משום דכתיב (שמות לה) בכל מושבותיכם ובי"ט לא כתיב א"ב תדחה י"ט בק"ו ומה עבודה שדוחה יום טוב רציחה דוחה אותו וכו' וי"ל דאיכא למימר שבת יוכיח שנדחית מפני העבודה ואין נדחית מפני הרציחה והוא הדין י"ט מיהו אין שייך למימר שבת יוכיח שנדחית מפני העבודה דהיינו עבודה שאינה נדחית מפני הרציחה דהא אמילתיה דאביי קאי ול"נ דל"ק מידי כיון דאיכא למימר ק"ו לקולא ולחומרא לחומרא אמרינן:

והא הוה חזקיה. אית ספרים דלא גרס ליה דחזקיה לא היה מושל על כל ישראל שכבר גלו עשרת השבטים ועוד דשבנא רשע היה ולא ממניינא הוא ותדע דכי פריך הוה דוד לא משני הוה אחיתופל שקראו דוד אלופו ומיודעו כיון דרשע הוה אינו מן המנין וקצת קשה דלא משני הוה מפיבושת מבייש פני דוד בהלכה (ברכות ד' ד.):

כולהו שניה קאמרינן. דמשהותחל' גדולתן לא פסק כולהו שני' והשתא לא קשה לספרים דגרסי והא הוה אלעזר הוה פנחס דהכי פריך והא הוה אלעזר שהותחלה גדולתו אחר של יהושע ותימה דלא משני איהושע הוה עתניאל בן קנז שהחזיר הלכות (הלכות) שנשתכחו מישראל בימי אבלו של משה (תמורה דף טז:):

והא הוה הונא בר נתן. שהיה קרוב למלכות כדאיתא בפ"ב דזבחים (דף יט.) דאתקיים ביה והיו מלכים אומניך:

דיני נפשות מתחילין מן הצד. משום לא תענה על רב אבל בדיני ממונות לא חיישי' ומ"מ דרך שאלה יכולין לענות ואפשר לא תענה על רב בדיני נפשות כתיב ולא בדיני ממונות אע"ג דלנטות קאי נמי אדיני ממונות למאן דמוקי לה בריש מכילתין (דף ג:) בב"ד נוטה:

רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן מהכא ויחגרו איש וגו'. הכא משמע שמורד במלכות ובעי למידייני' דדוד היה חושב עצמו מלך וכן בפרק במה בהמה (שבת דף נו. ושם) גבי אוריה שהיה לו לדוד לדונו בסנהדרין ולא דייניה אע"ג שהיה מורד במלכות כדאמרינן התם וקשה דהא אמר במגילה (דף יד: ושם) דמורד במלכות לא בעי למידייניה ויש לומר לא בעי למידייניה כשאר חייבי מיתות אלא לקבל עדות ולידע אם הוא מורד במלכות ונראה הא דאמר לא בעי למידייניה לענין הא דתנן בפירקין (דף לב.) דיני נפשות גומרין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה ובלילה שלאחריו אין גומרין והאי גומרין בו ביום לחובה והיינו דקאמרה ליה אביגיל וכי דנין דיני נפשות בלילה כדאמרינן לעיל בפירקין (דף לד:) דנגד השמש בעינן והשיב לה דלא בעי למידייניה כשאר דיני נפשות אלא גומרין בו ביום לחובה וכן מוכח בירושלמי דפירקין דאמרה ליה וכי דנין דיני נפשות בלילה אמר לה כבר נגמר דינו מבעוד יום: **אין** מונין להם אלא אחד. משום קידוש החדש ועיבור השנה איצטריך דלענין דין פשיטא דאין קרובים בשרים: לאתוויי

1 מַה יוֹם טוֹב שֶׁנִּדְחָה מִפְּנֵי קָרְבַּן יָחִיד, אֵין רְצִיחָה דּוֹחָה
2 אוֹתוֹ. קָרְבַּן יָחִיד שֶׁהוּא דּוֹחֶה אֶת יוֹם טוֹב, אֵינוֹ דִּין
3 שֶׁלֹּא תְּהֵא רְצִיחָה דּוֹחָה אוֹתוֹ. הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר,
4 אֵין נְדָרִים וּנְדָבוֹת קְרֵיבִין בְּיוֹם טוֹב. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר,
5 נְדָרִים וּנְדָבוֹת קְרֵיבִין בְּיוֹם טוֹב, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר. אֶלָּא
6 אָמַר רָבָא, לָא מִיבַּעְיָא לְמַאן דְּאָמַר, נְדָרִים וּנְדָבוֹת
7 קְרֵיבִין בְּיוֹם טוֹב, דְּהָא לֹא מִתְקַיֵּים 'מֵעֵם מִזְּבְּחִי' כְּלָל.
8 אֶלָּא אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר, נְדָרִים וּנְדָבוֹת אֵין קְרֵיבִין בְּיוֹם
9 טוֹב, הָכְתִיב 'מֵעֵם מִזְּבְּחִי' 'מִזְּבְּחִי' 'הַמְיוּחָד לִי', וּמַאי
10 נִיהוּ, תָּמִיד, וְאָמַר רַחֲמָנָא 'מֵעֵם מִזְּבְּחִי תִּקְּחֻנוּ לָמוּת': 11 דִּינֵי מָמוֹנוֹת הַטְּמֵאוֹת וְהַטְּהֲרוֹת כו': אָמַר רַב, אֲנָא
12 הַוַאי בְּמַנְיָינָא דְּבֵי רַבִּי, וּמִינַּאי דִּידִי הֲווֹ מַתְחֲלֵי בְּרִישָׁא.
13 וְהָא, אֲנַן מִתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל תְּנַן. אָמַר רַבָּה בְּרֵיהּ
14 דְּרָבָא, וְאִיתֵימָא רַבִּי חִלֵּל בְּרֵיהּ דְּרַבִּי וַולֶס, שָׁאנִי מַנְיָינָא
15 דְּבֵי רַבִּי, דְּכוּלְּהוּ מִנְּנָיֵיהוּ מִן הַצַּד הֲווֹ מַתְחֲלֵי. וְאָמַר
16 רַבָּה בְּרֵיהּ דְּרָבָא, וְאִיתֵימָא רַבִּי חִלֵּל בְּרֵיהּ דְּרַבִּי וַולֶס,
17 מִימוֹת מֹשֶׁה וְעַד רַבִּי, לֹא מָצִינוּ תּוֹרָה וּגְדוּלָּה בְּמָקוֹם
18 אֶחָד. וְלֵא? וְהָא הֲווָה יְהוֹשֻׁעַ? הֲווָה אֶלְעָזָר. וְהָא הֲווָה
19 פִּנְחָס? הֲווּ זְקֵנִים. וְהָא הֲווָה שָׁמוּאֵל. וְהָא
20 נָח נַפְשֵׁיהּ? כּוּלְּהוּ שְׁנֵיהּ קָאָמְרִינַן. וְהָא הֲווָה דָּוִד? הֲווָה
21 עֵירָא הַיָּאִירִי. וְהָא נָח נַפְשֵׁיהּ? כּוּלְּהוּ שְׁנֵיהּ קָאָמְרִינַן.
22 וְהָא הֲווָה שְׁלֹמֹה? הֲווָה שִׁמְעִי בֶּן גֵּרָא. וְהָא קַטְלֵיהּ?
23 כּוּלֵּיהּ שְׁנֵיהּ כְּאַמְרִינוּ. הָא הֲווָה חִזְקִיָּה? הֲווָה שֶׁבְנָא. וְהָא
24 אִיקְּטִיל? כּוּלְּהוּ שְׁנֵיהּ קָאָמְרִינַן. וְהָא הֲווָה עֻזִּיָּא. הֲווָה
25 נְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה. אָמַר רַב אֲדָא בַּר אַהֲבָה, אַף אֲנִי
26 אוֹמֵר, מִימוֹת רַבִּי עַד רַב אַשִׁי, לֹא מָצִינוּ תּוֹרָה וּגְדוּלָּה
27 בְּמָקוֹם אֶחָד. וְלֵא? וְהָא הֲווָה הוּנָא בַּר נָתָן? הוּנָא בַּר
28 נָתָן, מֵיכָף הֲווָה כְּיֵיף לֵיהּ לְרַב אַשִׁי: דִּינֵי נְפָשׁוֹת מַתְחִילִין
29 מִן הַצַּד: מְנָא הָנֵי מִילֵּי, אָמַר רַבִּי אֲחָא בַּר פַּפָּא, אָמַר
30 קְרָא 'לֹא תַעֲנֶה עַל רִיבֹ', 'לֹא תַעֲנֶה עַל רַב'. רַבָּה בַּר
31 בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מֵהָכָא 'וַיֹּאמֶר דָּוִד לַאֲנָשָׁיו
32 חְגֹרוּ אִישׁ [אֶת] חַרְבּוֹ וַיַּחְגְּרוּ אִישׁ [אֶת] חַרְבּוֹ וַיַּחְגֹּר
33 גַּם דָּוִד אֶת חַרְבּוֹ'. אָמַר רַב, שׁוֹנֶה אָדָם לְתַלְמִידוֹ, וְדָן
34 עִמּוֹ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת. מֵיתִיבֵי, הַטְּהֲרוֹת וְהַטְּמֵאוֹת, הָאָב
35 וּבְנוֹ, הָרַב וְתַלְמִידוֹ, מוֹנִין לָהֶם שְׁנַיִם. דִּינֵי מָמוֹנוֹת
36 וְדִינֵי נְפָשׁוֹת וְדִינֵי מַכּוֹת, קִידּוּשׁ הַחֹדֶשׁ וְעִיבּוּר שָׁנָה,
37 אָב וּבְנוֹ, הָרַב וְתַלְמִידוֹ, אֵין מוֹנִין לָהֶן אֶלָּא אֶחָד.

כי

כי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

לאתויי ממזר. לאו אאין הכל כשרין לדון דיני נפשות קאי דאם כן הוה ליה למימר לאתויי חלל דהוי רבותא טפי דאפי׳ חלל דכשר לבא בקהל פסול לדון דיני נפשות משום דכתיב אתך בדומה לך ועוד הא בהדיא קתני לה אלא כהנים לוים וישראלים המשיאין לכהונה אלא אהכל כשירין לדון דיני ממונות קאי וכן מוכח הצריכותא דעביד אדיני ממונות ואע״ג דבפרק בא סימן (נדה דף מט: ושם) קעביד צריכותא איפכא אדיני נפשות מ״מ נקט עיקר מילתא משום דיני ממונות וא״ת לימא לאתויי סומא דכשר לדון דיני ממונות לתנא דמתני׳ דדאמרינן לעיל (דף לד:) ופסול לדיני נפשות דדאי׳ בריש מצות חליצה (יבמות דף קא. ושם) דממעט סומין מדתני רב יוסף כשם שב״ד מנוקין בצדק כך מנוקין מכל מום ומהאי טעמא נמי יש לפסול כל מומין ביון דקאמר קרא דמום אין בך במום ממש איירי וי״ל דמשמע ליה מתני׳ בפסול יוחסין דדאמרי׳ בזה בורר (לעיל דף כז:) אמתניתין דבא סימן תדע דקתני סיפא אלא כהנים לוים וישראלים המשיאין לכהונה:

תנינא חדא זימנא. אמילתיה דרב יהודה קשה ליה אמאי איצטריך ליה למימר אתרתי מתניתין לאיתויי ממזר דאי אמתניתין מאי פריך הא קתני התם טובא כה״ג אע״ג דתני להו בשאר דוכתי וכה״ג אשכחן בפרק אלו דברים בפסחים (דף סט: ושם) גבי כלל גדול א״ר עקיבא כל מלאכה שאפשר לעשותה:

חדא לאתויי גר. השתא משמע דסתם גר כשר לדיני ממונות וק׳ דבפרק החולץ (יבמות דף קה: ושם) אכשריה רבא לרב מרי בר רחל ומני׳ אפורסי דבבל דכיון דאמו מישראל מקרב אחיך קרינא ביה אלמא בעיא אמו מישראל וי״ל דהכא מיירי לדון גר חבירו דדאמרי׳ בפ׳ מצות חליצה (שם דף קב. ושם) גר דן חבירו דבר תורה ואם היתה אמו מישראל דן אפילו ישראל ולא כמו שפ״ה דלענין דיני נפשות איירי דדן חבירו ולא ישראל אבל לדיני ממונות כשר ועוד דהתם מייתי קרא דמקרב אחיך ואילו דיני נפשות מימעטי בסמוך מונשאו אתך וא״ת והא דאמר בפ׳ עשרה יוחסין (קידושין דף עה:) גבי מי שהוחזקו אבותיו משוטרי הרבים למימרא דלא מוקמינן פסולין ורמינהו הכל כשרין לדון ואמר רב יהודה לאתויי ממזר ומאי קושיא היינו לדון חבירו וי״ל דשאני ממזר הואיל ואביו ואמו מישראל מקרב אחיך קרינא ביה והאי דקאמר צריכא אע״ג דגר וממזר חלוקין מ״מ נקט צריכותא דשייכא לפי המשנה השנויה סתם ואין חילוק זה מפורש בה וא״ת בריש מצות חליצה (דף קב: ושם) דא״ל שמואל בר יהודה לרב יהודה תנינא בישראל בב״ד של ישראל ולא בב״ד של גרים ורגיל ר״ת לומר דאותו (רב) שמואל בר [רב] יהודה היה בנו של רב יהודה הינדוואה דאמרי׳ בפ״ק דקידושין (דף כב:) דגר שאין לו יורשים הוה ונתגייר הוא ובנו ואינו נראה דא״כ בלא ישראל נמי מיפסיל אפי׳ בשאר דינין כיון דלאו אמו מישראל ואין לומר דאיצטריך לפסול אפי׳ לחליצת בני גרים דבני גרים כיון שהורתן ולידתן בקדושה ישראל מעליא נינהו כדאמרי׳ בפ׳ נערה (כתובות דף מד: ושם) לענין נערה המאורסה דהורתה ולידתה בקדושה ישראלית מעליתא היא וצריך לומר דאיצטריך בישראל לפסול גר לחליצה אפילו אמו מישראל ורב שמואל בר יהודה אמו מישראל הוה:

אתך בדומין לך. אף על גב דמאתך נמי הוי שייך למעוטי בעל מום דמשה לאו בעל מום הוה כדאמרינן בפרק אלו מומין (דף לז) אם כן עשיתו למשה בעל מום מכל מקום לא הוה מסתבר למידרש אתך להכי אי לאו משום דכתיב ומום אין בך:

התורה

כִּי קָאָמַר רַב, כְּגוֹן רַב כַּהֲנָא וְרַב אַסִּי. דְּלִגְמָרֵיהּ דְּרַב, הֲווֹ צְרִיכִי. וְלִסְבְרֵיהּ דְּרַב, לָא הֲווֹ צְרִיכִי. אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, עֲשָׂרָה דְּבָרִים יֵשׁ בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת, וְכוּלָּן אֵין נוֹהֲגִין בְּשׁוֹר הַנִּסְקָל, חוּץ מֵעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. מְנָא הָנֵי מִילֵּי, אָמַר רַב אֲחָא בַּר פָּפָּא, דְּאָמַר קְרָא ׳לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיוֹנְךָ בְּרִיבוֹ׳, מִשְׁפַּט אֶבְיוֹנְךָ אִי אַתָּה מַטֶּה, אֲבָל אַתָּה מַטֶּה מִשְׁפַּט שֶׁל שׁוֹר הַנִּסְקָל. עֲשָׂרָה, הָא תִּשְׁעָה הָווּ? הָא עֲשָׂרָה קָתָנֵי? מִשּׁוּם דְּאֵין הַכֹּל כְּשֵׁרִין, וְעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה חֲדָא הִיא. הָא אִיכָּא אַחֲרִיתִי, דְּתַנְיָא, אֵין מוֹשִׁיבִין בַּסַּנְהֶדְרִין זָקֵן וְסָרִיס וּמִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים. רַבִּי יְהוּדָה מוֹסִיף, אַף אַכְזָרִי. וְחִילּוּפֵיהֶן בַּמִּסִּית, דְּרַחֲמָנָא אָמַר ׳לֹא תַחְמוֹל וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו׳: הַכֹּל כְּשֵׁרִין לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת: ׳הַכֹּל׳ לְאַתּוּיֵי מַאי? אָמַר רַב יְהוּדָה, לְאָתּוּיֵי מַמְזֵר. הָא תְּנִינָא חֲדָא זִימְנָא, ׳כָּל הָרָאוּי לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת, רָאוּי לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת, וְיֵשׁ רָאוּי לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֵין רָאוּי לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת׳. וַהֲווֹינָן בָּהּ, לְאַתּוּיֵי מַאי? וְאָמַר רַב יְהוּדָה, לְאַתּוּיֵי מַמְזֵר. חֲדָא לְאַתּוּיֵי גֵּר, וַחֲדָא לְאַתּוּיֵי מַמְזֵר. וּצְרִיכָא, דְּאִי אִשְׁמְעִינַן גֵּר, דְּרָאוּי לָבֹא בַּקָּהָל. אֲבָל מַמְזֵר, אֵימָא לֹא. וְאִי אִשְׁמְעִינַן מַמְזֵר, דְּבָא מִטִּיפָּה כְּשֵׁרָה. אֲבָל גֵּר, דְּלֵא בָּא מִטִּיפָּה כְּשֵׁרָה, אֵימָא לֹא, צְרִיכָא: וְאֵין הַכֹּל כְּשֵׁרִין לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת: מַאי טַעְמָא, דְּתָנֵי רַב יוֹסֵף, כְּשֵׁם שֶׁבֵּית דִּין מְנוּקִין בְּצֶדֶק, כָּךְ מְנוּקִין מִכָּל מוּם. אָמַר אֲמֵימַר, מַאי קְרָא ׳כּוּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ׳. וְדִילְמָא, מוּם מַמָּשׁ. אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, אָמַר קְרָא, ׳וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ׳, ׳עִמָּךְ׳ בְּדוֹמִין לָךְ. וְדִילְמָא, הָתָם מִשּׁוּם שְׁכִינָה. אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, אָמַר קְרָא, ׳וְנָשְׂאוּ אִתְּךָ׳, ׳אִתְּךָ׳ בְּדוֹמִין לְךָ לֵיהֱוֵי: **מִשְׁנָה** סַנְהֶדְרִין הָיְתָה כַּחֲצִי גֹּרֶן עֲגוּלָה, כְּדֵי שֶׁיִּהוּ רוֹאִין זֶה אֶת זֶה. וּשְׁנֵי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין עוֹמְדִים לְפָנֵיהֶם, אֶחָד מִימִין וְאֶחָד מִשְּׂמֹאל. וְכוֹתְבִין דִּבְרֵי (מְחַיְּבִין וְדִבְרֵי מְזַכִּין). רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה. אֶחָד כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַמְזַכִּין, וְאֶחָד כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַמְחַיְּבִין, וְהַשְּׁלִישִׁי כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַמְזַכִּין וְדִבְרֵי הַמְחַיְּבִין.

ושלש

רש״י

כי קאמר רב. דתלמידו נמנה לא אמר אלא כגון רב כהנא ורב אסי דלגמריה הוו צריכי למה ששמע מרבו אבל לסבריה למצוא ראיות וליישב הטעמים אינן צריכין הלכך גברא באפי נפשיה הוא דאי משום גמרא דשמע מיניה כל ישראל נמי ממשה קבלו ואין אלו טעמים הבנת לבו דנימא אם היתה חכמתו מפי רב אחר הוי אומר טעם אחר: **עשרה דברים.** תנן במתני׳ (דף לב.): **וכולן אינן נוהגין בדין שור הנסקל.** להיות שוה לדיני נפשות אף על פי שאמרנו בפ״ק (דף ב.) לענין עשרים ושלשה כמיתת בעלים כך מיתת השור: **חוץ מעשרים ושלשה.** שצריך כ״ג כדיני נפשות: **לא תטה.** לרעה ע״פ אחד אבל אתה מטה לחובה דין השור ע״פ אחד ומהכא גמיר לכולהו מעלות דלא נהיגי חוץ מכ״ג ומסתברא דהיקש להכי אתי שהוא עיקר הדין ותחילתו אבל כולהו אינך להצלה אתי ומה לנו לחוס על שור המועד מוטב לקיים בו ובערת הרע (דברים יט): **הא תשעה הוו.** והדר פרקינן אאתקפתין והא י׳ תנן במתני׳ ואמר האי דקשיא לן ט׳ הוו משום דאין הכל כשירין ועשרים ושלשה חדא היא דמאי טעמא ממזר פסול מדיני נפשות משום דבעינן כ״ג דהיינו סנהדרי ובסנהדרי כתיב (במדבר יא) ונשאו אתך בדומין לך מיוחסין כמותך: זקן. ששכח כבר צער גדול בנים ואינו רחמני וכן סריס: **מטיפה כשירה.** מזרע ישראל: **מכל מום.** פגם משפחה: **משום שכינה.** הנך דבימי משה הוא דבעינן מיוחסין שיהו ראוי שתשרה שכינה עליהן: **שכינה.** דכתיב (שם) ואצלתי מן הרוח: **ונשאו אתך.** בסנהדראות שחילק לו יתרו לשפוט את העם דאין כאן משום שכינה דכתיב והקל מעליך ונשאו אתך ולא מן ונשאו אתך במשא העם (שם) יליף דהדהוא בשבעים זקנים שהלכו עמו לאהל מועד כתיב ומשום שכינה: **מתני׳ סנהדרין.** אף של כ״ג: **כחצי גורן עגולה.** בעגולה היו יושבין כדי שיהו כולן רואין זה את זה לפי שאם היו יושבין בשורה אין פני הראשונים רואין זה את זה ובעגולה שלימה אין יושבין לפי שצריכין בעלי הדין והעדים ליכנס לדבר בפני כולם שיהו כולן רואין את העדים ומדקדקין בדברים ולא שיהא פני העדים לשורה זו ואחוריהם לזו: **וכותבין דברי המזכין והמחייבין.** שניהם כותבין דברי המזכין ושניהם כותבין דברי המחייבים שאם יטעה האחד יוכיח כתבו על של חבירו: **שלשה.** הוו שמתוך טורח הטעמים שירבה עליהן יטעו בדבר אלא א׳ כותב דברי המזכין וא׳ כותב דברי המחייבין והג׳ כותב דברי כולם ומתוך שאין טורח רב עליהם לא יקצרו בדבר ואם יטעה אחד מהם יוכיח כתב של שלישי: **יושבין לפניהן.** אף הן בעגולה אלא שהגדולים יושבין על הספסלין והתלמידים על הקרקע:

ושלש

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מתרצת הגמרא: **כִּי** [־אימתי] **קָאָמַר רַב** שהתלמיד דן עם רבו ונמנה בפני עצמו, רק בתלמידים כְּגוֹן **רַב כַּהֲנָא וְרַב אַסִּי, דְּלִגְמָרֵיהּ דְּרַב הָווּ צְרִיכִי** – שהיו צריכים שרב ילמד אותם את הדינים וההלכות ששמע מרבותיו, **וְלִסְבְרֵיהּ דְּרַב לָא הָווּ צְרִיכִי** – ליתן טעמים וסברות וכן לדמות ולהביא ראיות, היו יכולים מעצמם ולא היו צריכים לזה את רב. ולכך אלו נמנים בפני עצמם כשאר הדיינים, כיון שאומרים את דעתם מסברא שלהם ולא רק חוזרים על דברי רבם. ומה שהוצרכו לרב כדי ללמוד מפיו את הדינים אין בכך כל חסרון שהרי כל ישראל למדו את התורה מפי משה. הגמרא מבארת במה משפט שור הנסקל שוה לדיני ממונות ובמה לדיני נפשות: **אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, עֲשָׂרָה דְּבָרִים** [־דינים] יֵשׁ בהם חילוק **בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת** והתבארו במשנה לעיל (לב.), וְעל אף ששנינו לעיל (ב.) שדין סקילת שור שוה לדיני נפשות, אין זה כולל כל עשרה דברים אלו, אלא **כּוּלָּן אֵין נוֹהֲגִין בְּשׁוֹר הַנִּסְקָל** להיותו שוה בהם לדיני נפשות, חוץ מֵהדין שצריך בית דין של **עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה** שבזה שור הנסקל שוה למיתת אדם וגם בו צריך בית דין של עשרים ושלשה. מבארת הגמרא: **מְנָא הָנֵי מִילֵּי** – מנין שאין למדים לדמות שור הנסקל למיתת אדם לגבי שאר דינים, **אָמַר רַב אַחָא בַּר פַּפָּא, דְּאָמַר קְרָא** (שמות כג ו) **'לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ'**, כלומר, אסור להטות לרעה על פי דיין אחד משפט [דיני נפשות] של אביון, ומדויק מהפסוק שרק את **מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ** אי [־אין] **אַתָּה מַטֶּה** להכריעו למיתה על פי רוב של דיין אחד, **אֲבָל אַתָּה מַטֶּה** על פי אחד **מִשְׁפַּט שֶׁל שׁוֹר הַנִּסְקָל**, שדי בכך שירבו הדיינים המחייבים על המזכים באחד, כדי לסקלו. ומזה למדים לכל שאר דינים שהתבארו במשנה (לעיל לב.) ששור הנסקל שוה בהם לדיני ממונות, חוץ מהדין שצריך בית דין של כ"ג דיינים.

שואלת הגמרא על רבי אבהו: וכי יש **עֲשָׂרָה** דברים בין דיני ממונות לדיני נפשות, **הָא** רק **תִּשְׁעָה הָווּ**, ומדוע אמר רבי אבהו שיש עשרה דברים. מקשה הגמרא על השאלה: מדוע שאלו שיש רק תשעה, **הָא עֲשָׂרָה** דברים **קָתָנֵי** – שנו במשנה (לעיל לב.) שיש בין דיני ממונות לנפשות. מבארת הגמרא את השאלה על רבי אבהו: שאלו שיש רק תשעה **מִשּׁוּם** שסברו שהדין **דְּאֵין הַכֹּל כְּשֵׁרִין** לדון דיני נפשות **וְהדין** שבדיני נפשות צריך **עֲשָׂרִים וּשְׁלֹשָׁה** דיינים, **חֲדָא הִיא** – נחשב לדבר אחד, שהלא הדין שהכל כשרים לדון דיני ממונות מבואר להלן שבא לרבות ממזר שכשר לדיני ממונות ואינו כשר לדיני נפשות, ודבר זה כבר כלול בדין שצריך עשרים ושלשה דיינים שהוא ישיבת סנהדרין [קטנה], שהרי החסרון בממזר הוא משום שפסול מלשבת בסנהדרין. ולכך אין להחשיב את דין ממזר ודין עשרים ושלשה כשני דינים. ונמצא שבמשנה אין עשרה אלא רק תשעה.

מיישבת הגמרא את דברי רבי אבהו: אכן במשנתינו אין אלא תשעה, ומכל מקום אמר רבי אבהו שיש עשרה, **דְּהָא אִיכָּא אַחֲרִיתִי** – יש בברייתא עוד דין שיש בו חילוק בין ממונות לנפשות, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **אֵין מוֹשִׁיבִין בַּסַּנְהֶדְרִין** דיין שהוא **זָקֵן וְלֵא** דיין שהוא **סָרִים** ואינו יכול להוליד, **וְלֵא מִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים**, שכל אלו כיון שאין להם צער גידול בנים [זקן כבר שכח צער זה], אינם רחמנים כל כך ולא יהפכו מספיק בזכותו של הנידון. **רַבִּי יְהוּדָה מוֹסִיף, אַף** מי שידוע **כַּאֲכָזְרִי** פסול גם אם יש לו צער גידול בנים. מסיימת הברייתא, **וְחִילּוּפֵיהֶן בַּמִּסִּית** – ואילו בדינו של מי שהסית אחרים לעבוד עבודה זרה הדין הוא להיפך שכל אלו כשרים לדון, **דְּרַחֲמָנָא אָמַר** (דברים יג ט) **'לֹא תַחְמֹל וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו'** וכיון שמבואר בתורה שאסור לרחם עליו, ודאי דיין שאין בו מדת רחמנות יהיה כשר לדונו. ונמצא שזהו הדבר העשירי שדיבר בו רבי אבהו, שמי שחסר לו במדת הרחמנות פסול מלישב בדיני נפשות וכשר בדיני ממונות.

שנינו במשנה: **הַכֹּל כְּשֵׁרִין לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת** ואין הכל כשרים לדון דיני נפשות. מבררת הגמרא מה חידשה המשנה בדין זה: **'הַכֹּל'** לְאַתּוֹיֵי **מַאי** – מה באה המשנה לכלול ולהוסיף בתיבת 'הכל'. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה, לְאַתּוֹיֵי מַמְזֵר** – לרבות שממזר כשר לדיני ממונות. שואלת הגמרא: איך אפשר לפרש שזהו החידוש בדברי המשנה, **הָא תְּנִינָא חֲדָא זִימְנָא** – הרי כבר שנינו דין זה במשנה בנדה (מט:), **'כָּל דִּיינֵי הָרָאוּי לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת, רָאוּי לָדוּן** גם **דִּינֵי מָמוֹנוֹת, וְיֵשׁ** דיין **שֶׁרָאוּי לָדוּן** רק **דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֵין רָאוּי לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת'**. **וַהֲוֵינַן בָּהּ** – והגמרא שם שואלת, **לְאַתּוֹיֵי מַאי** – איזה דיין באה המשנה לרבות שכשר לדיני ממונות ולא לנפשות. **וְאָמַר רַב יְהוּדָה** לבאר, שהמשנה שם באה **לְאַתּוֹיֵי מַמְזֵר** שכשר לדיני ממונות ולא לנפשות. ואם כן לדברי רבי יהודה מדוע היה צריך שתי משניות ללמדנו שממזר כשר לדון דיני ממונות. מיישבת הגמרא: **חֲדָא** – משנה אחת באה **לְאַתּוֹיֵי גֵּר** שכשר לדון דיני ממונות ולא דיני נפשות, **וַחֲדָא** – ומשנה אחת באה **לְאַתּוֹיֵי מַמְזֵר** שכשר לדיני ממונות ולא לנפשות. **וּצְרִיכָא** – צריכים את שתי המשניות שאחת תלמד על גר ואחת על ממזר, **דְּאִי אַשְׁמְעִינַן** רק את דין **גֵּר** שכשר לממונות ולא לנפשות, היה**יתי** סבור שדווקא גר על אף שפסול הוא לכהונה, כיון **דְּרָאוּי** הוא **לָבֹא בַּקָּהָל** – להנשא לבת ישראל, הרי הוא כשר לדון דיני ממונות, **אֲבָל מַמְזֵר** שאסור להנשא אפילו לבת ישראל **אִימָא לֵא** – היה**יתי** אומר שפסול מלדון אף דיני ממונות. **וְאִי אַשְׁמְעִינַן** רק את הדין שמַמְזֵר כשר לממונות ולא לנפשות, היה**יתי** סבור שדווקא ממזר כשר לדון דיני ממונות משום **דְּבָא מִטִּיפָּה כְּשֵׁרָה** – נולד מזרע ישראל כשר, **אֲבָל גֵּר דְּלֵא בָּא מִטִּיפָּה כְּשֵׁרָה** שהרי אמו היתה גויה, **אִימָא לֵא** – היה**יתי** אומר שפסול מלדון אף דיני ממונות. לכך **צְרִיכָא** – הוצרכו ללמדנו גם על ממזר וגם על גר שכשרים לדון דיני ממונות.

שנינו במשנה: הכל כשרים לדון דיני ממונות **וְאֵין הַכֹּל כְּשֵׁרִין לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת**, אלא רק מי שמיוחס שיכול להשיא את בתו לכהן. מבארת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** הוצרכו מיוחס, משום **דְּתָנֵי רַב יוֹסֵף, כְּשֵׁם שֶׁבֵּית דִּין** צריכים להיות **מְנוּקִין בְּצֶדֶק** – מושלמים בכך שידונו דין צדק, **כָּךְ** גם צריכים להיות **מְנוּקִין מִכָּל מוּם** – נקיים מכל פגם ביחוס. הגמרא מבארת מנין למדים זאת: **אָמַר אֲמֵימַר, מַאי קְרָא** – מאיזה פסוק זה נלמד, שנאמר **'בּוּלְךָ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ'** (שיר השירים ד ז), והיינו שבפסוק כתוב בדרך משל את מה שאומר הקדוש ברוך הוא על הסנהדרין, שאין בהם מום, וסוברת הגמרא שהכוונה למום ביחוס, ומכאן למדים שמי שיש לו פגם ביחוס פסול מלהיות דיין בסנהדרין. דוחה הגמרא: **וְדִילְמָא** כוונת הפסוק **לְמוּם מַמָּשׁ** בגוף, אבל מום ביחוס אינו חסרון.

מביאה הגמרא פסוק אחר לכך: **אָמַר רַב אָחָא בַּר יַעֲקֹב, אָמַר קְרָא** (במדבר יא טז) **'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֶסְפָה לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וגו' וְלָקַחְתָּ אֹתָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ'**. ותיבת **'עִמָּךְ'** נדרשת שצריך שהזקנים שמשה יאסוף לסנהדרין יהיו **כְּרוֹמִין לָךְ** דהיינו שיהיו שלמים ביחוסם כמו משה. דוחה הגמרא: מה ההוכחה מפסוק זה לכל סנהדרין, **וְדִילְמָא** דווקא **הָתָם** הוצרכו לכך **מִשּׁוּם** ששרתה שם **הַשְּׁכִינָה**, כמו שמצינו שם שאמר ה' למשה אחרי שיאסוף את הזקנים **'וְיָרַדְתִּי וְדִבַּרְתִּי עִמְּךָ שָׁם וְאָצַלְתִּי מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשַׂמְתִּי עֲלֵיהֶם'** (במדבר יא יז), ולכך הוצרכו להיות מיוחסים כדי שיהו ראוים שתשרה עליהם השכינה, אבל אין ללמוד מכך שבכל סנהדרין צריך שהדיינים יהיו מיוחסים. מביאה הגמרא פסוק אחר לכך: **אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, אָמַר קְרָא** (שמות יח כב), **'וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת וְהָיָה כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ הֵם וְהָקֵל מֵעָלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אִתְּךָ'**. והיינו שהפסוק עוסק בעצת יתרו למשה שימנה עוד דיינים ולא ידון לבדו את כל

המשך בעמוד 12

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְשָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל עשרים ושלשה תַּלְמִידֵי חֲכָמִים יוֹשְׁבִין בצורה עגולה **לְפָנֶיהָן** – לפני הדיינים, שאם יצטרכו להוסיף דיינים יוסיפו מהם. **וְכָל אֶחָד וְאֶחָד** מהם **מַכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ** שהכינו לו לפי גדלותו. אם **הוּצְרְכוּ** הדיינים **לְסָמוּךְ** דיין תחת דיין אחר, כגון שמת אחד מהדיינים, **סוֹמְכִין מִן** היושבים בשורה **הָרִאשׁוֹנָה**, שהם גדולים מכולם. וכשהושיבו את התלמיד שנסמך בין הדיינים, ונחסר מקומו בשורה הראשונה, **אֶחָד מִן** השורה **הַשְּׁנִיָּה, בָּא לוֹ לְשׁוּרָה הָרִאשׁוֹנָה, וְאֶחָד מִן** השורה **הַשְּׁלִישִׁית בָּא לוֹ לַשְּׁנִיָּה. וּבוֹרְרִים לָהֶן עוֹד** אדם **אֶחָד מִן הַקָּהָל, וּמוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ** בשורה השלישית שנחסר בה מקום אחד. **וְהָאחד** מהקהל **לֹא הָיָה יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ שֶׁל הָרִאשׁוֹן** הישב בראש השורה, **אֶלָּא יוֹשֵׁב בִּמְקוֹם הָרָאוּי לוֹ**, כלומר בסוף השורה השלישית.

גמרא

שנינו במשנה (לה:), שהדיינים היו יושבים בצורה עגולה. שואלת הגמרא: **מְנָא הָנֵי מִילֵּי** – מהיכן למדנו דין זה. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב אֲחָא בַּר חֲנִינָא, דְּאָמַר קְרָא** (שיר השירים ז ג) **'שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג' וגו'**. הפסוק נדרש על הסנהדרין: **'שָׁרְרֵךְ'** זו **סַנְהֶדְרִין, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ 'שָׁרְרֵךְ'** [־טבור], **מִפְּנֵי שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת בְּטִיבּוּרוֹ** – באמצעו **שֶׁל עוֹלָם**, שהרי בית המקדש הוא באמצע העולם, כטבור שהוא באמצע גוף האדם. ונקראת **'אַגַּן'**, מפני **שֶׁהִיא מְגִינָּה עַל כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ**. ונקראת **'הַסַּהַר'**, מפני **שֶׁהִיא דּוֹמָה** בישיבתה **לְסַהַר** – לירח שהוא עגול.

'אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג', שלא יחסר מהסנהדרין שליש שהוא כשיעור יין הראוי למזוג. והיינו, **שֶׁאִם הוּצְרַךְ אֶחָד מֵהֶם לָצֵאת** לעסקיו מחוץ ללשכה, **רוֹאִין אִם יֵשׁ שם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה כְּנֶגֶד סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה** שהם שליש מסנהדרין גדולה של שבעים ואחד, **יוֹצֵא, וְאִם לָאו, אֵינוֹ יוֹצֵא**.

'בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים', דורשת הגמרא: **מָה עֲרֵמַת חִטִּים הַכֹּל נֶהֱנִין מִמֶּנָּה, שכולם צריכים לה, אַף סַנְהֶדְרִין הַכֹּל נֶהֱנִין מִטַּעֲמֵיהֶן.**

המשך הפסוק נדרש בענין זהירות ישראל מעבירות: **'סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים'**, דורשת הגמרא: **שֶׁאֲפִילּוּ** שהאזהרה על האיסור היא קלה **כְּסוּגָה** – כגדר **שֶׁל שׁוֹשַׁנִּים** שהיא קלה לפריצה, **לֹא יִפְרְצוּ בָּהֶן** ישראל **פְּרָצוֹת**, אלא פורשים מהעבירה.

מעשה מענין זה: **וְהַיְינוּ דְּאָמַר** ליה **הַהוּא מִינָא** – וכמו שאמר כופר אחד **לְרַב כַּהֲנָא, אָמְרִיתוּ** – אתם אומרים שאשה נִדָּה, **שְׁרִי לְיִיחוּדֵי כַּהֲדֵי גַּבְרָא** – מותרת להתייחד עם בעלה, ואיך מותר, **וכי אֶפְשָׁר שתהיה אֵשׁ נוגעת בַּנְּעוֹרֶת** – חלק הדק שמנערים מהפשתן **וְאֵינָהּ מְהַבְהֶבֶת** – ולא תאחז בה ותשרפנה, כלומר ודאי אתם עוברים על איסור נדה מחמת כן.

אָמַר ליה רב כהנא למין, **הַתּוֹרָה הֵעִידָה עָלֵינוּ 'סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים'**, ונדרש **שֶׁאֲפִילּוּ** אם האזהרה על האיסור היא קלה **כְּסוּגָה שֶׁל שׁוֹשַׁנִּים, לֹא יִפְרְצוּ בָּהֶן פְּרָצוֹת.**

מקור נוסף לזהירות ישראל מעבירות: **רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר**, יש לדרוש **כן מֵהָכָא** – מפסוק זה (שיר השירים ו ז), **'כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ'**, ונדרש **שאֲפִילּוּ** האנשים **הֵריקָנִין שֶׁבָּךְ מְלֵאִין מִצְוֹת כָּרִמּוֹן.**

מקור נוסף: **רַבִּי זֵירָא אָמַר, מֵהָכָא 'וַיָּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו'** (בראשית כז כז), שיצחק הריח את הבגדים שלבש יעקב ואמר **'רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרֲכוֹ יְהוָה'**, ונדרש **אַל תִּיקְרֵי 'בְּגָדָיו' אֶלָּא 'בּוּגְדָיו'**, שאפילו מהבוגדים שבישראל נודף ריח טוב של מצוות.

מעשה מענין מעלת הריקנים שבישראל: **הָנָּהוּ בְּרִיוֹנֵי** – אנשים פריצים **דַּהֲווֹ בְּשִׁיבָבוּתֵיהּ** – בשכונתו **דְּרַבִּי זֵירָא, דַּהֲוָה מָקְרַב לְהוּ** – שהיה מקרבם **כִּי הֵיכִי דְּנֵיהְדְּרוּ לְהוּ בְּתִיּוּבְתָּא** – כדי שיחזרו בתשובה, **וַהֲווֹ קָפְדֵי רַבָּנַן** – והקפידו חכמים על שקירבם. **כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי זֵירָא** – כשנפטר רבי זירא, **אָמְרֵי** האנשים הפריצים, **עַד הָאִידָּנָא** – עד עתה **הָוָה** – היה רבי זירא המכונה **'חֲרִיבָא קַטִּין שָׁקֵיהּ'** – אדם קטן שנחרבו שוקי רגליו **דַּהֲוָה כָּעֵי עָלַן רַחֲמֵי** – שהוא היה מבקש עלינו רחמים, אבל **הַשְׁתָּא** – מעתה, **מַאן כָּעֵי עָלַן רַחֲמֵי** – מי יבקש עלינו רחמים, ולכן **הִרְהֲרוּ בְּלִבַּיְיהוּ וַעֲבַדוּ** [־עשו] **תְּשׁוּבָה**.

שנינו במשנה: **שָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת** של תלמידי חכמים יושבין לפניהן **כו'**. נתבאר בהמשך המשנה, שכשמת אחד מהדיינים היו סומכים את הראשון מהשורה הראשונה תחתיו, ובמקום שנחסר בשורות הושיבו אחד מהקהל, אך לא היה יושב במקום הראשון, אלא אחרון בשורה השלישית.

הגמרא מביאה דין שנלמד מזה: **אָמַר אַבָּיֵי, שְׁמַע מִינַּהּ** – מוכח, **כִּי נָיְידִי כּוּלְּהוּ נָיְידִי** – שכאשר הראשון נודד ממקומו, כולם נודדים ממקומם, כלומר שכשמת אחד מן הדיינים כולם עולים ממקומם מקום אחד למעלה, נמצא שהדיין שנסמך עובר לישב במקום האחרון של הסנהדרין. שואלת הגמרא: **וְלִימָּא לְהוּ** – שיאמר להם הדיין הנסמך, **עַד הָאִידָּנָא הָוָה יָתֵיבְנָא בְּרֵישָׁא** – עד עתה הייתי יושב בראש שורת התלמידים, **הַשְׁתָּא מוֹתְבִיתוּ לִי בְּדַנְבֵי** – ואיך כעת אתם מושיבים אותי בזנב, בסוף שורת הסנהדרין. משיבה הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי**, משום **דְּאָמְרִי לֵיהּ הָכִי** – כך אומרים לו **'הֱוֵי זָנָב לָאֲרָיוֹת וְאַל תְּהִי רֹאשׁ לַשּׁוּעָלִים'**, כלומר טוב לך לישב בסוף שורת אנשים גדולים ממך, מלישב בראש שורת אנשים פחותים ממך.

משנה

המשנה מבארת את האופן שמתרים בעדים בדיני נפשות: **כֵּיצַד מְאַיְּימִין אֶת הָעֵדִים** שמעידים **עַל עִיקַּר נְפָשׁוֹת**, שלא יעידו עדות שקר. **הָיוּ מַכְנִיסִין אוֹתָן וּמְאַיְּימִין עֲלֵיהֶן**, ואומרים להם, **שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ מֵאוֹמָד** – אומדן דעת, **וּמִשְּׁמוּעָה** – או שמעתם שיצא קול ברבים שפלוני הרג את פלוני, או שאתם **עֵד** ששמע **מִפִּי עֵד** אחר, **וְאֲפִילּוּ** שמעתם **מִפִּי אָדָם נֶאֱמָן**, ובכל אלו עדותכם פסולה. או **שֶׁמָּא אי** [־אין] **אַתֶּם יוֹדְעִין שֶׁסּוֹפֵנוּ לִבְדּוֹק אֶתְכֶם בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה.** עוד מתרין בהם: **הֱוֵו יוֹדְעִין שֶׁלֹּא כְּדִינֵי מָמוֹנוֹת דִּינֵי נְפָשׁוֹת**, שבדיני **מָמוֹנוֹת** אם העיד שקר על חבירו, **הָאָדָם** שהעיד **נוֹתֵן מָמוֹן** לזה שנפסד **וּמִתְכַּפֵּר לוֹ**, אבל **בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת** אם העיד על חבירו והרגוהו, אזי **דָּמוֹ וְדַם זַרְעוֹתָיו** של הנהרג **תְּלוּיִין בּוֹ** – בעד, **עַד סוֹף הָעוֹלָם.** שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּקַיִן שֶׁהָרַג אֶת הבל אָחִיו, **שֶׁנֶּאֱמַר** שם שאמר הקדוש ברוך הוא לקין (בראשית ד י) **'קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צוֹעֲקִים אֵלַי מִן הָאֲדָמָה'**, הכתוב **אֵינוֹ אוֹמֵר 'דַּם אָחִיךָ' אֶלָּא 'דְּמֵי אָחִיךָ'** בלשון רבים, ללמדנו שדָּמוֹ **וְדַם זַרְעוֹתָיו** של הבל צועקים מן האדמה.

פירוש נוסף: **דָּבָר אַחֵר**, נאמר **'דְּמֵי אָחִיךָ'** בלשון רבים, ללמדנו **שֶׁהָיָה דָּמוֹ** של הבל **מוּשְׁלָךְ עַל הָעֵצִים וְעַל הָאֲבָנִים** מחמת הפצעים הרבים שעשה בו קין.

המשך האיום: **לְפִיכָךְ נִבְרָא אָדָם יְחִידִי** – שלא נבראו עמו הרבה אנשים, **לְלַמֶּדְךָ** שמאדם אחד נברא עולם מלא, ונמצא **שֶׁכָּל הַמְאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ אִיבֵּד עוֹלָם מָלֵא, וְכָל הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִّשְׂרָאֵל מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ קִיֵּים עוֹלָם מָלֵא.**

טעמים נוספים: **וּמִפְּנֵי שְׁלוֹם הַבְּרִיּוֹת**, כדי **שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵירוֹ אַבָּא שלי גָּדוֹל מֵאָבִיךָ**, וממילא אני מעולה ממך שיצאתי מאדם שיותר מעולה. **וְעוד** טעם, כדי **שֶׁלֹּא יְהוּ הַמִּינִים** – הכופרים **אוֹמְרִים** שיש **הַרְבֵּה רְשׁוּיּוֹת** – אלוהות **בַּשָּׁמַיִם** וכל רשות בראה אדם. **וְעוד** טעם, כדי **לְהַגִּיד גְּדוּלָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאָדָם טוֹבֵעַ** – חוקק **כַּמָּה מַטְבְּעוֹת בְּחוֹתָם אֶחָד** – ברזל אחד שהצורה חקוקה בו, **וּכוּלָּן דּוֹמִין זֶה לָזֶה, וּמֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא טָבַע כָּל אָדָם בְּחוֹתְמוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן** וְאף על פי כן **אֵין אֶחָד מֵהֶן דּוֹמֶה לַחֲבֵירוֹ. לְפִיכָךְ** – מאחר והאדם חשוב כל כך שנברא כל אחד בצורה בפני עצמו, **כָּל אֶחָד וְאֶחָד חַיָּיב לוֹמַר בִּשְׁבִילִי נִבְרָא הָעוֹלָם**, וחשוב אני כעולם מלא, ולא אאבד את עצמי מן העולם בשביל עבירה אחת. וממשיכים ואומרים לעדים: **וְשֶׁמָּא תֹּאמְרוּ**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

ושלש שורות. כל אחת כמנין סנהדרי עשרים ושלשה שאם יחלקו הכ"ג רובן מחייבין ומיעוט מזכין והטייה לרעה אין ע"פ אחד וצריך להוסיף שנים שנים עד שבעים ואחד הלכך צריך להושיב לפניהם ארבעים ושמנה להשלמת שבעים ואחד ולאו אורח ארעא לעשות שורות לתלמידים של כ"ד שתהא מרובה משל דיינין ולא לעשות שורות קטנות ולא שתים של כ"ג ואחד של שנים תלמידים הלכך עבדי שלש שורות: **וכל אחד מכיר את מקומו.** לפי שבתחלה כסדר הושיבום שורה ראשונה גדולה משל שניה והיא גדולה מן השלישית וגם בכל שורה ושורה הושיבום כסדר הגדול בראש שני למטה הימנו וכן כולן זה למטה מזה לפיכך צריך כל אחד להכיר מקומו: **הוצרכו לסמוך.** כגון שמת אחד מן הדיינין סומכין לו מהראשונים שהם גדולים מכולן: **אחד מהשנייה בא לו לראשונה כו'.** ולא שיביאו מן הקהל לראשונה לפי שהגרוע מן התלמידים שבשורות גדול מגדול שבקהל: **ולא היה.** אותו שנברר מן הקהל יושב במקומו של ראשון ראש בשורה שלישי אלא במקום הראוי לו בסוף השורה וכן אותו שבא מן השלישי לשניה וכן אותו שנסמך מן הראשונים לא היה יושב במקומו של ראשון אלא כולן בסוף השורות וכל בני השורה נמשכין איש איש למעלה ממקומו וממלאין זה מקומו של זה מפני שהקטן שבדיינים גדול מן הגדול שבתלמידי הראשונה והקטן שבראשונה גדול מן הגדול שבשניה הלכך כי ניידי כולהו ניידי כשמת אחד מהן ומושיבין אחר חליפיו כולן צריכין לנוד איש איש ממקומו: **גמ' מה"מ.** דבעגולה היו ישובים: **סהר.** עגול הוא: **בטיבורו של עולם.** בשבית המקדש באמצע של עולם: **דומה לסהר.** בעגולה: **מזג.** שני חלקי מים ואחד יין: **אל יחסר המזג.** אל יחסרו מחלק השלישי שהוא כדי הראוי למזג: **עשרים ושלשה.** שליש של שבעים: **לצאת לעסקיו.** חוץ ללישבה: **סיג.** הוא גדר: **סוגה בשושנים.** גדורה בשושנים כלומר באזהרה קלה ובהבדלה מועטת הם נפרשין מן העבירה וא"צ גדר אבנים להפסיקן שאפי' אין רחוקין מן העבירה אלא גדר שושנים מפסיק ביניהם לא יפרצו בה פרצות הגדר: **מהבהבת.** אוחזת ודולקת כמו (שבת דף כח:) שקיפלה ולא הבהבה ובלע"ז פלמי"ד: **בריוני.** פריצים לשון בורים: **רבי זירא.** גוצא הוה ונחרכו שוקיו ע"י מעשה דבדיק נפשי' בתנורא שגירא בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף פה.) וקרו ליה חריבא קטן שקי: **ש"מ.** מדקתני לא היה יושב במקומו של ראשון כי ניידי כולהו ניידי כדפרישי' לעיל: **בדנבי.** בזנבות: **מתני'** מאיימין. שלא יעידו עדות שקר: **מאומר.** בגמ' מפ': **דיני ממונות.** אם העיד שקר נותן ממון לזה שנפסד על ידו ומחזירו לו ומתכפר: **לפיכך נברא אדם יחידי.** כל זה אומר להם לפיכך נברא אדם יחידי להראותך שמאדם א' נברא מלואו של עולם: **הרבה רשויות בשמים.** וכל א' ברא את שלו: **ולהגיד גדולתו.** ועוד לכך נברא יחידי להראות לדורות הבאים גדולתו של הקב"ה שבחותם הראשון כל הדורות טבועות שלא היה תחלה אלא חותם א': **חותם.** היינו אותו ברזל שהצורה חקוקה בו: **טובע כמה מטבעות בחותם א'.** כל המטבעות שאדם טובע ע"י ברזל אחת כולן דומין: **בשבילי נברא העולם.** כלו' חשוב אני כעולם מלא לא אטרד א"ע מן העול' בעביר' אחת וימשוך ממנה:

תוספות

התורה העידה עלינו סוגה בשושנים. לענין דם נדות נדרש כשאומרת דם בשושנה אדומה ראיתי מיד פורש וא"ת והא יחוד דאורייתא היא כדדרשינן (לעיל דף כא:) מכי יסיתך אחיך בן אמך והיכי אתא קרא דדברי קבלה למישרי מאי דכתיב באורייתא וי"ל דלא אסרה תורה אלא בעין אמו דלא עבידא דמשתריא אבל נדה סופה ליטהר ומיהו היכא דלא בעל אפילו נדה אסורה להתייחד כדאמרי' בפ"ק דכתובות (דף ד.) לא בעל הוא ישן בין האנשים ואשתו ישינה בין הנשים וא"ת והא אמרי' בפ"ק דשבת (דף יג.) מקיש אשתו נדה לאשת רעהו מה אשת רעהו הוא בבגדו והיא בבגדה אסור כו' ופי' שם בקונט' משום ייחוד דאשת איש אף אשתו נדה והכא אמר סוגה בשושנים וי"ל דהוא בבגדו והיא בבגדה אסורה באשת איש אפי' בלא ייחוד משום איקרובי דעתה שנהנין ומתחממין זה מזה ויש תימה מ"ש דייחוד דנדה שרייא מסוגה בשושנים והוא בבגדו והיא בבגדה אסרת מהיקש דאשת איש איפוך אנא וי"ל דמסתבר טפי לאסור הוא בבגדו והיא בבגדה לפי שמתקרבין יחד ונהנין זה מזה כדפרישית: **וירח** את ריח בגדיו. לשון ריח שייך בדם נדות כדאמרינן בס"פ כל היד (נדה דף כ:) ההיא איתתא דאתיא דמא קמיה דר"א ארחיה אמר האי דם חימוד הוא:

1 וְשָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים יוֹשְׁבִין לְפָנֵיהֶן, כָּל
2 אֶחָד וְאֶחָד מַכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ. הוּצְרְכוּ לְסָמוֹךְ, סוֹמְכִין
3 מִן הָרִאשׁוֹנָה. אֶחָד מִן הַשֵּׁנִיָּה, בָּא לוֹ לָרִאשׁוֹנָה.
4 אֶחָד מִן הַשְּׁלִישִׁית, בָּא לוֹ לַשֵּׁנִיָּה. וּבוֹרְרִים לָהֶן עוֹד
5 אֶחָד מִן הַקָּהָל, וּמוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ בַּשְּׁלִישִׁית. וְלֹא הָיָה
6 יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, אֶלָּא יוֹשֵׁב בַּמָּקוֹם הָרָאוּי
7 לוֹ: **גְּמָרָא** מְנָא הָנֵי מִילֵּי, אָמַר רַב אֲחָא בַּר חֲנִינָא,
8 דְּאָמַר קְרָא 'שָׁרְרֵךְ' אֵגֶן הַסַּהַר אַל יֶחְסַר הַמֶּזֶג' וְגוֹ'.
9 'שָׁרְרֵךְ' זוֹ סַנְהֶדְרִין, לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ 'שָׁרְרֵךְ', שֶׁהִיא
10 יוֹשֶׁבֶת בְּטִיבּוּרוֹ שֶׁל עוֹלָם. 'אֵגֶן', שֶׁהִיא מְגִינָה עַל כָּל
11 הָעוֹלָם כּוּלּוֹ. 'הַסַּהַר', שֶׁהִיא דּוֹמָה לְסַהַר. 'אַל יֶחְסַר
12 הַמֶּזֶג', שֶׁאִם הוּצְרְכוּ אֶחָד מֵהֶם לָצֵאת, רוֹאִין אִם יֵשׁ
13 עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה כְּנֶגֶד סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, יוֹצֵא. וְאִם לָאו,
14 אֵינוֹ יוֹצֵא: 'בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים', מָה עֲרֵמַת חִטִּים,
15 הַכֹּל נֶהֱנִין מִמֶּנָּה. אַף סַנְהֶדְרִין, הַכֹּל נֶהֱנִין מִטַּעֲמֵיהֶן:
16 'סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים', שֶׁאֲפִילּוּ כְּסוּגָה שֶׁל שׁוֹשַׁנִּים, לֹא יִפְרְצוּ בָהֵן פְּרָצוֹת. וְהֵיינוּ דְּאָמַר לֵיהּ
17 הַהוּא מִינָּא לְרַב כַּהֲנָא, אָמְרִיתוּ, נִדָּה, שְׁרִי לְיִיחוּדֵי בַּהֲדֵי גַּבְרָא. אֶפְשָׁר אֵשׁ בַּנְּעוֹרֶת, וְאֵינָהּ
18 מְהַבְהֶבֶת. אָמַר לֵיהּ, הַתּוֹרָה הֵעִידָה עָלֵינוּ 'סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים', שֶׁאֲפִילּוּ כְּסוּגָה שֶׁל שׁוֹשַׁנִּים,
19 לֹא יִפְרְצוּ בָהֵן פְּרָצוֹת. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, מֵהָכָא 'כְּפֶלֶח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ', אֲפִילּוּ רֵיקָנִין שֶׁבָּךְ
20 מְלֵאִין מִצְוֹת כָּרִמּוֹן. רַבִּי זֵירָא אָמַר, מֵהָכָא 'וְיָרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו', אַל תִּיקְרֵי 'בְּגָדָיו' אֶלָּא
21 'בּוֹגְדָיו'. הַנְּהוּ בְּרִיוֹנֵי דַּהֲווֹ בְּשִׁיבְבוּתֵיהּ דְּרַבִּי זֵירָא, דַּהֲווָה מְקָרֵב לְהוּ, כִּי הֵיכִי דְּנֵיהֵדְרוּ לְהוּ
22 בִּתְיוּבְתָּא, וַהֲווֹ קָפְדֵי רַבָּנָן. כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי זֵירָא, אָמְרִי, עַד הָאִידְנָא הָוָה 'חֲרִיכָא קַטִּין
23 שָׁקֵיהּ' דַּהֲווָה בָּעֵי עָלַן רַחֲמֵי. הַשְׁתָּא, מַאן בָּעֵי עָלַן רַחֲמֵי. הִרְהֲרוּ בְּלִבֵּייהוּ וַעֲבַדוּ תְּשׁוּבָה:
24 שָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת כו': אָמַר אַבָּיֵי, שְׁמַע מִינַּהּ, כִּי נָיְידֵי, כּוּלְּהוּ נָיְידֵי. וְלֵיקָא לְהוּ, עַד הָאִידְנָא הָוָה
25 יָתֵיבְנָא בְּרֵישָׁא. הַשְׁתָּא, מוֹתְבִיתוּ לִי בְּדַנְבֵי. אָמַר אַבָּיֵי, דְּאָמְרִי לֵיהּ הָכִי, 'הֲוֵי זָנָב לָאֲרָיוֹת
26 וְאַל תְּהִי רֹאשׁ לַשּׁוּעָלִים': **מִשְׁנָה** כֵּיצַד מְאַיְּמִין אֶת הָעֵדִים עַל עִדֵּי נְפָשׁוֹת, הָיוּ מַכְנִיסִין
27 אוֹתָן וּמְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן, שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ מֵאוּמָד וּמִשְּׁמוּעָה, עֵד מִפִּי עֵד וּמִפִּי אָדָם נֶאֱמָן. שֶׁמָּא
28 אִי אַתֶּם יוֹדְעִין, שֶׁסּוֹפֵנוּ לִבְדּוֹק אֶתְכֶם בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה. הֱוֵו יוֹדְעִין שֶׁלֹּא כְּדִינֵי מָמוֹנוֹת,
29 דִּינֵי נְפָשׁוֹת. דִּינֵי מָמוֹנוֹת, אָדָם נוֹתֵן מָמוֹן וּמִתְכַּפֵּר לוֹ. דִּינֵי נְפָשׁוֹת, דָּמוֹ וְדַם זַרְעוֹתָיו תְּלוּיִין
30 בּוֹ עַד סוֹף הָעוֹלָם. שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּקַיִן שֶׁהָרַג אֶת אָחִיו, שֶׁנֶּאֱמַר 'קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צוֹעֲקִים',
31 אֵינוֹ אוֹמֵר 'דָּם אָחִיךָ' אֶלָּא 'דְּמֵי אָחִיךָ', דָּמוֹ וְדַם זַרְעוֹתָיו. דָּבָר אַחֵר, 'דְּמֵי אָחִיךָ' שֶׁהָיָה
32 דָּמוֹ מוּשְׁלָךְ עַל הָעֵצִים וְעַל הָאֲבָנִים. לְפִיכָךְ נִבְרָא אָדָם יְחִידִי, לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל הַמְאַבֵּד נֶפֶשׁ
33 אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ אִיבֵּד עוֹלָם מָלֵא, וְכָל הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל
34 מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ קִיֵּם עוֹלָם מָלֵא. וּמִפְּנֵי שְׁלוֹם הַבְּרִיּוֹת, שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵירוֹ
35 אַבָּא גָּדוֹל מֵאָבִיךָ. וְשֶׁלֹּא יִהוּ הַמִּינִים אוֹמְרִים, הַרְבֵּה רְשׁוּיוֹת בַּשָּׁמַיִם. וּלְהַגִּיד גְּדוּלָּתוֹ שֶׁל
36 הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאָדָם טוֹבֵעַ כַּמָּה מַטְבְּעוֹת בְּחוֹתָם אֶחָד, כּוּלָּן דּוֹמִין זֶה לָזֶה. וּמֶלֶךְ
37 מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, טָבַע כָּל אָדָם בְּחוֹתָמוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, וְאֵין אֶחָד
38 מֵהֶן דּוֹמֶה לַחֲבֵירוֹ. לְפִיכָךְ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד חַיָּיב לוֹמַר בִּשְׁבִילִי נִבְרָא הָעוֹלָם. וְשֶׁמָּא תֹּאמְרוּ,

מה

שאין

מה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מַה לָּנוּ וְלַצָּרָה הַזֹּאת, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר ׳וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם לֹא יַגִּיד וגו׳. וְשָׁמָא תֹּאמְרוּ, מַה לָּנוּ לָחוֹב בְּדָמוֹ שֶׁל זֶה, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר ׳בַּאֲבוֹד רְשָׁעִים רִנָּה׳: **גְּמָרָא** תָּנוּ רַבָּנַן, כֵּיצַד מֵאוֹמֶד, אוֹמֵר לָהֶן, שֶׁמָּא כָּךְ רְאִיתֶם שֶׁרָץ אַחַר חֲבֵירוֹ לַחוּרְבָּה, וְרַצְתֶּם אַחֲרָיו, וּמְצָאתֶם סַייִף בְּיָדוֹ, וְדָמוֹ מְטַפְטֵף וְהָרוּג מִפְּרַפֵּר. אִם כָּךְ רְאִיתֶם, לֹא רְאִיתֶם כְּלוּם. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח, אֲרָאֶה בְּנַחֲמָה, אִם לֹא רָאִיתִי אֶחָד שֶׁרָץ אַחַר חֲבֵירוֹ לַחוּרְבָּה, וְרַצְתִּי אַחֲרָיו, וְרָאִיתִי סַייִף בְּיָדוֹ, וְדָמוֹ מְטַפְטֵף וְהָרוּג מִפְּרַפֵּר. וְאָמַרְתִּי לוֹ, רָשָׁע, מִי הֲרָגוֹ לָזֶה אוֹ אֲנִי אוֹ אַתָּה, אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה שֶׁאֵין דָּמְךָ מָסוּר בְּיָדִי, שֶׁהֲרֵי אָמְרָה תּוֹרָה ׳עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים יוּמַת הַמֵּת׳. הַיּוֹדֵעַ מַחֲשָׁבוֹת, יִפְרַע מֵאוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁהָרַג אֶת חֲבֵירוֹ. אָמְרוּ, לֹא זֶוּ מִשָּׁם, עַד שֶׁבָּא נָחָשׁ וְהִכִּישׁוֹ וָמֵת. וְהַאי, בַּר נָחָשׁ הוּא? וְהָאָמַר רַב יוֹסֵף, וְכֵן תָּנֵי דְּבֵי חִזְקִיָּה, מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרִי, אַרְבַּע מִיתוֹת לֹא בָּטְלוּ. לֹא בָּטְלוּ? וְהָא בָּטְלוּ. אֶלָּא, דִּין אַרְבַּע מִיתוֹת לֹא בָּטְלוּ. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב סְקִילָה, אוֹ נוֹפֵל מִן הַגָּג אוֹ חַיָּה דּוֹרֶסְתּוֹ. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׂרֵיפָה, אוֹ נוֹפֵל בַּדְּלִיקָה, אוֹ נָחָשׁ מַכִּישׁוֹ. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב הֲרִיגָה, אוֹ נִמְסָר לַמַּלְכוּת אוֹ לִיסְטִין בָּאִין עָלָיו. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב חֶנֶק, אוֹ טוֹבֵעַ בַּנָּהָר אוֹ מֵת בִּסְרוֹנְכִי. אָמְרִי, הַהוּא, חֵטְא אַחֲרִיתִי הֲוָה בֵּיהּ, דְּאָמַר מַר, מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׁתֵּי מִיתוֹת בֵּית דִּין, נִידּוֹן בַּחֲמוּרָה: מֵאוֹמֶד וְכוּ׳: בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת הוּא דְּלָא אָמְרִינַן, הָא בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, אָמְרִינַן. כְּמַאן, כְּרַבִּי אֲחָא. דְּתַנְיָא, רַבִּי אֲחָא אוֹמֵר, גָּמָל הָאוֹחֵר בֵּין הַגְּמַלִּים, וְנִמְצָא גָּמָל הָרוּג בְּצִידוֹ, בְּיָדוּעַ שֶׁזֶּה הֲרָגוֹ. וְלִיטַעֲמִיךְ, עַד מִפִּי עֵד דְּקָתָנֵי. בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת הוּא דְּלָא אָמְרִינַן, הָא בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, אָמְרִינַן. וְהָתְנַן, אִם אָמַר ׳הוּא אָמַר לִי שֶׁאֲנִי חַיָּיב לוֹ׳, ׳אִישׁ פְּלוֹנִי אָמַר לִי שֶׁהוּא חַיָּיב לוֹ׳ לֹא אָמַר כְּלוּם, עַד שֶׁיֹּאמַר, בְּפָנַיְנוּ הוֹדָה לוֹ שֶׁהוּא חַיָּיב לוֹ מָאתַיִם זוּז. אַלְמָא, אַף עַל גַּב דִּפְסִילִי בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, אָמְרִינַן לְהוּ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת. הָכָא נַמִּי, אַף עַל גַּב דִּפְסִילִי בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, אָמְרִינַן לְהוּ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת: הֵיוּ יוֹדְעִים כּוּ׳: אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא, מְלַמֵּד שֶׁעָשָׂה קַיִן בְּהֶבֶל אָחִיו חַבּוּרוֹת חַבּוּרוֹת פְּצִיעוֹת פְּצִיעוֹת, שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ מֵהֵיכָן נְשָׁמָה יוֹצֵאָה, עַד שֶׁהִגִּיעַ לְצִוָּארוֹ. וְאָמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא, מִיּוֹם שֶׁפָּתְחָה הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וְקִיבְּלַתּוּ לְדָמוֹ שֶׁל הֶבֶל, שׁוּב לֹא פָּתְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר ׳מִכְּנַף הָאָרֶץ, זְמִירוֹת שָׁמָעְנוּ צְבִי לַצַּדִּיק׳, ׳מִכְּנַף הָאָרֶץ׳ וְלֹא ׳מִפִּי הָאָרֶץ׳. אֵיתִיבֵיהּ חִזְקִיָּה אָחִיו, ׳וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ׳. אָמַר לֵיהּ, לְרָעָה פָּתְחָה, לְטוֹבָה לֹא פָּתְחָה. וְאָמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא, גָּלוּת מְכַפֶּרֶת עָוֹן מֶחֱצָה, מֵעִיקָּרָא כְּתִיב ׳וְהָיִיתִי נָע וָנָד׳, וּלְבַסּוֹף כְּתִיב ׳וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ נוֹד׳. אָמַר רַב יְהוּדָה, גָּלוּת מְכַפֶּרֶת שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (כֹּה אָמַר ה׳ וגו׳) ׳הַיּוֹשֵׁב בָּעִיר הַזֹּאת יָמוּת בַּחֶרֶב, בָּרָעָב וּבַדֶּבֶר, וְהַיֹּצֵא וְנָפַל אֶל הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם וְחָיָה וְהָיְתָה לּוֹ נַפְשׁוֹ לְשָׁלָל׳. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, גָּלוּת מְכַפֶּרֶת עַל הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר (כֹּה אָמַר ה׳) כִּתְבוּ אֶת הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִירִי, גֶּבֶר לֹא יַצְלַח בְּיָמָיו, כִּי לֹא יִצְלַח מִזַּרְעוֹ אִישׁ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא דָוִד וּמוֹשֵׁל עוֹד בִּיהוּדָה׳, וּכְתַר דְּגָלָה כְּתִיב ׳וּבְנֵי יְכָנְיָה אַסִּיר (בְּנוֹ) שַׁלְתִּיאֵל בְּנוֹ׳, ׳אַסִּיר׳ שֶׁעִיבְּרָתוּ אִמּוֹ בְּבֵית הָאֲסוּרִין. ׳שַׁלְתִּיאֵל׳ שֶׁשִּׁתְּלוֹ אֵל שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הַנִּשְׁתָּלִין. גְּמִירִי, שֶׁאֵין הָאִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת מְעוּמָּד,

והיא

תוספות

שאין דמך מסור בידי. מדמייתי האי עובדא אמתני׳ דכיצד מאומד משמע דדריש מהאי קרא דמאומד לא מיקטל דמשמע ע״פ שנים עדים שראו את המעשה ואחריני הוו עם ר״ש בן שטח והאי דלא חשיב להו משום כבודו והאי דקאמר או אני או אתה לאו דוקא לשון יחיד אלא אנו:

מיום שחרב בית המקדש. תימה דהוה מצי למימר דאף בזמן שבית המקדש קיים כי עובדא דשמעון בן שטח א״נ שלא בעדים והתראה כדאמר במכות (דף י:) כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע בב׳ בני אדם שהרגו אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד הקב״ה מזמינן לפונדק וי״ל דנקט משחרב בית המקדש משום דאז בטלי דיני נפשות לגמרי וא״ת והא אבתי הוו מצי למינקט מ׳ שנה קודם חורבן הבית כדאמר בפרק היו בודקין (לקמן דף מא.) שגלתה סנהדרי וישבה לה בחנות ואמר שלא דנו דיני נפשות וי״ל מ״מ כשהיו רואים צורך שעה היו חוזרין ללשכת הגזית כי ההיא עובדא וכיוצא בו והא דפריך לקמן בפרק היו בודקין (שם) ור׳ יוחנן בן זכאי מי הוה בסנהדרי משום דמה שבדק בעוקצי תאנים בדין רוצח הוא והא דגלו משום דנפישי רוצחים הוו ומשום רציחה לא היו חוזרין וא״ת והא חזינא כמה כופרים בעיקר דמתים כדרכם וי״ל דזכות מילה תולה ושכר מצות שעשו משתלמין בעולם הזה כדכתיב (דברים ז) ומשלם לשונאיו ועובדא דריש הפועלים (ב״מ דף פג:) דאפקוה לגברא וזקפוה דהוא ובנו בעלו נערה המאורסה התם נמי זכות תולה לו שלא נענש בסקילה ונידון בקלה א״נ הוא ובנו לאו דוקא אלא בנו תחלה ואחר כך הוא דמיתתו בחנק וי״מ דנקט משחרב בית המקדש משום דבזמן בית המקדש בגדי כהונה היו מכפרין מידו ה״מ כשעשו תשובה:

כמאן כר׳ אחא. משמע דרבי אחא לית ליה אומד בדיני נפשות ותימה דבפרק שבועת העדות (שבועות דף לד. ושם) משמע דאית ל׳ גבי שבועת העדות דאינו חייב אלא בתביעת ממון ודריש ר׳ יוסי הגלילי מדכתיב או ידע בעדות המתקיים בידיעה בלא ראייה אמר רב פפא לימא ר׳ יוסי הגלילי לית ליה דרבי אחא דאי אית ליה בדיני נפשות משכחת לה בר״ש בן שטח ויש לומר דלמסקנא דהכא דמשני מתני׳ אפילו כרבנן אין צריך לאוקמי דרב אחא בדיני ממונות דווקא מיהו בדוחק יש למצוא דלחייב רבי אחא בההיא דר׳ שמעון בן שטח דמנא ידעו עדים שהרגו בתוך כדי דיבור של התראה כיון שלא ראו אלא מאומד ואי אייירי בחבר ניחא וכר׳ יוסי דאמר לא בעי התראה (לעיל ד׳ ח:):

מיום שפתחה כו׳. כל דמים נבלעים בארץ אלא שרישומן ניכר ושל הבל אין רישומן ניכר כלל:

מכנף הארץ זמירות שמענו. כתוב בתשובת הגאונים שאין בני א״י אומרים קדושה אלא בשבת דכתיב (ישעיה ו) גבי חיות שש כנפים לאחד וכל כנף הוא אומר שירה אחת ביום בששת ימי החול וכשיגיע שבת אומרים החיות לפני המקום רבש״ע אין לנו עוד כנף והקב״ה משיב להם יש לי עוד כנף אחד שאומר לפני שירה שנאמר מכנף הארץ זמירות שמענו: **לטובה** לא פתחה. וא״ת והא כתיב (שמות טו) תבלעמו ארץ טובת המצרים אינה קרויה טובה:

נבנס

מה לנו ולצרה הזאת. להכניס ראשינו בדאגה הזאת אפי׳ על האמת: **והלא כבר נאמר והוא עד.** עליכם מוטל חובה ונשיאות עון אם לא תגידו מה שראיתם: **ושמא תאמרו מה לנו לחוב.** להיות מתחייבים מדמיו של זה נוח לנו לעמוד באם לא יגיד: **והלא כבר נאמר באבוד רשעים רנה.** אם רשע הוא אין כאן עונש: **גמ׳ או אני או אתה.** שמעון בן שטח קא״ל הכי: **דין ארבע מיתות.** פורענות בידי שמים הדומה למיתה שהוא מחוייב בה: **נחש מכישו.** דקלי ליה זיהרא ארס של נחש שורפו: **נופל מן הגג.** דומיא דסקילה כדתנן לקמן (דף מה:) בית הסקילה היתה גבוהה שתי קומות וקומה שלו הרי כאן שלש: **ליסטין באין עליו.** שדרכן להרגו בסייף וכן נמסר למלכות שמתיזין ראשו: **חטא אחרינא הוה גביה.** שהיה מחוייב שריפה שהיא חמורה דאילו רוצח בסייף הוא ומיתת סייף קלה כדאמרינן בארבע מיתות (לקמן דף מט:): **הא בדיני ממונות אמרינן.** עדות מאומד מדתנן ליה גבי איום עידי נפשות ולא תנן ליה גבי איום עידי ממונות בפרק דיני ממונות (לעיל דף כט.) דאמרינן להו סהדי שקרי אאוגרייהו זילי: **האוחר.** נושך שמעתי ולי נראה כשהגמל הזכר מזדווג עם הנקבה קרי ל׳ אוחר דאמר בבכורות (דף ח:) גמל אחור כנגד אחור: **שזה הורגו.** שדרך סוסים מזויינים להכות סוסים שבצידו והיינו מאומד: **וליטעמיך עד מפי עד.** דתנן הכא ולא תנא לה אאיום בעידי ממון הכי נמי כו׳: **הוא אמר לנו.** המחוייב אמר לנו שאני חייב לו אבל לא בפני התובע אמר לנו כן לא הויא הודאה: **איש פלוני אמר לנו.** שזה חייב לזה שהוא ראה בהלואה היינו עד מפי עד: **הודה לו.** שניהם היו שם: **אמרינן ליה בדיני נפשות.** להרבות הדברים ולפרש לאיים ובדיני ממונות לא איכפת לן לאיים עליהם כל כך: **פצעים.** מכת חרב קרי פצעים: **חבורות חבורות.** לכך נאמר דמי: **בארץ נוד.** ולא כתיב נע שכיפרה לו גלותו דכתיב (בראשית ד) ויצא קין: **שלשה דברים.** חרב ורעב ודבר: **לא יצלח.** שום הצלחה וביכניה מלך יהודה כתיב:

והיא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עדיף שלא נעיד אפילו עדות אמת, כי מַה לָּנוּ וְלַצָּרָה הַזֹּאת – מה לנו להכניס ראשינו בדאגה זו, ולהחשב כאילו איבדנו עולם מלא. על זה נשיב, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (ויקרא ה א) 'וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם לֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ' וְגוֹ', ואם לא תעידו, תעברו על מצוה זו.

וְשֶׁמָּא תֹּאמְרוּ, אף שנעבור על האיסור עדיף שלא נעיד, כי מַה לָּנוּ לָחוֹב – להתחייב בְּדָמוֹ – במיתתו שֶׁל זֶה. על זה נשיב, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (משלי יא ז) 'בַּאֲבוֹד רְשָׁעִים רִנָּה', וממילא אם הוא רשע אין עליכם עונש.

גמרא

שנינו במשנה (לעיל ע"א), שבאיום על העדים אומרים להם שמא העידו 'מאומד'. הברייתא מבררת מהו 'מאומד': תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, כֵּיצַד הוא האיום על עדות מַאוּמָד. משיבה הברייתא: אוֹמֵר לָהֶן הדיין לעדים, שֶׁמָּא כָּךְ רְאִיתֶם שֶׁפלוני רָץ אַחַר חֲבֵירוֹ לַחוּרְבָּה, וְרַצְתֶּם אַחֲרָיו, וּמְצָאתֶם סַיִף [־חרב] בְּיָדוֹ, וְדָמוֹ של הנהרג מְטַפְטֵף מהחרב, וְהָהָרוּג מְפַרְפֵּר – קופץ בחוזק קודם מיתתו. אִם כָּךְ רְאִיתֶם, לֹא רְאִיתֶם כְּלוּם, ואינכם יכולים להעיד עליו ולחייבו.

הגמרא מביאה מעשה מעין זה: תַּנְיָא בברייתא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח, אֵרְאֶה בַּנַּחֲמָה – לשון שבועה אִם לֹא רָאִיתִי אֶחָד שָׁרַץ אַחַר חֲבֵירוֹ לַחוּרְבָּה, וְרַצְתִּי אַחֲרָיו, וְרָאִיתִי סַיִף בְּיָדוֹ, וְדָמוֹ של הנהרג מְטַפְטֵף מהחרב, וְהָהָרוּג מְפַרְפֵּר. וְאָמַרְתִּי לוֹ, רָשָׁע מִי הֲרָגוֹ לָזֶה אוֹ אֲנִי אוֹ אַתָּה, ודאי שאתה, אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה שֶׁאֵין דְּמָךְ מָסוּר בְּיָדִי – אין בידי להעיד עליך שהרגתו, שֶׁהֲרֵי אָמְרָה הַתּוֹרָה (דברים יז ו) 'עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת', ואני לא ראיתי את מעשה ההריגה. אך הקדוש ברוך הוא הֵיוֹדֵעַ מַחֲשָׁבוֹת, יִפְרַע מֵאוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁהָרַג אֶת חֲבֵירוֹ.

הברייתא מסיימת שאכן נענש: אָמְרוּ, לֹא זָזוּ מִשָּׁם, עַד שֶׁבָּא נָחָשׁ וְהִכִּישׁוֹ – נשך את הרוצח וָמֵת.

מקשה הגמרא: וַהֲאי – וכי אותו רוצח כַּר נָחָשׁ הוּא – ראוי למות על ידי נחש, וְהָאָמַר רַב יוֹסֵף, וְכֵן תָּנֵי דְּבֵי חִזְקִיָּה, מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אַף עַל פִּי שֶׁבְּטֵלָה סַנְהֶדְרִי, אבל אַרְבַּע מִיתוֹת בית דין לֹא בָּטְלוּ.

הגמרא מקשה על הברייתא, קודם שסיימה להקשות את הקושיא הקודמת: וכי ארבע מיתות לֹא בָּטְלוּ, וְהָא – והרי הם בָּטְלוּ, שהרי משחרב הבית אין בית דין דנים למיתה. מתרצת הגמרא: אמנם ארבע מיתות בטלו, אֶלָּא שדִּין אַרְבַּע מִיתוֹת לֹא בָּטְלוּ, ומי שנתחייב מיתה, תגיע אליו פורענות מן השמים בדומה למיתה שנתחייב בה. והיינו, שמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב סְקִילָה, אוֹ שהוא נוֹפֵל מִן הַגָּג וזה בסקילה שדוחפים אותו מבית הסקילה, אוֹ חַיָּה דּוֹרַסְתּוֹ וזה בסקילה, שהארי מפילו לארץ והורגו בדריסה. ומִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׂרֵיפָה, אוֹ נוֹפֵל בַּדְּלֵיקָה, אוֹ נָחָשׁ מַכִּישׁוֹ וארס הנחש שורפו. ומִי שֶׁנִּתְחַיֵּב הֲרִיגָה [־סייף], אוֹ נִמְסָר לַמַּלְכוּת ומתיזים את ראשו, אוֹ לִיסְטִין בָּאִין עָלָיו שדרכם להרוג בסייף. ומִי שֶׁנִּתְחַיֵּב חֶנֶק, אוֹ טוֹבֵעַ בַּנָּהָר, אוֹ מֵת בִּסְרוֹנְכִי – מחלת אסכרה.

ואם כן קשה, מדוע אותו אדם שראה רבי שמעון בן שטח, מת על ידי נחש שהיא מיתת שריפה החמורה, הרי הרוצח מתחייב הרג שהיא מיתה קלה יותר, והיה ראוי שימסר למלכות או שיבואו עליו ליסטים.

מתרצת הגמרא: אָמְרִי, הֲהוּא – אותו אדם, חֲטָא אֲחֵרִיתִי הֲוָה בֵּיהּ – חטא אחר היה בו ונתחייב עליו שריפה, ולכן מת בשריפה שהיא חמורה מהרג. דְּאָמַר מַר – שהרי שנינו במשנה להלן (פא.), שמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׁתֵּי מִיתוֹת בֵּית דִּין, אחת קלה ואחת חמורה, נִידּוֹן בַּחֲמוּרָה, ואף כאן כיון שנתחייב בשתי מיתות, הרג ושריפה, נידון בשריפה החמורה.

שנינו במשנה (לעיל ע"א): ומאיימין עליהם, שמא תאמרו מֵאוּמָד. במשנה לעיל (כט.) מבואר שמאיימים על עדי ממון, ולא נאמר שם איום שלא יעידו מאומד. מדייקת הגמרא: ממה שלא נכתב בדיני ממונות שמאיימים עליהם שלא יעידו מאומד, משמע שבְּדִינֵי נְפָשׁוֹת הוּא דְּלָא אָמְרִינַן – דווקא בעדות נפשות לא מועילה עדות מאומד, הָא – אבל בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, אָמְרִינַן – מועילה עדות מאומד. מבררת הגמרא: כְּמַאן – כשיטת מי נשנו משניות אלו. משיבה הגמרא: כְּרַבִּי אֲחָא.

הגמרא מביאה את דברי רבי אחא: דְּתַנְיָא בברייתא, רַבִּי אֲחָא אוֹמֵר, גָּמָל הָאוֹחֵר – המזדווג בֵּין הַגְּמַלִּים, וְנִמְצָא גָּמָל הָרוּג בְּצִידוֹ, בְּיָדוּעַ שֶׁגמל זֶה שהיה מזדווג הֲרָגוּ. מבואר בדבריו, שמחייבים את בעל הגמל לשלם את הנזק על פי אומד שהוא הרג, מכיון שבממונות עדות מאומד כשרה.

דוחה הגמרא: וְלִיטַעְמִיךָ – ולשיטתך שדייקת מהמשניות שעדות מאומד פסולה בעדי נפשות וכשרה בעדי ממון, כיצד תבאר את דין עֵד מִפִּי עֵד – עד ששמע מעד אחר דְּקָתָנֵי – שנשנה במשנתינו שמאיימים על עדי נפשות שמא מעידים כך, והרי לעיל בעדי ממון לא נזכר שמאיימים עליהם שלא יעידו עד מפי עד, וכי תוכל לדייק מכך שבְּדִינֵי נְפָשׁוֹת הוּא דְּלָא אָמְרִינַן – דווקא בעדות נפשות לא אומרים שעדות עד מפי עד כשרה, הָא – אבל בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, אָמְרִינַן – אומרים שעדות כזו כשרה. וְהָתְנַן – והרי שנינו במשנה לעיל (שם), שאם אָמַר העד שהוּא – הלוה אָמַר לִי [שלא בפני המלוה] 'שֶׁאֲנִי חַיָּיב לוֹ' – למלוה, והיינו שידיעת העד שהלוה חייב היא מחמת דברי הלוה. או שאמר העד 'אִישׁ פְּלוֹנִי אָמַר לִי שֶׁהוּא – הלוה חַיָּיב לוֹ – למלוה', הרי זה כאילו שהעד לֹא אָמַר כְּלוּם והלוה פטור, כיון שהיא עדות של עד מפי עד ופסולה, ואין העדות כשרה עַד שֶׁיֹּאמַר העד בְּפָנֵינוּ הוֹדָה לוֹ הלוה למלוה שֶׁהוּא חַיָּיב לוֹ מָאתַיִם זוּז.

סיום הדחיה: אַלְּמָא – מוכח, שאַף עַל גַּב דִּפְסִילֵי עדות עד מפי עד בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, מכל מקום לענין איום אָמְרִינַן לְהוּ – אומרים לעדים שלא יעידו כך רק בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, כיון שבעדות נפשות מרבים באיומים, אבל בדיני ממונות אין מאיימים על העדים בזה, מפני שלא איכפת לנו לאיים עליהם כל כך. ואם כן, הָכָא נַמִּי – גם כאן לענין עדות מאומד, אַף עַל גַּב דִּפְסִילֵי עדות מאומד גם בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, מכל מקום לענין איום אָמְרִינַן לְהוּ – אומרים לעדים רק בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת שלא יעידו כך, אבל לא בדיני ממונות.

שנינו במשנה (לעיל ע"א): הֱווּ יוֹדְעִים שלא כדיני ממונות דיני נפשות כו' שכן מצינו בקין שהרג את אחיו, שנאמר (בראשית ד ז) 'קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צוֹעֲקִים'.

אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא, מלשון 'דמי אחיך' בלשון רבים, מִלַּמֵּד שֶׁעָשָׂה קַיִן בְּהֶבֶל אָחִיו חֲפִירוֹת חֲפִירוֹת – מכות שהדם נצרר בהם, וּפְצִיעוֹת פְּצִיעוֹת – מכות בחרב, מפני שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ מֵהֵיכָן הִנְשָׁמָה יוֹצֵאת, עַד שֶׁהִגִּיעַ לְצִוָּארוֹ ופצעו שם והרגו.

מאמר נוסף מרב יהודה בענין זה: וְאָמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא, מִיּוֹם שֶׁפָּתְחָה הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וְקִיכְּלָתוּ לְדָמוֹ שֶׁל הֶבֶל, שוּב לֹא פָּתְחָה אותה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כד טז) 'מִכְּנַף הָאָרֶץ, זְמִירוֹת שָׁמַעְנוּ צְבִי לַצַּדִּיק', והיינו, שמקצה הארץ שמענו זמירות לה', ודורשים 'מִכְּנַף הָאָרֶץ' – מקצה הארץ וְלֹא 'מִפִּי הָאָרֶץ', כיון שאינה פותחת עוד את פיה.

אִיתִיבֵיהּ – הקשה חִזְקִיָּה אָחִיו של רב יהודה לרב יהודה, הרי נאמר (במדבר טז לב) במעשה קרח ועדתו 'וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ', ואם כן פתחה הארץ שוב את פיה.

אָמַר לֵיהּ רב יהודה, אמנם לְרָעָה פָּתְחָה הארץ שוב את פיה, כמו

המשך בעמוד 83

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְאילו הִיא – אמו של שאלתיאל **נִתְעַבְּרָה מְעוּמָּד**, שכשהיה יכניה בבית האסורים במקום צר שלשלו לשם את אשתו, ובא עליה כשהוא מעומד, ונתעברה וילדה את שאלתיאל. **דָּבָר** [־טעם] **אַחֵר**, נקרא (**שַׁלְתִּיאֵל**) ['שַׁאַלְתִּיאֵל'] על שם **שֶׁנִּשְׁאַל עַל אָלְתּוֹ אֵל** – שנשבע הקדוש ברוך הוא שלא יהיה ליכניה בן, ומכיון שעשה תשובה נשאל על שבועתו ופמליא של מעלה התירו לו. הגמרא מבארת את שם בנו של שאלתיאל: בן שאלתיאל נקרא 'זְרוּבָּבֶל', על שם **שֶׁנִּזְרַע** במעי אמו **בְּבָבֶל**. **וּמַה שְּׁמוֹ** האמיתי, **נְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה שְׁמוֹ**.

הגמרא מביאה מעשה השייך לענין מלכות בית דוד: **יְהוֹדָה וְחִזְקִיָּה בְּנֵי רַבִּי חִיָּא הֲווּ יָתְבֵי בִּסְעוּדְתָּא קַמֵּי רַבִּי** – היו ישבים בסעודה לפני רבי, **וְלָא הֲווּ קָא אָמְרֵי וְלָא מִידֵּי** – ולא דיברו כלום. **אָמַר לְהוּ** רבי לאנשי ביתו, **אַגְּבְרוּ חֲמָרָא אַדַּרְדְּקֵי** – תנו הרבה יין לתינוקות אלו, **כִּי הֵיכִי דְּלֵימְרוּ מִילְּתָא** – כדי שישתכרו ויאמרו דבר. **כֵּיוָן דְּאִיכְּסוּם** – מכיון ששתו ונשתכרו **פָּתְחוּ וְאָמְרוּ, אֵין מִשִּׁיחַ בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּכְּלוּ** – שיגמר שלטונם של **שְׁנֵי כָּתֵי אֲבוֹת מִיִּשְׂרָאֵל, וְאֵלּוּ הֵן, רֹאשׁ הַגּוֹלָה שֶׁבְּבָבֶל, וְהַנְּשִׂיא שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה ח יד) 'וְהָיָה לְמִקְדָּשׁ וּלְאֶבֶן נֶגֶף וּלְצוּר מִכְשׁוֹל לִשְׁנֵי כָּתֵי יִשְׂרָאֵל', שמושיען של ישראל יהיה למקדש לכלל ישראל, ואילו לשני בתי ישראל הוא יהיה לנגף ומכשלה, כלומר שיכלה שלטונם. **אָמַר לָהֶם** רבי לבני רבי חייא, **בָּנַי, קוֹצִים אַתֶּם מַטִּילִין לִי בְּעֵינַי**, שדבריכם בקוצים הדורקים בעיני, שאני הנשיא ואתם אומרים עלי שיכלה שלטוני קודם ביאת המשיח. **אָמַר לוֹ רַבִּי חִיָּא** אבידהם, **רַבִּי, אַל יֵרַע בְּעֵינֶיךָ** מה שאמרו, משום ש'יַיִן' **נִיתַּן בְּשִׁבְעִים אוֹתִיּוֹת** – הגימטריא של 'יין' היא שבעים, וְגם 'סוֹד' **נִיתַּן בְּשִׁבְעִים אוֹתִיּוֹת** – הגימטריא של 'סוד' היא שבעים, **נִכְנַס יַיִן יָצָא סוֹד** – ומכיון ששתו יין אמרו דבר סוד.

מרי בר מר דורש פסוק נוסף מענין יכניה: **אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר מַר עוּקְבָא, וְאָמְרִי לָהּ** – ויש אומרים **שֶׁאָמַר רַב חִסְדָּא, דָּרַשׁ מָרִי בַּר מַר וְשׁאל, מַאי דִּכְתִיב** (דניאל ט יד) 'וַיִּשְׁקֹד' [־וימהר] **ה' עַל הָרָעָה** [־הגלות] **וַיְבִיאֶהָ עָלֵינוּ, כִּי צַדִּיק ה' אֱלֹהֵינוּ'**. וכי **מִשּׁוּם דְּצַדִּיק ה'**, לכן 'וַיִּשְׁקֹד ה' עַל הָרָעָה וַיְבִיאֶהָ עָלֵינוּ', ומה הצדקות שבדבר. **וְהשיב, אֵין** – נכון הדבר, **צַדִּקָה עֲשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם יִשְׂרָאֵל** במה **שֶׁהִקְדִּים** ומיהר את **גָּלוּת** צדקניהו **לְהַגְלוּתָהּ וְעוֹד** [־כשעדיין] **גָּלוּת יְכָנְיָה קַיְּמָת** – בעת שאלו שגלו עם יכניה לבבל אחת עשרה שנים קודם עדיין לא מתו, וזוהי צדקותו שמיהר להגלותם כדי שהגולים עם יכניה שהיו חכמים בתורה ילמדוה לגולים עם צדקיהו. **דִּכְתִיב בֵּיהּ בְּגָלוּת יְכָנְיָה** (מלכים ב' כד טז), "הֶחָרֵשׁ וְהַמַּסְגֵּר אֶלֶף, הַכֹּל גִּבּוֹרִים עֹשֵׂי מִלְחָמָה וַיְבִיאֵם מֶלֶךְ בָּבֶל גּוֹלָה בָּבֶלָה", כלומר, שבתוך גלות יכניה גלו אלף אנשים שנקראו חרש ומסגר, ונקראו 'חָרָשׁ', שכְּיָון שֶׁפּוֹתְחִין פיהם בדברי תורה, הַכֹּל נַעֲשׂוּ כְּחֵרְשִׁין ששותקים, ונקראו 'מַסְגֵּר', שכְּיָון שֶׁסּוֹגְרִין בַּהֲלָכָה – שאינם יודעים להשיב לשואלים על הלכה מסוימת, שוּב אֵין אחרים פּוֹתְחִין היודעים להשיב על הלכה זו. **וְכַמָּה** חרשים ומסגרים **הָיוּ, אֶלֶף**.

עולא מפרש פירוש נוסף בצדקה שעשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל: **עוּלָּא אָמַר**, צדקה עשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל, במה **שֶׁהִקְדִּים** את החורבן **בִּשְׁתֵּי שָׁנִים** לְמנין הגימטריא של 'וְנוֹשַׁנְתֶּם' (דברים ד כה), שהיה להם לגלות לפי חשבון גימטריא זו לאחר שמונה מאות חמישים ושתים שנים מעת כניסתם לארץ, וגלו לאחר שמונה מאות וחמישים, ואם לא היה מקדים והיו בבחינת 'כִּי תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ', היה מתקיים בהם המשך הפסוק (שם ד כו) 'כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן מִהֵר'. **אָמַר רַב אֲחָא בַּר יַעֲקֹב, שָׁמַע מִינַּהּ** ששיעור זמן 'מִהֵרָה' **דְּמָרֵי עָלְמָא** – של אדון העולם [הקדוש ברוך הוא], **תַּמְנֵי מְאָה וְחַמְשִׁין וְתַרְתֵּין הָווּ** – שמונה מאות וחמישים ושתים שנה הוא, כפי חשבון הגימטריא של המילה 'ונושנתם'. שהרי הזהיר ואמר שאם יחטאו ישראל ויעבדו עבודה זרה, יאבדו 'מהר' מארצם, נמצא שבהתקיים ה'ונושנתם' יתקיים גם מה שנאמר 'תאבדון מהר', מכאן ש'מהר' של אדון העולם הוא כמנין 'ונושנתם'.

שנינו במשנה: (לז.): **לְפִיכָךְ** נברא אדם יחידי **כּוּ'**.

הגמרא מביאה ברייתא שמונה כמה טעמים למה נברא אדם יחידי: **תָּנוּ רַבָּנַן, אָדָם יְחִידִי נִבְרָא, וּמִפְּנֵי מָה, כדי שֶׁלֹּא יְהוּ הַמִּינִים** – הכופרים **אוֹמְרִין** שיש **הַרְבֵּה רְשׁוּיוֹת** [־ממשלות] **בַּשָּׁמַיִם**, וכל רשות בראה אדם. **דָּבָר אַחֵר, מִפְּנֵי הַצַּדִּיקִים וּמִפְּנֵי הָרְשָׁעִים, שֶׁלֹּא יְהוּ הַצַּדִּיקִים אוֹמְרִים אָנוּ בְּנֵי צַדִּיק**, ואין אנו צריכים להתרחק מהעבירה כי לא ניכשל בה, **וּרְשָׁעִים אוֹמְרִים אָנוּ בְּנֵי רָשָׁע**, ואין אנו צריכים לחזור בתשובה ולהיות צדיקים, כי זה לא יועיל לנו. **דָּבָר אַחֵר, מִפְּנֵי הַמִּשְׁפָּחוֹת, שֶׁלֹּא יְהוּ מִשְׁפָּחוֹת מִתְגָּרוֹת זוֹ בְּזוֹ**, ואומרות זו לזו אבינו גדול מאביכם, וממילא אנו מעולים ממכם. **וּמָה אם עַכְשָׁיו כְּשֶׁנִּבְרָא יָחִיד מִתְגָּרוֹת** המשפחות זו בזו, אם **נִבְרְאוּ שְׁנַיִם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שהיו מתגרות ואומרות אבינו גדול מאביכם. **דָּבָר אַחֵר, מִפְּנֵי הַגַּזְלָנִין וּמִפְּנֵי הַחַמְסָנִין, שלא יאמרו** קרקע זו היתה של בני אבינו הראשון ולא של בני אביכם. **וּמָה** אם **עַכְשָׁיו כְּשֶׁנִּבְרָא יָחִידִי גּוֹזְלִין וְחוֹמְסִין** הקרקעות, אם **נִבְרְאוּ שְׁנַיִם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שהיו גוזלין וחומסין.

שנינו במשנה (לז.): **וּלְהַגִּיד גְּדוּלָּתוֹ** של הקדוש ברוך הוא **כּוּ'**.

תָּנוּ רַבָּנַן, למה נברא אדם יחידי, **לְהַגִּיד גְּדוּלָּתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאָדָם טוֹבֵעַ** – חוקק **כַּמָּה מַטְבְּעוֹת בְּחוֹתָם אֶחָד** – ברזל אחד שהיר מתעורה חקוקה בו, **וְכוּלָּן דּוֹמִין זֶה לָזֶה, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא טוֹבֵעַ כָּל אָדָם בְּחוֹתָמוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן** ואף על פי כן **אֵין אֶחָד מֵהֶן דּוֹמֶה לַחֲבֵירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** (איוב לח יד) 'תִּתְהַפֵּךְ כְּחֹמֶר חוֹתָם וְיִתְיַצְּבוּ כְּמוֹ לְבוּשׁ', וממה שהפסוק קרא לצורת האדם בשם 'חותם', משמע שכל האנשים טבועים בחותם אחד. **וּמִפְּנֵי מָה אֵין פַּרְצוּפֵיהֶן** של האנשים **דּוֹמִין זֶה לָזֶה, כדי שֶׁלֹּא יִרְאֶה אָדָם דִּירָה נָאָה וְאִשָּׁה נָאָה וְיֹאמַר שֶׁלִּי הִיא**, ואף אחד לא יוכל להכחישו, כי אין היכר בין האחת לחברתה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (איוב לח טו) 'וְיִמָּנַע מֵרְשָׁעִים אוֹרָם וּזְרוֹעַ רָמָה תִּשָּׁבֵר', שימנע מהרשעים קלסתר פניהם ולא יהיו דומים לחבריהם, ומתוך ששונים בפרצופיהן זה מזה, זרועם תשבר, כלומר שלא יוכלו לומר על דבר שאינו שלהם, שלי הוא.

הגמרא מביאה ברייתא מענין שינוי מראה האדם מחבירו: **תַּנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אָדָם מִשְׁתַּנֶּה** – שונה **מֵחֲבֵירוֹ, בְּקוֹל, בְּמַרְאֶה, וּבְדַעַת** – שאינו יודע מה בלב חבירו. **בְּקוֹל וּבְמַרְאֶה, מִשּׁוּם עֲרָוָה** – שלא תתבלבל האשה בבעל אחר, ותכיר את בעלה ביום לפי המראה, ובלילה לפי הקול. **וּבְדַעַת, מִפְּנֵי הַגַּזְלָנִין וְהַחַמְסָנִין**, שאם ידע מה חבירו חושב, יגלה את המקום שמטמין חבירו את ממונו.

הגמרא מביאה ברייתא המונה כמה טעמים לכך שנברא האדם בערב שבת: **תָּנוּ רַבָּנַן, אָדָם הראשון נִבְרָא בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וּמִפְּנֵי מָה** נברא בזמן זה, **כדי שֶׁלֹּא יְהוּ הַמִּינִים** – הכופרים **אוֹמְרִים** שאדם הראשון **שׁוּתָּף הָיָה לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, לכן** ברא את כל העולם קודם שברא את האדם. **דָּבָר אַחֵר, כדי שֶׁאִם תָּזוּחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו** – שאם יתגאה האדם **אוֹמַר לוֹ אפילו יַתּוּשׁ קָדְמְךָ בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית**, שהיתוש נברא ביום חמישי ואתה נברא אחריו ביום שישי. **דָּבָר אַחֵר**, שנברא בערב שבת **כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לְמִצְוָה** של שבת **מִיָּד** לאחר בריאתו. **דָּבָר אַחֵר, כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לַסְּעוּדָה מִיָּד** לאחר בריאתו, וימצא הכל מוכן לפניו לאכול מכל מה שירצה. **מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, שֶׁבָּנָה פַּלְטְרִין וְשִׁיכְלְלָן** – שבנה ארמונות וייפה אותם **וְהִתְקִין סְעוּדָה, וְאַחַר כָּךְ הִכְנִיס אוֹרְחִין**, וכמו כן קודם ברא

המשך בעמוד 212

מבורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

והיא נתעברה מעומד. שהיה בית האסורין צר ואין מקום לשכב ושילשלו שם אשה ובאגדה דויקרא רבה אמרה לה: **על אלתו.** להתיר לו גזירה שנשבע שלא יהא לו בן והתירו לו פמליא ש"מ ושבועה כתיבה בההיא פרשה דכתבו את האיש הזה בס' ירמיה (כב): **והיה.** מושיען של ישראל למקדש של ישראל: **ולאבן נגף.** ממהר הגלות שמנגפת את הרגלים: **ולצור מכשול.** סלע מכשלה יהיה לשני בתי ישראל: **בשבעים אותיות.** בגימטריא: **וישקד.** וימהר כמו שוקד אני ומתרגמינן מוחי (ירמיה א): **שהקדים.** ומיהר גלות צדקיהו שהיא באחרונה בעוד שגלות יכניה קיימת שעדיין לא מתו אותן שגלו לבבל עם יכניה שהיו חכמים בתורה ולמדו' לבני גולה האחרונה: **פותחין.** בתורה: **כחרשים.** קרי ביה החרש: **כיון דסוגרין.** דבר הלכה הנעלמת מהן אין לה פותחין אחרים: **עולא אמר.** צדקה של שקידה היינו הקדים חורבן שתי שנים לגימטריא דונושנתם דהיינו תמני מאה וחמשים ותרתין והם גלו לסוף שמנה מאות וחמשים שנכנסו לארץ דכתיב (מלכים א ו) ויהי בשמנים שנה וארבע מאות שנה וגו' וימי בית הראשון ד' מאות ועשר הרי ח' מאות ותשעים צא מהם מ' שנה שנשתהו במדבר הרי שמנה מאות וחמשים ואילמלי היה ממתין עד ונושנתם היה מתקיים בהם כי אבד תאבדון מהר והשמד תשמדון דכתיב בההיא פרשתא (דברים ד): **מהרה דמרי עלמא כו'.** דהוא גימטריא דונושנתם וקרי ליה אבד תאבדון מהר והקדמה דשתי שנים צדקה היתה: **אנו בני צדיק.** אבינו צדיק נברא לפיכך אנו צדיקים ואין אנו צריכין להתרחק מן העבירה כי לא נכשל בה: **אנו בני רשע.** ואין אנו זקוקין בתשובה ולהצטדק כי לא יועיל: **אם נבראו שנים.** יאמרו זה לזה אבא גדול מאביך: **הגולנים והחמסנים.** שיאמרו קרקע זה לבני אבינו הראשון היתה ולא לבני אביכם: **תתהפך כחומר חותם.** לאחר מיתתו של אדם מתהפך חותם שלו לחומר ויתיצבו כמו לבוש בתחיית המתים ומדקרי ליה חותם שמע מינה בחותם הן טבועין: **ויאמר שלי היא.** ואין אדם מכחישו הואיל ואין היכר ביניהן: **וימנע מרשעים אורם.** קלסתר פניו ומתוך כך שלא יהא קלסתר פנים דומה לשל חבירהם וזרוע רמה תשבר שאינו יכול לומר שלי היא: **משום ערוה.** שלא יתחלף לאשה בבעלה לא ביום מפני המראה ובלילה מפני הקול: **ובדעת מפני הגולנים.** אם יודע מה בלב חבירו יחפש מצפוניו וידע היכן ממונו: **שלא יאמרו המינים שותף היה.** אדם במעשה בראשית לפיכך קדמו לו כולם: **למצוה.** שבת: **שיכנס לסעודה מיד.** שימצא הכל מוכן ויאכל מאשר יחפוץ: **גפי.** מקום גבוה: **ולבסוף.** כשסרח נטרד: **מי פתי יסור הנה.** בתריה דהאי קרא כתיב מי פתאו לזה שיסור הנה לאכול מן העץ: **חסר לב אמרה לו.** האשה שהיא חסר לב אמרה לו: **גלמי ראו עיניך.** מכל מראה עיניך נגלמתי והיינו כל העולם כדכתיב בזכריה (ד) עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ:

גופו

תוספות

נכנס יין יצא סוד. היינו דאמר בפ' הדר (עירובין דף סה.) המתיישב ביינו הרי יש בו מדעת שבעים זקנים שהסוד מתגבר על היין ואין כח ביין להוציא:

חצבה עמודיה שבעה. דבשבעה ימים נברא העולם שאע"פ שבששה ימים נברא העולם מ"מ היה חסר מנוחה עד שבא בא מנוחה והיינו דכתיב (בראשית ב) ויכל אלהים ביום השביעי:

בתחלה על גפי. פ"ה מקום גבוה ולבסוף כשסרח נטרד על כסא וקשה דבספ"ק דמס' ע"ז (דף יט.) משמע דבסא עדיף מגפי דדריש גבי תלמיד שבתחילה על גפי גולה ממקום למקום ולבסוף כשנעשה ראש ישיבה על כסא וכאן נמי יש לדרוש כן קודם שנזדווגה לו חוה על גפי כמו (שמות כא) אם בגפו יבא ולבסוף על כסא:

וירדו

וְהִיא נִתְעַבְּרָה מְעוּמָּד. דָּבָר אַחֵר, (שַׁלְתִּיאֵל) [שְׁאַלְתִּיאֵל'] שֶׁנִּשְׁאַל עַל אָלְתּוֹ אֵל. 'זְרוּבָּבֶל', שֶׁנִּזְרַע בְּבָבֶל. וּמַה שְּׁמוֹ, נְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה שְׁמוֹ. יְהוּדָה וְחִזְקִיָּה בְּנֵי רַבִּי חִיָּא, הֲווֹ יָתְבִי בִּסְעוּדְתָּא קַמֵּי רַבִּי, וְלָא הֲווֹ קָא אָמְרִי וְלָא מִידִי. אָמַר לְהוּ, אַגְּבְרוּ חַמְרָא אַדַּרְדְּקֵי, כִּי הֵיכִי דְּלֵימְרוּ מִילְּתָא. כֵּיוָן דְּאִיכְּסוּם, פְּתְחוּ וְאָמְרוּ, אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּכְּלוּ שְׁנֵי בָּתֵּי אָבוֹת מִיִּשְׂרָאֵל, וְאֵלּוּ הֵן, רֹאשׁ גּוֹלָה שֶׁבְּבָבֶל, וְנָשִׂיא שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהָיָה לְמִקְדָּשׁ וּלְאֶבֶן נֶגֶף וּלְצוּר מִכְשׁוֹל לִשְׁנֵי בָּתֵּי יִשְׂרָאֵל'. אָמַר לָהֶם, בָּנַי, קוֹצִים אַתֶּם מַטִּילִין לִי בְּעֵינַי. אָמַר לוֹ רַבִּי חִיָּא, רַבִּי, אַל יֵרַע בְּעֵינֶיךָ. 'יַיִן' נִיתַּן בְּשִׁבְעִים אוֹתִיּוֹת, וְ'סוֹד' נִיתַּן בְּשִׁבְעִים אוֹתִיּוֹת, נִכְנַס יַיִן יָצָא סוֹד. אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר מַר עוּקְבָא, וְאָמְרִי לָהּ אָמַר רַב חִסְדָּא, דָּרַשׁ מָרִי בַּר מַר, מַאי דִּכְתִיב 'וַיִּשְׁקֹד ה' עַל הָרָעָה וַיְבִיאֶהָ עָלֵינוּ, כִּי צַדִּיק ה' אֱלֹהֵינוּ'. מְשׁוּם דְּצַדִּיק ה', 'וַיִּשְׁקֹד ה' עַל הָרָעָה וַיְבִיאֶהָ עָלֵינוּ'. אִין, צְדָקָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִקְדִּים גָּלוּת צִדְקִיָּהוּ, וְעוֹד גָּלוּת יְכָנְיָה קַיְּימָת. דִּכְתִיב בֵּיהּ בְּגָלוּת יְכָנְיָה 'הֶחָרֵשׁ וְהַמַּסְגֵּר אֶלֶף, 'חָרָשׁ', כֵּיוָן שֶׁפּוֹתְחִין, הַכֹּל נַעֲשׂוּ כְּחֵרְשִׁין. 'מַסְגֵּר', כֵּיוָן שֶׁסּוֹגְרִין בַּהֲלָכָה, שׁוּב אֵין פּוֹתְחִין. וְכַמָּה הָיוּ, אֶלֶף. עוּלָּא אָמַר, שֶׁהִקְדִּים שְׁתֵּי שָׁנִים לְ'וְנוֹשַׁנְתֶּם'. אָמַר רַב אֲחָא בַּר יַעֲקֹב, שְׁמַע מִינַּהּ, 'מִהֵרָה' דְּמָרֵי עָלְמָא, תַּמְנֵי מְאָה וְחַמְשִׁין וְתַרְתֵּין הָווּ: לְפִיכָךְ כּוֹ': תָּנוּ רַבָּנָן, אָדָם יְחִידִי גִּבְרָא. וּמִפְּנֵי מָה, שֶׁלֹּא יְהוּ הַמִּינִים אוֹמְרִין, הַרְבֵּה רְשׁוּיוֹת בַּשָּׁמַיִם. דָּבָר אַחֵר, מִפְּנֵי הַצַּדִּיקִים וּמִפְּנֵי הָרְשָׁעִים, שֶׁלֹּא יְהוּ הַצַּדִּיקִים אוֹמְרִים אָנוּ בְּנֵי צַדִּיק, וּרְשָׁעִים אוֹמְרִים אָנוּ בְּנֵי רָשָׁע. דָּבָר אַחֵר, מִפְּנֵי הַמִּשְׁפָּחוֹת, שֶׁלֹּא יְהוּ מִשְׁפָּחוֹת מִתְגָּרוֹת זוֹ בָזוֹ. וּמָה עַכְשָׁיו, שֶׁנִּבְרָא יָחִיד, מִתְגָּרוֹת. נִבְרְאוּ שְׁנַיִם, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. דָּבָר אַחֵר, מִפְּנֵי הַגְּזֵלָנִין וּמִפְּנֵי הַחַמְסָנִין, וּמָה עַכְשָׁיו, שֶׁנִּבְרָא יְחִידִי, גּוֹזְלִין וְחוֹמְסִין. נִבְרְאוּ שְׁנַיִם, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה: וּלְהַגִּיד גְּדוּלָתוֹ כּוֹ': תָּנוּ רַבָּנָן, לְהַגִּיד גְּדוּלָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאָדָם טוֹבֵעַ כַּמָּה מַטְבְּעוֹת בְּחוֹתָם אֶחָד, וְכוּלָּן דּוֹמִין זֶה לָזֶה. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא טוֹבֵעַ כָּל אָדָם בְּחוֹתָמוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, וְאֵין אֶחָד מֵהֶן דּוֹמֶה לַחֲבֵירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'תִּתְהַפֵּךְ כְּחֹמֶר חוֹתָם וְיִתְיַצְּבוּ כְּמוֹ לְבוּשׁ'. וּמִפְּנֵי מָה אֵין פְּרֻצּוּפֵיהֶן דּוֹמִין זֶה לָזֶה, שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם דִּירָה נָאָה וְאִשָּׁה נָאָה וְיֹאמַר שֶׁלִּי הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר 'וִימַנַּע מֵרְשָׁעִים אוֹרָם וּזְרוֹעַ רָמָה תִּשָּׁבֵר'. תַּנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אָדָם מִשְׁתַּנֶּה מֵחֲבֵירוֹ, בְּקוֹל, בְּמַרְאֶה, וּבְדַעַת. בְּקוֹל וּבְמַרְאֶה, מִשּׁוּם עֶרְוָה. וּבְדַעַת, מִפְּנֵי הַגְּזֵלָנִין וְהַחַמְסָנִין. תָּנוּ רַבָּנָן, אָדָם נִבְרָא בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וּמִפְּנֵי מָה, שֶׁלֹּא יְהוּ הַמִּינִים אוֹמְרִים, שׁוּתָּף הָיָה לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. דָּבָר אַחֵר, שֶׁאִם תָּזוּחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו, אוֹמַר לוֹ יַתּוּשׁ קְדָמְךָ בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. דָּבָר אַחֵר, כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לְמִצְוָה מִיָּד. דָּבָר אַחֵר, כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לַסְּעוּדָה מִיָּד. מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, שֶׁבָּנָה פַּלְטִרִין וְשִׁיכְלְלָן, וְהִתְקִין סְעוּדָה, וְאַחַר כָּךְ הִכְנִיס אוֹרְחִין, שֶׁנֶּאֱמַר 'חָכְמוֹת בָּנְתָה בֵיתָהּ, חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה. טָבְחָה טִבְחָהּ, מָסְכָה יֵינָהּ, אַף עָרְכָה שֻׁלְחָנָהּ. שָׁלְחָה נַעֲרוֹתֶיהָ תִּקְרָא, עַל גַּפֵּי מְרוֹמֵי קָרֶת'. 'חָכְמוֹת בָּנְתָה בֵיתָהּ', זוֹ מִידָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁבָּרָא אֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ בְּחָכְמָה. 'חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה', אֵלּוּ שִׁבְעַת יְמֵי בְּרֵאשִׁית. 'טָבְחָה טִבְחָהּ מָסְכָה יֵינָהּ אַף עָרְכָה שֻׁלְחָנָהּ', אֵלּוּ יַמִּים וּנְהָרוֹת וְכָל צוֹרְכֵי עוֹלָם. 'שָׁלְחָה נַעֲרוֹתֶיהָ תִּקְרָא', זֶה אָדָם וְחַוָּה. 'עַל גַּפֵּי מְרוֹמֵי קָרֶת', רַבָּה בַּר בַּר חָנָה רָמֵי, כְּתִיב 'עַל גַּפֵּי', וּכְתִיב 'עַל כַּסֵּא. בַּתְּחִלָּה 'עַל גַּפֵּי', וּלְבַסּוֹף 'עַל כִּסֵּא'. 'מִי פֶתִי יָסוּר הֵנָּה חֲסַר לֵב אָמְרָה לוֹ', אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִי פִּתְּאוֹ לָזֶה, אִשָּׁה. 'אָמְרָה לוֹ' דִּכְתִיב 'נוֹאַף אִשָּׁה חֲסַר לֵב'. תַּנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אָדָם הָרִאשׁוֹן, מִכָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ הוּצְבַר עֲפָרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'גָּלְמִי רָאוּ עֵינֶיךָ', (וּכְתִיב 'כִּי ה' עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ'). אָמַר רַב אוֹשַׁעְיָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב, אָדָם הָרִאשׁוֹן,

גופו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות רש"י

גופו מבבל. על שם שהיתה עמוקה נראה שמשם לוקח ולכך נעשה מצולה: **וראשו מארץ ישראל.** שהיא גבוהה וחשובה מכל הארצות: **ואיבריו.** ידיו ורגליו: **משאר ארצות.** מכל העולם כדיליף לעיל: **מאקרא דאגמא.** בבבל הוה והוא עמוק מאד: **בל ילין.** לינת לילה: **עד זקנה.** כל ימיו (אסבלנו): **מסוף העולם ועד סופו היה.** ארכו: **ברא אדם מקצה הארץ.** מקצה עד קצה: **אחור וקדם.** שני צורות דו פרצופין (ברכות דף סא.): **על הארץ ולמקצה השמים.** כלומר עומד בארץ וראשו מגיע השמימה: **ולי מה יקרו רעיך אל.** בתר גלמי ראו עיניך כתיב אותו מזמור וביצירת אדם מדבר: **מין היה.** נוטה לעבודה זרה: **שקוד.** מהיר וזריז: **כדי שתדע להשיב לאפיקורוס.** הבא להביא ראיה מן התורה לדברי הצדוקים: **כל שכן דפקר טפי.** שהרי הכיר וכפר ומתוך כך מדקדק ולא תוכל להשיבו דבר המקובל לו: **שפקרו הצדוקים.** שמביאין ראיה מן התורה להפקירן: **ויברא.** יחידי: **העונה.** לשון יחידי: **אשר הלכו אלהים לפדות לו.** הרי לשון יחידי: **עד דכרסוון רמיו.** נתיישבו הכסאות דמשמע שנים: **כתיב ביה ועתיק יומין יתיב.** יחידי: **הנך למה לי.** למה נכתב בלשון רבים: **כדרבי יוחנן.** שהכל בעצת פמליא שלו: **שכינה חול.** שאתה מושיב בשר ודם אצלו: **זהו מטטרון.** הוא אמר עלה אל ה': **ששמו כשם רבו.** ה' לפיכך לא הזכיר שמו וכתב סתם: **אם כן לא ישא לפשעכם.** לא יכול לסלוח לפשעכם ומה יתרון בו: **אמר ליה הימנותא בידן.** שאין בו כח לשאת פשעינו ואנו נמי מאסנוהו ומיאנו לקבלו אפילו לפרוונקא שליח מוציא ומביא: **שמיע לי.** שהמקרא הזה תשובה לזה: אבות

1 **וירדו** ארבעה. אדם וחוה וקין ותיומתו אבל
2 הבל לא נולד באותו פעם כדכתיב
3 (בראשית ד) ותוסף ללדת ושני תיומות נולדו
4 עמו דדריש בבראשית רבה מדכתיב (שם) את
5 אחיו את הבל:
דהורמיז

1 גּוּפוֹ מִבָּבֶל, וְרֹאשׁוֹ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאֵבָרָיו מִשְּׁאָר
2 אֲרָצוֹת. עַגְבוֹתָיו, אָמַר רַב אַחָא, מֵאַקְרָא דְּאַגְמָא.
3 אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בַּר חֲנִינָא, שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת הָוֵי
4 הַיּוֹם, שָׁעָה רִאשׁוֹנָה, הוּצְבַּר עֲפָרוֹ. שְׁנִיָּה, נַעֲשָׂה גּוֹלֶם.
5 שְׁלִישִׁית, נִמְתְּחוּ אֵבָרָיו. רְבִיעִית, נִזְרְקָה בּוֹ נְשָׁמָה.
6 חֲמִישִׁית, עָמַד עַל רַגְלָיו. שִׁשִּׁית, קָרָא שֵׁמוֹת. שְׁבִיעִית, נִזְדַּוְּגָה לוֹ חַוָּה. שְׁמִינִית, עָלוּ לַמִּטָּה
7 שְׁנַיִם, וְיָרְדוּ אַרְבָּעָה. תְּשִׁיעִית, נִצְטַוָּה שֶׁלֹּא לֶאֱכוֹל מִן הָאִילָן. עֲשִׂירִית, סָרַח. אַחַת עֶשְׂרֵה,
8 נִידּוֹן. שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה, נִטְרַד וְהָלַךְ לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר ׳אָדָם בִּיקָר בַּל יָלִין׳. אָמַר רְמִי בַּר חָמָא, אֵין חַיָּה
9 רָעָה שׁוֹלֶטֶת בְּאָדָם אֶלָּא אִם כֵּן נִדְמֶה לוֹ כַּבְּהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר ׳נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ׳: (שָׁעָ"ה
10 בַּסּוֹ"ף אַרְמִ"י סִימָן). אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, בְּשָׁעָה שֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְרֹאוֹת
11 אֶת הָאָדָם, בָּרָא כַּת אַחַת שֶׁל מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. אָמַר לָהֶם, רְצוֹנְכֶם נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ. אָמְרוּ
12 לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מַה מַּעֲשָׂיו? אָמַר לָהֶן, כָּךְ וְכָךְ מַעֲשָׂיו. אָמְרוּ לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם,
13 ׳מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ וּבֶן אָדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ׳. הוֹשִׁיט אֶצְבָּעוֹ קְטַנָּה בֵּינֵיהֶן, וּשְׂרָפָם. וְכֵן כַּת
14 שְׁנִיָּה. כַּת שְׁלִישִׁית, אָמְרוּ לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, רִאשׁוֹנִים שֶׁאָמְרוּ לְפָנֶיךָ מַה הוֹעִילוּ, כָּל
15 הָעוֹלָם כּוּלּוֹ שֶׁלְּךָ הוּא, כָּל מַה שֶּׁאַתָּה רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת בְּעוֹלָמְךָ, עֲשֵׂה. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְאַנְשֵׁי
16 דּוֹר הַמַּבּוּל וְאַנְשֵׁי דּוֹר הַפְּלֻגָּה שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶן מְקוּלְקָלִין, אָמְרוּ לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֹא יָפָה
17 אָמְרוּ רִאשׁוֹנִים לְפָנֶיךָ. אָמַר לָהֶן, ׳וְעַד זִקְנָה אֲנִי הוּא וְעַד שֵׂיבָה אֲנִי אֶסְבּוֹל׳ וּגוֹ׳. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אָדָם הָרִאשׁוֹן, מִסּוֹף
18 הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר ׳לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קְצֵה הַשָּׁמָיִם׳. כֵּיוָן שֶׁפָּרַח, הִנִּיחַ
19 הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָדוֹ עָלָיו וּמִיעֲטוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר ׳אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי, וַתָּשֶׁת עָלַי כַּפֶּךָ׳. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אָדָם הָרִאשׁוֹן, מִן הָאָרֶץ עַד
20 לָרָקִיעַ הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר ׳לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם׳ (עַד קְצֵה הַשָּׁמַיִם). כֵּיוָן שֶׁפָּרַח, הִנִּיחַ הַקָּדוֹשׁ
21 בָּרוּךְ הוּא יָדוֹ עָלָיו וּמִיעֲטוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר ׳אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי. קָשׁוּ קְרָאֵי אַהֲדָדֵי. אִידִי וְאִידִי, חֲדָא מִידָּה הִיא. וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר
22 רַב, אָדָם הָרִאשׁוֹן בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי סִפֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וְלִי מַה יָּקְרוּ רֵעֶיךָ אֵל׳. וְהֵיינוּ דְּאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מַאי דִּכְתִיב ׳זֶה סֵפֶר תּוֹלְדוֹת
23 אָדָם׳, מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דּוֹר דּוֹר וְדוֹרְשָׁיו, דּוֹר דּוֹר וַחֲכָמָיו, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְדוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא, שָׂמַח בְּתוֹרָתוֹ
24 וְנִתְעַצֵּב בְּמִיתָתוֹ. אָמַר, ׳וְלִי מַה יָּקְרוּ רֵעֶיךָ אֵל׳. וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אָדָם הָרִאשׁוֹן מִין הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וַיִּקְרָא ה' אֱלֹהִים אֶל
25 הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה׳, ׳אָן נָטָה לִבְּךָ׳. רַבִּי יִצְחָק אָמַר, מוֹשֵׁךְ בְּעֵרְלָתוֹ הָיָה, כְּתִיב הָכָא ׳וְהֵמָּה כְּאָדָם עָבְרוּ בְרִית׳, וּכְתִיב הָתָם
26 ׳אֶת בְּרִיתִי הֵפֵר׳. רַב נַחְמָן אָמַר, כּוֹפֵר בָּעִיקָּר הָיָה, כְּתִיב הָכָא ׳עָבְרוּ בְרִית׳, וּכְתִיב הָתָם ׳וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת בְּרִית ה'
27 (אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם׳). תְּנַן הָתָם, רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, הֱוֵי שָׁקוּד לִלְמוֹד תּוֹרָה, וְדַע מַה שֶּׁתְּשִׁיב לְאֶפִּיקוֹרוֹס. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא שָׁנוּ אֶלָּא
28 אֶפִּיקוֹרוֹס (שֶׁל) עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אֲבָל אֶפִּיקוֹרוֹס יִשְׂרָאֵל, כָּל שֶׁכֵּן דְּפָקַר טְפֵי. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל מָקוֹם שֶׁפָּקְרוּ הַמִּינִים, תְּשׁוּבָתָן
29 בְּצִידָן. ׳נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ׳, (וְאוֹמֵר) ׳וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ׳. ׳הָכָה יֵרָדָה וְנָבְלָה שָׁם שְׂפָתָם׳, ׳וַיֵּרֶד ה' לִרְאוֹת אֶת
30 הָעִיר וְאֶת הַמִּגְדָּל׳. ׳כִּי שָׁם נִגְלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים׳, ׳לְאֵל הָעוֹנֶה אוֹתִי בְּיוֹם צָרָתִי׳. ׳כִּי מִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרוֹבִים אֵלָיו׳,
31 ׳כַּה' אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו׳. ׳וּמִי כְּעַמְּךָ כְּיִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ אֲשֶׁר הָלְכוּ אֱלֹהִים׳, ׳לִפְדּוֹת לוֹ לְעָם׳. ׳עַד דִּי כַרְסָוָן רְמִיו׳,
32 ׳וַעֲתִיק יוֹמִין יָתִיב׳. הָנָךְ לְמָה לִי, כִּדְרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה דָּבָר אֶלָּא אִם כֵּן נִמְלַךְ בְּפַמְלִיָּא שֶׁל
33 מַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר ׳בִּגְזֵרַת עִירִין פִּתְגָּמָא וּבְמֵאמַר קַדִּישִׁין שְׁאֵילְתָּא׳. הָתֵינַח, כּוּלְּהוּ. ׳עַד דִּי כַרְסָוָן רְמִיו׳, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר. אֶחָד לוֹ
34 וְאֶחָד לְדָוִד, דְּתַנְיָא, אֶחָד לוֹ וְאֶחָד לְדָוִד, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסִי, עֲקִיבָא, עַד מָתַי אַתָּה עוֹשֶׂה שְׁכִינָה חוֹל. אֶלָּא,
35 אֶחָד לְדִין, וְאֶחָד לִצְדָקָה. קִבְּלָהּ מִינַּיהּ, אוֹ לֹא קִבְּלָהּ מִינַּיהּ. תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא, אֶחָד לְדִין וְאֶחָד לִצְדָקָה, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ
36 רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָא, עֲקִיבָא, מַה לְּךָ אֵצֶל הַגָּדָה, כְּלֵךְ אֵצֶל נְגָעִים וְאֳהָלוֹת, אֶלָּא, אֶחָד לַכִּסֵּא וְאֶחָד לַשְּׁרָפְרָף, כִּסֵּא לַיָּשֵׁב עָלָיו,
37 שַׁרְפְּרָף לַהֲדוֹם רַגְלָיו. אָמַר רַב נַחְמָן, הַאי מַאן דְּיָדַע לְאַהְדּוֹרֵי לַמִּינִים כְּרַב אִידִית, לִיהַדַּר. וְאִי לֹא, לָא לִיהַדַּר. אָמַר הַהוּא מִינָא
38 לְרַב אִידִית, כְּתִיב ׳וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל ה'׳, ׳עֲלֵה אֵלַי׳ מִיבְּעֵי לֵיהּ. אָמַר לֵיהּ, זֶהוּ מַטַטְרוֹן, שֶׁשְּׁמוֹ כְּשֵׁם רַבּוֹ, דִּכְתִיב ׳כִּי שְׁמִי
39 בְּקִרְבּוֹ׳. אִי הָכִי, נִיפְלְחוּ לֵיהּ. כְּתִיב ׳אַל תַּמֵּר בּוֹ׳, אַל תְּמִירֵנִי בּוֹ. אִם כֵּן, ׳לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם׳ לָמָּה לִי. אָמַר לֵיהּ, הֵימְנוּתָא בִּידָן,
40 דַּאֲפִילּוּ בְּפַרְוָונְקָא נַמִּי לָא קַבִּילְנִיהּ, דִּכְתִיב ׳וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם אֵין פָּנֶיךָ הוֹלְכִים׳. אָמַר לֵיהּ הַהוּא מִינָא לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, כְּתִיב
41 ׳וַה' הִמְטִיר עַל סְדוֹם וְעַל עֲמֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ מֵאֵת ה'׳, ׳מֵאִתּוֹ׳ מִיבְּעֵי לֵיהּ. אָמַר לֵיהּ הַהוּא כּוֹבֵס, שֶׁבְּקִיהּ, אֲנָא מַהְדַּרְנָא לֵיהּ.
42 דִּכְתִיב ׳וַיֹּאמֶר לָמָּךְ לְנָשָׁיו עָדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קוֹלִי, נְשֵׁי לֶמֶךְ׳, ׳נָשַׁי׳ מִיבְּעֵי לֵיהּ. אֶלָּא, מִשְּׁתָעֵי קְרָא הָכִי. הָכָא נַמִּי, מִשְּׁתָעֵי קְרָא
43 הָכִי. אָמַר לֵיהּ, מְנָא לָךְ הָא. מִפִּירְקֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר, שְׁמִיעַ לִי. דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כִּי הֲוָה דָּרֵישׁ רַבִּי מֵאִיר בְּפִירְקֵיהּ, הֲוָה דָּרֵישׁ תִּילְתָּא
44 שְׁמִעְתָּא, תִּילְתָּא אַגַּדְתָּא, תִּילְתָּא מַתְלִי. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁלֹשׁ מֵאוֹת מִשְׁלוֹת שׁוּעָלִים הָיוּ לוֹ לְרַבִּי מֵאִיר. וְאָנוּ, אֵין לָנוּ אֶלָּא שָׁלֹשׁ,

אבות

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

גופו נברא מִבֶּבֶל. וְרֹאשׁוֹ נברא מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לפי שהיא גבוהה וחשובה מכל הארצות. וְאֵבָרָיו – ידיו ורגליו נבראו מִשְּׁאָר הָאֲרָצוֹת שבעולם. עֲנָבוֹתָיו – אחוריו מהיכן נבראו, אָמַר רַב אַחָא, מֵאַקְרָא דְּאַגְמָא שהוא מקום עמוק מאד בבבל.

רבי יוחנן בר חנינא מפרט את מאורעות היום שבו נברא אדם הראשון: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בַּר חֲנִינָא, שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת הָיוּ הַיּוֹם, בְּשָׁעָה הָרִאשׁוֹנָה של היום הוּצְבַּר [־נאסף] עֲפָרוֹ לצורך בריאתו, בשעה הַשְּׁנִיָּה נַעֲשָׂה גּוֹלֶם – בלא חיתוך איברים, בשעה הַשְּׁלִישִׁית נִמְתְּחוּ אֵבָרָיו, בשעה הָרְבִיעִית נִזְרְקָה בּוֹ נְשָׁמָה, בשעה הַחֲמִישִׁית עָמַד עַל רַגְלָיו, בשעה הַשִּׁשִּׁית קָרָא שֵׁמוֹת לנבראים, בשעה הַשְּׁבִיעִית נִזְדַּוְּוְגָה לוֹ – התחתנה עמו חַוָּה, בשעה הַשְּׁמִינִית עָלוּ לַמִּטָּה שְׁנַיִם – אדם וחוה, וְיָרְדוּ מהמטה אַרְבָּעָה – אדם חוה קין ותאומתו, בשעה הַתְּשִׁיעִית נִצְטַוָּה אדם הראשון שֶׁלֹּא לֶאֱכוֹל מִן הָאִילָן – מעץ הדעת, בשעה הָעֲשִׂירִית סָרַח – חטא, שאכל מהעץ, בשעה הָאַחַת עֶשְׂרֵה נִידּוֹן על חטאו, בשעה הַשְּׁתֵּים עֶשְׂרֵה נִטְרַד – גורש מגן עדן וְהָלַךְ לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים מט יג) 'אָדָם בִּיקָר בַּל יָלִין', שאדם הראשון גורש ולא לן שם בלילה.

הגמרא דורשת את המשך הפסוק: אָמַר רָמִי בַּר חָמָא, אֵין חַיָּה רָעָה שׁוֹלֶטֶת בָּאָדָם אֶלָּא אִם כֵּן נִדְמֶה לוֹ – האדם נדמה בעיני החיה הרעה כִּבְהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ', כלומר שמי שחיה מושלת עליו, בידוע שהוא נדמה כבהמה.

(הגמרא מביאה מימרות של רב יהודה בשם רב על אדם הראשון ותחילה מביאה סימן על כך: שָׁעָ"ח – בשעה שבקש הקדוש ברוך הוא לבראות את האדם, כַּסּוֹ"פ – אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו היה, אַרְמִ"י – אדם הראשון בלשון ארמי סיפר, סִימָן).

רב מתאר את טענות המלאכים שלא רצו שיברא האדם: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, בְּשָׁעָה שֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְרוֹאוֹת אֶת הָאָדָם, בָּרָא כַּת אַחַת שֶׁל מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, אָמַר לָהֶם הקדוש ברוך הוא, בִּרְצוֹנְכֶם שנַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ – דומה לנו. אָמְרוּ לְפָנָיו מלאכי השרת, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מַה יהיו מַעֲשָׂיו של האדם. אָמַר לָהֶן הקדוש ברוך הוא, כָּךְ וְכָךְ יהיו מַעֲשָׂיו. אָמְרוּ מלאכי השרת לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם 'מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ וּבֶן אָדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ' (תהילים ח ה), כלומר שלא כדאי לברוא את האדם, מפני שהאדם הוא מאדמה ובודאי יחטא, ואין ראוי לך לזוכרו. הוֹשִׁיט הקדוש ברוך הוא את אֶצְבָּעוֹ הַקְּטַנָּה בֵּינֵיהֶן, וּשְׂרָפָם. וְכֵן היה בַּכַּת הַשְּׁנִיָּה, ששאלם אם לברוא את האדם ואמרו שלא כדאי לבראו, ושרפם. וכששאל הקדוש ברוך הוא את הַכַּת הַשְּׁלִישִׁית אם לברוא את האדם, אָמְרוּ לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, רִאשׁוֹנִים שֶׁאָמְרוּ לְפָנֶיךָ שלא לברוא מַה הוֹעִילוּ בטענתם, הרי כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ שֶׁלְּךָ הוּא ולכן כָּל מַה שֶּׁאַתָּה רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת בְּעוֹלָמְךָ עֲשֵׂה, ואם רצונך לברוא את האדם ברא אותו. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ הקדוש ברוך הוא וראה לְאַנְשֵׁי דּוֹר הַמַּבּוּל וְאַנְשֵׁי דּוֹר הַפַּלְגָּה שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶן יהיו מְקוּלְקָלִין, אָמְרוּ לְפָנָיו מלאכי השרת, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם האם לֹא יָפֶה אָמְרוּ כת המלאכים הָרִאשׁוֹנִים לְפָנֶיךָ שלא כדאי לברוא את האדם. אָמַר לָהֶן הקדוש ברוך הוא, 'וְעַד זִקְנָה אֲנִי הוּא וְעַד שֵׂיבָה אֲנִי אֶסְבּוֹל' וְגוֹ' (ישעיה מו ד), כלומר אף על פי שיחטא כל ימיו אסבול אותו.

רב מתאר את אורכו של אדם הראשון: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כשנברא אָדָם הָרִאשׁוֹן, מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ הָיָה אורכו. שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד לב) 'לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קְצֵה הַשָּׁמָיִם', ומכך שנאמר 'ולמקצה השמים ועד קצה השמים', משמע שהיה ארוך מקצה האחד של העולם ועד הקצה השני. מִכָּיוָן שֶׁפָּרַח – שחטא באכילתו מעץ הדעת, הִנִּיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא את יָדוֹ עָלָיו וּמִיעֲטוֹ – הקטין את אורכו. שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים קלט ה) 'אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי, וַתָּשֶׁת עָלַי כַּפֶּךָ', שהיו שתי בריאות, האחת קודם שחטא שאז היה גבוה, והשניה לאחר שחטא שאז הניח כפו עליו ומיעט את אורכו.

הגמרא מביאה מימרא נוספת על אורכו של אדם הראשון: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כשנברא אָדָם הָרִאשׁוֹן, מִן הָאָרֶץ עַד לְרָקִיעַ הָיָה גובהו. שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד לב) 'לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה גובהו. מהול. שהרי כְּתִיב הָכָא – נאמר כאן בנבואת הושע שנתנבא שישראל חטאו כאדם הראשון (הושע ו ז), 'וְהֵמָּה כְּאָדָם עָבְרוּ בְרִית', וּכְתִיב הָתָם – ונאמר במקום אחר לענין מי שלא מל (בראשית יז יד), 'אֶת בְּרִיתִי הֵפַר', ומשמע שלשון עבירה על ברית, הכוונה לברית מילה. רַב נַחְמָן אָמַר, אדם הראשון כּוֹפֵר בָּעִיקָּר – פורק עול הָיָה. שהרי כְּתִיב הָכָא – נאמר בנבואת הושע שנתנבא שישראל חטאו כאדם הראשון (הושע ו ז), 'וְהֵמָּה כְּאָדָם עָבְרוּ בְרִית', וּכְתִיב הָתָם – ונאמר במקום אחר בתוכחת משה לישראל קודם מיתתו (דברים כט כד) (אֶת בְּרִיתִי הֵפַר) 'וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת בְּרִית ה' (אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם'), ומשמע שלשון עבירה על ברית, הכוונה לכפירה בעיקר.

הגמרא מביאה משנה מענין התשובות לאפיקורסים: תְּנַן הָתָם – שנינו במשנה (אבות פ"ב מי"ד), רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, הֱוֵי שָׁקוּד – מהיר וזריז לִלְמוֹד תּוֹרָה, וְדַע על ידי זה מַה שֶׁתָּשִׁיב לְאֶפִּיקוֹרוֹס המביא ראיות מהתורה לדברי המינים. רבי יוחנן מבאר אימתי נאמר שישיב לאפיקורוס: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא שָׁנוּ – לא נשנה דין זה שידע להשיב לאפיקורוס, אֶלָּא בְּאֶפִּיקוֹרוֹס (שֶׁל) עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אֲבָל לְאֶפִּיקוֹרוֹס יִשְׂרָאֵל לא ישיב, משום שכָּל שֶׁכֵּן דְּפָקַר טְפֵי – בודאי שהאפיקורוס מישראל מופקר יותר, כיון שכבר הכיר את

המשך בעמוד 181

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

1 והם, 'אָכוֹת יֹאכְלוּ כוֹסֶר וְשִׁינֵי הַבָּנִים תִּקְהֶינָה' (יחזקאל יח ב), 'מֹאזְנֵי
2 צֶדֶק אַבְנֵי צֶדֶק' (ויקרא יט לו), 'צַדִּיק מִצָּרָה נֶחֱלָץ וַיָּבֹא רָשָׁע תַּחְתָּיו'
3 (משלי יא ח). כלומר, משל הוא לשועל שרימה את הזאב ופיתהו
4 ליכנס לחצר היהודים בערב שבת לתקן עמם בצרכי הסעודה על
5 מנת שיאכל עמהם בשבת, וכשבא הזאב ליכנס, תקפוהו במקלות.
6 בא הזאב להרוג את השועל, אמר לו לא הלקוך אלא מפני
7 שאביך פעם אחת התחיל לסייען בסעודה ואכל את כל הנתח
8 הטוב. אמר לו וכי בשביל מעשה אבי אני לוקה, אמר לו הן,
9 כמאמר הכתוב (יחזקאל יח ב) 'אָכוֹת יֹאכְלוּ כוֹסֶר וְשִׁנֵּי הַבָּנִים
10 תִּקְהֶינָה', כלומר שהאבות אכלו ענבים קודם בישולם שהם
11 מקהים את השינים אך לא הוקהו שיניהם, אלא שיני הבנים
12 תקהינה. אולם בוא עמי וארא‍ך מקום לאכול ולשבוע. בא עמו
13 לבאר, ועל שפתו היה מוטל עץ וחבל מושכב עליו כשבשני
14 ראשי החבל שני דליים קשורים, נכנס השועל בתוך הדלי העליון
15 ומפני כובדו ירד למטה לבאר והדלי התחתון עלה, אמר לו הן, רצונו
16 של השועל לצאת מהבאר ולהוריד לשם את הזאב. שאלו הזאב
17 מדוע אתה נכנס לשם, והשיבו מפני שיש שם בשר וגבינה לאכול
18 ולשבוע, והראה לו את דמות הלבנה במים כדמות עיגול, כמין
19 גבינה עגולה. אמר לו הזאב, היאך אני ארד, אמר לו הכנס אתה
20 בדלי העליון, כיון שנכנס הכביד הדלי העליון וירד, והדלי
21 שהשועל נמצא עליו עלה. שאלו הזאב היאך אני עולה, והשיבו
22 כמאמר הכתוב (משלי יא ח) 'צַדִּיק מִצָּרָה נֶחֱלָץ וַיָּבֹא רָשָׁע תַּחְתָּיו',
23 וכן נאמר (ויקרא יט לו) 'מֹאזְנֵי צֶדֶק אַבְנֵי צֶדֶק'.
24 הגמרא מביאה ויכוחים של כופרים עם רבן גמליאל: אָמַר לֵיהּ
25 כּוֹפֵר לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל, אֱלֹהֵיכֶם גַּנָּב הוּא, דִּכְתִיב בבריאת האשה
26 (בראשית ב כא), 'וַיַּפֵּל ה' אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת
27 מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה', והיינו שהקדוש ברוך הוא לקח את
28 הצלע ממנו בשינה כדרך הגנבים. אָמְרָה לֵיהּ בְּרָתֵיהּ – בתו של
29 הכופר שַׁבְקֵיהּ – עזוב אותו, דַּאֲנָא מַהְדְּרְנָא לֵיהּ – שאני אחזיר לו
30 תשובה. אָמְרָה לֵיהּ בתו של הכופר, תְּנוּ לִי דּוּכּוֹס אֶחָד – הביאו
31 לי שופט אחד כדי לנקום את נקמתי. אָמַר לָהּ הכופר, לָמָּה לִיךְ –
32 מדוע את צריכה לשופט. אמרה לו, משום שלִיסְטִין בָּאוּ עָלֵינוּ
33 הַלַּיְלָה, וְנִטְּלוּ מִמֶּנּוּ – מאיתנו קִיתּוֹן – צלוחית שֶׁל כֶּסֶף וְתַחְתִּיו
34 הִנִּיחוּ לָנוּ קִיתּוֹן שֶׁל זָהָב. אָמַר לָהּ הכופר, וְלוּאי שֶׁיָּבֹא עָלֵינוּ בְּכָל
35 יוֹם ליסטים כזה, המניח כלי יקר של זהב תחת כלי של כסף.
36 אמרה לו בתו, אם כך, וכי לֹא יָפֶה הָיָה לוֹ לְאָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁנִּטְּלוּ
37 מִמֶּנּוּ צֶלַע אַחַת, וְתַחַת זה נָתְנוּ לוֹ שִׁפְחָה לְשַׁמְּשׁוֹ. אָמַר לָהּ הכופר,
38 חָכִי קָאָמְרָא – כך כוונתי לשאול, (אֶלָּא) לִשְׁקְלֵיהּ בְּהֶדְיָא – היה
39 לו ליקח את הצלע ממנו בגלוי, כלומר כשהוא ער ולא כשהוא
40 ישן. אָמְרָה לֵיהּ בתו, אַיְיתוּ לִי אוּמְצָא דְּכִישְׁרָא – הביאו לי בשר
41 חי, אַיְיתוּ לָהּ – הביאו לה, אוֹתְבָהּ תּוּתֵי בַּחְשָׁא – הניחה את הבשר
42 תחת הרמש [־אפר חם] לצלותו, אַפִּיקְתָּהּ – הוציאה את הבשר
43 מהרמץ, וְאָמְרָה לֵיהּ – לאביה הכופר, אֱכוֹל מֵהַאי – תאכל
44 מהבשר. אָמַר לָהּ הכופר, מְאִיסָא לִי – הבשר מאוס עלי, לפי
45 שראה בגנותו. אָמְרָה לֵיהּ בתו, וְאָדָם הָרִאשׁוֹן נַמִּי – גם כן, אִי חֵוֹת
46 שְׁקִילָה בְּהֶדְיָא – אם הקדוש ברוך הוא היה לוקח את הצלע בפניו,
47 חֲוָה מְאִיסָא לֵיהּ – היתה חוה נמאסת עליו, לפי שרואה אותה
48 חתוכה קודם תיקונה.
49 אָמַר לֵיהּ כּוֹפֵר לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל, יָדַעְנָא אֱלָהֵיכוּ מַאי קָא עָבֵיד – יודע
50 אני מה עושה אלוהיכם (וְהֵיכָן יָתֵיב – והיכן הוא יושב), והיה
51 סבור שלא יוכל רבן גמליאל להכחישו. אִיתְּנַגַּד וְאִיתְּחַנּ – רבן
52 גמליאל הראה את עצמו כאילו הולך למות, ונאנח. אָמַר לֵיהּ
53 הכופר, מַאי הַאי – מה זאת, מדוע אתה נאנח. אָמַר לֵיהּ רבן
54 גמליאל, לפי שבֵּן אֶחָד יֶשׁ לִי בִּכְרַכֵּי הַיָּם – בערים שמעבר הים,
55 וְיֶשׁ לִי גִּיעֲגוּעִים עָלָיו, כְּעִינָא דְּמַחֲוַיִת לֵיהּ נִיהְלִי – רצוני שתראה
56 לי אותו. אָמַר לו הכופר, מִי יָדַעְנָא הֵיכָא נִיהוּ – וכי יודע אני היכן
57 הוא. אָמַר לֵיהּ רבן גמליאל, דְּאִיכָּא בְּאַרְעָא לָא יָדְעַת – בני שנמצא
58 בארץ אינך יודע היכן הוא, דְּאִיכָּא בִּשְׁמַיָּא יָדְעַת – והקדוש ברוך
59 הוא שנמצא בשמים וכי תדע היכן הוא.
60 אָמַר לֵיהּ כּוֹפֵר לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל, כְּתִיב במזמור המדבר מגדולת
61 הקדוש ברוך הוא (תהילים קמז ד), 'מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים', מַאי
62 רְבוּתֵיהּ – מה גדולה יש בזה, אֲנָא מָצִינָא לְמִימְנָא כּוֹכְבֵי – גם אני
63 יכול למנות את הכוכבים. אֲיָיתֵי חֲבוּשֵׁי – הביא רבן גמליאל
64 חבושים [־מין פרי], שַׁדְּרִינְהוּ בְּאַרְבֵּילָא – הטילם לתוך בברה, וְקָא
65 מַהְדַּר לְהוּ – והיה מסבבם וחוזר ומסבבם. אָמַר לֵיהּ רבן גמליאל
66 לכופר, מְנִינְהוּ – מנה אותם. אָמַר לֵיהּ הכופר, אוֹקְמִינְהוּ –
67 העמידם על מקומם וכך אוכל לסופרם. אָמַר לֵיהּ רבן גמליאל,
68 רָקִיעַ נַמִּי הָכִי הָדְרָא – גם הרקיע כך סובב וחוזר וסובב, והקדוש
69 ברוך הוא מונה את הכוכבים בעת סיבובם. הגמרא מביאה לשון
70 אחרת בשמועה זו: אִיכָּא דְּאָמְרִי – יש שאמרו שמועה זו בלשון
71 אחרת, הָכִי אָמַר לֵיהּ – כך אמר הכופר לרבן גמליאל, מָנֵי לִי
72 כּוֹכְבֵי – מנויים לי הכוכבים, כלומר יודע אני את מספרם. אָמַר
73 לֵיהּ רבן גמליאל, אֵימָא לִי – אמור לי כַּפְיָךְ וְשִׁינָּיִךְ כַּמָּה הֲוָה –
74 כמה שינים גדולות וקטנות יש בפיך. שְׁדָא יְדֵיהּ לְפוּמֵיהּ – הטיל
75 הכופר את ידו לפיו, וְקָא מְנִי לְהוּ – ומנאם. אָמַר לֵיהּ רבן גמליאל,
76 דְּאִיכָּא בְּפוּמֵיךְ לָא יָדְעַת – מה שיש בפיך אינך יודע שהרי צריך
77 אתה למנותם, דְּאִיכָּא בִּרְקִיעָא יָדְעַת – וכי מה שיש בשמים אתה
78 יודע בלא למנותם, שהרי אינך יכול למנותם.
79 אָמַר לֵיהּ כּוֹפֵר לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל, מִי שֶׁבָּרָא את הָהָרִים לֹא בָרָא את
80 הרוּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ד יג) 'כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הָרִים וּבוֹרֵא רוּחַ', ומכך
81 שנאמרו שתי לשונות משמע שהיו בוראים היו, האחד נקרא
82 'יוצר' והשני נקרא 'בורא'. אמר לו רבן גמליאל, אֶלָּא מֵעַתָּה אם
83 הסברך בפסוק נכון, האיך תסביר את מה שנאמר גַּבֵּי אָדָם
84 הראשון, דִּכְתִיב (בראשית א כז) 'וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם', ונאמר גם
85 (שם ב ז) 'וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם', וכי הָכִי נַמִּי – גם שם תסביר
86 שנאמרו שתי לשונות לפי שמי שֶׁבָּרָא אבר זֶה לֹא בָרָא אבר זֶה.
87 ואם תאמר שאכן כך הוא, נוח יהיה לומר כן באברים המרוחקים
88 שבאדם, אבל לא באברים הקרובים זה לזה. שהרי טֶפַח עַל טֶפַח
89 יֵשׁ בּוֹ בָּאָדָם וּשְׁנֵי נְקָבִים יֵשׁ בּוֹ – באותו טפח, כלומר העין והאוזן
90 שהם שני נקבים בפניו של האדם, האם תאמר שמִי שֶׁבָּרָא אבר
91 זֶה לֹא בָרָא אבר זֶה, משום שֶׁגַּם שם נֶאֱמַר שני לשונות שונים
92 (תהילים צד ט), 'הַנּוֹטַע אׇזֶן הֲלֹא יִשְׁמָע', וכתוב בהמשך 'אִם יוֹצֵר עַיִן
93 הֲלֹא יַבִּיט', וכי תאמר שהיוצר והנוטע התעסקו בבריאת אותו
94 הטפח. אָמַר לֵיהּ הכופר, אִין – כן, שני בוראים היו, אחד נטע
95 האוזן והשני יצר העין. אָמַר לֵיהּ רבן גמליאל, אם כדבריך, וְכִי
96 בְּשָׁעַת הִמִּיתָהּ של האדם שכל אבריו מתים ביחד, כּוּלָּן נִתְפַּיְּסוּ –
97 הנוטע והיוצר הסכימו להמיתו.
98 הגמרא מביאה ויכוח של מכשף עם אמימר: אָמַר לֵיהּ הַהוּא
99 אַמְגּוּשָׁא – מכשף אחד לַאֲמֵימַר, יודע אני על ידי כישוף דְּמַפְּלֵגְנָךְ
100 לְעֵילָּאי דְּהוֹרְמִיז – שמחצייך ולמעלה בראו שד, וּמַפְּלֵגְנָךְ לְתַתָּאי
101 דְּאַהְרִמִיז – ומחצייך ולמטה בראו הקדוש ברוך הוא. אָמַר לֵיהּ
102 אמימר, אִם כֵּן, הֵיכִי שָׁבִיק לֵיהּ אַהְרִמִיז לְהוֹרְמִיז – איך הקדוש
103 ברוך הוא מניח לשד לְעַכּוֹרֵי מַיָּא בְּאַרְעֵיהּ – שיעביר דרכו את
104 מימיו הסרוחים, כלומר שבחציו העליון האדם אוכל, ומוציא מים
105 סרוחים וצואה דרך הנקבים שהם בחציו התחתון.
106 הגמרא מביאה מעשה ברבי תנחום שנתווכח עם הקיסר: אָמַר לֵיהּ
107 קֵיסָר לְרַבִּי תַּנְחוּם, תָּא לֶיהֱוֵי כּוּלָּן לְעָמָא חַד – בוא נהיה כולנו
108 לעם אחד. אָמַר לו רבי תנחום, לְחַיֵּי – לחיים, כלומר מסכים אני,
109 אבל אֲנַן דְּמַהֲלִינַן – אנו שמלנו לָא מָצִינַן מְיַהֲבֵי כְּוָתַיְיכוּ – איננו
110 יכולים להיות כמותכם, שהרי אין לנו ערלה, אלא אַתּוּן מָהֲלִיתוּ

המשך בעמוד 41

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

אבות יאכלו בוסר. משל הוא שרימה השועל את הזאב ליכנס לחצר היהודים בע"ש ולתקן עמהם צרכי סעודה ויאכל עמהם בשבת וכשבא ליכנס חברו עליו במקלות לא להרוג את השועל אמר לא הלקוך אלא בשביל אביך שפעם אחת התחיל לסייען בסעודה ואכל את כל נתח טוב אמר לו ובשביל אבא אני לוקה אמר לו הן האבות יאכלו בוסר וגו' אבל בא עמי וארא מקום לאכול ולשבוע בא לו על הבאר ועל שפתו מוטל עץ והחבל מושכב עליו ובשני ראשי החבל שני דליים קשורים נכנס השועל בדלי העליון והכביד וירד למטה ודלי התחתון עלה אמר לו הזאב למה אתה נכנס לשם אמר לו יש כאן בשר וגבינה לאכול ולשבוע והראה לו דמות הלבנה במים כדמות עגול כמין גבינה עגולה אמר לו אני היאך ארד א"ל הכנס אתה בדלי העליון נכנס והכביד וירד ודלי שהשועל עליו עלה א"ל היאך אני עולה אמר לו צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו לא כך כתיב מאזני צדק וגו': **בוסר.** ענבים קודם בישולם ומקהין את השינים: **אמרה לו תנו לי דוכום אחד.** שופט לנקום נקמה: **אותביה תותיה בחשא.** תחת הרמע קלינ"י בלע"ז וכן דרך צלייתה ומתוך שראה אותה בגנותה נמאסת עליו: **הוה מאיסה ליה.** שיראה בחתוכה קודם גמר תקונה: **אלהייכו מאי עביד.** מכחש הוה וכסבור אין הוא יכול להכחישני: **חבושי.** קדוני"ן בלע"ז: **ארבילא.** קרוב"י בלע"ז: **וקא מהדר ליה.** סביב סביב בארבילא: **מני לי כוכבי.** מנויין לי הכוכבים כלומר יודע אני מספרם: **לא ידעת.** שצריך אתה למנותם: **דאיכא ברקיע ידעת.** בלא מנין ולמנותם אינך יכול: **מי שברא הרים לא ברא רוח.** שזה נקרא יוצר וזה נקרא בורא ושני שמות הם: **הכי נמי.** מי שברא אבר זה לא ברא אבר זה ואם תאמר כן הוא הא תינח באברים המרוחקים מיהו טפח על טפח יש בו באדם ובאותו טפח יש בו שני נקבים האוזן והעין קרי להאי נוטע אוזן ולהאי יוצר עין תאמר שנתעסקו שנים באותו טפח אמר לו הן: **וכי בשעת מיתה שניהם נתפייסו.** הבעלים הנוטע והיוצר מסכימין להמיתו: **אמגושא.** מכשף ויודע אני על ידי כישוף דמחצייך ולמעלה: **דהורמיז.** שד כדאמר הורמיז בר לילתא בבא בתרא (דף עג.): **דאהורמיז.** הקדוש ברוך הוא קרי הכי: **והיכי שביק ליה.** (אמר לו היאך שביק) אהורמיז להורמיז לאעברא מיא סרוחים בארעיה א"כ היאך מניח אהורמיז להעביר מים בארצו שכל מה שאדם מכניס דרך פיו מוציא דרך הנקבים התחתונים: **לא מצינן למיהוי כוותייכו.** שאי אפשר להיות לנו ערלה: **דזכי למלכא.** נרצחו ומשתיקו בדבריו ומביישו: **לביבר.** מקום חיות רעות של מלכות: **קרייה.** רבן גמליאל לשמעיה דקיסר: **מחייה באפתקיה.** הכהו על צוארו: **א"ל.** קיסר: **שמשא אכולא עלמא ניחא.** שמשא חמה: **גחכן.** חוכא דמשחק בנביאיו: **מ"ט דשביעית.** למה צוה הקב"ה על השמיטה: **דשויא לתרוייהו.** שתהא מועלת לשניהם כמו (אסתר ג) אין שווה להניחם: **כדי שתדעו וכו'.** ולא ירום לבבכם בשבח ארצכם ותשכחו עול מלכותו: **וכל אשר לא יבא וכו'.** דחייה דחייה ודרש להו הכי כל מי שאינו יכול לבא באש מפני שישרף תעבירו במים: **כל הגוים באין נגדו.** גם אתכם לא הוציא מן הכלל: **מדידכו.** נביאים שיצאו מכם דהיינו בלעם שהיה גוי והעיד עלינו שאין אנו באותו כלל:

תוספות

דהורמיז. בקונטרס גרס קמא בלא אל"ף ובתרא באל"ף ור"ת גריס תרוייהו בלא אל"ף אלא קמא הורמיז בז"ן כמו (ב"ב דף ח. ושם) איפרא הורמיז שהוא לשון חן מאת המקום איפרא כמו (ב"מ דף קיט.) אפריון נמטייה ובתרא הורמין בנו"ן כמו הורמין בר לילתא (ב"ב דף עג.):

במאי טביל. הא לא קשה ליה היאך נטמא דישראל נקראו בנים למקום:

הדרך עלך אחד דיני ממונות

'אָבוֹת יֹאכְלוּ בוֹסֶר וְשִׁנֵּי בָנִים תִּקְהֶינָה', 'מֹאזְנֵי צֶדֶק אַבְנֵי צֶדֶק, 'צַדִּיק מִצָּרָה נֶחֱלָץ וַיָּבֹא רָשָׁע תַּחְתָּיו'. אָמַר לֵיהּ כּוֹפֵר לְרִבָּן גַּמְלִיאֵל, אֱלֹהֵיכֶם גַּנָּב הוּא, דִּכְתִיב 'וַיַּפֵּל ה' אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן'. אָמְרָה לֵיהּ בְּרָתֵיהּ, שִׁבְקֵיהּ, דַּאֲנָא מַהְדַּרְנָא לֵיהּ. אָמְרָה לֵיהּ, תְּנוּ לִי דּוּכּוֹם אֶחָד. אָמַר לָהּ, לָמָּה לִיךְ. לִיסְטִין בָּאוּ עָלֵינוּ הַלַּיְלָה, וְנָטְלוּ מִמֶּנּוּ קִיתוֹן שֶׁל כֶּסֶף וְהִנִּיחוּ לָנוּ קִיתוֹן שֶׁל זָהָב. אָמַר לָהּ, וּלְוַאי שֶׁיָּבֹא עָלֵינוּ בְּכָל יוֹם. וְלֹא יָפֶה הָיָה לוֹ לְאָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁנְּטָלוּ מִמֶּנּוּ צֵלָע אֶחָת, וְנָתְנוּ לוֹ שִׁפְחָה לְשַׁמְּשׁוֹ. אָמַר לָהּ, הָכִי קָאָמְינָא, (אֶלָּא) לִשְׁקְלֵיהּ בְּהָדְיָא. אָמְרָה לֵיהּ, אֲיִתוּ לִי אוּמְצָא דְּבִישְׁרָא. אֲיִתוּ לָהּ, אוֹתְבָהּ תּוּתֵי בַּחֲשָׁא, אַפִּיקְתָּהּ. אָמְרָה לֵיהּ, אֱכוֹל מֵהַאי. אָמַר לָהּ, מְאִיסָא לִי. אָמְרָה לֵיהּ, וְאָדָם הָרִאשׁוֹן נַמִּי, אִי הֲוֵת שְׁקִילָה בְּהָדְיָא, הֲוָה מְאִיסָא לֵיהּ. אָמַר לֵיהּ כּוֹפֵר לְרִבָּן גַּמְלִיאֵל, יָדַעְנָא, אֱלָהַיְיכוּ מַאי קָא עָבֵיד (וְהֵיכָן יָתֵיב), אִיתְּגַּנַּד וְאִיתְּנַח. אָמַר לֵיהּ, מַאי הַאי. אָמַר לֵיהּ, בֵּן אֶחָד יֵשׁ לִי בִּכְרְכֵי הַיָּם וְיֵשׁ לִי גִּיעֲגוּעִים עָלָיו, בָּעֵינָא דְּמַחֲוֵיתִי לֵיהּ נִיהָלִי. אָמַר, מִי יָדַעְנָא הֵיכָא נִיהוּ. אָמַר לֵיהּ, דְּאִיכָּא בְּאַרְעָא לָא יָדַעְתָּ, דְּאִיכָּא בִּשְׁמַיָּא יָדַעְתָּ. אָמַר לֵיהּ כּוֹפֵר לְרִבָּן גַּמְלִיאֵל, כְּתִיב 'מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים'. מַאי רְבוּתֵיהּ, אֲנָא מָצֵינָא לְמִימְנָא כּוֹכְבֵי. אֲיִתֵּי חֲבוּשֵׁי, שַׁדְּרִנְהוּ בְּאַרְבֵּילָא וְקָא מַהְדַּר לְהוּ. אָמַר לֵיהּ, מְנִינְהוּ. אָמַר לֵיהּ, אוֹקְמִינְהוּ. אָמַר לֵיהּ, רָקִיעַ נַמִּי הָכִי הָדְרָא. אִיכָּא דְּאָמְרִי, הָכִי אָמַר לֵיהּ, מָנִי לִי כּוֹכְבֵי. אָמַר לֵיהּ, אֵימָא לִי כַּבִּיךְ וְשִׁינָּיךְ, כַּמָּה הֲוָה. שְׁדָא יְדֵיהּ לְפוּמֵיהּ, וְקָא מְנִי לְהוּ. אָמַר לֵיהּ, דְּאִיכָּא בְּפוּמֵיךָ לָא יָדַעְתָּ, דְּאִיכָּא בְּרִקִיעָא יָדַעְתָּ. אָמַר לֵיהּ כּוֹפֵר לְרִבָּן גַּמְלִיאֵל, מִי שֶׁבָּרָא הָרִים לֹא בָרָא רוּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הָרִים וּבוֹרֵא רוּחַ'. אֶלָּא מֵעַתָּה, גַּבֵּי אָדָם דִּכְתִיב 'וַיִּבְרָא', 'וַיִּיצֶר', הָכִי נַמִּי, מִי שֶׁבָּרָא זֶה לֹא בָרָא זֶה. טֶפַח עַל טֶפַח יֵשׁ בּוֹ בְּאָדָם, וּשְׁנֵי נְקָבִים יֵשׁ בּוֹ. מִי שֶׁבָּרָא זֶה לֹא בָרָא זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר 'הַנּוֹטֵעַ אֹזֶן הֲלֹא יִשְׁמָע', וְ'אִם יוֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט'. אָמַר לֵיהּ, אִין. אָמַר לֵיהּ, וּבִשְׁעַת מִיתָה כּוּלָּן נִתְפַּיְּיסוּ. אָמַר לֵיהּ הַהוּא אַמְגּוּשָׁא לַאֲמֵימַר, מִפַּלְגָךְ לְעֵילַאי דְּהוֹרְמִיז. מִפַּלְגָךְ לְתַתַּאי דְּאַהוֹרְמִיז. אָמַר לֵיהּ, אִם כֵּן, הֵיכִי שָׁבִיק לֵיהּ אַהוֹרְמִיז לְהוֹרְמִיז, לְעַבּוֹרֵי מַיָּא בְּאַרְעֵיהּ. אָמַר לֵיהּ קֵיסָר לְרַבִּי תַּנְחוּם, תָּא לֶיהֱוֵי כּוּלָּן כּוּלָּן לְעַמָּא חַד. אָמַר, לְחַיֵּי. אֲנַן דְּמָהֲלִינַן, לָא מָצִינַן מֶיהֱוֵי כְּוָותַיְיכוּ. אַתּוּן מָהֲלִיתוּ, וֶהֱווּ כְּוָותָן. אָמַר לֵיהּ, מֵימַר שַׁפִּיר קָאָמְרַת. מִיהוּ כָּל דְּזָכֵי לְמַלְכָּא, לְשַׁדְיוּהֵי לַבִּיבָר, וְלֹא אֲכָלוּהֵי. אָמַר לֵיהּ הַהוּא מִינָא, הַאי דְּלֹא אֲכָלוּהֵי, מִשּׁוּם דְּלָא כָּפֵין הוּא. שַׁדְיוּהֵי לֵיהּ לְדִידֵיהּ, וַאֲכָלוּהֵי. אָמַר לֵיהּ כּוֹפֵר לְרִבָּן גַּמְלִיאֵל, אָמְרִיתוּ, כָּל בֵּי עֲשָׂרָה שְׁכִינְתָּא שְׁרְיָא. כַּמָּה שְׁכִינְתָּא אִיכָּא? קַרְיֵיהּ לְשַׁמָּעִיהּ, מְחָא בֵּיהּ בְּאַפַּתְקָא. אָמַר לֵיהּ, אַמַּאי עָל שִׁמְשָׁא בְּבֵיתֵיהּ דְּכוֹפֵר. אָמַר לֵיהּ, שִׁמְשָׁא אַכּוּלֵי עָלְמָא נַיְחָא. וּמַה שִׁמְשָׁא, דְּחַד מִן אֶלֶף קַיְלֵי רִבּוֹא שַׁמְשֵׁי דְּקַמֵּי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, נַיְחָא לְכוּלֵי עָלְמָא. שְׁכִינְתָּא דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אָמַר לֵיהּ הַהוּא מִינָא לְרַבִּי אֲבָהוּ, אֱלֹהֵיכֶם גַּחְכָּן הוּא, דְּקָאָמַר לֵיהּ לִיחֶזְקֵאל 'שְׁכַב עַל צִדְּךָ הַשְּׂמָאלִי', וּכְתִיב 'וְשָׁכַבְתָּ עַל צִדְּךָ הַיְמָנִי'. אַתָּא הַהוּא תַּלְמִידָא, אָמַר לֵיהּ, מַאי טַעְמָא דִּשְׁבִיעָתָא. אָמַר לְהוּ, הַשְׁתָּא אָמִינָא לְכוּ מִילְּתָא דְּשַׁוְיָא לְתַרְוַיְיהוּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, זְרְעוּ שֵׁשׁ וְהִשְׁמִיטוּ שֶׁבַע, כְּדֵי שֶׁתִּדְּעוּ שֶׁהָאָרֶץ שֶׁלִּי הִיא, וְהֵן לֹא עָשׂוּ כֵּן, אֶלָּא חָטְאוּ, וְגָלוּ. מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁפָּרְחָה עָלָיו מְדִינָה, אִם אַכְזָרִי הוּא, הוֹרֵג אֶת כּוּלָּן. אִם רַחְמָן הוּא, הוֹרֵג חֲצָיִים. אִם רַחְמָן מְלֹא רַחֲמִים הוּא, מְיַיסֵּר הַגְּדוֹלִים שֶׁבָּהֶן בְּיִסּוּרִין. אַף כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מְיַיסֵּר אֶת יְחֶזְקֵאל, כְּדֵי לְמָרֵק עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. אָמַר לֵיהּ הַהוּא מִינָא לְרַבִּי אֲבָהוּ, אֱלֹהֵיכֶם כֹּהֵן הוּא, דִּכְתִיב 'וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה', כִּי קַבְּרֵיהּ לְמֹשֶׁה, בְּמַאי טָבֵיל. וְכִי תֵּימָא בְּמַיָּא, וְהָכְתִיב 'מִי מְדָד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם'. אָמַר לֵיהּ, בְּנוּרָא טָבֵיל, דִּכְתִיב 'כִּי הִנֵּה ה' בָּאֵשׁ יָבֹא'. וּמִי סָלְקָא טְבִילוּתָא בְּנוּרָא? אָמַר לֵיהּ, אַדְּרַבָּה, עִיקַּר טְבִילוּתָא בְּנוּרָא הוּא, דִּכְתִיב 'וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בָּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַּמָּיִם'. אָמַר לֵיהּ הַהוּא מִינָא לְרַבִּי אֲבִינָא, כְּתִיב 'מִי כְעַמְּךָ כְּיִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ', מַאי רְבוּתַיְיהוּ, אַתּוּן נַמִּי עֲרֵבִיתוּ בַּהֲדָן, דִּכְתִיב 'כָּל הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ'. אָמַר לֵיהּ, מִדִּידְכוּ אַסְהִידוּ עֲלַן, דִּכְתִיב 'וּבְגוֹיִם'

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

שבחמש חמה במזרח. בפ"ק דפסחים (דף יב:) פריך בו' נמי ניכול ומשני שית יומא בי קרנתא קאי וקשה כיון שאין היכר בין ו' לז' לאביי דאמר התם לר' יהודה אדם טועה חצי שעה ומשהו ותלינן טעות בשניהם א"ב א' אומר בה' וא' אומר בז' אמאי עדותן בטילה נימא האי דקאמר ה' סוף ה' והאי דקאמר ז' תחלת ז' ומעשה כי הוה בפלגא דשית והאי טעה פלגא שעתא קמיה והאי טעי פלגא לאחוריה וי"ל דהא דקאמר דשית יומא בי קרנתא קאי דטעו בין תחלת ו' לז' היינו דוקא לענין חמץ דלכל מסור אבל עדות מסורה לזריזין:

שבן

'וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב'. רַבִּי אֶלְעָזָר רָמֵי, כְּתִיב 'טוֹב ה' לַכֹּל', וּכְתִיב 'טוֹב ה' לְקוֹוָיו'. מָשָׁל לְאָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ פְּרָדֵס, כְּשֶׁהוּא מַשְׁקֶה, מַשְׁקֶה אֶת כּוּלּוֹ. כְּשֶׁהוּא עוֹדֵר, אֵינוֹ עוֹדֵר אֶלָּא טוֹבִים שֶׁבָּהֶם: לְפִיכָךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד כּוֹ': 'וַיַּעֲבֹר הָרִנָּה בַּמַּחֲנֶה', אָמַר רַב אָחָא בַּר חֲנִינָא, 'בַּאֲבוֹד רְשָׁעִים רִנָּה', בָּאֲבוֹד אַחְאָב בֶּן עָמְרִי, רִנָּה. וּמִי הָדֵי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּמַפְּלְתָּן שֶׁל רְשָׁעִים, וְהָכְתִיב 'בְּצֵאת לִפְנֵי הַחֲלוּץ וְאוֹמְרִים הוֹדוּ לַה' כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ'. וְאָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מִפְּנֵי מָה לֹא נֶאֱמַר בְּהוֹדָאָה זוֹ 'כִּי טוֹב', לְפִי שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׂמֵחַ בְּמַפַּלְתָּן שֶׁל רְשָׁעִים. דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מַאי דִּכְתִיב 'וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה כָּל הַלַּיְלָה'. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בִּקֵּשׁוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לוֹמַר שִׁירָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מַעֲשֵׂה יָדַי טוֹבְעִין בַּיָּם, וְאַתֶּם אוֹמְרִים שִׁירָה לְפָנַי? אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, הוּא אֵינוֹ שָׁשׁ אֲבָל אֲחֵרִים מְשַׁשׁ. דַּיְקָא נַמִּי, דִּכְתִיב 'יָשִׁישׁ', וְלֹא כְּתִיב 'יָשׂוּשׂ', שְׁמַע מִינַּהּ. 'וְהַזּוֹנוֹת רָחֲצוּ' וְגוֹ', אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, לְמֵרָק שְׁתֵּי חֲזִיזוֹנוֹת, אַחַת שֶׁל מִיכָיְהוּ וְאַחַת שֶׁל אֵלִיָּהוּ. בְּמִיכָיְהוּ כְּתִיב, 'אִם שׁוֹב תָּשׁוּב בְּשָׁלוֹם לֹא דִּיבֶּר ה' בִּי'. בְּאֵלִיָּהוּ כְּתִיב 'בַּמְּקוֹם אֲשֶׁר לָקְקוּ הַכְּלָבִים אֶת דַּם נָבוֹת'. רָבָא אָמַר, זוֹנוֹת מַמָּשׁ, אַחְאָב אִישׁ מְצוּנָּן הָיָה וְעָשְׂתָה לוֹ אִיזֶבֶל שְׁתֵּי צוֹרֵי זוֹנוֹת בְּמֶרְכַּבְתּוֹ כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה אוֹתָן וְיִתְחַמֵּם. 'וְאִישׁ מָשַׁךְ בַּקֶּשֶׁת לְתוּמוֹ וַיַּכֵּהוּ', רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר, לְפִי תּוּמוֹ. רָבָא אָמַר, לְתָמֵם שְׁתֵּי חֲזִיזוֹנוֹת, אַחַת שֶׁל מִיכָיְהוּ וְאַחַת שֶׁל אֵלִיָּהוּ: סִימָן קָרֵ"א וְזָכֶ"ה בֶּאֱדוֹ"ם: כְּתִיב 'וַיִּקְרָא אַחְאָב אֶל עוֹבַדְיָהוּ אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת, וְעוֹבַדְיָה הָיָה יָרֵא מְאֹד', מַאי קָאָמַר קְרָא. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָמַר לֵיהּ, בְּיַעֲקֹב כְּתִיב 'וַחֲשִׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי ה' בִּגְלָלֶךָ'. בְּיוֹסֵף כְּתִיב 'וַיְבָרֶךְ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף'. בֵּיתָא דְּהַהוּא גַּבְרָא, לָא הֲוָה מִיבְרִיךְ, שֶׁמָּא לֹא יֵרֵא אֱלֹהִים אַתָּה. יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה 'וְעוֹבַדְיָה הָיָה יָרֵא אֶת ה' מְאֹד', אֲבָל בֵּיתוֹ שֶׁל אַחְאָב אֵינוֹ מְזוּמָּן לִבְרָכָה. אָמַר רַבִּי אַבָּא, גָּדוֹל שֶׁנֶּאֱמַר בְּעוֹבַדְיָהוּ יוֹתֵר מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַבְרָהָם, דְּאִילּוּ בְּאַבְרָהָם לָא כְּתִיב 'מְאֹד', וּבְעוֹבַדְיָהוּ כְּתִיב 'מְאֹד'. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִפְּנֵי מָה זָכָה עוֹבַדְיָהוּ לְגִבְיאוּת, מִפְּנֵי שֶׁהֶחְבִּיא מֵאָה נְבִיאִים בַּמְּעָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיְהִי בְּהַכְרִית אִיזֶבֶל אֵת נְבִיאֵי ה', וַיִּקַּח עוֹבַדְיָהוּ מֵאָה נְבִיאִים, וַיַּחְבִּיאֵם חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה וְגוֹ'. מַאי שְׁנָא חֲמִשִּׁים אִישׁ? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מִיַּעֲקֹב לָמַד. שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה'. רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר, לְפִי שֶׁאֵין מְעָרָה מַחֲזֶקֶת יוֹתֵר מֵחֲמִשִּׁים. 'חָזוֹן עוֹבַדְיָהוּ כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהִים לֶאֱדוֹם' וְגוֹ'. מַאי שְׁנָא עוֹבַדְיָה לֶאֱדוֹם. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָבֹא עוֹבַדְיָהוּ הַדָּר בֵּין שְׁנֵי רְשָׁעִים וְלֹא לָמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם, וִינַבֵּא עַל עֵשָׂו הָרָשָׁע שֶׁדָּר בֵּין שְׁנֵי צַדִּיקִים וְלֹא לָמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם. אָמַר אֶפְרַיִם מַקְשָׁאָה, תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר, מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, עוֹבַדְיָה גֵּר אֲדוֹמִי הָיָה, וְהֵיכָנוּ דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי, 'מִינֵּיהּ וּבֵיהּ אִבָּא מְיַיזֵל בֵּיהּ נַרְגָּא'. 'וַיַּךְ אֶת מוֹאָב, וַיְמַדְּדֵם בַּחֶבֶל הַשְּׁכֵב אוֹתָם אַרְצָה'. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, הֵיכָנוּ דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי, 'מִינֵּיהּ וּבֵיהּ אִבָּא לֵיזֵיל בֵּיהּ נַרְגָּא'. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי, אָמַר, יָרַדְ מִתּוֹכָהּ מַסְרַחַת. 'וַיִּקַּח אֶת בְּנוֹ הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִמְלֹךְ תַּחְתָּיו וַיַּעֲלֵהוּ עוֹלָה עַל הַחוֹמָה'. רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר, לְשֵׁם שָׁמַיִם. וְחַד אָמַר, לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר לְשֵׁם שָׁמַיִם, הֵיכָנוּ דִּכְתִיב 'וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל עַל יִשְׂרָאֵל'. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, אַמַּאי 'וַיְהִי קֶצֶף'. כְּדְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי רָמֵי, כְּתִיב 'וּכְמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם לֹא עֲשִׂיתֶם, וּכְתִיב 'וּכְמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם עֲשִׂיתֶם'. כַּמִּתּוּקְנִין שֶׁבָּהֶם, לֹא עֲשִׂיתֶם. כַּמְּקוּלְקָלִין שֶׁבָּהֶם, עֲשִׂיתֶם. 'וַיִּסְעוּ מֵעָלָיו וַיָּשׁוּבוּ לָאָרֶץ', אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה יָרְדוּ רִשְׁעֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לַמַּדְרֵיגָה הַתַּחְתּוֹנָה. 'וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד מְאֹד', אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא, עֲדַיִן לֹא הִגִּיעָה לַחֲצִי יוֹפִי שֶׁל שָׂרָה, דִּכְתִיב עַד מְאֹד', וְלֹא מְאֹד בִּכְלָל:

הדרן עלך אחד דיני ממונות

וּבגוים לא יתחשב. כל מקום שהוזכרו שם גוי לא הוזכרו ישראל בכלל: **כשהוא משקה.** אינו מונע המים לילך לטובים ולרעים לפי שאינו אלא טורח אחד וכשהוא עודר דהוי טורח לכל אחד ואחד אינו עודר אלא הטובים: **עודר.** חופר כך הקב"ה זן טובים ורעים הכל בדבור אחד ממלא את כל העולם כולו טובה שהכל שלו אבל כשבא להגין מן הפורעניות ולשלם שכר אינו אלא לקוויו: **ויעבר הרנה.** מדלא כתיב רנה משמע הרינה המיוחדת שהיתה עתידה לבא שבכר הוזכרה והיכן הוזכרה: **באבוד רשעים רנה.** והיה העולם מצפה מתי תבא הרנה איבודו של אחאב וכשנהרג עברה והוזכרה הרנה בפי הכל: **בצאת לפני החלוץ.** ביהושפט כתיב כשיצא להלחם בעמונים שבאו עליו: **כי טוב.** משמע כי טוב בעיניו הוראה ושמחה: **כן ישיש ה' עליכם להאביד וגו'.** ישיש אחרים שונאיכם: **והזונות רחצו.** באחאב כתיב במיתתו: **למרק.** ללטוש ולהאיר כלומר רחצו והוברר השתי חזיונות שנאמרו עליו: **מצונן היה.** לא היה אוהב תשמיש: **דמות שתי זונות כו'.** והיינו רחצו אותן שתי צורות נרחצו מדמו: **לתמם.** להשלים: **מאי קאמר קרא.** מאי ענין עובדיה היה ירא אצל ויקרא אחאב: באברהם כתיב (בראשית כב) ירא אלהים אתה ולא כתיב מאד: **מפני מה זכה לנביאות.** שהרי גר היה ואין השכינה שורה אלא על המיוחסין שבישראל כדכתיב (בראשית יז) להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך: **מאי שנא חמשים.** ולא החביא כולן במערה אחת: **אין מערה מחזקת.** מערות שלו לא היו מחזיקות יותר: **מאי שנא עובדיה לאדום.** ולא נתנבא נבואה אחרת למה נבחר לו לזו משאר הנביאים: **שני רשעים.** אחאב ואיזבל: **שני צדיקים.** יצחק ורבקה: **מיניה וביה אבא ניזיל ביה נרגא.** אבא יער מעצמו של יער יכנס בתוך הגרזן להיות בית יד ויקצצו בו את היער וכן עובדיה לאדום ודוד למואב והוא יצא מרות המואביה: **מתוכה מסרחת.** מגופה ומתוך עוביה מתחיל הסרחון: **כמתוקנים שבהם לא עשיתם.** כמו עגלון מלך מואב שהיה מכבד את השם כשאמר לו אהוד דבר אלהים לי אליך המלך מיד ויקם מעל הכסא (שופטים ג): **כמקולקלין שבהם.** כגון מישע מלך מואב שהקריב בנו לע"ז כך היו ישראל עושין ובאותה שעה נזכר להם אותו עון שהיו רגילים גם הם בו: **לארץ.** מדלא כתיב לארצם הכי קאמר לשפלות ולתחתית שבו שנגזר עליהם פורענות: **ולא מאד בכלל.** ובשרה כתיב (בראשית יב) כי יפה היא מאד והאי קרא דאבישג נקט למדרש הבא משום דרשה דלעיל דדרש מאד דכתיב בעובדיה:

הדרן עלך אחד דיני ממונות

הדרן עלך אחד דיני ממונות

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

'**וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב**', כלומר שכל מקום שהוזכר שם גוים אין ישראל בכלל.

הגמרא מביאה ביאור בפסוקים הנראים סותרים: **רַבִּי אֶלְעָזָר רָמֵי** – הקשה סתירה בפסוקים, **כְּתִיב** (תהילים קמה ט) '**טוֹב ה' לַכֹּל**', **וּכְתִיב** (איכה ג כה) '**טוֹב ה' לְקַוָּיו**', דהיינו רק למי שמקוה לו. ותירץ רבי אלעזר, **מָשָׁל לְאָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּרְדֵּס, כְּשֶׁהוּא מַשְׁקֶה מַשְׁקֶה אֶת כּוּלּוֹ** – את העצים הטובים והרעים כאחד, מאחר וכל ההשקאה אינה אלא טורח אחד. אבל **כְּשֶׁהוּא עוֹדֵר** – חופר סביב העצים, **אֵינוֹ עוֹדֵר אֶלָּא** את העצים **הַטּוֹבִים שֶׁבָּהֶם**, מאחר וטורח הוא לעדור כל עץ ועץ. והנמשל, שכך הקדוש ברוך הוא זן את הטובים ואת הרעים כאחד, שבדיבור אחד שלו מתמלא העולם בטובה, אבל ההגנה מהפורענות ותשלום השכר אינו אלא למי שקיוה לו.

שנינו במשנה (לעיל לז.): **לְפִיכָךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד** חייב לומר בשבילי נברא העולם **כּוּ'** שמא תאמרו מה לנו לחוב בדמו של זה והלא כבר נאמר (משלי יא י) 'באבוד רשעים רינה'.

הגמרא דורשת את הפסוקים בענין נפילת אחאב במלחמה עם ארם, ומבארת בזה את הפסוק הנזכר: נאמר (מלכים א' כב לו) '**וַיַּעֲבֹר חֲרִנָּה בַּמַּחֲנֶה**', שעבר כרוז במחנה שהמלך מת ופסקה המלחמה. **אָמַר רַב אַחָא בַּר חֲנִינָא**, ממה שנאמר 'חרנה' ולא 'רנה', משמע שהיתה זו רנה מיוחדת שעתידה היתה לבוא. והיא הרנה שכבר הוזכרה בפסוק '**וּבַאֲבוֹד רְשָׁעִים רִנָּה**', כלומר **בַּאֲבוֹד** – כאשר ימות **אַחְאָב בֶּן עָמְרִי תִּהְיֶה רִנָּה**, והעולם היה מצפה מתי תתקיים נבואה זו שימות אחאב ותבוא הרנה, וכשמת, עברה הרנה בפי כולם והזכירו מיתתו. מקשה הגמרא: **וּמִי חָדֵי** – וכי שמח **קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּמַפַּלְתָּן שֶׁל רְשָׁעִים, וְהָכְתִיב** בענין יציאת יהושפט להלחם בעמונים (דברי הימים ב' כ כא), '**וַיַּעֲמֹד מְשֹׁרְרִים לַה' וּמְהַלְלִים לְהַדְרַת קֹדֶשׁ, בְּצֵאת לִפְנֵי הַחָלוּץ וְאוֹמְרִים הוֹדוּ לַה' כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ**'. **וְאָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מִפְּנֵי מָה** נאמר רק 'הודו' לה'', **וְלֹא נֶאֱמַר בְּהוֹדָאָה זוֹ 'כִּי טוֹב'**, שמשמעותו שטוב בעיני הקדוש ברוך הוא ההודאה והשמחה. **לְפִי שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׂמֵחַ בְּמַפַּלְתָּן שֶׁל רְשָׁעִים**, ומכיון שנפלו רשעים במלחמה אין ראוי לומר בזה 'כי טוב'. ראיה נוספת שאין הקדוש ברוך הוא שמח במפלתן של רשעים: **דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מַאי דִּכְתִיב** על מחנה ישראל ומחנה מצרים (שמות יד כ), '**וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה כָּל הַלָּיְלָה**'. **בְּאוֹתָהּ שָׁעָה** שטבעו המצרים בים, **בִּקְּשׁוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לוֹמַר שִׁירָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מַעֲשֵׂה יָדַי טוֹבְעִין בַּיָּם, וְאֵיךְ אַתֶּם אוֹמְרִים שִׁירָה לְפָנַי**. וקשה למה לגבי אחאב משמע שהקדוש ברוך הוא שמח במפלתן של רשעים. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, הוּא** – הקדוש ברוך הוא בעצמו **אֵינוֹ שָׂשׂ** על מפלתן של הרשעים, **אֲבָל** את **אֲחֵרִים מְשַׂשׂ** – משמח במפלתן. **דַּיְקָא נַמִּי** – ודבר זה מדוייק גם בפסוק, **דִּכְתִיב** (דברים כח סג) '**כֵּן יָשִׂישׂ ה' עֲלֵיכֶם לְהַאֲבִיד אֶתְכֶם וּלְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם**', שישיש אחרים, **וְלֹא כְּתִיב 'יָשׂוּשׂ'** שהוא ישוש על כך בעצמו, **שְׁמַע מִינַּהּ**.

הגמרא דורשת את הפסוקים שנאמרו לאחר מיתת אחאב: כתוב בפסוק (מלכים א' כב לח), '**וַיִּשְׁטֹף אֶת הָרֶכֶב עַל בְּרֵכַת שֹׁמְרוֹן, וַיָּלֹקוּ הַכְּלָבִים אֶת דָּמוֹ, וְהַזּוֹנוֹת רָחָצוּ**' וגו'. **אָמַר רַבִּי (אֱלִיעֶזֶר)**, מיתתו של אחאב גרמה **לְמָרָק** – להאיר את **שְׁתֵּי הַחִיוִּנוֹת** – הנבואות שניבאו עליו, **אַחַת שֶׁל מִיכָיְהוּ וְאַחַת שֶׁל אֵלִיָּהוּ**, בנבואת **מִיכָיְהוּ** (שם כב כח) '**וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ אִם שׁוֹב תָּשׁוּב בְּשָׁלוֹם לֹא דִּבֶּר ה' בִּי**', ובנבואת **אֵלִיָּהוּ כְּתִיב** (שם כא יט) '**בִּמְקוֹם אֲשֶׁר לָקְקוּ הַכְּלָבִים אֶת דַּם נָבוֹת יָלְקוּ הַכְּלָבִים אֶת דָּמְךָ גַּם אָתָּה**', ועתה שמת אחאב והכלבים ליקקו את דמו נתקיימו שתי הנבואות. וזהו 'והזונות רחצו' שהחזיונות הוברורו. **רָבָא אָמַר**, 'וְהַזּוֹנוֹת רָחָצוּ', הכוונה **לְזוֹנוֹת מַמָּשׁ, לְפִי שֶׁאַחְאָב אִישׁ מְצוּנָּן הָיָה** – שלא אהב תשמיש, **וְעָשְׂתָה לוֹ אִיזֶבֶל שְׁתֵּי צוּרֵי** – צורות בדמות של **זוֹנוֹת בְּמֶרְכַּבְתּוֹ כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה אוֹתָן וְיִתְחַמֵּם**, וזהו מה שנאמר בפסוק 'והזונות רחצו', שצורות הזונות נרחצו ונתלכלכו מדמו של אחאב.

הגמרא דורשת פסוק נוסף שנאמר במיתת אחאב: נאמר (שם כב לד) '**וְאִישׁ מָשַׁךְ בַּקֶּשֶׁת לְתוּמּוֹ וַיַּכֶּה אֶת מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל**'. **רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר**, שמשך **לְפִי תּוּמּוֹ** – בתמימות, בלא שידע שהוא מלך ישראל. **רָבָא אָמַר**, 'לתומו' הכוונה **לְתָמֵם שְׁתֵּי חִיוִּנוֹת** – להשלים את שתי הנבואות, **אַחַת שֶׁל מִיכָיְהוּ וְאַחַת שֶׁל אֵלִיָּהוּ**, שעל ידי הריגת אחאב נתקיימו נבואות אלו, כמבואר לעיל.

סִימָן לזכרון המימרות המובאות להלן, בענין עובדיהו: **קָדְ"א** – 'ויקרא אחאב אל עובדיהו', **וְזָבָ"ח** – 'מפני מה זכה עובדיהו לנביאות', **בָּאֲדוֹ"ם** – 'חָזוֹן עוֹבַדְיָה, כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהִים לֶאֱדוֹם' (עובדיה א א).

כְּתִיב (מלכים א' יח ג) '**וַיִּקְרָא אַחְאָב אֶל עוֹבַדְיָהוּ אֲשֶׁר עַל הַבָּיִת, וְעוֹבַדְיָהוּ הָיָה יָרֵא אֶת ה' מְאֹד**'. שואלת הגמרא: **מַאי קָאָמַר קְרָא** – מה שייך סוף הפסוק שעובדיהו היה ירא ה', לתחילתו שאחאב קרא אל עובדיהו. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָמַר לֵיהּ** אחאב לעובדיהו, **בְּיַעֲקֹב כְּתִיב** (בראשית ל כז) '**נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי ה' בְּגָלָלֶךָ**', וכן **בְּיוֹסֵף כְּתִיב** (בראשית לט ה) '**וַיְבָרֶךְ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרִי בְּגָלַל יוֹסֵף**'. אבל **בֵּיתָא דְּהַהוּא גַּבְרָא** – ביתו של אותו האיש, כלומר של אחאב, **לָא הֲוָה מִיבְרִיךְ** – לא היה מבורך, **שֶׁמָּא** משום **שֹׁלֵא יָרֵא אֱלֹהִים אַתָּה** הממונה על הבית. ולכן **יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה 'וְעוֹבַדְיָהוּ הָיָה יָרֵא אֶת ה' מְאֹד'**, **אֲבָל** מה שאין הבית מבורך הוא מחמת **שֵׁיתוֹ שֶׁל אַחְאָב אֵינוֹ מְזוּמָּן לִבְרָכָה**.

הגמרא מביאה מימרא של רבי אבא על עובדיהו: **אָמַר רַבִּי אַבָּא, גָּדוֹל הַשְּׁבוּח שֶׁנֶּאֱמַר בְּעוֹבַדְיָהוּ יוֹתֵר מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַבְרָהָם, דְּאִילּוּ בְּאַבְרָהָם** נאמר (בראשית כב יב) 'כִּי יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה', **וְלָא כְּתִיב** 'ירא אלהים **מְאֹד**', **וְאִילּוּ בְּעוֹבַדְיָהוּ כְּתִיב** (מלכים א' יח ג) '**וְעוֹבַדְיָהוּ הָיָה יָרֵא אֶת ה' מְאֹד**'.

הגמרא מביאה מימרא נוספת על עובדיהו: **אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִפְּנֵי מָה זָכָה עוֹבַדְיָהוּ לִנְבִיאוּת**, הרי היה גר ואין השכינה שורה אלא על המיוחסים שבישראל. אלא, **מִפְּנֵי שֶׁהֶחְבִּיא מֵאָה נְבִיאִים בַּמְּעָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם יח ד) '**וַיְהִי בְּהַכְרִית אִיזֶבֶל אֵת נְבִיאֵי ה', וַיִּקַּח עוֹבַדְיָהוּ מֵאָה נְבִיאִים, וַיַּחְבִּיאֵם חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה וְגוֹ' וְכִלְכְּלָם לֶחֶם וָמָיִם**'. שואלת הגמרא: **מַאי שְׁנָא חֲמִשִּׁים אִישׁ** – מדוע הכניס חמשים בכל מערה, ולא החביא את כולם במערה אחת. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר**, עובדיהו **מִיַּעֲקֹב לָמַד כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר** (בראשית לב ט), '**וַיֹּאמֶר אִם יָבוֹא עֵשָׂו אֶל הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ, וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה**', שיעקב בפגישתו עם עשו חצה את מחנהו לשנים, ולכן גם עובדיהו החביא רק חצי מהאנשים בכל מערה. **רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר**, עובדיהו החביא רק חמישים איש בכל מערה, **לְפִי שֶׁאֵין מְעָרָה** מאותן המערות שלו **מַחְזֶקֶת יוֹתֵר מֵחֲמִשִּׁים** איש.

הגמרא מביאה מימרא נוספת של רבי יצחק על עובדיהו: נאמר בנבואת עובדיהו (עובדיה א א), '**חָזוֹן עוֹבַדְיָה כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהִים לֶאֱדוֹם**' וגו'. שואלת הגמרא: **מַאי שְׁנָא עוֹבַדְיָה לֶאֱדוֹם** – מדוע דווקא עובדיהו נבחר להתנבא על אדום. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי יִצְחָק**, מפני **שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָבֹא עוֹבַדְיָהוּ הָדָר** – שהיה דר **בֵּין שְׁנֵי רְשָׁעִים** – אחאב ואיזבל, **וְלֹא לָמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם** הרעים, **וְיִנָּבֵא עַל עֶשָׂו הָרָשָׁע** שֶׁהִיה דָּר בֵּין שְׁנֵי צַדִּיקִים – יצחק ורבקה **וְלֹא לָמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם** הטובים. תירוץ שני: **אָמַר אֶפְרַיִם מִקְּשָׁאָה, תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר, מִשּׁוּם** [־בשם] **רַבִּי מֵאִיר, עוֹבַדְיָה** הנביא **גֵּר אֲדוֹמִי הָיָה**, ולכן נבחר להנבא על אדום. **וְהֵיכִינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי** – וזהו מה שרגילים בני אדם לומר, **מִינֵּיהּ וּבֵיהּ אַבָּא** – הטע שהוא מהיער עצמו **נַיְיזֵל בֵּיהּ נַרְגָּא** – יכנס בתוך הגרזן הקוצץ את עצי היער, כלומר שהבטיח יד של הגרזן, נוצר מעצי היער עצמם, וכמו כן עובדיה שיצא מאדום נתנבא על רעתם. הגמרא מביאה

המשך בעמוד 30

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שבה הגמרא ומקשה: כיצד יתכן לומר שדברי רבי יוסי בר חנינא מתיישבים אף לשיטת רב, **וְהָא שָׁלְחוּ מִתָּם** – שלחו מארץ ישראל לבבל, **שֶׁלְּדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא** הסובר שתלמיד שזיכה ומת נמנה בכלל המזכין, **מוֹצֵא מְכַלֵּל רַבֵּינוּ** – אין זה כדברי רבינו רב, הסובר שבשעת גמר דין יכול המזכה לחזור בו ולחייב, מאחר שלדברי רב אין למנות את התלמיד בכלל המזכים.

מתרצת הגמרא: לא כך שלחו מארץ ישראל, אלא **אֵין מוֹצֵא אִיתְּמַר** – שדברי רבי יוסי בר חנינא אינם סותרים לדברי רב, אלא אף הוא מודה שיכול המזכה לחזור בו, ומכל מקום כל זמן שלא חזר בו נמנה הוא בין המזכים, ואפילו לאחר מיתתו.

הגמרא שבה ומנסה להוכיח מן המשנה שלא כדברי רב: **תָּא שְׁמַע**, שנינו במשנה (להלן לז:) **שְׁנֵי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין הָיוּ עוֹמְדִין לִפְנֵיהֶן** – לפני הדיינים, **אֶחָד מִן הַיָּמִין וְאֶחָד מִן הַשְּׂמֹאל, וְהִיוּ הסופרים כּוֹתְבִין** את **דִּבְרֵי הדיינים הַמְזַכִּין** וטעמיהם, **וְכן** את **דִּבְרֵי הדיינים הַמְחַיְּבִין** וטעמיהם.

ולכאורה יש לדון בדברי המשנה, **בְּשִׁלְּמָא דִּבְרֵי הַמְחַיְּבִין** – מובן טעם הדבר שהוצרכו הסופרים לכתוב את דברי הדיינים המחייבים וטעמיהם, מאחר שהדין הוא שאם יש רוב מחייבים צריך להלין את הדין כדי שיוכלו לעיין במשך הלילה בסברותיהם, ומעתה יש לחוש **דִּלְמָחַר חָזוּ טַעֲמָא אַחֲרִינָא** – שמא למחרת יחזור בו אחד הדיינים המחייבים מן הטעם שנקט בתחילה לחייב את הנידון ויחייבהו מטעם אחר, ומכיון שכך **בָּעוּ לְמֶעֱבַד הַלָּנַת דִּין** – צריך מעתה להלין את הדין לילה נוסף, כדי שיוכל הדיין לשוב ולשקול טעם חדש זה אם נכון הוא או לא, ועל כן צריכים היו לכתוב את טעמי המחייבים. **אֶלָּא** מה שהוצרכו הסופרים לכתוב את **דִּבְרֵי** הדיינים **הַמְזַכִּין** וטעמיהם, **מַאי טַעֲמָא** – מה הוא טעם הדבר בזה, אם משום שיש לדעת מי הם המזכים שאינם רשאים לחזור בהם בשעת המשא ומתן, די בכך שיכתבו את שמותיהם, ואין צריך לכתוב את טעמיהם, **לָאו** – האם אין הטעם בזה **מִשּׁוּם דְּאִי חָזוּ טַעֲמָא אַחֲרִינָא לְחוֹבָה לֵא מַשְׁגְּחִינַן בְּהוּ** – שאם רוצים הדיינים המזכים לחזור בהם ולחייב אינם רשאים לעשות זאת, אפילו בשעת גמר דין, ולפיכך הוצרכו הסופרים לכתוב את טעמיהם, כדי שלא יוכלו דיינים אלו לטעון למחרת שנתברר להם שטעו בדבר מפורסם הכתוב בתורה, שאף הצדוקים מודים בו, שבאופן כזה רשאים הם לחזור בהם. ואם כן יש להוכיח מן המשנה שלא כדברי רב.

דוחה הגמרא: **לֵא** – אין להוכיח כן מדברי המשנה, אלא יתכן לומר שאכן רשאים המזכים לחזור בהם בשעת גמר דין, ולא משום כך הוצרכו הסופרים לכתוב את טעמי המזכים, אלא **כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שְׁנַיִם** [־שני דיינים] **טַעַם אֶחָד מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת**, דהיינו, שלא יַזְכו שני דיינים את הנידון מחמת דין אחד, וילמדוהו משני מקראות שונים, שאם כן הדבר ודאי נפלה טעות בידי אחד מהם, לפי שאין התורה מלמדת דין אחד משני מקראות שונים, ומאחר שאחד מהם טועה אי אפשר למנותם כשני דיינים אלא כאחד, ועל כן היו הסופרים כותבים אף את טעמי המזכים, כדי לברר מהיכן למד כל אחד מהם את דינו.

כְּדִבְעָא מִינֵּיהּ – כפי שמצינו ששאל **רַבִּי אַסִּי מֵרַבִּי יוֹחָנָן, אָמְרוּ שְׁנַיִם טַעַם אֶחָד מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת מַהוּ** – אם אמרו שני דיינים דין אחד, אך כל אחד לומד אותו ממקרא אחר, כיצד יש למנותם. **אָמַר** לֵיהּ רבי יוחנן, **אֵין מוֹנִין לָהֶן אֶלָּא אֶחָד** – אין מונים אותם אלא כשיטה אחת, מאחר שלא יתכן הדבר שנכתבו שני מקראות ללמד על דין אחד, ונמצא שאחד מהם ודאי טועה בדבריו.

מבררת הגמרא: **מְנָהֲנֵי מִילֵּי** – מהיכן לומדים דבר זה, שאין לומדים דין אחד משני מקראות. **אָמַר אַבָּיֵי, דְּאָמַר קְרָא** (תהלים סב יב) **'אַחַת דִּבֶּר אֱלֹהִים שְׁתַּיִם זוּ שָׁמָעְתִּי כִּי עֹז לֵאלֹהִים'**, דהיינו, שהקדוש ברוך הוא אומר מקרא אחד, ואנו שומעים ממנו שני דינים, ויש ללמוד מכאן **שֶׁמִּקְרָא אֶחָד יוֹצֵא לְכַמָּה טְעָמִים** – מלמד כמה דינים, **וְאֵין טַעַם אֶחָד יוֹצֵא מִכַּמָּה מִקְרָאוֹת** – אך אין דין אחד נלמד מכמה מקראות.

דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא – בבית מדרשו של רבי ישמעאל למדו זאת ממקרא אחר, שנאמר (ירמיה כג כט) **'הֲלוֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם ה' וּכְפַטִּישׁ יְפוֹצֵץ סָלַע'**, דימה הכתוב את התורה לפטיש המפוצץ סלעים, **מַה פַּטִּישׁ זֶה** שמכה בסלע **מִתְחַלֵּק** הסלע מחמת הכאתו **לְכַמָּה נִיצוֹצוֹת** [־שברים], **אַף מִקְרָא אֶחָד יוֹצֵא לְכַמָּה טְעָמִים**, כלומר, ממקרא אחד ניתן ללמוד כמה דינים, אך לא ניתן ללמוד דין אחד מכמה מקראות.

הגמרא מבררת היכן מצינו 'טעם אחד משני מקראות': **הֵיכִי דָּמֵי** – באיזה אופן מצינו **טַעַם אֶחָד מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת. אָמַר רַב זְבִיד, כְּדְתָנֵן** – כמו ששנינו במסכת זבחים (פג.), **מְזַבֵּחַ מְקַדֵּשׁ אֶת הָרְאוּי לוֹ**, דהיינו, שאף דברים שנפסלו להקרבה, כגון קרבן שנשפך דמו או שנשחט במחשבת פסול וכיוצא בזה, מכל מקום אם כבר העלו אותם על גבי המזבח שוב אינם יורדים, והרי הם קרבים, אך רק באופן שהיו מתחילה ראויים למזבח. ונחלקו תנאים בביאור דין זה. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, כָּל דבר הָרְאוּי לָאִשִּׁים** – לאש המזבח, **אִם עָלָה לֹא יֵרֵד, שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא ו ב) **'הָעֹלָה עַל מוֹקְדָהּ** עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר', 'מוקדה' היינו אש שעל גבי המזבח, ואמר הכתוב שקרבן עוֹלָה העוֹלֶה על האש שבמזבח ישאר שם כל הלילה ויוקרב, ומאחר שאין צריך להשמיענו זאת לגבי קרבן כשר, בהכרח הכוונה לקרבן שנפסל. ומעתה יש ללמוד מכאן אף לשאר קרבנות, **מָה עוֹלָה שֶׁהִיא רְאוּיָה לָאִשִּׁים** – כשם שעולה שהיתה מתחילה ראויה להקטרה על גבי האש שבמזבח, **אִם** נפסלה ולאחר מכן עָלְתָה על המזבח **לֹא תֵּרֵד, אַף כָּל** קרבן **שֶׁהוּא רָאוּי לָאִשִּׁים** – שהיה ראוי מתחילה להקטרה, **אִם** נפסל **עָלָה לֹא יֵרֵד**, מאחר שהמזבח מקדש כל קרבן פסול שהיה ראוי לו מתחילה.

רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כָּל דבר הָרָאוּי מתחילה **לַמִּזְבֵּחַ אִם** נפסל **עָלָה לֹא יֵרֵד, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) **'הִיא הָעוֹלָה עַל מוֹקְדָהּ עַל הַמִּזְבֵּחַ'**, ויש לדרוש את דברי הכתוב כך, **מָה עוֹלָה שֶׁהִיא רְאוּיָה** לְהקריב על **גַּבֵּי מִזְבֵּחַ, אִם** נפסלה **עָלְתָה לֹא תֵּרֵד, אַף כָּל** דבר **שֶׁהוּא רָאוּי לַמִּזְבֵּחַ, אִם עָלָה לֹא יֵרֵד**, מאחר שהמזבח מקדש את הראוי לו.

וְנִמְצָא, דְּתַרְוַיְיהוּ – שניהם, בין רבי יהושע ובין רבן גמליאל, **(מַאי) קָמְרַבּוּ פְּסוּלִין** – מרבים פסולים שנפסלו בעזרה שאם עלו על המזבח לא ירדו, ולא נחלקו בדין זה כלל, אלא **מַר מַיְיתֵי לַהּ מִמּוֹקְדָהּ** – רבי יהושע לומד זאת מתיבת 'מוקדה', **וּמַר מַיְיתֵי לַהּ מִמִּזְבֵּחַ** – ורבן גמליאל לומד זאת מתיבת 'המזבח', והיינו 'טעם אחד משני מקראות', ששניהם לומדים דין שוה, אך כל אחד לומד זאת ממקרא אחר.

מקשה הגמרא: כיצד ניתן לומר שזה 'טעם אחד משני מקראות', **וְהָא הָתָם מִיפַּלְגָא פְּלִיגִי** – והרי במשנה שם נחלקו רבי יהושע ורבן גמליאל בדין זה, **דְּקָתָנֵי סֵיפָא** – שהרי נאמר שם בסיפא של המשנה, **אֵין בֵּין דִּבְרֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְדִבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** – אין חילוק בדין ביניהם, **אֶלָּא** לענין **הַדָּם וְהַנְּסָכִים** שנפסלו בעזרה, ועלו על גבי המזבח, **שֶׁרַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר** מאחר שעלו **לֹא יֵרֵדוּ**, שהרי ראויים היו לזריקה וניסוך על המזבח, **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר** אף שעלו **יֵרֵדוּ**, לפי שאין הם ראויים להקטרה על גבי האש שבמזבח, ומאחר וישנו חילוק בדין ביניהם אין זה בכלל 'טעם אחד', אלא הרי זה 'שני טעמים משני מקראות'.

אֶלָּא אָמַר רַב פַּפָּא, האופן שבו מצינו 'טעם אחד משני מקראות' הוא **כְּדְתַנְיָא** – כמו ששנינו בברייתא, העוסקת אף היא בענין קרבנות פסולים שעלו על גבי המזבח, **רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, מִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱמַר** בכתוב (שמות כט לז)

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ריב וְכָל נֶגַע, וְכִי מָה עִנְיַן רִיבִים [־דיני ממונות] **אֵצֶל** ראיית **נְגָעִים, אֶלָּא מַקִּישׁ** הכתוב **רִיבִים לִנְגָעִים,** לומר לך, **מַה** ראיית **נְגָעִים** אינה נעשית אלא **בַּיּוֹם, דִּכְתִיב** (ויקרא יג יד) 'וּבְיוֹם הֵרָאוֹת בּוֹ', **אַף** דיני **הַרִיבִים** אינם נעשים אלא **בַּיּוֹם, וּמַה** ראיית **נְגָעִים** אינה נעשית אלא **שֶׁלֹּא בְּכהנים סוּמִין** – עיורים, **דִּכְתִיב** (שם יג יב) 'לְכָל מַרְאֵה עֵינֵי הַכֹּהֵן', **אַף** דיני **הַרִיבִים** אינם נעשים אלא **שֶׁלֹּא בְּדיינים סוּמִין.** דהיינו שיש ללמוד שני דינים מראיית נגעים להלכות דיינים, האחד, שאין דנים אלא ביום, והשני שאין דנים אלא בדיינים שאינם עיורים. ועתה מפרשת הברייתא דין אחד שלומדים מהלכות דיינים להלכות נגעים, **וּמַקִּישׁ** הכתוב ראיית **נְגָעִים לְדיני הַרִיבִים, מָה** דיני **הַרִיבִים** אינם נעשים אלא **שֶׁלֹּא בְּדיינים הַקְּרוֹבִים** לנידון, **אַף** ראיית **נְגָעִים** אינה נעשית אלא **שֶׁלֹּא בִּקְרוֹבִים,** דהיינו, שלא יהא הכהן הרואה את הנגע קרובו של הצרוע אשר בו הנגע.

מבררת הברייתא: **אִי** – שמא נאמר שיש ללמוד דין נוסף מהלכות דיינים להלכות נגעים, **מָה רִיבִים** נידונים **בִּשְׁלֹשָׁה** דיינים, **אַף** ראיית **נְגָעִים** תהא **בִּשְׁלֹשָׁה** כהנים, **וְדִין הוּא** – ומקל וחומר יש לומר כן, שהרי אם דיני ממונות שאינם נוגעים אלא **לְמָמוֹנוֹ** של אדם, אינם נעשים אלא **בִּשְׁלֹשָׁה** דיינים, דיני נגעים הנוגעים **לְגוּפוֹ** של אדם, **לֹא כָּל שֶׁכֵּן** שיש להצריך בהם שלשה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** – לכך הוצרך הכתוב לומר (שם יג ב) 'וְהוּבָא אֶל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל אַחַד' וְגוֹ', **הָא לְמַדְתָּ** מתיבת 'אחד' **שֶׁאֲפִילוּ כֹּהֵן אֶחָד רוֹאֶה אֶת הַנְּגָעִים.**

מבואר מדברי הברייתא, שלשיטת רבי מאיר יש ללמוד דיני ממונות מראיית נגעים, שאין לעשותם אלא ביום, ואין לחלק בזה בין תחילת דין לגמר דין, ושלא כדברי המשנה הסוברת שמותר לגומרם בלילה.

הגמרא מביאה מעשה שבו נקט רבי יוחנן להלכה שלא כדברי רבי מאיר: **הַהוּא סַמְיָא** – מעשה היה בסומא באחת מעיניו, **דַּהֲוָה בְּשִׁבְּבוּתֵיהּ** – שהיה גר בשכנותו **דְּרַבִּי יוֹחָנָן, דַּהֲוָה דָּאֵין דִּינָא** – והיה דן דיני ממונות, **וְלָא אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן וְלָא מִידִּי** – ולא העיר לו רבי יוחנן על כך מאומה.

מקשה הגמרא: **הֵיכִי עָבֵיד הָכִי** רבי יוחנן, שלא אמר לאותו סומא שאסור לו לדון, **וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הֲלָכָה כִּסְתָם מִשְׁנָה,** דהיינו, בכל מקום שסתם רבי את דברי המשנה, ולא כתב מי הוא שאמר את הדין המבואר בה, יש לפסוק להלכה כדברי המשנה, **וּתְנַן** – והרי שנינו במסכת נדה (מט:), **שֶׁכָּל** אדם **הַכָּשֵׁר לָדוּן כָּשֵׁר** אף **לְהָעִיד, וְיֵשׁ** אדם **שֶׁכָּשֵׁר** רק **לְהָעִיד וְאֵין כָּשֵׁר לָדוּן, וְאָמַר** על כך **רַבִּי יוֹחָנָן,** שכוונת המשנה בזה היא **לְאַתּוּיֵי** – לרבות **סוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו** – עיור בעין אחת, שאף שכשר להעיד מכל מקום פסול הוא לדון. ומאחר וסובר רבי יוחנן שיש לפסוק להלכה כ'סתם משנה', נמצא שאין הסומא כשר לדיני ממונות, ומדוע לא אמר מאומה לשכנו הסומא שהיה דן דיני ממונות.

מתרצת הגמרא: **רַבִּי יוֹחָנָן סְתָמָא אַחֲרִיתָא אַשְׁכַּח** – מצא 'סתם משנה' אחרת, שבה מבואר שסומא כשר לדיני ממונות, והיינו משנתינו הסוברת ש'**דִּינֵי מָמוֹנוֹת דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּלַּיְלָה**', ומאחר ודין הנעשה על ידי דיין סומא באחת מעיניו שוה לדין הנעשה בלילה על ידי דיין שאינו סומא, ממילא יש ללמוד מדברי המשנה שאף הסומא כשר לדון, ושלא כדברי רבי מאיר.

מבררת הגמרא: **מַאי אוֹלְמֵיהּ דְּהַאי סְתָמָא מַהַאי סְתָמָא** – מה הוא חוזקו של סתמא זה יותר מן הסתמא השני, כלומר, מדוע נקט רבי יוחנן להלכה כדברי ה'סתם משנה' בסוגייתנו שסומא כשר לדון, ולא כדברי ה'סתם משנה' במסכת נדה הפוסלת סומא מלדון.

מבארת הגמרא ענין זה בשני אופנים: **אִי בָּעֵית אֵימָא** משום **דִּסְתָמָא דְּרַבִּים עָדִיף** – יש להעדיף את ה'סתם משנה' שהיא כדעת הרבים, ומאחר ומצינו שנחלקו רבי מאיר וחכמים בדין זה, האם גומרים דיני ממונות בלילה, יש להעדיף את הכרעת המשנה בסוגייתנו שהיא כדעת חכמים, על פני הכרעת המשנה במסכת נדה, שהיא כדברי רבי מאיר.

וְאִי בָּעֵית אֵימָא מִשּׁוּם דְּקָתָנֵי לָהּ גַּבֵּי הִלְכְתָא דִּדִינָא – מאחר שכתבה רבי למשנה זו במסכת סנהדרין, יחד עם שאר ההלכות הנוגעות לבית דין, לפיכך יש לסמוך על כך להלכה, אבל המשנה במסכת נדה אינה שנויה לגבי הלכות סנהדרין, אלא אגב עניינים אחרים נשנית שם, ולפיכך יש לומר שאינה עיקר.

הגמרא מבררת מה ידרוש רבי מאיר מן המקראות שדרשו חכמים: **וְרַבִּי מֵאִיר, הַאי** – מקרא זה, שבו נאמר (שמות יח כב) 'וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת', **מַאי דָּרֵישׁ בֵּיהּ** – מה הוא דורש לרבות ממנו, הרי לשיטתו אי אפשר לשפוט בכל עת ממש, שהרי אין דנים אלא ביום.

מבארת הגמרא: **אָמַר רָבָא,** רבי מאיר סובר שיש לדרוש ממקרא זה **לְאַיתּוּיֵי** – לרבות **יוֹם הַמְּעוּנָן** שמותר לדון בו, אף שאינו כשר לראיית נגעים. **דִּתְנַן** במסכת נגעים (פ"ב מ"ב), **אֵין הַכֹּהֲנִים רוֹאִין אֶת הַנְּגָעִים** לא **בְּשַׁחֲרִית** – בשעת בוקר מוקדמת, **וְלֹא** בשעת **בֵּין הָעַרְבַּיִם, וְלֹא בְּתוֹךְ הַבַּיִת** אלא בחוץ תחת כיפת השמים, **וְלֹא בַּיּוֹם הַמְּעוּנָן,** והטעם בכל אלו הוא **מִפְּנֵי שֶׁבְּהִרַת** שהיא **כֵּהָה** – בעלת מראה חלש, **נִרְאֵית עַזָּה** – בעלת מראה חזק, מאחר שבכל אופנים אלו אין אור החמה ניכר כל כך, ועל כן נראה צבעו של הנגע חזק ממה שהוא באמת, ועלול הכהן לטעות ולטמא נגע שהוא טהור. וכמו כן **לֹא** רואים את הנגעים **בְּשעת הַצָּהֳרַיִם מִפְּנֵי שֶׁבְּהִרַת** שהיא **עַזָּה** – בעלת מראה חזק, **נִרְאֵית כֵּהָה** – בעלת מראה חלש, מאחר שאור השמש חזק ומבלבל את העינים, וצבעו של הנגע נראה חלש ממה שהוא באמת, ועלול הכהן לטהר נגע טמא שלא כדין.

מבואר מדברי המשנה, שישנם זמנים שאינם כשרים לראיית נגעים, כמו יום המעונן, ולפיכך הוצרך רבי מאיר לריבוי המקרא 'ושפטו את העם בכל עת', ללמדך, שאף שמקישים 'ריבים' ל'נגעים', מכל מקום מותר לדון בזמנים אלו.

שבה הגמרא ומבררת: **וְרַבִּי מֵאִיר, הַאי** – מקרא זה שנאמר בו (דברים כא טז) 'בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו', **מַאי עָבֵיד לֵיהּ** – מה ידרוש בו רבי מאיר, הרי הוא אינו צריך ללמוד ממקרא זה שאין דנים אלא ביום, מאחר שהוא לומד זאת מהיקש ריבים לנגעים.

מבארת הגמרא: **הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ** – מקרא זה נצרך לשיטת רבי מאיר **לְכִדְתָנֵי** – לדין ששנה **רַבָּה בַּר חֲנִינָא קַמֵּיהּ** [־לפניו] **דְּרַב נַחְמָן, 'וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו', בַּיּוֹם אַתָּה מַפִּיל** [־מוריש] **נַחֲלוֹת, וְאִי אַתָּה מַפִּיל נַחֲלוֹת בַּלַּיְלָה.**

אָמַר לֵיהּ רב נחמן לרבה בר חנינא, **אֶלָּא מֵעַתָּה** לפי דבריך, **מַאן דְּשָׁכִיב בְּיָמָמָא יְרִתּוּן לֵיהּ בְּנֵיהּ** – אדם הנפטר ביום יירשו בניו את רכושו, **וּמַאן דְּשָׁכִיב בְּלֵילְיָא לָא יְרִתּוּן לֵיהּ בְּנֵיהּ** – ואילו אדם שנפטר בלילה לא יירשו בניו את רכושו, וכיצד יתכן לומר כן. **דִּילְמָא** דין **נַחֲלוֹת קָאָמְרִת** – שמא כוונת הברייתא שהבאת לומר 'ביום אתה מפיל דין נחלות', דהיינו שאדם המצוה את נכסיו ביום הרי זה כפסק דין, ואין צריך מעתה עוד לדיינים, אך אדם המצוה את נכסיו בלילה, שהוא זמן שאינו ראוי לעשות בו דין, אין זה כפסק דין, וצריך שיבואו היורשים בפני הדיינים, ויעידו השומעים מה ציוה להם בעל הנכסים.

דְּתַנְיָא, נאמר במקרא המסיים את דיני הנחלות (במדבר כז יא) 'וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת מִשְׁפָּט', ומאחר שמקרא זה נכתב בסיום דיני הנחלות, יש ללמוד מכך **דאוֹרְעָה** [־נסתיימה] **כָּל הַפָּרָשָׁה כּוּלָּהּ**

המשך בעמוד 179

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום ראשון עמ' א

כְּמוֹ שֶׁנָּטַל וְנָתַן בַּיָּד דָּמֵי, משום שבאמירתו נעשתה הכרעת הדין, ואין צורך לעשות כל מעשה נוסף כדי לקיים אותה. ולכן כשזיכה את החייב הדין אינו חוזר, אף אם לא נטל ונתן ביד ממש, שהכרעת הדין היא כנטילה ונתינה ביד.

מקשה הגמרא: אֶלָּא, מַתְנִיתִין דְּקָתָנֵי שבדיני מָמוֹנוֹת מַחֲזִירִין בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה, והעמידה רב חסדא כשלא נטל ונתן ביד, ולכן הדין חוזר, בִּשְׁלָמָא לִזְכוּת – מובן הדבר כשמתחילה טעה הדיין וחִיֵּיב את הנתבע שלא כדין, ועכשיו צריך לחזור ולזַכּוֹתו, שבזה מַשְׁכַּחַת לָהּ – אפשר למצוא אופן שהדין חוזר, כגון דַּאֲמַר לֵיהּ מֵעִיקָּרָא – שהדיין פסק תחילה 'חַיָּיב אַתָּה', וְהדיין לֹא נָטַל וְלֹא נָתַן בַּיָּד, ולכן כעת מחזיר את הדין ומזכה. אֶלָּא לְחוֹבָה – כשמתחילה טעה הדיין וזיכה את הנתבע שלא כדין, ועכשיו צריך לחזור ולחייבו, הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ שהדין חוזר, הרי הדיין זיכה את החייב על ידי דַּאֲמַר לֵיהּ לנתבע 'פָּטוּר אַתָּה', וְהָאָמְרַת שכֵּיוָן דַּאֲמַר לֵיהּ הדיין לנתבע 'פָּטוּר אַתָּה', כְּמוֹ שֶׁנָּטַל וְנָתַן בַּיָּד דָּמֵי, ורב חסדא אמר שכשנטל ונתן ביד אין הדין חוזר, ואם כן באיזה אופן מחזירים את הדין לחובה לדעת רב חסדא.

מיישבת הגמרא: אין מדובר במשנה בשני אופנים, אלא חֲדָא קָתָנֵי – מדובר רק באופן שחִיֵּיב את הנתבע ולא נטל ונתן ביד, ומחזיר את הדין לזכות. וכוונת המשנה היא שדִּינֵי מָמוֹנוֹת מַחֲזִירִין לִזְכוּת, אף על פי שֶׁאותה הזכות הִיא חוֹבָה לבעל דין השני, שמחייבים אותו להחזיר את מה שקיבל.

שואלת הגמרא: אם כן, דִּכְוָותָהּ נַמִּי נְפָשׁוֹת – כך נצטרך לבאר את מה ששנינו לגבי דיני נפשות, ש'מַחֲזִירִין לִזְכוּת

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום שלישי עמ' ב

תיבת 'מוֹשָׁבוֹת' הָאָמוּר כָּאן – גבי איסור הבערה בשבת הכוונה ל'בֵּית דִּין', וְכיון דַּאֲמַר רַחֲמָנָא 'לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת' הרי לנו שאף מיתת שריפה בבית דין אינה דוחה את השבת, ומכאן למדים לכל המיתות בית דין שאינם דוחים את השבת. וזהו חידושו של תנא דבי רבי ישמעאל שמתיבת 'מושבותיכם' למדים שאין מיתת בית דין דוחה את השבת אף שהיה מקום מקל וחומר לומר הפוך.

אחר שהוכח שאין מיתת בית דין דוחה את השבת, הגמרא מביאה מחלוקת אם יש ללמוד מכך שעבודה בקרבן ציבור אינה נדחית מפני מיתת בית דין: אָמַר אַבָּיֵי, הַשְׁתָּא דְּאָמַרְתְּ שמהפסוק 'לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם' (שמות לה ג) למדים שאֵין רְצִיחָה [־מיתת בית דין] דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת, יש ללמוד מכך שאֵין רְצִיחָה דּוֹחָה אֶת הָעֲבוֹדָה, מִקַּל וָחוֹמֶר. וּמַה שַּׁבָּת שאף שהיא קלה שֶׁהרי נִידְּחֵית מִפְּנֵי הָעֲבוֹדָה, מכל מקום אֵין רְצִיחָה דּוֹחָה אוֹתָהּ, עֲבוֹדָה החמורה שֶׁהִיא דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת, אֵינוֹ דִּין [־כל שכן] שֶׁלֹּא תְּהֵא רְצִיחָה דּוֹחָה אוֹתָהּ. אֶלָּא שלפי זה כיצד יתבאר הָא דִּכְתִיב גבי מחויב מיתת בית דין (שמות כא יד) 'מֵעִם מִזְּבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת' שמשמעו שמיתת בית דין כן דוחה את העבודה, יש לפרש שהפסוק הַהוּא [־'מֵעִם מִזְּבְּחִי'] אינו מלמד אלא לְעבודה בְּקָרְבַּן של יָחִיד שאין זמנו קבוע לאותו יום, שכיון שדינו דְּלָא דָּחֵי שַׁבָּת לכך מיתת בית דין דוחה אותו, והיינו שאם מחויב מיתה בא להקריב קרבן של יחיד, אין מניחים לו ולוקחים אותו למיתה, אבל אם בא להקריב קרבן ציבור, כיון שדינו שדוחה שבת, אין דין מיתת בית דין שעליו דוחה עבודה זו, שעל כך לא נאמר 'מעם מזבחי תקחנו למות'.

רבא דוחה שאין ללמוד מכך על עבודה: אָמַר רָבָא, (אִי הָכִי) – אם אכן תדרוש מקל וחומר שעבודה בקרבן ציבור דוחה מיתת בית דין, ואינה בכלל הפסוק 'מֵעם מִזְּבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת', לא תוכל לפרש שהפסוק 'מעם מזבחי' מדבר על קרבן יחיד, שאם כן לֹא תְּהֵא רְצִיחָה [־מיתת בית דין] דּוֹחָה אפילו קָרְבַּן יָחִיד, שהרי גם את זה יש לנו לדרוש מִקַּל וָחוֹמֶר שקרבן יחיד לא ידחה מפני מיתת בית דין,

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום שישי עמ' א

הקדוש ברוך הוא את העולם, ואחר כך ברא את אדם הראשון. שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ט א־ג) 'חָכְמוֹת בָּנְתָה בֵיתָהּ, חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה. טָבְחָה טִבְחָהּ, מָסְכָה יֵינָהּ, אַף עָרְכָה שֻׁלְחָנָהּ. שָׁלְחָה נַעֲרוֹתֶיהָ תִּקְרָא, עַל גַּפֵּי מְרוֹמֵי קָרֶת'. ודורשים הפסוק, 'חָכְמוֹת בָּנְתָה בֵיתָהּ', זוֹ הִיא מִידָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁבָּרָא אֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ בְּחָכְמָה. 'חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה', אֵלּוּ שִׁבְעַת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, שבהם נברא העולם. 'טָבְחָה טִבְחָהּ מָסְכָה יֵינָהּ אַף עָרְכָה שֻׁלְחָנָהּ', אֵלּוּ בריאת יַמִּים וּנְהָרוֹת וְכָל צוֹרְכֵי הָעוֹלָם. 'שָׁלְחָה נַעֲרוֹתֶיהָ תִּקְרָא', זֶה אָדָם וְחַוָּה. סיום הפסוק הוא שבאו וישבו 'עַל גַּפֵּי מְרוֹמֵי קָרֶת'. רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה רָמֵי – הקשה, כְּתִיב שישבו 'עַל גַּפֵּי', כלומר על גבי דבר גבוה, ובפסוק אחר כְּתִיב (שם ט יד) 'עַל כִּסֵּא מרומי קרת', שאינו גבוה כל כך. ותירץ, שבְּתְחִלָּה – קודם שחטא אדם הראשון נאמר 'עַל גַּפֵּי', שישב במקום גבוה, וּלְבַסּוֹף, לאחר שחטא, נאמר 'עַל כִּסֵּא', שירד מהמקום הגבוה וישב על כסא.

הגמרא דורשת את המשך הפסוקים על ענין אדם וחוה: נאמר (משלי ט ד) 'מִי פֶתִי יָסוּר הֵנָּה חֲסַר לֵב אָמְרָה לוֹ', ודורשים הפסוק, שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִי פִּתְּאוֹ לָזֶה – מי פיתה את אדם הראשון שיסור ויאכל מהעץ שאמר הקדוש ברוך הוא לא לאכול, אִשָּׁה אָמְרָה לוֹ – חוה אשתו שהיא חסרת לב אמרה לו לאכול. דִּכְתִיב (משלי ו לב) 'נוֹאֵף אִשָּׁה חֲסַר לֵב', ומשמע שפעמים אשה נקראת 'חסר לב'.

הגמרא מביאה ברייתא מענין בריאת אדם הראשון: תַּנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אָדָם הָרִאשׁוֹן, מִכָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ הוּצְבַּר עֲפָרוֹ לצורך בריאתו, שֶׁנֶּאֱמַר במזמור המדבר מענין בריאת האדם (תהילים קלט טז) 'גָּלְמִי רָאוּ עֵינֶיךָ', שדוד המלך אמר שמכל מראה עיני הקדוש ברוך הוא נבראתי ונהייתי גולם. (וּכְתִיב (דברי הימים ב' טז ט) 'כִּי ה' עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ', שהקדוש ברוך הוא משגיח על כל העולם, ומשמע שעיני הקדוש ברוך הוא היינו כל העולם). הרי שהעפר שממנו נברא נאסף מכל המקומות שהקדוש ברוך הוא רואה, והיינו מכל העולם.

רב מפרש מהיכן נברא כל אבר של אדם הראשון: אָמַר רַב אוֹשַׁעְיָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב, כל חלק בגוף אָדָם הָרִאשׁוֹן נברא ממקום אחר בעולם,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן אדמו"ר הזקן - בעל התניא והשו"ע

~ שולחן ערוך עם הערות וציונים - הלכות שבת ~

ח יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁלֹּא הִתִּירוּ לִפְתּוֹחַ נֶקֶב יָשָׁן אֶלָּא בְּחָבִית שֶׁל חֶרֶס, שֶׁאֵין הַסְּתִימָה מְהֻדֶּקֶת יָפֶה בַּנֶּקֶב. אֲבָל בְּחָבִית שֶׁל עֵץ שֶׁמְּהַדְּקִין מְאֹד הָעֵץ שֶׁסּוֹתְמִין בּוֹ הַנֶּקֶב, וְחוֹתְכִין רֹאשׁוֹ עַל דַּעַת שֶׁלֹּא לְהוֹצִיאוֹ - וַדַּאי נִרְאֶה שֶׁזֶּהוּ נֶקֶב חָדָשׁ וְאָסוּר נב].

וְיֵשׁ חוֹלְקִין עַל זֶה. וְיֵשׁ לִסְמוֹךְ עַל דִּבְרֵיהֶם בִּמְקוֹם צֹרֶךְ גָּדוֹל לְהָקֵל בְּדִבְרֵי סוֹפְרִים:

חלק ב, סימן שיד, דְּבָרִים הָאֲסוּרִים מִשּׁוּם בִּנְיָן וּסְתִירָה בְּשַׁבָּת, סְעִיף ח:

ביאורי הלכה

נב] ואסור — אסור לפתוח נקב ישן בחבית של עץ גם אם לא הידקו מאד העץ ולא חתכו את ראשו על דעת שלא להוציאו[56].

ציונים והוספות

56) בפמ"ג (מש"ז ס"ק ב) כתב שאם סתום היטב החמירו גם בחרס, אבל בפשט שוע"ר עיקר החילוק הוא בין עץ לחרס ולא איכות הסתימה שעשה כעת, שכיון שהדרך לסתום חבית של עץ היטב שלא על דעת להוציאה, ואם יצטרכו ינקבו נקב אחר, שוב לעולם אין בחבית ישנה היתר של 'נקב ישן' גם אם לא סתם היטב ולא חתך ראש העץ. לכאורה כן הוא הפשט גם בשו"ע המחבר, אלא ששם מופיע החילוק בין חרס לעץ בלשון 'לנקוב' ובהמשך להיתר נקיבת נקב ישן שהיא: (א) סתימה חזקה שצריך לקדוח בה ו(ב) נשברה הברזא היינו שלא חתכה מדעתו, ואולי מכאן הסיק הפמ"ג שה'יש אומרים' בא בעיקר כהמשך לזה ולהחמיר בנקיבת 'סתימה חזקה' כשהיא מ'דעתו' עכ"פ. משא"כ אדה"ז נקט בלשון 'פתיחה' ולא 'נקיבה', והחילוק בין חבית של חרס לחבית של עץ לא בא כהמשך ישר לדין נקיבה במקדח.

~ שו"ע רבנו הזקן לפי לוח "רב יומי" - הלכות שאלה ושכירות/השכמת הבוקר ~

~ יום ראשון ~

יז האומר לשלוחו צא ושכור לי פועלים ושכרם ואמר להם שכרכם על בעל הבית שניהם אינם עוברים בבל תלין ולא תבא זה לפי שלא שכרם וזה לפי שאין שכרם עליו אלא אמר להם שבעל הבית יתן להם ומכל מקום בעל הבית עובר משום אל תאמר לרעך וגו' אם מכוין לדחותם ואם שכרם סתם ולא אמר להם שכרכם על בעל הבית הוא חייב בשכרם והוא עובר בבל תלין ולא תבא אלא אם כן הפועלים יודעים שאין המלאכה שלו:

יח גדולי החכמים היו נוהגים לשכור פועלים על ידי שליח שיאמר שכרכם על בעל הבית כדי שלא יבואו לעבור בלא תעשה אם יהיו טרודים ולא יהיה להם פנאי לפורעם בזמנה.

ואם אי אפשר על ידי שליח טוב להתנות עם השכיר בשעה ששוכרו על מנת שלא יתחייב לפורעו בזמנו כי שמא יהיה טרוד או שמא לא יהיה לו מעות בריוח שיכול לפרעו אלא יהיה לו ויצטרך להוציאם ונמצא עובר בלא תעשה ואפילו לא יהיה לו כלל מדת חסידות ללות ולפרוע לשכיר בזמנו מה שאין כן כשמתנה עמו כל תנאי שבממון קיים.

ואף על פי כן אם יוכל לפרוע בזמנו טוב לפרעו ולא לסמוך על התנאי כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו ואפילו אם העני מבקש שיהיה שכרו שמור על בעל הבית טוב לפרעו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תחלה בזמנו אם יכול ויחזיר ויקח ממנו בתורת פקדון (ואם אין העני מבקש להפקידו יוכל לחזור וליקח ממנו בתורת הלואה אם הוא צריך למעות רק שיפרענו תחלה):

יט המעביר חבית ממקום למקום בשכר ונשברה בפשיעתו כגון שרץ יותר מדאי או שהלך במקום רעוע ונתקל וכל כיוצא בזה בענין שחייב לשלם מן הדין מצוה על בעל הבית להכנם עמו לפנים משורת הדין ולמחול לו שנאמר למען תלך בדרך טובים ואם עני הוא ואין לו מה יאכל מצוה ליתן לו שכרו שנאמר וארחות צדיקים תשמור וזו היא אורח צדיקים לשמור דרך ה' לעשות צדקה ומשפט לפנים משורת הדין:

~ יום שני ~

כ וכדרך שבעל הבית מוזהר שלא לגזול שכר העני ולא לאחרו כך העני מוזהר שלא יבטל מלאכת בעל הבית ויבטל מעט כאן ומעט כאן ומוציא כל היום במרמה אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן שהרי הקפידו חכמים על ברכה רביעית של ברכת המזון שלא יברכו אותה הפועלים משום ביטול מלאכתו של בעל הבית וכן חייב לעבוד בכל כחו שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן לפיכך נטל שכרו אף בעולם הזה שנאמר ויפרוץ האיש מאד מאד.

לפיכך אין הפועל רשאי לעשות מלאכה בלילה ולהשכיר עצמו ביום וכן אין האדם רשאי לעשות מלאכה בבהמתו בלילה ולהשכירה ביום ואין הפועל רשאי להרעיב ולסגף עצמו שהרי מחליש כחו ולא יוכל לעשות מלאכת בעל הבית בכח וכן המלמד צריך להיות נזהר בכל זה וכן אסור לו להיות ניעור בלילה יותר מדאי מפני שיהיה עצל ביום בלימודו וכן אסור להרבות במאכל מטעם זה שהמאכל מביא השינה ועצלה.

ואסור לו לעסוק בשום מלאכה אחרת עם הלימוד וכן המושיב חבירו בחנות אסור לעסוק במלאכה בחנות מפני שאין עיניו על החנות:

כא פועל העובד לבעל הבית בין בשכירות לזמן בין בקבלנות אפילו קבל כבר כל שכרו יכול לחזור בו באמצע פעולתו אם אינו גורם שום הפסד לבעל הבית שנאמר כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים שיעבדו שלא ברצונם מחמת שכבר נשכרו.

ולכן יש מי שאומר שאין לפועל או מלמד או משרת להשכיר עצמו להיות בבית בעל הבית אחד בקבע יותר משלש שנים כי עד שלש שנים נקרא שכיר כמו שכתוב בישעיה בשלש שנים כשני שכיר ונקלה וגו' ובעבד עברי נאמר כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים וביותר משלש שנים יצא מכלל שכיר ונכנס בכלל עבד והתורה אמרה כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים.

ומכל מקום אם אין לו מה יאכל רשאי אפילו למכור עצמו בעבד בזמן שהיובל נוהג שנאמר וכי ימוך אחיך ונמכר לך (אבל האשה אינה יכולה למכור עצמה משהביאה סימני נערות לכן אין לה להשכיר עצמה גם כן ליותר משלש שנים לפי סברא זו):

~ יום שלישי ~

כב אדם או בהמה העושים לבעל הבית בגדולי קרקע בין בתלוש בין במחובר בין בחנם בין בשכר אפילו אינן עושין ביד או ברגל אלא שנושאין מאכל על גבן הרי אלו אוכלים ממה שעושים בו בשעת עשייתן או בשעת נשיאת המשוי על גבן ואסור למנעם באיזה צד מניעה בעולם אפילו על ידי נכרי ואם אין הבהמה אוכלת מפני שהיא צמאה צריך להשקותה וכן להסיר ממנה כל מונע קודם שיעשה בה ואם יש דבר המונעה מלאכול אסור לעשות בה והמונע את הבהמה אפילו בקול מלאכול ממה שהיא עושה או נושאת הרי זה לוקה אפילו היא שלו ואפילו היא של נכרי שנאמר לא תחסום שור בדישו אחד שור ואחד כל בהמה וחיה אפילו טמאה אחד דיש ואחד כל מלאכה שבתלוש וקל וחומר לאדם העושה בתלוש ובמחובר הוא אומר כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל כליך לא תתן ובפועל העובד בכרם הכתוב מדבר והוא הדין לבהמה העובדת ולא בשאר כל אדם וכן כי תבא בקמת רעך וקטפת מלילות בידך וחרמש לא תניף על קמת רעך בפועל הכתוב מדבר ולא בשאר כל אדם.

ואפילו פועל אינו רשאי אלא כשעושה גמר מלאכת המחובר שהיא בצירת הענבים וקצירת התבואה וכן בשאר לקיטת שאר פירות שנאמר ואל כליך לא תתן בשעה שאתה נותן לכליו של בעל הבית אתה אוכל ולא קודם לכן ואפילו המנכש בבצלים לעקור קטנים מתוך הגדולים אינו אוכל מהקטנים אף על פי שהוא גמר מלאכתן הואיל ועיקר הניכוש לצורך הגדולים להרחיב להם מקום ואפילו בלקיטת פירות לא יאכל פרי הראשון שלוקט כי צריך תחלה ליתן לכליו של בעל הבית ואחר כך יאכל הוא:

כג ובתלוש אינו אוכל אלא כשעושה קודם שנגמרה מלאכתו של מין זה לענין חיוב מעשר אילו היה בזמן שהמעשר היה נוהג אבל פירות תלושים שנגמרה מלאכתם למעשר אינו אוכל מהם כשעושה בהם איזה מלאכה או נושאם שנאמר בדישו מה דיש מיוחד שלא נגמרה מלאכתו למעשר עד שיתברר היטב מן המוץ אף כל תלוש שלא נגמרה מלאכתו למעשר.

במה דברים אמורים בפירות שחיוב האחרון שבהם הוא המעשר אבל חטין שהן עומדין לעשות מהן פת ויהיה בהן חיוב חלה אוכל כשעושה בהן עד שנתחייבו בחלה שהוא שעת עירוב הקמח במים וכשעושה אחר שנתחייבו בחלה כגון הלש והאופה אינו אוכל וכן הנושא פת.

וכן הבהמה דינה כפועל בכל זה:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום רביעי ~

כד אין רשאין לאכול אלא בשעת עשיית מלאכה ולא שישב הפועל ויאמר מנעתי עצמי עד עתה ולא אכלתי ועל כן אשב עתה ואוכל.

ולכן בהמה הנושאת משוי אינה אוכלת אלא כשהמשוי עליה עד שיפרוק מעליה אם מחזרת ראשה ואוכלת מעצמה אבל לא יטול בעליה בידו ויאכילנה שלא מדעת בעל הבית ורשאי בעל הבית להאכילה פקיעי עמיר כדי שלא תאכל הרבה ממה שהיא עושה או נושאת ורשאי בעליה להרעיבה כדי שתאכל הרבה.

וכן הפועל רשאי לטבל פתו בציר תחלה כדי שיוכל לאכול אחר כך ענבים הרבה ורשאי בעל הבית להשקותו יין שלא יוכל לאכול ענבים הרבה.

אבל אסור לפועל לאכול עם הענבים פת או דבר אחר כדי שיאכל ענבים הרבה שנאמר ואכלת ענבים ענבים ולא ענבים ודבר אחר ולכן לא יטבלם במלח.

ואסור לו למוץ הענבים שנאמר ואכלת ולא מוצץ.

ואסור לו לאכול אכילה גסה מכל מה שעושה בו שנאמר שבעך ולא אכילה גסה:

כה השומר פירות תלושים שלא נגמרה מלאכתם למעשר כגון גיתות יין וערימת חטים רשאי לאכול מהם מהלכות מדינה שנהגו כן אבל לא מן התורה שהשומר אינו כעושה מעשה מן הדין אלא שנהגו להחשיבו כעושה מעשה ואם משמר פירות של כמה בני אדם לא יאכל הכל משל אחד אלא אוכל משל כולם לפי חשבון אבל השומר במחובר אפילו בשעת לקיטתו שלוקטים מרוח זו ושומר ברוח אחרת עד שיבאו ללקוט שם מיד אינו אוכל:

כו החולב והמגבן אינו אוכל שנאמר בדישו מה דיש שהוא גידולי קרקע אף כל גידולי קרקע.

וכל האוכל מה שאין לו לאכול או בשעה שאין לו לאכול כגון שלא בשעת מלאכה הרי זה עובר משום לא תגזול או לא תגנוב ואם הוליך בידו לביתו ממה שיש לו לאכול או שנתן לאכול עובר משום ואל כליך לא תתן:

~ יום חמישי ~

כז ואינו רשאי לאכול אלא ממה שעושה בו ולא מדבר אחר אפילו שכרו לעשות בשניהם ואפילו שניהם מין אחד כגון בוצר גפן זה לא יאכל מגפן זה אלא אם כן אחד מודלה על גבי חבירו שאז נחשבים כאחד והדורך בגת עד שלא הלך שתי וערב אוכל בענבים ואינו שותה תירוש מפני שאין מלאכתו ניכרת ביין והרי זה כאוכל בדבר אחר משהלך שתי וערב אוכל בענבים ושותה בתירוש שמלאכתו ניכרת בשניהם:

כח בהמה שהיא עושה בדבר שהוא רע לבני מעים מותר לחסמה שלא הקפידה תורה אלא על הנאתה והרי היא אינה נהנית:

כט אסור לומר לנכרי חסום פרתי ודוש בה דישה שלך או מלאכה אחרת של נכרי אף על פי שאין הישראל נהנה בזה הואיל ונעשה איסור במה שהישראל מוסר לו משלו שהיא פרתו וכמו שבשבת אסור לומר לנכרי הילך בשר זה ובשלהו היום לעצמך ואמירה לנכרי אסורה בכל האיסורים שבתורה כמו בשבת ומועד.

ואין צריך לומר אם המלאכה היא של ישראל אף על פי שהבהמה של נכרי שהרי הישראל נהנה בחסימתה.

אבל מותר לומר לו חסום פרתך ודוש בה דישה שלך שהנכרי אינו מוזהר על החסימה.

אבל ישראל אסור לעשות בפרה חסומה אפילו מלאכת הנכרי והפרה של נכרי ואפילו חסמה הנכרי.

אבל פועל העושה אצל הנכרי (בין בתלוש בין במחובר) אסור לאכול שלא מדעת הנכרי ממה שהוא עושה כדרך שאוכל משל ישראל שנאמר רעך ולא של נכרי:

ל פרות המהלכות על התבואה לפי שירט להן הדרך אינו עובר על לא תחסום אם חסמן אף על פי שהתבואה נידושה מאליה דרך הילוכן עליה הואיל ואינו מתכוין להעבירן שם בשביל כך וכן כל כיוצא בזה:

~ יום שישי ~

הקדמה זאת מצאנו בכתבי הקודש של אדמו"ר ז"ל נ"ע שהתחיל לחבר הש"ע מהדורא תניינא כיד ה' הטובה עליו השכיל והוסיף הרבה חידושי דינים ואף שיש הרבה דברים מה שכבר נאמרו אמרנו שלא לדלג למען לא יחסר כל בו ומשנה לא זזה ממקומה:

א יהודא בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר ר"ץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים עז כנמר הוא שלא להתבייש מפני בני אדם המלעיגים וגבור כארי עיקר הגבורה הוא בלב להתגבר על יצרו לנצחו כגבור המתגבר על שונאו לנצחו ולהפילו לארץ וכן צריך כל אדם בבקר להתגבר על יצרו כארי לקום משינתו קודם אור הבקר לעבודת בוראו כדי שיהא הוא מעורר השחר כמ"ש אעירה שחר אני מעורר השחר ואין השחר מעיר אותי וזו מדה בינונית:

ב אבל ראוי לכל ירא שמים וכל החיל אשר נגע ה' בלבו לקום בחצות הלילה ולקונן מעט במזמור על נהרות בבל וכיוצא בו (כמו שנדפס בסידורים) על חורבן בית המקדש וגלות השכינה כמ"ש קומי רוני בלילה לראש אשמרות וגו' וכמו שהקדוש ברוך הוא מקונן בעת ההיא ואומר אוי לי שהחרבתי את ביתי כו' וטוב מעט בכוונה מהרבות שלא בכוונה ואח"כ לעסוק בתורה שבעל פה עד אור היום:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ג ונודע כבר מה שהפליגו במעלה זו בספר הזוהר וכן אמרו בגמרא שחצות לילה היא עת רצון וכמ"ש ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור וגו' וגם אמרו כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו שנאמר קומי רוני בלילה לראש אשמרות שפכי כמים לבך נוכח פני ה' כלומר שכינה שרויה אצלך וראש אשמרות הוא חצות הלילה (ואם אינו יכול לקום בחצות יקום בראש האשמורה השלישית) וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד משוך עליו ביום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי וזה הנקרא עבד ה' כמ"ש כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות ונכון להכין תרנגול להקיצו משנתו בחצות וכמו שהיה עושה רבי עקיבא שהיה מוליך עמו תרנגול גם כשהיה מהלך בדרך כדי להקיצו בחצות ואם אין התרנגול מקיצו ישכור לו אדם שיקיצנו:

~ שבת קודש ~

ד ומיד שניעור משינתו כדי שיוכל להתגבר על יצרו לקום בזריזות בחצות או קודם עמוד השחר במדה בינונית יחשוב בלבו לפני מי הוא שוכב וידע שמלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא חופף עליו שנאמר מלא כל הארץ כבודו ואלו היה שוכב לפני מלך בשר ודם העומד עליו היה מתחייב בנפשו קל וחומר לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה:

ה וזה כלל גדול בתורה ובמעלת הצדיקים ההולכים לפני האלקים כמ"ש שויתי ה' לנגדי תמיד כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו כישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול ואין דיבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו כדיבורו במושב המלך כל שכן כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול מלך מלכי המלכים הקב"ה עומד עליו ורואה במעשיו כמ"ש אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' הלא את השמים ואת הארץ אני מלא מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד ה' ובושתו ממנו תמיד ואם לא יגיע אליו מיד יעמיק הרבה בענין זה עד שיגיע אליו וגם ישוב בתשובה שלימה על כל עונותיו שהם המונעים מהגיע אליו היראה כמ"ש עונותיכם היו מבדילים וגו':

ו וטוב להרגיל עצמו לומר מיד שניעור משינתו (מודה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמתי בחמלה רבה אמונתך) ועל ידי זה יזכור את ה' העומד עליו ויקום בזריזות אך לא יקום ויעמוד בפתע פתאום אלא ישהה מעט עד שיגמור נוסח זה בעודו שוכב או יושב כמו שיתבאר בהל' דרך ארץ ולפי שבנוסח זה אין בו שום שם מז' שמות שאינם נמחקין אין איסור לאמרו קודם שנטל ידיו אף אם ישן על מטתו ערום ומסתמא נגעו ידיו במקומות מטונפים שבגופו כמו שיתבאר בסימן ד' אבל אסור להוציא דברי תורה מפיו בידים מטונפות אבל להרהר בדברי תורה מותר ואעפ"כ [אין לו לדבר ולא אפילו להרהר] בדברי תורה בעודו מושכב על מטתו גם אם נטל ידיו אלא יקום ויעמוד או ישב באימה שנאמר הכון לקראת אלקיך ישראל:

~ 'תורה אור' פרשת וארא - הפרשה החסידית ~

וַיֹּאמֶר גו' אֶת מַטֶּךָ גו' יְהִי לְתַנִּין[1]

"**וַיֹּאמֶר** ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר כו'[2], קַח אֶת מַטֶּךָ וְהַשְׁלֵךְ לִפְנֵי פַרְעֹה יְהִי לְתַנִּין כו'[3], עַד: וַיִּבְלַע מַטֵּה אַהֲרֹן אֶת מַטּוֹתָם" (פָּרָשָׁתֵנוּ ז, ח־יב):

לְהָבִין עִנְיָן הַמַּטֶּה שֶׁנֶּהְפַּךְ לְנָחָשׁ (וְאַחַר כָּךְ חָזַר וְנֶהְפַּךְ לְמַטֶּה.

וְגַם, מָה שֶׁזֶּה הָיָה הַמּוֹפֵת הָרִאשׁוֹן שֶׁנִּתְּנוּ לְפַרְעֹה, וְקָדַם לְכָל הָעֲשָׂר מַכּוֹת):

הִנֵּה כְּתִיב (בֹּא יב, לו): "וַיְנַצְּלוּ אֶת מִצְרָיִם", וְאָמְרוּ רַז"ל (פְּסָחִים קיט.): "שֶׁעָשָׂאוּהָ כִּמְצוּדָה שֶׁאֵין בָּהּ דָּגִים". פֵּירוּשׁ: שֶׁלִּקְּטוּ כָּל הַנִּצוֹצִין שֶׁנָּפְלוּ בַּשְּׁבִירָה אֲלֵיהֶם,

1) (דִּבּוּר הַמַּתְחִיל וַיֹּאמֶר גו' יְהִי לְתַנִּין: תּוֹרַת חַיִּים דִּבּוּר [שְׁמוֹת לט, ג] הַמַּתְחִיל "[לְהָבִין כְּלָלוּת] עִנְיָן הָאוֹתוֹת" [לו, ג] וְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיֹּאמֶר גו' מַזֶּה בְּיָדְךָ" [לו, ד]. – צִיּוּן כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוֹ"ר.

נָאֱמַר לֵיל שַׁבָּת פָּרָשַׁת וָאֵרָא, כו טֵבֵת, מְבָרְכִים הַחוֹדֶשׁ שְׁבָט תקס"ה בִּסְעוּדַת שַׁחֲרִית. נוֹסַח הַמַּאֲמָר שֶׁלְּפָנֵינוּ הוּא עַל פִּי הַנְּחַת רַבִּי מֹשֶׁה בֶּן אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן – נִדְפַּס בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ה חֵלֶק א עַמּוּד קפח.

נִדְפַּס בְּשִׁינּוּיִים קַלִּים עִם הַגָּהוֹת וְקִיצּוּרִים – בָּאוֹר הַתּוֹרָה שְׁמוֹת כֶּרֶךְ ז עַמּוּד ב'תרו וְהוּבְאוּ הַהוֹסָפוֹת וְהַקִּיצּוּרִים בַּהֲעָרוֹת לְקַמָּן בִּמְקוֹמָם.

נוֹסַח ב – הַנְּחַת אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי – נִדְפַּס בְּתוֹרַת חַיִּים דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "עִנְיָן הָאוֹתוֹת" הַנַּ"ל.

עַל מַאֲמָר זֶה מִיּוּסָד פֶּרֶק ד וְאֵילָךְ מִדִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיֹּאמֶר גו' מַזֶּה בְּיָדְךָ" תקפ"ב – תּוֹרַת חַיִּים הַנַּ"ל).

2) ("כִּי יְדַבֵּר אֲלֵכֶם פַּרְעֹה לֵאמֹר תְּנוּ לָכֶם מוֹפֵת וְאָמַרְתָּ אֶל אַהֲרֹן").

3) ("וַיַּשְׁלִיכוּ אִישׁ מַטֵּהוּ וַיְהִיוּ לְתַנִּינִם").

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְנִתְרוֹקְנוּ מִצְרַיִם מֵהֶם עַד שֶׁנִּשְׁאֲרוּ כִּמְצוּלָה כו׳, וְלֹא הִשְׁאִירוּ שָׁם אֲפִילוּ נִצּוּץ אֶחָד[4].

וְהִנֵּה, לְהָבִין עִנְיַן הַנִּצּוֹצוֹת שֶׁנָּפְלוּ בִּשְׁבִירַת־הַכֵּלִים וְעִנְיַן הַעֲלָאָתָם – הָעִנְיָן:

כִּי הִנֵּה יָדוּעַ, עִנְיַן הַשְּׁבִירָה הוּא מִיתַת ז׳ מַלְכִין קַדְמָאִין דְּתֹהוּ[5], שֶׁנִּשְׁבְּרוּ וְנָפְלוּ לְמַטָּה לְבי״ע בִּבְחִינַת הַקְּלִיפּוֹת וְסִטְרָא־אָחֳרָא.

וְהַיְינוּ, כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בְּנִשְׁמַת הָאָדָם, שֶׁקּוֹדֶם בּוֹאָהּ לַגּוּף הָיְתָה בְּטֵילָה בְּתַכְלִית לְגַבֵּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מְלָכִים־ב ה, טז): "חַי ה׳ אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו"[6]), וְהַיְינוּ מִשּׁוּם שֶׁאָז לֹא הָיָה דָּבָר הַמַּחֲשִׁיךְ וּמַסְתִּיר עָלֶיהָ הַגִּילוּי אֱלֹקוּת, לְכָךְ הָיְתָה בְּטֵילָה לִמְקוֹרָהּ בְּתַכְלִית.

וְכֵיוָן שֶׁיָּרְדָה לְמַטָּה וְנִתְלַבְּשָׁה בַּגּוּף הַחוֹמְרִי, אֲזַי הַגּוּף מַסְתִּיר עָלֶיהָ לִהְיוֹת נִדְמֶה הָעוֹלָם וּמְלוֹאוֹ לְיֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְאֵין רוֹאָה[7] בְּחִינַת הַבִּטּוּל שֶׁל כָּל הָעוֹלָמוֹת לְגַבֵּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַמְחַיֶּה וּמְהַוֶּה אוֹתָם תָּמִיד.

וְכָךְ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל הוּא עִנְיַן שְׁבִירַת־הַכֵּלִים: שֶׁנָּפְלוּ הַנִּצּוֹצִין דְּתֹהוּ וְנִתְלַבְּשוּ בַּקְּלִיפּוֹת דְּבי״ע, שֶׁהַקְּלִיפּוֹת מַחֲשִׁיכוֹת עַל הַנִּצּוֹצוֹת וּמַסְתִּירִים אוֹתָם מִכָּל צַד, שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁוּ גִּילוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, עַד שֶׁיּוּכְלוּ לִהְיוֹת יֵשׁ וְדָבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וּכְמַאֲמַר פַּרְעֹה[8]: "לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי"[9], רַק "דְּקָרוּ לֵיהּ אֱלָהָא דֶּאֱלָהַיָּא"[10].

וְאַף שֶׁקּוֹדֶם הַשְּׁבִירָה הָיוּ הַנִּצּוֹצִים בְּטֵלִים וּמְיוּחָדִים בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, מִפְּנֵי שֶׁאָז הָיָה מִתְגַּלֶּה אוֹר אֵין־סוֹף בָּהֶם בְּגִילוּי וְיִחוּד גָּמוּר, אֲבָל לְאַחַר הַשְּׁבִירָה, שֶׁיָּרְדוּ הַנִּצּוֹצִין וְנִתְלַבְּשׁוּ בְּתוֹךְ הַקְּלִיפּוֹת, שֶׁהֵם מַלְבִּישִׁים אוֹתָם וּמַסְתִּירִים הַגִּילוּי אֱלֹקוּת, כְּמֹשֵׁל הַגּוּף שֶׁמַּסְתִּיר וּמַחֲשִׁיךְ לְגַבֵּי הַנְּשָׁמָה כַּנַּ״ל, לְכָךְ אֵינָם יְכוֹלִים לִהְיוֹת בִּבְחִינַת בִּטּוּל כְּמוֹ שֶׁהָיוּ תְּחִלָּה.

וּלְכָךְ נִקְרָאִים בְּשֵׁם "קְלִיפּוֹת"[11], שֶׁהֵם כְּמֹשֵׁל הַקְּלִיפָּה שֶׁהִיא חוֹפֶפֶת וּמַקֶּפֶת עַל הַפְּרִי הַכָּנוּס בְּתוֹכָהּ וּמַסְתֶּרֶת אוֹתָהּ, כְּמֹשֵׁל קְלִיפַּת הָאֱגוֹז, וְאֵין תְּרוּפָה לְהוֹצִיא הַפְּרִי, כִּי אִם עַל יְדֵי שְׁבִירַת הַקְּלִיפָּה;

וְכָךְ, כְּדֵי לְהוֹצִיא נִצּוֹצֵי הַקְּדוּשָׁה מֵהַקְּלִיפּוֹת הַמַּסְתִּירִים עֲלֵיהֶם, הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת שְׁבִירַת־הַקְּלִיפּוֹת. וְזֶה הָיָה עִנְיַן אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים וּמַכּוֹת שֶׁבְּמִצְרַיִם כִּדְלִקַמָּן אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם[12]. :

וְהִנֵּה כְּתִיב (בְּרֵאשִׁית ב, י״א): "וְנָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן כו׳, וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְד׳[13] רָאשִׁים. שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן כו׳"[14].

וּפֵירוּשׁ: "נָהָר הַיּוֹצֵא מֵעֵדֶן" הִיא הַמְשָׁכָה וְהֶאָרָה הַנִּמְשֶׁכֶת מֵחָכְמָה־עִילָּאָה דַּאֲצִילוּת, שֶׁבָּהּ מְלוּבָּשׁ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וּבָהּ וְעַל יָדָהּ נִמְשָׁךְ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּכָל הָאֲצִילוּת, וְנִמְשָׁךְ עַד בְּחִינַת מַלְכוּת־דַּאֲצִילוּת הַנִּקְרָא "גַּן", וְזֶהוּ "לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן" (שָׁם). וְשָׁם בַּאֲצִילוּת "אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חַד בְּהוֹן"[15]. וְלָכֵן הַנָּהָר – אֶחָד, שֶׁהוּא עוֹלָם הָאַחְדוּת. וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְרֹאשׁ

---

4) ("וּלְכָךְ הָיוּ מְשׁוּעְבָּדִים בְּגָלוּת רד״ו שָׁנָה, כִּי הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת מָשָׁךְ זֶה, שֶׁבְּמִשָּׁךְ זְמַן זֶה הוּא שֶׁנִּתְבָּרֵר מֵהֶם כָּל הַנִּיצוֹצִים הַנַּ״ל, וְנִמְדַּד מָשָׁךְ זְמַן הַגָּלוּת לְפִי עֶרֶךְ מִסְפַּר הַנִּיצוֹצִים שֶׁהָיָה בַּשְּׁבִירָה בְּמִצְרַיִם (עַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר רֵישׁ פָּרָשַׁת וַיֵּשֶׁב עַל פָּסוּק "מֹאַלְמִים אֲלוּמִים" [לְקַמָּן כח, א]). וְנִיצוֹצִים אֵלּוּ שֶׁבִּירְרוּ מֵהֶם הֵן הַנְּשָׁמוֹת שֶׁיָּרְדוּ אַחַר כָּךְ בְּכַמָּה דּוֹרוֹת בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁהַנְּשָׁמוֹת הֵלְּוּ הָיוּ תְּחִילָּה מוּבְלָעִים בָּהֶם בִּבְחִינַת שְׁבִירָה וְעַל יְדֵי הַגָּלוּת לִיקְּטוּ מֵהֶם הַנִּיצוֹצִים לִהְיוֹת יוֹרְדִים אַחַר כָּךְ בְּכַמָּה דּוֹרוֹת בְּתוֹךְ יִשְׂרָאֵל (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר פָּרָשַׁת וַיִּגַּשׁ עַל פָּסוּק "וַיְבָרֶךָ יַעֲקֹב אֶת פַּרְעֹה" [בְּאוּרֵי הַזֹּהַר קלה, ד [סח, ג] – קלו, ג [עא, ב]]).

קִיצּוּר: נִתְבָּאֵר עִנְיַן "וְיִנְצְלוּ אֶת מִצְרָיִם" שֶׁהוּא עִנְיַן שֶׁבִּירְרוּ וְלִקְּטוּ כָּל הַנִּיצוֹצִים דִּקְדוּשָׁה שֶׁנָּפְלוּ שָׁם בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים, וְהֵן נְשָׁמוֹת שֶׁיָּרְדוּ אַחַר כָּךְ בְּיִשְׂרָאֵל בְּכַמָּה דּוֹרוֹת – אוֹר הַתּוֹרָה).

5) ("הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם לִפְנֵי מִלְּךְ מֶלֶךְ. וַיַּמְלֹךְ . . וַיָּמֹת". – וַיִּשְׁלַח לו, לא וָאִילָךְ. עַיֵּן חַיִּים שַׁעַר הַכְּלָלִים פְּרָקִים א־ב. לִקּוּטֵי תּוֹרָה לְהָאַרִיז״ל סוֹף פָּרָשַׁת וַיִּשְׁלַח).

6) (מְדַבֵּר בִּנְשָׁמָתוֹ קוֹדֶם שֶׁיָּרְדָה לְמַטָּה שֶׁלָּכֵן אוֹמֵר "אֲשֶׁר עָמַדְתִּי" וְלֹא "אֲשֶׁר אֲנִי עוֹמֵד" (זֹהַר חֵלֶק ג סח, א. וּרְאֵה גַּם כֵּן שָׁם חֵלֶק א רלג, ב). – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמו״ר בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים ת״ש עַמּוּד 13).

7) (רוֹאָה בְּאוֹר הַתּוֹרָה: נִרְאֶה).

8) (וְכֵן הוּא בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים כ, א וְעוֹד. וּרְאֵה לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק כא עַמּוּד 40 הֶעָרָה 33).

9) (יְחֶזְקֵאל כט, ג. וּרְאֵה לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת שָׁם הֶעָרָה 32).

10) (שֶׁהֵם קוֹרְאִים לוֹ אֱלֹקֵי הָאֱלֹקִים. מְנָחוֹת קי, א).

11) (רְאֵה גַּם לְקַמָּן בְּשַׁלַּח סא, ד. לִקּוּטֵי תּוֹרָה תַּזְרִיעַ כג, ד. בֵּיאוּר "אַחֲרֵי" הַנִּדְפָּס בְּסוֹף סֵפֶר "דֶּרֶךְ מִצְוֹתֶיךָ" קפט, ב וְאֵילַךְ – נִסְמְנוּ בְּ"מַרְאֵי מְקוֹמוֹת, הַעָרוֹת וְהֶעָרוֹת קְצָרוֹת לְסֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים" פֶּרֶק א).

12) (קִיצּוּר: נִתְבָּאֵר עִנְיַן נְפִילַת הַנִּיצוֹצוֹת בַּקְּלִיפָּה שֶׁהוּא כְּמֹשֵׁל הַגּוּף שֶׁמַּסְתִּיר עַל הַנְּשָׁמָה וּכְדֵי לְהוֹצִיא הַנִּיצוֹץ צָרִיךְ לִהְיוֹת שְׁבִירַת הַקְּלִיפָּה. – אוֹר הַתּוֹרָה).

13) ("לְאַרְבָּעָה").

14) ("וּכְאוֹר בְּרִז״ל שֶׁד׳ נְהָרוֹת אֵלּוּ הֵם ד׳ שָׂרִים הַכּוֹלְלִים כָּל הָע׳ שָׂרִים, וְהֵם שַׂר שֶׁל מִצְרַיִם וְשֶׁל בָּבֶל, וּבַזֹּהַר נִזְכָּר שֶׁהֵם ד׳ יְסוֹדוֹת: אֵשׁ רוּחַ מַיִם עָפָר, וְהַכֹּל עִנְיָן אֶחָד. וְלָכֵן גָּלוּ יִשְׂרָאֵל לְשָׁם ד׳ גָּלְיוֹת, וְהָרִאשׁוֹן הָיָה גָּלוּת מִצְרַיִם כו׳". אוֹר הַתּוֹרָה).

15) (הוּא אֶחָד עִם כֵּלָיו. תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה ג, ב).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַבְּרִיאָה, אֲזַי "מִשָּׁם יִפָּרֵד" – בִּבְחִינַת פֵּירוּד וְהִתְחַלְּקוּת לְד' נְהָרוֹת – שֶׁהוּא תְּחִלַּת הַהִתְחַלְּקוּת.

וְהִנֵּה, כִּמְשַׁל הַנְּהָרוֹת שֶׁאֵין נָהָר אֶחָד דּוֹמֶה לַחֲבֵירוֹ: לֹא בְּמָהוּתוֹ – שֶׁזֶּהוּ מַיִם מְתוּקִין וּצְלוּלִין וְהַשֵּׁנִי אֵינוֹ כֵּן; וְלֹא בְּגוֹדְלוֹ – שֶׁזֶּה נִמְשָׁךְ מָאתַיִם פַּרְסָאוֹת וְהַשֵּׁנִי נִמְשָׁךְ מֵאָה וּכְהַאי גַּוְונָא – כָּךְ אֵין דּוֹמִים הַנְּהָרוֹת עֶלְיוֹנוֹת זֶה לָזֶה. דְּהַיְינוּ, "פִּישׁוֹן" – "גִּילוּם – שַׁר שֶׁל מִצְרַיִם"[16], נִמְשְׁכוּ וְנָפְלוּ בוֹ נִצּוֹצִים רַבִּים מֵעוֹלָם הַתֹּהוּ – יוֹתֵר מִמַּה שֶׁנָּפְלוּ לְבָבֶל[17] כו'[18]. :

וְעַתָּה יוּבַן עִנְיַן הַמּוֹפְתִים שֶׁהֵרָאָה הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ לְמִצְרַיִם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה'"[19]. פֵּירוּשׁ, "וְיָדְעוּ" הוּא מִלְּשׁוֹן שְׁבִירָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[20] "וַיּוֹדַע[21] בָּם אֵת אַנְשֵׁי סְכוֹת".

וְהָעִנְיָן, כַּמְּבוֹאָר לְמַעְלָה, שֶׁכְּדֵי לְהוֹצִיא הַנִּצּוֹץ מִן הַקְּלִיפָּה הַמְכַסָּה עָלֶיהָ, אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת כִּי אִם עַל יְדֵי שְׁבִירַת הַקְּלִיפָּה, וְכִמְשַׁל הָאֱגוֹז כו'. וְהָעִנְיָן: שֶׁעַל יְדֵי שְׁבִירַת הַקְּלִיפָּה יוּכַל לִהְיוֹת גִּילוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְהַנִּצּוֹץ עַד שֶׁיּוּכַלְל בֶּאֱלִקּוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.

וְזֶהוּ עִנְיַן "סוּס וְרוֹכְבוֹ רָמָה" (בְּשַׁלַּח טו, א) – פֵּירוּשׁ: הָרוֹכֵב הוּא הַקְּלִיפָּה הָרוֹכֵב וּמְכַסֶּה עַל הַנִּצּוֹץ. וְזֶהוּ עִנְיַן "מַרְכֹּבֹת פַּרְעֹה כו'" (שָׁם, ד). וְעַל יְדֵי שְׁבִירָתָם נִתְגַּלּוּ הַנִּצּוֹצוֹת וְנִכְלְלוּ בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא.

(וּבָזֶה יִתּוֹרַץ מַה שֶׁכָּתוּב בִּקְרִיעַת יַם סוּף (בְּשַׁלַּח יד, ד. יח): "וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה'". וְלִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ, שֶׁהֲרֵי לְהַלָּן כְּתִיב (שָׁם, כח): "לֹא נִשְׁאַר בָּהֶם עַד אֶחָד"?

אֶלָּא דְּפֵירוּשׁ "וְיָדְעוּ" – לְשׁוֹן שְׁבִירָה כו', וְעַל יְדֵי זֶה הָיָה גִּילוּי אוֹר אֵין־סוֹף לְהַנִּצּוֹצִין, וְהֵם יָדְעוּ יְדִיעָה מַמָּשׁ "כִּי אֲנִי ה'". וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר עַל קוּשְׁיָא זו[22]).

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הָיָה עִנְיַן הָעֶשֶׂר מַכּוֹת[23] – בִּכְדֵי לְשַׁבֵּר הַקְּלִיפּוֹת, לְהוֹצִיא מֵהֶם הַנִּצּוֹצִין. אֲבָל יִשְׂרָאֵל עַצְמָן לֹא הָיוּ צְרִיכִים לְמוֹפְתִים כְּלָל, כִּי הֵם "מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים"[24], וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (שְׁמוֹת ה, לא): "וַיַּאֲמֵן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פָקַד ה' כו'"; רַק בִּשְׁבִיל לְהוֹצִיא הַנִּצּוֹצוֹת הַמּוּבְלָעִים תּוֹךְ הַקְּלִיפּוֹת מַמָּשׁ הוּצְרַךְ לִהְיוֹת עֶשֶׂר מַכּוֹת הַנַּ"ל, שֶׁזֶּהוּ בִּשְׁבִיל "וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כו'"[25].:

וּבָזֶה יוּבַן עִנְיַן הַמּוֹפֵת הָרִאשׁוֹן שֶׁהֵרָאָה הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ לְפַרְעֹה, שֶׁהוּא עִנְיַן שֶׁנְּהַפֵּךְ הַמַּטֶּה לְנָחָשׁ[26] – שֶׁזֶּהוּ הַקִּדְּמָה לְכָל הָעֶשֶׂר מַכּוֹת:

כִּי הִנֵּה עִנְיַן הָעֶשֶׂר מַכּוֹת מְבוֹאָר שֶׁהוּא לְשַׁבֵּר הַקְּלִיפּוֹת, שֶׁהֵם בְּחִינַת יֵשׁ וְדָבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְחֶזְקֵאל כט, ג): "לִי יְאוֹרִי כו'", רַק "דִּקְרוּ לֵיהּ אֱלָהָא דֶּאֱלָהַיָּא" כַּנַּ"ל. וְעִנְיַן הַמּוֹפְתִים הוּא לְהַרְאוֹת לָהֶם אֵיךְ שֶׁעֵם הֱיוֹתָם בְּחִינַת קְלִיפּוֹת וְסִטְרָא־אָחֳרָא מַמָּשׁ, אַף עַל פִּי כֵן הֵם מְקַבְּלִים חַיּוּת תָּמִיד מִקְּדוּשָׁה בְּכָל רֶגַע, וְשֶׁבֶּאֱמֶת אֵינָם יֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ כִּדְמְיוֹנָם הַכּוֹזֵב, אֶלָּא שֶׁהֵם בְּטֵלִים בְּתַכְלִית לְגַבֵּי אֱלִקּוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. רַק שֶׁהַחַיּוּת נִמְשָׁךְ לָהֶם עַל יְדֵי מָסָכִים וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת מַדְרֵגוֹת רַבִּים וַעֲצוּמִים, וְגָבְרוּ כָּל כָּךְ הַצִּמְצוּמִים וְהַהֶסְתֵּרִים עַד שֶׁיּוּכְלוּ לוֹמַר "לִי יְאוֹרִי כו'". וְלָכֵן בְּהִגָּלוֹת הָאָרָה רַבָּה שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַצִּמְצוּמִים הֵם בְּטֵלִים וּמְבוּטָלִים, וְזֶה הָיָה עִנְיַן הַמּוֹפְתִים כו'.

וְעַל זֶה הָיָה מוֹרֶה הַמּוֹפֵת הָרִאשׁוֹן בְּעִנְיַן הַמַּטֶּה שֶׁנְּהַפֵּךְ לְנָחָשׁ – פֵּירוּשׁ:

"מַטֶּה" הוּא לְשׁוֹן הַמְשָׁכָה וְהַטָּיָה[27]; וְכֵן "שֵׁבֶט" – גַּם כֵּן לְשׁוֹן הַמְשָׁכָה, כְּמוֹ "כּוֹבְבָא דְשָׁבִיט"[28]. דְּהַיְינוּ, כָּל

---

16) ("פִּישׁוֹן הוּא גִּילוּם נְהַר מִצְרַיִם". – רַשׁ"י עַל הַפָּסוּק. וּרְאֵה זֹהַר חֵלֶק א לֶךְ לֶךְ פא, ב. חַיֵּי שָׂרָה קכה, א בְּרֵעֵיָא מְהֵימְנָא).

17) (רְאֵה בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה טז, ד: "לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים – אֵלּוּ אַרְבָּעָה גָּלְיוֹת כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה רָאשִׁים: שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן – זוֹ בָּבֶל כו'").

18) (וְכֵן עַל דֶּרֶךְ זֶה שְׁאָר הַנְּהָרוֹת אֵינָן דּוֹמִים זֶה לָזֶה וּכְפִי מִסְפַּר הַנִּיצּוֹצִים כָּךְ נִמְדַּד זְמַן הַגָּלוּת, וּלְכָךְ בְּמִצְרַיִם הָיוּ צְרִיכִים לִהְיוֹת רד"ו שָׁנָה כִּדְלִעֵיל בְּעִנְיַן "וַיִּנָּצְלוּ כו'", שֶׁבְּמֶשֶׁךְ זְמַן זֶה לִיקְטוּ וּבֵירְרוּ כָּל הַנִּיצּוֹצִים שֶׁנָּפְלוּ בָּהֶם.

קִיצּוּר: נִתְבָּאֵר עִנְיַן ד' נְהָרוֹת – שֶׁהֵם ד' הַמִּשְׁכּוֹת בְּבי"ע, וְהֵם ד' שָׂרִים שֶׁנָּפְלוּ בָּהֶם הַנִּיצּוֹצִים, וְלָכֵן יֵשׁ ד' גָּלְיוֹת. – אוֹר הַתּוֹרָה)

19) (פָּרָשָׁתֵנוּ ז, ג. ה: "וְהִרְבֵּיתִי אֶת אֹתֹתַי וְאֶת מוֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם . . וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה'").

20) (שׁוֹפְטִים ח, טז. וְשָׁם: "בָּהֶם").

21) ("וַיּוֹדַע" – תִּרְגֵּם יוֹנָתָן (הוּבָא בַּמְּפָרְשִׁים): "וּתְבַר" – וְשָׁבַר).

22) (רְאֵה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "אָז יָשִׁיר" תקס"ג – לְקַמָּן בְּשַׁלַּח סב, א. תּוֹרַת חַיִּים שְׁמוֹת קסב, א וּבַנִּסְמָן שָׁם הָעָרָה 1).

23) ("דְּצַ"ךְ עַד"ש בְּאַחַ"ב". – אוֹר הַתּוֹרָה).

24) (שַׁבָּת צז, א).

25) (קִיצּוּר: נִתְבָּאֵר עִנְיַן הַמּוֹפְתִים וְהַמַּכּוֹת, שֶׁהוּא כְּדֵי לְהוֹצִיא הַנִּיצּוֹץ עַל יְדֵי שְׁבִירַת הַקְּלִיפָּה הַמְכַסָּה עָלֶיהָ כו'. – אוֹר הַתּוֹרָה).

26) (פָּרָשָׁתֵנוּ ז, י: "וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיַּעֲשׂוּ כֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה', וַיַּשְׁלֵךְ אַהֲרֹן אֶת־מַטֵּהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וְלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיְהִי לְתַנִּין").

27) (רְאֵה לִקּוּטֵי אֲמָרִים לְחָרֵב הַמַּגִּיד סִימָן קלד. מַאֲמָרֵי אַדְמו"ר הַזָּקֵן תקס"ג חֵלֶק א עַמּוּד שט. תּוֹרַת חַיִּים בְּשַׁלַּח קמז, ב. וְשָׁם נִסְמָן).

28) (בְּרָכוֹת נח, ב. וּבְפֵרוּשׁ רַשׁ"י שָׁם: "כּוֹכָב הַיּוֹרֵד כְּחֵץ בָּרָקִיעַ מִמְּקוֹם לַמָּקוֹם וְאָרוּךְ כְּשֵׁבֶט, שֶׁהוּא יוֹרֶה וְנִרְאֶה כְּמוֹ שָׁפוֹתֵחַ רָקִיעַ". זֹהַר חֵלֶק ב רלג, א. רְאֵה גַּם לְעֵיל וַיֵּצֵא כה, א. וַיְחִי קג, ב. לִקּוּטֵי תּוֹרָה בַּמִּדְבָּר ג, א. רְאֵה כז, א).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַמְשָׁכַת סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת דִּקְדוּשָׁה מֵרֵישׁ כָּל דַּרְגִּין עַד סוֹף כָּל דַּרְגִּין נִקְרָא "מַטֶּה".

וְ"תַנְיָא" הִיא מְקוֹר הַקְּלִיפּוֹת דְּמִצְרַיִם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "הַתַּנִּים הַגְּדוֹל הָרוֹבֵץ בְּתוֹךְ יְאוֹרָיו"[29].

וְהֵרְאוּ לוֹ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֵיךְ שֶׁהַמַּטֶּה נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ, דְּהַיְינוּ, שֶׁמִּבְּחִינַת אוֹר וְהַמְשָׁכָה דִּקְדוּשָׁה הַנִּקְרָא "מַטֶּה" נִמְשָׁךְ הַחַיּוּת וְהַקִּיּוּם לְהַ"תַּנִּין" מְקוֹר הַקְּלִיפּוֹת. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי ה, ה): "רַגְלֶיהָ יוֹרְדוֹת כוּ'"; "וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה" (תְּהִלִּים קג, יט). אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ עַל יְדֵי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת וְצִמְצוּמִים רַבִּים כַּנַּ"ל, עַד שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת נֶהְפַּךְ מִמַּטֶּה לְנָחָשׁ[30], שֶׁעַל יְדֵי צִמְצוּמִים רַבִּים אֵלּוּ מִסְתַּתֵּר הַשֶּׁפַע מִבְּחִינַת הַמַּטֶּה כָּל כַּךְ, עַד שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת בְּחִינַת "הַתַּנִּים הַגְּדוֹל הָרוֹבֵץ בְּתוֹךְ יְאוֹרָיו" וְאוֹמֵר "לִי יְאוֹרִי כוּ'", כַּנַּ"ל.

וְאַחַר כָּךְ הֵרְאוּ לוֹ אֵיךְ שֶׁהַנָּחָשׁ נֶהְפַּךְ לְמַטֶּה, וְגַם (פְּרָשַׁתְנוּ ז, יב): "וַיִּבְלַע מַטֵּה אַהֲרֹן אֶת מַטֹּתָם". הַיְינוּ שֶׁחָזַר בְּחִינַת הַתַּנִּין לְהִתְבַּטֵּל לְגַבֵּי הַקְּדוּשָׁה הָאֱלֹקִית כְּבָרְאשׁוֹנָה (וְזֶהוּ עִנְיַן הַעֲלָאַת הַנִּצּוֹצוֹת הַנַּ"ל);

– בָּזֶה הֵרְאוּ לְפַרְעֹה וּלְמִצְרַיִם אֲשֶׁר אֵינָם "יֵשׁ" וְדָבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כִּי אִם בְּכָל רֶגַע נִמְשָׁךְ לָהֶם הַחַיּוּת מֵאֱלֹקוּת, אֶלָּא שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ "אֵל מִסְתַּתֵּר" (יְשַׁעְיָה מה, טו) (וּבְרִצּוֹתוֹ נֶהְפַּךְ הַנָּחָשׁ לְמַטֶּה וְהָיוּ כְּלֹא הָיוּ[31] הַקְּלִיפּוֹת). וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הָיוּ כָּל הַמּוֹפְתִים – לִהְיוֹת: "וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה'" כַּנַּ"ל[32]. :

29) (יְחֶזְקֵאל כט, ג: "הַתַּנִּים הַגְּדוֹל הָרוֹבֵץ בְּתוֹךְ יְאוֹרָיו אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי").

30) (וְעַיֵּן בְּ"תִּקּוּנֵי זֹהַר" תִּקּוּן כ"ב, בְּעִנְיַן פֵּירוּשׁ מַטֶּה). (אוּלַי צָרִיךְ לִהְיוֹת תִּקּוּן כ"כא דַּף מג, א).

31) (וְהָיוּ כְּלֹא הָיוּ: עוֹבְדָיָה א, טז).

32) (קִיצּוּר: נִתְבָּאֵר עִנְיַן הַמּוֹפְתִים – שֶׁהֵם לְשַׁבֵּר הַקְּלִיפּוֹת, לְהַרְאוֹתָם אֵיךְ שֶׁ"אֵין עוֹד". וְזֶהוּ עִנְיַן שֶׁמִּמַּטֶּה דִּקְדוּשָׁה נֶהְפַּךְ וְנִמְשָׁךְ הַחַיּוּת לְנָחָשׁ, וְאֵינָם דָּבָר נִפְרָד, וְאַחַר כָּךְ נֶהְפַּךְ מִנָּחָשׁ לְמַטֶּה. – אוֹר הַתּוֹרָה).

ב.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

~ תורת חיים ~

ויאמר גו' לך לך

(טו) **והנה** בכל הנ"ל מתורץ היטב הקושיא הנ"ל בה"א דאברהם שמשמעות הכתוב ששם זה בה"א נוספת הוא למעלה גדולה ושבח גדול משם הראשון דאברם ע"כ אמר ולא יקרא עוד שמך אברם כו' (וכל הקורא לאברהם אברם עובר בלאו כו') (ברכות יג ע"א) אעפ"י שבחי' ה"א זה הן בחי' ה"ח הנגלים ביסוד כנ"ל הוא בחי' ירידה גדולה לבא מן ההעלם מלמעלה למטה מטה בגלוי גמור ובאמת לפי הנ"ל בענין ועבד הלוי הוא דא הוא ע"י כו' הרי מזה יובן דבאמת שם זה דאברהם גדול במעלה הרבה משם דאברם לפי שבה"א דאברהם ה"ז בחי' התגלות ממש מן ההעלם דנקודה דחכמה שאין זה בכח דנקודה דחכמה עצמה אלא בבינה דוקא שזהו בחי' ה"א עלאה שהוא ה"א דאברהם ששרשו בבחי' עצמו' דאור הכתר שהוא גבוה הרבה מבחי' חכמה שבכתר שנק' אברם בחי' נקודה דחכמה הנ"ל וע"כ אמר והיה שמך אברהם בה"א שהן בחי' ה"ח שמתגלים מבחי' פנימית הכתר כו' כנ"ל. וזהו דוקא בשעת מילה ופריעה שאז דוקא היה בכחו של אברם לצאת מן ההעלם הפנימית לידי גלוי בה"ח פנימיים הנ"ל ואין זה מצד כח אברם עצמו דאדרבה נק' שכל הנעלם מכ"ר אלא מצד פנימית אור הכתר שהוא ע"י כח דבינה דוקא לפי ששרש הבינה בכתר למעלה מן החכמה כנ"ל וע"כ בה"א זה דבינה דוקא הוא שבא מן ההעלם לגלוי ע"י המילה ופריעה משום דה"א זה שרשו בכתר עצמו ולזה אמר לו והיה שמך אברהם בה"א כשנמול שאז נתגלו ה"ח הפנימיים למעלה ולשבח גדול יותר משמו הקדום דאברם ודוקא מצד כח הירידה דה"א לקבץ כל הנצוצות דע' שרים וכמ"ש כי אב המון גוים כו' שהיה זה בשעת מילה דוקא והכל מטעם כלל הנ"ל דכל הגבוה יותר יותר יש בכחו לירד למטה מטה ביותר וכענין קוץ העליון דיו"ד שמלובש בקוץ התחתון לעשות מיו"ד ה"א כו' שזהו המורה על מעלת הבינה יותר על החכמה כנ"ל וד"ל:

(טז) **אך** לפי כל הנ"ל בענין לך לך מארצך שהוא הצווי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לצאת מן ההעלם לגלוי כו' עדיין אין מתיישב מה שצוה לו ה' לאברם טרם שנק' אברהם בה"א שזה היה בשעה שמל א"ע דוקא ומטעם הנ"ל אבל בהיותו בשם אברם הוא להיפך שנק' שכל הנעלם מכ"ר והוא בחי' נקודה דחכמה שאין בכחה להתפשט למטה כלל כנ"ל באורך ואם מצד שצריך הכנה לזה מזמן קדום וצווי זה הוא על התעוררות הדבר לבד שיתעורר בעצמו לצאת כנ"ל זה אינו מובן דמאין יהיה לו כח זה בלא ה"א דאברהם כנ"ל. והנה תחלה צריך להקדים עוד ענין אחד שאנו מוצאים שהוא בדוגמא דענין ה"א דאברהם הנ"ל והוא בענין התורה ומצות. דהנה ארז"ל ג' נובלות הן נובלות חכמה ש"מ תורה (ונובלות בינה של מעלה שכינה) וז"ש (נדה מה, ב) בינה יתירה ניתנ' באשה שהוא בתשבע"פ יותר מבאיש שהוא תשב"כ שנק' נובלות חש"מ גם בבחי' הנובלו' כמ"ש במ"א באריכות (ונובלות אורו ש"מ גלגל חמה) דהנה באמת יש להפליא על מאמר זה למה נק' התור' רק נובלות חש"מ הלא אמרו דאורייתא מח"ע נפקת שהוא מ"ש חכים ולא בחכמה ידיעא כו' וידוע דבחי' חכמה ש"מ היינו בחי' חכמה שבעצמו המאציל שהוא בחי' ח"ם דא"א הנ"ל שנק' שכל הנעלם מכ"ר ונק' פלאות חכמה כנ"ל וכמ"ש ולא בחכמה ידיעא כלל וא"כ לכאורה יש להבין איך אמר דאורייתא מח"ע נפקת דפי' נפקת היינו שיצאה לחוץ בגלוי מן ההעלם דח"ם שנק' תעלומות חכמה דאיך אפשר שיצא לגלוי אור מהעלם דנקודה דח"ם הנ"ל אחר שנק' שכל הנעלם מכ"ר שא"א לבא בגלוי השג' כלל ואם אוריית' מח"ע נפק' איך באה לנו בגלוי באותיות תושב"כ במצות המפורשות בתושב"כ וגם בדינין והלכות דתשבע"פ וכמ"ש (דברים כט, כח) והנגלות כו' לעשות אחר שבחי' ח"ע נק' שכל הנעלם מכל רעיון ממש כנ"ל וד"ל:

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל - אדמו"ר ה'צמח צדק'

~ דרך מצותיך ~

מאמרי אדמו"ר הצמח צדק - מה יפו פעמייך

ג. **ועתה** יש להבין ענין מה יפו פעמייך מהו היופי של ההילוך כי פי' פעמייך היינו ההילוך לבד, ומ"ש בנעלים הוא ענין ב' לומר שההילוך עם הנעלים יפה ביותר מיופי ההילוך מצד עצמו, אבל עכ"ז ההילוך מצד עצמו יפה ג"כ. ויש להבין מהו ענין היופי שבהילוך, כתיב עוז והדר לבושה, פי' כי אנו רואים בלבושי' הגשמיי' שבאדם, הגם שהלבוש הוא נפרד לגמרי ממהות האדם הנה יבא לגוף האדם ע"י הלבושים יתרון מעלה מה שלא הי' מוצאו ע"י עצמו, והוא הפאר ותפארת שיתפאר ויהי' הדר מאד ע"י לבושים נאים כידוע, והרי ע"י הפאר ההוא נתעלה בגופו מאד והי' לאיש אחר ממש וגם הוא חשוב ונכבד בעיני כל רואה מה שלא הי' מוצא עילוי זה וכבוד זה לנפשו וגופו מצד עצמו, וי"ל מהיכן כח זה ללבושים הנפרדים, אמנם הענין הוא דידוע הוא שהת"ת עולה עד הכתר פי' שהוא בחי' אין כמו בחי' אין של המקיף הנק' כתר על כן יש בכח התפארת להגביה ולהעלות מהות הדבר משפלות לעליי' שהרי אנו [רואי'] שהגוונין (של הלבוש שהם עיקר התפארת) אינו עצם מהות הדבר והוא בחי' אין לבד ועל ידי הגוונין יוגבה ויתעלה מהות הדבר, אין זה כ"א מחמת הארת הכתר שיש בתפארת, כי הנה המקיפים שורים על הלבושים כי שרשם הוא מהמקיפים אלא שנתגשמו כמ"ש במ"א על כן יש הארת התפארת בהלבושים עד שיפארו את האדם ויתעלה על ידם בתכלי' העילוי והיופי שבלבושים אינו הלבוש עצמו אך הוא שרש הלבוש כמו שהי' בבחי' מקיף כו' וזהו עליית הלבוש כאשר יתראה בו היופי והתפארת כי כל ת"ת הוא מעלה בבחי' התנשאות ויוקר מופלג כנ"ל, וזהו ענין היופי בנעלים פי' כי כאשר הלבושי' מכסי' על המל' להסתירה ולהעלימה בעולמות דבי"ע אינן יפים כלל אדרבה כתיב אל תראוני שאני שחרחרת כו' אך כשהיא עולה בתכלית העילוי באצי' (וגם הלבושי' מתבררי' ומגיעי' לשרשם דתהו כדלעיל פ"ב) אז הלבושים בבחי' התפארת והיופי שבלבושים כנ"ל והן משבחין ומעלין אותה בעילוי היותר גבוה מכמו שהיתה תחלה (באצי' קודם ירידתה בבי"ע ללבוש לבושי נוגה לבררם) וא"כ הגם שהנעלים היו בחי' לבוש שק מתחלה נעשי' יפים ביופי ות"ת העליון שניתן בלבושים וכתי' מה יפו פעמייך בנעלים שהנעלים יתנו תוספת יופי לה כו' וד"ל. ועתה יש להבין ענין היופי הב' שהוא היופי דפעמייך שפעמיה יפים מצד עצמם מלבד היופי דנעלים כנ"ל, והענין הוא להיות כי עליית המל' הוא בבחי' רו"ש ששרשו ממטי ולא מטי כו' כמו טבע האש

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שהסתלקותו למעלה אינו הסתלקות לבדו אלא כלול מהסתלקות והתפשטות ר"ל עלי' וירידה שהרי מתנענע בהסתלקותו והיינו לפי שהוא עולה וחוזר ויורד מעט וחוזר ועולה וכו' ומזה בא הנענוע משא"כ ההסתלקות לבדו שאינו כלול מירידה הוא שעולה בבת אחת לגמרי ממטה למעלה, והנה אופן העלי' של המל' מבי"ע לאצי' אינו בבת א' ובבחי' הסתלקות לבד, אלא בבחי' שכלול מירידה ג"כ הגם שהעיקר הוא העלי' שהרי עולה מבי"ע לאצי' אבל בכל עלי' ממדרגה למדרגה יהיה אח"כ ירידה קצת ואח"כ חוזר ועולה ביותר וזהו בחי' רצוא ושוב שהגם שהעלי' בחי' אור חוזר וגבו' רשפי אש הוא כלול מבחי' השוב ג"כ, (וכמ"ש במ"א בענין הקניגי דלעתיד שישחוט הלויתן את שור הבר בסנפיריו וא' במדרש פ' שמיני והלא פגימה היא אלא שאמר הקב"ה תורה חדשה מאתי תצא ששחיטה זו כשרה, ונת' שם הענין לפי שבכל עלי' שהיא ממטה למעלה במדרגות רבות רוממות זע"ז צריך להיות הפסק בינתיים שאחר שעלה מדרגה והיכל א' עד"מ ינוח שם עד שיתאחד עם מהות אותו ההיכל והעולם שעלה בו ושוב יעלה אח"כ בבחי' גבוה יותר כו' וזהו ענין הפגימות שבין הסנפירים ע"ש והנה בחי' ההפסק הוא ענין השוב) ועד"ז הוא ענין מטי ולא מטי אלא שהוא לפני האצי' ובאמת בחי' רו"ש שרשו גבוה יותר מבחי' מטולמ"ט כי מבחי' מטולמ"ט הוא שרש התהוות הכלים בנין הנוק', והיינו ענין מרקדין לפני הכלה שהרקידה יש בו עלי' וירידה בכל רגע וזהו רמז על עליי' המל' הנק' כלה, וזהו ענין היופי בהילוך פעמי' כי הנה כל יופי הוא דוקא מהתכללות כמה דברים יחד כמו בגוונין שגוון א' לבן או אדום או ירוק לא יתכן לקרותו יפה כ"כ אבל כשיש גוונים הרבה על הבגד כלולים יחד נק' יופי מחמת מזיגת הגוונים כ"ש כשהם במדה נכונה כפי הנאות ועד"ז גם בכלי זמר עיקר יופי הניגון כשיהי' ממזיגת קולות הרבה משונים זמ"ז כמו חדוה ומרירות וכשיהיו יחד בניגון א' יהי' נערב לקול השומע משא"כ קול א' פשוט אין בו עריבות כ"כ. וכעד"ז גם למעלה בענין עליי' המל' אם היה העליה רק בחי' הסתלקות לבד לא היה יתכן לשבחו ביופי כ"כ אבל להיותו כלול מירידה ג"כ ושניהם במדה נכונה כפי הראוי לא לגרוע ולא להוסיף לכך משבח הכתוב מה יפו פעמייך שהילוך פעמי' של המל' מצד עצמן בעלי' וירידה יפים ביותר, עד"מ כמו שמשבחים לא' ביופי הרקידה שיוכל לכוין (הטאק) ר"ל שתנועת רגליו יהיו מכונים לתנועת הניגון שהרי הניגון כלול מתנועות עולות ויורדות כנ"ל ככה יהיו נוטות תנועות וקול היוצא מהכאת רגליו אם לשמחה או למרירות וכשמכוין הטיב נק' יופי, כך עד"מ ענין היופי בעליית המל' שהעלי' מצד עצמה יפה ביותר להיותה כלולה מירידה ג"כ בבחי' רו"ש. וזהו שאומרים כלה נאה וחסודה פי' חסודה כבר נת' לעיל פ"ב שהוא כשהשובין שלה רוצה להעלותה לאצי' מזכיר איך שהיא חסודה והוא מעלת הלבושים ששרשם מחסד עליון כנ"ל ובחי' נאה הוא השובין השני המעלה אותה שמזכיר שבחה ויופי ההילוך שלה מצד עצמו זולת הלבושים שהוא יפה ג"כ והוא התנועה הפנימי' והוא התפארת העצמי לבד תפארת הלבושים שהוא ענין חסודה כנ"ל:

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל - אדמו"ר מוהר"ש

~ תורת שמואל תרל"ג ~

להבין בתוס' בי' שורש ענין יחוד שמשא וסיהרא

ד) **ועוי"ל** ע"ד מ"ש במ"א בלק"ת בשה"ש סד"ה קול דודי פ"ד בענין כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה שזהו לפי שהאבות הטעימן הקב"ה מעין עוה"ב, ולע"ל כתי' נקבה תסובב גבר וכתיב א"ח עט"ב, ולכן יהי' לע"ל מעשה גדול כמ"ש בד"ה ושננתם לבניך, וכן יהי' ההלכה כב"ש כו', ועד"ז נא' ביהונתן ודוד עד דוד הגדיל שיהונתן הוא בחי' יסוד ודוד הוא בחי' מל', ולע"ל יהי' דוד הגדיל. והלבנה בקשה שיהי' בה בחי' זו בגילוי עתה ולא יהיו בכתר א' שניהם שוין כ"א נקבה תסובב גבר ותהי' עטרת בעלה כמו שיהי' לע"ל, וע"ד לא זז מחבבה עד שקראה אמי, שהיא משפעת לו כו' וכמ"ש והי' ביום ההוא יצאו מ"ח מירושלים חצים אל הים הקדמוני, וזהו שאמרה דבר הגון שסוף כל סוף צריך להיות כן. וכן צ"ל לפי מ"ש הבחיי פ' פנחס גבי שעיר דר"ח וז"ל ודעת ר' שמעון ז"ל במאמר זה שהיו מתחלה שוין באורם ממש והי' אור הלבנה גדול כאור השמש כו'. וא"כ מה שביקשה הלבנה שלא יהיו שניהם שוין א"א לומר שכוונתה הי' שיתמעט אור השמש דמאי חזית כנ"ל, אלא ע"כ צ"ל שביקשה שיהיו שוין רק שיהי' בה

המעלה ג"כ מה שנקבה תסובב גבר, וזהו שטענה אי אפשר לב' מלכים כו' כ"א שיותן בה היתרון מה שיהי' לע"ל שזהו דבר הגון.

וע"ז השיב לה לכי ומעטי א"ע שא"א לבוא לבחי' זו כ"א ע"י המיעוט בתחלה, וע"ז טענה הואיל ואמרתי לפניך דבר הגון אמעט א"ע, פי' כמ"ש השל"ה פ' ראה דשע"ה ע"ב אמעט א"ע תניח אותי במקומי והחמה עלה תעלה עכ"ל. וי"ל ע"ד מ"ש בישעי' סי' למ"ד ד"ט והי' אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהי' שבעתיים ופי' במק"מ ס"פ מצורע שהמל' תהי' כמו בינה, וכפשוטו היינו כמו ז"א, ואור החמה שהוא ז"א יהי' כמו ז"ת דע"י, וז"ע והי' הוי' לי לאלקים שבחי' שם אלקים דלע"ל יהי' כמו שם הוי' דעכשיו לפי שיהי' עליות, וז"א יהי' במדריגת א"א כמ"ש הרמ"ז פ' תולדות ע"פ ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה כו' ע"ש, ובקשת הלבנה היתה שיהי' בחי' זו עכשיו, כי קודם הקטרוג הגם שהיתה בבחי' שני המאורות הגדולים שוין בקומתן כמו או"א תרין ריעין מ"מ הנה המל' היתה מקבלת מז"א, והיתה מקבלת מז"א רק מבחי' חכ' ובינה המאירים בז"א, והיא ביקשה שיתעלה ז"א המשפיע לה ביותר שיהי' כמו א"א, ויהי' גילוי אוא"ס ממש שלמעלה מהחכמה, ויומשך בה ע"י ז"א, וע"ז השיבה הקב"ה לכי ומעטי א"ע, להיות כי א"א לבוא לבחי' זו כ"א ע"י המיעוט בתחילה ולהשפיל א"ע לירד במקום המתברר לברר בירורים מניצוצות דתהו, דהא עכ"פ הי' שבה"כ וצריכים להעלות הניצוצים שנפלו.

וא"כ לפ"ז אפשר לפרש עוד מה שלכאו' תמוה איך צדקה בדבריה נגד בוראה זהו ע"ד מ"ש השל"ה שם שהלבנה לא הבינה דברי בוראה במה שאמר לה לכי ומעטי א"ע עכ"ל, ונמצא כי לפי מ"ש הנה הדבר הגון הוא מה שבקשה מעין לע"ל, והתשובה ע"ז הוא מה שא"ל הקב"ה לכי ומעטי כי א"א באופן אחר וא"כ הן הן דבריו הראשונים כו' שא"א כ"א ע"י שתרד לברר בירורים בבי"ע, ובכל חדש ע"י האו"ח שלה היא מעלה הניצוצים דתהו שבירדה וע"י הקרבן דשעיר דר"ח כו', ועי"ז נמשך מבחי' התהו הוא כלליות האו"ח בבחי' ע"ס דתיקון שהם בחי' או"י ומתייחדים בחי' או"ח ואו"י עד שמתגבר בחי' האו"י דתיקון שאז הלבנה מתרחבת והולכת כו', ועכשיו ונשלמה פרים שפתינו וזהו ענין מוסף דר"ח שהוא מה שמקבלת הסיהרא תוס' ע"י הבירורים שבירדה כו'.

ונמצא מכ"ז מובן שהגם כי הסיהרא מקבלת או"ח מהשמש שהוא בחי' ע"ס דאצי' מ"מ שורש המשכה זו הוא מלמעלה מע"ס, וזהו לשמש שם אהל והוא כחתן כו' שמאיר גם בשמש בחי' אור חדש מלמעלה מן השמש לצורך יחוד דשימשא וסיהרא כו' וזהו ישיש ב"פ יש בגימ' כתר כו'.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער - אדמו"ר מוהרש"ב

~ המשך תער"ב ~

וידבר אלקים, ליל א' דחה"ש, תרד"ע

רלג) **אבל** יש רוממות שאינו מצד רוממות עצמי כלל כ"א מה שמרומם ומגביה א"ע או שמגביהים אותו להיות בבחי' ממשלה ברוממות והתנשאות ואין בו רוממות עצמי מצד העצם כו', שזהו ההפרש בין רוממות המלך לרוממות השר, דרוממות המלך הוא מפני שיש בו ענין הרוממות בעצם שגם קודם שנעשה למלך ה"ה מלך בעצם שיש בו ענין הרוממות בעצם כו', וה"ה מרומם ומנושא בעצם מהותו שמובדל בערך מן העם כו', וכמו משכמו ולמעלה גבוה מכל העם כו' וכמ"ש במ"א, וכאשר נעשה מלך ה"ז בחי' התפשטות והתגלות הרוממות להיות משתרר ומושל על עם ומדינה בהתפשטות והתנשאות גדולה כו', אבל כ"ז הוא התפשטות מרוממות עצמותו כו', דכאשר נעשה מלך מתגלה בו בחי' הרוממו' שבעצמו ומזה בא התפשטות הרוממות כו' (ולכן לפ"ע רוממות עצמו כ"ה הרוממו' על עם כו' דזה שהוא מרומם בעצם ביותר (דהיינו שיש בו מבחי' המלוכה במדרי' גבוה יותר והוא מרומם ומנושא ביותר בעצם מהותו כו'), גם התפשטות הרוממות שלו הוא ביותר שמולך ומושל על מדינה גדולה וריבוי עם כו', שלא כ"א יכול למלוך על מדינה גדולה כו' כ"א כאשר יש בו מבחי' הרוממות ביותר כו', וכן התפשטות הרוממות עושה בחי' הרוממו' בעצם דכאשר מולך על מדינה גדולה וריבוי עם נעשה מרומם בעצם ביותר כו', דבאמת א"ז בו בדרך התחדשות כ"א שיש בו בחי' הרוממות בעצם רק שבא לידי גילוי לעצמו ע"י התפשטות הרוממות כו' וכמ"ש במ"א). משא"כ רוממות השר הוא שאין בו בחי' הרוממות בעצם ואינו מרומם ומנושא בעצם מהותו כו', רק שעשו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אותו לשר היינו שהגביהו ורוממו אותו להיות שר ומושל כו', וכמו גדל המלך את המן כו' שזהו רק מה שגדלוהו ורוממוהו אעפ"י שלא הי' גדול בעצם אדרבה הי' הפחות שבהז' שרים כו', ובזה יכול להיות הרוממות בהתנשאות יתירה מאחר שאינו לפי העצם כלל רק שמגדלים ומנשאים ואח"כ מנשא א"ע כו', ע"כ יכול להיות בזה הגדלה יתירה כו' (רק שסופו ליפול דמאחר שאין בזה ענין עצמי כלל ע"כ סופו ליפול וכשהוא נופל ה"ה נופל לגמרי, וכמו סר צלם מעליהם כו' דזהו לפי שאין בהם או"פ רק מה שהמקיף מחזיק ומקיים אותם, ולכן בעת היותם הם בבחי' תוקף ביותר מחמת המקיף וכאשר סר צלם מעליהם ה"ה מתבטלים לגמרי כו' וכמ"ש במ"א, וכמו המן הרשע שנפל אח"כ בנפילה יתירה ונפל תפול שלא נשאר ממנו מאומה מפני שאין בו עצמי כלל כו', וזהו ההפרש בכלל בין נש"י כו' דעם היות דכשהן נגבהין נגבהין עד לשמים וכשהן נופלין ר"ל כו', מ"מ נשאר בהם וכמו ואף גם זאת לא מאסתים כו' וכמו ואותך לא אעשה כלה כו', והיינו מפני שההגבהה והרוממות הוא מצד העצם כו' והיינו שיש בהם ענין עצמי שזה אינו מתבטל ח"ו כו'), אבל רוממות זאת היא בבחי' ישות ובבחי' מציאות מאד כו', שע"י הרוממות נעשה בבחי' ישות גדולה ביותר עד שהכל קמי' כלא חשיבי ואינו נותן מקום לשום דבר והיינו שמבטל את הכל מצד הגיאות וההתנשאות שלו כו', וזה ג"כ נוגע אל הרוממות שלו, דלהיות שאינו מרומם בעצם לכן אם לא יבטל את זולתו א"א לו להיות בבחי' רוממות כ"כ דבמה יתרומם על הזולת כו', וע"כ לאחר שמתרומם ה"ה מבטל הכל כו', שכ"ז הוא רק מצד תוקף הישות והמציאות הן בתחלתו היינו תחלת ההתנשאות שהיא רק בבחי' ישות לבד, והן אח"כ לבטל כל דבר כו', ומשו"ז אינו נותן מקום וערך אל הזולת שבאם יתן לו ערך אינו יכול להתנשאות כו' (והיינו שהערך והמציאות של הזולת מגרע ומפחית ערכו ומציאותו כו'), וע"כ כשמתנשא אינו נותן מקום לשום דבר כו', אך כ"ז הוא רק בהתפשטות החיצונה, אבל באמת הוא להיפך שכל דבר תופס מקום אצלו היינו שרואה אותו למציאות דבר (ולכן ה"ז מונע להתנשאות שלו אם יתן לו מקום כו' כנ"ל), משום שבאמת הוא בבחי' מציאות לגבי' להיותו ג"כ בבחי' מציאות כו', והמציאות של הזולת מנגד אליו כו', וכ"ז הוא מפני שהרוממות שלו הוא בבחי' מציאות וישות כו'. משא"כ ברוממות המלך שהרוממות מצד העצמות אין מציאות הזולת מנגד כלל. דהיינו מה שהזולת הוא אינו מגרע ומפחית מאומה, מפני שהרוממות שלו אינו משום ענין המציאות והישות כ"א מפני שהוא מרומם בעצם, ע"כ אין מציאות הזולת נוגע כלל ואינו מגרע ומפחית מאומה גם בהתפשטות הרוממות כו', והגם דהתפשטות הרוממות הוא בבחי' ישות וכנודע דכל מלוכה הוא בחי' יש כו' וכמ"ש במ"א, מ"מ סיבת הישות אינו מצד המציאות בעצם כ"א מצד הרוממות עצמי דרוממות עצמי הוא אדרבא בחי' העדר המציאות והישות לגמרי וכמשנת"ל פרל"א, וזו היא סיבת הישות דהתפשטות הרוממות כו', הרי גם הישות הזאת אינו בבחי' ישות כ"א שבזה בא בחי' רוממות העצמי כו', ובאמת י"ל דישות דמלוכה אין זה ענין הישות והמציאות כ"א הוא תוקף הכח והעוז שזה בא מהתוקף דרוממות עצמי כו'.

קיצור. והנה גם התנשאות על עם הוא התפשטות רוממות עצמי, ולכן לפ"ע שמרומם בעצם הוא ההתפשטות על עם ומדינה, אבל יש שמרומם עצמו ואין בזה ענין עצמי כלל, והוא בתוקף רוממות יתירה (וכשנופל נופל לגמרי) ומבטל הכל, ובאמת הכל תופס מקום וערך אצלו, ובכוונה מבטלו בתוקף שלו מפני שמגרע מציאותו, משא"כ ברוממות מצד העצם אין הזולת מגרע מציאותו, מאחר שאין הרוממות מצד המציאות כ"א מצד העצם, והרי מלוכה היא בבחי' ישות זהו ג"כ מצד רוממות העצמי ובאמת זהו תוקף הכח שבא מתוקף רוממות העצמות.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק - אדמו"ר מוהריי"צ

~ ספר המאמרים תרפ"ט ~

מה טובו אהליך יעקב - י"ב־י"ג תמוז תרפ"ט

מה טובו אהליך יעקב, משכנותיך ישראל, ואמרו רז"ל (סנהדרין ק"ה ע"ב) מברכתו של אותו רשע אתה למד מה הי' בלבו, בקש לומר שלא יהי' להם בתי כנסיות ובתי מדרשות, אמר מה טבו אהליך יעקב, בקש לומר לא תשרה שכינה עליהם, אמר משכנותיך ישראל. והנה אהלים קאי על אהלי תורה ותפלה כמ"ש ויעקב איש תם יושב אהלים, וצ"ל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

למה מחלק בתי כנסיות ומדרשים, והשראת השכינה לשני ענינים, ומיחס בתי כנסיות ומדרשים ליעקב, והשראת השכינה לישראל, דבאמת הם ענין אחד, דבתי כנסיות הם מקדש מעט ועל כל בי עשרה שכינתא שריא, ובתי מדרש הם אהלי תורה ושכינה שרוי' שם, א"כ למה מחלקם בב' ענינים מיוחדים. ולהבין זה ילה"ת מ"ש נתתה ליראיך נס להתנוסס, מפני קשט סלה, ופרש"י נתתה ליראיך נס, נסיונות של צרות הרבה, להתנוסס, להיות מנוסים בהם אם יעמדו ביראתך, והיינו דפי' נס מל' נסיון. ובמצו"ד פי' נס מל' הגבהה והרמה כנס הגבוה, ופי' נתתה ליראיך נס להתנוסס, מעתה תתן ליראיך הרמה להתרומם בעולם. דשני הפירושים הוא מהמדרש (בראשית פנ"ה) שמפרש נס להתנוסס נסיון אחר נסיון, וגידולין אחר גידולין, בשביל לנסותן בעולם, בשביל לגדלן בעולם, כנס הזה של ספינה. והפי' השלישי בנס הוא מל' נפלאות דענינו הוא מה שגבוה ומרומם מן הטבע. דלפי"ז פירש הכתוב הוא נתתה ליראיך נס, נסיונות של צרות הרבה והוא בכדי להתנוסס, לגדלן בעולם כנס של ספינה שהיא נראית למרחוק, והיינו דגם במים רבים של מי הים המטיל חרדה על היושבים בספינה, הנה כשם שהנס של הספינה היא עומדת בבטחון וחוזק שמורה על הרוממות וההגבהה, כך יראי הוי' שהם יראיך עומדים חזק בעבודתם בתומ"צ מגודל בטחונם שהוא בכח שלמעלה מן הטבע

וכמ"ש ויקרא שמו הוי' נסי, הוי' הוא נס שלנו.

ב) **וביאור** הענין הוא, דהנה כתיב כי מנסה הוי' אלקיכם אתכם לדעת דע"י הנסיונות באים לבחי' דעת

והיינו דע"י שמתגבר על כל הדברים המונעים ומעכבים מעבודת השי"ת בתורה ותפלה וקיום המצות הנה עי"ז מגיעים לדעת את הוי', דאלקים בגימט' הטבע, ועפ"י הטבע הרי הזמן הוא בסדר דעבר הוה ועתיד, הי' הוה ויהי' וע"י הנסיונות מגיעים לדעת את הוי', דהוי' הוא הי' הוה ויהי' כאחד שהוא למעלה מן הטבע. וידוע שהנסיון הוא שהניצוץ האלקי הוא מוסתר ונעלם ביותר וכהכלל הידוע דהניצוצות שנפלו למטה יותר הרי שרשן הוא למעלה יותר, וכמו כותל של אבנים, הנה האבן שבראש הכותל כשנופל ה"ה נופל למרחוק יותר מן הכותל מכמו האבן שהוא בתחתית הכותל דכשהוא נופל, הרי הוא בסמוך אל הכותל. והנה האותיות נקראים אבנים וכמ"ש בספר יצירה שתי אבנים בונות שתי בתים דכשם שהבית נבנה מאבנים, וכפי ריבוי האבנים וסדרם, כן יהי' גודל הבית בארכו רחבו וגבהו, וכן הוא בתיבה אשר לפי רוב האותיות שבו וסדרן בצירופיהן, כן יהי' פירוש התיבה ההיא, וב' אותיות בונות שתי בתים, כמו א ב שהם ב' אותיות, ובונות שתי בתים הם שני צירופים, אב בא, ושלשה אותיות בונות ששה בתים כמו אותיות הצ"ר, שיש לו ששה צירופים וידוע בקבלה רבי מפי רבי ממורינו הבעש"ט נ"ע דבצירוף זה הרי יש בו ג' עקרים וג' מסתעפים העקרים הם הצר, רצה, צהר, ואמר מורינו הבעש"ט נ"ע דע"י האותיות דתורה ותפלה שהו"ע בא אל התיבה, דתיבה הם אותיות התורה ותפלה ובא אל התיבה הוא הכניסה בתוך האותיות של התורה ותפלה, לערנען מיט א חיות און דאוונען מיט א חיות, דהחיות מורה על פנימית הרצון שהו"ע רצה, הנה עי"ז נעשה צה"ר לתיבה, דבכח זה מהפכים את הצר"ה של הצ"ר הצורר ר"ל, לצה"ר וע"ד דכתיב ועת צרה היא ליעקב, וממנה יושע, דלא זו בלבד שיפטר מן הצרה, אלא עוד כי וממנה יושע, דמן הצרה ההיא תצא לו עוד ישועה, דזהו"ע צהר שמאיר אור רב, וכמו בצהרים שהוא תוקף זריחת השמש כן כתיב ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

~ לקוטי דיבורים – בלה"ק ~

חג הפסח, תש"ג

סדר הראשון

א. הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא.

כ"ק אדמו"ר האמצעי בהיותו נער שאל את הוד כ"ק אביו אדמו"ר הזקן:

אכילה מורה על קבלה פנימית, שאז היא פועלת פעולתה, כלומר, כאשר המאכל יפה וטוב הוא מתקבל בטוב ונהפך לדם ובשר ומחזק את התקשרות הגוף והנפש. כך הדבר גם במזון רוחני של השגה, כאשר אדם מבין דבר השגה בטוב ומתקבל אצלו ונרגש בפנימיותו, אז זה נקרא לחם המשביע, כדכתיב[1] "לכו לחמו בלחמי", שהם השגות אלקות המובנות בתפיסת השכל בחיוב מוחשי. עני הוא שאין כלי שכלו מוכשרים לקבל את ההשגות, בגלל קוצר המשיג, שכל ענין שכלי הוא למעלה מכלי השגתו. ואם כך הרי התוארים לחמא עניא הם תוארים הפכיים: התואר "לחמא" מורה על שכל והשגת אלקות הנתפסים בשכלו בחיוב, ואילו "עניא"

1) משלי ט, ח.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הוא תואר המוח האטום מלקבל דבר שכל, אם כן הרי הם סותרים זה לזה: אם לחמא אינו עניא ואם עניא אינו לחמא?

הוד כ"ק אדמו"ר הזקן השיב:

לחם הוא הבא בדרך בירור של מלחמה. שני אופנים בבירורים: א) בירור בדרך מלחמה. ב) בירור בדרך מנוחה[2]. ושני אופנים אלה הם שנים שהם ארבע, ישנו הבירור בדרך מלחמה ובדרך מנוחה במברר, וישנו הבירור בדרך מלחמה ובדרך מנוחה במתברר. העבודה של ששת ימי החול היא הרי בדרך כלל הבירור בדרך מלחמה גם במברר וגם במתברר. והעבודה של שבת היא בדרך מנוחה במברר ובמתברר. ובדרך פרט – שני אופני הבירורים הם: הבירור בדרך מלחמה הוא עבודת הלב, שכל שבמדות והתפעלות הלב באהבה ויראה בהתרחבות גדולה. וזה דעת תחתון שנקראת "עני", תפלתו של דוד, שמבקש רחמים על שמצד עצמו אין לו שנים אלא במתנה שנתן לו אדם הראשון, וכל ענין עבודתו הוא בבקשת רחמים "אליך ה' נפשי אשא[3]. הבירור בדרך מנוחה הוא עבודת המוח בהשגה גדולה ורחבה והתפעלות שכלית, וזה דעת עליון שנקראת "עשיר", "תפלה למשה ה' מעון אתה היית לנו"[4], מעון – נועם, אתוון דדין כאתוון דדין[5], שנועם הוי' נרגש במוחו ובלבו. וכתיב[6] "כי אל דעות הוי'" ואיתא בתקונים (?)[7] דעות תרין – דעת תחתון ודעת עליון, שבהארה האלקית עצמה ישנן שתי דיעות אלו, ההשפעה בדעת עליון וההשפעה בדעת תחתון. זהו הא – דעת תחתון – לחמא עניא.

ב. שאלה: יציאת מצרים היתה בחפזון, "כי בחפזון יצאת מארץ מצרים"[8]. ובגאולה דלעתיד כתוב[9] "לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון", משמע שחפזון הוא חסרון. ובדא"ח מבואר שחפזון הוא מעלה, שהוא העבודה של אתכפיא?

תשובה: בחפזון, שהוא חסרון, יש גם מעלה – היציאה מהרגילות. הכוונה: בירור הניצוצות שנפלו בשבירת הכלים והעלאתם למקורם הם בשני אופנים, בדרך של אתכפיא ובדרך של אתהפכא[10]. עבודת הבינונים – באתכפיא, ועבודת הצדיקים –באתהפכא, שמהפכים חשוכא לנהורא (חושך לאור). בחינה ומדריגה זו היא כולה מעלה ואין בה חסרון כלל. והוא בגמר הבירורים הרי "בחפזון לא תצאו ובמנוסה לא תלכון", מנוסה היא ענין הבריחה, שענינה רק במקום שיש בו עדיין רע, וכמו שכתוב[11] "כי ברח העם", הבריחה מהרע של מ"ט שערי טומאה. אבל בגמר הבירורים בזמן ש"את רוח הטומאה (גם רוח הטומאה, והגשם מכל שכן) אעביר מן הארץ"[12], לא שייך כלל הענין של מנוסה וחפזון. אמנם, הבירור של אתכפיא יש בו חסרון, לא רק לגבי העבודה של אתהפכא, שענינו שהחושך עצמו נהפך לאור והמר עצמו נהפך למתוק, וצריכה שימור שלא יהיה חוזר וניעור, כיוון שאינו אלא מצד התגברות הכופה שמחזיק בו לכפותו ולהכריחו. יחד עם כך יש באתכפיא גם מעלה והוא החפזון. אך מעלה זו היא ב"עניא", ואילו ל"עשיר" אין זה נוגע. המעלה שבחפזון היא על דרך דוגמא בשריפה, ר"ל, שתופסים בכל מה שיכולים להציל, לא אורזים, המעלה בכך היא שחוטפים. בחטיפה חוטפים דבר קטן כמו דבר גדול. כן בבירור של חפזון חוטפים בירורים גם מהמדריגות הנמוכות ביותר. כמו שמבואר בדרושי "וכל העם רואים", רנ"ה[13], שהבירור של אור חוזר מברר ניצוצות של המדריגות התחתונות ביותר.

ג. כל דצריך ייתי ויפסח.

שמעתי מאבי[14]: מי שחש שהוא נצרך יבוא ויפסח – וידלג –, יוציאו ויעבירו אותו. למרות שאין בכך משום מעלה, שזה ההבדל בין חסידי פולין לחסידי חב"ד, חסידי פולין סומכים בעיקר על הרביים. בבוץ זוחלים בעצמם ואחר כך סומכים על הרביים שהם יעמידו אותם במעמד הראוי. ואילו דרך חב"ד היא לעשות בעצמם, לצאת מהבוץ בעצמם, אלא שצריכים לכך סיוע מהרביים, סיוע כללי וסיוע פרטי: סיוע כללי – הוראת דרך בתחילה, שידעו איך לעשות, סיוע פרטי – בא אחרי כן, שמסייעים לו בעבודתו.

---

2) נתבארו בכ"מ: לקו"ת בי' לד"ה וידבר גו' במדבר סיני, ד"ה תתן אמת ליעקב תרס"ו. ועוד.
3) תהלים כה, א.
4) תהלים צ, א.
5) ראה לקו"ת וספר הליקוטים להאריז"ל – תהלים צ, א-יז.
6) שמואל א. ב, ג.
7) ראה לקוטי תורה להאריז"ל פ' שמות, ע"ד האדר"ז רצב, ב.
8) דברים טז, ג.
9) ישעיה נב, יב.
10) ענינם ידוע בדא"ח, ראה לדוגמא: תניא פכ"ז, לקו"ת רד"ה ואלה פקודי.
11) שמות יד, ה.
12) זכריה יג, ב.
13) ראה "ספר המאמרים – תרנ"ה" עמוד קפז ואילך.
14) כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע – ראה אודותו בס' "חנוך לנער".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ רְשִׁימוֹת אַדְמוֹר מוֹהַרַיי"צ ~

מכתב הרבי הריי"צ לחתנו הרבי

יג.

אָמְנָם בְּהַנּוֹגֵעַ לְדַרְכֵי הַחֲסִידוּת שֶׁל רַבֵּינוּ הַגָּדוֹל, אֲשֶׁר בִּלְתִּי מַתְאִימִים הֵנָּה אֶל דַּרְכֵי הַחֲסִידוּת שֶׁל מוֹרֵנוּ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן, בְּזֶה אֲשֶׁר מוֹרֵנוּ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב פָּעַל וְעָשָׂה כַּמָּה מוּפְתִים גְּלוּיִם וְנִסְתָּרִים, וְכֵן הוּא גַּם דַּרְכָּם שֶׁל אַדְמוֹרֵ"י וָאהְלִין פּוֹלִין וְגַאלִיצִיעֶן.

כֵּן הַדָּבָר, לְפָנֵינוּ עֲרוּכִים סְפָרִים מִסְפָּרִים שׁוֹנִים מְלֵאִים כָּל טוּב, בְּחֵקֶר אֱלֹקָה, בִּידִיעָה וְהֶסְבֵּר סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, חֲקִירוֹת עֲצוּמוֹת בְּאַחְדוּת הֲוַיָ', בִּבְרִיאַת יֵשׁ מֵאַיִן, אוֹפֶן הָעֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב וּבֵירוּר הַמִּדּוֹת, בֶּאֱמוּנַת צַדִּיקִים, בְּהִתְלַהֲבוּת שֶׁל יִרְאַת שָׁמַיִם שְׁלֵמָה, וּבְהִתְעוֹרְרוּת בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ.

הַסְּפָרִים הָאֲמוּרִים כָּאן, הַכַּוָּונָה עַל סִפְרֵי גְּדוֹלֵי הַחֲסִידִים, מֵחֲסִידֵי חַבַּ"ד וַחֲסִידֵי וָאהְלִין פּוֹלִין וְגַאלִיצִיעֶן, אֲשֶׁר כָּתְבוּ מִתּוֹרַת רַבָּם, וּמֵאֵת אֲשֶׁר הֵבִינוּ וְהִסְבִּירוּ בְּעַצְמָם לְפִי תּוֹרַת רַבּוֹתֵיהֶם וְרַבּוֹתֵינוּ, רְשִׁימַת שִׂיחָתָם, וְסִיפּוּרֵי הַמַּעֲשִׂיּוֹת, וְכָל אֵלּוּ הַסְּפָרִים מַרְאִים לָנוּ כִּי כָּל הַדְּבָרִים הוֹלְכִים אַחֲרֵי הַשִּׁימַת־לֵב.

וְהַשִּׁימַת־לֵב שֶׁל הַחֲסִידִים, סוֹבֵב הוֹלֵךְ בְּאוֹתָהּ הַמְּסִילָה אֲשֶׁר סָלְלוּ הוֹד כְּבוֹד־קְדוּשַׁת אֲבוֹתֵינוּ רַבּוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים, וּכְבוֹד־קְדוּשַׁת אַדְמוֹרֵ"י וָאהְלִין, פּוֹלִין וְגַאלִיצִיעֶן.

~ אגרות קודש - אדמו"ר הריי"צ ~

ב"ה, כ"ז אייר תש"ט

ברוקלין

שלום וברכה!

אודות בתם . . . תחי' ובעלה שי' צריך אתה ליתן עצמך בהשתדלות גדולה לעורר בה את רגשי הבת אל ההורים.

זי איז דאך געבארן און ערצויגן אין א חסידיות'ר שטוב, רק שקלטה ריח מעופש, אבל העיקר בטח שלם.

וכמבואר בדא"ח בענין המעין והצרורות ועפר המכסים אשר עיקר העבודה והיגיעה צריכה להיות בהסרתם לא רק בכח וגבורה אלא בדעת ושימת לב, ובהגלות מי המעין הנה לא יכזבו מימיו.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר **ח. ליבערמאן**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נְקֻדָּה מְשִׂיחַת קֹדֶשׁ

הַשְׁלִיחוּת שֶׁל הַצְּפַרְדֵּעַ...

הַיּוֹם נִלְמַד עַל מַכָּה שֶׁנִּרְאֵית עוֹד אַחַת מֵעֶשֶׂר הַמַּכּוֹת, אֲבָל חֲזַ"ל אוֹמְרִים שֶׁהִיא הַ-מַּכָּה!

וְכָךְ אוֹמֵר הַמִּדְרָשׁ: "אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַנְּבִיאִים, מָה אַתֶּם סְבוּרִים, אִם אֵין אַתֶּם הוֹלְכִים בִּשְׁלִיחוּתִי, וְכִי אֵין לִי שָׁלִיחַ?.. אֲנִי עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתִי.. אֲפִלּוּ עַל-יְדֵי צְפַרְדֵּעַ. תֵּדַע לְךָ שֶׁכֵּן, שֶׁאִלּוּלֵי.. הַצְּפַרְדֵּעַ, הֵיאַךְ הָיָה פּוֹרֵעַ מִן הַמִּצְרִים?!".

לָמָּה חֲזַ"ל מְנַסְּחִים אֶת זֶה כָּךְ שֶׁבְּלִי הַצְּפַרְדֵּעַ הַשֵּׁם כִּבְיָכוֹל לֹא הָיָה יָכוֹל לְהִפָּרַע מֵהַמִּצְרִים? הֲרֵי הָיוּ עוֹד מַכּוֹת, וּמָה מְיֻחָד דַּוְקָא בַּצְּפַרְדֵּעַ?

הַמַּכּוֹת לֹא בָּאוּ רַק לְהַכּוֹת בַּמִּצְרִים, אֶלָּא גַּם לְטַפֵּל בְּשֹׁרֶשׁ הַבְּעָיָה וְלִשְׁבּוֹר אֶת הַ'קְּלִפָּה' שֶׁל מִצְרַיִם, שֶׁגַּם הַמִּצְרִים יֵדְעוּ "כִּי אֲנִי הַשֵּׁם". בִּשְׁבִיל זֶה הָיָה צָרִיךְ לֹא אַחֶרֶת מֵאֲשֶׁר אֶת הַצְּפַרְדֵּעַ...

מִמָּה 'סָבְלוּ' הַמִּצְרִים? מָה הָיְתָה הַבְּעָיָה הָרוּחָנִית שֶׁלָּהֶם?

יֵשׁ בְּאֻמּוֹת הָעוֹלָם מִי שֶׁמַּכִּיר בִּשְׁלִיטַת הַשֵּׁם, וּכְמוֹ בִּלְעָם שֶׁלַּמְּרוֹת שֶׁהָיָה רָשָׁע וְרָצָה לְקַלֵּל חָלִילָה אֶת עַם יִשְׂרָאֵל, הוּא הוֹדָה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲבֹר אֶת פִּי הַשֵּׁם וְלַעֲשׂוֹת מַשֶּׂהוּ מֵעַצְמוֹ. יֵשׁ אֶת מִי שֶׁכּוֹפֵר חָלִילָה וּ'מִתְנַגֵּד' לְמַלְכוּת הַשֵּׁם בָּעוֹלָם (כַּמְּסֻפָּר בַּנְּבִיא עַל סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר), אֲבָל זֶה אוֹמֵר שֶׁמַּשֶּׂהוּ 'מֵצִיק' לוֹ... הוּא יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ הַשֵּׁם בָּעוֹלָם וְלָכֵן הוּא מְנַסֶּה לְהִתְכַּחֵשׁ וּלְהִתְנַגֵּד.

אֲבָל יֵשׁ מִי שֶׁזֶּה בִּכְלָל לֹא מְעַנְיֵן אוֹתוֹ, כְּמוֹ פַּרְעֹה שֶׁאָמַר: "לֹא יָדַעְתִּי אֶת הַשֵּׁם, וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלֵּחַ". פַּרְעֹה גַּם טָעַן (כִּדְבְרֵי הַנָּבִיא): "לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי". מִבְּחִינָתוֹ רַק הוּא קַיָּם וְהוּא לֹא מוּכָן לִהְיוֹת כָּפוּף לְמַלְכוּת הַשֵּׁם וְלִשְׁמֹעַ בְּקוֹלוֹ.

אֶת מִי הַשֵּׁם שׁוֹלֵחַ לִשְׁבּוֹר אֶת הַ'קְּלִפָּה' הַקָּשָׁה הַזּוֹ שֶׁל פַּרְעֹה? דַּוְקָא אֶת הַצְּפַרְדֵּעַ! הַצְּפַרְדֵּעַ נִרְאֶה כִּסְתָם בַּעַל-חַי שֶׁלִּכְאוֹרָה לֹא מוֹעִיל וְגַם לֹא מַזִּיק, וְאֵין לוֹ מַטָּרָה לִשְׁמָהּ הוּא נִבְרָא.

יָכוֹל פַּרְעֹה לָבוֹא וְלִטְעֹן: הִנֵּה, תִּסְתַּכְּלוּ עַל הַצְּפַרְדֵּעַ וְתִרְאוּ שֶׁלֹּא לְכָל דָּבָר בָּעוֹלָם יֵשׁ מַטָּרָה וְתַכְלִית, כְּפִי שֶׁאַתֶּם טוֹעֲנִים שֶׁהַכֹּל מֵאֵת הַשֵּׁם.

לָכֵן לָקַח הַשֵּׁם דַּוְקָא אֶת הַצְּפַרְדֵּעַ, אוֹתָהּ בְּרִיָּה סְתָמִית לִכְאוֹרָה, וְשָׁלַח אוֹתָהּ לְהַכּוֹת בְּמִצְרַיִם. לִקְפֹּץ לְכָל מָקוֹם וַאֲפִלּוּ לַתַּנּוּרִים וּלְהַרְאוֹת לָהֶם שֶׁהַכֹּל בִּשְׁלִיטַת הַשֵּׁם.

בְּכָךְ הַשֵּׁם לֹא רַק הֶעֱנִישׁ אֶת הַמִּצְרִים, אֶלָּא גַּם שָׁבַר אֶת טַעֲנַת הַקְּלִפָּה הַמִּצְרִית שֶׁהָעוֹלָם יָכוֹל לְהִתְנַהֵל מֵאֵלָיו, שֶׁאֵין חָלִילָה בַּעַל הַבַּיִת לַבַּיְרָה. הִנֵּה, אֲפִלּוּ הַצְּפַרְדֵּעַ הִיא לֹא 'סְתָם', גַּם לָהּ יֵשׁ שְׁלִיחוּת!

לְכָל דָּבָר בָּעוֹלָם יֵשׁ מַטָּרָה וּמִכָּל דָּבָר בַּחַיִּים אֶפְשָׁר וְצָרִיךְ לִלְמֹד הוֹרָאָה בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם (כַּמְּסֻפָּר בְּ'הַיּוֹם-יוֹם' שֶׁאֲפִלּוּ מִגַּנָּב לָמַד רַבִּי זוּשָׁא כֵּיצַד לַעֲבֹד אֶת הַשֵּׁם מִתּוֹךְ זְרִיזוּת, הַצְנֵעַ לֶכֶת וְכוּ'...).

(מעובד ע"פ לקו"ש חכ"א עמ' 38 ואילך. מתוך 'נשמתא דאורייתא')

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חומש לקריאה בציבור

פרשת וארא

ו ב וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי
יְהוָה: ג וָאֵרָא אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב
בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְהוָה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם: ד וְגַם
הֵקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ
כְּנָעַן אֵת אֶרֶץ מְגֻרֵיהֶם אֲשֶׁר־גָּרוּ בָהּ: ה וְגַם ׀
אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת־נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם וָאֶזְכֹּר אֶת־בְּרִיתִי: (לוי)
ו לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה וְהוֹצֵאתִי
אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם
מֵעֲבֹדָתָם וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה
וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים: ז וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם
וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת
מִצְרָיִם: ח וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי יְהוָה:
ט וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ
אֶל־מֹשֶׁה מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה: פ (ישראל)
י וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יא בֹּא דַבֵּר
אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְיְשַׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מֵאַרְצוֹ: יב וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לֵאמֹר הֵן
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַּרְעֹה
וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם: פ יג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וְאֶל־אַהֲרֹן וַיְצַוֵּם אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל־פַּרְעֹה
מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם: ס

~ נקודות משיחות קודש ~

וָאֵרָא: אֶל הָאָבוֹת (רש"י)

מַה מוֹסִיף רַשִׁ"י בְּפֵרוּשׁוֹ עַל לְשׁוֹן הַכָּתוּב?

אֶלָּא רְצוֹנוֹ שֶׁל רַשִׁ"י לוֹמַר לָנוּ שֶׁהַהִתְגַּלּוּת הָאֱלוֹקִית אֶל אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב, לֹא הָיְתָה בִּגְלַל מַעֲלָתָם הַפְּרָטִית שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם, כִּי־אִם מִשּׁוּם שֶׁהֵם הָיוּ אָבוֹת הָאֻמָּה. הֵם, הָאָבוֹת, מָסְרוּ אֶת כָּל מַה שֶׁקִּבְּלוּ, לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם.

(לקוטי־שיחות, כרך ג עמ' 860 - מתוך 'התקשרות')

שני יד אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית־אֲבֹתָם בְּנֵי רְאוּבֵן בְּכֹר
יִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ וּפַלּוּא חֶצְרֹן וְכַרְמִי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת
רְאוּבֵן: טו וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין
וְצֹחַר וְשָׁאוּל בֶּן־הַכְּנַעֲנִית אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת
שִׁמְעוֹן: טז וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־לֵוִי לְתֹלְדֹתָם גֵּרְשׁוֹן
וּקְהָת וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת
שָׁנָה: יז בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לִבְנִי וְשִׁמְעִי לְמִשְׁפְּחֹתָם:
יח וּבְנֵי קְהָת עַמְרָם וְיִצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי
חַיֵּי קְהָת שָׁלֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה: יט וּבְנֵי
מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַלֵּוִי
לְתֹלְדֹתָם: כ וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת־יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ לוֹ
לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי
עַמְרָם שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה: כא וּבְנֵי יִצְהָר
קֹרַח וָנֶפֶג וְזִכְרִי: כב וּבְנֵי עֻזִּיאֵל מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן
וְסִתְרִי: כג וַיִּקַּח אַהֲרֹן אֶת־אֱלִישֶׁבַע בַּת־עַמִּינָדָב
אֲחוֹת נַחְשׁוֹן לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־נָדָב
וְאֶת־אֲבִיהוּא אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר: כד וּבְנֵי
קֹרַח אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת
הַקָּרְחִי: כה וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן לָקַח־לוֹ מִבְּנוֹת
פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־פִּינְחָס אֵלֶּה
רָאשֵׁי אָבוֹת הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם: כו הוּא אַהֲרֹן
וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צִבְאֹתָם: כז הֵם
הַמְדַבְּרִים אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: כח וַיְהִי
בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: ס

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ נקודות משיחות קודש ~

וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת יוֹכֶבֶד דּוֹדָתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה (ו, כ)

הַפָּסוּק מַדְגִּישׁ אֶת מַעֲלָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁנּוֹלַד מִיִּחוּד נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר. דְּהִנֵּה מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁאִסּוּרֵי עֲרָיוֹת מוֹרִים עַל יִחוּדִים נַעֲלִים בְּיוֹתֵר (כְּיִחוּד זְעֵיר־אַנְפִּין וּמַלְכוּת, הַנִּקְרָאִים אָח וַאֲחוֹת), וְלָכֵן נֶאֱסְרוּ, כִּי גִּלּוּי אוֹרוֹת נַעֲלִים אֵלּוּ בָּעוֹלָם עָלוּל לִגְרֹם נֵזֶק, וּכְדַגְמַת הַמַּבִּיט בַּשֶּׁמֶשׁ לְלֹא מָגֵן (וְהָאִסּוּר הוּא לְכֻלָּם לְשֶׁוְה, "תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם"). אַךְ לִפְנֵי מַתַּן תּוֹרָה, לִפְנֵי שֶׁנֶּאֱסְרוּ יִחוּדִים אֵלּוּ, אֵין בָּהֶם פְּגָם לְמִי שֶׁמְּסֻגָּל לְקַבֵּל אוֹרוֹת נַעֲלִים אֵלּוּ; וְאַדְרַבָּה, זוֹהִי מַעֲלָה עֲבוּרוֹ.

(לקוטי שיחות, כרך ו עמ' 44)

שלישי כט **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר אֲנִי יְהוָה** דַּבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר אֵלֶיךָ: ל **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה הֵן אֲנִי** עֲרַל שְׂפָתָיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי פַּרְעֹה: פ **ז** א **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים** לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאֶךָ: ב אַתָּה תְדַבֵּר אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה וְשִׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ: ג **וַאֲנִי** אַקְשֶׁה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְהִרְבֵּיתִי אֶת־אֹתֹתַי וְאֶת־מֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: ד **וְלֹא־יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פַּרְעֹה** וְנָתַתִּי אֶת־יָדִי בְּמִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאֹתַי אֶת־עַמִּי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בִּשְׁפָטִים גְּדֹלִים: ה **וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה** בִּנְטֹתִי אֶת־יָדִי עַל־מִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם: ו **וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה** אֹתָם כֵּן עָשׂוּ: ז **וּמֹשֶׁה בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן בֶּן־שָׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְּרָם אֶל־פַּרְעֹה:** פ

~ נקודות משיחות קודש ~

וַאֲנִי אַקְשֶׁה (ז, ג)

וְתַכִּירוּ אֶת גְּבוּרוֹתַי (רַשִׁ"י)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי הַמַּכּוֹת בָּאוּ לְהַעֲנִישׁ אֶת הַמִּצְרִים ("וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אָנֹכִי"), וְכֵן כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ שֶׁיֵּשׁ אֱלֹקִים; וּמַדּוּעַ אוֹמֵר שֶׁבָּאוּ גַּם לְלַמֵּד אֶת יִשְׂרָאֵל. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה הָעוֹלָם נִבְרָא בִּשְׁבִיל הַתּוֹרָה וּבִשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, וּמוּבָן אֵפוֹא, שֶׁכָּל מְאֹרָע וּמְאֹרָע הוּא בִּפְנִימִיּוּת "בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל". וְאַף כָּאן: הַמַּטָּרָה הָעִקָּרִית שֶׁל הַמַּכּוֹת אָמְנָם הָיְתָה בִּיצִיאַת לְמִצְרַיִם, אֲבָל בְּהֶכְרֵחַ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַטָּרָה נוֹסֶפֶת בִּיחַס לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל.

(לקוטי שיחות, כרך לו עמ' 35)

רביעי ח **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר:** ט **כִּי יְדַבֵּר אֲלֵכֶם פַּרְעֹה לֵאמֹר תְּנוּ לָכֶם מוֹפֵת** וְאָמַרְתָּ אֶל־אַהֲרֹן קַח אֶת־מַטְּךָ וְהַשְׁלֵךְ לִפְנֵי־פַרְעֹה יְהִי לְתַנִּין: י **וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה** וַיַּעֲשׂוּ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּשְׁלֵךְ אַהֲרֹן אֶת־מַטֵּהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וְלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיְהִי לְתַנִּין: יא **וַיִּקְרָא** גַּם־פַּרְעֹה לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְּׁפִים וַיַּעֲשׂוּ גַם־הֵם חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלַהֲטֵיהֶם כֵּן: יב **וַיַּשְׁלִיכוּ** אִישׁ מַטֵּהוּ וַיִּהְיוּ לְתַנִּינִם וַיִּבְלַע מַטֵּה־אַהֲרֹן אֶת־מַטֹּתָם: יג **וַיֶּחֱזַק לֵב** פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: **ס** יד **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה** כָּבֵד לֵב פַּרְעֹה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם: טו **לֵךְ אֶל־**פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר הִנֵּה יֹצֵא הַמָּיְמָה וְנִצַּבְתָּ לִקְרָאתוֹ עַל־שְׂפַת הַיְאֹר וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר־נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח בְּיָדֶךָ: טז **וְאָמַרְתָּ אֵלָיו יְהוָה** אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי בַּמִּדְבָּר וְהִנֵּה לֹא־שָׁמַעְתָּ עַד־כֹּה: יז **כֹּה אָמַר** יְהוָה בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה הִנֵּה אָנֹכִי מַכֶּה | בַּמַּטֶּה אֲשֶׁר־בְּיָדִי עַל־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר וְנֶהְפְּכוּ לְדָם: יח **וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־בַּיְאֹר תָּמוּת וּבָאַשׁ הַיְאֹר** וְנִלְאוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְאֹר: **ס** יט **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן קַח** מַטְּךָ וּנְטֵה־יָדְךָ עַל־מֵימֵי מִצְרַיִם עַל־נַהֲרֹתָם | עַל־יְאֹרֵיהֶם וְעַל־אַגְמֵיהֶם וְעַל כָּל־מִקְוֵה מֵימֵיהֶם וְיִהְיוּ־דָם וְהָיָה דָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וּבָעֵצִים וּבָאֲבָנִים: כ **וַיַּעֲשׂוּ־כֵן** מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר | צִוָּה יְהוָה וַיָּרֶם בַּמַּטֶּה וַיַּךְ אֶת־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר לְעֵינֵי פַרְעֹה וּלְעֵינֵי עֲבָדָיו וַיֵּהָפְכוּ כָּל־הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּיְאֹר לְדָם: כא **וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־**בַּיְאֹר מֵתָה וַיִּבְאַשׁ הַיְאֹר וְלֹא־יָכְלוּ מִצְרַיִם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְאֹר וַיְהִי הַדָּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: כב וַיַּעֲשׂוּ־כֵן חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלָטֵיהֶם וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: כג וַיִּפֶן פַּרְעֹה וַיָּבֹא אֶל־בֵּיתוֹ וְלֹא־שָׁת לִבּוֹ גַּם־לָזֹאת: כד וַיַּחְפְּרוּ כָל־מִצְרַיִם סְבִיבֹת הַיְאֹר מַיִם לִשְׁתּוֹת כִּי לֹא יָכְלוּ לִשְׁתּת מִמֵּימֵי הַיְאֹר: כה וַיִּמָּלֵא שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת־יְהוָה אֶת־הַיְאֹר: פ כו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וַיַּעַבְדֻנִי: כז וְאִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ הִנֵּה אָנֹכִי נֹגֵף אֶת־כָּל־גְּבוּלְךָ בַּצְּפַרְדְּעִים: כח וְשָׁרַץ הַיְאֹר צְפַרְדְּעִים וְעָלוּ וּבָאוּ בְּבֵיתֶךָ וּבַחֲדַר מִשְׁכָּבְךָ וְעַל־מִטָּתֶךָ וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאֲרֹתֶיךָ: כט וּבְכָה וּבְעַמְּךָ וּבְכָל־עֲבָדֶיךָ יַעֲלוּ הַצְּפַרְדְּעִים: ח א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־יָדְךָ בְּמַטֶּךָ עַל־הַנְּהָרֹת עַל־הַיְאֹרִים וְעַל־הָאֲגַמִּים וְהַעַל אֶת־הַצְּפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: ב וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ עַל מֵימֵי מִצְרָיִם וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ וַתְּכַס אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם: ג וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם וַיַּעֲלוּ אֶת־הַצְּפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: ד וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְיָסֵר הַצְּפַרְדְּעִים מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי וַאֲשַׁלְּחָה אֶת־הָעָם וְיִזְבְּחוּ לַיהוָה: ה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה הִתְפָּאֵר עָלַי לְמָתַי | אַעְתִּיר לְךָ וְלַעֲבָדֶיךָ וּלְעַמְּךָ לְהַכְרִית הַצְּפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה: ו וַיֹּאמֶר לְמָחָר וַיֹּאמֶר כִּדְבָרְךָ לְמַעַן תֵּדַע כִּי־אֵין כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ:

~ נקודות משיחות קודש ~

וַיִּבָּלַע מַטֵּה אַהֲרֹן (ז, יב)

מֵאַחַר שֶׁחָזַר וְנַעֲשָׂה מַטֶּה (רש"י)

כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי עוֹסֵק בְּהַשְׁפָּעָה עַל יְהוּדִי אַחֵר, יֵשׁ לִפְעָמִים מַצָּב שֶׁבּוֹ עָלָיו 'לִשְׁבֹּר' וּלְבַטֵּל אֶת הַזּוּלַת, עַד כְּדֵי 'בְּלִיעָה' – הַעֲלָמָה מֵחֶלְטֶת שֶׁל מְציאוּתוֹ. אַךְ פְּעֻלָּה זוֹ דּוֹרֶשֶׁת שְׁנֵי תְּנָאִים. א. מַטֶּה אַהֲרֹן – מִי שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּדֶרֶךְ זוֹ חַיָּב לִהְיוֹת חָדוּר כָּל כֹּלוֹ בְּאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל, כְּאַהֲרֹן הַכֹּהֵן. ב. מֵאַחַר שֶׁחָזַר וְנַעֲשָׂה מַטֶּה - יֵשׁ לַעֲשׂוֹת זֹאת מִתּוֹךְ אִפּוּק, כְּמַטֶּה דּוֹמֵם, וְלֹא מִתּוֹךְ כַּעַס וְהִתְרַגְּשׁוּת.

(לקוטי שיחות, כרך כו עמ' 56)

חמישי ז וְסָרוּ הַצְּפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ וּמֵעֲבָדֶיךָ וּמֵעַמֶּךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה: ח וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מֵעִם פַּרְעֹה וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה עַל־דְּבַר הַצְּפַרְדְּעִים אֲשֶׁר־שָׂם לְפַרְעֹה: ט וַיַּעַשׂ יְהוָה כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּמֻתוּ הַצְּפַרְדְּעִים מִן־הַבָּתִּים מִן־הַחֲצֵרֹת וּמִן־הַשָּׂדֹת: י וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם חֳמָרָם חֳמָרָם וַתִּבְאַשׁ הָאָרֶץ: יא וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי הָיְתָה הָרְוָחָה וְהַכְבֵּד אֶת־לִבּוֹ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: ס יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־מַטְּךָ וְהַךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וְהָיָה לְכִנִּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: יג וַיַּעֲשׂוּ־כֵן וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ בְּמַטֵּהוּ וַיַּךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה כָּל־עֲפַר הָאָרֶץ הָיָה כִנִּים בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: יד וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם לְהוֹצִיא אֶת־הַכִּנִּים וְלֹא יָכֹלוּ וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה: טו וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּם אֶל־פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: ס טז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה הִנֵּה יוֹצֵא הַמָּיְמָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי: יז כִּי אִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־עַמִּי הִנְנִי מַשְׁלִיחַ בְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמְּךָ וּבְבָתֶּיךָ אֶת־הָעָרֹב וּמָלְאוּ בָתֵּי מִצְרַיִם אֶת־הָעָרֹב וְגַם הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הֵם עָלֶיהָ: יח וְהִפְלֵיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת־אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ לִבְלִתִּי הֱיוֹת־שָׁם עָרֹב לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שישי ט וְשַׁמְתִּי פְדֻת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ לְמָחָר
יִהְיֶה הָאֹת הַזֶּה: כ וַיַּעַשׂ יְהוָה כֵּן וַיָּבֹא עָרֹב כָּבֵד
בֵּיתָה פַרְעֹה וּבֵית עֲבָדָיו וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם
תִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ מִפְּנֵי הָעָרֹב: כא וַיִּקְרָא פַרְעֹה
אֶל־מֹשֶׁה וְלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר לְכוּ זִבְחוּ לֵאלֹהֵיכֶם
בָּאָרֶץ: כב וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא נָכוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי
תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם נִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ הֵן נִזְבַּח
אֶת־תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקְלֻנוּ:
כג דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים נֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר וְזָבַחְנוּ לַיהוָה
אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר יֹאמַר אֵלֵינוּ: כד וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה
אָנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וּזְבַחְתֶּם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם
בַּמִּדְבָּר רַק הַרְחֵק לֹא־תַרְחִיקוּ לָלֶכֶת הַעְתִּירוּ
בַּעֲדִי: כה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי יוֹצֵא מֵעִמָּךְ
וְהַעְתַּרְתִּי אֶל־יְהוָה וְסָר הָעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו
וּמֵעַמּוֹ מָחָר רַק אַל־יֹסֵף פַּרְעֹה הָתֵל לְבִלְתִּי
שַׁלַּח אֶת־הָעָם לִזְבֹּחַ לַיהוָה: כו וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם
פַּרְעֹה וַיֶּעְתַּר אֶל־יְהוָה: כז וַיַּעַשׂ יְהוָה כִּדְבַר
מֹשֶׁה וַיָּסַר הָעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ לֹא
נִשְׁאַר אֶחָד: כח וַיַּכְבֵּד פַּרְעֹה אֶת־לִבּוֹ גַּם בַּפַּעַם
הַזֹּאת וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם: פ ט א וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר
יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי:
ב כִּי אִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ וְעוֹדְךָ מַחֲזִיק בָּם:
ג הִנֵּה יַד־יְהוָה הוֹיָה בִּמְקִנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה
בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֶּבֶר

~ נקודות משיחות קודש ~

כִּי אֲנִי ה׳ בְּקֶרֶב הָאָרֶץ (ח, יח)

לִפְעָמִים פּוֹגְשִׁים יְהוּדִי שֶׁבְּגָלוּי וּבְחִיצוֹנִיּוּת הוּא יָרוּד בְּתַכְלִית, "בְּקֶרֶב הָאָרֶץ". מְלַמְּדֵנוּ שֵׁם פָּרָשָׁתֵנוּ, 'וָאֵרָא', הַכּוֹלֵל אֶת כָּל עִנְיְנֵי הַפָּרָשָׁה: לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁנִּתָּן לְקָרְבוֹ לַתּוֹרָה, וְאַף לִפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, אֶלָּא אֶפְשָׁר לִפְעֹל שֶׁיִּהְיֶה אֶצְלוֹ בְּחִינַת רְאִיָּה, כְּאִלּוּ רוֹאֶה אֶת עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה בְּעֵינָיו מַמָּשׁ.

(לקוטי שיחות, כרך כו עמ' 317)

כָּבֵד מְאֹד: ד וְהִפְלָה יְהוָה בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין
מִקְנֵה מִצְרָיִם וְלֹא יָמוּת מִכָּל־לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר:
ה וַיָּשֶׂם יְהוָה מוֹעֵד לֵאמֹר מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה
הַדָּבָר הַזֶּה בָּאָרֶץ: ו וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה
מִמָּחֳרָת וַיָּמָת כָּל מִקְנֵה מִצְרָיִם וּמִמִּקְנֵה בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל לֹא־מֵת אֶחָד: ז וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהִנֵּה
לֹא־מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד־אֶחָד וַיִּכְבַּד לֵב
פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם: פ ח וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן קְחוּ לָכֶם מְלֹא חָפְנֵיכֶם
פִּיחַ כִּבְשָׁן וּזְרָקוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה לְעֵינֵי פַרְעֹה:
ט וְהָיָה לְאָבָק עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְהָיָה
עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה לִשְׁחִין פֹּרֵחַ אַבַּעְבֻּעֹת
בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: י וַיִּקְחוּ אֶת־פִּיחַ הַכִּבְשָׁן
וַיַּעֲמְדוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וַיִּזְרֹק אֹתוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה
וַיְהִי שְׁחִין אַבַּעְבֻּעֹת פֹּרֵחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה:
יא וְלֹא־יָכְלוּ הַחַרְטֻמִּים לַעֲמֹד לִפְנֵי מֹשֶׁה מִפְּנֵי
הַשְּׁחִין כִּי־הָיָה הַשְּׁחִין בַּחַרְטֻמִּם וּבְכָל־מִצְרָיִם:
יב וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה: ס יג וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה
וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים
שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי: יד כִּי | בַּפַּעַם הַזֹּאת
אָנִי שֹׁלֵחַ אֶת־כָּל־מַגֵּפֹתַי אֶל־לִבֶּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ
וּבְעַמֶּךָ בַּעֲבוּר תֵּדַע כִּי אֵין כָּמֹנִי בְּכָל־הָאָרֶץ:
טו כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וָאַךְ אֹתְךָ וְאֶת־
עַמְּךָ בַּדָּבֶר וַתִּכָּחֵד מִן־הָאָרֶץ: טז וְאוּלָם בַּעֲבוּר
זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ בַּעֲבוּר הַרְאֹתְךָ אֶת־כֹּחִי וּלְמַעַן
סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל־הָאָרֶץ:

~ נקודות משיחות קודש ~

וַיִּכְבַּד לֵב פַּרְעֹה (ט, ז)

לִפְעָמִים מְגָרֶה הָאָדָם אֶת יֵצֶר־הָרַע יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהַיֵּצֶר רוֹצֶה מִצַּד עַצְמוֹ. אֲפִילוּ הַשֵּׂכֶל שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית אוֹמֵר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה שְׁטוּת וּמַזִּיק לְעַצְמוֹ, אֲבָל מִצַּד הַכַּבְדוּת שֶׁל ה׳פַּרְעֹה׳ שֶׁבְּלִבּוֹ הוּא מְגָרֶה אֶת יֵצֶר־הָרַע גַּם כַּאֲשֶׁר הַיֵּצֶר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מִצַּד עַצְמוֹ אֵינוֹ חָפֵץ בְּכָךְ. וּכְפִי שֶׁאָנוּ רוֹאִים, שֶׁלִּפְעָמִים אָדָם אֵינוֹ עוֹמֵד בְּנִסָּיוֹן וְהוּא מְמַלֵּא אֶת תַּאֲוָתוֹ, וּלְאַחַר מִכֵּן יֵשׁ לוֹ רֶגֶשׁ שֶׁל הֵפֶךְ שְׁבִיעוּת רָצוֹן, כֵּיוָן שֶׁאֲפִלּוּ הַיֵּצֶר אֵינוֹ מְרֻצֶּה מִכָּךְ שֶׁשָּׁמְעוּ אֵלָיו.

(תורת מנחם, כרך כב עמ' 44)

שביעי יז עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי לְבִלְתִּי שַׁלְּחָם: יח הִנְנִי מַמְטִיר כָּעֵת מָחָר בָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמֹהוּ בְּמִצְרַיִם לְמִן־הַיּוֹם הִוָּסְדָה וְעַד־עָתָּה: יט וְעַתָּה שְׁלַח הָעֵז אֶת־מִקְנְךָ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לְךָ בַּשָּׂדֶה כָּל־הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־יִמָּצֵא בַשָּׂדֶה וְלֹא יֵאָסֵף הַבַּיְתָה וְיָרַד עֲלֵהֶם הַבָּרָד וָמֵתוּ: כ הַיָּרֵא אֶת־דְּבַר יְהוָה מֵעַבְדֵי פַרְעֹה הֵנִיס אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ אֶל־הַבָּתִּים: כא וַאֲשֶׁר לֹא־שָׂם לִבּוֹ אֶל־דְּבַר יְהוָה וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה: פ כב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם וִיהִי בָרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה וְעַל כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: כג וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּהוּ עַל־הַשָּׁמָיִם וַיהוָה נָתַן קֹלֹת וּבָרָד וַתְּהַלֶּךְ־אֵשׁ אַרְצָה וַיַּמְטֵר יְהוָה בָּרָד עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: כד וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמֹהוּ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָז הָיְתָה לְגוֹי: כה וַיַּךְ הַבָּרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וְאֵת כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד וְאֶת־כָּל־עֵץ הַשָּׂדֶה שִׁבֵּר: כו רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָרָד: כז וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם חָטָאתִי הַפָּעַם יְהוָה הַצַּדִּיק וַאֲנִי וְעַמִּי הָרְשָׁעִים: כח הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְרַב מִהְיֹת קֹלֹת אֱלֹהִים וּבָרָד וַאֲשַׁלְּחָה אֶתְכֶם וְלֹא תֹסִפוּן לַעֲמֹד: כט וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה כְּצֵאתִי אֶת־הָעִיר אֶפְרֹשׂ אֶת־כַּפַּי אֶל־יְהוָה הַקֹּלוֹת יֶחְדָּלוּן וְהַבָּרָד לֹא יִהְיֶה־עוֹד לְמַעַן תֵּדַע כִּי לַיהוָה הָאָרֶץ: ל וְאַתָּה וַעֲבָדֶיךָ יָדַעְתִּי כִּי טֶרֶם תִּירְאוּן מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים: לא וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעֹרָה נֻכָּתָה כִּי הַשְּׂעֹרָה אָבִיב וְהַפִּשְׁתָּה גִּבְעֹל: לב וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ כִּי אֲפִילֹת הֵנָּה: לג וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה אֶת־הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל־יְהוָה וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא־נִתַּךְ אָרְצָה: לד וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי־חָדַל הַמָּטָר וְהַבָּרָד וְהַקֹּלֹת וַיֹּסֶף לַחֲטֹא וַיַּכְבֵּד לִבּוֹ הוּא וַעֲבָדָיו: לה וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ

וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

קכ"א פסוקים, גיבעו"ל סימן. יעיא"ל סימן.

~ נקודות משיחות קודש ~

וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד (ט, כד)

בָּרָד – רוֹמֵז לְאָדָם שֶׁהוּא קַר בְּתַכְלִית כְּלַפֵּי הַזּוּלַת וְאֵין הַשֵּׁנִי נוֹגֵעַ לוֹ כְּלָל. אֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד – סִבַּת קְרִירוּת זוֹ וּפְנִימִיּוּתָהּ הִיא, הֶיוֹתוֹ חַם בְּתַכְלִית כְּלַפֵּי עַצְמוֹ. הָאֵשׁ שֶׁל אַהֲבַת עַצְמוֹ גּוֹרֵם לוֹ לִהְיוֹת שָׁקוּעַ בְּעַצְמוֹ עַד שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם לַזּוּלַת.

(רשימות, חוברת כז עמ' 10)

מפטיר לג וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה אֶת־הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל־יְהוָה וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא־נִתַּךְ אָרְצָה: לד וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי־חָדַל הַמָּטָר וְהַבָּרָד וְהַקֹּלֹת וַיֹּסֶף לַחֲטֹא וַיַּכְבֵּד לִבּוֹ הוּא וַעֲבָדָיו: לה וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה: פפפ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת וארא לקריאה בציבור

ולשמו"ת ביחזקאל פרק כח

כח כה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בְּקַבְּצִי | אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר נָפֹצוּ בָם וְנִקְדַּשְׁתִּי אֶהְיֶה מְקוּדָּשׁ בָּם עַל יֵדֵיהֶם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם בְּאוֹתוֹת וּמוֹפְתִים שֶׁאֶעֱשֶׂה אָז עַם בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיָשְׁבוּ עַל־אַדְמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב: כו וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ לָבֶטַח כִּי לֹא יִמָּצֵא עוֹד מִי יְרַעֵ לָהֶם וּבָנוּ בָתִּים וְנָטְעוּ כְרָמִים וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח בַּעֲשׂוֹתִי שְׁפָטִים בְּכֹל הַשָּׁאטִים הַמְּבַזִּים אֹתָם מִסְּבִיבוֹתָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הָעוֹשֶׂה מִשְׁפָּטָם מִיַּד הַבַּבְלִים: **א** בַּשָּׁנָה הָעֲשִׂרִית לְגָלוּת יְהוֹיָכִין וּמַלְכוּת צִדְקִיָּה בָּעֲשִׂרִי בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בִּשְׁנֵים עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־

שי למורא

כה) וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם, אֶהְיֶה מְקֻדָּשׁ עַל יֵדֵיהֶם, בְּאוֹתוֹת וּמוֹפְתִים שֶׁאֶעֱשֶׂה אָז. כו) הַשָּׁאטִים אוֹתָם, הַבּוֹזִים אוֹתָם. **א**) בַּשָּׁנָה הָעֲשִׂירִית, לְמַלְכוּת צִדְקִיָּהוּ. בָּעֲשִׂירִי, בַּחֹדֶשׁ

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בְּקַבְּצִי | אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר נָפֹצוּ בָם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם וְיָשְׁבוּ עַל־אַדְמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב: כו וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ לָבֶטַח וּבָנוּ בָתִּים וְנָטְעוּ כְרָמִים וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח בַּעֲשׂוֹתִי שְׁפָטִים בְּכֹל הַשָּׁאטִים אֹתָם מִסְּבִיבוֹתָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם: כט א בַּשָּׁנָה הָעֲשִׂרִית בָּעֲשִׂרִי בִּשְׁנֵים עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם שִׂים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עטרת מרים

אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ עַל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְהִנָּבֵא עָלָיו וְעַל עֲדַת
־מִצְרַיִם כְּלָהּ: ג דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר | אֲדֹנָי יֱהוֹה הִנְנִי עָלֶיךָ
אֶלְתֹּם עַמְּךָ פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם הַמִּתְפָּאֵר שֶׁכֹּחוֹ כְּמוֹ הַתַּנִּים הַגָּדוֹל
הָרֹבֵץ בְּתוֹךְ יְאֹרָיו וְהַמִּצְרִים הָיוּ מַאֲמִינִים שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֱלֹהוּת, וַאֲשֶׁר אָמַר
לִי יְאֹרִי לְהַשְׁקוֹת שְׂדוֹתַי וְאֵין לִי צוֹרֶךְ
בְּמִטַּר הַשָּׁמַיִם וַאֲנִי עֲשִׂיתָנִי רוֹמַמְתִּי
אֶת עַצְמִי בְּחָכְמָתִי וּבְפוֹעַל יָדַי:
ד וְנָתַתִּי חַחִים קֶרֶם שֶׁנִּתְפַּס בּוֹ הַדָּג
לְהַעֲלוֹתוֹ מִן הַמַּיִם בִּלְחָיֶיךָ
וְהִדְבַּקְתִּי אַדִּיק דְּגַת־יְאֹרֶיךָ
בְּקַשְׂקַשֹּׂתֶיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ מִתּוֹךְ
יְאֹרֶיךָ וְאֵת כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ
בְּקַשְׂקַשֹּׂתֶיךָ תִּדְבָּק כִּי בְּנִפּוּל הַשֹּׁר
יִפּוֹל כָּל הָעָם: מִצְרַיִם נֶחְרְבָה כַּמָּה
פְּעָמִים, וּפַרְעֹה הָיָה מוֹשֵׁל תְּחִילָּה עַד
נְהַר פְּרָת, וְהִכָּהוּ נְבוּכַדְנֶצַּר בְּמִלּוּךְ
יְהוֹיָכִין כַּמּוּבָא בְּמְלָכִים ב כ"ד, וְכֵן
בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית לִיהוֹיָקִים הִכָּהוּ
בְּכַרְכְּמִישׁ כְּמוּבָא בְּיִרְמְיָהוּ מ"ו, וְאַחַר
כָּךְ יָצָא שְׁלִישִׁית בְּעֵת שֶׁצָּרוּ עַל
יְרוּשָׁלַיִם וְשָׁב לְאַרְצוֹ (ירמיה ל"ז), וְכָל
זֶה הָיָה חוּץ לְאַרְצוֹ, וְעַל זֶה אָמַר בַּמָּשָׁל
שֶׁיִּתֵּן חַחִים בִּלְחָיָיו - כְּמוֹ שֶׁמּוֹשְׁכִים
הַדָּג הַגָּדוֹל בְּחַחִים שֶׁלֹּא בְּרֶצוֹנוֹ, כִּי אָז
יָצָא מִמִּצְרַיִם בְּהָכְרֵחַ עַל פִּי גְּזֵרַת ה'
לְהַעֲנִישׁוֹ: ה וּנְטַשְׁתִּיךָ אֶפְגֹּר אוֹתְךָ
הַמִּדְבָּרָה אוֹתְךָ וְאֵת כָּל־דְּגַת
יְאֹרֶיךָ שֶׁשָּׁמָה בְּוַדַּאי לֹא יִחְיוּ עַל־פְּנֵי
הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל בַּחֶרֶב, שֶׁיַּכֶּלֶה אוֹתוֹ
וְאֶת עַמּוֹ, גַּם לֹא תֵאָסֵף אֶל הַקֶּבֶר
וְגַם וְלֹא תִקָּבֵץ כִּי לְחַיַּת הָאָרֶץ
וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה:
ו וְיָדְעוּ כָּל־יֹשְׁבֵי מִצְרַיִם כִּי אֲנִי
יְהוֹה הַנֶּאֱמָן לְשַׁלֵּם גְּמוּל יַעַן הֱיוֹתָם
מִשְׁעֶנֶת קָנֶה חֲלָשָׁה לְבֵית
יִשְׂרָאֵל: ז בְּתָפְשָׂם בְּעֵת אֲחֹזוֹ בְּךָ בַּכַּף תֵּרוֹץ וּבָקַעְתָּ לָהֶם עַל יֵדֵי הַשְּׁבָרִים כָּל־כָּתֶף כִּי נִכְנְסוּ בְּכָתֵף וּבְהִשָּׁעֲנָם עָלֶיךָ עַל הַמִּשְׁעֶנֶת הוּא
כְּפוּף מְעַט תִּשָּׁבֵר וּבְהִשָּׁבֵר הַמִּשְׁעֶנֶת וְהָעֲמַדְתָּ לָהֶם כָּל־מָתְנָיִם יַעֲמוֹד מִלְּהִכָּפֵף לִהְיוֹת עוֹמְדִים זְקוּפִים בְּדֶרֶךְ עֲמִידָה בְּלִי מִשְׁעֶנֶת כִּי לֹא תִּסְמוֹךְ עוֹד עָלַי:
עַת צַר מֶלֶךְ בָּבֶל עַל יְרוּשָׁלַיִם וְשָׁמְעוּ כִּי חֵיל פַּרְעֹה יָצָא מִמִּצְרַיִם וְנִסְתַּלֵּק וְעַל יְדֵי זֶה נִבְקַע לָהֶם הַכַּתֶּף, כִּי הוּצְרְכוּ לְתֵת מָמוֹנָם שֹׁחַד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם (כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר
(ישעיה ל') יְשֵׁאוּ עַל כֶּתֶף עֲיָרִים חֵילֵיהֶם וכו' לֹא לְעֹזֶר וכו' כִּי לְבוֹשֶׁת וכו'), וְאַחַר כָּךְ נִשְׁעֲנוּ עָלָיו וְהוּצְרְכוּ לַעֲמוֹד עַל מָתְנֵיהֶם וּלְהַלְחֵם בְּעַצְמָם, וְרַגְלֵיהֶם כָּבֵד עָיְפוּ
וְנִכְשְׁלוּ: ח לָכֵן בָּא עֲלֵיהֶם נְבוּכַדְנֶצַּר אֶל אַרְצָם, וְזֶה הָיָה אַחַר הַחוּרְבָּן וְעַל זֶה אוֹמֵר כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה הִנְנִי מֵבִיא עָלַיִךְ חֶרֶב וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ אָדָם
וּבְהֵמָה: ט וְהָיְתָה אֶרֶץ־מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה וְחָרְבָּה וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוֹה הַנֶּאֱמָן לְשַׁלֵּם גְּמוּל. יַעַן אָמַר פַּרְעֹה יְאֹר לִי לְצָרְכִי לְהַשְׁקוֹת שְׂדוֹתַי וַאֲנִי
עָשִׂיתִי אֲנִי גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי אֶת עַצְמִי בְּחָכְמָתִי וּבְפוֹעַל יָדַי: עַתָּה בָּאֵר חוּרְבָּן שְׁלִישִׁי כְּלֵלִי שֶׁיִּהְיֶה לְמִצְרַיִם, שֶׁזֶּה הָיָה בְּשָׁנָה כ"ז לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר, שְׁמוֹנֶה שָׁנִים
אַחַר הַחוּרְבָּן שֶׁכְּבָר נִשָּׂא עֲוֹנוֹ מַה שֶּׁלֹּא עָזַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל. רַק הָיָה מִסִּבָּה אַחֶרֶת, יַעַן אָמַר יְאֹר לִי וַאֲנִי עָשִׂיתִי - שֶׁעַדַּיִן הָיָה מְיַחֵס כָּל כֹּחוֹ אֶל הַיְאוֹר וְאֶל עַצְמוֹ
שֶׁאָמַר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ אֱלֹהוּת, כִּי גַּם אַחַר הַמַּכָּה הַנִּזְכֶּרֶת שֶׁהֶחֱרִיב קְצָת מֵאַרְצוֹ עֲדַיִן לֹא נִבְטְלָה מַלְכוּת מִצְרַיִם מִכֹּל וָכֹל: י לָכֵן הִנְנִי אֵלֶיךָ אֶלְתֹּם עַמְּךָ וְאֶל וְעַם

שי למורא

הָעֲשִׂירִי (מַבֵּת). ג) הַתַּנִּים, כְּמוֹ הַתַּנִּין. וּלְפִי שֶׁכָּל גְּדֻלַּת מִצְרַיִם וְכָל הַשֹּׂבַע שֶׁבָּהּ הוּא עַל יְדֵי יְאוֹרֵי גִילוֹם, לְפִיכָךְ הִמְשִׁיל אֶת מַלְכָּהּ לְתַנִּין, וְאֶת עַמָּהּ לְדֵגַת יְאוֹר. לִי יְאֹרִי, הַיְאוֹר הוּא לִי לְהַשְׁקוֹת אֶת שְׂדוֹתַי, וְאֵין לִי צֹרֶךְ בְּמִטַּר הַשָּׁמַיִם. וַאֲנִי עֲשִׂיתָנִי, אֲנִי גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי אֶת עַצְמִי, בְּחָכְמָתִי וּבְפֹעַל יָדִי. ד) חַחִים, חִבּוֹת שֶׁצָּדִים בָּהֶן אֶת הַדָּגִים, עַל יְדֵי זֶה שֶׁהֵן נִתְקָעוֹת בִּלְחָיֵי הַדָּג בְּנִפּוֹתוֹ לִבְלֹעַ אֶת הַמָּזוֹן שֶׁשָּׂמִים בָּהֶן. וְהִדְבַּקְתִּי דְּגַת יְאֹרֶיךָ וגו', כְּלוֹמַר, אֶתֵּן בְּלֵב כָּל גִּבּוֹרֶיךָ לָצֵאת עִמְּךָ לַמִּלְחָמָה, וְיִפְּלוּ בָּלֶם. ה) וּנְטַשְׁתִּיךָ הַמִּדְבָּרָה, אֲפַזֵּר אוֹתְךָ בַּמִּדְבָּר. וּכְשֵׁם שֶׁהַדָּגִים כְּשֶׁבָּאִים לַיַּבָּשָׁה הֵם מֵתִים, כָּךְ יְכַלֶּה אוֹתוֹ וְאֶת עַמּוֹ מִן הָעוֹלָם. ו) מִשְׁעֶנֶת קָנֶה, כִּקְנֵה זֶה שֶׁהוּא רַךְ וְאֵינוֹ סוֹמֵךְ אֶת הַנִּשְׁעָן עָלָיו. ז) תֵּרוֹץ, תִּהְיֶה רָצוּץ. וּבָקַעְתָּ לָהֶם כָּל כָּתֵף, חִדּוּדֵי הַשְּׁבָרִים שֶׁל הַקָּנֶה יִדְקְרוּ וּיְבַקְּעוּ לָהֶם אֶת הַכְּתֵפַיִם. וְהֶעֱמַדְתָּ לָהֶם כָּל מָתְנָיִם, כֵּיוָן שֶׁתִּשָּׁבֵר, יִצְטָרְכוּ לְחַזֵּק אֶת הַמָּתְנַיִם וְלַעֲמֹד בְּעַצְמָם כְּפִי כֹּחַ מָתְנֵיהֶם. י) חֹרֶב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שי למורא

שְׁמָמָה, חֻרְבָּן שֶׁל שְׁמָמוֹן. מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה, שֵׁם מָקוֹם הוּא בְּתְחִלַּת גְּבוּל מִצְרַיִם. **יא)** וְלֹא תֵשֵׁב, וְלֹא תִהְיֶה מְיֻשֶּׁבֶת. **יד)** אֶרֶץ פַּתְרוֹס, שֵׁם מָקוֹם בְּמִצְרַיִם, וְכָאן הוּא כִּנּוּי לְמִצְרַיִם. מְכוּרָתָם, מוֹלַדְתָּם. **טז)** לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֹן, לְבִטְחוֹן הַמַּזְכִּיר עָוֹן יִשְׂרָאֵל בְּמָה שֶׁהָיוּ פּוֹנִים אַחֲרֵיהֶם וְלֹא בָּטְחוּ בָּה׳. **יז)** בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה, לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר (כָּךְ כָּתוּב בְּ"סֵדֶר עוֹלָם"). בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ, בְּאֶחָד בְּנִיסָן. **יח)** עֲבוֹדָה גְּדוֹלָה אֶל צֹר, שֶׁצִּוִּיתִי שֶׁהוּא יִכְבֹּשׁ אֶת צֹר. כָּל רֹאשׁ מֻקְרָח וְכָל כָּתֵף מְרוּטָה, מִטַּרַח מַשָּׂא הָאֲבָנִים וְהַקּוֹרוֹת, שֶׁנָּשְׂאוּ עַל רָאשֵׁיהֶם וְעַל כִּתְפֵיהֶם. עַל הָעֲבוֹדָה אֲשֶׁר עָבַד עָלֶיהָ, כְּלוֹמַר, לֹא מָצְאוּ שָׁם שָׂכָר שֶׁשִּׁוְּיוּ הִגִּיעַ לְעֻרְדָּן שְׁוִי הָעֲבוֹדָה שֶׁל חֵילוֹ שֶׁצָּרוּ עַל הָעִיר. כִּי כְּשֶׁכָּבַשׁ נְבוּכַדְנֶצַּר אֶת צֹר בָּא הַיָּם עַל הָעִיר וְשָׁטַף אֶת כָּל הַשָּׂכָר, כִּי נִגְזַר

עטרת מרים

יְאֹרֶיךָ וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם לְחָרְבוֹת חֹרֶב שְׁמָמָה חוּרְבָּן גָּדוֹל מְאֹד, יוֹתֵר מִמַּה שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה שְׁמָמָה וְחָרְבָה, וְכֵן יִהְיֶה כּוֹלֵל כָּל הָאָרֶץ מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה וְעַד־גְּבוּל כּוּשׁ: **יא** לֹא תַעֲבָר־בָּהּ רֶגֶל אָדָם וְרֶגֶל בְּהֵמָה לֹא תַעֲבָר־בָּהּ בְּמִצְרַיִם, מִגֹּדֶל הַשְּׁמָמוֹן וְלֹא תֵשֵׁב לֹא תִהְיֶה מְיֻשֶּׁבֶת בַּאֲנָשִׁים אַרְבָּעִים שָׁנָה:

יב וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁמָמָה חוּרְבָּן בְּתוֹךְ | אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת שֶׁגַּם הָאֲרָצוֹת סְבִיבוֹתֶיהָ תִּהְיֶינָה נְשַׁמּוֹת וְעָרֶיהָ בְּתוֹךְ עָרִים מֻחֳרָבוֹת שֶׁל הַשְּׁכֵנִים תִּהְיֶיָנָ שְׁמָמָה אַרְבָּעִים שָׁנָה וַהֲפִצֹתִי אֶת־מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם כִּי הַפְּלֵטִים וְהַשְּׂרִידִים מִשָּׁם לֹא יִתְיַשְּׁבוּ בְּמָקוֹם אֶחָד בְּמְדִינָה אַחֶרֶת רַק יָפוּצוּ בֵּין הַגּוֹיִם כִּי וֶזֶרִיתִים בָּאֲרָצוֹת: **יג** כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה מִקֵּץ מִסּוֹף אַרְבָּעִים שָׁנָה וְלֹא בְּתוֹךְ הַזְּמַן אֲקַבֵּץ אֶת־מִצְרַיִם מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר־נָפֹצוּ שָׁמָּה: מִצְרַיִם נֶחֱרְבָה בִּשְׁנַת כ"ז לְנְבוּכַדְנֶצַּר וְהוּא מָלַךְ חָמֵשׁ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה, נִשְׁאֲרוּ י"ח לְמַלְכוּתוֹ, וְאַחֲרָיו מָלַךְ אֱוִיל מְרוֹדַךְ כ"ב שָׁנָה, הֵם אַרְבָּעִים שָׁנָה, כִּי בִּשְׁנַת א' לְבֵלְשַׁצַּר נָאֶמְרָה נְבוּאַת פָּרָס לְדָנִיאֵל, וּמֵאָז הִתְחִילוּ הַגּוֹלִים לָשׁוּב בִּימֵי מֶלֶךְ פָּרָס, וְהִתְחִילוּ לְהִתְקַבֵּץ. **יד** וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת בְּנֵי הַשְּׁבִי שֶׁל מִצְרַיִם בְּרִשְׁיוֹן מֶלֶךְ פָּרָס וַהֲשִׁבֹתִי אֹתָם אֶרֶץ פַּתְרוֹס הוּא מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־אֶרֶץ מְכוּרָתָם מִגּוּרָתָם וְהָיוּ שָׁם מַמְלָכָה שְׁפָלָה: **טו** מִן־הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפָלָה וְלֹא־תִתְנַשֵּׂא עוֹד עַל־הַגּוֹיִם וְהִמְעַטְתִּים אֲנָשֶׁיהָ לְבִלְתִּי רְדוֹת בַּגּוֹיִם: **טז** וְלֹא יִהְיֶה־עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֹן בִּפְנוֹתָם אַחֲרֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יֱהוֹה: **יז** וַיְהִי בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: **יח** בֶּן־אָדָם נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל הֶעֱבִיד אֶת־חֵילוֹ עֲבֹדָה גְּדוֹלָה אֶל־צֹר כָּל־רֹאשׁ מֻקְרָח וְכָל־כָּתֵף מְרוּטָה וְשָׂכָר לֹא־הָיָה לוֹ וּלְחֵילוֹ מִצֹּר עַל־הָעֲבֹדָה אֲשֶׁר־עָבַד עָלֶיהָ: **יט** לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה הִנְנִי נֹתֵן לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל

אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם לְחָרְבוֹת חֹרֶב שְׁמָמָה מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה וְעַד־גְּבוּל כּוּשׁ: יא לֹא תַעֲבָר־בָּהּ רֶגֶל אָדָם וְרֶגֶל בְּהֵמָה לֹא תַעֲבָר־בָּהּ וְלֹא תֵשֵׁב אַרְבָּעִים שָׁנָה: יב וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁמָמָה בְּתוֹךְ | אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת וְעָרֶיהָ בְּתוֹךְ עָרִים מֻחֳרָבוֹת תִּהְיֶיָנָ שְׁמָמָה אַרְבָּעִים שָׁנָה וַהֲפִצֹתִי אֶת־מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִים בָּאֲרָצוֹת: יג כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה אֲקַבֵּץ אֶת־מִצְרַיִם מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר־נָפֹצוּ שָׁמָּה: יד וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת מִצְרַיִם וַהֲשִׁבֹתִי אֹתָם אֶרֶץ פַּתְרוֹס עַל־אֶרֶץ מְכוּרָתָם וְהָיוּ שָׁם מַמְלָכָה שְׁפָלָה: טו מִן־הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפָלָה וְלֹא־תִתְנַשֵּׂא עוֹד עַל־הַגּוֹיִם וְהִמְעַטְתִּים לְבִלְתִּי רְדוֹת בַּגּוֹיִם: טז וְלֹא יִהְיֶה־עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֹן בִּפְנוֹתָם אַחֲרֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יֱהוֹה: יז וַיְהִי בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: יח בֶּן־אָדָם נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל הֶעֱבִיד אֶת־חֵילוֹ עֲבֹדָה גְּדוֹלָה אֶל־צֹר כָּל־רֹאשׁ מֻקְרָח וְכָל־כָּתֵף מְרוּטָה וְשָׂכָר לֹא־הָיָה לוֹ וּלְחֵילוֹ מִצֹּר עַל־הָעֲבֹדָה אֲשֶׁר־עָבַד עָלֶיהָ: יט לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה הִנְנִי נֹתֵן לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל

בְּדִ וְיָדְעוּ הַכֹּל כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יֱהוֹה וְהַכֹּל בְּיָדִי: יז וַיְהִי בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר בָּרִאשׁוֹן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: שֶׁבִּשְׁנַת כ"ז לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר כָּבַשׁ אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם, וּפֵרוּשׁ בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר הִתְחִילוּ אוֹתָם אַרְבָּעִים שָׁנָה, לָכֵן הוֹדִיעַ הַכָּתוּב שֶׁבְּכ"ז לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר הָיָה חֹרֶב מִצְרַיִם, וּמִשָּׁם יָצָא לָנוּ שֶׁבְּמוֹת אֱוִיל מְרוֹדַךְ נִשְׁלַם הַחֶשְׁבּוֹן כַּנִּזְכָּר לְעֵיל: יח בֶּן־אָדָם נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל הֶעֱבִיד הִכְרִיחַ אֶת־חֵילוֹ לַעֲבוֹד עֲבֹדָה גְּדוֹלָה אֶל־צֹר לָצוּר עָלֶיהָ יָמִים רַבִּים וְכָל־רֹאשׁ אַנְשֵׁי חֵילוֹתָיו מֻקְרָח נַעֲשָׂה קֵרַח מִטַּרַח מַשָּׂא הָאֲבָנִים שֶׁנָּשְׂאוּ עַל הָרֹאשׁ וְכָל־כָּתֵף וְהָעוֹר שֶׁעַל הַכָּתֵף מְרוּטָה נִהְיָה חַלָּשׁ וְדַק מֵרֹב נְשִׂיאַת הַמַּשָּׂאוֹת וְשָׂכָר לֹא־הָיָה לוֹ וּלְחֵילוֹ מִצֹּר מֵהַשָּׂלָל וְהַבִּזָּה עַל־הָעֲבֹדָה אֲשֶׁר־עָבַד עָלֶיהָ כִּי לֹא מָצְאוּ בָּהּ בְּעֻרְדָּן שְׁוִי הָעֲבוֹדָה: יט לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה הִנְנִי נֹתֵן לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם וְנָשָׂא הַמֹּנָהּ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עטרת מרים

לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ וּבָזַז בִּזָּהּ כָּל הָרְכוּשׁ יִתֵּן מַתָּנָה לַחִיל וְהָיְתָה שָׁכָר לְחֵילוֹ עַל עֲבוֹדַת צוֹר: **כ** בַּעֲבוּר פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר־עָבַד בָּהּ בְּצוֹר נָתַתִּי לוֹ אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם הַיְנוּ שֶׁלֹּא יַחֲרִיבָהּ רַק תִּשָּׁאֵר מַמְלָכָה תַּחְתָּיו וְלֹא אֶתֵּן לוֹ אֶרֶץ מִצְרַיִם לְשָׁכָר, מִפְּנֵי הָרַע אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי שֶׁמָּרַד בַּה׳ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְמַעְלָה אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאוֹרִי וַאֲשֶׁר הָיָה מִשְׁעֻנַּת קָנֶה לְבֵית יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: **כא** בַּיּוֹם הַהוּא מוּסָב עַל מַה שֶׁאָמַר לְמַעְלָה מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּלְךָ יְחֻזְקֵאל אֶתֵּן פִּתְחוֹן־פֶּה בְּתוֹכָם כְּשֶׁיִּרְאוּ נְבוּאָתְךָ מִתְקַיֶּמֶת וְיָדְעוּ אָז כִּי־אֲנִי יְהוָה נֶאֱמָן בְּמַאֲמָרוֹ: (**כא**) בַּיּוֹם הַהוּא - מוּסָב עַל מַה שֶׁאָמַר לְמַעְלָה מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה אֲקַבֵּץ אֶת מִצְרַיִם וְאָמַר

שי למורא

עָלֶיהָ שֶׁיִּשְׁטוֹף הַיָּם אֶת אֲנָשֶׁיהָ וְאֶת רְכוּשָׁהּ. **כ) אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי,** שֶׁעָשׂוּ מִצְרַיִם רָעָה בְּמִשְׁעַנְּתָם שֶׁהִבְטִיחוּ אֶת עֲזָרָתָם לְיִשְׂרָאֵל. **כא) בַּיּוֹם הַהוּא,** כְּמוֹ, בַּזְּמַן הַהוּא. **אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל,** אַצְמִיחַ קֶרֶן מֶמְשָׁלָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל, וְזֶה בָּא עַל יְדֵי נְצְחוֹן כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס עַל מַלְכוּת בָּבֶל, וְהוּא נָתַן לְיִשְׂרָאֵל לַחֲזֹר לְאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ וּלְהַתְחִיל לִבְנוֹת אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה,** לְךָ יְחֻזְקֵאל יִהְיֶה פִּתְחוֹן פֶּה לְהוֹכִיחָם, כִּי כֻּלָּם יִשְׁמְעוּ לְךָ, בִּרְאוֹתָם שֶׁנְּבוּאָתְךָ מִתְקַיֶּמֶת. **כִּי אֲנִי ה׳,** נֶאֱמָן בְּמַאֲמָרִי.

אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם וְנָשָׂא הֲמֹנָהּ וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ וּבָזַז בִּזָּהּ וְהָיְתָה שָׂכָר לְחֵילוֹ: כ פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר־עָבַד בָּהּ נָתַתִּי לוֹ אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: כא בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן־פֶּה בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה:

בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן מֶמְשָׁלָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל, כִּי אַרְבָּעִים שָׁנָה נִשְׁלְמוּ בִּשְׁנַת מְלוֹךְ בֵּלְשַׁצַּר, כִּי נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ מ"ה שָׁנָה, וּבנ"ו לְמָלְכוֹ כָּבַשׁ אֶת מִצְרַיִם, אם כֵּן נִשְׁאֲרוּ מִשְׁנוֹתָיו ח"י שָׁנִים אֱוִיל מְרוֹדַךְ בְּנוֹ מָלַךְ כ"ג שָׁנִים אֶלָּא שֶׁנִּבְלְעָה שָׁנָה אַחַת בְּמַלְכוּת אָבִיו כִּי הַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה עָלְתָה לְזֶה וּלְזֶה הֲרֵי נִשְׁלְמוּ אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּיוֹם שֶׁמֵּת אֱוִיל מְרוֹדַךְ וּמָלַךְ בֵּלְשַׁאצַר וְאָז נֶאֱמְרָה לְדָנִיאֵל נְבוּאַת נִצְחוֹן פָּרַס כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: בִּשְׁנַת חֲדָה לְבֵלְשַׁאצַר וכו' וַאֲרוּ וכו' דְּמְיָה לְדֹב (דניאל ז) וְעַל פָּרַס יֵאָמֵר, וּנְבוּאַת בִּיאַת פָּרַס עַל בָּבֶל הָיְתָה צְמִיחַת קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל כִּי עַל יְדֵי נִצְחוֹן פָּרַס יָצְאוּ חָפְשִׁי מִתַּחַת יַד בָּבֶל. **וּלְךָ אֶתֵּן** - רוֹצֶה לוֹמַר: אָז תּוּכַל לִפְתּוֹחַ פִּיךָ לְהוֹכִיחָם גַּם מִלִּבְּךָ כִּי אָז יִשְׁמְעוּ לְךָ בִּרְאוֹתָם שֶׁנְּבוּאָתְךָ מִתְקַיֶּמֶת. **וְיָדְעוּ** - וְאָז יֵדְעוּ שֶׁאֲנִי ה׳ נֶאֱמָן בְּמַאֲמָרוֹ:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַׁّבָּת:

הַמּוֹלָד: יוֹם ד׳, שָׁעָה 6 בַּבּוֹקֶר, 17 דַּקּוֹת וְ–17 חֲלָקִים.
רֹאשׁ חֹדֶשׁ שְׁבָט, בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי, הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

קריאת התורה למנחת שבת קודש

י א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה
כִּי־אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת־לִבּוֹ וְאֶת־לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן
שִׁתִּי אֹתֹתַי אֵלֶּה בְּקִרְבּוֹ: ב וּלְמַעַן תְּסַפֵּר בְּאָזְנֵי
בִנְךָ וּבֶן־בִּנְךָ אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלַּלְתִּי בְּמִצְרַיִם
וְאֶת־אֹתֹתַי אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בָם וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי
יְהוָה: ג וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיֹּאמְרוּ
אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים עַד־מָתַי
מֵאַנְתָּ לֵעָנֹת מִפָּנָי שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי: (לוי) ד כִּי
אִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ אֶת־עַמִּי הִנְנִי מֵבִיא מָחָר
אַרְבֶּה בִּגְבֻלֶךָ: ה וְכִסָּה אֶת־עֵין הָאָרֶץ וְלֹא יוּכַל
לִרְאֹת אֶת־הָאָרֶץ וְאָכַל | אֶת־יֶתֶר הַפְּלֵטָה
הַנִּשְׁאֶרֶת לָכֶם מִן־הַבָּרָד וְאָכַל אֶת־כָּל־הָעֵץ
הַצֹּמֵחַ לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה: ו וּמָלְאוּ בָתֶּיךָ וּבָתֵּי
כָל־עֲבָדֶיךָ וּבָתֵּי כָל־מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא־רָאוּ
אֲבֹתֶיךָ וַאֲבוֹת אֲבֹתֶיךָ מִיּוֹם הֱיוֹתָם עַל־
הָאֲדָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפֶן וַיֵּצֵא מֵעִם פַּרְעֹה:
(ישראל) ז וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי פַרְעֹה אֵלָיו עַד־מָתַי יִהְיֶה
זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ שַׁלַּח אֶת־הָאֲנָשִׁים וְיַעַבְדוּ
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הֲטֶרֶם תֵּדַע כִּי אָבְדָה
מִצְרָיִם: ח וַיּוּשַׁב אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן אֶל־
פַּרְעֹה וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם מִי וָמִי הַהֹלְכִים: ט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
בִּנְעָרֵינוּ וּבִזְקֵנֵינוּ נֵלֵךְ בְּבָנֵינוּ וּבְבְנוֹתֵינוּ בְּצֹאנֵנוּ
וּבִבְקָרֵנוּ נֵלֵךְ כִּי חַג־יְהוָה לָנוּ: י וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
יְהִי כֵן יְהוָה עִמָּכֶם כַּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם
וְאֶת־טַפְּכֶם רְאוּ כִּי רָעָה נֶגֶד פְּנֵיכֶם: יא לֹא כֵן
לְכוּ נָא הַגְּבָרִים וְעִבְדוּ אֶת־יְהוָה כִּי אֹתָהּ אַתֶּם
מְבַקְשִׁים וַיְגָרֶשׁ אֹתָם מֵאֵת פְּנֵי פַרְעֹה: ס

המשך ביאור למס׳ סנהדרין ליום ראשון עמ׳ ב

מבררת הגמרא: האם כוונת המשנה שהַכֹּל מלמדים ראיות של זכות בדיני נפשות, וַאֲפִילּוּ הָעֵדִים שהעידו לחובתו של הנידון, גַּיְמָא – אם כן יש לומר, דְּמַתְנִיתִין כשיטת רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה הִיא, וְלָא כשיטת רַבָּנַן. דְּתַנְיָא בברייתא, נאמר במקרא (במדבר לה ל) ׳וְעֵד אֶחָד לֹא יַעֲנֶה בְּנֶפֶשׁ׳, ויש ללמוד מכך שעדים אינם רשאים לחוות דעה בדיני נפשות בֵּין לִזְכוּת הנידון ובֵין לְחוֹבָה. אלו דברי חכמים. רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, העד עוֹנֶה לִזְכוּת – רשאי הוא ללמד זכות על הנידון, וְאֵין עוֹנֶה לְחוֹבָה – אך אינו רשאי ללמד עליו חובה. ומאחר שנתבאר במשנה ש׳הכל מלמדים זכות׳, ומשמע מכך שאף העדים בכלל זה, אם כן בהכרח צריך לומר שהמשנה סוברת כשיטתו של רבי יוסי ברבי יהודה ולא כחכמים.

דוחה הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא, אין כוונת המשנה באומרה ׳הכל׳ לרבות את אחד מן העדים, אלא עוסקת היא בְּאֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים היושבים לפני הדיינים, וְדִבְרֵי הַכֹּל – שבזה הכל מודים שרשאי הוא ללמד על הנידון זכות ולא חובה, כמבואר בדברי המשנה להלן (מ.).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח זמנים לשבוע פרשת וארא - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	6:39	6:37	8:38	8:38	9:13	9:13	10:08	10:08	12:22	12:23	17:04	17:10	17:32	17:37	16:49	17:48
חיפה (ח)	6:42	6:39	8:38	8:38	9:14	9:14	10:08	10:08	12:21	12:22	17:03	17:09	17:29	17:34	16:35	17:45
ירושלים (ח)	6:39	6:36	8:36	8:36	9:12	9:12	10:06	10:06	12:20	12:21	17:07	17:12	17:29	17:35	16:31	17:45
תל אביב (ח)	6:41	6:39	8:38	8:38	9:14	9:14	10:08	10:08	12:22	12:23	17:03	17:08	17:31	17:36	16:45	17:47
אוסטריה, וינה (ח)	7:37	7:31	9:01	9:02	9:47	9:49	10:35	10:36	12:35	12:37	16:34	16:43	17:11	17:19	16:24	17:33
אוסטרליה, מלבורן (ק)	6:19	6:26	9:13	9:08	9:57	9:53	11:10	11:07	14:07	14:08	20:43	20:40	21:14	21:10	20:21	21:23
אוקראינה, אודסה (ח)	7:34	7:29	9:02	9:04	9:47	9:49	10:36	10:37	12:38	12:39	16:42	16:51	17:18	17:26	16:31	17:39
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	7:23	7:17	8:46	8:48	9:33	9:35	10:21	10:22	12:21	12:22	16:18	16:27	16:56	17:04	16:08	17:18
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	7:55	7:49	9:13	9:14	10:01	10:04	10:48	10:49	12:46	12:48	16:37	16:47	17:16	17:25	16:27	17:40
אוקראינה, קייב (ח)	7:49	7:42	9:05	9:07	9:54	9:57	10:41	10:42	12:39	12:40	16:29	16:39	17:08	17:17	16:19	17:32
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	7:08	7:07	9:16	9:15	9:49	9:49	10:46	10:45	13:03	13:05	17:59	18:03	18:25	18:29	17:42	18:39
איטליה, מילאנו (ח)	7:57	7:52	9:28	9:29	10:12	10:13	11:01	11:02	13:04	13:06	17:14	17:23	17:47	17:54	17:01	18:07
אקוואדור, קיטו (ח)	6:21	6:23	8:52	8:50	9:23	9:21	10:25	10:24	12:55	12:57	18:29	18:30	18:52	18:54	18:12	19:03
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	6:01	6:07	8:54	8:49	9:35	9:31	10:46	10:43	13:40	13:41	20:09	20:06	20:38	20:34	19:47	20:46
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	6:36	6:43	9:31	9:25	10:18	10:14	11:33	11:29	14:33	14:34	21:16	21:11	21:50	21:45	20:54	21:58
ארה"ב, בולטימור (ח)	7:23	7:19	9:08	9:08	9:47	9:48	10:39	10:39	12:47	12:49	17:12	17:19	17:43	17:50	17:00	18:02
ארה"ב, ברוקלין (ח)	7:15	7:11	8:58	8:58	9:38	9:39	10:29	10:30	12:37	12:38	16:58	17:05	17:30	17:37	16:46	17:49
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	7:16	7:12	8:58	8:59	9:38	9:40	10:30	10:30	12:37	12:39	16:59	17:06	17:30	17:37	16:47	17:49
ארה"ב, דטרויט (ח)	7:56	7:52	9:35	9:36	10:16	10:18	11:07	11:08	13:13	13:15	17:30	17:38	18:03	18:10	17:18	18:22
ארה"ב, האוסטון (ח)	7:17	7:15	9:18	9:18	9:52	9:53	10:47	10:48	13:02	13:04	17:49	17:54	18:15	18:20	17:34	18:31
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	6:56	6:53	8:50	8:51	9:27	9:27	10:21	10:21	12:33	12:34	17:10	17:16	17:39	17:45	16:57	17:56
ארה"ב, מיאמי (ח)	7:09	7:07	9:15	9:15	9:48	9:48	10:44	10:45	13:02	13:03	17:55	18:00	18:21	18:25	17:41	18:36
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	7:13	7:09	8:54	8:55	9:35	9:36	10:26	10:26	12:33	12:34	16:52	17:00	17:24	17:31	16:40	17:43
ארה"ב, ניו יורק, גן ישראל (ח)	7:22	7:18	9:02	9:02	9:43	9:44	10:34	10:34	12:40	12:41	16:58	17:06	17:31	17:38	16:46	17:50
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	7:39	7:35	9:22	9:23	10:02	10:03	10:53	10:54	13:01	13:02	17:23	17:30	17:55	18:01	17:11	18:13
ארה"ב, שיקגו (ח)	7:13	7:09	8:53	8:54	9:34	9:35	10:26	10:25	12:31	12:33	16:50	16:57	17:22	17:29	16:38	17:41
בוליביה, לה-פס (ח)	6:15	6:18	8:57	8:54	9:29	9:27	10:34	10:36	13:16	13:17	19:12	19:12	19:37	19:36	18:54	19:46
בלגיה, אנטוורפן (ח)	8:36	8:29	9:50	9:52	10:40	10:43	11:28	11:26	13:23	13:25	17:11	17:21	17:51	18:00	17:01	18:15
בלגיה, בריסל (ח)	8:35	8:28	9:50	9:52	10:40	10:42	11:27	11:26	13:23	13:25	17:12	17:22	17:52	18:01	17:03	18:16
ברזיל, סאן פאולו (ח)	5:36	5:41	8:23	8:20	8:58	8:55	10:04	10:06	12:51	12:52	19:03	19:02	19:25	19:23	18:39	19:33
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	5:26	5:30	8:12	8:09	8:47	8:44	9:52	9:55	12:39	12:40	18:45	18:44	19:11	19:10	18:26	19:20
בריטניה, לונדון (ח)	7:55	7:48	9:08	9:10	9:59	10:01	10:46	10:45	12:41	12:43	16:29	16:39	17:08	17:17	16:21	17:32
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	8:12	8:05	9:18	9:20	10:11	10:14	10:57	10:56	12:50	12:51	16:27	16:39	17:10	17:20	16:22	17:36
גרמניה, ברלין (ח)	8:06	7:58	9:15	9:17	10:07	10:10	10:54	10:52	12:47	12:49	16:31	16:42	17:11	17:21	16:20	17:36
גרמניה, פרנקפורט (ח)	8:15	8:08	9:33	9:34	10:21	10:24	11:09	11:08	13:06	13:08	16:58	17:08	17:37	17:46	16:48	18:00
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	5:32	5:37	8:20	8:17	8:56	8:53	10:03	10:05	12:52	12:53	19:11	19:09	19:31	19:29	18:45	19:40
הודו, מומבאי (ח)	7:15	7:14	9:29	9:28	10:01	10:00	10:58	10:59	13:19	13:21	18:24	18:28	18:49	18:52	18:09	19:02
הודו, פונה (ח)	7:10	7:10	9:25	9:24	9:56	9:56	10:54	10:55	13:15	13:17	18:21	18:24	18:46	18:49	18:06	18:59
הונגריה, בודפשט (ח)	7:24	7:18	8:49	8:51	9:35	9:37	10:24	10:24	12:24	12:26	16:26	16:34	17:02	17:10	16:15	17:24

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח זמנים לשבוע פרשת וארא - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
טורקיה, איסטנבול (ח)	7:21	7:17	9:03	9:03	9:44	9:43	10:35	10:34	12:41	12:43	17:01	17:09	17:33	17:40	16:49	17:52
יוון, אתונה (ח)	7:38	7:35	9:26	9:26	10:05	10:04	10:57	10:57	13:06	13:07	17:34	17:40	18:04	18:10	17:21	18:22
מולדובה, קישינב (ח)	7:43	7:38	9:10	9:11	9:57	9:55	10:45	10:44	12:45	12:47	16:48	16:57	17:24	17:32	16:37	17:46
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	7:13	7:12	9:26	9:26	9:58	9:58	10:55	10:56	13:17	13:18	18:21	18:25	18:46	18:49	18:06	18:59
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	5:06	5:14	8:01	7:54	8:51	8:56	10:08	10:12	13:18	13:19	20:14	20:09	20:52	20:46	19:52	21:01
נפאל, קטמנדו (ח)	6:55	6:53	8:59	8:59	9:33	9:33	10:28	10:29	12:44	12:46	17:34	17:39	18:01	18:05	17:20	18:15
סין, בייג'ין (ח)	7:32	7:29	9:16	9:16	9:57	9:56	10:47	10:47	12:55	12:57	17:18	17:25	17:49	17:56	17:04	18:08
סינגפור, סינגפור (ח)	7:14	7:15	9:44	9:42	10:12	10:14	11:15	11:16	13:45	13:47	19:17	19:19	19:41	19:42	19:00	19:51
פולין, ורשא (ח)	7:34	7:27	8:44	8:46	9:39	9:36	10:23	10:21	12:17	12:18	16:00	16:10	16:41	16:51	15:51	17:06
פרו, לימה (ח)	5:57	6:00	8:37	8:34	9:06	9:08	10:12	10:14	12:51	12:52	18:41	18:41	19:05	19:05	18:23	19:14
צרפת, ליאון (ח)	8:15	8:10	9:45	9:47	10:31	10:30	11:19	11:19	13:21	13:23	17:28	17:37	18:03	18:11	17:17	18:24
צרפת, פריז (ח)	8:36	8:29	9:57	9:59	10:47	10:44	11:33	11:32	13:31	13:33	17:30	17:39	18:05	18:14	17:18	18:28
קולומביה, בוגוטה (ח)	6:11	6:12	8:38	8:37	9:07	9:08	10:08	10:10	12:37	12:39	18:04	18:06	18:27	18:29	17:48	18:38
קנדה, טורונטו (ח)	7:45	7:41	9:21	9:22	10:05	10:03	10:54	10:54	12:58	13:00	17:15	17:22	17:45	17:53	17:00	18:05
קנדה, מונטריאול (ח)	7:28	7:23	8:59	9:00	9:44	9:43	10:33	10:32	12:35	12:37	16:44	16:52	17:18	17:26	16:32	17:39
קפריסין, לרנקה (ח)	6:52	6:49	8:44	8:45	9:22	9:21	10:15	10:15	12:26	12:28	17:01	17:07	17:30	17:36	16:48	17:47
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	9:06	8:58	10:06	10:09	11:05	11:01	11:47	11:45	13:37	13:39	17:08	17:20	17:53	18:03	17:00	18:20
רוסיה, מוסקבה (ח)	8:44	8:35	9:40	9:43	10:40	10:37	11:22	11:20	13:10	13:12	16:41	16:53	17:23	17:34	16:29	17:50
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	8:00	7:55	9:27	9:28	10:14	10:12	11:02	11:01	13:02	13:03	17:04	17:13	17:40	17:48	16:53	18:02
שוויץ, ציריך (ח)	8:05	8:00	9:31	9:33	10:19	10:17	11:06	11:06	13:07	13:08	17:13	17:22	17:45	17:53	16:58	18:06
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:46	6:46	9:05	9:04	9:35	9:36	10:35	10:36	12:59	13:00	18:12	18:15	18:36	18:39	17:57	18:48

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם!

משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח - התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה. מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות - כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תפילת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָּל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי' **הלוי** בן חנה וזוגתו **אולגה שרה** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי' הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי וזוגתו **רינת** שיחיו

לבייב

●

לעילוי נשמת הרה"ח ר' **טובי'** ב"ר **יעקב** ע"ה

הרשמה כמנויים לדבר מלכות

03-9601001

DvarMalchus.org

חפשו 'דבר מלכות' בעמדות נדרים פלוס

לבקשות ושינויים: Israel@DvarMalchus.org

בארה"ב וקנדה: USA@DvarMalchus.org

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: Office@Chazak.co.il

ללימוד שיחות קודש ומאמרים:

Lahak.org Chasidut.tv Otzar770.com Biurim.co.il

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377